ૐ
નમઃ સિદ્ધેભ્યઃ

અષ્ટપાહુડ પ્રવચન

(ભાગ-૭)

(પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીના
મોક્ષપાહુડ ઉપરના ધારાવાહી પ્રવચનો)

શ્રી કુંદકુંદ-કહાન પારમાર્થિક ટ્રસ્ટ
૩૦૨, કૃષ્ણ કુંજ, પ્લોટ નં. ૩૦, વિ. એલ. મહેતા માર્ગ,
વિલેપાર્લે (વેસ્ટ), મુંબઈ-૪૦૦ ૦૫૬
ફોન : (૦૨૨) ૨૬૧૩૦૮૨૦

કહાન સંવત	વીર સંવત	વિક્રમ સંવત	ઈ.સ.
૩૭	૨૫૪૩	૨૦૭૩	૨૦૧૭

પ્રકાશન
તા. ૯-૮-૨૦૧૭, શ્રાવણ વદ-૨
પૂજ્ય બહેનશ્રીની ૧૦૪મી જન્મ જયંતિ

- શ્રી દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાય મંદિર ટ્રસ્ટ, સોનગઢ. ફોન : ૦૨૮૪૬/૨૪૪૩૫૮
- શ્રી કુંદકુંદ-કહાન પારમાર્થિક ટ્રસ્ટ
  ૩૦૨, કૃષ્ણ કુંજ, પ્લોટ નં. ૩૦, વિ. એલ. મહેતા માર્ગ,
  વિલેપાર્લે (વેસ્ટ), મુંબઈ-૪૦૦ ૦૫૬
  ફોન : (૦૨૨) ૨૬૧૩૦૮૨૦
- શ્રી સીમંધર કુંદકુંદ કહાન આધ્યાત્મિક ટ્રસ્ટ
  યોગીનિકેતન પ્લોટ 'સ્વરુચિ' સવાણી હોલની શેરીમાં,
  નિર્મલા કોન્વેન્ટ રોડ, રાજકોટ-૩૬૦૦૦૭.
  ટેલી નં. ૦૯૩૭૪૧૦૦૫૦૮ / (૦૨૮૧) ૨૪૭૭૭૨૯
- શ્રી આદિનાથ કુંદકુંદ કહાન દિગંબર જૈન ટ્રસ્ટ
  વિમલાંચલ, હરિનગર, અલીગઢ (યુ.પી.)
  ફોન : (૦૫૭૧) ૨૪૧૦૦૧૦/૧૧/૧૨

લેસર ટાઈપ સેટિંગ :-
પૂજા ઈમ્પ્રેશન્સ
ભાવનગર
મો. ૯૭૨૫૨૫૧૧૩૧

મુદ્રક :-
અજય ઓફસેટ
અમદાવાદ
મો. ૯૮૨૫૪૭૭૭૪૫

પ્રસ્તાવના

શાસનનાયક અંતિમ તીર્થંકર દેવાધિદેવ શ્રી મહાવીર પરમાત્માનું વર્તમાન શાસન પ્રવર્તી રહ્યું છે. તેઓશ્રીની દિવ્યધ્વનિ દ્વારા પ્રકાશિત મોક્ષમાર્ગ, પરંપરામાં થયેલા અનેક આચાર્ય ભગવંતો દ્વારા આજે પણ વિદ્યમાન છે. શ્રી ગૌતમ ગણધર બાદ અનેક આચાર્યો થયા તેમાં શ્રીમદ્ ભગવત કુંદકુંદાચાર્યદેવનું સ્થાન શ્રી મહાવીરસ્વામી પછી ત્રીજા સ્થાને આવે છે તે જગતવિદિત છે.

શ્રીમદ્ ભગવત કુંદકુંદાચાર્ય વિક્રમ સંવત ૪૯માં લગભગ થયા છે. તેઓશ્રીએ સ્વયંની ઋદ્ધિ દ્વારા વર્તમાન વિદેહક્ષેત્રે પ્રત્યક્ષ બિરાજમાન શ્રી સીમંધર ભગવાનના સમવસરણમાં આઠ દિવસ રહી દિવ્યદેશના ગ્રહણ કરી, ત્યાંથી આવીને તેમણે અનેક મહાન પરમાગમોની રચના કરી. તેમાં અષ્ટ પ્રાભૃત ગ્રંથનો પણ સમાવેશ થાય છે. આચાર્ય ભગવંતની પવિત્ર પરિણતિના દર્શન તેઓશ્રીની પ્રત્યેક કૃતિઓમાં થાય છે. ભવ્યજીવો ઉપર નિષ્કારણ કરુણા કરી તેમણે મોક્ષમાર્ગનું અંતર-બાહ્ય સ્વરૂપ સ્પષ્ટ કર્યું છે. આચાર્ય ભગવંતે મોક્ષમાર્ગને થંભાવી રાખ્યો છે એ કથન ખરેખર સત્ય પ્રતીત થાય છે.

ચતુર્થ ગુણસ્થાનથી ચૌદ ગુણસ્થાન પર્યંત અંતરંગ મોક્ષમાર્ગ સાથે વર્તતા વિકલ્પની મર્યાદા કેટલી અને કેવી હોય તે તેઓશ્રીએ સ્પષ્ટ કર્યું છે. આમ નિશ્ચય-વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગનું સ્વરૂપ સ્પષ્ટ કરી અનેક પ્રકારના વિપરીત અભિપ્રાયોમાંથી મુમુક્ષુજીવોને તાર્યા છે. અષ્ટ પ્રાભૃત ગ્રંથમાં મુખ્યત્વે નિર્ગ્રંથ મુનિદશા કેવી હોય અને સાથે કેટલી મર્યાદામાં એ ગુણસ્થાનમાં વિકલ્પની સ્થિતિ હોય છે તે સ્પષ્ટ કર્યું છે.

વર્તમાનમાં દિગંબર સાહિત્ય તો હતું જ પરંતુ સાહિત્યમાં નિહિત મોક્ષમાર્ગનું સ્વરૂપ જો આ કાળમાં કોઈ દિવ્ય શક્તિધારક મહાપુરુષે પ્રકાશિત કર્યું હોય તો તે છે-કાનજીસ્વામી. પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીએ શાસ્ત્રમાં નિહિત મોક્ષમાર્ગને સ્વયંની દિવ્ય શ્રુતની લબ્ધિ દ્વારા સમાજમાં નિર્ભિકતાથી ઉદ્ઘાટન કર્યો. શાસ્ત્રમાં મોક્ષમાર્ગનું રહસ્ય તો પ્રરૂપિત હતું જ પરંતુ આ કાળના અચંબા સમાન પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીની સાતિશય ભગવતી પ્રજ્ઞાએ તે રહસ્યને ખુલ્લું કર્યું. પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીનો અસિમ ઉપકાર આજે તો ગવાય છે પરંતુ પંચમકાળના અંત સુધી ગવાશે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી દ્વારા અનેક પરમાગમો ઉપર વિસ્તૃત પ્રવચનો થયા છે. તેમાં અષ્ટ પ્રાભૃતનો પણ સમાવેશ થાય છે. પ્રસ્તુત પ્રવચનો પ્રકાશિત થાય તેવી ભાવના મુમુક્ષુ સમાજમાંથી વ્યક્ત થતાં શ્રી કુંદકુંદ-કહાન પારમાર્થિક ટ્રસ્ટ, વિલેપાર્લા, મુંબઈ દ્વારા આ પ્રવચનોને અક્ષરશઃ પ્રકાશિત કરવાનો સહર્ષ સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો. તદ્નુસાર આ પ્રવચનો સાત ભાગમાં પ્રકાશિત થશે. છઠ્ઠા ભાગમાં ભાવપાહુડની ૧૦૬ ગાથા ઉપરના પ્રવચનો છે.

મોક્ષપાહુડમાં આત્માની અનંત સુખસ્વરૂપ મોક્ષદશા અને તેની પ્રાપ્તિના ઉપાયનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. અધિકારના પ્રારંભમાં આત્માના બહિરાત્મા, અંતરાત્મા તથા પરમાત્મા -

આ ત્રણ ભેદોનું નિરૂપણ કરતા આચાર્ય ભગવાન કહે છે કે બહિરાત્મપણું હેય છે, અંતરાત્મપણું ઉપાદેય છે અને પરમાત્મપણું પરમ ઉપાદેય છે. તદુપરાંત મુનિધર્મનું પણ વિસ્તૃત વર્ણન કરીને શ્રાવક ધર્મની ચર્ચા કરતા સર્વ પ્રથમ નિર્મળ સમ્યગ્દર્શનને ધારણ કરવાની પ્રેરણા આપે છે. જેઓએ સર્વસિદ્ધિ દાતાર સમ્યક્ત્વને સ્વપ્નમાં પણ મલિન નથી કર્યું, તેઓ જ ધન્ય છે, તેઓ જ કૃતાર્થ છે, તેઓ જ શુરવીર છે અને તેઓ જ પંડિત છે. અંતતઃ મોક્ષપાહુડનો ઉપસંહાર કરતા આચાર્ય ભગવાન કહે છે કે નિજશુદ્ધાત્મા જ સર્વોત્તમ પદાર્થ છે, જે આ દેહમાં જ રહે છે. અરિહંત આદિ પંચ પરમેષ્ઠી નિજાત્મામાં જ લીન છે. અને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન તથા ચારિત્ર આજ આત્માની દશાઓ છે, તેથી મને તો એક આત્માનું જ શરણ છે.

ઉપરોક્ત વિષયોની સંપૂર્ણ છણાવટ પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીએ અનેક પડખાઓથી પ્રસ્તુત પ્રવચનોમાં કરેલ છે. આચાર્ય ભગવાનના હૃદયમાં પેસીને તેમના ભાવોને ખોલવાના અલૌકિક સામર્થ્યના દર્શન પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના પ્રવચનોમાં થાય છે. સમ્યક્ત્વ સહિત ચારિત્રનું સ્વરૂપ કેવું હોય તેનું વિશદ્ વર્ણન પ્રસ્તુત પ્રવચનોમાં થયું છે.

આ પ્રવચનોને સી.ડી.માંથી સાંભળીને શબ્દશઃ તૈયાર કરવાનું કાર્ય શ્રી નિલેષભાઈ જૈન, ભાવનગર દ્વારા કરવામાં આવ્યું છે. ત્યારબાદ આ પ્રવચનોને ફરીવાર શ્રી મણીભાઈ ગાલા, દેવલાલી દ્વારા તપાસી જવામાં આવ્યા છે. ત્યારબાદ વાંચીને સંપૂર્ણ રીતે ચેક શ્રી ચેતનભાઈ મહેતા, રાજકોટ દ્વારા કરવામાં આવ્યા છે. ઘણા પ્રવચનો બેટરીવાળા હોવાથી જ્યાં અવાજ બરાબર નથી સંભળાતો ત્યાં ડોટ કરીને છોડી દેવામાં આવ્યું છે. વાક્યરચના પૂર્ણ કરવા અર્થે કૌંસ પણ ભરવામાં આવેલ છે. પ્રવચનોને પુસ્તકારૂઢ કરવામાં જાગિતૃપૂર્વક ચીવટ રાખવામાં આવેલ છે તેમ છતાં ક્યાંય ક્ષતિ રહી જવા પામી હોય તો વાચકવર્ગને વિનંતી કે તેઓ જાણ કરે. જિનવાણીનું કાર્ય અતિ ગંભીર છે. તેથી ક્યાંય પ્રમાદવશ ક્ષતિ રહી હોય તો દેવ-શાસ્ત્ર-ગુરુની વિનમ્રતાપૂર્વક ક્ષમાયાચના કરીએ છીએ. પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના ચરણોમાં તથા પ્રશમમૂર્તિ ભગવતીમાતાના ચરણોમાં કોટિ કોટિ વંદના! તેઓશ્રીની સાતિશય દેશના જયવંત વર્તો! જયવંત વર્તો!

પ્રસ્તુત પુસ્તક **www.vitragvani.com** ઉપર મુકવામાં આવેલ છે.

અંતતઃ પ્રસ્તુત પ્રવચનોના સ્વાધ્યાય દ્વારા મુમુક્ષુજીવ આત્મહિત સાધે તેવી ભાવના સાથે વિરામ પામીએ છીએ.

લિ. ટ્રસ્ટીગણ
શ્રી કુંદકુંદ-કહાન પારમાર્થિક ટ્રસ્ટ,
મુંબઈ

અધ્યાત્મયુગસર્જક પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીનો સંક્ષિપ્ત જીવન પરિચય

ભારતદેશના ગુજરાત રાજ્યમાં ભાવનગર જિલ્લાના 'ઉમરાળા' ગામમાં સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયના દશાશ્રીમાળી વણિક પરિવારના શ્રેષ્ઠીવર્ય શ્રી મોતીચંદભાઈના ઘેર, માતા ઉજમબાની કૂંખે, વિક્રમ સંવત ૧૯૪૬ના વૈશાખ સુદ બીજ, (તા. ૨૧-૪-૧૮૯૦) રવિવારે વહેલી સવારે આ બાળ મહાત્માનો જન્મ થયો.

જે સમયે આ બાળ મહાત્મા ધરતી પર પધાર્યા, તે સમયે જૈનોના જીવનનો શ્વાસ અંધશ્રદ્ધા, પાખંડ અને શુષ્ક ક્રિયાકાંડમાં જ રૂંધાઈ ગયો હતો. કોઈક સ્થળે આધ્યાત્મિક ચિંતન ચાલતું હતું, પણ તેમાં અધ્યાત્મ નહોતું. એવા એ અંધકારમય કળીકાળમાં આ તેજસ્વી કહાનસૂર્યનો ઉદય થયો.

સાત વર્ષની ઉંમરે નિશાળમાં લૌકિક શિક્ષા લેવાનું શરૂ કર્યું. દરેક વસ્તુના હાર્દ સુધી પહોંચવાની તેજસ્વી બુદ્ધિપ્રતિભા, મધુરભાષીપણુ, શાંતસ્વભાવ, ગંભીર મુખમુદ્રા તથા જતું કરવાનો સ્વભાવ હોવાથી બાળ 'કાનજી' શિક્ષકોમાં તથા વિદ્યાર્થીઓમાં પ્રિય થઈ ગયા. નિશાળમાં તથા જૈન પાઠશાળાના અભ્યાસમાં પ્રાયઃ પ્રથમ નંબર આવતો, પરંતુ નિશાળના લૌકિક અભ્યાસથી તેમને સંતોષ થયો નહિ અને ઊંડે ઊંડે એમ લાગતું કે હું જેની શોધમાં છું તે આ નથી. તેર વર્ષની ઉંમરે માતુશ્રીના અવસાનથી પિતા સાથે પાલેજ જવાનું થાય છે. ચાર વર્ષ બાદ પિતાનો સ્વર્ગવાસ થતાં સત્તર વર્ષની ઉંમરે ભાગીદાર સાથે વેપારમાં જોડાય છે.

વ્યાપારની પ્રવૃત્તિ વખતે પણ તેઓ જરા પણ અપ્રમાણિકતા ચલાવી લેતા નહિ. સત્યનિષ્ઠા, નીતિમત્તા, નિખાલસતા અને નિર્દોષતાથી તેમનું વ્યાવહારિક જીવન સુગંધિત હતું. સાથે તેમનો આંતરિક વ્યાપાર અને ઝુકાવ તો સતત સત્યની શોધ તરફ જ હતો. દુકાનમાં પણ ધાર્મિક પુસ્તકો વાંચતા. વૈરાગી ચિત્તવાળા કહાનકુંવર રાત્રિના રામલીલા કે નાટક જોવા જતાં ત્યારે તેમાંથી વૈરાગ્યરસનું ઘોલન કરતાં. જેના ફળસ્વરૂપે સત્તર વર્ષની ઉંમરે ઉજ્જ્વળ ભવિષ્યની આગાહી કરતા બાર લીટીના કાવ્યની રચના કરે છે :

'શિવરમણી રમનાર તું તું હી દેવનો દેવ'

ઓગણીસ વર્ષની ઉંમરથી તો રાત્રિના આહાર, પાણી તથા અથાણાંનો ત્યાગ કરે છે.

સત્યની શોધ માટે, દીક્ષા લેવાના ભાવથી ૨૨ વર્ષની યુવા વયે દુકાનનો પરિત્યાગ કરે છે અને ગુરુ પાસે આજીવન-બ્રહ્મચર્ય વ્રત અંગીકાર કરે છે. પછી ૨૪ વર્ષની વયે (વિ. સં. ૧૯૭૦) જન્મનગરી ઉમરાળામાં ૨૦૦૦ જેટલા સાધર્મીઓના વિશાળ જનસમુદાયની હાજરીમાં સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયની દીક્ષા અંગીકાર કરે છે. દીક્ષા સમયે હાથી પર બેસવા જતાં

ધોતિયું ફાટે છે. તીક્ષ્ણ બુદ્ધિના ધારક ગુરુવરને શંકા પડી જાય છે કે કંઈક ખોટું થાય છે.

દીક્ષા લીધાં બાદ સત્યના ખોજક આ મહાત્માએ સ્થાનકવાસી તથા શ્વેતાંબર સંપ્રદાયના સમસ્ત આગમોનો ગહન અભ્યાસ માત્ર ચાર વર્ષમાં જ પૂરો કર્યો. સંપ્રદાયમાં મોટી ચર્ચાઓ ચાલી કર્મ છે તો વિકાર થાય છે ને? જો કે પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીને હજી દિગંબર શાસ્ત્રો તો મળ્યા નહોતાં. છતાં પૂર્વના સંસ્કારના બળે તેઓ દઢતાપૂર્વક સિંહગર્જના કરે છે 'જીવ પોતાથી સ્વતંત્રપણે વિકાર કરે છે; કર્મથી કે પરથી નહિ. જીવ પોતાના ઊંધા પુરુષાર્થથી વિકાર કરે છે અને સવળા પુરુષાર્થથી નાશ કરે છે.'

વિ. સં. ૧૯૭૮માં મહાવીરપ્રભુના શાસન-ઉદ્ધારનો અને હજારો મુમુક્ષુઓના મહાન પુણ્યોદય સૂચક એક મંગળકારી પવિત્ર પ્રસંગ બને છે

૩૨ વર્ષની ઉંમરે, વિધિની કોઈ ધન્યપળે શ્રીમદ્ ભગવત કુંદકુંદાચાર્યદેવ વિરચિત સમયસાર નામનું મહાન પરમાગમ દામનગરમાં દામોદર શેઠ દ્વારા પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના હસ્તકમળમાં આવે છે અને આ પવિત્ર પુરુષના અંતરમાંથી સહજ જ ઉદગાર નીકળે છે 'શેઠ! આ તો અશરીરી થવાનું શાસ્ત્ર છે.' એનું અધ્યયન અને ચિંતન કરતાં અંતરમાં આનંદ અને ઉલ્લાસ ઉભરાય છે. આ મહાપુરુષના અંતરંગ જીવનમાં પણ પરમ પવિત્ર પરિવર્તન થયું. ભુલી પડેલી પરિણતિ નિજ ઘર દેખે છે. ત્યારબાદ વિ.સં. ૧૯૮૨ના ચાતુર્માસ પહેલા રાજકોટમાં શ્રી દામોદરભાઈ લાખાણીએ 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક' ગ્રંથ પૂ. ગુરુદેવશ્રીને આપ્યો જે વાંચતા, પોતાના હૃદયની અનેક વાતોનું સમર્થન આ ગ્રંથમાંથી મળી આવતાં તેઓ તેના વાંચનમાં એવા ઓતપ્રોત થઈ જતાં કે તે વખતે તેમને ખાવું-પીવું કે સૂવું ગમતું નહીં. ત્યારબાદ શ્રી પ્રવચનસાર, અષ્ટપાહુડ, દ્રવ્યસંગ્રહ, સમ્યગ્જ્ઞાન દીપિકા વગેરે દિગંબર શાસ્ત્રોના અભ્યાસથી ૧૩ વર્ષ સુધી ખૂબ જ જ્ઞાનની પ્રગાઢતા બાદ તેઓશ્રીને નિઃશંક નિર્ણય થઈ જાય છે કે દિગંબર જૈનધર્મ જ મૂળ માર્ગ છે અને તે જ સાચો ધર્મ છે. તેથી અંતરંગ શ્રદ્ધા કંઈક અને બહારમાં વેષ કંઈક એવી સ્થિતિ તેમને અસહ્ય થઈ પડે છે. તેથી અંતરમાં ખૂબ જ મનોમંથન બાદ સંપ્રદાય છોડવાનો નિર્ણય કરે છે.

પરિવર્તન માટે યોગ્ય સ્થળની તપાસ કરતાં કરતાં સોનગઢ આવી 'સ્ટાર ઑફ ઈન્ડિયા' નામના એકાંત મકાનમાં મહાવીર જન્મકલ્યાણકના દિવસે (વિ. સં. ૧૯૯૧, ચૈત્ર સુદ ૧૩) બપોરે સવા વાગે સંપ્રદાયના ચિહ્ન મુહપત્તીનો ત્યાગ કરે છે અને જાહેર કરે છે : 'હવે હું સ્થાનકવાસી સાધુ નથી, હું સનાતન દિગંબર જૈન ધર્મનો શ્રાવક છું.' સિંહ સમાન વૃત્તિના ધારક આ મહાપુરુષે, ૪૫ વર્ષની ઉંમરે અંતરમાં મહાવીર્ય ઉછાળીને આ અદ્ભુત પરાક્રમી કાર્ય કર્યું.

'સ્ટાર ઑફ ઈન્ડિયા'માં ત્રણ વર્ષ દરમ્યાન જિજ્ઞાસુ ભક્તજનોનો પ્રવાહ દિન-પ્રતિદિન વધતો જ ગયો, જેના કારણે આ મકાન ખુબ જ નાનું પડવા લાગ્યું. તેથી ભક્તોએ આ પરમપ્રતાપી સત્પુરુષ માટે નિવાસ અને પ્રવચનનું મકાન 'શ્રી જૈન સ્વાધ્યાય મંદિર'નું

નિર્માણ કરાવ્યું. ગુરુદેવશ્રીએ વિ. સં. ૧૯૯૪ના વૈશાખ વદ ૮ના રોજ આ નિવાસસ્થાનમાં મંગળ પદાર્પણ કર્યું. આ 'સ્વાધ્યાય મંદિર' જીવન-પર્યંત આ મહાપુરુષની આત્મ-સાધના અને વીરશાસનની પ્રભાવનાનું કેન્દ્ર બની રહ્યું.

અહીં દિગંબર ધર્મના ચારે અનુયોગના નાના-મોટા ૧૮૩ જેટલા ગ્રંથોનો ઊંડાણથી અભ્યાસ કર્યો. તેમાંથી ૩૮ ગ્રંથો પર સભામાં પ્રવચનો કર્યા, જેમાં સમયસાર ઉપર તો ૧૯ વખત અધ્યાત્મવર્ષા કરી છે. પ્રવચનસાર, અષ્ટપાહુડ, પરમાત્મપ્રકાશ, નિયમસાર, પંચાસ્તિકાયસંગ્રહ, સમયસાર કળશ-ટીકા વગેરે ગ્રંથો પર પણ અનેકવાર પ્રવચનો કર્યા છે.

દિવ્યધ્વનિનું રહસ્ય સમજાવનાર તેમજ કુંદકુંદાદિ આચાર્યોના ગહન શાસ્ત્રોનું રહસ્યોદ્‌ઘાટન કરનાર આ મહાપુરુષની ભવતાપવિનાશક અમૃતવાણીને ભાઈશ્રી નવનીતભાઈ ઝવેરીની દીર્ઘદૃષ્ટિને કારણે શ્રી દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાય મંદિર ટ્રસ્ટ દ્વારા ઈ.સ.૧૯૫૯ થી ૧૯૮૦ સુધી નિયમિત રીતે ટેપમાં ઉતારી લેવામાં આવી છે. જેના પ્રતાપે આજે આપણી પાસે ૯૦૦૦ થી વધુ પ્રવચનો સુરક્ષિતપણે ઉપલબ્ધ છે. આ મંગલ વાણી દેશ-વિદેશના તમામ મુમુક્ષુમંડળોમાં તેમજ લાખો જિજ્ઞાસુ મુમુક્ષુઓના ઘેર-ઘેર ગુંજતી થઈ ગઈ છે. તેથી એટલું તો નક્કી છે કે ભરતક્ષેત્રના ભવ્યજીવોને પંચમ કાળના અંત સુધી આ દિવ્યવાણી જ ભવના અભાવમાં પ્રબળ નિમિત્ત થશે.

આ મહાપુરુષનો ધર્મસંદેશ દેશ-વિદેશના સમસ્ત મુમુક્ષુઓને નિયમિત મળતો રહે તે હેતુથી સૌ પ્રથમ વિ. સં. ૨૦૦૦ના માગશર (ડિસેમ્બર ૧૯૪૩) માસથી 'આત્મધર્મ' નામની માસિક અધ્યાત્મિક-પત્રિકાનું પ્રકાશન સોનગઢથી મુરબ્બી શ્રી રામજીભાઈ માણેકચંદ દોશીના સંપાદન હેઠળ શરૂ થયું. આજે પણ 'આત્મધર્મ' ગુજરાતી તેમજ હિન્દી ભાષામાં નિયમિત રીતે પ્રકાશિત થઈ રહ્યું છે. પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના દૈનિક પ્રવચનોને પ્રસિદ્ધ કરતું 'શ્રી સદ્‌ગુરુ પ્રવચન પ્રસાદ' સપ્ટેમ્બર ૧૯૫૦ થી નવેમ્બર ૧૯૫૬ સુધી પ્રકાશિત થયું. સ્વાનુભૂતિવિભૂષિત આ ચૈતન્યવિહારી મહાપુરુષની મંગળવાણી વાંચીને તેમજ સાંભળીને હજારો સ્થાનકવાસી, શ્વેતાંબર તથા અન્ય કોમના ભવ્યજીવો પણ તત્ત્વની સમજણપૂર્વક સાચા દિગંબર જૈનધર્મના અનુયાયી થયા. અરે..! મૂળ દિગંબર જૈનો પણ સાચા અર્થમાં દિગંબર જૈન બન્યા.

શ્રી દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાય મંદિર ટ્રસ્ટ, સોનગઢ દ્વારા દિગંબર આચાર્યો-મુનિવરોના તેમજ આત્માનુભવી પંડિતવર્યોના ગ્રંથો અને પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના તે ગ્રંથો પરના પ્રવચનોના પુસ્તક છપાવવાનું કાર્ય વિ. સં. ૧૯૯૯ (ઈ.સ. ૧૯૪૩)થી શરૂ થયું. આ સત્-સાહિત્ય દ્વારા વીતરાગી તત્ત્વજ્ઞાનની દેશ-વિદેશમાં અપૂર્વ પ્રભાવના થઈ, જે આજે પણ અવિરતપણે ચાલી રહી છે. પરમાગમોનું ઊંડું રહસ્ય સમજાવીને કૃપાળુ કહાન ગુરુદેવે આપણા સહુ ઉપર કરુણા વરસાવી છે. તત્ત્વજિજ્ઞાસુ જીવો માટે આ એક મહાન આધાર છે અને દિગંબર જૈન સાહિત્યની આ એક અમૂલ્ય સંપત્તિ છે.

દસલક્ષણ પર્યુષણ પર્વ દરમ્યાન ભારતભરમાં અનેક સ્થળોએ પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીએ પ્રરૂપેલા તત્ત્વજ્ઞાનના પ્રચાર માટે પ્રવચનકારો મોકલાય છે. આ પ્રવૃત્તિથી ભારતભરના સમસ્ત દિગંબર સમાજમાં જાગૃતિ આવી છે. આજે પણ દેશ-વિદેશમાં પર્યુષણપર્વમાં સેંકડો પ્રવચનકાર વિદ્વાનો આ વીતરાગી વાણીનો ડંકો વગાડે છે.

બાળકોમાં તત્ત્વજ્ઞાનના સંસ્કારોનું સિંચન થાય તે હેતુથી સોનગઢમાં વિ. સં. ૧૯૯૭ (ઈ. સ.) ૧૯૪૧ના મે માસના વેકેશનથી ૨૦ દિવસના ધાર્મિક શિક્ષણ વર્ગ શરૂ થયા. વડીલો માટેનો પ્રૌઢ શિક્ષણ વર્ગ વિ. સં. ૨003 ના શ્રાવણ માસમાં શરૂ કરવામાં આવેલ છે.

સોનગઢમાં વિ.સં. ૧૯૯૭ના ફાગણ સુદ બીજના રોજ નૂતન દિગંબર જિનમંદિરમાં કહાનગુરુના મંગળ હસ્તે શ્રી સીમંધરાદિ ભગવંતોની પંચકલ્યાણક વિધિપૂર્વક પ્રતિષ્ઠા થઈ. તે સમયે સૌરાષ્ટ્રમાં માંડ ચાર-પાંચ દિગંબર જિનમંદિરો હતા અને દિગંબર જૈનો તો ભાગ્યેજ જોવા મળતા હતાં. આવા ક્ષેત્રે ગુરુદેવશ્રીની પાવન પ્રેરણાથી પ્રથમ જિનમંદિર બને છે અને બપોરે પ્રવચન બાદ જિનમંદિરમાં અડધો કલાક ભક્તિ થાય છે, જેમાં જિનવરભક્ત ગુરુરાજ હંમેશા હાજર રહે છે. ઘણીવાર તેઓશ્રી અતિભાવવાહી ભક્તિપાન કરાવતાં. આમ, ગુરુદેવશ્રીનું જીવન નિશ્ચય-વ્યવહારની અપૂર્વ સંધિપૂર્વકનું હતું.

ઈ. સ. ૧૯૪૧ થી ઈ. સ. ૧૯૮૦ દરમ્યાન સૌરાષ્ટ્ર-ગુજરાત ઉપરાંત ભારત દેશના અનેક શહેરોમાં તથા નાઈરોબીમાં કુલ ૬૬ દિગંબર જિનમંદિરોની મંગળ પ્રતિષ્ઠા, આ વીતરાગમાર્ગ પ્રવર્તક સત્પુરુષના પવિત્ર કરકમળ દ્વારા થઈ.

જન્મમરણથી રહિત થવાના સંદેશા નિરંતર સંભળાવનાર આ ચૈતન્યવિહારી પુરુષની મંગળકારી જન્મોત્સવો ઉજવવાની શરૂઆત ૫૯મા વર્ષથી થઈ. ૭૫ મા હિરકજયંતિ પ્રસંગે સમગ્ર ભારતના જૈન સમાજ દ્વારા ચાંદી જડિત એક આઠસો પાનાનો દળદાર 'અભિનંદન ગ્રંથ' આ ભાવિ તીર્થાધિનાથને ભારત સરકારના તત્કાલીન ગૃહમંત્રી શ્રી લાલબહાદુર શાસ્ત્રી દ્વારા મુંબઈમાં દેશભરના હજારો ભક્તોની હાજરીમાં અર્પણ થયો.

શ્રી સમ્મેદશીખરજીની યાત્રા નિમિત્તે ઈ. સ. ૧૯૫૭ તથા ઈ. સ. ૧૯૬૭માં એમ બે વખત સમગ્ર ઉત્તર અને પૂર્વ ભારતમાં મંગળ વિહાર થયો. તે જ રીતે ઈ. સ. ૧૯૫૯ અને ઈ. સ. ૧૯૬૪માં એમ બે વખત દક્ષિણ અને મધ્ય ભારતમાં મંગળ વિહાર થયો. આ મંગળ તીર્થયાત્રાના વિહાર દરમ્યાન લાખો જિજ્ઞાસુ જીવોએ આ સિદ્ધપદના સાધક સંતના દર્શન કર્યા અને તેઓશ્રીની ભવાંતકારી અમૃતમય વાણી સાંભળીને અનેક ભવ્ય જીવોના જીવનની દિશા આત્મ-સન્મુખ થઈ ગઈ. આ સત્પુરુષને અનેક સ્થાનોએથી લગભગ ૮૦ જેટલા અભિનંદન પત્ર અર્પણ થયા.

શ્રી વીરપ્રભુના નિર્વાણ બાદ, આ સળંગ ૪૫ વર્ષનો સમય (વીર સંવત ૨૪૬૧થી ૨૫૦૭ અર્થાત્ ઈ. સ. ૧૯૩૫ થી ૧૯૮૦) વીતરાગમાર્ગની પ્રભાવનાનો સુવર્ણકાળ હતો.

જે કોઈ મુમુક્ષુ અધ્યાત્મ તીર્થધામ સુવર્ણપુરી જતા, તેમને તો ત્યાં ચતુર્થ કાળનો જ અનુભવ થતો.

વિ. સં. ૨૦૩૭ના કારતક વદ ૭, (તા. ૨૮-૧૧-૧૯૮૦) શુક્રવારના રોજ, આ પ્રબળ પુરુષાર્થી આત્મજ્ઞ સંતપુરુષદેહાદિનું લક્ષ છોડી પોતાના જ્ઞાયક ભગવાનના અંતરધ્યાનમાં એકાગ્ર થયા, અતીન્દ્રિય આનંદકંદ નિજ પરમાત્મતત્ત્વમાં લીન થયા. સાંજે આકાશનો સૂર્ય અસ્ત થયો, ત્યારે સર્વજ્ઞપદના સાધક સંતે ભરતક્ષેત્રમાંથી સ્વર્ગપુરીમાં પ્રયાણ કર્યું. તેઓશ્રી વીરશાસનને પ્રાણવંતુ કરી અધ્યાત્મયુગનું સર્જન કરતાં ગયાં.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી આ યુગના એક મહાન અને અસાધારણ વ્યક્તિ હતાં. તેમના બહુમુખી વ્યક્તિત્વની સૌથી મોટી વિશેષતા એ છે કે તેમણે સત્યથી ખુબ જ દૂર જન્મ લઈને સ્વયંબુદ્ધની જેમ સત્યનું અનુસંધાન કર્યું અને પોતાના પ્રચંડ પુરુષાર્થથી આત્મસાત પણ કર્યું.

આ વિદેહ દશાવંત મહાપુરુષનું અંતર જેટલું ઉજ્જ્વળ હતું તેટલું બાહ્યજીવન પણ પવિત્ર છે; પવિત્રતા અને પુણ્યનો સહજ યોગ આ કળિકાળમાં ભાગ્યે જ જોવા મળે છે. તેમની અત્યંત નિયમિત દિનચર્યા, સાત્વિક અને પરિમિત આહાર, આગમ સંમત સંભાષણ, કરુણ અને સુકોમળ હૃદય, તેમના વિરલ વ્યક્તિત્વના અભિન્ન અવયવો હતા. શુદ્ધાત્મ તત્ત્વનું નિરંતર ચિંતન અને સ્વાધ્યાય એ જ તેમનું જીવન હતું. જૈન શ્રાવકના પવિત્ર આચાર પ્રત્યે તેઓશ્રી હંમેશા સતર્ક અને સાવધાન હતા. તેઓ જગતની પ્રશંસા કે નિંદાથી અપ્રભાવિત, માત્ર પોતાની સાધનામાં જ તત્પર રહ્યા. ભાવલિંગી મુનિઓના તેઓ પરમ ઉપાસક હતા.

આચાર્ય ભગવંતોએ જે મુક્તિનો માર્ગ પ્રકાશ્યો છે તેને આ અનુભૂતિ વિભૂષિત સંતપુરુષે પોતાના શુદ્ધાત્મતત્ત્વની અનુભૂતિના આધારે, સાતિશય જ્ઞાન અને વાણી દ્વારા, યુક્તિ ને ન્યાયથી સર્વ પ્રકારે સમજાવ્યો છે. દ્રવ્યની સ્વતંત્રતા, દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યા, ઉપાદાન-નિમિત્ત, નિશ્ચય-વ્યવહાર, ક્રમબદ્ધપર્યાય, કારણશુદ્ધપર્યાય, આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ, સમ્યગ્દર્શન અને તેનો વિષય, સમ્યગ્જ્ઞાન અને જ્ઞાનનું સ્વ-પરપ્રકાશકપણું ઈત્યાદિ સમસ્ત તેઓશ્રીના પરમ પ્રતાપે આ કાળે સત્યરૂપે બહાર આવ્યું છે. આજે દેશ-વિદેશમાં લાખો જીવો મોક્ષના માર્ગને સમજવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે, તે તેઓશ્રીનો જ પરમ પ્રતાપ છે.

સમગ્ર જીવન દરમ્યાન આ ગુણવંતા જ્ઞાનીપુરુષે બહુ જ અલ્પ લખ્યું છે, કેમકે તેઓશ્રીને તો તીર્થંકરની વાણી જેવો યોગ હતો. તેમની અમૃતમય મંગળવાણીનો પ્રભાવ જ એવો હતો કે સાંભળનાર તેનું રસપાન કરતાં થાકતા જ નહિ. દિવ્યભાવશ્રુત જ્ઞાનધારી આ પુરાણપુરુષે પોતે જ પરમાગમના આ સારભૂત સિદ્ધાંતો લખાવ્યા છે :

૧. એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યને અડે નહિ, સ્પર્શે નહિ.

૨. દરેક દ્રવ્યની દરેક પર્યાય ક્રમબદ્ધ જ થાય છે.

૩. ઉત્પાદ, ઉત્પાદથી છે, વ્યયથી કે ધ્રુવથી નથી.

૪. ઉત્પાદ પોતાના ષટ્કારકના પરિણમનથી થાય છે.

૫. પર્યાયના અને ધ્રુવના પ્રદેશ ભિન્ન છે.

૬. ભાવશક્તિના કારણે પર્યાય હોય જ છે, કરવી પડતી નથી.

૭. ભૂતાર્થના આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન થાય છે.

૮. ચારે અનુયોગનું તાત્પર્ય વીતરાગતા છે.

૯. સ્વદ્રવ્યમાં પણ દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય ભેદ પાડવા તે અન્યવશપણું છે.

૧૦. ધ્રુવનું આલંબન, પણ વેદન નહિ, અને પર્યાયનું વેદન, પણ આલંબન નહિ.

આ અધ્યાત્મયુગ સર્જક મહાપુરુષે પ્રકાશેલ સ્વાનુભૂતિનો પાવન પંથ જગતમાં સદા જયવંત વર્તો ! તીર્થંકર શ્રી મહાવીર ભગવાનની દિવ્યધ્વનિનું રહસ્ય સમજાવનાર શાસન સ્તંભ શ્રી કહાન ગુરુદેવ ત્રિકાળ જયવંત વર્તો ! સત્પુરુષનો પ્રભાવના ઉદય જયવંત વર્તો !

અનુક્રમણિકા

પ્રવચન નં.	તારીખ	ગાથા	પૃષ્ઠ સંખ્યા
૬૦	૧૩-૦૮-૧૯૭૦	૧	૦૦૨
૬૨	૧૪-૦૮-૧૯૭૦	૨	૦૧૪
૬૩	૧૫-૦૮-૧૯૭૦	૩ થી ૫	૦૨૭
૬૪	૧૬-૦૮-૧૯૭૦	૫ - ૬	૦૪૦
૬૫	૧૯-૦૮-૧૯૭૦	૭ થી ૯	૦૫૨
૬૬	૨૦-૦૮-૧૯૭૦	૧૦ થી ૧૩	૦૬૬
૬૭	૨૧-૦૮-૧૯૭૦	૧૩ થી ૧૬	૦૮૦
૬૮	૨૨-૦૮-૧૯૭૦	૧૬ થી ૧૮	૦૯૪
૬૯	૨૩-૦૮-૧૯૭૦	૧૯ થી ૨૧	૧૦૮
૭૦	૨૪-૦૮-૧૯૭૦	૨૨ થી ૨૪	૧૨૧
૭૧	૨૬-૦૮-૧૯૭૦	૨૫ - ૨૬	૧૩૪
૭૨	૨૭-૦૮-૧૯૭૦	૨૬ થી ૨૮	૧૪૮
૭૩	૧૩-૧૨-૧૯૭૦	૨૯ - ૩૦	૧૬૩
૭૪	૨૯-૦૮-૧૯૭૦	૩૧ થી ૩૩	૧૭૪
૭૫	૩૦-૦૮-૧૯૭૦	૩૪ થી ૩૭	૧૮૯
૭૬	૩૧-૦૮-૧૯૭૦	૩૭ થી ૩૯	૨૦૩
૭૭	૦૧-૦૯-૧૯૭૦	૩૯ થી ૪૧	૨૧૭
૭૮	૦૨-૦૯-૧૯૭૦	૪૧ થી ૪૩	૨૩૧
૭૯	૦૩-૦૯-૧૯૭૦	૪૪	૨૪૬
૮૦	૦૪-૦૯-૧૯૭૦	૪૫ થી ૪૭	૨૫૮
૮૧	૦૭-૦૯-૧૯૭૦	૪૮ થી ૫૧	૨૭૩
૮૨	૦૮-૦૯-૧૯૭૦	૫૧ થી ૫૩	૨૮૬
૧૩૩	૨૧-૦૩-૧૯૭૪	૫૩ થી ૫૫	૨૯૯
૮૪	૧૦-૦૯-૧૯૭૦	૫૫ - ૫૬	૩૧૧
૮૫	૧૧-૦૯-૧૯૭૦	૫૬ થી ૬૦	૩૨૪
૮૬	૧૨-૦૯-૧૯૭૦	૬૧ - ૬૨	૩૪૦

૮૭	૧૩-૦૯-૧૯૭૦	૬૩ થી ૬૫	૩૫૫
૮૮	૧૪-૦૯-૧૯૭૦	૬૫ થી ૬૯	૩૭૦
૧૩૮	૨૯-૦૪-૧૯૭૪	૭૦ થી ૭૩	૩૮૬
૯૦	૧૭-૦૯-૧૯૭૦	૭૩ થી ૭૫	૩૯૬
૯૧	૧૮-૦૯-૧૯૭૦	૭૬ થી ૭૯	૪૧૦
૯૨	૧૯-૦૯-૧૯૭૦	૭૯ થી ૮૨	૪૨૫
૯૩	૨૦-૦૯-૧૯૭૦	૮૨ - ૮૩	૪૪૦
૯૪	૨૧-૦૯-૧૯૭૦	૮૪ થી ૮૬	૪૫૨
૯૫	૨૩-૦૯-૧૯૭૦	૮૭ થી ૮૯	૪૬૬
૯૬	૨૪-૦૯-૧૯૭૦	૯૦ થી ૯૨	૪૮૨
૯૭	૨૫-૦૯-૧૯૭૦	૯૩ થી ૯૭	૪૯૯
૯૮	૨૬-૦૯-૧૯૭૦	૯૭ થી ૧૦૦	૫૧૪
૯૯	૨૭-૦૯-૧૯૭૦	૧૦૧ થી ૧૦૩	૫૩૩
૧૦૦	૨૮-૦૯-૧૯૭૦	૧૦૪ - ૧૦૫	૫૪૮
૧૦૧	૨૯-૦૯-૧૯૭૦	૧૦૬	૫૬૭
૧૦૨	૦૧-૧૦-૧૯૭૦	૧૦૬	૫૮૦
૧૫૫	૨૪-૦૫-૧૯૭૪	૧૦૬	૫૯૩

ૐ

શ્રી પરમાત્મને નમઃ

શ્રીમદ્ ભગવત્કુંદકુંદાચાર્યદેવ પ્રણીત શ્રી અષ્ટપાહુડ

અષ્ટપાહુડ પ્રવચન

અધ્યાત્મયુગપુરુષ પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીના

શ્રી 'અષ્ટપાહુડ' ઉપરના પ્રવચન)

(ભાગ-૬)

अथ मोक्षपाहुड

–६–

ॐ नमः सिद्धेभ्यः।

अथ मोक्षपाहुडकी वचनिका लिख्यते।

प्रथम ही मंगलके लिये सिद्धोंको नमस्कार करते हैं :–

(दोहा)

अष्ट कर्मको नाश करि, शुद्ध अष्ट गुण पाय।

भये सिद्ध निज ध्यानतैं, नमूं मोक्षसुखदाय।।१।।

इसप्रकार मंगलके लिये सिद्धोंको नमस्कार कर श्रीकुन्दकुन्द आचार्यकृत 'मोक्षपाहुड' ग्रंथ प्राकृत गाथाबद्ध है, उसकी देशभाषामय वचनिका लिखते हैं। प्रथम ही आचार्य मंगलके लिये परमात्माको नमस्कार करते हैं :–

ગાથા-૧

णाणमयं अप्पाणं उवलद्ध जेण झटियकम्मेण।

चइऊण य परदव्वं णमो णमो तस्स देवस्स।।१।।

ज्ञानमय आत्मा उपलब्धः येन क्षरितकर्मणा।
त्यक्त्वा च परद्रव्य नमो नमस्तस्मै देवाय।।१।।
કરીને ક્ષપણ કર્મો તણું, પરદ્રવ્ય પરિહરી જેમણે
જ્ઞાનાત્મ આત્મા પ્રાપ્ત કીધો, નમું નમું તે દેવને. ૧

अर्थ :– आचार्य कहते हैं कि जिनने परद्रव्यको छोड़कर, द्रव्यकर्म, भावकर्म और नोकर्म खिर गये हैं ऐसे होकर, निर्मल ज्ञानमयी आत्माको प्राप्त कर लिया है इस प्रकारके देवको हमारा नमस्कार हो–नमस्कार हो! दो बार कहनेमें अति प्रीतियुक्त भाव बताये हैं।

भावार्थ :– यह 'मोक्षपाहुड'का प्रारंभ है। यहाँ जिनने समस्त परद्रव्यको छोड़कर कर्मका अभाव करके केवलज्ञानानंदस्वरूप मोक्षपदको प्राप्त कर लिया है, उन देवको मंगलके लिये नमस्कार किया यह युक्त है। जहाँ जैसा प्रकरण वहाँ वैसी योग्यता। यहाँ भावमोक्ष तो अरहंतके है और द्रव्य–भाव दोनों प्रकारके मोक्ष सिद्ध परमेष्ठीके हैं, इसलिये दोनोंको नमस्कार जानो।।१।।

પ્રવચન નં. ૬૧, ગાથા-૧, ગુરુવાર, શ્રાવણ સુદ ૧૦, તા.૧૩-૮-૭૦

મોક્ષકા ક્યા સ્વરૂપ હૈ ઔર મોક્ષ કિસ માર્ગસે મિલતા હૈ, દોનોંકા ઈસમેં અધિકાર હૈ. મોક્ષમાર્ગ ઔર મોક્ષ ક્યા હૈ, મોક્ષમાર્ગ કિસકો કહતે હૈં ઔર મોક્ષ કિસકો કહતે હૈં, ઉસકા યહાં સ્વરૂપ હૈ. બોધપાહુડમેં થોડા અરિહંતકા સ્વરૂપ થા, જાનનેકા...

'**ૐ નમઃ સિદ્ધેભ્યઃ**' મોક્ષપ્રાભૃતની શરૂઆત કરે છે ને! માંગલિક કિયા. ૐ પંચ પરમેષ્ઠીકા વાચક શબ્દ હૈ, ૐ. ઈસલિયે પંચ પરમેષ્ઠીકો નમસ્કાર કર ઔર સિદ્ધેભ્યઃ-સિદ્ધકો ભી નમસ્કાર કરતા હૂં. '**અથ મોક્ષપાહુડ કી વચનિકા લિખયતે. પ્રથમ હી મંગલકે લિયે સિદ્ધોં કો નમસ્કાર કરતે હૈં.**' 'જયચંદ્ર પંડિત' અર્થકાર-વચનિકાકાર પ્રથમ સિદ્ધ કો નમસ્કાર કરતે હૈં. દેખો! ક્યા? હૈ? પુસ્તક હૈ કિ નહીં?

अष्ट कर्मको नाश करि, शुद्ध अष्ट गुण पाय।
भये सिद्ध निज ध्यानतैं, नमूं मोक्षसुखदाय।।१।।

એક કડીમેં દોનોં સમા દિયે. મોક્ષ કા માર્ગ ઔર મોક્ષ. કૈસે? '**અષ્ટ કર્મકો નાશ કરિ**' વહ ભી વ્યવહારવચન હૈ. અષ્ટ કર્મ કા નાશ હોતા હૈ, અપને શુદ્ધ દ્રવ્યકે આશ્રયસે જબ શુદ્ધતા પ્રગટ હોતી હૈ તો કર્મ ઉસકે કારણસે નાશ હો જાતે હૈં. ઐસા વ્યવહારકા વચન હૈ. '**અષ્ટ કર્મ કો નાશ કરિ**' એક ઓર કહે કિ વિકારકા નાશ કરનેવાલા આત્મા નહીં. 'સમયસાર'. પરમાર્થસે વિકારકા નાશ કરનેવાલા ભી આત્મા નહીં. ક્યોંકિ નાશ કરના વહ આત્મામેં સ્વભાવ નહીં હૈ. વહ સ્વભાવકા આશ્રય કરતા હૈ તો અશુદ્ધતા નાશ હોતી હૈ. ઔર ઉસ અશુદ્ધતાકે નાશમેં કર્મકા ઉસકે કારણ નાશ હો જાતા હૈ. તો વહ શબ્દ વ્યવહારસે કહનેમેં આતા હૈ.

'**અષ્ટ કર્મકો નાશ કરિ, શુદ્ધ અષ્ટ ગુણ પાય.**' આઠ ગુણ. લ્યો. યહાં તો ગુણ શબ્દ

કહા. વહ તો પર્યાય હૈ. પર્યાયકો ગુણ કહનેમેં આતા હૈ. ક્યોંકિ જો અપના ગુણ શુદ્ધ હૈ, ઉસકી પર્યાય રાગ-દ્વેષ ઔર અજ્ઞાનમેં થી તો વહ અવગુણ થા. ઔર અવગુણકા નાશ હોકર અપને શુદ્ધ ચૈતન્યકે આશ્રયસે વીતરાગી નિર્મલ પર્યાય પ્રગટ હુઈ ઉસકો યહાં અવગુણકે નાશકી અપેક્ષા ગુણ કહને મેં આયા હૈ. હૈ તો વહ પર્યાય. સમજમેં આયા? આઠ ગુણ વહ કોઈ ગુણ નહીં હૈ. સમજમેં આયા? '**શુદ્ધ અષ્ટ ગુણ પાય.**' વ્યવહારસે આઠ પર્યાય. બાકી તો અનંતગુણકી પર્યાય સિદ્ધ ભગવાનકો પૂર્ણ શુદ્ધ હો ગઈ હૈ. ઉસે પરમાત્મા પ્રાપ્ત હુએ હૈં. ઉસકો યહાં સ્મરણ કરકે નમસ્કાર કિયા હૈ.

'**ભયે સિદ્ધ નિજ ધ્યાનતૈં.**' ઉસમેં યહ એક મોક્ષમાર્ગ લે લિયા. કૈસે મોક્ષ હુઆ? સિદ્ધ પરમાત્મા કૈસે હુએ? કિ હુએ સિદ્ધ નિજ ધ્યાનસે. વ્યાખ્યા હૈ કિ નહીં? અપના જ્ઞાયકભાવ પૂર્ણાનંદ સ્વભાવ, અપના નિજ સ્વભાવ, ઉસકા ધ્યાન. નિજ નામ દ્રવ્ય ત્રિકાલી. ઉસકા ધ્યાન નામ વર્તમાન પર્યાય સ્વભાવકે આશ્રયસે ઉત્પન્ન હો, ઉસસે મુક્તિ હોતી હૈ. સમજમેં આયા? પરકે આશ્રયસે (મોક્ષમાર્ગ ઉત્પન્ન હોતા નહીં).

મુમુક્ષુ :- લેકિન ઉસકા સાધન તો વ્યવહાર હૈ ન?

ઉત્તર :- સાધન હી યહ હૈ, દૂસરા સાધન નહીં હૈ. વ્યવહાર-ફ્યવહાર સાધન કૈસા? વ્યવહાર સાધન નિશ્ચય કા, સબ કહને મેં આતા હૈ. વ્યવહાર સે હૈ નહીં.

નિજ ધ્યાન સે સિદ્ધ હુએ. લો! અપના સ્વરૂપ રાગ ઔર વ્યવહારકી અપેક્ષા છોડકર નિજ નામ પરમાત્મા સ્વરૂપ જો શક્તિરૂપ પરમાત્મા હૈ, અપના સ્વભાવિક રૂપ... વહ દોપહરકો ચલતા હૈ, ધ્રુવ સ્વભાવ જો પરમાત્મા નિજ સ્વરૂપ હૈ, ઉસકા ધ્યાન. પર પરમાત્માકા ધ્યાન નહીં. પરમેષ્ઠીકા ભી ધ્યાન નહીં. ક્યોંકિ વહ પરદ્રવ્ય હૈ. પરદ્રવ્યકા લક્ષ્ય કરેગા તો રાગ ઉત્પન્ન હોતા હૈ. ઉસમેં મોક્ષમાર્ગ ઉત્પન્ન હોતા નહીં. આહાહા..! યહ માર્ગ હૈ, દેખો! યહ તો 'જયચંદ્ર પંડિત' નમસ્કાર કરતે હૈં. 'કુંદકુંદાચાર્ય' તો બાદમેં કરેંગે.

'**ભયે સિદ્ધ નિજ ધ્યાનતૈં,...**' નિજ શબ્દ લિયા હૈ અર્થાત્ અપના નિજ સ્વરૂપ આનંદ, ઉસમેં જિસકી લગની લગી હૈ. સમજ મેં આયા? યે લગન કહતે હૈં ન? કિસકી શાદી હૈ? યે શાદી કરતે હૈં. સમજમેં આયા? અપના નિજ શુદ્ધ ધ્રુવ પરમાનંદ મૂર્તિ, ઐસા ત્રિકાલ જ્ઞાયકભાવ વહ નિજ, ઉસકા ધ્યાન. ઉસકા ધ્યાન. પરદ્રવ્યકા નહીં, રાગકા નહીં, એક સમયકી પર્યાયકા ધ્યાન નહીં. સમજમેં આયા? ઉસકા નામ મોક્ષમાર્ગ હૈ. ઇતને મેં મોક્ષકા માર્ગ સમા દિયા. બહુત સંક્ષેપમેં. '**ભયે સિદ્ધ નિજ ધ્યાનતૈં**' નિજ ધ્યાન સે. અપના સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર વહ નિજ સ્વરૂપ કા ધ્યાન હૈ. સમજમેં આયા? સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર વહ તીન વીતરાગી પર્યાય, વહ ધ્યાનકી પર્યાય હૈ. કિસકા (ધ્યાન)? નિજ દ્રવ્યકા. સમજમેં આયા? યહ તો 'કુંદકુંદાચાર્યદેવ' કા મક્ખન કથન હૈ. ઉસમેં કોઈ વ્યવહાર-ફ્યવહાર, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રકી શ્રદ્ધા યા પંચમહાવ્રતકા વિકલ્પ વહ મોક્ષમાર્ગ નહીં. સમજમેં આયા?

સ્વદ્રવ્ય આશ્રય નિશ્ચય ઔર પરદ્રવ્ય આશ્રય વ્યવહાર. જિતના ભગવાનઆત્મા, અપના નિજ સ્વભાવમેં લીન-એકાગ્ર હોતા હૈ વહી નિજ ધ્યાનસે આત્માકો સિદ્ધપદકી મુક્તિકી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ. સમજમેં આયા? '**નમૂં...**' ઐસે ધ્યાનસે જો સિદ્ધપદ પાયા, અબ

મુક્તકો નમસ્કાર કરતે હૈં. તીસરે પદ મેં મોક્ષકા માર્ગ બતાયા. '**નમૂં મોક્ષસુખદાય.**' ઐસે સિદ્ધપદકી પર્યાયકો મૈં નમસ્કાર કરતા હૂં. અપના નિજસ્વરૂપસે અનંત સિદ્ધ જો હુએ, ભૂતકાલમેં અનંત પરમાત્મા હુએ વહ સબ નિજ ધ્યાનસે હુએ હૈં. અપના નિજાનંદ પ્રભુ, ઉસમેં લગની લગાકર ધૂન ચડતી થી, ધૂન ધ્યેયમેં. ધ્રુવમેં ધ્યાનકી ધૂન ચડતી હૈ અંદર. ધ્રુવકે ધ્યેયસે ધ્યાનકી ધૂન ચડતી હૈ. લો, વહ ચાર આયે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- યહ મોક્ષ કહતે હૈં.

ધ્રુવ ત્રિકાલી જ્ઞાયક ભગવાન ઉસકો ધ્યેય બનાકર, ધ્રુવ કે ધ્યેય કે ધ્યાનકી ધૂન, વહ મોક્ષકા માર્ગ હૈ, ઉસસે મોક્ષ મિલતા હૈ. બાકી સબ બાતેં હૈં. ઐસે વ્રત કિયે, તપ કિયા. વહ બાહરમેં સબ તો વિકલ્પ હૈ, વહ સબ બંધકા માર્ગ હૈ. બંધકા માર્ગ ક્યા મુક્તિકા માર્ગ હોગા? સમજમેં આયા? બંધકા માર્ગ હૈ વહ મુક્તિકા માર્ગ હોગા? બંધ તો બંધ હી હૈ.

ભગવાનઆત્મા... આયા થા ન? સર્વવિશુદ્ધ પારિણામિક પરમભાવ ગ્રાહક શુદ્ધ ઉપાદાનભૂત શુદ્ધ દ્રવ્યાર્થિકનય સે જીવ.. વહ જીવ. સમજમેં આયા? ઐસી ડિગ્રીવાલા. ઠીક કહા. ભગવાનઆત્મા ત્રિકાલ શુદ્ધ વિશુદ્ધ પારિણામિક પરમસ્વભાવભાવ, પરિણામિક સહજ પરમભાવ પરમભાવ ઉસકો જાનનેવાલી દ્રવ્યાર્થિકનય કૈસી? શુદ્ધ ઉપાદાનભૂત વહ તો ત્રિકાલ ચીજ હૈ. શુદ્ધ ઉપાદાનભૂત હૈ ત્રિકાલી. ઉસકો શુદ્ધ દ્રવ્યાર્થિકનય જીવ ઉસકો કહતે હૈં. ઉસકો જીવ કહતે હૈં. આહાહા..! વહ નયકા ધ્યેય. પર્યાયકા .. પર્યાયમેં ... સમજમેં આયા? નય હૈ ન? તો નયમેં તો અંશ આતા હૈ. અંશ આયા કૈસા? ત્રિકાલી ધ્રુવ અંશ આયા. એક સમયકા પર્યાયકા અંશવાલા નયમેં ચલા ગયા. સમજમેં આયા? ઉસમેં ભી એક અંશ આયા હૈ. દ્રવ્યાર્થિકનય હૈ ન?

મુમુક્ષુ :- અંશીકા ક્યા હુઆ?

ઉત્તર :- અંશી ક્યા? દો મિલકર પૂરા અંશી. પ્રમાણકા વિષય. લેકિન મૂલ ચીજ જો હૈ દ્રવ્યાર્થિકનયકા વિષય વહ એક અંશ પૂરા અંશ-પૂરા ધ્રુવ હૈ. નય હૈ ન. નય તો એક અંશમેં આતા હૈ. ભલે હી પૂરે ધ્રુવકો પકડા. લેકિન વહ હૈ એક અંશ. પર્યાયનયકા એક અંશ રહ ગયા. ઉસકો ગૌણ કરકે ત્રિકાલી જ્ઞાયકભાવકો મુખ્ય કરકે ઉસકો જીવ કહનેમેં આયા હૈ. સમજમેં આયા? યહ તો વીતરાગ સર્વજ્ઞ સે સિદ્ધ હુઆ, સાબિત હુઆ અનાદિકા માર્ગ હૈ. વહ કોઈ નયા નહીં હૈ.

મુમુક્ષુ :- નયમેં પ્રમાણ કહાં આયા?

ઉત્તર :- પ્રમાણકા અર્થ ક્યા? પર્યાયકો મિલાના વહ પ્રમાણ. લેકિન પ્રમાણકા પૂજ્યપના નહીં હૈ. આહાહા..! વહ 'જૈનતત્ત્વ મિમાંસા' મેં આયા હૈ. પ્રમાણમેં દો અંશ આયે તો વહ પૂજ્ય નહીં હુઆ. ઉસકો નયચક્ર મેં લેતે હૈં. ક્યોંકિ ઉસમેં વ્યવહારકા નિષેધ નહીં આતા. સમજમેં આયા? હૈ ન 'જૈનતત્ત્વ મિમાંસા'? નહીં હૈ? ઉસમેં હૈ. 'નયચક્ર'મેં સે પૂરા ભાગ દિયા થા. પ્રમાણ, વહ ત્રિકાલી ધ્રુવ ઔર એક સમયકી પર્યાય (દોનોંકો વિષય કરતા હૈ). યહાં હોગા, ભાઈકો માલૂમ હોગા. કહાં ગયે 'ચંદુભાઈ'? સમજમેં આયા? ક્યા કહા?

ભગવાનઆત્મા, એક સમયકી પર્યાયકો ગૌણ કરકે, અભાવ કરકે નહીં, સમજમેં આયા? ક્યોંકિ વહ અભૂતાર્થ હૈ. વાસ્તવમેં એક સમયકી પર્યાય વ્યવહારકા વિષય હૈ ઔર વ્યવહાર હૈ વહ અભૂતાર્થ હૈ, ત્રિકાલ સત્યાર્થ નહીં. ત્રિકાલ સત્યાર્થ નહીં. વ્યવહારકી અપેક્ષાસે વ્યવહાર, વ્યવહાર સત્યાર્થ હૈ. સમજમેં આયા? ઐસા વીતરાગકા માર્ગ હૈ, ભાઈ! થોડા દિમાગકો-જ્ઞાનકો તૈયાર કરના પડેગા. સમજમેં આયા? જ્ઞાનમય અંદર વસ્તુ... યે કોઈ બાહરકી પ્રવૃત્તિ ... કા માર્ગ નહીં હૈ. સમજમેં આયા? ... એક લડકા હૈ ન, ભાઈ! 'દિલીપ'. લડકા હૈ ન? કલકત્તા. હમારે જયંતિભાઈ આયે થે, ગયે. જયંતિભાઈ હૈ? ગયે. ઉસકા લડકા. ઉસકે પિતાજી ને લડકેકો પૂછા, બારહવાં વર્ષ ચલતા હૈ, ગ્યારહ વર્ષ પૂરે હુએ. ગૃહસ્થ હૈ, લાખોપતિ હૈ. હુંડીકા ધંધા હૈ, બ્યાજકા. ઉસકે પિતાજી નિવૃત્ત હોકર યહાં રહતે હૈં. ઉસકો પિતાજી ને પૂછા, અરે..! દિલીપ, મહારાજ કહતે હૈં કિ મુનિ જંગલમેં બસતે હૈં. મુનિ તો જંગલમેં બસતે હૈં તો ઉન્હેં કૈસે અચ્છા લગતા હોગા? ગોઠનેકો ક્યા કહતે હૈં? કૈસે અચ્છા લગતા હોગા? સુહાતા હોગા. સુહાતા હોગા બરાબર હૈ. કૈસે સુહાતા હોગા? ઐસા ઉસકે પિતાજીને (પૂછા). વૈસે તો ઉન્હોંને ઐસા પૂછા, કેમ ગોઠતું હશે? હમારી કાઠિયાવાડી ભાષા હૈ ન. કાઠિયાવાડી ભાષામેં પૂછા, ભાઈ! મહારાજ કહતે હૈં કિ મુનિ તો જંગલમેં રહતે હૈં. વહાં ઉનકો કૈસે સુહાતા હોગા? ઐસા પ્રશ્ન કિયા. આપકી ભાષા મેં કૈસે સુહાતા હોગા?

તબ વહ જવાબ દેતા હૈ, બાલક હૈ, અરે..! પપ્પા! વહ તો અતીન્દ્રિય આનંદમેં મૌજ કરતે હૈં. સમજમેં આયા? ઉસકે પિતાજીકો ઉત્તર દેતા હૈ. અરે..! પપ્પા! વે તો અતીન્દ્રિય આનંદમેં મૌજ કરતે હૈં. અરે..! પાપા! સિદ્ધ અકેલે હૈં કિ નહીં? લડકા ઐસા ઉત્તર દેતા હૈ. અપની બાતકી પુષ્ટિ કરનેકો ઉસકે પિતાકો સિદ્ધકા દૃષ્ટાંત દિયા. સિદ્ધ અકેલે હૈં કિ નહીં? ઉનકો અચ્છા નહીં લગતા હોગા, નહીં સુહાતા હોગા. ક્યોં? એય..! લડકા યહાં બૈઠતા થા. અભી કલકત્તા લે ગયે. સિદ્ધ અકેલે હૈં તો ઉનકો નહીં સુહાતા હોગા. અરે..! પાપા! વે તો અનંતઆનંદમેં બિરાજમાન હૈં, અનંતઆનંદકા અનુભવ કરતે હૈં. આપકો શોર ચાહિયે. એય..! શોભાલાલજી! પાપા! આપકો ઘોંઘાટ સમજે? કોલાહલ-ઐસા કરના, વૈસા કરના ઐસા શોર ચાહિયે. આપકો નિવૃત્તિ નહીં ચાહિયે. સેઠ! બારહ વર્ષકા લડકા કહતા હૈ. કહા થા ન? તુમ થે ન? સમજમેં આયા?

ભગવાનઆત્મા અંતમેં તો એકાંતમેં અકેલે હી રહના હૈ. વહાં ભી અંતમેં અકેલે રહના હૈ તો, અંતર મેં અકેલા રહે તો એકાંત અકેલા સિદ્ધ હોગા. સાથમેં વિકલ્પકા સહારા લેગા તો સિદ્ધ નહીં હોગા. અંત મેં તો સાદિઅનંત કાલ અકેલા રહના હૈ. આહાહા..! કોઈ પરસંયોગ નહીં, વિકલ્પ નહીં, અકેલે આનંદ મેં અકેલે રહના હૈ. સાદિઅનંત. તો અકેલા હો જાઓ. મૈં તો અકેલા હી હૂં. રાગ સે ભી સંબંધ નહીં, લેકિન મેરે દ્રવ્ય ઔર પર્યાયમેં ભી સંબંધ નહીં. આહાહા..! કલ સેઠ કહતે થે કિ, ક્લાસ મેં સૂક્ષ્મ અધિકાર લિયા. કહા, સૂક્ષ્મ સુને તો સહી. એ.. સેઠ! કલ કહતે થે. સુને તો સહી યહ ચીજ. જીવન ચલા જા રહા હૈ ઔર દેહ છૂટનેકે સન્મુખ કાલ હૈ. ચાલીસ-ચાલીસ, પચાસ-પચાસ સાલ નિકલ ગયે. સમજમેં આયા? તો યહ વીતરાગ કી મૂલ ચીજ ક્યા હૈ, વહ સમજમેં નહીં આયે ઔર ઉસકી રુચિ નહીં હો તો ક્યા

કિયા ઉસને? સમજમેં આયા? બાહર મેં હો-હા, હો-હા કી, વહ તો અનંત બાર કી હૈ. ભગવાન! હમારી ભાષામેં ઘોંઘાટ કહતે હૈં. વહ લડકેને ઘોંઘાટ કહા થા. પાપા! આપકો ઘોંઘાટ ચાહિયે. કોલાહલ-ઐસા લેના, ઐસા દેના. વિકલ્પ.. વિકલ્પ.. વિકલ્પ. સંકલ્પ વિકલ્પ કરો. દૂસરા આપ ક્યા કરતે હો? સંકલ્પ વિકલ્પ કરતે હો. પૈસા દેતે-લેતે નહીં, ઐસા લડકે ને કહા. પૈસેકા ધંધા હૈ ન.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- લેકિન બોલતા તો હૈ ન. બોલતા તો હૈ ન વહ. સમજમેં આયા?

દેખો! નિશ્ચયનયકે આશ્રય સે ધર્મ હોતા હૈ. 'જૈનતત્ત્વ મિમાંસા' ચલતી હૈ ન? ઉસકા ૨૫૬ પૃષ્ઠ હૈ. વ્યવહારનયકે આશ્રય સે નહીં હૈ, ઉસકા ખુલાસા કરતે હુએ આચાર્ય દેવસેન કૃત નય ચક્રકી ટીકા, વર્ધમાન પાર્શ્વનાથ શાસ્ત્ર ... સોલાપુર મેં કહા હૈ, દેખો! શંકા :- જો યહ પ્રમાણ લક્ષણ વ્યવહાર હૈ, યહ વ્યવહાર નિશ્ચયનયકો ગ્રહણ કરતા હુઆ અધિક વિષયવાલા પૂજ્ય ક્યોં નહીં હૈ? ક્યા કહતે હૈં? ભાષા દેખો! ભાષા તો દેખો! નનુ પ્રમાણલક્ષણ યુક્ત વ્યવહાર. પ્રમાણલક્ષણ વ્યવહાર, શબ્દ કહા. ભાઈ! વ્યવહાર હૈ ન? દો આ ગયા ન? દ્રવ્ય ઔર પર્યાય, દો આયે. દો આયે તો વ્યવહાર હો ગયા. પ્રમાણ સ્વયં વ્યવહારકા વિષય હૈ. સદ્ભુત વ્યવહારનયકા વિષય હૈ. સમજમેં આયા? ક્યોંકિ ત્રિકાલી જ્ઞાયક ભગવાનઆત્મા વહ નિશ્ચય ઔર એક સમયકી પર્યાય વ્યવહાર. તો દો મિલાકર જ્ઞાન કિયા તો સદ્ભુત વ્યવહાર હુઆ, નિશ્ચય નહીં. આહાહા..! એ.. 'જયકુમારજી'! કઠિન બાત. પહલે કહા થા.

પ્રમાણ લક્ષણ વ્યવહાર હૈ. યહ વ્યવહાર નિશ્ચય ઉભયકો ગ્રહણ કરતા હુઆ. મહારાજ! પ્રમાણ તો દો ભાગ આતે હૈં. ત્રિકાલ નિશ્ચય ભી આતા હૈ ઔર વર્તમાન વ્યવહાર ભી આતા હૈ. દો હુએ તો ક્યોં પૂજ્ય નહીં? અધિક વિષયવાલા હોને સે. પ્રમાણ મેં તો અધિક વિષય હૈ. નિશ્ચયનયકે વિષયસે પ્રમાણમેં તો અધિક વિષય હૈ. સમજમેં આયા? નિશ્ચય મેં તો અકેલે દ્રવ્યકા વિષય હુઆ. ઔર પ્રમાણમેં તો નિશ્ચયકા વિષય ઐસા રખા હૈ ઔર પર્યાય વ્યવહારકા વિષય હુઆ. તો દોકા વિષય હુઆ તો દોકે વિષયમેં તો ઉસકા વિષય અધિક હો ગયા. અધિક વિષયવાલા પૂજ્ય ક્યોં નહીં? 'ધન્નાલાલજી'! અધિક હો ગયા.

સમાધાન :- ઐસા નહીં હૈ. સુન! ક્યોંકિ પ્રમાણલક્ષણ વ્યવહાર આત્માકો નયપક્ષ સે અતિક્રાંત કરનેમેં સમર્થ નહીં. આહાહા..! ભાષા દેખો! નય ચક્રકા સંસ્કૃત હૈ. યહાં સંસ્કૃત હૈ. .... પ્રમાણ, નય (પક્ષ સે) અતિક્રાંત કરને મેં સમર્થ નહીં. પ્રમાણકે વિષય મેં દો નય સાથમેં રહતી હૈ. નિશ્ચય મેં તો નયાતિક્રાંત હોકર, વ્યવહાર સે અતિક્રાંત હોકર અપને સ્વરૂપકા આશ્રય કરતા હૈ. સૂક્ષ્મ બાત હૈ, ભાઈ! સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- પ્રમાણલક્ષણને નિશ્ચયકે વિષયકો તો ઉસને લક્ષ્યમેં રખા હી હૈ. ઉસકા નિષેધ નહીં કિયા. ઈસસે અતિરિક્ત પર્યાયકા વિષય કિયા તો વ્યવહાર હો ગયા. દો હો ગયા ન? દો. એક મેં નિશ્ચય ઔર દો મેં વ્યવહાર. વ્યવહાર મેં તો દો વિષય અધિક હો ગયા. પ્રમાણમેં

વિષય નિશ્ચયકા ભી રહા ઔર વ્યવહાર કા ભી રહા. દો વિષય અધિક હો ગયા. તો અધિક વિષયવાલા પ્રમાણ ક્યોં પૂજનિક નહીં હૈ? ઔર આપ નિશ્ચયનયકો હી પૂજ્ય કહતે હો. આહાહા..! યહાં તો બાહ્ય વ્યવહાર પૂજ્ય નહીં, લેકિન પ્રમાણ પૂજ્ય નહીં હૈ (ઐસા કહતે હૈં). ગજબ હૈ ન! વ્યવહાર હો ગયા ન. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- પ્રમાણ પૂજનિક નહીં હૈ, ઐસા કિસને કહા?

ઉત્તર :- દેવસેનાચાર્ય ટીકાકારને કહા. કિસને કહા (પૂછતે હૈં). કહીં યે આપકા સોનગઢકા નહીં હો. સેઠ તો સ્પષ્ટ કરાતે હૈં ન. યહ સોનગઢ કા નહીં હૈ. દેખો! નામ દિયા હૈ ન. આચાર્ય દેવસેન કૃત નય ચક્ર કી ટીકા. ઔર પ્રકાશક કૌન? સોનગઢ નહીં. પ્રકાશક - વર્ધમાન પાર્શ્વનાથ શાસ્ત્રી, સોલાપુર. ૧૯૪૯. આહાહા..! જિસે જો ચીજ બૈઠી હો વહ કહે. યહ ચીજ અલૌકિક માર્ગ હૈ, ભગવાન! ઉસકે ખ્યાલ મેં યહ બાત આયી નહીં. ... (હિત) કરનેકા ભાવ તો હૈ. લેકિન (હિત) કૈસે હોતા હૈ, યહ માલૂમ નહીં તો ક્યા કરે? સમજમેં આયા? કોઈ ભી ઊલટી દૃષ્ટિવાલેકો ભાવ તો ઠીક કરનેકા હોતા હૈ. લેકિન માલૂમ નહીં કિ કૈસે ઠીક હોતા હૈ. ઐસે હી બેખબરકે કારણ અનાદિ સે ભૂલ રહા હૈ. સમજમેં આયા? ભૂલ રહા હૈ વહ તો દયાકા પાત્ર હૈ. ક્યોંકિ ઉસકો દુઃખ હોગા, ઉસકા તિરસ્કાર ક્યોં કરે? જિસકી દૃષ્ટિ વિપરીત હૈ, ઉસકા ફલ દુઃખરૂપ હૈ, ઉસકા અનાદર ક્યોં કરે? વહ ખુદ હી અપના અનાદર કરકે દુઃખી હો રહા હૈ. ડાલચંદજી યહાં તો ભગવાન હૈ, વહ ભી ભગવાન હૈ, હાં! પર્યાયમેં ભૂલ હૈ. વહ પર્યાયકી ભૂલ નિકાલ દેગા તો ઉસકા કલ્યાણ હોગા. કલ્યાણ તો ઉસકે પાસ પડા હી હૈ.

યહાં તો કહતે હૈં, પ્રમાણ ક્યોં પૂજ્ય નહીં? કિ પ્રમાણ આત્માકો નયપક્ષ સે અતિક્રાંત કરનેમેં સમર્થ નહીં હૈ. ખુલાસા ઈસપ્રકાર હૈ, ઈસ નિશ્ચયકો ગ્રહણ કરકે ભી અનુયોગ વ્યવચ્છેદ નહીં કરતા. ક્યા કહતે હૈં? પ્રમાણ નિશ્ચયકો તો માનતા હૈ, લક્ષ્ય મેં લેતા હૈ, લેકિન પ્રમાણ વ્યવહાર જો પર્યાય હૈ, ઉસકા નિષેધ (નહીં) કરતા. ઉસકો ભી અંદર લક્ષ્યમેં લેકર દોનોંકો મિલાકર લક્ષ્ય કરતા હૈ. આહાહા..! પર્યાય ભી વ્યવહાર હૈ ઉસકા નિષેધ ઉસમેં નહીં આતા હૈ, ઐસા કહતે હૈં. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- રાતકો કરના. પ્રમાણ આત્મજ્ઞાન હૈ અર્થાત્ હૈ ઈતના. લેકિન વહ પ્રમાણ વ્યવહારનયકા વિષય હુઆ. આશ્રય કરને લાયક નહીં હૈ ઔર વહ નિશ્ચયકા વિષય અખંડ અભેદ નહીં હુઆ. પ્રમાણમેં પર્યાયકા ભી આદર હૈ જાનને મેં. ઔર યહાં જાનનેમેં પર્યાયકા આદર છોડ દિયા. છોડ વ્યવહારકો. અકેલે નિશ્ચયકે આશ્રયસે તેરા કલ્યાણ હોગા. વ્યવહારકા જ્ઞાન કરતે હૈં વહ દૂસરી બાત હૈ. સમજમેં આયા? ભગવાન! યહ તો તેરા માર્ગ અંતર મેં હૈ ઉસકી બાત ચલતી હૈ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- લેકિન મહારાજ! આપ બારબાર ભગવાન ભગવાન ભગવાન કહતે હો.

ઉત્તર :- ભગવાન હી આત્મા હૈ, પ્રભુ! યહાં તો ભગવાન હી કહતે હૈં. ભગવાનને કહા. આચાર્યને નહીં કહા? ૭૨ ગાથા મેં કહા. તીન બાર ભગવાન કહા. 'સમયસાર' ૭૨

ગાથા. આચાર્ય, 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' મુનિ ભાવલિંગી સંત. ણમો લોએ સવ્વ આઈરિયાણં, ઐસે પદ મેં મિલે હુએ આચાર્ય ઐસા કહતે હૈં, ભગવાનઆત્મા. 'સમયસાર' મેં ૭૨ ગાથા. ૭૦ ઔર ૨. 'સમયસાર' મેં દેખ લેના. અશુચિ,.. સમજમેં આયા? આસ્રવ યહાં હૈ કિ નહીં? હિન્દી નહીં હૈ. ગુજરાતી હૈ. દેખો! ૭૨ (ગાથા) આયી.

'જલમેં સેવાલ (કાઈ) હૈ, સો મલ યા મૈલ હૈ, ઉસ સેવાલ કી ભાંતિ...' ઉસ સેવાલકી તરહ-ભાંતિ **'આસ્રવ મલરૂપ યા મૈલરૂપ અનુભવ મેં આતે હૈં...'** ઓહો..! વ્રતકા, દયા, દાનકા વિકલ્પ, પૂજા-ભક્તિકા વિકલ્પ શુભરાગ મૈલરૂપ અનુભવ મેં આતા હૈ, ઐસા કહતે હૈં. સમજમેં આયા? સંસ્કૃત ટીકા 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' કી હૈ. ઉસકા હિન્દી ચલતા હૈ. **'ઉસ સેવાલકી ભાંતિ આસ્રવ મલરૂપ યા મૈલરૂપ અનુભવ મેં આતે હૈં, ઈસલિયે વે અશુચિ હૈ...'** જિસ ભાવ સે તીર્થંકર ગોત્ર બંધે વહ ભાવ મૈલ હૈ, અશુચિ હૈ, અપવિત્ર હૈ. આહાહા..! કિતના વીર્ય નપુંસક હૈ! શુભભાવમેં વીર્ય આયા વહ નપુંસકતા હુઈ. આહાહા..! સમજમેં આયા? જો વીર્ય સ્વરૂપ શુદ્ધ આનંદકી રચના કરે ઉસકો ભગવાન વીર્ય કહતે હૈં. સમજમેં આયા? સ્વરૂપ રચના વીર્યકા સામર્થ્ય. અપના વીર્ય તો આનંદ સ્વરૂપ, શુદ્ધ સ્વરૂપ પરમ પવિત્ર ધામ ભગવાન, ઉસકે આશ્રય સે શુદ્ધતાકી રચના, સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, આનંદકી રચના હો, ઉસકો વીર્ય કહતે હૈં. તીર્થંકર ગોત્રકા ભાવ, વહ વીર્ય નહીં, નપુંસકતા હૈ. આહાહા..! દોષ હૈ, અપરાધ હૈ. પંડિતજી! વહ 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' કે 'પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાય' મેં આયા હૈ. સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવકો આહારક શરીર બંધતા હૈ, તીર્થંકર ગોત્ર બંધતા હૈ તો ક્યા હૈ વહ? તો 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' કહતે હૈં, શુભઉપયોગકા અપરાધ હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા..! તીર્થંકર ગોત્રકા ભાવ શુભઉપયોગ રૂપી અપરાધ.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- પ્રકૃતિ હૈ તો ક્યા હૈ? જડ હૈ. ઉસમેં ક્યા હૈ?

મુમુક્ષુ :- ભગવાન બના દેતી હૈ.

ઉત્તર :- કોઈ ભગવાન નહીં બનાતી. રોકતી હૈ. વહ તો રોકતી હૈ. સમજમેં આયા? વહ ભગવાન બનાતી હૈ યા અપને દ્રવ્ય કા આશ્રય ભગવાન બનાતા હૈ? કૌન-સી ગાથા હૈ? ૨૨૦? દેખો!

'યહાં કોઈ શંકા કરતા હૈ કિ... રત્નત્રયકે ધારક મુનિયોંકે દેવાયુ આદિ શુભ પ્રકૃતિયોંકા બંધ હોતા હૈ ઐસા જો શાસ્ત્રોંમેં કથન હૈ વહ કિસ પ્રકાર સે સિદ્ધ હોગા? ઉસકા ઉત્તર.' ઈસ લોક મેં રત્નત્રયરૂપ ધર્મ નિર્વાણકા કારણ હૈ. ભગવાન! યહાં કહા ન? નિજ ધ્યાન. અપના ભગવાનઆત્મા ઉસકા નિજ ધ્યાન ઐસા દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર વહ તો નિર્વાણકા કારણ હૈ, અન્ય ગતિકા નહીં. વહ કોઈ અન્ય ગતિ-ચાર ગતિકા કારણ નહીં. ઔર રત્નત્રયમેં જો પૂર્વ કા આસ્રવ હોતા હૈ વહ અપરાધ શુભઉપયોગ કા હૈ. સંસ્કૃત મૂલ પાઠ હૈ. '**आस्रवति यत्तु पुण्यं शुभोपयोगोऽयमपराधः**'. સમજમેં આયા? તીર્થંકર ગોત્રકા આયા ન? વહ સબ આયા ઉસમેં આ ગયા. તીર્થંકર ગોત્રકા ભાવ ભી બંધ કા કારણ હૈ, વહ અપરાધ હૈ. વહ ૨૧૮ મેં આયા. ૨૧૮ દેખો! સમ્યગ્દર્શન હો તભી યોગ ઔર કષાય તીર્થંકર, આહારકકા બંધ

કરનેવાલા હોતા હૈ. **'રત્નત્રય હૈ વહ તો બંધક નહીં હૈ, બંધ મેં ઉદાસીન હૈ.'** સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર તો આત્માકી વીતરાગી પર્યાય સ્વઆશ્રય સે ઉત્પન્ન હુઈ વહ બંધકા કારણ હૈ નહીં. જો તીર્થંકર ગોત્ર કા બંધ કહા વહ તો ભાવ હૈ, રાગ હૈ, અપરાધ હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા? ઉસ ભાવકા જબ અભાવ હોગા, વીતરાગતા હોગી તબ કેવલજ્ઞાન હોગા. આહાહા..! લોગ ખુશી-ખુશી હો જાય.

મુમુક્ષુ :- મેરુ પર્વત પર ભગવાનકો લે જાય.

ઉત્તર :- વહાં લે જાય ઉસમેં ક્યા હુઆ? મેરુ પર્વત, પર ઉપર જાતે હૈં. અપની પર્યાય ઉપર જાતી હૈ તો અપને આશ્રય સે જાતી હૈ. ક્યા પ્રકૃતિ કે આશ્રય સે જાતી હૈ? મેરુ પર્વત પર લે જાય ઉસમેં ક્યા હુઆ? સમજ મેં આયા?

મુમુક્ષુ :- પુણ્યફલા અરહંતા.

ઉત્તર :- પુણ્યફલા અરહંતાકી વ્યાખ્યા ક્યા હૈ? વહ ભી જૂઠ હૈ જો કહતે હૈં. વહાં 'પ્રવચનસાર' મેં ઐસા લિખા હૈ. જો ઉસકી ક્રિયા હૈ વહ પુણ્યકા ફલ હૈ. ઉદયકી ક્રિયા કરનેમેં આતી હૈ વહ હૈ. સમજમેં આયા? 'પ્રવચનસાર'. શિર્ષક મેં ઐસા હૈ, દેખો! વહ તો બહુત પ્રસિદ્ધ હો ગયા. ઐસી ગાથા હૈ ના. ૪૫ (ગાથા). દેખો! **'अथैवं सति तीर्थकृतां पुण्यविपाकोऽकिंचित्कर'** તીર્થંકરકો પુણ્યકા વિપાક કુછ કરતા નહીં. વહ તો બાહરકી ક્રિયા હૈ, ઐસા કહતે હૈં. **'अथैवं सति तीर्थकृतां'**. **'ઈસપ્રકાર હોનેસે તીર્થંકરોંકે પુણ્યકા વિપાક અકિંચિત્કર હી હૈ (-કુછ કરતા નહીં હૈ, સ્વભાવકા કિંચિત્ ઘાત નહીં કરતા)...'** વહ તો ક્રિયાકા ઉદય હૈ. તીર્થંકર પ્રકૃતિ સે અરિહંતપદ મિલતા હૈ ઐસા હૈ નહીં. બહુત ગડબડ, બડી ગડબડ હો ગઈ. સમજમેં આયા?

કહતે હૈં, અહો..! યહાં ક્યા કહતે હૈં? ભગવાનઆત્મા. પુણ્ય-પાપકા ભાવ અશુચિ હૈ, અપવિત્ર હૈ, મૈલ હૈ. ભગવાનઆત્મા.. સંસ્કૃત ટીકા હૈ. ભગવાનઆત્મા.. ઐસા 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' પંચમહાવ્રતધારી મુનિ (કહતે હૈં). ઔર ણમો લોએ સવ્વ આઈરિયાણં મેં પરમેષ્ઠી મેં બૈઠે હૈ, વહ કહતે હૈં કિ ભગવાનઆત્મા.. ઐસા કહતે હૈં. સમજમેં આયા? પુણ્ય-પાપકા પરિણામ, શુભ-અશુભભાવ ભગવાન! વહ તો અશુચિ હૈ ન, નાથ! વહ તો મૈલ હૈ, પ્રભુ! ઔર તૂ તો ભગવાન હૈ ન! આહાહા..! સમજમેં આયા? તેરે મેં તો અનંતઆનંદ, જ્ઞાન, વીતરાગલક્ષ્મી પડી હૈ. ઉસકો આત્મા કહતે હૈં. પુણ્ય-પાપ આસ્રવકો આત્મા કહતે નહીં. આહાહા..!

તીન બાત આયી. અશુચિ, વિપરીત. જો પુણ્ય-પાપ ભાવ હૈ વહ ચૈતન્ય સે વિપરીત હૈ, જડ હૈ. શુભ-અશુભભાવ જિસસે તીર્થંકર ગોત્ર બંધે વહ ભાવ જડ હૈ, અચેતન હૈ. ક્યોંકિ ઉસ રાગ મેં ચૈતન્યકા નિર્મલ અંશ નહીં હૈ. વહ રાગ તો અંધા હૈ. સમજમેં આયા? 'નંદકિશોરજી'! રાગ, જિસ ભાવ સે તીર્થંકર ગોત્ર બંધે, જો ભાવ પંચ મહાવ્રતકા વિકલ્પ હૈ વહ અંધા હૈ, જડ હૈ. ચૈતન્યકે સ્વભાવ સે રાગ વિપરીત ભાવ હૈ. ઔર ભગવાનઆત્મા નિર્મલાનંદ હૈ. સાથ-સાથ લિયા હૈ, દેખો! ભગવાનઆત્મા પવિત્ર વીતરાગ સ્વભાવ સે ભરા હૈ, વહ ભગવાનઆત્મા.

તીસરા. દુઃખકા કારણ. ભગવાન પુણ્ય ઔર પાપકા ભાવ તો દુઃખકા કારણ હૈ. ગજબ બાત હૈ! રાગ હૈ. તીર્થંકર ગોત્રકા જો ભાવ હૈ વહ દુઃખ હૈ. આહાહા..! સેઠ! ક્યા બરાબર? રાગ હૈ, રાગ દુઃખ હૈ, આકૂલતા હૈ. આહાહા..! વીતરાગી તત્ત્વ ચૈતન્ય ક્યા હૈ ઉસકી ખબર નહીં. ખબર નહીં હૈ ઔર ધર્મ હો જાયેગા! સમ્યગ્દર્શનકા તો ઠિકાના નહીં. સમજમેં આયા? કહતે હૈં, અહો..! ભગવાનઆત્મા, આસ્રવ તો આકૂલતાકો ઉત્પન્ન કરનેવાલા હૈ. ભગવાનઆત્મા સદા નિરાકૂલ સ્વભાવકે કારણ કિસીકા કાર્ય નહીં ઔર કિસીકા કારણ નહીં. ભગવાન શુભભાવકા કારણ નહીં. ભગવાનઆત્મા શુભભાવ તીર્થંકર ગોત્રકા કારણ નહીં ઔર શુભભાવકા વહ કાર્ય નહીં. શુભભાવ હુઆ તો યહાં નિશ્ચયકાર્ય હુઆ ઐસા હૈ નહીં. સમજમેં આયા? તીન બાર લિયા હૈ, ભગવાન ભગવાન ઐસા. 'ધન્નાલાલજી'!

મુમુક્ષુ :- ભગવાન ભગવાન.. કુછ ક્રિયા તો બતાઓ.

ઉત્તર :- યહ ભગવાન હોનેકી ક્રિયા બતાતે નહીં? ભગવાન હોનેકી ક્રિયા નહીં હૈ. રાગ સે ભિન્ન હોકર અપનેમેં એકાગ્ર હોના વહ ક્રિયા નહીં હૈ. પર્યાય હી ક્રિયા હૈ, દ્રવ્ય તો અક્રિય હૈ. ધ્રુવ જો આત્મા ભગવાન ત્રિકાલી વહ તો અક્રિય હૈ. વહ આયેગા. ઔર સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર જો સ્વભાવકી એકાગ્રતા હૈ વહ સક્રિયતા મોક્ષમાર્ગ હૈ. વહ સક્રિયા હૈ. યહ નિજ સાધના હૈ. 'નંદકિશોરજી'! માર્ગ તો ઐસા હૈ, ભગવાન! લોગોં મેં ઐસી ગડબડ હો ગઈ ન. એકાંત હૈ, સોનગઢ એકાંત હૈ. અરે..! ભગવાન! તૂ કિસકો કહતા હૈ? આચાર્ય કો કહ દે. સમજમેં આયા? ઐસા એકાંત ક્યોં કરતે હો?

જુવો, યહાં આયા ખુલાસા, નિશ્ચય કો ગ્રહણ કરકે ભી અનુયોગ વ્યવચ્છેદ નહીં કરતા. કૌન? પ્રમાણ. પ્રમાણજ્ઞાનમેં નિશ્ચય ઔર વ્યવહાર દો આતે હૈં. દો કા લક્ષ્ય કરતે હૈં, ઉસમેં પ્રમાણમેં વ્યવહારકા અભાવ નહીં હોતા. વ્યવચ્છેદ નહીં કરતા પ્રમાણ. અનુયોગ વ્યવચ્છેદ નહીં કરતા. અનુયોગ વ્યવચ્છેદકે અભાવમેં વ્યવહાર લક્ષણ ભાવ ક્રિયાકો રોકને મેં અસમર્થ હૈ. દેખો! આહાહા..! પ્રમાણજ્ઞાન રાગકો રોકનેમેં અસમર્થ હૈ. નિશ્ચય સ્વભાવકે આશ્રયસે જો નિશ્ચય હૈ વહ રાગકો રોકનેમેં સમર્થ હૈ. સમજમેં આયા? માર્ગ ઐસા હૈ. ભાઈ! માલૂમ નહીં તો કહીંકા કહીં જોડ દે. અતએવ વહ આત્માકો જ્ઞાનચેતમેં સ્થાપિત કરનેકે લિયે અસમર્થ હૈ. પ્રમાણજ્ઞાન આત્મામેં સ્થાપિત કરને મેં અસમર્થ હૈ. ક્યોંકિ વ્યવહારકા નિષેધ કરકે સ્વરૂપમેં સ્થિર કરનેમેં પ્રમાણકી તાકત નહીં. સમજમેં આયા? .. ઉસ દિન આયા થા ન? ઈસ વક્ત ભી ચલા. સેઠિયાકા આયા થા ન. સમજમેં આયા?

નિશ્ચયનય તો એકત્વકો પ્રાપ્ત કરનેકે સાથ જ્ઞાનસ્વરૂપ ચૈતન્યમેં સ્થાપિત કર પરમાનંદકો ઉત્પન્ન કરતા, વીતરાગ કરકે સ્વયં નિવૃત્ત હોતા હુઆ. દેખો! નિશ્ચય તો સ્વભાવ રાગ સે નિવૃત્ત હોતા હૈ ઔર સ્વભાવ મેં પ્રવૃત્ત હોતા હૈ. વહ નિશ્ચય મોક્ષકા માર્ગ કરા દેતા હૈ. ૨૫૭ પૃષ્ઠ. ઈસલિયે યહ ઉત્તમ પ્રકાર સે પૂજ્ય હૈ. નિશ્ચયનય હી પૂજ્ય હૈ. ઉત્તમ પ્રકાર સે પૂજ્ય હૈ. દેખો! નિશ્ચયનય પરમાર્થકા પ્રતિપાદક હોને સે ભૂતાર્થ હૈ. ઈસહી મેં આત્મા અવિશ્રાંતરૂપસે અંતર દૃષ્ટિ હોતા હૈ. અંતર મેં રહતા હૈ. વ્યવહાર બાહર આયા ઔર દોકા જ્ઞાન કરને મેં હૈ ક્યા? કહતે હૈં. માર્ગ તો ઐસા અલૌકિક માર્ગ હૈ, ભાઈ!

યહાં કહા, દેખો! '**ભયે સિદ્ધ નિજ ધ્યાનતૈં. નમૂં મોક્ષસુખદાય.**' દો બાત આ ગઈ ઈસ પંક્તિ મેં. મોક્ષકા માર્ગ ભી આયા ઔર મોક્ષ સુખદાયક હૈ. સિદ્ધ મૈં નમન કરતા હૂં. 'જયચંદ્ર પંડિત'કે માંગલિક મેં દો બાત આ ગઈ. '**ઈસપ્રકાર મંગલકે લિયે સિદ્ધોંકો નમસ્કાર કર શ્રીકુંદકુંદ આચાર્યકૃત મોક્ષપાહુડ ગ્રંથ પ્રાકૃત ગાથાબંધ હૈ, ઉસકી દેશભાષામય વચનિકા લિખતે હૈં.**' 'જયચંદ્ર પંડિત' કરતે હૈં. '**પ્રથમ હી આચાર્ય મંગલકે લિયે પરમાત્માકો નમસ્કાર કરતે હૈં :-**' અબ,'કુંદકુંદાચાર્ય' નમસ્કાર કરતે હૈં. મોક્ષપ્રાભૃતકી શરૂઆત કરને કો. અચ્છા હુઆ, અધિકાર અચ્છા આ ગયા. મોક્ષ પ્રાભૃતકે માંગલિકમેં.

મુમુક્ષુ :- મુમુક્ષુકી પુકાર હૈ.

ઉત્તર :- પુકારમેં વહ હૈ, ભાઈ!

णाणमयं अप्पाणं उवलब्धं जेण झटियकम्मेण।

चइऊण य परदव्वं णमो णमो तस्स देवस्स।।१।।

સિદ્ધ કી વ્યાખ્યા કરતે હૈં. સિદ્ધ કી વ્યાખ્યા કરકે નમસ્કાર કરતે હૈ. ભગવાન આચાર્ય 'કુંદકુંદાચાર્ય' ભગવાન પ્રતિ પ્રીતિસૂચક દો બાર નમસ્કાર નમસ્કાર કરતે હૈં.

અર્થ :- 'આચાર્ય કહતે હૈં કિ જિસને પરદ્રવ્યકો છોડકરકે...' '**चइऊण य परदव्वं**' હૈ ન? છોડકરકેકા અર્થ પરદ્રવ્યકા લક્ષ્ય છોડકર. સમજમેં આયા? યહાં તો સ્વદ્રવ્યકા આશ્રય કરતા હૈ ઔર પરદ્રવ્યકા લક્ષ્ય છોડના હૈ, વહ બાત હૈ. છોડે ક્યા? છૂટા હી પડા હૈં. જો પરદ્રવ્ય પર, વિકલ્પ પર, શરીર પર, વાણી પર, ભેદ પર લક્ષ્ય થા વહ સબ પરદ્રવ્યકા લક્ષ્ય થા, વહ '**चइऊण य परदव्वं**' પરદ્રવ્યકો છોડકર કે. '**त्यक्त्वा च परद्रव्यं**'. ઉસકા અર્થ? મોક્ષ હૈ ન, મોક્ષકા માર્ગ હૈ ન? ઉસમેં પરદ્રવ્યકા લક્ષ્ય છૂટતા હૈ ઔર સ્વદ્રવ્યકા આશ્રય હોતા હૈ. ઔર સ્વદ્રવ્યકે આશ્રયસે સિદ્ધપદ હુઆ હૈ, પરકા લક્ષ્ય છોડકર. ઐસા કહતે હૈં. ઓહોહો..! પરદ્રવ્ય દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર આદિ. વિકલ્પ પરદ્રવ્ય. એક સમયકી પર્યાય ભી એક ન્યાય સે સ્વદ્રવ્યકી અપેક્ષા પરદ્રવ્ય.

૫૦ ગાથા 'નિયમસાર'. પરદ્રવ્યં, પરભાવં હેયં. તીન બોલ આયે હૈં. ૫૦ ગાથા. અપની પર્યાય જો હૈ વહ સ્વદ્રવ્યકી અપેક્ષા સે પરદ્રવ્ય હૈ. બાહ્ય તત્ત્વ હૈ. આજ સબેરે રાસ્તેમેં ચલા થા. કિસીને પૂછા થા, યહ જીવતત્ત્વ આયા ન? સાત તત્ત્વ મેં. જીવતત્ત્વ જો આયા હૈ વહ તો એક સમયકી પર્યાયકા જીવતત્ત્વ આયા હૈ. સાત તત્ત્વ બહિર્ તત્ત્વ હૈ ઉસમેં જીવતત્ત્વ આયા. સાત તત્ત્વ હૈ વહ બહિર્ તત્ત્વ હૈ. ઉસમેં જીવતત્ત્વ ક્યા આયા? એક સમયકી પર્યાયકા જીવતત્ત્વ. ઔર સંવર, નિર્જરા, મોક્ષ સબ પર્યાય હૈ તો બહિર્ તત્ત્વ હૈ. ભગવાનઆત્મા પૂર્ણાનંદ નાથ શુદ્ધ ધ્રુવ જો દોપહરકો ચલતા હૈ, વહી એક અંતઃ તત્ત્વ હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા? બહિર તત્ત્વકા જ્ઞાન એ વ્યવહારજ્ઞાન સમજમેં આયા?

આત્મા ત્રિકાલી જ્ઞાયકસ્વરૂપ ધ્રુવ વહ નિજદ્રવ્ય એક. ઉસકે સિવા,... વહ અંતઃતત્ત્વ. ઔર એક સમયકી પર્યાય ઔર રાગાદિ ઔર આસ્રવ, સંવર, નિર્જરા, બંધ, મોક્ષ પર્યાય વહ સબ પરદ્રવ્ય હૈ. ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય'ને 'નિયમસાર' મેં બહિરતત્ત્વ કહા. વહ બહિરતત્ત્વ હૈ.

શરીર, વાણી, કર્મ બહિરતત્ત્વ તો બહુત દૂર રહ ગયે. યહાં તો સંવર, નિર્જરા, મોક્ષકી ધર્મકી વીતરાગી પર્યાય, એક સમયકી પર્યાય ભી બહિરતત્ત્વ કહને મેં આતી હૈ.

મુમુક્ષુ :- 'નિયમસાર' તો ચારિત્રકા ગ્રંથ હૈ. ચારિત્ર જબ હોગા તબ ઐસા માના જાયેગા.

ઉત્તર :- ઐસા દ્રવ્ય કા આશ્રય કરેગા તબ નિર્મલ પર્યાય હોગી. પર્યાયકા આશ્રય કરેગા તો નિર્મલ પર્યાય નહીં હોગી, વિકલ્પ હોગા.

મુમુક્ષુ :- મોક્ષપર્યાય..

ઉત્તર :- નમસ્કાર પર્યાય ને કિયા તો ક્યા હુઆ? ... અંતર મેં તો અપની પર્યાય અપને દ્રવ્યમેં ઝુકે વહ નમસ્કાર હૈ. લેકિન વિકલ્પકે કાલ મેં સમ્યગ્દૃષ્ટિકી એકાગ્રતા તો અંદર ચલતી હી હૈ. સમજમેં આયા? વિકલ્પકે કાલ મેં ભી સમ્યગ્દૃષ્ટિકી સ્વભાવ સન્મુખકી એકતા તો ચલતી હી હૈ. વહ એકાગ્રતા ચલતી હૈ વહ વાસ્તવમેં નમસ્કાર કહને મેં આતા હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા..! કઠિન માર્ગ, ભાઈ! જન્મ-મરણકે દુઃખ સે, આકુલતા સે છૂટના હો, આકૂલતા હૈ ન સબ? તો સ્વદ્રવ્યકા આશ્રય કરને સે છૂટતી હૈ. ક્યોંકિ આકુલતા તો પરદ્રવ્ય હૈ. આહાહા..!

કહતે હૈં, '**चइऊण य परदव्वं**'. જિસને પરદ્રવ્યકા લક્ષ્ય છોડ દિયા હૈ ઔર જટિત કર્મ-ખિરે હૈં કર્મ. દેખો! કર્મ ખપાતે હૈં, ઐસા શબ્દ નહીં પડા હૈ. ભૈયા! જટિત કર્મ. કર્મ ખિર ગયા હૈ, ઐસા લિખા હૈ. કર્મ ખપાયે હૈં, કર્મ કા નાશ કિયા ઐસા નહીં લિયા. સમજમેં આયા? ખિર ગયા હૈ. પરદ્રવ્યકા લક્ષ્ય છૂટા ઔર અપને દ્રવ્યકા આશ્રય કિયા તો પરદ્રવ્ય કર્મ જો(થા) વહ ખિર ગયા હૈ, ખિરે હૈં. ખિરે હૈં ઉસકે કારણ. આત્મા ખપાતા હૈ, ઐસા નહીં. પંડિતજી! આહાહા..! વહ તો જડ હૈ. જડકા આત્મા સ્વામી હૈ કિ ઉસકો બાંધે ઔર છોડે? યા ઉસકી નિર્જરા કરે કર્મકી? ક્યા આત્મા ઉસકા સ્વામી હૈ? અપને દ્રવ્ય કા આશ્રય હોકર પરદ્રવ્યકા લક્ષ્ય જહાં છૂટા વહાં કર્મ ભી ઉસકે કારણ છૂટ જાતે હૈં. જટિત કર્મ. ખિરે હૈં દ્રવ્યકર્મ. તીનોં. જટિત કર્મ. દ્રવ્યકર્મ ભી ખિરતે હૈં, ભાવકર્મ ભી ખિરતે હૈં. અશુદ્ધતાકા નાશ કરતે નહીં, ઐસા યહાં આયા. દેખો! અશુદ્ધતાકા નાશ હો જાતા હૈ. અશુદ્ધતાકા નાશ કરતે હૈં ઐસા નહીં. ઉસકા નાશ કૈસે કરે? અશુદ્ધતા હૈ ઉસકા નાશ કૈસે કરે? ઉસપર લક્ષ્ય કરકે નાશ કરે? અપને દ્રવ્યકા આશ્રય ઉગ્રરૂપ સે કરતા હૈ તો અશુદ્ધતા ઉત્પન્ન હોતી નહીં, ઉસે અશુદ્ધતાકા નાશ હોતા હૈ, ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. આહાહા..! કઠિન બાત, ભાઈ!

જટિત ભાવકર્મ જટિત. ભાવકર્મકા નાશ કરતે હૈં, ઐસા નહીં લિયા. ભાવકર્મ ખિર જાતે હૈં. ભાવકર્મ અર્થાત્ પુણ્ય ઔર પાપકા વિકલ્પ જો અશુદ્ધ ભાવ હૈ વહ ખિર જાતા હૈ. સ્વદ્રવ્યકા આશ્રય કિયા તો વહ પરદ્રવ્ય ખિર જાતા હૈ, છૂટ જાતા હૈ. છોડતે હૈં ઐસા નહીં. આહાહા..! સમજમેં આયા? દ્રવ્યકર્મ જડ. ભાવકર્મ વિકારી પર્યાય. નોકર્મ યાની શરીર. વહ ખિરતે હૈં. જટિત કર્મ નામ છૂટ ગયે હૈં. '**ઐસે હોકર...**' ઐસે હોકર. સિદ્ધ ભગવાન. '**જ્ઞાનમયી આત્માકો પ્રાપ્ત કર લિયા હૈ...**' દેખો! અકેલે જ્ઞાનકી મૂર્તિ, ચૈતન્યબિંબ ઉસકો પ્રાપ્ત હુઆ. સિદ્ધ યાની જ્ઞાનમય પૂર્ણ પ્રાપ્ત હુઆ ઉસકા નામ સિદ્ધ. સમજમેં આયા?

જ્ઞાનપ્રધાન કથન હૈ ન? સારા જ્ઞાનમય હી આત્મા હૈ, જ્ઞાનમય હી આત્મા હૈ. સમજણકા પિંડ આત્મા હૈ, જ્ઞાયકભાવ આત્મા હૈ. સિદ્ધ, પરદ્રવ્યકા લક્ષ્ય છોડકર સ્વદ્રવ્યકા આશ્રય કરતે હૈં, વહાં પરદ્રવ્ય કર્મ આદિ ભાવકર્મ હૈં વહ જટિત ખિર જાતે હૈં, છૂટ જાતે હૈં. ઔર પાયા ક્યા? વહ તો છૂટ ગયા? પાયા ક્યા? જ્ઞાનમય આત્મા. પૂર્ણ જ્ઞાનમય પર્યાયમેં કેવલજ્ઞાનમય પર્યાયકો પાયા. વહ સિદ્ધ. ઐસા આયા ન? ઈસલિયે (અજ્ઞાની) કહતે હૈં, દેખો! જ્ઞાનમય આત્મા હુઆ. ચારિત્ર-ફારિત્ર હૈ નહીં. જ્ઞાનમય ચારિત્ર હૈ, જ્ઞાનમય આનંદ, જ્ઞાનમય શ્રદ્ધા હૈ, સબ જ્ઞાનમય હૈ, રાગમય નહીં. સમજમેં આયા? કેવલજ્ઞાન આનંદ સ્વરૂપ હૈ ન. જ્ઞાનકે સાથ વહ હૈ ન.

'**ઈસપ્રકારકે દેવકો હમારા નમસ્કાર હો...**' દેવકો. દેખો! લક્ષ્યમેં પરદ્રવ્ય હુઆ ન. ૮૩ ગાથામેં આયા ન? નમસ્કાર, વૈયાવચ્ચ આદિ પરદ્રવ્યકે કારણ હૈ. પરદ્રવ્ય ઉસમેં લક્ષ્યમેં આતા હૈ. ૮૩ ગાથા કે ભાવાર્થમેં આયા હૈ. '**નમસ્કાર હો-નમસ્કાર હો. દો બાર કહનેમેં અતિપ્રીતિયુક્ત ભાવ બતાયે હૈં.**'

ભાવાર્થ :- 'યહાં મોક્ષપાહુડકા પ્રારંભ હૈ. યહાં જિનને સમસ્ત પરદ્રવ્યકો છોડકર..' જિનને યાની જિસને સમસ્ત પરદ્રવ્યકા લક્ષ્ય છોડકર '**કર્મકા અભાવ કરકે...**' અભાવ કરકે અર્થાત્ અભાવ હુઆ. વહ તો શબ્દમેં ઐસી હી લિખાવટ આયે. '**કેવલજ્ઞાનાનંદસ્વરૂપ મોક્ષપદકો પ્રાપ્ત કર લિયા હૈ,...**' કેવલજ્ઞાન ઔર પૂર્ણ આનંદ, ઉસકા નામ મોક્ષ. અકેલા અતીન્દ્રિય આનંદ રહ ગયા ઔર અકેલા જ્ઞાન રહ ગયા. રાગ તો નહીં, લેકિન અપૂર્ણતા નહીં. પૂર્ણ જ્ઞાન ઔર પૂર્ણ આનંદ પાયા. '**ઉસ દેવકો...**' દેખો! દેવકી પહચાન કરવાઈ. ઐસે દેવ હોતે હૈં. દૂસરે દેવ કહતે હૈં ઐસા દેવ હૈ નહીં. '**મંગલકે લિયે નમસ્કાર કિયા વહ યુક્ત હૈ. જહાં જૈસા પ્રકરણ વહાં વૈસી યોગ્યતા.**' એમ. અર્થાત્ યહાં મોક્ષપાહુડ હૈ તો વહાં સિદ્ધકો નમસ્કાર કરના વાજબી હૈ. મોક્ષપ્રાભૃત હૈ ન, તો સિદ્ધકો નમસ્કાર કરના ઉચિત હૈ, વહ પ્રકરણ કે યોગ્ય હૈ. પ્રકરણકે લાયક હૈ. '**જહાં જૈસા પ્રકરણ વહાં વૈસી યોગ્યતા.**'

'**યહાં ભાવ-મોક્ષ તો અરહંતકે...**' મોક્ષ કી વ્યાખ્યા કરતે હૈં. અરિહંતકો ભાવમોક્ષ હુઆ હૈ. ભાવ સબ નિર્મલ હો ગયે ઔર ચાર ઘાતિ (નષ્ટ હો ગયે). ભાવમોક્ષ હો ગયા. '**ઔર દ્રવ્ય-ભાવ દોનોં પ્રકારકે મોક્ષ સિદ્ધ પરમેષ્ઠીકે હૈ,...**' કર્મ કા નિમિત્ત ભી છૂટ ગયા ઔર અશુદ્ધતા ભી છૂટ ગઈ. '**ઐસે સિદ્ધ પરમેષ્ઠીકે હૈ...**' ઐસા ભાવ. '**ઈસલિયે દોનોંકો નમસ્કાર જાનો.**' અરિહંત ઔર સિદ્ધ દોનોંકો નમસ્કાર કિયા હૈ. મોક્ષપાહુડકી શુરૂઆતમેં માંગલિક કરતે હૈં. દૂસરી ગાથા લેંગે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

आगे इसप्रकार नमस्कार कर ग्रंथ करनेकी प्रतिज्ञा करते हैं :–

ગાથા-૨

णमिऊण य तं देवं अणंतवरणाणदंसणं सुद्धं।
वोच्छं परमप्पाणं परमपयं परमजईणं।।२।।

नत्वा च तं देवं अनंतवरज्ञानदर्शनं शुद्धम्।
वक्ष्ये परमात्मानं परमपदं परमयोगिनाम्।।२।।

તે દેવને નમી–અમિત–વર–દગજ્ઞાનધરને શુદ્ધને,
કહું પરમપદ–પરમાતમા–પ્રકરણ પરમયોગીન્દ્રને. ૨

अर्थ :– आचार्य कहते हैं कि उस पूर्वोक्त देवको नमस्कार कर, परमात्मा जो उत्कृष्ट शुद्ध आत्मा उसको, परम योगीश्वर जो उत्कृष्ट–योग्य ध्यानके करनेवाले मुनिराजोंके लिये कहूँगा। कैसा है पूर्वोक्त देव ? जिसके अनन्त और श्रेष्ठ ज्ञान–दर्शन पाया जाता है, विशुद्ध है – कर्ममलसे रहित है, जिसका पद परम–उत्कृष्ट है।

भावार्थ :– इस ग्रंथमें मोक्षको जिस कारणसे पावे और जैसा मोक्षपद है वैसा वर्णन करेंगे, इसलिये उस रीति उसीकी प्रतिज्ञा की है। योगीश्वरोंके लिए कहेंगे, इसका आशय यह है कि ऐसे मोक्षपदको शुद्ध परमात्माके ध्यानके द्वारा प्राप्त करते हैं, उस ध्यानकी योग्यता योगीश्वरोंके ही प्रधानरूपसे पाई जाती है, गृहस्थोंके यह ध्यान प्रधान नहीं है।।२।।

પ્રવચન નં. ૬૨, ગાથા-૨, શુક્રવાર, શ્રાવણ સુદ ૧૧, તા.૧૪-૮-૭૦

મોક્ષપાહુડકી દૂસરી ગાથા. મોક્ષપ્રાભૃતકા અર્થ મોક્ષ સાર. મોક્ષમેં સાર ચીજ ક્યા હૈ મોક્ષ મેં? ઔર ઉસકા માર્ગ ક્યા હૈ? વહ અધિકાર યહાં હૈ. સમજમેં આયા? **'આગે ઈસપ્રકાર નમસ્કાર કર ગ્રંથ કરનેકી પ્રતિજ્ઞા કરતે હૈં :–'** **'णमिऊण य तं देवं'** 'કુંદકુંદાચાર્ય' સ્વયં નમસ્કાર કરતે હૈં.

णमिऊण य तं देवं अणंतवरणाणदंसणं सुद्धं।
वोच्छं परमप्पाणं परमपयं परमजईणं।।२।।

અર્થ :– 'આચાર્ય કહતે હૈં કિ ઉસ પૂર્વોક્ત દેવકો નમસ્કાર કર,...' પહલી ગાથામેં દેવકી વ્યાખ્યાકી. જ્ઞાનમય, જિસકે કર્મ ખિર ગયે હૈં, પરદ્રવ્યકા લક્ષ છૂટ ગયા હૈ ઔર અપની પૂર્ણ દશા પ્રાપ્ત હો ગઈ હૈ. ઐસે પરમાત્માકો નમસ્કાર કર. પરમાત્મા જો ઉત્કૃષ્ટ શુદ્ધ આત્મા. એમ. ઐસે પરમાત્માકી વ્યાખ્યા-પરમ આત્મા. ઉત્કૃષ્ટ આખિરકી અંતિમ ઉત્કૃષ્ટ

દશા, પૂર્ણ દશા, પરમાનંદ ઔર પૂર્ણ જ્ઞાનદશા (જિસે પ્રાપ્ત હુઈ) ઉસકો યહાં પરમાત્મા કહતે હૈં. '**ઉત્કૃષ્ટ શુદ્ધ આત્મા,...**' મોક્ષમાર્ગ મેં તો અભી શુદ્ધતા થોડી પ્રગટ હુઈ હૈ. સમજમેં આયા ? આજ કોઈ પ્રશ્ન કરતા થા. સમ્મેદશીખરકો એક બાર વંદે જો કોઈ, આતા હૈ કિ નહીં? ઉસમેં કોઈ ધર્મ-બર્મ હૈ કિ નહીં? શુદ્ધતા હૈ કિ નહીં? આજ સબેરે પ્રશ્ન કિયા થા. હૈ હી નહીં, ધર્મ નહીં. સમ્મેદશીખરકા દર્શન કરો, સાક્ષાત્ ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરકા દર્શન કરો. વહ ઉસમેં આયેગા. વહ પરદ્રવ્ય હૈ. પરદ્રવ્યકે આશ્રય સે રાગ હી ઉત્પન્ન હોતા હૈ. સમજમેં આયા? આગે ગાથા આયેગી. '**परदव्वादो दुग्गइ सदव्वा हु सुग्गइ होइ**'. અપના દ્રવ્ય જ્ઞાયક ચિદાનંદ સ્વરૂપ, ઉસકા અંતર આશ્રય કરને સે જો શુદ્ધતા ઉત્પન્ન હોતી હૈ, સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર અપૂર્ણ શુદ્ધતા હૈ. પરમાત્માકો પૂર્ણ શુદ્ધતા હૈ. અભી શુદ્ધ કહા ન? પરમેશ્વર અરિહંત ઔર સિદ્ધ (કો) પૂર્ણ શુદ્ધતા હૈ. ઔર વહ સ્વદ્રવ્ય કે આશ્રય સે પૂર્ણ શુદ્ધતા પ્રગટ હોતી હૈ. પરદ્રવ્યકે આશ્રય સે, ચાહે તો સમવસરણ હો, ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરકા દર્શન કરે, પૂજા કરે, અનંતબાર ઐસી પૂજાકી, શાસ્ત્ર તો ઐસા કહતે હૈં. સમવસરણમેં મણિરત્ન કે દીપક સે, કલ્પવૃક્ષ કે ફૂલ સે સમવસરણમેં ભગવાનકી અનંત બૈર આરતી ઉતારી. 'શોભાલાલજી'! લેકિન વહ તો શુભભાવ હૈ. 'ધન્નાલાલજી'!

મુમુક્ષુ :- ક્રિયા ધર્મકા કારણ તો હોગા.

ઉત્તર :- બિલકુલ નહીં.

મુમુક્ષુ :- પરંપરા સે હોગા.

ઉત્તર :- પરંપરા ભી નહીં.

અપના દ્રવ્ય ચૈતન્ય શુદ્ધ આનંદકંદ પરમાત્મા, ઉસકે આશ્રય સે હી સમ્યગ્દર્શન, ઉસકે આશ્રયસે સમ્યગ્જ્ઞાન, ઉસકે આશ્રય સે સમ્યક્ચારિત્ર, ઉસકે આશ્રય સે શુક્લધ્યાન, ઉસકે આશ્રય સે કેવલજ્ઞાન (પ્રગટ હોતા હૈ). યહ બાત હૈ. ત્રિકાલ વસ્તુ ઐસી હૈ. ઐસા તીર્થંકર સ્વયં કહતે હૈં કિ હમારે સન્મુખ દેખના વહ તેરા વિકલ્પ હૈ, શુભભાવ હૈ. તો સમ્મેદશીખર દેખને સે જન્મ-મરણ મિટ જાતે હૈં, ઐસા હૈ નહીં.

મુમુક્ષુ :- પોતે માને?

ઉત્તર :- અપના. પોતે માને ક્યા કહા? સ્વયં. હિન્દુસ્તાનીમેં સ્પષ્ટ કરાતે હૈં. અપના આત્મા, નિજ શુદ્ધ ચિદાનંદ પુણ્ય-પાપ વિકલ્પ સે રહિત ત્રિકાલ, જો દોપહરકો ચલતા હૈ, અખંડ જ્ઞાયકભાવ પરમપારિણામિક સ્વભાવ, ધ્રુવભાવ ઉસમેં અંતર એકાગ્રતા હોના, ઉસકે આશ્રય સે હી મોક્ષકા માર્ગ ઉત્પન્ન હોતા હૈ. સાક્ષાત્ તીર્થંકર હો, સમવસરણમેં અનંત બૈર દર્શન કિયે, લેકિન ઉસસે કોઈ સંવર, નિર્જરા ઉત્પન્ન હોતી નહીં. આહાહા..! ઐસી બાત હૈ, ભાઈ! 'એક બાર વંદે જો કોઈ.. નરક પશુ ન હોઈ', ઉસમેં દો ગતિ તો હૈ ન? બાદ મેં ચાર ગતિ મિલેગી. શુભભાવ હો તો એકાદ ભવ નહીં મિલેગી, લેકિન ઉસસે કોઈ જન્મ-મરણકા અંત આતા હૈ, ઐસી ચીજ હૈ નહીં. સમજમેં આયા? શ્વેતાંબર મેં શેત્રુંજયકા માહાત્મ્ય બહુત ગાયા હૈ. બહુત ગાયા હૈ. શેત્રુંજય માહાત્મ્યકા એક પુસ્તક બનાયા હૈ. અપને મેં સમ્મેદશીખરકા માહાત્મ્યકા એક પુસ્તક હૈ. મહાવીરકીર્તિ યહાં આયે થે ન? ચાર દિન રહે થે.

ઉસકે પાસ વહ પુસ્તક થા. સમ્મેદશીખરકા માહાત્મ્યકા એક પુસ્તક છપા હુઆ થા. ઉસને કહા કિ, દેખો! ઉસમેં ઐસા લિખા હૈ કિ સમ્મેદશીખરકા દર્શન કરે તો ૪૯ ભવ મેં મુક્તિ હોગી. કહા, વહ વચન વીતરાગકા નહીં. પંડિતજી! ચાહે સમ્મેદશીખરનાકા માહાત્મ્ય લિખ દિયા હો. ઈન્હોંને શેત્રુંજયકા માહાત્મ્ય લિખ દિયા હૈ કિ શેત્રુંજયકા દર્શન કરકે, ચાહે જૈસા મુનિ હો, ઉસકો આહાર-પાની દે તો પરિત સંસાર હો જાય, સંસાર ઘટ જાય. ધૂલ મેં ભી ઘટે નહીં. આહાહા..! યહાં મોક્ષ અધિકારમેં વહ લેંગે. સમજમેં આયા? હૈ ન વહ પહલે?

મુમુક્ષુ :- અભી બતાઓ.

ઉત્તર :- અભી બતાઓ? દેખો! ૧૩ વીં ગાથા, ૧૩.. ૧૩. મોક્ષ અધિકાર. યહી અધિકાર. યહી અધિકાર ચલતા હૈ ન? ૧૩ ગાથા, દેખો! '**परदव्वरओ बज्झदि वरिओ मुच्चेइ विविहकम्मेहिं**'. પરદ્રવ્ય કે આશ્રય સે તો બંધ હી હોતા હૈ ઔર '**वरिओ मुच्चेइ विविहकम्मेहिं**' સમજે ન? પરદ્રવ્ય સે વિરક્ત હોકર અપને દ્રવ્યકા આશ્રય કરને સે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર હોતા હૈ. યહાં તો યહ કહા, લેકિન ૧૬વીં ગાથા દેખો. '**परदव्वादो दुग्गइ**'. ૧૬વીં, ૧૬વીં (ગાથા), મોક્ષ અધિકાર. '**परदव्वादो दुग्गइ**'. પરદ્રવ્ય સે દુર્ગતિકા અર્થ ક્યા? અપના ચૈતન્ય ભગવાન પૂર્ણાનંદ જ્ઞાયકભાવ, ઉસકો છોડકર ચાહે તો તીર્થંકર આદિ સમવસરણ હો, લેકિન પરદ્રવ્ય કે આશ્રય સે દુર્ગતિ હૈ. દુર્ગતિકા અર્થ રાગ હૈ, વહ અપની ગતિ નહીં હૈ. હૈ? '**પરદ્રવ્યસે દુર્ગતિ હોતી હૈ ઔર સ્વદ્રવ્યસે સુગતિ હોતી હૈ...**'. દેખો! '**सदव्वा हु सुग्गइ होइ**'. આહાહા..! ભગવાનઆત્મા, ઉસકી પર્યાયકે આશ્રય સે ભી લાભ નહીં. યહ તો ત્રિકાલી જ્ઞાયક દ્રવ્ય સ્વભાવ, ધ્રુવ સ્વભાવ પરમભાવ, જો દોપહરકો ચલતા હૈ, પરમપારિણામિકભાવ, જિસમેં ચાર ભાવકી પર્યાયકા ભી અભાવ (હૈ). સમજમેં આયા? ઐસા સ્વભાવ '**सदव्वा हु सुग्गइ**'. અપને સ્વદ્રવ્યકે આશ્રયસે મુક્તિ મિલતી હૈ ઔર બીચમેં થોડા વિકલ્પ રહ જાય તો સ્વર્ગ ભી ઉસસે મિલતા હૈ. સમજમેં આયા? લેકિન પરદ્રવ્ય સે-પરદ્રવ્યકે લક્ષ સે ચાહે તો સિદ્ધ ભગવાનકા લક્ષ કરો, લેકિન વહ અપને સે પરદ્રવ્ય હૈ. સમજમેં આયા? ઉસસે તો વિકલ્પ હી ઉત્પન્ન હોગા, રાગ હી ઉત્પન્ન હોગા, વહ સ્વરૂપકી ગતિ નહીં, વહ વિપરીત વિભાવગતિ હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા? હો, બીચમેં. જબતક વીતરાગતા ન હો, તબતક સમ્યગ્દૃષ્ટિકો ભી ઐસા શુભરાગ ભગવાનકી ભક્તિકા, સ્મરણકા આતા હૈ. હો, લેકિન વહ ભાવ મુક્તિકા કારણ હૈ, ઐસા નહીં. સમજમેં આયા? આહા..!

સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ ઐસા કહતે હૈં, હમ તો તેરે સે પરદ્રવ્ય હૈં, હમ તો તેરે સે પરદ્રવ્ય હૈં. હમારે લક્ષ સે તેરા મોક્ષ હોગા ઐસા હૈ નહીં. હમારે લક્ષ સે ધર્મ હોગા નહીં, ઐસા કહતે હૈં.

મુમુક્ષુ :- .. વિનય ઊડ જાતા હૈ.

ઉત્તર :- ઉસહી મેં વિનય હોતા હૈ. ભગવાન કહતે હૈં ઐસા માનતે હૈં તો વિનય હૈ. ભગવાન ઐસા કહતે હૈં કિ હમારી ઓર કે લક્ષ સે તુજે રાગ હોગા ઔર તેરે સ્વભાવકે આશ્રય સે તુજે અરાગી સમ્યગ્દર્શન આદિ પર્યાય હોગી. ઐસા ભગવાનને કહા ઐસા માને તો

ભગવાનકા વિનય કહને મેં આતા હૈ.

મુમુક્ષુ :- સમ્યગ્દર્શન તો ઉનકે સાન્નિધ્ય મેં હોતા હૈ.

ઉત્તર :- અપને સાન્નિધ્ય મેં હોતા હૈ. પર કે સાન્નિધ્ય મેં નહીં. કહો! વહ બાત તો ચલતી હૈ. ઇસ કારણ સે તો યહ અધિકાર લિયા હૈ. ભગવાનઆત્મા, ક્ષયોપશમમેં સે ક્ષાયિક સમકિત હોતા હૈ વહ ભી અપને સાન્નિધ્ય મેં હોતા હૈ. વહ તો બાહર કે નિમિત્તકી ઉપસ્થિતિકા જ્ઞાન કરવાયા હૈ. સમજ મેં આયા? ક્ષયોપશમ સમકિત, અપના સ્વરૂપ કા અનુભવ દૃષ્ટિ ભી હુઈ, ઉસમેં સે ક્ષાયિક .. ઐસા પાઠ હૈ ન? 'ગોમ્મટસાર' મેં. ક્ષાયિક સમકિત કેવલી ... કેવલી તીર્થંકર કે સમીપ હોતા હૈ અથવા શ્રુતકેવલીકે સમીપમેં. ઉસકા અર્થ ઉસ સમયમેં અપની સમીપમેં આશ્રય કરતે હૈં તો ક્ષયોપશમમેં સે ક્ષાયિક હોતા હૈ. તબ બાહર કેવલીકો ભી વ્યવહાર .. કહનેમેં આતા હૈ. સેઠ!

દેખો ન! યહાં તો આચાર્ય સ્વયં 'કુંદકુંદાચાર્ય' (કહતે હૈં), '**परदव्वादो दुग्गइ**'. એક હી શબ્દ. આહાહા..! ઇતની બાત વીતરાગ... સમજમેં આયા? 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહતે હૈં કિ હમારી ઓરકા તેરા લક્ષ ભી રાગ હૈ, વહ દુર્ગતિ હૈ. દુર્ગતિકા અર્થ અપને સ્વભાવકી ગતિ નહીં. અપને સ્વભાવકી ગતિ નહીં. સ્વભાવ સે વિપરીત રાગકી ગતિ હૈ. તો રાગ સે કોઈ સ્વર્ગાદિ મિલો તો વહ તો દુર્ગતિ નહીં, વહાં સુખ નહીં હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- મહારાજ! હમ પહલી ક્લાસ કે હૈં...

ઉત્તર :- પહલે ક્લાસકી બાત યહાં ચલતી હૈ. ખુલાસા કરવાતે હૈં. પહલે ક્લાસકી બાત ચલતી હૈ. કિતની બાર આયી હૈ. યહાં તો ૩૬-૩૬ સાલ હો ગયે ઔર ક્લાસ કિતને સાલ સે ચલતે હૈં. (સંવત) ૨૦૦૩ કી સાલ સે ચલતે હૈં. નહીં? ૨૦૦૩. ૨૩ વર્ષ હુએ. ૨૩ વર્ષ તો યે બડે ક્લાસકો હુએ. છોટા ક્લાસ વેકેશન લડકોંકા હોતા હૈ, વહ તો (સંવત) ૧૯૯૭કી સાલ સે (ચલતે હૈં). ૨૯ વર્ષ હુએ. વૈશાખ માસકા જો વેકેશન હોતા હૈ ઉસકા ક્લાસ તો ૧૯૯૭ કી સાલ (સે ચલતા હૈ). સમજમેં આયા? ૧૯૯૭ મેં જબ મંદિર હુઆ ન? તબ સે વહ ક્લાસ ચલતા હૈ. કિતને વર્ષ હુએ? ૩૦ વર્ષ હુએ. ૩૦ વર્ષ સે યહાં બાલકોંકા-વિદ્યાર્થીકા ક્લાસ ચલતા હૈ ઔર પ્રૌઢકા ૨૦૦૩ સે. કિતને હુએ? ૨૪ વર્ષ હુએ. ૨૦૦૩ કી ક્લાસ થા. પહલે ડૉક્ટર આયે થે. 'તલોદ' સે. 'પ્રેમચંદ' ડૉક્ટર. ૨૩ વર્ષ સે બડોં કા ક્લાસ ચલતા હૈ. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- જબ કુછ ઔર સિખાતે હોંગે, અબ કુછ ઔર સિખાતે હૈં.

ઉત્તર :- યહી બાત હૈ પહલેસે. ઠીક કહતે હૈં. એક હી નિયમ પહલે સે હૈ. કહા ન? એકબાર તુમકો કહા થા ન? (સંવત) ૧૯૮૫કી સાલ. કિતને વર્ષ હુએ? ૪૧ વર્ષ હુએ. ચાલીસ ઔર એક. હમ સંપ્રદાય મેં મુહપત્તિ મેં થે. હમારી તો બહુત પ્રતિષ્ઠા થી. બોટાદ મેં સભામેં ૧૫૦૦ લોગ. ખીચોખીચ લોગ. હમ તો વ્યાખ્યાન પઢતે થે, લોગોં કો પ્રેમ બહુત થા ન. સંપ્રદાય મેં હમારે પર બહુત પ્રેમ થા. હમકો તો પ્રભુ તુલ્ય લોગ કહતે થે. બાલ બ્રહ્મચારી હૈં. વ્યાખ્યાનકી ઐસી શૈલી, ઢબ બહુત હૈ તો લોગ તો... બાત આતે-આતે ઐસી બાત આ ગઈ. પોષ માસ, ૧૯૮૫ કી સાલ. ભૈયા! જિસ ભાવ સે તીર્થંકર ગોત્ર બંધે વહ ધર્મ નહીં.

ધર્મ નહીં કા અર્થ અધર્મ હૈ. ઐસે કહા. લોગ તો માન ગયે. લોગોંકો તો હમારે પર બહુત પ્રેમ થા ન.

મુમુક્ષુ :- કોઈ તો ભડકા હોગા.

ઉત્તર :- એક ભડકા થા. એક સાધુ થા, સંપ્રદાય કા સાધુ થા વહ ભડક ગયા. વોસરે.. વોસરે.. વોસરે (બોલને લગા). વોસરે યાની યહ નહીં ચાહિયે, નહીં ચાહિયે. દો બાત કહી થી. બહુત લોગ થે, ૧૫૦૦ લોગ થે. ૧૯૮૫ કી સાલ. ૪૧ વર્ષ હુએ. પોષ માસ. જિસ ભાવસે તીર્થંકર ગોત્ર બંધે વહ ભાવ ધર્મ નહીં. ક્યોંકિ બંધકા ભાવકો ધર્મ કહતે નહીં. ધર્મ તો અબંધ પરિણામી ભાવ હૈ. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર વહ તો અબંધ પરિણામ હૈં, ઉસસે તો કિંચિત્ બંધ પડતા નહીં. ઔર પંચમહાવ્રત હૈ વહ આસ્રવ હૈ. દો બોલ કહે થે. ચાલીસ ઔર એક, ૪૧ વર્ષ હુએ. સભા મેં સંપ્રદાયમેં સ્થાનકવાસી મેં (કહા થા), હાં! હમારે પર લોગોંકા પ્રેમ થા, કોઈ શંકા નહીં કરે. વેષ વહ થા ન. માર્ગ ઐસા હૈ, કહા. પંચમહાવ્રતકા પરિણામ ભી આસ્રવ ઔર વિકલ્પ હૈ, બંધકા કારણ હૈ. ઔર તીર્થંકર ગોત્ર જિસ ભાવ સે બંધે વહ ભી ધર્મ નહીં. ધર્મ નહીં હૈ ઉસકા જો અર્થ કરના હો કરો. ધર્મ નહીં કા અર્થ અધર્મ હૈ. યહાં લિખા હૈ ન? 'આત્મઅવલોકન' 'ચિદ્‌વિલાસ' મેં. 'ચિદ્‌વિલાસ' મેં લિખા હૈ. 'દીપચંદજી.. દીપચંદજી'ને 'ચિદ્‌વિલાસ' અનુભવ પ્રકાશમેં લિખા હૈ. ગૃહસ્થકો અધર્મભાવ હૈ. થોડા ધર્મ હૈ ઔર થોડા અધર્મ હૈ. ઐસા લિખા હૈ. મૂલ પાઠ, શ્લોક હૈ. સમજમેં આયા? જિતના પુણ્યભાવ હૈ, જિતના અવ્રતભાવ હૈ ઈતના ઉસકો અધર્મ હૈ. ઔર આત્માકા ત્રિકાલ જ્ઞાયકભાવ ભગવાનઆત્મા, ઉસકા આશ્રય કરકે જિતની શુદ્ધિ પ્રગટ કી હૈ, ઉતના ધર્મ હૈ. સમજમેં આયા? 'પંચાધ્યાયી'મેં લિયા હૈ. કહો, સમજમેં આયા? યે કહતે હૈં, સમ્મેદશીખરકા ક્યા કરના? સમ્મેદશીખર પરદ્રવ્ય હૈ, વહ અપના દ્રવ્ય નહીં. લાખ, ક્રોડ બાર સમ્મેદશીખરકી યાત્રા કરે તો શુભભાવ હોગા, રાગ હોગા. ઉસમેં સંવર, નિર્જરા ઔર સમ્યગ્દર્શન હોગા નહીં. 'નંદકિશોરજી'! ઐસા માર્ગ હૈ.

મુમુક્ષુ :- પાપ સે તો બચ જાય.

ઉત્તર :- મિથ્યાત્વ કા પાપ નહીં હૈ? રાગ ધર્મ હૈ, ઐસી માન્યતા મિથ્યાત્વ હૈ. વહ બડા પાપ નહીં હૈ? રાગ હોતા હૈ ઔર માનતા હૈ કિ હમારે ધર્મ હોતા હૈ. તો આસ્રવકો ધર્મ માના, આસ્રવકો સંવર માના વહ મિથ્યાત્વભાવ હૈ. સમજમેં આયા? મિથ્યાત્વકી પુષ્ટિ હોતી હૈ. ઉસમેં ધર્મ-બર્મ કુછ હોતા નહીં.

યહાં કહતે હૈં, અહો..! ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ શુદ્ધ પરમાત્મા. પૂર્ણ દશા. યહાં તો કહા થા, મોક્ષમાર્ગ હૈ વહ અપૂર્ણ શુદ્ધ હૈ ઔર પરમાત્મા પૂર્ણ શુદ્ધ હૈ. પૂર્ણ શુદ્ધતા ભી અપને સ્વદ્રવ્ય કે આશ્રય સે હોતી હૈ. સમજમેં આયા? ઔર '**પરમ યોગીશ્વર, જો ઉત્કૃષ્ટ યોગ્ય ધ્યાનકે કરનેવાલે મુનિરાજોંકે લિયે કહૂંગા.**' ઐસા આચાર્ય કહતે હૈં. ક્યા? મહા ધર્માત્મા સંત, જિસને અપને શુદ્ધ સ્વરૂપમેં યોગ જોડ દિયા હૈ. યોગી. યોગ-અપની નિર્મલ પરિણતિસે નિર્મલ અપને જ્ઞાયકભાવમેં જોડ દી હૈ. વહ યોગ. ઉસ યોગકો સાધનેવાલા યોગી. સમજમેં આયા? ઐસા કરતે હૈં ન? કુંભક, રેચક ઔર ફલાના વહ યોગ નહીં. યહાં તો

ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ ચૈતન્ય આનંદકા નાથ, આનંદકી મૂર્તિ, ઉસમેં જિસને અપની નિર્મલ પર્યાય જોડ દી હૈ. સમજમેં આયા? અંતર મેં જોડ દી હૈ વહ યોગ. ઔર યોગ કો કરનેવાલા યોગી. તો યોગી મેં ઉત્કૃષ્ટ તો મુનિ હૈ. સમ્યગ્દૃષ્ટિ ઔર શ્રાવક ભી યોગી તો હૈ, લેકિન અલ્પ યોગી હૈં. સમજમેં આયા? મુનિ ઉત્કૃષ્ટ યોગી હૈ.

કહતે હૈં, '**પરમ યોગીશ્વર જો ઉત્કૃષ્ટ યોગ્ય ધ્યાનકે કરનેવાલે મુનિરાજોં કે લિયે કહૂંગા.**' ઉનકે લિયે કહૂંગા. તેરા સ્વભાવ તો અંતર કે આશ્રય સે પ્રાપ્ત હો, ઉતના તેરા મોક્ષ કા માર્ગ હૈ, ઐસા કહૂંગા. '**કૈસા હૈ પૂર્વોક્ત દેવ? જિસકે અનંત ઔર શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન-દર્શન પાયા જાતા હૈ,...**' પરમાત્મા.. મોક્ષકી બાત ચલતી હૈ ન? તો જિસમેં અનંત.. અનંત.. અનંતજ્ઞાન (હૈ). સર્વજ્ઞ હુઆ, પૂર્ણ જ્ઞાન હુઆ, પૂર્ણ દર્શન હુઆ ઐસા જિસકે '**પાયા જાતા હૈ,...**' ઔર '**વિશુદ્ધ હૈ-કર્મમલસે રહિત હૈ,...**' પાઠ મેં હૈ ન? વહ શુદ્ધ હૈ. આખિરકા શુદ્ધ શબ્દ હૈ ન? પહલી પંક્તિ. ઉસકા અર્થ ઐસા કહા હૈ, અઠારહ દોષ રહિત પરમાત્મા હૈં. ઉનકો ક્ષુધા નહીં, તૃષા નહીં, રોગ નહીં. સમજમેં આયા? પાની પીતે નહીં, આહાર કરતે નહીં. ક્ષુધા, તૃષાકા દોષ લગાના ઔર ઉસકો દેવ કહના, વહ દેવકી સ્થિતિ કે સ્વરૂપકી ખબર નહીં. સમજમેં આયા? યહ ટીકા મેં લિખા હૈ, ભાઈ! ઉસકા અર્થ યહાં ઐસા કિયા. અઠારહ દોષ રહિત લિખા હૈ? અઠારહ દોષ રહિત લિખા હૈ. ચિહ્ન કિયા હૈ. સંસ્કૃત ટીકા મેં હૈ.

દેવ કિસકો કહતે હૈં? અઠારહ દોષ નહીં હૈ. મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન, રાગ-દ્વેષ, મોહ નહીં હૈ. વહ તો નહીં હૈ, વહ તો ઠીક હૈ. નામ નહીં દિયે હૈં. ફર્ક હૈ. શ્વેતાંબર અઠારહ કહતે હૈં ઔર દિગંબર અઠારહ કહતે હૈં ઉસમેં બહુત ફર્ક હૈ, પૂરા ફર્ક હૈ. ક્ષુધા, તૃષા, શ્વેતાંબર મેં હૈ નહીં. વહ તો ક્ષુધા, તૃષા રોગ માનતે હૈં. કેવલીકો ભી રોગ માનતે હૈં. મહાવીરકો રોગ હુઆ તો ગોશાળાએ લેશ્યા ડાલી ઔર રોગ હુઆ ઐસા ભગવતી શાસ્ત્રમેં પાઠ હૈ. વહ બાત સત્ય નહીં હૈ. ભગવાનકો રોગ હોતા હી નહીં. ઐસી અશાતા રહે? ઈતના આગે બઢકર, કરતે... કરતે.. કરતે.. ગુણશ્રેણી કરતે કરતે કેવલજ્ઞાન હુઆ (ઔર) અશાતા રહ ગઈ કિ શરીર મેં રોગ હો? ઉસને તત્ત્વકો જાના નહીં. સમજમેં આયા? યહ તો વસ્તુ કી સ્થિતિ ઐસી હૈ. વહ માનતે હૈં કિ ક્ષુધા લગી થી ઔર આહાર લિયા. સમજમેં આયા? રોગ હુઆ ન, રોગ? બાદમેં એક મુનિ થે. મુનિ તો બહુત રો પડે કિ અરે..! મેરે ભગવાનકો રોગ હુઆ. છ મહિને મેં દેહ છૂટ જાયેગા. ઐસા આતા હૈ. એક મુનિ બહુત રો પડે. ભગવાનને બુલાયા. જાઓ!

મુમુક્ષુ :- ભગવાનકે સમયમેં મુનિ ઐસે થે?

ઉત્તર :- ઐસા માના ઉન્હોંને. ઔર મુનિ કો ઐસા હો જાય કિ છહ મહિનેમેં ભગવાન કા કાલ હો જાયેગા? ભગવાન કો તો અભી તીસ વર્ષ રહના હૈ. ગોશાળાને કહા, છ મહિને મેં કાલ હો જાયેગા. ઉસે શંકા હો ગઈ થી. કહો ઐસે મુનિ? બાત હી સબ કલ્પિત હૈ. સમજ મેં આયા? ભગવાનને એક મુનિકો કહા, સિંહઅણગારકો, ઉસકા નામ સિંહઅણગાર. સિંહઅણગાર કો બુલાઓ કિ તુમ્હારે ગુરુ બુલાતે હૈં. વહ વાડી મેં રોતે થે. વાડી સમજે? વાડી હોતી હૈ ન? ખેતમેં. વાડી-યે બાગ. દૂર જાકર રોતે થે. અરે..! ભગવાનકા છ માસમેં કાલ હોગા. હાય..હાય..! ભગવાનને બુલાયા કિ જાઓ બુલાઓ. અરે..! સિંહા. મૈં અભી તીસ

વર્ષ રહુંગા. જાઓ, મેરે લિયે રેવતી કે યહાં ભોજન બનાયા હૈ, વહ મત લાના. લેકિન ઉસકે અશ્વકે લિયે બનાયા હૈ ઐસા આહાર લાના. ટીકામેં તો માંસકા અર્થ કિયા હૈ. માંસ મુનિકો હોતા હૈ? સમકિતી કો માંસ નહીં હોતા હૈ. બાત તો સબ ગડબડી કર દી.

આયા, ફિર આહાર લેને કો ગયા. એક લાયા તો કહા, યહ આહાર નહીં. તો કૌન-સા? ભગવાનને કહા, દૂસરા આહાર હૈ. કૌન જાનનેવાલા હૈ? ભગવાન જાનનેવાલા હૈ. ઓહો..! આહાર દિયા ઔર પરિત સંસાર કિયા. મુનિ કો આહાર દેકર રેવતી ને સંસારકા નાશ કર દિયા. ઐસા હોતા હી નહીં. એક-એક બાત જૂઠ હૈ. પર કો આહાર દેને મેં સંસારકા નાશ હોતા નહીં, શુભભાવ હોતા હૈ. ક્યોંકિ પરદ્રવ્ય આશ્રય વહ બાત હૈ. યહાં આયા ન? '**परदव्वादो**'. ચાહે તો તીનલોક કે નાથ તીર્થંકર જબ છદ્મસ્થ હો, છદ્મસ્થ હોતે હૈં ન? ઉસકો આહાર દેતે હૈં તો ભી શુભભાવ હોતા હૈ, ભવકા નાશ નહીં. ઐસી બાત હૈ. સમજમેં આયા? પરદ્રવ્ય ચાહે તો તીર્થંકર જબ છદ્મસ્થ થે (તબ) આહાર લેનેકો જાતે થે. કેવલજ્ઞાન કે બાદ આહાર નહીં. આહાર લિયા. જાતે થે. મુનિ આયે. ઓહો..! ધન્ય અવતાર! હમારે અંગને મેં કલ્પવૃક્ષ આયા. સમજમેં આયા?

જૈસે શ્રેયાંસકુમાર. શ્રેયાંસકુમાર. ઋષભદેવ ભગવાન ગયે. પહલે તો ઉસકો સ્વપ્ન આયા થા કિ મેરે પાસ કોઈ કલ્પવૃક્ષ આતા હૈ. નિમિત્તજ્ઞાની કો પૂછા કિ યહ ક્યા હૈ? આજ ભગવાન તેરે ઘર પધારેંગે. ઐસા સ્વપ્ન કા ફલ હૈ. શ્રેયાંસકુમાર થે. ચરમશરીરી આખીરકા દેહ. રાજકુમાર બહુત સુંદર. ભગવાન આયે. સ્વપ્ન મેં તો આયા થા. ઓહો! કૈસે આહાર દેના? માલૂમ નહીં. આહાર કૈસે દેના ઉસ વિધિ કી ખબર નહીં. ઐસે નજર કરતે જાતિસ્મરણ હો ગયા. ભગવાન પર નજર કરતે-કરતે જાતિસ્મરણ હો ગયા. રાજકુમાર. સોનેકી નગરી જૈસા શરીર. બહુત ઉજ્જ્વળ સુંદર શરીર. કમર પર બાંધકર આયે થે, કમર પર કપડા બાંધકર ભગવાન કે પાસ આયે. કૈસે આહાર દેના માલૂમ નહીં. સુના નહીં. ભગવાનકા ઉપદેશ આયા નહીં થા. અભી તો પહલીબાર થા. ઐસે દૃષ્ટિ કી તો જાતિસ્મરણ (હો ગયા). આઠ ભવ પહલે.. ઓહો..! મૈં પત્ની થી ઔર વે મેરે પતિ થે. દેખો! જાતિસ્મરણ રાજકુમાર કો! યે સ્મૃતિ. સમજમેં આયા?

આઠ ભવ પહલે ઋષભદેવ ભગવાનકા આત્મા મેરા પતિ થા. મૈં પત્ની થી. ઈતના ખ્યાલ રાજકુમારકો આ ગયા. આત્મા મેં કિતની નિર્મલતા હોતી હૈ તબ જાતિસ્મરણ હોતા હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા..! ઓહો..! મુનિ કો આહાર દિયા. શેરડીકા રસ? ક્યા (કહતે હૈં)? ગન્ના. ગન્ને કા રસ થા. તિષ્ઠ.. તિષ્ઠ.. પધારો પધારો મહારાજ! દેવ વૃષ્ટિ હુઈ. અહો દાનં! અહો દાનં! શુભભાવ હૈ. એય..!

મુમુક્ષુ :- દાનરૂપી ધર્મ તો..

ઉત્તર :- ધર્મ યાની વ્યવહાર, પુણ્ય. ઐસી બાત હૈ. યહી તો ચલતા હૈ, મોક્ષ અધિકાર મેં તો વહ બાત ચલી હૈ. જિતના પરદ્રવ્ય પર લક્ષ જાય, ચાહે તો તીર્થંકર હો યા ચાહે તો સચ્ચે મુનિ હો, ઉનકો આહાર દેને મેં શુભભાવ હી હોગા. સંવર, નિર્જરા ધર્મ સ્વદ્રવ્યકે આશ્રય સે હોતા હૈ. પરદ્રવ્યકે આશ્રય સે હોતા નહીં. યહ વીતરાગકા મહાસિદ્ધાંત.

આહાહા..! ઐસી બાત હૈ. સમજમેં આયા? આહાર દિયા. અહો દાનં! દેવો ને ભી પ્રશંસા કી, લેકિન વહ શુભભાવ (હૈ). અપને દ્રવ્યકે આશ્રય સે જિતના દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર હુઆ વહ મોક્ષ કા માર્ગ. સમજમેં આયા?

યહાં કહતે હૈં, દેવ કો ક્ષુધા નહીં હોતી. શુદ્ધ હૈ ન પાઠ? '**अणंतवरणाणदंसणं सुद्धं**'. શુદ્ધ કા અર્થ ક્ષુધા નહીં, તૃષા નહીં, રોગ નહીં. સર્વજ્ઞ અરિહંતદેવકો રોગ નહીં, ક્ષુધા નહીં, તૃષા નહીં. પૂર્ણાનંદકા નાથકો ભી ક્ષુધા હો તો કિસકો ક્ષુધા મિટે? આહાહા..! દેવ હૈ સ્વર્ગકા, તૈંતીસ સાગરકી સ્થિતિ. ૩૩૦૦૦ વર્ષ કે બાદ આહાર કી ઈચ્છા ઉત્પન્ન હોતી હૈ. ૩૩૦૦૦ વર્ષ કે બાદ. તો ભગવાન તીર્થંકર સર્વજ્ઞદેવ હૈ, કેવલી હૈ. ઉસકો ક્ષુધા કી ઈચ્છા ઉત્પન્ન હોતી હૈ? ક્ષુધા હોતી હૈ? સમજમેં આયા? ઐસા ભગવાન પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ શ્રેષ્ઠ શુદ્ધ. આહાર, પાની, રોગ કુછ નહીં. ઐસે દેવ '**કર્મમલસે રહિત હૈ,...**' કર્મ કા મૈલ ઉનકો હૈ નહીં.

'**કૈસા (પરમાત્મા) હૈ પૂર્વોક્ત દેવ? જિસકે અનંત ઔર શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન-દર્શન પાયા જાતા હૈ,...**' જિન્હેં બેહદ અપરિમિત જ્ઞાન ઔર દર્શન હૈ. જ્ઞાનપર્યાય ઈતની પ્રગટ હુઈ હૈ, અંતર ગુણકે આશ્રય સે, ભગવાનઆત્મા ચૈતન્યમૂર્તિ સ્વભાવ સત્ત્વ, ઉસમેં ઘુસ જાને સે ઈતની પર્યાયમેં અનંતતા આ ગઈ કિ અપરિમિત જ્ઞાન ઔર દર્શન શ્રેષ્ઠ હો ગયા. ઉસસે ઉત્કૃષ્ટ અન્ય જ્ઞાન રહા નહીં. આહાહા..! ઐસે પરમાત્માકો દેવ ઔર પરમાત્મા કહતે હૈં. પરમાત્મા સમજને મેં હી બડી ભૂલ હૈ. સમજમેં આયા? આહા..! અપને બોધપાહુડ મેં પહલે આ ગયા હૈ ન? ... ઈતિ દેવ. ધર્મ, અર્થ, કામ ઔર મોક્ષ દે વહ દેવ. 'ડાલચંદજી'! ઐસી ગાથા આ ગઈ. ઉસકા અર્થ-જો તીર્થંકર હોતે હૈં, મહા અહિંસાકા પરિણામ અપનેમેં વીતરાગી દશા ઉત્પન્ન હુઈ હૈ વહ ધર્મ. ઔર ઉસમેં કોઈ વિકલ્પ બાકી રહા થા વહ પુણ્ય (હૈ). ઔર પુણ્ય સે ઉસકો સમવસરણકી લક્ષ્મી મીલી, વહ અર્થ. ઔર બાહરકા ભોગ મિલા વહ ભોગ. યહ સબ સાધન ઉસકે પાસ થે. સમજમેં આયા? ઐસે દેવકો જો ઉનકી પિછાન કરકે માને તો ઉસકો અપની આત્મામેં પવિત્રતા ભી પ્રગટ હોતી હૈ, ઉસકો પુણ્ય-શુભભાવ ભી હોતા હૈ, ઉસકો લક્ષ્મી ભી મિલતી હૈ ઔર ઉસકો ભોગ ભી મિલતા હૈ. સમજમેં આયા?

'નિયમસાર' મેં લિયા હૈ, ભાઈ! ધર્મધ્યાન સે દોનોં મિલતા હૈ-શુદ્ધતા ઔર સ્વર્ગ. ઐસા 'નિયમસાર' મેં પાઠ હૈ. યહાં ભી આયેગા. સમજમેં આયા? નિશ્ચય ધર્મધ્યાન હૈ, અપના પવિત્ર ભગવાન, ઉસમેં એકાકાર હોકર જો નિશ્ચય ધર્મધ્યાન હૈ ઉસસે મુક્તિ હોગી. ઔર વ્યવહાર ધર્મ નામ બીચમેં વિકલ્પ આયા હૈ, ઉસસે સ્વર્ગ મિલેગા. '**कामदं मोक्षदं चैव ॐकाराय नमोनमः**'. આતા હૈ કિ નહીં ઉસમેં?

ओंकारं बिन्दुसंयुक्तं नित्यं ध्यायन्ति योगिनः।
कामदं मोक्षदं चैव ॐकाराय नमोनमः।।

જો વાસ્તવિક પરમાત્મા ઔર અપના ॐ સ્વરૂપ. અપના આત્મા હી ॐ સ્વરૂપ હૈ. સમજમેં આયા? ઓંકારકા દો રૂપ. એક વિકલ્પ વાણીરૂપ ઔર એક સ્વભાવરૂપ. ઐસા ॐ ભગવાનઆત્મા-અપના નિજ સ્વરૂપ, ઉસકા જો ધ્યાન કરતા હૈ ઔર ઉસકી એકાગ્રતા કરતા હૈ ઉસકો મુક્તિ હોતી હૈ. ઉસમેં થોડા વિકલ્પ પરદ્રવ્ય આશ્રય રહ જાય તો ઉસસે '**कामदं**'

કામ મિલતા હૈ, વિષય કે સાધન. ધર્મીકી વાસના વિષય પર નહીં હૈ, યે તો મિલતા હૈ ઉતની બાત હૈ. સમ્યગ્દૃષ્ટિ તો વિષય કે સાધનકો સાધન માનતે હી નહીં ઔર વિષય મેં સુખ તીનકાલ મેં માનતે નહીં. આહા..! ધર્મી સમ્યગ્દૃષ્ટિ ચૌથે ગુણસ્થાન મેં ઇન્દ્ર કે સુખકો ભી દુઃખ માનતા હૈ. સુખ તો અપને આનંદ મેં હૈ. જિસ ભાવ સે તીર્થંકર ગોત્ર બંધે ઉસકો ભી સમકિતી તો દુઃખ માનતે હૈં. સમજમેં આયા? ઐસી ચીજ હૈ, ભૈયા! વીતરાગકા માર્ગ તો ઐસા હૈ. તેરા માર્ગ ઐસા હૈ.

પરમાત્મા કો '**શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન-દર્શન પાયા જાતા હૈ,...**' ઉત્કૃષ્ટ પદ. ઉસસે ઉપર દૂસરા કોઈ ઊંચા પદ નહીં હૈ.

ભાવાર્થ :- '**ઇસ ગ્રંથમેં મોક્ષકો જિસ કારણ સે પાવે...**' દેખો! '**મોક્ષકો જિસ કારણ સે પાવે...**' જિસ કારણ સે મોક્ષ મિલે ઉસકા અધિકાર. '**ઔર જૈસા મોક્ષપદ હૈ વૈસા વર્ણન કરેંગે,...**' દોનોંકા વર્ણન (કરેંગે). મોક્ષકે માર્ગકા ઔર મોક્ષકા, દોકા વર્ણન હૈ. સમજમેં આયા? '**ઇસલિયે ઉસ રીતિ ઉસીકી પ્રતિજ્ઞા કી હૈ.**' ઉસકી પ્રતિજ્ઞા ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય' ને કી, મૈં મોક્ષમાર્ગ કહૂંગા ઔર મોક્ષ કહૂંગા. પુનઃ '**યોગીશ્વરોંકે લિયે કહેંગે,...**' ધર્માત્મા જિસકી યોગ્યતા અપને મેં ઉગ્રપને ધ્યાન મેં લગી હૈ, ઉનકો કહૂંગા.

મુમુક્ષુ :- હમ તો ગૃહસ્થ હૈં, હમારે લિયે નહીં હૈ.

ઉત્તર :- હૈ, નીચે હૈ, સુનો! આતા હૈ કિ નહીં?

'**ઇસકા આશય યહ હૈ કિ ઐસે મોક્ષપદકો શુદ્ધ પરમાત્માકે ધ્યાનકે દ્વારા પ્રાપ્ત કરતે હૈં,...**' ક્યા કહતે હૈં? દેખો! ખુલાસા કર દિયા. ઐસે મોક્ષપદકો-કેવલજ્ઞાન, સિદ્ધપદકો, અરિહંતપદકો શુદ્ધ પરમાત્માકે ધ્યાન દ્વારા પ્રાપ્ત કરતે હૈં. લ્યો! પરમાત્મા વહ પર નહીં. નિજ પરમાત્મા પરમ સ્વરૂપ. સમજમેં આયા? પંચમ ગતિકા પ્રગટ કરનેવાલા ધર્માત્મા પંચમભાવકા સ્મરણ કરતે હૈં. આતા હૈ ન? ભાઈ! 'નિયમસાર.. નિયમસાર' મેં. ઓહો..! પંચમભાવકો પંચમ ગતિકી ભાવના રખનેવાલા મોક્ષ કી ભાવના રખનેવાલા પંચમભાવ (કા સ્મરણ કરતે હૈં). ઉદય, ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષાયિક જો પર્યાય હૈ ઉસસે રહિત પંચમભાવકી સ્મૃતિ કરતે હૈં. સમજમેં આયા? પર પરમાત્માકો સ્મરણ નહીં કરતે હૈં, પર્યાયકા સ્મરણ નહીં કરતે હૈં, ઐસા કહતે હૈં. પંચમભાવ. સમજમેં આયા? ત્રિકાલી પંચમભાવકા સ્મરણ કરને સે પંચમ ગતિ મિલતી હૈ. પંચ પરાવર્તન-દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભવ, ભાવ. પંચ પરાવર્તનકા નાશ કરને કો ઔર પંચમગતિ પ્રાપ્ત કરનેકો પંચમભાવકા આશ્રય કરને સે ઉસકા નાશ હોતા હૈ ઔર (પંચમગતિ કી) ઉત્પત્તિ હોતી હૈ. સમજમેં આયા? કઠિન બાત, ભાઈ!

'**મોક્ષપદકો શુદ્ધ પરમાત્માકે ધ્યાનકે દ્વારા પ્રાપ્ત કરતે હૈં,...**' અલ્પ શબ્દ લિયે. મોક્ષકા માર્ગ ક્યા? મોક્ષપદકો શુદ્ધ પરમાત્માકે ધ્યાન દ્વારા પ્રાપ્ત કરતે હૈં, દોનોં લે લિયે. અપના નિજ આનંદ સ્વરૂપ ભગવાન, ઉસકે ધ્યાન સે હી મોક્ષ હોતા હૈ. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર આત્માકા ધ્યાન હૈ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ટૂંકા મતલબ?

ઉત્તર :- ટૂંકા-સંક્ષેપ. હમારી ગુજરાતી ભાષા હૈ. થોડે મેં. થોડે મેં, સંક્ષેપ મેં યહ કહને

મેં આયા હૈ કિ અપને ધ્યાન સે મોક્ષ પાતે હૈં. ઈતના થોડા શબ્દ પડા હૈ. 'લાખ બાત કી બાત નિશ્ચય ઉર આણો.' વહ આતા હૈ કિ નહીં? 'છહ ઢાલા' મેં આતા હૈ. 'છોડી સકલ જગત દ્વંદ ફંદ નિજ આતમ ઉર ધ્યાવો.' આહાહા..! અરે..! લોગોંકો ક્યા ચીજ (હૈ યહ માલૂમ નહીં). કહાં તીર મારના હૈ (ઉસકી ખબર નહીં). અપને આયા થા ન? મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાનકા તીર તો અંદર ધ્યેયમેં લગાના હૈ. આહાહા..! ઉસકો મતિ ઔર શ્રુતજ્ઞાન કહતે હૈં. જો જ્ઞાનકી પર્યાય અપને મેં-ધ્રુવ મેં લગ જાય, ઉસકો જ્ઞાનકી પર્યાય કહતે હૈં. સમજમેં આયા?

કહતે હૈં, નિજ શુદ્ધ પરમાત્મા કા ધ્યાન. '**ઉસ ધ્યાનકી યોગ્યતા યોગીશ્વરોંકે હી પ્રધાનરૂપસે પાઈ જાતી હૈ,...**' પ્રધાન હૈ ઐસા કહા હૈ. ઈસને નિકાલ દિયા હોગા. ઈસમેં ગૃહસ્થકા હૈ ન? ભાઈ! ઈસમેં વહ નિકાલ દિયા હૈ. ક્યોંકિ ... ગૃહસ્થ થે ન. ગૃહસ્થકો નહીં હોતા ઔર ગૌણ હૈ વહ નિકાલ દિયા હૈ. અર્થ મેં લિયા હી નહીં. ... કા જ્ઞાન થા ન. વહ અર્થ હી નહીં કિયા હૈ. ગૃહસ્થાશ્રમ થા તો, ગૃહસ્થાશ્રમ મેં...

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- વહ આયેગા. ગૌણપને ધર્મધ્યાન... વાસ્તવમેં તો શુદ્ધોપયોગ વહ ધર્મધ્યાન હૈ ઔર વાસ્તવમેં તો શુદ્ધઉપયોગી સ્વભાવ હી આત્મા હૈ. શુદ્ધ ઉપયોગી સ્વભાવ વહ આત્મા હૈ. શુભપરિણામ આત્મા નહીં. જિસકો સમ્યગ્દર્શનમેં આત્માકી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ, વહ શુદ્ધઉપયોગ પરિણામ સે પ્રાપ્ત હોતી હૈ. લાખ બાત કરે, ચર્ચા-ફર્ચા (કરે) કિ શાસ્ત્ર મેં ઐસા આયા હૈ. સમજમેં આયા? ક્યોંકિ આત્મા હી અપને સ્વભાવ સે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાતા હૈ. ઔર અપના શુદ્ધઉપયોગ સ્વભાવી આત્મા હૈ. તો આત્માકી પ્રાપ્તિ જબ સમ્યગ્દર્શન મેં હોતી હૈ, તબ શુદ્ધઉપયોગ મેં હી પ્રાપ્ત હોતા હૈ. ક્યોંકિ શુદ્ધઉપયોગી આત્મા હૈ. આહા..! સમજમેં આયા? લોગોં કો માલૂમ નહીં ક્યા ચીજ હૈ અંદર.

વસ્તુ ત્રિકાલી જ્ઞાયક ભગવાન, ઉસમેં જબ દૃષ્ટિ જમી તો શુભ-અશુભભાવકા અભાવ હુઆ. શુદ્ધઉપયોગ મેં. સમજમેં આયા? આત્મા કા સ્વભાવ હી ઐસા હૈ. અલિગંગ્રહણ મેં આયા હૈ. અલિંગગ્રહણ મેં. જૈસે સૂર્ય મેં કલંક નહીં, સૂર્યમેં કલંક-મૈલ નહીં, વૈસે ભગવાન મેં શુભાશુભ પરિણામ મૈલ નહીં. વહ તો શુદ્ધઉપયોગ સ્વભાવી આત્મા હૈ. ઐસા દસવાં બોલ હૈ. બીસ બોલ હૈ ન? અલિંગગ્રહણ કે બીસ બોલ. ૧૭૨ ગાથા. ૧૭૨, 'પ્રવચનસાર'. દસવાં બોલ. સૂર્ય મેં કલંક નહીં, વૈસે ભગવાનમેં કલંક નહીં. અર્થાત્ શુભ-અશુભ પરિણામ તો કલંક હૈ. ઉસ કલંકરહિત શુદ્ધઉપયોગ સ્વભાવી આત્મા હૈ. તો આત્માકી પ્રાપ્તિ જબ સમ્યગ્દર્શનમેં હોતી હૈ તો ઉસકા અર્થ યહ હુઆ કિ શુદ્ધઉપયોગ સ્વભાવ હુઆ તો પ્રાપ્તિ હુઈ. બાત તો ઐસી હૈ. સમજમેં આયા? અલિગંગ્રહણ મેં હૈ કિ નહીં? હિન્દી નહીં હૈ, ગુજરાતી હૈ. અલિંગગ્રહણકા સબ અર્થ આ ગયા હૈ. ગયે સાલ. ગયે સાલ વહ થા. લો, વહી નિકલા, ૧૭૨. દેખો! '**જિસે લિંગમેં અર્થાત્ ઉપયોગનામક લક્ષણમેં ગ્રહણ અર્થાત્ સૂર્યકી ભાંતિ ઉપરાગ (મલિનતા, વિકાર) નહીં હૈ...**' દેખો! ભગવાનઆત્મા મેં, જૈસે સૂર્યમેં વિકાર નહીં. સૂર્યકા કોઈ કિરણ વિકારવાલા નહીં હોતા, કોયલેવાલા કોઈ કિરણ પ્રગટ નહીં હોતા. કોયલા.

સૂર્યમેં સે ઐસા કાલા (કિરણ) નિકલે? કિરણ સફેદ-શ્વેત હોતા હૈ. મલિનતા નહીં. અલિંગગ્રહણ. **'ઇસપ્રકાર 'આત્મા શુદ્ધોપયોગસ્વભાવી હૈ' ઐસે અર્થ કી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ.'** આત્મા તો શુદ્ધઉપયોગ સ્વભાવી હી આત્મા હૈ. પુણ્ય ઔર પાપકા વિકલ્પ વહ આત્મા નહીં. આહાહા..! સમજ મેં આયા? ક્યા કહા? શુદ્ધઉપયોગસ્વભાવી આત્મા. ઉસકા અર્થ ક્યા હુઆ? જિસકો સમ્યગ્દર્શન મેં આત્માકી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ, તો આત્મા તો શુદ્ધઉપયોગી હૈ, તો શુદ્ધઉપયોગ મેં હી પ્રાપ્ત હોતા હૈ. સમજમેં આયા? 'નંદકિશોરજી'! દેખો ન! **'આત્મા શુદ્ધોપયોગસ્વભાવી હૈ' ઐસે અર્થ કી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ.'** આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- હમારે ગલે મેં બિઠા દો, મહારાજ!

ઉત્તર :- કૌન બિઠાયે? ... ઉસકી હોતી હૈ કિ નહીં? આહાહા..! દેખો!

ભગવાનઆત્મા કિસકો કહતે હૈં પરમેશ્વર? ઔર ઐસા હૈ. વહ તો શુદ્ધઉપયોગસ્વભાવી આત્મા હૈ. ઉસકા અર્થ ક્યા હુઆ? કિ આત્માકી પ્રાપ્તિ સમ્યગ્દર્શનમેં હોતી હૈ, આત્મજ્ઞાન હોતા હૈ, આત્મદર્શન હોતા હૈ, આત્મવિદ્યા પ્રાપ્ત હોતી હૈ. આત્મવિદ્યા પ્રાપ્ત હોતી હૈ તો આત્મા તો શુદ્ધઉપયોગી હૈ, તો શુદ્ધઉપયોગ રૂપી વિદ્યા સે પ્રાપ્ત હોતા હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા? પંડિતજી!

મુમુક્ષુ :- યે ક્રિયા તો સમજમેં આ ગઈ.

ઉત્તર :- તો દૂસરી ક્રિયા ક્યા હૈ? દૂસરી ક્રિયા આત્માકી નહીં. પુણ્ય આદિ શુભભાવ આત્માકી નહીં ઔર આત્મા નહીં, વહ તો આસ્રવ હૈ. વહ તો આસ્રવતત્ત્વ હૈ. આહાહા..! યહાં તો આત્મા શુદ્ધઉપયોગ સ્વભાવી કહા. સમજમેં આયા? ઔર છઠ્ઠા બોલ હૈ ન? છઠ્ઠા. **'લિંગકે દ્વારા નહીં કિન્તુ સ્વભાવકે દ્વારા ગ્રહણ હોતા હૈ વહ અલિંગગ્રહણ હૈ, ઇસપ્રકાર 'આત્મા પ્રત્યક્ષ જ્ઞાતા હૈ'...'** આત્મવસ્તુ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાતા હૈ, ઐસા કહતે હૈં. ઉસકા અર્થ ક્યા હુઆ? કિ સમ્યગ્દર્શન મેં આત્મા પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન સે પ્રત્યક્ષ હોતા હૈ, ઉપયોગ મેં શુદ્ધઉપયોગ હોતા હૈ. ઐસા આત્મા હૈ. આહાહા..! ફિરસે, આત્મા શુદ્ધઉપયોગી ઔર પ્રત્યક્ષ હૈ. દો બોલ લિયે. દેખો! હૈ ન? છઠ્ઠે મેં, પ્રત્યક્ષ. દેખો! અપને સ્વભાવકે દ્વારા જિસકા ગ્રહણ હૈ. આત્મા પ્રત્યક્ષ જ્ઞાતા હૈ. એક બાત. આત્મા! પરોક્ષ વહ આત્મા નહીં. એક બાત.

પ્રત્યક્ષ જ્ઞાતા હૈ ઉસકા અર્થ ક્યા હુઆ? મતિ ઔર શ્રુતજ્ઞાન દ્વારા પ્રત્યક્ષ હોતા હૈ ઐસા આત્માકા સ્વરૂપ હૈ. ઔર દૂસરી બાત કિ આત્મા શુદ્ધઉપયોગી હૈ. તો પ્રત્યક્ષપના આયા ઔર શુદ્ધઉપયોગી આયા. આહાહા..! આચાર્ય ને તો કમાલ કર દી હૈ ન! દેખોન! આત્મા ઉસે કહેં, આત્મા ઉસે કહેં કિ જિસમેં આત્મા સીધા પ્રત્યક્ષ હો. રાગ ઔર નિમિત્તકી અપેક્ષા છોડકર, સીધે મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન દ્વારા આત્મા પ્રત્યક્ષ હો વહ આત્મા. પ્રત્યક્ષ આત્મા ઔર શુદ્ધઉપયોગી આત્મા. તો વહ જો પ્રત્યક્ષ મતિજ્ઞાન હુઆ વહ શુદ્ધઉપયોગ હૈ. આહાહા..! પંડિતજી! આહાહા..! સૂક્ષ્મ બાત હૈ, ભગવાન! બાત તો યહી હૈ, ઉસે નિર્ણય કરના પડેગા. ઔર ઐસા નિર્ણય નહીં કરેગા તો સ્વરૂપ ઓર કી અનુભવ દૃષ્ટિ હોગી નહીં. સમજમેં આયા? વિકલ્પ દ્વારા ભી ઐસા આત્મા હૈ, ઐસા નિર્ણય કરે તબ વિકલ્પ છૂટકર નિર્વિકલ્પ અનુભવ હોગા. નહીં તો નિર્વિકલ્પકા અનુભવ હોગા નહીં. સમજમેં આયા? આહા..!

ભગવાનઆત્મા રાગ ઔર મન કે પરદે મેં રહે વહ આત્મા નહીં. ભગવાનઆત્મા સીધા પ્રત્યક્ષ હો ઐસા ઉસકા સ્વભાવ હૈ. પ્રત્યક્ષ હૈ, જ્ઞાતા હૈ ઔર શુદ્ધઉપયોગી હૈ. ઓહોહો..! વસ્તુ શુદ્ધઉપયોગી હૈ. તો વસ્તુકી પ્રાપ્તિ જબ સમ્યગ્દર્શન મેં હોતી હૈ, ઉસકા અર્થ યહ હુઆ કિ વહ શુદ્ધઉપયોગ સે હી પ્રાપ્ત હોતા હૈ. ક્યોંકિ આત્મા શુદ્ધઉપયોગી હૈ. આહાહા..! બહુત ગડબડ અભી ચલ રહી હૈ. તકરાર.. તકરાર. અરે..! વાદવિવાદ કરે સો અંધા. 'સદ્‌ગુરુ કહે સહજકા ધંધા, વાદવિવાદ કરે સો અંધા.' સમજમેં આયા? માર્ગ ઐસા હૈ. આહાહા..! વહ અલિંગગ્રહણકા આયા થા ન? ૧૭૨, 'પ્રવચનસાર'. બીસ બોલ મેં છઠ્ઠા બોલ ઔર દસવાં બોલ, દો કી વ્યાખ્યા હુઈ.

યહાં કહા ન? કિ શુદ્ધ પરમાત્મા ધ્યાનસે પ્રાપ્ત હોતા હૈ. ક્યા (કહા)? ધ્યાન સે પ્રાપ્ત હોતા હૈ. ધ્યાનમેં ક્યા? શુદ્ધઉપયોગ હુઆ ઔર પ્રત્યક્ષ હુઆ. આહાહા..! સમજમેં આયા? કોઈ સૂક્ષ્મ સંકલ્પ, વિકલ્પ સે ભી આત્માકા પત્તા લગ જાય, વસ્તુ હી ઐસી નહીં હૈ, ઐસા કહતે હૈં. વસ્તુ ઐસી નહીં હૈ. વસ્તુ ભગવાનઆત્મા તો પ્રત્યક્ષ હો જાય ઐસા ઉસકા સ્વભાવ હી હૈ. સમજમેં આયા?

એકબાર કહા થા. ૪૭ શક્તિકા વર્ણન કિયા ન? ઉસમેં પ્રકાશ નામકા એક ગુણ હૈ. ૪૭ શક્તિ હૈ ન? પ્રકાશશક્તિ. પ્રકાશશક્તિ કા ક્યા ગુણ? પ્રકાશગુણકા ક્યા ગુણ? આત્મામેં એક પ્રકાશ નામકા અનાદિઅનંત ગુણ હૈ. વહ ગુણ ગુણી કે આધાર સે હૈ. ગુણીકી જબ દૃષ્ટિ હુઈ તો પ્રકાશગુણકા કાર્ય ક્યા હુઆ? પ્રત્યક્ષ હો ગયા. સમજમેં આયા? વ્યવહારકા વિકલ્પસે પ્રત્યક્ષ નિશ્ચય હોતા હૈ, વહ બાત યહાં નહીં રહતી. વ્યવહાર પહલે, નિશ્ચય બાદ મેં (ઐસા) કુછ હૈ હી નહીં. વ્યવહાર પહલા ફહેલા કૈસા? ભગવાનઆત્મા આનંદકા ધામ સિદ્ધ સમાન પરમાત્મા. 'સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો'. આતા હૈ ન? 'બનારસીદાસ' મેં. 'ચેતનરૂપ અનૂપ અમૂરત સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો, મોહ મહાતમ આતમ અંગ કિયા પરસંગ મહાતમ ઘેરો, જ્ઞાનકલા ઉપજી અબ મોકૂ, કહૂં ગુણ નાટક આગમ કેરો, તાસૂ પ્રસાદ સધે શિવમારગ વેગે મિટે ઘટવાસ વસેરો.' પંડિતજી! 'બનારસીદાસ'કા હૈ. 'બનારસીદાસ', 'ટોડરમલ' બહુત... પંડિતોં ને શાસ્ત્રકા રહસ્ય ખોલ દિયા હૈ. સમજમેં આયા? અભી ગડબડ હો ગઈ. આહાહા..!

કહતે હૈં, સમજમેં આયા? અપના સ્વરૂપ ભગવાન શુદ્ધ. પરકા બસેરા છૂટ જાય ઐસા ઉપાય જ્ઞાનકલા ઊપજી અબ મોકૂ. મૈં તો સિદ્ધ સમાન હૂં. દ્રવ્ય. દ્રવ્ય સિદ્ધ સમાન હૈ ન! ઐસી પ્રતીતિ હુઈ તો પર્યાય મેં શુદ્ધતા આ ગઈ. વહ શુદ્ધતા શુદ્ધઉપયોગકી ઔર વહ શુદ્ધતા પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનકી. આહાહા..! સમજમેં આયા? શુદ્ધઉપયોગ યહાં આચરણકી અપેક્ષા હૈ. જ્ઞાન પ્રત્યક્ષકી અપેક્ષા સે હૈ. સમજમેં આયા? બાહર ઉપયોગ હૈ ન? બાહર ઉપયોગ, ઉસમેં તો જાનના-દેખના ઉતની હી બાત હૈ. લેકિન શુદ્ધ-અશુદ્ધ ઉપયોગ હૈ વહ આચરણકી અપેક્ષા સે હૈ. પાંચ જ્ઞાન, તીન અજ્ઞાન, ચાર દર્શન. ઉપયોગ તો જાનના-દેખનારૂપ માત્ર, બસ ઈતના. શુદ્ધઉપયોગ ઔર અશુદ્ધઉપયોગકા દો ભેદ-શુભ-અશુભ. વહ તીનોં આચરણકી અપેક્ષા સે હૈ. શુદ્ધઉપયોગ આચરણકા હૈ. માત્ર જાનના-દેખના ઐસા નહીં. સમજમેં આયા?

અપનેમેં જ્ઞાયક મેં પુણ્ય-પાપકે વિકલ્પકા લક્ષ્ય, આશ્રય છોડકર સ્વભાવકા આશ્રય કરકે જો શુદ્ધઉપયોગ આચરણરૂપ હુઆ વહ આત્મા. ઉસમેં જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ હુઆ વહ જ્ઞાન. જ્ઞાન ઔર આચરણ, જ્ઞાન ઔર ચારિત્ર દોનોં સાથ મેં આ ગયે. સમજમેં આયા? આહાહા..! વહ 'દ્રવ્યસંગ્રહ'મેં લિયા હૈ, ભાઈ! 'દ્રવ્યસંગ્રહ'. બાહ્ય ઉપયોગ વહ આચરણ નહીં. 'દ્રવ્યસંગ્રહ' ટીકામેં યહ બાત હૈ. બાહ્ય ઉપયોગ વહ આચરણ નહીં. શુદ્ધ-અશુદ્ધ ઉપયોગ આચરણમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા? 'દ્રવ્યસંગ્રહ' મેં ટીકા બહુત અચ્છી હૈ.

યહાં તો અપને (યહ હૈ), મોક્ષપદકો શુદ્ધ પરમાત્માકે ધ્યાન સે પ્રાપ્ત કરતા હૈ. ઈતના. ધ્યાન તો સ્વરૂપ પર જાયે તબ ધ્યાન હોતા હૈ કિ પર લક્ષ સે ધ્યાન હોતા હૈ? આતા હૈ કિ નહીં? જિનબિંબકે દર્શન સે નિદ્ધત નિકાચિત કર્મકા નાશ હોતા હૈ. ઐસા 'ધવલ' મેં આતા હૈ. તો 'રતનચંદજી' લિખતે હૈં, દેખો! ભગવાનકા જિનબિંબકા દર્શન સે ભી નિદ્ધત નિકાચિત કર્મકા ટુકડા હોતા હૈ. જૈસે સિંહ હાથી કે કુંભસ્થલ મેં થાપા મારે તો ફૂરચા ઉડ જાતા હૈ. સિંહ.. સિંહ. ક્યા કહતે હૈં? શેર. સિંહ હાથી કે કુંભસ્થલ મેં થાપા મારે તો ટુકડે હો જાતે હૈં. ઐસૈ જિનબિંબ કે દર્શન સે નિદ્ધત ઔર નિકાચિત કર્મકા ટુકડા હોતા હૈ, ઐસા શાસ્ત્રમેં લિખા હૈ. ઉસકા અર્થ વહ કરતે હૈં. લેકિન યે જિનબિંબ તો પર હૈ. પરકા આશ્રય કરને સે તો વિકલ્પ ઉઠતા હૈ. પરદ્રવ્યકા આશ્રય તો રાગ હૈ. ઉસસે નિદ્ધત નિકાચિત કર્મ નાશ હોતા હૈ. સમજમેં આયા? અપના જિનબિંબ. વહ અપને બોધપાહુડમેં આ ગયા. બોધપાહુડમેં આ ગયા. જિનબિંબ વીતરાગી રસકંદ વજ્રકી મૂર્તિ. અરૂપી નિરાકાર વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ રહિત શુદ્ધ આનંદ કા ધામ વીતરાગી બિંબ આત્મા દ્રવ્ય હૈ, ઉસકે દર્શન સે શુદ્ધઉપયોગ હોતા હૈ, પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન હોતા હૈ, મિથ્યાત્વકા ટુકડા હો જાતા હૈ. સમજમેં આયા? વહ પરદ્રવ્ય હુઆ, ઉસસે ક્યા હોતા હૈ? દેખો યહાં, '**परदव्वादो दुग्गइ**' ઐસા કહા હૈ. ૧૬વીં ગાથા મેં તો ઐસા કહા.

'**ઉસ ધ્યાનકી યોગ્યતા યોગીશ્વરોંકે હી પ્રધાનરૂપસે પાઈ જાતી હૈ,...**' ઉસ ધ્યાનકી યોગ્યતા મુનિયોંકો મુખ્ય હૈ. '**ગૃહસ્થોંકે યહ ધ્યાન પ્રધાન નહીં હૈ.**' મુખ્ય નહીં, ગૌણપને હૈ. ચૌથે, પાંચવે મેં ભી શુદ્ધઉપયોગકા ધ્યાન ગૌનપને હૈ. મુનિયોંકો મુખ્યપને હૈ. મુનિકો ક્ષણ-પલમેં, ક્ષણ-પલમેં સપ્તમ ગુણસ્થાનકા ધ્યાન આતા હૈ. ક્ષણમેં સાતવાં, ક્ષણમેં છઠ્ઠા. શ્રાવક, સચ્ચા શ્રાવક સમકિતી હૈ. ઉસકો ભી ધ્યાનકાલ મેં, સામાયિક કે કાલ મેં, સમ્યગ્દર્શનકા ભાન હૈ તો સામાયિક કાલ મેં ભી શુદ્ધઉપયોગ કા ધ્યાન આ જાતા હૈ. આહાહા..! સમજ મેં આયા? ... ઉસમેં નિકાલ દિયા હૈ, ઉસમેં નહીં હૈ. 'શ્રીમદ્' સ્વયં ગૃહસ્થ થે ન. ઈસલિયે ગૌણ કરના પોસાતા નહીં. લેકિન બાત તો સચ્ચી હૈ. મુનિકો ભી ધ્યાન હૈ. ઓહો..! તીન કષાયકા અભાવ, વીતરાગી બિંબમેં જમ ગયે. અંતર્મુહૂર્ત મેં હજારોં બાર તો સપ્તમ ગુણસ્થાન આતા હૈ. મુનિ ભાવલિંગી સચ્ચા સાધુ. જિન્હેં હજારોં બાર અંતર્મુહૂર્તમેં અપ્રમત્ત આનંદકા પ્રત્યક્ષ ઉપયોગમેં અનુભવ મેં આનંદ આતા હૈ. આનંદ તો હૈ લેકિન.. સમજમેં આયા? વહ મુખ્યપને ધ્યાન કહનેમેં આતા હૈ. શ્રાવક ઔર સમકિતીકો ગૌણપને ધ્યાન (કહનેમેં આતા હૈ). ક્યોંકિ ધ્યાનમેં ઉસકો શુદ્ધઉપયોગ કભી-કભી હોતા હૈ. ઔર મુનિકો તો સદા સપ્તમ

ગુણસ્થાન મેં આતા હૈ. ઐસે ઝુલે મેં ઝુલતે હૈં. મુખ્યપને મુનિકો ઉપદેશ કરતે હૈં, ગૌણપને સમકિતી શ્રાવકકા ભી ઉસમેં ઉપદેશ આતા હૈ. વિશેષ કહેંગે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

आगे कहते हैं कि जिस परमात्माको कहनेकी प्रतिज्ञा की है उसको योगी ध्यानी मुनि जानकर उसका ध्यन करके परम पदको प्राप्त करते हैं :–

ગાથા-૩

जं जाणिऊण जोई जोअत्थो जोइऊण अणवरयं।
अव्वाबाहमणंतं अणोवमं लहइ णिव्वाणं।।३।।

यत् ज्ञात्वा योगी योगस्थः दृष्ट्वा अनवरतम्।
अव्याबाधमनंतं अनुपमं लभते निर्वाणम्।।३।।

જે જાણીને, યોગસ્થ યોગી, સતત દેખી જેહને,
ઉપમાવિહીન અનંત અવ્યાબાધ શિવપદને લહે. ૩.

अर्थ :– आगे कहेंगे कि परमात्माको जानकर योगी (–मुनि) योग (–ध्यान)में स्थित होकर निरन्तर उस परमात्माको अनुभवगोचर करके निर्वाणको प्राप्त होता है। कैसा है निर्वाण? 'अव्याबाध'। है,–जहाँ किसी प्रकारकी बाधा नहीं है। 'अनंत' है – जिसका नाश नहीं है। 'अनुपम' है, – जिसको किसीकी उपमा नहीं लगती है।

भावार्थ :– आचार्य कहते हैं कि ऐसे परमात्माको आगे कहेंगे जिसके ध्यानमें मुनि निरंतर अनुभव करके केवलज्ञान प्राप्त कर निर्वाणको प्राप्त करते हैं। यहाँ यह तात्पर्य है कि परमात्माके ध्यानसे मोक्ष होता है।।३।।

પ્રવચન નં. ૬૩, ગાથા-૩થી ૫, શનિવાર, શ્રાવણ સુદ ૧૨, તા.૧૫-૮-૭૦

.... ચૈતન્ય ભગવાનઆત્મા પૂર્ણાનંદ સહજાનંદ સ્વરૂપ, ઉસકો જાનકર, જાનકર ઐસે. જાને બિના એકાગ્ર કૈસે હો? કહતે હૈં. જાનકર, ઉસમેં એકાકાર હોના. જોગ ઉસમેં લગાના. ઐસા ધ્યાની ધ્યાન કે વિષે તિષ્ઠતા હુઆ. લો, યહ માર્ગ. ચૈતન્યપ્રભુ પૂર્ણ પરમ સ્વરૂપ.. દોપહરકો ચલતા હૈ પારિણામિકભાવ. ૩૨૦ ગાથા ચલતી હૈ ન. સમજમેં આયા? અપના નિજ સ્વરૂપ પૂર્ણ શુદ્ધ, જિસમેં અનંત-અનંત સિદ્ધપર્યાયકા સંગ્રહ હૈ અંદર મેં. અનંત-અનંત મોક્ષમાર્ગકી પર્યાયકા અંદર સંગ્રહ હૈ. નિજ સ્વભાવ પરમ સ્વરૂપ, ઉસકા ધ્યાનકર, ઉસકા જ્ઞાનકર. દેખો! દૂસરા જ્ઞાન નહીં (કહા). દૂસરા જ્ઞાન-શાસ્ત્રજ્ઞાન આદિ જ્ઞાન નહીં.

અપના શુદ્ધ ધ્રુવ સ્વરૂપ પરમ સ્વરૂપ, ઉસમેં એકાગ્ર હોકર તિષ્ઠતા હુઆ, ધ્યાન વિષે તિષ્ઠતા હુઆ. દૃષ્ટા હૈ ન? '**जोइऊण**' હૈ ન? ઉસે દેખકર. સમજમેં આયા? '**जाणिऊण**' ઔર '**जोइऊण**'. દૃષ્ટા. દો શબ્દ પડે હૈં. ઔર તીસરા શબ્દ યોગ. આત્મા.. બહુત ધીરજ સે (સમજને જૈસા હૈ). સૂક્ષ્મ બાત હૈ. વહ કોઈ બાહર સે પ્રાપ્ત હો ઐસી ચીજ નહીં. અરે..! પરમાત્મસ્વરૂપ જો શુદ્ધ હૈ ઉસકો જાનકર. એક બાત. ઉસકો દેખકર, ઔર ઉસમેં ઉપયોગ સ્થિર હોકર. સમજમેં આયા? જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર તીનોં આ ગયે. '**जोअत्थो**' ઉસમેં રહે. ઉસમેં રહકર. '**जोअत्थो**'. સ્થ-ત્યાગ વિષે તિષ્ઠતા હુઆ. ઐસા હૈ ન? ભગવાનઆત્મા આનંદધામ ચૈતન્યબિંબ, ઐસા જો ધ્રુવ જ્ઞાયકભાવ, વહી સારમેં સાર જગતમેં ચીજ હૈ. ધર્મીકો ઉપાદેય કરનેલાયક હો તો યહ એક ચીજ હૈ. સમજમેં આયા? ઉપાદેયકા અર્થ આદરને લાયક હો, અંગીકાર કરનેલાયક હો, ધ્યાન કરનેલાયક હો તો વહ એક ચીજ હૈ. સેઠ! યહ ક્યા બતાતે હૈં?

પૂર્ણ ધ્રુવ જ્ઞાયક ચિદાનંદ અનંત આનંદ કા ધામ વહ ચીજ. નિજ પરમાત્મસ્વરૂપ. સમજ મેં આયા? ઉસમેં તિષ્ઠતા હુઆ. સ્થિર હોકર જ્ઞાતા-દૃષ્ટા હોકર, સ્થિર હોકર. '**ઉસ પરમાત્માકો અનુભવગોચર કરકે...**' પરમાત્મા કે આનંદકા અનુભવયોગ્ય કરકે. અનુભવગમ્ય લેકર. મોક્ષપ્રાભૃત હૈ. આહા..! અનુભવ. આત્માકા સ્વરૂપ જો હૈ ઉસકા અનુસરણ કરકે, આનંદકા વેદન કરકે, આનંદકા અનુભવ કરકે લક્ષમેં આત્મા લિયા તો આત્માકા આનંદકા અનુભવ હુઆ. સુખાનુભવરૂપ આનંદ. સમજમેં આયા? યહ મોક્ષમાર્ગ હૈ. આહા..! સમજમેં આયા? '**ઉસ પરમાત્માકો અનુભવગોચર કરકે...**' જ્ઞાનમેં ગમ્ય કરકે, દૃષ્ટામેં દૃશ્ય કરકે, સ્થિરતામેં લીનતા કરકે આનંદકા અનુભવ કરકે આહાહા..! '**નિર્વાણકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ.**' લો!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- નિરંતર. નિરંતર હૈ ન? '**अनवरत**' કહા હૈ ન? નિરંતર પહલે આયા ન? '**સ્થિત હોકર નિરંતર...**' અંતર પડે બિના. સમજમેં આયા? '**जाणिऊण**', '**जोअत्थो**', '**जोइऊण**', '**जोई**', '**अणवरयं**'. '**अणवरयं**' નિરંતર. ધ્રુવસ્વરૂપ ભગવાનકો ધ્યેય બનાકર. સમજમેં આયા? યહ મૂલ વિષય સૂક્ષ્મ હૈ. મોક્ષ અધિકાર લિયા ન? '**અનુભવગોચર કરકે નિર્વાણકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ.**' લો, મોક્ષ ફલ. મોક્ષમાર્ગ અંતર આનંદકા જ્ઞાન, આનંદકી શ્રદ્ધા, આનંદકા દૃષ્ટા ઔર આનંદ મેં લીન હોકર આનંદકા અનુભવ (કરના). આહાહા..! સમજમેં આયા? ઉસકા ફલ નિર્વાણ હૈ. ઈસ પરિણામકા ફલ મુક્તિ-સિદ્ધપદ હૈ. નિર્વાણકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ.

'**કૈસા હૈ નિર્વાણ? 'અવ્યાબાધ' હૈ-જહાં કિસી પ્રકારકી બાધા નહીં હૈ.**' વસ્તુકા આનંદ પરમાત્મદશા પૂર્ણ હુઈ, વહાં કિસી પ્રકારકા વિઘ્ન-બાધા હૈ નહીં. સમજમેં આયા? અવ્યાબાધ કહા ન? અવ્યાબાધ અનંત. ઓહો..! અનંત-અનંત સમાધિસુખ મેં. ઐસા જો નિર્વાણ, ઉસ નિર્વાણસ્વરૂપ ભગવાન, મોક્ષસ્વરૂપ આત્મા ત્રિકાલી મોક્ષસ્વરૂપી આત્મા હૈ.

શક્તિ-સ્વભાવ ઉસકા મોક્ષ હી હૈ. ઉસકી શક્તિ મેં એકાકાર હોકર વ્યક્ત મેં પ્રગટ મુક્તિ હોતી હૈ, ઉસમેં કોઈ બાધા ઔર વિઘ્ન હૈ નહીં. ઐસી દશા પ્રગટ હુઈ, અનંતકાલ રહેગી. સમજમેં આયા?

લોગ કહતે હૈં ન કિ હમેં સુખ ચાહિયે. સુખી હોના હૈ, સુખી. સેઠ! કહાં સુખી હોના હૈ? સુખી હોનેકા પંથ તો ભગવાનઆત્મા મેં હૈ. ક્યોંકિ વહ આનંદ ઔર સુખસ્વરૂપ હી આત્મા હૈ. ઐસા આનંદકા ધામ ભગવાન, ઉસકા જ્ઞાન, ઉસકો દેખકર, ઉસમેં એકાકાર હોકર સ્થિર હોતા હુઆ નિરંતર અપના અનુભવ કરતે હૈં, ઉસકો નિર્વાણપદકી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ. લો, બહુત સંક્ષેપ મેં માર્ગ કહા. ટૂંકા કો ક્યા કહતે હૈં? સંક્ષેપ મેં. સંક્ષેપ મેં યહ માર્ગ હૈ. 'લાખ બાતકી બાત નિશ્ચય ઉર આનો' આતા હૈ ન, 'છહ ઢાલા'મેં? જહાં અનંતઆનંદ પડા હૈ, જહાં અનંતશાંતિ નામ વીતરાગતા પડી હૈ. જહાં અનંત-અનંત ગુણ ધ્રુવરૂપ એકરૂપ સદૃશ શક્તિ પડી હૈ. ઐસા ભગવાનઆત્મામેં જ્ઞાન કરકે, દર્શન ઉસકો દેખકરકે, ઉસમેં લીન હોકર નિરંતર ઉસકા અનુભવ કરના, ઉસકા નામ મોક્ષકા માર્ગ ઔર ઉસસે ઉસકો મોક્ષ નામ નિર્વાણકી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ. ઈસકે સિવા દૂસરા કોઈ રાસ્તા નહીં હૈ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ફલ? યે મોક્ષફલ.

મુમુક્ષુ :- અવ્યાબાધ..

ઉત્તર :- અવ્યાબાધ સુખ. અનંત-અનંત આનંદ. અનંતદર્શન, જ્ઞાન અનંત સહિત. આતા હૈ ન 'શ્રીમદ્'મેં? અનંત-અનંત સમાધિ સુખમેં. પર્યાયમેં, હાં! વસ્તુ તો આનંદમૂર્તિ હૈ. લેકિન ઉસમેં એકાકાર હોકર પૂર્ણ આનંદકા અતીન્દ્રિય આનંદકા સ્વાદ મેં પૂર્ણ હો ગયા, ઉસકા નામ નિર્વાણ ઔર મુક્તિ કહને મેં આતા હૈ.

મુમુક્ષુ :- એકાકાર કૌન હુઆ?

ઉત્તર :- પર્યાય દ્રવ્યમેં (એકાકાર હુઈ). જો રાગાકાર થી વહ સ્વભાવાકાર હુઈ. કહો, સમજમેં આયા? જો પર્યાય વર્તમાન અવસ્થા વિકાર યા પરભાવ આકાર થી, વહ સ્વભાવાકાર ઉસમેં એકાકાર હુઈ. આહા..! સમજમેં આયા? માર્ગ ઐસા હૈ. ઉસકો પહલે જ્ઞાન, શ્રદ્ધા કરકે નક્કી તો કરના પડેગા કિ નહીં? નક્કી કિયે બિના અંતરકા અનુભવ હો સકે નહીં.

કૈસા હૈ? **'અનંત' હૈ-જિસકા નાશ નહીં હૈ.'** વિઘ્ન નહીં ઔર નાશ નહીં. પૂર્ણ દશા નિર્વાણ જહાં પ્રાપ્ત હુઆ, ઉસકા અંત કહાં? વહ તો ત્રિકાલ વૈસી કી વૈસી અનંતકાલ રહેગી. ત્રિકાલ તો વસ્તુ હૈ હી. પર્યાય મેં ભી ઐસા (હો ગયા). ત્રિકાલ કે આશ્રય પર્યાય પૂર્ણ હુઈ વહ ભી સાદિઅનંત વૈસી કી વૈસી રહેગી. સમજમેં આયા? **'જિસકો કિસીકી ઉપમા નહીં લગતી હૈ.'** આહા..! **'अणोवमं'**. કિસકી ઉપમા? સિદ્ધકા સુખ સિદ્ધ જૈસા. કિસીકી ઉપમા ઉસે લાગુ હોતી નહીં. અતીન્દ્રિય આનંદકા અનુભવ સુખરૂપ દશા, ઉસકો કિસી દૂસરેકી ઉપમા હૈ નહીં. વહ ઉસકે જૈસા. અનંતઆનંદ, અતીન્દ્રિય આનંદ. સમજમેં આયા?

સંસારકા ઘી આદિકા સ્વાદકા ભી કિસી પદાર્થ કે સાથ ઉપમા મિલાકર કહ સકે નહીં.

ઘીકા સ્વાદ કૈસા? બહુત મીઠા. કૈસા મીઠા? શક્કર જૈસા? ગુડ જૈસા? ઉપમા હી નહીં હૈ. તો શક્કર જૈસી ચીજ ખ્યાલ મેં આતી હૈ કિ ઐસી મીઠાસ હૈ, ફિર ભી કોઈ બાહ્ય પદાર્થ કી ઉપમા સે ઉસકો ઘટા સકે ઐસા નહીં હૈ. યે તો અતીન્દ્રિય આનંદ! આહા..! ઉસકી કોઈ ઉપમા નહીં, ઐસા યહાં કહના હૈ.

મુમુક્ષુ :- ઐસા સુખ હમકો દે દો, મહારાજ!

ઉત્તર :- કહાં-સે? કૌન દે? કહાં હૈ? ઉસકે પાસ હૈ. ડુંટી મેં કસ્તૂરી મૃગ બાહર ઢૂંઢતા હૈ. ડુંટી સમજે નાભિ. નાભિ મેં કસ્તૂરી. મૃગ બાહર ઢૂંઢતા હૈ. જહાં હૈ ઉસકી ખબર નહીં. વૈસે ભગવાનઆત્મા આનંદકા ધામ જહાં હૈ વહાં તો નજર કરતા નહીં ઔર નજર નિમિત્ત પર, યા વિકલ્પ પર, યા એક સમયકી પર્યાય ખંડ-ખંડ હૈ ઉસ પર (હૈ તો) ઉસમેં વહ આનંદ નજર મેં આતા નહીં. સમજમેં આયા? પુણ્ય-પાપકા ભાવ વિકલ્પ હૈ વહી દુઃખ હૈ. સમજમેં આયા? રાગ હૈ વહ દુઃખ હૈ. વહ તો આનંદકી વિકૃત અવસ્થા હૈ. આહા..! અશુભરાગ વિષયવાસના, કામ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભકા વિકલ્પ, ઉસમેં તીવ્ર આકુલતા હૈ. કિસકે સાથ મિલાન કરકે આકુલતા જાન સકે? અપને આનંદકા ભાન હો તો આનંદ કે સાથ મિલાન કરે તો આકુલતા જાન સકે. ઈસકે સિવા ઉસકો આકુલતાકા જ્ઞાન હોતા નહીં. સમજમેં આયા?

કહતે હૈં કિ ઉપમા લાગુ હોતી નહીં. કિસકી ઉપમા દેના? ઓહો..! લૌકિક પદાર્થકી ભી જહાં દૂસરેકે સાથ મિલાન કરે ઐસી ચીજ નહીં (મિલતી). ઘીકા સ્વાદ, મિર્ચકા તીખાપન. તીખાપન સમજે? ચરપરાઈ. કૈસી ચરપરાઈ? બતાઓ! બહુત તીખા લગતા હૈ. જ્ઞાનમેં આતા હૈ, હાં! તીખા લગતા નહીં યહાં. તીખા તો જડ હૈ. સમજમેં આયા? જ્ઞાનમેં ઐસા તીખા હૈ, ઐસા તીખા હૈ. ક્યા ઉપમા?

મુમુક્ષુ :- જલતા હૈ, ચરપરાતા હૈ.

ઉત્તર :- ચરપરા ક્યા? જલતા હૈ? ચરપરાઈકા જ્ઞાન ઉસકો હોતા હૈ. લેકિન કૈસા? ઐસે ભગવાનઆત્મા અકેલા આનંદકા ધામ પ્રભુ, સ્વસંવેદન આનંદ સે અનુભવમેં આનેવાલા, ઉસકી ઉપમા ક્યા દેની? ઉસકે ફલરૂપ મોક્ષ કી ઉપમા (કિસકે સાથ દેની?) સમજમેં આયા? દેખો! યે 'કુંદકુંદાચાર્યદેવ' મોક્ષપ્રાભૃત (મેં ઐસા કહતે હૈં). ભગવાનકે પાસ ગયે થે, યે સંદેશ લેકર આયે. સમજમેં આયા? કહતે હૈં, કહા થા ન? વહાં 'સમયસાર' પઢતે હૈં. વહાં મુંબઈ. ... આગ્રાવાલે. સ્થાનકવાસી. પઢે ઉસમેં કહે, વહ બડા અચ્છા હૈ. અપને ગુજરાતી સેઠ હૈ ન? ઉસને કહા હોગા. યે અષ્ટપાહુડ? અષ્ટપાહુડ ઉનકા કહા હુઆ નહીં હૈ. ક્યોંકિ યહાં તો ઐસા નિકલે કિ એક વસ્ત્ર કા ધાગા ભી રખે ઔર મુનિ નામ ધારણ કરે તો નિગોદ ગચ્છઈ. 'જુગરાજજી'! કહાં ગયે? નહીં આયે? દેર હો ગઈ. કલ 'જુગરાજજી' કહતે થે. 'સમયસાર' પઢતે થે ન. ઉસકા પ્રવચન સ્થાનકવાસી ઉપાશ્રયમેં રખા. અર્થ અપની દૃષ્ટિ સે કરે. તુમ ઉસકો માનતે હો? હાં. મુનિ થે, બડે થે. નગ્ન હો તો જિનકલ્પી મુનિ, હમ સ્થવિરકલ્પી મુનિ હૈ. આહાહા..! અરે..! કેવલકલ્પી, જિનકલ્પી વસ્ત્રરહિત દોનોં હોતે હૈં.

વહ ભી (સંવત) ૧૯૮૬ મેં કહા થા, હાં! એક મુનિન્દ્રસાગર થા ન? નહીં સુના હોગા.

દિગંબર મેં એક મુનિન્દ્રસાગર થા. સંવત ૧૯૮૬, ભાવનગરમેં મિલા થા. સંવત ૧૯૮૬, ભાવનગર મેં. મુનિન્દ્રસાગર થે. લંપટી. લંપટી થા. દિગંબર. ૧૯૮૬ મેં હમકો ભાવનગર મિલા થા. વહ તો લંપટી નિકલા, ફિર મર ગયા. મિલા થા. ઉસકે સાથ બાત હુઈ તો ઉસકો ભી મક્ખન લગાયા. સ્થવિરકલ્પી કો ઐસા હોતા હૈ ઔર જિનકલ્પી નગ્ન રહતે હૈં. અરે..! ક્યા અર્થ હૈ માલૂમ નહીં. ૧૯૮૬ કી બાત હૈ. સંવત-૧૯૮૬. તબ તો હમ સંપ્રદાય મેં થે ન. ૧૯૯૧ મેં... બાત જૂઠી હૈ. સ્થવિરકલ્પી ઔર જિનકલ્પી દોનોં નગ્ન હોતે હૈં. વસ્ત્રકા ટુકડા કોઈ ભી રખે ઔર મુનિપના માને તો નિગોદં ગચ્છઈ. નવ તત્ત્વકી વિરાધના કરતા હૈ. એક તત્ત્વ કી નહીં, નવોં તત્ત્વ કી વિરાધના કરતે હૈં. તો કહે, નહીં, યહ પુસ્તક નહીં. યે 'કુંદકુંદાચાર્ય' કા કિયા હુઆ નહીં હૈ, ઐસા કહા. લોગોંકો અપની દૃષ્ટિ કા પોષણ કરના હૈ. જહાં-તહાં સે અપની દૃષ્ટિ કા પોષણ હો ઐસા માન લે. દૃષ્ટિ મેં વિરૂદ્ધ હો તો (કહે), નહીં, યહ હમે નહીં માનના હૈ.

મુમુક્ષુ :- ઈસ વક્ત કૌન-સા કાલ ચલ રહા હૈ?

ઉત્તર :- ચૌથા કાલ ચલા હૈ. કાલ-બાલ આત્મા મેં હૈ હી નહીં. ... કહા. યહ તો એક સમય કી અપની પર્યાય હૈ ઉસકો કાલ કહતે હૈં. વહ તો ત્રિકાલી દ્રવ્ય મેં સમય કી પર્યાય-કાલ હૈ હી નહીં. યે કાલ તો કહાં આયા? સમજમેં આયા? પંચમઆરા મેં કોઈ દૂસરી બાત હોગી, ઐસા કહતે હૈં. ચૌથે આરેકી બાત હોગી, પંચમઆરાકી દૂસરી હોગી. આહા..! પંચમઆરામેં ક્યા કીચડ કા ચૂરમા બનાતે હૈં? પંક, પંક કાદવકા લડુ બનાતે હૈં? પહલે આટેકા બનતા થા ઔર અભી કીચડકા બનતા હૈ, ઐસા હૈ? પહલે ઘીકા બનતા થા ઔર અબ પિસાબકા લડુ બનતા હૈ, ઐસા હૈ? વહ તો વહી ચીજ હૈ તીનોં. ચૌથે કાલમેં ભી વહી થી, આટા, ઘી ઔર શક્કર. અભી ભી વહી હૈ. ભલે સ્વાદ મેં થોડા ફર્ક હો, વસ્તુ કોઈ બદલતી નહીં. માર્ગ તો એક હી હૈ તીનોં કાલ મેં.

યહાં જો કહતે હૈં, ભગવાનઆત્મા... પૂર્ણાનંદકી પ્રતીતિ, જ્ઞાતા-દૃષ્ટા ઔર રમણતા વહી એક મોક્ષકા માર્ગ હૈ. ઐસી જહાં મોક્ષમાર્ગકી દશા અંતરમેં મુનિ કો પૂર્ણ રૂપ સે પ્રગટ હોતી હૈ તો મુનિ કી દશા દિગંબર સહજ હો જાતી હૈ. ઉસકો વસ્ત્ર આદિ રહતા નહીં. ઐસા નિમિત્ત સંબંધ હૈ. સમજમેં આયા? અંદર મુનિપના પ્રગટ હુઆ હો ઔર વસ્ત્ર-પાત્ર રખતે હો ઐસા તીનકાલમેં બન સકતા નહીં. ઐસી ચીજ નહીં, માર્ગમેં ઐસી ચીજ નહીં હૈ. 'કુંદકુદાચાર્ય' નગ્ન મુનિ થે, વહ તો કહતે હૈં. સમજમેં આયા? ઓહો..!

'જિસકો કિસીકી ઉપમા નહીં લગતી હૈ.' અનંત-અનંત દર્શન, જ્ઞાન. અનંત સમાધિ, આનંદ. આહા..! એક સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાનકા આનંદકા અંશ, ઉસમેં કોઈ ઉપમા લાગુ નહીં હો તો પૂર્ણાનંદકા મુક્તિ સ્થાન અપની નિર્મલ પૂર્ણ પર્યાય (ઉસકો કિસકી ઉપમા દે?).

ભાવાર્થ :- 'આચાર્ય કહતે હૈં કિ ઐસે પરમાત્માકો આગે કહેંગે જિસકે ધ્યાન મેં મુનિ નિરંતર અનુભવ કરકે કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર...' દેખો! **'નિર્વાણકો પ્રાપ્ત કરતે હૈં. યહાં યહ તાત્પર્ય હૈ કિ પરમાત્માકે ધ્યાનસે મોક્ષ હોતા હૈ.'** લો, સંક્ષેપ મેં. અપના પરમ સ્વરૂપ નિજ ભગવાન, ઉસકે ધ્યાનસે હી મુક્તિ પ્રાપ્ત હોતી હૈ. કહો, 'નંદકિશોરજી'! યે પૂજા, ભક્તિસે

મુક્તિ નહીં હોતી, ઐસા કહતે હૈં. સમજમેં આયા? પુણ્ય બંધે. બીચ મેં આતા હૈ, લેકિન વહ બંધ, પુણ્યભાવ હૈ.

आगे परमात्मा कैसा है ऐसा बतानेके लिए आत्माको तीन प्रकारका दिखाते हैं :–

ગાથા-૪

तिपयारो सो अप्पा परमंतरबाहिरो [1]हु देहीणं।
तत्थ परो झाइज्जइ अंतोवाएण चयहि बहिरप्पा।।४।।

त्रिप्रकारः स आत्मा परमन्तः बहिः स्फुटं देहिनाम्।
तत्र परं ध्यायते अन्तरुपायेन त्यज बहिरात्मानं।।४।।

તે આતમા છે પરમ-અંતર-બહિર ત્રણધા દેહીમાં,
અંતર-ઉપાયે પરમને ધ્યાઓ, તજો બહિરાતમા. ૪.

अर्थ :– वह आत्मा प्राणियोंके तीन प्रकारका है; अंतरात्मा, बहिरात्मा और परमात्मा। अंतरात्माके उपाय द्वारा बहिरात्मपनको छोड़कर परमात्माका ध्यान करना चाहिये।

भावार्थ :– बहिरात्मपनको छोड़कर अंतरात्मारूप होकर परमात्माका ध्यान करना चाहिये, इससे मोक्ष होता है।।४।।

ગાથા-૪ ઉપર પ્રવચન

'આગે પરમાત્મા કૈસા હૈ ઐસા બતાનેકે લિયે આત્માકો તીન પ્રકારકા દિખાતે હૈં :–' અબ તીન પ્રકાર કા આત્મા દિખાતે હૈં, દેખો!

तिपयारो सो अप्पा परमंतरबाहिरो [1]हु देहीणं।
तत्थ परो झाइज्जइ अंतोवाएण चयहि बहिरप्पा।।४।।

अर्थ :– 'યહ આત્મા પ્રાણિયોંકે તીન પ્રકારકા હૈ; અંતરાત્મા, બહિરાત્મા ઔર પરમાત્મા.' આત્માકી તીન દશા હૈ. આત્મા દ્રવ્ય હૈ ત્રિકાલી, ઉસકી તીન અવસ્થા (હૈ). એક બહિરાત્મ અવસ્થા. એક અંતરાત્મ અવસ્થા. એક પરમાત્મ અવસ્થા. ત્રિકાલી પરમાત્મ સ્વરૂપ તો ધ્રુવ હૈ. સમજમેં આયા? લેકિન ઉસકી પર્યાયમેં-અવસ્થામેં તીન પ્રકાર હૈ. **'અંતરાત્મા કે ઉપાય દ્વારા...'** દેખો પાઠ હૈ ન? **'अंतोवाएण'**. બાદમેં ખુલાસા કરેંગે. **'અંતરાત્મા કે ઉપાય દ્વારા બહિરાત્મપનકો છોડકર પરમાત્માકા ધ્યાન કરના ચાહિયે.'** તીનોં બોલ આ ગયે. સમજમેં આયા? તીનકી વ્યાખ્યા કરેંગે.

१ मुद्रित संस्कृत प्रतिमें 'हु हेउणं' ऐसा पाठ है जिसकी संस्कृत 'तुहित्वा' की है।

'**અંતરાત્મા કે ઉપાય દ્વારા...**' સ્વરૂપ અંતરાત્મા. અંતરાત્મા પૂર્ણાનંદ નાથ, ઉસકા અનુભવ હોના વહ અંતરાત્મા. ઔર વિકલ્પ ઔર ઇન્દ્રિયકો અપના માનના વહ બહિરાત્મા. ઔર અપની પૂર્ણ દશાકી પ્રાપ્તિ હોના વહ પરમાત્મા. '**અંતરાત્મા કે ઉપાય દ્વારા..**' દેખો! ઉપાય દ્વારા હૈ ન? '**अंतोवाएण**' હૈ ન? '**अन्तरुपायेन**'. ઐસા પાઠ હૈ. '**अन्तरुपायेन**'. '**બહિરાત્મપના છોડકર પરમાત્માકા ધ્યાન કરના ચાહિયે.**'

ભાવાર્થ :- '**બહિરાત્મપનકો છોડકર અંતરાત્મારૂપ હોકર પરમાત્માકા ધ્યાન કરના ચાહિયે, ઇસસે મોક્ષ હોતા હૈ.**' ચારોં બોલ આ ગયે. ક્યા? બહિરાત્મદશા કો છોડકર, અંતરાત્મકી દશા પ્રગટકર, ઉસકે ફલરૂપ પરમાત્મદશા પ્રગટ કરની. મૂલ પરમાત્મા તો ધ્રુવ હૈ ઉસકા ધ્યાન કરના. સમજમેં આયા? તો બહિરાત્મપના છૂટ જાય, અંતરાત્મા પ્રાપ્ત હો. અંતરાત્મા દ્વારા પૂર્ણ પરમાત્મા, પરમાત્માકે ધ્યાનસે મિલતા હૈ. આહાહા..! યે સબ ક્રિયાકાંડ, યહ-વહ કહાં ગયા? વહ તો બીચમેં અશુભસે બચનેકો વિકલ્પ વ્યવહાર આતા હૈ ઔર વહ વ્યવહાર બંધકા કારણ હૈ. બીચમેં આતા હૈ. જબતક પૂર્ણ વીતરાગ ન હો, તો ઐસા ભાવ આતા હૈ, લેકિન હૈ બંધકા કારણ. વહ મોક્ષકા ઉપાય નહીં હૈ. અબ ઉસકા ખુલાસા કરતે હૈં.

आगे तीन प्रकारके आत्माका स्वरूप दिखाते हैं :-

ગાથા-૫

अक्खाणि बाहिरप्पा अंतरअप्पा हु अप्पसंकप्पो।
कम्मकलंकविमुक्को परमप्पा भणणए देवो।।५।।

अक्षाणि बहिरात्मा अन्तरात्मा स्फुटं आत्मसंकल्पः।
कर्मकलंकविमुक्तः परमात्मा भण्यते देवः।।५।।

છે અક્ષધી બહિરાત્મ, આતમબુદ્ધિ અંતર-આત્મા,
જે મુકત કર્મકલંકથી તે દેવ છે પરમાતમા. ૫.

अर्थ :- अक्ष अर्थात् स्पर्शन आदि इन्द्रियाँ वह तो बाह्य आत्मा है, क्योंकि इन्द्रियोंसे स्पर्श आदि विषयोंका ज्ञान होता है तब लोग कहते हैं-ऐसे ही जो इन्द्रियाँ हैं वही आत्मा है, इसप्रकार इन्द्रियोंको बाह्य आत्मा कहते हैं। अंतरात्मा है वह अंतरंगमें आत्माका प्रकट अनुभवगोचर संकल्प है, शरीर और इन्द्रयोंसे भिन्न मनके द्वारा देखने, जाननेवाला है वह मैं हूँ, इसप्रकार स्वसंवेदनगोचर संकल्प वही अन्तरात्मा है। तथा परमात्मा कर्म जो द्रव्यकर्म ज्ञानावरणादिक तथा भावकर्म जो राग-द्वेष-मोहादिक और नोकर्म जो शरीरादिक कलंकमल उससे विमुक्त-रहित, अनंतज्ञानादिक गुण सहित वही परमात्मा है, वही देव है, अन्यको देव कहना उपचार है।

भावार्थ :– बाह्य आत्मा तो इन्द्रियोंको कहा तथा अंतरात्मा देहमें स्थित देखना–जानना जिसके पाया जाता है ऐसा मनके द्वारा संकल्प है और परमात्मा कर्मकलंकसे रहित कहा। यहाँ ऐसा बताया है कि यह जीव ही जबतक बाह्य शरीरादिकको ही आत्मा जानता है तबतक तो बहिरात्मा है, संसारी है, जब यहीजीव अंतरंगमें आत्माको जानता है तब यह सम्यग्दृष्टि होता है, तब अन्तरात्मा है और यह जीव जब परमात्माके ध्यानसे कर्मकलंकसे रहित होता है तब पहिले तो केवलज्ञान प्राप्त कर अरहंत होता है, पीछे सिद्धपदको प्राप्त करता है, इन दोनोंही को परमात्मा कहते हैं। अरहंत तो भाव–कलंक रहित हैं और सिद्ध द्रव्य–भावरूप दोनों ही प्रकार के कलंकसे रहित हैं, इसप्रकार जानो।।५।।

ગાથા-૫ ઉપર પ્રવચન

'આગે તીન પ્રકારકે આત્માકા સ્વરૂપ દિખાતે હૈં :-'

अक्खाणि बाहिरप्पा अंतरअप्पा हु अप्पसंकप्पो।
कम्मकलंकविमुक्को परमप्पा भणए देवो।।५।।

अर्थ :- 'અક્ષ અર્થાત્ સ્પર્શન આદિ ઇન્દ્રિયાં વહ તો બાહ્ય આત્મા હૈ...' દેખો, ભાષા! ક્યા કહતે હૈં? જો કોઈ અંદર ભાવેન્દ્રિય અંશ ઔર દ્રવ્યેન્દ્રિય યે જડ ઔર ઇન્દ્રિયકા વિષય સબ ઇન્દ્રિયમેં ગિનનેમેં આતા હૈ. ૩૧ ગાથામેં આતા હૈ ન. વહાં દૂસરા શબ્દ લિયા હૈ. 'સમયસાર' કી ૩૧વીં ગાથા હૈ ન?

जो इंदिये जिणित्ता णाणसहावाधियं मुणदि आदं।
तं खलु जिदिंदियं ते भणंति जे णिच्छिदा साहू।।३१।।

નિશ્ચય કે જાનનેવાલે ઉસે જિતેન્દ્રિય કહતે હૈં. જિતેન્દ્રિયકા અર્થ જિસને ઇન્દ્રિયાં જીતી. યહાં બહિરાત્મપનેમેં ઇન્દ્રિયાં અપની માની. સમજમેં આયા? બહિરાત્માકી વ્યાખ્યા-બહિર-એક સમયકી પર્યાય ક્ષયોપશમજ્ઞાન બહિરતત્ત્વ હૈ. ઉસકો ઇન્દ્રિય કહતે હૈં. આહાહા..! સમજમેં આયા? ઔર જો વિકલ્પ રાગ હૈ, વહ ભી બહિરતત્ત્વ હૈ. ઔર ઉસકા જાનનેવાલા વિષય હૈ વહ ભી બહિરતત્ત્વ હૈ. ૩૧વીં ગાથામેં તીનોંકો ઇન્દ્રિય કહા હૈ. ક્યા કહા, સમજમેં આયા?

અતીન્દ્રિય ભગવાનઆત્મા ઉસકા અનુભવ કરના વહ તો અંતરાત્મા હુઆ. ઔર બહિરાત્મા? અણિન્દ્રિય ભગવાનઆત્મા, ઉસસે વિરૂદ્ધ એક સમયકી ભાવઇન્દ્રિયકી પર્યાય-અવસ્થા.. સમજમેં આતા હૈ? ઔર યે જડ ઇન્દ્રિયકી અવસ્થા ઔર ઇન્દ્રિયસે જાનનેલાયક વિષય.. આહાહા..! ભગવાન ઔર ભગવાનકી વાણી સબકો ઇન્દ્રિયમેં ડાલ દિયા હૈ યહાં તો. આહાહા..! સમજમેં આયા?

'**अक्खाणि बाहिरप्पा**' ઇસ શબ્દમેં ઇતના ભરા હૈ. ઇન્દ્રિયોંકો અપની માનતા હૈ.

અણિન્દ્રિય ભગવાન ચિદાનંદ પરમાત્મા, ઉસકા અનુભવ નહીં, દૃષ્ટિ નહીં ઔર ઇન્દ્રિયજ્ઞાન, ઇન્દ્રિયજ્ઞાન, ઇન્દ્રિય ઔર ઇન્દ્રિયકા વિષય, તીનોં કો યહાં '**अक्खाणि**' ઇન્દ્રિયમેં ડાલ દિયા હૈ. યે તીનોં ઇન્દ્રિય હૈં. અણિન્દ્રિય ભગવાન સે ભિન્ન વહ ઇન્દ્રિય હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા..! યે વાણી, વહ ભી કહતે હૈં કિ ઇન્દ્રિય હૈ. સમજમેં આયા? ભગવાનકી દિવ્યધ્વનિ વહ ભી ઇન્દ્રિય હૈ. ભાવેન્દ્રિય, દ્રવ્યેન્દ્રિય ઔર ઉસકા વિષય તીનોં ઇન્દ્રિયમેં ડાલ દિયા હૈ. સમજમેં આયા? યે તીનોંકો અપના માને વહ બહિરાત્મા મૂઢ મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. બાત તો સીધી હૈ. બહુત ... ઓહોહો..!

મુમુક્ષુ :- ભાવઇન્દ્રિય મેં ક્યા લેના?

ઉત્તર :- ભાવેન્દ્રિય ક્ષયોપશમ પર્યાય, ક્ષયોપશમ. રૂપ, ગંધ જાનનેકી યોગ્યતાકી પર્યાય. વહ ભી ઇન્દ્રિય, ભાવેન્દ્રિય ઇન્દ્રિય હૈ. ઉસકો ઉતને કો અપના માનના વહ ભી બહિરાત્મા મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. સમજમેં આયા?

'**अक्खाणि**' '**અક્ષ અર્થાત્ સ્પર્શન આદિ ઇન્દ્રિયાં વહ તો બાહ્ય આત્મા હૈ...**' એમ. ઇન્દ્રિયસે બાહ્ય આત્મા, ઐસા લિખા હૈ ન? '**अक्खाणि बाहिरप्पा**'. બસ, સીધી બાત. ઇન્દ્રિયાં વહ બહિરાત્મા. સમજમેં આયા? ભગવાનઆત્મા પરમસ્વરૂપ અણિન્દ્રિય, ઉસસે એક સમયકી ભાવઇન્દ્રિયકા ક્ષયોપશમજ્ઞાન, ભાવઇન્દ્રિયકા ક્ષયોપશમજ્ઞાન. જિસ જ્ઞાનમેં વિષય જાનનેમેં આતા હૈ, વહ વિષય, યે જડ ઇન્દ્રિયાં ઔર ભાવઇન્દ્રિયાં-તીનોંકો ઇન્દ્રિય કહનેમેં આતા હૈ. યે ઇન્દ્રિયાં અપની માનતા હૈ, અપના સ્વરૂપ માનતા હૈ વહ બહિરાત્મા (હૈ). આત્મામેં વહ ચીજ હૈ નહીં. સમજમેં આયા? ભાવઇન્દ્રિયકી ક્ષયોપશમકી પર્યાય ભી દ્રવ્ય સ્વભાવમેં નહીં.

'**અક્ષ અર્થાત્ સ્પર્શન આદિ ઇન્દ્રિયાં વહ તો બાહ્ય આત્મા હૈ ક્યોંકિ ઇન્દ્રિયોંસે સ્પર્શ આદિ વિષયોંકા જ્ઞાન હોતા હૈ...**' દેખો! ભાવઇન્દ્રિય ઔર દ્રવ્યઇન્દ્રિય દ્વારા તો સ્પર્શ આદિકા જ્ઞાન હોતા હૈ, અપના જ્ઞાન હોતા નહીં. સમજમેં આયા? જિસકો પાંચ ઇન્દ્રિયકી પર્યાયમેં મીઠાસ હૈ કિ અહો..! પાંચ ઇન્દ્રિય હૈ તો હમકો જ્ઞાન હોતા હૈ. યે જડ ઇન્દ્રિય હૈ તો હમકો જ્ઞાન હોતા હૈ. વહ જડ કો અપના માનનેવાલા હૈ. સમજમેં આયા? '**ઇન્દ્રિયોંસે સ્પર્શ આદિ વિષયોંકા જ્ઞાન હોતા હૈ...**' દેખો! ઇન્દ્રિયોં સે. ભાવઇન્દ્રિય ઔર દ્રવ્યઇન્દ્રિય નિમિત્ત ઔર ભાવઇન્દ્રિયમેં પરવિષયકા જ્ઞાન. સામનેવાલી ચીજકા. '**તબ લોગ કહતે હૈં, ઐસી હી જો ઇન્દ્રિયાં હૈ વહી આત્મા હૈ,...**' વહી આત્મા હૈ. ક્યોંકિ જ્ઞાનમેં વહ ચીજ જાનનેમેં આતી હૈ. યે ઉઘાડજ્ઞાનમેં ઇન્દ્રિયાં નિમિત્ત હૈં. ઉસમેં જાનનેમેં આતા હૈ તો વહ આત્મા. સમજમેં આયા? અણિન્દ્રિય ભગવાનઆત્મા તો જ્ઞાનમેં આયા નહીં. તો કહીં ઔર જગહ અપનત્વ માને બિના રહેગા નહીં. સમજમેં આયા?

પાંચ ઇન્દ્રિયાં જડ, જડ દ્રવ્ય શરીરપર્યાય પ્રાપ્ત. શરીરપર્યાયકો પ્રાપ્ત, ઐસા હૈ ન વહાં? ૩૧ ગાથામેં. યે શરીરપર્યાયકો પ્રાપ્ત જડ ઇન્દ્રિયાં હૈં. ઔર ભાવઇન્દ્રિયાં, જિસમેં-જો જ્ઞાનકી અવસ્થામેં યે સ્પર્શ, રૂપ, ગંધ હૈ ઐસા જાનનેમેં આતા હૈ વહ પર્યાય. ઉસે ભી યહાં ઇન્દ્રિય કહનેમેં આતા હૈ. ઔર જડ ઇન્દ્રિય ઇન્દ્રિય હૈ. ઔર ઉસસે વિષય જાનનેમેં આતા હૈ ઉસે

ભી ભગવાનને ઈન્દ્રિય મેં ડાલ દિયા હૈ. ૩૧વીં ગાથા. ભગવાનકી વાણી ઔર ભગવાનકી પ્રતિમા ઈન્દ્રિય હૈ, ઐસા કહતે હૈં. એઈ..! તીનોં કો એક ઈન્દ્રિય માનકર, ઈસકા નામ જડ ઉસકો જાનનેમેં આતા હૈ, વહ જાનનેમેં આયા, વહ જાનનેમેં આયા તો વહ મૈં હૂં. સમજમેં આયા? જ્ઞાનકી વર્તમાન પર્યાયમેં ભગવાન દેખનેમેં આયે, યે દેખનેમેં આયા, યે દેખનેમેં આયા, ઐસી દો કી એકતા કરકે, મૈં વહી આત્મા હૂં ઐસે માનનેવાલેકો આત્મા મેં વહ ચીજ નહીં હૈ, વહ બહિર ચીજ હૈ. બહિર ચીજકો અપની માનતે હૈં વહ મિથ્યાદષ્ટિ હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા..! ક્ષયોપશમજ્ઞાન હૈ ન? ક્ષયોપશમજ્ઞાન.

મુમુક્ષુ :- વહ તો અપની પર્યાય હૈ.

ઉત્તર :- નહીં, ઐસા યહાં કહતે હૈં નહીં. ક્ષયોપશમજ્ઞાન બહિરભાવ હૈ, અપના ભાવ નહીં.

મુમુક્ષુ :- બહિરાત્માકી સૂક્ષ્મ વ્યાખ્યા હૈ.

ઉત્તર :- સૂક્ષ્મ વ્યાખ્યા હૈ. સમજમેં આયા? ઈન્દ્રિયકા અર્થ ક્યા? જડ ઈન્દ્રિયાં ઔર જડ ઈન્દ્રિય જિસ જ્ઞાનકી પર્યાયમેં જાનનેમેં આતી હૈ વહ ભી ઈન્દ્રિય હૈ. એક સમયકી પર્યાય ઈન્દ્રિયજ્ઞાન હૈ. ઈન્દ્રિયજ્ઞાન તો ઈન્દ્રિય હૈ. સમજમેં આયા? ઈન્દ્રિયસે જ્ઞાન હુઆ. શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ. ઈન્દ્રિયાં જડ નિમિત્ત. .. પર્યાયમેં આયા. દેખો! સમજે? ઉસકો યહાં ઈન્દ્રિય કહતે હૈં. ઈન્દ્રિય તો દૂર ભિન્ન રહી. આહાહા..! સમજમેં આયા?

ઉસકો ક્યા લગતા હૈ? મેરી પર્યાયમેં ઈન્દ્રિય સે જાનને મેં આતા હૈ ઔર મેરી પર્યાય વહ હૈ. સમજમેં આયા? ઉસકા મુઝે ખ્યાલ આયા કિ યે ભગવાન હૈ, વાણી હૈ, સ્ત્રી હૈ, પર્વત હૈ, જંગલ હૈ, શેત્રુંજય હૈ, સમ્મેદશીખર હૈ. વહ તો મેરી જ્ઞાનકી પર્યાયમેં ખ્યાલ આયા કી નહીં? વહ મૈં હૂં. સમજમેં આયા? ઉસકો કહતે હૈં કિ તૂ બહિરાત્મા હૈ. તૂઝે અંતરવસ્તુ ક્યા હૈ ઉસકા જ્ઞાનકે ભાન બિના ઉસકો મિથ્યાદષ્ટિ બહિરાત્મા કહતે હૈં.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- અપનેકો જાનનેમેં જો જ્ઞાનપર્યાય આતી હૈ વહ વાસ્તવિક જ્ઞાન. વહ તો અણિન્દ્રિય જ્ઞાન હુઆ. આહાહા..! સમજમેં આયા?

ફિરસે, અપના આત્મા અતીન્દ્રિય સ્વરૂપ હૈ, ઉસકા જ્ઞાન કરને સે જો પર્યાય પ્રગટ હુઈ વહ તો અણિન્દ્રિય જ્ઞાન હુઆ. વહ અણિન્દ્રિયકે ધ્યેય સે જ્ઞાન હુઆ. ઈન્દ્રિયકે ધ્યેય સે હુઆ નહીં. સમજમેં આયા? યહાં તો ભગવાનઆત્મા અંતરમેં શુદ્ધ આનંદકા ધામ, અકેલા ચૈતન્યરસકા તત્ત્વ (હૈ). ઉસ ચૈતન્યરસકે આશ્રય સે જો હો વહ તો અપની પર્યાય નિર્મલ હૈ. વહ અણિન્દ્રિય હૈ, અણિન્દ્રિય હૈ. વસ્તુ અણિન્દ્રિય, પર્યાય અણિન્દ્રિય. સમજમેં આયા? ઔર બાહ્ય પદાર્થ ઈન્દ્રિય ઔર ઉસસે જ્ઞાન હુઆ વહ ઈન્દ્રિય. આહાહા..! કઠિન બાત.

શબ્દ સુનતે હૈં ન? ઉસમેં જો જ્ઞાન હોતા હૈ ન? વહ જ્ઞાનપર્યાય શબ્દકો ઈન્દ્રિયજ્ઞાન કહતે હૈં, ઉસકો ઈન્દ્રિય કહતે હૈં. ઐસા માર્ગ હૈ. ભાવઈન્દ્રિય વહ ભી જડ અચેતન હૈ. અરર..! ઉસકો અપના માને વહ બહિરાત્મા મિથ્યાદષ્ટિ હૈ. 'પોપટભાઈ'! સ્ત્રી-પુત્ર તો અપને ઘર રહ ગયે. સાથ મેં નહીં આતે. યે ઈન્દ્રિયાં તો યહીં હૈ. આહાહા..! કહતે હૈં કિ, આંખ

ઇન્દ્રિય. આંખ સે જો જ્ઞાન અંદર હુઆ, નિમિત્ત સે, ઉપાદાન ઉસકા, વહ ભી ઇન્દ્રિય. ઔર જ્ઞાન મેં જો વિષય હુઆ, લડકા, ભગવાન વહ ભી ઇન્દ્રિય. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- મન ઇન્દ્રિય હૈ. મન સે જ્ઞાન હોતા હૈ વહ ભી ઇન્દ્રિયજ્ઞાન હૈ, અતીન્દ્રિય નહીં. ભાવમન સંકલ્પ વિકલ્પરૂપ હૈ. વહ ભી અચેતન હૈ. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- વહ ભી ઇન્દ્રિય સે જ્ઞાન હુઆ તો ઉસે ઇન્દ્રિય કહતે હૈં. ઐસી બાત હૈ. જિસમેં ઇન્દ્રિય નિમિત્ત હુઈ ઔર જિસમેં બાહ્ય વિષય નિમિત્ત પડા, ઐસા જો જ્ઞાન હૈ ઉસકો તો ઇન્દ્રિય કહતે હૈં. ભારી કામ, ભાઈ!

મુમુક્ષુ :- પહલે તો ઇન્દ્રિયજ્ઞાન સે હી જાનેંગે.

ઉત્તર :- પહલે-ફહલે ઉસમેં હૈ નહીં કુછ. વિકલ્પસે નિર્ણય કરને મેં આતા હૈ તો વહ યથાર્થ નિર્ણય નહીં. સમજમેં આયા? આતા હૈ પહલે. વિકલ્પ સે (નિર્ણય કિયા) વહ તો ઇન્દ્રિય સે નિર્ણય હુઆ. ઐસા હુઆ. લેકિન યથાર્થ નહીં. વહ તો ઇન્દ્રિય સે નિર્ણય હુઆ. ઐસી બાત હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા?

જો વસ્તુ અખંડ અભેદ અણિન્દ્રિય તત્ત્વ પદાર્થ... યે અણિન્દ્રિય આયેગા ન અભી? ભાઈ! ૧૯૨ મેં આયેગા. 'પ્રવચનસાર'. અતીન્દ્રિય મહા પદાર્થ. ૧૯૨ ગાથા બહુત અચ્છી હૈ. ૧૯૨, પ્રવચનસાર. ૧૯૨ મેં વહ આતા હૈ. મૂલ પાઠમેં શ્લોક હૈ. લો, ૧૯૦ તો આ ગઈ. ૧૯૨. '**एवं णाणप्पाणं दंसणभूदं अदिंदियमहत्थं**' ૧૯૨ ગાથા હૈ, પ્રવચનસાર. ભગવાનકી દિવ્યધ્વનિકા સાર. '**अदिंदियमहत्थं**'. અતીન્દ્રિય મહાપદાર્થ ભગવાનઆત્મા હૈ. ઇન્દ્રિજ્ઞાન ઔર ઇન્દ્રિય વહ મહાપદાર્થ નહીં, વહ આત્મા નહીં. સમજમેં આયા? '**धुवमचलमणालंबं मण्णेऽहं अप्पगं सुद्धं**'. ઐસે મૈં અપને આત્માકો ઇન્દ્રિયજ્ઞાન સે ભિન્ન અણિન્દ્રિયમય સ્વરૂપ ઐસા મૈં અપને આત્માકો માનતા હૂં, અનુભવતા હૂં, ઉસકા નામ અંતરાત્મા. સમજમેં આયા?

ક્યા કહતે હૈં? દેખો! '**અક્ષ અર્થાત્ સ્પર્શન આદિ ઇન્દ્રિયાં...**' અર્થાત્ પાંચોં. '**વહ તો બાહ્ય આત્મા હૈ ક્યોંકિ ઇન્દ્રિયોંસે સ્પર્શ આદિ વિષયોંકા જ્ઞાન હોતા હૈ...**' ઇન્દ્રિયકે નિમિત્તસે તો વિષય શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધકા જ્ઞાન હોતા હૈ. '**તબ લોગ કહતે હૈં, ઐસી હી જો ઇન્દ્રિયાં હૈં વહી આત્મા હૈ,...**' યે મેરા જ્ઞાન હુઆ, મૈં હી હૂં. એમ. ઇન્દ્રિયસે જ્ઞાન હુઆ વહ મેરા જ્ઞાન હૈ. વહ મૈં હૂં. ઐસા હૈ નહીં. વહ તો પરાલંબી પરકા જ્ઞાન હુઆ, ઇન્દ્રિય હૈ. આહા..! સમજમેં આયા? દેખો! '**વિષયોંકા જ્ઞાન હોતા હૈ તબ લોગ કહતે હૈં, ઐસી હી જો ઇન્દ્રિયાં હૈ વહી આત્મા હૈ,...**' ખ્યાલ આયા જ્ઞાનમેં. જ્ઞાન હૈ ન? તો જ્ઞાનકી પર્યાય હુઈ કિ નહીં? તો વહ મૈં હૂં. લેકિન વહ તો જ્ઞેયકા જ્ઞાન, ઇન્દ્રિયકા જ્ઞાન હૈ, ઇન્દ્રિય અવલંબનકા જ્ઞાન હૈ, વહ આત્મા નહીં. આહાહા..! સમજમેં આયા? માર્ગ અગમ્ય સૂક્ષ્મ હૈ, ભાઈ! વહ કોઈ બાહર સે પ્રાપ્ત હો ઐસી ચીજ નહીં. યહાં તો ઐસા ભી કહતે હૈં કિ, જો ઇન્દ્રિય સે જ્ઞાન સુનનેમેં આયા, સમજમેં આયા? ઉસ જ્ઞાન સે ભી આત્મા પ્રાપ્ત નહીં હોતા.

મુમુક્ષુ :- સુનને આના યા નહીં આના?

ઉત્તર :- એ.. સેઠ! ક્યા કરના? આહા..! ઐસા માર્ગ વીતરાગકા હૈ. સુનને આતે હૈં, સુને ઔર વિકલ્પ હો ઔર ઉસમેં ક્ષયોપશમજ્ઞાન કી પર્યાય ભી અપને સે પ્રગટ હો. અપને સે, હાં! તો ભી વહ અપના સ્વરૂપ નહીં. આહાહા..! ગ્યારહ અંગકા જ્ઞાન ઔર નવ પૂર્વકા જ્ઞાન, ઉસકો યહાં ઇન્દ્રિયજ્ઞાન કહતે હૈં. ક્યોંકિ જહાં અંતર સ્પર્શ ચૈતન્યમૂર્તિકા નહીં હુઆ ઔર જહાં બાહર સે ઇતના ક્ષયોપશમ હુઆ, વહ અણિન્દ્રિય જ્ઞાન હો તો આત્મામેં આનંદ આના ચાહિયે. આનંદ સાથમેં આના ચાહિયે. આનંદ સાથમેં હૈ નહીં તો વહ સબ ઇન્દ્રિયજ્ઞાન હી હૈ. ઔર ઇન્દ્રિયજ્ઞાનસે આત્માકા બોધ હોતા હૈ, ઐસા હૈ નહીં. આહાહા..! કઠિન બાત.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- વહ પર્યાય તો દ્રવ્યકે આશ્રયસે ઉત્પન્ન હુઈ, વહ અણિન્દ્રિય જ્ઞાન હૈ. સમજમેં આયા? પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન હૈ. મતિ-શ્રુતજ્ઞાન અપને અનુભવમેં પ્રત્યક્ષ હૈ. ઉસમેં ઇન્દ્રિયાં, ભાવેન્દ્રિયાં નિમિત્ત હૈ હી નહીં. ઉસમેં નહીં હૈ વહ ભી કથન હૈ ઐસા. આહાહા..! ચૈતન્ય ભગવાનઆત્મા, અપના ચૈતન્યપુંજ પ્રભુ, ઉસમેં જહાં દૃષ્ટિ હુઈ તો ઇન્દ્રિયકા જ્ઞાન ભી ઉસમેં કારણ નહીં પડા. ઉસસે નિરપેક્ષ આત્માકા ભાન હોતા હૈ. સમજમેં આયા? ઇસલિયે આચાર્યને '**अक्खाणि बाहिरप्पा**' (કહા). આહાહા..! કિતના સમાયા હૈ! વહી 'કુંદકુંદાચાર્ય' ૩૧ ગાથામેં વહી કહતે હૈં, એક હી બાત હૈ. સમજમેં આયા?

વિકલ્પ ભી જહાં બંધકા કારણ હૈ ઔર ઇન્દ્રિયજ્ઞાનભી બંધકા કારણ હૈ. સમજમેં આયા? જિતના બહિર્લક્ષી ઇન્દ્રિયકા નિમિત્ત પડતા હૈ ઔર ભાવઇન્દ્રિય જિસસે હોતી હૈ, વહ સબ... ક્યા? અચેતન હૈ. ઉસસે આત્માકા બોધ નહીં હોતા. બહિર્મુખ ઉપયોગ કો યહાં અચેતન કહને મેં આતા હૈ. આહાહા..! વાહ! ભાવઇન્દ્રિયકા ઉપયોગ અચેતન હૈ. અચેતન ન હો તો આત્મા કે ઉપયોગ સે તો આનંદ આના ચાહિયે. આનંદ સાથ મેં હૈ નહીં. આનંદ નહીં હૈ તો વહ દુઃખ હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા? લોગોં કો પરમપ્રભુ ચૈતન્યસ્વરૂપ પર સે બિલકુલ નિરપેક્ષ હૈ, વહ બાત જચતી નહીં તો અંદર સ્વરૂપકી ઓર આરૂઢ હોતા નહીં. બાહર હી બાહર ભટકતા રહતા હૈ. વહ તો બહિરાત્મા હૈ, ઐસા યહાં તો કહતે હૈં. દેખો ન. સમજમેં આયા? આજ સ્વતંત્ર દિનકા ગાતે હૈં. સ્વતંત્ર તો યહ હૈ. આજ અગસ્તકી ૧૫ તારીખ હૈ ન. સ્વતંત્ર. ધૂલમેં ભી સ્વતંત્ર હુઆ નહીં. સ્વતંત્ર કિસકો કહતે હૈં? યહાં તો ઇન્દ્રિયજ્ઞાન ભી પરતંત્ર હૈ. તો દૂસરી બાત કહાં લેની? પૈસા, ધૂલ ઔર રાગ. આહા..! અપને સ્વભાવકે આશ્રય સે જ્ઞાન ન હો ઔર ઇન્દ્રિય કે નિમિત્ત ઔર લક્ષ્ય સે જ્ઞાન હો, વહ જ્ઞાન પરાધીન દુઃખરૂપ જ્ઞાન હૈ. આહાહા..! વીતરાગમાર્ગકી સ્વતંત્રતા અલગ હૈ. દુનિયા સ્વતંત્રતા કહીં ઔર માન બૈઠી હૈ. બાહરમેં દેશ સ્વતંત્ર હુઆ. ધૂલ ભી સ્વતંત્ર નહીં હુઆ, સુન ન! ભાઈ! ચારોં ઓર ગાના ગાતે હૈં.

યહાં કહતે હૈં કિ સ્પર્શ આદિ વિષયોં કા જ્ઞાન હોતા હૈ તબ લોગ કહતે હૈં ઔર ઐસે માનતે હૈં કિ વહી મૈં હૂં. જ્ઞાન આયા ન? પહલે ખ્યાલ થોડા થા, અબ વિશેષ ખ્યાલ આયા. ઇન્દ્રિય કે નિમિત્ત સે. રસ આયા કિ... સમજમેં આયા? '**ઇન્દ્રિયોંસે સ્પર્શ આદિ વિષયોંકા**

જ્ઞાન હોતા હૈ...' સ્પર્શ આદિકા જ્ઞાન હો, હાં! મુલાયમ, સખત ઐસા જ્ઞાન હો. '**તબ લોગ કહતે હૈં,...**' વહ મૈં. સમજમેં આયા? મેરે કો ખ્યાલ મેં આયા, વહ મૈં હૂં. મેરેકો ખ્યાલ મેં આયા, વહ મૈં હૂં. '**ઐસે હી જો ઇન્દ્રિયાં હૈં વહી આત્મા હૈ,..**' દેખો! ઇન્દ્રિયજ્ઞાન, ઇન્દ્રિય ઔર ઇન્દ્રિયકા વિષય, સબકો બાહ્ય કહનેમેં આતા હૈ. ઔર ઉસકો અપના માનના વહ બહિરાત્મા મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- આત્મા કા ભાવજ્ઞાન ઉત્પન્ન હુઆ ઉસકો આત્મા કહતે હૈં. અણિન્દ્રિય ભગવાનઆત્મા કો સ્પર્શ કરકે ભાવશ્રુતજ્ઞાન ઉપયોગ જો ઉત્પન્ન હુઆ વહ આત્મા. 'કપૂરચંદજી'! બાત તો ઠીક હૈ, ભાવશ્રુત કો આત્મા કહતે હૈં ન? ભાવશ્રુત ઉત્પન્ન કહાં-સે હુઆ? સુનને સે નહીં. અંદર ભગવાન જ્ઞાનમૂર્તિ પ્રભુ, ઉસકે આશ્રય સે, ઉસકે ધ્યેય સે જો ઉપયોગ ચૈતન્યમેં સે આયા ઉસકો ચૈતન્ય કા ઉપયોગ ઔર ચૈતન્ય કહને મેં આતા હૈ. જો રાગાદિ મેં ઉપયોગ હૈ ઔર ઉઘાડભાવ ઉપયોગ હૈ તો ઇન્દ્રિયકા. ઉસકો યહાં ઇન્દ્રિય કહા, અચેતન કહા, જડ કહા. બહિરાત્મા સે બાહ્ય હૈ ઐસા કહા. સમજમેં આયા?

'**ઇસપ્રકાર ઇન્દ્રિયોંકો બાહ્ય આત્મા કહતે હૈં.**' ઓહો..! ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય અંદર પડા રહા. ઇન્દ્રિય સે જ્ઞાન, ઇન્દ્રિય મેં સુખબુદ્ધિ હો.. સમજમેં આયા? ઇન્દ્રિયમેં સુખબુદ્ધિ. સ્પર્શ કરને સે સુખબુદ્ધિ ઉત્પન્ન હો વહ સબ બહિરાત્મા હૈ. સમજમેં આયા? '**અંતરાત્મા હૈ વહ અંતરંગમેં...**' દેખો! અંતરંગ મેં '**આત્માકા પ્રકટ અનુભવગોચર સંકલ્પ હૈ,...**' નિર્ણય. સંકલ્પકા અર્થ નિર્ણય. સમજમેં આયા? સમ્યગ્દૃષ્ટિ કિસકો કહતે હૈં? ઐસા કહતે હૈં. અંતરાત્મા કિસકો કહતે હૈં? ધર્મી કિસકો કહતે હૈં? જો અંતરાત્મા હૈ વહ અંતરંગમેં, અંદર અંતર અંગ જ્ઞાનાદિ. વહ '**આત્માકા પ્રકટ અનુભવગોચર...**' આનંદ આદિ કી અનુભૂતિ હોકર જો અનુભવગમ્ય નિર્ણય, ઉસકા નિર્ણય. અનુભવ હુઆ ઉસકા નિર્ણય (કિ) યે આત્મા. સમજમેં આયા? સંકલ્પ હૈ. '**પ્રકટ અનુભવગોચર સંકલ્પ હૈ,..**' ઐસા લિયા ન? પાઠમેં ઐસા હૈ. '**अप्पसंकप्पो**' '**अंतरअप्पा हु अप्पसंकप्पो**'. આત્માકા સંકલ્પ. આત્માકા સંકલ્પકા અર્થ આત્માકા નિર્ણય. આત્માકા નિર્ણયકા અર્થ એક સમયકી જ્ઞાનપર્યાય વિષયાદિકા લક્ષ્ય છોડકર, ત્રિકાલી જ્ઞાયકભાવ પર દૃષ્ટિ પડી. વહાં જો પર્યાયમેં જ્ઞાન હુઆ, ઉસકા નિર્ણય કિયા ઉસને. ઉસ નિર્ણયકો નિર્ણય કહને મેં આતા હૈ. વિકલ્પસે નિર્ણય કિયા વહ ભી વાસ્તવિક નિર્ણય નહીં, ઐસા કહતે હૈં. આહાહા..! '**अप्पसंकप्पो**'. '**अप्प**' આત્માકા નિર્ણય. અંતરાત્મા જ્ઞાનમેં ભાસ હોકર, શુદ્ધ સ્વરૂપ આનંદકા ધામ ભગવાન ઐસા આનંદકા અનુભવ હોકર નિર્ણય હુઆ, યહ આત્મા, ઉસકા નામ અંતરાત્મા કહતે હૈં. સમજમેં આયા? ઉસકો ધર્માત્મા કહતે હૈં. ચાહે તો પશુ હો યા નારકી હો. લેકિન અંતર જ્ઞાનાનંદકા અનુભવ હોકર નિર્ણય હુઆ, વહ અંતરાત્મા. આહાહા..! બાહ્યમેં કોઈ ફલાના નિર્ણય હુઆ, ફલાના નિર્ણય હુઆ ઐસા કુછ લિયા નહીં. ભગવાનકા નિર્ણય, બસ. સમજમેં આયા? નિજ પરમાત્મા કા અંતર જ્ઞાન મેં અનુભવ હોકર નિર્ણય હૈ. '**શરીર ઔર ઇન્દ્રિયોંસે ભિન્ન મનકે દ્વારા દેખને, જાનનેવાલા હૈ વહ મૈં હૂં,...**' વહ તો એક અપેક્ષિત બાત લી હૈ. મૈં તો

અપનેસે જાનનેવાલા આત્મા હૂં. મન સે કહનેમેં આતા હૈ ન. રહસ્યપૂર્ણ ચિઠ્ઠીમેં હૈ. મનસે કહનેમેં આતા હૈ. ... સમજમેં આયા? મન કે દ્વારા ઐસા કહા ન? મન છૂટ ગયા. અપને આત્મા સે નિર્ણય હુઆ.

'**ઈસપ્રકાર સ્વસંવેદનગોચર સંકલ્પ વહી અંતરાત્મા હૈ.**' દેખો! સંકલ્પકી વ્યાખ્યાકી. સ્વસંવેદનગમ્ય સંકલ્પ વહી અંતરાત્મા. સ્વ નામ અપને સે, સં નામ પ્રત્યક્ષ, આનંદકા વેદન હોકર જો નિર્ણય હુઆ ઉસ નિર્ણયકો અંતરાત્મા કહતે હૈં. વહ મોક્ષકે માર્ગમેં ચઢા. પરમાત્માકી વ્યાખ્યા હૈ... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

પ્રવચન નં. ૬૪, ગાથા-૫, ૬ રવિવાર, શ્રાવણ સુદ ૧૩, તા.૧૬-૮-૭૦

'અષ્ટપાહુડ' મેં મોક્ષપાહુડકી પાંચવી ગાથા. ઉસકા ભાવાર્થ. યહાં આયા ભાવાર્થ. ક્યા કહતે હૈં? દેખો! તીન પ્રકારકે આત્માકી વ્યાખ્યા હૈ. બાહ્ય આત્મા તો ઈન્દ્રિયોંકો કહા. અર્થાત્ યહ આત્મા આનંદ ઔર જ્ઞાયકભાવ હૈ, ઉસકો છોડકર, યે ઈન્દ્રિય ઔર ઈન્દ્રિયકા વિષય ઔર ભાવઈન્દ્રિય, ઈન્દ્રિયકે દો ભેદ-ભાવઈન્દ્રિય ઔર જડઈન્દ્રિય, વહ મૈં હૂં, ઐસા અસ્તિત્વમેં અપની માન્યતા વહ મિથ્યાદૃષ્ટિ બહિરાત્મા હૈ. અપના સ્વરૂપ તો જ્ઞાનાનંદ ચૈતન્ય આનંદમય ભિન્ન હૈ. ઐસેકો નહીં માનકર બહિર, આત્મા કે સ્વભાવમેં હૈ નહીં ઐસે ઈન્દ્રિય પર લક્ષ્ય કરકે ઔર ઈન્દ્રિય કે વિષય જો લક્ષમેં આતે હૈં, ઉસસે મુઝે ઠીક રહતા હૈ, વહી માન્યતા પરવિષય કો અપના માનતા હૈ. પરવિષયકો હી અપના માનતા હૈ. અપના ભિન્ન સ્વરૂપ માનતે નહીં.

'**અંતરાત્મા દેહમેં સ્થિત દેખના જાનના જિસકે પાયા જાતા હૈ...**' (પહલે) બહિરાત્માકી વ્યાખ્યા કહી. (અબ), અંતરાત્મા અંતર દેહમેં ભિન્ન જાનને-દેખનેવાલા આનંદસ્વરૂપ, ઉસકા '**મનકે દ્વારા સંકલ્પ હૈ...**' અંતર જ્ઞાનકે દ્વારા અંતરકે અનુભવમેં નિર્ણય હોના કિ મૈં તો આત્મા પવિત્ર શુદ્ધ હૂં. સમજમેં આયા? ઐસા સમ્યગ્દર્શનકા નિર્ણય હોના. મેરેમેં દુઃખ નહીં, રાગ નહીં, ઈન્દ્રિયાં નહીં, શરીર નહીં, વાણી નહીં, કર્મ નહીં. મૈં તો પૂર્ણ આનંદસ્વરૂપ (હૂં).

મુમુક્ષુ :- ઐસા નિર્ણય તો મન કે દ્વારા હો.

ઉત્તર :- આત્મા દ્વારા. યહાં મન દ્વારા તો બાતકી હૈ. મન મર જાતા હૈ ઉસકો મન દ્વારા કહનેમેં આયા હૈ. વ્યાખ્યા ઐસી કી હૈ. મન વહાં મર જાતા હૈ. અપના સ્વરૂપ શુદ્ધ આનંદ હૈ, ઐસા જહાં નિર્ણય કરતે હૈં વહાં સંકલ્પ ઔર મન દૂર હો જાતા હૈ. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- ઈસમેં તો મન દ્વારા લિખા હૈ.

ઉત્તર :- મન દ્વારા લિખા હૈ ઉસકા અર્થ યહ હૈ. સમજમેં આયા? વહ લિખા હૈ, ઉસમેં ભી આયા હૈ. 'રહસ્યપૂર્ણ ચિઠ્ઠી', 'ટોડરમલ્લ'. ઉસકો મન દ્વારા ભી કહનેમેં આતા હૈ. આયા હૈ? આતા હૈ. મનજનિત કહિયે. આયા હૈ. હૈ આત્મજનિત. ભગવાનઆત્મા પર સે બિલકૂલ

ભિન્ન. દેખો! યહ સમ્યગ્દર્શન-ધર્મકા પહલા રૂપ. પહલા સ્વરૂપ. મૈં પૂર્ણ આનંદ જ્ઞાયક ચૈતન્યબિંબ, ઉસ ઓરકી એકાગ્રતાકા નિર્ણય યથાર્થ અનુભવ હોકર નિર્ણય હુઆ ઉસકા નામ સમ્યગ્દર્શન અથવા આત્મા-અંતરાત્મા કહતે હૈં. સમજમેં આયા?

દેહમેં ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યબિંબ પરમાત્મસ્વરૂપ હી અપના હૈ. ઉસ ઓરકા ઝુકાવ ઔર વિકલ્પ એવં એક સમયકી પર્યાયકો પીઠ દેના. સમજમેં આયા? નિમિત્ત ઔર વિકલ્પ ઔર એક સમયકી પર્યાય જો વિકલ્પકો જાનતી હૈ, ઉસ ઓર સે વિમુખ હોકર, ભગવાનઆત્મા પૂર્ણાનંદ સ્વભાવ, ઉસકે સન્મુખ હોકર જ્ઞાનમેં વસ્તુકો જ્ઞેય બનાકર જો નિર્ણય નિર્વિકલ્પ વેદન હુઆ, ઉસકા નામ અંતરાત્મા ઔર સમ્યગ્દૃષ્ટિ કહતે હૈં. બહુત મહંગા, ભાઈ!

ફિરસે, ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ ચૈતન્યદ્રવ્ય. વહ દોપહરકો ચલતા હૈ. સૂક્ષ્મ બાત હૈ થોડી. બાત-માર્ગ તો યહી હૈ. વસ્તુ પૂર્ણ આનંદ ઔર જ્ઞાનસે ભરી હુઈ ચીજ, ઉસકે સન્મુખ હોના ઔર નિમિત્ત, રાગ ઔર એક સમયકી પર્યાયમેં સન્મુખતા હૈ, ઉસસે વિમુખ હોના. સમજમેં આયા? યહાં ક્યા કહતે હૈં? દેખો! દેહમેં જાનને-દેખનેવાલા. બસ! ઉસમેં કોઈ રાગ યા વિકલ્પ યા વ્યવહાર રત્નત્રય ઉસમેં હૈ હી નહીં. જો અનાદિ સે વિકલ્પ દયા, દાન, વ્રતાદિ અથવા ઉસકો જાનનેવાલી વર્તમાન પ્રગટ જ્ઞાનકી એક સમયકી અવસ્થા, ઉસકો ઇસને અપના સ્વરૂપ માન રખા હૈ. સમજમેં આયા? પર્યાયબુદ્ધિ. એક સમયકી વર્તમાન અવસ્થા-દશા પ્રગટ ઔર રાગ. ઉસે અપના માના હૈ. સ્વભાવ સે વિમુખ હોકર ઔર એક સમયકી પર્યાયકે સન્મુખ હોકર અપના ઇતના અસ્તિત્વ સ્વીકારા હૈ, વહ બહિરાત્મા મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. ઔર એક સમયકા વિકલ્પ ઔર એક સમયકી પર્યાય, ઉસસે વિમુખ હોકર, પીઠ દેકર સ્વભાવ સન્મુખ હોકર વર્તમાનમેં જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવ શુદ્ધ ચૈતન્યદ્રવ્ય, ઉસકા જ્ઞાન હોકર, ભાન હોકર નિર્ણય હોના ઉસકા નામ સમ્યગ્દર્શન, ઉસકા નામ અંતરાત્મા.

'તત્ત્વાર્થ સૂત્ર' મેં શબ્દ યાદ આયા, ભાઈ! 'તત્ત્વાર્થ સૂત્ર'મેં તીન બોલ લિયે હૈં. એક-અસિદ્ધ, એક-ઈષતસિદ્ધ, એક-સિદ્ધ. 'તત્ત્વાર્થ સાર'મેં. 'તત્ત્વાર્થ સૂત્ર'કા હી 'તત્ત્વાર્થ સાર' બનાયા હૈ. સમજે? 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય'. જીવ સામાન્યપને સબ એક હૈ. ઉપયોગસ્વભાવકી અપેક્ષાસે સબ એક ગિનનેમેં આતા હૈ. ઔર દો પ્રકાર-બદ્ધ ઔર મુક્ત. બદ્ધ ઔર મુક્ત, (ઐસે) દો પ્રકારસે ભી કહનેમેં આયા હૈ. ઔર તીન પ્રકાર સે કહનેમેં આયા હૈ. અબ યહાં લેના હૈ. '**स एवासिद्धनोसिद्धसिद्ध त्वात् कीर्त्यते त्रिधा**' સંસ્કૃત શ્લોક હૈ. '**स एव**' અસિદ્ધ. અસિદ્ધ નામ મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ અસિદ્ધ. અસિદ્ધ. ઐસે ચૌદહવેં ગુણસ્થાન તક અસિદ્ધ કહનેમેં આતા હૈ. યહાં તો આત્માકા બિલકુલ સિદ્ધ સ્વરૂપકા ભાન નહીં, અજ્ઞાન હૈ ઉસ જીવકો અસિદ્ધ સંસારી કહનેમેં આતા હૈ. અસિદ્ધ નામ સંસારી. જિસકો વિકલ્પ ઔર રાગ અપનેમેં ભાસતા હૈ ઔર વહ મૈં હૂં, યહ ઇન્દ્રિય ઔર ઇન્દ્રિયકા સુખ મેરે મેં હૈ, ઐસા ભાસતા હૈ વહ અસિદ્ધ સંસારી મિથ્યાદૃષ્ટિ મૂઢ પ્રાણી હૈ. સમજમેં આયા? ઔર સમ્યગ્દૃષ્ટિકો ઈષતસિદ્ધ (કહતે હૈં). નોકષાય કહતે હૈં ન? પંડિતજી! નોકષાય. કષાય, નોકષાય. નોકષાય આતા હૈ ન? નોકષાયકા અર્થ ઈષતકષાય. ઐસે સમ્યગ્દૃષ્ટિ ઈષતસિદ્ધ હૈ. થોડા સિદ્ધ હૈ.

ઔર તીન રત્ન પ્રાપ્ત હૈ વહ સિદ્ધ હૈ. સિદ્ધ કહતે હુએ યહાં ઐસા લિયા હૈ. રત્નત્રય પ્રાપ્ત જીવકો સિદ્ધ કહતે હૈં. વહ 'પ્રવચનસાર' મેં આખિરમેં આતા હૈ. જો મોક્ષમાર્ગ, રત્નત્રયકો સાધતે હૈં ઉસકો હી મોક્ષતત્ત્વ કહનેમેં આતા હૈ.

ફિરસે, એક બાર નહીં સમજે તો ફિરસે. ક્યા કહતે હૈં, સમજમેં આયા? સંસારી અસિદ્ધ, ઈષતસિદ્ધ-નોસિદ્ધ શબ્દ પાઠમેં હૈ, ભાઈ! અસિદ્ધ, નોસિદ્ધ. નોકષાય કહતે હૈં ન? નોકષાય નામ અલ્પ કષાય કે સાથ જો હૈ વિષયવાસના, વિગેરે, વિગેરે હાસ્ય, રતિ, અરતિ ઈત્યાદિ. ઈસકો નોકષાય કહતે હૈં. ક્રોધ, માન, માયા, લોભકો કષાય કહતે હૈં. ઔર હાસ્ય, રતિ આદિકો નોકષાય કહતે હૈં. ઐસે સિદ્ધ રહિત. અપના સ્વરૂપ સિદ્ધ સમાન હૈ, ઉસકી દૃષ્ટિ નહીં ઔર રાગ ઔર પુણ્ય મેરા હૈ, ઐસે બહિરાત્માકો, મિથ્યાદૃષ્ટિકો અસિદ્ધ સંસારી કહનેમેં આયા હૈ.

અબ, ઈષતસિદ્ધ. સમ્યગ્દૃષ્ટિ સંસારી નહીં. વૈસે પૂર્ણ સિદ્ધ નહીં. ક્યોંકિ સંસાર જો ઉદયભાવ હૈ ઉસસે સમ્યગ્દૃષ્ટિ મુક્ત હૈ. સમજમેં આયા? હૈ સીધી બાત હૈ. સમજમેં આયા? આત્મા ભગવાન શુદ્ધ આનંદકા ધામ, અતીન્દ્રિય આનંદકા ધામ, ઉસસે વિરૂદ્ધ વિકલ્પકો, એક સમયકી પર્યાયકો જો અપના સ્વરૂપ માનતે હૈં વહ મિથ્યાદૃષ્ટિ બહિરાત્મા (હૈ), વહ સંસારીપ્રાણી હૈ, વહ સંસારી હૈ. ઐસે સંસારી ચૌદહવેં ગુણસ્થાન તક કહા. વહ તો પર્યાયમેં પૂર્ણતા શુદ્ધ નહીં, ઉસ અપેક્ષા સે ચૌદહવેં ગુણસ્થાન તક સંસારી કહા ઔર અસિદ્ધ કહા. ઉદયભાવ આતા હૈ ન? ઉદયભાવ અસિદ્ધ કહા ન? ૨૧ બોલ મેં. તો અસિદ્ધ હૈ, ચૌદહવેં ગુણસ્થાન તક અસિદ્ધ હૈ ઔર સિદ્ધ સિદ્ધ હૈ. વહ પૂર્ણ કી અપેક્ષા સે.

યહાં સમ્યગ્દર્શન હુઆ. મૈં તો પૂર્ણ શુદ્ધ હૂં, (ઐસા) નિર્ણય હુઆ. તત્ત્વકા અંતર નિર્ણય, અનુભવ સે નિર્ણય હુઆ, હાં! અકેલી ધારણાકા નિર્ણય નહીં. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- કલકે પ્રવચન મેં તો સબ બાત સીખ ગયે થે.

ઉત્તર :- ક્યા સીખ ગયે થે? સીખ લે ઐસી યહ ચીજ નહીં હૈ. અંતર અનુભવમેં સીખે ઉસે સીખા કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા?

આત્મા અપની પર્યાયમેં શુદ્ધપનેકા વેદન હો, શુદ્ધપનેકા વેદન હો ઉસકે દ્વારા પૂરા પરમાત્મા મૈં હૂં, ઐસા અનુભવ હોના ઉસકા નામ સમ્યગ્દર્શન ઔર અંતરાત્મા હૈ. સેઠ! ઉસકા નામ ઈષતસિદ્ધ હૈ. થોડા સિદ્ધ, છોટા સિદ્ધ. જિનેન્દ્ર કા લઘુનંદન. આતા હૈ કિ નહીં? છોટા સિદ્ધ કહા. લઘુનંદન કહા. આતા હૈ કિ લઘુનંદન? 'તે જગમાંહી જિનેશ્વરકે લઘુનંદન.' 'સમયસાર નાટક'. 'તે જગમાંહી જિનેશ્વરકે લઘુનંદન, કેલિ કરે જગમાંહી જિનેશ્વર કે લઘુનંદન.' લઘુનંદન. સિદ્ધ આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ભેદવિજ્ઞાન જગ્યો..

ઉત્તર :- હાં, વહ ઉસમેં આતા હૈ. 'ભેદજ્ઞાન જગ્યો જિનકે ઘટ, શીતલ ચિત્ત ભયો જિમ ચંદન, કેલિ કરે શિવમારગમાંહી જગમાંહી જિનેશ્વર કે લઘુનંદન.' લઘુનંદન. 'ધવલ'મેં ગણધરકો સર્વજ્ઞકા પુત્ર કહનેમેં આયા હૈ. સમજમેં આયા? 'ધવલ'મેં ગણધરદેવકો સર્વજ્ઞ પરમાત્માકા પુત્ર કહનેમેં આયા હૈ. યહાં સમકિતીકો ભી લઘુનંદન ભગવાનકા પુત્ર કહનેમેં આયા હૈ. ઔર વહ પુત્ર પૂર્ણ વારસા લેગા. ઈસ કારણ પૂર્ણ લેગા તબ સિદ્ધ કહનેમેં આયા.

રત્નત્રયકી પ્રાપ્તિ, દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર તીનકી પ્રાપ્તિ પૂર્ણ હો તો વહ સિદ્ધ યહાં લેના હૈ, હાં! વહ સિદ્ધ બાદમેં. સમજમેં આયા? આહાહા..!

કહતે હૈં, સિદ્ધ નહીં લેકિન ઈષતસિદ્ધ તો હૈ. અંતરાત્મા, ક્યોંકિ અંતરદષ્ટિમેં, અંતરદષ્ટિમેં પૂર્ણ પરમાત્મા નિજ સ્વરૂપ હી દષ્ટિમેં આયા હૈ ઔર પર્યાયમેં રાગકા ભી અવલંબન નહીં હૈ. ઔર રાગમેં વાસ્તવમેં તો અંતરાત્મામેં અશુદ્ધ પરિણમન ભી નહીં. આહાહા..! શુદ્ધ પરિણમન મેં આયા લેકિન પૂર્ણ શુદ્ધ નહીં, ઈસ કારણસે ઉસકો ઈષતસિદ્ધ-છોટા પરમાત્મા-છોટા સિદ્ધ કહનેમેં આયા હૈ. આહાહા..! સેઠ!

મુમુક્ષુ :- રાજતીલક નહીં હુઆ.

ઉત્તર :- તીલક હો ગયા, લેકિન અભી રાગ બૈઠા નહીં પુરા. સમજમેં આયા? 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' ૨૩૪વીં ગાથા હૈ, 'તત્ત્વાર્થ સાર'. સમજમેં આયા? '**स एवासिद्धनोसिद्धसिद्ध त्वात् कीर्त्यते त्रिधा**' જીવ કે તીન પ્રકાર કે ભેદ કિયે જાતે હૈં. ત્રિધા. એક, અસિદ્ધ. રાગ, ઈન્દ્રિયાં, મન ઉસમેં સુખ ઐસી બુદ્ધિ હૈ તબ તક અપને આત્માકા અનાદર હૈ, ઉસકો બહિરઆત્મા કહનેમેં આતા હૈ. આહા..! સમજમેં આયા? મૈં દુઃખી હૂં, મૈં સંકલ્પ-વિકલ્પવાલા હૂં, ઉસકો મિથ્યાદષ્ટિ અસિદ્ધ કહતે હૈં. ઔર મૈં શુદ્ધ આનંદમૂર્તિ હૂં, મેરેમેં દુઃખ નહીં, મેરે મેં સંકલ્પ-વિકલ્પ નહીં, મેરેમેં ઉદયભાવ નહીં. આહાહા..! દેખો! વહાં ઉદયકા અભાવ સિદ્ધમેં, યહાં દષ્ટિમેં ઉદયકા અભાવ. સમજમેં આયા? ભગવાનઆત્મા ઉદયભાવકે જો ગતિ આદિ બોલ હૈ, મૈં મનુષ્યગતિ નહીં, ઐસા સમ્યગ્દષ્ટિ માનતે હૈં. ૨૧ બોલ આતે હૈં ન? પંડિતજી! ઉદયભાવ કે. અપને આયા થા ન? લિયા થા ન? 'નિયમસાર'. ઈસમેં હૈ, યહાં આયા હૈ, ચલા હૈ. ૩૮ ગાથામેં (૪૧ ગાથામેં હૈ) આયા થા ન? ઉદયભાવ કે ૨૧ બોલ.

સમ્યગ્દષ્ટિ અપનેકો નારકગતિ નહીં માનતે. ઉદયભાવ હૈ ન? નરકકી પર્યાય દિખે લેકિન સમ્યગ્દષ્ટિ મૈં નારકી હૂં, ઐસા નહીં માનતે. તિર્યંચગતિ નહીં માનતે. ગતિ તો ઉદય વિકાર હૈ, મેરી ચીજમેં વહ હૈ નહીં. આહાહા..! સમજમેં આયા? મનુષ્યગતિ નહીં માનતે. મૈં મનુષ્યગતિમેં હૂં, મૈં મનુષ્યગતિમેં હૂં. ના, મૈં તો જ્ઞાન, આનંદમેં હૂં. મનુષ્યગતિ નહીં, મનુષ્યગતિકા મૈં જ્ઞાયક-જાનનેવાલા હૂં. સમજમેં આયા? મનુષ્યગતિસે સિદ્ધ હોગા ઐસા હૈ નહીં. મૈં મનુષ્યગતિ હી નહીં. યે દેહકી બાત નહીં હૈ, યહ મનુષ્યદેહ ગતિ નહીં હૈ. યે તો પુદ્‌ગલકી પર્યાય હૈ. મનુષ્યગતિ તો જીવકી વિકૃત અવસ્થા હૈ, ઉસકો ગતિ કહતે હૈં. યે શરીરકો ગતિ નહીં કહતે. યે મનુષ્યપના જીવગતિ હૈ, ઐસા નહીં, યહ જડ હૈ. અંદર ગતિકી યોગ્યતા જો મનુષ્ય મૈં હૂં, વહ ગતિ અરૂપી વિકૃત અવસ્થા. વહ મૈં નહીં. આહાહા..! મૈં પૈસેવાલા હૂં, મૈં ધૂલવાલા હૂં, ઐસા તો નહીં, ઐસા કહતે હૈં. 'પોપટભાઈ'!

મુમુક્ષુ :- ભગવાન તો ઐસા હી કહે ન.

ઉત્તર :- ભગવાન હૈ ઐસા કહતે હૈં યા દૂસરા કહતે હૈં?

મૈં દેવગતિ નહીં. ક્રોધ, માન, માયા, લોભ મૈં નહીં. સમ્યગ્દષ્ટિ અંતરાત્મા હૈ તો (ઐસા માનતે હૈં કિ) ચાર કષાય મૈં નહીં. સમજમેં આયા? સ્ત્રી, પુરુષ, નપુંસક લિંગ, ઉસકી

વિકારકી વાસના મૈં નહીં. સ્રીકે દેહકા આકાર, પુરુષકા જો દેહકા આકાર હૈ વહ તો જડકા હૈ. લેકિન અંદર વાસના હૈ વહ ભી મૈં નહીં, ઉસમેં મૈં નહીં, વહ મૈં નહીં. ઉદયભાવકા અભાવ હૈ ઉસ અપેક્ષાસે ઉસકો ઈષતસિદ્ધ કહનેમેં આયા હૈ. ઉદયભાવકા જિસમેં અસ્તિત્વ હૈ ઐસા માના હૈ વહ બહિરઆત્મા હૈ. વહ અસિદ્ધ હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા?

મૈં મિથ્યાદર્શનમેં નહીં, મૈં અજ્ઞાનમેં નહીં, અસંયતપનેમેં મૈં નહીં. ઓહો..! અવિરતિ પર્યાય મેરેમેં નહીં. ક્યોંકિ વહ ઉદયભાવ વિકાર હૈ. આહાહા..! અવિરતિ સંયમી કહના, અવિરતિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ કહના, ચૌથે ગુણસ્થાનવાલેકો અવિરતિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ કહના. યહાં કહતે હૈં અવિરતિ મેરેમેં હૈ નહીં. અવિરતિ ભિન્ન હૈ. અવિરતિ મેરી હૈ તો વહ તો .. ભાવ હુઆ. વિકાર મેરા હૈ, આસ્રવ મેરા હૈ, વહ તો મિથ્યાદષ્ટિપના હુઆ. આહાહા..! કઠિન બાત, ભાઈ! 'જયકુમારજી'! ...

મુમુક્ષુ :- અવિરતિ મૈં નહીં?

ઉત્તર :- અવિરતિ મૈં નહીં. અવિરતિ ઉદયભાવ હૈ, વિકાર હૈ. વહ મૈં નહીં, મેરે મેં નહીં. મેરે મેં તો શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર કી પરિણતિ વહ મેરે મેં હૈ. આહાહા..!

યહાં દેખો! અસિદ્ધત્વ દેખો. અસિદ્ધત્વ હૈ ન? ઉદયભાવ. અસિદ્ધત્વ મૈં નહીં. આયા કિ નહીં ઉસમેં? આયા. પર્યાયમેં પૂર્ણતા શુદ્ધતા નહીં ઉસ અપેક્ષાસે ચૌદહવેં ગુણસ્થાન તક અસિદ્ધ કહા. વહ તો જ્ઞાન કરાનેકો ઐસા કહા. સમ્યગ્દૃષ્ટિ અપને આત્માકો પૂર્ણ આનંદસ્વરૂપ મૈં હૂં, અતીન્દ્રિય આનંદકા રસકંદ હૂં, ઈસકા નિર્ણય કિયા. ઉસમેં યહ નિર્ણય છૂટ ગયા. અસંયતપના યા અસિદ્ધપના મૈં નહીં. ઈસલિયે ઉસે ઈષત સિદ્ધ કહા, ભાઈ! આહાહા..! મૈં અસિદ્ધ નહીં ઔર મૈં સિદ્ધ નહીં, પૂર્ણ સિદ્ધ નહીં હુઆ. દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર તીનકી પૂર્ણતા નહીં. ઈસલિયે સમ્યગ્દૃષ્ટિ ઈષતસિદ્ધ-છોટા સિદ્ધ કહને મેં આતા હૈ. વહ છોટા હી બડા હો જાયેગા. સમજમેં આયા? બાત તો બહુત સ્પષ્ટ હૈ, લેકિન બાત કો ઐસી ઘોટાલેમેં ચડા દી હૈ. વ્યવહારસે હોગા. વ્યવહારસે તો મુક્ત હૈ, તબ તો સમ્યગ્દર્શન હુઆ. તુજે વ્યવહાર સે હોગા કહાં-સે? સમજમેં આયા? છહ લેશ્યા. છહ લેશ્યા હૈ ન? શુક્લલેશ્યા મૈં નહીં. કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત તો દૂર રહ ગઈ. આહાહા..! સમજમેં આયા? ૧૨૩ પન્ને પર વહ ગાથા હૈ. 'તત્ત્વાર્થ સાર'. ઓહોહો..!

કહતે હૈં '**અંતરાત્મા દેહમેં સ્થિત દેખના જાનના જિસકે પાયા જાતા હૈ ઐસા મનકે દ્વારા સંકલ્પ હૈ...**' યે અંતરાત્મા. આહાહા..! સમજમેં આયા? અંતરાત્મા કહો યા આત્માકા અનુભવી કહો યા આત્માકા સમ્યગ્દર્શન મેં ઉદયભાવ સે મુક્ત, સ્વભાવભાવ સે સહિત, ઉદયભાવ સે મુક્ત. સમજે? વૈસે તો ઉદયભાવ સે સર્વથા મુક્ત તો સિદ્ધ હોતે હૈં. ચૌદહવેં ગુણસ્થાન તક અસિદ્ધ કહને મેં આયા હૈ. લેકિન વહ તો પર્યાયમેં પૂર્ણ શુદ્ધતા નહીં ઉસ અપેક્ષાસે. યહાં તો દ્રવ્યદષ્ટિ જહાં હુઈ, અસિદ્ધપના મેરે મેં હૈ હી નહીં, દષ્ટિ કી અપેક્ષા સે મૈં અસિદ્ધ નહીં હૂં. સમજમેં આયા? આહાહા..! લો, વહ આત્મા.

અપના સ્વભાવ શુદ્ધ આનંદધામ ધ્રુવધામ ભગવાન, ઉસકે સન્મુખકા નિર્ણય ઔર

વિકલ્પ આદિકા નિર્ણય છૂટ ગયા કિ મૈં વિકલ્પ હૂં ઔર મૈં અલ્પજ્ઞ હૂં. મૈં તો સર્વજ્ઞ હૂં. ઐસી દૃષ્ટિ મેં સમ્યગ્દર્શન હુઆ તો કેવલજ્ઞાન પ્રગટ હુઆ. કૈસે? પૂર્ણ જ્ઞાન ઐસા નહીં માના થા તો પૂર્ણ જ્ઞાન હૂં વહ માના, ઉસ અપેક્ષા સે કેવલ અકેલા જ્ઞાન સમકિતીકો પ્રગટ હુઆ. સમજમેં આયા? આહાહા..!

અબ પરમાત્મા. બહિરાત્મા, અંતરાત્મા ઔર પરમાત્મા. '**પરમાત્મા કર્મકલંકસે રહિત કહા.**' કર્મકા નિમિત્તપના ભી વહાં છૂટ ગયા. વહ પરમાત્મા. વસ્તુ તો અપના આત્મા હી પરમાત્મા હૈ-કર્મકલંક રહિત. સમજમેં આયા? કર્મકલંક રહિત હી આત્મા હૈ. લેકિન જિસકો કર્મકા થોડા નિમિત્તપના થા, વહ ભી છૂટ ગયા. અકેલા સિદ્ધ પરમાત્મા પૂર્ણાનંદ કી દશા (રહી) વહ પરમાત્મા. સમજમેં આયા?

'**યહાં ઐસા બતાયા હૈ કિ યહ જીવ હી જબતક બાહ્ય શરીરાદિકકો હી આત્મા જાનતા હૈ...**' જબતક બાહ્ય શરીર, વાણી, મન, રાગ, પુણ્ય, ઉદયભાવ અપના જાને '**તબતક તો બહિરાત્મા હૈ, સંસારી હૈ,...**' દેખો! યહાં લિખા, બહિરાત્મા હૈ, સંસારી હૈ. હૈ! સમજમેં આયા? '**જબ યહી જીવ અંતરંગમેં...**' સંસારીકા અર્થ ઐસા નહીં કિ સ્ત્રી-પુત્ર છૂટ ગયા તો સંસાર છોડા. ધૂલ ભી છોડા નહીં. સંસાર કિસકો કહના માલૂમ નહીં. આહાહા..! બહિરાત્મપના છૂટે તબ સંસાર છૂટા કહનેમેં આયા હૈ.

મુમુક્ષુ :- ... તો છૂટા.

ઉત્તર :- છૂટા, સમકિત છૂટા. સમજમેં આયા? એય..!

કહતે હૈં, '**યહ જીવ હી જબતક બાહ્ય શરીરાદિકકો હી આત્મા જાનતા હૈ...**' અપને મેં-સ્વભાવ મેં ઉદયભાવ હી નહીં. સમજમેં આયા? યે બાહ્ય કા ક્ષયોપશમભાવ હૈ વહ ભી જીવ મેં નહીં. આહાહા..! બાહ્ય કા ક્ષયોપશમજ્ઞાનકા ભાવ હૈ, વહ ભી અપના માને વહ ભી બહિરાત્મા હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા? કહતે હૈં, '**યહ જીવ હી જબતક બાહ્ય શરીરાદિકકો હી આત્મા જાનતા હૈ...**' ઐસે સ્થૂલરૂપ સે શરીરાદિ લોગ માને, લેકિન ઐસા નહીં હૈ. સૂક્ષ્મરૂપસે જો ભી રાગાદિ ઉદયભાવ (હોતે હૈં) વહ શરીર હૈ-પરશરીર હૈ. અપના સ્વરૂપ નહીં. સમજમેં આયા? શરીરાદિક હૈ ન? આદિ મેં સબ લે લેના. સમજમેં આયા? ગ્યારહ અંગ, નવ પૂર્વકા વિકાસ હો. દૃષ્ટિ મિથ્યાત્વ હૈ, દૃષ્ટિ પર કે ઉપર હૈ. યહ જ્ઞાન હુઆ વહ મેરા હૈ, (ઐસા માનનેવાલા) ભી બહિરાત્મા હૈ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- મહેનત હી કહાં કી હૈ? કી હી નહીં, ફિર ક્યા વ્યર્થ જાય? ઊલટી મહેનતકી હૈ. ઉલ્ટા. આહાહા..! ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનાનંદ સહજાનંદ પ્રભુ ઉસકે ઉપર દૃષ્ટિ નહીં હૈ તો વહ બહિરાત્મા હૈ, યે રાગ, જ્ઞાનકા ઉઘાડ, સંસારી હૈ ઐસા કહતે હૈં. આહાહા..! નૌંવી ગ્રૈવેયક અનંત બૈર ગયા, અભવિ યા ભવિ, ઉસકો ભી નવ પૂર્વકા બોધ થા કી નહીં? વહ સંસારી થા, ઐસા કહતે હૈં. સમજમેં આયા?

'**જબ વહી જીવ અંતરંગમેં આત્માકો જાનતા હૈ...**' અંતરંગમેં આત્માકો જાનતા હૈ. રાગ સે, વિકલ્પ સે, મન સે, બાહ્ય લક્ષ્યી બોધ સે ભી ભિન્ન. 'ભીખાભાઈ'! ઐસી બાત હૈ.

આહાહા..! ઐસે '**અંતરંગમેં આત્માકો જાનતા હૈ તબ વહ સમ્યગ્દૃષ્ટિ હોતા હૈ...**' તબ વહ પહલે દરજ્જા કા ધર્મી હોતા હૈ. પહલી સીઢી-ધર્મ કી પહલી સીઢી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- બાહ્યલક્ષી બોધ..

ઉત્તર :- બાહ્યલક્ષીવાલા ભી ભિન્ન હૈ. બાહ્યલક્ષી જ્ઞાન ભી સ્વરૂપસે ભિન્ન હૈ. ઉસકો અપના માનના વહ બહિરાત્મા હૈ. બાહ્યલક્ષી કા પૂછા. યહ સૂનને સે જો જ્ઞાન હોતા હૈ, રાગ મંદકા જો જ્ઞાન હોતા હૈ, વહ સબ પરસત્તાવલંબી બાહ્યલક્ષી જ્ઞાન હૈ. સમજ મેં આયા? જિસમેં સ્વચૈતન્ય ભગવાનકા આશ્રય હોકર જ્ઞાન નહીં હુઆ વહ જ્ઞાન પરસત્તાવલંબી કહનેમેં આતા હૈ. ઔર પરસત્તાવલંબી ક્યોં કહતે હૈં કિ ઉસમેં આનંદ નહીં. જો દ્રવ્યકા જ્ઞાન હો તો દ્રવ્યમેં જિતને ગુણ હૈ સબ ગુણ કે આનંદકા સ્વાદ આના ચાહિયે. યે તો એક હી જ્ઞાનકી પર્યાયકા ખ્યાલ આયા તો એક હી ગુણકી પર્યાય, વહ ભી પરસત્તાવલંબી, વહ આત્મા નહીં. સમજમેં આયા? આહાહા..! અજર અગમ્ય પ્યાલા હૈ. સમજમેં આયા? ઝહર ઉતર જાય, ઝહર. જાનપનેકા અભિમાન.. સમજમેં આયા? બાહ્ય ધારણા હુઈ ઉસકા અભિમાન. વહી મેરા હૈ ઐસા માના. ઉસસે મૈં અધિક હો ગયા. તો ઉસકી રુચિ છોડકર અંદર નહીં જા સકેગા. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- વહાં રુક ગયા. મિથ્યાત્વ. રુચિ હો ગઈ. આહાહા..! સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- રુચિ માને ક્યા?

ઉત્તર :- રુચિ માને, યહ મેરા હૈ, ઐસા પોષણ માનતા હૈ. પોષણ લાભ માને, હિત માને, મેરી ચીજ માને વહ ઉસકી ચીજ નહીં. ઉસકી ચીજ હો તો ઉસકે જ્ઞાન મેં આનંદ આના ચાહિયે. આહાહા..! સમજમેં આયા? સૂક્ષ્મ ભાવ હૈ લેકિન ચીજ તો ઐસી હૈ.

'**તબ અંતરાત્મા હૈ...**' દેખો! '**ઔર યહ જીવ જબ પરમાત્માકે ધ્યાનસે...**' દેખો! પરમાત્મા નિજ સ્વરૂપ, હોં! અપના પરમાત્મા પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ, ઉસકો ધ્યેયમેં લેકર ધ્યાન કરકે, પૂર્ણ શુદ્ધ વસ્તુકા ધ્યાન કરકે. '**કર્મકલંકસે રહિત હોતા હૈ તબ પહિલે તો કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્તકર...**' પહલે તો કેવલજ્ઞાન (પ્રાપ્તકર) અરિહંત પરમાત્મા હોતા હૈ. પરમાત્માકી વ્યાખ્યા કરની હૈ ન. પહલે અરિહંત પરમાત્મા હોતા હૈ. '**પીછે સિદ્ધપદકો પ્રાપ્ત કરતા હૈ,...**' દોનોં પરમાત્મા. '**ઈન દોનોંહી કો પરમાત્મા કહતે હૈં. અરહંત તો ભાવ કલંક રહિત હૈં...**' ઓહોહો..! શૈલી.. સમકિતી ભી ભાવ કલંક રહિત હૈ, લેકિન પર્યાયમેં જરા હૈ. સમજમેં આયા? સમ્યગ્દૃષ્ટિ ભી ભાવકલંક મેરા હૈ ઈસસે તો રહિત હૈ. લેકિન સમ્યગ્દૃષ્ટિ હોનેપર ભી ઐસા ભાવ કલંક ઉત્પન્ન હોતા હૈ. વહ ભાવકલંક રહિત હોકર, અકેલા અરિહંત આત્મા હુઆ વહ પરમાત્મા. ઓહોહો..! સમજમેં આયા?

'**ઔર સિદ્ધ દ્રવ્ય-ભાવરૂપ દોનોં હી પ્રકારકે કલંકસે રહિત હૈં,...**' સિદ્ધકો તો ફિર ચાર અઘાતિકર્મકા ભી કલંક નહીં હૈ. અરિહંતકો ચાર ઘાતિકર્મકા કલંક છૂટ ગયા. નિમિત્ત. ઔર ઈનકો અઘાતિકા છૂટ ગયા. તો દ્રવ્ય-ભાવ રહિત અકલંક સિદ્ધકો કહનેમેં આતા હૈ. '**ઈસપ્રકાર જાનો.**'

आगे उस परमात्माका विशेषण द्वारा स्वरूप कहते हैं :-

ગાથા-૬

मलरहिओ कलचत्तो अणिंदिओ केवलो विसुद्धप्पा।
परमेट्ठी परमजिणो सिवंकरो सासओ सिद्धो।।६।।

मलरहितः कलत्यक्तः अनिंद्रियः केवलः विशुद्धात्मा।
परमेष्ठी परमजिनः शिवंकरः शाश्वतः सिद्धः।।६।।

તે છે વિશુદ્ધાત્મા, અનિંદ્રિય,મલરહિત, તનમુક્ત છે,
પરમેષ્ઠી, કેવલ, પરમજિન, શાશ્વત, શિવંકર, સિદ્ધ છે. ૬.

अर्थ :- परमात्मा ऐसा है-मलरहित है - द्रव्यकर्म भावकर्मरूप मलसे रहित है, कलत्यक्त (-शरीर रहित) है अनिंद्रिय (-इन्द्रिय रहित) है, अथवा अनिंदित अर्थात् किसी प्रकार निंदायुक्त नहीं है सब प्रकारसे प्रशंसा योग्य है, केवल (-केवलज्ञानमयी) है, विशुद्धात्मा-जिसकी आत्माका स्वरूप विशेषरूपसे शुद्ध है, ज्ञानमें ज्ञेयोंके आकार झलकते हैं तो भी उनरूप नहीं होता है, और न उनसे रागद्वेष है, परमेष्ठी है - परमपदमें स्थित है, परम जिन है - सब कर्मोंको जीत लिये हैं, शिवंकर है - भव्यजीवोंको परम मंगल तथा मोक्षको करता है, शाश्वता (-अविनाशी) है, सिद्ध है-अपने स्वरूपकी सिद्धि करके निर्वाणपदको प्राप्त हुआ है।

भावार्थ :- ऐसा परमात्मा है, जो इस प्रकारके परमात्माका ध्यान करता है वह ऐसा ही हो जाता है।।६।।

ગાથા-૬ ઉપર પ્રવચન

'આગે ઉસ પરમાત્માકા વિશેષણદ્વારા સ્વરૂપ કહતે હૈં :-' ગાથા-૬.

मलरहिओ कलचत्तो अणिंदिओ केवलो विसुद्धप्पा।
परमेट्ठी परमजिणो सिवंकरो सासओ सिद्धो।।६।।

દેખો! 'કુંદકુંદાચાર્ય' પરમાત્માકી વ્યાખ્યા કરતે હૈં. કિતને વિશેષ હુએ? ૧૦? સમજમેં આયા? પાંચ ઉપર ઔર પાંચ નીચે. પરમાત્મા કે દસ વિશેષણસે પિછાન કરવાતે હૈં.

અર્થ :- 'પરમાત્મા ઐસા હૈ-મલ રહિત હૈ-દ્રવ્યકર્મ ભાવકર્મરૂપ મલસે રહિત હૈ,...' પરમાત્માકો દ્રવ્યકર્મકા ભી સંબંધ નહીં ઔર ભાવકર્મ-રાગકા ભી સંબંધ નહીં. આહાહા..! એક ઓર કહના કિ સમ્યગ્દષ્ટિ ભાવકર્મ, દ્રવ્યકર્મ સે રહિત હૈ. ક્યોંકિ સહિત માને તો મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. આહાહા..! રહિત હૈ. લેકિન હૈ ઔર રહિત હૈ. સમજમેં આયા? અરિહંતકો હૈ

હી નહીં. ઈસલિયે રહિત હૈં. સમજમેં આયા? '**કલત્યક્ત (-શરીર રહિત) હૈ,...**' કલ નામ શરીર. શરીરસે રહિત હૈ. એક ઓર સમકિતી ભી શરીર રહિત હૈ. શરીર સહિત માને તો મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. લેકિન શરીરસહિતપના પર્યાય મેં હૈ. દૃષ્ટિમેં સે છૂટ ગયા. સમજમેં આયા? કહા ના વહ? બાલિષાનાં. 'પુરુષાર્થસિદ્ધ ઉપાય'-૧૪ ગાથા. આત્મા કર્મકે નિમિત્ત સે ઉત્પન્ન હુઆ વિચાર ઔર કર્મ, શરીર આદિ સે અસમાહિતો-ઉસસે તો રહિત ભગવાન હૈ. ઉસસે રહિત હૈ ઔર સહિત માને વહ ભવકા બીજ મિથ્યાત્વ હૈ. આહાહા..!

યહાં તો કહતે હૈં સિદ્ધ કર્મ રહિત હૈં. એય..! દૃષ્ટિમેં જ્ઞાની તો કર્મ ઔર રાગ સે રહિત હી હૈ. લેકિન પર્યાય મેં કમજોરી સે જો ઉત્પન્ન હોતા હૈ ઉસકો જ્ઞાનમેં જ્ઞેય જાનનેમેં આતા હૈ. સિદ્ધ કો યહ રહા નહીં. સમજમેં આયા? શરીર કરી રહિત હૈ. યહ શરીર-મિટ્ટી. શરીર દેખકર હી આત્મા માનતા હૈ ઔર શરીરકો હી આત્મા માનતા હૈ. ઔર પરકા શરીર દેખકર ભી ઉસમેં સુખ માનતા હૈ તો વહ શરીરકો હી આત્મા માનતા હૈ. સમજમેં આયા? આગે આયેગા. ૯ ગાથામેં આયેગા. '**णियदेहसरिच्छं पिच्छिऊण परविग्गहं पयत्तेण**' અપને જૈસા દૂસરેકા દેહ દેખકર, ઐસી આકૃતિ વહ આત્મા. યહ આત્માકા શરીર ઉસકો મિલા. આત્માકા શરીર હૈ નહીં ઔર યે માનતા હૈ કિ આત્માકા શરીર. તો પરકો આત્માકા શરીર માના હૈ, ઉસને અપને શરીરકો આત્મા માના ઔર પરઆત્માકો શરીર સહિત માના. આહાહા..! સમજમેં આયા?

પૈસેવાલા હૈ, શરીરવાલા હૈ, કુટુંબકબિલાવાલા હૈ. ઐસા પરઆત્માકો માના તો વહી બહિરઆત્મા હૈ. 'મૂળચંદભાઈ'! ક્યા કહા? પરકા શરીર, લક્ષ્મી આદિ સહિત ઉસ આત્માકો માનના, વહ શરીરકો હી આત્મા માનતા હૈ. પરકા આત્મા ભી શરીર વહી આત્મા માનતા હૈ. પરઆત્માકો દેખને સે, શરીર અચ્છા હૈ તો બડા આત્મા! પૈસા બહુત હૈ, બડા આત્મા! આબરૂ બડી હૈ-બહુત આત્મા! યે સબકો આત્મા માના. 'શોભાલાલજી'! આહાહા..! જૈસી દૃષ્ટિ અપનેમેં હૈ, દેહ, રાગ સહિત ઐસે પરઆત્માકો દેહ, રાગસહિત માનના વહ ભી પરકો આત્મા નહીં માના, પરકો શરીર સહિત માના વહ ભી મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા?

'વિષ્ણુકુમાર' મુનિ કી બાત રહ ગઈ, ભાઈ! 'વિષ્ણુકુમાર'કા દિન આજ ગિનનેમેં આયા હૈ. વિષ્ણુકુમાર મુનિને મુનિયોંકી રક્ષાકી વહ ભી વ્યવહારકા કથન હૈ. ઉસકા આયુષ્ય તો ઈતના હી થા. લેકિન બાહ્ય મેં વ્યવહાર સે ઐસે (કહને મેં આતા હૈ). બલિ મંત્રી થા ન? વહ માર દેતા થા. અગ્નિ લગાકર વિઘ્ન કરતા થા. મુનિ કો માલૂમ હુઆ કિ ઓહો..! ગજબ હુઆ! મુનિ તો ધ્યાનમેં રહતે થે. સાત દિનકા રાજ માંગ લિયા થા ન. સાત દિન. બલિ દુષ્ટ મંત્રી. ધર્માત્મા સંતોં અપને આનંદમેં રહતે થે ઉસકો જલા દેનેકા ભાવ હુઆ. આસપાસ યજ્ઞ લગાયા, લકડી લગા દી. ખબર પડી ક્ષુલ્લકકો, અરે..! યે ક્યા હુઆ? ક્યા હૈ? મુનિકે પાસ જાઓ. વિષ્ણુકુમાર કે પાસ લબ્ધિ હૈ. ઉનકો તો માલૂમ ભી નહીં થા. લો! મુનિકો માલૂમ ભી નહીં કિ મેરેમેં લબ્ધિ હૈ. દૂસરે કો માલૂમ પડા. મુનિને કહા, જાઓ! ઉસકે પાસ લબ્ધિ હૈ. આહાહા..! દેખો! દરકાર નહીં, લબ્ધિ હુઈ કી નહીં દરકાર નહીં.

મહારાજ! આપકો લબ્ધિ હૈ ન! બચાઓ મુનિકો! દુઃખી હૈ. ૭૦૦ સાધુ. વે તો આનંદમેં હૈં, હોં! સંયોગ પ્રતિકૂલ હુઆ. ઐસા વાત્સલ્યભાવ ધર્મીકો આતા હૈ. મહારાજ! ૭૦૦ મુનિકો જલાતે હૈં. આપ જાઓ, બચાવ કરો. આપમેં લબ્ધિ હૈ. હાથ લંબા કિયા. ઓહો..! લબ્ધિ હૈ મેરે પાસ. લ્યો. તબ તો માલૂમ પડા. બાદમેં માલૂમ પડા. ગયે. હે બલિ! તીન ગજ જમીન દે. મહારાજ! ઈતની ક્યોં માંગી? ઈતની બસ હૈ. દેખો! માયા કપટ. મુનિપના ચલા ગયા. મુનિપના નહીં રહા. ઉનકો ઐસા કરના ઉચિત નહીં. લેકિન ઈસપ્રકારકા વિકલ્પ આયા. મુનિ જલતે થે, ... તો ઐસા હુઆ. ... બ્રાહ્મણકા રૂપ લિયા. સમજમેં આયા? વહ માયા હુઈ. ચારિત્રકા દોષ થા. ચારિત્ર નહીં થા, ચારિત્ર છૂટ ગયા. લેકિન ઈતને વાત્સલ્યભાવકી પ્રશંસા કરનેમેં આયી હૈ.

ઐસે ભગવાનઆત્મા-બલિ, ઊલટા પડા હૈ જો મંત્રી, વહ જબ સુલટા હુઆ... જલા થા, રાગ-દ્વેષ ઔર અજ્ઞાન સે જલા હુઆ થા. બચાઓ.. બચાઓ.. બચાઓ. અંદર આત્મામેં ઘુસા તો બચ ગયા. સમજમેં આયા? ભગવાન અનંત બલકા ધની પ્રભુઆત્મા, ઉસમેં અંદર ગયા. બચા લિયા આત્માકો. આત્માકો આત્માને બચા લિયા. વહ તો બાહરકા નિમિત્ત થા. સમજમેં આયા? આજ રક્ષાબંધન ચલતી હૈ ન. યહ રક્ષા કી. (પર કી) રક્ષા કિંચિત્ હોતી નહીં.

યહાં તો એક સમયમેં ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ રક્ષિત હી હૈ. વહ આતા હૈ ન? સમકિતમેં આતા હૈ ન? સમકિતકે આઠ આચાર. નિઃશંક આદિ. અરક્ષા. રક્ષા નહીં. પૂર્ણાનંદકા નાથ અપના સ્વરૂપ, અપની નિર્મલ પર્યાય પ્રગટ હુઈ ઉસકો રખતા હૈ ઔર વિશેષ નિર્મલ પર્યાય પ્રગટ કરતે હૈં વહી અપના નાથ આત્મા ઔર અપની રક્ષા આત્માને કી. સમજમેં આયા? યોગક્ષેમ કરે ઉસે નાથ કહનેમેં આતા હૈ. પત્નીકા પતિ નાથ કહને મેં આતા હૈ ન? ક્યોંકિ જો ચીજ મિલી હૈ ઉસકી રક્ષા કરે ઔર નહીં મિલી ઉસકો મિલા દે. ઐસે ભગવાનઆત્મા અપના આનંદસ્વરૂપકા નાથ, ભાન હુઆ કિ મૈં તો આનંદ હૂં, દુઃખ નહીં, વિકલ્પ નહીં, શરીર નહીં, કુછ નહીં મેરા. ઐસી દૃષ્ટિ હુઈ ઉસકી રક્ષા કરતે હૈં ઔર ચારિત્ર, વીતરાગતા નહીં મિલી તો પ્રાપ્ત કરતે હૈં, ઉસ આત્માકો અપના નાથ કહને મેં આયા હૈ. સમજમેં આયા? કોઈ કિસીકી રક્ષા કર સકતા નહીં. આહાહા..!

દેખો ન! કલ એક ગાય મર ગઈ. પરસોં શામકો .. તડપતી થી. કલ નૌ-સાઢે નૌ બજે નિકલે તબ ભી તડપતી થી. કૌન સામને દેખતા હૈ શાતા કે ઉદય બિના? ગાય.. ગાય. તડપતી થી ચૌબીસ ઘંટે. ફિર કલ દસ બજે મર ગઈ. સાઢે નૌ બજે નિકલે તબ તક તો તડપતી થી. ... આહાહા..! વહ દુઃખ એકત્વબુદ્ધિકા હૈ. ભગવાનઆત્મા તો સચ્ચિદાનંદ નિર્મલાનંદ હૈ. ઉસકી ખબર નહીં. શરીરમેં વેદન આયા વહ તો જડકી પર્યાય હૈ. ઔર થોડા રાગ આયા, દ્વેષ આયા વહ વિકાર હૈ. ઉસમેં એકત્વબુદ્ધિકા ઉસે દુઃખ હૈ, સંયોગકા દુઃખ નહીં. વિકાર હી પ્રતિકૂલ સંયોગ હૈ. બાહ્ય પ્રતિકૂલ સંયોગકા દુઃખ નહીં હૈ. અપના આનંદ ભગવાનમેં વિકાર ઉત્પન્ન હો વહી પ્રતિકૂલ સંયોગ હૈ. ક્યોંકિ પ્રતિકૂલ સંયોગી ભાવ હૈ. સમજમેં આયા? ઉસમેં એકાકાર હોકર વેદન કરતે કરતે.. આહા..! દેહ છૂટ ગયા. .. ચૌબીસ

ઘંટે કુછ નહીં, પાની નહીં, આહાર નહીં, કુછ નહીં. યહાં તો ગાદી-તકિયેમેં સોના. થોડા રોગ હો તો કિતને હી લોગ પૂછને આયે, લો! ઈસે કોઈ પૂછનેવાલા હૈ?

મુમુક્ષુ :- ધની ભી ઉસકે પાસ નહીં આયા.

ઉત્તર :- ધની ક્યા આયે? અબ મરનેવાલી હૈ તો જો કુછ ખર્ચ હોગા મુફ્તમેં જાયેગા. દવા દેતે હૈં, ઐસા કોઈ કહતા થા. અંદર કોઈ રોગ હો ગયા થા. આહાહા..! ઈસપ્રકાર દેહકી એકત્વબુદ્ધિ મેં અનંત બૈર દેહ છોડા.

યહાં કહતે હૈં, પરમાત્મા. અપના સ્વરૂપ મોહરહિત હૈ ઐસા અનુભવ હુઆ વહ તો સમકિત. ઔર મલ બિલકૂલ છૂટ જાય વહ પરમાત્મા. સમજમેં આયા? શરીરરહિત હૈ. સમકિતી શરીરરહિત હી હૈ. શરીર અજીવ હૈ. અજીવ જીવ મેં હૈ નહીં. લેકિન સંબંધરૂપ જો નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ થા, ઉતના સંબંધ ભી ભગવાન સિદ્ધ કો છૂટ ગયા. સમજમેં આયા?

'**અનિન્દ્રિય (-ઈન્દ્રિય રહિત) હૈ,...**' સિદ્ધ. યહાં આત્મા ભી અનિન્દ્રિય હૈ. પહલે આ ગયા, ઈન્દ્રિયકો અપના માને વહ તો બહિરાત્મા હૈ. લેકિન અભી ઈન્દ્રિયાં-ભાવઈન્દ્રિય, શરીર આદિકા નિમિત્તરૂપ સંબંધ હૈ. વહ છૂટ ગયા. સિદ્ધકો અકેલા અનિન્દ્રિય ભાવ રહ ગયા. સમજમેં આયા? '**અથવા અનિંદિત અર્થાત્ કિસીપ્રકાર નિંદાયુક્ત નહીં હૈ...**' સિદ્ધ કિસી ભી પ્રકારકે અપ્રશંસાકે યોગ્ય નહીં હૈ, સર્વ પ્રકાર સે પ્રશંસાયોગ્ય હૈં. સમજમેં આયા? દો અર્થ કિયે. અનિન્દ્રિયકે દો અર્થ કિયે. અનીન્દ્રિય, અનિંદીય. સિદ્ધ હૈ ન? સિદ્ધ. કથંચિત્ પરતંત્ર ઔર કથંચિત્ સ્વતંત્ર (હૈ). નહીં તો અનેકાંત નહીં રહતા, ઐસા લોગ કહતે હૈં. ઐસા હૈ હી નહીં. સિદ્ધ સર્વપ્રકાર સે સ્વતંત્ર હૈ. વહ કહતે હૈં, અનેકાંત નહીં રહતા. કથંચિત્ પરતંત્ર, કથંચિત્ સ્વતંત્ર. અરે.. ભગવાન! કહાં મેલ હૈ તેરા? સ્વતંત્ર પૂરા હૈ ઔર પરતંત્ર કિંચિત્ ભી નહીં, ઉસકા નામ અનેકાંત કહને મેં આતા હૈ. ભણી ભણીને પાટલે ધૂળ વાળી, ઐસા કહતે હૈં ન? સ્લેટ પર ધૂલ ડાલતે થે. ધૂલ નિશાલ કહતે થે. પહલે શુરૂઆતમેં ધૂલ નિશાળ મેં બૈઠાતે થે. ફિર પહલી કક્ષા મેં. ધૂલી નિશાળ. પહલા શબ્દ હમ સીખે થે, 'સિદ્ધો વર્ણ સમામ્નાય'. યહ શબ્દ આતા હૈ ન ઉસમેં? 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'. 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'મેં આતા હૈ કિ વર્ણકી આમ્નાય અનાદિકી હૈ. પહલા અક્ષર યહ દિયા થા. હમકો માલૂમ હૈ. સબસે પહલે ધૂલીનિશાલમેં ગયે. છ-સાત સાલકી ઉમ્ર હોગી. છ-સાત. પહલે યહ દિયા. સિદ્ધો વર્ણ સમામ્નાય. ક્યા સિદ્ધો વર્ણ? રટ્ટા લગાઓ, યાદ કરો. ધૂલી નિશાલમેં. સિદ્ધો વર્ણ સમામ્નાય. વર્ણકી આમ્નાય અનાદિસે સિદ્ધ હૈ. ઉસ વર્ણ અક્ષરકા કોઈ કર્તા નહીં. સમજમેં આયા? ૐ ધ્વનિ ભગવાનકો છૂટતી હૈ તો ભગવાન ઉસ વાણીકા કર્તા નહીં. આહાહા..! યહાં શરીરરહિત કહા ન? વહ તો શરીર રહિત હી હૈ. .. યે તો શરીરકા નિમિત્તપના છૂટ ગયા, ઈસ અપેક્ષા સે શરીરરહિત કહનેમેં આયા હૈ.

'**કેવલ (-કેવલજ્ઞાનમયી) હૈ,...**' અકેલી જ્ઞાનકી મૂર્તિ, ચૈતન્યબિંબ ઓપિત-શોભિત. જૈસે સુવર્ણ ગેરુ લગાકર ઓપિત-શોભિત હોતા હૈ. વૈસે સિદ્ધ ભગવાન ચૈતન્યરૂપી પૂર્ણ સુવર્ણ ઐસે અકેલે શોભિત હૈં. કુછ રહા નહીં, અકેલા આત્મા. આહાહા..! '**વિશુદ્ધાત્મા-**

જિસકી આત્માકા સ્વરૂપ વિશેષરૂપસે શુદ્ધ હૈ,...' સમકિતમેં શુદ્ધઆત્મા હુઆ, લેકિન યે તો પૂર્ણ શુદ્ધ હૈ. '**જ્ઞાનમેં જ્ઞેયોંકે આકર ઝલકતે હૈં તો ભી ઉનરૂપ નહીં હોતા...**' ક્યા કહતે હૈં? જ્ઞાનમેં લોકાલોકકા જ્ઞાન હોતા હૈ, લેકિન લોકાલોક રૂપ જ્ઞાન હોતા નહીં. ભગવાન જ્ઞાનકી પર્યાયમેં લોકાલોક જાનનેમેં આતા હૈ. લેકિન લોકાલોક કે જ્ઞેયરૂપ વહ જ્ઞાન હો ગયા નહીં. જ્ઞાન તો અપનેમેં રહકર જ્ઞાનપર્યાય જાનતી હૈ. સમજમેં આયા? '**ઉનરૂપ નહીં હોતા હૈ ઔર ન ઉનસે રાગદ્વેષ હૈ,...**' ઉસમેં રાગ-દ્વેષ નહીં હૈ, ઐસે કહા.

'**પરમેષ્ઠી હૈ-પરમપદમેં સ્થિત હૈ,...**' પરમપદમેં ટિકતે હૈં ઈસલિયે પરમેષ્ઠી પરમાત્મા. '**પરમ જિન હૈ-સબ કર્મોંકો જીત લિયે હૈં, શિવંકર હૈ-ભવ્યજિવોંકો પરમ મંગલ તથા મોક્ષકો કરતા હૈ,...**' દેખો! જો કોઈ ભવ્યજીવ સિદ્ધ કા શરણ લે, ઐસા મૈં હૂં, ઐસા માને, જાને, અનુભવે તો સિદ્ધકી શરણ કહનેમેં આતા હૈ. '**મંગલ તથા મોક્ષકો કરતા હૈ, શાશ્વતા (-અવિનાશી) હૈ, સિદ્ધ હૈ-અપને સ્વરૂપકી સિદ્ધિ કરકે નિર્વાણપદકો પ્રાપ્ત હુઆ હૈ.**' લો! ઐસે પરમાત્માકો પરમાત્મપર્યાય કહનેમેં આતા હૈ. બહિરાત્મા, અંતરાત્મા, પરમાત્મા-તીન અવસ્થા કહી. તીનમેં પરમાત્મા ત્રિકાલ આત્મા હી આદરણીય હૈ. ઉસમેંસે દૂસરી પર્યાય છોડ દેના, ઐસા કહના હૈ. (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

आगे भी यही उपदेश करते हैं :-

ગાથા-૭

आरुहवि अन्तरप्पा बहिरप्पा छंडिऊण तिविहेण।
झाइज्जइ परमप्पा उवइट्ठं जिणवरिंदेहिं।।७।।

आरुह्य अंतरात्मानं बहिरात्मानं त्यक्त्वा त्रिविधेन।
ध्यायते परमात्मा उपदिष्टं जिनवरेन्द्रैः।।७।।

થઈ અંતરાત્મારૂઢ, બહિરાત્મા તજીને ત્રણવિધે,
ધ્યાતવ્ય છે પરમાતમા-જિનવરઋષભ-ઉપદેશ છે. ૭.

अर्थ :- बहिरात्मपनको मन वचन कायसे छोड़कर अन्तरात्माका आश्रय लेकर परमात्मा का ध्यान करो, यह जिनवरेन्द्र तीर्थंकर परमदेवने उपदेश दिया है।

भावार्थ :- परमात्माके ध्यान करनेका उपदेश प्रधान करके कहा है, इसीसे मोक्ष पाते हैं।।७।।

પ્રવચન નં. ૬૫, ગાથા-૭,૮,૯ બુધવાર, શ્રાવણ વદ ૩, તા.૧૯-૮-૭૦

આ અષ્ટપાહુડ, ઉસમેં મોક્ષપાહુડ કી સાતવીં ગાથા. મોક્ષ કૈસે હોતા હૈ? બહુત સંક્ષેપ મેં ગાથા હૈ.

आरुहवि अन्तरप्पा बहिरप्पा छंडिऊण तिविहेण।
झाइज्जइ परमप्पा उवइट्ठं जिणवरिंदेहिं।।७।।

સાતવીં ગાથા. જિનવરેન્દ્ર તીર્થંકર પરમદેવને યહ ઉપદેશ દિયા હૈ. આચાર્યને ભગવાનકા નામ દિયા હૈ. જિનવરેન્દ્ર તીર્થંકરદેવ પરમદેવ, ઉન્હોંને ઐસા મોક્ષકા ઉપાય કહા હૈ.

અર્થ :- '**બહિરાત્મપનકો મન વચન કાયસે છોડકર...**' ઉસમેં પહલે અર્થ નાસ્તિસે કિયા. પાઠમેં '**आरुहवि अन्तरप्पा**' (હૈ). વાસ્તવમેં તો શબ્દાર્થ જો ભી પ્રકારસે હો, વસ્તુ ઈસપ્રકાર હૈ. અંતરાત્મામેં, અંતરાત્મા નામ રાગ વિકલ્પ આદિસે ભેદ કરકે, અંતરાત્માકી પર્યાય દ્વારા ધ્રુવ પરમાત્માકા ધ્યાન કરના. સમજમેં આયા?

ફિરસે, યહાં પાઠ ઐસે લિયા હૈ કિ '**बहिरप्पा छंडिऊण**'. લેકિન ચૌથી ગાથા આ ગઈ ન? વૈસી હૈ. ચૌથી હૈ વૈસી સાતવીં હૈ. ચૌથી આ ગઈ હૈ. '**परो झाइज्जइ अंतोवाएण चयहि बहिरप्पा**'. ચૌથી ગાથામેં આયા હૈ. '**अंतोवाएण**'. અંતરાત્માકા ઉપાય કરકે બહિરાત્માકો છોડકર. સમજમેં આયા? બહુત ટૂંકામેં... ટૂંકામેં ક્યા કહતે હૈં? સંક્ષેપમેં (કહતે હૈં). પહલે તો આત્મા ક્યા ચીજ હૈ? પુણ્ય-પાપકે વિકલ્પસે ભિન્ન ઐસા ભેદજ્ઞાન કરકે અપને અંતરાત્માકી પર્યાય દ્વારા ધ્રુવકા ધ્યાન કરના. પરમાત્મા અપના ત્રિકાલી સ્વરૂપ, ઉસમેં ધ્યાન કરનેસે મોક્ષ મિલતા હૈ. કહો, સમજમેં આયા? દોપહરકો ચલતા હૈ. યહ દૂસરે પ્રકાર સે ભાષા હૈ.

ત્રિકાલી ધ્રુવ ચૈતન્યબિંબ જ્ઞાન રાગસે તો ભિન્ન, લેકિન અપની એક સમયકી પર્યાય અંતરાત્મા રાગસે ભિન્ન હુઆ. સમજમેં આયા? અંતરાત્મામેં જો નિર્મલ પર્યાય પ્રગટ હુઈ, ઉસકે દ્વારા ધ્રુવકા ધ્યાન કરના. સમજમેં આયા? લાખ બાતકી યહ બાત હૈ. પહલે આત્મા કૈસા હૈ, ઐસા સુનકર, ગુરુગમસે વિકલ્પસે નિર્ણય કરે. સર્વજ્ઞ ભગવાન કહતે હૈં ઉસપ્રકારકા. અજ્ઞાની કહતે હૈં દૂસરા આત્મા.. આત્મા, વહ આત્મા કહતે હૈં લેકિન ઉસને આત્માકો જાના નહીં. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ભગવાન, જિસને તીનકાલ તીનલોક દેખા ઉસને જો આત્મા દેખા, વહ આત્મા અસંખ્ય પ્રદેશી અનંત ગુણકા ધામ (હૈ). ઔર પુણ્ય-પાપકે વિકલ્પસે, કષાયઅગ્નિસે ભિન્ન (દેખા). ઐસે ભિન્ન કરકે બહિરાત્માકો છોડકર અંતરાત્માકો પ્રગટકર, બહિરાત્માકો છોડકર. યાની ગ્રહણપૂર્વક ત્યાગ. ત્યાગપૂર્વક ગ્રહણ નહીં. સમજમેં આયા? ઉસમેં ક્યા કહા? સેઠ! ઉસમેં ક્યા કહા? ગ્રહણપૂર્વક ત્યાગ ઔર ત્યાગપૂર્વક ગ્રહણ નહીં, ઉસમેં ક્યા કહા? પહલે ગ્રહણ. અંતર શુદ્ધ ચૈતન્ય ધ્રુવ આનંદકંદ પરમાત્મા સર્વજ્ઞ ને કહા ઐસા. ગુરુગમસે લક્ષ્ય કરકે, વિકલ્પસે ભિન્ન કરકે. સમજમેં આયા? જ્ઞાનકી પર્યાય રાગસે ભિન્ન કિયા. ધ્યેય તો ઉસમેં દ્રવ્ય હી થા. સમજમેં આયા? અંતરાત્મા પ્રગટ કરને મેં ધ્યેય તો ધ્રુવ થા. ઉસકે આશ્રયસે અંતરાત્માકો ગ્રહણ કિયા, શુદ્ધ પરિણતિ પ્રગટ કી. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- પુણ્ય-પાપકે પરિણામ ફિર ક્યા ચીજ રહી?

ઉત્તર :- ઝહર રહી. ઈસ અમૃત કો પકડના ઔર ઝહરકો છોડના, ઐસા કહતે હૈં. ઝહરકો છોડકર, અમૃતકો પકડના ઐસે નહીં. ચીજ જો હૈ અસ્તિ મહાપ્રભુ પૂર્ણ શુદ્ધ ધ્રુવ, ઉસકો પકડ કરકે. અર્થાત્ રાગસે ભિન્ન કરકે ઉસકી દૃષ્ટિ હુઈ (તો) અંતરાત્મા હુઆ. ઔર અંતરાત્માકે ઉપાય દ્વારા ધ્રુવકા ધ્યાન કરકે. પરમાત્મા ધ્રુવ હૈ ત્રિકાલ. ઉસમેં એકાગ્ર હોકર પરમાત્માકી પર્યાય પ્રગટ કરના. યહ મોક્ષકા બહુત સંક્ષેપમેં ઉપાય હૈ. સમજમેં આયા? યહ વસ્તુ હી ઐસી હૈ, દૂસરી હો સકતી નહીં. દેખો! અર્થમેં કૈસા લિયા હૈ? લેકિન ઐસે લેના.

'**અંતરાત્માકા આશ્રય લેકર,...**' પીછે હૈ ઉસકો પહલે લેના. અંતરાત્માકા ત્રિકાલ ભગવાન પૂર્ણ શુદ્ધ ચૈતન્ય અતીન્દ્રિય અમૃતરસકા પિંડ સાગર ભગવાન, ઉસકા આશ્રય કરકે બહિરાત્માકો મન, વચન, કાયાસે છોડકર. મનસે ભી છોડકર. મનકા વિકલ્પ હૈ ઉસકો છોડકર. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- એ એમ લિખનેમેં આત્મા હૈ પુરામેં હૈ. પદ્યમેં કથનશૈલીમેં અનેક પ્રકાર આયે, નાસ્તિસે ભી આયે, લેકિન ઉસકા ભાવ હૈ વહ તો અસ્તિ કરે તબ નાસ્તિ હોતી હૈ. સમજમેં આયા? મહા સિદ્ધાંત ભગવાન પૂર્ણ. શૂન્ય હોના.. શૂન્ય હોના.. શૂન્ય હોના કહતે હૈં ન સબ લોગકો? આપકા રજનીશ કહતા હૈ. સંત તારણકા નામ દિયા હૈ. સંત તારણસ્વામી...

મુમુક્ષુ :- એક ભી સંતકો માનતા નહીં, ફિર..

ઉત્તર :- માનતા નહીં, ફિર નામ ક્યોં દિયા? ઉસકા નામ દિયા હૈ.

મુમુક્ષુ :- સબ દુનિયામેં હો ગયે હૈં.

ઉત્તર :- હો ગયે હૈં. આચાર્ય હો ગયે હૈં. સંત તારણસ્વામી ભી કહતે હૈં. શ્રદ્ધા તો ઉસકી નહીં, ઉસકો તો મિથ્યાદૃષ્ટિ માનતે હૈં. કિસીકા આધાર દેના (પડતા હૈ). માને નહીં ઉસકા આધાર? સંત તારણ તો અપના શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ પરમાત્મા-અપ્પા પરમાત્મસ્વરૂપ હૈ ઉસકા ધ્યાન કરનેસે વિકલ્પ સે શૂન્ય હો જાતા હૈ. વહ શૂન્ય હૈ. 'શોભાલાલજી'! શૂન્ય હો જાઓ, શૂન્ય હો જાઓ, શૂન્ય હો જાઓ. જડ હો જાય? સમજમેં આયા? એકાગ્ર ચિંતા. ચિંતા નિરોધો ધ્યાનં, ઐસા ઉન લોગોંમેં હૈ. અન્યમતિ સાંખ્યમેં હૈ. અપનેમેં ઐસા નહીં હૈ. એકાગ્ર ચિંતા નિરોધો ધ્યાનં. દોનોંમેં બહુત ફર્ક હૈ. ચિંતા નિરોધો ધ્યાનં. ચિંતાકો રોકના વહ ધ્યાન. ઐસે નહીં, વહ તો નાસ્તિ સે હુઆ. એકાગ્ર ચિંતા નિરોધો ધ્યાનં. પંડિતજી! એક અગ્ર મુખ્ય કરકે ધ્યાન કરના એકાગ્ર ચિંતા. ઉસમેં ચિંતા રૂક જાતી હૈ ઉસકા નામ ધ્યાન હૈ. સમજમેં આયા? થોડા-થોડામેં બહુત ફર્ક હૈ. ફર્ક હૈ. વસ્તુકી મર્યાદા ઐસી હૈ.

કહતે હૈં, બહિરાત્માકો યાની વિકલ્પ મેરા, મૈં અલ્પજ્ઞ હૂં, ઐસી જો બુદ્ધિ-બહિરાત્મબુદ્ધિ હૈ, જો બહિરતત્ત્વ હૈ, વહ અંતઃતત્ત્વ નહીં. સમજમેં આયા? એક સમયકી પર્યાય હૈ વહ બહિરતત્ત્વ હૈ. એક સમયકી પર્યાય મૈં હૂં, ઐસા માનના વહ ભી બહિરાત્મબુદ્ધિ હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા..! ઔર પુણ્યકા વિકલ્પ ભી મેરા હૈ ઔર ઉસસે મુઝે લાભ હોગા, વહ ભી મિથ્યાદૃષ્ટિપના બહિરાત્મા હૈ. સમજમેં આયા?

કહતે હૈં, '**મન-વચન-કાય સે છોડકર...**' લો! સમજમેં આયા? મન, વચન ઔર કાયાસે છોડકર. શુભ વિકલ્પ હૈ વહ ભી મન કે સંબંધ સે ઉત્પન્ન હોતા હૈ. છોડ. છોડ પહલે કહા, ગ્રહણ કર ભગવાનકો. સમજમેં આયા? ચિદાનંદ ભગવાન.. વહ તો દોપહરકો બહુત ચલતા હૈ. વહી બાત યહાં લી હૈ. યહાં 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહતે હૈં, વહાં 'જયસેનાચાર્ય' કહતે હૈં. સમજમેં આયા? આચાર્યકે કથન મેં કહીં ફર્ક નહીં હૈ. કહતે હૈં, ભગવાન મન-વચન-કાયાસે છોડકર, હોં! '**त्रिविधेन... त्रिविधेन**'. અરે..! ત્રિવિધ ત્યાગ તો મુનિકો હોતા હૈ. નૌ-નૌ કોટિસે ત્યાગ તો મુનિ કો હોતા હૈ. યે કહાં પહલે સે સમ્યગ્દર્શન ત્રિવિધસે ત્યાગ કિયા. સમજમેં આયા? વિકલ્પ જો હૈ, વહ મન-વચન-કાયા સે ત્રિવિધ સે છોડના. પહલે દૃષ્ટિમેં સે તો સબ છોડ દે. બાદ મેં અસ્થિરતાકા ત્યાગ કરનેમેં ત્રિવિધસે પ્રત્યાખ્યાન કરતે હૈં કિ મૈં મન, વચન, કાયા સે અસ્થિરતા છોડતા હૂં. અસ્થિરતા છોડતા હૂં, સ્થિરતા કરનેકો. સ્થિરતા હોતી હૈ તો મન, વચન, કાયાકે આશ્રયસે અસ્થિરતા ઉત્પન્ન હોતી હૈ વહ છૂટ જાતી હૈ. સમજમેં આયા?

યહાં ભગવાન આચાર્યને નામ લિયા, દેખો! સમજમેં આયા? પહલેમેં નામ નહીં થા. સમુચ્ચય અર્થ. '**तिपयारो सो अप्पा परमंतरबाहिरो हु देहीणं**' ઈતના થા. '**तत्थ परो झाइज्जइ**'. '**परो**' નામ પરમાત્મ ત્રિકાલી ધ્રુવ સ્વરૂપકા ધ્યાન કરના. '**अंतोवाएण**'. અંતર ઉપાયસે, અંતરકે ધ્યાન સે. '**चयहि बहिरप्पा**'. છોડકર. મન, વચન, કાયાસે રાગ ઔર વિકલ્પ. બહિરાત્માકો છોડકર અંતરાત્માકે દ્વારા પરમાત્માકા ધ્યાન કરના. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- પહલે છોડના નહીં, પહલે ગ્રહણ કરના. અંતર સ્વરૂપકો ગ્રહતે હૈં તો બહિરાત્મભાવ છૂટ જાતે હૈં. છોડના નહીં હોતા, વહ તો નાસ્તિ હુઈ. અસ્તિકે આશ્રય બિના નાસ્તિ હોગી કૈસે?

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- પ્રકાશ હુઆ તો અંધકાર નાશ હુઆ. અંધકારકા નાશ કરો તો પ્રકાશ આયેગા, ઐસા નહીં હૈ. પ્રકાશ હુઆ તો અંધકાર કા નાશ હો ગયા. છોડના પહલે ઐસે નહીં. ઉસમેં તો દૃષ્ટિ પર કે ઉપર, પર્યાયબુદ્ધિ પર જાતી હૈ. ફર્ક હૈ. મૈં વિકલ્પ કો છોડું, રાગકો છોડું. છોડું કો ક્યા કહતે હૈં? છોડું કહતે હૈં? ... આપકી હિન્દી ભાષા હૈ. વિકલ્પ હૈ ઉસકો મૈં છોડું, ઐસા નહીં. વહ તો ઉપદેશકી પદ્ધતિમેં ઐસા આ જાય. લેકિન મૈં શુદ્ધ ચિદાનંદ આત્મા અખંડાનંદ હૂં, ઐસે રાગકા લક્ષ્ય છોડકર સ્વભાવકા લક્ષ્ય કરનેસે જો નિર્મલ પર્યાય અંતરાત્મામેં સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ તબ રાગકી એકતાબુદ્ધિ છૂટ જાતી હૈ. સ્વભાવકી ઓર એકતા હોતી હૈ તો રાગકી એકતા છૂટ જાતી હૈ. રાગકી એકતા છોડું, પીછે સ્વભાવકી એકતા કરું ઐસા હૈ નહીં. આહાહા..! સમજમેં આયા? ઐસા લગે કિ બરાબર હૈ. યહાં છોડું ઔર ગ્રહણ કરું. ઐસે નહીં, વહ તો કથનકી પદ્ધતિ હૈ. ગ્રહણ તો ઐસા આયા.

અપની દૃષ્ટિમેં-શ્રદ્ધામેં રાગકા જો લક્ષ્ય થા, ભેદકા જો લક્ષ્ય થા વહ લક્ષ્ય આત્મા પર

આયા. બહુત સંક્ષેપમેં બાત હૈ. ધ્રુવ ભગવાનઆત્મા પર જહાં દૃષ્ટિ આઈ, પરિણમન નિર્મલ હુઆ તો રાગકી એકતા છૂટ ગઈ અથવા રાગકી એકતા ઉત્પન્ન હોતી નહીં.

મુમુક્ષુ :- થોડા-સા ફર્ક હૈ, અગર ઐસા ફર્ક નહીં સમજે તો ચલેગા કૈસે?

ઉત્તર :- નહીં સમજે તો નહીં ચલેગા. અસ્તિ પર દૃષ્ટિ દેનેસે નાસ્તિ હોગી, યહ સિદ્ધાંત હૈ. સ્વરૂપકે ગ્રહણપૂર્વક રાગકા ત્યાગ હો જાતા હૈ, રાગકા ત્યાગ કરના પડતા નહીં. વહ તો પહલે કહા ન, ભાઈ! ૩૪ ગાથા, 'સમયસાર'. આત્મા રાગકા નાશ કરનેવાલા પરમાર્થસે હૈ નહીં, નામમાત્ર હૈ. આત્મા રાગકા નાશ કરતા હૈ ઐસા કહના નામમાત્ર હૈ. સમજમેં આયા? સમયસાર હૈ ન?

મુમુક્ષુ :- કિસને કહા?

ઉત્તર :- યે 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય'ને કહા. 'કુંદકુંદાચાર્ય'કી ગાથાકા અર્થ કરકે. ૩૪ (ગાથા) દેખો! ભગવાનને કહા વહી કહતે હૈં. ગાથા ક્યા કહતે હૈં? દેખો!

'યહ ભગવાન જ્ઞાતા-દ્રવ્ય (આત્મા)...' ટીકા હૈ. 'અમૃતચંદ્રાચાર્યદેવ'કી ૩૪વીં ગાથા.

સબ ભાવ પર હી જાન, પ્રત્યાખ્યાન ભાવોંકા કરે,
ઈસસે નિયમસે જાનના કિ, જ્ઞાન પ્રત્યાખ્યાન હૈ. ૩૪.

ક્યા કહતે હૈં? **'યહ ભગવાન જ્ઞાતા-દ્રવ્ય (આત્મા) હૈ વહ અન્ય દ્રવ્યકે સ્વભાવસે હોનેવાલે અન્ય સમસ્ત પરભાવોંકો છોડકર, ઉનકે અપને સ્વભાવભાવસે વ્યાપ્ત ન હોનેસે...'** ક્યા કહતે હૈં? રાગમેં ભગવાનઆત્મા વ્યાપ્ત હોતા હી નહીં. **'અપને સ્વભાવભાવસે વ્યાપ્ત ન હોનેસે...'** ભગવાનઆત્મા ચિદાનંદ સ્વભાવકી દૃષ્ટિ હુઈ, વહ આત્મા રાગસે વ્યાપ્ત હોતા હી નહીં. રાગમેં પ્રસરતા હી નહીં, રાગ ઉસકી પર્યાયમેં આતા હી નહીં. પરકો **'પરરૂપ જાનકર...'** રાગ હૈ પર હૈ, ત્યાજ્ય હૈ. **'જાનકર, ત્યાગ દેતા હૈ. ઈસલિયે જો પહલે જાનતા હૈ વહી બાદમેં ત્યાગ કરતા હૈ.'** પહલે જાને કિ મેરેમેં રાગ હૈ હી નહીં. જિસમેં હૈ નહીં ઉસકા આશ્રય કરનેસે રાગ છૂટતા હૈ. રાગ તો રાગમેં હૈ ઔર ઉસકા લક્ષ્ય કરનેસે રાગ છૂટતા હૈ? આહાહા..! ફર્ક થોડા નહીં હૈ, બડા ફર્ક હૈ ઉસમેં. એકમેં પર્યાયબુદ્ધિ હૈ, એકમેં દ્રવ્યબુદ્ધિ હૈ. સમજમેં આયા? **'અન્ય તો કોઈ ત્યાગ કરનેવાલા નહીં હૈ...'** દેખો! **'પ્રત્યાખ્યાનકે (ત્યાગકે) સમય પ્રત્યાખ્યાન કરનેયોગ્ય પરભાવકી ઉપાધિમાત્રસે પ્રવર્તમાન ત્યાગકે કર્તૃત્વકા નામ...'** આત્માને વિકાર કા ત્યાગ કિયા વહ તો નામમાત્ર કથન હૈ. ઐસા હૈ નહીં. કહતે હૈં, **'પરમાર્થસે દેખા જાયે તો પરભાવકે ત્યાગકર્તૃત્વકા નામ અપનેકો નહીં હૈ,...'** આહાહા..! 'જયસાગરજી'! 'જયકુમારજી'! કહો, સમજમેં આયા? આહાહા..! જયસાગરજી છે ને કોઈ?

કહતે હૈં કિ ભગવાનઆત્મા મિથ્યાત્વ ઔર રાગ-દ્વેષકા ત્યાગ કરતા હૈ વહ તો કથનમાત્ર હૈ, વસ્તુ ઐસી હૈ નહીં. **'સ્વયં તો ઈસ નામ સે રહિત હૈ...'** રાગકા નાશ કરનેકા નામસે ભગવાનઆત્મા રહિત હૈ. આહાહા..! **'ક્યોંકિ જ્ઞાનસ્વભાવસે સ્વયં છૂટા નહીં હૈ,...'** કભી જ્ઞાનસ્વભાવ સે છૂટા હૈ હી નહીં. વહ જ્ઞાન જ્ઞાનમેં લીન હુઆ વહી પ્રત્યાખ્યા હૈ.

પ્રત્યાખ્યાન દૂસરી કોઈ ચીજ નહીં. આનંદમૂર્તિ ભગવાનઆત્માકા અનુભવ હુઆ કિ યે આત્માતો આનંદ ઔર જ્ઞાનમૂર્તિ હૈ. ઈસ આનંદ ઔર જ્ઞાનમેં લીનતા હો જાયે, નિર્વિકલ્પ વીતરાગદશા (હો જાયે) ઉસકા નામ પ્રત્યાખ્યાન કહનેમેં આતા હૈ. બાકી સબ પ્રત્યાખ્યાન બિના એકકે બિનાકા શૂન્ય હૈં. શૂન્ય.. શૂન્ય. ક્યા કહતે હૈં? બિંદી. એક બિના કી બિંદી. દેખો!

મુમુક્ષુ :- મુનિયોં કે લિયે હૈં.

ઉત્તર :- પ્રત્યાખ્યાન તો મુનિ કે લિયે હૈં. લેકિન ઉસકી ચર્ચા તો કરે કિ નહીં પહલે? ચર્ચા તો કરે કિ સમ્યગ્દૃષ્ટિકો સંવર કૈસે હોતા હૈ? નિર્જરા, સંવર કૈસે હોતી હૈ, ઉસકી શ્રદ્ધા તો કરે કિ નહીં? યે શ્રદ્ધા કિયે બિના સમ્યગ્દર્શન કહાંસે હોગા?

ભગવાન, પ્રત્યાખ્યાન ઈસકો કહતે હૈં કિ અપના આનંદસ્વરૂપકા સમ્યગ્દર્શનમેં રાગસે ભિન્ન હોકર અનુભવ હુઆ, કહતે હૈં કિ પીછે આત્મા રાગકા નાશકર્તા હૈ ઐસા કહના કથનમાત્ર-નામમાત્ર હૈ. ભગવાનઆત્મા મેં રાગ કા નાશ કરના ઐસી વસ્તુ હૈ હી નહીં.

મુમુક્ષુ :- અનાદિ રાગ... સ્વભાવમેં...

ઉત્તર :- સ્વભાવકી દૃષ્ટિ હુઈ ઔર સ્થિરતા હુઈ, રાગકી ઉત્પત્તિ નહીં હોતી હૈ ઉસકો રાગકા નાશ કરતે હૈં ઐસા કથન હૈ. રાગકા નાશ કરના ઐસા આત્મામેં હૈ નહીં. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- સ્વભાવમેં સ્થિર હોના, જ્ઞાનમેં સ્થિર (હોના). રાગ છૂટ ગયા. રાગ આત્માને છોડા ઐસા હૈ નહીં. સૂક્ષ્મ બાત હૈ. સમજમેં આયા? ઈસલિયે તો પૂરી ટીકા લી હૈ. પરભાવકા ત્યાગ કર્તાપનેકા નામ અપનેકો નહીં હૈ. આત્મામેં રાગકા ત્યાગ કરે ઐસા વસ્તુકે સ્વરૂપમેં હૈ નહીં. ક્યોંકિ રાગકો ગ્રહણ કિયા હી નહીં, ઐસા કહતે હૈં. દેખો ન! પહલે કહા ન? જ્ઞાનસ્વભાવસે છૂટા હી નહીં. ઐસા કહા ન? ભાઈ! છૂટા નહીં ઉસકા અર્થ કી કભી રાગ ગ્રહણ કિયા હી નહીં. અપને જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવ મેં રાગ ગ્રહણ કિયા હી નહીં. આહાહા..! જ્ઞાનસ્વભાવમેં રાગકા કભી એકત્વ હુઆ હી નહીં. પહલી માન્યતામેં થા વહ માન્યતાકો બદલ દી હૈ. મૈં તો જ્ઞાયક ચિદાનંદ આત્મા હૂં, ઐસી દૃષ્ટિ મેં જ્ઞાયકમેં લીન હોના, જ્ઞાયકમેં લીન હો જાના, તો રાગકી ઉત્પત્તિ હોતી નહીં, ઉસકો રાગકા આત્માને નાશ કિયા વહ વ્યવહાર કથન હૈ, નામકથન હૈ. વસ્તુ આત્મા નાશ કરતા નહીં. હો જાતા હૈ, કરતા નહીં.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- જ્ઞાનાનંદ સ્થિત કહા ન? સ્વરૂપમેં સ્થિર હો ગયા. જ્ઞાન જ્ઞાનમેં રહ ગયા. આનંદમૂર્તિ પ્રભુ આનંદમેં જમ ગયા વહ પ્રત્યાખ્યાન. પ્રત્યાખ્યાન કોઈ દૂસરી ચીજ નહીં હૈ. યે હાથ જોડે ઔર વિકલ્પસે પ્રત્યાખ્યાન કિયા વહ પચ્ચખાણ નહીં હૈ. વહ તો અપચ્ચખાણ હૈ. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- સંસ્કૃતમેં..

ઉત્તર :- સંસ્કૃતમેં હૈ, દેખો! ૩૪. '**यतो हि द्रव्यांतरस्वभावभाविनोऽन्यानखिलानपि भावान् भगवज्ज्ञातृद्रव्यं स्वस्वभावभावाव्याप्यतया**' ભગવાન રાગસે વ્યાપ્ત હુઆ હી નહીં.

રાગકા કાર્ય અપની પર્યાયમેં કભી આયા હી નહીં, ઐસા કહતે હૈં. આહાહા..! '**परत्वेन ज्ञात्वा प्रत्याचष्टे**' રાગ પર હૈ, અપના સ્વરૂપ ભિન્ન હૈ ઐસા ભાન હોને સે રાગ છૂટ ગયા. '**ततो य एव पूर्वं जानाति स एव पश्चात्प्रत्याचष्टे न पुनरन्य**'. મૈં રાગ છોડું ઐસા નહીં. મૈં તો આત્મા આનંદસ્વરૂપ આનંદમેં લીન હોતા હૂં તો રાગ કી ઉત્પત્તિ નહીં હોતી. ઉસકે પહલે રાગકી ઉત્પત્તિ થી. તબતક પ્રત્યાખ્યાન નહીં થા. લેકિન જબ સ્વરૂપ મેં સ્થિર હો ગયા, રાગકી ઉત્પત્તિ હુઈ નહીં તો રાગકા નાશ કિયા ઐસા કથન કરનેમેં આતા હૈ. દેખો!

'**निश्चित्य प्रत्याख्यानसमये प्रत्याख्येयोपाधिमात्रप्रवर्तितकर्तृत्वव्यपदेशत्वेऽपि**' રાગકા નાશકા કથન કરનેમેં આયા હૈ. '**परमार्थेनाव्यपदेश**' નિશ્ચયસે રાગકા નાશ કરતા હૈ ઐસા આત્મામેં ઘટિત હોતા નહીં. આહાહા..! સમજમેં આયા? 'સમયસાર', ૩૪વીં ગાથા. ઉસમેં યહ હૈ. 'સમયસાર'મેં તો દરિયા ભરા હૈ. બ્રહ્માંડ કે ભાવ (ભરે હૈં). આહા..! ભાવો બ્રહ્માંડના ભર્યા. '**ઈસલિયે પ્રત્યાખ્યાન જ્ઞાન હી હૈ.**' પંડિતજી! પ્રત્યાખ્યાન જ્ઞાન હૈ. જ્ઞાન સ્વરૂપમેં સ્થિરતા હુઈ વહી પ્રત્યાખ્યાન હૈ. આહાહા..! લોગોં કો બાહરકી ચીજમેં ઈતની ભ્રમણા ઘૂસ ગઈ. વિકલ્પ ઉઠે વહ તો કષાય હૈ ઔર ઉસે તો આત્માને ગ્રહણ કિયા હી નહીં. ક્યોંકિ આત્મામેં વહ પરતત્ત્વ હૈ હી નહીં. ગ્રહણ કિયા નહીં તો છોડના કહાં રહા? છોડના કહનેમાત્રકા નામકથન હૈ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ઘીકે ઘડે જૈસા કથન હૈ.

ઉત્તર :- કથન હૈ. ઘીકા ઘડા હોતા નહીં. રાગકા નાશ આત્મા કર સકતા નહીં. ગ્રહણ કહાં કિયા હૈ તો નાશ કરે? પહલે કહા ન? જ્ઞાન અપને સે છૂટા હી નહીં. જ્ઞાન જ્ઞાન મેં હી હૈ. ઐસા ભાન હુઆ તો જ્ઞાન જ્ઞાનમેં સ્થિર હો ગયા, બસ! રાગ કી ઉત્પત્તિ નહીં હુઈ તો રાગકા નાશ કિયા ઐસા કથન વ્યવહાર નામકથન સે હૈ. વસ્તુમેં ઐસા હૈ નહીં. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- જ્ઞાન હી પ્રત્યાખ્યાન હૈ.

ઉત્તર :- વહી પ્રત્યાખ્યાન હૈ, જ્ઞાન હી પ્રત્યાખ્યાન હૈ. અર્થાત્ આત્મા સ્વરૂપમેં સ્થિર હુઆ, વીતરાગભાવ હુઆ વહી પ્રત્યાખ્યાન હૈ. પ્રત્યાખ્યાન કોઈ દૂસરી ચીજ નહીં હૈ. આહા..! ઐસી બાત હૈ.

યહાં કહતે હૈં, '**અંતરાત્મા કા આશ્રય લેકર...**' આરૂઢ શબ્દ હૈ ન? '**आरुहवि**' આરૂઢ હોકર. ભગવાનઆત્મામેં આરૂઢ હોકર. મન-વચન-કાયાસે વિકલ્પકો છોડકર, બહિરાત્મ એકત્વબુદ્ધિકો (છોડકર) '**પરમાત્માકા ધ્યાન કરો,...**' ભગવાન પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ પરમ આત્મા પરમ સ્વરૂપ. પરમાત્મા યાની પરમ સ્વરૂપ. ત્રિકાલી અપ્પા સો પરમપ્પા. અપના પરમ સ્વરૂપ ધ્રુવકા ધ્યાન કરના. ઈસ ધ્યાન સે મુક્તિ હોગી. દૂસરી કોઈ ક્રિયાકાંડ સે મુક્તિ-બુક્તિ હોગી નહીં. 'મૂલચંદભાઈ'! ઐસા હૈ યહ. '**યહ જિનવરેન્દ્ર...**' જિનવરેન્દ્ર. લો! જિન, ઉસકે ભી વર ગણધર, ઉસકે ભી ઈન્દ્ર તીર્થંકર. જિનવરેન્દ્ર તીર્થંકર પરમદેવ. પરમદેવને ઐસા '**ઉપદેશ કિયા હૈ.**' 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહતે હૈં, ભગવાનકા તો યહ ઉપદેશ હૈ.

ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા કા યહ ઉપદેશ હૈ.

ભાવાર્થ :- '**પરમાત્માકે ધ્યાન કરનેકા ઉપદેશ પ્રધાન કરકે કહા હૈ...**' દેખો! પરમાત્માકા ધ્યાન કરનેકા ઉપદેશ મુખ્ય કરકે કહા હૈ, '**ઉસીસે મોક્ષ પાતે હૈં.**' ઈસકે મુક્તિકી કોઈ દૂસરી ક્રિયા હૈ નહીં.

आगे बहिरात्माकी प्रवृत्ति कहते हैं :–

ગાથા-૮

बहिरत्थे फुरियमणो इंदियदारेण णियसरूवचुओ[1]।
णियदेहं अप्पाण अज्झवसदि मूढदिट्ठीओ।।८।।

बहिरर्थे स्फुरितमनाः इन्द्रियद्वारेण निजस्वरूपच्युतः।
निजदेहं आत्मानं अध्यवस्यति मूढदृष्टिस्तु।।८।।

બાહ્યાર્થ પ્રત્યે સ્ફુરિતમન, સ્વભ્રષ્ટ ઈન્દ્રિયદ્વારથી,
નિજદેહ અધ્યવસિત કરે આત્માપણે જીવ મૂઢધી. ૮.

अर्थ :– मूढ़दृष्टि अज्ञानी मोही मिथ्यादृष्टि है वह बाह्य पदार्थ–धन, धान्य, कुटुम्ब आदि इष्ट पदार्थोंमें स्फुरित (–तत्पर) मनवाला है तथा इन्द्रियोंके द्वारसे अपने स्वरूपसे च्युत है और इन्द्रियोंको ही आत्मा जानता है, ऐसा होता हुआ अपने देहको ही आत्मा जानता है–निश्चय करता है, इसप्रकार मिथ्यादृष्टि बहिरात्मा है।

भावार्थ :– ऐसा बहिरात्माका भाव है उसको छोड़ना।।८।।

ગાથા-૮ ઉપર પ્રવચન

'**આગે બહિરાત્માકી પ્રવૃત્તિ કહતે હૈં :-**' અબ બહિરાત્માકી પ્રવૃત્તિ-માન્યતાકી પ્રવૃત્તિ ક્યા હૈ વહ કહતે હૈં.

बहिरत्थे फुरियमणो इंदियदारेण णियसरूवचुओ[1]।
णियदेहं अप्पाण अज्झवसदि मूढदिट्ठीओ।।८।।

ચાર તો વિશેષણ દેંગે. 'જયચંદ્ર પંડિત'.

અર્થ :- '**મૂઢદૃષ્ટિ અજ્ઞાની મોહી મિથ્યાદૃષ્ટિ...**' ચાર વિશેષણ દિયે. સમજમેં આયા? મૂઢદૃષ્ટિ. બેભાન અજ્ઞાની. મોહી પરમેં સાવધાન. મિથ્યા-વિપરીત દૃષ્ટિ હૈ જો. '**બાહ્ય પદાર્થ-ધન, ધાન્ય, કુટુંબ આદિ ઈષ્ટ પદાર્થો મેં સ્ફુરિત (-તત્પર) મનવાલા હૈ,...**' અજ્ઞાનીકે વીર્યકી સ્ફુરણા બાહ્ય પદાર્થકી ઓર ઝુકતી હૈ, ઐસા કહતે હૈં. સેઠ! યે પૈસે કૈસે

१ – पाठान्तर 'चुओ' के स्थआन पर 'चओ'

આયે. કહતે હૈં કિ બાહરમેં પૈસેમેં ઝુકતા હૈ ઉસકી વીર્ય સ્ફુરણા વહ બહિરાત્મા મૂઢ અજ્ઞાની (હૈ). ચાર વિશેષણ દિયે. વસ્તુ કે ભાન બિના મૂઢદૃષ્ટિ હૈ, જ્ઞાન બિના અજ્ઞાની હૈ, પરમેં સાવધાન હૈ ઔર મિથ્યાદૃષ્ટિ-જૂઠી દૃષ્ટિ હૈ. આહાહા..! '**બાહ્ય પદાર્થ જો ધન, ધાન્ય, કુટુંબ આદિ ઈષ્ટ પદાર્થોમેં સ્ફુરિત (-તત્પર) મનવાલા હૈ...**' પરમેં વીર્યકી સ્ફુરણાકી તત્પરતા સાવધાની હૈ. વહી મિથ્યાદૃષ્ટિ બહિરાત્મા હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા?

ઉસકા અર્થ ભગવાન પરમાનંદસ્વરૂપ, ઉસ ઓરકી સાવધાની નહીં હૈ, લેકિન વિકલ્પ સે લેકર પરલક્ષ્મી, આબરૂ જો બહિરચીજ હૈ, વીર્યકી સ્ફુરણા, વીર્ય કી ગતિ વહાં ચલતી હૈ. યહ મૈં હૂં, ઉસસે મુઝે લાભ હૈ, યહ ચીજ મેરી હૈ ઐસી વીર્યકી સ્ફુરણા મૂઢ મિથ્યાદૃષ્ટિ અનાદિકા... એ.. પોપટભાઈ! ઓહો..! લક્ષ્મી, લડકે, લડકિયાં, હમારી લડકિયા બી.એ. પાસ હુઈ હૈ, એમ.એ.મેં પાસ હુઈ હૈ, ક્યા હૈ યે? મૂઢ! તેરી લડકી કહાં-સે આઈ? એ.. સેઠ! મિથ્યાત્વ હૈ, ઐસા કહતે હૈં.

મુમુક્ષુ :- એમ.એ.કી પઢાઈકો સમજી નહીં?

ઉત્તર :- એમ.એ. કી પઢાઈ કિસકો કહેં? સમજમેં આયા? હમારી લડકી ઐસી હૈ. બોલતે-બોલતે.. હમારી લડકી ઐસી હૈ. લડકી કબ તેરી થી? સુન ન! ઉસમેં વીર્યકી સ્ફુરણા, ઉસસે મૈં કુછ અધિક હૂં, મેરી લડકી હોંશિયાર હૈ, મેરા લડકા હોશિયાર હૈ ઉસસે મૈં અધિક હૂં, વીર્યકી સ્ફુરણા પરગતિમેં જાતી હૈ.

મુમુક્ષુ :- મેરી લડકી દો હોશિયાર હી હો ન.

ઉત્તર :- લડકે કબ થે? 'સુમનભાઈ' કબ લડકે થે? સમજમેં આયા? .. કહતે થે. માલૂમ હૈ? યહાં સુને, લેકિન લડકી નામ લેકર ઐસા કહે, મેરી લડકી ઐસી હૈ. કિતની તુઝે હૂંફ લેની હૈ? મોરબીવાલે. ... હમારી લડકી. ક્યા હૈ યે? હમારા લડકા ઐસે પાસ હુઆ. હમારે સાલેકી બહુ ઐસે પાસ હુઈ. સાલેકી બહુ. સાલા હોતા હૈ ન? યે તો બના હૈ. નામ નહીં દેતે. એકકે સાલેકી બહુ થી, બડી હુઈ. મેરે સાલેકી બહુ. લેકિન ક્યા હૈ તુજે? 'રામજીભાઈ'કો માલૂમ હૈ. કહો, સમજમેં આયા? હમારે સાલેકી બહુ. ઓહો..! ક્યા હૈ તુજે? સાલા કહાંસે આયા? ઉસકી બહુ કહાંસે આયી? તુજે ઉસકા અભિમાન કહાં હુઆ? 'પોપટભાઈ'! પાગલ હૈ, પાગલ. અરે..! આચાર્ય 'સમાધિ શતક'મેં તો કહતે હૈં, જ્ઞાનીકો ભી વિકલ્પ ઉઠતે હૈં વહ પાગલપન હૈ. આહાહા..! (યહાં) યે તો મિથ્યાત્વકા પાગલપન. સમજમેં આયા? આહાહા..! સમાધિ શતકમેં હૈ. 'પૂજ્યપાદસ્વામી'. દિગંબર સંતોં યાની ... કહાં લે ગયે? વિકલ્પ ઉઠતા હૈ ઉપદેશકા, યા દયા, દાનકા વિકલ્પ ઉઠતા હૈ પાગલપન હૈ. ભગવાન વીતરાગમૂર્તિમેં યે ક્યા? 'ધન્નાલાલજી'! 'સમાધિશતક' મેં હૈ. 'પૂજ્યપાદસ્વામી'. ઉન્માદ. ઉન્માદ હૈ. આહા..!

પ્રભુ! વીતરાગ સ્વરૂપસે બિરાજમાન નાથ ચૈતન્ય, ઉસમેંસે રાગકા અંગારા ઉઠના.. દેખો! ચારિત્રદોષ હૈ ઉસકો અંગારા કહા, ઉન્માદ કહા. યે તો બહિરાત્મ શ્રદ્ધામેં ફર્ક હૈ. નપુંસકતા હૈ. અપના ભગવાનઆત્મા આનંદકા સાગર પ્રભુ સ્વયંભુરમણ સમુદ્ર અંદરમેં ડોલતા હૈ. તેરા પ્રભુ તેરેમેં ડોલે. સમજમેં આયા? ઐસા છોડકર, ક્યા શબ્દ હૈ?

'**बहिरत्थे फुरियमणो**'. '**बहिरत्थे**'. અપના પદાર્થ આનંદસ્વરૂપ કે અલાવા '**बहिरत्थे**'. જિતને બાહ્ય પદાર્થ-વિકલ્પ, શરીર, વાણી, સ્ત્રી, કુટુંબ સબમેં ધન, કુટુંબ આદિ મેં '**ઇષ્ટ પદાર્થોંમેં સ્ફુરિત (-તત્પર) મનવાલા હૈ...**' તત્પર, એકાકાર. આહાહા..! ગદ્દી પર બૈઠા હો, મુલાયમ ગદ્દી અથવા કુર્સી, ઉપર પંખા ચલ રહા હો, ઐસે કરો, ઐસે કરો.. ઓહોહો..! પાગલ તો કિતના! ... સેઠકો પાગલ કહના? આહાહા..! ઐસે બૈઠા હો,.. ચાય લાઓ, ફલાના લાઓ. પરિવારમેં સાથમેં બૈઠા હો. ઓહો..! ક્યા બોલતા હૂં, કિસકો કહતા હૂં, કૌન આયા હૈ, ઉસકા કુછ ભાન હી નહીં.

કહતે હૈં, જિસકા મન-વીર્ય અપના નિજ પદાર્થ કે અલાવા બાહ્ય પદાર્થકી ઓર સ્ફુરિત તત્પર હૈ વહ મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. આહાહા..! સંક્ષેપ મેં કિતને શબ્દ ડાલે હૈં! '**बहिरत्थे फुरियमणो इंदियदारेण णियसरूवचुओ**'. દો બોલ લિયે. મન ઔર ઇન્દ્રિયાં. આહા..! ભગવાન! મન દ્વારા વીર્યકી સ્ફુરણા, પર વિકલ્પ આદિમેં, ઔર શરીર, વાણી, મન, સ્ત્રી, કુટુંબ, પરિવારમેં, મકાનમેં, વાણીમેં, શરીરકી સુંદરતામેં જિસકી વીર્યકી ગતિ પર મેં તત્પર હૈ, વહ બહિરાત્મા હૈ, વહ મૂઢ હૈ, અજ્ઞાની હૈ, મોહી હૈ, મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- નુકસાન ક્યા?

ઉત્તર :- નુકસાન કુછ નહીં, નિગોદમેં જાનેકા લાભ હોગા. ... સમજમેં આયા? આહાહા..! અપના નિજાનંદ પ્રભુ, ઉસકા અનાદર કરકે અશાતના કરકે, વિરોધ કરકે, અપને નિજપરમાત્માકે પ્રતિ અનાદર કરકે, એક વિકલ્પસે લેકર બાહ્ય વસ્તુકા આદર કિયા, તત્પર હુઆ, અપની ચીજકા ખૂન કર દિયા, બડી હિંસાકી. અર્થાત્ મૈં પરમાનંદ પવિત્ર નહીં હૂં, મૈં તો ઇતના રાગ ઔર આસ્રવ મૈં હૂં. તો અપની ચીજકા ઉસને નિષેધ કર દિયા. યે નહીં, ઐસા નહીં, યે મૈં. વહ અપની હિંસાકી. અપની ચીજ હૈ વહ નહીં હૈ, વહ નહીં હૈ. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- સ્વમેં સોતા હૈ, પરમેં જાગતા હૈ.

ઉત્તર :- જાગતા હૈ-પરમેં જાગતા હૈ. આતા હૈ ન શ્લોક? સાતવેં અધ્યાયમેં. મોક્ષપાહુડમેં. ૨૨ હૈ? ૩૧ ગાથા હૈ, દેખો! યહ ગાથા 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક' કે સાતવેં અધ્યાયમેં આયી હૈ. 'ટોડરમલ' ને લી હૈ. દેખો, ૩૧. તીસ ઔર એક. પન્ના-૩૦૭.

'**આગે કહતે હૈં કિ જો વ્યવહારમેં તત્પર હૈ...**' દેખો! યહાં તત્પર આયા. યહાં તત્પર હૈ ન? સ્ફુરિત મને. કુદરતી! ૩૧ ગાથા. યે મોક્ષપ્રાભૃત ચલતા હૈ ન? ઉસકી ૩૧વીં ગાથા, 'ટોડરમલજી'ને સાતવેં અધ્યાયમેં આધાર દિયા હૈ.

जो सुत्तो ववहारे सो जोई जग्गए सकज्जम्मि।
जो जग्गदि ववहारे सो सुत्तो अप्पणो कज्जे।।३१।।

'**જો યોગી ધ્યાની મુનિ વ્યવહારમેં સોતા હૈ...**' વિકલ્પસે સો ગયા હૈ '**અપને સ્વરૂપકે કામમેં જાગતા હૈ...**' અપના જ્ઞાનાનંદકી ઓર જાગતા હૈ, રાગસે સો ગયા હૈ. '**ઔર જો વ્યવહારમેં જાગતા હૈ વહ અપને આત્મકાર્યમેં સોતા હૈ.**' જો વિકલ્પ, રાગાદિમેં તત્પર હૈ

ઔર ઉસે અપના માનતે હૈં, વહ અપનેમેં જાગૃત નહીં હૈ, સો ગયા હૈ. આત્મકાર્યમેં સોયા હૈ. આત્મકાર્ય મેં નીંદ લેતા હૈ, પરકે કાર્ય મેં જાગૃત હૈ. આહાહા..! ઐસી બાત હૈ, ભાઈ! જિતના વ્યવહારમેં તત્પર હો જાયે. ક્યોંકિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ વ્યવહારસે મુક્ત હૈ. સમજમેં આયા? વિકલ્પાદિ હોતે હૈં ઉસસે ભી સમ્યગ્દૃષ્ટિ જ્ઞાની તો મુક્ત હૈ. અજ્ઞાની ઉસસે સહિત હૈ, તત્પર હૈ. તત્પર હૈ, મન સ્ફુરિત હૈ. ... સમજમેં આયા? દેખો!

'**મુનિકે સંસારી વ્યવહાર તો કુછ હૈ નહીં ઔર યદિ હૈ તો મુનિ કૈસા?**' મુનિકો સંસારકા કોઈ વ્યવહાર લેના-દેના હો તો મુનિ કૈસા? '**વહ તો પાખંડી હૈ.**' લિખા હૈ ઉસમેં. લિખા હૈ? '**ધર્મકા વ્યવહાર સંઘમેં રહના, મહાવ્રતાદિક પાલના ઐસે વ્યવહારમેં ભી તત્પર નહીં હૈ,...**' દેખો! આહા..! આયા લેકિન તત્પર નહીં હૈ. યહાં કહતે હૈં, તત્પર નહીં હૈ. વહ કહતે હૈં, પાલતે હૈં. અરે..! ભગવાન! વહ તો નિમિત્તકા કથન હૈ. ક્યા કહતે હૈં? દેખો! '**ધર્મકા વ્યવહાર સંઘમેં રહના, મહાવ્રતાદિક પાલના ઐસે વ્યવહારમેં ભી તત્પર નહીં હૈ, સબ પ્રવૃત્તિયોંકી નિવૃત્તિ કરકે ધ્યાન કરતા હૈ...**' મહાવ્રતાદિક પ્રવૃત્તિ હૈ, રાગ હૈ, વિકલ્પ હૈ, આસ્રવ હૈ. આહાહા..! બહુત ગડબડ. મહાવ્રત મોક્ષકા માર્ગ હૈ, અભી ઐસા લિખા હૈ. સોનગઢવાલોંને છહ ઢાલામેં મહાવ્રત કો પ્રમાદ કહા હૈ, જૂઠી બાત હૈ. અભી 'રતનચંદજી'કે લેખમેં આયા હૈ. છઠ્ઠે ગુણસ્થાનમેં વિકલ્પ ઉઠા વહ પ્રમાદ હૈ. ઉસકા અભાવ હોતા હૈ તબ અપ્રમાદ હોતા હૈ. સમજમેં આયા? આહા..!

'**સબ પ્રવૃત્તિયોંકી નિવૃત્તિ કરકે ધ્યાન કરતા હૈ વહ વ્યવહારમેં સોતા કહલાતા હૈ...**' વિકલ્પકા ક્યા હોતા હૈ, પરકા ક્યા હોતા હૈ, માલૂમ નહીં. અપને સ્વરૂપમેં જાગતે હૈં. આહાહા..! '**ઔર અપને આત્મસ્વરૂપમેં લીન હોકર દેખતા હૈ, જાનતા હૈ વહ અપને આત્મકાર્યમેં જાગતા હૈ. પરન્તુ જો ઈસ વ્યવહારમેં તત્પર હૈ સાવધાન હૈ, સ્વરૂપકી દૃષ્ટિ નહીં હૈ વહ વ્યવહારમેં જાગતા હુઆ કહલાતા હૈ.**' જિસકો સ્વરૂપકી દૃષ્ટિ નહીં, જ્ઞાનાનંદ મૈં હૂં ઐસા ભાન નહીં ઔર રાગમેં ઔર પરમેં તત્પર હૈ વહ બહિરાત્મા હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા?

'**તથા ઈન્દ્રિયોંકે દ્વારસે અપને સ્વરૂપસે ચ્યૂત હૈ...**' ક્યા કહતે હૈં? ભગવાનઆત્માતો અતીન્દ્રિય હૈ, ઉસ ઓરકી દૃષ્ટિ તો હૈ નહીં. તો ઉસકા ઈન્દ્રિય દ્વારા લક્ષ્ય બાહર જાતા હૈ. ઉસકી જ્ઞાનકી પ્રવૃત્તિ ઈન્દ્રિય દ્વારા હોતી હૈ. ઈન્દ્રિય દ્વારા જો હોતી હૈ.. દેખો! '**આત્મા જાનતા હૈ...**' ઈન્દ્રિયકી પ્રવૃત્તિ હોતી હૈ, વિકલ્પ ઉઠા વહ આત્મા. અતીન્દ્રિય આત્માકી તો ખબર નહીં. '...ભાઈ'! ઈસમેં બહુત જિમ્મેદારી હૈ.

મુમુક્ષુ :- અબ તો બતા તો કૈસે...

ઉત્તર :- યે કહતે હૈં ન. આચાર્ય કહતે હૈં, દેખો ન! જિનવરદેવ કહતે હૈં, ઐસા કહા. ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ સો ઈન્દ્ર કે પૂજનીક. ઈચ્છા બિના વાણી દ્વારા ભગવાનને ઐસા કહા, ઐસા વ્યવહારસે કહનેમેં આયા. આહા..! સમજમેં આયા?

ઈન્દ્રિયોંકો હી આત્મા માનતા હૈ, સ્વરૂપસે ચ્યૂત હૈ. યે પાંચ ઈન્દ્રિયાં, ઉસ ઓરકી પ્રવૃત્તિ હૈ. વર્તમાન જ્ઞાનકી અવસ્થામેં ઉસ ઓરકી પ્રવૃત્તિ હૈ, અંતરકી તો હૈ નહીં. બાહ્ય

પ્રવૃત્તિમેં ઈન્દ્રિય દ્વારા જાતા હૈ ઉસમેં લીન હો જાતા હૈ. ઓહો..! મેરી પ્રવૃત્તિ, મૈંને ઐસા કિયા, મૈંને ઐસા કિયા, મૈંને ઐસા કિયા. ઈન્દ્રિય દ્વારા મન કામ કરતા હૈ જ્ઞાન તો ઐસા કિયા, ઐસા કિયા (માનતા હૈ). મેરા કાર્ય, મૈં યે કરતા હૂં, મૈં બોલતા હૂં, મૈં ભાષા કરતા હૂં, મૈં સમજાતા હૂં. લોગ મેરે હૈં, સ્ત્રી, કુટુંબ, પરિવાર (મેરે હૈં). ઈન્દ્રિય સે તો વહ દિખનેમેં આતા હૈ, ઈન્દ્રિયસે આત્મા તો દિખનેમેં આતા નહીં. ઈન્દ્રિય દ્વારા આત્મા હી પરકો અપના માનતા હૈ. ઈન્દ્રિયકો માનતા હૈ ઉસકા અર્થ.. વહ અપને આ ગયા. ઈન્દ્રિયાકા વિષય, ઈન્દ્રિય ઔર વિકલ્પકો અપના માને વહ સબ ઈન્દ્રિયકો હી અપની માનતા હૈ. આહાહા..! ઐસા માનના. વાસ્તવમેં તો સ્થૂલ હો તો હોવે, ઐસા કોઈ કહતા થા. ઘરમેં રહના, વ્યાપાર-ધંધા કરના (ઔર ઐસી માન્યતા રખના). કૌન કરતા હૈ? કરે કૌન? સંકલ્પ, વિકલ્પ તુઝે હોતા હૈ. બસ! ઈસકે સિવા તેરી મર્યાદામેં કુછ હૈ નહીં. લેકિન વહ સંકલ્પ, વિકલ્પ ઈન્દ્રિય દ્વારા કરતે હૈં તો યે મૈંને કિયા, યે મૈંને કિયા, યહ મૈં હૂં. મૈંને કિયા ઉસમેં મૈં હૂં. સમજમેં આયા? યહાં અસ્તિત્વ જો મહાપ્રભુ હૈ ઉસકે અસ્તિત્વ સે તો ચ્યૂત હુઆ. કહતે હૈં ન? દેખો!

આત્મા **'અપને સ્વરૂપસે ચ્યૂત હૈ ઔર ઈન્દ્રિયોંકો હી આત્મા જાનતા હૈ...'** અથવા ઈન્દ્રિય દ્વારા જો દેખનેમેં આતા હૈ વહી અપની ચીજ હૈ, ઐસા માનતા હૈ. સમજમેં આયા? **'ઐસા હોતા હુઆ અપને દેહકો હી આત્મા જાનતા હૈ...'** શરીરકો હી આત્મા જાનતા હૈ. દૂસરા કુછ રહા નહીં. વહ સબ શરીર હી હૈ. રાગ કાર્માણશરીર હૈ, શરીર શરીર હૈ, દિખને મેં જો ચીજ આવે, શરીરસે દિખને મેં આવે વહ શરીરકી ચીજ હૈ. અપની ચીજ નહીં. **'નિશ્ચય કરતા હૈ...' 'આત્મા જાનતા હૈ નિશ્ચય કરતા હૈ, ઈસપ્રકાર મિથ્યાદૃષ્ટિ બહિરાત્મા હૈ.'**

ભાવાર્થ :- 'ઐસા બહિરાત્માકા ભાવ હૈ ઉસકો છોડના.' યે બહિરાત્માકા ભાવ અંતરાત્મા હોકર છોડના.

आगे कहते हैं कि मिथ्यादृष्टि अपनी देहके समान दूसरोकी देहको देखकर उसको दूसरेकी आत्मा जानता है :–

ગાથા-૯

णियदेहसरिच्छं[1] पिच्छिऊण परविग्गहं पयत्तेण।
अच्चेयणं पि गहियं झाइज्जइ परमभावेण।।९।।

निजदेहसदृशं दृष्ट्वा परविग्रहं प्रयत्नेन।
अचेतनं अपि गृहीतं ध्यायते परमभावेन।।९।।

---

१ 'सरिच्छं' पाठान्तर 'सरिसं'

નિજદેહ સમ પરદેહ દેખી મૂઢ ત્યાં ઉદ્યમ કરે,
તે છે અચેતન તોય માને તેહને આત્માપણે. ૯.

अर्थ :– मिथ्यादृष्टि पुरुष अपनी देहके समान दूसरेकी देहको देख करके यह देह अचेतन है तो भी मिथ्याभावसे आत्मभाव द्वारा बड़ा यत्न करके परकी आत्मा ध्याता है अर्थात् समझता है।

भावार्थ :– बहिरात्मा मिथ्यादृष्टिके मिथ्यात्वकर्मके उदयसे (–उदयके वश होनेसे) मिथ्याभाव है इसलिये वह अपनी देहको आत्मा जानता है, वैसे ही परकी देह अचेतन है तो भी उसको परकी आत्मा मानता है (अर्थात् परको भी देहात्मबुद्धिसे मान रहा है और ऐसे मिथ्याभाव सहित ध्यान करता है) और उसमें बड़ा यत्न करता है, इसलिये ऐसे भावको छोड़ना यह तात्पर्य है।।९।।

ગાથા-૯ ઉપર પ્રવચન

‘**આગે કહતે હૈં કિ મિથ્યાદષ્ટિ અપની દેહકે સમાન દૂસરેકી દેહકો દેખકર...**’ અપના દેહ ઐસા માના તો પરદેહકો હી આત્મા માનતા હૈ. સ્ત્રી-પુત્રકા દેહ... આહા..! બહુત અચ્છા તેરા શરીર. બહુત અચ્છા માને ઉસકા આત્માકા માનતા હૈ. ઉસકા રૂપ, ઉસકી સુંદરતા, ઉસે ખિલાયે, પિલાયે.. આહાહા..! યે સબ આત્મા હી હૈ. ‘મણિભાઈ’! સુનાઈ દેતા હૈ કિ નહીં?

णियदेहसरिच्छं[1] पिच्छिऊण परविग्गहं पयत्तेण।
अच्चेयणं पि गहिय झाइज्जइ परमभावेण।।९।।

અર્થ :– ‘મિથ્યાદષ્ટિ પુરુષ અપની દેહકે સમાન દૂસરેકી દેહકો દેખકરકે યહ દેહ અચેતન હૈ તો ભી મિથ્યાભાવસે આત્મભાવ દ્વારા બડા યત્ન કરકે પરકી આત્મા ધ્યાતા હૈ...’ શરીરકી સંભાલ કરે, શરીરકે સાથ વિષય લેને પર માનો યહ મૈં, યહ શરીર મેરા. ઉસકા શરીર હી આત્મા. આહાહા..! સમજમેં આયા? પરકે શરીરકો હી આત્મા માનતા હૈ. વહ ખાય-પીયે તો આત્મા ખાતા-પીતા હૈ. છોટા લડકા હો ઉસે ખિલાયે. ... લડકા બૈઠા હો તો ...

મુમુક્ષુ :– અપના બચ્ચા હૈ.

ઉત્તર :– ઉસકા બચ્ચા કહાંસે આયા? રાગ અપના નહીં તો બચ્ચા કહાંસે આયા? આહાહા..!

મુમુક્ષુ :– ..

ઉત્તર :– નહીં. બિલકુલ આવે નહીં. વિકલ્પ આયે ઉસકા જ્ઞાતા-દૃષ્ટા હૈ. સ્વામીપના નહીં, ઉસકા ધની નહીં ઔર અપનેમેં હૈ નહીં. વહ પરમેં હુઆ હૈ, અપનેમેં નહીં. વહ તો પરમેં એકાકાર બુદ્ધિ સે કરતા હૈ ન? જ્ઞાન પરમેં એકાકાર હૈ, પહલેસે કહા. સમ્યગ્દૃષ્ટિ વ્યવહારસે મુક્ત હૈ. શાદી કરતા હૈ, દેહકી ક્રિયા હોતી હૈ ઉસસે મુક્ત હૈ. દેહકી ક્રિયા હોતી હૈ

ઉસે અપની માનતે નહીં. ઉસમેં વિકલ્પ આતા હૈ વહ અપનેમેં હૈ ઐસા માનતે નહીં. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :– લગ્ન કરવાનો ભાવ થાય?

ઉત્તર :– વિકલ્પ આયા હૈ. ભાવ દૂસરા નહીં. ઉસ વિકલ્પ ભી અંદર દૃષ્ટિ મેં ત્યાગ હૈ.

મુમુક્ષુ :– પ્રસંગમેં ખડા હૈ..

ઉત્તર :– કહીં ખડા નહીં હૈ, આત્મામેં ખડા હૈ.

મુમુક્ષુ :– ..

ઉત્તર :– પરિણમન.. રાગમેં હૈ હી નહીં, જ્ઞાની રાગમેં હૈ હી નહીં. રાગ તો આસ્રવતત્ત્વ હૈ. ઉસમેં આત્મા હૈ? જ્ઞાની ઉસમેં હૈ હી નહીં. વહ તો અપને જ્ઞાનમેં હૈ. સૂક્ષ્મ હૈ, 'મૂલચંદભાઈ'! આહાહા..!

આત્મા તો રાગસે રહિત (હૈ), ઐસી ભાન, દૃષ્ટિ હુઈ ફિર જ્ઞાની તો જ્ઞાન ઔર આનંદમેં હી હૈ. વહ રાગમેં ઔર પરકી ક્રિયામેં હૈ નહીં. હોતી હૈ તો હો, વહ તો પરકે કારણસે હોતી હૈ, અપને કારણસે નહીં. યહ માર્ગ હૈ. સમજમેં આયા? 'ધાર તરવારની સોહ્યલી દોહ્યલી ચૌદમા જિન તણી ચરણસેવા'. અનંતનાથ ભગવાનઆત્મા, ઉસકી સેવા અલૌકિક! તલવારકી ધાર પર નાચે ઉસસે અનંતગુના પુરુષાર્થ ઉસમેં હૈ. સમજમેં આયા?

યહાં ભગવાન આચાર્ય કહતે હૈં, '**મિથ્યાદૃષ્ટિ પુરુષ અપની દેહકે સમાન દૂસરેકી દેહકો દેખકરકે યહ દેહ અચેતન હૈ તો ભી મિથ્યાભાવસે આત્મભાવ દ્વારા...**' યે આત્મા હૈ, યે આત્મા હૈ. શરીરકી ચેષ્ટા, સ્ત્રી, પુત્ર, કુટંબકી (ચેષ્ટા) અનુકૂલ દેખે,... ઓહો..! .. મુજે અનુકૂલ હૈ, ઐસી તત્પરતા અપને દ્રવ્ય સ્વભાવકી દૃષ્ટિ-તત્પરતા છોડકર પરમેં તત્પરતા કરતે હૈં, વહ આત્મભાવસે ચ્યૂત હો ગયા હૈ. '**મિથ્યાભાવસે આત્મભાવ દ્વારા બડા યત્ન કરકે પરકી આત્મા ધ્યાતા હૈ...**' શરીર ઐસા રહે તો ઠીક, વહ હૈ સો મૈં હી હૂં ન, ઐસા કહતે હૈં ન? એય..! 'ભીખાભાઈ'! 'હીરાભાઈ' જૈસે પુત્ર હો તો ફિર.. આહાહા..! કહાં ગયે 'હીરાભાઈ'! યહાં કહતે હૈં, કિસકા પુત્ર? ઉસકે શરીરકો દેખકર ઐસા દેખા, ઉસકા આત્મા. ઉસકી અનુકૂલતા દેખે તો (માને) તેરી અનુકૂલતા વહ મેરી અનુકૂલતા. એય..! આપકા તો કોઈ પુત્ર નહીં હૈ ઈસલિયે સ્ત્રીકે ઉપર સબ રાગ. કંચન ઔર કામિની સબ ઉસી પર. સમજમેં આયા? આહા..! ભગવાન! બાપુ! પ્રભુ! આહાહા..!

શરીરકી કોઈ ભી ચેષ્ટાઆત્માકે અસ્તિત્વમેં કહાં હૈ? ઔર સામનેવાલેકે શરીરકા અસ્તિત્વ ... વહ આત્મામેં કહાં હૈ? શરીરકી ચેષ્ટા હી આત્મા (હૈ). તુઝે બહુત અચ્છા બોલના આતા હૈ, હાં! તુઝે બહુત અચ્છા ચલના આતા હૈ, હાં! એસા કરકે શરીરકો હી આત્મા માનતા હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા? ટીકામેં થોડા અલગ અર્થ લિયા હૈ. પરમભાગેન હૈ, ભાઈ! યહાં હૈ ન? '**भावेण**', '**परमभावेण**' જ્ઞાનીકી વ્યાખ્યા કી. પરમ ભાગ કરકે. અપના દેહ, રાગસે પરમ ભિન્ન કરકે અપને આત્માકો જ્ઞાની ધ્યાતા હૈ. અજ્ઞાનીકા અર્થ લિયા હૈ. પરમભાગેનમેં સે જ્ઞાની લિયા હૈ. '**निजदेहसदृंश दृष्टवा परिविग्रहं प्रयत्नेन**' પરદેહકો જ્ઞાની બરાબર દેહ જાનતે હૈં, ઉસકા આત્મા ઉસસે ભિન્ન હૈ ઐસા જાનતે હૈં. '**अचेतन अपि**

गृहितं' ઉસને અચેતન શરીરકો ગ્રહણ કિયા હૈ, ચૈતન્ય ભિન્ન હૈ. અચેતન હૈ, ઐસા જ્ઞાની જાનતે હૈં. ઔર '**ध्यायते परमभावेन**' શરીરસે ઔર પરસે ભિન્ન કરકે અપને આત્માકા ધ્યાન કરતે હૈં. પરમભાગેન. ભાઈ! ભાગેન લિયા હૈ. પરમભાગેન-ભિન્ન કરકે. યહાં '**परमभावेण**' લિયા. અર્થાત્ મિથ્યાદષ્ટિકી વ્યાખ્યાકી. સમજમેં આયા? પરમભાગેન યાની પરમ ભેદજ્ઞાન કરકે, પરમ ભેદ કરકે. સમજમેં આયા?

પર ઓરકા જો વિકલ્પ, પુણ્ય હૈ ઉસસે ભી ભેદ કરકે. અપના આત્મા જ્ઞાનાનંદકો જ્ઞાની ધ્યાતે હૈં-ધ્યાન કરતે હૈં. ઉસકા ધ્યાન કરતે હૈં. ઉસકા નામ અંતરાત્મા ઔર ઉસકા નામ મોક્ષકા માર્ગ.

ભાવાર્થ :- 'બહિરાત્મા મિથ્યાદષ્ટિકે મિથ્યાત્વકર્મકે ઉદયસે (-ઉદયકે વશ હોનેસે) મિથ્યાભાવ હૈ ઈસલિયે વહ અપની દેહકો આત્મા જાનતા હૈ, વૈસેહી પરકી દેહ અચેતન હૈ તો ભી ઉસકો પરકી આત્મા માનતા હૈ...' ધ્યાતા હૈ યાની ઉસકા બહુત વિચાર કરે કિ ઉસકા શરીર ઐસા રહે, પુત્રકા ઐસે રહે તો, સ્ત્રીકા ઐસા રહે તો, કુટુંબકા ઐસા રહે તો, મકાનકા ઐસા રહે. ધ્યાવે અર્થાત્ ઉસકા ધ્યાન કરે. તેરે ધ્યાન સે છૂટ ગયા. 'નેમીદાસભાઈ'! ઉસકે પાસ બહુત મકાન હૈ. ક્યા કરના હૈ? તીન મકાન હૈ બડે-બડે. વિચાર તો આયે ન કિ ઈતના ભાડા કમાયે, ઈતના ભાડા હો, ફલાના હો. ઉસકે પ્રમાણમેં દસ હજારકી ભાડેકી કમાઈ હો ઉસમેંસે દો-ચાર-પાંચ હજારકા ખર્ચ કરના. ... મેંસે ખર્ચ કરના, મૂડીમેંસે નહીં ખર્ચ કરના. વહ પરકા ધ્યાન કરે, ઐસા કહતે હૈં. એ..! 'મોહનભાઈ'! યે તો દષ્ટાંત હૈ, આપકે અકેલેકા નહીં હૈ, દૂસરે સબકા હૈ ન. આહાહા..! એ.. 'મણિભાઈ'! પ્રમુખ થે તબ કિતના કરતે થે? યે કરના, વહ કરના, ફલાના કરના. અબ પૂરા હો ગયા. આહાહા..! જિતની સ્વ ઓરકી સાવધાની ચાહિયે ઉતની નહીં કરકે પરમેં સાવધાનીમેં હોશિયાર આદમીકો યહાં બહિરાત્મા કહતે હૈં. બહુત સંક્ષેપ મેં (વ્યાખ્યા કી હૈ).

'**ઉસમેં બડા યત્ન કરતા હૈ ઈસલિયે ઐસે ભાવકો છોડના યહ તાત્પર્ય હૈ.**' ભગવાન! પરમેં તત્પરતા વિકલ્પ હૈ. વહ મેરા હૈ ઔર મૈં કર સકતા હૂં, ઐસી દષ્ટિ છોડના. ઔર અંતરાત્માકી દૃષ્ટિ કરના. સમજમેં આયા? દસવીં (ગાથા).

आगे कहते हैं कि ऐसी ही मान्यतासे पर मनुष्यादिमें मोहकी प्रवृत्ति होती है :-

ગાથા-૧૦

सपरज्झवसाएणं देहेसु य अविदिदत्थमप्पाणं।
सुयदाराईविसए मणुयाणं वड्ढए मोहो।।१०।।

स्वपराध्यवसायेन देहेषु च अविदितार्थमात्मानम्।
सुतदारादिविषये मनुजानां वर्द्धते मोहः।।१०।।

વસ્તુસ્વરૂપ જાણ્યા વિના દેહે સ્વ-અધ્યવસાયથી,
અજ્ઞાની જનને મોહ ફાલે પુત્રદારાદિક મહીં. ૧૦.

अर्थ :– इस प्रकार देहमें स्व–परके अध्यवसाय (निश्चय) के द्वारा मनुष्योंके सुत, दारादिक जीवोंमें मोह प्रवर्तता है कैसे हैं मनुष्य–जिनने पदार्थका स्वरूप (अर्थात् आत्मा) नहीं जाना है ऐसे हैं।

दूसरा अर्थ (अर्थ :– इसप्रकार देहमें स्व–परके अध्यवसाय (निश्चय) के द्वारा जिन मनुष्योंने पदार्थके स्वरूपको नहीं जाना है उनके सुत, दारादिक जीवोंमें मोहकी प्रवृत्ति होती है।) (भाषा परिवर्तनकारने यह अर्थ लिखा है)

भावार्थ :– जिन मनुष्योंने जीव–अजीव पदार्थका स्वरूप यथार्थ नहीं जाना उनके देहमें स्वपराध्यवसाय है। अपनी देहको अपनी आत्मा जानते हैं और परकी देहको परकी आत्मा जानते हैं, उनके पुत्र स्त्री आदि कुटुम्बियोंमें मोह (ममत्व) होता है। जब वे जीव–अजीवके स्वरूपको जानें तब देहको अजीव मानें, आत्माको अमूर्तिक चैतन्य जानें, अपनी आत्माको अपनी मानें, और परकी आथ्माको पर जानें, तब परमें ममत्व नहीं होता है। इसलिये जीवादिक पदार्थोंका स्वरूप अच्छी तरह जानकर मोह नहीं करना यह बतलाया है।।१०।।

ગાથા-૧૦ ઉપર પ્રવચન

'આગે કહતે હૈં કિ ઐસી હી માન્યતાસે પર મનુષ્યાદિમેં મોહકી પ્રવૃત્તિ હોતી હૈ :-' ઐસી માન્યતા યહાં હૈ ઔર દૂસરા મનુષ્યદેહ મિલે ઉસમેં ભી ઐસા મોહ પ્રવર્તતા હૈ. ઐસે સંસ્કાર લેકર ગયા. મરતે-મરતે ભી સંભાલ કરે કિ પુત્ર! બાદમેં યે કરના, વહ કરના. કૌન કરે? તુઝે ક્યા હૈ? તુજે પાંચ-દસ લાખ દિયે હૈં. ઉસમેંસે એક લાખ ફલાની જગહ દેના, ફલાનેકો દેના. મેરા નામ રખના. ધ્યાન રખના.

મુમુક્ષુ :- દુનિયામેં પ્રસિદ્ધ હો.

ઉત્તર :- દુનિયા યાની પાગલ. આહાહા..! ઉસમેં મેરા નામ રખના. એકદમ દો લાખ રૂપયે દે મત દેના, હાં! નામ અંદર ડાલના. અરે..! નામ તો જડકા હૈ, તેરા નામ કહાંસે હો ગયા? કહાં ઘૂસ ગયા તૂ નામમેં? વહ કહતે હૈં, પરમેં તત્પરતા રખનેવાલા મિથ્યાદૃષ્ટિ બહિરાત્મા હૈ. 'શોભાલાલજી'! યે દસવીં ગાથામેં કહેંગે...(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

પ્રવચન નં. ૬૬, ગાથા-૧૦થી ૧૩, ગુરુવાર, શ્રાવણ વદ ૪, તા.૨૦-૮-૭૦

યે મોક્ષપ્રાભૃત ચલતા હૈ. દસવીં ગાથા. બંધ કિસકો હોતા હૈ? ક્યોંકિ મોક્ષકે સામને બંધ કહતે હૈં ન? બંધન હોતા હૈ વહ મિથ્યાત્વસે બંધન હોતા હૈ, ઉસકો મુક્તિ હોતી નહીં. બહિરાત્માકી બાત ચલતી હૈ. દસવીં ગાથા. **'આગે કહતે હૈં કિ ઐસી હી માન્યતાસે પર મનુષ્યાદિમેં પ્રવૃત્તિ હોતી હૈ :-'**

सपरज्झवसाएणं देहेसु य अविदिदत्थमप्पाणं।
सुयदाराईविसए मणुयाणं वड्ढए मोहो।।१०।।

અર્થ :- 'ઈસ પ્રકાર દેહમેં સ્વ-પરકે અધ્યવસાય (નિશ્ચય)...' દેહ, રાગાદિ આત્મા હૈ ઐસા જિસકો અધ્યવસાય વર્તતા હૈ. જો અપના તત્ત્વ જ્ઞાયકતત્ત્વ હૈ વહ સ્વ હૈ. ઉસમેં રાગ, શરીર, વાણી, કુટુંબ-કબિલા આદિ સબ વસ્તુ મેરી હૈ ઔર વહ ઠીક હો તો મુઝે ઠીક, મૈં ઉસકી સંભાલ કર સકતા હૂં, ઐસા અધ્યવસાય દો દ્રવ્યકો એક માનનેકા મિથ્યાત્વ અધ્યવસાય હૈ. સમજમેં આયા? **'સ્વ-પરકે અધ્યવસાય (નિશ્ચય) કે દ્વારા મનુષ્યોંકે સુત, દારાદિક જીવોંમેં મોહ પ્રવર્તતા હૈ...'** અપના જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવ, ઉસકી જિસકો અંતર દૃષ્ટિ નહીં, અપને ચૈતન્યસ્વભાવકી ખબર નહીં વહ રાગાદિ, શરીરકો અપના માને તો શરીરાદિ ક્રિયા, કુટુંબાદિમેં મોહ પ્રવર્તે બિના રહે નહીં. સ્ત્રી, કુટુંબ મેરે હૈં, મૈં ઉનકા હૂં ઐસા અભ્યંતરમેં જીવમેં અજીવકા અંશ મિલાકર અથવા પરકા અંશ મિલાકર ઐસા માનતા હૈ કિ વહ મૈં હૂં.

મુમુક્ષુ :- દેખનેમેં તો આતા હૈ.

ઉત્તર :- ક્યા દેખનેમેં આતા હૈ? દેખનેમેં 'ડાલચંદજી' વહાં રહા હૈ, તુમ્હારા આત્મા યહાં હૈ. કહાંસે આયા? લડકા મેરા આયા કહાંસે? ઐસા કહતે હૈં. જિસકો સ્વ-પરકી એકતાબુદ્ધિ હૈ ઉસકો ઐસા આતા હૈ, ઐસા કહતે હૈં. સમજમેં આયા? વહ આત્મા ભિન્ન હૈ, ઉસકા શરીર ભી ભિન્ન હૈ. તુમ્હારા શરીર ભિન્ન ઔર આત્મા ભિન્ન હૈ.

'સ્વ-પરકે અધ્યવસાય...' અપના ઔર પરકા એકરૂપ અધ્યવસાય હૈ. યહાં મિથ્યાત્વસે બાત લી હૈ. મુક્તિ ક્યોં નહીં હોતી હૈ? કિ મિથ્યાત્વભાવકે કારણ ઉસકો બંધન હોતા હૈ. પહલી ચીજ યહ (હૈ). બહિર-અપને આનંદસ્વરૂપમેં વહ ચીજ નહીં હૈ. શુભ-અશુભ રાગ, શરીર, સ્ત્રી, કુટુંબ પરિવાર અપને આત્મામેં નહીં. ઉસકો અપના માનતા હૈ, ઉસકો ઠીક હો તો મુજે ઠીક પડે, ઉસકો અઠીક હો તો મુજે અઠીક લગે, યે સબ સ્વ-પરકી એકતાબુદ્ધિકા મિથ્યા અધ્યવસાય હૈ.

મુમુક્ષુ :- કથંચિત્ હૈ ઔર કથંચિત્ નહીં હૈ.

ઉત્તર :- કથંચિત્ નહીં, બિલકુલ મિથ્યાત્વ હૈ. સમ્યગ્દૃષ્ટિકો.. ભાઈને કલ પ્રશ્ન કિયા થા કિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ ક્યા લડકેકો નહીં ખિલાતે? શાદી નહીં કરવાતે? નહીં. વહ શબ્દ આયા થા ન? તત્પર શબ્દ આયા થા. **'बहिरत्थे फुरियमणो'**, **'बहिरत्थे फुरियमणो'** ઐસા આઠવીં ગાથામેં આયા થા. ઉસકી તત્પરતા હૈ. સૂક્ષ્મ બાત હૈ. સાધારણ ફર્કમેં ભી મિથ્યાત્વ કૈસા હૈ યહ બતાતે હૈં. સાધારણ ફર્ક સમજતે હો? મામૂલી. મામૂલી દિખતા હૈ લેકિન ઉસમેં બડા મિથ્યાત્વ હૈ, ઐસા કહતે હૈં. સમજમેં આયા? શરીરાશ્રિત ક્રિયા. ઉપવાસાદિ શરીરાશ્રિત ક્રિયા હૈ. ઉપદેશાદિ વાણી આશ્રિત ક્રિયા હૈ. સમજમેં આયા? પરપદાર્થ ઉસકે કારણસે રહા ઔર બદલતા હૈ. ઐસા માને કિ મેરેસે યે વાણી હોતી હૈ, મેરેસે શરીરમેં ઉપવાસ હુઆ, ઉપવાસકી ક્રિયા મેરેસે શરીરમેં હુઈ, યે સબ પરકો એકત્વ માનનેકા અધ્યવસાય મિથ્યાત્વ હૈ.

મુમુક્ષુ :- તો ફિર કિસસે હુઈ હૈ?

ઉત્તર :- જડસે જડકી પર્યાય હોતી હૈ. વહ કહાં આત્મા મેં હૈ? સમજમેં આયા? યે બંધનકી બાત કરતે હૈં. બહિરાત્મા. ઓહો..! સૂક્ષ્મ વિકલ્પ હૈ વહ ભી બહિર ચીજ હૈ. વહ અપના માનતા હૈ, શરીર ભી અપના માનતા હૈ. આસ્રવકો અપના માના તો શરીરકો અપના માના તો પરઆત્મા ઔર પરશરીરકો ભી અપના માના. ગહરાઈમેં ઉસકી મીઠાસ રહ જાતી હૈ. મીઠાસ સમજતે હો?

મુમુક્ષુ :- નહીં સમજતે.

ઉત્તર :- મીઠાસ કિસકો કહતે હૈં, નહીં સમજતે? મીઠાસકા હિન્દીમેં ક્યા અર્થ હૈ? મીઠાસ?

મુમુક્ષુ :- અંદરસે પ્રેમ હૈ.

ઉત્તર :- હાં, અંદરસે પ્રેમ હૈ. ગહરાઈસે પ્રેમ હૈ. માને ભલે કિ પુત્ર મેરા નહીં, અજીવ પર હૈ, જીવ પર હૈ. સમજમેં આયા?

'**સુત, દારાદિક જીવોંમેં મોહ પ્રવર્તતા હૈ...**' દેખો! જિસકો અપના માને ઉસમેં મોહ પ્રવર્તે બિના રહે નહીં. આહાહા..! '**કૈસે હૈં મનુષ્ય-જિસને પદાર્થકા સ્વરૂપ (અર્થાત્ આત્મા) કા નહીં જાના હૈ ઐસે હૈં.**' જિસને અવિદિત .. ભગવાનઆત્મા ક્યા હૈ ઉસકો જાના નહીં. શરીર, વાણી, આસ્રવ ક્યા હૈ ઉસકો જાના નહીં. નવોં તત્ત્વ જાને નહીં, ઐસા કહતે હૈં. બહુત સંક્ષેપમેં હૈ. વહ 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'મેં આતા હૈ ન? સાત તત્ત્વકી ભૂલ. ઉસમેં ભી આતા હૈ, 'છહ ઢાલા'મેં. 'છહ ઢાલા'મેં આતા હૈ ન? સાત તત્ત્વકી ભૂલ. ઉસમેં નૌં તત્ત્વકી ભૂલ લી. વહ યહાં કહતે હૈં, '**अविदितार्थ**' જિસને પદાર્થ જાના નહીં હૈ. શરીરકી પર્યાય શરીરસે હોતી હૈ, રાગ રાગસે હોતા હૈ, મૈં જ્ઞાયક ભિન્ન હૂં ઐસા ન જાનકર જ્ઞાયકકે સાથ રાગકો મિલાકર શરીરકી ક્રિયા મેરેસે હોતી હૈ ઔર રાગ મેરી ચીજ હૈ, વહ '**अविदितार्थ**'. નહીં જાના હૈ આત્મા, નહીં જાના આસ્રવ, નહીં જાના અજીવ. સમજમેં આયા? આહાહા..! પાઠ હૈ ન? દેખો ન! '**अविदिदत्थमप्पाणं**'. જિસને અપના સ્વરૂપ ક્યા હૈ યે જાના નહીં ઔર આસ્રવ, પુણ્ય-પાપકા પરિણામ (ઉસે ભી જાના નહીં). મૈં પરકો બચા સકતા હૂં, પરકી દયા પાલ સકતા હૂં, વહ ભી પરકી પર્યાયકો અપના માના. સ્વ-પરકા એકત્વ દૃઢ હૈ. સમજમેં આયા? સેઠ! મૈં પૈસે દે સકતા હૂં, મૈં પૈસે લે સકતા હૂં.

મુમુક્ષુ :- યે સબ ખોટી માન્યતા હૈ.

ઉત્તર :- ખોટી માન્યતા હૈ? સમજમેં આયા? યહ પરદ્રવ્યકે સાથ સ્વદ્રવ્યકી એકતાબુદ્ધિ હૈ. તબ ઐસા અભિપ્રાય ઉત્પન્ન હોતા હૈ. મૈંને પૈસા લિયા, ઐસા લિયા, મૈંને આહાર ખાયા, ઐસા હુઆ, પથ્ય આહાર લિયા તો મુજે નિરોગતા રહતી હૈ, અપથ્ય આહાર લિયા તો રોગ હો જાતા હૈ, સબ સ્વ-પરકી એકત્વબુદ્ધિકા અધ્યવસાય હૈ. 'શોભાલાલજી'! આહાહા..!

'**જિસને (અર્થ નામ) પદાર્થકા સ્વરૂપ (અર્થાત્ આત્મા) નહીં જાના હૈ...**' ભગવાનઆત્મા તો જ્ઞાયક ચૈતન્યસ્વરૂપ હૈ. ઉસમેં વિકલ્પકી ગંધ નહીં, વાસના નહીં.

ભાવપાહુડમેં કહીં પર આતા હૈ. સમજમેં આયા? ઐસી ગંધ.. ગંધ. ભગવાનઆત્મામેં રાગકી ગંધ નહીં. શરીર, વાણી, પર, કુટુંબ આદિ તો કહાં રહા? આહા..!

ભાવાર્થ :- **'જિન મનુષ્યોંને જીવ-અજીવ પદાર્થકા સ્વરૂપ યથાર્થ નહીં જાના...'** જિન મનુષ્યોંને જીવ-અજીવ પદાર્થકા સ્વરૂપ યથાર્થ નહીં જાના **'ઉનકે દેહમેં સ્વપરઅધ્યવસાય હૈ.'** ઉન્હેં દેહકે વિષયમેં સ્વ ઔર પરકી એકતાબુદ્ધિ હૈ. શરીરસે વિષય લે તો મૈં લેતા હૂં. સમજમેં આયા? વહ શરીરકી ક્રિયા હોતી હૈ વહ મેરે-સે હોતી હૈ, વહ સ્વ-પરકા અધ્યવસાયમેં લીન હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા? મૈં જૂઠ બોલ સકતા હૂં, મૈં ચોરી કર સકતા હૂં, મૈં શરીરસે વિષય લે સકતા હૂં, યે સબ બુદ્ધિ સ્વ-પરકી એકત્વબુદ્ધિકા અધ્યવસાય મિથ્યાત્વભાવ હૈ. સમજમેં આયા? બહુત સંક્ષેપમેં .. કરકે નવોં તત્ત્વકી ભૂલ હૈ ઐસા બતાતે હૈં. એક ભી તત્ત્વકો યથાર્થ નહીં જાના. **'અપની દેહકો અપની આત્મા જાનતે હૈં...'** અપની દેહકો અપની આત્મા જાનતા હૈ.

મુમુક્ષુ :- અપના દેહ હો ગયા ન.

ઉત્તર :- અપના દેહ (કહકર) સમજાતે હૈં. ઐસા કહતે હૈં કિ, અપના દેહ, ઐસા શબ્દ આયા ન? અપના દેહ કહકર પહચાન કરવાતે હૈં કિ દૂસરા દેહ નહીં લેકિન યહ દેહ. દેહ અપના નહીં હૈ. દેહ તો મિટ્ટીકા પિંડ હૈ, જડ હૈ, યે તો અજીવકા પિંડ હૈ. આહાહા..! કુછ અનુકૂલતા દેખકર ખુશી હો જાના, પ્રતિકૂલતા દેખકર નારાજ હો જાના, યહ દોનોં બાત સ્વ-પરકી અધ્યવસાયકી એકત્વબુદ્ધિ હૈ. સમજમેં આયા?

'જીવ-અજીવ પદાર્થકા સ્વરૂપ યથાર્થ નહીં જાના ઉનકે દેહમેં સ્વપરઅધ્યવસાય હૈ. અપની દેહકો અપની આત્મા જાનતે હૈં ઔર પરકી દેહકો પરકી આત્મા જાનતે હૈં,...' પરકા દેહ હી આત્મા હૈ ઐસા માનતે હૈં. સ્ત્રીકા દેહ, કુટુંબ, લડકેકા દેહ. ઉસકો સદા સરોગતા હી રહતી હૈ, ઉસકો નિરોગતા હી રહતી હૈ. વહ ઉસે આત્મા માનતા હૈ. સમજમેં આયા? પુણ્ય-પાપકે ફલરૂપ સંયોગ મિલે ઉસકો હી આત્મા માનતા હૈ, ઐસા કહતે હૈં. વહ તો પરચીજ હૈ. લડકેકો મિલે યા સ્ત્રીકો મિલે.. વહ ખુશી હો તો મુજે ઠીક. ... કિ નહીં? સ્ત્રી સુખી હો તો મૈં સુખી. ઘરકા સદસ્ય હૈ ન? કિસકે ઘરકા સદસ્ય? ઘરકા સદસ્ય દૂર રહતા હૈ? સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- સગવડ મિલતી રહતી હૈ.

ઉત્તર :- સગવડ મિલતી રહતી હૈ, રસોઈ બના દે. સમજે? ખાના ખાને બૈઠા હો ઔર મખ્ખી આદિ હો તો પંખા લગાયે. સગવડ હોતી હૈ. ધૂલકી સગવડ હૈ? સમજમેં આયા? એકબાર દેખા થા. વહ આહાર કરતા થા. ઉસકી સ્ત્રી મક્ખી દાલમેં નહીં ગિરે ઇસલિયે પંખા (લગાતી થી). હવાકે લિયે નહીં. મક્ખી ઇત્યાદિ હો તો પંખા લગાને બૈઠે. દાલમેં મક્ખી નહીં ગિરે. વહ ખાનેમેં ધ્યાન રખે, વહ મક્ખી ઉડાયે. 'જયકુમારજી'! સમકિતી ઐસા કરતા હૈ કિ નહીં? છહ ખંડકા રાજ, ચક્રવર્તી.

હમારે 'ન્યાલભાઈ'ને લિખા હૈ, છહ ખંડ નહીં, વે તો અખંડ કો સાધતે થે. 'ન્યાલભાઈ સોગાની'ને શબ્દ લિખા હૈ. ચક્રવર્તી છ ખંડ સાધતે હૈં ઐસા કહતે હો તો ઐસા હૈ નહીં. વે

તો અખંડકો સાધતે થે. આહાહા..! સમજમેં આયા? કહાં લગા દિયા ઉસને! દેખો! સેઠ! અખંડ. ભગવાન અખંડ ચૈતન્ય. દોપહરકો આયેગા. એક પંક્તિ બાકી હૈ ન? છ ખંડ નહીં, અખંડકો સાધતે થે. આહાહા..! લોગોંકો ઐસા દિખે યે સ્ત્રીમેં પડા હૈ, શાદી કરતે હૈં.. અરે..! તુજે માલૂમ નહીં, ભાઈ! જહાં રાગસે મુક્ત હુઆ હૈ તો દેહસે મુક્ત હૈ, સબ રાગસે મુક્ત હૈ.

ઉદાસીનો અહં. મૈં તો સબ પરપદાર્થસે ઉદાસીન હૂં. મેરી ચીજ ઉસમેં હૈ નહીં. સમજમેં આયા? મેરા આસન તો મેરા સ્વભાવ હૈ. ઉદ-આસન. ઉદાસીન. મેરા આસન લગા હૈ ચૈતન્યમૂર્તિમેં. વહ મેરા આસન હૈ, વહ મેરા ઘર હૈ ઔર ઉસમેં મૈં લગા હૂં. છહ ખંડ-બખંડ ચક્રવર્તી સાધતે નહીં થે. ગજબ બાત! સમજમેં આયા? વે સમકિતી થે. સમજમેં આયા? તીન જ્ઞાન થા, ભરત ચક્રવર્તીકો પીછે તીન જ્ઞાન હુએ થે. મતિ, શ્રુત ઔર અવધિ ઔર જાતિસ્મરણ હુઆ થા. વિશેષ નિર્મલતા. મતિકી, શ્રુતકી ઔર અવધિકી તીનોંકી નિર્મલતા વિશેષ હુઈ. ગૃહસ્થાશ્રમમેં હૈ. 'ભરતેશ વૈભવ'મેં આતા હૈ. 'ભરતેશ વૈભવ' હૈ ન? પુસ્તક હૈ ન? 'ભરતેશ વૈભવ' દેખા હૈ? પંડિતજી! 'ભરતેશ વૈભવ'. બનાનેવાલે કૌન? 'રત્નાકર કવિ', ઉસને 'ભરતેશ વૈભવ' બનાયા હૈ. કથા બહુત સુંદર બનાઈ હૈ. સમજમેં આયા? ઉસકા મહોત્સવ નહીં હુઆ તો થોડા ખેદ હો ગયા થા. અરે..! યે ક્યા? દૂસરેકા પુસ્તક બનાયા ઉસકા હાથીકે હોદ્દે પર મહોત્સવ કિયા. ઉસકે પુસ્તકકા નહીં કિયા. ... દુનિયા માન દે તો તુજે ધર્મ રખના હૈ? દુનિયા નહીં માને, નિંદા કરે તો તુજે ધર્મ છોડના હૈ? ક્યા ચીજ હૈ? સમજમેં આયા? હમારી પસંદકા નહીં.. ઐસા આતા હૈ. છોડ દિયા ધર્મ કો. અરે..! પૂરી દુનિયા છૂટ જાયે, વજ્રપાત હો તો ભી ભગવાનઆત્મા અખંડાનંદ પ્રભુ હૈ. શરીર કે પ્રત્યેક રોમ મેં લોહેકો અગ્નિમેં જલાકર બનાયે તો ભી જ્ઞાની અપની દૃષ્ટિ સે ચ્યૂત હોતા નહીં. આહાહા..! અપના ચિદાનંદ સ્વભાવ મેરે પાસ મૈં હૂં. મેરેમેં કોઈ દૂસરી ચીજકા અંતર પ્રવેશ હૈ નહીં ઔર મેરા રાગ ઔર પરપદાર્થમેં પ્રવેશ હૈ નહીં. સમજમેં આયા? આહાહા..! વહ દ્વેષમેં એકત્વ હૈ. સમ્યગ્દૃષ્ટિમેં દોનોંમેં પ્રવેશ નહીં હૈ. અપને આત્માકા રાગમેં પ્રવેશ નહીં ઔર રાગકા પ્રવેશ અપનેમેં નહીં. તો શરીરમેં આત્માકા પ્રવેશ ઔર શરીરકા આત્મામેં પ્રવેશ હો જાયે, ઐસા તીનકાલ તીનલોકમેં હોતા નહીં. આહા..!

કહતે હૈં, **'અપની દેહકો અપની આત્મા જાનતે હૈં ઔર પરકી દેહકો પરકી આત્મા જાનતે હૈં,...'** પરદેહકો આત્મા માનતા હૈ. સ્ત્રી, કુટુંબ, પરિવાર ઉસકા દેહ વહ આત્મા. દેહ છૂટ જાય તો અરેરે..! આત્મા મર ગયા. કૌન મરે? સમજમેં આયા? સૂરજ મરે? ચંદ્ર મરે? ક્યા મરે? કૌન મરે? કિસકી કાણ માંડના? કાણ સમજતે હો? મરને કે બાદ રોતે હૈં ન? ક્યા કહતે હૈં? મૃત્યુ કે બાદ ઓ..ઓ.. કરકે જાતે હૈં ન? શોક.. શોક. શોક કહતે હૈં? હમારે યહાં મરનેકે બાદ ઓ..ઓ.. કરકે સબ જાતે હૈં. અપને તો અપની કાઠિયાવાડી ભાષા માલૂમ હૈ. મરતે હૈં તબ રિશ્તેદાર આતે હૈં. ઉસે ક્યા કહતે હૈં? શોક. આતે હૈં. કિસકા રૂદન? કૌન મર ગયા? કૌન જીયે?

સૂર્ય કભી મર ગયા? શામકો અસ્ત હોતા હૈ ન? કોઈ રોતા હૈ? અરે..! સૂરજ ચલા ગયા, મર ગયા. સૂર્યોદય હોતા હૈ તબ કોઈ ખુશી હોતા હૈ. સૂર્ય મર ગયા થા, અબ જન્મ

હુઆ. સૂર્ય તો વૈસાકા વૈસા હૈ. 'સમ્યક્જ્ઞાન દીપિકા'મેં દૃષ્ટાંત દિયા હૈ. 'સમ્યક્જ્ઞાન દીપિકા'મેં 'ધર્મદાસ ક્ષુલ્લક' ને (દૃષ્ટાંત દિયા હૈ). ... અરે.. ભૈયા! સૂર્ય મર જાય તો ક્યા કરેગા? તો ચંદ્ર તો હૈ કિ નહીં? ચંદ્ર મરે તો ક્યા કરેગા? નક્ષત્ર તો હૈ કિ નહીં? નક્ષત્ર મરે તો ક્યા કરેગા? તારા હૈ કિ નહીં? તારા મરેગા તો ક્યા કરેગા? હમ તો હૈ. ઐસા લિયા હૈ, 'સમ્યક્જ્ઞાન દીપિકા'મેં. કૌન મરે? હમ તો સદા ત્રિકાલ અવિનાશી જીવંત જ્યોત હૈ. શાશ્વત ચિદાનંદ જીવંત જ્યોત મૈં હૂં. ત્રિકાલ જીવંત જ્યોત મેરી, મેરે મેં કોઈ ક્ષતિ આયી નહીં. અભાવ તો કૈસે હો, લેકિન ક્ષતિ ભી હુઈ નહીં. આહાહા..! યે માર્ગ ઐસા હૈ, ભૈયા!

મુમુક્ષુ :- મહારાજ! એક લડકા હો તો આનંદ.

ઉત્તર :- એક લડકા હો તો આનંદ. આપકા લડકા હૈ કિ નહીં? લડકા તો હૈ. યે હમારે 'નેમિદાસભાઈ'કો લડકે નહીં હૈ. લડકા યાની ક્યા? સમજે? વહ હમારે આયા થા, ... આતા હૈ ન? લોગ બોલતે હૈં, હમ સુનતે થે. ... માંગતા હૈ. ... ઈતના થા લેકિન મુજે નહીં દિયા. અરે..! ઐસા હુઆ, વૈસા હુઆ. ... દોપહર કથા મેં લોગ આતે હૈં ન? અરે.. ભગવાન! લડકે કૌન? લડકા-પ્રજા તો સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અપની પ્રજા હૈ. આહાહા..! યે પ્રજા. યે તો ધૂલમેં મુફ્તમેં સચ્ચા માના. વહી લડકા પ્રતિકૂલ હો જાયે તો બાપકો માર ડાલે.

મુમુક્ષુ :- મહારાજ! સમજે નહીં, આપને ક્યા કહા?

ઉત્તર :- .. નહીં સમજે? લડકા વિરૂદ્ધ હો જાયે તો પિતાજીકો માર ડાલે. સમજમેં આયા? 'ચુડા' મેં ઐસા બના થા. ઉસકા પિતા બૈઠા થા, ખાતા થા. ઉસકે લડકેકો વિરોધ હો ગયા, કોઈ ભી કારણ સે. તો ભી તેલકા કડાયા ચૂલા પર રખા થા. ચૂલા સમજે? તેલ.. તેલ. ઉસકો માલૂમ નહીં થા. બાપકો ઐસા લગા ગર્મ પાની હોગા. વહ ખાના ખા રહા થા તો તેલકી કડાઈ ઉઠાકર બાપ પર ડાલ દિયા. લો, યે લડકા. એક લડકા હો તો ઠીક.

મુમુક્ષુ :- ઉસમેં ઉસને ક્યા કિયા?

ઉત્તર :- ઉસને કરનેકા ભાવ કિયા ન? માર ડાલનેકા. ભાવ કિયા કિ નહીં? ઉસે પિતા કહે, પિતા. ધૂલમેં ભી પિતા માના નહીં. અનુકૂલતા દે તો ભી ક્યા? અનુકૂલતા તો ઉસકો પૂર્વ પુણ્યકે કારણ મિલતી હૈ. અનુકૂલતા ક્યા હૈ ઉસમેં? અનુકૂલતા હૈ ક્યા?

મુમુક્ષુ :- નામ ચલતા હૈ આગેકે લિયે.

ઉત્તર :- નામ ચલતા હૈ, અજ્ઞાનકા. ભગવાન નામ બિનાકી ચીજ પ્રભુ, ઉસકો નામ ક્યા? સમજમેં આયા? ઐસે આત્માકા અનામી ચીજકા નામ રખના હૈ? આહા..! રખડનેકા અધ્યવસાય એકત્વ હૈ, ઐસા કહતે હૈં. સૂક્ષ્મ ભાવ હૈ, ભગવાન! દેખો!

'**ઉનકે પુત્ર...**' દેખો! '**દેહકો પરકી આત્મા જાનતે હૈં, ઉનકે પુત્ર સ્ત્રી આદિ કુટુંબિયોંમેં મોહ (મમત્વ) હોતા હૈ.**' ઉસે હોતા હી હૈ. લડકા ગલેકા હાર. તુજે દેખકર તો ખુશ હો જાતા હૂં. મૂર્ખ હૈ બડા. પંડિતજી! આહા..! દેખો ન! કહા કિ નહીં? અધ્યવસાય દુઃખકી એકત્વબુદ્ધિ હૈ. પુત્ર દેખકર ખુશી, સ્ત્રી દેખકર ખુશી (હોતા હૈ). આહાહા..! હમારા બેટા કર્મી જાગા. બહુત પૈસા લાતે હો. ઓહોહો..! લાખ-લાખ રૂપયેકી કમાઈ મહિનેમેં. બહુત બડા કર્મી જાગા! કુલકો ઉજ્જ્વલ કિયા. ચાર ગતિકો ઉજ્જ્વલકી. રખડનેમેં. એય..!

'નેમિદાસભાઈ'! લડકા નહીં હૈ તો કોઈ શોક નહીં હૈ ન?

મુમુક્ષુ :- નામ ચડાને કે લિયે ગોદ લેતે હૈં.

ઉત્તર :- હાં, ગોદ લેતે હૈં. પાંચ-દસ લાખ હો તો ગોદ લે. ઉસકે બદલે પાંચ-દસ લાખ ધર્મ કે નામ પર ખર્ચ કરે તો કુછ પુણ્ય તો બંધે. યે તો મુફ્તમેં પાપમેં દિયા. અધ્યવસાય હૈ કિ મેરા નામ ચડેગા. આહાહા..! મુર્ખકી કોઈ નિશાની હોતી હૈ?

મુમુક્ષુ :- યે બાત મૂર્ખતા કી હૈ?

ઉત્તર :- મૂર્ખતાકી હૈ. સમજમેં આયા?

'જબ યે જીવ-અજીવકે સ્વરૂપકો જાને તબ દેહકો અજીવ જાને,...' દેખો! યહ તો જડ હૈ. શરીરકા પ્રત્યેક રોમ જડ હૈ. સુંદર દિખે આંખ, સુંદર દિખે નાક, સુંદર દિખે શરીર.. સબ જડકી પર્યાય હૈ. અંદર માંસ હૈ. હડ્ડીયોંકો ખડી રખકર દેખે. યહ માંસ આદિ કીચડ હૈ. પંક-કીચડ નહીં હો તો અકેલી હડ્ડીયોંકા પીંજર દિખે. દૂર ભાગે. એક બર્તનમેં ઉસકા માંસ નિકાલો, એક બર્તનમેં ઉસકી આંત નિકાલો, એક બર્તનમેં ઉસકી હડ્ડિયાં નિકાલો. તીનોં ભર દો ઐસી યહ ચીજ હૈ. આહાહા..! ભગવાન પવિત્રતાકા પિંડ હૈ, તો શરીર અશુચિતાકા પૂર્ણ ઘર હૈ. ઉસે અપના માનના! પૂરે સંસારકો અપના માના, ઐસા કહતે હૈં, હાં! જો દેહકો અપના માનતા હૈ વહ પૂરે સંસારકો અપના માનતા હૈ. સંસાર સે ઉસે છૂટના નહીં હૈ. બહિરાત્મા કહતે હૈં ન? યહાં બહિરાત્માકી વ્યાખ્યા હૈ. ભાઈ! બહિરાત્માકી બાત હૈ. મુક્તિકે સિવા બંધન કિસકો હોતા હૈ, ઉસકી બાત હૈ. અધિકાર મોક્ષકા હૈ. બંધન બહિરાત્માકો ક્યોં હોતા હૈ? યહ કહતે હૈં.

'આત્માકો અમૂર્તિક ચૈતન્ય જાનેં,...' મૈં તો રૂપ, રંગ, ગંધ, સ્પર્શ બિનાકી ચીજ, આનંદકા ધામ મૈં આત્મા હૂં. મેરેમેં વહ નહીં ઔર ઉસમેં મૈં નહીં. ભેદજ્ઞાન હૈ, ભગવાન! યે કોઈ સાધારણ બાતસે, બોલનેસે, શાસ્ત્ર પઢનેસે યહ ચીજ આ નહીં જાતી.

મુમુક્ષુ :- શાસ્ત્ર પઢના કિ નહીં પઢના?

ઉત્તર :- પઢનેકા વિકલ્પ હો તો પઢે. પઢા વહ કહાં આત્માકી ચીજ હૈ? યહાં તો યહ કહતે હૈં. પરકી પઢાઈકા જ્ઞાન મેરા હૈ, વહ ભી બહિરાત્મા હૈ. વહ બંધકા કારણ હૈ, ઉસકો અપના માનતા હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા? શાસ્ત્ર પઢને સે જો જ્ઞાન હુઆ, ઉસ જ્ઞાનકો અપના માને તો મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. ક્યોંકિ પરલક્ષીજ્ઞાન બંધકે કારણરૂપ જ્ઞાનકો અપને અબદ્ધ સ્વભાવકે સાથ મિલાયા. સમજમેં આયા? આહાહા..! સૂક્ષ્મ અધ્યવસાય..

ભગવાન જ્ઞાનાનંદ ચિદાનંદ સ્વરૂપ, ઉસમેં પરલક્ષી, પરસત્તાવલંબી.. આતા હૈ ન? રહસ્યપૂર્ણ ચીઠ્ઠીમેં આતા હૈ. પરસત્તાવલંબી જ્ઞાનકો કભી મોક્ષમાર્ગ કહતે નહીં. આતા હૈ? મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશકમેં રહસ્યપૂર્ણ ચિઠ્ઠી હૈ ન? ચિઠ્ઠી.. ચિઠ્ઠી. સમજમેં આયા? પરમાર્થ વચનિકા. પરમાર્થ વચનિકા હૈ ન? બહુત બાર પઢી હૈ. પહલીબાર .. પઢી થી. મિલતી નહીં થી. ગુજરાતી હો ગયા, લો! પરમાર્થ વચનિકા, દેખો! **'કિસી જાતિકા જ્ઞાન ઐસા નહીં હોતા કિ પરસત્તાવલંબનશીલી હોકર મોક્ષમાર્ગ સાક્ષાત્ કહે.'** સાક્ષાત્ ક્યા? વહ નિમિત્ત હૈ. જો અપને સ્વભાવકા આશ્રય કરકે અનુભવ કરે તો ઉસ જ્ઞાનકો નિમિત્ત કહનેમેં આતા હૈ. લેકિન

ઐસા ભાન કરે તો. ઉસસે હોતા હૈ ઐસા નહીં. સમજમેં આયા? પરસત્તાવલંબી (જ્ઞાનકો) મોક્ષમાર્ગ સાક્ષાત્ કહે ઐસા હૈ નહીં. **'અવસ્થાપ્રમાણ પરસત્તાવલંબક (જ્ઞાન) હોતા હૈ.'** સમજમેં આયા? જબતક પૂર્ણ વીતરાગતા ન હો, તબતક જ્ઞાનીકો ભી અપને દ્રવ્યકે આશ્રયસે સમ્યગ્જ્ઞાન હુઆ વહ મોક્ષકા માર્ગ ઔર ઉસકે સાથ પરસત્તાવલંબી જ્ઞાન હુઆ વહ બંધકા માર્ગ. હોતા હૈ, જૈસે જ્ઞાનીકો શુભભાવ હોતા હૈ, ઐસા કહના ભી વ્યવહાર હૈ. ઐસે જ્ઞાનીકો પરસત્તાવલંબી જ્ઞાન અવસ્થાપ્રમાણમેં હોતા હૈ. લેકિન હૈ બંધકા કારણ. સમજમેં આયા? 'પરમાર્થ વચનિકા', 'બનારસીદાસ'.

'(પરંતુ) પરસત્તાવલંબી જ્ઞાનકો પરમાર્થતા નહીં કહતા.' ધર્માત્મા સમ્યગ્દૃષ્ટિ અપને જ્ઞાયક સ્વભાવકા અનુભવ કરકે જો જ્ઞાન હુઆ ઉસકો જ્ઞાન માનતા હૈ. લેકિન પરસત્તાવલંબી જ્ઞાનકો પરમાર્થ કહતા નહીં. પરમાર્થ જ્ઞાન હૈ ઐસા નહીં હૈ. ઉસકો પરમાર્થ જ્ઞાન માનના વહ સ્વ ઔર પરકી એકતાબુદ્ધિકા મિથ્યાત્વભાવ હૈ. આહાહા..! સ્વસત્તા ભગવાન ચૈતન્યમૂર્તિ પ્રભુ, ઉસકે આશ્રય સે જો જ્ઞાન હુઆ, વહ સ્વસત્તાકા સ્વમેં હૈ ઐસા જ્ઞાન (હુઆ), ઔર પરલક્ષ્યસે જો હુઆ વહ પરસત્તાકા જ્ઞાન, પરમેં અસ્તિત્વ હૈ, અપનેમેં નહીં. આહાહા..! સમજમેં આયા? સૂક્ષ્મ હૈ, '..ભાઈ'!

ભગવાનઆત્મા આનંદકા કંદ જ્ઞાનકી મૂર્તિ, ઉસકા આશ્રય કરકે જો જ્ઞાન હુઆ વહ અપના જ્ઞાનતો મોક્ષમાર્ગકા અવયવ હૈ. વહ તો અપને અસ્તિત્વમેં હૈ ઐસા માનના. ઔર પરલક્ષ્યસે જો ઉત્પન્ન હુઆ વહ, વાસ્તવમેં અપને અસ્તિત્વમેં પર્યાય મેં હૈ હી નહીં. યે સ્વ-પરકા એકત્વ અધ્યાસ વહ મિથ્યાત્વભાવ હૈ. ક્યા પર? પર જ્ઞાન. ક્ષયોપશમ પર્યાય જો પરસત્તાવલંબી પરકે લક્ષ્યસે હુઈ ઉસકો અપના માનના, અપના ત્રિકાલ અસ્તિત્વ જ્ઞાયકભાવ હૈ, ઉસસે ઉત્પન્ન હુઆ જ્ઞાન, ઉસ જ્ઞાનકો અપના માનના વહ એકત્વ હો ગયા. ઓહોહો..! યે તો ઉસકા અંતરકા માર્ગ હૈ, ભાઈ! યે કોઈ બાહર સે મિલે ઔર .. સે મિલે ઐસી ચીજ હૈ નહીં. આચાર્યકો સૂક્ષ્મ બાત યહ કહની હૈ. દૃષ્ટાંત તો સ્થૂલ લિયા હૈ. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- '**अविदिदत्थमप्पाणं**' આત્માકો વાસ્તવિક જ્ઞાન હુઆ નહીં, ઐસા કહતે હૈં. અવિદિતપદાર્થ. અવિદિતપદાર્થ-નહીં જાના હૈ પદાર્થ જિસને, ઐસા કહતે હૈં. સમજમેં આયા?

'આત્માકો અમૂર્તિક ચૈતન્ય જાને, અપની આત્માકો અપની માને ઔર પરકી આત્માકો પર જાનેં, તબ પરમેં મમત્વ નહીં હોતા હૈ.' જિસમેં અપના સ્વરૂપ નહીં માને તો વહ મેરા હૈ, ઐસા કહાંસે આયા? ઐસા કહતે હૈં. જિસ ભાવકો અપના નહીં માના તો વહ મેરા હૈ ઐસા ઉસમેં આતા નહીં. આહાહા..! **'ઈસલિયે જીવાદિક પદાર્થકા સ્વરૂપ અચ્છી તરહ જાનકર મોહ નહીં કરના યહ બતલાયા હૈ.'** ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહતે હૈં, ભાઈ! તેરી ચીજમેં નહીં ઉસ ચીજકો અપના માનના વહ છોડ દે. ઉસે છોડ દેને કે લિયે યહ બાત બતલાઈ હૈ. સમજમેં આયા?

आगे कहते हैं कि मोहकर्मके उदयसे (–उदयमें युक्त होनेसे) मिथ्याज्ञान और मिथ्याभाव होते हैं, उससे आगामी भवमें भी यह मनुष्य देहको चाहता है :–

ગાથા-૧૧

मिच्छाणाणेसु रओ मिच्छाभावेण भाविओ संतो।
मोहोदएण पुणरवि अंगं [1]सं मण्णए मणुओ।।११।।

मिथ्याज्ञानेषु रतः मिथ्याभावेन भावितः सन्।
मोहोदयेन पुनरपि अंगं मन्यते मनुजः।।११।।

રહી લીન મિથ્યાજ્ઞાનમાં, મિથ્યાત્વભાવે પરિણમી,
તે દેહ માને 'હું'પણે ફરીનેય મોહોદય થકી. ૧૧.

अर्थ :– यह मनुष्य मोहकर्मके उदयसे (उदयके वश होकर) मिथ्याज्ञानके द्वारा मिथ्याभावसे भाया हुआ फिर आगामी जन्ममें इस अंग (देह)को अच्छा समझकर चाहता है।

भावार्थ :– मोहकर्मी प्रकृति मिथ्यात्वके उदयसे (–उदयके वश होनेसे) ज्ञान भी मिथ्या होता है; परद्रव्यको अपना जानता है और उस मिथ्यात्व ही के द्वारा मिथ्या श्रद्धान होता है, उससे निरन्तर परद्रव्यमें यह भावना रहती है कि यह मुझे सदा प्राप्त होवे, इससे यह प्राणी आगामी देहको भला जानकर चाहता है।।११।।

ગાથા-૧૧ ઉપર પ્રવચન

'**આગે કહતે હૈં કિ મોહકર્મકે ઉદયસે (–ઉદયમેં યુક્ત હોનેસે) મિથ્યાજ્ઞાન ઔર મિથ્યાભાવ હોતે હૈં, ઉસસે આગામી ભવમેં ભી યહ મનુષ્ય દેહકો ચાહતા હૈ :–**' દેહ અચ્છા હો, ઐસા હો, વૈસા હો, ઐસી ચાહના રહે. ગહરાઈમેં (ઐસા રહે કિ) દેહ અચ્છા હોગા, મુજે ... હોગા, ઐસી મિથ્યાદૃષ્ટિકી ભાવના રહતી હૈ. જિસકો વર્તમાનમેં દેહમેં એકત્વબુદ્ધિ હૈ, વહ ભવિષ્યમેં ભી એકત્વબુદ્ધિમેં પરદેહકો ચાહતા હૈ. આહાહા..!

मिच्छाणाणेसु रओ मिच्छाभावेण भाविओ संतो।
मोहोदएण पुणरवि अंगं [1]सं मण्णए मणुओ।।११।।

અર્થ :– '**યહ મનુષ્ય મોહકર્મકે ઉદયસે (ઉદયકે વશ હોકર) મિથ્યાજ્ઞાનકે દ્વારા મિથ્યાભાવસે ભાયા હુઆ ફિર...**' જૂઠા જ્ઞાન, જૂઠી શ્રદ્ધા, ઉસસે જૂઠી ભાવનાસે ભાયા હુઆ '**ફિર આગામી જન્મમેં ઇસ અંગ (દેહકો) અચ્છા માનકર ચાહતા હૈ.**' સન્માન કરે. દેહ અચ્છા મિલા, અચ્છા મિલા. પરભવમેં દેહ અચ્છા મિલે. અજ્ઞાની સ્વ-પરકી

१ – मु. सं. प्रतिमें 'सं मण्णए' ऐसा प्राकृत पाठ है जिसका 'स्वं मन्यते' ऐसा संस्कृत पाठ है।

એકત્વબુદ્ધિવાલા ભવિષ્યકે દેહકા સન્માન કરતા હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા? જન્મ લેના વહ કલંક હૈ. આહાહા..! અજ્ઞાની જન્મમેં દેહ મિલે ઉસકા સન્માન કરતા હૈ. મિથ્યા અધ્યવસાય હૈ. સમજમેં આયા? 'યોગસાર'મેં આતા હૈ ન? શરમજનક જન્મ ટલે. આહાહા..! ભગવાનઆત્મા, જિસમેં રાગકા અંશ ભી નહીં, ઉસકો યહ શરીરકા લોચા પ્રાપ્ત હો, કલંક હૈ. અજ્ઞાની ઉસકા સન્માન કરતા હૈ. સમજમેં આયા? યે સૂક્ષ્મ અભિપ્રાય બતલાતે હૈં, હોં! મોક્ષ અધિકાર હૈ ન.

મુમુક્ષુ :- મોક્ષ સાધને કે લિયે તો સાધન..

ઉત્તર :- બિલકુલ (નહીં), સાધન-ફાધન કૈસા? રાગ સાધન નહીં તો શરીર સાધન કૈસા? શરીર આદ્યમ ખલુ ધર્મ સાધનમ્, આતા હૈ. ધૂલમેં ભી સાધન નહીં હૈ. યે વૈદ્ય ઐસા લગા દે કિ શરીરકી સ્ફુર્તિ રહે તો મનકી સ્ફુર્તિ રહે ઔર મનકી સ્ફુર્તિ રહે તો જ્ઞાન યથાર્થ હો જાયે. ધૂલમેં હોતા નહીં. સમજમેં આયા? તેરે આત્માકા ચૈતન્ય વિગ્રહ શરીર અંદરમેં દૃષ્ટિ દે તો નિરોગી હો જાય. આહાહા..! સમજમેં આયા?

યહાં કહતે હૈં, **'મોહકર્મકે ઉદયસે (ઉદયકે વશ હોકર) મિથ્યાજ્ઞાનકે દ્વારા મિથ્યાભાવસે ભાયા હુઆ ફિર આગામી જન્મમેં અંગ** (દેહ)**...'** યહ ધૂલ-અંગ. અચ્છા ભાવ મિલા. આહાહા..! દેહકા સન્માન કરતા હૈ, ભલા માનતા હૈ.

ભાવાર્થ :- 'મોહકર્મકી પ્રકૃતિ મિથ્યાત્વકે ઉદયસે (-ઉદયકે વશ હોનેસે) જ્ઞાન ભી મિથ્યા હોતા હૈ,...' પ્રકૃતિમેં જુડનેસે, હાં! કર્મસે નહીં. **'પરદ્રવ્યકો અપના જાનતા હૈ ઔર ઉસ મિથ્યાત્વ હી કે દ્વારા મિથ્યા શ્રદ્ધાન હોતા હૈ, ઉસસે નિરંતર પરદ્રવ્યમેં યહ ભાવના રહતી હૈ...'** લ્યો! જ્ઞાની અપના દ્રવ્ય પરસે ભિન્ન માનતા હૈ તો અપને દ્રવ્યકી ભાવના રહતી હૈ. અજ્ઞાની પરકો અપના માનતા હૈ. તો જિસકો અપના માને ઉસકી વૃદ્ધિ ચાહતા હૈ. સમજમેં આયા? **'નિરંતર પરદ્રવ્યમેં યહ ભાવના રહતી હૈ કિ યહ મુઝે સદા પ્રાપ્ત હોવે,..'** લડકા, દેહ ઐસે હી રહો, ઐસે હી રહો, શાતા રહો. શાતા રહો વહ તો જડકી અવસ્થા હુઈ. સમજમેં આયા? એય..! 'પોપટભાઈ'! શરીરકો ઠીક રહો, બરાબર સાબુ (લગાઓ). દસ રૂપયેકા સાબુન. પાગલપન.. ... પાગલ જૈસા લગે. ઉન્મત્ત.. ઉન્મત્ત, હાં! ... આહા..! ભગવાન! ... ચેષ્ટા જડકી હૈ, ભગવાન! આહા..!

યહાં આચાર્ય (કહતે હૈં), જિસ બાહ્ય વસ્તુકો અપની માનતા હૈ, વહ ઠીક રહે ઐસી બુદ્ધિ સ્વ-પરકા એકત્વ મિથ્યાત્વ હૈ. ઔર ઉસકી ભાવના વહ રહતી હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા..! **'ઈસસે યહ પ્રાણી આગામી દેહકો ભલા જાનકર ચાહતા હૈ.'** લો!

મુમુક્ષુ :- શરીરકી સારી વ્યવસ્થા છોડ દે, ફિર તો..

ઉત્તર :- શરીરકી ચેષ્ટા કૌન છોડે? વિકલ્પ સે છૂટે.. .. કૌન કર સકતા હૈ? સમજમેં આયા? કિતને બજે? પૌને નૌ?

યહાં તો જો રાગકો ભી અપના માને તો રાગકી ભાવના રહે. રાગ બઢે તો ઠીક. જિસકો અપના માને ઉસકી વૃદ્ધિ ચાહે. દયા, દાનકા વિકલ્પ મેરા હૈ ઐસા માને તો દયા, દાનકા વિકલ્પ બહુત હો તો ઠીક. યે સબ એકત્વબુદ્ધિ મિથ્યાત્વકી હૈ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- કિસકા ધ્યાન રખે? કૌન ધ્યાન રખે?

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- લેકિન શરીર તો સદા હૈ, ઉસકે જડરૂપ સદા હૈ, સદા હૈ.

મુમુક્ષુ :- શરીર ઠીક નહીં રખે તો કુછ ધ્યાન તો રખના પડે.

ઉત્તર :- ધૂલ ભી ધ્યાન રખનેસે ઠીક નહીં રહેગા. વહ તો ઉસકી પર્યાય અનુસાર રહેગા. સમજમેં આયા? ધ્યાન રખેંગે તો રહેગા, વહ તો મિથ્યાત્વભાવ-દોકી એકત્વબુદ્ધિ હૈ, ઐસા કહતે હૈં. આહાહા..! બહિરાત્માકી સૂક્ષ્મ એકત્વબુદ્ધિ કહાં હોતી હૈ, યહ બાત કરતે હૈં. સમજમેં આયા? બિલકુલ નિરાલા ભગવાન, ઉસકો પરકા સંગ કહાં? રાગકા ભી સંગ નહીં હૈ તો શરીરકા સંગ કહાં? ઐસે સંગ માનકર ઉસકી ભાવના રહે કિ વહ મેરી ચીજ હૈ તો ઠીક રહે તો ઠીક. યે માન્યતા મિથ્યાત્વ હૈ. '**યહ પ્રાણી આગામી દેહકો ભલા જાનકર ચાહતા હૈ.**' લ્યો! અબ મુનિ કૈસે હૈં? ધર્માત્મા કૈસા હૈ? (યહ કહતે હૈં). દેખો!

आगे कहते हैं कि जो मुनि देहमें निरपेक्ष है, देहको नहीं चाहता है, उसमें ममत्व नहीं करता है वह निर्वाणको पाता है :–

ગાથા-૧૨

जो देहे णिरवेक्खो णिद्दंदो णिम्ममो णिरारंभो।
आदसहावे सुरओजोई सो लहइ णिव्वाणं।।१२।।

यः देहे निरपेक्षः निर्द्वन्दः निर्ममः निरारंभः।
आत्मस्वभावे सुरतः योगी स लभते निर्वाणम्।।१२।।

નિર્દ્વંદ્વ, નિર્મમ, દેહમાં નિરપેક્ષ, મુક્તારંભ જે,
જે લીન આત્મસ્વભાવમાં, તે યોગી પામે મોક્ષને. ૧૨.

अर्थ :– जो योगी ध्यानी मुनि देहमें निरपेक्ष है अर्थात् देहको नहीं चाहता है, उदासीन है, निर्द्वन्द है – रागद्वेषरूप इष्ट–अनिष्ट मान्यता से रहित है, निर्ममत्व है–देहादिकमें 'यह मेरा' ऐसी बुद्धिसे रहित है, निरारंभ है–इस शरीरके लिये तथा अन्य लौकिक प्रयोजनके लिए आरंभसे रहित है और आत्मस्वभावमें रत है, लीन है, निरन्तर स्वभावकी भावना सहित है, वह मुनि निर्वाणको प्राप्त करता है।

भावार्थ :– जो बहिरात्माके भावको छोड़कर अन्तरात्मा बनकर परमात्मामें लीन होता है वह मोक्ष प्राप्त करता है। यह उपदेश बताया है।।१२।।

ગાથા-૧૨ ઉપર પ્રવચન

'**આગે કહતે હૈં કિ જો મુનિ દેહમેં નિરપેક્ષ હૈ, દેહકો નહીં ચાહતા હૈ, ઉસમેં મમત્વ નહીં કરતા હૈ વહ નિર્વાણકો પાતા હૈ :-**' (અજ્ઞાની) સંસાર મેં રખડે, યે નિર્વાણ કો પાતે હૈં.

जो देहे णिरवेक्खो णिद्दंदो णिम्ममो णिरारंभो।
आदसहावे सुरओजोई सो लहइ णिव्वाणं।।१२।।

આહાહા..! ઈસકી ટીકા કરનેવાલા કોઈ.. 'જયસેનાચાર્ય' ...

અર્થ :- '**જો યોગી ધ્યાની મુનિ દેહમેં નિરપેક્ષ હૈ...**' જો કોઈ ધર્માત્મા અપના દેહ નહીં માનતે, મૈં તો ચૈતન્યવિગ્રહ દેહ હૂં, ચૈતન્યશરીર હૂં. મેરેમેં તો રાગ ભી નહીં તો શરીર કહાં આયા? '**દેહકો નહીં ચાહતે હૈં, ઉદાસીન હૈ, નિર્દ્વંદ હૈ-રાગદ્વેષરૂપ...**' દ્વંદ નહીં હૈ. અનુકૂલતામેં રાગ ઔર પ્રતિકૂલતામેં દ્વેષ, મિથ્યાત્વભાવ હૈ. સમજમેં આયા? યે ચીજ અનુકૂલ હૈ ઐસા માનકર રાગ હુઆ વહ મિથ્યાત્વભાવ હૈ. કોઈ ચીજ અનુકૂલ હૈ હી નહીં, ચીજ તો જ્ઞેય હૈ. જાનનેલાયક જ્ઞેયમેં દો ભાગ કર દિયે-એક ઠીક ઔર એક અઠીક. વહ તો મિથ્યાત્વભાવસે કિયા હૈ. સમજમેં આયા?

'**નિર્દ્વંદ હૈ-રાગદ્વેષરૂપ ઈષ્ટ-અનિષ્ટ માન્યતા સે રહિત હૈ,...**' અનિષ્ટ માન્યતાસે રહિત હૈ. લો! '**નિર્મમત્વ હૈ-દેહાદિકમેં 'યહ મેરા' ઐસી બુદ્ધિસે રહિત હૈ, નિરારંભ હૈ-ઈસ શરીર કે લિયે તથા અન્ય લૌકિક પ્રયોજનકે લિએ આરંભસે રહિત હૈ...**' મુનિ તો આરંભસે રહિત હૈ. ઉનકે લિયે આહાર બનાયા હો, લેકિન ઉસકો લેતે નહીં. ચૌકા બનાકર લે વહ મુનિ હૈ નહીં. મુનિ નિરારંભી (હોતે હૈં). ઓહો..! સમજમેં આયા? કહાં લે ગયે? દેહકો અપના નહીં માનતે ઔર અપને આત્માકા ભાન હૈ, યહાં તો કહતે હૈં કિ ઉસકા આરંભ ભી અપનેમેં કરતે નહીં. ઉત્કૃષ્ટ દશા હો ગઈ ન! નિરારંભી.

'**ઔર આત્મસ્વભાવમેં રત હૈ,...**' દેખો! મુનિ. સમકિતીસે યહાં બાત કરતે હૈં, લેકિન યહાં મુનિકી ઉત્કૃષ્ટ બાત કરતે હૈં. આત્મવિષે-આત્મસ્વભાવ ચૈતન્યમૂર્તિમેં લીન હૈં. '**નિરંતર સ્વભાવકી ભાવના...**' દેખો! અજ્ઞાની પરકી ભાવના કરતા થા. રાગ હો તો ઠીક, શરીર હો તો ઠીક, પર હો તો ઠીક, જિસકો અપના માનતા હૈ વહ ઠીક. જ્ઞાની અપને આત્મસ્વભાવકો (અપના માનતા હૈ) તો ઉસકી ભાવના કરતે હૈં. મૈં એકાગ્ર હોકર કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરું. અંતર એકાગ્ર હોકર શુક્લધ્યાન પ્રાપ્ત કરું. ઐસી ભાવના ધર્મીકી હૈ. '**મુનિ નિર્વાણકો પ્રાપ્ત કરતા હૈ.**' વહ મુક્તિકો પાતે હૈં. મોક્ષમાર્ગ હૈ ન. મોક્ષપ્રાભૃત હૈ ન.

ભાવાર્થ :- '**જો બહિરાત્માકે ભાવકો છોડકર અંતરાત્મા બનકર...**' યહ સંક્ષેપ કર દિયા. '**પરમાત્મામેં લીન હોતા હૈ વહ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરતા હૈ. યહ ઉપદેશ બતાયા હૈ.**' લો! અબ સંક્ષેપ મેં વ્યાખ્યા કરતે હૈં.

મુમુક્ષુ :- જો નિર્વાણ મોક્ષનિર્વાણ પામે...

ઉત્તર :- નિર્વાણ અભી પાતે હૈં. ઐસા કી નિર્વાણ પાતે હૈં, ઉસકી બાત હૈ, ઐસા કહતે હૈં. અભી નિર્વાણ હૈ. યે સમ્યગ્દર્શન હુઆ તો મુક્તિકી શુરુઆત હો ગઈ. કહો, સમજમેં આયા? રાગસે મુક્ત, સ્વભાવસે એકત્વ (હુઆ તો) મુક્તિ હુઈ. સ એવ મુક્ત, મુક્ત એવ. આતા હૈ ન એક કલશમેં? નહીં? મુક્ત એવ આતા હૈ, કલશમેં આતા હૈ. સમ્યગ્દૃષ્ટિ મુક્ત એવ. મિથ્યાત્વ હી સંસાર ઔર સમકિત મુક્તિ. આહા..! રાગમાત્ર સે જહાં ભિન્ન હો ગયા. સ્વભાવ તો અબંધ હૈ. અબંધસ્વભાવકા ભાન હુઆ તો મુક્તિ હો ગઈ. મુક્ત આત્મા દૃષ્ટિમેં આયા, મુક્તિ હો ગઈ. પર્યાયમેં થોડી મુક્તિ બાકી હૈ, વહ ક્રમશઃ હોગી. સમજમેં આયા? સમ્યગ્દર્શન ક્યા ચીજ હૈ!

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- મુનિરાજ ઉત્કૃષ્ટ મોક્ષકા કારણ હૈ વહ બતલાતે હૈં. લેકિન સમકિતીકો સમજાતે હૈં. મિથ્યાદૃષ્ટિકો સમજાતે હૈં, સમ્યગ્દૃષ્ટિ મુક્ત હૈ. દેહ સે નિરપેક્ષ હૈ. સબ શબ્દ ઉસકો લાગૂ પડતે હૈં. નિર્દ્વંદ હૈ. અનુકૂલ-પ્રતિકૂલમેં જ્ઞાની રાગ-દ્વેષ કરતે નહીં. નિર્મમ હૈ-પરકો અપના માનતે નહીં. નિરારંભ હૈ-રાગકે આરંભ સે રહિત ચૈતન્યમૂર્તિમેં દૃષ્ટિ હૈ.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- અજ્ઞાનીકો કુછ નહીં હોતા. અજ્ઞાની રખડતા હૈ. અજ્ઞાની તો મિથ્યાત્વભાવસે રખડતા હૈ.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- કોઈ ભી રાગ લાભકારક નહીં હૈ. રાગ સે અપને આત્માકો ભિન્ન કરના વહ સાધન.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- કર્મ-ફર્મ નહીં. પહલે અશુભરાગ ટાલે ઔર શુભ રહે ઐસી ચીજ નહીં હૈ.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- નહીં, યે તો સમકિતીકે લિયે હૈ. ઉસકો નિર્વાણ હી હૈ.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- અજ્ઞાની દેહકો ચાહતા હૈ, રાગકો ચાહતા હૈ. વહ અજ્ઞાની હૈ. જ્ઞાનીકો દેહકી ચાહના નહીં. વિકલ્પ આતા હૈ લેકિન વિકલ્પકા વિકલ્પ-પ્રેમ નહીં. રાગકા રાગ નહીં. ઐસી બાત હૈ. ધર્મીજીવ તો બિલકુલ વિકલ્પ, શુભરાગ ઉસસે ભી ભિન્ન પડતે હૈં, ઉસકી ભાવના નહીં કરતે હૈં. રાગકી ભાવના કરે તો દૃષ્ટિ મિથ્યાત્વ હૈ. સમ્યગ્દૃષ્ટિ અપને જ્ઞાયકભાવકી ભાવના કરતે હૈં. ઐસી બાત હૈ. દેખો! ઈસલિયે ખુલાસા કરતે હૈં. તેરહવીં ગાથામેં ખુલાસા કરતે હૈં. સ્વદ્રવ્ય ઔર પરદ્રવ્ય, દો હી બાત.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- લાભ કિસકા? સાધકભાવકા. દૂસરા કોઈ લાભ નહીં હૈ. રાગ-ફાગકા લાભ હૈ નહીં. રાગ તો વિષ હૈ, દુઃખ હૈ. સૂક્ષ્મ બાત હૈ, ભાઈ! લોગ ઐસા કહતે હૈં કિ પહલે અશુભકો ટાલના, ફિર શુભમેં આના. લેકિન કિસકો? જિસકો શુભ-અશુભ રાગકી રુચિ

છૂટકર અનુભવ આત્માકા હુઆ હૈ, ઉસકો પીછે અવ્રતકા ભાવ છોડકર વ્રતકા વિકલ્પ આતા હૈ. ઐસી બાત હૈ. આહાહા..! સૂક્ષ્મ બાત હૈ. દેખો! વહ સંક્ષેપમેં કહતે હૈં.

आगे बंध और मोक्षके कारणका संक्षेपरूप आगमका वचन कहते हैं :–

ગાથા-૧૩

परदव्वरओ बज्झदि विरओ मुच्चेइ विविहकम्मेहिं।
एसो जिणउवदेसो समासदो[1] बंधमुक्खस्स।।१३।।

परद्रव्यरतः बध्यते विरतः मुच्यते विविधकर्मभिः।
एषः जिनोपदेशः समासतः बंधमोक्षस्य।।१३।।

પરદ્રવ્યરત બંધાય, વિરત મુકાય વિધવિધ કર્મથી,
– આ, બંધમોક્ષ વિષે જિનેશ્વરદેશના સંક્ષેપથી. ૧૩.

अर्थ :– जो जीव परद्रव्यमें रत है, रागी है वह तो अनेक प्रकारके कर्मोंसे बँधता है, कर्मोंका बन्ध करता है और जो परद्रव्यसे विरत है–रागी नहीं है वह अनेक प्रकारके कर्मोंसे छूटता है, वह बन्धका और मोक्षका संक्षेपमें जिनदेवका उपदेश है।

भावार्थ :– बंध–मोक्षके कारणकी कथनी अनेक प्रकारसे है उसका यह संक्षेप है :– जो परद्रव्यसे रागभाव तो बंधका कारण और विरागभाव मोक्षका कारण है, इस प्रकार संक्षेपसे जिनेन्द्रका उपदेश है।।१३।।

ગાથા-૧૩ ઉપર પ્રવચન

‘**આગે બંધ ઔર મોક્ષકે કારણકા સંક્ષેપરૂપ આગમકા વચન કહતે હૈં :–**’ દેખો! આગમ કા વચન સંક્ષેપ સે સંક્ષેપ, થોડે મેં થોડા. ‘**परदव्वरओ बज्झदि**’. યે શબ્દ.

परदव्वरओ बज्झदि विरओ मुच्चेइ विविहकम्मेहिं।
एसो जिणउवदेसो समासदो[1] बंधमुक्खस्स।।१३।।

ભગવાન ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવકા સંક્ષેપ મેં બંધ-મુક્તિકા યહ ઉપદેશ હૈ કિ ‘**જો જીવ પરદ્રવ્યમેં રત હૈ, રાગી હૈ વહ તો અનેક પ્રકારકે કર્મોંસે બંધતા હૈ,...**’ દેખો! કોઈ ભી પ્રાણી રાગ પરદ્રવ્ય હૈ, ઉસ પરદ્રવ્યમેં જિસે પ્રીતિ હૈ ઉસે મિથ્યાત્વકા બંધન હોતા હૈ. ‘**परदव्वरओ बज्झदि**’ મોક્ષ અધિકાર હૈ. ‘**परदव्वरओ बज्झदि**’. રાગ પરદ્રવ્ય હૈ, ઉસમેં રતિ કરતે હૈં વહ મિથ્યાત્વસે બંધતે હૈં. ઐસા જિનવરકા ઉપદેશ હૈ. દેખો! હૈ?

---

१ ‘सदो’ के स्थान पर ‘सओ’ पाठान्तर।

'विरओ मुच्चेइ विविहकम्मेहिं' પરદ્રવ્યસે વિરક્ત હૈ. રાગ, વિકલ્પ ઔર નિમિત્તસે વિરક્ત હૈ વહ મુક્તિકો પાતે હૈં. બહુત સંક્ષેપ મેં કથન (હૈ). સ્વદ્રવ્યકે આશ્રયસે મુક્તિ, પરદ્રવ્યકે આશ્રયસે બંધ. ચાહે તો ભગવાન ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા હો, લેકિન પરદ્રવ્યકા લક્ષ્ય આયા, રાગ હૈ. રાગ બંધકા કારણ હૈ. કહો, 'ધન્નાલાલજી'! હૈ કિ નહીં ઉસમેં? દેખો! ગાથા હૈ કિ નહીં? **'परदव्वरओ बज्झदि'** મહા સિદ્ધાંત હૈ, દેખો! સમજમેં આયા? **'परिणामादो बंधो मुक्खो जिणसासणे दिट्ठो'** ભાવપાહુડ-૧૧૬ ગાથા હૈ ન?

पावं हवइ असेसं पुण्णमसेसं च हवइ परिणामा।
परिणामादो बंधो मुक्खो जिणसासणे दिट्ठो।।११६।।

ભાવપાહુડ કી ૧૧૬ (ગાથા). પરિણામ સે બંધ ઔર પરિણામસે મુક્તિ. ભગવાનકે શાસનકા સાર. સમજમેં આયા? હૈ, વહ લિખા હૈ. **'जिणउवदेसो'**. વીતરાગકા ઉપદેશ બારહ અંગમેં ઐસા આયા હૈ કિ **'परदव्वरओ बज्झदि'** અપને દ્રવ્ય સિવા કોઈ પરદ્રવ્ય હો, સિદ્ધ ભગવાન હો, લેકિન ઉસકા લક્ષ્ય કરનેસે તો રાગ હી ઉત્પન્ન હોતા હૈ. સમજમેં આયા?

'અનેક પ્રકારકે કર્મોંસે બંધતા હૈ,...' મિથ્યાત્વકા બંધ કરતા હૈ. **'જો પરદ્રવ્યસે વિરત હૈ...'** જિસકો પરદ્રવ્યકા પ્રેમ નહીં ઔર અપને દ્રવ્યકા અનુભવ, દૃષ્ટિ રુચિ મેં પ્રેમ હૈ વહ મુક્ત હોતા હૈ. બહુત સંક્ષેપમેં. દેખો! **'समासदो'** **'समासतः'**. **'યહ બંધકા ઔર મોક્ષકા સંક્ષેપમેં જિનદેવકા ઉપદેશ હૈ.'** ચાહે તો તીનલોકકે નાથ સમવસરણમેં બિરાજતે હો, ઉનકી પૂજા અનંત બૈરકી. સુના હૈ? સમ્યગ્જ્ઞાન દીપિકામેં આતા હૈ. મણિરત્ન કે દીપક, કલ્પવૃક્ષકે ફૂલસે તીનલોકકે નાથ સમવસરણમેં સામને બિરાજતે હો, જય ભગવાન! કરકે ઐસી આરતી, પૂજા અનંત બૈર કી. લેકિન વહ તો શુભભાવ, પરદ્રવ્યકે આશ્રયસે શુભભાવ હૈ, બંધકા કારણ હૈ. સમ્યગ્જ્ઞાન દીપિકામેં લિયા હૈ. 'ધર્મદાસ ક્ષુલ્લક'. સમવસરણમેં અનંત બાર જાકર હીરાકી થાલી, મણિરત્નકા દીપક, કલ્પવૃક્ષકા ફૂલ (લેકર) જય ભગવાન! જય ભગવાન! જય ભગવાન! (કિયા). કહતે હૈં કિ, પરદ્રવ્યકે આશ્રયસે તો રાગ હી હોતા હૈ, બંધન હોતા હૈ, ઐસા કહતે હૈં. જિનવરકા સંક્ષેપ ઉપદેશ યહ આયા હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા? **'विरओ मुच्चेइ'** એક હી સિદ્ધાંત. પરદ્રવ્યકા લક્ષ છોડકર ચિદાનંદ આત્મામેં રક્ત હોતા હૈ ઔર પરસે વિરક્ત હોતા હૈ. અપનેમેં રક્ત, પરસે વિરક્ત. વહ મુક્તિકો પાતે હૈં. વિશેષ આયેગા...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

પ્રવચન નં. ૬૭, ગાથા-૧૩થી ૧૬, શુક્રવાર, શ્રાવણ વદ ૫, તા.૨૧-૮-૭૦

અષ્ટપાહુડ, મોક્ષ અધિકાર કી ૧૩વીં ગાથા, ઉસકા ભાવાર્થ હૈ. મોક્ષઅધિકાર હૈ. સંક્ષેપમેં બહુત થોડે સંક્ષેપમેં યહાં ૧૩વીં ગાથામેં સાર કહ દિયા.

ભાવાર્થ :- 'બંધ-મોક્ષકે કારણકી કથની અનેક પ્રકારસે હૈ...' સિદ્ધાંતમેં-શાસ્ત્રમેં બંધકી કથની ઔર મોક્ષકે કારણકી કથની અનેક પ્રકાર સે હૈ. **'ઉસકા યહ સંક્ષેપ હૈ...'** બહુત

સંક્ષેપમેં સાર હૈ. '**જો પરદ્રવ્યસે રાગભાવ તો બંધકા કારણ...**' ચાહે સો વિકલ્પ હો, ચાહે તો પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ હો, લેકિન પરદ્રવ્યકી ઓર ઝુકાવવાલા રાગ બંધકા કારણ હૈ. 'વીરચંદભાઈ'! વીતરાગકા... દેખો! પરદ્રવ્યકે પ્રતિ ઝુકાવકા પ્રેમ બંધકા કારણ. સંક્ષેપમેં યહ બાત હૈ. મોક્ષ અધિકાર હૈ. ચાહે તો તીર્થંકર હો, ચાહે તો જિનવાણી હો, ચાહે તો સમ્મેદશીખર હો, ચાહે તો સ્ત્રી, કુટુંબ-પરિવાર, લક્ષ્મી હો, વહ પરદ્રવ્ય હૈ. ઔર પરદ્રવ્યકે ઝુકાવસે તો રાગ ઔર વિકાર હી ઉત્પન્ન હોતા હૈ.

મુમુક્ષુ :- ઝુકાવ માને?

ઉત્તર :- વલણ. વલણ માને? પરસન્મુખતા.

મુમુક્ષુ :- પરસન્મુખતા માને?

ઉત્તર :- પર ઓરકી વૃત્તિ.

મુમુક્ષુ :- ..અપેક્ષા ખરી?

ઉત્તર :- પરદ્રવ્ય ઓરકી વૃત્તિ. ચાહે (કોઈ ભી) પરદ્રવ્ય હો, ઉસમેં અપેક્ષા કોઈ નહીં. બહુત સંક્ષેપમેં બંધ ઔર મોક્ષ કહતે હૈં.

પરદ્રવ્યકે આશ્રયસે, લક્ષ્યસે રાગ ઉત્પન્ન હોતા હૈ, વહ બંધકા કારણ હૈ. '**ઔર વિરાગભાવ મોક્ષકા કારણ હૈ,...**' પરસે વિરાગ અર્થાત્ પરસે ઉપેક્ષા કરકે અપના સ્વદ્રવ્ય ચિદાનંદ ધ્રુવ સ્વરૂપકા આશ્રય કરકે મોક્ષકા કારણ ઉત્પન્ન હોતા હૈ. આજ પાંચ મિનિટ ક્યોં દેર લગી? સમજમેં આયા? બહુત સંક્ષેપમેં. બંધ-પરદ્રવ્ય આશ્રય વિકલ્પસે બંધ. વ્યવહાર આશ્રયસે બંધ. વ્યવહાર પરાશ્રયસે હોતા હૈ ઔર નિશ્ચય સ્વદ્રવ્યકે આશ્રયસે હોતા હૈ. જિતના પરદ્રવ્યકે આશ્રયસે દયા પાલના, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા જિસમેં પરદ્રવ્યકા લક્ષ્ય હૈ, ઉસમેં સ્વદ્રવ્યકા લક્ષ્ય હૈ નહીં. સમજમેં આયા? 'શોભાલાલજી'! કઠિન બાત, ભાઈ! સીધી બાત હૈ.

પરદ્રવ્યકા લક્ષ્ય કરના, આશ્રય કરના (અલગ બાત હૈ), જ્ઞાન કરના અલગ બાત હૈ. લેકિન પરદ્રવ્ય આશ્રય ઝુકકર જો રાગ ઉત્પન્ન હોતા હૈ વહ તો બંધકા હી કારણ હૈ. ચાહે તો પરમેશ્વર સર્વજ્ઞ સમવસરણમેં બિરાજતે હોં ઔર ઉનકી વાણીકા આશ્રય લો યા ભગવાનકે સમવસરણમેં પૂજાકા આશ્રય કરો લેકિન વહ સબ રાગ હૈ. સમજમેં આયા? મોક્ષ અધિકાર હૈ ન. બહુત સંક્ષેપમેં કથન કર દિયા. '**रत्तो बंधदि कम्मं**' આતા હૈ ન? ભાઈ! પુણ્ય-પાપ અધિકાર, 'સમયસાર' (ગાથા-૧૫૦). '**रत्तो बंधदि कम्मं मुच्चदि जीवो विरागसंपत्तो**'. વહ શબ્દ યહાં હૈ. યહ ભી 'કુંદકુંદાચાર્ય'કા હૈ, વહ ભી 'કુંદકુંદાચાર્ય'કે (શબ્દ હૈ) સમજમેં આયા?

અપના ભગવાનઆત્મા સ્વદ્રવ્ય, ઉસકી વ્યાખ્યા દોપહરકો આ ગઈ. યહાં ૧૮વીં ગાથામેં આયેગી. સ્વદ્રવ્ય કિસકો કહતે હૈં, વહ આયેગા. સ્વદ્રવ્ય ૧૮વીં ગાથામેં આયેગા. દોપહરકો બહુત ચલા. સ્વદ્રવ્ય. આનંદધામ જ્ઞાયક નિત્ય દ્રવ્યસ્વભાવ, ઉસકે આશ્રયસે, ઉસમેં લીન હોનેસે હી મુક્તિ હોતી હૈ. સમ્યગ્દર્શનમેં મિથ્યાત્વકી મુક્તિ ભી સ્વદ્રવ્યકી લીનતાસે હોતી હૈ. અવ્રત ઔર કષાયકા ત્યાગ ભી સ્વદ્રવ્યકે લક્ષસે, આશ્રયસે, લીનતાસે હોતા હૈ. આહાહા..! સેઠ! '**પરદ્રવ્યસે રાગભાવ તો બંધકા કારણ ઔર વિરાગભાવ મોક્ષકા**

કારણ હૈ, ઈસ પ્રકાર સંક્ષેપમેં જિનેન્દ્રકા ઉપદેશ હૈ.' ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા મોક્ષ અધિકારમેં 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહતે હૈં, કિ યે તો વીતરાગકા ઐસા કહના હૈ. નામ દિયા ન? **'रत्तो एसो जिणउवदेसो'**. યહ તો જિનકા-વીતરાગકા ઐસા ઉપદેશ હૈ. મેરે ઘરકી કલ્પનાકી બાત નહીં હૈ. સમજમેં આયા? ઓહોહો..! **'ઈસ પ્રકાર સંક્ષેપમેં જિનેન્દ્રકા ઉપદેશ હૈ.'**

आगे कहते हैं कि जो स्वद्रव्यमें रत है वह सम्यग्दृष्टि होता है और कर्मोंका नाश करता हैः–

ગાથા-૧૪

सद्दव्वरओ सवणो सम्माइट्ठी हवेइ णियमेण[1]।
सम्मत्तपरिणदो उण खवेइ [2]दुट्ठट्ठकम्माइं।।१४।।

स्वद्रव्यरतः श्रमणः सम्यग्दृष्टि भवति नियमेन[3]।
सम्यक्त्वपरिणतः पुनः [4]क्षपयति दुष्टाष्टकर्माणि।।१४।।

રે! નિયમથી નિજદ્રવ્યરત સાધુ સુદૃષ્ટિ હોય છે,
સમ્યક્ત્વપરિણત વર્તતો દુષ્ટાષ્ટ કર્મો ક્ષય કરે. ૧૪.

अर्थ :– जो मुनि स्वद्रव्य अर्थात् अपनी आत्मामें रत है, रुचि सहित है वह नियमसे सम्यग्दृष्टि है और वह ही सम्यक्त्वभावरूप परिणमन करता हुआ दुष्ट आठ कर्मोका क्षय–नाश करता है।

भावार्थ :– यह भी कर्मके नाश करनेके कारणका संक्षेप कथन है। जो अपने स्वरूपकी श्रद्धा, रुचि, प्रतीति, आचरणसे युक्त है वह नियमसे सम्यग्दृष्टि है, इस सम्यक्त्वभावसे परिणमन करता हुआ मुनि आठ कर्मोंका नाश करके निर्वाणको प्राप्त करता है ।।१४।।

ગાથા-૧૪ ઉપર પ્રવચન

'આગે કહતે હૈં કિ જો સ્વદ્રવ્યમેં રત હૈ વહ સમ્યગ્દૃષ્ટિ હોતા હૈ ઔર કર્મોંકા નાશ કરતા હૈ :–'

सद्दव्वरओ सवणो सम्माइट्ठी हवेइ णियमेण[1]।
सम्मत्तपरिणदो उण खवेइ [2]दुट्ठट्ठकम्माइं।।१४।।

---

१. पाठान्तरः– सो साहू।

२. मु. सं. प्रतिमें 'दुट्ठट्ठकम्माणि' पाठ है।

३. पाठान्तर :– स साधुः

४. मु.सं. प्रतिमें 'क्षिपते' ऐसा पाठ है।

પ્રધાનરૂપસે મુનિ કી બાત હૈ ન. બિલકુલ આઠ કર્મકા નાશ કરતે હૈં જો મુનિ, લેકિન સમ્યગ્દૃષ્ટિસે લેના. જો કોઈ ધર્માત્મા અપને સ્વદ્રવ્યમેં અપને આત્મામેં રક્ત હૈ, શુભાશુભ વિકલ્પસે રહિત, શરીર ઔર કર્મસે રહિત, એક સમયકી પર્યાયસે ભી રહિત ઐસા અપના સ્વદ્રવ્ય, ઉસમેં રત હૈ, રુચિ સહિત હૈ, અંતર સ્વભાવકી દૃષ્ટિ-રુચિ હૈ '**વહ નિયમસે સમ્યગ્દૃષ્ટિ હૈ...**' વહ નિશ્ચયસે સમ્યગ્દૃષ્ટિ હૈ. સમ્યગ્દૃષ્ટિકી ભી બહુત સંક્ષેપમેં વ્યાખ્યા (કી હૈ). મોક્ષ અધિકાર હૈ ન!

જો કોઈ ભગવાનઆત્મા અપના નિજ સ્વદ્રવ્ય ત્રિકાલી ધ્રુવ જ્ઞાયકભાવ પરમપારિણામિકભાવ. દોપહરકો બહુત ચલા. ૩૨૦ ગાથા. ઉસમેં અંતર દ્રવ્ય સ્વભાવ. પર્યાયકી ભી રુચિ નહીં, યહાં તો કહતે હૈં. રાગકી રુચિ નહીં, નિમિત્તકી રુચિ નહીં. સમજમેં આયા? ઉપાદાન-નિમિત્તમેં એક કડી આતી હૈ ન? નિમિત્ત બંધકા કારણ હૈ. ઉપાદાન-નિમિત્તમેં એક કડી આતી હૈ ન? નિમિત્ત બંધકા કારણ હૈ. ઉપાદાન કહતા હૈ, તુમ તો બંધકા કારણ હો. આતા હૈ? ઉસકા અર્થ કિ પરદ્રવ્યકા આશ્રય કરનેસે રાગ હી હોતા હૈ ઔર વહ બંધકા કારણ હૈ. ઉપાદાન-નિમિત્તમેં એક કડી હૈ. 'ભૈયા ભગવતીદાસ'.

મુમુક્ષુ :- સુખ કૈસે મિલતા હૈ?

ઉત્તર :- સુખ આત્માસે મિલે. .. કહાં મિલતા હૈ? ભગવાનઆત્મા આનંદધામ નિરાકુલ અનાકુલ શાંતિરસકા સાગર, અમૃતકા સરોવર ભગવાન, ઉસકા આશ્રય કરનેસે, ઉસમેં લીન હોનેસે, ઉસમેં રુચિ કરનેસે સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ ઔર ઉસમેં લીન હોનેસે ચારિત્ર હોતા હૈ. સમજમેં આયા? યહાં ચારિત્રસે મુક્તિ કહના હૈ. સિદ્ધિ. સમજમેં આયા?

'**જો મુનિ...**' અથવા ધર્માત્મા.. બહુત સંક્ષેપમેં બાત હૈ. '**સ્વદ્રવ્ય અર્થાત્ અપને આત્મામેં...**' અપના આત્મા, ભગવાનકા આત્મા નહીં, સિદ્ધકા આત્મા નહીં. વહ પરદ્રવ્ય હૈ. '**રુચિ સહિત હૈ...**' અંતર સ્વભાવકા જ્ઞાન કરકે રુચિ (કરકે), યહ આત્મા ધ્રુવ જ્ઞાયક શુદ્ધ હૈ, ઐસી રુચિ સહિત હૈ વહ નિશ્ચયસે સમ્યગ્દૃષ્ટિ હૈ. દેખો! યહ સમ્યગ્દૃષ્ટિકી વ્યાખ્યા. વ્યવહાર સમકિત, વ્યવહાર સમકિત કહતે હૈં કિ નહીં? વહ વ્યવહાર સમકિત હી નહીં, ઐસા યહાં તો કહતે હૈં. વ્યવહાર સમકિત તો રાગકો કહતે હૈં ઔર રાગતો બંધકા કારણ હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા? દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રકી શ્રદ્ધા રાગ, વહ તો રાગ હૈ. રાગ પરદ્રવ્ય આશ્રયકા વિકલ્પ ઉત્પન્ન હુઆ, વહ રાગ તો બંધકા કારણ હૈ. 'મૂલચંદભાઈ'! વીતરાગ ભગવાન તો વીતરાગતાકા પ્રેરક હૈ કિ નહીં? નહીં. વીતરાગ ભગવાન તો રાગમેં નિમિત્ત હોતે હૈં, ઐસા કહતે હૈં. વીતરાગકા પ્રેરક નહીં. સેઠ! હાં.. હાં.. કૈસે બોલ દિયા? આહાહા..! બહુત સંક્ષેપમેં (કહતે હૈં).

ભગવાન! વ્યવહાર આશ્રય, પર આશ્રય.. ઉસમેં પ્રશ્ન ઉઠા હૈ કિ નિમિત્ત બંધકા કારણ હૈ? હમ બંધકા કારણ હૈ, તુમ તો નહીં હો ન? નિમિત્તકા આશ્રય કરતે હૈં તો બંધકા કારણ હૈ. સમજમેં આયા? વહાં એક શ્લોક હૈ. ખ્યાલ હૈ. ૪૭ દોહે હૈં ન? ઈસમેં હૈ? (પદ-૩૩). 'ઉપાદાન કહૈ તૂ કહા, ચહું ગતિમેં લે જાય'

ઉપાદાન કહૈ તૂ કહા, ચહું ગતિમેં લે જાય;

તો પ્રસાદતૈં જીવ સબ, દુઃખી હોંહિં રે ભાય. ૩૩.

તેરે પ્રસાદસે હમ દુઃખી હો રહે હૈં. ઉસકા અર્થ-નિમિત્તસે નહીં, લેકિન નિમિત્તકા આશ્રય કરતે હૈં તો રાગ ઉત્પન્ન હોકર દુઃખી હોતા હૈ. '**ઉપાદાન કહતા હૈ-તૂ કૌન? તૂ તો જીવકો ચારોં ગતિ મેં લે જાતા હૈ.**' '**નિમિત્તાધીન દૃષ્ટિ હોનેસે ફલ ચારોં ગતિ પરિભ્રમણ કરતે હૈં.**' લ્યો.

મુમુક્ષુ :- સમજમેં નહીં આયા.

ઉત્તર :- નહીં આયા? અચ્છા. કહતે હૈં કિ જિસકી દૃષ્ટિ નિમિત્તાધીન હૈ, ચાહે તો દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર હો, લેકિન ઉસકે આધીન દૃષ્ટિ હૈ ઉસમેં તો રાગ હી ઉત્પન્ન હોતા હૈ. રાગ ઉત્પન્ન હોતા હૈ વહ દુઃખી હૈ ઔર વહ બંધકા કારણ હૈ. દૂસરી દૃષ્ટિ લેં તો નિમિત્તસે મુજે લાભ હોગા, વહ દૃષ્ટિ મિથ્યાત્વ હૈ. સૂક્ષ્મ બાત હૈ. સમજમેં આયા? ચાહે તો જિનવાણી હો, ભગવાન હો, લેકિન પરસે મેરેમેં લાભ માના, તો સ્વદ્રવ્યકે આશ્રયસે લાભકા અભાવ કિયા. સમજમેં આયા? પરદ્રવ્યકે આશ્રયસે લાભ હૈ.. અરે..! એક સમયકી પર્યાયકે આશ્રયસે લાભ હૈ વહ મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. સમજમેં આયા? વાસ્તવમેં તો પર્યાય ભી પરદ્રવ્ય હૈ. વહ કલ કહા થા. 'નિયમસાર'કી ૫૦વીં ગાથા. એક સમયકી પર્યાય ભી ત્રિકાલી સ્વદ્રવ્યકી અપેક્ષાસે પરદ્રવ્ય હૈ. એક સમયકી પર્યાયકા લક્ષ્ય કરનેસે રાગ ઉત્પન્ન હોતા હૈ. પરદ્રવ્યકા આશ્રય કરનેસે રાગ ઉત્પન્ન હોતા હૈ. ઐસે પર્યાયકા આશ્રય કરનેસે રાગ ઉત્પન્ન હોતા હૈ, બંધકા કારણ હૈ. સમજમેં આયા? કઠિન બાત, ભાઈ! સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :-..

ઉત્તર :- શુદ્ધભાવકી પર્યાયકા આશ્રય કરને જાયે તો રાગ હોતા હૈ. ક્યોંકિ વહ ખંડ હૈ, પર્યાય અંશ હૈ. અંશકા આશ્રય કરનેસે તો રાગ હી ઉત્પન્ન હોતા હૈ. 'ચીમનભાઈ'! ઐસી બાત હૈ.

મુમુક્ષુ :- એક સમયકી પર્યાયકા આશ્રય કૈસે હોગા?

ઉત્તર :- લક્ષ્ય કરતા હૈ ન. આશ્રય ક્યા કરે? લક્ષ્ય કરતા હૈ ન. યહાંકા લક્ષ્ય છોડકર. પર્યાય સન્મુખ હૈ ન. અનાદિસે યહી હૈ. પર્યાયબુદ્ધિ અનાદિસે હૈ. એક સમય કે અંશ પર હી અપની રુચિ-દૃષ્ટિ અનાદિસે હૈ. સમજમેં આયા? પર્યાયમૂઢા પરસમયા, ઐસા શાસ્ત્રમેં આયા હૈ.

મુમુક્ષુ :- અસંખ્ય સમયકા ઉપયોગ હૈ, એક સમયકી પર્યાયમેં..

ઉત્તર :- એક સમયકે ઉપયોગમેં દૃષ્ટિ જાતી હૈ. ભલે અસંખ્ય (સમયમેં) ઉપયોગ લગે, ઉસમેં ક્યા પ્રશ્ન હૈ? પરંતુ એક સમયમેં ઉસમેં લક્ષ્ય જાતા હૈ. વહ તો ઉપયોગ અસંખ્ય સમયમેં કામ કરતા હૈ, લેકિન લક્ષ્ય જાતા હૈ એક સમયમેં. સમજમેં આયા?

કહૈ નિમિત્ત જો દુઃખ સહૈ, સો તુમ હમહિ લગાય;
સુખી કૌનતૈં હોત હૈ, તાકો દેહુ બતાય. ૩૪.

હમારે ઉપર લક્ષ્ય હૈ. હમ સુખ હી દેતે હૈં. ઉસકા અર્થ કિ પરદ્રવ્યકે આશ્રય જિતના લક્ષ્ય જાતા હૈ, સબ રાગકી ઉત્પત્તિકા કારણ હૈ. એક સમયકી પર્યાય પર અંશ બુદ્ધિ જાકર

વહાં અનાદિ સે રુક જાતા હૈ. અનાદિ સે. વહ બૌદ્ધમતિ હૈ. સમજમેં આયા? ઐસા નહીં હો તો દ્રવ્યબુદ્ધિ હોની ચાહિયે. ત્રિકાલી જ્ઞાયકભાવકી રુચિ તો હૈ નહીં. તો એક સમયકી પર્યાયિકી રુચિ હૈ. અંશ પર રુચિ હૈ ઔર અંશકો સારા આત્મા માનતા હૈ. સમજમેં આયા? જિસ સુખકો તુમ સુખ કહતે હો વહ સુખ હી નહીં. વહ સંસારીસુખ તો દુઃખકા મૂલ કારણ હૈ, સચ્ચા સુખ તો અવિનાશી આત્મા કે ભીતર હૈ. આહાહા..! દેખો! ઉસકી ભૂલ નિકાલતે હૈં. .. પંડિત થે ન? ઉસકી ભૂલ નિકાલતે હૈં. સબ ગડબડ કી હૈ. ઉપાદાનને તો ઉટપટાંગ ઉત્તર દિયા હૈ. નિમિત્તકા ભાવ બરાબર હૈ? ઉસકે લિયે બનાયા હૈ? નિમિત્તકા નિષેધ કરનેકે લિયે તો બનાયા હૈ. લોગ ક્યા કરતે હૈં? લોગ ઉસકા વિરોધ નહીં કરતે.

મુમુક્ષુ :- ઉસકો તો પૈસા દે.

ઉત્તર :- પૈસા દે, મદદ કરે. પૈસે દો. વિરોધ કરે સોનગઢકા-ઉસકી આત્માકા. સોનગઢકા કૌન વિરોધ કરે?

મુમુક્ષુ :- ઉનકે વિરૂદ્ધ..

ઉત્તર :- ઉસકે વિરૂદ્ધ પડતી હૈ. બસ, યહ બાત હૈ. ઉસકી દૃષ્ટિસે વિરૂદ્ધ પડતી હૈ, ઇસલિયે જૂઠા હૈ. 'બનારસીદાસ'કો ભી જૂઠા કહતે હૈં. સાત શ્લોક હૈ ન 'બનારસીદાસ' કે? દેખો! ઉસને દૃષ્ટાંત દિયા હૈ. એક ચક્રસૌં રથ ચલે. ગલત બાત હૈ. એક રથ અપનેમેં હૈ હી નહીં. ઉસને તો દૃષ્ટાંત દિયા હૈ, સુન તો સહી. આહાહા..!

યહાં કહતે હૈં, જો કોઈ ધર્માત્મા અપના ભગવાન દ્રવ્ય... પર્યાય નહીં, વિકલ્પ નહીં, નિમિત્ત નહીં, સ્વદ્રવ્ય અપને આત્મામેં રુચિસહિત હૈ, અંતર્મુખ દૃષ્ટિ હૈ, અંતર્મુખ દૃષ્ટિસે અપના આત્મા અપની શ્રદ્ધામેં અપનાયા હૈ, વે નિશ્ચયસે સમ્યગ્દૃષ્ટિ હૈ, વહ સચ્ચા સમ્યગ્દૃષ્ટિ હૈ. ગાથા ભી અચ્છી ઠીક આયી હૈ.

'ઔર વહ હી સમ્યક્ત્વભાવરૂપ પરિણમન કરતા હુઆ...' ઐસા સમકિતમેં પૂર્ણ જ્ઞાયકભાવ ધ્રુવભાવકી દૃષ્ટિ હુઈ, વહી સમકિતભાવસે પરિણમન કરતા હુઆ. પૂરી પર્યાયમેં દ્રવ્યકા પૂર્ણ આશ્રય લેકર સમકિતભાવરૂપ પરિણમન કરતા હુઆ **'દુષ્ટ આઠ કર્મોંકા ક્ષય-નાશ કરતા હૈ.'** આઠોં કર્મકા ઉસકો નાશ હોતા હૈ. અપને સ્વદ્રવ્યકે આશ્રયસે સમ્યક્ત્વ હોતા હૈ ઔર સ્વદ્રવ્ય આશ્રિત પરિણમન કરકે આઠ કર્મકા નાશ હોતા હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા..! દેખો! યહાં તો વ્યવહાર પરાશ્રિત બંધકા કારણ કહ દિયા હૈ. ચાહે તો દેવ-ગુરુ-ધર્મકી શ્રદ્ધાકા વિકલ્પ હો, ચાહે તો સમ્મેદશીખરકી યાત્રાકા વિકલ્પ હો. 'એક બાર વંદે જો કોઈ' આતા હૈ કિ નહીં વહ? લેકિન વહ તો પરકા આશ્રય ભક્તિ સમ્મેદશીખર લાખ બાર કરે તો ભી શુભભાવ હૈ. પરદ્રવ્યકી ઉત્પત્તિ હોતી હૈ. રાગ પરદ્રવ્ય હૈ, આત્માકા દ્રવ્ય હૈ નહીં. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ઐસી ખરી બાત યહીં સુનને મિલતી હૈ.

ઉત્તર :- બરાબર હૈ. પુરાને હૈ ન. ઐસી બાત હૈ હી નહીં. બહુત ગડબડ કરતે હૈં. આહાહા..!

દેખો! ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહતે હૈં, સમ્યગ્દર્શન નિશ્ચયસે ઉસકો કહતે હૈં કિ જો

જ્ઞાયકભાવ સકલ નિરાવરણ.. કલ આખિરમેં આયા થા ન? જો સકલ નિરાવરણ અખંડ એક પ્રત્યક્ષ પ્રતિભાસમય અવિનશ્વર શુદ્ધ (પારિણામિક) પરમભાવલક્ષણ નિજ પરમાત્મદ્રવ્ય. યે નિજ પરમાત્મદ્રવ્ય વહ સ્વદ્રવ્ય. સમજમેં આયા? ઉસકી રુચિ, ઉસકે સન્મુખ હોકર દૃષ્ટિ કરના વહ સમ્યગ્દર્શન હૈ. ઉસસે સ્વભાવકા પૂર્ણ આશ્રય કરકે પરિણમન કરના વહ મુક્તિકા કારણ હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા..!

'**સમ્યક્ત્વભાવરૂપ પરિણમન કરતા હુઆ...**' ઐસા સમકિત યાની? પૂર્ણ દ્રવ્યકી પ્રતીત અનુભવ હુઆ ઐસા સમકિતકે આશ્રયસે યાની દ્રવ્યકે આશ્રયસે '**પરિણમન કરતા હુઆ દુષ્ટ આઠ કર્મોંકા ક્ષય-નાશ કરતા હૈ.**' દૂસરા કોઈ ઉપાય હૈ નહીં. ઈતને ઉપવાસ કરના, ઈતના કરના જાઓ! કર્મ ખપેંગે. યહ બાત હૈ હી નહીં. ઉપ-વાસ. ઉપ નામ ભગવાન જ્ઞાયક નિજ દ્રવ્યકે સમીપ બસના, અંદર થંભના, ઉસમેં રમના, ઉસમેં લીન હોના વહી એક મુક્તિકા ઉપાય ઔર આઠ કર્મકે નાશકા કારણ હૈ. બહુત સૂક્ષ્મ બાત. યહ માર્ગ હૈ, 'મૂલચંદભાઈ'!

ભાવાર્થ :- '**યહ ભી કર્મકે નાશ કરનેકે કારણકા સંક્ષેપ કથન હૈ.**' લો! યહ ભી સંક્ષેપ કથન હૈ. '**જો અપને સ્વરૂપકી શ્રદ્ધા, રુચિ, પ્રતીતિ, આચરણસે યુક્ત હૈ...**' પહલે સમ્યગ્દર્શનમેં અપને સ્વરૂપકી શ્રદ્ધા, રુચિ ઔર પ્રતીતિ ઔર ફિર સ્વરૂપમેં આચરણ નામ ચારિત્ર. સમજમેં આયા? ભગવાન નિજ પરમાત્મદ્રવ્ય અપના, ઉસકી શ્રદ્ધા-નિર્વિકલ્પ શ્રદ્ધા, નિર્વિકલ્પ રુચિ-પોષાણ હોના, પ્રતીતિ વહ સમ્યગ્દર્શન. ઔર ઈસકે અલાવા આચરણ-સ્વરૂપ જ્ઞાયકભાવમેં સ્થિર હોના-આચરણ-લીન હોના વહ આચરણ-ચારિત્ર. ઉસસે '**યુક્ત હૈ વહ નિયમસે સમ્યગ્દૃષ્ટિ હૈ,...**' નિશ્ચયસે સમ્યગ્દૃષ્ટિ હૈ. '**ઈસ સમ્યક્ત્વભાવસે પરિણમન કરતા હુઆ મુનિ આઠ કર્મોંકા નાશ કરકે નિર્વાણકો પ્રાપ્ત કરતા હૈ.**' લો! '**ઈસ સમ્યક્ત્વભાવસે પરિણમન...**' પરિણમન, હાં! પરિણમન કહતે હૈં, ધારણા ઐસા નહીં કિ યહ આત્મા ત્રિકાલી દ્રવ્ય હૈ. ઉસકે આશ્રયસે સમકિત હોતા હૈ, ઐસી ધારણા-જ્ઞાનમેં ધારણા વહ નહીં. વસ્તુ જૈસી પારિણામિકભાવ સહજ પ્રભુ હૈ, ઐસા હી સહજ પર્યાયમેં પરિણમના, ઉસ રૂપ હોના, વીતરાગી પર્યાયરૂપ પરિણમન કરના વહી એક મોક્ષકા કારણ હૈ, આઠ કર્મકે નાશકા કારણ હૈ. લો! બહુત સંક્ષેપમેં. કહા ન પંડિતજીને? યહ કર્મકા નાશ કરનેકા સંક્ષેપ કથન હૈ.

आगे कहते हैं कि जो परद्रव्यमें रत है वह मिथ्यादृष्टि होकर कर्मोंका बाँधता है :-

ગાથા-૧૫

जो पुण परदव्वरओ मिच्छादिट्ठी हवेइ सो साहू।
मिच्छत्तपरिणदो पुण बज्झदि दुट्ठट्ठकम्मेहिं।।१५।।

य: पुन: परद्रव्यरत: मिथ्यादृष्टि: भवति स: साधु।
मिथ्यात्वपरिणत: पुन: बध्यते दुष्टाष्टकर्मभि:।।१५।।
પરદ્રવ્યમાં રત સાધુ તો મિથ્યાદરશયુત હોય છે,
મિથ્યાત્વપરિણત વર્તતો બાંધે કરમ દુષ્ટાષ્ટને. ૧૫.

अर्थ :- पुन: अर्थात् फिर जो साधु परद्रव्यमें रत है, रागी है वह मिथ्यादृष्टि होता है और वह मिथ्यात्वभावरूप परिणमन करता हुआ दुष्ट अष्ट कर्मोंसे बँधता है।

भावार्थ :- यह बंधके कारणका संक्षेप है। यहाँ साधु कहनेसे ऐसा बताया है कि जो बाह्य परिग्रह छोड़कर निर्ग्रंथ हो जावे तो भी मिथ्यादृष्टि होता हुआ संसारके दु:ख देनेवाले अष्ट कर्मोंसे बँधता है।।१५।।

ગાથા-૧૫ ઉપર પ્રવચન

'આગે કહતે હૈં જો પરદ્રવ્યમેં રત હૈ વહ મિથ્યાદષ્ટિ હોકર કર્મોંકો બાંધતા હૈ :-' ઉસકે સામને (લિયા).

जो पुण परदव्वरओ मिच्छादिट्ठी हवेइ सो साहू।
मिच्छत्तपरिणदो पुण बज्झदि दुट्ठट्ठकम्मेहिं।।१५।।

દેખો! '**સાહૂ**' લિયા હૈ. દિગંબર સાધુ હૈ, નગ્ન સાધુ હો, અઠ્ઠાઈસ મૂલગુણ પાલતા હો, વનવાસમેં રહતા હો, ઐસા સાધુ.

અર્થ :- 'પુનઃ અર્થાત્ ફિર જો સાધુ પરદ્રવ્યમેં રત હૈ,...' વહ ભી જો વિકલ્પમેં ઔર પરદ્રવ્યકે આશ્રયસે વિકારમેં લીન હૈ, વહ મિથ્યાદષ્ટિ હૈ. કહો, સમજમેં આયા? 'મુનિવ્રત ધાર અનંત બૈર ગ્રૈવેયક ઉપજાયો' આતા હૈ કિ નહીં 'છહ ઢાલા'મેં? 'મુનિવ્રત ધાર અનંત બૈર ગ્રૈવેયક ઉપજાયો, પૈ આતમજ્ઞાન બિન લેશ સુખ ન પાયો.' સાધુ હોકર દિગંબર મુનિ હોકર દ્રવ્યલિંગ ધારણ કરકે, અઠ્ઠાઈસ મૂલગુણ, મહાવ્રત આદિકા પાલન કરકે ભી વિકલ્પ હૈ ઉસમેં લીન હૈ, વહ વિકલ્પ મેરા હૈ ઔર પરદ્રવ્ય દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રસે મુજે લાભ હોગા, ઐસે પરદ્રવ્યમેં લીન હૈ (વહ) મિથ્યાદષ્ટિ હૈ. સમજમેં આયા? હૈ કિ નહીં ઉસમેં? ભૈયા! પુસ્તક નહીં રખા? પુસ્તક નહીં હોંગે. પુસ્તક નહીં હૈ, પુસ્તક કહાં મિલતા હૈ. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- આપ છપવા દો મહારાજ.

ઉત્તર :- કૌન છપવાયે? આહાહા..! દેખો! સમજમેં આયા?

'જો સાધુ પરદ્રવ્યમેં રત હૈ, રાગી હૈ...' લેકિન વ્યાખ્યા ઉસકી ઐસી હૈ કિ એક સમયકી પર્યાયમેં ભી યદિ રુચિ ઔર દષ્ટિ હૈ, (તો) પરદ્રવ્યમેં રાગી હૈ, મિથ્યાદષ્ટિ હૈ. શુદ્ધ પર્યાય તો ઉસકો નહીં હૈ, લેકિન કુછ કિતના ગુણકી તો અનાદિસે શુદ્ધ પર્યાય ભી હૈ. અસ્તિત્વગુણ, વસ્તુત્વગુણ આદિકી નિર્મલ (પર્યાય) ભી હૈ. તો નિર્મલ કોઈ મોક્ષકા કારણ નહીં હૈ. કુછકિતના ગુણકી નિર્મલ પર્યાય હૈ ઔર કુછએક ગુણકી વિકારી હૈ. લેકિન એક

સમયકે જ્ઞાનકા ક્ષયોપશમકા અંશરૂપ ભાવ, ઉસકી જિસકો રુચિ હૈ, ઉસકો અધિકપને (માનતા હૈ), મૈં બહુત સમઝા હૂં, મુજે જ્ઞાન બહુત હુઆ હૈ, ઐસે ક્ષયોપશમકી પર્યાયમેં અધિકપના માનકર વહ પરદ્રવ્યમેં રત મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. સમજમેં આયા કિ નહીં? ઐસા ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહતે હૈં.

કહતે હૈં, 'કુંદકુંદાચાર્ય' ઔર દેવ કહતે હૈં, હમ તેરે લિયે પરદ્રવ્ય હૈં ઔર ભિન્ન હૈં. સમજમેં આયા? એકબાર વહાં પ્રશ્ન હુઆ થા, (સંવત) ૨૦૧૦ કી સાલ મેં. 'શિવલાલભાઈ' હૈ કિ નહીં? 'શિવલાલ વીરચંદ' નહીં આયે. ઉનકે પિતાજી 'વીરચંદભાઈ' થે. (સંવત) ૨૦૧૦કી સાલ. ૧૬ વર્ષ હુએ. 'શ્રીમદ્' કે ભક્ત. સબેરે તીન ઘંટે ભક્તિ કરે. ઐસી બાત આઈ... ૧૬ વર્ષ પહલેકી બાત હૈ. મ્યુનીસિપાલટીકે મકાનમેં. કહા, દેવ, ગુરુ ઔર શાસ્ત્ર પર. ઔર ઉસકે આશ્રયસે આત્માકો કુછ લાભ હોતા નહીં. આહા..! દેવ, ગુરુ પર? દેવ, ગુરુ તો શુદ્ધ હૈ. એ.. '..ભાઈ'! દેવ-ગુરુ પર? વહ તો શુદ્ધ હૈ. અરે..! શુદ્ધ હૈ લેકિન પર હૈ. લાખ બાર પર હૈ.

મુમુક્ષુ :- 'ગોમ્મટસાર'મેં લિખા હૈ, સમ્યગ્દર્શન કા કારણ હૈ.

ઉત્તર :- વહ તો નિમિત્તકા કથન હૈ. વેદનાસે સમકિત હોતા હૈ, ભગવાનકે દર્શનસે હોતા હૈ, દેવઋદ્ધિસે હોતા હૈ. વહ તો નિમિત્તકી બાત હૈ. અપને આશ્રયસે હુઆ તો ઉસ અપેક્ષાસે કૌનસે નિમિત્તસે લક્ષ છૂટા હૈ, ઉસકો બતાના હૈ.

મુમુક્ષુ :- અર્થ કરને મેં..

ઉત્તર :- અર્થ કરનેસે વિકલ્પ બઢતા હૈ કિ ઉસકી દૃષ્ટિમેં વિપરીતતા હૈ ઈસલિયે ઐસા લગતા હૈ. ક્યા કહતે હૈં? સમજમેં આયા? યહાં તો કહતે હૈં, શાસ્ત્રમેં ઐસા આતા હૈ સર્વાર્થસિદ્ધિમેં, દેવઋદ્ધિસે સમકિત પાતે હૈં. નરકમેં વેદનાસે સમકિત પાતે હૈં. વેદના તો અનંતબાર હુઈ. લેકિન ઉસ ઓરકા પહલે વિકલ્પ થા, ઉસે છોડકર સ્વદ્રવ્યકા આશ્રય કિયા તબ સમ્યગ્દર્શન હુઆ, તબ ઉસે નિમિત્ત કહનેમેં આયા હૈ. સમજમેં આયા? યહાં તો ના કહતે હૈં. વહ સબ તો પરદ્રવ્ય હૈ. વેદના ભી પરદ્રવ્ય હૈ. જાતિસ્મરણસે પાતે હૈં, ઐસા શાસ્ત્રમેં આતા હૈ, લો! જાતિસ્મરણ તો પર્યાય હૈ. નિશ્ચયસે અપને દ્રવ્યકી અપેક્ષાસે વહ પરદ્રવ્ય હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા..! કઠિન બાત. એ.. 'ભીખાભાઈ'! ક્યા હૈ ઈસમેં?

મુમુક્ષુ :- આપકો ક્યા કહના? આપકી બાત તો સત્ય હી હોવે ન.

ઉત્તર :- આહા..! પરમાત્મા કહતે હૈં, મૈં કહાં કહતા હૂં. હમારે તો ઘરકી બાત હૈ, લેકિન કલ્પનાકી બાત નહીં હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા..!

કહતે હૈં, ભગવાનઆત્મા જો કોઈ પરદ્રવ્યમેં રત હૈ, રાગી હૈ (વહ મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ). કોઈ કહે કિ રાગ તો દસવેં ગુણસ્થાન તક હોતા હૈ. અરે..! સુન તો સહી. યહાં તો રાગ નામ પ્રીતિ, પરદ્રવ્યકી રુચિ હૈ કિ યે દેવ, યે ગુરુ, યે શાસ્ત્ર મેરા કલ્યાણ કરેગા. ઔર પરદ્રવ્યકે આશ્રયસે રાગ ઉત્પન્ન હોતા હૈ, ઉસમેં પ્રેમ હૈ કિ યહ રાગ મેરા સાધન હૈ. ઐસી રુચિકો ભગવાન મિથ્યાદૃષ્ટિ કહતે હૈં. એ..! 'નંદકિશોરજી'! આપકે વિદિશા મેં ઐસા નહીં ચલે. એક-દો દિન આયે ઉસમેં ક્યા ચલે?

મુમુક્ષુ :- ... કભી નહીં ચલને દેંગે.

ઉત્તર :- ચલે, અબ ક્યોં નહીં ચલે? હર જગહ ચલતા હૈ. 'રાજેન્દ્રકુમાર' આદિ સબ હૈં ન વહાં? કહો, સમજમેં આયા?

'પરદ્રવ્યમેં રત હૈ, રાગી હૈ વહ મિથ્યાદૃષ્ટિ...' આહાહા..! 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહતે હૈં કિ, હમ તુમ્હારે ગુરુ ઔર મેરેમેં તેરી રુચિ હોકર તુજે લાભ હોગા, ઐસા માનતા હૈ તો મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. વહ તો 'પંચાસ્તિકાય'મેં આયા હૈ. નહીં આયા? ૧૭૦ ગાથા. દેખો! ૧૭૦ હૈ. કહતે હૈં, **'सपयत्थं तित्थयरं अभिगदबुद्धिस्स सुत्तरोइस्स। दूरतरं णिव्वाणं'**. ધર્મી-સમકિતી જીવકો ભી અપને દ્રવ્યકે આશ્રયસે સમ્યગ્દર્શન ઉત્પન્ન હુઆ હૈ, ઉસકો ભી સંયમ તપ સહિત હોનેપર ભી, નવ પદાર્થ ઔર તીર્થંકરકે પ્રતિ જિસકી બુદ્ધિકા જુડાન વર્તતા હૈ, રુચિ હૈ. તીર્થંકરકે પ્રતિ પાઠ હૈ, હાં! **'तिर्थंकरम्'** દેખો! **'सपयत्थं'** નવ પદાર્થ ઔર તીર્થંકર, સૂત્ર આગમકી રુચિ **'दूरतरं णिव्वाणं'**. ઉસકો મોક્ષ દૂર હૈ. ક્યોંકિ વહ રાગ હૈ. સમકિતીકો ભી કહતે હૈં. યહ સમકિતીકી બાત હૈ. યહાં મિથ્યાદૃષ્ટિકી બાત હૈ, ક્યોંકિ ઉસમેં ધર્મ માનતે હૈં. સમ્યગ્દૃષ્ટિ માનતે નહીં, લેકિન જબતક નવ પદાર્થકી રુચિકા રાગ હૈ, તીર્થંકરકા રાગ હૈ, આગમકા પ્રેમ હૈ તબતક મુક્તિ દૂર હૈ. ૧૭૦, 'પંચાસ્તિકાય'. એક, સાત ઔર શૂન્ય. આપકે ક્યા કહતે હૈં? એકસૌ સત્તર.

સંયમ તથા તપયુક્તને પણ દૂરતર નિર્વાણ છે,
સૂત્રો, પદાર્થો, જિનવરો પ્રતિ ચિત્તમાં રુચિ જો રહે. ૧૭૦.

સ્પષ્ટ હૈ ન. યે તો અસ્થિરતા કી બાત હૈ. ધર્મીકો સ્વભાવકે આશ્રયસે સમ્યગ્દર્શન હુઆ, લેકિન બાદમેં ભી ચારિત્રમોહકા રાગ, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર કે પ્રતિ પ્રેમ હૈ ઔર શાસ્ત્ર-આગમકી આસક્તિકી રુચિ હૈ, તબતક ઉસકો મુક્તિ નહીં હોગી. વહ આશ્રય છોડકર સ્વભાવકા આશ્રય કરતે હૈં તો મુક્તિ હોગી. આહાહા..! સમજમેં આયા? નૌં તત્ત્વ પદાર્થ. તીર્થંકર કહે કિ હમારે પ્રતિ આસક્તિ (હૈ તો) તુજે મુક્તિ દૂર હૈ. 'ચીમનભાઈ'! નહીં તો લોગ કહતે હૈં, મુહકે પાસ નિવાલા આયે વહ અચ્છા લગતા હૈ. કહતે હૈં કિ નહીં? આપમેં ક્યા કહતે હૈં? મોઢા આગળ કોળિયો, કહતે હૈં. મુખકે પાસ કવલ-ગ્રાસ, ઐસા આપકી ભાષામેં કહતે હૈં કિ નહીં? અપને મુંહકે પાસ ગ્રાસ કિસકો નહીં રુચે? ભગવાન કહતે હૈં કિ હમારે ઓરકી રુચિ ભી તેરે રાગકો રોકનેવાલી હૈ. આહાહા..! યહ તો વીતરાગમાર્ગમેં ઐસા હૈ. (અન્ય મતમેં) ઐસા હોતા હી નહીં. દૂસરા કહે, પરમાત્મા હૈ. હમકો માનો, તુમ્હારા કલ્યાણ હોગા. હમારે સાધુકો આહાર દો, તુમ્હારા કલ્યાણ ધૂલ ભી નહીં હોગા.

યહાં તો કહતે હૈં કિ હમારે સંત સાધુ એકભવતારી ઐસે 'કુંદકુંદાચાર્ય' આદિ, ઉનકો આહાર-પાની દેનેસે પરદ્રવ્યકા આશ્રય (હોતા હૈ) તો રાગ હી હોગા. સંવર, નિર્જરા નહીં હોગી. 'નેમચંદભાઈ'! કઠિન બાત. 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહતે હૈં, અરે..! તીર્થંકર કહતે હૈં કિ હમ જબ તક છદ્મસ્થ હૈં, મુનિ હૈં. હમેં ઈસ ભવમેં મોક્ષ જાના હૈ, હમેં આહાર-પાની દેનેકે ભાવવાલેકો ભી શુભરાગ પુણ્ય હોતા હૈ, સંવર નિર્જરા નહીં હોતી. ક્યોંકિ હમ પરદ્રવ્ય હૈ. 'ડાલચંદજી'! યે બાત હૈ. ભગવાનઆત્મા.. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :-..

ઉત્તર :- ઉસકા કુછ નહીં. 'શ્રીમદ્'કો ઉનકે સમયકા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ થા ઉસપ્રકારસે ચલા. સમજાય છે કાંઈ? અપને તો યહાં વીતરાગકી મર્યાદા તક લે જાના હૈ. અટકનેકી બાત નહીં. જિતના પરદ્રવ્યમેં અટકે ઉતના સંસારમેં ભટકે. એક સિદ્ધાંત હૈ. ૧૭૦મેં કહા ન? દૂરંતર નિર્વાણ. પદાર્થ-નૌ પદાર્થકી શ્રદ્ધા વિકલ્પ હૈ. તીર્થંકરકી શ્રદ્ધા રાગ હૈ, પરમાગમકા પ્રેમ રાગ હૈ. જબતક ઈતના રાગ સમકિતીકો ભી (રહતા હૈ), દ્રવ્યકે આશ્રયસે સમકિત હુઆ હૈ, લેકિન જબતક ઈતના રાગ રહેગા તબતક મુક્તિ દૂર.. દૂર.. દૂર હૈ. ઈસ રાગકા અભાવ કરકે વીતરાગતા પ્રગટ કરેગા તબ ઉસે મુક્તિ મિલેગી. 'એવો માર્ગ વીતરાગનો ભાખ્યો શ્રી વીતરાગ.'

મુમુક્ષુ :- ઐસા રાગ આતા તો હૈ.

ઉત્તર :- આનેકા કહાં પ્રશ્ન હૈ? આયે તો બંધ કા કારણ હૈ, ઐસા કહતે હૈં. ઈસલિયે તો સ્પષ્ટ કિયા. આતા હૈ ઈસલિયે તો કહતે હૈં કિ બંધકા કારણ હૈ. આતા હૈ વ્યવહાર, બીચમેં આયે બિના રહે નહીં, લેકિન હૈ બંધકા કારણ. રાગ આયે દૂસરી બાત હૈ. આતા હૈ ઈસલિયે મિથ્યાત્વ હૈ ઐસા નહીં. સમજમેં આયા? લેકિન ઉસસે મુજે પરમાર્થ ધર્મ હોગા (ઐસી માન્યતા મિથ્યાત્વ હૈ).

મુમુક્ષુ :- રાગ તો મિથ્યાત્વ હૈ ન?

ઉત્તર :- નહીં, રાગ મિથ્યાત્વ નહીં હૈ. રાગ તો ચારિત્રકા દોષ હૈ. સમકિતીકો ભી રાગ તો હોતા હૈ. ભગવાનકે પ્રતિ ઈતના રાગ (હોતા હૈ), લેકિન ધર્મી ઉસ રાગકો બંધકા કારણ સમજતે હૈં. હેયબુદ્ધિસે ઉસકો રાગ આતા હૈ. સમજમેં આયા?

કહતે હૈં, જો સાધુ હોકર ભી, દ્રવ્યલિંગી હોકર ભી પંચ મહાવ્રત પાલનેવાલા ભી, વનવાસમેં રહનેવાલા ભી દિગંબર સાધુ હજારોં રાનિયોંકા ત્યાગ કરકે વૈરાગ્યસે જંગલમેં રહતા હો, લેકિન પરદ્રવ્યમેં રાગી હૈ તો મિથ્યાદષ્ટિ હૈ. એક રાગકા કણ ભી ઉત્પન્ન હોતા હૈ, પંચમહાવ્રતકા, ઉસમેં જિસકી રુચિ હૈ, વહ મુજે લાભદાયક હૈ યહ માન્યતા મિથ્યાદષ્ટિ અજ્ઞાનીકી હૈ. સમજમેં આયા? હૈ કિ નહીં ઉસમેં?

'**ઔર વહ મિથ્યાત્વભાવરૂપ પરિણમન કરતા હુઆ...**' દેખો! મિથ્યાદષ્ટિ ભી બાદમેં મિથ્યાત્વભાવમેં હી પરિણમતા હૈ. '**પરિણમન કરતા હુઆ દુષ્ટ અષ્ટ કર્મોંસે બંધતા હૈ.**' ઉસે તો મિથ્યાદર્શન સહિત, દર્શનમોહ સહિત આઠ કર્મકા બંધ હોતા હૈ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- આઠ કર્મ દુષ્ટ હોતે હૈં?

ઉત્તર :- હાં, દુષ્ટ હૈ. આત્મસ્વભાવસે વિરૂદ્ધ હૈ ઈસલિયે. દુષ્ટકા અર્થ ઈતના. ચાર ગતિમેં પરિભ્રમણમેં નિમિત્ત હૈ ન? આત્મામેં શાંતિકે લિયે નિમિત્ત હૈ? ઈસલિયે દુષ્ટ હૈ. વાસ્તવમેં તો અપના રાગ પરિણામ હૈ વહી અનિષ્ટ હૈ. ઉસસે બંધન હુઆ વહ ભી અનિષ્ટ હૈ. સમજમેં આયા? 'પ્રવચનસાર'મેં ઐસા હૈ. 'પ્રવચનસાર'મેં ઐસા હૈ. પુણ્ય-પાપકા ભાવ, રાગભાવ અનિષ્ટ હૈ ઔર ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ આનંદકંદ ઈષ્ટ હૈ. ઔર ઉસસે નિર્મલ પર્યાય શ્રદ્ધા-જ્ઞાનકી ઉત્પન્ન હુઈ વહ ઈષ્ટ હૈ. બાકી કોઈ ઈષ્ટ ધર્મીકો હૈ નહીં. ઓહોહો..! '**મિથ્યાત્વભાવરૂપ પરિણમન કરતા હુઆ દુષ્ટ અષ્ટ કર્મોંસે બંધતા હૈ.**'

ભાવાર્થ :- '**યહ બંધકે કારણકા સંક્ષેપ હૈ.**' દેખો! 'જયચંદ્ર' પંડિત. ૧૩વીંમેં લિખા થા. બંધ ઔર મોક્ષકા સંક્ષેપ કથન થા. ૧૪વીંમેં કર્મકે નાશ કરનેકા સંક્ષેપ કથન થા. ૧૪વીંમેં ઔર યે ૧૫વીં મે બંધકા સંક્ષેપ કથન હૈ. ગાથા બહુત ઊંચી આયી તાકડે. તાકડે કો ક્યા કહતે હૈં? સમયપર.

'**યહ બંધકે કારણકા સંક્ષેપ હૈ. યહાં સાધુ કહનેસે ઐસા બતાયા હૈ કિ જો બાહ્ય પરિગ્રહ છોડકર...**' એક લંગોટી ભી નહીં. પૈસે તો કહાંસે હો? .. કિસકા હો? '**બાહ્ય પરિગ્રહ છોડકર નિર્ગ્રંથ હો જાવે તો ભી મિથ્યાદષ્ટિ હોતા હુઆ સંસારકે...**' આહાહા..! એક સમયકી પર્યાયમેં જિસકો અનાદિસે રુચિ પડી હૈ વહી મિથ્યાત્વભાવ હૈ. ઉસ મિથ્યાત્વભાવમેં પંચમહાવ્રત પાલે, આદિ હો, સબ આઠ કર્મ બંધકા કારણ હૈ. ઉસમેં કિંચિત્ ભી સંવર, નિર્જરાકા અંશ હૈ નહીં. '**મિથ્યાદષ્ટિ હોતા હુઆ સંસારકે દુઃખ દેનેવાલે...**' લો, ઠીક! એય..! સેઠજી! સંસારકે દુઃખ. દુષ્ટ કર્મ કહા ન? '**દુઃખ દેનેવાલે અષ્ટ કર્મોંસે બંધતા હૈ.**' લો! સમજમેં આયા? '**दुट्ठट्ठकम्मेहिं**'. દુષ્ટકા અર્થ કિયા. ચાર ગતિકે દુઃખ દેનેવાલા હૈ ઈસલિયે ઉસે દુષ્ટ કહતે હૈં. આહાહા..! સમજમેં આયા?

आगे कहते हैं कि परद्रव्य ही से दुर्गति होती है और स्वद्रव्य ही से सुगति होती है :-

ગાથા-૧૬

परदव्वादो दुग्गई सद्दव्वादो हु सुग्गई होइ।
इय णाऊण सदव्वे कुणह रई विरह इयरम्मि।।१६।।

परद्रव्यात् दुर्गतिः स्वद्रव्यात् स्फुटं सुगतिः भवति।
इति ज्ञात्वा स्वद्रव्ये कुरुत रतिं विरतिं इतरस्मिन्।।१६।।

પરદ્રવ્યથી દુર્ગતિ, ખરે સુગતિ સ્વદ્રવ્યથી થાય છે;
–એ જાણી, નિજદ્રવ્યે રમો, પરદ્રવ્યથી વિરમો તમે. ૧૬.

अर्थ :- परद्रव्यसे दुर्गति होती है और स्वद्रव्यसे सुगति होती है यह स्पष्ट (प्रगट) जानो, इसलिये हे भव्यजीवो! तुम इस प्रकार जानकर स्वद्रव्यमें रति करो और अन्य जो परद्रव्य उनसे विरति करो।

भावार्थ :- लोकमें भी यह रीति है कि अपने द्रव्यसे रति करके अपना ही भोगता है वह तो सुख पाता है, उस पर कुछ आपत्ति नहीं आती है और परद्रव्यसे प्रीति करके चाहे जैसे लेकर भोगता है उसको दुःख होता है, आपत्ति उठानी पड़ती है। इसलिये आचार्यने संक्षेपमें उपदेश दिया है कि अपने आत्मस्वभावमें रति करो इससे सुगति है, स्वर्गादिक भी इसीसे होते हैं और मोक्ष भी इसीसे होता है और परद्रव्यसे प्रीति मत करो इससे दुर्गति होती है, संसारमें भ्रमण होता है।

यहाँ कोई कहता है कि स्वद्रव्यमें लीन होनेसे मोक्ष होता है और सुगति–दुर्गति तो परद्रव्यकी प्रीतिसे होती है? उसको कहते हैं कि–यह सत्य है परन्तु यहाँ इस आशयसे कहा है कि परद्रव्यसे विरक्त होकर स्वद्रव्यमें लीन होवे तब विशुद्धता बहुत होती है, उस विशुद्धताके निमित्तसे शुभकर्म भी बँधते हैं और जब अत्यंत विशुद्धता होती है तब कर्मोंकी निर्जरा होकर मोक्ष होता है, इसलिये सुगति–दुर्गतिका होना कहा वह युक्त है, इसप्रकार जानना चाहिये।।१६।।

ગાથા-૧૬ ઉપર પ્રવચન

'આગે કહતે હૈં કિ પરદ્રવ્ય હી સે દુર્ગતિ હોતી હૈ ઔર સ્વદ્રવ્ય હી સે સુગતિ હોતી હૈ :-' પરદ્રવ્યસે દુર્ગતિકા અર્થ પરદ્રવ્ય દુર્ગતિ નહીં દેતા. પરદ્રવ્યકા આશ્રય કરને સે વિકાર હોતા હૈ વહ દુર્ગતિ, આત્માકી ગતિ નહીં. સમજમેં આયા?

परदव्वादो दुग्गई सद्दव्वादो हु सुग्गई होइ।
इय णाऊण सदव्वे कुणह रई विरह इयरम्मि।।१६।।

'**परदव्वरओ**' શબ્દ તો પહલે ૧૩વીં ગાથા મેં લે લિયા થા. '**परदव्वरओ**' આયા થા ન? ૧૩વીં ગાથામેં. રક્ત ઔર વિરક્ત વહાં લે લિયા હૈ. અબ, રક્ત-વિરક્ત દોનોં નિકાલકર સીધે દો શબ્દ (લેતે હૈં). સમજમેં આયા? ૧૩વીંમેં લિયા થા ન? '**परदव्वरओ**' ઔર '**विरओ**'. રક્ત-પરદ્રવ્યમેં પ્રેમ, રુચિ હૈ વહ સંસાર હૈ, મિથ્યાત્વ હૈ. ઔર ઉસસે રુચિ છોડકર અપને સ્વભાવકા આશ્રય, રુચિ કરે વહ સમકિત હૈ. યહાં ૧૫મેં ભી લિયા થા. ૧૪મેં ભી લિયા થા. '**सद्दव्वरओ**', '**सद्दव्वरओ**' ઐસા થા. ફિર ૧૫વીં મેં '**परदव्वरओ**'. રક્ત કહતે થે, વહ રક્ત ભી નિકાલ દિયા. યહાં તો '**परदव्वादो दुग्गई सद्दव्वादो हु सुग्गइ**'. ગાથા ચડ જાતી હૈ. સમજમેં આયા?

परदव्वादो दुग्गई सद्दव्वादो हु सुग्गई होइ।
इय णाऊण सदव्वे कुणह रई विरह इयरम्मि।।१६।।

દેખો! વહાં ડાલા ફિર સે. આહાહા..! 'કુંદકુંદાચાર્ય' સંક્ષેપમેં સારગર્ભિત (બાત કરતે હૈં). લોગ સ્વાધ્યાય નહીં કરતે ઔર કરતે હૈં તો અપની દૃષ્ટિ સે કરતે હૈં તો નિકાલતે હૈં કિ દેખો! ઉસમેં હૈ, દેખો! ઉસમેં હૈ. યહાં તો કહતે હૈં,

અર્થ :- 'પરદ્રવ્યસે દુર્ગતિ હોતી હૈ...' અપના ભગવાનઆત્મા સ્વદ્રવ્યકી વ્યાખ્યા આયેગી, ૧૮મેં. ઉસકો છોડકર જિતની એક સમયકી પર્યાય, પુણ્યકા વિકલ્પ ઔર નિમિત્ત પરદ્રવ્ય હૈ, ઉસસે તો દુર્ગતિ હી હોતી હૈ. અપને સ્વરૂપમેં પરિણમનકી સુગતિ ઉસમેં હોતી નહીં. ઓહોહો..! રાગરૂપ પરિણમના વહ દુર્ગતિ હૈ. જીવકે સ્વભાવકી ગતિસે વિરૂદ્ધ દુર્ગતિ હૈ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ગૃહસ્થોંકો યા મુનિયોં કો?

ઉત્તર :- સબકો. ગૃહસ્થ ઔર અગૃહસ્થ ક્યા હૈ? ચારિત્રમેં ફર્ક હૈ, દૃષ્ટિમેં ફર્ક હૈ કિસીકી? કહતે હૈં, 'પ્રવચનસાર'મેં ઐસા લિખા હૈ. ગૃહસ્થોંકો શુભભાવ મોક્ષકા કારણ હૈ. વહ તો ચરણાનુયોગમેં પરંપરા દેખકર કહા હૈ. રાગ મોક્ષકા કારણ કૈસા? સાક્ષાત્ કારણ નહીં, પરંપરા કારણ નહીં. લેકિન ઉસકો છોડકર કરેગા તો પરંપરા કારણ કહનેમેં આયેગા. ક્યોંકિ દૃષ્ટિમેં છૂટા હૈ. સમકિતી રાગસે દૃષ્ટિસે તો મુક્ત હી હૈ. સમજમેં આયા? સમ્યગ્દૃષ્ટિ તીર્થંકર ગોત્રકે ભાવસે ભી મુક્ત હૈ. ષોડશકારણ ભાવના ભાવતા જીવ લહે કેવલ... ક્યા કહતે હૈં ન? દર્શનવિશુદ્ધ ભાવના ભાવતા સોલહ તીર્થંકરપદ હોય. હમારે 'શ્રીચંદજી' બહુત બોલતે હૈં. કહો, સમજમેં આયા? યહાં તો કહતે હૈં, જિતના પરદ્રવ્યાશ્રિત ભાવ (હૈ), ઉસમેં યદિ રુચિ રહ જાય તો મિથ્યાત્વ, નહીં તો રાગ હૈ વહ બંધકા કારણ હૈ. સમજમેં આયા?

'**सदव्वा हु सुग्गइ होइ**' સુગતિ નામ મુક્તિ. ઉસમેં થોડા અર્થ સ્વર્ગ મિલેગા (ઐસા હૈ). પાઠમેં સુગતિ મુક્તિકી હી બાત હૈ. સમજમેં આયા? યહાં તો મોક્ષ ઔર બંધ દોકી બાત હૈ. સ્વદ્રવ્ય ભગવાનઆત્મા શાશ્વત આનંદધામ, ઐસા ધ્રુવ સ્વદ્રવ્ય, વહી એક મુક્તિકા કારણ હૈ, સુગતિકા વહી કારણ હૈ. બીચમેં સમકિતીકો રાગ થોડા રહ જાતા હૈ, ઉસમેં સ્વર્ગ ભી આ જાઓ. સમકિતીકો ઐસા સ્વર્ગ બીચમેં આતા હૈ. '**इय णाऊण सदव्वे कुणह रई विरह इयरम्मि**'. '**(–પ્રગટ) જાનો...**' ઐસા પ્રગટ જાનો.

'**ઈસલિયે હે ભવ્યજીવો!**' હે ભવ્યજીવો! આહાહા..! સંબોધન કરતે હૈં. હે લાયકજીવો! આહાહા..! '**તુમ ઈસ પ્રકાર જાનકર...**' જ્ઞાનકર '**સ્વદ્રવ્યમેં રતિ કરો...**' અપને દ્રવ્યકી રુચિ ઔર લીનતા કરો. રુચિ-સમ્યગ્દર્શન ઔર લીનતા એ ચારિત્ર. સમજમેં આયા? બહુત ગડબડ હો ગઈ ન ઈસલિયે સત્ય બાત બાહર આયી તો વિરોધ (કરતે હૈં). એકાંત હૈ. વ્યવહારસે લાભ હોતા હૈ ઐસા તો કુછ કહતે નહીં, નિમિત્તસે લાભ હોતા હૈ ઐસા કહતે નહીં. યહાં ભગવાન ના કહતે હૈં કિ નિમિત્ત ઔર વ્યવહારસે તો બંધ હી હોતા હૈ, સુન ન! '..ભાઈ'! આપકે વહાં ચલતા હૈ. કોટડિયા.. કોટડિયા? હો બેચારે. અમુક પ્રકારકી લાયકાત બિના યહ બાત બૈઠે નહીં. અંતરમેં બૈઠની ચાહિયે ન. સમજમેં આયા? જિસકા સંસાર નિકટ અલ્પ હો ઉસે યહ બાત બૈઠે.

મુમુક્ષુ :- મહારાજ! આપકા જો વિરોધ કરતે હૈં ઉનકો આપ ભગવાનઆત્મા કહતે હો!

ઉત્તર :- વહ ભગવાનઆત્મા હૈ. ભગવાન હૈ કિ નહીં? ભગવાનઆત્મા. આત્માતો ભગવાન હી હૈ. પર્યાયમેં ભૂલ હૈ. દ્રવ્યતો આત્મા હૈ. પર્યાયકો યહાં પરદ્રવ્ય ગિનનેમેં આયી. કોટડિયા મોરબી જાનેવાલે હૈં ન? ભાઈ! મોરબીકા સમાચાર આયા થા કિ યહાં કોટડિયા આનેવાલા હૈ, કૈસે કરના? બરાબર વહાં જાના. સામને જાના. ઉનકો ઉતારનેકો અપને ઐસા નહીં સમજના કિ યે વિરોધ કરતા હૈ ઈસલિયે (નહીં જાના). મોરબી. ઉસે વૈસા બૈઠા તો વૈસા કહે. લેકિન જબ ઐસા કહે કિ મુજે મોરબી આના હૈ ઔર આપકે ઘર ઉતરના હૈ, મુજે મંદિરકા દર્શન કરના હૈ. વિરોધ નહીં કરના, આદર કરના. ઐસા કહા થા. વિરોધ બહુત કરતે હૈં, બહુત કરતે હૈં. વહાંસે સમાચાર આયા કિ હમેં ક્યા કરના? સામને જાના. ઘરપર લે

જાના, ભોજન કરવાના. મંદિર મેં દર્શન કરવાના, બિલકુલ વિરોધ કરના નહીં. અપના કામ નહીં. સમજમેં આયા? 'ફૂલચંદભાઈ' કે વહાં ઠહરે થે. બહુત ખુશી હુએ. ઓહો..! ફિર સબ વિરૂદ્ધકા લિખે. 'નેમચંદભાઈ'!

યહાં કહતે હૈં, સ્વદ્રવ્યમેં રતિ કરો ઔર પરદ્રવ્યમેં વિરતિ કરો. પરદ્રવ્યસે નિવૃત્ત હો જાઓ. સ્વદ્રવ્યમેં પ્રવૃત્તિ કરો. બસ, એક હી બાત હૈ. લોગોં કો બાહરકે વ્રત, તપ આદિ કરો, ઉસમેં ધર્મ માન લિયા હૈ ઈસલિયે લોગ બેચારે... ઐસા મનુષ્યદેહ મિલા ઔર યદિ યહ નહીં સમજેગા, ભાઈ! તેરા કહાં જન્મ હોગા? ભાઈ! સમજમેં આયા? બાહરમેં કોઈ શરણ નહીં હૈ. દુનિયા ઐસા આહાહા..! કહે કિ યે ધર્મી હૈ. બહુત ઉપવાસ કરતે હૈં, બહુત વ્રત પાલતા હૈ. ઉસમેં તુજે ક્યા? વહ કોઈ ... રખને જાના નહીં હૈ કિ હમારી ઈતની ઈજ્જત હૈ. ધૂલમેં ભી કહાં ઈજ્જત રહ ગઈ. સમજમેં આયા?

યહાં તો ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહતે હૈં, કિ પરદ્રવ્યમેં વિરતી કરો, ભગવાન! આહાહા.! પરદ્રવ્યસે પીઠ દો ઔર સ્વદ્રવ્યકે સન્મુખ હો જાઓ. 'ભીખાભાઈ'! ઐસી બાત હૈ. આહાહા..! ગૃહસ્થોંકો? અરે..! ગૃહસ્થ યાની સમકિતીકી બાત હૈ. ગૃહસ્થમેં સમકિતી નહીં હોતા હૈ? સમકિતીકો કહતે હૈં, ભૈયા! તેરે દ્રવ્યમેં લીન હોઓ, રુચિ વહાં કરો, પરસે રુચિ હટા દે.

મુમુક્ષુ :- મુનિયોંકો કહતે હૈં.

ઉત્તર :- મુનિયોં સમકિતીકો યહાં કહતે હૈં. મિથ્યાદૃષ્ટિ મુનિકો કહતે હૈં ન. યહાં મિથ્યાદૃષ્ટિ મુનિકો કહા. સમજમેં આયા? મિથ્યાદૃષ્ટિ મુનિ કહા ન? ૧૫વીં ગાથામેં. નામ ધરાયા દ્રવ્યલિંગી, ઉસમેં ક્યા હુઆ? સમજમેં આયા?

'**સ્વદ્રવ્યમેં રતિ કરો ઔર અન્ય જો પરદ્રવ્ય ઉનસે વિરતિ કરો.**' લો, ભાવાર્થ આયેગા.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

પ્રવચન નં. ૬૮, ગાથા-૧૬થી ૧૮, શનિવાર, શ્રાવણ વદ ૬, તા.૨૨-૮-૭૦

અષ્ટપાહુડ ચલતા હૈ, ઉસમેં મોક્ષપાહુડ કી ૧૬વીં ગાથા. મોક્ષ અધિકાર. ગાથા ફિર સે લેતે હૈં.

परदव्वादो दुग्गई सद्दव्वादो हु सुग्गई होइ।
इय णाऊण सदव्वे कुणह रई विरह इयरम्मि।।१६।।

અર્થ :- '**પરદ્રવ્યસે દુર્ગતિ હોતી હૈ...**' ક્યા કહતે હૈં? યે ભગવાનઆત્મા અંદર આનંદ સચ્ચિદાનંદ જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ હૈ. ઉસકે સિવા જિતના અંદર પુણ્ય-પાપકા વિકલ્પ રાગ હૈ, યે શરીર હૈ, કર્મ હૈ વહ સબ પરદ્રવ્ય હૈ, પરવસ્તુ હૈ. ક્યા સમજમેં આયા? '**परदव्वादो दुग्गइ**'. આત્મા.. દોનોંકા ખુલાસા કરેંગે. પરદ્રવ્યકી વ્યાખ્યા ૧૭મેં હૈ, સ્વદ્રવ્યકી વ્યાખ્યા ૧૮મેં હૈ. યહાં પહલે સામાન્ય વ્યાખ્યા હૈ. '**परदव्वादो दुग्गइ**' અપના આત્મા શુદ્ધ સચ્ચિદાનંદ અનાદિઅનંત નિર્મળ આનંદકંદ ધ્રુવસ્વરૂપ સ્વદ્રવ્ય, સ્વસ્વરૂપ, સ્વઆત્મા. ઔર ઉસકે સિવા

જિતના દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, કામ, ક્રોધકા વિકલ્પ વૃત્તિયાં ઉઠતી હૈ વહ સબ પરદ્રવ્ય હૈ. અપનેમેં નહીં, અપની ચીજ નહીં. સમજમેં આયા? યહ શરીરાદિ તો જડ હૈ. વહ તો પર હી હૈ. કર્મ હૈ જડ હૈ વહ અન્ય હૈ.

યહાં તો આચાર્ય અપના શુદ્ધ ચૈતન્ય ધ્રુવ જ્ઞાયકભાવ, પૂર્ણાનંદ અનાદિઅનંત એકરૂપ ઐસી જો અપની ચીજ હૈ, વહ અપના સ્વદ્રવ્ય નામ અપની પૂંજી નામ અપના તત્ત્વ હૈ. દરબાર! બરાબર હૈ? યે શરીર-બરીર, લક્ષ્મી-બક્ષ્મી-ધૂલ અપના દ્રવ્ય નહીં. વહ તો પર હૈ, મિટ્ટી હૈ, ધૂલ હૈ. લક્ષ્મી પરદ્રવ્ય હૈ, શરીર પરદ્રવ્ય હૈ, પરવસ્તુ હૈ. વહ તો ઠીક લેકિન અંદરમેં દયા, દાન, વ્રતકા વિકલ્પ જો ઉઠતે હૈં વહ ભી નિશ્ચયસે તો પરદ્રવ્ય ઔર પરવસ્તુહી હૈ. આહાહા..! અપની હો તો છૂટે નહીં, ભિન્ન હોવે નહીં. ઔર ભિન્ન હો જાયે વહ અપની નહીં. તો જો શુભ ઔર અશુભરાગ વ્યવહાર મહાવ્રત આદિકા વિકલ્પ, દયા, દાનકા વિકલ્પ ભી વાસ્તવમેં પરદ્રવ્ય હૈ. બાદમેં ૧૭મેં થોડા ખુલાસા કરેંગે.

'**પરદ્રવ્યસે દુર્ગતિ હોતી હૈ...**' રાગ, શરીરકો અપના માનનેસે તો આત્માકી ચાર ગતિમેં રખડનેકી દુર્ગતિ હોગી. સમજમેં આયા? ચાહે તો પુણ્યભાવ હો, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ શુભભાવ વહ ભી દુર્ગતિકા કારણ હૈ. દુર્ગતિકા અર્થ અપને સ્વભાવમેં જાનેમેં વહ વિઘ્ન કરનેવાલી ચીજ હૈ. 'શોભાલાલજી'! યે પૈસે-બૈસેકા ક્યા કરના? ધૂલ હૈ? યહાં તો રાગ ધૂલ હૈ, ઐસા કહતે હૈં. સમજમેં આયા? રાગસે પુણ્ય બંધે ઔર પુણ્યસે ધૂલ મિલે. તો રાગ હી ધૂલ હૈ. અપની ચીજ હૈ નહીં. વહ અપની ચીજ નહીં, ઉસકો અપની માનકર ઉસમેં રુચિકર રહતા હૈ, વહ અપને સ્વભાવકી ગતિસે વિરૂદ્ધ દુર્ગતિ મેં જાતા હૈ. દુર્ગતિકા અર્થ ચાર ગતિમેં રખડતે હૈં. ચારોં ગતિ દુર્ગતિ હૈ. ચાહે તો મનુષ્યપના મિલો, ચાહે તો સ્વર્ગકા દેવ હો, ચાહે તો અબજોપતિ ધનકે ધની ધૂલકે હો, વહ સબ દુર્ગતિ હૈ. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- કલ્યાણ તો મનુષ્યગતિસે હી હોગા ન.

ઉત્તર :- મનુષ્યગતિસે કલ્યાણ હોતા હી નહીં, અપને સે હોતા હૈ. સેઠ! કહાંસે લકડા ડાલા? કહાં આયા? સમજમેં આયા? કલ્યાણસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા આનંદ ઔર સચ્ચિદાનંદ સત્, સત્ યાની ત્રિકાલ, ચિદ્ યાની જ્ઞાન ઔર આનંદ, ત્રિકાલ આનંદ ઔર જ્ઞાનકી મૂર્તિ અવિનાશી વસ્તુ આત્મા હૈ, ઉસકી દૃષ્ટિ કરનેસે કલ્યાણ હોતા હૈ. કલ્યાણ અપની દશાસે હોતા હૈ. કલ્યાણ રાગ ઔર દયા, દાન, વ્રતકે વિકલ્પસે યા મનુષ્યગતિસે નહીં હોતા. મનુષ્યગતિસે કલ્યાણ નહીં હોતા હૈ. મનુષ્યગતિ તો પરદ્રવ્ય હૈ, ઉદયભાવ હૈ, પરદ્રવ્ય હૈ. સૂક્ષ્મ બાત હૈ, ભગવાન! ઉસકી ચીજ ક્યા હૈ ઉસે ઉસને કભી સુની નહીં, સમજા નહીં. ઐસે હી ચાર ગતિમેં જન્મ-મરણ કરકે મર ગયા અનંત બાર. સમજમેં આયા? મર ગયા ચાર ગતિમેં. ચૈતન્યજીવન ક્યા હૈ ઉસકા પત્તા હી નહીં, ખબર નહીં.

કહતે હૈં, પરદ્રવ્યસે તો દુર્ગતિ હોતી હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા? ઔર સ્વદ્રવ્યસે સુગતિ હોતી હૈ. સ્વદ્રવ્ય ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનકા પુંજ, ચૈતન્યકા પુંજ, વીતરાગસ્વભાવ રાગરહિત જિનબિંબ વીતરાગસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા, ઉસીસે સુગતિ હોતી હૈ. સ્વભાવ આત્મા આનંદકંદ પ્રભુ હૈ, ઉસકે આશ્રયસે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રમેં લીન હોનેસે આત્માકી

સુગતિ નામ મુક્તિ હોતી હૈ. સમજ મેં આયા? **'इय णाऊण'** **'યહ સ્પષ્ટ (–પ્રગટ) જાનો,...'** ઐસા હૈ ન? પ્રગટ જાનો. **'हु'** શબ્દ હૈ ન? **'हु'**.

'ઈસલિયે હે ભવ્યજીવો!' હે ભવ્યજીવો! **'તુમ ઈસ પ્રકાર જાનકર સ્વદ્રવ્યમેં રતિ કરો...'** ભગવાનઆત્મા આનંદકા ધામ અતીન્દ્રિય સુખકા સાગર, અતીન્દ્રિય સુખકા સાગર આત્મા હૈ. આપકા સાગર નહીં. ઉસમેં લીન, અતીન્દ્રિય આનંદમેં લીન. શ્રદ્ધાસે લીન, જ્ઞાનસે લીન, ચારિત્રસે લીન, ઉસસે તેરી સુગતિ હોગી. જન્મ-મરણકે અંતકા યહ ઉપાય હૈ. દૂસરા કોઈ ઉપાય હૈ નહીં. સમજમેં આયા? આહાહા..! **'જાનકર સ્વદ્રવ્યમેં રતિ કરો ઔર અન્ય જો પરદ્રવ્ય ઉનસે વિરતિ કરો.'** રાગાદિસે મુક્ત હો. નાસ્તિ કરો, આત્મામેં રાગાદિ હૈ હી નહીં. ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનાનંદ ચૈતન્યબિંબમેં દૃષ્ટિ કરો, રાગાદિસે નાસ્તિ કરો. રાગાદિ વિકલ્પ તેરી ચીજ નહીં. ઉસસેમેં નાસ્તિ નામ રહિત હૂં. પરસે વિરક્ત હો, સ્વમેં રક્ત હો. રાગ વિકલ્પ દયા, દાનસે ભી વિરક્ત હો ઔર સ્વદ્રવ્યમેં રક્ત હો. તો સુગતિ હોગી. કહો, સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- ઈસમેં તો કુછ ભી નહીં રહા?

ઉત્તર :- કુછ ભી નહીં રહા? ભગવાન પૂરા રહા ન. ચૈતન્યપુંજ પ્રભુ જ્ઞાનકા સાગર હૈ, આનંદકા દરિયા હૈ. ભાન કહાં હૈ? સમજમેં આયા? બડા સમુદ્ર હો ઔર આંખકે સામને એક તિનકા ઐસા રખો તો પૂરા દરિયા નહીં દિખે. દિખેગા? ઐસૈ ભગવાનઆત્મા પુણ્ય ઔર પાપકા વિકલ્પકા પિંડકા આડમેં, રુચિકી આડમેં ભગવાન દિખતા નહીં. સર્વસ્વ હૈ વહ દિખતા નહીં, ઐસા કહતે હૈં. સમજમેં આયા? વહ ભજનમેં ભી આતા હૈ. 'તરણા ઓથે ડુંગર રે, ડુંગર કોઈ દેખે નહિ' તરણા ઓથે-તરણા યાની તિનકા, ઘાસકા તિનકા. 'તરણા ઓથે ડુંગર રે.. ડુંગર કોઈ દેખે નહિ' બડા પર્વત હો લેકિન તિનકા આંખમેં આડે આ ગયા તો નહીં દિખેગા. ઐસે ભગવાનઆત્મા પુણ્ય-પાપકા વિકલ્પ નામ રાગકી વાસનાકે પ્રેમમેં ભગવાન રાગસે ભિન્ન ચિદાનંદ સ્વરૂપ ઉસકો દિખનેમેં આતા નહીં. સમજમેં આયા? 'પોપટભાઈ'! યે પુત્ર આદિ તો દૂર રહ ગયે, આપકે પૈસે દૂર રહ ગયે. પચાસ-પચાસ લાખ, સાંઠ-સાંઠ લાખ, ધૂલ લાખ.. આંકડા ગિનના હૈ, વહ કહાં અપને બાપકે થે? ઉસકે બાપકા ભી નહીં હૈ, વહ તો જડકા હૈ, પુદ્ગલકા હૈ. યે સબ સેઠ (હૈ). 'જુગરાજજી'કો બડે પૈસેવાલે કહતે હૈં, લોગ કહતે હૈં. પૈસેવાલા યાની જડવાલા. જડકા માલિક. જડકા માલિક હોવે વહ જડ હૈ. ભૈંસકા માલિક પાડા હૈ. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- દૃષ્ટાંત બરાબર સમજમેં નહીં આયા.

ઉત્તર :- બરાબર સમજમેં નહીં આયા? અચ્છા! જો ભૈંસ હોતી હૈ કિ નહીં? ભૈંસ હોતી હૈ ઉસકા ધની કૌન હૈ? આદમી યા પાડા? ઐસે લક્ષ્મી માલિક હો વહ જડ હૈ. લક્ષ્મી જડ હૈ તો ઉસકા સ્વામી હોતા હૈ વહ જડ હૈ.

મુમુક્ષુ :- ચેતન જડ હો જાયે?

ઉત્તર :- માનતા હૈ ન. જડ કહાંસે હો? મૈં જડ કા સ્વામી હૂં. સહજાનંદ ભગવાન... સ્વસ્વામીસંબંધ આતા હૈ કિ નહીં? અપને આત્મામેં ઐસી એક શક્તિ અનાદિઅનંત પડી હૈ-

સ્વસ્વામીસંબંધ શક્તિ, સ્વસ્વામીસંબંધ ગુણ. અપના આનંદ આદિ સ્વ ઉસકા મૈં સ્વામી. અપના સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ વહ મેરા સ્વ. સ્વ નામ મેરી પુંજી, પુંજી નામ મેરા ધન, ઉસકા મૈં સ્વામી હૂં. ઐસા ઉસમેં અનાદિઅનંત ગુણ હૈ. ઉસે છોડકર શુભરાગ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, કામ, ક્રોધકા સ્વામી હોતા હૈ, વહ અચેતન હૈ. વહ જડકો અપના માનનેવાલા જડ હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા?

ચૈતન્યપ્રકાશકા પુંજ પ્રભુ, જૈસે સૂર્ય આદિ રજકણ કે પ્રકાશકા પુંજ હૈ તો ઉસ પ્રકાશકા ભી પ્રકાશ કરનેવાલા ભગવાન ચૈતન્યમૂર્તિ આત્મા, અપનેકો છોડકર અપનેમેં નહીં હૈ ઐસી ચીજકો અપની માનતા હૈ તો વહ જડ હૈ, ઐસા કહતે હૈં આત્મા. અચેતન હૈ, વ્યવહારે આત્મા હૈ, નિશ્ચય સે આત્મા હૈ નહીં. આહાહા..! સમજમેં આયા? પરદ્રવ્ય સે વિરક્તિ કરો.

ભાવાર્થ :- 'લોકમેં ભી યહ રીતિ હૈ કિ અપને દ્રવ્યસે રતિ કરકે અપના હી ભોગતા હૈ વહ તો સુખ પાતા હૈ,...' સંસારમેં ભી ઐસા હૈ કિ લોગ અપની પુંજી હો વહ કરે તો લૌકિક સજ્જનકે હિસાબસે ઠીક કહનેમેં આતા હૈ.

મુમુક્ષુ :- યહાં તો સુખ પાતા હૈ, ઐસા લિખા હૈ.

ઉત્તર :- સુખ યાની યે દુનિયાકા સુખ. ધૂલ સુખ હૈ. સુખ કહાં હૈ? લોગ મૂઢ જીવ માનતે હૈં ન. 'જુગરાજજી'! પૈસેમેં સુખ માનતે હૈં. 'જુગરાજજી' સુખી હૈં ઐસા લોગ કહતે હૈં. પાગલકી અસ્પતાલમેં સબ પાગલ હી હોતે હૈં. સમજમેં આયા? પાગલકી પ્રશંસા પાગલ કરે. એ.. સેઠ! યે સબ સેઠ. પચાસ લાખ, સાંઠ લાખ, સત્તર લાખ આંકડે ભરે હૈં. ધૂલમેં ભી નહીં હૈ. સેઠ! આહાહા..! ભગવાન! તુજે તેરી ખબર નહીં. તેરેમેં તો આનંદ ઔર જ્ઞાનકી અનંત લક્ષ્મી પડી હૈ. અનંત અનંત બેહદ આનંદ ઔર જ્ઞાન. શાંતિ.. શાંતિ.. શાંતિ.. શાંતિ.. શાંતિ.. અવિકારી શાંતરસ હૈ વહ તેરી ચીજ હૈ. સમજમેં આયા? બડી ભૂલ હો ગઈ અનાદિસે, ઐસા કહતે હૈં.

મુમુક્ષુ :- ભૂલ નિકાલ દીજિયે.

ઉત્તર :- કૌન નિકાલે? જિસનેકી વહ નિકાલે યા દૂસરા નિકાલે? ભૂલ કિસને કી હૈ? ઉસને ભૂલકી હૈ તો વહ નિકાલે. દૂસરા નિકાલ દે.

મુમુક્ષુ :- કાંટા હો વહ દૂસરા નિકાલ દેતા હૈ.

ઉત્તર :- કાંટા ભી નિકાલતા નહીં. કાંટા અપનેસે નિકલતા હૈ. કાંટા (દૂસરેસે) નિકલતા નહીં. વહ તો નિમિત્તસે કહનેમેં આતા હૈ. કાંટા અપનેસે નિકલતા હૈ. સમજમેં આયા? સૂક્ષ્મ બાત હૈ. આહાહા..!

યહાં કહતે હૈં, લોકમેં જૈસે અપની ચીજકો ભોગતે હૈં તો સુખ પાતા હૈ. અર્થાત્ પ્રતિકૂલતા વિઘ્ન બાહરમેં ન દિખે. **'ઉસ પર કુછ આપત્તિ નહીં આતી હૈ...'** સાવકાર, અપની લક્ષ્મી હો તો ઉસે બાહ્ય જેલ આદિકી આપત્તિ આતી નહીં. **'ઔર પરદ્રવ્યસે પ્રીતિ કરકે ચાહે જૈસે લેકર...'** દેખો! જૈસે-તૈસે યાની ચોરી કરકે, જૈસે-તૈસે ઉઠાકર અન્યાયસે પરદ્રવ્યસે પ્રીતિકી. પરપદાર્થ-યે શરીર મિટ્ટી-ધૂલ.. સમજમેં આયા? યે તો મિટ્ટી-ધૂલ હૈ, રાખ હૈ. જલકર રાખ હોતી હૈ. યહ તો રાખ હૈ, યે કહાં આત્મા હૈ?

ભગવાનઆત્મા દૃષ્ટા તો અંદર ભિન્ન હૈ. જ્ઞાતા પ્રભુ દેહ સે ભિન્ન હૈ. ઐસે અપનેકો નહીં માનકર '**પરદ્રવ્યસે પ્રીતિ કરકે ચાહે જૈસે...**' દેખો! ચોર જૈસા લિયા. ચોરી કરકે લે, માયા કરકે લે, ગુપ્ત કરકે લે. '**ઉસકો દુઃખ હોતા હૈ, આપત્તિ ઉઠાની પડતી હૈ.**' પોલીસ પકડે તો ઉસકો જેલમેં જાના પડે. '**ઈસલિયે આચાર્યને સંક્ષેપમેં ઉપદેશ દિયા..**' લો, સંક્ષેપ શબ્દ બહુત આતા હૈ, ભાઈ! સબ ગાથામેં સંક્ષેપ (આતા હૈ).

'**અપને આત્મસ્વભાવમેં રતિ કરો...**' ભગવાન! આહાહા..! તેરા સ્વભાવ તો તેરે પાસ હી હૈ. આનંદ હૈ, જ્ઞાન હૈ, શાંતિ હૈ, વીતરાગતા હૈ, નિર્દોષતા હૈ.. ઐસી અનંત-અનંત શક્તિ તેરે સ્વભાવમેં બેહદ અપરિમિત સ્વભાવ પડા હૈ ઉસમેં પ્રીતિ કરો, રતિ કરો, લીન હો, પ્રેમ કરો. ઉસમેં લીનતાસે લીપટ જાઓ-અંતરમેં એકાકાર હો જાઓ. 'મૂલચંદભાઈ'! ઐસી બાત હૈ. '**રતિ કરો ઈસસે સુગતિ હૈ, સ્વર્ગાદિક ભી ઈસીસે હોતે હૈં...**' દેખો! મોક્ષ ભી ઉસસે હોગા ઔર બીચમેં જબતક પૂર્ણતા ન હો તબ વિકલ્પ આયેગા. તો ઉસ વિકલ્પસે, રાગસે, પુણ્યસે સ્વર્ગ મિલેગા. સ્વર્ગમેંસે નિકલકર મનુષ્ય હોકર પૂર્ણાનંદકી પ્રાપ્તિ તુજે હોગી. અપને દ્રવ્યકે આશ્રયસે લાભ હોગા, બાકી લાભ હૈ નહીં. આહાહા..! મોક્ષ ભી ઈસીસે હોગા. શુભભાવ બાકી રહ જાયે, સ્વભાવ સન્મુખ ચિદાનંદ ભગવાનકી દૃષ્ટિ, જ્ઞાન ઔર લીનતા, તો લીનતામેં થોડી કમી રહ જાય તો ઉસકે કારણસે-રાગસે સ્વર્ગ મિલે. ઔર જિતની લીનતા હુઈ ઉસસે શુદ્ધતા પ્રગટ હો ઔર ક્રમશઃ ઉસસે મોક્ષ હોગા. બાકી પરસે સ્વર્ગ યથાર્થ મિલતા નહીં.

મુમુક્ષુ :- મનુષ્યગતિમાં અપેક્ષા...

ઉત્તર :- નહીં, અપેક્ષા નહીં. મનુષ્યગતિ દુર્ગતિ હૈ, ઉસમેં પ્રીતિ કરના યહ દુર્ગતિ હૈ. મનુષ્યગતિ ઉદયભાવ હૈ. ઉદયભાવ હૈ વહ પરભાવ હૈ, અપના સ્વભાવ નહીં. પરભાવસે આત્માકો લાભ હોતા હૈ યહ માન્યતા મિથ્યાત્વ હૈ.

મુમુક્ષુ :- વજ્રનારાચસંહનન?

ઉત્તર :- સંઘયણ જડ હૈ. જડસે આત્માકો જ્ઞાન હોતા હૈ? શરીર મજબૂત હો ઉસસે હોતા હૈ? વહ તો પરદ્રવ્ય હૈ. પરદ્રવ્યમેં પ્રીતિ કરનેસે તો દુર્ગતિ હોગી. આહાહા..! યહ તો બહુત સંક્ષેપમેં કહ દિયા. આહાહા..!

'**પરદ્રવ્યસે પ્રીતિ મત કરો ઈસસે દુર્ગતિ હોતી હૈ, સંસારમેં ભ્રમણ હોતા હૈ.**' રાગમેં, મનુષ્યગતિમેં મુજે લાભ હોગા, મનુષ્યગતિ હો તો મુજે મોક્ષ હોગા, ઐસી પ્રીતિ કરનેસે દુર્ગતિ હોગી. 'મૂલચંદભાઈ'! ઐસા તો સુના નહીં. કિતને વર્ષ નિકાલે? યે સબ દિગંબરકે સેઠ કહલાતે હૈં. સેઠ! યે તો બડે બાદશાહ કહલાતે હૈં. બુંદેલખંડકા બાદશાહ! બુંદેલખંડકા રાજા કહલાતે હૈં. બાદશાહ રાજાસે બડા.. ધૂલમેં ભી કુછ નહીં હૈ. ગિરવી રખ સકતા હૈ બાદશાહપના? મર જાના હૈ. યહાંસે જાના હૈ તો ક્યા ઈજ્જત ગિરવી રખી જાતી હૈ? ધૂલમેં ભી કામ નહીં આતી. સમજમેં આયા?

ભગવાનઆત્મા સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ અવિનાશી તત્ત્વ અનાદિઅનંત આનંદકા ધામ, ઉસમેં એકાગ્ર હોનેસે આત્માકી મુક્તિ હોતી હૈ. સમજમેં આયા? યહાં તો કહતે હૈં, તીનલોક

કે નાથ તીર્થંકર પરદ્રવ્ય હૈ. પરદ્રવ્યમેં પ્રીતિ કરનેસે રાગ હોગા, ઐસા કહતે હૈં. આહાહા..! એ.. 'શોભાલાલજી'! તીનલોકકે નાથ તીર્થંકરદેવ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા હો, લેકિન અપનેસે પર હૈ. ઉસ પરદ્રવ્યમેં પ્રીતિ કરનેસે રાગ હોગા ઔર રાગસે બંધ હોગા ઔર દુર્ગતિ હોગી. દુર્ગતિકા અર્થ અપના કલ્યાણ નહીં હુઆ ઔર આત્મામેં એકાગ્રતા નહીં હુઈ. યે સબ દુર્ગતિ હૈ, ચાર ગતિ. આહાહા..! કઠિન બાત, ભાઈ!

'યહાં કોઈ કહતા હૈ કિ સ્વદ્રવ્યમેં લીન હોનેસે મોક્ષ હોતા હૈ ઔર સુગતિ-દુર્ગતિ તો પરદ્રવ્યકી પ્રીતિસે હોતી હૈ?' આપને તો ઐસા કહા કિ અપના ભગવાનઆત્મા ચૈતન્યબિંબ ચૈતન્યપ્રકાશકા પુંજ આનંદ સ્વભાવમેં લીન હોનેસે મુક્તિ ઔર સ્વર્ગ હોતા હૈ, ઐસા આપને કહા. હમેં તો ઐસા લગતા હૈ કિ અપને સ્વભાવમેં લીન હોને સે મુક્તિ હોગી ઔર અપને સિવા પરદ્રવ્યમેં પ્રીતિ હોનેસે સ્વર્ગ, નરકાદિ મિલેગા. ઔર આપ તો કહતે હો અપને સ્વભાવકી પ્રીતિ કરનેસે સ્વર્ગ મિલેગા. યે આપ ક્યા કહતે હો? સમજમેં આયા?

'ઉસકો કહતે હૈં-યહ સત્ય હૈ...' તેરી બાત તો સત્ય હૈ. એ અપેક્ષાસે **'પરંતુ યહાં ઈસ આશયસે કહા હૈ...'** એક આશયસે કહા હૈ. ક્યા? **'પરદ્રવ્યસે વિરક્ત હોકર સ્વદ્રવ્યમેં લીન હોવે...'** ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ ચિદાનંદ સ્વરૂપ, ઉસમેં જો અંતર મેં એકાગ્ર હો ઔર ઉસમેં જો વિશુદ્ધતા હો, શુભભાવ બીચમેં આ જાય, અભી પૂર્ણ વીતરાગતા પૂર્ણ પરમાત્મા નહીં હો તો, તો **'વિશુદ્ધતાકે નિમિત્તસે શુભકર્મ ભી બંધતે હૈં...'** તીર્થંકરગોત્ર બંધ જાય. સમજમેં આયા? હો, ઉસમેં ક્યાં? **'અત્યંત વિશુદ્ધતા હોતી હૈ તબ કર્મોંકી નિર્જરા હોકર...'** વિશુદ્ધતાકા અર્થ શુદ્ધતા, હાં! અંદર નિર્મલાનંદ પવિત્ર પ્રભુ, રાગસે રહિત શુદ્ધતાકી વૃદ્ધિ હો ઉસમેં કર્મકા નાશ હોતા હૈ ઔર થોડા રાગ રહ જાય, સ્વભાવમેં એકાગ્ર હોતે-હોતે એકાગ્રતાકી કમીમેં થોડા રાગ હો તો ઉસસે સ્વર્ગ મિલ જાય. કહો, સમજમેં આયા? **'ઈસલિયે સુગતિ-દુર્ગતિ હોના કહા યહ યુક્ત હૈ, ઈસપ્રકાર જાનના ચાહિયે.'** અબ ઉસકા ખુલાસા કરતે હૈં. અબ, પરદ્રવ્ય કિસકો કહતે હૈં ઔર સ્વદ્રવ્ય કિસકો કહતે હૈં ઉસકા ખુલાસા. યહ તો સામાન્ય બાત કી.

आगे शिष्य पूछता है कि परद्रव्य कैसा है ? उसका उत्तर आचार्य कहते है :-

ગાથા-૧૭

आदसहावादण्णं सच्चित्ताचित्तमिस्सियं हवदि।
तं परदव्वं भणियं अवितत्थं सव्वदरिसीहिं।।१७।।

आत्मस्वभावदन्यत् सच्चित्ताचित्तमिश्रितं भवति।
तत् परद्रव्यं भणितं अवितत्थं सर्वदर्शिभिः।।१७।।

આત્મસ્વભાવેતર સચિત, અચિત, તેમ જ મિશ્ર જે,
તે જાણવું પરદ્રવ્ય-સર્વજ્ઞે કહ્યું અવિતથપણે. ૧૭.

अर्थ :– आत्मस्वभावसे अन्य सचित तो स्त्री, पुत्रादिक जीवसहित वस्तु तथा अचित धन, धान्य, हिरण्य सुवर्णादिक अचेतन वस्तु और मिश्र आभूषणादि सहित मनुष्य तथा कुटुम्ब सहित गृहादिक ये सब परद्रव्य हैं, इसप्रकार जिसने जीवादिक पदार्थोंका स्वरूप नहीं जाना उसको समझाने के लिये सर्वदर्शी सर्वज्ञ भगवानने कहा है अथवा 'अवितत्थं' अर्थात् सत्यार्थ कहा है।

भावार्थ :– अपने ज्ञानस्वरूप आत्मा सिवाय अन्य चेतन, अचेतन, मिश्र वस्तु हैं वे सब ही परद्रव्य हैं, इसप्रकार अज्ञानीको समझानेके लिये सर्वज्ञदेवने कहा है।।१७।।

ગાથા-૧૭ ઉપર પ્રવચન

'**આગે શિષ્ય પૂછતા હૈ કિ પરદ્રવ્ય કૈસા હૈ?**' આપ કિસકો પરદ્રવ્ય કહતે હો? પરવસ્તુ આપ કિસકો કહતે હો? '**ઉસકા ઉત્તર આચાર્ય કહતે હૈં :–**'

आदसहावादण्णं सच्चित्ताचित्तमिस्सियं हवदि।
तं परदव्वं भणियं अवितत्थं सव्वदरिसीहिं।।१७।।

ભગવાનને કહા, ત્રિલોકનાથ સર્વજ્ઞને કહા.

અર્થ :– 'આત્મસ્વભાવસે અન્ય સચિત્ત તો સ્ત્રી, પુત્રાદિક...' ખુલાસા કિયા હૈ ન? ભાઈ! ૨૦ ગાથા, 'સમયસાર'. મૂલ પાઠ ૨૦કા. સચિત-અચિત. ૧૯મેં થોડા હૈ. ૨૦વીં ગાથામેં સચિત્ત-અચિત્ત મિશ્ર હૈ ન? સમજમેં આયા? ૧૯મેં તો દૃષ્ટાંત દિયા હૈ. ૨૦ હૈ ન? '**सच्चित्ताचित्तमिस्सं वा**' વહી શબ્દ યહાં લિયા. 'કુંદકુંદાચાર્ય'કા ૨૦વીં ગાથાકા શબ્દ હૈ, 'કુંદકુંદાચાર્ય'કા વહી શબ્દ યહ હૈ. ઉસકી ટીકામેં ઔર પરમાત્મ પ્રકાશમેં યહ સચિત્ત-અચિત્ત યુક્ત લિયા હૈ. સચિત્ત યાની ગૃહસ્થકી અપેક્ષાસે સ્ત્રી-પુત્ર આદિ. અચિત્ત (યાની) યે દાગીના.. દાગીનાકો ક્યા કહતે હૈ? ઝેવર.. ઝેવર. ઝેવર, કપડા આદિ એ અચિત વહ પરદ્રવ્ય. મુનિકી અપેક્ષાસે, ચારિત્રકી અપેક્ષા સે જબ લેતે હૈં તો ઉસકો સચિત્ત શિષ્ય આદિ, અચેત ઉપકરણ. મુઝે તો ઉસમેંસે નિકાલના થા. ઉસમેં યહ હૈ. સાધુપનેમેં વસ્ત્ર આદિ નહીં હોતે યહ ઈસમેંસે નિકાલના હૈ. 'સમયસાર'મેં નહીં હૈ, વસ્ત્ર આદિ સાધુકો નહીં હોતે ઐસા નહીં હૈ. યહાં અંદર હૈ.

સચિત્ત, સાધુકો સચિત્ત શિષ્ય આદિ. અચિત્ત ઉપકરણ. કમંડલ, પીંછી, પુસ્તક. વસ્ત્રાદિ ઉસકો હોતા હી નહીં. સમજમેં આયા? યહ તો પહલે જીવ અધિકારમેં ઐસા લિયા હૈ. સાધુ હૈ ઉસકો અચિત્ત પરદ્રવ્ય હો તો મોરપીંછી, કમંડલ ઔર પુસ્તક (હોતા હૈ). સચિત્તમેં શિષ્ય. લેકિન હૈ વહ પરદ્રવ્ય. સમજમેં આયા? ઔર મિશ્ર હો તો સાધુ ઉપકરણ સહિત ઉસકા શિષ્ય ઔર ઉપકરણ સહિત. મિશ્ર પરદ્રવ્ય. નિશ્ચયસે પરદ્રવ્ય લો તો પુણ્ય-પાપ, દયા, દાનકા

વિકલ્પ સચિત્ત રાગ પરદ્રવ્ય હૈ. સમજમેં આયા? સંસ્કૃત મેં હૈ. 'જયસેનાચાર્ય'કી ટીકામેં. 'પરમાત્મ પ્રકાશ'કી ગાથા વહાં રખી હૈ. દોનોં ડાલા હૈ. વે લોગ કહતે હૈં, 'સમયસાર'મેં નહીં હૈ. ઉસે જો જચતા હૈ વહ લેતા હૈ. ક્યા કામ હૈ તુજે?

સચિત્ત, દેખો! સચિત્ત અચિત્ત મિશ્ર. તીન બોલ હૈ ન યહાં? તો ગૃહસ્થ કી અપેક્ષાસે સચિત્ત સ્ત્રી આદિ, અચિત્ત સુવર્ણ આદિ. યે આપકી ધૂલ. સોના આદિ. મિશ્ર આભૂષણ આદિ, સ્ત્રી આદિ. આભરણ સહિત સ્ત્રી મિશ્ર. તપોધન અપેક્ષા સચિત્ત છાત્ર-શિષ્ય આદિ. અચિત્ત પીંછી, કમંડલ, પુસ્તક આદિ. યહાં તો મુઝે... સાધુ ઈસમેં સે નિકલતા હૈ કિ નહીં? વસ્ત્રપાત્ર બિના કે સાધુ. ઈસમેં સે નિકલતા હૈ. કિતને હી કહતે હૈં, 'સમયસાર'મેં ઐસી ચીજ નહીં હૈ. સમજે? દૂસરેને દૂસરા હી કહા હૈ, 'કુંદકુંદાચાર્ય'ને નહીં કહા હૈ. અરે.. ભગવાન! સુન તો સહી.

મુમુક્ષુ :- 'કુંદકુંદાચાર્ય'ને 'પ્રવચનસાર'મેં કહા હૈ.

ઉત્તર :- લેકિન વહ નહીં, યહાં તો 'સમયસાર'.. 'પ્રવચનસાર' નહીં, હમેં તો 'સમયસાર' (મેં ચાહિયે). 'સમયસાર'મેં યહ કહા હૈ. સમજમેં આયા? સાધુકો સંયોગરૂપ હો તો સચિત્ત-શિષ્ય આદિ, અચિત્ત પુસ્તક, કમંડલ ઔર પીંછી. બસ, ઈસકે સિવા ઉસકો (ઔર) કુછ નહીં હોતા હૈ. હૈ તો પરદ્રવ્ય. લેકિન ઉસમેં ભી યદિ અપનત્વ માને તો દુર્ગતિ હૈ. સમજમેં આયા? ઔર સચિત્ત રાગાદિ. રાગાદિ સચિત્ત હૈ. દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ કા પરિણામ વહ સચિત્ત પરદ્રવ્ય હૈ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- પીંછી, કમંડલ, પુસ્તક આદિ, આદિમેં ક્યા કહના ચાહતે હૈં?

ઉત્તર :- આદિમેં હાથમેં ડોરી આદિ હો, .. હો. બાંધી હો. કપડા આદિ નહીં હોતા. મકાન હો. કોઈ મકાનમેં ઠહરતે હૈં ન? જંગલમેં રહતે હૈં. પેડકે નીચે રહતે હૈં. બાહ્ય ચીજ હો વહ, દૂસરી ચીજ નહીં. યહાં તો દૂસરા કહના હૈ.

યહાં તો રાગ ઔર પુણ્ય-પાપકે વિકલ્પકો યહાં સચિત્ત પરદ્રવ્ય કહનેમેં આયા હૈ. ઉસમેં જિસકી પ્રીતિ ઔર રુચિ હૈ વહ દુર્ગતિમેં જાતા હૈ. એ.. પંડિતજી! કઠિન બાત. દેખો! સચિત્ત રાગાદિ. રાગાદિ યાની રાગ, દ્વેષ ઈત્યાદિ. અચિત્ત પુદ્ગલાદિ પરદ્રવ્ય. પુદ્ગલ આદિ જડ પાંચ પદાર્થ. મિશ્ર-ગુણસ્થાન જીવ, માર્ગણા આદિ પરિણત સંસારીજીવ સ્વરૂપ. મિશ્ર. ગુણસ્થાન ઔર જીવસ્થાનરૂપ પરિણમિત હુઆ. પર્યાય દૃષ્ટિવાલા હૈ ન? પર્યાયમેં પરિણમતા હૈ. વહ મિશ્ર હૈ. વહ સબ પરદ્રવ્ય હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા?

આત્મસ્વભાવસે અન્ય જો સચિત્ત. સ્ત્રી, શિષ્ય ઔર રાગ. યે સબ પરદ્રવ્ય. આહાહા..! **'અચિત્ત-ધન, ધાન્ય, હિરણ્ય, સુવર્ણાદિક...'** ધન, અનાજ, રૂપા, સુવર્ણ ઔર પુદ્ગલાદિ સબ અચેતન હૈ. યે સબ પરદ્રવ્ય હૈ, અપના નહીં હૈ. અપના કહતે હૈં ન? 'જુગરાજજી'! હમારે પાસ હૈ, ઐસા કહતે હૈં. 'મુંબઈ'મેં... ક્યા કહતે હૈં? માર્કેટ. 'મુંબઈ'મેં 'જુગરાજજી'કી માર્કેટ હૈ. પંદ્રહ દુકાન હૈ. લોગ બાતેં કરતે હૈં. કપડા માર્કેટ ધૂલ કી હૈ. ઉસકી કહાં હૈ? દરબાર તો આપકે યહાં આયે હોંગે. દેખનેકો કભી આયે હૈં કી નહીં? નહીં આયે? ઉસકી માર્કેટ વહાં હૈ ન. સમજમેં આયા? ઉસકી માર્કેટ. માર્કેટ માર્કેટ કી હૈ. 'જુગરાજજી'કી કહાંસે આયી?

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- માને તો ક્યા પાગલ માને તો પાગલકી હો જાય? ઉસકી હો જાય? સમજમેં આયા? પાગલકા એક દૃષ્ટાંત દિયા હૈ ન. 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'મેં દિયા હૈ. એક પાગલ થા. નદી હોતી હૈ ન? નદી કે કિનારે બૈઠતા થા. પાગલ નદીકે કિનારે બૈઠા થા. ઉસમેં એક રાજા આયા. દસ બજે રાજા નિકલા. હાથી, ઘોડા (સબ આયે). દસ બજે પાની થા નદીમેં. પડાવ ડાલા. તો પાગલ કહે, યે મેરે રાજા આયે, યે મેરી રાની આયી, યે મેરે હાથી આયે. વહ સબ ભોજન કરકે, પાની પીકર શામ ચાર બજે ચલે ગયે. (પાગલને) પૂછા, કહાં જા રહે હો? અરે..! પાગલ લગતા હૈ. યે સબ મેરે હૈં. મેરી ઈજાજત બિના જાતે હૈં? લેકિન મૂર્ખ તેરે કહાં થે? વે તો ઉસકે કારણ આયે થે. વહ તો અપને રાસ્તે ચલતે આયે થે. વૈસે સ્ત્રી, પુત્ર, કુટુંબ, શરીર રાસ્તે પર ચલતે-ચલતે તેરે સમીપ આ ગયે હૈં. તેરા કહાં હૈ? સમજમેં આયા? એ..'ભીખાભાઈ'! બરાબર હોગા? 'હીરાભાઈ' ભી વૈસે હોંગે? વહ તો પરપદાર્થકા બદલના હોતે.. હોતે.. હોતે.. ઐસી સ્થિતિમેં વહ આયા હૈ. તેરા કહાંસે આ ગયા? આહાહા..! 'પોપટભાઈ'!

યહાં કહતે હૈં, સચિત્ત સ્ત્રી આદિ, રાગાદિ સબ વસ્તુ. ઔર અચિત્ત-ધન, ધાન્ય ઔર સબ પુદ્ગલ. મિશ્ર-આભુષણાદિ સહિત મનુષ્ય અથવા મિશ્રમેં ગુણસ્થાન આદિ લિયા, દેખો સૂક્ષ્મરૂપસે. આહાહા..! રાગ સહિત જીવકા સ્થાન ઔર ગુણસ્થાનકે ચૌદહ ભેદ હૈં ન? મિથ્યાત્વ આદિ. વહ સબ મિશ્ર હૈ, વહ વાસ્તવિક સ્વદ્રવ્ય નહીં, પરદ્રવ્ય હૈ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- દાનાદિ?

ઉત્તર :- દાનાદિકા ભાવ રાગ હૈ, સચિત્ત પરિગ્રહ હૈ, પરદ્રવ્ય. સચિત્ત. રાગ હૈ ન.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- વહ દૂસરી બાત હૈ. રાગ અચેતન હૈ, જ્ઞાયકકી અપેક્ષા સે. લેકિન પરકી અપેક્ષાસે આત્મામેં હોતા હૈ ઈસલિયે સચિત્ત કહનેમેં આતા હૈ.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- વહ અચિત્તમેં પુદ્ગલાદિ સબ. આભરણ, અલંકાર, ઝેવર, પુદ્ગલ આદિ સબ અચિત્ત.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- વહ તો મિશ્રમેં ગયા. શરીર ઔર આત્મા. આત્મા આત્મામેં ગયા. શરીરસહિત અચેતનમેં ગયા.

મુમુક્ષુ :- અચેતનમેં ધન..

ઉત્તર :- વહ સબ લેના હૈ. ધન, ધાન્ય. ધન હૈ ભલે. ધન હૈ, ધાન્ય હૈ. દોનોં અચિત્ત હૈ. ધન ભી અચિત્ત મિટ્ટી. ગાય, ભૈંસ નહીં. વહ દૂસરેમેં ગયા. ધન તો અકેલા પૈસા-લક્ષ્મી. વહ દૂસરી ચીજ. ગાય, ભૈંસમેં આત્મા હૈ પર, વહ આત્મા. ઔર શરીર હૈ પર. મિશ્ર હુઆ વહ પર. શરીરસહિત આત્મા હૈ ન? વહ પર મિશ્રમેં ગયા. યહ અકેલા ધન અચેતન લેના ઔર વહ મિશ્રમેં લેના. શરીરસહિત આત્મા વહ તો મિશ્ર લેના. જીવ ગુણસ્થાન સહિત

આત્મા મિશ્ર લેના. વહ અકેલા અચેતનમેં જાતા નહીં. અચેતન જડ પર હૈ. વહ તો માનતા હૈ કિ હમારા હૈ. હમ ઉસકા સ્વામી હૈ, હમ ઉસકી રક્ષા કરતે હૈં. કહતે હૈં કિ, મિથ્યાદૃષ્ટિ મૂઢ હૈ. પરદ્રવ્યમેં સ્થિતિ રુચિ અપના માનકર રક્ષા કરતે હૈં નહીં. કહો, સેઠ! બ્યાજ પૈદા કરતા હૈ. પહલે આઠ આના થા, અબ બઢ ગયા. ડેઢ ટકા. ઐસા સુના હૈ. હમેં ક્યા હૈ? આઠ આના, છહ આના પહલે બ્યાજ થા. અબ, ડેઢ ટકા બ્યાજ. અચ્છે-અચ્છે ગૃહસ્થ લેતે હૈં. કહતે હૈં, વહ સબ જડ હૈ, અચેતન હૈ, પરદ્રવ્ય હૈ. લો! સર્વ પરદ્રવ્ય, દેખો! સર્વ પરદ્રવ્ય. અચિત્ત પરદ્રવ્ય, મિશ્ર પરદ્રવ્ય, સચિત્ત પરદ્રવ્ય.

મુમુક્ષુ :- રાગ ભી પરદ્રવ્ય હૈ.

ઉત્તર :- રાગ ભી પરદ્રવ્ય કહા ન. ઈસલિયે તો સિદ્ધાંત મેં આયા. આહાહા..! સિદ્ધાંતો ઐસા આતા હૈ ન કલશમેં? મેરે તો સબ પરદ્રવ્ય હૈ. આહાહા..!

ભગવાન કહતે હૈં, દેખો! '**तं परदव्वं भणियं**'. ભગવાનને ઈસકો પરદ્રવ્ય કહા હૈ ઔર ઉસે અપના માનના, ઉસકી સંભાલ હમ કર સકતે હૈં, પરકી રક્ષા હમ કર સકતે હૈં, વહ સબ પરદ્રવ્યકા સ્વામી મૂઢ દુર્ગતિ મેં જાનેવાલા હૈ ઐસા કહતે હૈં. એ.. 'પોપટભાઈ'! ક્યા કરના ઈસમેં? પૈસે કો ફેંક દેના? ફેંકે કૌન? વહ તો પરચીજ હૈ. પરચીજ જાની હો વહાં જાય ઔર રહની હો વહાં રહે. અપનેસિ ... કિયા ઐસા હૈ નહીં. ઐસા જાને.

'**જીવાદિક પદાર્થોંકા સ્વરૂપ નહીં જાના...**' જો પરદ્રવ્યકો અપના જાને ઉસને જીવાદિ પરદ્રવ્યકા સ્વરૂપ નહીં જાના. '**ઉસકો સમઝાનેકે લિયે સર્વદર્શી સર્વજ્ઞ ભગવાનને કહા હૈ...**' દેખો! '**भणियं**' હૈ ન? 'કુંદકુંદાચાર્ય' ભી.. ત્રિલોકનાથ, જિસકો એક સમયકે સૂક્ષ્મ કાલમેં તીનલોકકા તીનકાલકા જ્ઞાન થા, ઐસે ભગવાનની વાણી ઈચ્છા બિના નીકલી, ઉસમેં ઐસા કહા હૈ. પરદ્રવ્યમેં પ્રીતિ, રીતિ, રુચિ, લીનતા કરનેવાલા દુર્ગતિ જાયેગા, ઐસા ભગવાન ત્રિલોકનાથકી વાણીમેં આયા હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- ચાહતે તો બહુત હૈં, લેકિન અપનત્વ છૂટતા નહીં.

ઉત્તર :- નહીં, જૂઠ બાત હૈ. ઈતના કારણ ચાહે ઔર ફલ નહીં આવે ઐસા હોતા હી નહીં. ઉસકે અંદર ગહરાઈમેં ગંધ બૈઠી હૈ, વાસના બૈઠી હૈ. રાગ મેરા હૈ, સ્ત્રી મેરી હૈ, શરીર મેરા, કુટુંબ મેરા ઐસી ગંધ બૈઠી હૈ. સમજમેં આયા? શીશા હોતા હૈ ન? શીશા ઘાસતેલકા. ઘાસતેલ સમજતે હો? ઘાસતેલ. અંદરમેં ઐસા.. ઘાસતેલ તો નિકલ જાયે, (લેકિન) પાનીસે સાફ કરે તો અંદરસે ગંધ ન જાયે. અંદર ગહરાઈ મેં ... હોતા હૈ ન? ઉસકો તો તેજાબ ડાલે, લોહેકા હથિયાર કરકે, કપડા કરકે સાફ કરે તો સાફ હોતા હૈ, નહીં તો ગંધ રહ જાતી હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- .. અંદર બરાબર સાફ કરના. અંદર ... મેં ચીપક જાતા હૈ. ઘાસતેલ કહતે હૈં ન? કેરોસીન. અંદર બહુત રહતા હૈ, સાફ નહીં હોતા. તેજાબ ડાલકર (સાફ કરના પડતા હૈ). ઐસે ભગવાનઆત્માકો અપની ચીજકી અંદર મેં અનાદિ સે ખબર નહીં. ગહરાઈ મેં ઉસકો રાગકી ગંધ રહ જાતી હૈ. રાગ વિકલ્પ મેરા હૈ ઔર વિકલ્પસે મુજે લાભ હૈ, ઐસી

મિથ્યાત્વકી ગંધ રહ જાતી હૈ. આહા..! સમજમેં આયા? ઉસને '**જીવાદિક પદાર્થોંકા સ્વરૂપ નહીં જાના ઉસકો સમઝાનેકે લિયે સર્વદર્શી સર્વજ્ઞ ભગવાનને કહા હૈ અથવા 'अवितत्थं' અર્થાત્ સત્યાર્થ કહા હૈ.**' '**अवितत्थं**' શબ્દ પડા હૈ ન? '**अवितत्थं**'. ભગવાનને સત્ય કહા હૈ. ૧૭વીં ગાથા. '**अवितत्थं**' સત્ય કહા હૈ. ત્રિલોકનાથ પરમાત્માને અપના આત્મા શુદ્ધ આનંદ સિવા, જિતના વિકલ્પસે લેકર સબ વસ્તુ પરદ્રવ્ય કહી ગયી હૈ. પરદ્રવ્ય કહી હૈ. ફિર સચિત્ત, અચિત્ત હો યા મિશ્ર હો, જો ભી હો પરદ્રવ્ય હૈ ઔર અપના માનના, અપની રક્ષા કરના.. સમજમેં આયા? વહ અપના માનના દુર્ગતિ મિથ્યાત્વકા કારણ હૈ. સમજમેં આયા? ઐસા ત્રિલોકનાથ ભગવાનને યથાતથ્ય કહા હૈ, સત્ય કહા હૈ, ઐસા કહતે હૈં. આચાર્ય કહતે હૈં, દેખો!

ભાવાર્થ :– '**અપને જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા સિવાય...**' દેખો! '**અન્ય ચેતન, અચેતન, મિશ્ર...**' ચેતન રહ ગયા, એક શબ્દ રહ ગયા. '**અપને જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા સિવાય...**' સિવાય તો ઈસમેં આતા હૈ, હિન્દીમેં આતા હૈ. ચેતન, અચેતન, મિશ્ર તીનોં '**વે સબહી પરદ્રવ્ય હૈં,...**' લો! ઠીક. ખુલાસા કર દિયા. '**ઈસપ્રકાર અજ્ઞાનીકો સમઝાનેકે લિયે સર્વજ્ઞદેવને કહા હૈ.**' લો! ઓહો..!

યહાં 'નિયમસાર'મેં ૫૦વીં ગાથામેં તો પર્યાયકો પરદ્રવ્ય કહ દિયા હૈ. શુદ્ધપર્યાયકો ભી પરદ્રવ્ય કહ દિયા હૈ. ક્યોંકિ અપના ત્રિકાલી દ્રવ્ય વહ ભૂતાર્થ અપના દ્રવ્ય હૈ. આહાહા..! વહ અબ કહેંગે, લો! અબ સ્વદ્રવ્ય કિસકો કહતે હૈં, વહ પરદ્રવ્યકી વ્યાખ્યા હુઈ. અબ સ્વદ્રવ્ય કિસકો કહતે હૈં? ભગવાનઆત્મા સ્વદ્રવ્ય કિસકો કહતે હૈં?

आगे कहते हैं कि आत्मस्वभाव स्वद्रव्य कहा वह इस प्रकार है :–

ગાથા-૧૮

दुट्ठट्ठकम्मरहियं अणोवमं णाणविग्गहं णिच्चं।
सुद्धं जिणेहिं कहियं अप्पाणां हवदि सद्दव्वं।।१८।।

दुष्टाष्टकर्मरहितं अनुपमं ज्ञानविग्रहं नित्यम्।
शुद्धं जिनैः भणितं आत्मा भवति स्वद्रव्यम्।।१८।।

દુષ્ટાષ્ટકર્મવિહીન, અનુપમ, જ્ઞાનવિગ્રહ, નિત્યને,
જે શુદ્ધ ભાખ્યો જિનવરે, તે આત્મા સ્વદ્રવ્ય છે. ૧૮.

अर्थ :– संसारके दुःख देनेवाले ज्ञानावरणादिक दुष्ट अष्टकर्मोंसे रहित और जिसको किसीकी उपमा नहीं ऐसा अनुपम, जिसको ज्ञान ही शरीर है और जिसका नाश नहीं है ऐसा अविनाशी नित्य है और शुद्ध अर्थात् विकाररहित केवलज्ञानमयी आत्मा जिन भगवान् सर्वज्ञने

कहा है वह ही स्वद्रव्य है।

भावार्थ :– ज्ञानानन्दमय, अमूर्तिक, ज्ञानमूर्ति अपनी आत्मा है वही एक स्वद्रव्य है, अन्य सब चेतन, अचेतन, मिश्र परद्रव्य हैं।।१८।।

ગાથા-૧૮ ઉપર પ્રવચન

'અબ કહતે હૈં કિ આત્મસ્વભાવ સ્વદ્રવ્ય કહા વહ ઈસ પ્રકાર હૈ :-'

दुट्ठट्ठकम्मरहियं अणोवमं णाणविग्गहं णिच्चं।
सुद्धं जिणेहिं कहियं अप्पाणां हवदि सद्दव्वं।।१८।।

અર્થ :- 'સંસારકે દુઃખ દેનેવાલે જ્ઞાનાવરણાદિક દુષ્ટ આઠકર્મોંસે રહિત...' સર્વ નિરાવરણ. ભગવાન વસ્તુ જો ચૈતન્યદ્રવ્ય હૈ વહ તો નિરાવરણ (હૈ). આઠ કર્મ ઉસમેં હૈ નહીં. આઠ કર્મ કર્મમેં રહે, અજીવમેં રહે. અપને જીવસ્વરૂપમેં વહ હૈ નહીં. દેખો! આત્મા કિસકો કહતે હૈં? અથવા સ્વલક્ષ્મીવાલા અપના દ્રવ્ય-પદાર્થ કિસકો કહતે હૈં? દુષ્ટ સંસારદુઃખ દેનેવાલા. આત્મા આનંદકા દેનેવાલા તો કર્મ દુઃખકા દેનેવાલા, ઐસે લિયા. જ્ઞાનાવરણાદિ અષ્ટ કર્મસે રહિત **'ઔર જિસકો કિસીકી ઉપમા નહીં ઐસા અનુપમ,...'** આહાહા..! ભગવાન આનંદસ્વરૂપ સચ્ચિદાનંદ નિર્મલાનંદ પ્રભુ, ઉસકો કિસકી ઉપમા દે સકે? ઉસકી ઉપમા ઉસકો. ઐસા જીવ શાંત આનંદરસ કા ભંડાર, અનંત જ્ઞાન ઔર આનંદકા ધામ, ઉસકો કિસકી ઉપમા? ઉપમા બિનાકી ચીજ, આઠ કર્મ બિનાકી ચીજકો સ્વદ્રવ્ય કહતે હૈં.

'ઔર જ્ઞાન હી શરીર હૈ...' નિષેધ નહીં કિયા. પહલે ઐસા કહા કિ આઠ કર્મ રહિત ભગવાન અંદર હૈ, ઉસકી ઉપમા ક્યા? ઉપમા દે સકે નહીં. ચીજ ક્યા? જ્ઞાનહી શરીર હૈ. ચૈતન્ય વહી ઉસકા શરીર હૈ. યહ જડ શરીર નહીં. યહ તો મિટ્ટી-ધૂલ હૈ.

મુમુક્ષુ :- ચૈતન્યશરીર કબ?

ઉત્તર :- અભી, અબ.

મુમુક્ષુ :- સિદ્ધોંકા હોતા હૈ.

ઉત્તર :- સિદ્ધ યહાં (અંદર આત્મા) હૈ. આત્માકા ચૈતન્યશરીર હૈ. ચૈતન્યબિંબ પ્રભુ જ્ઞાનસ્વભાવ ઉસકા શરીર હૈ. ઉસકા સ્વરૂપ કહો યા શરીર કહો. યહ શરીર તો મિટ્ટીકા હૈ. સમજમેં આયા? દેખો! ઉસમેં વિકલ્પ ભી નહીં લિયા. પુણ્ય-પાપકી વૃત્તિ ભી નહીં લી, ઉસે તો પરદ્રવ્યમેં ડાલ દિયા હૈ. આહાહા..!

સ્વદ્રવ્ય શરીરવિગ્રહ-જ્ઞાન હી હૈ, ઐસા શબ્દ પડા હૈ ન? **'णाणविग्गहं णिच्चं'**. ક્યા કહતે હૈં? ત્રિકાલ નિત્ય જ્ઞાનશરીર જિસકા હૈ વહ આત્મા. યહાં તો નિત્ય ત્રિકાલ આત્મા લિયા હૈ, ભાઈ! એક સમયકી પર્યાયકો છોડકર. આહાહા..! હૈ.. હૈ.. હૈ.. જ્ઞાન.. જ્ઞાન.. જ્ઞાન.. જ્ઞાન.. જ્ઞાન.. જ્ઞાન.. જ્ઞાન અનાદિઅનંત અવિનાશી અનુત્પત્તિ ઔર અવિનાશ, ઐસા ભગવાન અકેલા ચૈતન્યશરીર બિંબ હૈ. ચૈતન્ય ઉસકા શરીર હૈ. રાગ ઔર કર્મ ઔર શરીર વહ તો અચેતન પરમેં ગયા. અપના હૈ નહીં. ઐસે આત્માકો અંદર જાનના ઔર માનના, લીન

હોના વહ કલ્યાણકા માર્ગ હૈ. સમજમેં આયા?

'**णाणविग्गहं**' જ્ઞાન હી હૈ વિગ્રહ જિસકા. ... '**જિસકા નાશ નહીં હૈ ઐસા અવિનાશી નિત્ય હૈ...**' આહા..! અપને આ ગયા. સકલ નિરાવરણ અખંડ એક પ્રત્યક્ષ પ્રતિભાસમય અવિનશ્વર શુદ્ધ (પરમ)પારિણામિક પરમભાવલક્ષણ નિજ પરમાત્મદ્રવ્ય. ઉસકી વ્યાખ્યા યહાં હૈ. સમજમેં આયા? આખીરકી પંક્તિ આયી થી ન પરસોં? સકલ નિરાવરણ. ભગવાન ત્રિકાલ નિરાવરણ ધ્રુવ વસ્તુ પડી હૈ, અખંડ હૈ, એક હૈ. પ્રત્યક્ષ પ્રતિભાસમય ધ્રુવ હૈ. ધ્રુવ ચીજ હી પ્રત્યક્ષ પ્રતિભાસમય હૈ. પર્યાયસે નહીં. પ્રત્યક્ષ પ્રતિભાસમય ચીજ ત્રિકાલી હૈ. ઔર અવિનશ્વર હૈ. ઉસકા કભી નાશ નહીં હોતા. ઐસા શુદ્ધ પરમ શુદ્ધ પારિણામિક પરમભાવલક્ષણ, શુદ્ધ સહજ ભાવ લક્ષણવાલા નિજ પરમાત્મદ્રવ્ય, અપના પરમાત્મસ્વરૂપ અપના દ્રવ્ય ઉસકો યહાં આત્મા કહતે હૈં. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- ઐસે આત્માકો અનુભવમેં નહીં લિયા હૈ?

ઉત્તર :- કભી દૃષ્ટિમેં નહીં લિયા. અનંતકાલ હુઆ, સાધુ હુઆ, નગ્ન હુઆ, અઠ્ઠાઈસ મૂલગુણ પાલે, હજારોં રાનિયોંકો છોડા લેકિન યહ અંદર શલ્ય રહા. રાગકી કરણી કરતા હૂં વહ મેરા સાધન હૈ. સમજમેં આયા? બાહરકા શલ્ય અંદર રહ ગયા. અંદરકી દૃષ્ટિ પડી નહીં.

'**જિસકા નાશ નહીં હૈ ઐસા અવિનાશી નિત્ય હૈ...**' ધ્રુવ નિત્ય પ્રભુ. સ્વદ્રવ્ય કિસકો કહતે હૈં? ભાષા કૈસી હૈ! નિત્યકો સ્વદ્રવ્ય કહતે હૈં, પર્યાયકો નહીં. ઐસા કહા. આહાહા..! સમજમેં આયા? ચાહે તો સમયસાર દેખો, ચાહે તો અષ્ટપાહુડ દેખો. ચારોં ઓર એક હી ચીજ હૈ, ઉસમેં દૂસરા કોઈ ફેરફાર હોતા નહીં. '**અવિનાશી નિત્ય હૈ ઔર શુદ્ધ અર્થાત્ વિકારરહિત...**' શુદ્ધ શબ્દ હૈ ન? '**णिच्चं सुद्धं**'. શુદ્ધ વસ્તુ, નિત્ય શુદ્ધ, ધ્રુવ શુદ્ધ, અવિનાશી શુદ્ધ અકેલા જ્ઞાયકભાવ, ઉસકો યહાં સ્વદ્રવ્ય કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા? ઉસ સ્વદ્રવ્યકી દૃષ્ટિ અંદરમેં કરના ઉસકા નામ સમ્યગ્દર્શન ધર્મકા માર્ગ હૈ. બાકી સબ થોથે થોથા હૈ. સમજમેં આયા?

'**શુદ્ધ અર્થાત્ વિકારરહિત કેવલજ્ઞાનમયી આત્મા...**' કેવલ-અકેલા જ્ઞાનમય આત્મા. કેવલ માને કેવલજ્ઞાન પર્યાય નહીં. અકેલા જ્ઞાનમય સ્વરૂપ, ચિદ્રસ. જ્ઞાન જિસકા સત્ત્વ ... ઐસા આત્મા વહ સ્વદ્રવ્ય. દેખો! અપની પુંજી વહ એક હૈ. ઐસે સ્વદ્રવ્યમેં લીન હોના, રુચિ કરના, પ્રીતિ કરના, પ્રેમ કરના, લીન હોના વહ આત્મા કી શોભા ઔર ધર્મ હૈ. ઉસસે આત્મા શોભાયમાન હોતા હૈ. બાકી બાહરકી ધૂલ સે, ઐસા પૈસા ઔર બડા બંગલા બનાયા.. સમજમેં આયા? પાંચ-પાંચ લાખકા ઔર દસ-દસ લાખકા હજીરા. હજીરા.. હજીરા. લોટિયા વોરાકો (દફન કરતે હૈં ઉસકો હજીરા કહતે હૈં). યે સબ ભાન બિનાકે વોરા હી હૈ ન. હજીરામેં પડે હૈં. આહા..! એય..! સેઠ! સેઠકો છહ લાખકા હજીરા હૈ. છહ લાખકા સાગરમેં આરસપહાણકા મકાન હૈ. છહ લાખ! ધૂલમેં હૈ નહીં. વહ તો આરસપહાણકા જડકા હૈ, સેઠ કા કહાંસે આયા?

મુમુક્ષુ :- આપકો ધૂલ ક્યોં નજર મેં આ રહી હૈ?

ઉત્તર :- તો ક્યા હૈ? અમૃત હૈ? ક્યા વહ ચેતન હૈ? ક્યા વહ આત્મા હૈ? ક્યા ઉસમેં

આત્મા હૈ? ક્યા વાસ્તવિક સંબંધ હૈ? આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- સાથમેં આતા નહીં.

ઉત્તર :- સાથ મેં આતા નહીં, અભી નહીં હૈ. સાથ મેં તો બાદ મેં. સાથ મેં આતા નહીં વહ તો બાદ મેં. યે તો અભી ઉસમેં નહીં હૈ ઔર ઉસકા નહીં હૈ. વહ બાત ચલતી હૈ.

મુમુક્ષુ :- અત્યંત અભાવ હૈ.

ઉત્તર :- બિલકુલ અત્યંત અભાવ. રાગ ઔર સ્વભાવકે બીચ અત્યંત અભાવ હૈ. આહાહા..! ભગવાન આનંદધામ પ્રભુ ઔર વિકલ્પ ઉઠતે હૈં દયા, દાનકા, ઉસ વિકલ્પ ઔર સ્વભાવકે બીચ અત્યંત અભાવ હૈ. સમજમેં આયા?

'કેવલજ્ઞાનમયી આત્મા જિન ભગવાન સર્વજ્ઞને કહા હૈ...' દેખો! અકેલી જ્ઞાનકી મૂર્તિ, જ્ઞાનકી ચૈતન્યમૂર્તિ. જૈસે સ્ફટિકકી મૂર્તિ હો, વૈસે ચૈતન્યરૂપી સ્ફટિકકી મૂર્તિ ભગવાનઆત્મા હૈ. ઉસકા નામ ભગવાન સર્વજ્ઞદેવ ને સ્વદ્રવ્ય કહા હૈ. ઔર સ્ત્રી, પુત્ર, કુટુંબ, ઉસકા હજીરા-મકાન તો બહુત દૂર રહ ગયે. વહ તો પર હૈ. ઉસકે કારણ આયે ઔર ઉસકે કારણ જાય. ઉસકે કારણ આયે હૈં, આપકે કારણ સે નહીં. સમજમેં આયા? ઉસકી મુદ્દત પૂરી હોગી તો ચલે જાયેગા. ઔર વહ પડે રહેંગે ઔર ખુદ ચલા જાયેગા. હૈ ક્યા ધૂલમેં? આહાહા..!

કહતે હૈં હૈ, **'જિન ભગવાન સર્વજ્ઞને કહા હૈ વહ હી સ્વદ્રવ્ય હૈ.'** હૈ? ઉસમેં ઐસા લંબા અર્થ નહીં હૈ, સંક્ષેપ હૈ. પાઠ મેં હૈ ન. પાઠમેં હૈ ન. **'सुद्धं जिणेहिं कहियं अप्पाणां हवदि सद्दव्व'** વહાં ભી ઐસા કહા હૈ, ૨૦વીં ગાથામેં ઐસા કહા હૈ. સબ કહકર સ્વદ્રવ્ય યહ હૈ. સબ સચિત્ત, અચિત્ત, મિશ્ર. ૨૦વીં ગાથામેં ટીકામેં સ્વદ્રવ્ય લિયા હૈ. યે સચિત્ત, અચિત્ત, મિશ્ર શબ્દ આતા હૈ ન? વહ સબ પર હૈ. સ્વદ્રવ્ય અકેલા જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવ ભગવાન.

મુમુક્ષુ :- પર્યાય ભી નહીં લી.

ઉત્તર :- નહીં, નહીં પર્યાય નહીં. ક્યોંકિ શ્રદ્ધા-જ્ઞાન કરના હૈ પર્યાયમેં. વસ્તુ જો હૈ વહ અવિનાશી હૈ, ઉસકી શ્રદ્ધા-જ્ઞાન કરના હૈ. પર્યાયકી શ્રદ્ધા કરની નહીં હૈ, પર્યાય તો શ્રદ્ધા કરનેવાલી હૈ. કિસકી? દ્રવ્યકી. સમજમેં આયા? આહાહા..!

ભાવાર્થ :- 'જ્ઞાનાનંદમય, અમૂર્તિક, જ્ઞાનમૂર્તિ અપની આત્મા હૈ વહી એક સ્વદ્રવ્ય હૈ,...' બહુત સંક્ષેપમેં (લિયા હૈ). જ્ઞાનાનંદમય અમૂર્તિક. આનંદ ઔર જ્ઞાન દો લિયે. મૂલ પાઠમેં જ્ઞાન કહા થા ન. જ્ઞાનાનંદમય-વહ તો જ્ઞાન ઔર આનંદ, ઐસા ચૈતન્ય. અમૂર્તિક જ્ઞાનમૂર્તિ. જ્ઞાનમૂર્તિ નામ જ્ઞાનસ્વરૂપ અપના આત્મા હૈ. લો, ઓહોહો..! રાગ-દ્વેષ, દોષ આત્મા નહીં, વહ તો પરદ્રવ્ય હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા..! **'અન્ય સબ ચેતન, અચેતન, મિશ્ર પરદ્રવ્ય હૈ.'** ચેતન, અચેતન ઔર મિશ્ર તીનોં પરદ્રવ્ય હૈં. ઐસે અપને સ્વદ્રવ્યકો પીછાનકર અપનેમેં રુચિસે ઔર સ્થિરતાસે લીન હોના વહ મોક્ષમાર્ગ. ઔર પરદ્રવ્યમેં પ્રીતિ ઔર રુચિ છોડ દેના. વહ ભી યહાં પ્રીતિ, રુચિ હો તો પરકી રુચિ છૂટ જાતી હૈ. પરસે વિરક્ત હોના ઔર સ્વમેં લીન હોના, વહી આત્માકા કલ્યાણકા મોક્ષકા માર્ગ હૈ.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

आगे कहते हैं कि जो ऐसे निजद्रव्यका ध्यान करते हैं वे निर्वाण पाते है :-

ગાથા-૧૯

जे झायंति सदव्वं परदव्वपरम्मुहा दु सुचरित्ता।
जे जिणवराण मग्गे अणुलग्गा लहहिं णिव्वाणं।।१९।।

ये ध्यायंति स्वद्रव्यं परद्रव्यं पराङ्मुखास्तु सुचरित्राः।
ते जिनवराणां मार्गे अनुलग्नाः लभते निर्वाणम्।।१९।।

પરવિમુખ થઈ નિજદ્રવ્ય જે ધ્યાવે સુચારિત્રીપણે,
જિનદેવના મારગ મહીં રસંલગ્ન તે શિવપદ લહે. ૧૯.

अर्थ :- जो मुनि परद्रव्यसे पराङ्मुख होकर स्वद्रव्य जो निज आत्मद्रव्यका ध्यान करते हैं वे प्रगट सुचरित्रा अर्थात् निर्दोष चारित्रयुक्त होते हुए जिनवर तीर्थंकरोंके मार्गका अनुलग्न-(अनुसंधान, अनुसरण) करते हुए निर्वाणको प्राप्त करते हैं।

भावार्थ :- परद्रव्यका त्याग कर जो अपने स्वरूपका ध्यान करते हैं वे निश्चय-चारित्ररूप होकर जिनमार्गमें लगते हैं, वे मोक्षको प्राप्त करते हैं।।१९।।

પ્રવચન નં. ૬૯, ગાથા-૧૯થી ૨૧, રવિવાર, શ્રાવણ વદ ૮, તા.૨૩-૮-૭૦

અષ્ટપાહુડમેં મોક્ષપાહુડ ચલતા હૈ. ૧૯વીં ગાથા. '**આગે કહતે હૈં કિ જો ઐસે નિજદ્રવ્યકા ધ્યાન કરતે હૈં વે નિર્વાણ પાતે હૈં :-**'

जे झायंति सदव्वं परदव्वपरम्मुहा दु सुचरित्ता।
जे जिणवराण मग्गे अणुलग्गा लहहिं णिव्वाणं।।१९।।

જો કોઈ ધર્માત્મા '**પરદ્રવ્યસે પરાંઙ્મુખ હોકર...**' વહાં પરાંઙમુખ ચાહિયે, દુઃખ નહીં. ક્યા કહતે હૈં? બહુત સંક્ષેપમેં અધિકાર, મોક્ષકે અધિકારમેં આયા હૈ. જો કોઈ મુનિ-ધર્માત્મા '**પરદ્રવ્યસે પરાંઙમુખ...**' વિકલ્પ રાગમાત્ર સે, સબ પરદ્રવ્ય હૈ ઉસસે પરાંઙમુખ. સમજમેં આયા? સિદ્ધ ભી પરદ્રવ્ય હૈ. વહ ભી આયા હૈ, પરમાત્મપ્રકાશમેં. સિદ્ધ ભી પરદ્રવ્ય હૈ. યે સચિત્ત, અચિત્ત, મિશ્રમેં આત્મા સચિત્ત. સિદ્ધ સચિત્ત પરદ્રવ્ય હૈ. સમજમેં આયા? ઔર રાગાદિ પરદ્રવ્ય હૈ. પરદ્રવ્યસે પરાંઙમુખ હોકર, પરદ્રવ્યકો પીઠ દેકર, પરદ્રવ્યકી ઉપેક્ષા કરકે. ... વહાં સે બાત લી હૈ. પાઠમેં તો '**जे झायंति सदव्वं परदव्वपरम्मुहा**'. પહલે અસ્તિ લેકર નાસ્તિ (કહી). લેકિન ઈસમેં સમજાયા હૈ.

અનાદિસે વિકલ્પ અથવા ભેદ અથવા નિમિત્ત યહ સબ પરદ્રવ્ય હૈ. પરદ્રવ્યસે જિસકો કલ્યાણ કરના હો ઉસે પરદ્રવ્ય સે વિમુખ હોના, વિમુખ હોના ઔર સ્વદ્રવ્યકે સન્મુખ હોના.

બહુત સંક્ષિપ્ત બાત. સંક્ષેપમેં સ્વદ્રવ્ય '**જો નિજ આત્મદ્રવ્યકા ધ્યાન કરતે હૈં...**' પહલે ૧૭-૧૮ (ગાથામેં) વ્યાખ્યા હો ગઈ હૈ. ૧૭મેં વહ આયા કિ પરદ્રવ્ય કિસકો કહતે હૈં. સચિત્ત, અચિત્ત, મિશ્ર વિકલ્પસે લેકર સબ પરદ્રવ્ય. ઔર સ્વદ્રવ્ય કિસકો કહતે હૈં? કિ કેવલજ્ઞાનમય પિંડ સ્વ અનુપમ આનંદકંદ આત્મા વહ સ્વદ્રવ્ય. સ્વવસ્તુ. સ્વવસ્તુ કે સન્મુખ હોકર, વિકલ્પ આદિ, સિદ્ધ આદિ પરદ્રવ્યસે વિમુખ હોકર-પરાંઙમુખ હોકર અપને આત્માકી દૃષ્ટિ સમ્યક્ કરતે હૈં, વહ પહલી સ્વદ્રવ્ય સન્મુખકી વ્યાખ્યા.

બાદમેં, સ્વરૂપકી રમણતામેં જિસકી લીનતા ચારિત્ર હુઆ હો, '**જિનવર તીર્થંકરોંકે માર્ગકા અનુલગ્ન (-અનુસંધાન, અનુસરણ) કરતે હુએ...**' વહ જિનવર નામ ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવકે માર્ગમેં અનુલગ્ન-લગા હૈ. વીતરાગ કે માર્ગમેં લગા હૈ. ક્યા કહા સમજમેં આયા? અપના જો નિજદ્રવ્ય હૈ, શુદ્ધ અભેદ અખંડ સકલ નિરાવરણ અખંડ એક પ્રત્યક્ષ પ્રતિભાસમય અવિનશ્વર શુદ્ધ (પરમ)પારિણામિક પરમભાવલક્ષણ, ઐસા નિજ પરમાત્મદ્રવ્ય. વહ વ્યાખ્યા તો હો ગઈ. સમજમેં આયા? નિજદ્રવ્ય અપની ચીજ કિસકો કહતે હૈં? જો વસ્તુ ભગવાનઆત્મા સકલનિરાવરણ, આવરણ જિસમેં બિલકુલ હૈ નહીં. ઔર અખંડ ભેદ નહીં, ઐસી અખંડ વસ્તુ. ખંડ નહીં હૈ ઐસા કહા. અખંડ કહનેકે બાદ એક કહા અસ્તિસે. ખંડ નહીં, અખંડ. વહ કહા થા.

ચક્રવર્તી છહ ખંડકો સાધતે હૈં ઐસા નહીં. ચક્રવર્તીકા આત્મા સમકિતી અખંડકો સાધતે હૈં. સમજમેં આયા? છહ ખંડ નહીં સાધતે થે, સમકિતી થે. 'ભરત' ચક્રવર્તી સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ થા. છહ ખંડ ઉસને સાધા હી નહીં. આહાહા..! વિકલ્પ ઔર છહ ખંડસે પરાંઙમુખ હોકર, અપના નિજ જો અખંડ દ્રવ્ય હૈ ઉસકો સાધતે થે. સમજમેં આયા? ૯૬ હજાર સ્ત્રીયાં (થી). ફિર ભી કહતે હૈં, ક્યા સાધતે થે? અપના અખંડ ભગવાન એકરૂપ એકરૂપ સામાન્ય ધ્રુવ, ઐસા પ્રત્યક્ષ પ્રતિભાસમય ત્રિકાલ, ત્રિકાલ પ્રતિભાસમય જો સ્વયં. પર્યાયમેં પ્રતિભાસ હોતા હૈ વહ દૂસરી ચીજ. વહ ચીજ હી પ્રત્યક્ષ પ્રતિભાસમય હૈ. પ્રતિભાસમય હૈ. ઐસી વસ્તુ અવિનશ્વર. નિત્ય યહાં વિશેષણ હૈ. ૧૮મેં ભી યહ વિશેષણ હૈ-નિત્ય. નિત્ય ઔર શુદ્ધ. આઠ કર્મસે રહિત અનુપમ ભગવાનઆત્મા સ્વદ્રવ્ય, ઉસકી ઉપમા ક્યા હૈ? પૂર્ણાનંદ સહજાનંદ પ્રભુ અપના સ્વભાવ, શક્તિકા પિંડ જો દ્રવ્ય વહ નિત્ય જ્ઞાનવિગ્રહ હૈ. જ્ઞાન જિસકા શરીર હૈ. રાગ-ફાગ ઉસમેં હૈ નહીં, તીનકાલ તીનલોકમેં. અકેલા જ્ઞાનવિગ્રહં, જ્ઞાનવિગ્રહં. જ્ઞાનશરીર ચૈતન્યશરીર ચૈતન્યબિંબ શુદ્ધ બિલકુલ પવિત્ર ઔર નિત્ય. ઐસા '**अप्पाणां हवदि सद्दव्वं**' ઐસે દ્રવ્યકો આત્માકા સ્વદ્રવ્ય જિનેશ્વરને કહા હૈ. હૈ ન? પાઠ હૈ. જિનેશ્વરને કહા હૈ. ૧૮વીં ગાથામેં આયા હૈ. '**सुद्धं जिणेहिं कहियं अप्पाणां हवदि सद्दव्वं**'. ૧૮વીં ગાથા. ૧૮મેં હૈ. સમજમેં આયા?

એક સમયકી પર્યાયભી અપના સ્વદ્રવ્ય નહીં, ઐસા યહાં કહતે હૈં. 'ચંદુભાઈ'! પર્યાય ભી સ્વદ્રવ્ય નહીં. નિત્ય ધ્રુવ શુદ્ધ હૈ વહ સ્વદ્રવ્ય. આહાહા..! ઐસે સ્વદ્રવ્યકો જિનેશ્વરકા તીર્થંકરકા માર્ગ કહો. વહી તીર્થંકરકા માર્ગ હૈ. પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ પરમાત્માકા વહ માર્ગ હૈ કિ સ્વદ્રવ્યમેં અંતરમેં એકાકાર હોકર અપને સ્વરૂપકા આરાધન કરના વહ જિનવર તીર્થંકરકા માર્ગ

હૈ. સમજમેં આયા? બીચ મેં વિકલ્પ આદિ શુભરાગ વ્યવહાર હો, વહ જિનમાર્ગ નહીં. (વહ તો) રાગમાર્ગ હૈ. સમજ મેં આયા?

મુમુક્ષુ :- .. કભી કામ આ જાતા હૈ.

ઉત્તર :- નહીં, બિલકુલ કામ નહીં આતા. જાનને કે લિયે કામ આતા હૈ. ૧૨વીં ગાથામેં શબ્દ હૈ. કિસીકો કિસી કાલમેં પ્રયોજનવાન હૈ, ઐસા હૈ. ૧૨વીં ગાથા કે ઉપોદ્ઘાત. એય..! સેઠ! 'ધન્નાલાલજી' અંદરસે નિકાલતે હૈં. કોઈ-કોઈ કો વ્યવહાર કોઈકાલમેં પ્રયોજનવાન હૈ ઐસા કહા. ઉસકા અર્થ-સમ્યગ્દૃષ્ટિ જબતક પૂર્ણ વીતરાગતા પ્રાપ્ત ન હો, તબતક અપને સ્વભાવકા આશ્રય લિયા હૈ તો પર્યાયમેં થોડી શુદ્ધતા ઉસકો હુઈ હૈ ઔર રાગ હૈ, ઉસકો જાના હુઆ પ્રયોજનવાન હૈ. જાના હુઆ પ્રયોજનવાન હૈ. આદરણીય હુઆ, કિયા હુઆ પ્રયોજનવાન હૈ ઐસે નહીં. સમજમેં આયા? આહાહા..! જાના હુઆસે ભી વિશેષ ... જાના હુઆ ઐસા નહીં. તો? ભૂતકાલ હો જાતા હૈ. વર્તમાન જણાયા હુઆ. ... સંસ્કૃતમેં 'જયચંદ્ર પંડિત'ને લિખા હૈ ન, જાના હુઆ, તો વૈસાકા વૈસા પંડિતજીને રખા હૈ. ઉસ વક્ત તો ઐસા થા ન કિ ફેરફાર નહીં કરના. 'રાજમલ'કી ટીકા હૈ વહ તો 'રાજમલ'કી બનાઈ હૈ. યહાંસે છપી તો ઉસકી ટીકા કી. કહો! યે 'રાજમલ'કી ટીકા સોનગઢસે છપી હૈ, ઉસમેં નૌ તત્ત્વકે અનુભવકો મિથ્યાત્વ કહતે હૈં. વહ પંક્તિ જૂઠી હૈ. લેકિન હમારા હૈ કિ ઉસકા હૈ? જૂઠા ઠરાયા, દેખો!

'બનારસીદાસ' ને યે લિયા હૈ. ઉસમેં સે 'બનારસીદાસ'ને બનાયા હૈ ન? તો 'બનારસીદાસ'ને વહ લિયા. અભી વહ દેખા થા. અભી, હાં! હૈ કિ નહીં? ઉસમેં હૈ તો ઈસમેં હૈ કિ નહીં? ઈસકો જૂઠા ઠહરાતે હો, ઈતના કહા થા. છઠ્ઠા શ્લોક હૈ ન છઠ્ઠા? (સમયસાર નાટક, જીવદ્વાર-૬). દેખો ઉસમેં લીખા હૈ. '**શુદ્ધનય નિહચૈ અકેલૌ આપુ ચિદાનંદ,...**' સમજમેં આયા? '**શુદ્ધનય નિહચૈ અકેલૌ આપુ ચિદાનંદ**' યે જો નૌં તત્ત્વકા અનુભવ મિથ્યાત્વ હૈ, ઉસ શ્લોકકા યહ પદ હૈ. ઉસકો જૂઠા ઠરાતે હૈં. યહાંસે છપા હૈ. લેકિન શબ્દ કિસકા હૈ? વહ તો ઉસકા હૈ-'રાજમલ'કા હૈ. 'રાજમલ'કો જૈનધર્મકા મર્મી 'બનારસીદાસ'ને કહા. લોગોંકો અપની દૃષ્ટિમેં સત્ય ક્યા હૈ વહ બૈઠતા નહીં તો કોઈ ભી બોલે તે જૂઠા હૈ.

શુદ્ધનય નિહચૈ અકેલૌ આપુ ચિદાનંદ,
અપનૈંહી ગુન પરજાયકૌં ગહતુ હૈ.
પૂરન વિગ્યાનઘન સો હૈ વિવહારમાહિં,
નવ તત્ત્વરૂપી પંચ દર્વમૈં રહતુ હૈ.

નવતત્ત્વમેં રહતા હૈ વહ અનાદિ સંસારકા મિથ્યાત્વભાવ હૈ, ઐસા કહતે હૈં. સમજમેં આયા? નવતત્ત્વમેં સંવર, નિર્જરા, મોક્ષ શુદ્ધ નહીં લેના. ઉસકે યોગ્ય જો સંવર, નિર્જરા ગિનનેમેં આયી હૈ, જિસ-જિસ ગુણસ્થાનકે યોગ્ય ... ઈતના ઉસકો વ્યવહાર સંવર કહા. વહ પ્રકૃતિ સમય-સમયમેં ઈતની નિર્જર જાતી ઉસકો નિર્જરા ગિનનેમેં આયા. એકદેશ બંધકા અભાવ હૈ, સમ્યક્ સહિતકી બાત નહીં, લેકિન પૂર્ણ બંધ ન હો ઔર થોડે બંધકા અભાવ હો ઉસકો મોક્ષ ગિનકે નવ તત્ત્વકા અનુભવ મિથ્યાદૃષ્ટિ કરતે હૈં. પંડિતજી! નવતત્ત્વકે અનુભવકો

મિથ્યાત્વ કહા. ઉસકો જૂઠ ઠરાતે હૈં. વિભાવ પરિણતિ. એકાંત વિભાવ પરિણતિ ઐસે વહાં લેના હૈ. સમજમેં આયા? સ્વભાવકા આશ્રય લેકર શુદ્ધ પરિણતિ હો ઔર બાદમેં નૌંતત્ત્વકી વિભાવ પરિણતિ હો તો ઉસકો જાનને લાયક હૈ. જાના હુઆ પ્રયોજનવાન હૈ. લેકિન આત્મદ્રવ્યકા આશ્રય બિલકુલ નહીં ઔર અકેલે નૌ તત્ત્વકા ભંગ ભેદરૂપ પરિણમન હૈ વહ એકાંત વિભાવ પરિણમન મિથ્યાત્વકા હૈ. સમજમેં આયા?

જ્ઞાનીકો ભી નૌ તત્ત્વકા ભેદ રહ જાતા હૈ. લેકિન ઉસને સ્વદ્રવ્યકા આશ્રય લિયા હૈ ઔર શુદ્ધ આશ્રયસે સંવર, નિર્જરા પ્રગટ કિયે હૈં. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર સ્વદ્રવ્યકે આશ્રયસે પ્રગટ કિયા હૈ. લેકિન પૂર્ણ વીતરાગતા નહીં હૈ તો નૌંતત્ત્વકે વિકલ્પકી વ્યવહારશ્રદ્ધા ઉસમેં આતી હૈ, વહ જાનને લાયક હૈ, આદરને લાયક નહીં. ઔર યે જો કહા હૈ વહ તો અકેલે ચૈતન્યકો છોડકર એક સમયકી ચૈતન્યકી પર્યાય અજીવ, આસ્રવ, બંધકા અનુભવ, ઉસ નૌતત્ત્વકે અનુભવકો મિથ્યાદૃષ્ટિ કહા હૈ. સમજમેં આયા? 'ધન્નાલાલજી'!

મુમુક્ષુ :- સંવર, નિર્જરા, મોક્ષ ક્યા?

ઉત્તર :- કહા ન? યે સંવર, નિર્જરા નહીં. જિતની મિથ્યાત્વમેં અમુક પ્રકૃતિકો, સબકો સર્વથા નહીં આતી, કોઈ પ્રકૃતિ તો નહીં આતી હૈ, ઉતની અપેક્ષાસે વહાં સંવર વ્યવહાર કહા. વ્યવહારસંવર યાની યથાર્થ સંવર નહીં. ઔર એક સમયકા કર્મ જો ઉદય આતા હૈ વહ ખિર જાતા હૈ. ખિર જાતા હૈ ઈસ અપેક્ષાસે નિર્જરા ગિનનેમેં આયી હૈ. ઔર અકામ નિર્જરા ભી હોતી હૈ કિ નહીં? અથવા વિપાક નિર્જરા હોતી હૈ કિ નહીં? સબકો હોતી હૈ. ઔર મોક્ષ ક્યા? એક અંશ ઉસ ગુણસ્થાન યોગ્ય અમુક-અમુક પ્રકૃતિકા બંધ નહીં હોતા હૈ ઉસ અપેક્ષાસે ઉસકો વ્યવહારમોક્ષ યાની યથાર્થ મોક્ષ નહીં, વ્યવહારમોક્ષ (કહા ગયા હૈ). વ્યવહાર કહા ન? દેખો! '**વિગ્યાનઘન સો હૈ વિવહારમાહિ, નવ તત્ત્વરૂપી...**' લેકિન '**પંચ દર્વ નવ તત્ત્વ ન્યારે જીવ ન્યારૌ લખૈ**'. લખૈ આયા, દેખો! પંડિતજી! લખૈ નામ જાને. લિખના કહાં હૈ? પત્ર કહાં લિખના હૈ.

'**નવ તત્ત્વરૂપી પંચ દર્વમેં રહતુ હૈ...**' ઐસા હોનેપર ભી '**પંચ દર્વ નવ તત્ત્વ ન્યારે જીવ ન્યારૌ લખૈ, સમ્યક્દરસ યહૈ ઔર ન ગહતુ હૈ.**' ઉસકા નામ સમ્યગ્દર્શન. એક આત્મા ગ્રહતા હૈ, દૂસરા ગ્રહતા નહીં. સમજમેં આયા? યે તો આજ સબેરે દેખા થા. 'રાજમલ'કો જૂઠા ઠહરાતે હૈં તો 'રાજમલ'કી ટીકા અનુસાર કિયા હોગા. '**સમ્યક્દરસ જોઈ આતમ સરૂપ સોઈ, મેરે ઘટ પ્રગટો બનારસી કહતુ હૈ.**' .. આયા હૈ. જૈન ગેજેટ હૈ, જૈન ગેજેટ પત્ર. પંડિતજીકો દેખને દિયા હૈ. જૈન ગેજેટ આયા હૈ ન કલ? ઉસમેં આયા હૈ. હમારે પંડિતજી પૂછતે થે કહાં હૈ. પઢનેકો દેના. એય..! જૈન ગેજેટ. સ્પષ્ટ કરના ઉસમેં ક્યા? કોઈ કુછ કહે ઉસે પઢનેમેં ક્યા હરકત હૈ? ચાહે કુછ ભી કહે. ઉસકી બુદ્ધિસે વહ કહે, ઉસમેં ક્યા હૈ? 'જામેં જિતની બુદ્ધિ હૈ ઉતનો દિયે બતાય, વાંકો બૂરો ન માનીયે ઔર કહાં સે લાય?' ઔર કહાં સે લાયે? સમજમેં આયા? કોઈ દ્વેષ કરનેકી કોઈ ચીજ નહીં. વહ ભી એક આત્મા હૈ, આત્મા હૈ. ભગવાન હૈ, વહ ભી ભગવાન તીનલોકકા નાથ હૈ. પર્યાયમેં ભૂલ હૈ તો રૂલતે હૈં. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- વિરોધ કરનેવાલેકો તીનલોકકા નાથ કહતે હો!

ઉત્તર :- તીનલોકકા નાથ હૈ. કેવલજ્ઞાનકા કંદ હૈ. કેવલજ્ઞાનમેં કમી હૈ ઉસમેં? ઐસી અનંત કેવલજ્ઞાનકી પર્યાય જ્ઞાનગુણમેં પડી હૈ. ભલે અભવિ હો. કલ રાત્રિકો કહા થા ન? સમજમેં આયા? અભવિકો ભી પાંચ આવરણ હૈ. તીન હી આવરણ હૈ? મતિ, શ્રુત ઔર અવધિ તીન હી આવરણ હૈ? યહ તો હમારે (સંવત) ૧૯૮૫કી સાલમેં પ્રશ્ન હુઆ. ૪૧ વર્ષ હુએ. ચાલીસ ઔર એક. ૪૧ વર્ષ પહલે સંપ્રદાયમેં બહુત ચર્ચા હુઈ થી. એક આદમી કહે કિ નહીં, અભવિકો તીન હી આવરણ હોતા હૈ. તીન આવરણ હોતા હૈ, કહાં લિખા હૈ શાસ્ત્ર મેં? અભવિકો પાંચ આવરણ હોતા હૈ. મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યાય, કૈવલ્ય. તો મનઃપર્યય, કેવલ આવરણ હૈ તો ઉસમેં મનઃપર્યય શક્તિ ઔર કેવલજ્ઞાન શક્તિ હૈ કિ નહીં? હમારે સાથ વિરોધ નહીં કરે. હમારી પ્રતિષ્ઠા બહુત થી ન સંપ્રદાય મેં ભી. દીક્ષા બહુત થોડી થી ઉસ વક્ત. પચાસ-પચાસ સાલકી દીક્ષાવાલે બોલે નહીં. કાનજી મુનિ કહે સુનો, ઐસા કહે. દેખો! ક્યા કહા હૈ? ન્યાયસે કહો. દૂસરી બાત એક ઓર રહી. દ્રવ્યસંગ્રહની શક્તિકી વ્યક્તિ એક ઓર રખો.

અભવિ જીવકો જ્ઞાનાવરણીકી પાંચ પ્રકૃતિ હૈ કિ તીન હૈ? બસ, ઈતના પ્રશ્ન. પાંચ હૈ તો ક્યા આયા? કેવલજ્ઞાનાવરણી નિમિત્તમેં તો અંદર કેવલજ્ઞાનશક્તિ હૈ તો પર્યાયકો રોકનેમેં નિમિત્ત કહનેમેં આતા હૈ. અભવિમેં ભી કેવલજ્ઞાનશક્તિ હૈ. મનઃપર્યયજ્ઞાન પ્રગટ હોનેકી ભી શક્તિ હૈ. સમજમેં આયા? યહ તો ૪૧ સાલ પહલેકી ચર્ચા હૈ. ચાલીસ ઔર એક. સુંદર વોરાકા અપાસરા, વઢવાણ. તબ સ્થાનકવાસી સાધુ બહુત બૈઠે થે. હમારી દીક્ષા તો છોટી થી, લેકિન હમારી પ્રતિષ્ઠા બહુત થી. વહ કુછ કહતે હૈં, સુનો! કહા, અભવિકો પાંચ આવરણ હૈ કિ નહીં? અભવિકો તીન આવરણ કહાં લિખા હૈ? હો કહાં સે?

દૂસરા પ્રશ્ન આયા. દો પ્રશ્નકી ચર્ચા કી થી. ઉસમેં લિખા થા, અભવિકો મોહનીય પ્રકૃતિકી ૨૬ પ્રકૃતિ હૈ. ભવિ મોક્ષગામી જાનેવાલા નહીં ઉસકો ૨૭ હૈ, ઔર મોક્ષ જાનેવાલે ભવિકો અનાદિકી ૨૮ હૈ. દો ચર્ચા હુઈ થી. કહા, યહ બાત જૂઠી હૈ. ૪૧ વર્ષ પહલેકી બાત હૈ. ચાલીસ ઔર એક. સમજમેં આયા? યહ સમજમેં નહીં આયેગા, થોડા સૂક્ષ્મ હૈ. ચારિત્ર મોહનીયકી ૨૫ પ્રકૃતિ હૈ ન? ઔર તીન હૈ દર્શનમોહનીય કી. ૨૮ હૈ કિ નહીં? તો ઉસને ઐસા લિખા થા કિ ૨૮ પ્રકૃતિ સત્તામેં કિસકો હોતી હૈ? જો ભવિકો મોક્ષ હોનેકે લાયક હૈ ઉસકો હોતી હૈ. કહા, જૂઠી બાત હૈ. ૪૧ સાલ પહલેકી બાત હૈ. કહા, ઐસા હૈ નહીં. બોલે નહીં. સુનો! કાનજીસ્વામી ક્યા કહતે હૈ... સમાજ ઉસકા નહીં માને. ઈતની હમારી પ્રતિષ્ઠા થી. પચાસ-પચાસ સાલકી દીક્ષાવાલા બોલે તો ગલત, કાનજીસ્વામી ક્યા કહતે હૈં? બસ. વહ કહે તો બાકી સબ જૂઠ. ઈતની છાપ થી. યે સબ પલટ ગયા ન. વેષ સબ પલટ ગયા તો ભડક ગયે.

ભવિ જીવ જો મોક્ષ જાનેવાલા હૈ ઉસકો ભી અનાદિ સે ૨૬ પ્રકૃતિ હી હૈ. જબ સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત કરેગા તબ ૨૬ કી ૨૮ હોગી. મિથ્યાત્વ કે તીન ટૂકડે હોંગે. અનાદિ સે સત્તામેં હૈ હી નહીં. વહ કહે, મોક્ષ જાનેવાલે કો હૈ. બિલકુલ જૂઠ બાત. ઔર ભવિ મોક્ષ નહીં જાનેવાલેકો ૨૭ હૈ. સમકિતમોહનીય નહીં, ઐસે. યે ભી જૂઠ હૈ, કહા. અનાદિ ભવિ જીવકી

સત્તામેં સમ્યગ્દર્શન પાયે બિના મોહનીય કી ૨૬ પ્રકૃતિ સત્તામેં હૈ. સમજમેં આયા? અભવિકો ભી ૨૬ હૈ, ઔર ભવિકો ભી ૨૬ હૈ. પંડિતજી! મુજે તો પહલેસે બહુત બાત અંદરસે આતી થી. હમ પઢે કહાં હૈ. કહા, ઐસે નહીં, ઐસી બાત હૈ નહીં.

યહાં કહતે હૈં, દેખો! ભગવાનઆત્મા નૌ તત્ત્વરૂપ અનાદિ સે પરિણમિત હુઆ હૈ. યહ વિભાવપરિણતિ મિથ્યાત્વભાવ હૈ. ઉસસે અલગ ઉસમેં ભી અલગ આયા ન? ઈસમેં અલગ આયા ન? ભાઈ! 'બનારસીદાસ'મેં. નૌ તત્ત્વસે અલગ. અલગ નામ એક દ્રવ્ય ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ દ્રવ્ય શુદ્ધ શુદ્ધ ધ્રુવ. યહાં તો ધ્રુવકો હી સ્વદ્રવ્ય કહનેમેં આયા હૈ. '**झायंति सदव्वं**'. ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહતે હૈં, એક સ્વદ્રવ્યકા ધ્યાન કરો, લગાઓ ધ્યાન. ઈસકે સિવાય સબકા ધ્યાન છોડ દે. નિમિત્તકા ધ્યાન, ભગવાનકા ધ્યાન, વિકલ્પકા ધ્યાન, એક સમયકી પર્યાયકા ધ્યાન છોડ દે. સમજમેં આયા? કલ્યાણ કરના હો તો. કૈસા માર્ગ હૈ? સ્વદ્રવ્યમેં અનુલગ્ન હોના ઔર પરદ્રવ્યસે પરાંઙમુખ જિનવર તીર્થંકરકે માર્ગસે અનુલગ્ન હૈ. વહ જીવ વીતરાગ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવને કહે માર્ગમેં લીન હૈ. ભગવાનને ઐસા કહા હૈ. કહો, સમજમેં આયા? આચાર્ય આધાર દેતે હૈં. હમ અકેલે નહીં કહતે. '**जिणवराण मग्गे**', '**जिणवराण मग्गे**'. ભગવાન વીતરાગ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ, ઉસકા સ્વદ્રવ્યમેં લગની કરના વહ જિનવરકા માર્ગ હૈ. તો યહ પરમેશ્વર વીતરાગદેવકા માર્ગ હૈ. લગા હુઆ, '**નિર્વાણકો પ્રાપ્ત કરતે હૈં.**' ઉસકા મોક્ષ હોગા. ઐસે સ્વદ્રવ્યમેં સન્મુખ હોકર પરસે પરાંઙમુખ હોકર દૃષ્ટિ કરનેસે ઔર બાદમેં સ્વસન્મુખમેં લીનતા કરનેસે ઉસ જીવકો નિશ્ચયસે મુક્તિ હોગી, હોગી ઔર હોગી. 'મૂલચંદભાઈ'! વ્યવહાર વ્રત-ફ્તસે મુક્તિ નહીં હોગી, ઐસા કહતે હૈં.

ભાવાર્થ :– '**પરદ્રવ્યકા ત્યાગ કર...**' ઉપદેશ કી શૈલી કૈસી આવે? પરદ્રવ્ય યે રાગ હૈ મૈં છોડતા હૂં, ઐસા હૈ? કલ વહ આયા થા. અપોહક. આત્મા રાગકા ત્યાગ, અભાવસ્વભાવવાલા હૈ, રાગકા અભાવસ્વભાવવાલા હૈ. રાગકા ત્યાગ કરના આત્મામેં હૈ નહીં. રાગ હૈ નહીં તો રાગકા ત્યાગ કરના આત્મામેં કહાં આયા? આહાહા..! યહાં તો કથન ઉપદેશકી શૈલી ઐસી આતી હૈ તો.. યહ વ્યવહારનયકા કથન હૈ કિ પરદ્રવ્યકા ત્યાગકર. ઉસકા અર્થ પરદ્રવ્યકા લક્ષ્ય છોડકર. વહ ભી અભી નાસ્તિકા કથન હૈ. સ્વદ્રવ્યમેં જહાં દૃષ્ટિ લગાઈ તો પરદ્રવ્યસે લક્ષ્ય છૂટ ગયા. પંડિતજી! આહાહા..! માર્ગ ઐસા હૈ, ભાઈ! યે તો ત્રિકાલ માર્ગ પરમેશ્વર જિનવરદેવકા હૈ. આત્મા જિનવરસ્વરૂપ હી હૈ. 'જિન સો હી હૈ આત્મા, અન્ય સો હી હૈ કર્મ, કર્મ કટે જિનવચન સે, યહી જિનમાર્ગકા મર્મ.' જિનવચનમેં જો યહ ભાવ કહા ઉસ ભાવસે કર્મ કટતે હૈં. અકેલે ઉપવાસ આદિ કરે, ફલાના કરે, લંઘન કરે ઉસસે કર્મ બિલકુલ કટતે નહીં, ઐસા કહતે હૈં. લંઘન.. લંઘન. એય..! 'મૂલચંદભાઈ'!

ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ ધ્રુવ આનંદકા ધામ સ્વદ્રવ્ય, ઉસમેં લગા હુઆ જિનવરકા વહ ધ્યાન કરતા હૈ અથવા જિનવરકા માર્ગ ધ્યાતા હૈ. નિશ્ચય ચારિત્ર હોય અબ ઉસમેં સ્વદ્રવ્યકી દૃષ્ટિ સન્મુખ હોકર હુઈ, બાદમેં સ્વદ્રવ્યમેં લીનતા કરતે, સ્વરૂપમેં ચારિત્ર રમણતા, ચરના, રમના, સ્વરૂપમેં આનંદમેં રમના, લીન હોના, ઉસસે જિનમાર્ગ મેં લગા હૈ. ઐસે વીતરાગ

માર્ગમેં જો લગા હૈ '**વે મોક્ષકો પ્રાપ્ત કરતે હૈં.**' કિતને હી કહતે હૈં, કરો-કરો, એક દિન બેડા પાર હો જાયેગા. વ્રત કરો, તપ કરો ઐસા કરતે-કરતે એકબાર બેડા પાર હો જાયેગા. ઉસકે સામને કહતે હૈં, ઐસે બેડા પાર નહીં હોગા. સારી જિંદગી ચલી જાયેગી. સમજમેં આયા? કરતે રહો, કુછ કરતે રહો. ઉપવાસ કરો, વ્રત કરો, ત્યાગ કરો, ઐસા કરતે હો તો એક દિન કલ્યાણ હો જાયેગા. ભગવાન ના કહતે હૈં, ઐસે કલ્યાણ નહીં હોગા, વહ તો સંસારકા માર્ગ હૈ. આત્મા અંદર વિકલ્પસે રહિત નિર્વિકલ્પ આનંદકંદકો ધ્યેય બનાકર, દૃષ્ટિ બનાકર લીન હોના યહ એક હી જિનવરકા માર્ગ હૈ. ઈસમેં વ્યવહારકા નિષેધ હુઆ. વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગકા નિષેધ હુઆ.

મુમુક્ષુ :- ચારિત્ર લેતે નહીં..

ઉત્તર :- ચારિત્ર કૈસા? વહ કહતે હૈં. વહ ભી આયા હૈ, ઈસમેં ભી આયા થા. ઉનકો ચારિત્ર નહીં લેના હૈ. જૈન સંદેશવાલા કહતા હૈ, સિદ્ધમેં ચારિત્ર નહીં. ક્યોંકિ ઉસકા વહ ભગત હૈ. હમ તો સિદ્ધમેં ચારિત્ર માનતે હૈં, વહ નહીં માને ઉસમેં હમેં ક્યા હૈ? અરે..! સિદ્ધમેં ચારિત્ર હૈ. ક્યોંકિ ચારિત્ર ત્રિકાલી શક્તિ-ગુણ આત્માકા હૈ. જૈસા દર્શનગુણ ત્રિકાલી. 'નિયમસાર'મેં આયા હૈ, 'નિયમસાર'મેં આયા હૈ ન? ભાઈ! અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંત અંતર બેહદ અવિચલ ચારિત્રસ્વરૂપ, ત્રિકાલ ચારિત્રસ્વરૂપ હૈ. આત્મા, હોં! અંદર ત્રિકાલ ધ્રુવમેં ચારિત્ર પડા હૈ. 'નિયમસાર'મેં હૈ. કહાં હૈ 'નિયમસાર'? નહીં હૈ? યહ 'નિયમસાર' હૈ ન? ૧૫વીં ગાથામેં લેંગે. દેખો, આયા.

'**સહજ શુદ્ધ નિશ્ચયસે અનાદિ-અનંત ભગવાન અમૂર્ત, અતીન્દ્રિયસ્વભાવવાલે ઔર શુદ્ધ ઐસે અનંતજ્ઞાન...**' અંતર ત્રિકાલ. '**સહજદર્શન-સહજચારિત્ર...**' ત્રિકાલ ઔર '**સહજપરમવીતરાગસુખાત્મક...**' સહજ વીતરાગ આનંદસ્વરૂપ. ૧૫વીં ગાથા હૈ. યહ '**શુદ્ધઅંતઃતત્ત્વસ્વરૂપ...**' હૈ. યહ શુદ્ધ અંતઃતત્ત્વસ્વરૂપ હૈ. ઉસકે સાથ રહનેવાલી પર્યાયકો કારણપર્યાય ગીની હૈ. બહુત સૂક્ષ્મ હૈ. યહાં તો ચારિત્ર અપેક્ષાસે બાત લેની હૈ. ભગવાનઆત્મામેં અનાદિઅનંત સહજ શુદ્ધ ચારિત્ર પડા હૈ, ધ્રુવરૂપ પડા હૈ. ઉસકા આશ્રય કરકે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર ઔર અનંત આનંદ આદિ પ્રગટ હો તો પર્યાયમેં ભી ચારિત્રગુણકી પર્યાય સિદ્ધમેં ભી હૈ. એય..! 'હુકમચંદજી'! પઢા હૈ કિ નહીં ઉસમેં? ઉસમેં કલ ભી વિરોધ આયા હૈ. યે લોગ નહીં માનતે ઈસલિયે યહ (કહતે હૈં). અરે..! ભગવાન! ક્યા કરતે હો તુમ? ચારિત્રકી કૌન ના કહતા હૈ? અંદરમેં સ્વરૂપાચરણ ચારિત્ર હૈ વહ પહલા ચારિત્ર હૈ. સમ્યગ્દર્શન હોનેપર અંદર અનંતાનુબંધીકા અભાવ (હુઆ) ઔર સ્વરૂપાચરણ સ્થિર હુઆ ઉસકા નામ ચારિત્રકા અંશ હૈ. ઐસા સ્વરૂપકા ચારિત્ર પ્રગટ હુએ બિના ઉગ્ર ચારિત્ર હોતા નહીં. લોગોંકો વીતરાગ તત્ત્વ ક્યા કહતે હૈં, માર્ગકી ખબર નહીં હૈ. કહીં કે કહીં ઘૂસ ગયે મિથ્યાત્વકે પોષણમેં. પોષણ કરે મિથ્યાત્વકા ઔર માને કિ હમ કુછ માર્ગમેં લગે હૈં. સહજ ચારિત્ર, હૈ ન? વહ તો બહુત જગહ આયા હૈ. દો-તીન જગહ હૈ.

સ્વભાવિક ભગવાન વીતરાગ સ્વરૂપી ચારિત્ર હૈ. વીતરાગબિંબ આત્મા ભગવાન હૈ. જ્ઞાનબિંબ કહો જ્ઞાનસે, દર્શનબિંબ કહો દર્શનસે, ચારિત્ર કહો વીતરાગસે. એક-એક શક્તિસે

પરિપૂર્ણ ભગવાન પડા હૈ. સ્વદ્રવ્યકા અંતર ધ્યાન, ધ્યેય મેં લેકર ઉસમેં દૃષ્ટિ કરના, અનુભવ કરના વહ સમ્યગ્દર્શન. પીછે સ્વરૂપમેં વિશેષ લીન હોના વહ ચારિત્ર. ઈસ ચારિત્રકો પ્રાપ્ત કરનેવાલા અલ્પકાલમેં નિર્વાણકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ. યે ચારિત્ર, હોં! લોગ માને વહ ચારિત્ર કહાં હૈ, વહ તો અચારિત્ર હૈ. ઔર ઉસ અચારિત્રકા ભી ઠિકાના કહાં હૈ? પંચમહાવ્રત, અઠ્ઠાઈસ મૂલગુણકે વિકલ્પકા ભી ઠિકાના કહાં હૈ. સમજમેં આયા? યહાં તો વીતરાગને કહે હુએ માર્ગમેં લગે, લગે શબ્દ તો આપમેં આતા હૈ ન? લગા હુઆ, નિશ્ચય ચારિત્રમેં લગે વહ મોક્ષ પાવે. અંતરમેં ભગવાનકો ધ્યેય બનાકર લીન હો વહ મોક્ષ પાવે. સમજમેં આયા? આહાહા..! ઐસી બાત કિતની સ્પષ્ટ, કિતની ચોખ્ખી, કિતની નિઃસંદેહ! સમજમેં આયા? ઉસમેં ગડબડ કરતે હૈં. વહ ૧૯ હુઈ. અબ ૨૦.

आगे कहते हैं कि जिनमार्गमें लगा हुआ योगी शुद्धात्माका ध्यान कर मोक्षको प्राप्त करता है, तो क्या उससे स्वर्ग नहीं प्राप्त कर सकता है? अवश्य ही प्राप्त कर सकता है :–

ગાથા-૨૦

जिणवरमएण जोई झाणे झाएइ सुद्धमप्पाणं।
जेण लहइ णिव्वाणं ण लहइ किं तेण सुरलोयं।।२०।।

जिनवरमतेन योगी ध्याने ध्यायति शुद्धमात्मानम्।
येन लभते निर्वाणं न लभते किं तेन सुरलोकम्।।२०।।

જિનદેવમત-અનુસાર ધ્યાવે યોગી નિજશુદ્ધાત્મને,
જેથી લહે નિર્વાણ, તો શું નવ લહે સુરલોકને? ૨૦.

अर्थ :– योगी ध्यानी मुनि है वह जिनवर भगवानके मतसे शुद्ध आत्माको ध्यानमें ध्याता है उससे निर्वाणको प्राप्त करता है, तो उससे क्या स्वर्गलोक नहीं प्राप्त कर सकते हैं? अवश्य ही प्राप्त करते हैं।

भावार्थ :– कोई जानता होगा कि जो जिनमार्गमें लगकर आत्माका ध्यान करता है वह मोक्षको प्राप्त करता है और स्वर्ग तो इससे होता नहीं है, उसको कहा है कि जिनमार्गमें प्रवर्तनेवाला शुद्ध आत्माका ध्यान कर मोक्ष प्राप्त करता ही है, तो उससे स्वर्गलोग क्या कठिन है? यह तो उसके मार्गमें ही है।।२०।।

ગાથા-૨૦ ઉપર પ્રવચન

'આગે કહતે હૈં કિ જિનમાર્ગમેં લગા હુઆ યોગી શુદ્ધાત્માકા ધ્યાન કર મોક્ષકો પ્રાપ્ત કરતા હૈ, તો ક્યા ઉસસે સ્વર્ગ નહીં પ્રામ કર સકતા હૈ?' સૌ ખાંડી અનાજ પકે વહાં સો ભરોટા ઘાસકા નહીં હોતા? ઘાસ તો સાથમેં હોગા હી. સમજમેં આયા? ઘાસ કહતે હૈં ન? ક્યા કહતે હૈં? સો ખાંડી.. ક્યા કહતે હૈં? ખાંડી.. ખાંડી. સૌ ખાંડી અનાજ પકે ઉસકો સો ગાડી તિનકા હોતા હી હૈ. સમજમેં આયા? ઐસે જહાં આત્માકા આનંદધામ ભગવાનકી દૃષ્ટિ ઔર લીનતા કરતે હૈં ઉસકો તો શુભ વિકલ્પ બીચમેં આતા હૈ. ઉસ શુભ વિકલ્પમેં પુણ્ય બંધ જાયે ઔર સ્વર્ગમેં જાયે. અજ્ઞાની તો શુભ વિકલ્પસે સ્વર્ગમેં જાયે ઉસકી કોઈ મહત્તા નહીં હૈ, ઐસા કહતે હૈં. ધર્મી અપને આનંદસ્વરૂપમેં રમતા હુઆ રાગ બાકી રહ ગયા, ઉસે સ્વર્ગ આયા વહ તો અંદરમેં બીચમેં આયે બિના રહતા નહીં. 'કુંદકુંદાચાર્ય' ભી અભી સ્વર્ગમેં હૈં. લો, યહ કહતે હૈં વહ 'કુંદકુંદાચાર્ય' અભી સ્વર્ગમેં હૈ. વૈમાનિકમેં હૈ. ક્યોંકિ સ્વરૂપકા આરાધન કિયા લેકિન બીચમેં રાગ બાકી રહ ગયા. સમજમેં આયા?

'પદ્મનંદીઆચાર્ય'મેં આલોચનામેં આયા ન? આલોચના પઢતે હૈં ન સંવત્સરીમેં? આલોચનાકી આખિર ગાથામેં ઐસા કહા હૈ. શ્લોક પઢા હૈ કિ નહીં? હમેં તો સ્વર્ગમેં જાના પડેગા, દૂસરી કોઈ ચીજ હૈ નહીં. અનુભવ હૈ, સંવર-નિર્જરા હૈ, ચારિત્ર હૈ, વીતરાગતા તીન કષાયકા અભાવ હૈ, લેકિન અભી વિકલ્પકા સર્વથા નાશ હોકર કેવલજ્ઞાન નહીં હૈ તો સ્વર્ગમેં જાના પડેગા. તો પહલે સે કહતે હૈં, હે નાથ! હમેં તીનલોકકા રાજ હો તો ભી હમેં તો તીનકે સમાન હૈ. તીનલોકકા રાજ તો બીચમેં સ્વર્ગ મિલેગા ઉસે લક્ષમેં લેકર બાત કહી હૈ. સમજમેં આયા? આલોચના અધિકાર હૈ. 'પદ્મનંદિ પંચવિંશતિં' નૌંવા અધિકાર હૈ. અધિકાર ૨૬ હૈ લેકિન નામ ૨૫ હૈ. પદ્મનંદિ પંચવિંશતિં. ઉસકા નૌંવા આલોચનાકા અધિકાર હૈ. ... ઉસમેં કહા કિ હે નાથ! તીનલોકકા રાજ હો તો હમારે લિયે સડા હુઆ તિનકા, કચરેકા ઢેર હૈ. ઐસે હેયબુદ્ધિ કરકે, આનંદકા અનુભવ કરકે, રાગ આયા હૈ (ઉસકી) હેયબુદ્ધિ કરકે જાતે હૈં, યહાં ભી ફલ આયેગા (તો) હમારે લિયે હેય હૈ. વહ સ્વર્ગ ભી હમારે લિયે હેય હૈ, ઉપાદેય નહીં હૈ.

મુમુક્ષુ :- વસ્તુ જૈસી હૈ વૈસી જાનની ચાહિયે, સ્વર્ગ ઔર ઘાસ?

ઉત્તર :- સ્વર્ગ ઘાસ હૈ, ક્યા હૈ? અનાજ પકા, આત્માકે આશ્રયસે જો શુદ્ધતા પ્રગટ હુઈ વહી અનાજ હૈ. તૃણ સમાન હૈ. તિનકા. સમજમેં આયા? યહાં હૈ ન? ભાઈ! અલિયાબાળા? બાજરા દેખા થા. ઉસ દિન હમને દેખા થા. ઉન લોગોંકો બહુત મહિમા હૈ. જાના હો ઉસ દિન પૂરી ટ્રેઈન આયી થી. ૧૫૦૦ લોગોંકી. હમેં દૂસરે દિન જામનગર જાના થા. (સંવત) ૧૯૯૦મેં રાજકોટસે ગયે થે ન. ૧૫૦૦ લોગોંકી ટ્રેઈન પાંચ ગાઉ આયી. ગાંવમેં તો ઓહો..! એક આદમી ઇતના બાજરા લેકર આયા. બડા ડુંડા, હોં! બાજરેકા. દો હાથ લંબા. બાજરી.. બાજરી.. બાજરી.

ઐસે યહાં ભગવાન કહતે હૈં કિ જહાં અલૌકિક માલ પકતા હૈ, આત્માકે આશ્રયસે

શાંતિ, આનંદકા કંદ વહ તો બાજરી હૈ. ઉસમેં છોટા રાડા આતા હૈ, રાડા કહતે હૈં ન? દાનેકા સરિયા હોતા હૈ ન? ક્યા કહતે હૈં ઉસ ચીજકો? આપકી ભાષા માલૂમ નહીં. ડુંડાકા અંદરકા. ડુંડા તો હુઆ. બાજરી જિસમેં હોતી હૈ, વહ ચીજ અંદરમેં હૈ ન? વહ બહુત છોટા થા, બહુત છોટા. ઔર દાને બહુત થે. વૈસે યહાં સમ્યગ્દૃષ્ટિકો દાને બહુત પકતે હૈં. ઔર બીચમેં રાગ રહ જાતા હૈ તો વૈમાનિક દેવલોકમેં જાના પડતા હૈ. વૈમાનિકકે સિવા અન્ય જગહ જાતે નહીં. સમજ મેં આયા?...

'**જિનમાર્ગમેં લગા હુઆ યોગી શુદ્ધાત્માકા ધ્યાન કર મોક્ષકો પ્રાપ્ત કરતા હૈ, તો ક્યા ઉસસે સ્વર્ગ નહીં પ્રાપ્ત કર સકતા હૈ?**' બીચમેં સ્વર્ગ તો આયેગા. ધર્મશાલા. સમજમેં આયા?

जिणवरमएण जोई झाणे झाएइ सुद्धमप्पाणं।
जेण लहइ णिव्वाणं ण लहइ किं तेण सुरलोयं।।२०।।

ભાષા દેખો ન! 'કુંદકુંદાચાર્ય'.

અર્થ :- '**યોગી ધ્યાની મુનિ...**' અપને ધ્યેય કો પકડકર આત્માકા ધ્યાન કરતે હૈં. સમકિતીસે લેકર મુનિ. સમકિતી ભી અપના ધ્રુવકા ધ્યાન કરતે હૈં. ભગવાનકા ધ્યાન કરતે હૈં વહ તો વિકલ્પ હુઆ. પંચ પરમેષ્ઠી. રાત્રિમેં પ્રશ્ન હુઆ થા, પંચ પરમેષ્ઠીકો વંદન કરનેસે ક્યા હોતા હૈ? હોતા હૈ શુભભાવ, પુણ્ય, ધર્મ નહીં. સમજમેં આયા? આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- વ્યવહારધર્મ હોતા હૈ.

ઉત્તર :- વ્યવહારધર્મકા અર્થ સચ્ચા ધર્મ નહીં. વ્યવહારધર્મકા અર્થ સચ્ચા ધર્મ નહીં. ખોટા ધર્મ હોતા હૈ. ખોટા ધર્મ કહો યા પુણ્ય કહો યા શુભભાવ કહો. ઐસી બાત હૈ.

મુમુક્ષુ :- ખોટા સિક્કા ચલા તો ગિરફતાર હો જાય.

ઉત્તર :- યહાં ખોટા સિક્કા નહીં, આત્માકે સ્વભાવ સહિત શુભભાવ હૈ. ઐસા વહ વ્યવહારધર્મ કહનેમેં આતા હૈ. નિશ્ચય સે વહ પુણ્ય હૈ. સમકિતીકો ભી આતા હૈ, મુનિકો ભી આતા હૈ. કહા ન, 'કુંદકુંદાચાર્ય' અભી સ્વર્ગમેં હૈ. સમજમેં આયા? વહાંસે નિકલકર મનુષ્ય હોકર મોક્ષમેં જાયેંગે. રાગ બાકી રહ ગયા. પંચમકાલકે મુનિકો મોક્ષ હોવે નહીં. ઇતના પુરુષાર્થ અંદરમેં જમે ઉતની તાકત નહીં હૈ. તો પુરુષાર્થકી કમીસે ઐસા શુભભાવ બીચમેં આતા હૈ.

'**યોગી ધ્યાની મુનિ હૈ વહ જિનવર ભગવાનકે મતસે...**' દેખો! વીતરાગ પરમાત્માકે અભિપ્રાયસે '**શુદ્ધ આત્માકો ધ્યાન મેં ધ્યાતા હૈ...**' દૂસરે અજ્ઞાની સર્વજ્ઞકે સિવા કહે વહ નહીં. પરમેશ્વર જિનવરદેવને જો આત્મા કહા વહ આત્મા. બાકી દૂસરે વેદાંત આદિ આત્મા કહતે હૈં, વૈશેષિક આત્મા કહતે હૈં, વહ આત્મા નહીં. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર જિનવરદેવ ને જો અનંત આત્મા દેખે, વહ આત્મા જો આત્મા ભગવાન કહતે હૈં, જો રાગરહિત આત્મા (હૈ). રાગ આસ્રવ હૈ, વહ આત્મા નહીં. રાગ તો અનાત્મા હૈ. રાગરહિત ભગવાન પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ. '**જિનવર ભગવાનકે મતસે શુદ્ધ આત્માકો ધ્યાનમેં ધ્યાતા હૈ...**' ઉસકો ધ્યેય બનાકર ઉસકા ધ્યાન કરે. ધ્યાતા હૈ, કહા હૈ ન? ધ્યાતા હૈ. બાલક માતાકો ધાવતા હૈ કિ નહીં? ઉસમેં ક્યા

ધાવતા હૈ? દૂધ ઉસમેં લેતા હૈ. ઐસે આત્માકે ધ્યાનમેં ક્યા નિકલતા હૈ? આનંદકો ધાવતે હૈં. ધર્મી આનંદકો ધાવતે હૈં. આહાહા..! આનંદકો પીતે હૈં. ચૂસતા હૈ કિ નહીં? બાલક ઉસકી માતાકા દૂધ પીતા હૈ કિ નહીં? વૈસે યહાં કહતે હૈં, ભગવાનઆત્મા આનંદસે ભરા હૈ, ઉસમેં દૃષ્ટિ એકાગ્ર હોનેસે આનંદકો ચૂસતા હૈ, આનંદકો પીતા હૈ. આહા..!

મુમુક્ષુ :- આનંદ ઔર શાંતરસ..

ઉત્તર :- આનંદ ઔર શાંતરસ એક હી હૈ. શાંતરસ તો અકષાય સ્વભાવકી અપેક્ષાસે કહા. સુખકી અપેક્ષાસે આનંદ કહા. શાંતરસ અકષાય સ્વભાવકી અપેક્ષાસે કહા, ચારિત્રકી અપેક્ષાસે ઔર આનંદ સુખકી અપેક્ષાસે કહા. દોનોં ગુણ ભિન્ન-ભિન્ન હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા..!

કહતે હૈં, **'આત્માકો ધ્યાનમેં ધ્યાતા હૈ...'** ચૂસતા હૈ. નિર્વિકલ્પરસ પીજિયે. આહાહા..! સમજમેં આયા?

આશા ઔરન કી ક્યા કીજે, આશા ઔરન કી ક્યા કીજે,
નિર્વિકલ્પ રસ પીજે, આશા ઔરન કી ક્યા કીજે?

કિસકી આશા કરના? વિકલ્પકી ભી આશા નહીં. આ જાઓ, અંદર આવો તો. મૈં તો આનંદધામ ચિદાનંદ હૂં. સમ્યગ્દૃષ્ટિ ઉસકો ધ્યાતે હૈં, ચૂસતે હૈં ઔર ધ્યાવતે હૈં. આહાહા..! સમજમેં આયા? ભારે ધર્મ ભાઈ ઐસા! વે લોગ કહતે હૈં, નીચે ધ્યાન હોતા નહીં. 'નિયમસાર'મેં કહતે હૈં કિ ધર્મધ્યાન નહીં હો તો વહ બહિરઆત્મા હૈ, ઐસા કહતે હૈં. ધર્મધ્યાન નહીં હો તો બહિરઆત્મા હૈ. સમકિતીકો હમેશા ધર્મધ્યાન રહતા હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા?

'ઉસસે નિર્વાણકો પ્રાપ્ત કરતા હૈ, તો ઉસસે ક્યા સ્વર્ગલોક નહીં પ્રાપ્ત કર સકતે હૈં? અવશ્ય હી પ્રાપ્ત કરતે હૈં.'

ભાવાર્થ :- **'કોઈ જાનતા હોગા કિ જો જિનમાર્ગમેં લગકર આત્માકા ધ્યાન કરતા હૈ વહ મોક્ષકો પ્રાપ્ત કરતા હૈ ઔર સ્વર્ગ તો ઇસસે હોતા નહીં હૈ,...'** ઉસસે સ્વર્ગ નહીં હોતા, ઐસા કોઈ કહે. અરે..! સ્વર્ગતો બીચમેં તિનકા છિલકા હૈ. જહાં અનાજ પકે વહાં અંદર કસદાર દાના હૈ કિ નહીં? છિલકા ઉપર હોતા હૈ કિ નહીં?

મુમુક્ષુ :- .. કહતે હૈં.

ઉત્તર :- અભી યાદ આયા? છિલકા દૂસરા નિકલતા હૈ. દાના જો ઉપર હોતા હૈ ન? ... દાના, ઔર દાનેકે ઉપર જો પતલી ફોતરી હૈ વહ છિલકા. વહ પુણ્ય. ઔર અંદર દલ હૈ વહ પવિત્રતા. સમજમેં આયા? ઇનકી ભાષા હમકો માલૂમ નહીં. અભી હિન્દીમેં ચલતા હૈ ન. સમજમેં આયા?

કહતે હૈં, જિનમાર્ગમેં લગકર આત્માકો ધ્યાવતા હૈ, ઉસસે સ્વર્ગ નહીં હોતા. **'ઉસકો કહા હૈ કિ જિનમાર્ગમેં પ્રવર્તનેવાલા શુદ્ધ આત્માકા ધ્યાન કર મોક્ષ પ્રાપ્ત કરતા હી હૈ, તો ઉસસે સ્વર્ગલોક ક્યા કઠિન** હૈ?' સૌ રૂપયા દેનેકી શક્તિ હૈ ઉસકી પાંચ રૂપયા દેનેકી શક્તિ નહીં હૈ? સમકિતીકો બીચમેં સ્વર્ગ તો સહજ હી આયે બિના રહતા નહીં. ક્યોંકિ ઉસે બંધ હી

વૈમાનિકકા પડતા હૈ. સમજમેં આયા? સ્વર્ગ મેં સમકિતી હો તો વહ મનુષ્યમેં આતા હૈ. મનુષ્યમેં ઔર તિર્યંચમેં સમકિતી હો તો વહ વૈમાનિકમેં જાતા હૈ. ઇસકે સિવા ઉસકી અન્ય ગતિ નહીં હોતી. સમજમેં આયા? મનુષ્ય ઔર તિર્યંચ હો તો સમકિતી વૈમાનિક સ્વર્ગમેં હી જાતે હૈં. ઔર દેવ ઔર નારકી સમકિતી હો તો મનુષ્ય મેં આતે હૈં. સમજમેં આયા? યહાં તો સ્વર્ગ કી બાત હૈ. મુનિ ધર્માત્મા હૈ ન. પંચમકાલમેં મોક્ષ તો હૈ નહીં. ઉતને પુરુષાર્થકી કમી હૈ. અપને કારણસે, હોં! કાલ કે કારણ નહીં. કાલકે કારણ નહીં, અપની પર્યાયકે કારણ સે.

કહતે હૈં, ઉસકો સ્વર્ગલોક કહાં કઠિન હૈ? **'વહ તો ઉસકે માર્ગ મેં હી હૈ.'** વહ તો બીચમેં ધર્મશાલા આયેગી. આહાહા..! સમ્યગ્દૃષ્ટિ ધર્માત્મા અપને સ્વરૂપકે ધ્યાનસે સંવર, નિર્જરા તો પ્રગટ કરતે હૈં. બીચમેં ભક્તિ, પૂજા આદિકા વિકલ્પ આ જાતા હૈ તો ઉસસે ઉસકો સ્વર્ગ કૈ વૈમાનિકકા આયુષ્ય બંધ જાતા હૈ. ઉસમેં ક્યા હૈ? વહ તો સાધારણ ચીજ હૈ. અબ કહતે હૈં, દૃષ્ટાંત દેતે હૈં. ૨૧.

आगे इस अर्थ को दृष्टांत द्वारा दृढ़ करते है :–

ગાથા-૨૧

जो जाइ जोयणसयं दियहेणेक्केण लेवि गुरुभारं।
सो किं कोसद्धं पि हु ण सक्कए जाउ भुवणयले।।२१।।

यः याति योजनशतं दिवसेनैकेन लात्वा गुरुभारम्।
स किं क्रोशार्द्धमपि स्फुटं न शक्नोति यातुं भुवनतले।।२१।।

બહુ ભાર લઈ દિન એકમાં જે ગમન સો યોજન કરે,
તે વ્યક્તિથી ક્રોશાર્ધ પણ નવ જઈ શકાય શું ભૂતળે? ૨૧.

अर्थ :– जो पुरुष बड़ा भार लेकर एक दिनमें सौ योजन चला जावे वह इस पृथ्वीतलपर आधा कोश क्या न चला जावे? यह प्रगट–स्पष्ट जानो।

भावार्थ :– जो पुरुष बड़ा भार लेकर एक दिनमें सौ योजन चले उसके आधा कोश चलना तो अत्यंत सुगम हुआ, ऐसे ही जिनमार्गसे मोक्ष पावे तो स्वर्ग पाना तो अत्यंत सुगम है।।२१।।

ગાથા-૨૧ ઉપર પ્રવચન

'આગે ઇસ અર્થકો દૃષ્ટાંત દ્વારા દૃઢ કરતે હૈં :–'

जो जाइ जोयणसयं दियहेणेक्केण लेवि गुरुभारं।
सो किं कोसद्धं पि हु ण सक्कए जाउ भुवणयले।।२१।।

અર્થ :– **'જો પુરુષ બડા ભાર લેકર એક દિનમેં સૌ યોજન ચલા જાવે...'** દેખો! એક દિન મેં બડા ભાર ઉઠાકર સો યોજન જાયે, **'વહ ઈસ પૃથ્વીતલપર આધા કોશ ક્યા ન ચલા જાયે?'** આઠ કોશ કૈસે નહીં જાવે? બડા ભાર લેકર એક દિનમેં સો યોજન ચલા જાવે. સૌ યોજન. તો પૃથ્વીતલપર લિખા હૈ ન? આઠ કોશ કૈસે ન જાયે? **'યહ પ્રગટ–સ્પષ્ટ જાનો.'** જાયેગા. ઉસમેં ક્યા હૈ?

વૈસે જિસકો મોક્ષમાર્ગ પ્રગટ હુઆ હૈ, મોક્ષ તો હોગા હી, લેકિન બીચમેં પુણ્ય ઐસા આયેગા કિ સ્વર્ગ આદિ મિલે ઔર આખિર મેં તીર્થંકર આદિ હોકર મોક્ષ જાયેગા. સમજમેં આયા? ઐસા ભાવ સમકિતીકો આતા હૈ. ઐસા પુણ્ય અજ્ઞાનીકો નહીં હોતા. સમજમેં આયા? જૈસા શુભભાવ સમકિતીકી ભૂમિકામેં હોતા હૈ, ઐસા ભાવ-શુભભાવ મિથ્યાદૃષ્ટિકી ભૂમિકામેં નહીં હોતા. સમજમેં આયા?

એકબાર 'શ્રીમદ્' ને કહા હૈ. 'શ્રીમદ્'કા .. બહુત થા ન. એકબાર પત્ર લિખા હૈ. પત્રમેં હૈ. યહ દેહ મિલા, ઉસમેં ... યદી નહીં મિલા હો તો ભવિષ્ય મેં તો અપૂર્વ દેહ મિલેગા. અનંતકાલમેં નહીં મિલા ઐસા મિલેગા. સમજમેં આયા? દેખો ન, મોક્ષ જાના યહ નક્કી હૈ. એક ભવ કરકે મોક્ષ જાના હૈ. સમજમેં આયા? ... દૂસરી તો કોઈ સ્પૃહા નહીં હૈ. ફિર ભી પૂર્વ ઉપાર્જન કી હુઈ ... યહ જો દેહ મિલા, વહ પૂર્વમેં કભી નહીં મિલા હો તો ભવિષ્યકાલમેં પ્રાપ્ત હોગા નહીં. ઐસી દેહ અબ નહીં મિલેગી. ... યહ દેહ, ભવિષ્યમેં અબ ઈસ જાતિકે પરમાણુ નહીં મિલેંગે. આહાહા..! સમજમેં આયા? સમ્યક્ ભાનમેં જો કોઈ વિકલ્પ આયા, ઉસસે જો પુણ્યબંધ હોતા હૈ, વૈસા મિથ્યાદૃષ્ટિકો હોતા નહીં. ...

ભાવાર્થ :– **'જો પુરુષ બડા ભાર લેકર એક દિનમેં સો યોજન ચલે ઉસકે આધા કોશ ચલના તો અત્યંત સુગમ હુઆ, ઐસે હી જિનમાર્ગસે મોક્ષ પાવે તો સ્વર્ગ પાના તો અત્યંત સુગમ હૈ.'** પુણ્ય તો ઉસકી દાસી હૈ, ઉસકે પૈર કી રજ હૈ. સમજ મેં આયા? ધર્માત્માકો પુણ્ય ચાહિયે નહીં, લેકિન ઉસકા પુણ્ય ઐસા બંધેગા, દુનિયાસે દૂસરી જાતકા પુણ્ય બંધેગા, ઐસા કહતે હૈં. સાતિશય પુણ્ય ઉસ પ્રકારકા. શરીર પહલે કોઈ ભી મિલા, લેકિન સમકિત હોનેકે બાદ ઉસકો શરીર મિલે, અનંતકાલમેં ઐસા પરમાણુ ઔર ઐસા ભાવ નહીં થા વૈસા મિલેગા. સમજમેં આયા?

યહાં તો ઐસા આત્મા જિસકો ધ્યાનમેં સમ્યગ્દર્શન હુઆ ઔર શાંતિ ભી હુઈ, લેકિન થોડા વિકલ્પ રહેગા તો સ્વર્ગ તો સુગમરૂપ સે મિલેગા. અજ્ઞાનીકો તો અકામનિર્જરા કરકે મિલે વહ કોઈ મિલા નહીં. ... સમજે? **'અત્યંત સુગમ હૈ.'** સ્વર્ગ તો બીચમેં ધૂલ હૈ. આહાહા..! કહીં જાના હો, અચ્છે માર્ગમેં ધૂલ તો થોડી આયે ન? આહાહા..! દેખો! મોક્ષ અધિકાર, ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય', 'અષ્ટપાહુડ'. 'નિયમસાર' ઉનકા કહા હુઆ હૈ, યહ 'અષ્ટપાહુડ' ઉનકા કહા નહીં હૈ, ઐસા હૈ? કોઈ ઐસા કહતા હૈ, સમયસાર બડા અચ્છા હૈ. હમેં એક હી બસ હૈ. દૂસરા પુસ્તક નહીં. દૂસરે પુસ્તકમેં ઉસને હી લિખા હૈ, મુનિકો પુસ્તક, કમંડલ, પીંછી તીન હી ચીજ હોતી હૈ. 'જયસેનાચાર્ય'કી ટીકા, 'સમયસાર'કી. દૂસરા કુછ હોતા હી નહીં મુનિકો. સમયસારમેં લિખા હૈ. 'સમયસાર'મેં હૈ? વસ્ત્રસહિત હૈ વહ મુનિ હૈ, ઐસા

લિખા હૈ? પઢે નહીં, સમજે નહીં, બસ, હમેં સમયસાર બરાબર હૈ. વસ્ત્રસહિત મુનિકો નહીં માનના વહ આપકી જૂઠ બાત હૈ. અરે..! વસ્ત્ર સહિત મુનિ તીનકાલમેં હોતા હી નહીં. સુન ન સહી. ઐસી વીતરાગી દશા પ્રગટ હુઈ, ઉસકો વસ્ત્ર લેનેકા વિકલ્પ દુઃખરૂપ લગતા હૈ. અનુકૂલતાકે લિયે નહીં. વહ વિકલ્પ હી દુઃખરૂપ હૈ. આહાહા..! માર્ગકી ... નહીં. વીતરાગકા માર્ગ હૈ. યે કોઈ પક્ષકા (માર્ગ) નહીં હૈ.

કહતે હૈં, બહુત ભાર લેકર બહુત કાલ તક ચલે, એક દિન મેં. તો આધા કોશ ચલના ક્યા હૈ? સ્વર્ગ તો બીચમેં આયેગા હી. ઈસકા અન્ય દૃષ્ટાંત કહતે હૈં. ઉસકા દૂસરા દૃષ્ટાંત કહેંગે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

आगे इसी अर्थका अन्य दृष्टान्त कहते है :-

ગાથા-૨૨

जो कोडिए ण जिप्पइ सुहडो संगामएहिं सव्वेहिं।
सो किं जिप्पइ इक्किं णरेण संगामए सुहडो।।२२।।

यः कोट्या न जीयते सुभटः संग्रामकैः सर्वैः।
स किं जीयते एकेन नरेण संग्रामे सुभटः।।२२।।

જે સુભટ હોય અજેય કોટિ નરોથી-સૈનિક સર્વથી,
તે વીર સુભટ જિતાય શું સંગ્રામમાં નર એકથી? ૨૨.

अर्थ :- जो कोई सुभट संग्राममें सब ही संग्रामके करनेवालोंके साथ करोड़ मनुष्योंको भी सुगमतासे जीते वह सुभट एक मनुष्यको क्या न जीते? अवश्य ही जीते।

भावार्थ :- जो जिनमार्गमें प्रवर्ते वह कर्मका नाश करे ही, तो क्या स्वर्गके रोकने वाले एक पापकर्मका नाश न करे? अवश्य ही करे।।२२।।

પ્રવચન નં. ૭૦, ગાથા-૨૨ થી ૨૪, સોમવાર, શ્રાવણ વદ ૮, તા.૨૪-૮-૭૦

અષ્ટપાહુડમેં સે મોક્ષપાહુડકા વ્યાખ્યાન ચલતા હૈ. ૨૧ ગાથા હુઈ. ૨૨. ૨૧ ગાથામેં દૃષ્ટાંત લિયા હૈ વૈસા દૂસરા દૃષ્ટાંત ૨૨ મેં દેતે હૈં. ક્યા કહતે હૈં? કિ જિસકો એક દિનમેં સૌ યોજન ચલનેકી શક્તિ હૈ વહ ક્યા સાધારણ આધા કોસ નહીં ચલ સકતા? આધા કોસ ચલના વહ તો સાધારણ બાત હૈ.

વૈસે ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ આનંદ જ્ઞાનસ્વરૂપ હૈ ઐસા અનુભવ, નિશ્ચય-નિર્ણય સમ્યક્ હુઆ ઉસકો તો મોક્ષ હોગા. સ્વભાવ સન્મુખકે અનુભવસે, સ્થિરતાસે મોક્ષ હોગા, લેકિન બીચમેં ઉસકો સ્વર્ગ મિલના તો સાધારણ બાત હૈ, ઐસા કહતે હૈં. વૈમાનિક દેવ હો વહ તો

સાધારણ બાત હૈ. સો કળથી અનાજ હોતા હૈ, સો ખાંડી, તો સો ગાડા ઉસકો ઘાસ તો હોતા હી હૈ. ઘાસ કહતે હૈં ન? ઉતના તો સાધારણ હોતા હી હૈ. લેકિન કૃષિકાર કી દૃષ્ટિ ઘાસ પર નહીં હૈ. કૃષિકારકી દૃષ્ટિ અનાજ પકે ઉસપર દૃષ્ટિ હૈ. અનાજ પકે ઉસપર દૃષ્ટિ હૈ. ઘાસ પર દૃષ્ટિ નહીં હૈ. વૈસે ધર્મીજીવ અપના આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યવસ્તુ હૈ, જિસકી દૃષ્ટિ કરને સે આત્માકો શાંતિ મિલે, આનંદકા અનુભવ હો ઐસે ધર્માત્માકો મુક્તિ મિલની તો સહજ હૈ. એકાદ-દો ભવમેં મુક્તિ હોગી. બીચમેં સ્વર્ગકા ભવ આતા હૈ ઔર સ્વર્ગમેં જાતે હૈં વહ તો સાધારણ બાત હૈ. વહ દૃષ્ટાંત દિયા.

ઉસમેં યહ સિદ્ધાંત યહ હૈ કિ સમ્યક્ આત્માકી દૃષ્ટિ હુઈ ઉસકો અશુભભાવ ભી આતા હૈ. સમજમેં આયા? વિષયકષાયકા ભાવ આતા હૈ, લેકિન જબતક શુભભાવ નહીં હો તબતક આયુષ્ય નહીં બંધેગા. ક્યા કહા? સમ્યગ્દૃષ્ટિકો આત્માકા ભાન હૈ. મૈં શુદ્ધ ચૈતન્ય આનંદ હૂં. મેરેમેં કોઈ વિકલ્પમાત્ર હૈ નહીં. મૈં ઐસી ચીજ હૂં, ઐસી દૃષ્ટિ જિસકો હુઈ, ઉસકો કહતે હૈં, જબતક કેવલજ્ઞાન નહીં હો તબતક ઉસકો શુભ-અશુભભાવ આતા હૈ, લેકિન જબતક અશુભભાવ હો તો પરલોકકા આયુષ્ય નહીં બંધેગા. ઐસા નિયમ હૈ. ક્યા કહા સમજમેં આયા? ઉસકો જબ શુભભાવ આયેગા તબ પરલોકકા આયુષ્યકા બંધ હોગા. સમજમેં આયા? '...'! ઐસા હૈ.

સાધારણ સદાચાર લૌકિક નીતિસે સજ્જન જીવન વ્યતીત કરતે હૈં ઉસકો ભી પુણ્યબંધ હોકર સ્વર્ગ મિલે, વહ તો સાધારણ ચીજ હૈ, ઐસા કહતે હૈં. લેકિન ધ્યાનીકો ધ્યાનમેં સમ્યગ્દર્શન પ્રાપ્ત હુઆ ઔર ઉસસે ધ્યાનસે મુક્તિ મિલતી હૈ ઔર ધ્યાનકે કાલમેં કમી રહતી હૈ તો ઐસા શુભભાવ આતા હૈ તો ઉસસે વૈમાનિક સ્વર્ગકા આયુષ્ય બંધ જાતા હૈ. સમજમેં આયા? સમ્યગ્દૃષ્ટિ(કો) ઈતના અંતર દૃષ્ટિકા જોર હૈ, જિસકો લડાઈકા પાપકા ભાવ ભી આતા હૈ, ફિર ભી ઉસ વક્ત આયુષ્ય નહીં બંધેગા. પંડિતજી! લડાઈ મેં હો. ભલે કષાયભાવ હૈ. ઉસસે દૃષ્ટિ સે તો મુક્ત હૈ. સમજમેં આયા? લેકિન જબતક લડાઈકા, વિષયવાસનાકા અશુભભાવ હૈ ઉસમેં પરભવકા આયુષ્ય નહીં બંધેગા. સમજમેં આયા? ઈતના આત્માકી દૃષ્ટિકે જોર કે કારણ ઐસા અશુભભાવ હોનેપર ભી, થોડા કર્મબંધ હો, લેકિન અશુભભાવમેં આયુષ્ય નહીં બંધેગા. અગલે ભવકા આયુષ્ય તો જબ શુભભાવ આયેગા તબ વૈમાનિક આદિકા આયુષ્ય બંધ હોગા. ઐસા સહજ સ્વરૂપકા સિદ્ધાંતકા ઔર તત્ત્વકા ફલ હૈ. સમજમેં આયા? 'ગોદિકાજી'! પૈસા-બૈસા તો બીચમેં ધૂલ હૈ. સમકિતીકો જો પૈસા મિલે, સામગ્રી મિલે, ચક્રવર્તીકા રાજ (મિલે) વહ તો સાધારણ ધૂલ હૈ, ઘાસફૂસ હૈ.

જહાં અનાજ પકતા હૈ, આત્મા આનંદસ્વરૂપ ભગવાન શુદ્ધ ચિદાનંદ, ઐસા પરમસ્વભાવકા આશ્રય લિયા, મહાભગવાનકા આશ્રય લિયા, ઉસકો ભગવાન હોને મેં દેર નહીં, લેકિન થોડી દેર લગે તો બીચમેં શુભભાવ આયેગા તો વૈમાનિકકા આયુષ્ય, મનુષ્યકા બંધેગા. મનુષ્ય ઔર તિર્યંચ. નારકી ઔર દેવ હો, ઉસકો ભી સમ્યગ્દર્શન હૈ, ઉસકો ભી ભોગાદિકી વાસનામેં આયુષ્ય નહીં બંધેગા. ઉસકો ભી જબ શુભભાવ હોગા તબ મનુષ્યકા આયુષ્ય બંધેગા. નરકકા જીવ નારકી સમ્યગ્દૃષ્ટિ હૈ.

'શ્રેણિક' રાજા પહલી નરકમેં ગયે. પહલે આયુષ્ય બંધ ગયા થા. સાધુકી અશાતના કી, બડી અશાતનાકી. સમજમેં આયા? સાતવીં નર્કકા આયુષ્ય બંધ ગયા. પીછે સમ્યગ્દર્શન પાયા હૈ ઔર સાતવીં નર્કકી સ્થિતિ છેદકર તીરાસી હજાર વર્ષ કી રહ ગઈ. અભી પહલી નર્ક મેં હૈ. લેકિન અભી વહાં અશુભભાવ ભી હૈ. લેકિન જબ શુભભાવ હોગા તો યહાં તીર્થંકર હોનેવાલે હૈં તો શુભભાવમેં મનુષ્યકા આયુષ્ય બંધેગા. સમજમેં આયા? ... ઐસી ચીજ હૈ. સાધારણ શુભ તો સજ્જનકો સાધારણ સજ્જનકો નીતિકા જીવન હોતા હૈ... સમજમેં આયા? પરસ્ત્રીકા ત્યાગ, સાધારણ માંસ, દારુકા ખોરાકકા ત્યાગ વહ તો સાધારણ જનતા નૈતિક જીવનમેં વહ તો હોતા હૈ. સમજમેં આયા? દારૂ નહીં, માંસ નહીં, પરસ્ત્રી નહીં. સજ્જન પુરુષોંકો લૌકિક સજ્જનતા મેં ભી વહ નહીં હોતા. તો કહતે હૈં કિ વહ ભી જબ શુભભાવ મેં સ્વર્ગ આદિ પ્રાપ્ત કરતે હૈં તો ધર્માત્માકી બાત ક્યા કરની? સમજમેં આયા? જિસકો ભગવાન આત્માકા અંદરમેં શરણ મિલા હૈ. આહાહા..!

અકેલા વ્યવહારુ સદાચરણ કરનેવાલા વહ ભી પુણ્યબંધ કરકે જબ સ્વર્ગમેં જાતા હૈ, તો નિશ્ચય અપના સદાચરણ સત્‌સ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા, ઉસમેં દૃષ્ટિ, જ્ઞાન ઔર આચરણ કરનેવાલા ઉસકો મુક્તિ તો હોગી, હોગી ઔર હોગી. લેકિન બીચમેં બાકી એકાદ ભવ હો તો બીચમેં સ્વર્ગકા ઔર મનુષ્યકા આયુષ્ય બંધેગા, શુભભાવ હો તો. અશુભભાવમેં બંધેગા નહીં. અશુભભાવસે નામકર્મ આદિ કર્મ બંધેગા, આયુષ્ય નહીં બંધેગા. નામકર્મ આદિ બંધ હો, આયુષ્ય નહીં બંધેગા. .. તો નહીં હૈ, લેકિન આયુષ્ય નહીં બંધેગા, ઐસા યહાં સિદ્ધ કરના હૈ. ગતિકા બંધ હો. સમકિતીકો અશુભભાવ હોતા હૈ, ગતિ આદિકા બંધ હો, લેકિન આયુષ્યકા બંધ નહીં હોતા. આયુષ્ય તો જબ શુભભાવ, અનુભવ દૃષ્ટિપૂર્વક જહાં શુભભાવ આયા તો આયુષ્ય બંધેગા. વૈમાનિક સ્વર્ગમેં ચલે જાયેગા. સમજમેં આયા? વહ બાત યહાં કહતે હૈં.

જિસકો એક દિનમેં સૌ યોજન ચલને કી શક્તિ હૈ તો એક દિનમેં આધા કોસ નહીં ચલે? વૈસે જિસકી મોક્ષ લેનેકી તાકત હૈ, ઉસમેં પાપ નાશ કરકે સ્વર્ગ નહીં મિલે ઐસા હોતા નહીં. સ્વર્ગ મિલે હી મિલે. ૨૨વીં ગાથા. દૂસરા દૃષ્ટાંત.

जो कोडिए ण जिप्पइ सुहडो संगामएहिं सव्वेहिं।
सो किं जिप्पइ इक्किं णरेण संगामए सुहडो।।२२।।

'શ્રીમદ્'કા એક દૃષ્ટાંત યાદ આ ગયા. 'શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર' થે ન? આત્મજ્ઞાની થે. ગૃહસ્થાશ્રમમેં થે. સચ્ચે મોતીકા વ્યાપાર કરતે થે. લડકા, સ્ત્રી થે. સમકિતી જ્ઞાની થે. એકબાર મોતીકા સૌદા કિયા. ધંધા સાદે મોતીકા સૌદા કિયા થા. લેકિન જિસકે સાથ મોતીકા ધંધા કિયા થા, ઉસકા ઊંચા મોતીકા પડીકા થા? પડીકા સમજે? પુડીયા. ઉસને બડી કિમતકી પુડીયા થી વહ 'શ્રીમદ્' કો દે દી. ઔર જિસકા સૌદા થા વહ પડી રહી. ઘર જાકર 'શ્રીમદ્'ને દેખા, ઓહો..! લાખોંકી કિમતવાલા. યે ક્યા? ઈસ મોતીકા વ્યાપાર ઉસકે સાથ નહીં કિયા થા. યહ ચીજ કહાં આ ગઈ? ઐસે હી બંધ કરકે રખ દિયા. ઉતનેમેં વહ આયા. અરે.. ભાઈ! હમારી ઐસી (મોતીકી પુડિયા હૈ). અરે.. ભાઈ! યે રહે મોતી. અપને બીચ ઈસ મોતીકા

વ્યાપાર થા. સાધારણ કિમતકા વ્યાપાર થા. લાવો પુડિયા, યહ પુડિયા લે જાઓ. સમજમેં આયા? નીતિકા જીવન તો સમકિતીકો સાધારણ હોતા હૈ. સમજમેં આયા? જિસકા અંતર લોકોત્તર જીવન જાગૃત હુઆ, ઉસકા લૌકિક વ્યવહારકા નૈતિક જીવન તો સાધારણ હોતા હૈ ઉસમેં. 'શોભાલાલજી'! લાખોં રૂપયેકે મોતીકી પુડિયા થી, વૈસી કી વૈસી રખ દી. વહ બેચારા ચિલ્લાને લગા. અરે..! સેઠસાહબ! અપને જિસકા સૌદા કિયા થા વહ પુડિયા રહ ગઈ હૈ. હમારી ઊંચી કિમતકી પુડિયા યહાં હૈ. ભાઈ! યે રહી, ભાઈ! મૈંને ખોલકર દેખા તો લગા હમારા યહ નહીં હૈ, લે જાઓ. વહ તો તાજ્જુબ હો ગયા. આહા..! યે કૌન હૈ? યે કોઈ દેવપુરુષ હૈ? જિસકો લાખોંકી કિમત ઉસકે ઘરમેં આ ગઈ. ભાઈ! યે અપના વ્યાપાર નહીં થા, ભાઈ! 'ભગવાનજીભાઈ'! સમ્યગ્દૃષ્ટિકી લૌકિક નીતિ ભી અલૌકિક દૂસરી જાતકી હોતી હૈ. સમજમેં આયા? ઉસકો પરસ્ત્રીકા ત્યાગ, માંસ, દારૂ ભોજનકા (ત્યાગ હોતા હૈ). અભક્ષ્યકા ત્યાગ તો સાધારણ નૈતિકમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા?

યહાં કહતે હૈં,

जो कोडिए ण जिप्पइ सुहडो संगामएहिं सव्वेहिं।

सो किं जिप्पइ इक्किं णरेण संगामए सुहडो।।२२।।

અર્થ :– '**જો કોઈ સુભટ સંગ્રામમેં સબ હી સંગ્રામકે કરનેવાલોંકે સાથ કરોડ મનુષ્યોંકો ભી સુગમતાસે જીતે વહ સુભટ એક મનુષ્યકો ક્યા ન જીતે?**' જો સૌ સુભટકો જીતતા હૈ વહ એકકો ક્યોં ન જીતે? સમજમેં આયા? .. જબ લે ગયે થે ન? ચાલીસ વર્ષ પહલે. સેઠકો માલૂમ નહીં હોગા. કહાં ગયે 'નેમિદાસભાઈ'? આપકે ગાંવમેં 'પોરબંદર'મેં કહા થા. યહ દૃષ્ટાંત દેકર કહા થા. યહ ક્યા હૈ? પાંચ પાંડવકા અર્થ હૈ, પાંચ ઇન્દ્રિયાં. તો ઇન્દ્રિયસે આત્માકા પતા નહીં લગતા. વહ તો અતીન્દ્રિય આત્મા-ભગવાનઆત્મા હૈ. વહ તો અતીન્દ્રિય નિર્વિકલ્પ પરિણતિ દ્વારા હાથ લગેગા. ઇસકે સિવા હાથ લગેગા નહીં. એક કૃષ્ણ હી ઉસકો જીત સકતા હૈ. 'કર્મ કૃષે સો કૃષ્ણ કહીએ, નિજપદ રમે સો રામ કહીએ'. અપને સ્વરૂપમેં રમે, આનંદસ્વરૂપ ભગવાન. કર્મ કૃષે-દર્શનમોહ, ચારિત્રમોહ આદિકા નાશ કર દે ઉસકા નામ કૃષ્ણ નામ આત્મા કહનેમેં આતા હૈ.

કહતે હૈં કિ જો આત્મા અપની જાગૃતિમેં આયા, વહ તો અલ્પકાલમેં કેવલજ્ઞાન પાકર મોક્ષ લેગા, લેગા ઔર લેગા હી. વહ એક સુભટકો નહીં જીતે? ક્રોડકો જીતે વહ એક કો નહીં જીતે? વૈસે કહતે હૈં કિ '**જો જિનમાર્ગમેં પ્રવર્તે વહ કર્મકા નાશ કરે હી,...**' વહ તો કરેગા હી. આહા..! '**તો ક્યા સ્વર્ગકે રોકનેવાલે એક પાપકર્મકા નાશ ન કરે?**' તો સ્વર્ગકો રોકનેવાલા જો પાપ હૈ ઉસકા નાશ નહીં કર સકે? આહાહા..! સમજમેં આયા? વહ તો એક-દો ભવ કરના બાકી હો તો સ્વર્ગમેં હી જાયેગા. ઔર સ્વર્ગમેં સે નિકલકર ઉત્તમ મહા રાજકુલ આદિમેં, અરબોપતિ સેઠ કે કુલમેં ઉસકા જન્મ હોગા. ધર્મીકા અન્ય જગહ જન્મ હોગા નહીં. સમજમેં આયા? 'રત્નકરંડ શ્રાવકાચાર'મેં આતા હૈ. છહ ૠદ્ધિ કે નામ આતે હૈં. છહમેં ઉત્તમકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ. સમજમેં આયા?

ઐસે આચાર્ય મહારાજ કહતે હૈં, અરે..! જિસને વિકલ્પમાત્ર છેદકર ભગવાનકી- આત્માકી પ્રાપ્તિકી ઉસકો સ્વર્ગ મિલના તો સાધારણ બાત હૈ. સ્વર્ગ-ફર્ગ ક્યા? ઉસકી કોઈ કિંમત હૈ નહીં.

आगे कहते हैं कि स्वर्ग तो तपसे (शुभरागरूपी तप द्वारा) सब ही प्राप्त करते हैं, परन्तु ध्यानके योगसे स्वर्ग प्राप्त करते हैं वे उस ध्यानके योगसे मोक्ष भी प्राप्त करते है :–

ગાથા-૨૩

सग्गं तवेण सव्वो वि पावए तहिं वि झाणजोएण।
जो पावइ सो पावइ परलोए सासयं सोक्खं।।२३।।

स्वर्गं तपसा सर्वः अपि प्राप्नोति किन्तु ध्यानयोगेन।
यः प्राप्नोति सः प्राप्नोति परलोके शाश्वतं सौख्यम्।।२३।।

તપથી લહે સુરલોક સૌ, પણ ધ્યાનયોગે જે લહે,
તે આતમા પરલોકમાં પામે સુશાશ્વત સૌખ્યને. ૨૩.

अर्थ :– शुभरागरूपी तप द्वारा स्वर्ग तो सब ही पाते हैं तथापि जो ध्यानके योगसे स्वर्ग पाते हैं वे ही ध्यानके योगसे परलोकमें शाश्वत सुखको प्राप्त करते हैं।

भावार्थ :– कायक्लेशादिक तप तो सब ही मतके धारक करते हैं, वे तपस्वी मंदकषायके निमित्तसे सब ही स्वर्गको प्राप्त करते हैं, परन्तु जो ध्यानके द्वारा स्वर्ग प्राप्त करते हैं वे जिनमार्गमें कहे हुए ध्यानके योगसे परलोकमें जिसमें शाश्वत सुख है ऐसे निर्वाणको प्राप्त करते हैं।।२३।।

ગાથા-૨૩ ઉપર પ્રવચન

'આગે કહતે હૈં કિ સ્વર્ગ તો તપસે (શુભરાગરૂપી તપ દ્વારા) સબ હી પ્રાપ્ત કરતે હૈં, પરંતુ ધ્યાનકે યોગસે સ્વર્ગ પ્રાપ્ત કરતે હૈં વે ઉસ ધ્યાનકે યોગસે મોક્ષ ભી પ્રાપ્ત કરતે હૈં :–' દેખો! આચાર્ય (કહતે હૈં).

सग्गं तवेण सव्वो वि पावए तहिं वि झाणजोएण।
जो पावइ सो पावइ परलोए सासयं सोक्खं।।२३।।

अर्थ :– 'શુભરાગરૂપી તપ દ્વારા સ્વર્ગ તો સબ હી પાતે હૈં...' મિથ્યાદૃષ્ટિ જૈન ઔર મિથ્યાદૃષ્ટિ અન્ય, વહ તો સાધારણ સ્વર્ગ તો અનંત બૈર મિલા ઔર સ્વર્ગકો પાતે હૈં. 'મુનિવ્રત ધાર અનંત બૈર ગ્રૈવેયક ઉપજાયો, પૈ આતમજ્ઞાન બિન લેશ (સુખ ન પાયો)' ઐસા મિથ્યાદૃષ્ટિ જૈનમેં દિગંબર સાધુ હોકર, દૃષ્ટિ જિસકી પુણ્ય-પાપકી રુચિમેં પડી હૈ, આત્માકે

ધ્યાનકી રુચિકા અભાવ હૈ, ઐસા દિગંબર જૈન સાધુ મિથ્યાદૃષ્ટિ ઔર અજૈન સાધુ, બાવા આદિ, વહ ભી શુભભાવસે સ્વર્ગ કો પાતે હૈં. ઉસસે ક્યા હૈ?

'**તથાપિ જો ધ્યાનકે યોગસે સ્વર્ગ પાતે હૈં...**' દેખો! અપના ચૈતન્યપ્રભુ ધ્યેયમેં લેકર દૃષ્ટિમેં ધ્યાનમેં આયા, સમ્યગ્દૃષ્ટિકે ધ્યાનકા વિષય હૈ. સમજમેં આયા? સમ્યગ્દર્શન ધ્યાનમેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ. બાહરસે ઉત્પન્ન નહીં હોતા. સમજમેં આયા? ૨૩ ગાથા. ૨૩મેં હૈ. સમજમેં આયા? 'દ્રવ્યસંગ્રહ'મેં આતા હૈ ન? 'દ્રવ્યસંગ્રહ'મેં ૪૭વીં ગાથા. ચાલીસ ઔર સાત. '**दुविहं पि मोक्खहेउं झाणे पाउणदि जं मुणी णियमा**'. 'દ્રવ્યસંગ્રહ'મેં. '**दुविहं पि मोक्खहेउं झाणे पाउणदि जं मुणी णियमा**' નિશ્ચય ઔર વ્યવહાર દોનોં મોક્ષમાર્ગ ધ્યાનમેં પ્રાપ્ત હોતા હૈ. ઉસકા અર્થ ક્યા? અપના આત્મા અંદરમેં જ્ઞાતા-જ્ઞેય-જ્ઞાનકા ભેદ ભૂલકર જહાં અંતરમેં ધ્યેયમેં ધ્યાન લગ ગયા, ધ્યેયમેં ધ્યાન લગ ગયા. સમજમેં આયા? ઉસ ધ્યાન મેં સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રકી પ્રાપ્તિ પર્યાયમેં હોતી હૈ. સાથમેં થોડા વિકલ્પ બાકી રહ ગયા, વહ ભી વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગકી પ્રાપ્તિ ધ્યાનમેં હૈ ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. 'દ્રવ્યસંગ્રહ'કી ૪૭ ગાથા, ચાર ઔર સાત. સૈંતાલીસ કહતે હૈં? ક્યા કહતે હૈં? સૈંતાલીસ. સમજમેં આયા?

ભગવાનઆત્મા પ્રાપ્ત હોતા હૈ તો ધ્યાનમેં પ્રાપ્ત હોતા હૈ. શાસ્ત્રકા જ્ઞાન આદિ તો બાહ્ય નિમિત્ત હૈ. વહ તો બતાતે હૈં કિ ઐસા કરના ચાહિયે, ઈતના. હમારા ભી લક્ષ છોડકર ગહરાઈમેં ઉતર જાના. પર્યાય જો હૈ, તલવા.. તલવા અંદરમેં (હૈ વહાં લે જાના).

મુમુક્ષુ :- કૈસે ઉતરના?

ઉત્તર :- યહ કહતે હૈં ન. દર્પણકા ઉપરકા ભાગ હૈ, દર્પણકી સપાટી, દર્પણકા તલ કહતે હૈં ન? 'પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાય'. દર્પણતલ એવ. ઉસકા અર્થ કિ દર્પણકા જો ઉપરકા સપાટ ભાગ હૈ, વહ તો ઉસકી પર્યાય-અવસ્થા હૈ. ઔર સપાટીકે પીછે સારા દલ હૈ, યહ તલ હૈ ઔર વહ દલ હૈ. દર્પણએવ આતા હૈ. 'પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાય'મેં આતા હૈ, અપને યહાં બાત ચલ ગઈ હૈ. સમજમેં આયા? દર્પણકી ઉપરકી સપાટીકે તલમેં કેવલજ્ઞાનકી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ. ઉસમેં લોકાલોક પર્યાયમેં જાનનેમેં આતે હૈં. ઔર સપાટીકે અંદર જો દલ દર્પણકા મૂલ હૈ વહ ઉસકા દ્રવ્ય કહનેમેં આતા હૈ. વહ દલ પર્યાયકો છૂતા નહીં.

મુમુક્ષુ :- યહી બાત કઠિન હૈ.

ઉત્તર :- કઠિન હૈ. માર્ગ તો ઐસા હૈ, ભગવાન! આહા..! ક્યા કરેં? માર્ગકી ચીજ કોઈ અલૌકિક હૈ. સમજમેં આયા? ઔર જૈનદર્શનકે સિવાય યહ બાત કહીં હૈ નહીં. ઉસમેં ભી દિગંબરદર્શનકે સિવા અન્ય જગહ યહ બાત હૈ નહીં. સમજમેં આયા?

યે ભગવાનઆત્મા... જિસકો દલ કી દૃષ્ટિ હુઈ, ઐસા કહતે હૈં. ઐસા ધ્યાન જિસકા લગા, ઉસ ધ્યાનમેં મુક્તિ ભી હોગી ઔર બીચમેં રાગ રહેગા ઉસકા સ્વર્ગ મિલના બરાબર હૈ, ઐસા કહતે હૈં. ક્યોંકિ સ્વર્ગસે ફિર મનુષ્ય હોકર મોક્ષમેં જાયેગા. અજ્ઞાનીકો અકેલા સ્વર્ગ મિલતા હૈ લેકિન વહાંસે નિકલકર પશુ ઔર નર્કમેં જાતે હૈં. સમજમેં આયા? દર્પણકા જો દલ હૈ, સપાટીકી એક સમયકી અવસ્થા, દર્પણકી એક સમયકી ઉપરકી ભૂમિકા, ઉસકે તલમેં સબ લોકાલોકકા જ્ઞાન હોતા હૈ. કેવલજ્ઞાન ઔર લોકાલોકકા નિમિત્ત-નૈમિત્તિક સંબંધ પર્યાયકે સાથ

હૈ, દલ કે સાથ નહીં. ઈસ દલકો જિસને પકડા,... સમજમેં આયા? ધ્યાનમેં જહાં વસ્તુ-દ્રવ્ય આયી તો કહતે હૈં કિ ધ્યાનસે મુક્તિ તો હોગી, લેકિન ધ્યાનવાલેકો સ્વર્ગ મિલે વહ સ્વર્ગ યથાર્થ કહનેમેં આતા હૈ, કિ જિસ સ્વર્ગકે બાદ મુક્તિ હોગી. અજ્ઞાનીકો વ્રત, તપ કરકે સાધારણ સ્વર્ગ મિલતા હૈ, શુભભાવ કરકે સ્વર્ગમેં જાતા હૈ વહ તો વહાં સે નિકલકર પશુ હોકર, મનુષ્ય હોકર નરક, નિગોદમેં ચલા જાયેગા. ભવકા અભાવ તો હૈ નહીં. ભવકા અભાવ સ્વભાવસ્વરૂપ તો ખ્યાલમેં આયા નહીં. જિસમેં ભવ નહીં હૈ ઔર ભવકા ભાવ નહીં હૈ. આહાહા..!

ભવ નહીં ઔર ભવકા ભાવ જિસમેં નહીં, ઐસા ભગવાનઆત્મા... યહાં કહતે હૈં કિ જો ધ્યાન મેં લિયા (તો) '**ધ્યાનકે યોગસે સ્વર્ગ પાતે હૈં...**' આહાહા..! ઉસમેં દૃષ્ટિ અનુભવ કિયા ઔર ઉસમેં ઘોલન ચલતા હૈ. સ્થિરતા ઉપયોગ નહીં જમે તબતક ઘોલન ચલતા હૈ કિ ઐસા હૈ, ઐસા હૈ. ઈસ ઘોલનકે વિકલ્પકા જો પુણ્ય હૈ વહ તો સાધારણ સ્વર્ગમેં જાયેગા હી, કહતે હૈં. સમજમેં આયા? દેખો ન! આચાર્ય 'કુંદકુંદાચાર્ય' ક્યા કહતે હૈં? શુભભાવ હૈ ન. દૂસરા શુભભાવ દૂસરી જાતકા (હોતા હૈ). અંતર્મુખ હોકર દૃષ્ટિ તો હુઈ, ફિર ઘોલન ચલતા હૈ, વારંવાર આ..આ..આ.. (ઉસે) પકડનેકો. જબતક પકડ નહીં સકે તબતક વિકલ્પકા ભાવ હૈ. ઉસ વિકલ્પકે ભાવ મેં ભગવાનકી ભક્તિ, ચરણાનુયોગકા અભ્યાસ, ઉસસે ભી યહ શુભભાવ કોઈ દૂસરી જાતકા હૈ. સમજમેં આયા? ઉસસે તો સ્વર્ગ મિલે ઔર ભવિષ્યમેં રાજાદિ કે સ્વરૂપમેં અવતાર લેકર, તીર્થંકર યા ચક્રવર્તી આદિ હોકર મોક્ષમેં જાયેગા. સમજમેં આયા? ઉસકા સ્વર્ગ મિલના યથાર્થ હૈ, ઐસા કહતે હૈં. લિખા હૈ ન? દેખો! '**पावइ सो पावइ परलोए सासयं सोक्खं**'. દેખો! '**ધ્યાનકે યોગસે સ્વર્ગ પાતે હૈં વે હી ધ્યાનકે યોગસે પરલોકમેં શાશ્વત સુખકો પ્રાપ્ત કરતે હૈં.**' ધ્યાનકી ધારા એકાગ્રતા ચલી હૈ, જો બાકી ભાગ રહ ગયા (તો) સ્વર્ગમેં ગયે, વહાં-સે નિકલકર મનુષ્યમેં 'કુંદકુંદાચાર્ય' આદિ સંતો, 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' આદિ, 'પદ્મપ્રભમલધારી', 'પદ્મનંદી આચાર્ય' સબ એકાવતારી-એક ભવમેં મુક્તિમેં જાનેવાલે હૈં, હોં! યે સંતોં પુકાર કરકે યહાં-સે જાતે હૈં, અરે..! સ્વર્ગ મિલેગા. હેય.. હેય.. હેય. વહાં સ્વર્ગમેં ઉસકો અભી હેય કી દૃષ્ટિ વર્તતી હૈ. વહાં-સે મનુષ્ય હોકર, મનુષ્યગતિ હેય, અપના સ્વભાવ ઉપાદેય, ઉસમેં રમકર વહાં-સે કેવલજ્ઞાન પાકર મોક્ષ ચલે જાયેંગે. સમજમેં આયા? યહાં તો સમકિતી હો તો ભી સ્વર્ગમેં જાતે હૈં, યહ તો મુનિકી બાતકી. સમ્યગ્દૃષ્ટિ વૈમાનિકમેં હી જાતે હૈં, અન્ય જગહ જાતે નહીં. સમજમેં આયા?

'શ્રીમદ્' મેં કિતને હી લોગ કહતે હૈં, 'શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર' દેહ છોડકર મહાવિદેહમેં ગયે હૈં. જૂઠ હૈ. મિથ્યાદૃષ્ટિ (હો વહ) મહાવિદેહમેં જાયે. મનુષ્ય મરકર મનુષ્ય હો તો મિથ્યાદૃષ્ટિ હોતા હૈ. સમજમેં આયા? લેકિન લોગોંકો માલૂમ નહીં, તત્ત્વ ક્યા હૈ, વીતરાગમાર્ગ ક્યા હૈ. જિસકે ઉપર સ્ટેમ્પ લગા, વહ તો સીધા મહાવિદેહમેં ગયે હૈં. ક્ષાયિક સમકિત હુઆ ઔર મહાવિદેહમેં ગયે. વહાં કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્તકર વિચરતે હૈં. સબ જૂઠી બાત હૈ. સમજમેં આયા? ... અરે..! સર્વાર્થસિદ્ધમેં અભી નહીં હોતે. સમકિતી ક્યા, મુનિ ભી સર્વાર્થસિદ્ધમેં નહીં જાતે. 'કુંદકુંદાચાર્ય'કા વચન હૈ. ... ઈસમેં હી આતા હૈ ન? ઈસી મેં આતા હૈ. સાધક લોકાંતિક દેવ

આદિમેં જા સકતે હૈં, સર્વાર્થસિદ્ધમેં નહીં જા સકે. એય..! 'ભગવાનદાસજી'! સમજમેં આયા? ક્યા? એ.. 'શોભાલાલજી'! યે આપકો ક્યોં કહા? ઉસમેં લિખા હૈ કિ સર્વાર્થસિદ્ધમેં ગયે હૈં. નહીં જા સકતે. આપ જૈસે સેઠ વહાં બૈઠતે હૈં ન. .. ઉસમેં લિખા હૈ. સર્વાર્થસિદ્ધમેં જા સકે હી નહીં. પહલે, દૂસરે, તીસરે, ચૌથે, પાંચવે... ઉસમેં આતા હૈ ન? કહીં આતા હૈ ન? ૭૭ ગાથા. મોક્ષ અધિકાર. આચાર્યને ખુદને ડાલા હૈ. દેખો, ૭૭. '**अज्ज वि तिरयणसुद्धि अप्पा झाएवि लहहिं इंदत्तं**' ૭૭વીં ગાથા હૈ, મોક્ષપ્રાભૃત-૭૭. દો સાત.

अज्ज वि तिरयणसुद्धि अप्पा झाएवि लहहिं इंदत्तं।
लोयंतियदेवत्तं तत्थ चुआ णिव्वुदिं जंति।।७७।।

'**અભી ઈસ પંચમકાલમેં ભી જો મુનિ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રકી શુદ્ધતા યુક્ત હોતે હૈં વે આત્માકા ધ્યાન કર ઈન્દ્રપદ અથવા લોકાંતિક દેવપદકો પ્રાપ્ત કરતે હૈં....**' ગાથા કે પાઠ મેં હૈ. પાઠમેં હૈ, દેખો! હૈ? '**अप्पा झाएवि लहहिं इंदत्तं**'. ૭૭-દો સાત. મોક્ષપાહુડ. મોક્ષપાહુડ કી ૭૭, અપને ચલતા હૈ ઉસકી ૭૭વીં ગાથા. યહ ચલતા હૈ વહ અધિકાર. દેખો! '**अज्ज वि तिरयणसुद्धि**'. ઈસ કાલમેં ભી અર્થાત્ ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય' થે તબ, ઉસ કાલમેં ભી કહતે હૈં, '**अप्पा झाएवि लहहिं इंदत्तं**'. આત્માકા ધ્યાન કરનેવાલા અભી ઈન્દ્રમેં જા સકતા હૈ ઔર '**लोयंतियदेवत्तं**' લોકાંતિક દેવમેં જાતે હૈં. લોકાંતિક દેવ એક ભવ કરનેવાલા હૈ. યે કાલ સ્થિતિ હૈ. જઘન્ય, થોડી ઔર ઉત્કૃષ્ટ ... આઠ સાગરોપમકી સ્થિતિ લોકાંતિક દેવ કી હૈ. સમજમેં આયા? વહાંસે નિકલકર (મોક્ષ જાયેંગે). એકભવતારી હૈ. 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહતે હૈં, આજ ભી અપને આત્માકા ધ્યાન કરનેવાલા, દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રકા અનુભવવાલા મુનિ ઈન્દ્રમેં જાતા હૈ અથવા લોકાંતિકમેં જાતા હૈ. '**तत्थ चुआ णिव्वुदिं जंति**'. વહાંસે છૂટકર મોક્ષમેં જાતે હૈં. દેખો! અપની બાત કરતે હૈં. નામ નહીં ડાલે, લેકિન બાત ઐસી હૈ. સમજમેં આયા? '**इंदत्तं**'. ઈન્દ્રપના પાવે. ... જૈસે દેવ હો. પહલે, દૂસરે દેવલોકમેં ભી હો સકે, લોકાંતિકમેં ભી હો સકે. '**અથવા લોકાંતિક દેવપદકો પ્રાપ્ત કરતે હૈં ઔર વહાંસે ચયકર નિર્વાણકો પ્રાપ્ત હોતે હૈં.**'

ભાવાર્થ :- '**કોઈ કહતે હૈં કિ અભી ઈસ પંચમકાલમેં જિનસૂત્રમેં મોક્ષ હોના કહા નહીં ઈસલિયે ધ્યાન કરના તો નિષ્ફલ ખેદ હૈ,...**' અભી ધ્યાન નહીં હૈ, ઐસા કહતે હૈં ન અભી? ભાઈ! ... અભી અનુભવ નહીં હોતા, હમારી આગમ અનુસાર શ્રદ્ધા હૈ. આગમ ઉપલબ્ધિ હોતી હૈ. અભી 'અજમેર'મેં બનાયા ન? 'જ્ઞાનસાગર' સાધુ થે ન. અભી તો આગમકી શ્રદ્ધા વહ શ્રદ્ધા હૈ, અભી અનુભવકી શ્રદ્ધા નહીં હોતી. આગમકે આધારસે શ્રદ્ધા વહ શ્રદ્ધા હી નહીં, યહાં તો કહતે હૈં. આહાહા..! પરકે આધારસે જ્ઞાન હૈ વહ જ્ઞાન હી નહીં. આહાહા..! સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- તો ક્યા હૈ વહ?

ઉત્તર :- ક્યા હૈ? મિથ્યાભાવ હૈ. શાસ્ત્રકા જ્ઞાનસે હુઈ શ્રદ્ધા વહ મિથ્યાશ્રદ્ધા હૈ. વહ સમ્યક્ શ્રદ્ધા નહીં. સમ્યક્ શ્રદ્ધા ઔર જ્ઞાન દ્રવ્યમેંસે ઉત્પન્ન હોતા હૈ. આહાહા..! સમજમેં

આયા? ઐસી બાત લોગોં કો (સુનને નહીં મિલતી). ભગવાનઆત્મામેં જ્ઞાનકી પર્યાયમેં વિશેષ ક્ષયોપશમ નહીં હો, ઉસકે સાથ સંબંધ નહીં. અપને દ્રવ્યકી અંતર દૃષ્ટિસે જો જ્ઞાન હુઆ વહી જ્ઞાન વિજ્ઞાન કહનેમેં આતા હૈ ઔર વહ જ્ઞાન મોક્ષકા કારણ હૈ. સમજમેં આયા? અકેલે શાસ્ત્રકા જ્ઞાન પરાલંબી જ્ઞાન બંધકા કારણ હૈ. આહાહા..! બંધકા કારણ નહીં હો તો શાસ્ત્રજ્ઞાન નૌ પૂર્વ ઔર ગ્યારહ અંગકા અનંત બૈર કિયા. સંવર, નિર્જરા એક અંશ ભી નહીં હુએ. ઉસકા અર્થ યહ હૈ કિ વહ બંધકા કારણ હૈ. આહાહા..! કઠિન બાત, ભાઈ! યહ માર્ગ તો ભગવાનકા હૈ, બાપૂ! ભગવાન યાની તુમ, હોં! આહાહા..! હૈં! જિનવરકા માર્ગ હૈ, ભાઈ! જિણવર મએણં. ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહતે હૈં, ભાઈ! આહાહા..! જહાં તુજે જાના હૈ વહ ચીજ કોઈ અલૌકિક હૈ. ઉસ અલૌકિકકો પકડે બિના, અનુભવ બિના જ્ઞાન ઔર શ્રદ્ધા સચ્ચી હોતી નહીં. આહાહા..! જૈનદર્શનકા માર્ગ યહાં સે શુરૂ હોતા હૈ. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- તબતક તો આગમજ્ઞાન કરના ચાહિયે.

ઉત્તર :- આતા હૈ. કરના ચાહિયેકા અર્થ ક્યા? કિ હૈ. ઉસમેં કોઈ સમ્યગ્દર્શન ઉસસે હોગા ઐસા હૈ નહીં. કઠિન બાત.

મુમુક્ષુ :- જબતકમેં ક્યા બાત હૈ?

ઉત્તર :- જબતકકા અર્થ-શાસ્ત્રકા જ્ઞાન જબતક કરતે હૈં ઔર આત્માકા નહીં કરતે તબતક સમ્યગ્જ્ઞાન નહીં હૈ. શાસ્ત્રકા જ્ઞાન કરતા હૈ, લેકિન જબતક આત્માકા અંદર લક્ષસે જ્ઞાન નહીં કરે તબતક સચ્ચા જ્ઞાન નહીં હૈ. યહાં કહાં બાત ગુપ્ત રખી હૈ. ખુલ્લી કર દી હૈ, ભગવાન! સમજમેં આયા? વિશેષ જ્ઞાન ક્ષયોપશમ નહીં હો, સમજાનેકી શક્તિ ભી નહીં હો, ઉસસે વિજ્ઞાન નહીં હૈ, ઐસા હૈ નહીં. ઔર દૂસરેકો સમજાનેકી શક્તિ ગ્યારહ અંગ, નૌ પૂર્વ પઢા ઈસલિયે જ્ઞાન હૈ, ઐસા નહીં.

મુમુક્ષુ :- સબ ખતમ કિયા.

ઉત્તર :- સબ ખતમ હી હૈ. આહા..! કલ પ્રશ્ન કિયા થા ન? ક્યા બાકી રહ જાતા હૈ? ઐસા સૂક્ષ્મ રહ જાતા હૈ કિ અંદરમેં ક્ષયોપશમજ્ઞાન કુછ હુઆ તો મુઝે કુછ હુઆ, મૈં કુછ અધિક હુઆ વહી દૃષ્ટિ મિથ્યાત્વ હૈ. બાહ્ય ઉઘાડકા અધિકપના દૃષ્ટિમેં ભાસે વહ દૃષ્ટિ અંદરમેં નહીં જા સકે. આહાહા..! એ.. 'મણિભાઈ'! આપકે 'સોમચંદભાઈ' નહીં આયે. બડે ભાઈ આયે હૈં ન? આયે હૈં. ... કહો, સમજમેં આયા? દેખો!

યહાં તો કહતે હૈં, ૨૩ ગાથાકા ભાવાર્થ. '**કાયક્લેશાદિક તપ તો સબ હી મતકે ધારક કરતે હૈં,...**' દેખો. હૈ? ૨૩ ગાથાકા ભાવાર્થ. વહ સબ કાયક્લેશ હૈ. ઉપવાસ કરના, ઉણોદરી કરના, રસત્યાગ કરના, ફલાના કરના વહ સબ કાયક્લેશ હૈ. આત્માકે સમ્યગ્દર્શન બિના વહ સબ રાગકા બોજ હૈ. કહતે હૈં, ઐસા '**કાયક્લેશાદિક તપ તો સબ હી મતકે ધારક કરતે હૈં, વે તપસ્વી મંદકષાયકે નિમિત્તસે સબ હી સ્વર્ગકો પ્રાપ્ત કરતે હૈં,...**' મિથ્યાદૃષ્ટિ જૈન દિગંબર સાધુ નૌંવી ગ્રૈવેયક તક જાતા હૈ. કષાય મંદ હૈ, લેકિન દૃષ્ટિ મિથ્યાત્વ હૈ. ઉસમેં ક્યા હુઆ? ઉસમેં કોઈ લાભ નહીં હૈ. વહાં-સે મનુષ્યભવ પાયેગા, મનુષ્યમેં સે પશુ હોગા, પશુમેં સે નરકમેં જાયેગા. પરંપરા ચાર ગતિ હૈ. ઐસી ચીજ હૈ. સમજમેં આયા? યે કોઈ પક્ષકા માર્ગ

નહીં હૈ. યહ તો વસ્તુકા સ્વરૂપ ઐસા હૈ.

મુમુક્ષુ :- નિરપેક્ષ.

ઉત્તર :- નિરપેક્ષ. યહાં તો શાસ્ત્રજ્ઞાનકી અપેક્ષા બિના સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ. 'ગોદિકાજી'! કઠિન બાત. માર્ગ ઐસા હૈ, ભૈયા! યહ તો ચૈતન્યમાર્ગ, જિસે હીરા અંદર સરાણ પર ચડા હૈ. ક્રોડોં રૂપયેકા હીરા હોતા હૈ ન? સરાણ પર ચડાતે હૈં ન? ક્યા કહતે હૈં? ઉસે માલૂમ હોગા ન. નિલમણિ... ન? પન્ના.. પન્ના. પન્નાકી ચોંચ નિકાલતે હૈં ન. યે તો ભગવાનઆત્મા ચિદાનંદ સ્વરૂપ પૂર્ણાનંદકા નાથ, કહતે હૈં કિ ઉસકી જહાં દૃષ્ટિ હુઈ, ઉસમેં જો પુણ્યભાવ રહ ગયા, ઉસસે સ્વર્ગ મિલે વહ સ્વર્ગ બરાબર હૈ. ક્યોંકિ બાદમેં મનુષ્ય હોકર મોક્ષમેં જાયેગા. યે સ્વર્ગ ધૂલ મિલા, અનંત બૈર નૌંવી ગ્રૈવેયક ગયા ઉસમેં હૈ ક્યા? 'નંદકિશોરજી'!

સદાચાર-સમકિત બિના ભી લોગ લૌકિક સદાચાર વ્યવહાર કરતે હૈં કિ નહીં? સમજમેં આયા? એક સાધુ થા. બાવા. યુવાન સાધુ, હોં! યુવાન. અન્યમતિકા યુવાન સાધુ થા. લંગોટી પહનતા થા. સ્નાન કરને ગયા તાલાબ મેં. લંગોટી નિકાલકર સ્નાન કિયા. લેકિન ધૂનમેં લંગોટી પહનના ભૂલ ગયા. ઔર ગાંવમેં એક હોટલ હૈ. કાંપમેં હોટલ હૈ. કેશુ ભગતકી હોટલમેં આ ગયા. આવો મહારાજ! અરે..! મહારાજ! લંગોટી ભૂલ ગયે તુમ. લંગોટી પહનની ભૂલ ગયા. ભૈયા! મૈં લંગોટી ભૂલ ગયા, શ્રીકૃષ્ણ કો નહીં ભૂલતા હૂં. ઉસપ્રકારકી ધૂન તો હોતી હૈ ન, ભાઈ! યુવાન માણસ હોં! અરે..! ભગત. કેશુ ભગત થા. અપને યહાં 'લિંબડી'વાલે 'પોપટભાઈ' આતે હૈં ન? ઉનકે બડે ભાઈ થે ન. ઉનકી કાંપમેં હોટલ થી. અરે..! મહારાજ! આપ ચા પીને આયે, લેકિન લંગોટી? અરે..! ભગતજી! મૈં લંગોટી તાલાબકે કિનારે ભૂલ ગયા. વહ ભૂલ ગયા, લેકિન મૈં કૃષ્ણકો નહીં ભૂલતા. ઐસી ધૂન લગતી હૈ. નગ્નપનાકા ભી ભાન નહીં. લેકિન વહ તો મંદ કષાય હૈ, ઉસમેં આત્મા કહાં આયા? ઐસી કોઈ વિશેષતા ઉસમેં નહીં હૈ. આહાહા..!

સમ્યગ્દૃષ્ટિ આત્માકી દૃષ્ટિ ઔર જ્ઞાન-ભાનવાલા ૯૬ હજાર સ્ત્રીકી ભોગ લે તો ભી વહ સંવર, નિર્જરાકી દશામેં હૈ. સમજમેં આયા? ઉસ સમય ભી રાગસે વિરક્ત બુદ્ધિ અંદરમેં હૈ. વહ દૃષ્ટિવંત ધર્માત્મા સ્વર્ગમેં જાયે વહ સ્વર્ગ ખરા, કહતે હૈં. આહાહા..! સમજમેં આયા? આહાહા..! ક્યા કહતે હૈં? દેખો! 'કુંદકુંદાચાર્ય' પક્ષપાત બિનાકી પરંપરા સર્વજ્ઞકે પંથકો પ્રસિદ્ધ કરતે હૈં, માર્ગ યહ હૈ. માનો, ન માનો, સમજો ન સમજો, માર્ગ યહ હૈ. '**તપસ્વી મંદકષાયકે નિમિત્તસે સબ હી સ્વર્ગકો પ્રાપ્ત કરતે હૈં.**'

એક સાધુ તો ઐસા થા, ભાઈ! .. ક્યા કહતે હૈં? બાલુ. રેતીકા નેરુ ઉસમેં બૈઠા થા. વહાં પાની આયા. પાનીમેં બહ ગયા તો ભી માલૂમ નહીં પડા. કિતને હી દૂર ગયા બાદમેં અરે..! યે ક્યા? મુઝે તો માલૂમ હી નહીં. લેકિન વહ સબ મંદ કષાયકી બાત હૈ. વહ સમ્યગ્દૃષ્ટિ નહીં. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- મંદ કષાય ભી ઐસી જાતિકી હોતી હૈ?

ઉત્તર :- ઐસી જાતકી હોતી હૈ. જિસસે સ્વર્ગ મિલા ઉસમેં ક્યા હુઆ? ધૂલ હુઈ?

યહાં તો ભગવાન આચાર્ય કહતે હૈં, '**કાયક્લેશાદિક તપ તો સબ હી મતકે ધારક કરતે હૈં, વે તપસ્વી મંદકષાયકે નિમિત્તસે સબ હી સ્વર્ગકો પ્રાપ્ત કરતે હૈં, પરંતુ જો ધ્યાનકે દ્વારા સ્વર્ગ પ્રાપ્ત કરતે હૈં વે જિનમાર્ગમેં કહે હુએ...**' વૈસા ધ્યાન, હોં! ઐસે હી કોઈ પુણ્યકા કોઈ રહ જાયે, ઐસા નહીં. વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવને.. સમજમેં આયા? જો માર્ગ કહા, વહ માર્ગ તો આત્માકી દૃષ્ટિ કરકે, ધ્યાન કરકે શુભભાવસે સ્વર્ગ મેં જાતે હૈં. '**પરલોકમેં જિસમેં શાશ્વત સુખ હૈ ઐસે નિર્વાણકો પ્રાપ્ત કરતે હૈં.**' સ્વર્ગમેંસે નિકલકર મનુષ્ય હોકર કેવલજ્ઞાન પાયેગા, મોક્ષ જાયેગા. વહ (અજ્ઞાની) સ્વર્ગમેંસે નિકલકર નરકાદિ, પશુઆદિમેં જાયેગા. ઈતના ફર્ક હૈ. ઈસલિયે વહ સ્વર્ગ સ્વર્ગ નહીં હૈ. સમજમેં આયા? અન્યમતિ મેં નગ્ન સાધુ હોતે હૈં. વહાં આયે થે. નગ્ન સાધુ. હમ જંગલ જાને નિકલે થે. ચલો, ઉસકે પાસ જાતે હૈં. અન્યમતિકા નગ્ન સાધુ થા. હમ જંગલ બાહર જાતે થે. સાધુને કહા, આઈયે. ... દિખતે થે ન. (સંવત) ૧૯૮૦ કી બાત હૈ. ૪૬ વર્ષ પહલેકી બાત હૈ. સાધુને કહા, આઈએ. યે ક્યા હૈ? પૂછા. કુછ ભાન નહીં. નગ્ન ફિરે ઔર રાખ લગાયે. મૂઢ જૈસે.

યહાં તો કહતે હૈં, જહાં અંદરમેં સે વિવેક પ્રગટ હુઆ હૈ... આહાહા..! 'લાગી લગન હમારી જિનરાજ સુજસ સુણ્યો' આતા હૈ કિ નહીં? 'કાહૂકે કહે કબહૂ ન છૂટે લોકલાજ સબ ડારી, જૈસે અમલી અમલ કરત સમય લાગ રહી જ્યું ખુમારી, લાગી લગન હમારી' મૈં ચૈતન્મૂર્તિ હૂં, મૈં જ્ઞાન, આનંદ હૂં. ઐસી લગની લગી, 'લાગી લગન હમારી જિનરાજ સુજસ સુણ્યો મૈં..' આત્માકા ગાના ગાયા વહ સુજસ મૈંને સુના ઔર મેરી દૃષ્ટિ ખુલ ગઈ. ઔર મૈં જૈસે 'અમલી અમલ કરત સમય' ક્યા કહતે હૈં? અફીણ .. અફીણ. અફીણ આદિ પીતે હૈં ઔર અમલ ચઢતા હૈ. વૈસે હમેં અમલ ચઢ ગયા હૈ. 'લાગ રહી જ્યું ખુમારી, જિનરાજ સુજસ સુણ્યો મૈં'. ઐસા ધર્મીજીવ સમ્યગ્દૃષ્ટિકો સ્વર્ગ મિલે, વહ સ્વર્ગકિ બાદ મુક્તિ હોગી. અજ્ઞાનીકો સ્વર્ગ આદિ મિલતા હૈ ઉસકા કોઈ કિમત હૈ નહીં.

आगे ध्यानके योगसे मोक्षको प्राप्त करते हैं उसको दृष्टांत दार्ष्टान्त द्वारा दृढ़ करते हैं :-

ગાથા-૨૪

अइसोहणजोएणं सुद्धं हेमं हवेइ जह तह य।
कालाईलब्धीए अप्पा परमप्पओ हवदि।।२४।।

अतिशोभनयोगेनं शुद्धं हेमं भवति यथा तथा च।
कालादिलब्ध्या आत्मा परमात्मा भवति।।२४।।

જ્યમ શુદ્ધતા પામે સુવર્ણ અતીવ શોભન યોગથી,
આત્મા બને પરમાત્મા ત્યમ કાલ-આદિક લબ્ધિથી. ૨૪.

अर्थ :– जैसे सुवर्ण–पाषाण सोधनेकी सामग्रीके संबंधसे शुद्ध सुवर्ण हो जाता है वैसे ही काल आदि लब्धि जो द्रव्य, क्षेत्र, काल और भावरूप सामग्रीकी प्राप्तिसे यह आत्मा कर्मके संयोगसे अशुद्ध है वही परमात्मा हो जाता है। भावार्थ :– सुगम है।।२४।।

ગાથા-૨૪ ઉપર પ્રવચન

'આગે ધ્યાનકે યોગસે મોક્ષકો પ્રાપ્ત કરતે હૈં ઉસકો દૃષ્ટાંત દ્વારા દૃઢ કરતે હૈં :–' આચાર્ય દૃષ્ટાંત દેકર (દૃઢ કરતે હૈં).

अइसोहणजोएणं सुद्धं हेमं हवेइ जह तह य।
कालाईलब्धीए अप्पा परमप्पओ हवदि।।२४।।

દેખો! 'કુંદકુંદાચાર્યે' કાલાદિ લબ્ધિ લિખા હૈ. 'ધન્નાલાલજી'! કિતને હી કાલલબ્ધિકો નહીં માનતે. યે 'રતનચંદજી' હૈ ન? નહીં માનતે. કાલલબ્ધિ નહીં. અર્ધપુદ્ગલપરાવર્તન સંસાર રહે તબ સમકિત હોતા હૈ, ઐસા નહીં. કિસી ભી સમય અર્ધપુદ્ગલ હો જાયે. ઐસી બાત નહીં, જૂઠી બાત હૈ. ઉસમેં લિયા હૈ. સર્વાર્થસિદ્ધમેં લિયા હૈ. 'પૂજ્યપાદસ્વામી'. કરણલબ્ધિ હૈ, ભવલબ્ધિ હૈ. વહ તો ઉસમેંસે લિયા હૈ. ઉસમેં લિયા હૈ ઉસકો જૂઠા ઠરાયા હૈ. 'રાજમલ્લ'મેં હૈ ન? યત્નસાધ્ય નહીં, સહજસાધ્ય હૈ. ઉસકા અર્થ અકેલા પુરુષાર્થ નહીં હૈ ઐસા અર્થ હૈ. અકેલા સહજ સ્વરૂપકા સાધન કરતા હૈ તો સાધ્ય હોતા હૈ. અકેલે પુરુષાર્થકો અલગ કરે તો .. હો ગયા. બહુત સાલ પહલે 'પંચાધ્યાયી' પઢા થા. 'પંચાધ્યાયી'તો સંવત ૧૯૮૨કી સાલમેં દેખા. ૧૯૮૨-૮૨ 'પંચાધ્યાયી'. ૧૯૮૩કી સાલમેં હમ અર્થ કરતે થે. સમજમેં આયા? અકેલા પુરુષાર્થ કામ નહીં આતા. સ્વભાવ, પુરુષાર્થ, કર્મકા અભાવ, ભવિતવ્યતા, નિયતિ એક સમયમેં પાંચોં હોતે હૈં. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- અકેલા પુરુષાર્થ..

ઉત્તર :- અકેલા પુરુષાર્થ-યહ વીર્ય હૈ. મૈં પુરુષાર્થ કરું. દ્રવ્યમેં અનંત ગુણકા પિંડ હૈ ઉસકી દૃષ્ટિ તો નહીં કરતા ઔર અકેલા વીર્ય-પુરુષાર્થ ગુણ પર દૃષ્ટિ દેતા હૈ. 'જયકુમારજી'! ઐસા વહાં હૈ, હોં! 'પંચાધ્યાયી'મેં ઐસા હૈ. પુરુષાર્થસે નહીં હોતા, અકેલે પુરુષાર્થસે નહીં હોતા, ઐસા પાઠ વહાં હૈ. ઉસકા અર્થ એકાંત હૈ. વસ્તુ ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ શુદ્ધ ચૈતન્ય હૈ, ઉસમેં પુરુષાર્થ સ્વભાવમેં જમ ગયા તો કાલલબ્ધિ, નિમિત્ત, કર્મકા અભાવ પાંચો એક સમયમેં હોતે હૈં.

વહ આચાર્ય યહાં કહતે હૈં. '**अप्पा परमप्पओ हवदि**'. એ.. સેઠ! '**अप्पा परमप्पओ हवदि**'. હૈ? કહાં હૈ? ૨૪મેં આખિરકા પદ. '**अप्पा परमप्पओ हवदि**'. આત્મા પરમાત્મા હોતા હૈ. 'તારણસ્વામી'ને બહુત લિખા હૈ. અપ્પા પરમઅપ્પા-આત્મા હી પરમાત્મા હૈ. દૂસરા પરમાત્મા મુજસે દૂર મેરા પરમાત્મા હૈ નહીં. આહાહા..!

અર્થ :- 'જૈસે સુવર્ણ-પાષાણ સોધનેકી સામગ્રીકે સંબંધસે શુદ્ધ સુવર્ણ હો જાતા

હૈ...' શુદ્ધ સુવર્ણ હો જાતા હૈ. '**વૈસે હી કાલ આદિ લબ્ધિ જો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ ઔર ભાવરૂપ સામગ્રી...**' દ્રવ્યકી સામગ્રી, ક્ષેત્રકી સામગ્રી, સ્વકાલકી સામગ્રી ઔર ઉસપ્રકાર કે શુદ્ધભાવકી સામગ્રી. સમજમેં આયા? 'ઈષ્ટોપદેશ'મેં લિયા હૈ. કાલાદિ લબ્ધિ 'ઈષ્ટોપદેશ'મેં હૈ. લેકિન કાલલબ્ધિકા જ્ઞાન કિસકો હોતા હૈ? અપને સ્વભાવ સન્મુખ હુઆ ઔર ભાન હુઆ તબ કાલલબ્ધિ, ભવિતવ્યતાકા જ્ઞાન ઉસકો સચ્ચા હોતા હૈ. અકેલી કાલલબ્ધિ, કાલલબ્ધિ પર્યાયમેં લે તો ઉસકો કાલલબ્ધિકા જ્ઞાન ભી સચ્ચા હોતા નહીં. સમજમેં આયા? કઠિન માર્ગ, ભાઈ! આહાહા..!

દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ. ઉસમેં ભાવકે સાથ, હોં! ઉસપ્રકાર કે શુદ્ધભાવકી સામગ્રી. સ્વભાવ સન્મુખકે શુદ્ધભાવકી સામગ્રી. ક્ષેત્ર ભી વહ, દ્રવ્ય ભી વહ ઔર કાલ ભી વહ. ઐસી સામગ્રી પ્રાપ્તકર '**યહ આત્મા કર્મકે સંયોગસે અશુદ્ધ હૈ વહી પરમાત્મા હો જાતા હૈ.**' સુવર્ણકો જૈસે તેર વલા, ચૌદ વલા હોતા હૈ ન? આપકા તો ધંધા હૈ કિ નહીં? સોનેકા ધંધા હૈ. સરકારકે દબાવમેં કાલાબજાર કરના પડતા હૈ, ઐસા કહતે હૈં. યહાં તો કિસીકા દબાવ હી નહીં ઐસા ભગવાનઆત્મા હૈ.

કહતે હૈં, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવરૂપી સામગ્રી. જબ ભાવકી શુદ્ધતા કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરનેકી લાયકાત હો, તબ સબ સામગ્રી નિમિત્તકી ઉસકે પાસ મિલતી હૈ, મિલતી હૈ ઔર મિલતી હી હૈ, ઐસા કહતે હૈં.

મુમુક્ષુ :- ક્ષેત્ર ભી વહ?

ઉત્તર :- ક્ષેત્ર ભી વહ. ક્ષેત્ર હોતા હૈ ન? યહાં પંચમકાલ હૈ, યહાં મોક્ષ નહીં હોતા. ... ક્ષેત્ર ભી વહ, દ્રવ્ય ભી ઐસા સંઘયણ મજબૂત. ઔર અપને દ્રવ્યકી યોગ્યતા ભી શુદ્ધભાવકી હો. ઔર સ્વકાલ હો. અપને સ્વકાલમેં કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરનેકા અથવા મોક્ષમાર્ગ પ્રાપ્ત કરનેકા સ્વકાલ હો. વહ સબ સામગ્રી મિલતી હૈ તો એક સમયમેં એક હૈ વહાં પાંચોં હૈં.

મુમુક્ષુ :- યહાં તો સુકાલ હી હૈ.

ઉત્તર :- યહાં સુકાલ હી હૈ, દુષ્કાલ હૈ કહાં? યહાં ૧૫-૨૦ સાલ સે સુકાલ થા. યહાં તો આત્મામેં સુકાલ હી હૈ. સમજમેં આયા?

કહતે હૈં કિ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવરૂપ સામગ્રી પ્રાપ્ત કર '**યહ આત્મા કર્મકે સંયોગસે અશુદ્ધ હૈ...**' સુવર્ણ જૈસે કથીર ઔર તાંબેકે સંયોગસે અશુદ્ધ હૈ. વૈસે ભગવાનઆત્મા કર્મકે નિમિત્તકે આશ્રયસે અશુદ્ધ હૈ. ઐસી સામગ્રી મિલનેસે શુદ્ધભાવ (પ્રાપ્ત કરતા હૈ). દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ ભી ઐસા હી હોતા હૈ તો કેવલજ્ઞાનકી લબ્ધિ પ્રાપ્ત હોતી હૈ. ઉસકો જરૂર મોક્ષ હોતા હૈ. સમજમેં આયા? ... સમજમેં આયા? કાલાદિ લબ્ધિ હૈ. કભી ઐસા શબ્દ ભી આ જાયે. એકાંતકાલ નહીં. પુરુષાર્થ, કાલ સબ હૈ ન? 'ગોમ્મટસાર'મેં હૈ. 'ગોમ્મટસાર'મેં. અકેલા કાલ નહીં, અકેલા સ્વભાવ નહીં, અકેલા પુરુષાર્થ નહીં, અકેલા નિમિત્ત નહીં, અકેલી ભવિતવ્યતા નહીં. પાંચોં એક સમયમેં (હોતે હૈં). ભગવાનઆત્મા અપને સ્વભાવમેં જહાં .. વહાં પાંચોં સામગ્રી સમવાયકી હોતી હૈ. કમી હોતી નહીં. 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'મેં આતા હૈ. એક કારણ હૈ વહાં સબ કારણ હૈ હી. ઉસમેં લિખા હૈ. મિલતે હી હૈ. એક કારણકે સાથ દૂસરા કારણ મિલે

તબ હી કારણ કહનેમેં આતા હૈ.

અપના સ્વભાવ પરમાનંદ પ્રભુ, ઉસકી અંતર દૃષ્ટિ ઔર જ્ઞાન હો તબ સબ સામગ્રી સાથમેં હૈ હી. બાહર કોઈ સામગ્રી ખોજને જાના નહીં હૈ. આતા હૈ ન વહ? 'પ્રવચનસાર' ૧૬વીં ગાથા. સ્વયંભૂ-આત્મા અપનેસે હી પ્રાપ્ત હોતા હૈ. બાહ્યકી સામગ્રી ખોજને મેં વૃથા ક્લેશ ક્યોં કરતે હો? ઐસા આતા હૈ. અપને સ્વયંભૂ, ભગવાન સ્વયંભૂ અપનેસે પ્રાપ્ત હોતા હૈ. કોઈ નિમિત્તસે યા વિકલ્પસે પ્રાપ્ત હોતા નહીં. ઐસા આત્મા જબતક પૂર્ણતા ન હો તબતક સ્વર્ગમેં જાયેગા, પૂર્ણ સામગ્રી મિલેગી તો મોક્ષમેં જાયેગા. સમજમેં આયા? અબ થોડી દૂસરી બાત કરતે હૈં. વિશેષ કહેંગે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

પ્રવચન નં. ૭૧, ગાથા-૨૫, ૨૬, બુધવાર, શ્રાવણ વદ ૧૦, તા.૨૬-૮-૭૦

અષ્ટપાહુડ મેં મોક્ષપાહુડ ચલતા હૈ. ઉસમેં ૨૪વીં ગાથા હો ગઈ. દેખો, ઉસમેં-૨૪મેં ક્યા કહા? જૈસે સુવર્ણ અગ્નિસે તપ્ત કરનેમેં આયે તો સુવર્ણ શુદ્ધ હોતા હૈ. સુવર્ણ.. સુવર્ણ. ઐસે આત્મા અપના સ્વરૂપકા ભાન હુઆ હૈ, ઉસકે બાદકી બાત હૈ, હોં! સમજમેં આયા? શુદ્ધ ચૈતન્યવસ્તુ, મૈં નિર્વિકલ્પ પરમાનંદ સ્વરૂપ હું, ઐસી દૃષ્ટિ હુઈ બાદમેં કહતે હૈં કિ કાલાદિ લબ્ધિ પ્રાપ્ત (હોકર) આત્મામેંસે પરમાત્મા હોતા હૈ. સમજમેં આયા? '**કાલ આદિ લબ્ધિ જો દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવ ઔર ભાવરૂપ સામગ્રીકી પ્રાપ્તિસે...**' ઉસમેં કાલ તો ઉસ સમય પ્રાપ્ત હોનેવાલી દશા હૈ. ભાવ ભી વહ હૈ. સ્વભાવ સન્મુખ હુઆ વહ ભાવ હૈ. ચૈતન્ય જ્ઞાયક સ્વભાવ આનંદ, ઉસકા આરાધન કરના હૈ. કોઈ કાલકા આરાધન નહીં (કરના) હૈ. સમજમેં આયા? કાલાદિ વસ્તુ તો આતી હૈ. ઉસ સમય દૃષ્ટિ ક્યા પર્યાય પર રખની હૈ? દ્રવ્ય જો ચૈતન્ય ભગવાન પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ પર દૃષ્ટિ રખનેસે ભાવ શુદ્ધ જબ પૂર્ણ કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્તિકા ભાવ આતા હૈ તબ કાલલબ્ધિ ભી સાથમેં હૈ તો મોક્ષ ઉસકો હોતા હૈ. સમજમેં આયા?

કલ બાત કી થી. બહુત વર્ષ પહલે વહ ચર્ચા હુઈ થી. સમજમેં આયા? ૪૨ વર્ષ-૪૦ ઔર ૨. બહુત ચર્ચા હુઈ થી. 'દામનગર'મેં એક સેઠ થા. વહ ઐસા હી કહતે થે, જબ કાલ પકેગા તબ હોગા, જબ કાલ પકેગા તબ હોગા. આત્મા પુરુષાર્થ ક્યા કરે? સમજમેં આયા? યહાં 'દામનગર' હૈ. છોટા હૈ. વહ બહુત કહતે થે. વહાં હમારા ચૌમાસા સંઘવીકે અપાશરેમેં થા, વહ કહતે થે. ઉસ સમય હમ 'દ્રવ્યસંગ્રહ' પઢતે થે. કલ બતાયા થા ન દોપહર કો? વહી પૃષ્ઠ પઢતે થે. ઉસી વખ્ત કાલ હેય હૈ, આત્મા ઉપાદેય આરાધન કરનેલાયક ભાવ હૈ. 'પોપટભાઈ'! વહાં વહ બાત કરતે થે ઔર મૈં વહી પઢતા થા. વહી એક અધિકાર. કાલસે મુક્તિ હોતી હૈ, બરાબર હૈ. લેકિન કાલ તો હેય હૈ. અપના આનંદસ્વરૂપ ભગવાન ઉપાદેય હૈ. ઉપાદેયકા અર્થ દૃષ્ટિ વહાં કરકે ઉસકા સત્કાર અથવા આદર કરના, સ્વભાવકા આશ્રય કરના વહ આત્મા ઉપાદેય (કિયા ઐસા) કહનેમેં આતા હૈ. પંડિતજી!

વસ્તુ આત્મા અંદર હૈ. જિસકો અંતરમેં રુચિ જમી, સ્વભાવકી રુચિ જમી ઉસકો તો

રુચિકા હી પુરુષાર્થ હોતા હૈ. સમજમેં આયા? રુચિ અનુયાયી વીર્ય, આતા હૈ કિ નહીં? શ્વેતાંબરમેં એક શબ્દ આતા હૈ. 'દેવચંદજી'કા. રુચિ અનુયાયી વીર્ય. જિસકી રુચિ હો ઉસ ઓર પુરુષાર્થ ગતિ કરતા હૈ. જિસકી જરૂરત લગે ઉસ ઓર પુરુષાર્થ હુએ બિના રહે નહીં. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- કાલ પકે તબ હો જાયેગા.

ઉત્તર :- લેકિન કાલ કબ પકેગા? 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'મેં આયા હૈ ન? કાલલબ્ધિ કોઈ દૂસરી ચીજ નહીં હૈ. જિસ સમય જો ભાવ હોનેવાલા હૈ વહ નિયત ઔર વહ કાલ અપને પુરુષાર્થ સે હોતા હૈ.

મુમુક્ષુ :- તો ક્યા કરના?

ઉત્તર :- સ્વભાવ સન્મુખ પુરુષાર્થ કરના વહ કરના. ક્યા કરના (ક્યા)? સમજમેં આયા? અંતરમેં વસ્તુ ચિદાનંદ સ્વરૂપ સહજાનંદમૂર્તિ આત્મા (હૈ), ઉસકા પહલે શાસ્ત્ર સે, ગુરુગમસે જ્ઞાન કરકે સ્વભાવ સન્મુખ ઢલના, અંતર્મુખ કરના વહ કરના. ઉસમેં પાંચોં સમવાય પ્રાપ્ત હો જાતે હૈં.

મુમુક્ષુ :- આજ સબ બતા દેના.

ઉત્તર :- આખરી દિન હૈ. આપ તો રહનેવાલે હો કિ નહીં? કલ ગુજરાતી મેં હોગા. કલ સે ગુજરાતી મેં હોગા. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- આજ સમજા દો.

ઉત્તર :- કૌન સમજાયે? આત્મા સમજનેવાલા હૈ વહ ઉસકો સમજા દે. આત્મા અપના ગુરુ હૈ, આત્મા અપના દેવ હૈ, આત્મા અપના તીર્થ હૈ, આત્મા અપના સિદ્ધ સમાન શક્તિવાન પરમાત્મા હૈ. સમજમેં આયા? વહ કોઈ બાહરસે મિલનેવાલી ચીજ નહીં હૈ. અંતર્મુખ હોકર, કહતે હૈં કિ અપને સ્વભાવકા સાધન કરતે હૈં ઉસમેં પાંચોં લબ્ધિયાં પ્રાપ્ત હોતી હૈ. કાલાદિ જો કહતે હૈં વહ. અબ ૨૫વીં કહતે હૈં.

आगे कहते हैं कि संसारमें व्रत, तपसे स्वर्ग होता है वह व्रत तप भला है परन्तु अव्रतादिकसे नरकादिक गति होती है वह अव्रतादिक श्रेष्ठ नहीं है :–

ગાથા-૨૫

वर वयतवेहि सग्गो मा दुक्खं होउ णिरइ इयरेहिं।
छायातवट्ठियाणं पडिवालंताण गुरुभेयं।।२५।।

वर व्रततपोभिः स्वर्गः मा दुःखं भवतु नरके इतरैः।
छायातपस्थितानां प्रतिपालयतां गुरुभेदः।।२५।।

દિવ ઠીક વ્રતતપથી, ન હો દુખ ઇતરથી નરકાદિકે;
છાંયે અને તડકે પ્રતીક્ષાકરણમાં બહુ ભેદ છે. ૨૫.

अर्थ :– व्रत और तपसे स्वर्ग होता है वह श्रेष्ठ है, परन्तु अव्रत और अतपसे प्राणीको नरकगतिमें दुःख होता है वह मत होवे, श्रेष्ठ नहीं है। छाया और आतपमें बैठनेवालेके प्रतिपालक कारणोंमें बड़ा भेद है।

भावार्थ :– जैसे छायाका कारण को वृक्षादिक हैं उनकी छायामें जो बैठे वह सुख पावे और आतापका कारण सूर्य, अग्नि आदिक हैं इनके निमित्तसे आताप होता है, जो उसमें बैठता है वह दुःखको प्राप्त करता है, इसप्रकार इनमें बड़ा भेद है; इसप्रकार ही जो व्रत, तपका आचरण करता है वह स्वर्गके सुखको प्राप्त करता है और जो इनका आचरण नहीं करता है, विषय–कषायादिकका सेवन करता है वह नरकके दुःख को प्राप्त करता है, इसप्रकार इनमें बड़ा भेद है। इसलिये यहाँ कहने का यह आशय है कि जबतक निर्वाण न हो तबतक व्रत–तप आदिकमें प्रवर्तना श्रेष्ठ है, इससे सांसारिक सुखकी प्राप्ति है और निर्वाणके साधनमें भी ये सहकारी हैं। विषय–कषायादिककी प्रवृत्तिका फल तो केवल नरकादिकके दुःख हैं, उन दुःखोंके कारणोंका सेवन करना यह तो बड़ी भूल है, इसप्रकार जानना चाहिये।।२५।।

ગાથા-૨૫ ઉપર પ્રવચન

‘**આગે કહતે હૈં કિ સંસારમેં વ્રત, તપસે સ્વર્ગ હોતા હૈ વહ વ્રત તપ ભલા હૈ પરંતુ અવ્રતાદિકસે નરકાદિક ગતિ હોતી હૈ વહ અવ્રતાદિક શ્રેષ્ઠ નહીં હૈ :–**’ સમ્યગ્દૃષ્ટિકી બાત હૈ, હોં! સમ્યગ્દૃષ્ટિ બિના વ્રતાદિ હૈ વહ તો વ્રત હૈ હી નહીં. યહાં તો આચાર્ય ઐસા ફરમાતે હૈં કિ આત્માકા ભાન હુઆ, સમ્યગ્દર્શન હુઆ લેકિન બાદમેં સ્વરૂપમેં થોડી સ્થિરતા કરકે વ્રતાદિકા શુભભાવ હોતા હૈ તો ઉસસે સ્વર્ગ મિલતા હૈ. લેકિન યદિ અકેલા પાપકા ભાવ કરે. સમજમેં આયા? તો ઉસકો દુઃખકે સ્થાનમેં જાના પડે. સમકિતી તો નરકમેં જાતે નહીં.

વહ તો કલ, પરસોં કહા થા ન? સમ્યગ્દૃષ્ટિકો અપના ચૈતન્યસ્વરૂપ શુદ્ધ આનંદકા દૃષ્ટિમેં ભાન હૈ, ઉસ કારણસે ઉસકો અશુભભાવ તો આતા હૈ લેકિન અશુભભાવમેં ભવિષ્યકે આયુષ્યકા બંધ નહીં હોતા. સમજમેં આયા? લેશ્યા મેં આતા હૈ ન? પંડિતજી! લેશ્યા. ૨૬ ભાગ લેશ્યા કે આતે હૈં ન? ઉસમેં બીચ-બીચ મેં આયુષ્ય બંધતા હૈ. યે તો આધાર માંગતે થે (ઈસલિયે કહા).

મુમુક્ષુ :– ... માર્ગણામેં આતા હૈ?

ઉત્તર :– આતા હૈ, વહ તો આતા હૈ. લેશ્યા કે ૨૬ ભાગ આતે હૈં ન? ઉસમેં બીચમેં આયુષ્ય બંધતા હૈ, આતા હૈ. ન્યાયસે ઐસા હૈ. સમ્યગ્દર્શન જહાં આત્માકા ભાન હુઆ, બાદમેં ભવિષ્યકા બંધ તો એક વૈમાનિકકા (હોતા હૈ), ઔર નારકી એવં દેવકો મનુષ્યકા (બંધ હોતા હૈ), ઈસકે સિવા બંધ હોતા નહીં. સમજમેં આયા? વહ પશુમેં નહીં જાયે, નરકમેં નહીં જાયે, સ્ત્રી નહીં હોવે, નપુંસક નહીં હો. ભવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષમેં ભી ન જાયે. આહાહા..!

ભગવાનઆત્મા ચૈતન્યસ્વરૂપ, ઉસકી અંદર સંપદાકા ભાન હુઆ, (વહાં) ક્યા બાકી રહા? સ્થિરતા બાકી હૈ. સમજમેં આયા? વહ અનંત પુરુષાર્થ હૈ. સમકિતસે ભી ચારિત્રમેં અનંત પુરુષાર્થ હૈ. લેકિન વહ પુરુષાર્થ કદાચિત્ નહીં જમે, નહીં હો સકે તો કહતે હૈં કિ સમકિતીકો થોડી શાંતિ પ્રગટકરકે વ્રતાદિકે વિકલ્પમેં આના કિ જિસસે પુણ્યબંધ હોકર સ્વર્ગમેં જાયે. ઐસી બાત હૈ યહાં.

वर वयतवेहि सग्गो मा दुक्खं होउ णिरइ इयरेहिं।
छायातवट्ठियाणं पडिवालंताण गुरुभेयं।।२५।।

અર્થ :- 'વ્રત ઔર તપસે સ્વર્ગ હોતા હૈ વહ શ્રેષ્ઠ હૈ,...' પંચમ ગુણસ્થાનમેં યા મુનિમેં અપને સ્વરૂપકી સ્થિરતા જમતી હૈ તબ ઉસમેં પંચમહાવ્રત આદિકા ભાવ મુનિકો હોતા હૈ, શ્રાવકકો ભી બારહ વ્રતકા ભાવ (હોતા હૈ). ઉસ વ્રતકા ફલ તો પુણ્ય હૈ. વ્રત શુભભાવ હૈ. ઉસકા ફલ કોઈ સંવર, નિર્જરા નહીં. સમકિતીકો, હાં! સમજમેં આયા? શુભભાવ આસ્રવ હૈ, પુણ્ય હૈ, બંધકા કારણ હૈ. યહાં આચાર્ય ઈતના લેતે હૈં કિ **'પરંતુ અવ્રત ઔર અતપસે પ્રાણીકો નરકગતિમેં દુઃખ હોતા હૈ વહ મત હોવે,... '** વાસ્તવમેં તો સમ્યગ્દૃષ્ટિ પહલી નરકકા આયુષ્ય બંધા હો તો નરકમેં જા સકતા હૈ. સમજમેં આયા? જૈસે 'શ્રેણિકરાજા'. પહલી નરકકા આયુષ્ય બંધ ગયા. લેકિન બાદમેં ઉસકો પંચમ ગુણસ્થાન યોગ્ય દશા આતી નહીં. સમજમેં આયા? તો ઉસકો ઉસ ગતિમેં જાના હી પડે. યહાં સાધારણ અશુભઉપયોગ નહીં કરના ઔર સમ્યગ્દર્શન સહિત શુદ્ધઉપયોગમેં આના, ઈતની બાત સમજાનેકો ઐસા કહતે હૈં. શુભઉપયોગસે સ્વર્ગ ભલા હૈ, લેકિન અશુભ ઉપયોગસે નીચ ગતિમેં જાના વહ ઠીક નહીં હૈ. બસ, ઈતની બાત હૈ. સમજમેં આયા? જબતક શુદ્ધઉપયોગ નહીં હો, કેવલજ્ઞાનકી પ્રાપ્તિકા કારણ શુદ્ધઉપયોગ નહીં હો, દૃષ્ટિમેં શુદ્ધ દૃષ્ટિ હોનેપર ભી એકદમ શુદ્ધઉપયોગ જો કેવલજ્ઞાનકા કારણ ઐસા નહીં હો તબતક સમ્યગ્દૃષ્ટિકો ભી વ્રત, તપકા શુભભાવ આતા હૈ, ઉસસે સ્વર્ગ મિલતા હૈ.

'છાયા ઔર આતપમેં બૈઠનેવાલેકે પ્રતિપાલક કારણોંમેં બડા ભેદ હૈ.' દેખો! દોનોં પુરુષકો સિદ્ધપુર જાના હૈ. બીચમેં એક પુરુષ ચલતે-ચલતે છાયામેં બૈઠતા હૈ ઔર એક પુરુષ ચલતે-ચલતે ધૂપમેં બૈઠતા હૈ. ધૂપમેં બૈઠકર ભી વિચાર, લક્ષ્ય તો વહીં જાનેકા હૈ ઔર છાયામેં બૈઠકર ભી લક્ષ્ય તો શુદ્ધોપયોગ પ્રાપ્તકર મુક્તિમેં જાનેકા હૈ. લેકિન છાયામેં બૈઠનેવાલેકો પ્રતિકૂલ સંયોગ નહીં હૈ. આતાપમેં બૈઠનેવાલા ધૂપમેં હૈ, ઈતના કષ્ટ હૈ, ઈતની બાત હૈ. સમજમેં આયા? સમ્યગ્દર્શન આત્માકે અનુભવ સહિત નિર્વિકલ્પ આત્માકા ભાન હુઆ, ભગવાન પૂર્ણાનંદકા નાથ, સાક્ષાત્ પરમાત્મા સ્વયં નિજ સ્વરૂપસે સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો. મેરા પદ તો સિદ્ધ સમાન હી મૈં હૂં. ઐસી દૃષ્ટિ જમ જાયે, બાદમેં કદાચિત્ પૂર્ણ શુદ્ધઉપયોગ જલ્દી નહીં આયે તો બીચમેં વ્રત ઔર તપકા શુભભાવ કરના, ઐસા વ્યવહારસે કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા? 'ઈષ્ટોપદેશ'મેં ઐસી ગાથા હૈ.

મુમુક્ષુ :- યહી તો હમ ચાહતે થે, ઈજાજત તો મિલે વ્રત, તપકી.

ઉત્તર :- લેકિન સમ્યગ્દર્શન સહિત કહતે હૈં. અકેલા વ્રત, તપ તો લંઘન હૈ. ક્યા હૈ?

વહ તો બાલતપ હૈ. ઉસકી યહાં બાત હૈ હી નહીં. વહ તો મૂર્ખતાપૂર્ણ તપ ઔર મૂર્ખતાપૂર્ણ વ્રત (હૈ). 'સમયસાર'મેં બાલતપ કહા હૈ ન? સર્વજ્ઞ બાલતપ કહતે હૈં. યહાં તો સમ્યગ્દર્શનકી મહિમા, ઉસમેં શુદ્ધોપયોગકી મહિમા ગાતે હૈં. શુદ્ધઉપયોગ સમ્યગ્દૃષ્ટિકો ભી કભી-કભી આતા હૈ. સમજમેં આયા? ઔર પંચમ ગુણસ્થાનવાલે શ્રાવકકો ભી કભી-કભી સામાયિક આદિ ધ્યાનમેં હો (તબ) શુદ્ધઉપયોગ આતા હૈ. સમ્યગ્દર્શન હૈ ઈસ કારણસે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- થોડા.

મુમુક્ષુ :- કિતને સમય?

ઉત્તર :- સમય નહીં, હૈ તો અસંખ્ય સમય. અસંખ્ય સમય આતા હૈ, લેકિન થોડા, બહુત થોડા આતા હૈ. ક્યોંકિ છઠ્ઠા-ગુણસ્થાનકી સ્થિતિ પૌન સેકંડ કે અંદર હૈ. સપ્તમકી ઉસસે આધી હૈ. યહાં ભી થોડા હૈ. યહાં ચૌથે-પાંચવેમેં થોડા હૈ, બસ, ઈતના કહના હૈ.

મુમુક્ષુ :- કિતને કાલ બાદ આતા હૈ?

ઉત્તર :- કઈ બાર તુરંત આ જાયે, કઈ બાર દો-ચાર મહિનેકે બાદ ભી આ જાયે. કઈ બાર એક મહિનેમેં બહુત બાર ભી આ જાયે. ઉસકા કોઈ નિયમ નહીં હૈ.

મુમુક્ષુ :- નરકઆયુકા બંધ તો હો ગયા હૈ ઔર વર્તમાન ...

ઉત્તર :- ... નહીં. સમ્યગ્દૃષ્ટિ હૈ, નરકઆયુકા બંધ પડા હો તો ઉસકો આગે બઢનેકા પંચમ ગુણસ્થાન નહીં આયેગા. દૂસરા સમકિતી હૈ ઉસકો પંચમ-છઠ્ઠા ગુણસ્થાન આ સકતા હૈ, ઈતના ફર્ક હૈ. સમજમેં આયા? જૈસે 'શ્રેણિકરાજા'. નરકકા આયુ બંધ ગયા. અભી ઉસકો પંચમ ગુણસ્થાન નહીં આયેગા. મુનિપના નહીં આયેગા. જિસકો આયુષ્ય બંધા નહીં, ઐસા સમકિતી જીવ હૈ વહ આગે બઢકર કેવલજ્ઞાન ભી ઉસ ભવમેં લે સકતા હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા..! અરે..! તીર્થંકર ગોત્ર બંધ જાઓ, સમકિતીકો, પંચમ ગુણસ્થાનકો, છઠ્ઠેમેં તો ઉસ ભવમેં કેવલ નહીં લે સકતે. પંડિતજી! સમજમેં આયા? દૂસરા ભવ ઉસકો કરના હી પડેગા.

મુમુક્ષુ :- તો દો કલ્યાણકકે તીર્થંકર હોતે હૈં.

ઉત્તર :- હોતે હૈં. યહાં તો પંચ કલ્યાણકકી બાત હૈ. વહ તો મહાવિદેહમેં દો કલ્યાણક ... ઉસ ભવમેં તીર્થંકર નયા બંધતા હૈ. મહાવિદેહ ક્ષેત્રમેં પૂર્વમેં તીર્થંકરગોત્ર બાંધકર નહીં આયા હો ઐસા ભી કોઈ જીવ સમ્યગ્દર્શન પાકર તીર્થંકર ગોત્રકા નયા બંધ ઉસ ભવમેં કરતા હૈ. ઉસ ભવમેં હી કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર લેતે હૈં. મહાવિદેહમેં. ભરતક્ષેત્રમેં નહીં હોતે. ભગવાન વહાં બિરાજતે હૈં. ઐસા કોઈ જીવ હો, તીર્થંકર ગોત્ર બંધા ન હો, જન્મ હુઆ ઔર સમ્યગ્દર્શન પાયા, જ્ઞાન હુઆ બાદમેં તીર્થંકર ગોત્ર કોઈ ચૌથે ગુણસ્થાનમેં, કોઈ પંચમમેં, કોઈ છઠ્ઠે બાંધતે હૈં. કોઈ દીક્ષા લેનેકે બાદ બાંધતે હૈં. તો દો કલ્યાણક રહ ગયે. દીક્ષા લેનેકે પહલે (બાંધતા હો) તો દીક્ષા, કેવલજ્ઞાન ઔર નિર્વાણ, તીન કલ્યાણક હોતે હૈં. ઔર યદી દીક્ષાકે બાદ (બાંધે) તો કેવલજ્ઞાન ઔર નિર્વાણ દો હોતે હૈં. ઉસ ભવમેં બાંધે ઔર ઉસ ભવમેં કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરતે હૈં. શાસ્ત્રમેં આતા હૈ. એ.. 'પોપટભાઈ'!

ભગવાનઆત્મા ચૈતન્યકા નાથ બિરાજતા હૈ. અનંતઆનંદકી ખાન પ્રભુ મહાપ્રભુ હૈ ન. વહીં કે વહીં તીર્થંકર ગોત્ર બંધે. મૈં તો યહાં કહતા હૂં. એકબાર પંચ કલ્યાણકવાલા તીર્થંકર

ગોત્ર યહાં બંધ જાયે તો ઉસ ભવમેં કેવલજ્ઞાન નહીં હોગા. સમજમેં આયા? બંધ હુઆ ન? તો ઉસકો સ્વર્ગમેં જાના પડેગા. સમજમેં આયા? બંધ હૈ ન. ... કા બંધ ઔર ઉસકે સાથ તીર્થંકરગોત્રકા બંધ. સમજમેં આયા? ભગવાનઆત્મા અબંધસ્વરૂપી પ્રભુ, ઉસમેં ગતિકા યા તીર્થંકર ગોત્રકા બંધ પડ જાયે તો ભવ કરના પડેગા. ઔર વહ બંધ નહીં હો તો ઉસી ભવમેં કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્તકર મોક્ષ જાયેગા. સમજમેં આયા?

ભાવાર્થ :- કહતે હૈં, **'જૈસે છાયાકા કારણ તો વૃક્ષાદિક હૈં...'** ચલતે-ચલતે શુદ્ધઉપયોગ આયા નહીં. જૈસે દો આદમી ચલતે થે. એક જાકર વૃક્ષકે નીચે બૈઠ ગયા ઔર અપને તીસરે આદમીકો મિલના થા. સમજમેં આયા? દૂસરા આદમી ચલકર ધૂપમેં બૈઠ ગયા. તીસરેકો મિલના થા. દોનોં કો. લેકિન એક છાયામેં બૈઠા ઔર એક આતપમેં બૈઠા. ઐસે આત્મામેં કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત હોનેકા શુદ્ધઉપયોગરૂપી ચીજ ... પ્રાપ્ત કરના હૈ તો સમકિતીકો વહી કરના હૈ. સમજમેં આયા? શુદ્ધઉપયોગ કભી-કભી આતા હૈ, લેકિન વહ શુદ્ધઉપયોગ ઐસા હો કિ શુદ્ધોપયોગકે કારણ ઉસ ભવમેં કેવલજ્ઞાન હો જાય. ઐસે શુદ્ધોપયોગકી રાહ દેખતે હૈં. વાટકો ક્યા કહતે હૈં? ઉસકી રાહ દેખતે હૈં. હમારે મેં વાટ કહતે હૈં. ઇંતજાર. જો છાયામેં બૈઠા હૈ ઉસકો ભી વિચાર તો શુદ્ધોપયોગકા હી લાના હૈ, આતાપમેં બૈઠા હૈ ઉસકો ભી શુદ્ધોપયોગ હી લાના હૈ. અશુભભાવ હૈ ઉસકો ભી શુદ્ધઉપયોગ હી લાના હૈ ઔર શુભભાવમેં હૈ ઉસકો ભી શુદ્ધઉપયોગ હી લાના હૈ. લેકિન અશુભકી તુલના શુભમેં હૈ વહ છાયામેં હૈ ઔર અશુભમેં હૈ વહ દુઃખમેં હૈ. ઇતની બાત કી હૈ પાઠમેં. સમજમેં આયા?

'જૈસે છાયાકા કારણ તો વૃક્ષાદિક હૈં...' વૃક્ષાદિક યા કોઈ બડા મકાન હો, છાયા હો. બડા મકાન હો (ઉસકી) છાયા હો તો નીચે બૈઠ જાય. ઉપર પતરા હો તો નીચે બૈઠ જાય. **'ઉનકી છાયામેં જો બૈઠે વહ સુખ પાવે...'** સુખ પાવેકા અર્થ બાહ્ય અનુકૂલતાકી બાત હૈ, હોં! આત્માકી બાત યહાં નહીં હૈ.

મુમુક્ષુ :- વેદન તો ...

ઉત્તર :- વેદનતો આત્માકા હૈ હી. લેકિન શુદ્ધઉપયોગ નહીં હૈ તબતક છાયામેં શુભઉપયોગ આતા હૈ, ઇતની બાત હૈ. શુદ્ધઉપયોગ નહીં હૈ તબતક શુભઉપયોગમેં આતા હૈ વહ છાયામેં બૈઠા હૈ. ઉસમેં પુણ્ય બંધેગા ઔર સ્વર્ગમેં જાયેગા.

મુમુક્ષુ :- ઉસ વક્ત છાયા કા વેદન તો કરતા હોગા.

ઉત્તર :- છાયાકે વેદનકી બાત યહાં નહીં હૈ. યે તો શાતામેં હૈ, વહાં દુઃખ નહીં હૈ. લોકીકકી અનુકૂલતાકા સુખ ઉતની બાત હૈ. યહાં તો દૃષ્ટાંત હૈ.

સમ્યગ્દૃષ્ટિકો અપના અનુભવ હોનેપર ભી જબતક શુદ્ધઉપયોગ કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરનેકા નહીં આયે તબતક અશુભસે બચનેકો શુભ ઉસકો કરના ઠીક હૈ. ઇતના. સમજમેં આયા? અશુભસે બચનેકો, દુર્ગતિ ન હો અથવા ભવિષ્યમેં દુઃખકા સ્થાન ન હો ઉસ કારણ ઉસકો શુભભાવ સમ્યગ્દર્શન સહિત ઐસા સહજ આતા હૈ. સમજમેં આયા? ઉસસે સ્વર્ગ મિલતા હૈ.

'ઔર આતાપકા કારણ સૂર્ય, અગ્નિ આદિક હૈં...' સૂર્ય ઔર અગ્નિ આદિ હો. અગ્નિ જલતા હો વહાં બૈઠ જાના. **'ઇનકે નિમિત્તસે આતાપ હોતા હૈ, જો ઉસમેં બૈઠતા હૈ વહ**

દુઃખકો પ્રાપ્ત કરતા હૈ, ઈસપ્રકાર ઈનમેં બડા ભેદ હૈ, ઈસપ્રકાર હી જો વ્રત, તપકા આચરણ કરતા હૈ વહ સ્વર્ગકે સુખકો પ્રાપ્ત કરતા હૈ...' સમ્યગ્દૃષ્ટિ આત્માકા ભાન સહિત, ઉસકી બાત હૈ, હોં! અકેલા વ્રત, તપ તો અનંત બૈર કિયા. ઉસકી યહાં બાત હૈ હી નહીં. આહા..! થોડા પુરુષાર્થ અંદર શુભભાવમેં જાતા હૈ. વાસ્તવમેં તો વ્રતકા શુભભાવ આતા હૈ, ઉસમેં તો શાંતિ ઔર સ્થિરતા બઢતા હૈ તબ વ્રતકા શુભભાવ આતા હૈ. સમજ મેં આયા? અકેલા શુભભાવ આતા હૈ, ઐસા હૈ? ચૌથે ગુણસ્થાનમેં શુભભાવ હૈ ઔર વ્રત, તપ હૈ ઐસા હૈ? સમજમેં આયા? ક્યા કહા સમજમેં આયા? ચૌથે ગુણસ્થાનમેં હૈ ઔર વહાં વ્રત, તપ કરતા હૈ, ઐસા હૈ? ચૌથે તો વ્રત, તપ હોતે હી નહીં. વહ તો અવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટિ હૈ. પંચમ ગુણસ્થાન યા છઠ્ઠે ગુણસ્થાનમેં આતે હૈ, શાંતિ ઔર સ્થિરતા બઢ ગઈ હૈ ઉસમેં ઐસા વ્રત, તપકા શુભભાવ હો તો ઉસે પુણ્ય બંધ હોગા ઔર સ્વર્ગમેં જાયેગા. ઈતની બાત હૈ. સમજમેં આયા? વ્રત, તપકા વિકલ્પ કૌન-સી ભૂમિકા મેં હોતા હૈ? ચારિત્ર કી સ્થિરતા અંદર આયી હૈ, અંદર આનંદકી લહર જગી હૈ. આહાહા..! ચૌથે ગુણસ્થાનસે પંચમ ગુણસ્થાનમેં આનંદકી વૃદ્ધિ હુઈ હૈ ઔર ઉસસે ભી છઠ્ઠે ગુણસ્થાનમેં આનંદકી વૃદ્ધિ હુઈ હૈ. સમજમેં આયા? પડિમામેં ભી જો એક પડિમાસે ગ્યારહ પડિમા હૈ ઉસમેં ભી એક પડિમામેં જો સ્થિરતાકા અંશ હૈ, ઉસસે દૂસરી પડિમામેં વિશેષ સ્થિરતાકા અંશ હૈ. સમજમેં આયા? અકેલી પડિમાકા વિકલ્પ વહ નહીં.

મુમુક્ષુ :- સામાન્ય વ્રત, તપકી બાત નહીં હૈ?

ઉત્તર :- વ્રત, તપ સમકિતી કે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- લેકિન ... હૈ ન. પહલેસે નરક આયુ બંધ ગયા હો તો જાયે. ઔર બહુત પાપ બઢ જાયે, પરિણામ બદલ જાયે તો નરકમેં જાયે. ઐસા આતા હૈ ન? 'પ્રવચનસાર'મેં નહીં આતા હૈ? 'પ્રવચનસાર'મેં ઐસા આતા હૈ કિ મુનિ સમકિતી ચારિત્ર આરાધન કરકે કોઈ ભવનપતિ વ્યંતરમેં જાતે હૈં. ઐસા આતા હૈ. શુરૂઆતમેં આતા હૈ? સમજમેં આયા? ક્યોં? અંદર પરિણામમેં વિરાધક હો જાય. યે તો સમકિતીકી બાત હૈ. સમકિત બિનાકી કોઈ ગિનતી હી નહીં. સમકિત બિનાકે વ્રત, તપકી બાત હી નહીં હૈ. વહ તો હૈ નહીં, ઐસા તો અનંત બૈર કિયા. શુદ્ધઉપયોગકી રાહ કૌન દેખતા હૈ? જિસકો શુદ્ધઉપયોગકા અનુભવ હુઆ હૈ વહ. શુદ્ધઉપયોગકી રાહ દેખતા હૈ ન? ઈંતજાર. રાહ.. રાહ. રાહ દેખતે હૈ. કિસકી? જિસકો આનંદકા શુદ્ધઉપયોગકા અનુભવ હુઆ હૈ, વહ શુદ્ધઉપયોગ ઉગ્રપને આયે ઉસકી રાહ દેખતે હૈં. ઐસી બાત હૈ. સમજમેં આયા? સમ્યગ્દર્શન બદલ ભી જાયે, બહુત ખરાબ પરિણામ કરે તો. યોગ આ જાયે તો સમ્યગ્દર્શન ચલા ભી જાય. સમજમેં આયા? ઈસલિયે ઉસે બચાનેકો કહતે હૈં. બાત ઐસી હૈ.

સામાન્ય વ્રત, તપ તો અનંત બૈર કિયા, ઉસમેં ક્યા હુઆ? શુદ્ધઉપયોગકી દૃષ્ટિ હૈ નહીં. શુદ્ધઉપયોગકી રાહ દેખના વહ તો ઉસકે પાસ હૈ નહીં. જો ચીજ દેખી નહીં ઉસકી રાહ ક્યા? માલૂમ નહીં. વહ તો અનંત બાર કિયા હૈ, ઉસમેં હૈ ક્યા? નૌંવી ગ્રૈવેયક ગયા તો ઈતની

શુભઉપયોગકી ક્રિયા (સે ગયા). અભી તો ઐસા શુભઉપયોગ કિસીકો હોતા ભી નહીં. મિથ્યાદષ્ટિકા ઉત્કૃષ્ટ શુભઉપયોગ નૌંવી ગ્રૈવેયક જાનેવાલાકા થા, ઐસા શુભઉપયોગ અભી કિસીકા હોતા હી નહીં. સમકિતીકા ભી ઐસા શુભઉપયોગ હોતા નહીં. મુનિકો હોતા નહીં ઐસા. સચ્ચા મુનિ હો તો ભી ઐસા શુભઉપયોગ અભી નહીં હોતા. ઐસા શુભઉપયોગ કિયા. શુક્લલેશ્યા. સ્વર્ગમેં ગયા, ઉસમેં ક્યા હુઆ? ઉસકી બાત યહાં હૈ નહીં. સમજમેં આયા?

યહાં તો સમ્યગ્દર્શન સહિત અનુભવ આત્માકા હુઆ હૈ વહી અનુભવકી ઉગ્રતા ચાહતે હૈં. શુદ્ધઉપયોગ લાનેકી. જબતક શુદ્ધઉપયોગ ન હો તો ઉસકો અશુભ નહીં કરકે શુભમેં આના. સ્વરૂપમેં સ્થિરતા ભી બઢે ઔર શુભભાવસે પુણ્ય બંધે. યહ બાત હૈ. સમજમેં આયા? યહાં તો ઉપદેશ કે વાક્ય ઐસે હી આતે હૈં ન.

'**જો વ્રત, તપકા આચરણ કરતા હૈ વહ સ્વર્ગકે સુખકો પ્રાપ્ત કરતા હૈ ઔર જો ઇનકા આચરણ નહીં કરતા હૈ, વિષય-કષાયાદિકકા સેવન કરતા હૈ વહ નરકકે દુઃખ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ...**' અથવા ભવિષ્યમેં નરક જૈસા દુઃખ પાવે. '**ઇસપ્રકાર ઇનમેં બડા ભેદ હૈ.**' 'ઇષ્ટોપદેશ'મેં યહ શ્લોક આયા હૈ. 'પૂજ્યપાદસ્વામી'કા 'ઇષ્ટોપદેશ'કા તીસરા શ્લોક. યહ શ્લોક હૈ. 'ઇષ્ટોપદેશ'મેં હૈ. મિત્ર કી રાહ દેખની હૈ. મિત્ર કૌન હૈ? શુદ્ધઉપયોગ. સમજમેં આયા? અશુભઉપયોગવાલા ભી મિત્રકી રાહ દેખતા હૈ ઔર શુભઉપયોગવાલા ભી મિત્રકી રાહ દેખતા હૈ. શુદ્ધઉપયોગરૂપી મિત્ર. આહાહા..!

યહાં તો ઇતના કહતે હૈં, ભગવાન સ્વરૂપકી દૃષ્ટિ તુઝે હુઈ. ઐસા ઉગ્ર અનુભવ લાનેકા, શુદ્ધઉપયોગ બહુત રહે ઐસા લાનેકા ભાવ હૈ ઉસકી રાહ હૈ, લેકિન ઉસમેં આ સકે નહીં તો અશુભસે બચનેકો ઐસા વ્રત ઔર તપકા શુભભાવ હો. જિસસે પુણ્ય બંધ જાયે. ઔર સમ્યગ્દર્શન સહિત સ્વર્ગમેં ચલે જાયે. ઔર પાપ બાંધકર નીચે ચલા જાયે. ઉસમેં દુઃખ હોતા હૈ, ઇતની બાત હૈ.

'**ઇસલિયે યહાં કહનેકા યહ આશય હૈ કિ જબતક નિર્વાણ ન હો...**' દેખો! હૈ ન? '**ઇસલિયે યહાં કહનેકા યહ આશય હૈ કિ જબતક નિર્વાણ ન હો...**' કિસકો? સમકિતીકો નિર્વાણ નહીં હો. અજ્ઞાનીકો નિર્વાણ હૈ કહાં? '**તબતક વ્રત-તપ આદિકમેં પ્રવર્તના શ્રેષ્ઠ હૈ, ઇસસે સાંસારિક સુખકી પ્રાપ્તિ હૈ...**' પ્રતિકૂલતામેં નહીં આયે. હૈ તો વહ ભી દુઃખ, વહાં સુખ તો હૈ હી નહીં. યહાં તો પ્રતિકૂલતાકી તીવ્રતાકી અપેક્ષા સે સ્વર્ગકા સુખ કહનેમેં આયા હૈ. સુખ કહાં ધૂલમેં હૈ? સુખ તો આત્મામેં હૈ. યહાં તો વ્યવહારસે અશુભસે બચનેકો સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવકો ઉપદેશ ઐસા કહતે હૈં. ઉપદેશકા વાક્ય ઐસા હોતા હૈ. વહાં તો સહજ હોતા હૈ.

'**નિર્વાણકે સાધનેમેં ભી યે સહકારી હૈં.**' દેખો! સમ્યગ્દર્શન તો હૈ, સમ્યગ્જ્ઞાન હૈ, સમ્યક્ચારિત્ર હૈ. નિર્વાણમેં યે શુભઉપયોગ નિમિત્તરૂપી સહકારી કારણ હૈ. ઉપાદાન કારણ તો અંદર અપની શુદ્ધ પરિણતિ હૈ વહ હૈ. સમજમેં આયા? મોક્ષકી શુદ્ધ પરિણતિ મોક્ષકા સાક્ષાત્ કારણ હૈ. લેકિન ઉસકો શુભભાવ રાગકી મંદતા સહકારી સાથમેં નિમિત્તરૂપ હૈ,

સહકારી કારણ કહનેમેં આતા હૈ. લેકિન કિસકો સહકારી? જહાં ચીજ હી નહીં હૈ, સમ્યગ્દર્શન ઔર ભાન નહીં હૈ ઉસે સહકારી કહાંસે આયા? સમજમેં આયા?

'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'મેં લિયા હૈ ન? નિમિત્તકો દેખકર, ઉસકો સહકારી દેખકર વ્યવહાર સમકિત કહનેમેં આયા હૈ. આયા હૈ ન સાતવેં અધ્યાયમેં? ઉભયાવલંબી, ઉસમેં આયા હૈ. સમ્યગ્દર્શન તો નિર્વિકલ્પ અપના અનુભવ વહી હૈ. લેકિન સાથમેં દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રકી શ્રદ્ધા, નવતત્ત્વકા વિકલ્પ નિમિત્તરૂપ સહકારી કારણ દેખકર વ્યવહાર ઉપચારસે ઉસકો વ્યવહારસમકિત કહનેમેં આયા હૈ. (સમકિત) હૈ નહીં. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- કહાં લિખા હૈ?

ઉત્તર :- કહાં લિખા હૈ? યહાં તો બહુત બાર હો ગયા હૈ, યહાં કોઈ નયા નહીં હૈ.

મુમુક્ષુ :- યહાં તો પક્કા હોતા હૈ.

ઉત્તર :- હાં, બરાબર હૈ. દેખો! **'અંતરંગમેં આપને તો નિર્ધાર કરકે યથાવત્ નિશ્ચય-વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગકો પહિચાના નહીં, જિન આજ્ઞા માનકર નિશ્ચય-વ્યવહારરૂપ મોક્ષમાર્ગ દો પ્રકાર માનતે હૈં. સો મોક્ષમાર્ગ દો નહીં હૈ,...'** મોક્ષમાર્ગ દો નહીં હૈ. હૈ? **'મોક્ષમાર્ગકા નિરૂપણ દો પ્રકાર હૈ. જહાં સચ્ચે મોક્ષમાર્ગકો મોક્ષમાર્ગ નિરૂપીત કિયા જાય સો નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ હૈ ઔર જહાં જો મોક્ષમાર્ગ તો હૈ નહીં પરંતુ મોક્ષમાર્ગકા નિમિત્ત હૈ વ સહચારી હૈ ઉસે ઉપચારસે મોક્ષમાર્ગ કહા જાય સો વ્યવહારમોક્ષમાર્ગ હૈ,...'**

મુમુક્ષુ :- સહકારી નહીં સહચારી.

ઉત્તર :- હાં, સહચારી, સાથમેં હૈ. સહચારી યાની સાથમેં રહનેવાલા. સાથ-સાથ રાગ હોતા હૈ. ઐસા શુભભાવ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રકી શ્રદ્ધા, ઐસા પંચમહાવ્રત આદિકા વિકલ્પ હો તો ઉસકો વ્યવહારચારિત્ર કહતે હૈં. શ્રદ્ધાકા વિકલ્પકો વ્યવહારસમકિત કહતે હૈં. વસ્તુ ઐસી નહીં હૈ.

'ક્યોંકિ નિશ્ચયવ્યવહારકા સર્વત્ર ઐસા હી લક્ષણ હૈ.' વહ તો સાથમેં હોતા હૈ. **'સચ્ચા નિરૂપણ સો નિશ્ચય, ઉપચાર નિરૂપણ સો વ્યવહાર-ઈસલિયે નિરૂપણ અપેક્ષા દો પ્રકાર મોક્ષમાર્ગ જાનના.'** સમજમેં આયા? એક નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ ઔર એક વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ, ઐસે દો નહીં હૈ. ભાષા ઐસી લી હૈ. **'(કિન્તુ) એક નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ હૈ, દૂસરા એક વ્યવહારમોક્ષમાર્ગ હૈ...'** ઐસા નહીં હૈ. દો મોક્ષમાર્ગ માનના મિથ્યાત્વ હૈ. દો મોક્ષમાર્ગ માનના હી મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. આહાહા..! 'ટોડરમલજી'ને કિતની સ્પષ્ટતાકી હૈ, દેખો!

'તથાપિ નિશ્ચય-વ્યવહાર દોનોંકો ઉપાદેય માનતા હૈ...' નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ અપને આશ્રયસે દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર હુઆ વહ ભી આદરણીય હૈ ઔર વ્યવહારમોક્ષમાર્ગકો ભી ઉપાદેય માનતે હૈં. મૂઢ હૈ. ઉભયાભાસી. વહ ભી આદરણીય હૈ, વ્યવહાર ભી આદરણીય હૈ, વ્યવહાર ભી ઉપાદેય હૈ. દેખો!

મુમુક્ષુ :- અનેકાંત હૈ કી નહીં?

ઉત્તર :- અનેકાંત ઐસે હૈ હી નહીં. નિશ્ચય એક આદરણીય હૈ ઔર વ્યવહાર આદરણીય નહીં હૈ. ઉસકા નામ અનેકાંત હૈ. સમજમેં આયા?

'નિશ્ચય-વ્યવહાર દોનોંકો ઉપાદેય માનતા હૈ વહ ભી ભ્રમ હૈ, ક્યોંકિ નિશ્ચય-વ્યવહારકા સ્વરૂપ તો પરસ્પર વિરોધસહિત હૈ.' નિશ્ચયકા સ્વરૂપ શુદ્ધ હૈ, વ્યવહારકા સ્વરૂપ અશુદ્ધ હૈ. રાગ વિરૂદ્ધ હૈ. વિરૂદ્ધમેં દોનોં ઉપાદેય કહાંસે આયેગા? દોનોં અંગીકાર કરનેલાયક હૈ ઐસા હૈ નહીં. કિતના સ્પષ્ટીકરણ હૈ, દેખો! વ્યવહાર અભૂતાર્થ હૈ. દેખો, ૧૧વીં ગાથા લી. 'સમયસાર'મેં કહા, વ્યવહાર અભૂતાર્થ હૈ. કોઈ અપેક્ષાસે વ્યવહાર અભૂતાર્થ (હૈ). વ્યવહાર સત્ય સ્વરૂપકા નિરૂપણ કરતા નહીં. **'કિસી અપેક્ષા ઉપચારસે અન્યથા નિરૂપણ કરતા હૈ.'** વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ મોક્ષમાર્ગ હૈ હી નહીં. કહના નામ વ્યવહાર. મોક્ષમાર્ગ તો એક હી હૈ. ભગવાનઆત્મા અપના પવિત્ર પંથ-માર્ગ જો ધ્રુવ સ્વભાવ, ઉસ પંથમેં જો ચલતા હૈ, ગતિ કરતે હૈં વહ એક હી મોક્ષમાર્ગ હૈ. સમજમેં આયા? બીચમેં ઉસ વ્યવહારકા આરોપ કિયા વહ તો સાથમેં સહચર દેખકર ઉપચારસે વ્યવહાર કહા. વસ્તુ ઐસી હૈ નહીં. દોનોં આદરણીય હૈ, નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ ભી અંગીકાર કરનેલાયક હૈ, વ્યવહાર ભી અંગીકાર કરના, ઐસા હૈ નહીં. વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ બંધમાર્ગ હૈ. બંધમાર્ગ કિસી ભી પ્રકારસે આદરણીય હો સકતા નહીં. સમજમેં આયા? બહુત ખુલાસા કિયા હૈ.

મુમુક્ષુ :- આપને તો અનુભવ કિયા હૈ.

ઉત્તર :- હમેં તો બહુત સાલસે અંદરસે હૈ. સમજમેં આયા? માર્ગ ઐસા હૈ.

અંતર ચીજ વસ્તુ પૂર્ણ ચીજ પડી હૈ. ઉસ ઓર ઝુકનેસે જો શ્રદ્ધા, જ્ઞાન, શાંતિ ઉત્પન્ન હોતી હૈ વહ એક હી માર્ગ હૈ. અપને પહલે આ ગયા ન. '**परदव्वादो दुग्गइ सदव्वा हु सुग्गइ होइ**'. ઉસમેં ક્યા કહા? ૧૬વીં ગાથામેં આયા ન? ૧૬મેં આયા. દેખો! '**परदव्वादो दुग्गइ सदव्वा हु सुग्गइ होइ**'. જિતના પરદ્રવ્ય કે આશ્રયસે ઉત્પન્ન હોનેવાલા શુભરાગ હૈ વહ દુર્ગતિકા કારણ હૈ. દુર્ગતિકા અર્થ આત્માકી ગતિકા કારણ નહીં. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રકી શ્રદ્ધા..

ઉત્તર :- શ્રદ્ધા વહ દુર્ગતિ હૈ, રાગ હૈ. હોતા હૈ, લેકિન વહ રાગ અપને દ્રવ્યકે આશ્રયસે નહીં હૈ, ઈસલિયે અપની ગતિ નહીં. રાગ કિ ગતિ વિભાવકી ગતિ હૈ. બંધકે ભાવમેં વહ ભાવ આતા હૈ. જ્ઞાની બંધભાવમેં હૈ નહીં, લેકિન બંધભાવ બંધભાવમેં આતા હૈ ઔર અબંધ પરિણામમેં જ્ઞાની હૈ. જ્ઞાનપરિણામ ભી ચલતા હૈ ઔર બંધ પરિણામ ભી ચલતા હૈ. ફિર ભી બંધ બંધમેં હૈ, જ્ઞાન જ્ઞાન મેં હૈ. આહા..! સમજમેં આયા? સૂક્ષ્મ બાત હૈ, ભાઈ!

'સાંસારિક સુખકી પ્રાપ્તિ હૈ ઔર નિર્વાણકે સાધનેમેં ભી યે સહકારી હૈં.' લો નિર્વાણકે સાધનમેં સહકારી હૈ. નિર્વાણકા સાધન તો કરતે હૈં. સ્વઆશ્રય દૃષ્ટિ, જ્ઞાન હૈ ઉસકો યહ વ્યવહાર શુભભાવ સહકારી-સહચારી કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા? **'વિષય-કષાયાદિકકી પ્રવૃત્તિકા ફલ તો કેવલ નરકાદિકકે દુઃખ હૈ, ઉન દુઃખોંકે કારણોંકા સેવન કરના યહ તો બડી ભૂલ હૈ,...'** બસ, ઈતની બાત હૈ. શુભભાવમેં લાનેકા ઉપદેશ હૈ. સહજ ઉસકો આતા હૈ, જબ આતા હૈ તો, આયે બિના રહતા નહીં. અશુભકી તુલનામેં શુભમેં દુઃખ સંસારકા નહીં હૈ. સંસારિક સુખ લૌકિક છાયાકી અપેક્ષાસે કહા હૈ. વહ ભી વ્યવહાર કથન હૈ. સમજમેં આયા?

'યોગસાર'में तो કહા है, સમકિતીકા નરકગતિકા બંધ ભી નાશ કરનેકે લિયે है. है શ્લોક? ક્યા है? ... 'યોગસાર'. ભલે જાય નરકમેં. દુર્ગતિમેં જાય તો હરકત નહીં, દોષ નહીં. સમજમેં આયા? સમ્યગ્દૃષ્ટિ કદાચિત્ નરક આદિ દૂસરી ગતિમેં જાઓ, ખીર જાતા है, ખીર જાતા है. પહલે આયુષ્ય બંધા હો તો. બંધન ખીર જાતા है. સમજમેં આયા? આહાહા..! જ્ઞાનીકા ભોગ નિર્જરાકા હેતુ, કહા है. સ્વભાવકા જોર દિયા है. ભોગકા પરિણામ પાપ है. સમજમેં આયા? લેકિન સ્વભાવ સન્મુખકા જોર આદર है ઔર રાગકા આદર નહીં है, ઇસ અપેક્ષાસે નિર્જરા કહનેમેં આયી है. સમજમેં આયા? વીતરાગમાર્ગ અંતરકા સ્વદ્રવ્યકા આશ્રય વહ વીતરાગ માર્ગ है. જિતના પરદ્રવ્યકા આશ્રય है વહ વીતરાગમાર્ગ નહીં. આહા..! સમજમેં આયા?

आगे कहते हैं कि संसारमें रहे तबतक व्रत, तप पालना श्रेष्ठ कहा, परन्तु जो संसारसे निकलना चाहे वह आत्माका ध्यान करे :–

ગાથા-૨૬

जो इच्छइ णिस्सरिदुं[1] संसारमहण्णवाउ रुद्दाओ।
कम्मिंधणाण डहणं सो झायइ अप्पयं सुद्धं।।२६।।

यः इच्छति निःसर्त्तुं संसारमहार्णवात् रुद्रात्।
कर्मेन्धनानां दहनं सः ध्यायति आत्मानं शुद्धम्।।२६।।

સંસાર-અર્ણવ રુદ્રથી નિઃસરણ ઇચ્છે જીવ જે,
ધ્યાવે કરમ-ઈંધન તણા દહનાર નિજ શુદ્ધાત્મને. ૨૬.

अर्थ :– जो जीव रुद्र अर्थात् बड़े विस्ताररूप संसाररूपी समुद्रसे निकलना चाहता है वह जीव कर्मरूपी ईंधनको दहन करनेवाले शुद्ध आत्माका ध्यान करता है।

भावार्थ :– निर्वाणकी प्राप्ति कर्मका नाश हो तब होती है और कर्मका नाश शुद्धात्माके ध्यानसे होता है अतः जो संसारसे निकलकर मोक्षको चाहे वह शुद्ध आत्मा जो कि–कर्ममलसे रहित अनन्तचतुष्टय सहित (निज निश्चय) परमात्मा है उसका ध्यान करता है। मोक्षका उपाय इसके बिना अन्य नहीं है।।२६।।

---

१ मुद्रित संस्कृत प्रतिमें 'संसारमहण्णवस्स रुद्दस्स' ऐसा पाठ है जिसकी संस्कृत 'संसारमहार्णवस्य रुद्रस्य' ऐसी है।

ગાથા-૨૬ ઉપર પ્રવચન

'આગે કહતે હૈં કિ સંસારમેં રહે તબતક વ્રત, તપ પાલના શ્રેષ્ઠ કહા, પરંતુ જો સંસારસે નિકલના ચાહે વહ આત્માકા ધ્યાન કરે :-' જિસકો ઉસમેં નિકલના હો, વહ તો શુદ્ધઉપયોગકા ધ્યાન લગાઓ. ઉસકો શુભકી ભી જરૂરત નહીં. દેખો! બાત તો પહલે કી. લેકિન ઉસમેંસે એકદમ જલ્દી નિકલના હો તો આત્માકા ધ્યાન કરો. લગાઓ ધ્યાન. શુભઉપયોગ ભી છોડ દો. સમજમેં આયા? વીતરાગ માર્ગ હૈ, ભાઈ! અલૌકિક માર્ગ હૈ. સાધારણ કાયરકો તો કઠિન લગે. કાયરને પ્રતિકૂલ, આતા હૈ ન? 'વચનામૃત વીતરાગના પરમશાંત રસ મૂળ, ઔષધ જે ભવરોગના કાયરને પ્રતિકૂળ.' કાયર કો પ્રતિકૂલ. કાયર.. કાયર. ઐસા માર્ગ! સમજમેં આયા? માસ્તર! રણે ચડ્યા રજપૂત છૂપે નહીં. સમજમેં આયા? મોક્ષમાર્ગમેં જો ચઢા વહ પીછે હટતા નહીં. અફરમાર્ગી. જિસ માર્ગમેં ચઢા ઉસ માર્ગસે વાપસ આતા નહીં. આહા..! ઐસા વીતરાગકા માર્ગ, જિસમેં શુભભાવ ભી બંધકા કારણ વિષ (હૈ). આહા..! ઐસા સુનકર લોગ કાયર હો જાતે હૈં. અરે..! યે! સમજમેં આયા?

કહતે હૈં, જિસકો સમ્યગ્દર્શન સહિત એકદમ જલ્દી મોક્ષ લેના હો ઉસકો આત્માકા ધ્યાન કરના. સમજમેં આયા? ઐસા કહતે હૈં, હોં! સમ્યગ્દર્શન સહિત પહલે પાપસે પુણ્ય ઠીક હૈ, જિસસે સ્વર્ગ આદિ મિલે. ઈતની બાત. લેકિન જિસકો એકદમ નિર્વાણકી પ્રાપ્તિ કરની હૈ, ઉગ્ર પ્રયત્ન હૈ વહ આત્માકા ધ્યાન લગાયે. તીરકો નિશાને પર લગાઓ. વહ પહલે આ ગયા ન? મતિજ્ઞાનરૂપી ધનુષ્ય, શ્રુતજ્ઞાનરૂપી બાણ. સમજમેં આયા? સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રરૂપ શ્રુતજ્ઞાનરૂપી ડોરી, મતિજ્ઞાનરૂપી ધનુષ્ય, શ્રુતજ્ઞાનરૂપી ડોરી ઔર સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનરૂપી બાણ લગાઓ ધ્રુવ પર. વહ પહલે બોધપાહુડમેં આ ગયા હૈ. સમજમેં આયા? તેરા નિશાના ફિરે નહીં. સમજમેં આયા? જહાં બાણ મારના હૈ તો નિશાના તો નક્કી કરતા હૈ કિ નહીં? યા ઐસે હી જહાં-તહાં માર દેતા હૈ? જહાં-તહાં બાણ મારતા હૈ? નિશાના લગાતા હૈ. ઐસે તેરા નિશાના સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રકા નિશાના ધ્રુવ (પર લગાના હૈ). સમજમેં આયા?

जो इच्छइ णिस्सरिदुं[1] संसारमहण्णवाउ रुद्दाओ।
कम्मिंधणाण डहणं सो झायइ अप्पयं सुद्धं।।२६।।

વ્રત, તપ સે તો શુભભાવ હોગા, સ્વર્ગમેં બંધમેં જાના પડેગા, ઐસા કહતે હૈં. સમજમેં આયા? લેકિન સંસારસે છૂટનેકી જિસકી ભાવના હૈ..

અર્થ :- 'જો જીવ રુદ્ર અર્થાત્ બડે વિસ્તારરૂપ સંસારરૂપી સમુદ્રસે...' ચૌરાસીકે અવતારમેં કહીં પત્તા નહીં લગે. મનુષ્યપના કબ પાવે, ઐસા મનુષ્યપના પાનેકે બાદ ભી આર્ય ક્ષેત્ર મિલના, નિરોગ શરીર હોના, આયુષ્યકા લંબા હોના, વીતરાગકી વાણી સુનને મિલની ઔર સુનનેકે બાદ શ્રદ્ધા હોની બહુત દુર્લભ હૈ. સમજમેં આયા? રાજપાટ મિલના વહ દુર્લભ નહીં થા, વહ તો અનંત બાર મિલા. વીતરાગકી નિશ્ચલ શુદ્ધ વાણી મિલના

મહાદુર્લભ હૈ. સમજમેં આયા? ઔર જિસકા લક્ષ્ય કરના હૈ, ઐસે પ્રભુકા ધ્યેય કરના તો મહાદુર્લભ હૈ. સમજ મેં આયા?

મુમુક્ષુ :- હમકો તો સુલભ હૈ.

ઉત્તર :- ઈસલિયે કામ કરના ઐસા કહતે હૈં. આહાહા..! સમજમેં આયા? વહાણ કિનારે આયા. 'પોરબંદર'મેં ઐસા હુઆ થા. હૈ 'નેમિદાસભાઈ'? ખજૂરકા વાડિયા ખજૂર હોતા હૈ ન? વહ કિનારે લાયા. વહાં ઐસા પાની આયા... પૂરા દરિયામેં. દરબારકે મકાનકે પાસ. ... ખજૂર કા બડા જહાજ ભરા હુઆ કિનારે પર આ ગયા. સબેરે ... ખજૂર કા વાડિયા હોતા હૈ ન? ખલાસ હો ગયા. પાનીકા ઐસા પ્રવાહ આયા કિ જહાજકો લે ગયા. સબ ખજૂર નીચે પાનીમેં ચલા ગયા. ઐસે કિનારે આયે જહાજ, જલ્દી કામ કર લે, નહિ તો ... પવન વાયો... આહાહા..! સમજમેં આયા?

કલ આયા થા ન? રજનીશકા.... ધર્મ તો કહાં રહા? સ્ત્રી ઔર પુરુષ નગ્ન. .... સમજમેં આયા? 'જેતપુર'કા દૃષ્ટાંત નહીં દિયા થા? 'જેતપુર'. કાઠી.. કાઠી. સુના હૈ? યહાં 'જેતપુર' હૈ ન? 'જેતપુર'. એક ચાંપા કાઠી લડકા છોટા લેકિન ઈતના પુણ્ય લેકર આયા થા. દેઢ સાલકી ઉમ્ર થી. વહ ચાંપા બૈઠા થા. સાલ-ડેઢ સાલકી ઉમ્ર હોગી. કરીબ ઈતની હોગી. એક દિન બૈઠા થા. ઉસકે પિતાને ઉસકી માતાકો સંકેત કિયા, મજાકકી. લડકા ... મુહ ફેર દિયા. ડેઢ સાલકા હોગા. ... ઉસકે પિતાને માતાકી થોડી મજાકકી. ઐસા કિયા.. ઔર ઉસકી માતા અંદર ચલી ગઈ. જલકર મર ગઈ. ઐસી તો આર્યતા થી. અરે..! ચાંપા.. યહ હમારા ... નહીં. અંદર જાકર મર ગઈ. દેખો! ઈતના તો છોટી ઉમ્રસે ઐસા થા. સમજમેં આયા? વહ કહા થા. બાદમેં એક ચારણ આયા. જહાં ચારણ રહતા થા ઉસ ગાંવમેં ઉસ રાજાકો લડકા નહીં થા. વહ ચારણ યહાં આયા, ચાંપાકે પિતા કે પાસ. ઉસકે પિતાકો ખુશ કર દિયા. માંગ.. માંગ. અરે..! ચાંપા! મૈં માંગુગા તો તુઝે દેના પડેગા. માંગ. આપ હમારે ગાંવમેં આઓ. ચાંપાકે પિતાકો કહા. વહાં શાદી કરવા દુંગા. હમેં ચાંપા જૈસા લડકા દેખના હૈ. હમારે રાજાકો લડકા નહીં. ચાંપા જૈસા હમે લડકા ચાહિયે, ઐસા ચાહિયે.

વહ કહતા હૈ, ચલો ભૈયા! મૈંને વચન દે દિયા હૈ. મૈં ક્યા કહૂં? ચલો. રાસ્તેમેં બાતકી. અરે..! ભાઈ! હમેં લે જાકર ક્યા કરેગા તૂ? કાઠિયાણીસે શાદી કરવાયેગા, હમેં લડકા ચાહિયે. કાઠિયાણી ચાંપાકી માં કહાંસે હોગી? જો ઐસી નજર કરનેપર મર ગઈ, ઉસકી કોંખમેં ચાંપા હોતા હૈ. બેરકે પેડ પર આમ હોતે હૈં ક્યા? સમજમેં આયા? બોરડીકો ક્યા કહતે હૈં? બેર.. બેર. બેર કે પેડ આમ હોતે હૈં ક્યા? ચાંપાકી માં કહાંસે લાઓગે? ઔર ચાંપા કહાંસે લાઓગે? ઈતની છોટી ઉમ્રમેં થોડી મજાકકી તો મુંહ ફેર લિયા. વહ ચાંપા કહાંસે લાઓગે? ઔર ઉસકીમાં કહાંસે લાઓગે? વહાં (સંબંધ) નહીં હોગા. વાપસ આ ગયે. સમજમેં આયા? ચાંપા ઔર ઉસકીમાં ઐસી.

ઐસી આર્યતા તો લૌકિકમેં ભી જો ધર્મ નહીં સમજા થા ઉસે ભી થી. ઐસી આર્યદેશકી નીતિ નૈતિકતા થી ઐસી થી, ભાઈ! યે જીવન! આહાહા..! કિસ કુલમેં હમ આયે, કિસકી કોંખમેં હમ આયે, મેરી માતા કૌન, મેરે પિતા કૌન? કોંખ લજ્જિત હોગી, માતા લજ્જિત

હોગી. દૂસરી ચીજ હમેં નહીં હોતી. સમજમેં આયા? ઐસે તો નીતિ કે સજ્જનતાકે જીવન થે. લોકોત્તર ધર્મકી બાત તો ક્યા કરની? આહાહા..! 'ડાલચંદજી'! યહાં 'જેતપુર' હૈ ન? ઐસા કોઈ પુણ્ય લેકર આયા થા. છોટી ઉમ્રસે ઐસી આંખે.

મુમુક્ષુ :- મહારાજ! હિન્દીવાલે તો કુછ નહીં સમજે.

ઉત્તર :- નહીં સમજે? દૃષ્ટાંત તો દિયા. ચાંપા નામકા લડકા થા. હિન્દીમેં તો કહા. ગુજરાતીમેં કહાં કહા? ચાંપા નામકા એક લડકા થા. સાલ, ડેઢ સાલ કા. ઔર છોટી ઉમ્રસે વહ ઈતની તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાલા થા. ઉસકી આંખમેં ઝલકે, ઐસે બડે પુરુષકી ભાંતિ. વહ બૈઠા થા. સાલ-ડેઢ સાલ હોગા. ઉસકે પિતાને માતાકી કુછ મજાકકી. મજાકકી ઔર લડકેને મુખ ઘુમા લિયા. ઉસકી માતાકો ઐસા લગાકે બેટેને મેરી મજાક દેખ લી. રસોઈમેં જાકર જલકર મર ગઈ. પતિ-પત્ની હો તો મજાક હો જાતી હૈ. લેકિન લડકા મુખ ઘુમા લેતા હૈ, યે મુઝે દેખનેલાયક નહીં હૈ. મર ગઈ અંદર. બાદમેં કહા ન? દૂસરા એક ગાંવ થા. ઉસકા દરબાર થા ઉસકો લડકા નહીં થા. વહાંકા જો ચારણ થા વહ યહાં આયા, ચાંપાકે પિતાકે પાસ. ઉસકે બાપકો પ્રસન્ન કર દિયા. માંગ, માંગ. ચાંપા, મૈં માંગૂગા, લેકિન તુજે દેના મુશ્કિલ પડેગા. ક્યા માંગના હૈ? માંગ તૂ. તુમ હમારે રાજમેં આઓ. ઓહો..! ક્યા કરેગા? કાઠિયાણીકે સાથ શાદી કરવાઉંગા. હમે તેરા લડકા ચાહિયે. ચાંપા જૈસા લડકા હમેં ચાહિયે. અરે..! ... મૈંને વચન દિયા હૈ તો મૈં તો આઉંગા. લેકિન ચાંપા કહાંસે લાઓગે? ઔર ચાંપાકી માં કહાંસે લાઓગે? ચાંપાકી માંકી કોંખમેં ચાંપા હોતા હૈ. દૂસરી કાઠિયાણીકી કોંખ મેં ચાંપા નહીં હોતા. ઐસી સ્ત્રી કહાંસે આયેગી? ઉસકી માં તો વહી હોગી. કહાંસે ઐસી માતા લાયે કિ જિસકી કોંખમેં ઐસા લડકા. ઔર લડકા ભી ઐસા કી જો મેરી મજાક દેખકર ઐસા મુખ ફેર લિયા. ઓહોહો..! સમજમેં આયા? આહાહા..!

ઐસે ભગવાનકી ઓર નજર કરને પર.. સમજે? વ્યવહારસે પીઠ દેનેવાલા આત્મા મોક્ષ જાનેકે લિયે પાત્ર હૈ. વ્યવહારસે પીઠ દે. નજર નહીં. હમારે આત્મસ્વભાવકે આશ્રયકે સિવા કિસકા આશ્રય નહીં. ઐસા મોક્ષમાર્ગ કરનેવાલા કહાંસે લાઓગે? સમજમેં આયા? '...'! ઐસી બાત હૈ.

નિર્વાણકી પ્રાપ્તિ કરનેકા જિસકા વિચાર હૈ, **'વહ જીવ કર્મરૂપી ઈંધનકો દહન કરનેવાલે શુદ્ધ આત્માકા ધ્યાન કરતા હૈ.'** પીઠ દે, વ્યવહારકો, વિકલ્પકો પીઠ દે. છોડ દે. વહાં નજર મત કર. આહાહા..! સમજમેં આયા? 'વચનામૃત વીતરાગના પરમ શાંતરસ મૂળ, ઔષધ જે ભવરોગના કાયરને પ્રતિકૂળ'. ઐસા માર્ગ હોગા? અરે..! ઐસા માર્ગ કરકે અનંત મોક્ષમેં ચલે ગયે. સમજમેં આયા? બનિયા એં..એં.. કરે. એં..એં... કરનેવાલેકા યહ માર્ગ હૈ? પંડિતજી! **'કર્મરૂપી ઈંધનકો દહન કરનેવાલે શુદ્ધ આત્મા...'** આહાહા..! જહાં બાણ મારા વહીં બાણ માર. દૂસરા ધ્યાન નહીં. સમજમેં આયા? જિસ ભાવસે તીર્થંકરગોત્ર બંધે ઉસકી પ્રશંસાન રહે, અનુમોદનન રહે. હેય કરકે સ્વભાવ પર ધ્યાન લગા દે. આહાહા..! યદિ મહા રુદ્ર સંસારસે નિકલના હો તો. સમજમેં આયા? ભાવાર્થ કહેંગે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

પ્રવચન નં. ૭૨, ગાથા-૨૬થી ૨૮, ગુરુવાર, શ્રાવણ વદ ૧૧, તા.૨૭-૮-૭૦

૨૬મી ગાથા. એનો ભાવાર્થ. આજે ગુજરાતી. મોક્ષપાહુડની ૨૬મી ગાથા ચાલે છે. એનો ભાવાર્થ.

ભાવાર્થ :- 'નિર્વાણકી પ્રાપ્તિ કર્મકા નાશ હો તબ હોતી હૈ...' મોક્ષની પ્રાપ્તિ કર્મનો નાશ થાય તો હોય. એનો અર્થ કે આત્મામાં અશુદ્ધતા પર્યાયમાં છે. સમજાય છે કાંઈ? ખરેખર તો એ કર્મ છે. જડકર્મ તો એક નિમિત્તરૂપ બીજી ચીજ છે. એ કાંઈ બીજી ચીજ આત્મામાં અડતી નથી, સ્પર્શ કરતી નથી. પણ આત્મા શુદ્ધ પવિત્ર દ્રવ્યસ્વભાવ, એની પર્યાયમાં-અવસ્થામાં અશુદ્ધતા છે. અશુદ્ધતા ન હોય તો આનંદનો અનુભવ પ્રગટ વ્યક્તપણે હોવો જોઈએ.

કહે છે કે '**નિર્વાણકી પ્રાપ્તિ કર્મકા નાશ હો તબ હોતી હૈ...**' મુક્તિ અશુદ્ધતાના ભાવનો નાશ થાય ત્યારે શુદ્ધની પ્રાપ્તિ થાય. '**ઔર કર્મકા નાશ શુદ્ધાત્માકે ધ્યાનસે હોતા હૈ...**' ત્યારે એ અશુદ્ધતાના ભાવનો નાશ એ આત્માના પવિત્ર ધ્યાનથી થાય છે. સમજાય છે કાંઈ? આત્મા, એક સમયની પર્યાયમાં જે અશુદ્ધ છે એ તો અનાદિની પર્યાયદૃષ્ટિ છે- અજ્ઞાનદૃષ્ટિ છે. હવે એ અશુદ્ધતાનો જેને નાશ કરવો હોય એણે શું કરવું? કે એક સમયની જે અશુદ્ધતા છે એ સિવાયનો ત્રિકાળ સ્વભાવ, અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર ભગવાન, એ અતીન્દ્રિય આનંદ તરફનું એણે ધ્યાન કરવું. સમજાય છે કાંઈ? જેમ રાગ, પુણ્ય-પાપના અશુદ્ધભાવનું ધ્યાન છે અનાદિનું. તેણે વિકારને ધ્યેય કરીને, વિકારનું ધ્યાન એણે અનંતકાળથી નિગોદથી માંડી નવમી ગ્રૈવેયક જૈન દિગંબર નગ્ન સાધુ, દિગંબર દ્રવ્યલિંગી (થઈને ગયો), એણે પણ ધ્યાન તો કર્યું છે. રાગનું. અશુદ્ધતા, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પનું ધ્યાન એ સંસાર. અને એ અશુદ્ધતાનો જેને નાશ કરવો હોય એણે ત્રિકાળ શુદ્ધ ભગવાનઆત્મા '**શુદ્ધાત્માકે ધ્યાનસે હોતા હૈ...**' એ અશુદ્ધતા, મિથ્યાત્વ, રાગ-દ્વેષ, દુઃખરૂપ દશા એ આનંદમૂર્તિ ભગવાન, એનું અંતર ધ્યાન કરવાથી અશુદ્ધતાનો નાશ થાય છે. બીજી કોઈ ક્રિયાકાંડથી થાતો નથી. સમજાય છે કાંઈ? વ્રત, નિયમ, દયા, દાન આદિ એ તો બધું પુણ્યબંધનું કારણ છે. પુણ્યબંધના કારણથી કાંઈ બંધનનો નાશ થાય નહિ.

'**શુદ્ધાત્માકે ધ્યાનસે હોતા હૈ...**' જરી વાત તો સૂક્ષ્મ સંક્ષેપ લીધી છે. પહેલો વિકલ્પમાં એણે નિર્ણય કરવો જોઈએ કે વસ્તુ શુદ્ધ આનંદનું ધામ (છે), જેમાં સુરતા લગાવવાથી આનંદ આવે એવી એ ચીજ હું છું. એવો એણે પહેલો વિકલ્પ નામ રાગમિશ્રિત વિચારમાં આવો એણે નિર્ણય કરવો જોઈએ. પછી તેણે વિકલ્પનો પણ નિર્ણય છોડી દઈ... સમજાય છે કાંઈ? શુદ્ધાત્માનું ધ્યાન (કરે). અરે..! ભાઈ! કોઈ કહે કે ધ્યાન તો ઉપર હોય.

મુમુક્ષુ :- આ .. અનાદિનું ધ્યાન છે.

ઉત્તર :- ધ્યાન તો અનાદિનું આમ છે રાગમાં. એણે આત્માનું ધ્યાન કરવું. ગુલાંટ ખાય છે વાત. ઝીણી વાત છે. પર્યાયબુદ્ધિમાં એક સમયની અવસ્થાની બુદ્ધિમાં એક

સમયના અંશનું ધ્યાન નામ ધ્યેય બનાવીને એની એકાગ્રતા છે. ઝીણી વાત. એક સમયની પ્રગટ અવસ્થા તેને પોતાનું આખું સ્વરૂપ માની તેને ધ્યેય બનાવી, તેનું ધ્યાન અનાદિનું અજ્ઞાનીને છે. હવે એ ધ્યાનને નાશ કરવું હોય તો શુદ્ધાત્માનું ધ્યાન (કરવું). શુદ્ધ વસ્તુ પવિત્ર ધામ, એમાં દૃષ્ટિ લગાવી અને એમાં એકાકાર થવું એ ધ્યાનથી અશુદ્ધ દુઃખરૂપ એવી સંસારદશા, તેનો નાશ થાશે. 'પોપટભાઈ'!

મુમુક્ષુ :- સાચું ધ્યાન એ છે.

ઉત્તર :- ખોટું ધ્યાન આ સંસારનું. ખોટું ધ્યાન કરીને કાંઈ પરનું કરે નહિ. રાગ અને દ્વેષ વિકલ્પમાં એકાગ્રતા એ ખોટું ધ્યાન. અને સ્વભાવ ચૈતન્યમૂર્તિ જ્ઞાયક પ્રભુ પૂર્ણાનંદનો નાથ એ હું પૂર્ણ પરમાત્મા છું. એવી અંતર દૃષ્ટિ મૂકીને એમાં એકાગ્ર થવું એ ધ્યાન. સમજાય છે કાંઈ?

આ શું કહેવાય છે આ? આ ધ્યાન શું? ધ્યાન એટલે આ આત્મા. એનું ધ્યાન પર ઉપર છે એને સ્વમાં ધ્યાન કરવું એ એનો ઉપાય છે. ધ્યાન તો એને આવડે છે. સમજાય છે કાંઈ? હેં! આવડે છે કે નહિ? બરાબર વિચારમાં રોકાઈ જાય તો કાંઈ ખબર પણ ન પડે. બહારની ખબર ન પડે. શું કહ્યું?

મુમુક્ષુ :- બહારમાં ...

ઉત્તર :- આ સંસારનું ધ્યાન વારંવાર આવે છે. આ શેની વાત ચાલે છે? સંસારના ધ્યાનની વાત ચાલે છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- પ્રભુ આત્માનું વારંવાર...

ઉત્તર :- વારંવાર એણે અભ્યાસ કે દિ' કર્યો છે? અભ્યાસ કર્યો નથી પણ અંતર વલણ કરવું એ ઠીક છે અને પુણ્ય-પાપમાં વલણ એમાં ધૂન લગાવવી પુણ્ય-પાપની એ તો બંધનું કારણ છે. સમજાય છે કાંઈ? પુણ્ય-પાપના શુભાશુભભાવમાં તો આત્મા ઘેરાઈ ગયો છે. એનું ધ્યાન કરે એ તો અનાદિ સંસારથી કરી રહ્યો છે. સમજાય છે કાંઈ? ચાહે તો દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજાનો વિકલ્પ એ પણ રાગ અને એનું ધ્યાન એ આર્તધ્યાન છે. સમજાય છે કાંઈ? એમાં આત્માની શાંતિના પ્રાણ પીડાય છે. આહાહા..! એય..! 'મનસુખભાઈ'! ક્યારે કરવું પણ આવું? વખત મળે નહિ, હવે શું કરવું?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- શુભભાવમાં પણ સાંભળે છે ત્યારે તો એને સંભળાય છે કે નહિ? સાંભળે છે ત્યારે અહીં શુભભાવ છે ને?

હવે અહીં તો કહે છે કે તે શુભભાવ તો તને અનંતવાર આવ્યો અને એનું ધ્યાન પણ કર્યું, સંકલ્પ-વિકલ્પ. પણ એ સંકલ્પ-વિકલ્પ વિનાનો આત્મા છે. જે સંકલ્પ-વિકલ્પને કદી અડ્યો પણ નથી, સ્પર્શ્યો પણ નથી. આહાહા..! બહારની ચીજને તો ક્યાંય સ્પર્શ્યો નથી. સમજાય છે કાંઈ? અહીં શરીર અને આત્મા ભેગું દેખાય પણ શરીરને આત્મા સ્પર્શ્યો નથી. શરીર આત્માને સ્પર્શ્યું નથી, આત્મા શરીરને સ્પર્શ્યો નથી. એવો શ્લોક છે ચોખ્ખો 'પરમાત્મપ્રકાશ'માં છે. સમજાય છે? 'પરમાત્મપ્રકાશ'માં શરીરને આત્મા સ્પર્શ્યો નથી અને

આત્માને શરીર સ્પર્શ્યું નથી.

મુમુક્ષુ :- કાર્મણશરીરને તો સ્પર્શ છે.

ઉત્તર :- કાર્મણ શરીર છે એ જડ છે અને આ તો ચૈતન્ય છે. માટી એ તો રૂપી છે અને ભગવાન અરૂપી છે. કાર્મણશરીર તો રૂપી, જડ, માટી, સ્થૂળ. એને કેમ સ્પર્શે? અહીંયાં તો શુભ અને અશુભ સંકલ્પ-વિકલ્પ છે એને દ્રવ્યસ્વભાવ સ્પર્શતો જ નથી, સ્પર્શ્યો જ નથી. ઝીણી વાત છે.

મુમુક્ષુ :- શરીરને કાંઈ વાગે તો દુઃખ ન થાય.

ઉત્તર :- ન થાય. આત્માને ક્યાં થાય છે? શરીરને કારણે થાતું નથી. શરીર મારું એવી મમતાને કારણે થાય છે. શરીરને કારણે નહિ, શરીર તો જડની અવસ્થા છે. આ તો જડની અવસ્થા છે. શરીર-માટીની અવસ્થા છે. માટીની અવસ્થામાં કાંઈક થાય એમાં ચૈતન્યની અવસ્થામાં કાંઈક થાય?

મુમુક્ષુ :- શરીરને ખોરાકની આવશ્યકતા તો ખરી ને?

ઉત્તર :- આવશ્યક કોનો હતો? એ તો આવવાનો હોય તે દિ' આવે. એ તો નથી વાત કહેતા કે ખાનારનું નામ દાણે દાણે છે. તમારે કહેવત છે કાંઈ? શું છે?

મુમુક્ષુ :- દાને દાને પર લિખા હૈ ખાનેવાલે કા નામ.

ઉત્તર :- એ. ખાનારની દાણે દાણે મહોર લાગી છે. એનો અર્થ કે જે રજકણો શરીરના સંયોગમાં આવવાના તે આવવાના. એના વિકલ્પથી આવે અને એ સંભાળ કરે તો આવે એવી વસ્તુ નથી. અને જે પરમાણુ અહીંયાં સુધી આવ્યા પણ અંદરમાં ન જવાના હોય તો અહીંથી નીકળી જશે.

મુમુક્ષુ :- પેટમાં જઈને નીકળી જાય.

ઉત્તર :- આ તો પેટમાં જઈને પણ ઊલટી થઈ જશે. કારણ કે જેટલો કાળ એક સમય ત્યાં રહેવાનો તે એમ રહેશે. એ તારે કારણે નહિ. શેઠ!

મુમુક્ષુ :- મમતા કૈસે છૂટે ?

ઉત્તર :- આ કહીએ છીએ. ઝાડને પકડી રાખે.. એ દૃષ્ટાંત નહોતું આપ્યું?

મુમુક્ષુ :- વિવેક જેવી કાંઈક આવશ્યકતા હોય છે ને?

ઉત્તર :- ક્યાં ધૂળેય આવશ્યકતા નથી. કોની આવશ્યકતા? વિવેક કોને કહે? રાગથી ભિન્ન થઈને પોતાના સ્વભાવની સંભાળ કરવી એ વિવેક છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- આવશ્યકતા હોય તેથી આવે?

ઉત્તર :- આવે છે ક્યાં? આ તો આવશ્યકતા જ નથી. કોની આવશ્યકતા? ભગવાન તો 'નિયમસાર'માં કહે છે, **'जं कज्जं तं णियमं'** નિયમથી કરવા લાયક હોય તો તે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર, એ આવશ્યક છે.

મુમુક્ષુ :- મુખ્ય આવશ્યક એ જ છે ને.

ઉત્તર :- એ જ આવશ્યક છે. ઓલું આવશ્યક નથી એને આવશ્યક કહેવું. સમજાય છે કાંઈ? ઝીણી વાત, ભાઈ! જન્મ-મરણના દુઃખથી છૂટવું. એ દુઃખ છે એ જન્મ-મરણનું

દુઃખ નથી પણ ભ્રમણાનું દુઃખ છે. જન્મ-મરણ તો પરવસ્તુ છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એનું નામ સમાધિ. સમજ્યા વિના બેસે આમ ને આમ કરીને. કુંભક અને રેચક (કરે), ધૂળેય હાથ નહિ આવે ત્યાં. આમ શ્વાસ કરે અને ફલાણું કરે. એ તો બધા મૂઢ થઈ જવાના.

ચૈતન્ય ભગવાન પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ, જેને ભગવાનઆત્મા કહે. પુણ્ય-પાપને આત્મા કહે પ્રભુ? એ તો આસ્રવ કહે, એને તો અજીવ (કહે). એના સ્વભાવમાં શુદ્ધતા પરિપૂર્ણ છે એનું ધ્યાન કરે તો '**સંસારસે નિકલકર મોક્ષકો ચાહે વહ શુદ્ધ આત્મા જો કિ-કર્મમલસે રહિત અનંતચતુષ્ટય સહિત (નિજ નિશ્ચય) પરમાત્મા હૈ ઉસકા ધ્યાન કરતા હૈ.**' દેખો! ઉદયભાવમાંથી નીકળવું હોય, સંસાર એટલે ઉદયભાવ, રાગ-દ્વેષ, પુણ્ય-પાપ ગતિ એ સંસાર. સંસાર એ કાંઈ આત્માની પર્યાયથી દૂર ન હોય, છે નહિ. કહે છે, એ સંસારથી નીકળવું હોય, અહો..! ભગવાનઆત્મા રાગ અને પુણ્યના પરિણામમાં એકમેક ઉદયભાવ પોતાનો માની અને રહ્યો છે એ સંસાર છે. સમજાય છે કાંઈ? એ સંસારથી નીકળવું હોય તો ભગવાનઆત્મા પવિત્ર-શુદ્ધ, એને ધ્યેય બનાવી એનું ધ્યાન કરવું એ ધ્યાનમાં અશુદ્ધતાનો નાશ થાય. બીજી કોઈ રીત છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? રાત્રે કોઈ પૂછતું હતું ને? વ્યાખ્યાન થયા, આ બધું ક્લાસ ચાલ્યો, પછી પ્રશ્ન હતો કે અમારે શું સમજવું?

વાત એ કે આ વસ્તુ અંદર છે. એક સમયની પ્રગટ અવસ્થા વ્યક્તપણે ભાસે છે એ સિવાય એક પર્યાયની પાછળ અનંત સ્વભાવનો સાગર મોટો પર્વત ડુંગર પડ્યો છે. સમજાય છે કાંઈ? શું થાય? જે રીત છે તે રીત પકડવામાં ન આવે અને ધર્મ થાય, માને, અનંતકાળથી માન્યું છે. અહીં તો કહે છે, '**સંસારસે નિકલકર મોક્ષકો ચાહે...**' એમ વાત છે ને? ઉદયભાવમાંથી નીકળી અને છૂટવાનું ચાહે. આહાહા..! '**કર્મમલસે રહિત અનંતચતુષ્ટય સહિત (નિજ નિશ્ચય) પરમાત્મા હૈ ઉસકા ધ્યાન કરતા હૈ.**' અરે..! હું અનંત-અનંત..

મુમુક્ષુ :- પરમાત્મા..

ઉત્તર :- આત્મા પરમાત્મા જ છે. પર્યાયમાં પામરતા, વસ્તુમાં પ્રભુતા.

મુમુક્ષુ :- અનંતચતુષ્ટય ...

ઉત્તર :- ત્રિકાળ. ત્રિકાળ અનંત ચતુષ્ટય સહિત છે. સમજાય છે કાંઈ?

એ વાત પોતાને અંતરમાં બેસવી જોઈએ. સમજાણું કાંઈ? એમ ને એમ ભાષા આવે એમ કાંઈ નથી. વસ્તુ સ્વરૂપ આવું છે એમ અંતર ભાવમાં બેસવું જોઈએ. ધારણામાં આવ્યું કે આવો છે એ કાંઈ વસ્તુ નથી. સમજાય છે કાંઈ? આત્મા શુદ્ધ છે, ઉપાદેય છે, પવિત્ર છે, અનંતચતુષ્ટય, જ્ઞાન અનંત, અનંતદર્શન, અનંતઆનંદ, અનંતવીર્ય એવો છે એ લક્ષમાં, ધારણામાં આવ્યું એ કાંઈ ચીજ નથી. દૃષ્ટિમાં તો આવ્યો નથી વિષય. સમજાણું કાંઈ? બેહદ અનંતજ્ઞાન, અનંતઆનંદ, અનંતવીર્ય, અનંતદર્શન, અનંતવીતરાગ શાંતિ એવો એ આત્મભાવ એનું ધ્યાન કરવું. આહાહા..!

નમોક્ષકા ઉપાય ઈસકે બિના અન્ય નહીં હૈ.' છે? દેખો! '**ઉસકા ધ્યાન કરતા હૈ.**

મોક્ષકા ઉપાય ઈસકે બિના અન્ય નહીં હૈ.' બીજો કોઈ ઉપાય નથી. દયા, દાન, વ્રત ને ભક્તિ ને પૂજા એ બધો કંઈ મોક્ષનો ઉપાય નથી. એ તો બંધનો ઉપાય છે. આહાહા..! આકરું કામ. ભાવમાં એ વાત, જ્ઞાનમાં એ વાત ભાસવી જોઈએ. સમજાય છે કાંઈ? કોઈપણ ઉપાય વડે કરીને એ આત્મા આ ચીજ છે એમ જ્ઞાનમાં ભાસવું જોઈએ. ભાસ્યા વિના એનું ધ્યાન થઈ શકે નહિ.

મુમુક્ષુ :- કોઈ ઉપાય નહિ?

ઉત્તર :- મોક્ષના ઉપાય વિના અન્ય કોઈ ઉપાય નથી. આ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા, જાત્રા સમ્મેદશિખરની, શેત્રુંજયની જાત્રા, ૫-૫, ૧૦-૧૦, ૫૦ લાખ ખર્ચે એક એક મંદિરમાં. એ કંઈ ઉપાય નથી મોક્ષનો. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- .. એટલે? કોઈને નહિ પછી શું? કોઈને એ દ્વારા મોક્ષ થતો નથી. એ તો વિકલ્પ છે, રાગ છે, એ તો અજ્ઞાનભાવ છે. અજ્ઞાનભાવથી જ્ઞાનભાવ પ્રગટ થાય છે? આહાહા..! બહુ સંક્ષેપમાં કહ્યું છે ને?

'**ध्यायति आत्मानं शुद्धम्**' '**झायइ अप्पयं सुद्धं**' આહાહા..! '**कम्मिंधणाण डहणं**' કર્મરૂપી ઈંધણ નામ લાકડીને બાળવા માટે એ આત્મા એક જ ઉપાય (છે), ત્રણકાળ ત્રણલોકમાં. વસ્તુને ધ્યાનમાં ધ્યેય બનાવી તેમાં ઠરવું. આવે છે કે નહિ? ૪૭ ગાથામાં કહ્યું છે. '**दुविहं पि मोक्खहेउं झाणे पाउणदि जं मुणी णियमा**' 'દ્રવ્યસંગ્રહ'માં લ્યો! 'નેમિચંદ્ર સિદ્ધાંતચક્રવર્તી' કહે છે. ૪૭ ગાથા. ચાર અને સાત. સૈંતાલિસ કહે છે ને તમારે? '**दुविहं पि मोक्खहेउं**' સમજાય છે? શું છે એ? 'દ્રવ્યસંગ્રહ'. 'દ્રવ્યસંગ્રહ' અહીં નથી. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- જ્ઞાનમાં ભાસવું એ...

ઉત્તર :- ભાસ એટલે જ્ઞાનનો ભાસ બીજું થવાનું શું? જ્ઞાનમાં આ વસ્તુ છે એમ ખ્યાલમાં આવવું જોઈએ. ભાસવું જોઈએ એટલે ખ્યાલમાં આવવું જોઈએ કે જ્ઞેય બનાવવું જોઈએ એ તો બધું એક જ છે. એ તો એને કરવી છે કે કો'ક કરાવી દે? આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ભાસવું જોઈએ, અનુભવ કરવું એક જ વાત છે?

ઉત્તર :- ભાસ્યમાનમાં પહેલા ભાવમાં ખ્યાલ આવવો જોઈએ, પછી અનુભવ કરવો એ ધ્યાન છે. આહાહા..! 'શુદ્ધતા વિચારે ધ્યાવે શુદ્ધતામેં કેલી કરે' આવે છે ને? અમૃતધારા વરસે. રાગના, વિકલ્પના ધ્યાનમાં ઝેર ધારા વરસે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના પરિણામમાં તો ઝેર ધારા વસે છે. આરે..આરે!

આ ભગવાનઆત્મા રાગરહિત વસ્તુના સ્વરૂપમાં તદ્દન આનંદ અને શુદ્ધતા પડી છે એનું અંતર ધ્યાન લગાવવું. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એ પણ એક ધ્યાનની જ પર્યાય છે. સમજાણું કાંઈ? સમ્યગ્દર્શન એટલે આમ માનવું-બાનવું એમ નહિ. અંતર વસ્તુમાં એકાગ્ર થવું એ ધ્યાન. બીજા વિકલ્પો છૂટી જવા. સ્વરૂપ શુદ્ધતામાં કેલી આનંદ કરે... આહાહા..! એનું નામ મોક્ષનો ઉપાય. સમજાય છે કાંઈ? એ વિના બીજો મોક્ષનો ઉપાય નથી.

મુમુક્ષુ :- સ્વરૂપ સન્મુખ કેલી આનંદધામ

ઉત્તર :- કેલી આનંદધામ આનંદસ્વરૂપ છે. આનંદનું વેદન એ જ ધ્યાન છે. સમજાણું કાંઈ?

अब आत्माका ध्यान करनेकी विधि बताते हैं :-

ગાથા-૨૭

सव्वे कसाय मोत्तुं गारवमयरायदोसवामोहं।
लोयववहारविरदो अप्पा झाएह झाणत्थो।।२७।।

सर्वान् कषायान् मुक्तवा गारवमदरागदोषव्यामोहम्।
लोकव्यवरहारविरतः आत्मानं ध्यायति ध्यानस्थ।।२७।।

સઘળા કષાયો, મોહરાગવિરોધ-મદ-ગારવ તજી,
ધ્યાનસ્થ ધ્યાવે આત્મને, વ્યવહાર લૌકિકથી છૂટી. ૨૭.

अर्थ :- मुनि सब कषायोंको छोड़कर तथा गारव, मद, राग, द्वेष तथा मोह इनको छोड़कर और लोकव्यवहारसे विरक्त होकर ध्यानमें स्थित हुआ आत्माका ध्यान करता हैं।

भावार्थ :- मुनि आत्माका ध्यान ऐसा होकर करे-प्रथम तो क्रोध, मान, माया, लोभ इन सब कषायोंको छोड़े, गारवको छोड़े, मद जाति आदिके भेदसे आठ प्रकारका है उसको छोड़े, रागद्वेष छोड़े और लोकव्यवहार जो संघमें रहनेमें परस्पर विनयाचार, वैयावृत्य, धर्मोपदेश, पढ़ना है उसको भी छोड़े, ध्यानमें स्थित हो जावे, इसप्रकार आत्माका ध्यान करे।

हाँ कोई पूछे कि-सब कषायोंका छोड़ना कहा है उसमें तो सब गारव मदादिक आ गये फिर इनको भिन्न भिन्न क्यों कहे? उसका समाधान इसप्रकार है कि-ये सब कषायोंमें तो गर्भित हैं किन्तु विशेषरूपसे बतलानेके लिए भिन्न भिन्न कहे हैं। कषायकी प्रवृत्ति इसप्रकार है-जो अपने लिये अनिष्ट हो उससे क्रोध करे, अन्यको नीचा मानकर मान करे, किसी कार्य निमित्त कपट करे, आहारादिकमें लोभ करे। यह गारव है वह रस, ऋद्धि और सात-ऐसे तीन प्रकारका है ये यद्यपि मानकषायमें गर्भित हैं तो भी प्रमादकी बहुलता इनमें है इसलिये भिन्नरूपसे कहे हैं।

मद-जाति, लाभ, कुल, रूप, तप, बल, विद्या ऐश्वर्य इनका होता है वह न करे। राग-द्वेष प्रीति-अप्रीतिको कहते हैं, किसीसे प्रीति करना, किसीसे अप्रीति करना इसप्रकार लक्षणके भेदसे भेद करके कहा। मोह नाम परसे ममत्वभावका है, संसारका ममत्व तो मुनिके है ही नहीं परन्तु धर्मानुरागसे शिष्य आदिमें ममत्वका व्यवहार है वह भी छोड़े। इसप्रकार भेद-विवक्षासे भिन्न भिन्न कहे हैं, ये ध्यानके घातक भाव हैं, इनको छोड़े बिना ध्यान होता नहीं है इसलिये जैसे ध्यान हो वैसे करे।।२७।।

ગાથા-૨૭ ઉપર પ્રવચન

'આગે આત્માકા ધ્યાન કરનેકી વિધિ બતાતે હૈં :–' હવે વિધિ બતાવે છે.

सव्वे कसाय मोत्तुं गारवमयरायदोसवामोहं।
लोयववहारविरदो अप्पा झाएह झाणत्थो।।२७।।

મુનિની પ્રધાનતાથી કથન છે. મોક્ષ મુનિને થાય છે ને? એને માટે એની મુખ્ય વાત છે.

અર્થ :– 'મુનિ સબ કષાયોંકો છોડકર ગારવ, મદ, રાગ, દ્વેષ તથા મોહ ઈનકો છોડકર...' એ સર્વ કષાયમાં આવે છે પણ એનું વિશેષ ખોલે છે. **'લોકવ્યવહારસે વિરક્ત હોકર...'** આહાહા..! લોકવ્યવહાર એટલે? ધંધા-પરિપાટી એ નહિ. ગુરુ પાસે રહીને, સંપ્રદાયમાં રહીને બીજા સાધુ સાથે વિનય આદિ કરવો એ બધો વ્યવહાર છે. એ લૌકિક વ્યવહાર છે. એ વ્યવહાર છોડી દઈને. આહાહા..! ભારે કામ!

મુમુક્ષુ :– .. ધંધો-વેપાર નહિ ?

ઉત્તર :– હવે એ તો ક્યાંય ધૂળમાં રહ્યો. ધંધો કોણ કરે? પાપના પરિણામ કરે, પરના શું કરે? એય..! 'પોપટભાઈ'! શું હશે? 'મનસુખભાઈ'! ... એકને મોકલ્યો રખડવા ત્યાં ઓલી કોર પરદેશમાં. બે જણા અહીં છે. ત્રણ જણા. બે જણા એમ હતું કાંઈક.

મુમુક્ષુ :– .. કાંઈ 'સોનગઢ'માં થોડા મળે ?

ઉત્તર :– માલ તો આત્મામાં મળે છે. બહારમાં ધૂળેય નથી અને કોઈ લાવી શકતું નથી. આહાહા..! એય..! 'નેમિદાસભાઈ'!

કહે છે, **'લોકવ્યવહારસે વિરક્ત હોકર ધ્યાનમેં સ્થિત હુઆ...'** આ વિધિ.

ભાવાર્થ :– 'મુનિ આત્માકા ધ્યાન ઐસા હોકર કરે-પ્રથમ તો ક્રોધ, માન, માયા, લોભ ઈન સબ કષાયોંકો છોડે,...' પાઠમાં પણ છે, દેખો! **'सव्वे कसाय'** સર્વે કષાય તો બારમે છૂટે, અગિયારમે છૂટે. હવે સાંભળને. અહીં તો પાઠ એમ છે. સર્વ કષાય છૂટે તો અગિયારમે અને બારમે ધ્યાન કહેવાય?

અહીં તો દૃષ્ટિમાંથી વિકલ્પને છોડ્યો એણે બધા કષાય છોડ્યા. એ છોડ્યા છૂટા પડ્યા છે. એ કાંઈ એના છે નહિ. ધર્મીના એ વિકલ્પ છે એ ધર્મીના નથી. જડના છે. સમજાય છે કાંઈ? આહાહા..! પ્રથમ તો સર્વ કષાય છોડે એમ છે ને? મૂળ પાઠમાં તો એમ છે. સર્વે કષાય છોડી. એનો અર્થ એમ કરે કે બધા કષાય છૂટે ત્યારે ધ્યાન થાય. તો વાત તો એમ જ છે પણ એનો અર્થ પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ-કષાય છે એ બધો કષાય એને છોડે ત્યારે આત્માનું ધ્યાન થાય. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ભારે કરવાનું .. ભારે ભાઈ આ. એટલે માણસને ચડાવી દીધા છે ને બધે. વ્રત કરો, મહાવ્રત કરો, અણુવ્રત કરો. મહાવ્રત પાળો અને અણુવ્રતનો ઉપદેશ આપો.

મુમુક્ષુ :– એ કોઈ બુરી ચીજ છે?

ઉત્તર :– વિકલ્પ તો બુરી ચીજ છે. અહીંયાં આવશે મહાવ્રત લઈને. પણ એ તો

સ્વભાવનો અનુભવ હોય, એમાં આનંદની સ્થિરતા મહાવ્રતના કાળમાં હોય, એને આવા મહાવ્રતના વિકલ્પ વ્યવહારે હોય. નિશ્ચય વ્રત તો સ્વરૂપમાં રમણતા તેને નિશ્ચય મહાવ્રત કહે છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? આનંદમાં રમે એને નિશ્ચય વ્રત કહે છે. મહાવ્રતના પરિણામ એ તો વિકલ્પ રાગ છે, ઝેર છે, દુઃખ છે. ખુશી થાય. આવે ને? મહાપુરુષોએ કર્યા. મહાવ્રત કેમ કર્યા? પોતે મોટા છે. એને એકદેશ વ્રત કહ્યું છે. મહાવ્રતને એકદેશ વ્રત કહ્યું છે. એકદેશનો અર્થ એક અંશ રાગ ઘટ્યો છે એટલી અપેક્ષાએ. બાકી પોતે રાગ છે. સર્વદેશ તો આત્મા આનંદનો અનુભવ કરી આનંદમાં જામી જાય. જમ. ઘટ્ટ કહે છે ને? ઘટ્ટ થઈ જાય જામીને. આહાહા..! એને ખરેખર ભગવાન સાચા મહાવ્રત (કહે છે). વિધિની ખબર ન મળે અને અવિધિએ કરવા જાય. એ શબ્દ પડ્યા ને? **'ધ્યાન કરનેકી વિધિ બતાતે હૈં.'**આ વિધિ છે. બીજી વિધિ કરવા જાય તો મળશે નહિ.

મુમુક્ષુ :- કોઈ ચીજ પહેલા નથી કરી પછી કોઈ નવી મળે એમાં આનંદ આવે છે ને?

ઉત્તર :- હા, તો આનંદમય મળે એમાં આત્માને આનંદ આવે ને. નવું મળ્યું ને. અનાદિની દૃષ્ટિ રાગ-દ્વેષ ... આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ગારવ..

ઉત્તર :- અભિમાન. આવશે કળશ.

'ઈન સબ કષાયોંકો છોડે, ગારવકો છોડે,...' એ આગળ આવશે. રસ, ઋદ્ધિ, શાતા ગારવ. માનમાં આવી જાય છે પણ આ વિશેષ-ખાસ છે માટે જુદા પાડ્યા. આમાં રસ, ઋદ્ધિ અને શાતા ત્રણ લીધા છે ને? ઓલામાં વળી શબ્દ ગારવ એમ લીધું. શબ્દ ગારવ. સારી ભાષા હોય, કંઠ હોય, બોલતા આવડે. ભક્તામર પ્રણીત મૌલિ મણિપ્રભાનાં... આમ અવાજ આવે ધ્વનિ આમ જાણે. સિંહ-સિંહ. સિંહ જાણે મલપતો હોય એમ ભાષા આવે. એવી ભાષાનું અભિમાન હોય.

મુમુક્ષુ :- ઊંચા સ્વર.

ઉત્તર :- ઊંચા સ્વર ધૂળના. એ તો જડ છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? એ કંઠનું અભિમાન. ઓલામાં એમ આવે છે, ભાઈ! જુઓ! એમાં હશે. શબ્દ ગારવ હશે એમાં. એમાં શબ્દ ગારવ. છે? બસ એ. અહીં રસ આવે. રસ, ઋદ્ધિ, શાતા. ત્યાં શબ્દ ગારવ લીધું છે. શબ્દનું અભિમાન. મારી ભાષા કેવી! મોતીના દાણા જેવી ભાષા. સ્પષ્ટ ભાષા. ઉંહું... હું.. એવી નહિ. ચોખ્ખી ભાષા. એય..! 'પોપટભાઈ'! દશ-દશ હજાર માણસમાં પણ હું... આ શું કહેવાય તમારે? માઈક વિના બોલું તો દશ હજાર માણસ સાંભળે. એવી મારી ભાષા. ભાષા તારીને? તું જડ થઈ ગયો. 'શોભાલાલજી'! ભાષા. કંઠની મીઠાશ.

એક બાઈ નહોતી કોઈ? 'સરોજીની નાયડુ'. બાઈ. બોલે તો આમ ટોકરી જાણે. ટોકરી હોય ને પીત્તળની. ઝણઝણાટ વાગે કંઠ. પણ આ તો માટી જડ છે. કર્મની પર્યાય વાજામાંથી અવાજ નીકળે છે કે નહિ? એમ આ વાજુ છે, ... છે જડ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- સાંભળનારને લાભ મળે.

ઉત્તર :- સાંભળનારને લાભ એને કારણે મળે છે. કાંઈ ભાષાથી નથી મળતો. એ

પોતાના સ્વભાવ ઉપર લક્ષ કરે તો લાભ મળે. ત્યારે ભાષાને નિમિત્ત કહેવામાં આવે. આમ છે બધી વાતું બહુ ફેરફાર. આહાહા..! માણસને તો એમ થાય કે ઉપદેશ આપણે બીજાને દઈએ તો ધર્મ પામે તો આપણને કાંઈક લાભ મળે.

મુમુક્ષુ :- કેટલા ટકા?

ઉત્તર :- દસમો ટકો. દસમો ભાગ આવે કહે છે નહિ કાંઈક? આવે છે.

મુમુક્ષુ :- આ જમીન અમારી છે. તમે થોડો ધર્મ કરો તો દસમો ભાગ અમને મળે.

ઉત્તર :- 'સ્વામિ કાર્તિકિયાનુપ્રેક્ષા'માં આવે છે. જે કંઈ પૈસા હોય એનો દસમો ભાગ દાનમાં દેવો. ઓછામાં ઓછો, હોં! આમ છઠ્ઠો ભાગ દેવો એમ કહે છે. 'સ્વામી કાર્તિકિયાનુપ્રેક્ષા'ની ટીકામાં છે.

મુમુક્ષુ :- રૂપિયામાંથી કે વ્યાજમાંથી?

ઉત્તર :- પેદાશમાંથી આપે તોપણ ઘણું, લ્યોને. મૂડીમાં તો એકકોર રહ્યું. એય..! 'ભગવાનજીભાઈ'! પેદાશ થતી હોય ને પાંચ લાખ, એમાંથી છઠ્ઠો ભાગ આપે તોપણ ઘણું.

મુમુક્ષુ :- ... શેઠ કહે છે...

ઉત્તર :- જાય .. તો કરો ભાગ. ખરેખર ભાગ હોય તો જે પોતા પાસે મૂડી હોય એનો ભાગ દેવો જોઈએ. ધર્મમાં છઠ્ઠો ભાગ. થોડામાં થોડો દસમો ભાગ એમ લખ્યું છે 'સ્વામી કાર્તિકિયાનુપ્રેક્ષા'માં. એય..! શેઠ! એટલું બધું ક્યાંથી દે? ઓલા છોકરા ના પાડે.

મુમુક્ષુ :- ...ન્યાય ઉપાર્જિત...

ઉત્તર :- ન્યાય ઉપાર્જિત હોય કે અન્યાય ઉપાર્જિત હોય. .. ઘસાવામાં શું વાંધો છે? કહો, સમજાણું? ગમે તે હોય નહિ. એ તો જડની પર્યાય છે. એના પ્રતિ મમત્વ ઘટાડવું એ પોતાના પરિણામની વાત છે. સમજાય છે કાંઈ? છતાં એ પરિણામ ધર્મ નથી.

મુમુક્ષુ :- આપ ધર્મ નથી કહેતા એટલે અમારું મન થાતું નથી.

ઉત્તર :- મન થાતું નથી. બીજી અપેક્ષાએ ખર્ચે છે. ધર્મ મનાવે છે (ત્યાં) લાખો-કરોડો ખર્ચે છે. એય..! 'ચંદ્રકાંતજી'! લ્યો! કારણ કે ઓલા મુસલમાનનું હમણાં એક મોટું થાય છે, 'મુંબઈ'માં. અઢી કરોડનો. વોરાનું થાય છે. લોટીયા વોરા. છે ને? મોટું મકાન અઢી કરોડનું મોટું. ચાલીસ લાખનો તો એક આરસપહાણ લાવ્યા છે.

મુમુક્ષુ :- કબર ઉપર, હોં!

ઉત્તર :- કબર ઉપર જ હોય ને. બીજે ક્યાં હોય? મડદા ઉપર જ હોય ને. અહીંયાં તો એમ કહેવું છે કે ત્યાં આવું થાય છે. અને આ અમારા 'વજુભાઈ' જઈ આવ્યા ત્યાં 'બનારસ'માં મોટું પચાસ લાખનું. શું કહેવાય તમારે? માનસમંદિર. અમારે 'ચંદ્રકાંતભાઈ' કહે કે આવા આવા હોય ને આપણે કેમ મંદિર નાનું થાય? એમ. મંદિર મોટું કરવું, સારું કરવું. ઈ બેય ભાઈબંધ છે ને. ક્યાં ગયા દરબાર? ત્યાં બેઠા છે જોડે? આહાહા..!

કહે છે, અરે..! જગતના ધંધા આ બધા છોડીને અરે..! '**મદ જાતિ આદિકે ભેદસે આઠ પ્રકારકા...**' મદ રહેશે ત્યાં સુધી આત્મા તરફ વલણ થશે નહિ. આ એમ કહે છે. '**રાગદ્વેષ છોડે ઔર લોકવ્યવહાર જો સંઘમેં રહનેમેં પરસ્પર વિનયાચાર,...**' દેખો! ધર્મી

સમકિતી ધર્માત્મા છે, સાધુ આત્મધ્યાની છે પણ સંપ્રદાયમાં બીજા જ્ઞાની-ધ્યાની પણ છે. પણ સંપ્રદાયમાં રહેવાથી એકબીજાનો વિનય તો કરવો પડે. એ પણ વ્યવહાર છે.

મુમુક્ષુ :- લોકવ્યવહાર છે.

ઉત્તર :- એ રાગ એ લૌકિક વ્યવહાર છે ને. આહાહા..!

એ સંઘ, સાચો સંઘ, હોં! સાધુ-સંત ધર્માત્મા. ભાવલિંગી મુનિ, એના સંઘમાં રહેવું પણ મોટાનો વિનય કરવો પડે, થોડો વિચાર ચાલતો હોય ધ્યાનમાં કાંઈક એમાં આવે, ઊભા થાવું પડે. આવો બધો વિકલ્પનો વ્યવહાર છોડ ધ્યાન કરવું હોય તો, એમ કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આ વિધિ છે એમ એને નિર્ણય તો કરવો પડશે ને? આહાહા..! જુઓ! '**संघमें रहनेमें परस्पर...**' પરસ્પર છે ને? '**विनयाचार, वैयावृत्य,..**' દેખો! સાધુને કાંઈક રોગ હોય તો વૈયાવૃત્યમાં રહે, પગ દાબવા પડે. એ બધી શુભભાવની ઉપાધિ આવી.

મુમુક્ષુ :- એ ઉપાધિ છે.

ઉત્તર :- આ શું કહે છે? એ ભાવ છોડીને ધ્યાનમાં લાગી જા એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- ... તો ભૂમિકા અનુસાર હોય ને.

ઉત્તર :- હોય એ જુદી વાત છે. હોય એ જુદી. પણ એ હોય એને છોડીને ધ્યાન કરવું, એણે અંદરમાં જાવું એમ કહે છે. 'પ્રવચનસાર'માં આવ્યું છે. નથી આવ્યું? મુનિનો વૈયાવચ્ચનો કાળ છે. એનો અર્થ શું? એ જાતનો એને શુભરાગ હોય અને આમ મુનિ રોગમાં હોય એટલે એનો કાળ જ રાગમાં છે એમ કહે છે. એટલે એને આગળ બીજું થાય નહિ. ધ્યાન કરવા જાય તો નહિ કરી શકે. એને ભાવ આવ્યો છે. જોડે મુનિ હોય, ધર્માત્મા છે, ઉલટી થાય છે, ઝાડા થાય છે. સમજાય છે? એ રાગ એવો, રાગનો કાળ છે વૈયાવૃત્યનો. છતાં હેયબુદ્ધિએ છે એ વાત. આહાહા..! એવી વાત. વીતરાગમાર્ગ એવો છે ઝીણો.

આમ બીજાને ધર્મ ઉપદેશ કરીએ તો આપણને લાભ થાય. 'શ્રીમદ્'માં આવે છે. એક પણ જીવને ધર્મ પમાડે તો તીર્થંકરગોત્ર બાંધે. તો ઓલો સામો ખુશી થઈ જાય. આહાહા..! શું કીધું પણ એણે? બીજો ધર્મ પામે અને એમાં આનો વિકલ્પ નિમિત્તાદિ હોય તો તીર્થંકરગોત્ર બાંધે એટલે કે એ બંધમાં પડે અને બીજો ભવ વધે એમ કહ્યું એમાં.

મુમુક્ષુ :- પણ પ્રભુ આપે તો પહેલું કીધું હતું.

ઉત્તર :- કોઈ પમાડતું નથી. કોણ પમાડે? આહાહા..! માર્ગ એવો છે, ભાઈ! વીતરાગમાર્ગ છે. કોઈની સ્પૃહા, કોઈની અપેક્ષા એ માર્ગમાં છે નહિ. એવી વાત છે, ભાઈ! આહાહા..! ચોર્યાશીના અવતારમાં આકુળતાના દુઃખો, પ્રભુ! હવે સહ્યા જતા નથી. આવું તો આવ્યું નહોતું? ભક્તિમાં આવ્યું હતું કાલે નહિ? પરમ દિ'. દુઃખડા સહ્યા નથી જાતા. એ રાગ-દ્વેષની આકુળતા હવે સહી જાતી નથી. રાગ-દ્વેષની આકુળતા, હોં! એ દુઃખ. આહાહા..! દુઃખના ઘેરાવે ઘેરાઈ ગયેલો છે. અરે..! એને તાર-તાર, એને ઉગાર. દયા કર તારી. એમ કહે છે. ભારે માર્ગ છે ભાઈ આ. ઊંચી ઊંચી વાતું.

અરે..! સાચા સંઘમાં રહેવાથી પણ વિનયનો આચાર કરવો પડે, વૈયાવૃત્યનો ભાવ આવે, '**धर्मोपदेश,...**' આવે. આહાહા..! એ પણ રાગ છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- સ્થિતિકરણ. પોતાને સ્થિતિકરણ. પરને કોણ સ્થિતિ કરે? એ તો વિકલ્પ આવ્યો હોય તો વ્યવહાર કહેવાય. એ બધી સમજવા જેવી વાત છે. સ્થિતિ પોતામાં અંદર સ્થિતિ કરવી એ સ્થિતિકરણ છે. એ તો એને કારણે સમજે. એની યોગ્યતા હશે તો સમજશે. એ કાંઈ તારા ઉપદેશથી સમજે એવું છે ઈ? સમજાણું કાંઈ? એવું જોર દઈશ નહિ ભાષામાં, કહે છે. આપણે આ ભાષા કરી માટે સમજી જાય એમ કરીશ નહિ. રંગાઈ જઈશ રાગથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- તારો જ્ઞાનનો પર્યાય તારાથી થાય છે.

ઉત્તર :- બીજાથી થાય કોનાથી પણ? પરિણમન છે કે નહિ એનું? ગુણ છે એનું પરિણમન હોય કે નહિ ? પરિણમન વિનાનો ગુણ રહે? બસ, પરિણમન એનાથી થાય છે. પરથી શું થાય? આહાહા..! દુનિયામાંથી માથુ ઊંચું કરીને અંદરમાં જાવું એની વાત છે ભાઈ આ તો. હેં! દુનિયાની સાથે સરખાઈ રાખવી હોય તો ત્યાં મેળ નહિ ખાય એમ કહે છે. શું થાય?

'**ધ્યાનમેં સ્થિત હો જાવે, ઈસપ્રકાર આત્માકા ધ્યાન કરે.**' લ્યો! '**સબ કષાયોંકા છોડના કહા હૈ ઉસમેં તો સબ ગારવ મદાદિક આ ગયે...**' આ વળી જુદું ક્યાં કર્યું? એમ કહે છે. '**ઈનકો ભિન્ન ભિન્ન ક્યોં કહે? ઉસકા સમાધાન ઈસપ્રકાર હૈ કિ – યે સબ કષાયોમેં તો ગર્ભિત હૈં કિન્તુ વિશેષરૂપસે લિયે ભિન્ન-ભિન્ન કહે હૈં.**' ભિન્ન-ભિન્ન એની વિશેષતા બતાવવામાં આવી.

'**કષાયકી પ્રવૃત્તિ ઈસપ્રકાર હૈ-જો અપને લિયે અનિષ્ટ હો ઉસસે ક્રોધ કરે,...**' ઠીક ન લાગે તો અણગમો થાય એને. એ અનિષ્ટમાં દ્વેષ-ક્રોધ કરે. '**અન્યકો નીચા માનકર માન કરે,...**' પોતાથી બીજાને હલકો માનીને માન કરે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? '**કિસી કાર્ય નિમિત્ત કપટ કરે, આહારાદિકમેં લોભ કરે.**' આહાર આવો હોય તો ઠીક. આ મીઠો આહાર આપ્યો, ફલાણું. એ બધો લોભ.

'**યહ ગારવ હૈ વહ રસ, ૠદ્ધિ ઔર સાતા-**' લ્યો! ત્રણ જુદા પાડ્યા. રસ ગારવ, ૠદ્ધિ ગારવ, સાતા ગારવ. '**માનકષાયમેં ગર્ભિત હૈં તો ભી પ્રમાદકી બહુલતા ઈનમેં હૈ...**' ગારવમાં પ્રમાદની વિશેષતા છે. માટે તે ગારવને જુદા પાડવામાં આવ્યા છે. મદ પ્રમાદમાં હોય છે. લ્યો! એનો ખુલાસો પછી વિશેષ નથી કર્યો.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- માનમાં ગર્ભિત છે. પણ અર્થમાં જ વિશેષ છે. આમાં પ્રમાદ વિશેષ છે. રસ સારો હોય, શાતા શરીરની અનુકૂળતા હોય અને અભિમાન આવી જાય એ બધી પ્રમાદની વિશેષતા છે. સમજાણું? ૠદ્ધિ. દુનિયા માનતી હોય, પૂજા કરતી હોય, ખમ્મા-ખમ્મા. એ ૠદ્ધિના ગારવ અભિમાન થઈ જાય તો મરી જાય. સમજાણું કાંઈ? આ તો 'ધાર તલવારની સોહ્યલી દોહ્યલી ચૌદમા જિનતણી ચરણસેવા, ધાર પર નાચતા દેખ બાજીગરા, સેવના ધાર પર રહે ન દેવા' ભગવાનની આજ્ઞાનો મારગ એ સેવનામાં રહેવું, દેવના કામ નથી કહે છે.

સમજાણું કાંઈ? આહા..!

'**મદ-જાતિ,...**' જાતિનો મદ, લ્યો! માતા પક્ષનો. '**કુલ,...**' મદ પિતા પક્ષનો. '**લાભ,...**' મદ. આહાહા..! અમારે તો ૫૦-૫૦ લાખ પેદા થાય છે મહિને. અને અમારા દિકરાઓ એવા કર્મી જાગ્યા છે. પૈસાના તો દરેડા વરસે છે. સમજાય છે કાંઈ? એય..! આ બધા અભિમાન. પરની ચીજથી અધિકતા કલ્પીને આત્માને નીચો પાડવો એ મોટું મહા નુકશાનનું કારણ છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! દેહ છૂટવા કાળે આમ શ્વાસ લેતો હોય, બધા ઊભા હોય. એના પૂર્વના પુણ્ય શું કામ કરે ત્યાં? પુણ્ય ફર્યા. શરીરમાં રોગ આવે છે. આહાહા..! કરોડ, બે કરોડ પૈસા, છોકરાઓ છ-છ ઉપાડનારા.

મુમુક્ષુ :- ચાર જ હોય ને.

ઉત્તર :- ચાર અને પછી એક મોઢા આગળ અગ્નિ લઈને અને પાછળ પૂળો લઈને. છ જણ હોય છે. 'મુંબઈ'માં ન હોય. 'મુંબઈ'ની વાત નથી. આ તો અમારે ગામડાની વાત છે. અમારા 'ઉમરાળા'માં હોય ત્યાં. અમારે ત્યાં ઠાઠડી નીકળે ને? નનામી. ચાર નાળીયેર હોય, ભાઈ! ત્યાં અમારે એ રિવાજ છે. ત્યાં દરવાજો છે ને દરવાજો? દરવાજે હેઠે ઉતારે ઠાઠડી. ત્યાં ફોડે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હા. એમ કે હવે આવીશ નહિ ભાઈસાહેબ ફરીને. ગામમાં આવીશ નહિ. એમ. અમારે દરવાજો છે ને મોટો? મોટો ઉમરાળે. મોટા બે દરવાજા છે. એક દરવાજે .. એક દરવાજે ગઢ. બહાર ઠાઠડી ઉતારે હેઠે. ઠાઠડી સમજો છો? નનામી. ક્યા કહતે હૈં? ઠાઠડી. ચાર નાળિયેર હોય ને? એ ફોડે. પાલખી કહો મડદાને બેસાડવાની. એમ કે મરીને આવીશ નહિ હવે જમવા. અહીં ને અહીં રહેજે હવે. ભૂત થઈને આવીશ નહિ. પહેલા તો રિવાજ હોય એને બહાર કાઢે ને ઘરમાંથી. તો મોઢામાં પાવલી મૂકે. પા રૂપિયો નહિ? ભાઈસાહેબ આવીશ નહિ હવે હોં! આ રૂપિયા માટે. અમારા છોકરા .. બધા. એને અડવા દે નહિ. બે બાજુ હોય ને લાકડા? શું કહેવાય? બારસાખ. આમ અડવા દઈશ નહિ. એટલે અડીને વળી પાછો આવે નહિ ભૂતડો થઈને. આ દુનિયા. જુઓ! એના દીકરા અને આ એના.. એ બધા ધૂતારાની ટોળી છે એમ કહે છે. 'નિયમસાર'માં છે. 'નિયમસાર'માં છે કે આ ધૂતારાની ટોળી મળી છે તને બધી. એ 'શોભાલાલજી'! દીકરા, બાયડી, છોકરા, વહુરુ. બાપુજી! બાપુજી! મારી નાખે બાપુજી કરીને. ધૂતારાની ટોળીયું બધું ભેગી થઈ છે. ધૂતારે ધૂતે છે તને અને તું ખુશી થા છો. ઠીક બાપુ, ઠીક બાપુ.

મુમુક્ષુ :- ઠગમંડળી.

ઉત્તર :- ઠગમંડળી. પાઠ છે. 'નિયમસાર'માં છે. 'નિયમસાર' છે એમાં કળશ છે. કયે પાને હશે એ ખબર નથી. ક્યાં છે? આ 'નિયમસાર'માં નથી? આ બાજુ છે. ધુતારાની ટોળી પણ હવે એ કાંઈ આપણને બધું યાદ હોય છે? અહીં છે. કેટલામી? ૧૯૬. એ આવ્યું ૧૯૬. કોણે કહ્યું?

'**પોતે કરેલા કર્મના ફળાનુબંધને સ્વયં ભોગવવા માટે તું એકલો જન્મમાં તેમ જ**

મૃત્યુમાં પ્રવેશે છે,...' જન્મમાં એકલો. કોઈ ન મળે. મૃત્યુમાં એકલો કોઈ ન મળે. શરીરના.. **'બીજું કોઈ (સ્ત્રીપુત્રમિત્રાદિક) સુખદુઃખના પ્રકારોમાં બિલકુલ સહાયભૂત થતું નથી; પોતાની આજીવિકા માટે (માત્ર પોતાના સ્વાર્થ માટે સ્ત્રીપુત્રમિત્રાદિક) ધુતારાઓની ટોળી તને મળી છે.'**

મુમુક્ષુ :- સ્ત્રી-કુટુંબને એમ કીધું?

ઉત્તર :- આ બધા દેખો, જુઓ! 'સુમનભાઈ'ને માટે એમ કહ્યું છે. ઓલો આઠ-આઠ હજારનો પગાર લાવે, બાપુજીના પગ દાબે તોપણ? સોમદેવ, પંડિતદેવ થઈ ગયા. સોમદેવ પંડિત એનો શ્લોક છે. 'નિયમસાર'. ૧૦૧ ગાથાનો શ્લોક છે. ૧૦૧ ગાથા. એમાં શ્લોક.

મુમુક્ષુ :- પ્રત્યાખ્યાન અધિકાર?

ઉત્તર :- પ્રત્યાખ્યાન, હા એ નિશ્ચય પ્રત્યાખ્યાન. જુઓ!

'પોતાની આજીવિકા માટે (માત્ર પોતાના સ્વાર્થ માટે સ્ત્રીપુત્રમિત્રાદિક) ધુતારાઓની ટોળી તને મળી છે.' બાયડી, છોકરા, મિત્રો બધા. હા ભાઈ! હા ભાઈ! તમે તો હોંશિયાર, હોં! મારી નાખે એમ કરીને. ફૂલાઈને ફુલનો ડોડો ચડી જાય માથે. મરી ગયો છે એવા અભિમાન કરીને. એમાં તારા આત્મામાં શું આવ્યું? એય..! 'મનસુખભાઈ'! ઠીક આ તમારે ટોળી આવી છે આ. ઈ ચાર ભાઈઓ છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- આમાં ઘૂંચવાઈ ગયો.

ઉત્તર :- ઘૂંચવાઈ ગયો. ઓલો કહે, બાપુજી! આહાહા..! ત્યાં જવાબમાં પણ એવું બાપુજી! હં. હા. શું છે પણ આ? કોણ બાપુ? કોણ રાગ? ક્યા બાપા? સંકલ્પ-વિકલ્પની સાથે તારે કાંઈ સંબંધ નથી. તો વળી આ ટોળી સાથે ક્યાં સંબંધ આવ્યો તારે? સમજાય છે કાંઈ? સંકલ્પ અને વિકલ્પ પણ મારા માનનારા મિથ્યાત્વને સેવે છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ?

કહે છે, **'રાગ-દ્વેષ પ્રીતિ-અપ્રીતિકો કહતે હૈં, કિસીસે પ્રતીતિ કરના, કિસીસે અપ્રીતિ કરના, ઈસપ્રકાર લક્ષણકે ભેદસે ભેદ કરકે કહા.'** છે ને? લક્ષણના વિશેષથી આ બોલોને ભેદ કરીને કહ્યા. **'મોહ નામ પરસે મમત્વભાવકા હૈ, સંસારકા મમત્વ તો મુનિકે હૈ હી નહીં પરંતુ ધર્માનુરાગસે શિષ્ય આદિમેં મમત્વકા વ્યવહાર હૈ વહ ભી છોડે.'** શિષ્ય સારા જાગશે, શિષ્ય સારા થશે. તારે શું કામ છે હવે શિષ્ય સારો.

મુમુક્ષુ :- ધર્મની પ્રભાવના થાય.

ઉત્તર :- ધર્મની પ્રભાવના અંદરમાં થતી હશે કે બહારમાં થતી હશે? આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- શુભરાગ આ. શિષ્ય ધર્માત્મા હોય ને શિષ્ય મુનિ? મુનિ-મુનિ ધર્માત્મા. આ શિષ્ય બડા અચ્છા હોગા. ઔર આત્માકા કલ્યાણ કરેગા. સમકિતી, જ્ઞાની, ધર્માત્મા શિષ્ય. એની મમતા છોડ. એ પણ વિકલ્પ છે. એ તારા ધ્યાનમાં દખલ કરનાર છે. આહાહા..! આ તો મોક્ષની વાત છે ને? મૂકાવું છે. શેનાથી? સર્વથા વિકલ્પથી-ભેદથી મૂકાવું એનું નામ મોક્ષ.

મુમુક્ષુ :- ઠગમંડળી...

ઉત્તર :- એ બધી ઠગ મંડળી છે. આહાહા..! બે જણા હોય, દીકરા-દીકરી ન હોય એને તો બહુ મોટો ઠગ મળે. એને તો બાયડી ઉપર આમ આહાહા..! બાયડીને ધણી ઉપર આહાહા..! બધો રાગ ઢોળ્યો એક ઉપર.

મુમુક્ષુ :- પરસ્પર.

ઉત્તર :- .. હોય નહિ. છોકરા હોય, બાયડી હોય તો તો ભાગ રાગ થોડો આ લે, આ લે. ભાગ પાડે રાગમાં. આ તો એકલો રાગ. આહાહા..! કહે છે, ભાઈ! વીતરાગસ્વરૂપ તારું ડહોળાઈ જાય છે. મેલું થઈ જાય છે, પ્રભુ! એ વિકલ્પને છોડીને સ્વરૂપ તરફમાં આવી જા તો ત્યાં તારું ધ્યાન થઈ શકશે. નહિતર આમાં અટકીશ તો આમાં ધ્યાન થઈ શકશે નહિ. એય..! 'ભીખાભાઈ'! ભારે વાત આમાં.

'**શિષ્ય આદિમેં મમત્વકા વ્યવહાર હૈ વહ ભી છોડે.**' ધર્માત્મા શિષ્ય હોય, સંત હોય, જ્ઞાની હોય એ પણ સારા મારા શિષ્ય હતા. એ સારા છે. હવે સારા-નરસા તારે હતો જ કે દિ'? શિષ્ય જ જીવને હોય નહિ ને. સમજાય છે કાંઈ? '**ઈસપ્રકાર ભેદ-વિવક્ષાસે ભિન્ન ભિન્ન કહે હૈં, યે ધ્યાનકે ઘાતક ભાવ હૈં,...**' આહાહા..! '**ઈનકો છોડે બિના ધ્યાન હોતા નહીં હૈ ઈસલિયે જૈસે ધ્યાન હો વૈસે કરે.**' લ્યો! જેમ આત્મામાં એકાગ્ર થવાય એ પ્રમાણે કર. એમ કહે છે. બહારની વૃત્તિમાં અટકે નહિ. બહુ કામ આકરું. એય..! 'મનસુખ'!

आगे इसीका विशेषरूप से कहते हैं :–

ગાથા-૨૮

मिच्छत्तं अण्णाणं पावं पुण्णं चएवि तिविहेण।
मोणव्वएण जोई जोयत्थो जोयए अप्पा।।२८।।

मिथ्यात्वं अज्ञानं पापं पुण्यं त्यक्त्वा त्रिविधेन।
मौनव्रतेन योगी योगस्थः द्योतयति आत्मानम्।।२८।।

ત્રિવિધે તજી મિથ્યાત્વને, અજ્ઞાનને, અઘ-પુણ્યને,
યોગસ્થ યોગી, મૌનવ્રતસંપન્ન ધ્યાવે આત્મને ૨૮.

अर्थ :– योगी ध्यानी मुनि है वह मिथ्यात्व, अज्ञान, पाप-पुण्य इनको मन-वचन-कायसे छोड़कर मौनव्रतके द्वारा ध्यानमें स्थित होकर आत्माका ध्यान करता है।

भावार्थ :– कई अन्यमती योगी ध्यानी कहलाते हैं, इसलिये जैनलिंगी भी किसी द्रव्यलिंगके धारण करनेसे ध्यानी माना जाय तो उसके निषेधके निमित्त इसप्रकार कहा है कि–मिथ्यात्व और अज्ञानको छोड़कर आत्माके स्वरूपको यथार्थ जानकर सम्यक् श्रद्धान तो जिसने नहीं किया उसके मिथ्यात्व–अज्ञान तो लगा रहा तब ध्यान किसका हो तथा पुण्य–पाप दोनों बंधस्वरूप हैं इनमें

प्रीति–अप्रीति रहती है, जब तक मोक्षका स्वरूप भी जाना नहीं है तब ध्यान किसका हो और (–सम्यक् प्रकार स्वरूपगुप्त स्वअस्तिमें ठहरकर) मन वचनकी प्रवृत्ति छोड़कर मौन न करे तो एकाग्रता कैसे हो? इसलिये मिथ्यात्व, अज्ञान, पुण्य, पाप, मन, वचन, कायकी प्रवृत्ति छोड़ना ही ध्यानमें युक्त कहा है, इसप्रकार आत्माका ध्यान करनेसे मोक्ष होता है।।२८।।

ગાથા-૨૮ ઉપર પ્રવચન

'આગે ઈસીકો વિશેષરૂપસે કહતે હૈં :–'

मिच्छत्तं अण्णाणं पावं पुण्णं चएवि तिविहेण।
मोणव्वएण जोई जोयत्थो जोयए अप्पा।।२८।।

પહેલું આ છોડ.. આ છોડ.. કહે છે.

અર્થ :– '**યોગી...**' નામ ધર્માત્મા. '**ધ્યાની...**' નામ અંતર સ્વરૂપમાં એકાગ્ર હોવાવાળા '**વહ મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન,...**' પહેલું મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન છોડવું. એ પછી બીજી વાત. મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન છોડ્યા વિના મુનિ થાય એ બધા રખડી મરવાના છે એમ અહીં સિદ્ધ કરે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! ઓલી બાઈએ લખ્યું છે ને બિચારીએ? અરે..! અમારા દેશને આવા આચાર્ય ન હજો. એમ લખ્યું છે. 'રજનીશ' ઉપર. હે પ્રભુ! અમારા દેશને આવા વ્યભિ ચાર્વાક જેવાથી બચાવજો નાથ. એવા આચાર્યો મળ્યા. એય..! આ તમારા. 'ભગવાનદાસ' ... હા પણ તારણસ્વામીમાં જન્મ્યા છે ને એ? પણ એ કાંઈ અમારા પંથમાં હતા એ ના પડાય? પહેલા ત્યાં હતા. ત્યાં પણ બધી મદદ કરી છે ને. 'દાલચંદજી'એ શેની મદદ કરી?

મુમુક્ષુ :– ...અત્યારે કરતા હશે...

ઉત્તર :– હા, એ કહેતા હતા. અત્યારે તો પુણ્ય બહુ ઘણું છે. બિચારી એક બાઈએ પોકાર કર્યો છે, હોં! એની ભગત હતી બાઈ. અરે..! ભગવાન! આવાથી દેશને બચાવજો. ચાર્વાકનો અવતાર નાસ્તિક... સ્ત્રી-પુરુષો નાગા ફરે અને બતીને ઝાંખી કરવી પડે. અર..ર..ર..! આવી કોઈ સજ્જનતાની રીત અને ધર્મને નામે. 'શોભાલાલજી'! બહુ થઈ ગયું. બહુ થઈ ગયું.

મુમુક્ષુ :– એ તો સર્વથા લોકા જાત નહિ બધી?

ઉત્તર :– લોકાજાત બધી. કાલે દાખલો નહોતો આપ્યો ઓલા ચાંપાનો? એવા નીતિવાન. ત્યાં સુધી હતું ભાઈ એમાં. ... દરબારનું હતું. લોકો હોય એવા. પણ પરસ્ત્રીનો એટલો બધો ત્યાગ મગજમાં. સમજાય છે? એ ... આડુ આવ્યું હોય તો એ નાળિયેરનું પાણી પાય. એ .. લઈને બેસે. ... બેનને. પછી ખાય. એવું આવે છે. સમજાણું?

મુમુક્ષુ :– એવી કોઈ સિદ્ધિ હતી?

ઉત્તર :– નહિ, સિદ્ધિ નહિ. એ .. પરસ્ત્રીના ત્યાગની નીતિ એ કાઠી લોકો હોય છે. એ સાંભળ્યું છે. આ નાગરભાઈતો 'નરોતમભાઈ' ... .. ગુજરી ગયો ત્યારે એમ બોલ્યો હતો

'નાગરભાઈ'ને ત્યાં 'સમઢિયાળા'. બાપા! આ તારો દિકરો જાય છે, હોં! પણ તારે દીકરાએ પરસ્ત્રીને કલ્પનામાં-સપનામાં દુઃખી નથી કરી. સંકલ્પ આવ્યો નથી. 'નરોત્તમભાઈ'. એ એવો માણસ લૌકિકમાં એટલો નીતિ વાન. 'નાગરભાઈ'ના દીકરા 'સમઢિયાળા'. નાગરભાઈ એવા હતા. જુવાન. બાપા! તમારો દીકરો જાય છે. પણ આ મનમાં વિકલ્પ લાવ્યો નથી. એવી તો નીતિ હોય ને જીવનની. એ તો લૌકિક જીવન છે. આ તો લોકોત્તર જીવનમાં આત્માનું ધ્યાન કરવું, એ વાત ચાલે છે. વિશેષ કહેશે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

પ્રવચન નં. ૭૩, ગાથા-૨૯-૩૦, શનિવાર, શ્રાવળ વદ ૧૩, તા.૧૩-૧૨-૭૦

'અષ્ટપાહુડ'માં મોક્ષપાહુડ. ૨૮મી ગાથા.

मिच्छत्तं अण्णाणं पावं पुण्णं चएवि तिविहेण।
मोणव्वएण जोई जोयत्थो जोयए अप्पा।।२८।।

મોક્ષનો અધિકાર છે ને? મોક્ષનું કારણ શું? એ વાત કહે છે.

અર્થ :- '**યોગી ધ્યાની મુનિ હૈ...**' એટલે કે આત્માના મોક્ષને માટે ધ્યાન કરનારો. '**વહ મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન, પાપ-પુણ્ય ઈનકો મન-વચન-કાયસે છોડકર...**' મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન, અચારિત્રમાં પુણ્ય અને પાપ અને યોગમાં મન-વચન અને કાયા, એ બધાને છોડીને અંતરમાં મૌનવ્રત કરીને.. મૌનવ્રત એટલે? અંતરમાં. આમ મૌનવ્રત બહારથી લે એ નહિ. '**ધ્યાનમેં સ્થિત હોકર આત્માકા ધ્યાન કરતા હૈ.**' ભગવાન પરમબ્રહ્મ સ્વરૂપ, આનંદ સત્ સત્ પરમાત્મસ્વરૂપ આત્મા એનું અંતર (ધ્યાન કરે). મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાનનો ત્યાગ કરે એને ધ્યાન હોય એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ? ... વ્રતાદિ હોય પણ જેણે મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન છોડ્યા નથી એને કોઈ રીતે ધ્યાન .. હોઈ શકે નહિ. એ ધ્યાન કરવા જાય તો શેનું કરે? મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન તો પડ્યું છે. એમ કહે છે. કહે છે ને અમારે શેનું ધ્યાન કરવું? પણ એ મિથ્યાત્વ ગયા વિના કોનું ધ્યાન કરવું એ તને ખબર ક્યાંથી પડશે ? સમજાણું કાંઈ?

ભાવાર્થ :- '**કઈ અન્યમતી યોગી ધ્યાની કહલાતે હૈં,...**' દેખો! જૈન સિવાય અન્યમાં યોગી અને ધ્યાની કહાવે, હોં! છે નહિ. કહેવરાવે છે કે અમે ધ્યાની છીએ, અમે યોગી છીએ. '**ઈસલિયે જૈનલિંગી ભી કિસી દ્રવ્યલિંગકે ધારણ કરને સે ધ્યાની માના જાય...**' જૈનમાં પણ કોઈ દ્રવ્યલિંગી નગ્નપણું, પંચમહાવ્રતાદિ ... એ દ્રવ્યલિંગ. '**ઉસકે નિષેધકે નિમિત્ત ઈસપ્રકાર કહા હૈ...**' ખાલી દ્રવ્યલિંગપણું મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન ટળ્યા વિના ધ્યાનમાં .. એવું નથી. સમજાય છે કાંઈ? પાંચ મહાવ્રતના પરિણામ, સમિતિ-ગુપ્તિના વિકલ્પ રાગ એ મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન ટળ્યા વિના એ રાગ કાંઈ તને આત્મામાં એકાગ્ર થવામાં મદદ કરે એવું નથી. સમજાય છે કાંઈ?

'**મિથ્યાત્વ ઔર અજ્ઞાનકો છોડકર આત્માકે સ્વરૂપકો યથાર્થ જાનકર સમ્યક્ શ્રદ્ધાન તો જિસને નહીં કિયા...**' વસ્તુ અખંડ અભેદ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે કહ્યું તે. ઐસી ચીજકો

જાનકર મિથ્યાત્વ ઔર અજ્ઞાનકા નાશ જિસને નહિ કિયા, એને ધ્યાન શું? એને વ્રત શું? અને એને ચારિત્ર શું? એ કાંઈ હોઈ શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ? જૈનમાં પણ અત્યારે કેટલાક અહીંનું ચાલ્યું ને તો નિશ્ચયની વાત સાંભળીને .. ધ્યાન કરો આપણે. ધ્યાન શેનું? જે ચીજ છે એ તો શ્રદ્ધાનમાં-અનુભવમાં તો આવી નથી. સમજાણું કાંઈ?

'મિથ્યાત્વ ઔર અજ્ઞાનકો છોડકર આત્માકે સ્વરૂપકો યથાર્થ જાનકર સમ્યક્ શ્રદ્ધાન તો જિસને નહીં કિયા ઉસકે મિથ્યાત્વ-અજ્ઞાન તો લગા રહા તબ ધ્યાન કિસકા હો...' ઝીણી વાત છે. સૂક્ષ્મ અભિપ્રાયમાં પણ રાગનો ભાગ એ મારો છે, એ મને લાભદાયક છે અને એ કરું છું એ મને ઠીક છે, એવો મિથ્યાત્વભાવ અને અજ્ઞાનભાવ તો એવો છે. એને આત્મા તરફની એકાગ્રતાનું ધ્યાન હોઈ શકે નહિ. સમજાય છે કાંઈ? આ ઈશ્વરકર્તા માનનારા અદ્વૈત બધું છે અને એક છે એમ માનનારા એ બધા મિથ્યાદષ્ટિ અજ્ઞાની છે. ધ્યાનમાં અમે બેસીએ છીએ, ધ્યાન કરીએ છીએ એ બધા એકડા વિનાના શૂન્ય છે. વસ્તુ છે પરમાત્મા અલૌકિક દિવ્યસ્વરૂપ સચ્ચિદાનંદ ભગવાન, એનું તો જેને જ્ઞાન, સ્વનું થયું નથી. અંતરની શ્રદ્ધા આ આત્મા પવિત્રધામ .. છે એવી શ્રદ્ધા પણ જેને અંતરમાં થઈ નથી અનુભવમાં, એ કોનું ધ્યાન કરે? '**તબ ધ્યાન કિસકા હો...**' બરાબર છે? લ્યો, આ મોક્ષમાર્ગમાં આ લખ્યું મોક્ષનું. જેને હજી એકાંત બુદ્ધિ છે. દ્રવ્ય જ માને, પર્યાય ન માને, પર્યાય માને, દ્રવ્ય ન માને, બધું એક છે એમ માને અને પંચમહાવ્રતાદિના વિકલ્પ જે છે એ મને લાભદાયક છે એમ માને ત્યાં સુધી તો મિથ્યાદષ્ટિ અજ્ઞાની છે. એ.. શેઠ!

મુમુક્ષુ :- પંચ મહાવ્રતકા રાગ...

ઉત્તર :- રાગ એ આસ્રવ છે. વૃત્તિ ઉઠે છે ને? વૃત્તિ ઊઠે છે. આ જીવને ન મારું, આ જીવને દુઃખ ન દઉં, સાચું બોલું, શરીરથી બ્રહ્મચર્ય પાળું, ચોરી ન કરું, પરિગ્રહ લંગોટી પણ ન રાખું એવી તો વૃત્તિ ઊઠે છે. વૃત્તિ છે એ તો રાગ છે, આસ્રવ છે. સમજાય છે કાંઈ? જેને આસ્રવતત્ત્વથી જ્ઞાયકતત્ત્વ ભિન્ન શ્રદ્ધા અને જ્ઞાનમાં આવ્યું નથી એ એના તરફના વલણનું ધ્યાન શી રીતે કરશે? એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

વાસ્તવિક મિથ્યાત્વ શલ્ય છે એ ગયું નથી. આવે છે ને 'તત્ત્વાર્થસૂત્ર'માં? નિઃશલ્યો વૃત્તિ. વૃત્તિ હોય તે નિઃશલ્ય હોય છે. એને મિથ્યાત્વશલ્ય હોય નહિ. મિથ્યાત્વશલ્ય હોય અને વૃત્તિ થાય તો એ વૃત્તિ છે નહિ, એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ? ધ્યાન કરો. ૐનું ધ્યાન કરો, ૐ જાપ જપો અથવા વિકલ્પથી શૂન્ય થઈ જાઓ, શૂન્ય થઈ જાઓ. પણ શૂન્ય શું થાય? વસ્તુ શું છે? સચ્ચિદાનંદ અસ્તિતત્ત્વ, મહાઅસ્તિ તત્ત્વ ચૈતન્ય જ્ઞાયકબિંબ પ્રભુ એની તો શ્રદ્ધા અને જ્ઞાનની ખબર નથી અને પછી કહે કરો ધ્યાન. રાગનું ધ્યાન છે ત્યાં. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? વિકલ્પમાં રાગ છે એનું ધ્યાન છે, આર્તધ્યાન છે.

આવે છે ને? બાર પ્રકારના તપ અનંતવાર કર્યા અને ધ્યાન પણ આવ્યું છે. ધ્યાનનો અર્થ અંતરમાં એકાગ્ર થાવું. પણ અંતર વસ્તુ શું છે? જેવી રીતે સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે કહી એવી રીતે આત્માનું અંદર જ્ઞાન થયું નથી, શ્રદ્ધા થઈ નથી. પછી ધ્યાન કોનું કરવું? ધ્યેય કોને લક્ષમાં લેવું? લક્ષમાં લેવા જેવી જે ચીજ છે તેની દૃષ્ટિ અને એનું જ્ઞાન થયું નથી. એને જ્ઞાન

ને શ્રદ્ધા વિના કોનું ધ્યાન? શેમાં ધ્યાન કરવું? રાગમાં? સમજાણું કાંઈ? ... સર્વજ્ઞથી વિરૂદ્ધવાળા મત છે એ મતના અભિપ્રાયવાળા ધ્યાન કરવા બેસે એ શેનું ધ્યાન કરે? વસ્તુની તો ખબર નથી. સમજાણું કાંઈ? ક્યાં બાણ મારવું એ નિશાનની તો ખબર નથી. કોને ધ્યેય કરીને સ્થિર થવું એની ખબર નથી. સમજાણું કાંઈ? જુઓ! આ અત્યારે પ્રયોગ કરે છે ને? 'રજનીશ'. દાંત કાઢવા.... આ તે શું છે પણ? આવો ઢોંગ? એય શેઠ! તમારા સંપ્રદાયમાં હતા એ.

મુમુક્ષુ :- રાજી કરવા..

ઉત્તર :- .. જૂના હતા એમ કહે છે. શૂન્ય થાઓ, શૂન્ય થાઓ. ધ્યાન કરો. કોનું ધ્યાન? ગાંડાનું? પાગલનું? પાગલ જેવા દાંત કાઢે. આવ્યા હતા ને છોકરાઓ? .. માણસો, બાયુ.

મુમુક્ષુ :- બધાને...

ઉત્તર :- .. નહિ એને એ વાત એને એ ભાન નથી કે આ ચીજ શું છે અને એ ચીજની પ્રાપ્તિ કેમ થાય. ખબર નથી એટલે ઊંધે રવેડે રસ્તે ચડી ગયો. અને માણસો એવા મળે આવા પાંચસો-પાંચસો માણસ બાયુ અને આદમી.. ઓહોહો..! શિબિર કાઢી છે. દીક્ષાર્થી થાવું.

મુમુક્ષુ :- યોગ સીખાતે હૈં.

ઉત્તર :- યોગ? યોગ.. યોગ અંદર. યોગ એટલે? યોગ એટલે જોડાણ. પણ કોની સાથે જોડાણ? ચીજ શું છે એની તો ખબર નથી. યોગનો અર્થ આવે છે આપણે 'નિયમસાર'માં. 'નિયમસાર'માં યોગ આવે છે. આમ તો શાસ્ત્રમાં એકે એક વાત આવે છે. 'નિયમસાર'માં કહે છે કે યોગ એટલે શું? જેની સાથે જોડાણ કરવું. જોડાણ કોની સાથે કરવું ? વસ્તુની તો ખબર નથી. સમજાય છે કાંઈ?

અખંડ પરિપૂર્ણ શુદ્ધ દ્રવ્ય જ્ઞાયકભાવ પરમાનંદની મૂર્તિ અનંત અનંત આનંદનું ધામ એવો નિજ પરમાત્મા. આવ્યું છે ને? ૩૨૦ ગાથા. ૩૨૦. સકળ નિરાવરણ અખંડ એક પ્રત્યક્ષ પ્રતિભાસમય અવિનશ્વર શુદ્ધ (પરમ)પારિણામિક પરમભાવ લક્ષણ ઐસા શુદ્ધ નિજ આત્મદ્રવ્ય નિજ આત્મા દ્રવ્ય, નિજ પરમાત્મ દ્રવ્ય, નિજ પરમાત્મ દ્રવ્ય. એક ફેરી આવ્યા હતા. 'શોભાલાલજી'! ૩૨૦. છેલ્લી, છેલ્લી લીટી. નિજ પરમાત્મદ્રવ્ય ભગવાન એકલો અતીન્દ્રિય આનંદનો રસકંદ પૂર્ણાનંદનો નાથ એવી અંતર દૃષ્ટિ ને જ્ઞાન થયા નથી, એ ધ્યાન કરવા બેસે એ કોનું કરશે? આકાશના ફૂલ જેવું ધ્યાન નિવડશે એને એમ કહે છે. વાસ્તવિક આત્મા અને વાસ્તવિક આત્માનો સ્વભાવ જાણ્યા અને શ્રદ્ધયા વિના, અંતર જાણ્યા અને શ્રદ્ધયા વિના, હોં! '**ધ્યાન કિસકા હો...**' એક બોલ થયો.

મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન છોડ્યા વિના પોતાનો નિજ સ્વભાવ ભગવાનઆત્મા અનંત અપરિમિત જ્ઞાન, અનંત અપાર શ્રદ્ધાસ્વભાવ હોં! ત્રિકાળ. અનંત અખંડ આનંદ, અનંત બેહદ જેનું વીર્ય એવો જે સ્વભાવ ભગવાનઆત્મા એ દ્રવ્ય ને ગુણે પૂરો (છે), એવું અંતર જ્ઞાન પર્યાયમાં, શ્રદ્ધામાં આવ્યું નથી એ કોના તરફ ઝુકીને કોનું ધ્યાન કરશે? કોના તરફ વલણ કરીને કોને પકડશે? સમજાણું કાંઈ? મોક્ષ અધિકાર છે ને.

મુમુક્ષુ :- ધ્યાનમેં વિચાર ...

ઉત્તર :- પહેલા વિચાર થાય એ ધ્યાન નથી. ધ્યાનમાં તો નિર્વિકલ્પ અનુભવ થવો એ ધ્યાન છે. શેઠ! જરી ઝીણી વાત છે આ. રાગના વિકલ્પ છૂટીને આત્મા નિર્વિકલ્પ આનંદમૂર્તિ છે એનો આશ્રય કરતાં નિર્વિકલ્પ પર્યાય પ્રગટ થાય, નિર્વિકલ્પ આનંદનું સ્વરૂપ પ્રગટ થાય એ ધ્યાન છે. ઝીણી વાત છે. વિકલ્પથી અને વિચારથી પણ પ્રાપ્ત થાય એવો નથી. સમજાય છે કાંઈ? આ તો ... વાત છે.

આ તો મોક્ષ પ્રાભૃતની વાત છે. મોક્ષ એટલે પરમાનંદની પ્રાપ્તિ. મોક્ષ એટલે કાંઈ મોક્ષ .. ચીજ નથી. અનંત-અનંત આનંદ, અનંત બેહદ જ્ઞાન, અનંત બેહદ દર્શન, અનંતવીર્ય આદિ અનંતગુણની શક્તિરૂપ ભગવાનઆત્મા, એની વ્યક્તતારૂપ પૂર્ણતા એનું નામ મોક્ષ. એ મોક્ષને માટે મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન ટળ્યા વિના મોક્ષનો માર્ગ ધ્યાનમાં આવી શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ? '**दुविहं पि मोक्खहेउं झाणे पाउणदि जं मुणी णियमा**' ૪૭ ગાથા છે. 'દ્રવ્યસંગ્રહ'. '**दुविहं पि मोक्खहेउं झाणे पाउणदि जं मुणी णियमा**' ધ્યાનમાં બેય મોક્ષમાર્ગ પામે છે. ધ્યાનની તો ખબર ન મળે ધ્યાન કોનું કરવું? કોણ છે એની ખબર ન મળે. સમજાણું કાંઈ? એક વાત.

બીજી વાત. મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન ટળ્યા વિના સ્વસ્વરૂપની દૃષ્ટિ અને ધ્યાન થઈ શકે નહિ. એક વાત. બીજી વાત ચારિત્રમાં પુણ્ય અને પાપ. જે મિથ્યાત્વ હતું એ અજ્ઞાન હતું અને આ પુણ્ય અને પાપ અચારિત્ર. કહે છે, '**દોનોં બંધસ્વરૂપ હૈં...**' પુણ્ય અને પાપ બેય બંધસ્વરૂપ છે. દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા, નામસ્મરણ, ભગવાનની ભક્તિ, ભગવાનને વંદન કરવા, સિદ્ધ ભક્તિ વગેરે એ બધો વિકલ્પ અને રાગ છે. એ પુણ્ય છે. સમજાણું કાંઈ? એ પુણ્ય અને પાપ, હિંસા, જૂઠું, ચોરી, વિષય, ભોગ, વાસના એ પાપ. બેય પુણ્ય અને પાપ એ બંધસ્વરૂપ છે. એને જ્યાં સુધી ન છોડે ત્યાં સુધી એને આત્માનું ધ્યાન થઈ શકે નહિ. દૃષ્ટિમાંથી, હોં! સમજાય છે કાંઈ? પુણ્યનો, પાપનો પ્રેમ રહે ત્યાં સુધી પુણ્ય-પાપથી રહિત આત્માનું ધ્યાન કરી શકે નહિ. એમ કહે છે. ભારે મારગ, ભાઈ!

'**પુણ્ય-પાપ દોનોં બંધસ્વરૂપ હૈં...**' એય 'પ્રકાશદાસજી'! આ પંચમહાવ્રતના પરિણામ એ પુણ્ય છે એમ કહે છે, બંધસ્વરૂપ છે. ભારે વાત! ભગવાન ચૈતન્ય સાહેબો નિર્વિકલ્પ આનંદનો કંદ એમાંથી પંચમહાવ્રતના વિકલ્પ ઊઠે એ પણ આસ્રવ અને બંધનું કારણ છે. આહાહા..! સાંભળ્યું હતું અત્યાર સુધી? સાંભળ્યું હતું પહેલા અત્યાર સુધી? આહાહા..! અમારા 'હીરાજી' મહારાજ હતા. ... અમે સાધુ છીએ, એમ કહે. અમારે આમ હો. એ બિચારા બહુ .. આ વસ્તુ ... અમારા સંપ્રદાયના ગુરુ હતા ને? 'હીરાજી મહારાજ'. બહુ શાંત, કષાય મંદ, બ્રહ્મચારી અને ખાનદાનનો ઊંચો, લૌકિકમાં. એને અંદરમાં .. અરે..! અમે સાધુ છીએ, અમારે આ ન હોય. એને અંદરથી થાય છે, હોં! પણ વસ્તુની ખબર ન મળે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! (સંવત) ૧૯૭૦માં ... ...૧૯૭૦ની દીક્ષા થઈ ને? દીક્ષા થઈને જાવું હતું. જૂનાગઢ. એમાં .. તકરાર થઈ બહુ મોટી. 'મૂળચંદજી' .. એમ બોલ્યા એક ફેરી. મારી દીક્ષા હજી પંદર દિ' ની હતી. એ આપણને આ ન શોભે, હોં! એમ કહે. આપણે આમ કરશું તો આપણને કહેશે કોણ? પણ આ ચીજ નહીં. આપણે આમ કરશું તો આપણને કહેશે

કોણ? પણ આ ચીજની ખબર નહિ. સમજાય છે કાંઈ? નિર્દોષ આહાર-પાણી લે. .. ટુકડો પણ ન લે. બહુ એની ક્રિયા આકરી. સખત ક્રિયા. પણ એ ક્રિયા મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાનના નાશ વિના એ ક્રિયા શું ગણતરીમાં? સમજાય છે કાંઈ? એ તો અભવિ પણ એવી ક્રિયા તો કરે છે. સમજાણું કાંઈ?

કહે છે કે પુણ્ય અને પાપ બંધસ્વરૂપ છે. આહાહા..! અવ્રતનો ભાવ એ પાપસ્વરૂપ છે અને પંચમહાવ્રતનો ભાવ એ પુણ્યસ્વરૂપ છે. બેય બંધસ્વરૂપ છે. આહાહા..! એનો પ્રેમ અને રુચિ જ્યાં સુધી છે ત્યાં સુધી સ્વભાવ સન્મુખ થઈ શકશે નહિ. માટે કહે છે મિથ્યાત્વ અજ્ઞાન ટાળી અને પછી પુણ્ય-પાપનો પ્રેમ ટાળી, પુણ્ય-પાપની રુચિ ટાળી અને સ્વભાવનું ધ્યાન થઈ શકે. નહિતર સ્વભાવનું ધ્યાન થઈ શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ?

'**ઈનમેં પ્રીતિ-અપ્રીતિ રહતી હૈ,...**' પુણ્યમાં પ્રેમ અને પાપમાં અપ્રેમ રહે '**જબ તક મોક્ષકા સ્વરૂપ ભી જાના નહીં હૈ...**' ઉપર છે. ગુજરાતી છે ગુજરાતી. ગુજરાતી છે. એય..! 'પ્રકાશદાસજી'! આ બહુ ઊંચું છે. વાંચે તો ખરા. ૨૮મી ગાથા છે ને. ૨૮ ગાથા. સમજાય છે કાંઈ? પુણ્યમાં પ્રેમ અને પાપમાં દ્વેષ. આહાહા..! શુભરાગ, દયા, દાન, વ્રત, પૂજા, નામસ્મરણ વગેરે એવા પુણ્યમાં પ્રેમ રહે તો પાપમાં એને દ્વેષ થાય. સમજાય છે કાંઈ? '**જબ તક મોક્ષકા સ્વરૂપ ભી જાના નહીં હૈ...**' જેને પુણ્યનો પ્રેમ (છે) એણે મોક્ષનું સ્વરૂપ જાણ્યું નથી. આહાહા..! .. બધો અર્થ .. ચાલે. ગાથામાં ... ... સમજાય છે કાંઈ?

એક તો મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાનના સ્વરૂપને જાણ્યા વિના અને એને છોડ્યા વિના આત્મા તરફ વલણ થઈ શકે નહિ. પુણ્યના પ્રેમવાળાને આત્માનું અંતર વલણ થઈ શકે નહિ. કારણ કે જ્યાં પ્રેમ છે ત્યાં એનું ધ્યેય છે અને ત્યાં એની રુચિ જાય છે. રુચિ અનુયાયી વીર્ય. જેને શુભરાગનો પ્રેમ છે એની રુચિ અનુયાયી વીર્ય. એનો પુરુષાર્થ ત્યાં કામ કરે. મિથ્યાત્વમાં, રાગમાં કામ કરશે, આત્મામાં કામ કરી શકશે નહિ. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ?

'**જબતક મોક્ષકા સ્વરૂપ ભી જાના નહીં હૈ તબ ધ્યાન કિસકા હો...**' આહાહા..! અંતરમાં રુચિમાં પોસાણ, પુણ્યનું પોસાણ છે, ધંધામાં પુણ્યનું પોસાણ વેપાર આ વ્યવહાર છે ને એ બધો? એ વ્યવહાર-ધંધો બધો કહેવાય. એ વ્યવહાર-પુણ્યના પરિણામમાં જેને પોસાણ છે, પ્રેમ છે એને આત્માનો પ્રેમ અને આત્માની ધ્યાનદશા નહિ લાગે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એ અંતર સ્વરૂપ તરફની રુચિ કરી અને અંતર એકાગ્ર નહિ થઈ શકે. આહાહા..! '**જાના નહીં હૈ તબ ધ્યાન કિસકા હો...**' અર્થ પણ બહુ સરસ કર્યો છે.

ત્રીજો બોલ. '**મન વચનકી પ્રવૃત્તિ છોડકર મૌન ન કરે...**' અંદરમાં વિકલ્પના મન-વચન-કાયા તરફના વિકલ્પ છોડીને અંતરમાં ઠરવા ન માગે ત્યાં સુધી એને ધ્યાન થઈ શકે નહિ. મનની-વચનની પ્રવૃત્તિ... પ્રવૃત્તિ.. પ્રવૃત્તિ... પ્રવૃત્તિ... પ્રવૃત્તિ... પ્રવૃત્તિ... પ્રવૃત્તિ... વિના ગોઠે નહિ એને. કાંઈ મનથી કાંઈ બોલવું, કાંઈક વાંચવું, કાંઈક આ કરવું.. આ કરવું.. એવી પ્રવૃત્તિ મન-વચન-કાયાની જેને રુચે છે, ગોઠે છે. પ્રવૃત્તિનો જેને રસ લાગ્યો છે એ નિવૃત્તિ કરીને આત્માનું ધ્યાન નહિ કરી શકે. 'ભીખાભાઈ'! આવી વાત છે.

'મન વચનકી પ્રવૃત્તિ છોડકર મૌન ન કરે તો એકાગ્રતા કૈસે હો?' સમજાણું કાંઈ? જેને બીજા સાથે વાતું કર્યા વિના ગોઠે નહિ, એકલા રહેવું ગોઠે નહિ એ એકલો આત્મા એમાં ધ્યાનમાં શું કરી શકે? એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? **'ઈસલિયે મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન, પુણ્ય, પાપ, મન, વચન, કાયકી પ્રવૃત્તિ છોડના હી ધ્યાનમેં યુક્ત કહા હૈ,...'** લ્યો! આહાહા..! જવાબદારી મોટી છે. જવાબદારી નહિ, વસ્તુનું સ્વરૂપ એમ છે. સમજાણું કાંઈ? હળવો ભગવાનઆત્મા પુણ્ય અને પાપના વિકલ્પ વિનાનો એ હળવી ચીજના ધ્યાનમાં પુણ્યનો અને પાપનો બોજો લાગે. સમજાણું કાંઈ? ભાર લાગે. છે ને આ? પંચમહાવ્રતનો ભાર રહે છે. આત્માના ભાન વિના પંચમહાવ્રતના ભાવ ક્લેશ-ક્લેશ છે, એ તો રાગ છે. પંચમહાવ્રતના પરિણામ ક્લેશ છે, રાગ છે. આહાહા..! નિર્જરા અધિકારમાં આવે છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- કહે છે ને. એ માટે તો આ કહેવાય છે. આ તમે લોકો .. આવ્યા છો ને. ...એ બધે ચાલે છે. ... શ્રદ્ધા એ જ હતી. સમજાય છે? આ સંપ્રદાયમાં પણ ક્રિયાકાંડ ... પણ આ નહિ. ક્રિયાકાંડ એકલી. હીરાજી મહારાજ ... પાંચ-પાંચ ગાઉનો વિહાર કરીને આવે. પોતે જાતે વ્હોરવા જાય. મારવાડના. પાલી.. પાલી. ... રોટલા માટે. આમ ને આમ .. કોરે કોરો .. સંપ્રદાયની દૃષ્ટિ પણ .. તત્ત્વની વાત તો હતી જ ક્યાં ? વાત કાને પડી નહોતી એને. એવા હીરાજી મહારાજ એટલે હીર. હિન્દુસ્તાનનો હીરો અને હીરા એટલા હીર બાકી સૂતરના ફાળકા. સૂતરના ફાળકા. શું છે આ? ખબર છે કે નહિ? એમના ... પણ .. બહુ ન માને પણ એમના બાપના ગુરુ. એના બાપના ગુરુ. સર્પ ..કરડીને આવ્યા હતા, એના બાપને સર્પ કરડ્યો. ... હીરાજી મહારાજ પાસે આવ્યા .. એવી છાપ. આકરો નહિ હોય મૂળ તો. એવી છાપ બહુ હતી. વચનસિદ્ધિ જેવી છાપ, હોં! સર્પ મોટો .. એકદમ મોટી ... ભાઈ! બહુ શાંતિથી બોલે. ... નહિ. સર્પ કરડ્યો નહિ. .. 'હિંમતભાઈ'ના પિતા. અહીં નથી બેસતા? એવી છાપ હતી. સર્પ બહુ આકરો સર્પ દુકાનમાંથી. ... નીકળેલો. કરડ્યો નહિ. એટલી છાપ. ..વાળો હતો. મહારાજ! ... 'મુંબઈ' જાઉં. ... એવી છાપ હતી.

આ ધર્મની વાત કાને નહિ પડેલી. આ તમારા પંચમહાવ્રતના વિકલ્પો રાગ છે, પુણ્ય છે, બંધનું કારણ છે, ઝેર છે અને જડની ક્રિયા આત્મા કરી શકે નહિ એ વાત કાને પડી નહોતી. આવો મોંઘો ધર્મ છે, ભાઈ! આ તો દુર્લભતાની અપેક્ષાએ વાત ચાલે છે, હોં! સમજાણું? ૪૬-૪૬ વર્ષ સુધી દીક્ષા પાળી. ચાર અને છ વર્ષ છેતાલીસ વર્ષ. ૪૮, ૫૮ વર્ષે જંગલમાં દેહ છોડી દીધા રસ્તામાં.

મુમુક્ષુ :- આપને નહિ...

ઉત્તર :- ત્યાં કે દિ' ભાન હતું અહીંનું? પણ એ ચાર વર્ષની દીક્ષા. ૭૦ અને ૭૪. ૧૯૭૪માં તો ગુજરી ગયા. અહીં તો એ કહેતા એ માનતા. બીજું હતું કે દિ'? ૧૯૭૪માં ગુજરી ગયા. ઘણા વર્ષ. કેટલા વર્ષ થયા? ૫૨. પણ ૫૨ વર્ષ. આહાહા..!

આ તો ભગવાન અંતરમાંથી જાગીને ઉઠ્યો હોય એને ખબર પડે. કોઈની અપેક્ષા જેને નથી એવી વાત છે આ. સમજાણું કાંઈ? ભગવાનઆત્મા કહે છે કે જેને પુણ્યના, પાપના

પ્રેમ જીવનમાં છે અને જેને મિથ્યાત્વનું શલ્ય સૂક્ષ્મપણે રહી ગયું છે એ આત્મા તરફનો ઝુકાવ નહિ કરી શકે. ચાહે તો જૈન મુનિ સાધુ હો, અઠ્યાવીસ મૂળગુણ ચોખ્ખા પાળે. એ તો અત્યારે (છે નહિ) સમજાણું કાંઈ? વ્યવહારના પણ ઠેકાણા નથી. પ્રાણ જાય તો એની માટે કરેલો આહાર ન લે. તોપણ કહે છે એમાં ધર્મ માન્યો, એ ધર્મ છે એ મિથ્યાત્વનું મોટું પાપનું શલ્ય છે. 'ગોદીકાજી'! આહાહા..!

'મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન, પુણ્ય, પાપ, મન, વચન, કાયાકી પ્રવૃત્તિ છોડના હી ધ્યાનમેં યુક્ત કહા હૈ ઈસપ્રકાર આત્માકા ધ્યાન કરેનેસે મોક્ષ હોતા હૈ.' લ્યો! એવો ભગવાનઆત્મા પહેલો જાણી, શ્રદ્ધા કરી પછી એનું ધ્યાન થઈ શકે. .. સમકિત આવું હોય સ્વભાવ તરફનું ધ્યાન કરે તોપણ સમ્યગ્દર્શન.. માને. સમકિત .. નિર્વિકલ્પ સમકિત એનું ધ્યેય ભગવાનઆત્મા, એમ અંતરના વલણમાં .. સમકિત પામી જાય. સમજાય છે કાંઈ?

आगे ध्यान करनेवाला मौन धारण करके रहता है वह क्या विचारकर रहता है, यह कहते हैं :–

ગાથા-૨૯

जं मया दिस्सदे रूवं तं ण जाणादि सव्वहा।
जाणगं दिस्सदे [1]णेव तम्हा जंपेमि केण हं।।२९।।

यत् मया दृश्यते रूपं तत् न जानाति सर्वथा।
ज्ञायकं दृश्यते न तत् तस्मात् जल्पामि केन अहम्।।२९।।

દેખાય મુજને રૂપ જે તે જાણતું નહિ સર્વથા,
ને જાણનાર ન દશ્યમાન; હું બોલું કોની સાથમાં? ૨૯.

अर्थ :– जिस रूपको मैं देखता हूँ वह रूप मूर्तिक वस्तु है, जड़ है, अचेतन है, सब प्रकारसे कुछ भी जानता नहीं है और मैं ज्ञायक हूँ, अमूर्तिक हूँ। यह तो जड़–अचेतन है सब प्रकारके कुछ भी जानता नहीं है, इसलिये मैं किससे बोलूँ?

भावार्थ :– यदि दूसरा कोई परस्पर बात करनेवाला हो तब परस्पर बोलना संभव है, किन्तु आत्मा तो अमूर्तिक है उसको वचन बोलना नहीं है और जो रूपी पुद्‌गल है वह अचेतन है, किसीको जानता नहीं देखता नहीं। इसलिये ध्यान करनेवाला कहता है कि–मैं किससे बोलूँ? इसलिये मेरे मौन है।।२१।।

---

१. पाठान्तर :– णं तं, णंत।

ગાથા-૨૯ ઉપર પ્રવચન

'આગે ધ્યાન કરનેવાલા મૌન ધારણ કરકે રહતા હૈ વહ ક્યા વિચાર રહતા હૈ,...' ધ્યાન કરવાવાળા મૌનપણે બેસે છે, કેવો વિચાર કરીને રહે છે? 'સમાધિશતક'માં પણ એમ છે. 'સમાધિશતક'ની ગાથા ૧૮ અને અહીં ૨૯. 'સમાધિશતક' 'પૂજ્યપાદસ્વામી'. એમાં આ ગાથા આવી છે.

जं मया दिस्सदे रूवं तं ण जाणादि सव्वहा।

जाणगं दिस्सदे [१]णेव तम्हा जंपेमि केण हं।।२९।।

અર્થ :- 'જિસ રૂપકો મૈં દેખતા...' જેને હું દેખું છું એ તો જડ છે. કોની સાથે હું વાત કરું? ભગવાન અરૂપી ચૈતન્ય છે એ તો દેખાતો નથી. સમજાણું કાંઈ? પણ એ વિકલ્પ જ ક્યાં છે કે સાંભળીને હું .. રહું? સમજાણું કાંઈ? 'ભીખાભાઈ'! આવી રમતું છે. **'જિસ રૂપકો મૈં દેખતા હૂં વહ રૂપ મૂર્તિક વસ્તુ હૈ, જડ હૈ, અચેતન હૈ, સબ પ્રકારસે કુછ ભી જાનતા નહીં હૈ...'** શરીર ને વાણી એ તો જડ છે બિચારા. એ તો કાંઈ જાણતા નથી. હું કોને સંભળાવું? સમજાણું કાંઈ?

'કુછ ભી જાનતા નહીં હૈ ઔર મૈં જ્ઞાયક હૂં, અમૂર્તિક હું. યહ તો જડ-અચતેન હૈ સબ પ્રકારસે કુછ ભી જાનતા નહીં હૈ, ઈસલિયે મૈં કિસસે બોલું?' હું તો જ્ઞાયક છું. અને સામે અંતર આત્મા પણ જ્ઞાયક છે. જ્ઞાયક વસ્તુ સાંભળતો નથી. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? એ સાંભળવાનો જેમ વિકલ્પ છે અને સાંભળે છે એ આત્મા નહિ. એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! દિગંબર સંતોએ ગજબ કામ કર્યા છે! સિદ્ધને હેઠે ઉતાર્યા છે. .. ત્યાં. એકવાર ... આહાહા..!

'રામચંદ્રજી' લે છે ને? 'રામચંદ્રજી' એ એવી વાત કરી. 'રામચંદ્રજી' નાના હતા ત્યારે અગાસીમાં બેઠા હતા. બેઠા બેઠા ચંદ્ર સામું જોવે છે. આમ કરે છે અને રોવે છે. એ નીચે નથી ઉતરતો એટલે રોવે છે. કહે છે .. 'રામચંદ્રજી' .. .. છોકરાનો .. નથી. છોકરાને .. નહિ. એ કામ મારું છે નહિ? શું છે દેખો. એ વિકલ્પ .. છે 'રામચંદ્રજી' ચરમશરીરી છે. છેલ્લો દેહ છે. એને મોક્ષ જાવું છે આ દેહ છોડીને. ... રોવે છે કેમ? મૂળ તો રમતા-રમતા ચંદ્ર દેખ્યો ને, ... ચંદ્ર સમજ્યા? આવે છે ને? ... માડી મને ચંદ્રમાં ... .. જળમાં નાખો. આમ જોવે તો. .. બેઠા ... અરીસામાં ચંદ્ર આવી ગયો. .. અહીંથી લીધો. ... સિદ્ધના હતા. એ ભગવાન પૂર્ણાનંદની પવિત્રતા મારા ... સમજાય છે કાંઈ? ... મોટા પુરુષની રમતું છે ને. આહાહા..! .. મોક્ષ પામીને મુક્તિ થઈ જશે. સમજાણું?.. રોતા હતા.

એમ જેને મોક્ષની ઝંખના થાય છે... આહાહા..! પૂર્ણાનંદ .. સિદ્ધ તે સિદ્ધ જેવા એને ઉપમા શું છે? એવી જેને અંતરમાં ભાવના જાગે છે એ સિદ્ધપણું અંતરમાં ઉતારવા માગે છે. એ સિદ્ધ જ છે. સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો. આહાહા..! ... 'સિદ્ધ સમાન સદા...' હું તો નાથ પ્રભુ ચૈતન્ય ભગવાન ત્રિકાળી છું. સમજાણું કાંઈ? કહે છે કે હું કોને આ વાત કરું? સાંભળનારાઓ બીજા જડ, કોઈ સાંભળે નહિ .. એ તો જાણનાર પડ્યો અંદર. સમજાય છે

કાંઈ? અને હું .. આ અને મારો આત્મા જે અંદર છે એ તો .. નથી. અને વાણી નીકળે એ કાંઈ આત્માની નથી. સમજાય છે કાંઈ?

'मैं ज्ञायक हूं, अमूर्तिक हूं. यह तो जड-अचेतन है सब प्रकारसे कुछ भी जानता नहीं है,...' આહાહા..! ઓલો વિકલ્પ ઊઠે ને સાંભળનારને, એ વિકલ્પ કાંઈ જાણે નહિ. .. કાંઈ જાણે નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? 'પૂજ્યપાદસ્વામી'ની ગાથા... 'કુંદકુંદાચાર્ય'ના ઘણા ભાવ લીધા. ઘણાં બીજડાં 'કુંદકુંદાચાર્ય'માંથી નીકળે છે. સમર્થ આચાર્ય. ક્ષયોપશમ એટલો અને ... ... પાર કરવાની રીત .. .. સમજાય છે કાંઈ? **'ईसलिये मैं किससे बोलुं?'**

ભાવાર્થ :– 'यदि दूसरा कोई परस्पर वात करनेवाला हो तब परस्पर बोलना संभव है,...' મારા જેવો બીજો જ્ઞાનસ્વરૂપી હોય તો એની સાથે બોલું. જ્ઞાનસ્વરૂપી .. જ છે. એ બોલે નહિ. અને બોલું એ હું આત્મા નહિ. ... વિકલ્પરૂપી .. પરનું કોની સાથે હું વાત કરું? એમ. ઉપદેશમાં પણ વિકલ્પ ઊઠે અને વિકલ્પ કર્મબંધનું કારણ છે. આહાહા..! અને સાંભળનારને પણ વિકલ્પ સાંભળે એ પણ બંધનું કારણ છે. એમ એ કહે છે. હવે એનું .. બતાવવું છે. સમજાણું કાંઈ? **'आत्मा तो अमूर्तिक है उसको वचन बोलना नहीं है...'** ભગવાન અરૂપી, વચન એના છે નહિ. વચન તો જડના છે. **'और जो रूपी पुद्गल है वह अचेतन है, किसीको जानता नहीं देखता नहीं.'** પુદ્ગલ તો જાણે-દેખે નહિ, કોને કહું? અને આત્મા અમૂર્તિકમાં વચન નહિ. **'ईसलिये ध्यान करनेवाला कहता है कि – मैं किससे बोलुं? ईसलिये मेरे मौन है.'** આ અપેક્ષાએ, હોં! મૌન કરીને ધ્યાનમાં આવવા માટે છે આ. અમથી વાતમાં મૌન કરે એ કાંઈ .. નથી. સમજાણું કાંઈ? એ તો વાણી વાણીને કારણે મૌન રહી. એને ઠેકાણે હું મૌન રહ્યો એ મિથ્યાત્વના અભિપ્રાય થયા. સમજાણું કાંઈ? આ તો અંતરમાં બીજાને સમજાવવામાં વિકલ્પ ન આવે અને રાગનો .. એ માટે .. આ ભાવના છે.

अब कहते हैं कि इसप्रकार ध्यान करनेसे सब कर्मोंके आस्रवका निरोध करके संचित कर्मोंका नाश करता है :–

ગાથા-૩૦

सव्वासवणिरोहेण कम्मं खवदि संचिदं।
जोयत्थो जाणए जोई जिणदेवेण भासियं।।३०।।

सर्वास्रवनिरोधेन कर्म क्षपयति संचितम्।
योगस्थः जानाति योगी जिनदेवेन भाषितम्।।३०।।

આસ્રવ સમસ્ત નિરોધીને ક્ષય પૂર્વકર્મ તણો કરે,
જ્ઞાતા જ બસ રહી જય છે યોગસ્થ યોગી;–જિન કહે. ૩૦.

अर्थ :– योग ध्यानमें स्थित हुआ योगी मुनि सब कर्मोंके आस्रवका निरोध करके संवरयुक्त होकर पहिले बाँधे हुए कर्म जो संचयरूप हैं उनका क्षय करता है, इस प्रकार जिनदेवने कहा है वह जानो।

भावार्थ :– ध्यानसे कर्मका आस्रव रुकता है इससे आगामी बंध नहीं होता है और पूर्व संचित कर्मोंकी निर्जरा होती है तब केवलज्ञान उत्पन्न करके मोक्ष प्राप्त होता है, यह आत्माके ध्यानका माहात्म्य है।।३०।।

ગાથા-૩૦ ઉપર પ્રવચન

'**આગે કહતે હૈં કિ ઈસપ્રકાર ધ્યાન કરનેસે સબ કર્મોંકે આસ્રવકા નિરોધ કરકે..**' આવું ભગવાનઆત્માનું ધ્યાન .. કરીને તો '**સંચિત કર્મોંકા નાશ કરતા હૈ :–**'

सव्वासवणिरोहेण कम्मं खवदि संचिदं।
जोयत्थो जाणए जोई जिणदेवेण भासियं।।३०।।

આહાહા..! જ્યાં હોય ત્યાં જિનદેવ.. જિનદેવ.. જિનદેવ... એના આત્મામાં વીતરાગદેવ બેઠા છે. જિનદેવ એમ કહે છે, ભાઈ! આહાહા..! વિકલ્પરહિત થઈ ગયેલા એકલો વીતરાગ સ્વભાવ. જે વીતરાગ સ્વભાવ હતો એ રહી ગયો. એવા જિનદેવ આમ કહે છે, ભાઈ! આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ?

અર્થ :– '**યોગ ધ્યાનમેં સ્થિત હુઆ યોગી મુનિ સબ કર્મોંકે આસ્રવકા નિરોધ કરકે સંવરયુક્ત હોકર...**' પુણ્ય-પાપના વિકલ્પને રોકીને સ્વરૂપમાં ધ્યાન કરે છે એને આસ્રવ આવતો નથી. આવતો નથી પણ એ '**પહિલે બાંધે હુએ કર્મ જો સંચયરૂપ હૈં ઉનકા ક્ષય કરતા હૈ,...**' તળાવમાં નવું પાણી આવે નહિ, જૂનું પાણી સુકાઈ જાય. તળાવ હોય ને? તળાવ. એમાં છિદ્ર રોકે, છિદ્ર તો પાણી આવે નહિ. અને છે એ.. તો .. સુકાઈ ત્યાં .. કારણે ... થાય .... એમ ભગવાનઆત્મામાં અંતર્મુખ દૃષ્ટિના ધ્યાનમાં રહ્યો, છિદ્ર રોકાઈ ગયા, નવા આસ્રવ આવવાનું અટકી ગયું. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'**પહિલે બાંધે હુએ કર્મ જો સંચયરૂપ હૈં ઉનકા ક્ષય કરતા હૈ, ઈસપ્રકાર જિનદેવને કહા હૈ વહ જાનો.**' ભગવાન વીતરાગદેવ પરમાત્મા એમ કહે છે. જુઓ! હવે આમાં ક્યાં બીજાની પ્રવૃત્તિ ... સમજાણું કાંઈ? આ કરું છું... આ કરું છું... આ કરું છું... એવા ... ઊંડા... ઊંડા... ઊંડા... ઉતરતા જાય છે. ..માં ઊંડા ઉતરતા નથી. એમ કહે છે. ભગવાન અંદર નિર્વિકલ્પ આનંદનું ધામ, ..વેદી, .. ચિંતામણી રત્ન સમાન ભગવાન પરમાત્મા પોતે છે. આહાહા..!

કહે છે કે જિનદેવે એમ કહ્યું છે કે આવા સ્વભાવનું ધ્યાન કરે એટલે કે જે સ્વભાવમાં રાગ નથી એને પકડે, રાગ નથી એટલે નવા આવરણો આવે નહિ, જૂના ખરી જાય. નિર્જરા થઈ જાય. એકલો આત્મા રહી જાય. આહાહા..! મોક્ષ છે ને. એકલો આત્મા. પૂર્ણાનંદ ..

ધ્યાન કરે એટલે આવરણ ન આવે અને જૂના કર્મ છે એ ધ્યાન કરતા ખરી જાય. એકલો રહી જાય પૂર્ણાનંદ પ્રભુ સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ. બરફની પાટ જેમ ઠંડી છે. બરફ-બરફ. .. શાંત અવિકારી સ્વભાવનો રસ .. એ રહી જાય. આહાહા..! વિકલ્પની ... બધી શાંત થઈ જાય. નિર્વિકલ્પ ધ્યાનમાં આવતા વિકલ્પ શાંત થઈ જાય.

ભાવાર્થ :- **'ધ્યાનસે કર્મકા આસ્રવ રુકતા હૈ ઈસસે આગામી બંધ નહીં હોતા હૈ ઔર પૂર્વ સંચિત કર્મોકી નિર્જરા હોતી હૈ તબ કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન કરકે...'** લ્યો! ધ્યાન જ કેવળજ્ઞાનને ઊપજાવવાનું કારણ? બધી ક્રિયા-બ્રિયા વચ્ચે વ્યવહારની કહે છે, વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ ક્યાં ગયો? ના પાડી. વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ છે જ નહિ. એ બંધનો માર્ગ છે. છોડ એ વિકલ્પને, કહે છે. આહાહા..! **'કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન કરકે મોક્ષ પ્રાપ્ત હોતા હૈ યહ આત્માકે ધ્યાનકા માહાત્મ્ય હૈ.'** હવે આ ગાથા. આ ગાથા આવે છે ક્યાંય? 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક' સાતમા અધ્યાયમાં 'ટોડરમલજી'એ આ ગાથાનો આધાર આપ્યો છે. સમજાય છે કાંઈ? આ ગાથા છે.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- આ ૩૧. એ 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં છે. 'કુંદકુંદાચાર્ય'ની ગાથા છે.જુઓ! મોક્ષપાહુડ છે ને? .. ..જે વ્યવહારમાં સૂતા છે. **'સોતા હૈ વહ અપને સ્વરૂપકે કામમેં જાગતા હૈ...'** એ વિકલ્પ આદિ .. પોતામાં જાગૃત થાય છે. વ્યવહારના વિકલ્પમાંથી ... પોતાના .. જાગીને વ્યવહારમાં જાગે તે ... વ્યવહારનય સ્વદ્રવ્ય પરદ્રવ્યને અને તેના ભાવોને અને કારણ-કાર્યને કોઈમાં કોઈ ભેળવી વ્યવહારનય નિરૂપણ કરે. એવા ... થાય છે. 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક' સાતમો અધ્યાય. વ્યવહારનય ... છે. અને એના ભાવોને. શુભભાવથી આમ થાય. કારણ-કાર્યને. વ્યવહારના કારણથી નિશ્ચય થાય. .. વ્યવહારનયનું કથન ... શ્રદ્ધાન તે મિથ્યાત્વ છે માટે તેનો ત્યાગ કરવો. જેટલા વ્યવહારના કથન છે એને માનવા કે સાચા છે એ છોડી દેવું. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

નિશ્ચયનય. ... કોઈને કોઈમાં ભેળવતો નથી. અને તેવા જ શ્રદ્ધાનથી સમકિત થાય છે. માટે તેનું શ્રદ્ધાન કરવું. શાસ્ત્રમાં આવે કે વ્યવહાર રત્નત્રય સાધન છે અને નિશ્ચય સાધ્ય છે, એ શ્રદ્ધા છોડી દેવી. વ્યવહાર સમ્યગ્દર્શન મોક્ષનો માર્ગ ... આવે છે ને? ... એમ કહે છે. એમાં જે કારણ કહ્યું છે એ શ્રદ્ધા છોડવી. એ ... છે નહિ. આહાહા..! કથનની પદ્ધતિ જ કોઈ અલૌકિક છે. સમજાય છે કાંઈ?

કહે છે, મુનિ વ્યવહારમાં સૂતા તે પોતાના સ્વરૂપમાં જાગે છે. વિકલ્પથી છૂટીને એ વ્યવહાર સૂઈ ગયો છે, આંધળો થઈ ગયો. સ્વરૂપમાં જાગે છે. પોતાના નિજ સ્વરૂપમાં જાગે તે વ્યવહારથી સૂઈ ગયા છે અને વ્યવહાર વિષે જાગે છે તે વિકલ્પમાં તત્પર થાય, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિમાં તત્પર થાય તે આત્માની જાગૃતિમાં સૂઈ ગયા છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એનો ભાવાર્થ આવશે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

आगे कहते हैं कि जो व्यवहारमें तत्पर है उसके यह ध्यान नहीं होता है :–

ગાથા-૩૧

जो सुत्तो ववहारे सो जोई जग्गए सकज्जम्मि।
जो जग्गदि ववहारे सो सुत्तो अप्पणो कज्जे।।३१।।

यः सुप्तः व्यवहारे सः योगी जागर्ति स्वकार्ये।
यः जागर्ति व्यवहारे सः सुप्तः आत्मनः कार्ये।।३१।।

યોગી સૂતા વ્યવહારમાં તે જાગતા નિજકાર્યમાં;
જે જાગતા વ્યવહારમાં તે સુપ્ત આતમકાર્યમાં. ૩૧.

अर्थ :– जो योगी ध्यानी मुनि व्यवहारमें सोता है वह अपने स्वरूपके काममें जागता है और जो व्यवहारमें जागता है वह अपने आत्मकार्यमें सोता है।

भावार्थ :– मुनिके संसारी व्यवहार तो कुछ है नहीं और यदि है तो मुनि कैसा? वह तो पाखंडी है। धर्मका व्यवहार संघमें रहना, महाव्रतादिक पालना–ऐसे व्यवहारमें भी तत्पर नहीं है; सब प्रवृत्तियोंकी निवृत्ति करके ध्यान करता है वह व्यवहारमें सोता हुआ कहलाता है और अपने आत्मस्वरूपमें लीन होकर देखता है, जानता है वह अपने आत्मकार्यमें जागता है। परन्तु जो इस व्यवहारमें तत्पर है–सावधान है, स्वरूपकी दृष्टि नहीं है वह व्यवहारमें जागता हुआ कहलाता है।।३१।।

પ્રવચન નં. ૭૪, ગાથા-૩૧ થી ૩૩, રવિવાર, શ્રાવણ વદ ૧૪, તા.૨૯-૮-૭૦

'અષ્ટપ્રાભૃત' એની ૩૧મી ગાથા છે.

અર્થ :– 'જો યોગી ધ્યાની મુનિ વ્યવહારમેં સોતા હૈ...' એ ગાથા આપણે 'મોક્ષમાર્ગપ્રકાશક'માં આવી ગઈ છે. કાલે થોડું ચાલ્યું હતું. કાલે વાત થઈ હતી. (જે) વ્યવહારમાં સૂતા છે **'વહ અપને સ્વરૂપકે કામમેં જાગતા હૈ...'** અર્થાત્ ધર્માત્માને લૌકિક વ્યવહાર તો હોતો નથી. ફક્ત ધર્મનો વ્યવહાર જે પંચમહાવ્રતનું પાલન, સંઘમાં રહીને વિનયાદિનું કરવું એવો જે સંઘનો વ્યવહાર છે એ પણ વિકલ્પ અને રાગ છે. આહાહા..! મોક્ષનું કારણ એ કાંઈ વિકલ્પ એ કારણ નથી. વ્યવહારમાં જે સૂતા છે..

ભાવાર્થ :– 'મુનિકે સંસારી વ્યવહાર તો કુછ હૈ નહીં ઔર યદિ હૈ તો મુનિ કૈસા?' એ તો પાખંડી છે. લખ્યું ને? પાખંડી લખ્યું છે. શેઠ! લૌકિકવ્યવહાર હોય એને મુનિ કહેવા કેવા? મુનિ એને કહેવાય નહિ. **'ધર્મકા વ્યવહાર સંઘમેં રહના, મહાવ્રતાદિક પાલના–ઐસે વ્યવહારમેં ભી તત્પર નહીં હૈ;...'** આહાહા..! ધર્મી તો સ્વ સ્વભાવમાં આશ્રયમાં તત્પર છે.

એમ અહીં સિદ્ધ કરવું છે. ચૈતન્ય જ્ઞાયકમૂર્તિ પરમાનંદ પરમાત્મ નિજસ્વરૂપ એમાં તત્પર હોય છે. વ્યવહાર હોય એમાં તત્પર હોતો નથી એમ કહે છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હા, પંચમહાવ્રતના વિકલ્પ, વૈયાવચ્ચ, વિનય, સંઘનો વ્યવહાર જે શાસ્ત્રમાં કહ્યો એમાં એ વિકલ્પ આવે એમાં તત્પર નથી. કેમકે એ તો રાગ છે. આહાહા..! બંધનું કારણ છે. અને મોક્ષના માર્ગી તો સ્વભાવમાં તત્પર છે. ઝીણી વાત છે બહુ.

ચૈતન્યમૂર્તિ જ્ઞાયકનો આશ્રય કરીને જે શુદ્ધતા પ્રગટે એ મોક્ષનું કારણ છે. પંચમહાવ્રત આદિ વિકલ્પ અઠ્યાવીસ મૂળગુણ આદિ વિકલ્પ એ પણ મોક્ષનું કારણ નથી. એમાં છે આ શ્લોક? સમજાય છે કાંઈ? આ ગાથા ઘણી ઊંચી છે. એનો 'મોક્ષમાર્ગપ્રકાશક'માં આધાર આપ્યો. કાલે કહ્યું હતું ને એ? સંભળાય છે ને બરાબર? ૨૫૫ (પાનું). જુઓ! જે વ્યવહારમાં સૂતા છે તે યોગી પોતાના કાર્યમાં જાગે છે. એનો અર્થ શું? જે ધર્માત્મા પંચમહાવ્રતના વિકલ્પ, અઠ્યાવીસ મૂળગુણના વિકલ્પ, વિનય, વૈયાવૃત્ય આદિ એની જેને તત્પરતા નથી. એ વિકલ્પ છે, રાગ છે, પુણ્યબંધનું કારણ છે. એ કાંઈ મોક્ષનો માર્ગ નથી.

મુમુક્ષુ :- સંવર નિર્જરા નહિ?

ઉત્તર :- સંવર-નિર્જરા નહિ પણ બંધનો માર્ગ છે. એવી વાત છે. આવે ખરો વચમાં પણ એમાં જાગતા નથી, સૂતા છે. આહાહા..!

વિકલ્પ ભગવાનની ભક્તિનો આવે. આ પંચમહાવ્રત અને અઠ્યાવીસ મૂળગુણ એ. એ પણ રાગભાગ કષાય છે. અને કષાયભાવ એ કાંઈ મોક્ષનું કારણ નથી. એ જે વ્યવહારમાં સૂતા છે એટલે કે જેને વ્યવહારના વિકલ્પની દરકાર નથી અને પોતાના કાર્યમાં જાગે છે. ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વભાવ એ તરફમાં જેની જાગૃતિ છે. દૃષ્ટિ ધ્રુવ ઉપર પડી છે એથી ધર્માત્માની જાગૃતિ સ્વભાવ સન્મુખ હોય છે. વિભાવ સન્મુખ હોતી નથી. આહાહા..! બહુ માર્ગ (આકરો).

'**ઔર જો વ્યવહારમેં જાગતા હૈ વહ અપને આત્મકાર્યમેં સોતા હૈ.**' એટલે? જે કોઈ પંચમહાવ્રત અને અઠ્યાવીસ મૂળગુણ રાગમાં તત્પર છે, એમાં લીન છે એ આત્માના સ્વભાવમાં સૂતા છે. આહાહા..! આત્માના સ્વભાવની જાગૃતિની એને ખબર નથી. પંચમહાવ્રત, અઠ્યાવીસ મૂળગુણ, બાર વ્રત, વૈયાવચ્ચ, સેવા, વિનય એ બધા વિકલ્પમાં જે તત્પર નામ જાગૃત છે, એમાં લીન છે એ આત્માના સ્વભાવકાર્યમાં સૂતા છે. સમજાણું કાંઈ? જુઓ! મોક્ષ અધિકારમાં આ ગાથા. સમજાય છે કાંઈ? અહીં તો કહે છે, જે કોઈ વ્યવહારમાં તત્પર (છે) તે પોતાના કાર્યમાં ઊંઘી ગયા છે. આહાહા..! આ વીતરાગે કહ્યો એવો વ્યવહાર, હોં! પંચમહાવ્રત, પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ, અપવાસ આદિની ક્રિયા જે વિકલ્પની છે એમાં જે કોઈ જાગે છે એટલે કે તત્પર છે એ પોતાના કાર્યમાં સૂતા છે. આહાહા..! ભારે કામ.

મુમુક્ષુ :- શુભરાગ નહિ?

ઉત્તર :- શુભરાગ જ ઊંઘાઈ છે એમ કહે છે અહીં. શુભરાગમાં તત્પર ધર્મી હોતા નથી. આવે ખરો પણ તત્પર નથી, એનો આશ્રય નથી, એનો આદર નથી. ઝીણી વાત છે.

દરબાર!

અહીં તો મોક્ષનો માર્ગ કહેવો છે ને? મોક્ષનો માર્ગ કાંઈ પરને આશ્રયે વિકલ્પથી થાય નહિ. એ તો બંધમાર્ગ છે. ચાહે તો અઠ્યાવીસ મૂળગુણ પાળે, પંચમહાવ્રત પાળે, વિનય, વૈયાવચ્ચ આદિ જેટલી ક્રિયા કહી, બાર પ્રકારના તપ એ બધો શુભ વિકલ્પ અને બંધનું કારણ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- હવે તો પર્વ ચાલુ થઈ ગયો.

ઉત્તર :- હા, તો શું છે? પર્વ ચાલુ થાય કે ન થયો, માર્ગ તો આ છે. પર્વના દિને પણ માર્ગ છે અને બીજા દિવસે પણ આ માર્ગ છે. માર્ગ કોઈ બીજો નથી. એમ કે પર્વના દિવસ ચાલુ થયા એટલે કાંઈક બીજો વ્યવહાર ધર્મ હશે કે નહિ કાંઈ? આહાહા..!

અહીં તો કહે છે, વ્યવહારમાં જાગે છે તે પોતાના કાર્યમાં સૂતા છે. માટે વ્યવહારનયનું શ્રદ્ધાન છોડી... આહાહા..! જેટલા વ્યવહારના કથનો જૈનશાસ્ત્રમાં વ્યવહારના આવ્યા હોય એનું શ્રદ્ધાન છોડી. આહાહા..! એ ધર્મ છે, મોક્ષનો માર્ગ છે એ શ્રદ્ધા છોડી દે. સમજાણું કાંઈ? નિશ્ચયનયનું શ્રદ્ધાન કરવું યોગ્ય છે. સ્વભાવના આશ્રયની જેટલી વાત હોય એ આશ્રય કરવા લાયક છે. સમજાણું કાંઈ? ઉપદેશ દેવો મુનિને એ પણ વિકલ્પ છે અને બંધનું કારણ છે એમ કહે છે. 'શોભાલાલજી'!

મુમુક્ષુ :- આશીર્વાદ આપે છે.

ઉત્તર :- આશીર્વાદ દે છે. હજી એને પોતાને ખબર ન મળે કે હું કોણ છું અને કોનો આશીર્વાદ દે? આહાહા..!

અહીં તો કહે છે, જે કોઈ નિશ્ચયની શ્રદ્ધા કરવાલાયક છે. ભગવાને કહેલો જેટલો વ્યવહાર સમિતિ, ગુપ્તિ, પંચમહાવ્રત, અઠ્યાવીસ મૂળગુણ, વિનય, વૈયાવચ્ચ, આ શાસ્ત્રના સ્વાધ્યાયનો વિકલ્પ... સમજાણું કાંઈ? એ બધાની શ્રદ્ધા છોડવા જેવી છે. એનાથી મારું કલ્યાણ થશે એમ છે નહિ. આહાહા..! ભારે માર્ગ, ભાઈ!

મુમુક્ષુ :- .. બીજો કોઈ ઉપાય નથી.

ઉત્તર :- ઉપાય નથી. માર્ગ બીજો છે નહિ.

હવે વ્યવહારની વ્યાખ્યા કરે છે. વ્યવહારનય સ્વદ્રવ્ય પરદ્રવ્યને ભેળવીને વાત કરે છે. જેમ કે જ્ઞાનાવરણીથી જ્ઞાન રોકાય એમ વ્યવહારનય કહે છે. તો એવી શ્રદ્ધા કરે તો જૂઠી શ્રદ્ધા છે. સમજાણું કાંઈ? ગુરુથી જ્ઞાન થાય એમ વ્યવહારનય કહે છે. એ શ્રદ્ધા છોડવા જેવી છે એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- પહેલા તો કરે પછી છોડે.

ઉત્તર :- અહીં તો કહે છે કે પહેલા-પછી છે જ નહિ. પહેલા તો સ્વભાવનો આશ્રય કરવો એ પહેલું છે. એવી વાત છે. બહુ માર્ગ ઝીણો છે. લોકો પોતાની દૃષ્ટિએ કલ્પે એ માર્ગ બીજી જાત છે, ભાઈ! ભગવાન ચિદાનંદ પ્રભુ!

અહીં તો કહે છે કે પંચમહાવ્રત, સમિતિ, ગુપ્તિ, વહોરીને ખાવું એવા વિકલ્પ એ બધા પુણ્યબંધનું કારણ મોક્ષનો માર્ગ નથી. એવી વાત શાસ્ત્રમાં આવી હોય કે આ વ્યવહાર આ

વ્યવહાર આ આ. તો એ શ્રદ્ધા છોડવા જેવી છે. ભગવાને કહ્યો વ્યવહાર એની શ્રદ્ધા છોડવા જેવી છે. શ્રદ્ધા. કે એ ધર્મ છે અને મુક્તિનો મારગ છે એમ છે નહિ. આહાહા..! વ્યવહારનય સ્વદ્રવ્ય પરદ્રવ્યને ભેળવીને વાત કરે છે. એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યનું કરી શકે, એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યને મદદ કરી શકે, એક દ્રવ્યથી બીજા દ્રવ્યને નુકસાન થાય, એક દ્રવ્યથી બીજા દ્રવ્યને લાભ થાય એમ વ્યવહારનયના કથનો આવે છે. એ વ્યવહારનયના કથનોની શ્રદ્ધા છોડવા જેવી છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- પહેલા વ્યવહારનયનું જ્ઞાન કરાવવું અને પછી છોડવું.

ઉત્તર :- જ્ઞાન પહેલેથી એ જ છે. છોડવા માટે જણાવ્યું છે એ. સમજાણું કાંઈ? વ્યવહાર જણાવે છે એ છોડવા માટે જ જણાવે છે. આદરવા માટે જણાવે છે એમ છે નહિ. આઠમી ગાથામાં આવી ગયું. વ્યવહારનય આત્માને ભેદ પાડીને સમજાવે છે કે આત્મા જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રને પ્રાપ્ત થાય તે આત્મા. એમ વ્યવહારથી મુનિઓ જગતને સમજાવવામાં આવે છે. પણ એ વ્યવહાર કહેનારને અને સાંભળનારને અનુસરવા લાયક નથી. એ આઠમી ગાથામાં છે. સમજાય છે કાંઈ? વ્યવહારથી નિશ્ચય સમજાવે છે. પણ એ વ્યવહાર અંગીકાર કરવા લાયક નથી. આહાહા..! બહુ કામ આકરું.

સ્વદ્રવ્ય પરદ્રવ્યને ભેળવીને વાત કરે. તીર્થંકરની વાણીથી આત્માને લાભ થાય, જ્ઞાન થાય એમ વ્યવહારનયના કથનો કહે છે. એ શ્રદ્ધા છોડવા જેવી છે. એય..! શેઠ! પછી આ વાણીના પુસ્તકથી જ્ઞાન થાય એ ક્યાં છે અહીં? એય..! શેઠ! એને ઘરે ક્યાં છે ત્યાં? માન્યું છે એ. આ જિનવાણી છે એમાંથી આપણને જ્ઞાન મળશે. મૂર્તિમાંથી નહિ મળે. જ્ઞાન વાણીમાંથી (મળે છે) માટે વાણી આપણને પૂજ્ય છે. બેય વાત સાચી નથી. મૂર્તિમાંથી પણ જ્ઞાન મળે એવું નથી અને વાણીમાંથી પણ મળે એવું નથી. આહાહા..! એવી વાત છે જરી. બહુ સ્પષ્ટ કર્યું છે એણે.

મુમુક્ષુ :- સાંભળવાથી...

ઉત્તર :- સાંભળવાથી એને વિકલ્પ થાય. એને ખ્યાલ આવે એની પોતાની યોગ્યતાનો. શું યોગ્યતાનો? એટલે જે પ્રમાણે ક્ષયોપશમ છે એવો ખ્યાલ આવે. પણ એ વાસ્તવિક જ્ઞાન નથી. આહાહા..! બહુ વાત એવી છે.

પંચમહાવ્રત ને એ તો ક્યાંય રહી ગયા. પણ એક દ્રવ્યથી બીજા દ્રવ્યને ભેળવીને વાત કરે (કે) આનાથી આમ થાય, ભગવાનની વાણીથી અનંતા તરી ગયા. સમજાય છે? મહાવિદેહમાં ભગવાન બિરાજે છે માટે ત્યાં એનો જો જન્મ થાય તો એને લાભ થાય, એ બધી વાતું વ્યવહારની છોડવા જેવી છે. એય..! 'વજુભાઈ'!

મુમુક્ષુ :- કઠણ લાગે.

ઉત્તર :- કઠણ લાગે કે ન લાગે. માર્ગ તો આવો છે.

મુમુક્ષુ :- શાસ્ત્રજ્ઞાન નહિ..

ઉત્તર :- એ આવશે આગળ. .. શાસ્ત્ર કાંઈ જાણતા નથી. એ તો જડ છે, અજીવ છે. જેમ મૂર્તિ અજીવ છે એમ શાસ્ત્ર અજીવ છે. અજીવમાં કાંઈ તારું જ્ઞાન અને શ્રદ્ધા ત્યાં ભર્યા

નથી. એ તો આવી ગયું નહિ આપણે? બપોરે નથી આવતું? ... પરમાં કાંઈ તારા ઘરનું છે નહિ. દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એ કાંઈ પરમાં નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! ભારે આકરી વાત. એય..! 'ભીખાભાઈ'! ઓલા રાડ પાડે છે ને. લ્યો! સ્ત્રીનો વિષય અને ભગવાનની વાણીનો વિષય બેમાં ફેર છે ને? ફેર છે. કોણ ના પાડે છે? પણ ફેર છેનો અર્થ એકમાં અશુભરાગ (છે, એકમાં શુભરાગ છે). બાકી પરવિષય તરીકે બેય સરખા છે. સમજાણું કાંઈ? સમજાણું?

વ્યવહારનયનું શ્રદ્ધાન છોડી નિશ્ચયનું શ્રદ્ધાન કરવું યોગ્ય છે. વ્યવહારનય એક દ્રવ્યને બીજા દ્રવ્યને ભેળવીને લાભ-નુકશાનની વાત કરે છે તે શ્રદ્ધા છોડવા જેવી છે. 'ભગવાનજીભાઈ'! એય..! શેઠ! તમારે વધારે ત્યાં ઓલા ચૈત્યાલયમાં ઓલા પુસ્તક મૂક્યા છે ને તો એની પૂજા કરો. એનાથી જ્ઞાન મળશે, એમાં જ્ઞાન ભર્યું છે જડમાં.

મુમુક્ષુ :- ભગવાનમાં પોતામાં છે એ જ્ઞાન અહીં કામ આવતું નથી.

ઉત્તર :- ભગવાનનું કેવળજ્ઞાન ભગવાન પાસે હોય તો સામે લક્ષ ત્યાં જાય તો રાગ થાય છે. એનું જ્ઞાન તો અહીં છે અંદરમાં. સમજાણું કાંઈ?

એક ભાવને બીજા ભાવમાં ભેળવીને વાત કરે છે. રાગથી જીવને સમ્યગ્દર્શન થાય, વ્યવહારથી જીવને નિશ્ચય થાય. એક ભાવને બીજા ભાવમાં ભેળવીને વ્યવહારનય વાત કરે એ વાત શ્રદ્ધા કરવા જેવી નથી. આરે..! સમજાણું કાંઈ? વ્યવહાર હેતુ છે અને વ્યવહાર કારણ છે ને આવે છે ને? 'છ ઢાળા'માં. નિયતનો હેતુ. ભેળવવાના કથન છે. વ્યવહાર નિશ્ચયનો હેતુ એ વ્યવહારનું કથન. એક ભાવને બીજા ભાવમાં ભેળવીને વાત કરે છે માટે એ શ્રદ્ધા કરવા જેવી નથી. ઓહોહો..! સમજાય છે કાંઈ? એક ભાવ અને બીજાના ભાવ. કર્મનો ઉદય જડનો છે. એ આત્માને રાગ કરાવે એ શ્રદ્ધા છોડવા જેવી છે એમ કહે છે. કર્મનો ઉદય જડ છે. આત્માના રાગને જડ કરાવે. એક ભાવ બીજા ભાવને કરાવે, ભેળવીને વાત કરે એ વ્યવહાર શ્રદ્ધા છોડવા જેવી છે. કહો, સમજાણું આમાં? 'મનસુખભાઈ'એ ચોક્કો લગાવી દીધો. કહો, સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! ભારે વાત.

'ટોડરમલજી'એ આ વ્યવહારમાં સૂતા છે અને નિશ્ચયમાં જાગે છે એમાંથી આ બધું કાઢ્યું. આહાહા..! ભગવાન! જેટલો પરનો આશ્રય, બાર પ્રકારના તપ, અનશન અને ઉણોદરી, વૃત્તિસંક્ષેપ, રસ પરિત્યાગ, વિનય, વૈયાવૃત્ય, સજ્ઝાય, ધ્યાન, વિકલ્પ એ બધો વ્યવહાર છે તે બંધનું કારણ છે.

મુમુક્ષુ :- સંપૂર્ણ ખુલાસો કર્યો.

ઉત્તર :- વાત જ એવી છે. જુઓ! 'મોક્ષમાર્ગપ્રકાશક'માં છે. વાંચ્યું છે ને તમે? પણ ક્યાં ખબર છે?

મુમુક્ષુ :- શું આવ્યું એ ક્યાં ખબર છે?

ઉત્તર :- ના, ના. શું આવ્યું એની કાંઈ ખબર નથી. શું સિદ્ધ કર્યું સમજાણું કાંઈ? 'મોક્ષમાર્ગપ્રકાશક' જોયું છે કે નહિ? એટલું બરાબર ખ્યાલમાં નથી આવ્યું. કહો, સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

કારણ-કાર્ય કોઈના કોઈમાં મેળવીને નિરૂપણ કરે છે. નિમિત્ત કારણથી ઉપાદાનમાં લાભ થાય. સમજાય છે કાંઈ? એવા એક કારણથી બીજા કારણનું કાર્ય થાય એવું વ્યવહારનયનું કથન છે. એ શ્રદ્ધા કરે તો મિથ્યાત્વ છે. એ શ્રદ્ધા છોડવા જેવી છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? જોયું! **'માટે એવા શ્રદ્ધાનથી મિથ્યાત્વ છે તેથી તેનો ત્યાગ કરવો.'** એ આમાં છે 'મોક્ષમાર્ગપ્રકાશક'માં.

ભાવાર્થ :- 'મુનિકે સંસારી વ્યવહાર તો કુછ હૈ નહીં...' ગાથા-૩૧. **'ઔર યદિ હૈ તો મુનિ કૈસા? વહ તો પાખંડી હૈ.'** પાખંડી છે. આહાહા..! વસ્ત્ર-પાત્ર રાખે, પૈસા રાખે કે પૈસા બીજાને રાખવાનું કહે કે પૈસા ખર્ચજો અમારે માટે, આ પૈસા હવે તમે રાખજો. એ બધા પાખંડી છે. મિથ્યાત્વને સેવનારા અને વ્યવહારની બહારની ક્રિયાઓમાં પોતે અનુમોદન આપનારા. સમજાણું કાંઈ? અહીં તો **'ધર્મકા વ્યવહાર સંઘમેં રહના,...'** ધર્મનો જે વ્યવહાર છે-સંઘમાં રહેવું એ વ્યવહાર વિકલ્પ રહેવું પડે તો, મોટા હોય એમાં આદર કરવો પડે, પોતે ધ્યાનમાં આમ લાગતો હોય એમાં આવ્યા હોય તો શું કરવું એણે? સમજાણું? આદર કરવો પડે, જાય તો વળાવવા જાવું પડે. આ બધા વિકલ્પોની જાળ ઊભી થાય એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

'સંઘમેં રહના, મહાવ્રતાદિક પાલના-' પંચમહાવ્રત અને અઠ્યાવીસ મૂળગુણ અને પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિ અને બાર પ્રકારનો વ્યવહાર તપ એ પાળવો **'ઐસે વ્યવહારમેં ભી તત્પર નહીં હૈ;...'** ધર્મીએ એ વ્યવહાર છોડવા જેવો છે. એમાં તત્પર હોઈ શકે નહિ. આહાહા..! ભારે વાતું. **'સબ પ્રવૃત્તિયોંકી નિવૃત્તિ કરકે ધ્યાન કરતા હૈ...'** બહારની પ્રવૃત્તિનો વિકલ્પ છોડી અંતરના આત્માનો આશ્રય કરે છે. સમકિતી હોય કે શ્રાવક હોય, મુનિ હોય અંતરનો આશ્રય કરે તેટલો મોક્ષમાર્ગ છે. એમાં સમકિતી માટે વળી બીજો છે, શુભભાવ એને પરંપરા મોક્ષનું કારણ કહ્યું માટે એનાથી થાય એ વ્યવહારનયના કથન છે. એ છોડવા જેવા છે. આહાહા..! **'ઔર અપને આત્મસ્વરૂપમેં લીન હોકર દેખતા હૈ,...'** કહો, સમજાણું કાંઈ? કોને દેખે છે? એય..! પોતાને. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- સાચું ધ્યાન આ.

ઉત્તર :- એનું નામ આત્મજ્ઞાન. પોતાનું નિજસ્વરૂપ શુદ્ધ આનંદસ્વરૂપ પૂર્ણભાવ સ્વભાવસ્વરૂપ એને દેખે અને જાણે એ સ્વનો આશ્રય કરે. એનાથી એને કલ્યાણ અને મોક્ષનો માર્ગ ઉદ્ભવ થાય છે. આહાહા..! ભારે કઠણ. અત્યારના માણસને વ્યવહારમાં-વ્યવહારમાં... વ્યવહારનો લોપ (થાય છે). તો આ શું કીધુ? શું કહે છે આ? આ મોક્ષપ્રાભૃતમાં આચાર્ય પોતે કહે છે. વ્યવહારમાં સૂતા તે નિશ્ચયમાં જાગતા છે. વ્યવહારમાં જાગતા તે નિશ્ચયમાં સૂઈ ગયા છે. એમ કહે છે. આ ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય' તો કહે છે. એય..! 'મલૂકચંદજી'! તો પછી વ્યવહાર કરવો કે ન કરવો અમારે? એ પ્રશ્ન ક્યાં? એ જબરદસ્તી અંદરમાં વિકલ્પ આવ્યા વિના રહે નહિ. પણ એ બંધનું કારણ છે, આદરવા જેવો નથી. એમ કહે છે. બહુ કામ (આકરું). સમજાણું?

'આત્મસ્વરૂપમેં લીન હોકર દેખતા હૈ, જાનતા હૈ વહ અપને આત્મકાર્યમેં જાગતા

હૈ...' પરતરફનું લક્ષ, પરદ્રવ્ય તરફનો આશ્રય છોડી દઈને સ્વદ્રવ્યના આશ્રયના ધ્યેયમાં વળગે એ નિશ્ચયનો આશ્રય કરે તેને મોક્ષનો માર્ગ છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ? આહાહા..! સ્વાધ્યાયને તો શાસ્ત્રમાં તપ કહ્યો છે. એ તો વ્યવહારની વાત છે. નિશ્ચયસ્વાધ્યાય સ્વ સ્વાધ્યાય જ્ઞાયકભાવનો અંદર સ્વાધ્યાય કરવો-અંદરમાં રહેવું એ નિશ્ચય સ્વાધ્યાય છે. 'જેઠમલજી'! લ્યો, આ વાત છે. આહાહા..! એવું લાગે કે આ 'સોનગઢ'વાળા વ્યવહારનો લોપ કરે છે. એય..! 'શાંતિભાઈ'! ભગવાન શું કહે છે આ?

મુમુક્ષુ :- પણ ભગવાન લોપ કરવાનું તો કહે છે.

ઉત્તર :- આ ભગવાન લોપ કરવાનું 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહે છે. વ્યવહારમાં ઊંઘી જા, જાગ નહિ એમ તો કહે છે અહીં. કોનું વચન લેવું છે? આહાહા..! 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહે છે, વ્યવહારમાં સૂઈ જા, ઊંઘી જા, તત્પરતા છોડી દે. ભગવાનઆત્મામાં તત્પરતા કર એ માર્ગ છે વીતરાગનો. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'અપને આત્મકાર્યમેં જાગતા હૈ. પરંતુ જો ઈસ વ્યવહારમેં તત્પર હૈં...' જે કોઈ વ્યવહારમાં આખો દિ' (તત્પર છે). એ તો આ ખાવું, આ પીવું, આ વાંચવું, આ લેવું, આ દેવું, આ પાળું, આ ઉના પાણી આવા હોય, ફલાણું આ હોય... આહાહા..! **'ઈસ વ્યવહારમેં તત્પર હૈ-સાવધાન હૈ, સ્વરૂપકી દૃષ્ટિ નહીં હૈ...'** એને ભગવાનઆત્માની સ્વરૂપસ્વભાવ સ્વરૂપ નામ સ્વભાવની દૃષ્ટિ નથી. આહાહા..! ઝીણી વાત, ભાઈ! 'કુંદકુંદાચાર્ય' પોતે કહે. ઓલામાં બોલે ખરા. મંગલં ભગવાન વીરો, મંગલં ગૌતમો ગણી, મંગલં કુંદકુંદાર્યો. સમજાણું? માનવું નહિ એનું.

કહે છે, **'વ્યવહારમેં તત્પર હૈ-સાવધાન હૈ, સ્વરૂપકી દૃષ્ટિ નહીં હૈ વહ વ્યવહારમેં જાગતા હુઆ કહલાતા હૈ.'** બરાબર સંસારમાં જાગતા રખડવા માટે છે, કહે છે. આહાહા..! 'સમ્યગ્જ્ઞાન દિપીકા'માં લીધું છે કે પરને જોવા માટે આંધળો થઈ જા. અંધ બની જા. પરને જોવામાં શું તને લાભ છે? આહાહા..! ભારે વાત. અને સ્વને જોવામાં સ્વ તરફ આંખ કર. હજારો આંખ બનાવ. ચૈતન્ય અંતર છે. એ માર્ગ છે.

આચાર્ય પોતે કહે છે, જે વ્યવહારમાં તત્પર અને સાવધાન છે, વ્યવહારમાં જે પંચમહાવ્રત અને અઠ્યાવીસ મૂળગુણમાં હજી સાવધાન અને મશગુલ છે એને **'સ્વરૂપકી દૃષ્ટિ નહીં હૈ...'** એને સ્વરૂપની દૃષ્ટિ નથી. એમાં નથી આવતું, હોં! એમાં તો એકલો પાઠ છે. ભક્તિવાળો હોય તો અહીં વાંધા થાય. ત્યાં તો 'શ્રીમદ્'ની ભક્તિ કરવી, ગુરુની ભક્તિ કરવી અને ગુરુની ભક્તિથી કલ્યાણ થશે એમ માનવું હોય. એને આ બધા વાંધા. એય..! શેઠ!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એમ કહે છે કે સમયમાં બધું અસ્થિર (થાય). તો અહીંયાં બધું થઈ ગયું. ધર્મમાં ઝઘડો ન થાય. એક હોય ત્રણકાળમાં પરમાર્થનો પંથ. પરમાર્થના પંથમાં બે-ત્રણ ભાગ હોઈ શકે નહિ. સમજાય છે કાંઈ? કહે છે કે જેટલા વ્યવહારમાં તત્પર છે તે બધા સ્વરૂપની દૃષ્ટિ વિનાના વ્યવહારમાં જાગનારા મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. 'કપૂરચંદજી'! આવી વાત છે આ. આવી વાત છે.

आगे यह कहते हैं कि योगी पूर्वोक्त कथनको जानके व्यवहारको छोड़कर आत्मकार्य करता है :– :–

ગાથા-૩૨

इय जाणिऊण जोई ववहारं चयइ सव्वहा सव्वं।
झायइ परमप्पाणं जह भणियं [1]जिणवरिंदेहिं।।३२।।

इति ज्ञात्वा योगी व्यवहारं त्यजति सर्वथा सर्वम्।
ध्यायति परमात्मानं यथा भणितं जिनवरेन्द्रैः।।३२।।

ઈમ જાણી યોગી સર્વથા છોડે સકળ વ્યવહારને,
પરમાત્મને ધ્યાવે યથા ઉપદિષ્ટ જિનદેવો વડે. ૩૨.

अर्थ :– इस प्रकार पूर्वोक्त कथनको जानकर योगी ध्यानी मुनि है वह सर्व व्यवहारको सब प्रकारसे ही छोड़ देता है और परमात्माका ध्यान करता है – जैसे जिनवरेन्द्र तीर्थंकर सर्वज्ञदेवने कहा है वैसे ही परमात्माका ध्यान करता है।

भावार्थ :– सर्वथा सर्व व्यवहारको छोड़ना कहा, उसका आशय इस प्रकार है कि– लोकव्यवहार तथा धर्मव्यवहार सब ही छोड़ने पर ध्यान होता है इसलिये जैसे जिनदेवने कहा है वैसे ही परमात्माका ध्यान करना। अन्यमती परमात्माका स्वरूप अनेक प्रकारसे अन्यथा कहते हैं उसके ध्यानका भी वे अन्यथा उपदेश करते हैं उसका निषेध किया है। जिनदेवने परमात्माका तथा ध्यानका स्वरूप कहा वह सत्यार्थ है, प्रमाणभूत है वैसे ही जो योगीश्वर करते हैं वे ही निर्वाणको प्राप्त करते हैं।।३२।।

ગાથા-૩૨ ઉપર પ્રવચન

'આગે યહ કહતે હૈં કિ યોગી પૂર્વોક્ત કથનકો જાનકે વ્યવહારકો છોડકર આત્મકાર્ય કરતા હૈ :–'

इय जाणिऊण जोई ववहारं चयइ सव्वहा सव्वं।
झायइ परमप्पाणं जह भणियं [1]जिणवरिंदेहिं।।३२।।

દેખો! લોકોને ઊંડે ઊંડે એવું રહ્યા કરે કે આપણે કાંઈક બીજાને સમજાવીએ, બીજાને કહીએ તો એમાં કાંઈપણ લાભ થાય. એ દૃષ્ટિ મિથ્યાત્વ છે એમ કહે છે. એય..! શેઠ! બીજા કાંઈક સમજે તો એમાં કાંઈ ભાતુ મળે કે નહિ થોડું સમજાવનારને? એય..! 'વજુભાઈ'! શું હા પાડી? ભાતુ-બાતુ મળે નહિ થોડું? ભાતુ સમજો છો? ભાતુ સમજો કે નહિ? .. એક

१. पाठान्तरः– जिणवरिंदेणं

ગામથી બીજે ગામ જાય તો આપે ને? ઢેબરા ને મેસુબ. ભાઈ! અમને ભાતું કાંઈક આપો એમ કહે. એય..! ખબર છે ને? તમને ખબર છે. ઊઠે ત્યારે કહે કે કાંઈક પચખાણ કરો, ભાતું આપો. અમે ઉઠીએ છીએ ચાર મહિના તમને સમજાવ્યું. હવે અમે જાઈએ અમને કાંઈક ભાતુ નાખો. કરો ત્યાગ-પચખાણ એ અમારું ભાતું. ઠીક! આહાહા..!

પરના ત્યાગાદિ કરે, રાગની મંદતા આદિ કોઈ (કરે) એમાં તને શું લાભ છે? આહાહા..! ભારે કામ, ભાઈ! વીતરાગના માર્ગની દૃષ્ટિનો પંથ પકડવો અલૌકિક છે. આહાહા..! ચારિત્રદોષ બીજી વાત છે અને શ્રદ્ધાનો દોષ મહાપાપનો બીજી વાત છે. એની તો લોકોને ખબર નથી. ચારિત્રદોષ હોય તો એ દોષને કહે કે આણે આ દોષ કર્યો, એણે આ કર્યું, આ કર્યું. પણ શ્રદ્ધાનો દોષ મારી નાખ્યો અનંતકાળથી. નિગોદમાં ગતિ જવાનો શ્રદ્ધાનો દોષ છે. એની તો એને કિંમત છે નહિ.

કહે છે,

इय जाणिऊण जोई ववहारं चयइ सव्वहा सव्वं।

झायइ परमप्पाणं जह भणियं [१]जिणवरिंदेहिं।।३२।।

જુઓને! આચાર્ય પોતે કહે છે. પણ આધાર આપે છે, જિનવરદેવ એમ કહે છે, ભાઈ! '**जिणवरिंदेहिं**' જિન, વર અને ઈન્દ્ર. જિનના વર ગણધર અને એના ઈન્દ્ર તીર્થંકર. તીર્થંકરદેવ એમ ફરમાવે છે. '**जिणवरिंदेहिं**'.

અર્થ :- 'ઈસ પ્રકાર પૂર્વોક્ત કથનકો જાનકર યોગી ધ્યાની મુનિ...' એટલે પોતાના નિજસ્વરૂપમાં યોગ નામ જોડાણ કરનાર, પોતાનો જ્ઞાયકસ્વભાવ, એમાં જેની જોડાણ દૃષ્ટિ છે. જોડાણ સમજો છો? જોડાણ સમજો છો? જોડાવું. જોડાવું બરાબર છે. એમાં જોડાવું. ભગવાન પૂર્ણાનંદ પ્રભુ એમાં જોડાવું એનું નામ યોગ. એ યોગ એ ધ્યાન અને ધ્યાનનો કરનાર તે યોગી. સમજાણું કાંઈ? '**યોગી ધ્યાની મુનિ હૈ વહ સર્વ વ્યવહારકો સબ પ્રકારસે હી છોડ દેતા હૈ...**' વ્યવહારકો સબ પ્રકારસે. '**सव्वहा सव्वं**' એમ શબ્દ છે. સર્વથા પ્રકાર સર્વ વ્યવહાર. સર્વથા પ્રકાર સર્વ વ્યવહાર. વ્યવહાર કયો? આ જૈનનો કહેલો વીતરાગનો, હોં! એ વ્યવહાર.

મુમુક્ષુ :- સર્વથા પ્રકાર જૈનમાં?

ઉત્તર :- જૈનમાં સર્વથા પ્રકારે સર્વ વ્યવહાર બધો છોડવા જેવો છે. આહાહા..! જો કથંચિત વ્યવહાર આદરણીય અને કથંચિત નિશ્ચય આદરણીય એમ નથી કહ્યું આમાં.

મુમુક્ષુ :- પણ મુનિની વાત છે.

ઉત્તર :- મુનિની, શ્રાવક અને સમકિતની વાત એક જ હોય. સમકિતમાં બે ફેર વળી ક્યાંથી હોય? સમજાય છે કાંઈ? વ્યવહાર હોય જુદી વાત છે. અને વ્યવહાર આદરણીય અને લાભદાયી છે એ જુદી વાત છે. સમજાણું કાંઈ? ઓલા તો એમ કહે છે કે વ્યવહારથી લાભ થાય તો તમે વ્યવહાર માન્યો કહેવાય. વ્યવહાર છે-છે કરીને (કહો છો). પણ છે એટલી જ વાત છે. એનાથી કાંઈપણ લાભ થાય (એમ માને એ) મિથ્યાત્વભાવ છે. સમજાણું કાંઈ?

વ્યવહાર-નિશ્ચય એક ચીજ થઈ જશે. બે સત્તા એક થઈ ગઈ. મલિનભાવ અને નિર્મળભાવ. વ્યવહાર મલિનભાવ છે. ભગવાનનો આશ્રય, ચૈતન્યનો આશ્રય તો નિર્મળભાવ છે. મલિન અને નિર્મળ એક થઈ ગયું. વ્યવહારથી થાય એમ છે નહિ. બહુ ઝીણું કામ. શાસ્ત્રમાં એવી ભાષા આવે. જોયું ને કાલે? 'સમ્યગ્જ્ઞાનદિપીકા'માં. આચાર્યોના કથનો હાથીના બહારના દાંત જેવા છે. અંદરનો મર્મ તો જ્ઞાની જાણે. એના હૃદયમાં શું હતું એ જ્ઞાની જાણે. એમ કહે છે. ચાવવાના બીજા અને ખાવાના બીજા.

મુમુક્ષુ :- આચાર્યને ખોટા ઠરાવ્યા.

ઉત્તર :- ખોટા ઠરાવ્યા નથી. આચાર્યને કહેવાનો જે આશય છે એ ન સમજે તો બહારના કથનમાત્રને પકડે તો આચાર્યના હૃદયને સમજ્યો નથી, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- આઠમા ગુણસ્થાને બધું છોડી દે છે.

ઉત્તર :- કોણ છોડે છે? ચોથે ગુણસ્થાને બધો વ્યવહાર છૂટે ત્યારે દૃષ્ટિ સાચી થાય છે. સમજાણું કાંઈ? આઠમે છૂટે. પણ પહેલી દૃષ્ટિમાં ન છોડે ત્યાં સુધી એને સમ્યગ્દર્શન થાય નહિ. આહાહા..! જુઓ! '**વહ સર્વ વ્યવહારકો સબ પ્રકારસે હી છોડ દેતા હૈ...**'

મુમુક્ષુ :- સાતમાની વાત હશે આ?

ઉત્તર :- ચોથાની વાત, દૃષ્ટિની વાત છે. અને આગળ પછી સાધુને પણ વિકલ્પ આવે એ છોડવા જેવો છે એટલી વાત. એટલે સર્વથા '**सव्वं**' શબ્દનો અર્થ પૂરો નથી આવ્યો. વ્યવહાર સર્વ પ્રકારથી છોડે એટલું છે. સર્વ પ્રકાર છે ને? સર્વ પ્રકાર. સર્વથા અને સર્વ પ્રકાર, એમ. જેટલા પ્રકારના વ્યવહાર છે એ બધાય છોડવા જેવા (છે) એમ અહીં સિદ્ધાંત છે. સમજાણું કાંઈ? ઓલામાં એમ આવે, શાસ્ત્ર લખવા જેથી જ્ઞાનનો લાભ થાય, જ્ઞાનની નિર્જરા થાય, લખાવવા, વાંચવા, બીજાને દેવા. એ બધા વ્યવહારના કથન છે, સાંભળને! સમજાણું કાંઈ? આવે છે કે નહિ? 'પદ્મનંદી'માં આવે, ત્યાં અધિકાર આવે છે. બધે આવે. એ તો બધા વ્યવહારના કથન છે. શાસ્ત્ર વંચાવવા, લખાવવા એથી લાભ થાય. એ તો પરદ્રવ્યની ક્રિયા છે. 'શોભાલાલજી'! આહાહા..! સમજાય છે કે નહિ? આ પુસ્તક-બુસ્તક લખીને મૂક્યું છે ને ત્યાં 'મલ્હારગઢ'માં. કહો, સમજાણું કાંઈ?

અહીંયાં તો સર્વથા સર્વ વ્યવહાર એ ભાવાર્થમાં આવે છે, ભાઈ! ભાવાર્થમાં સ્પષ્ટ આવે છે. આમાં એટલું જ આવે છે. '**પરમાત્માકો ધ્યાન કરતા હૈ-**' આહાહા..! કોણ પરમાત્મા? એ પોતાનું નિજ પરમાત્મદ્રવ્ય. આપણે આવી ગયું. ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ નિર્વિકલ્પ સ્વભાવ પૂર્ણ સ્વરૂપ પરમ આનંદ અને જ્ઞાન અને શાંતિનો બેમિશાલ એવો પરમાત્મા નામ પરમસ્વરૂપ એને ધ્યાવે. સમજાય છે કાંઈ? કેમ ધ્યાવે?

'**જૈસે જિનવરેન્દ્ર તીર્થંકર સર્વજ્ઞદેવને કહા હૈ વૈસે હી પરમાત્માકા ધ્યાન કરતા હૈ.**' અન્યમતીએ કહ્યું અજ્ઞાનીએ આમ ધ્યાન કરવું.. આમ ધ્યાન કરવું એમ નહિ. સમજાણું કાંઈ? જિનવરદેવે જે આત્મા કહ્યો, પૂર્ણ કેવળજ્ઞાનમાં જોયો, અનંતગુણનો એકરૂપ સ્વભાવ, એની અનંતી પર્યાય એવો જે ભગવાનઆત્મા એનું ધ્યાન કરવું. આહાહા..! મોક્ષ અધિકાર

છે કે નહિ? મોક્ષપ્રાભૃત છે ને? તો એમાં તો ઊંચી જ વાત આવે ને? મોક્ષના માર્ગની આવે. હવે ભાવાર્થમાં આવે છે, જુઓ!

ભાવાર્થ :– 'સર્વથા સર્વ વ્યવહારકો છોડના કહા,...' સર્વથા અને સર્વ વ્યવહારકો છોડના કહા. એના ભાન વિના અનાદિથી અજ્ઞાનરૂપ એવા રાગ-દ્વેષ અને મિથ્યાત્વભાવરૂપે થાય છે. એ દુઃખી છે.

મુમુક્ષુ :– બધાય દુઃખી છે પણ પૈસાવાળો હોય તો?

ઉત્તર :– પૈસાવાળો કે દિ' હતો? ધૂળવાળો? એય..! શેઠ! સમજાણું કાંઈ? આત્મા અનાદિથી દુઃખી છે. આ બધા શેઠિયા, આવા અમલદારો આ બધાય દુઃખી છે. એકલા દુઃખના ડુંગરે માથા ફોડ્યા છે. 'છબીલભાઈ'! કેમ? કે ભગવાનઆત્મા તો જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, ચૈતન્યપિંડ ચૈતન્યનો સ્કંધ છે. ચૈતન્યનો સ્કંધ છે. જેમ આ રજકણોનો સ્કંધ પિંડ છે શરીરાદિ, એમ આત્મા ચૈતન્યનો સ્કંધ છે. આ અનેક દ્રવ્યો છે, એ એક દ્રવ્ય છે. એ જ્ઞાનસ્વરૂપી ભગવાનઆત્મા અનાદિથી પોતાના આનંદસ્વરૂપ અને જ્ઞાનને ભૂલી અને અજ્ઞાનપણે રાગ-દ્વેષને પરિણમે છે. પોતાના સ્વરૂપના ભાન વિના અજ્ઞાનપણે રાગ-દ્વેષ અને મોહપણે થાય છે. સમજાય છે કાંઈ? સમજાણું કાંઈ?

'સર્વથા સર્વ વ્યવહારકો...' કોઈપણ પ્રકારનો વિકલ્પ જે ઊઠે એ બધો છોડવા જેવો છે એમ દૃષ્ટિ કર અને છોડીને પછી ઠર. એમ કહે છે. આહાહા..! સંઘ સંમેલન કરો એમાંથી આપણને લાભ થાય, બધાનો ભાઈચારો વધારો, વાત્સલ્ય કરો, ફલાણું કરો. અરે..! ભગવાન! શું કરે? વાત્સલ્ય કોની સાથે કરવું છે? સમજાણું કાંઈ? એક જ સંગઠન થાઓ. સાધર્મીઓનું સંગઠન કરો. એય..! શેઠ! શેઠે બહુ ભેગા કરેલા સ્વાધ્યાય કરવા માટે. શું કહેવાય? સભા ભેગી કરવા. કર્યું છે ને? શેઠે બધું કર્યું છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ? આવી વાત છે.

મુમુક્ષુ :– આવે...

ઉત્તર :– આવે એ જુદી વાત છે પણ છોડવા જેવો છે. લાભ નથી એમાં. આ તો લાભ માને છે એમાં. આમ કરીએ તો લાભ થાય અને આમ કરીએ તો લાભ થાય. સંગઠન થાય, ઝાઝા માણસ ભેગા થાય તો બહુ સારુ પુષ્ટિ મળે એકબીજાની. એકબીજાને ધૂળેય મળે નહિ અહીં તો કહે છે. 'શોભાલાલજી'! માર્ગ બહુ જુદી જાતનો. દુનિયાથી જુદી જાત છે ભાઈ, આ તો. આહાહા..!

'સર્વથા સર્વ વ્યવહારકો છોડના કહા, ઉસકા આશય ઈસ પ્રકાર હૈ કિ – લોકવ્યવહાર તથા ધર્મવ્યવહાર સબ હી છોડને પર ધ્યાન હોતા હૈ ઈસલિયે જૈસે જિનદેવને કહા હૈ વૈસે હી પરમાત્માકા ધ્યાન કરના. અન્યમતી પરમાત્માકા સ્વરૂપ અનેક પ્રકારસે અન્યથા કહતે હૈં...' કોઈ પરમાત્મા કર્તા છે, કોઈ પરમાત્મા સર્વવ્યાપક છે, કોઈ પરમાત્મા કંઈક છે. અનેક પ્રકારે અજ્ઞાનીઓ વાત કરે છે. એ છોડીને **'ઉસકે ધ્યાનકા ભી વે અન્યથા ઉપદેશ કરતે હૈં...'** ધ્યાનનું આમ કરો, ત્રાટક કરો, ફલાણું કરો, ઢીંકણું કરો. આહાહા..! જુઓને! આ અત્યારે કહે છે ને રજનીશ. **'ઉસકા નિષેધ કિયા હૈ.'**

'જિનદેવને પરમાત્માકા તથા ધ્યાનકા સ્વરૂપ કહા વહ સત્યાર્થ હૈ,...' બે વાત. પરમેશ્વર કેવળજ્ઞાની પરમાત્માએ જે આત્મા કહ્યો એ આત્મા અને એનું ધ્યાન જે વિધિએ કહ્યું તે ધ્યાન. બે વસ્તુ અને વસ્તુનું ધ્યાન. ભગવાને કહ્યું તે આત્મા અને તે ધ્યાન. અજ્ઞાનીઓ અનેક પ્રકારની કલ્પના કરાવે, કરે એ ધ્યાન અને એનો આત્મા સાચો નથી. ધ્યાન પણ ખોટું અને એનો આત્મા પણ ખોટો. **'ધ્યાન કા સ્વરૂપ કહા વહ સત્યાર્થ હૈ, પ્રમાણભૂત હૈ...'** ભગવાન પરમેશ્વરે જે કેવળજ્ઞાનમાં જે જોયું અને જે આત્માને કહ્યો એવો આત્મા પરમાનંદ સ્વરૂપ મહાચિંતામણી ભગવાનઆત્મા, એનું ધ્યાન એકાગ્ર એ ધ્યાન. કોઈ આમ કરવું, તેમ કરવું, ફલાણું કરવું. કહે છે ને અત્યારે ઓલા ઘણા? મુદ્રા ને ફલાણાવાળા ધ્યાન. આવે છે. સંસ્કાર ને ફલાણા નથી કહેતા? ... ઘંટેશ્વર શું કહે છે ઓલા? ઘંટાકર્ણ. ઘંટાકર્ણ આવે છે ને? મંત્ર. બધે ગપેગપ છે. એમ એ કહે છે ઘંટાકર્ણ આવે. બહુ મોટા મહોત્સવ કરે છે પછી એ ઘંટાકર્ણ કરે એટલે બસ, આત્માને આમ થઈ જાય... આત્મા આમ થઈ જાય. ધૂળેય ન થાય, સાંભળને. ભગવાને જે ઘંટ વગાડ્યો આત્માનો એ ઘંટાકર્ણ છે. બાકી બધા થોથા. આમ કરે, આમ પ્રસન્ન કરે, દેવને આમ પ્રસન્ન કરવા. સમજાણું?

મુમુક્ષુ :- દેવ રિસાણા છે.

ઉત્તર :- રિસાણા છે. અહીં કહે છે કે જિનદેવે કહ્યો તે આત્મા અને જિનદેવે કહ્યું તે સ્વરૂપનું ધ્યાન, એ સિવાય બીજી વાત એકેય સાચી નથી. **'વૈસે હી જો યોગીશ્વર કરતે હૈં વે હી નિર્વાણકો પ્રાપ્ત કરતે હૈં.'** લ્યો!

आगे जिनदेवने जैसे ध्यान अध्ययनकी प्रवृत्ति कही है वैसे ही उपदेश करते हैं :-

ગાથા-૩૩

पंचमहव्वयजुत्तो पंचसु समिदीसु तीसु गुत्तीसु।
रयणत्तयसंजुत्तो झाणज्झयणं सया कुणह।।३३।।

पंचमहाव्रतयुक्तः पंचसु समितिषु तिसृषु गुप्तिषु।
रत्नत्रयसंयुक्तः ध्यानाध्ययनं सदा कुरु।।३३।।

તું પંચસમિતિ, ત્રિગુપ્ત ને સંયુક્ત પંચમહાવ્રતે,
રત્નત્રયીસંયુતપણે કર નિત્ય ધ્યાનાધ્યનને. ૩૩.

अर्थ :- आचार्य कहते हैं कि जो पाँच महाव्रत युत हो गया तथा पाँच समिति व तीन गुप्तियोंसे युक्त हो गया और सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्ररूपी रत्नत्रयसे संयुक्त हो गया ऐसे बनकर है मुनिजनो! तुम ध्यान और अध्ययन-शास्त्रके अभ्यासको सदा करो।

भावार्थ :- अहिंसा, सत्य, अस्तेय, ब्रह्मचर्य, परिग्रहत्याग वे पाँच महाव्रत, ईर्या, भाषा,

एषणा, आदाननिक्षेपण, प्रतिष्ठापना ये पाँच समिति और मन, वचन, कायके निग्रहरूप तीन गुप्ति– यह तेरह प्रकारका चारित्र जिनदेवने कहा है उससे युक्त हो और निश्चय–व्यवहाररूप, सम्यगदर्शन– ज्ञान–चारित्र कहा है इनसे युक्त होकर ध्यान और अध्ययन करनेका उपदेश है। इनमें भी प्रधान तो ध्यान ही है और यदि इसमें मन न रुके तो शास्त्रके अभ्यासमें मनको लगावे यह भी ध्यानतुल्य ही है, क्योंकि शास्त्रमें परमात्माके स्वरूपका निर्णय है सो यह ध्यानका ही अंग है।।३३।।

ગાથા-૩૩ ઉપર પ્રવચન

'આગે જિનદેવને જૈસે ધ્યાન અધ્યયનકી પ્રવૃત્તિ કહી હૈ વૈસે હી ઉપદેશ કરતે હૈં :-' હવે નિશ્ચયસહિત વ્યવહાર એનો કેવો હોય ધર્મીનો એ વાત કરે છે.

पंचमहव्वयजुत्तो पंचसु समिदीसु तीसु गुत्तीसु।
रयणत्तयसंजुत्तो झाणज्झयणं सया कुणह।।३३।।

અર્થ :- 'આચાર્ય કહતે હૈં કિ જો પાંચ મહાવ્રત યુક્ત હો ગયા...' મુનિની વાત છે ને મુખ્ય? આત્મા સમ્યગ્દર્શન-સમ્યગ્જ્ઞાન-સમ્યક્ચારિત્ર, એ આત્માના ત્રણ આશ્રય લઈને એમાં પંચમહાવ્રતનો વિકલ્પ હોય છે ત્યાં ચારિત્રની ઉગ્રતા અંદર સ્થિરતા હોય છે એમ બતાવવું છે. એને વ્યવહારે પંચમહાવ્રતનો વિકલ્પ હોય. નિશ્ચયથી પંચમહાવ્રત તો સ્વરૂપમાં એકાકાર થવું તે છે. અહિંસા રાગની ઉત્પત્તિ ન થતાં વીતરાગભાવની ઉત્પત્તિ થાય તે અહિંસા. સત્ય ભગવાન અંદરથી જાગે વીતરાગતાના ભાવ લઈને એનું નામ સત્ય. એક વિકલ્પ પણ ન આદરવા દે અને એકલા સ્વરૂપનું ગ્રહણ કરે એ ચોરીનો ત્યાગ. એકલો બ્રહ્માનંદ ભગવાનઆત્મા એમાં લીન થાય તે બ્રહ્મચર્ય. આહાહા..! અને ત્રિકાળ સ્વરૂપને પકડે એ એનો નિજ પરિગ્રહ. નિર્જરા અધિકારમાં આવે છે. પોતાનો પરિગ્રહ છે. આત્મા પોતાનો પરિગ્રહ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એવા પંચમહાવ્રત નિશ્ચય સહિત અને વિકલ્પ પણ એને હોય. ચારિત્રની દશા બતાવવી છે ને? પાંચ સમિતિ. જોઈને ચાલવું, નિર્દોષ આહારાદિ વ્યવહાર અને સમિતિ નિશ્ચય. આત્મામાં સમ્યક્ પ્રકારે શુદ્ધની પરિણતિ તે સમિતિ. આત્મામાં શુદ્ધ સ્વભાવનું ધ્યાન કરીને શુદ્ધ પરિણતિ જે જાગે તેને અહીં સમિતિ કહેવામાં આવે છે. ત્રણ ગુપ્તિ. મન, વચન અને કાયા વિકલ્પથી ગોપવીને સ્વરૂપમાં ઠરે.

વળી, **સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રરૂપી રત્નત્રયસે સંયુક્ત હો...'** દેખો! એકલા પંચમહાવ્રત અને સમિતિ-ગુપ્તિ નહિ, એમ કહે છે. જેમાં ભગવાન પરમાનંદ પ્રભુ, એનું અંતરદર્શન, અંતરદર્શન, એનું અંતરજ્ઞાન અને અંતર રમણતા-ચારિત્ર એ **'રત્નત્રયસે સંયુક્ત હો ગયા...'** આવો સ્થિરતાવાળો સાધુ હોય એને ધ્યાન એકદમ જામે એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ? મુનિને તો છઠ્ઠે ગુણસ્થાને હોય અને સાતમે તરત અંતર્મુહૂર્તે આવે. એને સાચા મુનિ કહીએ. સાતમું તો હજારો વાર આવે. એને ધ્યાન તો હજારો વાર એક અંતર્મુહૂર્તમાં આવે. સમજાણું કાંઈ? નિંદ્રા તો એક થોડી. આવે છે ને 'છ ઢાળા'માં? પાછલી રાતમાં થોડી. એક

પડખે સૂવે. એ તો પોણી સેકન્ડની અંદર નિંદ્રા હોય. એકલી નિંદ્રા ફટ જાગૃત થઈ જાય. સાતમું ગુણસ્થાન આવે. એને મુનિ કહેવામાં આવે છે. એ મુનિ રત્નત્રય સહિત છે.

'**ऐसे બનકર હૈ મુનિજનો!**' આચાર્ય મહારાજ કહે છે. '**सया कुणह**' શબ્દ લીધો છે ને? '**झाणज्झयणं सया कुणह**' આહાહા..! 'હે **મુનિજનો!**' તમે આત્માનું ધ્યાન લગાવો અને તેમાં થંભી ન શકો તો '**શાસ્ત્રકે અભ્યાસકો સદા કરો.**' શાસ્ત્રનો અભ્યાસ શા માટે? સમજાય છે કાંઈ? ધ્યાન અને અધ્યયન બે છે મુનિને. બીજું કાંઈ હોતું નથી.

ભાવાર્થ :- '**અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય, પરિગ્રહત્યાગ યે પાંચ મહાવ્રત,...**' હિંસાનો ત્યાગ, જૂઠાનો ત્યાગ, ચોરીનો ત્યાગ, વિષયનો ત્યાગ. પરિગ્રહ લંગોટીનો ત્યાગ. બહાર. '**ઈર્યા, ભાષા, એષણા, આદાનનિક્ષેપણ, પ્રતિષ્ઠાપના યે પાંચ સમિતિ...**' જોઈને ચાલવું, વિચારીને બોલવું, નિર્દોષ એને માટે કરેલા આહાર ન લેવા, જોઈને આદાનનિક્ષેપ- લેવું-મૂકવું જત્નાથી. સમિતિમાં ફેર છે. ... એમ આવે છે ને શ્વેતાંબરમાં? અહીં તો આદાનનિક્ષેપણ એટલું જ. કારણ કે .. વાસણ ન હોય પછી ભંડ ઉપકરણ ચોથી સમિતિ એ આવે. '**आयाण मंडमत निरवेवण**' વાસણ એને લેવા-મૂકવામાં જત્ના કરવી. પણ વાસણ હોય જ નહિ મુનિને. આહાર હાથમાં લે, .. જાય. જુઓ! બેમાં સમિતિમાં ફેર છે. શ્વેતાંબરમાં '**आयाण मंडमत निरवेवण**' સમિતિ છે એમ છે. આયાણભંડમત. લેવું, ભંડ એટલે વાસણ લેવા-મૂકવા એમાં ધ્યાન રાખીને લેવું. અહીં કહે છે, વાસણ-બાસણ નહિ. કોઈપણ મોરપીછી કે એવું હોય તો લેવું-મૂકવું ધ્યાન રાખવું, બસ. આદાનનિક્ષેપણા. બધી વાતમાં ફેર છે.

'**પ્રતિષ્ઠાપના...**' પરઠવું પરઠવું કે છોડવું. બળખો, મેલ, પરસેવો (હોય તો) ધ્યાન કરીને જતનાથી છોડવું. એવું હોય છે. સમજાણું? એ પાંચ સમિતિ. '**ઔર મન, વચન, કાયકે નિગ્રહરૂપ તીન ગુપ્તિ-યહ તેરહ પ્રકારકા ચારિત્ર જિનદેવને કહા હૈ ઉસસે યુક્ત હો...**' આહાહા..! 'સમ્યગ્જ્ઞાનદીપિકા'માં કહે છે, ભાઈ! 'સમ્યગ્જ્ઞાનદિપીકા'માં. અરે..! મુનિ એક અને તેર પ્રકારનું ચારિત્ર! (મુનિ એક અને) બાવીશ પરિષહ! મુનિ એક અને બાર પ્રકારની ભાવના! મુનિ એક અને બાર પ્રકારનો તપ! વ્યવહારની વાતું બધી એવી હોય. અંદરમાં સ્વરૂપમાં આશ્રય કરવો અને વીતરાગતા પ્રગટ કરવી એક જ માર્ગ. એમાં આ બાર અને તેર એવા ભેદ પાડવા જાય તો વિકલ્પ ઊઠે. સમજાણું કાંઈ?

અહીં તો ત્યાં સુધી લીધું છે. બાવીસ પરિષહ અને અગ્નિ અને ઉષ્ણતા જેમ એક છે એમ આત્મા અને બાવીસ પરિષહ એક નથી. આહાહા..! ત્યાં તો ત્યાં સુધી લીધું છે. સમજાણું? બાર પ્રકારનું તપ, અગ્નિ અને ઉષ્ણતા એક છે એમ આત્મા અને બાર પ્રકારના તપ એક નથી. આહાહા..! બાર પ્રકારની ભાવના અને આત્મા બેય એક નથી. ભાવના બાર પ્રકારની એ તો વિકલ્પ ઊઠે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- વ્યવહાર...

ઉત્તર :- આવે. પણ મૂળ ભાવના તો અંદર એકાગ્રતા છે તે છે. સમજાણું કાંઈ? આ

દસ પ્રકારનો ધર્મ. લ્યો! એની વાત છે. આ દસ પ્રકારનો આવશે ને? દસલક્ષણી પર્વ. ઓલા શનિવારથી. દસલક્ષણીપર્વ ઓલે શનિવારથી. આ શનિવાર આ અને ઓલો શનિવાર. દસધર્મ મુનિ એક અને દસ પ્રકારનો ધર્મ! આ ક્યાંથી આવ્યું? એવા ભેદમાં મુનિ તન્મય નથી એમ કહે છે. બહુ ઝીણી વાત છે. ભગવાનઆત્મામાં એકાકાર થાય, પવિત્ર સ્વરૂપમાં લીનતા થાય એ બધી દશા એને એકાકારતા એકપણું ઉત્પન્ન કરે. આવા ભેદ-બેદ એમાં છે નહિ. એમ લેવું છે. આહાહા..! તેર પ્રકારનું ચારિત્ર. લ્યો! મુનિ એક અને તેર પ્રકારનું ચારિત્ર ક્યાંથી? એ તો વિકલ્પની વાત છે. વ્યવહારનું જ્ઞાન કરાવે છે.

'**નિશ્ચય-વ્યવહારરૂપ, સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર કહા હૈ...**' લ્યો! નિશ્ચય સમકિત, નિશ્ચય જ્ઞાન, નિશ્ચય ચારિત્ર આત્માને આશ્રયે હોય તે. અને વ્યવહાર દેવ, ગુરુ, શાસ્ત્રને આશ્રયે હોય તે વિકલ્પ. '**ઈનસે યુક્ત હોકર ધ્યાન ઔર અધ્યયન કરનેકા ઉપદેશ હૈ.**' લ્યો! ધ્યાન અને અધ્યયનનો ઉપદેશ. '**ઈનમેં ભી પ્રધાન તો ધ્યાન હી હૈ...**' મૂળ તો સ્વરૂપ, આનંદસ્વરૂપનું ધ્યાન લગાવવું એ જ કર્તવ્ય છે. મુનિને બીજું કર્તવ્ય છે નહિ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- અઠ્યાવીસ મૂળગુણના પાલન ક્યાં ગયા?

ઉત્તર :- ગયા એ વ્યવહારમાં. છોડવામાં. છોડવાલાયક છે એ.

'**શાસ્ત્રકે અભ્યાસમેં મનકો લગાવે...**' જોયું! તેમાં ન થંભે, આત્માના સ્વરૂપમાં થંભી શકે નહિ '**તો શાસ્ત્રકે અભ્યાસમેં મનકો લગાવે યહ ભી ધ્યાનતુલ્ય હી હૈ, ક્યોંકિ શાસ્ત્રમેં પરમાત્માકે સ્વરૂપકા નિર્ણય હૈ...**' એમ. શાસ્ત્રમાં તો પરમાત્માનું સ્વરૂપ આવું અભેદ છે, અખંડ છે એવો નિર્ણય છે ને? એટલે એમ કે વિકલ્પમાં પણ એ વિચાર કરીને એનો નિર્ણય અભેદમાં લઈ જાય. '**સો યહ ધ્યાનકા હી અંગ હૈ.**' શાસ્ત્રનું અધ્યયન. મુનિને બે જ કર્તવ્ય હોય છે. ત્રીજું હોઈ શકે નહિ. (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

आगे कहते हैं कि जो रत्नत्रयकी आराधना करता है वह जीव आराधक ही हैं :-

ગાથા-૩૪

रयणत्तयमाराहं जीवो आराहओ मुणेयव्वो।
आराहणाविहाणं तस्स फलं केवलं णाणं।।३४।।

रत्नत्रयमाराधयन् जीवः आराधकः ज्ञातव्यः।
आराधनाविधानं तस्य फलं केवलं ज्ञानम्।।३४।।

રત્નત્રયી આરાધનારો જીવ આરાધક કહ્યો;
આરાધનાનું વિધાન કેવલજ્ઞાનફળદાયક અહો ! ૩૪.

अर्थ :– रत्नत्रय सम्यग्दर्शन–ज्ञान–चारित्रकी आराधना करते हुए जीवको आराधक जानना और आराधनाके विधानका फल केवलज्ञान है।

भावार्थ :– जो सम्यग्दर्शन–ज्ञान–चारित्रकी आराधना करता है वह केवलज्ञानको प्राप्त करता है वह जिनमार्गमें प्रसिद्ध है।।३४।।

પ્રવચન નં. ૭૫, ગાથા-૩૪ થી ૩૭, રવિવાર, શ્રાવણ વદ ૧૪, તા.૩૦-૮-૭૦

આ 'અષ્ટપાહુડ'. મોક્ષપાહુડની ગાથા-૩૪.

'આગે કહતે હૈં કિ જો રત્નત્રયકી આરાધના કરતા હૈ વહ જીવ આરાધક હી હૈ :-' ઉપરની લીટી છે. શું કહ્યું? મોક્ષના માર્ગની વાત છે ને? મોક્ષપ્રાભૃત. તો મોક્ષ કોને થાય? કે જીવ રત્નત્રયને આરાધે એ આરાધક છે. એ મોક્ષના માર્ગમાં છે. ગાથા.

रयणत्तयमाराहं जीवो आराहओ मुणेयव्वो।
आराहणाविहाणं तस्स फलं केवलं णाणं।।३४।।

શું કહે છે? જુઓ!

અર્થ :- 'રત્નત્રય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રકી આરાધના કરતે હુએ જીવકો...' જીવ કર્તા છે. જીવ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રનું આરાધન કરે છે. આરાધક જીવ આરાધના દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની (કરે છે). નિર્વિકલ્પ સમ્યગ્દર્શન, નિર્વિકલ્પ સ્વસંવેદનજ્ઞાન અને રાગરહિત ચારિત્ર. જીવ કર્તા થઈને પોતાના ગુણને આરાધે છે. એ ગુણને આરાધે છે એટલે ગુણીને જ આરાધે છે. એ ભેદથી વાત કરી છે. સમજાણું કાંઈ? **'આરાધક જાનના...'** એ મોક્ષના માર્ગમાં છે.

'ઔર આરાધનાકે વિધાન...' એ આરાધનાની વિધિ છે. આત્માના દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર, એને આરાધે એ આરાધનાની વિધિની રીત છે. કોઈ પંચમહાવ્રતના વિકલ્પને આરાધે કે નિમિત્તને આરાધે એ માર્ગમાં નથી. સમજાણું કાંઈ? ઝીણી વાત છે, 'પ્રવીણભાઈ'! નિવૃત્તિ લઈને આ સમજવા જેવી વાત છે. એય..! જુઓ! ત્રણ વાત કરી. આરાધક, આરાધવાયોગ્ય અને આરાધનાનું ફળ. સમજાય છે કાંઈ? રત્નત્રય એ આરાધતા જીવ એટલે જીવ આરાધક. આરાધના કોની કરે? સેવા કોની કરે? સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની.

ભગવાનઆત્મા આરાધક, મોક્ષના માર્ગને સેવનાર. કોની સેવા કરે? સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની. આત્મા પરિપૂર્ણ ધ્રુવ શુદ્ધ. એનો ખુલાસો કરશે. જીવ કેવો છે એ ૩૫મી ગાથામાં કહેશે. અહીં તો જીવ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર જે વીતરાગી પર્યાય છે એને આરાધે છે, સેવે છે, આરાધન કર્તા જીવ છે, આરાધે છે દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રને. ગુણી ગુણને આરાધે છે એમ ભેદથી કથન કર્યું છે. સમજાણું કાંઈ? બાકી ગુણી અને ગુણ અભેદ છે. સમજાણું કાંઈ? પણ અહીંયાં ભેદથી કથન કર્યું છે.

જીવ વસ્તુ ભગવાનઆત્મા. એ પોતાના સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર(ની આરાધના કરે

છે). આ તો મોક્ષના માર્ગનો અધિકાર છે એટલે બહુ ટૂંકામાં, સંક્ષેપમાં સાર છે. આ પંચમહાવ્રતના વિકલ્પ ને દયા, દાન ને વ્રતને આરાધવું એ મોક્ષના માર્ગમાં નથી એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ? 'દીપચંદજી'! શું છે? સત્ય છે? એ પણ સાધુ થવાના હતા, હોં! 'પ્રકાશદાસજી' ક્યાં ગયા? ત્યાં બેઠા? એ સાધુ થવાના હતા 'દીપચંદજી'. દિગંબર સાધુ, હોં! તમે સ્થાનકવાસી સાધુ થવાના હતા. એ દિગંબર સાધુ થવાના હતા.

મુમુક્ષુ :- કોઈ થવાના નહોતા.

ઉત્તર :- પણ થવાનો વિકલ્પ-ભાવ હતો. એ થવાના નહોતા. થવાના હોય તો થયા વિના રહે નહિ. આહાહા..!

કહે છે કે સાધુ કોને કહેવા? કેવા દ્રવ્યને એ આરાધે-સાધે? સમજાણું કાંઈ? કેવા દ્રવ્યને એટલે કઈ વસ્તુને આરાધે-સેવે એ સાધુ કહીએ? કહે છે કે '**રત્નત્રય સમ્યગદર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રકી આરાધના કરતે હુએ...**' ભાષા એમ છે ને? ભાઈ! ગુણની પર્યાયને આરાધતા. પણ એ પર્યાયનો ધરનાર ગુણ છે, ગુણી છે. ગુણીને આરાધતા આવી દશા થાય છે એથી તેને આરાધે છે એમ કહેવામાં આવે છે. ભાષા શું કથન કરવું? એને વાત કરવી છે કે જીવ શું કરે? કે પુણ્ય-પાપની ક્રિયા અને રાગની ક્રિયાને આરાધે? કહે ના. એને સેવે? ના. ત્યારે કોને (આરાધે)? એમ. સમજાણું કાંઈ?

ભગવાનઆત્મા ચૈતન્યદ્રવ્ય એ કર્તા છે, કરનારો છે, આરાધનારો છે. શેની આરાધના (કરે છે)? સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની. એ વિધિથી એનું ફળ શું? એનું ફળ કેવળજ્ઞાન. અહીં મોક્ષ લેવું છે ને? આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આ તો ધીરજની વાત છે. આ કાંઈ એકદમ દોડીને, કૂદીને જાય અને બહાર કર્યા અને આ કર્યા અને તે કર્યા એ માર્ગ છે નહિ. આહાહા..! 'કુંદકુંદાચાર્ય'ની શૈલી ! કહે છે કે ભગવાનઆત્મા પોતેપોતાના ગુણને આરાધે. અહીંયા પર્યાય ભલે (કહી) પણ એ ગુણ કહેવાય. સમજાય છે? આરાધનારો એટલે અંતર દૃષ્ટિમાં ચૈતન્ય પોતે દૃષ્ટિમાં લીધો છે. આહા..! મૂળ તો આરાધક આત્મા છે. પણ અહીંયાં ગુણીથી (વાત કરી છે). એને ઓલા રાગાદિનું આરાધન કરવું નથી, નિમિત્તનું આરાધન કરવું નથી એ અપેક્ષાએ એને દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રનું આરાધકપણું કહેવામાં આવ્યું છે. આહાહા..! દોષને આરાધવા નથી. સમજાણું કાંઈ? તેમ એક સમયની પર્યાયને આરાધવી છે એમ કહેવામાં આશય કે ગુણ અને ગુણી અભેદ છે એમ અભેદ કરીને ગુણને આરાધે છે. આરાધે છે ગુણીને. સમજાય છે કાંઈ? આવી વાત. ભગવાન આ તો કેવો છે એ ૩૫ ગાથામાં કહેશે. અનાદિ વસ્તુ કેવી છે એ. એવો જે આત્મા નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર. નિશ્ચય. વ્યવહાર સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એ આરાધનાનું કારણ નથી અને એ આરાધનાનું ફળ કેવળજ્ઞાન નથી એમ કહે છે. '**ઔર આરાધનાકે વિધાન...**' હૈ. આ વિધિ છે, આ રીત છે. જેને મોક્ષની પર્યાય, સિદ્ધની દશા પ્રગટ કરવી છે, સિદ્ધદશા કહો કે કેવળજ્ઞાન કહો. કેવળજ્ઞાન આવ્યું ને? જેને કેવળજ્ઞાન, પરમાત્મદશા, મોક્ષદશા જેને પ્રગટ કરવી છે એવા જીવે પોતાના સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર. પોતે છે તો અનંતગુણ સંપન્ન એ પછી કહેશે. પણ એને આરાધવાનો મોક્ષમાર્ગ દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર છે. સમજાણું કાંઈ?

'**ભાવાર્થ :- જો સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રકી આરાધના કરતા હૈ વહ કેવલજ્ઞાનકો પ્રાપ્ત કરતા હૈ વહ જિનમાર્ગમેં પ્રસિદ્ધ હૈ.**' બહુ ટૂંકું અને ઘણું સંક્ષેપ. ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ આનંદ અને પૂર્ણ કેવળજ્ઞાનનો ઘન છે એ આત્મા. એવા આત્માને એના સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રનું આરાધવું, સેવવું છે. જુઓ! આવ્યું હતું ને બીજી ગાથામાં? ભાઈ! '**जीवो चरित्तदंसणणाणठिदो तं हि ससमयं जाण।**' બીજી ગાથામાં. 'સમયસાર'. જીવ પોતે પોતાના દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રમાં સ્થિર થાય છે. 'સમયસાર'ની બીજી ગાથા. '**जीवो चरित्त-दंसणणाणठिदो तं हि ससमयं जाण।**' એનો અર્થ કે ભગવાનઆત્મા ગુણના સ્વભાવથી ભરેલો ગુણી, એ ગુણને આરાધે છે એમ કહેતા એ આત્માને આરાધે છે. આહાહા..! ધર્મીનો, મોક્ષનો માર્ગ એ વિકલ્પ અને પંચમહાવ્રત રાગ અને એ આરાધે એ માર્ગ નથી. એય..! 'પ્રકાશદાસજી'! આ પાંચ મહાવ્રત હોય ત્યારે તમે યાદ આવો. આહાહા..!

ભગવાનઆત્મા ક્યાં એમાં ખોટ છે અને ઊણપ છે? પરિપૂર્ણ આનંદ ને જ્ઞાન ને શાંતિથી ભર્યો છે. એવો આત્મા પોતાના ગુણને આરાધે એમ કહે છે. એ રાગને અને પુણ્યને અને નિમિત્તને સેવતો નથી, આરાધતો નથી. આહાહા..! ભારે વાત! અહીં તો કહે છે કે વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગને જીવ સેવતો નથી. અહીંયાં તો નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ આત્માની સન્મુખ થઈને અંતરની નિર્વિકલ્પ શ્રદ્ધા, વિકલ્પ વિનાનો આત્મા એની નિર્વિકલ્પ શ્રદ્ધા, એનું નિર્વિકલ્પ સ્વસંવેદન ચૈતન્ય સન્મુખનું જ્ઞાન અને ચૈતન્ય સ્વભાવસન્મુખની સ્થિરતા, આત્મામાં ચરવું, રમવું, જમવું એનું નામ ચારિત્ર. લ્યો, આનું નામ ચારિત્ર. સમજાણું કાંઈ? આ પાંચ મહાવ્રત અને અઠ્યાવીસ મૂળગુણને ચારિત્ર કહે છે એ ચારિત્ર નહિ. ચારિત્ર તો સ્વસ્વભાવમાં રમે, પૂર્ણાનંદનો નાથ આત્મા પોતામાં રમે, ટકે અને લીન થાય એને ચારિત્ર કહે છે. એ લોકો ઈ ઠરાવે છે માળા. પંચમહાવ્રતને સેવો, કરો, અંગીકાર કરો. તમારું કલ્યાણ થઈ જશે. નિગોદમાં જાશે. મિથ્યાત્વને સેવતા એનું ફળ તો નિગોદ છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- કહે છે કે 'સોનગઢ'ના ભાઈઓને ચારિત્ર નથી પ્રગટ કરવું...

ઉત્તર :- એને એ સ્વતંત્ર છે. ભાઈ! એને શું કહેવાય? એને જે વાત કલ્પનામાં આવે એ કહે. બીજું શું કહે? એને વસ્તુની સ્થિતિની ખબર ન હોય. ચારિત્ર કોને કહેવું? ભગવાન! ચારિત્ર તો સ્વરૂપમાં રમવું એ ચારિત્ર છે. પણ એ ચારિત્ર ક્યારે થાય? પહેલો વ્યવહાર કરે કે આત્માની દ્રવ્યની દૃષ્ટિ કરે ત્યારે?

મુમુક્ષુ :- એની દૃષ્ટિ કરે ત્યારે થાય.

ઉત્તર :- એ બધી વ્યવહારની વાતું. એમ છે નહિ. વ્યવહાર બોલે છે એમ.

મુમુક્ષુ :- બહાર શુદ્ધિ કરે તો અંતર શુદ્ધિ થાય.

ઉત્તર :- હા. અંતર સ્વરૂપની શુદ્ધિ કરે ત્યારે આત્માનું કલ્યાણ થાય છે એમ કહે છે. બહારનો શુદ્ધો કોણ કરતું હતું? એ માટે તો અહીં આટલા ત્રણ બોલ મૂક્યા છે. '**रयणत्तयमाराहं जीवो**' છે ને? રત્નત્રયનો આરાધક જીવ અને '**आराहओ**' એને આરાધક કહેવામાં આવે છે. એને પાંચ મહાવ્રત પાળે અને ફલાણું એમ કહ્યું નથી અહીં.

મુમુક્ષુ :- એને આરાધક વ્યવહારે કહેવાય.

ઉત્તર :- વ્યવહાર આરાધક એટલે? નિશ્ચય વિરાધક. એ વસ્તુમાં છે નહિ ને પછી એ પ્રશ્ન ક્યાં એ? પાંચ મહાવ્રતના, અઠ્યાવીસ મૂળગુણના વિકલ્પ એ તો રાગ છે, વિભાવ છે. વિભાવની સાથે તન્મય થઈને અધ્યાસ કર્યો છે કે આ મારા છે. વસ્તુમાં છે નહિ. માન્યતાથી ઊભું કર્યું છે કે એ વિભાવ હું છું.

મુમુક્ષુ :- મુનિને પણ રાગ હોય છે.

ઉત્તર :- રાગ નથી એને. રાગ કેવો? સમકિતીને રાગ નથી ને. પ્રશ્ન ક્યાં છે?

મુમુક્ષુ :- આહાર લેવા શું કરવા જાય છે?

ઉત્તર :- ક્યાંય જતા નથી. એ તો જાણે ને જોવે ને ઠરે છે એ ક્રિયા છે એની. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? આહાર લેવા જાય કોણ? લે કોણ? ખાય કોણ? દે કોણ? આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- મુનિ ઉપદેશ દે છે, શાસ્ત્રો લખે છે.

ઉત્તર :- કોઈ દેતું નથી, લેતું નથી. બધી વ્યવહારની વાતું છે. લખે કોણ? બોલે કોણ? જે બોલે ઈ બીજો અને લખે ઈ બીજો. આત્મા નહિ એ. આહાહા..!

એ આહારનો વિકલ્પ ઉઠ્યો એને જાણનારો તે આત્મા. વિકલ્પ તે આત્મા નહિ. બોલનારો આત્મા નહિ, બોલાય તેનું જ્ઞાન કરનારો તે આત્મા. ચાલવાની ક્રિયા તે આત્માની નહિ, ચાલવાની ક્રિયા થાય તેને પોતામાં એના અવલંબન વિના જાણે એનું નામ આત્મા. એવો માર્ગ છે, ભાઈ! ખબર જ ન મળે જ્યાં લક્ષમાં નથી કે શું માર્ગ છે. એ કોને નિશાન વિના ક્યાં નિશાન મારવું એની તો ખબર નથી. એમ ને એમ હાથમાં બંદુક લઈને આવે એ તમારા.. પોલીસ હતા ને પોલીસ? શું કહેવાય પોલીસ સુપ્રીટેન્ડેન્ટ. વાણિયા છે પણ એ શીખવતા હશે આમ મારવું ને આમ મારવું.

મુમુક્ષુ :- સૂચના આપે.

ઉત્તર :- સૂચના આપે શું? પોલીસ સુપ્રીટેન્ડેન્ટ હતા ને આ બધા. ફોજદારના મોટા ઉપરી હતા. હેં! હા આમ મારો ને તેમ મારો. અને રાખતા ને તમે?

મુમુક્ષુ :- રિવોલ્વર.

ઉત્તર :- રિવોલ્વર. અને ઓલું રાખતા શું કહેવાય એ? કારતુસ. પટ્ટામાં રાખે કારતુસ. વાણિયા હતા એ. આહાહા..! એ તો એ જગતના, એ બધા વ્યવહારના ભેખ છે બધા. ભગવાનનો ભેખ તો આત્માનું નિર્મળ ચારિત્રનું દર્શન-જ્ઞાનસહિતનું આરાધન એ આત્માનો ભેખ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'**वह जिनमार्गमें प्रसिद्ध है.**' એમ વળી લખ્યું. સમજ્યા ને? '**तस्स फलं केवलं णाणं।।**' એટલે શું? કે જૈનમાર્ગને વિષે જે આત્મા કહ્યો અને તેના દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ભગવાને કહ્યાં એનું આરાધન કરે તેને જૈનમાર્ગમાં કેવળજ્ઞાન થાય એમ પ્રસિદ્ધ છે. બીજાને કેવળજ્ઞાન અને મોક્ષ થાય એમ છે નહિ. એમ કહેવા માગે છે. જૈનમાર્ગમાં પ્રસિદ્ધ છે એટલે વીતરાગ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ પરમાત્માએ આત્મા કહ્યો, એના જે ગુણ કહ્યા, એનું સેવન જેણે કર્યું, એટલે ગુણનું સેવન એટલે દ્રવ્યનું. ગુણ-ગુણી અભેદ. એવા સેવન કરનારને

જૈનમાર્ગમાં કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય એમ જે કહ્યું છે એ પ્રસિદ્ધ છે. એ કાંઈ ખાનગી વાત નથી. એ પ્રસિદ્ધ છે જગતમાં. જૈનમાર્ગ આવો સેવે તેને કેવળજ્ઞાન થાય જ એમ વીતરાગમાર્ગની અંદરમાં પ્રસિદ્ધ છે. સમજાણું કાંઈ? પંચમહાવ્રતની ક્રિયા, રાગની ક્રિયાને સેવે અને કેવળજ્ઞાન પામે એમ જૈન માર્ગમાં પ્રસિદ્ધ નથી એમ કહે છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- બાકીનો માર્ગ ઊંધો ને?

ઉત્તર :- બાકીના બધા ઊંધા. એકેએક. આ વેદાંત ને ફેદાંતને. સોએ સો ટકા ઊંધા. એક જ આત્મા અને સર્વવ્યાપક આત્મા અને શુદ્ધ બુદ્ધ અનંત અખંડ આનંદ એક જ, પર્યાય-ફર્યાય અવસ્થાનું બદલવું છે નહિ.

મુમુક્ષુ :- અવસ્થા ક્યાં આપણી છે?

ઉત્તર :- પર્યાય એની છે. નથી કોણે કીધું? કોણે કીધું પર્યાય એની નથી? એ તો દ્રવ્યમાં નથી. પણ પર્યાયની પર્યાયમાં નથી? સમજાણું કાંઈ? ફેર તો આ પાડ્યો ને કે ઓલું દ્રવ્યમાં પર્યાય નથી તો કહે આખી પર્યાય જ નથી. પર્યાય નથી તો મોક્ષનો માર્ગ અને મોક્ષ અને સિદ્ધ બધું પર્યાય છે. સમજાણું કાંઈ? પર્યાય એટલે અવસ્થા. દ્રવ્યમાં, ધ્રુવમાં શું હોય? ધ્રુવમાં મોક્ષ પણ નથી, મોક્ષનો માર્ગ નથી, બંધ નથી, બંધની પર્યાય નથી. ધ્રુવ તો ત્રિકાળ વસ્તુ છે. પણ એ ધ્રુવમાં નથી. પણ પર્યાયમાં છે કે નહિ? પર્યાય પ્રમાણનો વિષય એનું પ્રમાણ કરે ત્યારે પર્યાય એની છે. કંઈ જડની નથી, પરની નથી અને પર્યાય વિનાનું એ દ્રવ્ય નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! પર્યાય વિનાનું એટલે? ઓલો ધ્રુવ તો પર્યાય વિનાનું છે પણ પર્યાય ત્યાં નથી એવું એ ધ્રુવ નથી. એમ. પર્યાય ત્યાં નથી જ એવું ધ્રુવ નથી.

મુમુક્ષ :- પર્યાય તો બધાને હોય એમાં જીવને શું?

ઉત્તર :- જીવને ને બધાને એમ છે. દ્રવ્ય છે અને સાથે પર્યાય છે. પર્યાયમાં જ મોક્ષમાર્ગ અને મોક્ષ હોય. બીજે ક્યાંય હોઈ શકે નહિ. એથી એમ કહે છે ને આરાધવું એ પર્યાય છે અને એનું ફળ પણ પર્યાય છે.

आगे कहते हैं कि शुद्धात्मा है वह केवलज्ञान है और केवलज्ञान है वह शुद्धात्मा हैं :-

ગાથા-૩૫

सिद्धो सुद्धो आदा सव्वण्हू सव्वलोयदरिसी य।
सो जिणवरेहिं भणिओ जाण तुमं केवलं णाणं।।३५।।

सिद्धः शुद्धः आत्मा सर्वज्ञः सर्वलोकदर्शी च।
सः जिनवरैः भणितः जानीहि त्वं केवलं ज्ञानं।।३५।।

છે સિદ્ધ, આત્મા શુદ્ધ છે ને સર્વજ્ઞાનીદર્શી છે,
તું જાણ રે! – જિનવરકથિત આ જીવ કેવળજ્ઞાન છે. ૩૫.

अर्थ :– आत्मा जिनवर सर्वज्ञदेवने ऐसा कहा है, कैसा है? सिद्ध है–किसीसे उत्पन्न नहीं हुआ है स्वयंसिद्ध है, शुद्ध है–कर्ममलसे रहित है, सर्वज्ञ है–सब लोकालोक को जानता है और सर्वदर्शी है–सब लोक–अलोकको देखता है, इसप्रकार आत्मा है वह हे मुने! उसहीको तू केवलज्ञान जान अथवा उस केवलज्ञानहीको आत्मा जान। आत्मामें और ज्ञानमें कुछ प्रदेशभेद नहीं है, गुण–गुणी भेद हैं वह गौण है। यह आराधनाका फल पहिले केवलज्ञान कहा, वही है।।३५।।

ગાથા-૩૫ ઉપર પ્રવચન

'**આગે કહતે હૈં કિ શુદ્ધાત્મા હૈ વહ કેવલજ્ઞાન હૈ ઔર કેવલજ્ઞાન હૈ વહ શુદ્ધાત્મા હૈ :-**' ત્રિકાળની વાત કરે છે હવે, હોં!

सिद्धो सुद्धो आदा सव्वण्हू सव्वलोयदरिसी य।
सो जिणवरेहिं भणिओ जाण तुमं केवलं णाणं।।३५।।

એ જ્ઞાન અને આત્મા એક ગણીને કેવળ આત્મા છે એમ માન કહે છે. એકલું જ્ઞાન તે આત્મા. એમ.

'**અર્થ :- આત્મા જિનવર સર્વજ્ઞદેવને ઐસા કહા હૈ,...**' ભગવાનઆત્મા પરમેશ્વર વીતરાગદેવ ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવની વાણીમાં આત્મા એવો આવ્યો છે. '**કૈસા હૈ? સિદ્ધ હૈ–કિસીસે ઉત્પન્ન નહીં હુઆ હૈ...**' અથવા પોતાના શુદ્ધસ્વભાવની ઉપલબ્ધિસહિત જ ત્રિકાળ છે. સમજાય છે કાંઈ? મુક્તિ છે ને? મુક્તિ આત્માની પ્રાપ્તિ છે. આત્માની ઉપલબ્ધિ. પણ અહીં દ્રવ્ય શુદ્ધ સ્વભાવની ઉપલબ્ધિથી જ સિદ્ધ ત્રિકાળ છે. સમજાણું કાંઈ? '**કિસીસે ઉત્પન્ન નહીં હુઆ હૈ...**' વસ્તુ નથી એમ નહિ, નિપજી નથી. વસ્તુ જ છે એમાં. સિદ્ધપદની પ્રાપ્તિ એટલે આત્માની ઉપલબ્ધિ પર્યાયમાં, અહીં દ્રવ્યમાં પોતે જ ઉપલબ્ધિ, ધ્રુવમાં ગુણની ઉપલબ્ધિવાળો જ એ આત્મા છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ સિદ્ધની જે પર્યાય છે એવા જ અહીંયાં ગુણથી ઉપલબ્ધરૂપ ત્રિકાળ આત્મા છે. એને આત્મા કહીએ. જેથી પૂર્ણ ગુણના પ્રાપ્તવાળો ભગવાન, એનો આશ્રય કરતાં પર્યાયમાં પૂર્ણ ગુણની ઉપલબ્ધિરૂપ મુક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. સમજાય છે કાંઈ આમાં? મોક્ષપ્રાભૃત છે ભાઈ આ. મોક્ષનો સાર. આહાહા..!

જિનવરદેવે ભગવાનઆત્માને સિદ્ધ કહ્યો છે. એટલે? '**સ્વયંસિદ્ધ હૈ,...**' એનો કોઈ કર્તા નથી. પણ સિદ્ધ જ છે એ. પોતાના સ્વભાવની પ્રાપ્તિથી એ સિદ્ધ સાબિત જ છે. સમજાણું કાંઈ? જુઓ! આવો આત્મા છે એક એક. એવો ભગવાન જિનવરે કહ્યો છે. જિનવર સિવાય બીજો આત્મા એવો કોઈ કહી શકે નહિ. કેવળજ્ઞાની ભગવાને જોયો એવો. બાકી કેવળજ્ઞાન વિના વાતું કરે એ બધા કલ્પિત વાતું કરનારા છે. સમજાણું કાંઈ? અનંતગુણની પ્રાપ્તિ સ્વરૂપ જ આત્મા છે એમ કહે છે. એની પર્યાયમાં પ્રાપ્ત જે ગુણ છે એ પર્યાયમાં પ્રાપ્ત થાય તેનું નામ મુક્તિ. આહાહા..! 'શોભાલાલજી'! બહુ ઝીણું! બહું ઝીણું!

કથા વાર્તા હોય (તો સમજાય). આ ભગવાનની જ કથા છે. ભાગવત કથા છે આ. પરમેશ્વર વીતરાગ ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરે કહેલી કથા છે આ.

ભાઈ! તું આત્મા છો ને નાથ ! તારામાં જેટલા ગુણો, બધા ગુણોની પ્રાપ્તિવાળો તું છો. ગુણો કાંઈ બહારથી આવતા નથી. એટલે ગુણ બહારથી નથી આવતા, અનંતા ગુણના પિંડની પ્રાપ્તિવાળું તારું તત્ત્વ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? સ્વયંસિદ્ધ છે. સ્વયંસિદ્ધ જ છે એના ગુણો અનાદિના. વસ્તુ તો સ્વયંસિદ્ધ છે પણ એના જ્ઞાન-દર્શન-આનંદ આદિ અનંતા ગુણો સ્વયંસિદ્ધ છે. એ ક્યાંયથી લાવવા છે અને ક્યાંયથી ઊપજે છે એમ છે નહિ.

'**શુદ્ધ હૈ, કર્મમલસે રહિત હૈ,...**' ભાવકર્મ અને દ્રવ્યકર્મ આત્મામાં છે નહિ. આહાહા..! ત્રિકાળ એવો છે એમ કહે છે. ત્રિકાળ એવો છે તો પર્યાયમાં એવો થઈ જાય છે. પર્યાય એટલે સિદ્ધદશા. એમ. સમજાણું કાંઈ? એને આવો આત્મા દૃષ્ટિમાં આવવો એનું નામ સમ્યગ્દર્શન. પછી કહેશે તરત જ. સમજાણું કાંઈ? '**जं जाणइ तं णाणं जं पिच्छइ तं च दसणं णेयं**' ૩૭ ગાથામાં કહેશે. ૩૬માં આરાધન કહી ૩૭માં કહેશે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

કેવો છે આ ભગવાન આ આત્મા? શુદ્ધ છે. વિકલ્પનો ભાગ એમાં નથી અને કર્મના રજકણો ભગવાનઆત્મામાં નથી. વસ્તુમાં છે નહિ. આહાહા..! ક્યારે? અત્યારે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! કર્મના રજકણો અને પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ ભાવકર્મ એનાથી તો રહિત છે. એવો આ આત્મા અંદરમાં બિરાજમાન છે. એવા આત્માની દૃષ્ટિ અને જ્ઞાન કરવું એમાં રમણતા કરવી એનું નામ મોક્ષનો માર્ગ છે. અમથો અજ્ઞાનીઓ આત્મા-આત્મા કરે અને વાતું કરે એ આત્મા નથી. એથી અહીં આચાર્ય કહે છે. '**जिणवरेहिं भणिओ**' એમ કહ્યું ને? વીતરાગ પરમેશ્વર કેવળજ્ઞાની ભગવાન, એણે આત્મા આવો જોયો છે અને કહ્યો છે. ભાઈ! તું આત્મા આવો છો. અનાદિનો એવો છો. શુદ્ધ છો, હોં! આહાહા..! મુક્તસ્વરૂપ જ તું છો એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

અહીં એ આવે છે. '**સર્વજ્ઞ હૈ,...**' લ્યો. તારો સ્વભાવ સર્વજ્ઞ છે. આહાહા..! પર્યાયમાં સર્વજ્ઞ થાય છે ને? એ મુક્તિ. પણ એ સર્વજ્ઞ છે તો એમાંથી સર્વજ્ઞ પર્યાય પ્રાપ્ત થાય છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? '**સર્વજ્ઞ હૈ-સબ લોકાલોક કો જાનતા હૈ...**' એવો એનો સ્વભાવ છે. 'સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી' આવે છે ને પુણ્ય-પાપમાં? નિજ અપરાધના અજ્ઞાનને કારણે એની ખબર પડતી નથી. ઢંકાઈ ગયો છે. સ્વરૂપ તો સર્વજ્ઞ પૂર્ણ ચૈતન્યઘન છે. ત્રણકાળ ત્રણલોકને જાણે એથી અનંતગુણા લોકાલોક અને કાળ હોય જેને જાણવા, સર્વને જાણવાનો સ્વભાવ છે. એવો એનો અનાદિ દ્રવ્યમાં ગુણસ્વભાવ આવો છે. તો એનો આશ્રય લેતા પર્યાયમાં તેવડો જ ગુણ અનંત સર્વજ્ઞ પ્રગટ થાય છે. એમ સિદ્ધ કરવું છે. સમજાણું કાંઈ? ભારે કઠણ! દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાયનું જ્ઞાન નહિ અને એમાં પછી આ મૂંઝવણ ઊભી થાય માણસને. તારી પર્યાય તારા ગુણમાંથી, દ્રવ્યમાંથી આવે છે. એમ અહીં કહે છે. પર્યાય કાંઈ રાગમાંથી આવે અને નિમિત્તમાંથી આવે, બહારથી આવે એમ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ?

સર્વજ્ઞ '**સબ લોકાલોક કો જાનતા હૈ ઔર સર્વદર્શી હૈ-સબ લોક-અલોકકો દેખતા હૈ,...**' એ તો જ્ઞાતા અને દૃષ્ટા જ એનો ત્રિકાળ સ્વભાવ છે. સમજાણું કાંઈ? રાગમાં અટકવું

કે રાગને કરવો એ એનો સ્વભાવ નથી. આહાહા..! એક એક આત્મા આવો છે એમ કહે છે. બધા થઈને આત્મા સર્વજ્ઞ છે એમ નહિ. '**લોક-અલોકકો દેખતા હૈ, ઈસપ્રકાર આત્મા હૈ...**' એવો આત્મા છે. એનું હોવાપણું જ આવડું છે એમ કહે છે. આત્માનું અસ્તિત્વ, સત્તા હોવાપણે જ આવડો છે કે જે સ્વયંસિદ્ધ ગુણથી પ્રાપ્ત છે. રાગ અને કર્મના મળથી રહિત છે. સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી છે એવો આત્મા જ અનાદિથી છે. આહાહા..! આ આત્માની કાંઈ ખબર ન મળે અને કરો આ વ્રત અને કરો મહાવ્રત અને કરો ક્રિયા. સમજાણું કાંઈ? રખડવાના રસ્તા છે.

મુમુક્ષુ :- .. સાર્થકતા થઈ ને?

ઉત્તર :- સાર્થકતા થાય રખડવાની. મોક્ષની સાર્થકતા ન થાય. આત્મામાં જે ગુણ છે એને આરાધીને, સેવીને પર્યાય પ્રગટ કરવી એમાં સાર્થકતા છે. આહાહા..! પણ આત્મા કેવો અને ક્યાં છે અને કોણ એની તો ખબર ન મળે. એની તો વાતું પણ ન મળે. આ કરો, આ મૂકો, આ લ્યો ને આ લ્યો. જે એનામાં નથી એની ભાંગજડ મોટી. સમજાણું કાંઈ?

'**વહ હે મુને!**' એવો આત્મા હે મુનિ! '**ઉસહીકો તૂ કેવલજ્ઞાન જાન...**' એ કેવળજ્ઞાનનો પિંડ જ આત્મા છે એમ જાણ. આહાહા..! સમજાય છે? જ્ઞાનનો પિંડો એમાં છે. જ્ઞાનનો જ પિંડો છે. લ્યો, એ વળી વાત શું યાદ આવી ગઈ? આ લોટના પિંડા બાંધે છે ને? ગોળણા રોટલી કરે છે ને એમાંથી? એ પિંડામાંથી એટલો કાઢે ઈ. શું કહેવાય તમારે? ગોળણું. અમારે ગોળણું કહે. એમાંથી કટકા કાઢે, કાંઈ વેલણમાંથી રોટલી થાતી નથી.

મુમુક્ષુ :- વેલણ વિના પણ થતી નથી.

ઉત્તર :- વેલણ વિના જ થાય છે. રોટલી છે વસ્તુ છે પિંડો એમાંથી થાય છે. એમ ભગવાનઆત્મા અનંત આનંદ અને કેવળજ્ઞાનનો પિંડ છે, એમાંથી સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર થઈને કેવળજ્ઞાન થાય છે એમ કહે છે. આહાહા..! એ તો કટકો છે. સાધકભાવ એક કટકો છે નાનો. અને કેવળજ્ઞાન એક કટકો છે અનંતજ્ઞાન પાસે. કેવળજ્ઞાન. આહાહા..! કટકો સમજાય છે? ટૂકડા હૈ થોડા નાના. આહાહા..! એ કેવળજ્ઞાનમય છે. વસ્તુ ચોખ્ખી ગુણગુણી અભેદ છે. સમજાણું?

'**ઉસહીકો તૂ કેવલજ્ઞાન જાન અથવા ઉસ કેવલજ્ઞાનહીકો આત્મા જાન.**' એમ ગુણગુણી અભેદ લેવું. એને કેવળજ્ઞાનમય ભગવાનઆત્મા અને કાં એ કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપી આત્મા. એ કેવળજ્ઞાનને આત્મા જાણ. રાગને, પુણ્યને, નિમિત્તને તું આત્મા ન જાણ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આ દયા, દાન અને વ્રતના વિકલ્પ ઉઠે ને? કહે છે, એને આત્મા ન જાણ. પર્યાયમાં પણ ન જાણ. ગુણમાં તો એ છે નહિ. આહાહા..! '**ઉસહીકો તૂ કેવલજ્ઞાન જાન અથવા ઉસ કેવલજ્ઞાનહીકો આત્મા જાન.**' ગુણ-ગુણીનો અભેદ.

'**આત્મામેં ઔર જ્ઞાનમેં કુછ પ્રદેશભેદ નહીં હૈ,...**' ક્ષેત્રભેદ નથી. આત્મા અને જ્ઞાન બે એક જ ક્ષેત્રે એક જ પ્રદેશે છે. અહીં ગુણ-ગુણીની ભેદથી વ્યાખ્યા કરી. '**ગુણ-ગુણી ભેદ હૈ વહ ગૌણ હૈ.**' દેખો! ગુણી ત્રિકાળ અને આ ગુણ એવો ભેદ પણ ગૌણ છે. અભેદ જ છે ગુણ તે આત્મા, બસ. ગુણ તે આત્મા. ભારે વાતું ભાઈ આ. સમજાણું કાંઈ? વર વિનાની

જાન. ભગવાનઆત્મા ન મળે અને પછી જોડી દીધી જાન. વ્રત કર્યા ને અપવાસ કર્યા.

મુમુક્ષુ :- એનાથી જૈનપણાની ઓળખાણ થાય છે.

ઉત્તર :- જૈનપણું એનાથી ઓળખાય (છે) થાય છે? આ જૈન તો આમ કહે છે. જૈનપણાની ઓળખાણ તો વીતરાગભાવથી થાય છે. શેઠ પક્ષ કરે છે થોડો પૂર્વનો. સમજવા માટે કરે છે, હોં! એમ કે આ બધી ઓળખાણ એમ ચાલતી હતી. તો એ પ્રમાણે ઓળખાણ થાય ને? ધૂળેય ન થાય એમ કહે છે. શેઠ! 'છોટાભાઈ' એમ કહે છે. આહાહા..!

ભગવાન! વીતરાગમાર્ગની ઓળખાણ વીતરાગભાવથી થાય છે. વીતરાગભાવની ઓળખાણ રાગથી થાય? અને રાગાદિ જે છે મહાવ્રતનો વિકલ્પ એ પણ નિમિત્ત-નૈમિત્તિકને પ્રસિદ્ધ કરે છે, ભાઈ! એ નૈમિત્તિક અંદર વીતરાગદશા છે એને પ્રસિદ્ધ કરે છે. રાગ રાગને પ્રસિદ્ધ કરતો નથી. આહાહા..! એ પંચમહાવ્રતના વિકલ્પ છે, તો પાછળ એક આત્મા આનંદકંદવાળો શુદ્ધ પરિણમનવાળો છે એમ પ્રતીત કરે છે. આ છે એને, હોં! એકલા મહાવ્રત-ફહાવ્રત શું કરે? અંદર છે નહિ કાંઈ ને પ્રસિદ્ધ કોને કરે? નૈમિત્તિક વસ્તુ નથી ત્યાં નિમિત્ત કોને પ્રસિદ્ધ કરે? એકલા પંચમહાવ્રતના અને અઠ્યાવીસ મૂળગુણના વિકલ્પોથી પ્રસિદ્ધ કોને કરે? એ તો પોતાને પ્રસિદ્ધ કરે છે કે હું રાગ છું. સમજાણું કાંઈ? પણ પાછળ આવી દશાવાળાને આવા અઠ્યાવીસ મૂળગુણ કે પંચમહાવ્રતના વિકલ્પ હોય એ વ્યવહાર તરીકે. એ વ્યવહાર પોતે પોતાને પ્રસિદ્ધ નથી કરતો, નિત્યને પ્રસિદ્ધ કરે છે કે અંદરમાં એક આરાધક જીવ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રનો આરાધક જીવ છે એમ પ્રસિદ્ધ કરે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- પટ્ટાવાળા દરબારને પ્રસિદ્ધ કરે છે.

ઉત્તર :- હા, પટ્ટાવાળા હોય તો થાય. પિત્તળનો નાખે છે નહિ પટ્ટો. આ ફલાણા દરબારનો ઓલો છે આ. પટ્ટાવાળા લાગે કે નહિ? એય..! આહાહા..! અમારા ઓલા 'વાકાનેર'માં આવ્યા હતા અમે ૯૧માં. તમારા દરબાર આવ્યા હતા. તમે હતા? તમે હતા વ્યાખ્યાનમાં? ઘણું માણસ પણ. દરબાર અને એનો દીકરો બેય આવ્યા હતા. પછી ભાઈ 'મોહનભાઈ' પીએ. શું કહેવાય? પોલીસ સુપ્રીટેન્ડન્ટ. એમ.પી. સાહેબ. કહે ઊભા, ઊભા રહો બારણા પાસે. શું મોટો રાજા આવ્યો છે? પોલીસની પાસે ઊભો રહે મોઢા આગળ બારણા પાસે. જૂનો હતો ને ઉતારો? 'વાંકાનેર'નો. હવે તો નવો થયો. અપાસરો. ત્યાં ઓલા બારણા પાસે ઉભા રહેતા. માણસ ખીચોખીચ. દરબાર પોતે આવ્યા અને એનો દીકરો આવ્યો. પણ એ એમ જણાવે છે કે મોઢાઆગળ કે અંદર દરબાર છે. નહિતર આ મોઢા આગળ માણસ ઊભો રહે, આવો પોલીસ સુપ્રીટેન્ડેન્ટ ઊભો રહે નહિ. એય..! 'છગનભાઈ'! આ પણ ત્યાં પોલીસ સુપ્રિટેન્ડેન્ટ હતા ને? એ પોતે નાના હતા. આ તો મોટા હતા, હોં! સમજાણું કાંઈ? પણ એ મોટા પ્રસિદ્ધ કોને કરે? કે એનો રાજા કે સરકાર કોણ છે એને પ્રસિદ્ધ કરે છે. એમ પંચમહાવ્રતના વિકલ્પ અને નિમિત્ત નૈમિત્તિક દશા અંદરમાં નૈમિત્તિક હોય એને આ નિમિત્ત પ્રસિદ્ધ કરે છે. પણ જ્યાં નૈમિત્તિક નથી ત્યાં નિમિત્ત કોને પ્રસિદ્ધ કરે? સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

કહે છે કે **'આત્મામેં ઔર જ્ઞાનમેં કુછ પ્રદેશભેદ નહીં હૈ, ગુણ-ગુણી ભેદ હૈ વહ ગૌણ હૈ.'** પ્રદેશભેદ નથી. પણ આત્મા ગુણી અને કેવળજ્ઞાન આદિ ગુણ ત્રિકાળ એ ભેદનું અહીં કામ નથી કહે છે. એ તો ગૌણ છે. ફક્ત જ્ઞાન તે આત્મા એમ બતાવીને અભેદને બતાવવું છે. **'યહ આરાધનાકા ફલ પહિલે કેવલજ્ઞાન કહા, વહી હૈ.'** લ્યો! આવા કેવળજ્ઞાનનું આવું સ્વરૂપ છે એ એને આરાધે છે. **'યહ આરાધનાકા ફલ પહિલે કેવલજ્ઞાન કહા, વહી હૈ.'** એનું ફળ કેવળજ્ઞાન છે. આવો આત્મા અંદર આરાધે, સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રથી, એને કેવળજ્ઞાન મોક્ષ થાય છે.

आगे कहते हैं कि जो योगी जिनदेवके मतसे रत्नत्रयकी आराधना करता है वह आत्माका ध्यान करता है हैं :-

ગાથા-૩૬

रयणत्तयं पि जोई आराहइ जो हु जिणवरमएण।
सो झायदि अप्पाणं परिहरइ परं ण संदेहो।।३६।।

रत्नत्रयमपि योगी आराधयति यः स्फुटं जिनवरमतेन।
सः ध्यायति आत्मानं परिहरति परं न सन्देहः।।३६।।

જે યોગી આરાધે રત્નત્રય પ્રગટ જિનવરમાર્ગથી,
તે આત્મને ધ્યાવે અને પર પરિહરે;-શંકા નથી. ૩૬.

अर्थ :- जो योगी ध्यानी मुनि जिनेश्वरदेवके मतकी आज्ञासे रत्नत्रय-सम्यग्दर्शन, ज्ञान, चारित्रकी निश्चयसे आराधना करता है वह प्रगटरूपसे आत्माका ही ध्यान करता है, क्योंकि रत्नत्रय आत्माका गुण है और गुण-गुणीमें भेद नहीं है। रत्नत्रयकी आराधना है वह आत्माकी ही आराधना है वह ही परद्रव्यको छोड़ता है इसमें सन्देह नहीं है।

भावार्थ :- सुगम है।।३६।।

ગાથા-૩૬ ઉપર પ્રવચન

'આગે કહતે હૈં કિ જો યોગી જિનદેવકે મતસે રત્નત્રયકી આરાધના કરતા હૈ વહ આત્માકા ધ્યાન કરતા હૈ :-' ગુણને સેવે એ ગુણીને સેવે એમ કહે છે. ૩૬-૩૬.

रयणत्तयं पि जोई आराहइ जो हु जिणवरमएण।
सो झायदि अप्पाणं परिहरइ परं ण संदेहो।।३६।।

મોક્ષના અધિકારમાં જિનવરના અભિપ્રાયથી જિનવરના મતમાં. બીજે ક્યાંય હોતું નથી. એ કહે છે કે રત્નત્રયને આરાધે એ આત્માને જ આરાધે છે. આવું આરાધકપણું કરે એ રાગને છોડી દે છે. રાગ છૂટી જાય છે એમાં સંદેહ નથી. સંસાર છૂટી જાય અને મોક્ષ થાય એમાં સંદેહ નથી એમ કહે છે.

‘**અર્થ :- જો યોગી ધ્યાની મુનિ જિનેશ્વરદેવકે મતકી આજ્ઞાસે...**’ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ વીતરાગદેવની આજ્ઞા વડે ‘**રત્નત્રય-સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રકી નિશ્ચયસે આરાધના કરતા હૈ...**’ લ્યો! આહાહા..! ભગવાને કહેલો આત્મા અને ભગવાને કહ્યું એવું દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર, એને જે આરાધે છે, નિશ્ચયથી આરાધે છે. ખરેખર આરાધક. એમ. એટલે શું? એના ખ્યાલમાં છે કે આવું આરાધવા જેવું અને ફલાણું એમ નહિ. આરાધે છે, સેવે છે અંતરમાં. આહાહા..! પરિણમન જેનું દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રનું (થયું છે). દ્રવ્યને આધારે, દ્રવ્યને આશ્રયે જેને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર, વીતરાગી નિશ્ચય અવશ્ય કર્તવ્યરૂપ પર્યાય પ્રગટ થઈ છે. એને અહીંયાં આરાધક કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ?

‘**આત્માકા હી ધ્યાન કરતા હૈ,...**’ લ્યો. એ પોતે પ્રગટપણે આત્માનું જ ધ્યાન કરે છે એમ કહે છે. રત્નત્રયને સેવે એ આત્માને જ સેવે છે. કારણ કે રત્નત્રયની પર્યાય એ આત્માની છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! થોડા થોડા શબ્દોમાં.. જે કોઈ ભગવાનઆત્મા માથે કહ્યો એવો, એને જે સેવે, આરાધે એ જ રત્નત્રયને આરાધે. અને રત્નત્રયને આરાધે એ આત્માને આરાધે. આ દેવની સેવા નથી કરતા? દેવ-દેવીની આરાધના? એ આરાધના દેવ-દેવીની (નહિ), આ દેવ પોતે ભગવાન એની આરાધના. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! બહારની ધમાલ-ઘોંઘાટ આડે આ સૂઝ પડે નહિ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- દેવ-દેવીનું આરાધન કરે છે ને કેટલાક મૂઢ. મંત્ર-બંત્ર કરતા હોય ને પુણ્ય હોય તો દેખાય. એમાં શું છે ધૂળ? દેવ પોતે દુર્ગતિના દુઃખી છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આ ક્ષેત્રપાળ ને.. એય..! ‘દીપચંદજી’! તમારે ત્યાં ક્ષેત્રપાળને બહુ હોય છે. ઘણા છે. એક તો અડધા પથરા હશે. વીતરાગના ધર્મનો રક્ષક, વીતરાગના રક્ષક દેવ હોય. પોતાનો માર્ગ પોતાથી રક્ષક છે. રાખે કોણ બીજા? પથરા એ મોટો લીલો આમ કરી મોટું આમ ચોપડે સીંદુર. પહેલો એની પાસે ચોખા મૂકે પછી ભગવાન પાસે જાય. આવા ને આવા મૂઢ જીવો. ગામ કાંઈ એના જુદા હોય?

ત્રણલોકના નાથ વીતરાગની મૂર્તિ પ્રતિમા એ તો વીતરાગપણામાં ઠરી ન શકે ત્યારે એવો શુભભાવ હોય. એટલી વાત છે. એને ઠેકાણે બેસે ક્ષેત્રપાળ અને બેસે પદ્માવતી. દેવીના મોટા મંદિરો અને એની આરતી ઉતરે. આ જૈન માર્ગની અંદર..

મુમુક્ષુ :- ... કરે.

ઉત્તર :- બધું કરે દેવી-દેવલાનું. શ્વેતાંબરમાં બહુ આવે છે. આરાધક ને ઉપગ્રહ. નવ ગ્રહ. આહા..! અહીં તો કહે છે કે આ દેવને આરાધ, ભાઈ! આહાહા..! એ જિનવરની પ્રતિમાનું આરાધન એ પણ એક શુભભાવ છે. એ નિશ્ચય આરાધન નથી. આહાહા..! ભારે

કામ!

જે કોઈ ભગવાનઆત્માના દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રની વીતરાગી પર્યાયને સેવે છે, આરાધે છે એ પ્રગટપણે આત્માને જ ધ્યાવે છે. એ આત્માનું જ ધ્યાન છે. **'ક્યોંકિ રત્નત્રય આત્માકા ગુણ હૈ...'** લ્યો! એ રત્નત્રય આત્માની પર્યાય છે. **'ગુણ-ગુણીમેં ભેદ નહીં હૈ.'** ગુણ-ગુણીમાં ભેદ છે નહિ. **'રત્નત્રયકી આરાધના હૈ વહ આત્માકી હી આરાધના હૈ. વહ હી પરદ્રવ્યકો છોડતા હૈ...'** લ્યો! શું કહે છે? જુઓ! આ મોક્ષનો અધિકાર છે ને? ભગવાનઆત્મા પોતાના પવિત્ર ગુણોનો ભંડાર, એમાં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનને આરાધે એ આત્માને આરાધે, એ વિકલ્પ આદિ પરદ્રવ્યને છોડી દે. પરદ્રવ્ય આદિ છૂટી જાય છે. પાઠ તો એમ લેવાય ને? સમજાણું કાંઈ? '**परिहरइ परं ण संदेहो।**' સ્વની આરાધનામાં વિકલ્પનો ભાવ રહેતો નથી. પરિહરિ નામ છૂટી જાય છે. નિઃસંદેહ છૂટી જાય છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? છે? '**सो झायदि अप्पाणं परिहरइ परं ण संदेहो**'.

આપણે આવ્યું હતું પહેલું. '**परदव्वादो दुग्गइ सदव्वा हु सुग्गइ होइ।**' ૧૬મી ગાથા. ભારે આકરું કામ. દેવ-ગુરુ કહે છે કે અમારા ઉપરનું લક્ષ હશે ત્યાં સુધી તને રાગ થશે, તને આત્માની ગતિ નહિ થાય. એવો વીતરાગ માર્ગ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? '**परदव्वादो दुग्गइ सदव्वा हु सुग्गइ होइ।**' ચૈતન્ય ભગવાન અનંતગુણનો નાથ, એની સેવા કરે એને સુગતિ થાય. 'શોભાલાલજી'! સમવસરણની સેવા કરે તો કહે છે રાગ એ પરદ્રવ્ય છે, વિકલ્પ છે. આહાહા..! વીતરાગમાર્ગમાં એ હોય. બીજાને મોઢા સામે કોળિયો કોને ન ગોઠે? એમ કહે છે. આ તો કહે નહિ. અમને આરાધે, અમારું નામ લે તો પણ રાગ છે. આત્માનું આરાધન નહિ.

મુમુક્ષુ :- ઘણી વાતની ખબર ન હોય એટલે...

ઉત્તર :- પણ એ તો ન ખબર હોય માટે તો આ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? વચમાં પૂર્ણ વીતરાગ ન હોય ત્યારે એવો ભાવ આવે, હો. પણ એ કાંઈ મોક્ષનો માર્ગ છે એમ નથી. જેને સાધકમાં નિમિત્ત કહ્યું એ બાધક છે. આહાહા..! વીતરાગમાર્ગ આવો છે, ભાઈ! ત્રિકાળ પ્રસિદ્ધ છે આ તો. ઓલામાં આવે છે ને? સિદ્ધ પ્રસિદ્ધં. સ્તુતિમાં આવે છે ને પૂજામાં? સિદ્ધ તો પ્રસિદ્ધ છે. એમ આવું આરાધન કરે એને કેવળજ્ઞાન તો પ્રસિદ્ધ છે. સિદ્ધ થાય એમાં પ્રસિદ્ધ છે. અને એને રાગાદિ પરદ્રવ્ય છૂટી જાય છે. છૂટી જાય, બંધ રહે નહિ. અબંધ સ્વભાવી ભગવાન, એની શ્રદ્ધા-જ્ઞાન અને આરાધના કરી, બંધભાવ રાગ રહે નહીં એકલો આત્મા સિદ્ધપદને પામશે એમ કહે છે. પરદ્રવ્યનો વિકલ્પ ન રહે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

'યહ હી પરદ્રવ્યકો છોડતા હૈ ઈસમેં સંદેહ નહિ હૈ.' સ્વ ચૈતન્યમૂર્તિ ગુણ અને ગુણી અભેદ એવા સ્વદ્રવ્યની સેવા કરે એને પરદ્રવ્યની રાગની, વિકલ્પ સેવા છૂટી જાય છે. સમજાણું કાંઈ?

'ભાવાર્થ :- સુગમ હૈ.' એમ કરી નાખ્યું. અર્થ ન કર્યો.

पहिले पूछा था कि आत्मामें रत्नत्रय कैसे है उसका उत्तर अब आचार्य कहते हैं :–

ગાથા-૩૭

जं जाणइ तं णाणं जं पिच्छइ तं च दंसणं णेयं।
तं चारित्तं भणियं परिहारो पुण्णपावाणं।।३७।।

यत् जानाति तत् ज्ञानं यत्पश्यति तच्च दर्शनं ज्ञेयम्।
तत् चारित्रं भणितं परिहारः पुण्यपापानाम्।।३७।।

જે જાણતું તે જ્ઞાન, દેખે તેહ દર્શન જાણવું,
જે પાપ તેમ જ પુણ્યનો પરિહાર તે ચારિત કહ્યું. ૩૭.

अर्थ :– जो जाने वह ज्ञान है, जो देखे वह दर्शन है और जो पुण्य तथा पापका परिहार करे वह चारित्र है, इस प्रकार जानना चाहिये।

भावार्थ :– यहाँ जाननेवाला तथा देखनेवाला और त्यागनेवाला दर्शन, ज्ञान, चारित्रको कहा ये तो गुणीके गुण हैं, ये कर्ता नहीं होते हैं इसलिये जानन, देखन, त्यागन क्रियाका कर्ता आत्मा है, इसलिये ये तीनों आत्मा ही है, गुण–गुणीमें कोई प्रदेशभेद नहीं होता है। इसप्रकार रत्नत्रय है वह आत्मा ही है, इस प्रकार जानना।।३७।।

ગાથા-૩૭ ઉપર પ્રવચન

'પહિલે પૂછા થા કિ આત્મામેં રત્નત્રય કૈસે હૈ ઉસકા ઉત્તર અબ આચાર્ય કહતે હૈં :–' એ રત્નત્રય કહેવું કોને? આપે અત્યાર સુધી કહ્યું કે રત્નત્રયની સેવા એ આત્માની સેવા અને એનું ફળ કેવળજ્ઞાન. પણ હવે કહેવું કોને રત્નત્રય? એ વ્યાખ્યા તો આવી નહિ. સમજાણું કાંઈ? **'પહિલે પૂછા...'** પૂછ્યું, હો! એને જવાબ આપે છે એમ કહે છે. એય..! માલ લેવા દુકાને આવ્યો એને માલ આપે છે. ઘરે દેવા જાતો નથી. પૂછે છે. મહારાજ! તમે આ દર્શન–જ્ઞાન–ચારિત્ર એની સેવના, એ આત્માની સેવના, એનું ધ્યાન તે આત્માનું ધ્યાન, એનું ફળ તે કેવળજ્ઞાન, એનું ફળ તે પરદ્રવ્યનું છૂટી જવું. પણ એ છે શું ચીજ? રત્નત્રય રત્નત્રય પોકારો છો પણ કહેવાય કોને?

जं जाणइ तं णाणं जं पिच्छइ तं च दंसणं णेयं।
तं चारित्तं भणियं परिहारो पुण्णपावाणं।।३७।।

'અર્થ :– જો જાને વહ જ્ઞાન હૈ,...' ભગવાન જ્ઞાનસ્વરૂપીને જાણે એ જ્ઞાન. એને જાણે એ જ્ઞાન. શાસ્ત્રને જાણે અને પરને જાણે એ જ્ઞાન નહિ. એમ કહે છે અહીં. પંડિતજી! આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ છે એને જાણે એ જ્ઞાન. આ તમારું બધું .. ફલાણું એ જ્ઞાન નથી, એ બધું કુજ્ઞાન,

અજ્ઞાન. રખડવાના જ્ઞાન એ. 'ચંદુભાઈ'! આ અમારા ઈજનેર હતા ને. વાંકાનેર.

મુમુક્ષુ :- એ અજ્ઞાનમાં આવે?

ઉત્તર :- અજ્ઞાન. આ શાસ્ત્રના ભણતર, આત્મજ્ઞાન વિનાના એ અજ્ઞાન. આહાહા..!

અહીં તો કહ્યું ને કે તું કેવળજ્ઞાનનો પિંડ છો ને. તો એમાંથી કણિયો આવે જ્ઞાનનો પર્યાય તે જ્ઞાન. આહાહા..! વિધિની ખબર ન મળે એ કોને સેવે અને કોને છોડે? સમજાણું કાંઈ? '**જો જાને વહ જ્ઞાન હૈ,...**' એમાં જાણ શબ્દ આવી ગયો. જાણે તે જ્ઞાન. '**જો દેખે વહ દર્શન...**' '**जाणइ तं णाणं**' છે ને? કોને જાણવું? આત્માને. કેવો આત્મા? પૂર્વે કહ્યો એવો. આહાહા..! ૩૫ ગાથામાં આવી ગયો. દૃષ્ટિને પલટાવી નાખ એમ કહે છે. દાખલો આપ્યો હતો ને ઓલા અરિસાનો? અરિસો હાથમાં પણ પાછળના ભાગમાં જોવે લાકડામાં. દેખાય? સવળો કરી નાખે તો દેખાય આમ અરિસો. એમ અનાદિનો આત્મા સન્મુખ જોવાને નહિ, પરની સન્મુખ જોવાને માટે... જ્યાં આત્મા નથી એમાં જોવે, રાગને જોવે, શરીરને જોવે, આને જોવે. શું છે પણ? ત્યાં ક્યાં આત્મા હતો?

મુમુક્ષુ :- સંસાર દેખાય.

ઉત્તર :- એ તો સંસાર પણ જણાય નહિ યથાર્થપણે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- આત્મા સન્મુખ થવું એટલે શું?

ઉત્તર :- અંતર્મુખ થવું એ. અરિસો હોય કે નહિ?

મુમુક્ષુ :- એ અરિસો ખ્યાલમાં આવે છે.

ઉત્તર :- એ ખ્યાલમાં આવે છે પણ આ.. એ તો દૃષ્ટાંત છે. આત્માની પર્યાય જે આમ વળેલી છે એના પૂંઠ વાળીને બીજે જાય છે. એ પર્યાય અંદર વાળ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? અરિસાનો ભાગ જે ઊંધો છે, દેખાય છે. એમાં .. દેખાય છે. એમ રાગ અને પરને દેખવામાં આત્મા દેખાશે નહિ. આહાહા..! એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- પ્રથા જ ઊંધી ચાલી છે.

ઉત્તર :- ઊંધી ચાલી છે. બહારનું આ ને આ.. આ ને આ.. રાગને જો, શરીરને જો, આને જો, આને જો, પણ ત્યાં ક્યાં આત્મા હતો તે જોવે?

મુમુક્ષુ :- અનાદિકાળથી એ જ કર્યું છે.

ઉત્તર :- એ જ કર્યું છે એણે. માટે તો આ કહે છે. 'ચીમનભાઈ'! હજી તો બહારથી નવરો થાતો નથી. એમાં આ ક્યાંથી પાછા? આ થાય તો પાછા અંદરમાં જાવું એ નવરો થતો નથી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- ઊંધી દૃષ્ટિ છે માટે. પરમાં પ્રેમ પોતે કરે છે. કોણ કરે છે? કોઈ બીજો કરે છે? પરનો પ્રેમ કરે છે તો અહીં ખુશ થાય છે, અહીં પ્રેમ કરે ત્યાં એની પૂંઠ મળે છે જા. મારા સ્વભાવમાં રાગાદિ કોઈ ચીજ નથી. હું તો એકલો જ્ઞાન અને આનંદનો સાગર છું. એમ અંદર દૃષ્ટિ થતાં તેને જાણ્યું તે જ્ઞાન કહેવામાં આવે. આહાહા..! સમજાણું? અને દેખે તે દર્શન. દેખવું એટલે શ્રદ્ધવું. જેવો ભગવાનઆત્મા છે એવો પ્રતીતમાં આવવો એનું નામ સમકિત.

આત્માને શ્રદ્ધવું તે સમકિત. સમજાણું કાંઈ? તત્ત્વરુચિ લેશે પણ એ તત્ત્વમાં આત્મા પહેલું તત્ત્વ. આત્મા એકલો પવિત્રનો પિંડ, કેવળજ્ઞાનનો કંદ, એની સન્મુખની પ્રતીતિ, એના સન્મુખની શ્રદ્ધા તેને સમકિત કહે છે. એને જાણવું તેને જ્ઞાન કહે છે. આ ઓળખાણ આપે છે ત્રણ રત્નની.

મુમુક્ષુ :- દર્શન એ દેખવું નહિ?

ઉત્તર :- એ દેખવું એ શ્રદ્ધા છે.

'**જો પુણ્ય તથા પાપકા પરિહાર હૈ વહ ચારિત્ર હૈ,...**' લ્યો! એ મહાવ્રત અને અવ્રતના વિકલ્પનો અભાવ તેનું નામ ચારિત્ર. કહો, સમજાણું કાંઈ? 'દીપચંદજી'! ત્યાં શું નગ્ન થઈને પંચમહાવ્રતના ગોટા વાળે છે. નગ્ન સાધુ થઈ જવાના હતા, ખબર છે? એક બીજા છે 'દિલ્હી'વાળા 'શાંતિભાઈ' છે. એ પણ દિગંબર સાધુ થઈ જવાના હતા. રહી ગયા. કોને કહેવા સાધુ? આત્મા કોને કહેવો એની ખબરું ન મળે, અને સાધવો કોને એની ખબર ન મળે અને સાધુ. સાધવો છે તો આત્મા. રાગ સાધવો છે? નિમિત્ત સાધવું છે? આવો આત્મા. એમાં જે ઠરે, પરિહાર કરે પુણ્ય-પાપનો એ ચારિત્ર. '**ઈસ પ્રકારના જાનના ચાહિયે.**' વિશેષ વાત કરશે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

પ્રવચન નં. ૭૬, ગાથા-૩૭ થી ૩૯, સોમવાર, શ્રાવણ વદ ૧૫, તા.૩૧-૮-૭૦

મોક્ષપાહુડ. ગાથા-૩૭. એનો ભાવાર્થ. એમ અંદર આવ્યું હતું ને અર્થમાં '**જો જાને વહ જ્ઞાન હૈ,...**' તો કહે છે કે '**જો જાને વહ જ્ઞાન હૈ,...**' તો જ્ઞાન જાણનાર છે. છે ને? '**જો જાને વહ જ્ઞાન હૈ, જો દેખે વહ દર્શન હૈ ઔર જો પુણ્ય તથા પાપકા પરિહાર હૈ વહ ચારિત્ર હૈ,...**' એમ જે કહ્યું છે એનો અર્થ એવો લેવો.

'**ભાવાર્થ :- યહાં જાનનેવાલા તથા દેખનેવાલા ઔર ત્યાગનેવાલા દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રકો કહા...**' શું કહે છે? જાણવાવાળો, દર્શનવાળો, દેખવાવાળો અને ત્યાગ કરવાવાળો એને જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર કહ્યું. પણ '**યે તો ગુણીકે ગુણ હૈં,...**' જાણવાવાળી પર્યાય, શ્રદ્ધવાવાળી પર્યાય, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પના ત્યાગરૂપ ચારિત્રની પર્યાય એ તો પર્યાય છે. '**યે કર્તા નહીં હોતે હૈં...**' પર્યાય કર્તા હોઈ શકે નહિ. એટલે કે જાણવું એ જાણનાર ગુણ પોતે જાણવાનો કર્તા નથી. જાણવું એ આત્મા જાણે એટલે આત્મા એનો કર્તા છે. શું કહ્યું વળી?

મુમુક્ષુ :- જીવ ન કરે ને પર્યાય કરે ને...

ઉત્તર :- અત્યારે અહીં એ વાત નથી. અત્યારે ગુણ-ગુણી પર્યાય... અહીં પર્યાયને કર્તા કીધો. જાણે તે જ્ઞાન, શ્રદ્ધે તે સમકિત, પુણ્ય-પાપના પરિણામ વિનાનું ચારિત્ર ત્યાગ-પુણ્ય-પાપનો ત્યાગ તે ચારિત્ર. બહુ ટૂંકી વ્યાખ્યા. ત્યારે કહે છે, પણ એ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર પર્યાય છે એ કર્તા છે. 'અમરચંદભાઈ'! પર્યાય કર્તા ન હોય અત્યારે અહીં એમ સિદ્ધ કરવું છે. અત્યારે ઓલી વાત ૩૨૦ની ગાથા યાદ કરે એ ન કામ આવે અહીં. એય..! 'વજુભાઈ'!

જ્યાં જે અપેક્ષાએ કહ્યું ત્યાં તેને સમજવું જોઈએને? બધે ઠેકાણે સરખું લગાડી દે તો તો આ કથનની પદ્ધતિ છે એ બધી ફરી જાય. સમજાણું કાંઈ?

અહીં તો કહે છે કે આ મોક્ષના માર્ગ ત્રણ. જાણવું, શ્રદ્ધવું અને પુણ્ય-પાપના પરિણામનો ત્યાગ એવું ચારિત્ર, એનું નામ મોક્ષનો માર્ગ. અહીં તો કહે છે કે જાણે તે જ્ઞાન, શ્રદ્ધે તે સમકિત, પુણ્ય-પાપનો પરિહાર કરે તે ચારિત્ર. એમાં તો એની પર્યાય જાણે તો તો પર્યાય કર્તા થઈ. સમજાણું કાંઈ? અહીં એ નથી લેવું. પહેલા આરાધકમાં આવી ગયું ને કે આરાધક કરનારો જીવ. એમ આવ્યું હતું ને? ૩૪ ગાથામાં. આરાધક. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન શુદ્ધ પર્યાય એનો આરાધક, આરાધક-આરાધના કરનારો જીવ. આરાધનાની પર્યાય એ આરાધનાની વિધિ અને આરાધનાનું ફળ એ કેવળજ્ઞાન. સમજાણું કાંઈ? પાઠમાં તો આવી શૈલી ચાલી આવે છે. પાઠમાં એમ કહ્યું જાણે એ જ્ઞાનની પર્યાય જાણે કોઈએ કહ્યું છે. પણ ત્યાં પહેલા ચાલ્યું આવ્યું છે. કર્તા જીવ છે. જાણવાના પર્યાયનો કર્તા જીવ છે. શ્રદ્ધવાની પર્યાયનો કર્તા જીવ છે. પુણ્ય અને પાપના ત્યાગરૂપ પરિણમન ચારિત્રનો કર્તા જીવ છે. સમજાણું કાંઈ?

'**ગુણીકે ગુણ હૈં, યે કર્તા નહીં હોતે હૈં...**' ઝીણું છે, શેઠ! શું કહ્યું એમાં એ સમજાય નહિ. હા હા પાડે એમ ન ચાલે. આત્મા વસ્તુ, એમાં જ્ઞાન-દર્શન-આનંદ એ ત્રિકાળી ગુણ, એની અત્યારે વાત નથી. અત્યારે એના પરિણમનની વાત છે. આત્મા પોતાને જાણે એવું જે જ્ઞાન, એ જ્ઞાન જાણે, શ્રદ્ધા સમકિતરૂપ, પુણ્ય-પાપનો ત્યાગ ચારિત્રરૂપ ત્યાં ત્રણ પર્યાયને કર્તા સિદ્ધ કર્યા છે. પાઠની ધ્વનિ તો એમ છે. પણ મૂળ કહેવાનો આશ્રય પર્યાય કર્તા નથી અહીં લેવી. સમજાણું કાંઈ? ૩૨૦ ગાથામાં પર્યાય પર્યાયની કર્તા, દ્રવ્ય પર્યાયનો કર્તા નહિ. તો આ મેળ નહિ ખાય પાછું. ૩૪ ગાથા ત્યાં પર્યાય આરાધનાની કરનારી, આત્મા આરાધનાનો કરનારો નહિ. એય..! 'જ્યાં જ્યાં જે જે યોગ્ય છે તહાં સમજવું તેહ'. જ્યાં જ્યાં જે અપેક્ષાએ છે તે તેને એ પ્રકારે સમજવું જોઈએ. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- પર્યાયનો દાતા જીવ નથી.

ઉત્તર :- એ કઈ અપેક્ષાએ? એ બીજી અપેક્ષાએ. પર્યાયનું અસ્તિત્વ સત્ છે. તેથી તેનો સત્ દ્રવ્ય દાતા નથી. એ તો તદ્દન બે સત્‌ને ભિન્ન પાડીને એક સત્ બીજા સત્‌નો કર્તા નથી. એમ વાત છે ત્યાં.

જ્યાં 'પંચાસ્તિકાય' આદિમાં કહ્યું કે પર્યાય વિનાનું દ્રવ્ય હોય નહિ. લ્યો! દ્રવ્ય વિનાની પર્યાય હોય નહિ. એ 'પંચાસ્તિકાય'માં મૂળ પાઠ 'કુંદકુંદાચાર્ય'નો (છે). સમજાણું કાંઈ? ત્યાં પર્યાયને દ્રવ્યને બે સામાન્ય અને વિશેષને એક ગણીને સામાન્ય વિશેષ વિનાનું હોય નહિ. ધ્રુવ છે તે પર્યાય વિનાનું હોય નહિ એમ કહે છે અને પર્યાય જે છે એ ધ્રુવ વિના હોય નહિ. આહાહા..!

વળી 'પ્રવચનસાર'માં એમ કહ્યું છે કે ઉત્પાદની પર્યાયનો કર્તા વ્યય નહિ. 'અમરચંદભાઈ'! આત્મા, સમ્યગ્દર્શનની પર્યાય જે થાય તે પર્યાયનો કર્તા.. સમજાય છે કાંઈ? ધ્રુવ નહિ. ત્યાં એમ આવ્યું છે. એ પર્યાયનો કર્તા પૂર્વની પર્યાયનો વ્યય થયો એ નહિ.

અને મિથ્યાત્વની પર્યાયનો વ્યય થયો એનો કર્તા ઉત્પાદ નહિ. દરેક પર્યાય અને દરેક ધ્રુવ સ્વતંત્ર પોતપોતાના ભાવમાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે. ભારે વાત, ભાઈ! સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- કઠણ પડે એવું છે.

ઉત્તર :- કઠણ પડે એવું છે પણ.. એય..! 'અમરચંદભાઈ'! સમજ્યે છૂટકો છે. ત્યાં બહારના બધા થોથામાં કાંઈ છે નહિ. પથરા છે ત્યાં બધા. આ પુણ્ય-પાપના ભાવ એ પથરા છે જડ-અચેતન. એમાં પણ કાંઈ છે નહિ. અહીં તો ત્રણની વાત કરી. પુણ્ય-પાપના પરિહારરૂપી ચારિત્ર લીધું છે ને ? સમજાણું કાંઈ?

કહે છે, કદાચિત 'જયચંદ્ર પંડિતે' આવો અર્થ કર્યો હોય તો? એમ. પાઠમાં જ્ઞાન-જ્ઞાનનો કર્તા, દર્શન-દર્શનનો કર્તા, ચારિત્ર-ચારિત્રનો કર્તા હોય અને અર્થમાં 'જયચંદ્ર પંડિતે' આમ લખ્યું હોય તો? પ્રશ્ન ઊઠે છે. એય..! 'ખીમચંદભાઈ'! એક પ્રશ્ન એમ ઊઠે તો? ના, એ લખાણ છે એ પૂર્વાપરના સંબંધવાળું લખાણ છે. કારણ કે પહેલેથી ચાલ્યું આવે છે ૩૪ ગાથામાંથી. આરાધક જીવ કહ્યો છે. આરાધનાનો કર્તા. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની પર્યાયનો કર્તા, આરાધના કરનાર જીવ કહ્યો છે. પર્યાય પર્યાયની આરાધક છે, પર્યાય પર્યાયની કર્તા છે એમ કહ્યું નથી. એમ કહ્યું? કહ્યું છે કહ્યું નથી શું? એમ કહ્યું નથી ત્યાં. સમજાણું કાંઈ?

જુઓને! ૩૬માં શું કહ્યું? '**रयणत्तयं पि जोई आराहइ जो हु जिणवरमएण।**' છે ને? '**જો યોગી ધ્યાની મુનિ જિનેશ્વરદેવકે મતકી આજ્ઞાસે રત્નત્રય-સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રકી નિશ્ચયસે આરાધના કરતા હૈ વહ પ્રગટરૂપસે આત્માકા હી ધ્યાન કરતા હૈ,...**' પાઠ જ છે ઈ. એય..! શું કહ્યું સમજાય છે કાંઈ? એને કર્તા બતાવવું છે. ત્યાં પર્યાયને કર્તા બે અંશ ભિન્ન છે એમ બતાવવું છે. ... બધે ઠેકાણે એક ઠેકાણે બધું લે એમ વાતનો મેળ નહિ ખાય. સમજાણું કાંઈ?

'પ્રવચનસાર'માં તો એમ કહ્યું કે પર્યાય કર્તા દ્રવ્યની. દ્રવ્ય કાર્ય અને પર્યાય કર્તા. લ્યો, એમ લીધું છે. એ તો સાબિત કરવા માટે. દ્રવ્યનું શુદ્ધપણું સાબિત કરવા પર્યાય કર્તા અને એને લઈને દ્રવ્ય સિદ્ધ થાય છે કે આ દ્રવ્ય છે. એય..! 'દેવાનુપ્રિયા'! આવી વાતું છે બધી.

મુમુક્ષુ :- આમાં કઈ વાત માનવી?

ઉત્તર :- બધી વાત માનવી. જે અપેક્ષાએ કીધી છે એ. કઈ વાત માનવી એટલે શું? જે જે અપેક્ષાએ જ્યાં કહ્યું તે તે અપેક્ષાએ બરાબર જાણવું જોઈએ. એમાં કાંઈ વિરોધ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? આમાં આવ્યું. પાઠ તો પર્યાય પર્યાયની કર્તા છે. આમાં એમ તો પછી વળી અર્થમાં 'જયચંદ્ર પંડિતે' દ્રવ્ય ક્યાંથી નાખ્યું? એ તો ૩૬ ગાથામાંથી ચાલ્યું આવે છે માટે નાખ્યું. સમજાણું કાંઈ? માથે આવ્યું હતું ને ૩૬માં? '**रयणत्तयं पि जोई आराहइ**' મુનિ, ધર્માત્મા '**जिणवरमएण।**' વીતરાગના અભિપ્રાયના દર્શનથી ત્રણ રત્નને આરાધે. '**सो झायदि अप्पाणं** ' તે ત્રણ રત્નને આરાધે તે આત્માને આરાધે એમ કહે છે. છે ને એમાં? 'દેવીલાલજી'! શું છે એમાં? ભારે ભાઈ! એક કોર વાંચે ઓલું 'સોગાની'નું. અમારે તો કાંઈ આરાધવું નથી અને કરવું નથી. કેવળજ્ઞાન પણ કરવું નથી, મોક્ષમાર્ગ પણ કરવો નથી. અમે તો જ્યાં છીએ.. એક કોર એમ આવે. અમારે કેવળજ્ઞાન પણ કરવું નથી, નિર્વિકલ્પતા પણ

કરવી નથી. એય..! કઈ અપેક્ષાએ વાત છે? કરવું... કરવું... કરવું... એમ જે બુદ્ધિનો વિકલ્પ છે કરવું એવું ત્યાં નથી. સમજાણું કાંઈ? એય..! 'ચીમનભાઈ'! આવું અટપટું છે, ભાઈ!

મુમુક્ષુ :- બધું બંધ બેસાડો.

ઉત્તર :- બધી વાત બંધ બેસાડી છે. ક્યાંય કોઈ ઠેકાણે અર્થ ખાતી નથી. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- અમને તો આમાંથી એકાદું કો'ક સત્ય લાગે છે.

ઉત્તર :- એકસાથે બધું સત્ છે સત્‌ની અપેક્ષાએ. એય..! આહાહા...!

અહીંયાં આપણે ૩૨૦માં એમ આવ્યું, લ્યો! મોક્ષના માર્ગનો પરિણામનો કર્તા ધ્રુવ નથી. 'અમરચંદભાઈ'! ૩૨૦ ગાથા. 'જયસેનાચાર્ય'ની વંચાઈ ગઈ બહુ હમણા. ૧૨ વ્યાખ્યાનો થઈ ગયા.

મુમુક્ષુ :- એમાં તો આપ બહુ જોર દેતા હતા.

ઉત્તર :- જે વખતે જે હોય એ જોર અપાયને! ૩૨૦ ગાથામાં ભગવાનઆત્મા ધ્રુવ તો સામાન્ય તરીકે એકરૂપ સદશ્ય છે. એમાં પર્યાયનો કર્તા એ કેમ હોય? પરિણમે છે ક્યાં એ? એમ. ધ્રુવ તે પરિણમે છે ક્યાં? એની પરિણમનની પર્યાયનો કર્તા પરિણમન છે, ધ્રુવ નહિ. આહાહા...! બે આમ ભિન્ન પાડ્યા છે. પણ જ્યારે બેને એક તરીકે ગણવું છે.. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ભિન્ન જાણવું કે...

ઉત્તર :- એ જે અપેક્ષાએ છે એમ ગણવું. 'સમયસાર'ની બીજી ગાથામાં શરૂઆત કરી. '**जीवो चरित्तदंसणणाणठिदो**'. જ્ઞાન દર્શન આમાં ઠર્યા છે એમ ન લીધું, આમ લીધું. શરૂઆત ત્યાંથી કરી છે. પણ એનો અર્થ તો ઈ જ થાય છે. જીવ રાગમાં, પુણ્યમાં, નિમિત્તમાં ન ઠરતાં પર્યાયમાં ઠરે એનો અર્થ કે દ્રવ્યનો આશ્રય છે માટે પર્યાયમાં ઠરે છે. સમજાણું કાંઈ? ભારે! ભારે! એય..! 'સુજાનમલજી'! બરાબર છે? આ બધું સમજવામાં.. વ્રત, તપ કરે એમાં કાંઈ સમજવાનું રહે છે? વ્રત-તપ કરીને નાખે આઠ દિ'ના અપવાસ પર્યુષણના દસ દિ'ના. દસ લક્ષણી.

મુમુક્ષુ :- કાગળમાં લખાય.

ઉત્તર :- કાગળમાં પણ લખાય, જુઓ! ભાઈ કહે છે. અમારે ઘરે બૈરાએ આઠ અપવાસ કર્યા હતા એનું આ ઉજવણું છે માટે પધારજો. આપને લઈને શોભા થાશે. 'ભગવાનજીભાઈ'! એમ લખે. આહાહા...! બાપુ! માર્ગ જે છે એ છે, ભાઈ!

અહીં કહે છે કે '**દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રકો કહા...**' જાણવાવાળું જ્ઞાન, શ્રદ્ધવાવાળું સમકિત, પુણ્ય-પાપના ત્યાગવાળું ચારિત્ર. તો એ તો પર્યાય અને પર્યાયની કર્તા સિદ્ધ કરી છે, આમ ભાષા દેખો તો. પણ ખરેખર તો '**યહ ગુણીકે ગુણ હૈં,...**' ગુણ શબ્દે અહીં પર્યાય, હોં! '**યે કર્તા નહીં હોતે હૈં ઇસલિયે જાનન, દેખન, ત્યાગન ક્રિયાકા કર્તા આત્મા હૈ,...**' એ જાણવાની પર્યાય સમ્યક્, એમાં એનો કર્તા આત્મા છે. રાગ અને નિમિત્ત તે

પર્યાયની કર્તા નથી એમ અહીંયા સિદ્ધ કરવું છે. શું કહ્યું સમજાય છે કાંઈ? આત્માનું જ્ઞાન એ જ્ઞાનને જ્ઞાન કરે એમ કેમ બને? એમ કહે છે. એ જ્ઞાનની પર્યાયને આત્મા કરે. કેમકે આત્મા ઉપર દૃષ્ટિ જતાં જે જ્ઞાનની પર્યાય થાય એને આત્મા કરે. એને વિકલ્પ રાગ, નિમિત્ત કરતી નથી એમ સિદ્ધ કરવું છે.

મુમુક્ષુ :- પર્યાય છે ને પર્યાય પણ કરતી નથી.

ઉત્તર :- પર્યાય પણ કરતી નથી અહીં તો. દ્રવ્ય કરે છે પર્યાય પછી આમ કરે છે ને. પરિણમન દ્રવ્ય કરે છે એમ કહે છે. દ્રવતિ ઇતિ દ્રવ્યં. દ્રવ્ય પોતે જ પર્યાયપણે દ્રવે છે એમ કહે છે અહીં. એય..! 'અમરચંદભાઈ'!

મુમુક્ષુ :- ઝીણું થઈ ગયું.

ઉત્તર :- ઝીણું નથી. ત્યાં આગળ વસ્તુ પોતે સામાન્ય દ્રવ્ય છે એનો ભેદ પાડીને કહ્યું કે દ્રવ્ય પરિણમે છે. અંશપણે પરિણમે છે એ ભેદથી કથન છે. અને અભેદ એકલો સામાન્ય હોય એ પોતે જ કેમ પરિણમે? આખું સામાન્ય ધ્રુવ કેમ પરિણમે? સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! ઝીણું છે, 'પોપટભાઈ'!

આત્માં આવું દ્રવ્ય તે આખું ધ્રુવ, એ ધ્રુવ અપેક્ષાએ લ્યો તો એમાં એક અંશરૂપે પરિણમન એવું એમાં ક્યાં છે અભેદમાં? એમ. પણ જ્યારે પરિણમન ને પર્યાય ત્યાંથી જ દ્રવે છે એમ સિદ્ધ કરવી છે ત્યારે અંશ એમાં તે કાળે તે પ્રકારનો અંશ હતો સામાન્યમાં ભિન્નરૂપે, સામાન્ય એકરૂપ છે, એમાં એક અંશ હતો એ અંશ પોતે આ રૂપે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનપણે પરિણમે છે. ઝીણું તો ખરું થોડું. થોડું ઝીણું, હોં! બહું ઝીણું નથી.

મુમુક્ષુ :- આ પણ મોક્ષમાર્ગનું કથન અને એ પણ મોક્ષના માર્ગનું કથન.

ઉત્તર :- એ પણ મોક્ષમાર્ગનું કથન છે. ત્યાં અભેદથી કથન છે, અહીં ભેદથી કથન છે. સમજાણું કાંઈ?

'**ઇસલિયે જાનન, દેખન, ત્યાગન ક્રિયાકા કર્તા આત્મા હૈ,...**' માટે જાણવાની ક્રિયા સમ્યક્, હોં! શ્રદ્ધવાની ક્રિયા સમ્યગ્દર્શનની ક્રિયા, સમ્યગ્દર્શનની ક્રિયા અને પુણ્ય-પાપના વિકલ્પરહિત ચારિત્રના પરિણમનની ક્રિયા, એનો કર્તા આત્મા છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! સાધારણ માણસ બિચારા અપવાસ, વ્રત કરીને મરી જાય. એને તો આ કાંઈ સમજે નહિ કે શું છે આ? ઘૂંચાઈ ગયા એમાં અનંતકાળથી. સમજાણું કાંઈ?

વસ્તુ પ્રભુ ચૈતન્યમૂર્તિ દ્રવ્ય કર્તા હોય એમ કહે છે. પર્યાય કર્તા કેમ હોય? કેમકે દ્રવ્ય સામાન્ય સ્વભાવ જે છે એમાંથી પર્યાય પરિણમે છે માટે તે કર્તા અને પર્યાય તેનું કાર્ય. પર્યાય કર્તા અને પર્યાયનું કાર્ય એ તો એકદમ પર્યાય સિદ્ધ કરવી હોય સીધી (ત્યારે એમ કહેવાય). આહાહા...! ભારે વાત, ભાઈ! એ સમ્યગ્જ્ઞાનની પર્યાય પોતે કર્તા, પોતે કર્મ, ષટ્કારક એક સમયની પર્યાયમાં લાગુ પડે. એકલી પર્યાયને સિદ્ધ કરવી હોય દ્રવ્યની અપેક્ષા વિના તો એક સમયની પર્યાયમાં ષટ્કારક લાગુ પડે. આહાહા...! ભારે આકરો માર્ગ.

વિકાર છે એક સમયનો વિકાર, એ એક સમયના વિકારમાં ષટ્કારક લાગુ પડે. દ્રવ્ય-ગુણની અપેક્ષા વિના, નિમિત્તની અપેક્ષા વિના અને પૂર્વ ને પછીની પર્યાયની અપેક્ષા વિના.

એવું જ વસ્તુનું સ્વરૂપ જ્યારે સિદ્ધ (કરવું હોય), અંશે અને અંશીએ ભિન્ન સિદ્ધ કરવું છે, અપેક્ષા લઈને આ સામાન્યનો આ અંશ છે એમ ભેદ પાડીને એનું પરિણમન કરે. દ્રવતિ ઈતિ દ્રવ્ય. દ્રવે તે દ્રવ્ય. પહેલું શિખવાય છ ગુણમાં. દ્રવ્યત્વનું કાર્ય (શું)? કે દ્રવે, પરિણમે. ષટ્ગુણમાં આવે છે છોકરાવને. છોકરાઓ .. છે ને? સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- બે એકરૂપ થતા નથી એવી અપેક્ષાએ દ્રવ્ય તે દ્રવ્ય અને પર્યાય તે પર્યાય. પણ દ્રવે છે દ્રવ્ય એમ સિદ્ધ કરવું છે. આવી ક્યાંથી પણ પર્યાય? અદ્ધરથી આવે છે ક્યાંયથી? સમજાણું કાંઈ? આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- .. પર્યાયને અને ધ્રુવને કાંઈ સંબંધ નહિ? આપે કીધું, ધ્રુવને આખો એકલો જ છે.

ઉત્તર :- એકલો જ છે. જ્ઞાનપ્રધાન કથનમાં એ વસ્તુ જાણવામાં એમ આવે. દૃષ્ટિપ્રધાન ઉત્કૃષ્ટ કથનમાં દ્રવ્ય તે દ્રવ્ય અને પર્યાય તે પર્યાય. પર્યાયનો કર્તા દ્રવ્ય નહિ અને દ્રવ્યનો કર્તા પર્યાય નહિ. એમ જાણવું જોઈએ ને એને? સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! આવા કાંઈ વેદાંતમાં ભાગ હોય? દરબાર! ઓઘે-ઓઘે કુટાય ને પછી જાય. વસ્તુનું સ્વરૂપ એમ નથી.

'**યે તીનોં આત્મા હી હૈ,...**' જુઓ! '**તીનોં આત્મા હી હૈ,...**' એમ લેવું છે ને? આત્માનો મોક્ષમાર્ગ તે આત્મા જ છે એમ અહીં સિદ્ધ કરવું છે ને? સમજાણું કાંઈ? આ કીધું ને? દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર તે પર્યાય છે, અવસ્થા છે, દશા છે. વસ્તુ ત્રિકાળ છે. હવે એ ત્રિકાળ વસ્તુ છે એમાં જે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર જે સ્વભાવની શ્રદ્ધા-જ્ઞાન અને સ્થિરતા એ પર્યાય છે, હાલત છે. તો પર્યાય પર્યાયની કર્તા એ અત્યારે નથી સિદ્ધ કરવું. પર્યાયનો કર્તા દ્રવ્ય છે. દ્રવ્ય પર્યાયને કરે છે. સમજાણું? કેમ? કે એ ત્રણે એક છે. દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની પર્યાય તે આત્મા જ છે. એમ અહીં સિદ્ધ કરવું છે ને? પર્યાય છે એ આત્મા છે. એ પર્યાય કોઈ પર વસ્તુ છે એમ નથી. સમજાણું કાંઈ? નહોતા આવતા ઓલા દાઢીવાળા? એ કહેતા હતા ને? ભોપાલવાળા. પર્યાય તો હજી સિદ્ધમાં પણ...?

મુમુક્ષુ :- પીછા નહીં છોડા.

ઉત્તર :- પીછા નહીં છોડા. પર્યાય પર્યાયમાં સિદ્ધને છે કે નહિ? સિદ્ધને પણ પર્યાય પર્યાયમાં છે. પર્યાય વિના એકલું દ્રવ્ય સામાન્ય કૂટસ્થ રહે? દ્રવ્ય કેવું એ? સિદ્ધને પણ પર્યાય છે. ત્યારે એ બોલ્યા હતા કે લ્યો, હજી પર્યાયે સિદ્ધને છોડી નહિ? કાંઈ ખબર જ ન મળે. આંધળે-આંધળે.. એય..! 'શોભાલાલજી'! 'ભોપાલ'માં રહે છે ને? ખબર ન મળે. કાં ગાંધીની લાઈનમાં લૌકિકમાં ચડી ગયા હોય. એના ભાષણે વળગ્યા હોય. કોઈક કાંઈક વળગ્યા હોય એમાં આ જૈનદર્શન વીતરાગનું તત્ત્વ એવું સૂક્ષ્મ, એને સમજવા માટે ઘણી લાયકાત જોઈએ. એ બધા દુનિયાના કામ કરવા, આ કરવા ને તે કરવા, દુનિયાનો સુધાર કરવો. ધૂળેય કરે નહિ. કરે કોણ? સમજાણું કાંઈ?

'**યે તીનોં આત્મા હી હૈ,...**' સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર જે મોક્ષનો માર્ગ એ વીતરાગી પર્યાય એ દ્રવ્યને આશ્રયે પ્રગટ થઈ એ આત્મા જ છે એમ અહીં સિદ્ધ કરે છે. એ કાંઈ

અનાત્મા નથી. પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો છે એ અનાત્મા છે અને આ સિવાય બીજા બધા આત્માઓ અને શરીર બધા અણાત્મા છે. સમજાણું કાંઈ? પણ આ ત્રણ આત્મા જ છે. '**ગુણ-ગુણીમેં કોઈ પ્રદેશભેદ નહીં હોતા હૈ.**' પ્રદેશભેદ-ક્ષેત્રભેદ નથી. શું કહે છે?

વસ્તુ ભગવાનઆત્મા અને એની આ પર્યાય, એના પ્રદેશભેદ નથી. વળી એક બાજુ તકરાર ચાલે 'મુંબઈ'માં કે પર્યાય અને દ્રવ્યને સર્વથા ભેદ છે. એય..! કઈ અપેક્ષાએ ત્યાં વાત છે? અહીં કઈ અપેક્ષાએ વાત છે? સમજાણું કાંઈ? અહીં તો કહે છે કે પરથી જુદો પાડીને એની પર્યાય એ દ્રવ્ય છે એમ સિદ્ધ કરવું છે અહીં. સમજાણું કાંઈ? પરથી જુદો પાડી અને એની પર્યાય એની છે, એ જ આત્મા છે એમ સિદ્ધ કરવું છે. અને એના પ્રદેશ પણ એનામાં એ છે. લ્યો!

ઉપયોગના (સંવર) અધિકારમાં 'સમયસાર'માં તો એમ આવ્યું કે વિકારના પરિણામના પ્રદેશ જુદા છે. ક્યા જુદા હશે? અસંખ્ય પ્રદેશી દળ છે, શુદ્ધ દળ એ વસ્તુ. એના પ્રદેશના અંશમાં જેટલી અશુદ્ધતા ઉત્પન્ન થાય એ પ્રદેશો જુદા. શુદ્ધ અને અશુદ્ધના પ્રદેશ જુદા. અસંખ્યનો એક અંશ જે છે એ આ પ્રદેશના શુદ્ધના ધામથી અશુદ્ધનો પ્રદેશ જુદો છે એમ કીધું છે ત્યાં. સમજાણું કાંઈ? ત્યાં આગળ અશુદ્ધતા અને શુદ્ધતાને તદ્દન ભિન્ન પાડવી છે. અને એક સમયની પર્યાય, નિર્મળ પર્યાય ને દ્રવ્ય પણ ભિન્ન છે એમ સિદ્ધ કરવું હોય ત્યારે એક સમયની પર્યાયને પણ પરદ્રવ્ય કહીને સ્વદ્રવ્યથી ભિન્ન છે (એમ કહે). એ અપેક્ષાએ તો એના અંશો પણ છે ભલે અસંખ્ય માયલો ભાગ. પણ એ અસંખ્ય માયલા ભાગનો અંશ એ પર્યાયનું ક્ષેત્ર છે અને એ ગુણીનું આખું ક્ષેત્ર છે બે તદ્દન ભિન્ન છે. આમાં ક્યાં એ?

અમારે 'ફાવાભાઈ' કહેતા સવારે કાંઈક સાંભળીએ ત્યાં બપોરે બીજું આવે એમાં શું નક્કી કરવું? સવારે કાંઈક આવે કે આમ છે. રાગ એ આત્મા કરે. આત્મા કરે, જડ કરે નહિ. બપોરે કહે કે રાગ આત્મા કરે તો મિથ્યાદષ્ટિ થાય. અરે! અરે! એય..! કઈ અપેક્ષાએ? પર્યાયમાં વિકાર જીવની પર્યાયમાં થાય છે. કાંઈ પરને લઈને અને પરમાં થાતો નથી. એ અપેક્ષાએ. પણ પછી જ્યારે દ્રવ્યદષ્ટિ થઈ, સ્વભાવનું ભાન થયું કે હું તો જ્ઞાનાનંદ છું, એ આત્મા રાગરૂપે પરિણમનારો નથી. સમજાણું કાંઈ? વસ્તુની દષ્ટિ થતાં જ્ઞાન-દર્શન-આનંદસ્વરૂપ છું એમ થતાં એ વિકારનું પરિણમન સમકિતીને છે જ નહિ એમ સિદ્ધ કર્યું ને બપોરે? સમજાણું કાંઈ? બપોરે આવ્યું નહિ શું કહેવાય? '**चरित्तदंसणणाण**' નથી વિષયમાં, નથી કર્મમાં, નથી કાયામાં. મોહ પણ નથી અને દોષ પણ નથી ત્યાં એમ બેય સિદ્ધ કર્યું છે. ગુણ છે આત્મામાં, દોષ છે એની પર્યાયમાં. કાંઈ આ ગુણ-દોષ પરના છે એમ છે નહિ. આ તો ભાઈ શાંતિથી, ધીરજથી અભ્યાસ કરે તો સમજાય એવું છે. એકદમ કાંઈ ઉપર ઉપરથી લાડવો ખાઈ જવો નથી.

મુમુક્ષુ :- અભ્યાસ કરવો એ તો પરવસ્તુ છે.

ઉત્તર :- વાત પણ સાચી છે. પણ વાત એ આવ્યા વિના રહેતી નથી. એક ન્યાયે સ્વભાવના લક્ષ ને દષ્ટિ રાખીને જેની દષ્ટિ સ્વભાવ ઉપર જામી છે એ વાંચન, પઠન, મનન કરે તોપણ ત્યાં સુધી વધે નહિ. ઓલાને લઈને નહિ, હોં! માટે કાંઈ બંધનું કારણ છે એ તો

વિકલ્પની અપેક્ષાએ લીધું. પણ તે વખતે જ્ઞાયકની દૃષ્ટિનું જોર વર્તે છે એથી તેને વાંચન, પઠન કાળમાં શુદ્ધિ વધે છે.

મુમુક્ષુ :- .. .. પણ વાંચન કરવાની શું જરૂર છે? એ તો પરપદાર્થ છે.

ઉત્તર :- પણ એટલું લક્ષ આવ્યા વિના રહે નહિ. વ્યવહારે. શું શાસ્ત્ર કહે છે, કેવું તત્ત્વ છે એ પરલક્ષી જ્ઞાન થયા વિના સ્વમાં આવશે ક્યાંથી? છતાં એને લઈને નહિ આવે. અરે..! કાંઈક એના ખ્યાલમાં... અરે..! એવી વાત છે, બાપુ! આ તો પચાવવાની વાત છે. વાંચન તદ્દન.. આ સાંભળે નહિ અને કાંઈ નહિ પછી તો એનો અર્થ કે એને હજી સ્વભાવને સમજવાની દરકાર થઈ નથી. છતાં સમજે છે...

મુમુક્ષુ :- દૃષ્ટિના જોરમાં કાંઈ આવતું જ નથી.

ઉત્તર :- એ હજી તો દૃષ્ટિના જોરમાં પણ દૃષ્ટિ થાય ત્યારે ને? અને દૃષ્ટિ થઈ ક્યારે તો પછી? રાગાદિના વિકલ્પ આવે તોપણ દૃષ્ટિના ધ્યેયને લઈને સુધારો થતો જાય છે. જુઓ! આચાર્યે પહેલું ન કહ્યું? 'અમૃતચંદ્રાચાર્યે' અમને આત્માની અશુદ્ધિ છે પર્યાયમાં. એ આ ટીકા કરતા શુદ્ધિ થઈ જજો. આવે છે?

મુમુક્ષુ :- ત્રીજો કળશ મૂક્યો છે.

ઉત્તર :- લ્યો, ત્રીજો કળશ છે. ટીકા કરતા તો વિકલ્પ છે. અમારું તે વખતે પણ ધ્યેયમાં દ્રવ્ય તરવરે છે. દ્રવ્ય છે આ શુદ્ધ છે, આ અભેદ છે એની દૃષ્ટિના કાળમાં આ ટીકાનો વિકલ્પ ભલે હો પણ એના કાળમાં અમારી શુદ્ધિ વધી જશે. એના કાળમાં. એને લઈને નહિ. એય..! આરે..! ભારે!

મુમુક્ષુ :- મેળ બરાબર ખાતો નથી.

ઉત્તર :- મેળ બરાબર ખાય છે ચારે કોરથી.

મુમુક્ષુ :- જ્ઞાનમાંથી જ્ઞાન આવે ને?

ઉત્તર :- જ્ઞાનમાંથી જ્ઞાન આવે એમેય કહેવું પણ જ્ઞાનમાંથી જ્ઞાન ન આવે પણ પર્યાયમાંથી પર્યાય આવે, દ્રવ્યમાંથી નહિ, એ પણ એક વાત છે. એય..!

અહીં તો રાગ અને નિમિત્તથી ધર્મની પર્યાય થતી નથી એ સિદ્ધ કરવું છે. મોક્ષનો માર્ગ એ વ્યવહાર, વિકલ્પ, દયા, દાનમાંથી નથી આવતો, નિમિત્તમાંથી નથી આવતો. એની પર્યાય દ્રવ્યમાંથી આવે અને મોક્ષમાર્ગ પ્રગટ થાય છે એમ કહે છે. આહાહા...! એક કોર કહે, વાંચવું અને સાંભળવું એ વિકલ્પ છે અને નુકશાનનું કારણ છે. એમ કહ્યું છે ને ભાઈએ પણ? 'ન્યાલભાઈ'એ. છે ને એમ? વળી એક બાજુ લખે આચાર્યોના શબ્દે શબ્દે વાંચતા આનંદની બુંદ ઝરે છે.

મુમક્ષુ :- તો પછી વાંચ્યું કેમ?

ઉત્તર :- એ વાંચવાના લક્ષમાં દૃષ્ટિનું જોર પડ્યું છે એને લક્ષે એના ભાવમાં શુદ્ધતા વધે છે. એમ કહેવું છે. આહાહા...! એય..! 'વજુભાઈ'! જુઓ! માર્ગ વીતરાગનો છે, એવો માર્ગ બીજે આ શૈલી હોઈ શકે નહિ.

મુમુક્ષુ :- અલૌકિક વાત છે.

ઉત્તર :- અલૌકિક વાત છે. અનોખી વાત છે.

'આત્મા હી હૈ, ગુણ-ગુણીમેં કોઈ પ્રદેશભેદ નહીં હોતા હૈ.' અહીં પર્યાય અને દ્રવ્યમાં પ્રદેશ ભેદ નથી એમ સિદ્ધ કરવું છે. **'ઈસપ્રકાર રત્નત્રય હૈ વહ આત્મા હી હૈ, ઈસ પ્રકાર જાનના.'** એ રત્નત્રયની પર્યાય તે દ્રવ્ય છે એમ જાણવું. એ રાગ છે ને નિમિત્ત છે ને પરદ્રવ્ય છે એમ જાણવું નહિ. એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- એક સમયની પર્યાયમાં આખો આત્મા જણાય?

ઉત્તર :- હા. આખો આત્મા છે ને, એનાથી આખો આત્મા જણાય છે કે નહિ? શ્રદ્ધામાં આખો આત્મા કબુલાય, જ્ઞાનમાં આખું જ્ઞેય પકડાઈ જાય. આખા દ્રવ્યમાં સ્થિરતા થાય છે, લ્યો! આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? થોડું ઝીણું પડી ગયું ખરું. ઘણા બોલ આવી ગયા.

आगे इसी अर्थको अन्य प्रकारसे कहते हैं :–

ગાથા-૩૮

तच्चरुई सम्मत्तं तच्चग्गहणं च हवइ सण्णाणं।
चारित्तं परिहारो परूवियं जिणवरिंदेहिं।।३८।।

तत्वरुचिः सम्यक्त्वं तत्त्वग्रहणं च भवति संज्ञानम्।
चारित्रं परिहारः प्रजल्पितं जिनवरेन्द्रैः।।३८।।

છે તત્ત્વરુચિ સમ્યક્ત્વ, તત્ત્વ તણું ગ્રહણ સદ્જ્ઞાન છે,
પરિહાર તે ચારિત્ર છે;-જિનવરવૃષભનિર્દિષ્ટ છે. ૩૮.

अर्थ :– तत्त्वरुचि सम्यक्त्व है, तत्त्वका ग्रहण सम्यग्ज्ञान है, परिहार चारित्र है, इस प्रकार जिनवरेन्द्र तीर्थंकर सर्वज्ञदेवने कहा है।

भावार्थ :– जीव, अजीव, आस्रव, बंध, संवर, निर्जरा, मोक्ष इन तत्त्वोंका श्रद्धान रुचि प्रतीति सम्यग्दर्शन है, इनहीको जानना सम्यग्ज्ञान है और परद्रव्यके परिहार संबंधी क्रियाकी निवृत्ति चारित्र है; इसप्रकार जिनेश्वरदेवने कहा है, इनको निश्चय–व्यवहारनयसे आगमके अनुसार साधना।।३८।।

ગાથા-૩૮ ઉપર પ્રવચન

હવે ૩૮. શાંતિથી, ધીરજથી, પક્ષ મૂકીને સત્ય શું છે એ સમજવા માગે તો બધી વાત સમજાય એવી છે. ન સમજાય એવી કોઈ વાત છે નહિ. **'ઈસી અર્થકો અન્ય પ્રકારસે કહતે હૈ :–'**

तच्चरुई सम्मत्तं तच्चग्गहणं च हवइ सण्णाणं।
चारित्तं परिहारो परूवियं जिणवरिंदेहिं।।३८।।

જિનવરે કહ્યું છે, દેખો!

'અર્થ :– તત્ત્વરુચિ સમ્યક્ત્વ હૈ,...' સાચી તત્ત્વની શ્રદ્ધાની વાત છે, હોં! તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાનં સમ્યગ્દર્શન એને અહીંયાં વર્ણવે છે. છે નિશ્ચય સમકિત. સમજાણું કાંઈ? 'ઉમાસ્વામી'એ કહ્યું ને? તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાનં સમ્યગ્દર્શનમ્ એ નિશ્ચય સમકિત છે. એને અહીં લીધું છે. **'તત્ત્વરુચિ સમ્યક્ત્વ હૈ,...'** નીચે કહેશે કે **'ઈનકો નિશ્ચય-વ્યવહારનયસે આગમકે અનુસાર સાધના.'** છેલ્લો શબ્દ કહેશે ભાવાર્થમાં.

'તત્ત્વકા ગ્રહણ સમ્યગ્જ્ઞાન હૈ,...' ગ્રહણનો અર્થ જાણવું. સાતેય તત્ત્વ જીવ, અજીવ, આસ્રવ, બંધ, સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષ એમ **'તત્ત્વકા ગ્રહણ સમ્યગ્જ્ઞાન હૈ,..'** સમજાણું? કહે છે ને શબ્દમાં એમાં? ભાવાર્થમાં. જીવ, અજીવ, આસ્રવ પાછો બંધ છે, સંવર, નિર્જરા પાછો બંધ છે. કઢાવી નાખ્યું છે. એ આસ્રવ પછીનો બંધ કાઢી નાખવું. કારણ કે ત્યાં આસ્રવ પછી તો આપણે સંવર આવ્યું છે ને? સંવર-નિર્જરા આવ્યું છે ને? પછી બંધ, પછી મોક્ષ એમ આવ્યું છે ને? 'સમયસાર'માં. એ શૈલી લીધી. બે ઠેકાણે બંધ છે ને એટલે ખોટું છે. એમ.

મુમુક્ષુ :– બીજો બંધ કઢાવી નાખ્યો છે.

ઉત્તર :– હા. પહેલો બંધ કાઢી નાખવો. 'સમયસાર'ને હિસાબે. તત્ત્વાર્થસૂત્ર..

કહે છે, તત્ત્વનું જ્ઞાન તે સમ્યક્. ગ્રહણ શબ્દે જ્ઞાન. દેખો! ગ્રહણ શબ્દ આવ્યો છે અહીંયાં. જેવા સાત તત્ત્વો ભગવાને કહ્યા તેને તે રીતે શ્રદ્ધવા તે સમ્યગ્દર્શન છે. અને તે તત્ત્વનું તે રીતે જ્ઞાન કરવું તે સમ્યગ્જ્ઞાન છે. અને પરિહાર તે ચારિત્ર. ઓલાએ અર્થમાં કર્યું છે પાપનો પરિહાર તે ચારિત્ર. પણ અહીં તો પુણ્ય-પાપનું પહેલેથી બધામાં ચાલ્યું આવે છે.

મુમુક્ષુ :– પુણ્ય-પાપ બેય પાપ જ છે ને?

ઉત્તર :– પણ એને એમ નથી કહેવું. પુણ્ય-પાપ ચાલ્યા આવે છે પહેલેથી. પહેલા કીધું ને પુણ્ય-પાપ છોડીને. ૩૭ ગાથામાં જ કહ્યું. **'परिहारो पुण्णपावाणं।'** પુણ્ય અને પાપ બેય વિકલ્પો છૂટે ત્યારે ચારિત્ર થાય. આહાહા..! માણસને જાણે મોટો મેરુ ઉપાડવાનો હોય એવું લાગે. વસ્તુનો એને પોતાને અભ્યાસ ન મળે અને વાસ્તવિક તત્ત્વ સર્વજ્ઞે કહ્યા એ શું છે એનું જ્ઞાન ન મળે એટલે પછી ગડબડ ગડબડ થયા વિના રહે નહિ. અને પહેલું સમ્યગ્દર્શન છે એની તો ખબર ન મળે અને એ વિના વ્રત ને તપ ને બધા કરે એટલે આ ઘૂંચવણ ઊભી થાય બધી. સમજાણું કાંઈ? માર્ગ એવો છે. કહેશે, ખુલાસો કરશે.

અને '**પરિહાર...**' પુણ્ય અને પાપનો પરિહાર. શુભ-અશુભ રાગનો ત્યાગ એનું નામ ચારિત્ર. પાંચ મહાવ્રતના વિકલ્પ તો રાગ છે, એ ચારિત્ર નહિ. એય..! 'પ્રકાશદાસજી'! છે એમાં? પુણ્ય-પાપના વિકલ્પનો ત્યાગ. મહાવ્રતનો વિકલ્પ એ રાગ પુણ્ય છે. અવ્રતનો ભાવ એ પાપ છે. બેય વિકલ્પનો અભાવ તે ચારિત્ર છે. સમજાણું કાંઈ? '**ઈસ પ્રકાર જિનવરેન્દ્ર તીર્થંકર સર્વજ્ઞદેવને કહા હૈ.**' લ્યો! '**जिणवरिंदेहिं परूवियं**' '**प्रजल्पितं**' ભગવાનની વાણીમાં એમ આવ્યું છે એમ 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહે છે, લ્યો! '**जिणवरिंदेहिं**' ગણધરના પણ ઈન્દ્ર એવા વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા જેણે વીતરાગતા, રાગ વિનાની એકલી પરિણમેલી છે. એવા જિનવરે વાણી દ્વારા આમ કહ્યું છે. શું કરે? વાણી દ્વારા ભગવાને કહ્યું, વળી પાછું ભગવાન કર્તા વાણીના થઈ ગયા. જુઓ! કહ્યું છે ને? ભગવાને કહ્યું કે નહિ?

મુમુક્ષુ :- બીજું કોણ કહે?

ઉત્તર :- અરે..! કોણ કહે? એ તો અહીં નિમિત્તથી કથન છે. વાણી વાણીને કહે. આત્મા વાણી કરે?

મુમુક્ષુ :- આમાં જ આવ્યું છે.

ઉત્તર :- અહીં તો પ્રજલ્પિતં-ભગવાન બોલ્યા છે. એ તો નિમિત્તથી કથન (છે). એમાં બોલવામાં નિમિત્ત કોનું હતું એ બતાવવા એમ ભાષા આવે. તકરાર કરે, વાદવિવાદ કરે તો પાર પડે એવું નથી. વાસ્તવિક રીતે ભગવાને વાણી કરી છે. પણ વાણી તારી જડ, જડની વાણી આત્મા કરે? ઉપદેશ આત્મા આપે? ઉપદેશની ક્રિયા તો જડની છે? પણ ઉપદેશમાં નિમિત્તપણે કોણ હતું એનું જ્ઞાન કરાવવા એ ભાષા કહેવામાં આવે છે. બીજું શું થાય?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- બીજે ક્યાંય છે જ નહિ. દિગંબર શાસ્ત્ર એટલે અનાદિ સનાતન શાસ્ત્ર. વીતરાગનો કેવળીનો કહેલો માર્ગ એ કોઈ સંપ્રદાય નથી. દિગંબર એ કોઈ સંપ્રદાય પક્ષ નથી. અનાદિ સર્વજ્ઞ વીતરાગ પરમાત્માએ કહેલો, જોયેલો, જાણેલો માર્ગ છે. સમજાણું કાંઈ? એવી વાત સ્પષ્ટ આ સિવાય બીજે હોઈ શકે નહિ. પક્ષની વાત નથી. વસ્તુનું સ્વરૂપ એ છે. આહાહા..!

'**ઈસપ્રકાર જિનવરેન્દ્ર તીર્થંકર સર્વજ્ઞદેવને કહા હૈ.**' '**સર્વજ્ઞદેવને કહા હૈ.**' એમ હિન્દીમાં તો એમ જ આવે ને. સર્વજ્ઞદેવે કહ્યું છે. એમ.

'**ભાવાર્થ :- જીવ, અજીવ, આસ્રવ, બંધ, સંવર, નિર્જરા, મોક્ષ ઈન તત્ત્વોંકા શ્રદ્ધાન રુચિ પ્રતીતિ સમ્યગ્દર્શન હૈ,...**' લ્યો! અભેદની દૃષ્ટિ તે સમ્યગ્દર્શન, નવ તત્ત્વના ભેદની દૃષ્ટિ તે વ્યવહાર સમ્યગ્દર્શન. એમ નિશ્ચય-વ્યવહાર સમજી લેવો. નીચે છેલ્લે અર્થ કરશે એનો. વળી '**શ્રદ્ધાન રુચિ પ્રતીતિ...**' એમ ત્રણેય લીધું છે ને? સમ્યગ્દર્શન. નિશ્ચય સ્વભાવ જ્ઞાયકભાવની દૃષ્ટિ થઈ ત્યાં જીવ-અજીવ આદિ પર્યાયો એનામાં નથી એવું જ્ઞાન સાથે થાય માટે સાતેયનું જ્ઞાન અને સાતેયની શ્રદ્ધા નિર્વિકલ્પપણે થઈ એને અહીંયાં સમ્યગ્દર્શન કહેવામાં આવે છે.

'**ઈનહીકા જાનના સમ્યગ્જ્ઞાન હૈ...**' સાત તત્ત્વનું અભેદપણે જે જ્ઞાન કરવું એનું નામ

સમ્યગ્જ્ઞાન. અને સાત તત્ત્વનું ભેદપણે જ્ઞાન કરવું એ વ્યવહાર સમ્યગ્જ્ઞાન. કહો, સમજાણું કાંઈ? **'ઔર પરદ્રવ્યકે પરિહાર સંબંધી ક્રિયાકી નિવૃત્તિ ચારિત્ર હૈ;...'** પરદ્રવ્યના લક્ષે જેટલા વિકલ્પો ઊઠે અહિંસા, સત્ય, દત્ત, બ્રહ્મચર્ય એ બધા વિકલ્પ રાગ. એની ક્રિયાથી નિવૃત્તિ. બાહ્ય-અભ્યંતર ક્રિયાનો નિરોધ. આવે છે? ચારિત્રની વ્યાખ્યામાં આવે છે ત્યાં. પ્રવેશિકા. 'સિદ્ધાંત પ્રવેશિકા' બાહ્ય-અભ્યંતર ક્રિયાનો નિરોધ તે ચારિત્ર. જડની ક્રિયા નહિ અને અભ્યંતરમાં વિકલ્પ નહિ. એનાથી રહિત આત્માનું વીતરાગી પરિણમન, તેને ભગવાને નિશ્ચય ચારિત્ર કહ્યું છે. એની ભૂમિકામાં પંચમહાવ્રતના જે વિકલ્પ હોય એને વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. આવું હોય એને. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર નિશ્ચય નથી એના પંચમહાવ્રત તો એને વ્યવહાર ચારિત્ર પણ કહેવામાં આવતા નથી. વ્યવહારાભાસ છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- વ્યવહાર પ્રમાણે હોય તો વ્યવહારાભાસ કહેવાય કે? વ્યવહારથી વિરૂદ્ધ હોય?

ઉત્તર :- વ્યવહારથી વિરૂદ્ધ શેનું હોય? નિશ્ચય દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર હોય એને યોગ્ય પંચમહાવ્રત, અઠ્ઠાવીસ મૂળગુણના વિકલ્પ હોય એને વ્યવહારે વ્યવહાર હોય તો એને વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. આત્માનું સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર નથી અને ત્યાં પંચમહાવ્રત છે એને વ્યવહાર કહેવાતો નથી. એ વ્યવહારાભાસ. પણ આ બીજાઓ જે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન વિનાના ગૃહીત મિથ્યાદષ્ટિના મહાવ્રત આદિ તો વ્યવહારાભાસ પણ નથી.

મુમુક્ષુ :- ક્રિયાકાંડકા લોપ હો જાયેગા.

ઉત્તર :- ક્રિયાકાંડ હતા કે દિ'? લોપ જ થઈ ગયો છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- નિરોધ, વિકલ્પનો નિરોધ. રાગ છે, વિકલ્પ આસ્રવ છે, પંચમહાવ્રત આસ્રવ છે. એનો નિરોધ. સ્વને આશ્રયે નિરોધ થવો તે ચારિત્ર છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એકેય વાતની ખબર ન હોય અને પછી આચાર્ય, સાધુ નામ ધરાવે અને વાત ચાલે ત્યારે એય..! આનું આમ થાય. પણ બાપુ! આ તો વસ્તુનું સ્વરૂપ કહેવાય, ભાઈ! તારા પરિણામનો જવાબદાર તું છો. આ તો વસ્તુની સ્થિતિ આવી છે. એમાં બીજું શું થાય?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- વસ્તુ એવી છે. વસ્તુનું સ્વરૂપ જ એવું છે. સમજાણું કાંઈ?

'ઈનહીકો જાનના સમ્યગ્જ્ઞાન હૈ ઔર પરદ્રવ્યકે પરિહાર સંબંધી ક્રિયાકી નિવૃત્તિ ચારિત્ર હૈ; ઈસપ્રકાર જિનેશ્વરદેવને કહા હૈ,...' જિનવરદેવ પરમાત્મા વીતરાગદેવે આમ કહ્યું છે. એમ તો 'કુંદકુંદાચાર્ય' વીતરાગદેવનો આશ્રય લઈને વાત કરે છે. જુઓ! ભગવાને આમ કહ્યું છે, ભાઈ! વીતરાગદેવ આમ કહે છે. આહાહા..! **'ઈનકો નિશ્ચય-વ્યવહારનયસે આગમકે અનુસાર સાધના.'** સ્વભાવને આશ્રયે જે દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર (થયા) એ સાચા જ્ઞાન-દર્શન અને પરના લક્ષે જેટલો વ્યવહાર શ્રદ્ધા જ્ઞાન હોય એ વ્યવહાર, પુણ્યબંધનું કારણ. એમ એને જાણવું જોઈએ. એકલો નિશ્ચય ન હોય અને વ્યવહાર હોય એમ બની શકે નહિ. જ્યાં નિશ્ચય આત્માનું ભાન અનુભવ છે, દર્શન છે, ચારિત્ર છે ત્યાં વ્યવહાર વિકલ્પ હોય એને વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. આટલી વાત છે.

आगे सम्यग्दर्शनको प्रधान कर कहते हैं :–

ગાથા-૩૯

दंसणसुद्धो सुद्धो दंसणसुद्धो लहेइ णिव्वाणं।
दंसणविहीणपुरिसो ण लहइ तं इच्छियं लाहं।।३९।।

दर्शनशुद्धः शुद्धः दर्शनशुद्धः लभते निर्वाणम्।
दर्शनविहीनपुरुषः न लभते तं इष्टं लाभम्।।३९।।

દગશુદ્ધ આત્મા શુદ્ધ છે, દગશુદ્ધ તે મુક્તિ લહે,
દર્શનરહિત જે પુરુષ તે પામે ન ઈચ્છિત લાભને. ૩૯.

अर्थ :– जो पुरुष दर्शनसे शुद्ध है वह ही शुद्ध है, क्योंकि जिसका दर्शन शुद्ध है वही निर्वाणको पाता है और जो पुरुष सम्यग्दर्शनसे रहित है वह पुरुष ईप्सित लाभ अर्थात् मोक्षको प्राप्त नहीं कर सकता है।

भावार्थ :– लोकमें प्रसिद्ध है कि कोई पुरुष वस्तु चाहे और उसकी रुचि प्रतीति श्रद्धा न हो तो उसकी प्राप्ति नहीं होती है, इसलिये सम्यग्दर्शन ही निर्वाणकी प्राप्तिमें प्रधान है।।३९।।

ગાથા-૩૯ ઉપર પ્રવચન

'**આગે સમ્યગ્દર્શનકો પ્રધાન કર કહતે હૈં :–**' સમ્યગ્દર્શન મૂળ ચીજ છે. એ વિના બધા એકડા વિનાના મીંડા કોરે કાગળે છે. એ આપણે ચાકળો છે.

दंसणसुद्धो सुद्धो दंसणसुद्धो लहेइ णिव्वाणं।
दंसणविहीणपुरिसो ण लहइ तं इच्छियं लाहं।।३९।।

કહે છે કે ઈચ્છા કરે મોટી મોટી મોક્ષની, સંવરની, નિર્જરાની એથી શું? સમ્યગ્દર્શન વિના એને કાંઈપણ લાભ થાય નહિ.

'**અર્થ :– જો પુરુષ દર્શનસે શુદ્ધ હૈ વહ હી શુદ્ધ હૈ,...**' વસ્તુ પરમાત્મા, નિજ પરમાત્મ દ્રવ્ય એની અંતરમાં સન્મુખ થઈને દૃષ્ટિ નિશ્ચય પ્રગટવી, એનું નામ સમ્યગ્દર્શન છે અને સમ્યગ્દર્શન કરી શુદ્ધ ચીજને શુદ્ધ કહેવામાં... જુઓ ખુબી! કહ્યું ને ઓલામાં? છઠ્ઠી ગાથામાં. પરનું લક્ષ છોડી ચૈતન્યની સેવા કરે એને શુદ્ધ કહેવામાં આવે. ઓલું દ્રવ્ય, હોં! આહાહા..! ત્યારે શુદ્ધ કહેવાય. દૃષ્ટિમાં આવ્યું નથી, જ્ઞેય બન્યું નથી ને શુદ્ધ ક્યાંથી લાવ્યો? કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

અહીં દર્શન ઉપર જોર દેવું છે. '**જો પુરુષ દર્શનસે શુદ્ધ હૈ વહ હી શુદ્ધ હૈ,...**' એ શુદ્ધ છે. દ્રવ્યમાં તો શુદ્ધ છે પણ દર્શનથી શુદ્ધ એ જ પવિત્ર શુદ્ધ છે. પર્યાયમાં પણ એ જ

પવિત્ર અને શુદ્ધ છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? ભારે ઝીણું! સાધારણ માણસને મગજને બોજો પડે. બોજો એવો નથી, આ તો હળવો થાય એવી વાત છે. હેં! વસ્તુની દરકાર ન કરે (તો શું થાય?) મહાપ્રભુ ચૈતન્ય ચમત્કારી પદાર્થ, જેના ચમત્કારની વાતું દુનિયામાં વાણીમાં ન કહેવાય એવી ચીજ છે કહે છે. એવા ભગવાનઆત્મા, એની અંતર્મુખની દૃષ્ટિ શુદ્ધ સમ્યગ્દર્શન એ જ શુદ્ધ અને પવિત્ર છે. આહાહા..! 'રત્નકરંડ શ્રાવકાચાર'માં નથી આવ્યું? ચંડાળ. માતંગ દેવ ભસ્મથી જેમ અગ્નિ ઢાંકેલી હોય એ અગ્નિ છે. એમ ચંડાળનું શરીર હોય, નીચ કુળમાં અવતાર હોય, કાળું-કુબડું શરીર હોય, કંઠ બેસી ગયો હોય, નાક ... હોય, કાન તૂટેલા હોય, આંખે ફૂલા પડ્યા હોય... આહાહા..! પણ કહે છે કે એ ચંડાળને પણ સમ્યગ્દર્શન છે તો ગણધરદેવ એને દેવ કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? છે ને ઈ શ્લોક?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હા. એ. અહીં નાખ્યું છે એ. સંસ્કૃત ટીકામાં છે. દંસણ સુદ્ધો સુદ્ધો. આમાં કેમ નથી? એમાં છે? હોવું તો જોઈએ. દંસણ શુદ્ધો. હા છે. 'સમ્યગ્દર્શનસે શુદ્ધ ચંડાલકો ભી ગણધરાદિદેવ ભસ્મ કે ભીતર છીપે અંગારકે સમાન અભ્યંતર તેજસે યુક્ત દેવ કહતે હૈં.' **'સમ્યગ્દર્શનસે શુદ્ધ ચંડાલ...'** **'दंसणसुद्धो सुद्धो दंसणसुद्धो लहेइ णिव्वाणं।'** ચંડાળનો દેહ હોય. ગણધરાદિ દેવ.. એને ગણધરદેવો 'ભસ્મકે ભીતર છીપે અંગાર કે સમાન અભ્યંતર તેજસે યુક્ત દેવ કહતે હૈં.' એકલા સમ્યગ્દર્શનના માહાત્મ્યની વાત છે. આહાહા..! સમ્યગ્દર્શન એ કાંઈ નહિ. ચારિત્ર આવે તો સમ્યગ્દર્શન કહેવાય. તો એનું ફળ (આવે). હવે સાંભળને!

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- મોક્ષમાર્ગ છે એ. સમ્યગ્દર્શન મોક્ષમાર્ગ છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હા. કહ્યું ને? દેવા દેવં. એમ દેવા શબ્દ છે ને? દેવો એટલે ગણધરદેવો. દેવં. ... દેવ ગણધરદેવ તેને સમ્યગ્દષ્ટિને, ચંડાળ હોય પણ નિર્વિકલ્પ સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ્યું છે... આહાહા..! એને ગણધરદેવ દેવ કહે છે. અને પછી આવે છે ને ગાથા બીજી એમાં? 'અષ્ટપાહુડ'ની ગાથામાં ટીકામાં 'શ્રાવકરત્નકરંડચાર'ની ગાથા-ટીકા છે. 'રત્નકરંડ શ્રાવકાચાર' એનો આધાર આપ્યો છે. બીજું આવ્યું છે ને એમાં? ગૃહસ્થ.. સમકિતદૃષ્ટિ હોય તો ગૃહસ્થાશ્રમમાં પણ મોક્ષમાર્ગ છે. પણ મિથ્યાદૃષ્ટિ રાગને ધર્મ માને અને પુણ્યની ક્રિયાને ધર્મ માને એ અણગાર પણ મિથ્યાદૃષ્ટિ સંસારી છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

એ અહીં આચાર્ય કહે છે, **'दंसणसुद्धो सुद्धो'** **'જો પુરુષ દર્શનસે શુદ્ધ હૈ વહ હી શુદ્ધ હૈ, ક્યોંકિ જિસકા દર્શન શુદ્ધ હૈ વહી નિર્વાણકો પાતા હૈ...'** સમ્યગ્દર્શન શુદ્ધવાળો, બીજ ઊગી છે એ પૂનમ થયા વિના રહે નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? **'જો પુરુષ સમ્યગ્દર્શનસે રહિત હૈ વહ પુરુષ ઈપ્સિત લાભ અર્થાત્ મોક્ષકો પ્રાપ્ત નહીં કર સકતા હૈ.'** એની ભાવના કે અમારે તો મોક્ષ કરવો છે. આ ભાવથી મોક્ષ કરવો છે. પણ હજી સમ્યગ્દર્શનના ભાન વિના મોક્ષ ક્યાંથી થાશે? સંવર, નિર્જરા, જ્યાં થઈ નથી. અમે તો મોક્ષની અભિલાષા રાખીએ છીએ કે આ મહાવ્રતનું ફળ અમે મોક્ષ ઈચ્છીએ છીએ. સમજાણું

કાંઈ? પણ મિથ્યાદૃષ્ટિ તને સમ્યગ્દર્શન નથી અને તારી અભિલાષા ક્યાંથી પ્રાપ્ત થશે? અમે તો મહાવ્રત પાળીએ, અણુવ્રત પાળીએ તો એમાંથી અમારે મોક્ષ જ જોવે છે. એમ અભિલાષા રાખનારા મિથ્યાદૃષ્ટિને મોક્ષ મળશે નહિ. લાભ નહિ મળે, ધાર્યો લાભ નહિ મળે. કાંઈકનું કાંઈક થશે. ભૂતડા-બુતડા થાશે દેવ. એય..! 'પ્રકાશદાસજી'! આહાહા..! ચૈતન્ય ભગવાન અતીન્દ્રિય આનંદનો નાથ પૂર્ણ બ્રહ્મ પરમાત્મા પોતે, એની અંદર નિર્વિકલ્પ દૃષ્ટિ થઈ નથી એને ઈચ્છિત લાભ કોઈ જાતનો સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષ મળતો નથી. વિશેષ કહેશે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

પ્રવચન નં. ૭૭, ગાથા-૩૯ થી ૪૧, મંગળવાર, ભાદરવા સુદ ૧, તા.૧-૯-૭૦

આ 'મોક્ષપાહુડ'. એની ૩૯મી ગાથા. આપણે ત્યાં સ્વાધ્યાય મંદિરમાં ચાકળો છે. '**दंसणसुद्धो सुद्धो** ' શું કહે છે? જે પુરુષ દર્શનથી શુદ્ધ છે એ શુદ્ધ છે. જેને સમ્યગ્દર્શન જ નથી એના જ્ઞાન અને બહારની બધી ક્રિયાઓ નિરર્થક છે. એનું નગ્નપણું, એના અઠ્યાવીસ મૂળગુણ સમ્યગ્દર્શન વિના બધું નિરર્થક છે. એવી શુદ્ધતા એને હોતી નથી. '**જો પુરુષ દર્શનસે શુદ્ધ હૈ...**' આત્મા પરિપૂર્ણ અખંડ નિર્વિકલ્પ પ્રતીતિનો અંદર અનુભવમાં થાય એ સમ્યગ્દર્શન, એનાથી જ આત્મા શુદ્ધ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ?

'**જિસકા દર્શન શુદ્ધ હૈ વહી નિર્વાણકો પાતા હૈ...**' જેનું સમ્યગ્દર્શન શુદ્ધ છે, પરિપૂર્ણ આત્મા સમ્યગ્દર્શનમાં-પ્રતીતમાં લીધો છે એ શુદ્ધ છે અને એ શુદ્ધને લઈને એ નિર્વાણને પામે છે. સમજાણું કાંઈ? '**ઔર...**' એટલે વળી અર્થાત્ '**જો પુરુષ સમ્યગ્દર્શનસે રહિત હૈ...**' જેને આત્મા નિર્વિકલ્પ શુદ્ધ પ્રતીતિમાં અનુભવમાં આવ્યો નથી અને બાહ્ય ક્રિયાઓ લાખ, કરોડ, અબજ, નગ્નમુનિ અને અઠ્યાવીસ મૂળગુણ પાળે તો એને કાંઈ પણ '**ઈપ્સિત લાભ...**' ઈચ્છેલો લાભ '**મોક્ષકો પ્રાપ્ત નહીં કર સકતા હૈ.**' અમારે તો મોક્ષ જ જોઈએ. પણ મોક્ષના ભાન વિના? આ સમ્યગ્દર્શન જૈનદર્શનનો એકડો છે.

હજી સમ્યગ્દૃષ્ટિ ગૃહસ્થાશ્રમમાં હો એ ત્યાગી થાય સમ્યગ્દર્શનના ભાનસહિત, તોપણ તે સમ્યગ્દર્શનથી જ શુદ્ધિ છે. બીજા પંચમહાવ્રત આદિ અઠ્યાવીસ મૂળગુણ વિકલ્પથી એની શુદ્ધિ નથી એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? '**જો પુરુષ સમ્યગ્દર્શનસે રહિત હૈ વહ પુરુષ ઈપ્સિત લાભ...**' અભિલાષિત લાભ '**મોક્ષકો પ્રાપ્ત નહીં કર સકતા હૈ.**' સંસારમાં રખડશે. દ્રવ્યલિંગ મુનિવ્રત ધારે... 'મુનિ વ્રતધાર અનંત બૈર ગ્રૈવેયક ઉપજાયો, પણ આતમ જ્ઞાન...' નામ સમ્યગ્દર્શન વિના આત્માના આનંદનો સ્વાદ ન આવ્યો તો એને પરનો સ્વાદ મુકાણો નહિ. રાગનો ભોગવટો અંદર વિકલ્પનો.. સમજાય છે કાંઈ? વિકલ્પ જે રાગ છે, મંદ રાગ પણ એ મારો છે એવો જે અભિપ્રાય, તેમાં એકલું દુઃખનું વેદન છે. ચાહે તો અઠ્યાવીસ મૂળગુણ પાળે, નગ્નપણે રહે, હજારો રાણી છોડી જંગલમાં રહે પણ એ રાગની ક્રિયા અને દેહની ક્રિયા મારી છે અને રાગના વિકલ્પથી મને લાભ થશે એવો જ્યાં દૃષ્ટિમાં મિથ્યાત્વભાવમાં રાગનો જ અનુભવ છે એ દુઃખનો અનુભવ છે. સમજાણું કાંઈ? ચાહે તો

પંચમહાવ્રતના પરિણામ પાળે પણ એ દુઃખનો અનુભવ છે, દુઃખ છે. કારણ કે વૃત્તિનું ઉત્થાન છે કે આની દયા પાળું, બીજાને ન મારું, બ્રહ્મચર્ય (પાળું) એ બધી વૃત્તિનું ઉત્થાન વૃત્તિ છે. એ વૃત્તિ તે કષાય અગ્નિ છે. સમજાણું કાંઈ? ભારે માર્ગ, ભાઈ! આ જૈનદર્શનનો ફેર માર્ગ છે. દર્શનશુદ્ધિ એ શુદ્ધિ. છે ને આપણે ત્યાં? સ્વાધ્યાય મંદિરમાં છે? એક ચાકળો છે. એય..! શેઠ! છે જોયો ચાકળો? મોટો ચાકળો છે. આહાહા..!

સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરે જે આત્મા કહ્યો એ આત્મા દયા, દાન, પૂજા, ભક્તિના વિકલ્પથી રહિત છે અને અનંતઆનંદ અને જ્ઞાનની શાંતિથી સહિત છે. એવા આત્માની અનુભૂતિ થવી, એવા આત્માનો અનુભવ થવો, એ જ્ઞાનસ્વભાવની અનુભૂતિ થવી એ આત્માની અનુભૂતિ કહો. એમાં જે પ્રતીતિ-સમ્યગ્દર્શન વર્તે એ જ શુદ્ધતાના કારણે શુદ્ધ છે. 'અમરચંદભાઈ'! આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? સમ્યગ્દર્શન રહિત ચાહે તો જૈન સાધુ દિગંબર થાઓ, શ્રાવક થાઓ, અનેક પ્રકારના બાર વ્રત અને અઠ્યાવીસ મૂળગુણ પાળે પણ એને મોક્ષ નહિ મળે. ચાર ગતિ રખડવાની મળશે. સમજાય છે કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- સંથારો કરે તો?

ઉત્તર :- હા. સંથારો કરે તો મરી જશે, ચાર ગતિમાં રખડશે. સંથારો કોને કહેવો? જેને રાગની ક્રિયાના વિકલ્પથી આત્મા ભિન્ન છે એવું ભાન નથી એ સંથારા બબ્બે મહિનાના કરે. એનામાં કર્યો છે. ... બધા ચાલી નીકળ્યા હતા પછી. સંથારો કર્યો હતો. ખબર છે? ખમાવવા બધા. શું થયું પણ સંથારો? સંથારો સમજ્યા? સંલેખના મરણ. કાંઈ ભાન ન મળે અને આહાર-પાણી છોડીને.. એવું તો અનંતવાર કર્યું છે. નવમી ગ્રૈવેયકે ગયો ત્યારે બબ્બે મહિના સંલેખના, ચાર-ચાર દિ' સુધી આહાર નહિ, પાણીનું ટીપું નહિ અને શુક્લલેશ્યા. એવી ક્રિયા અનંતવાર કરી પણ સમ્યગ્દર્શન વિના એ ચાર ગતિમાં રખડવા માટે થઈ. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- આ તમને ઠેકાણું નથી એટલે બીજાનું તમને ઠીક લાગે. એમ કહે છે અહીં. મિથ્યાત્વનો અંદર આદર છે અને સમકિતનો ત્યાગ છે. શેઠ! સમકિતનો ત્યાગ છે ત્યાં. રાગનો ત્યાગ કરું અને આનો ત્યાગ કરું એવી દૃષ્ટિ છે ત્યાં મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. સમજાય છે કાંઈ? પરનો ત્યાગ કરું અને અમુકને ગ્રહણ કરું, શુભરાગને ગ્રહણ કરું અને અશુભરાગને છોડું, આ સામગ્રી પ્રતિકૂળ એને છોડું અને અનુકૂળ એવા અપવાસ આદિ કરું. એ બધો ભાવ મિથ્યાત્વભાવ છે. કેમકે એ વિકલ્પની ક્રિયાને પોતે ધર્મક્રિયા માને છે. કહો, શેઠ! શું છે? પોતે આ છોડી શકે નહિ. એ કરતા કાંઈક છોડીને બેઠા એ તો સારા હોય ને કાંઈક? એમ કહે છે. એય..! 'શોભાલાલજી'! આહાહા..! ભાઈ! ભગવાનનું આ વાક્ય મહા છે.

'**ભાવાર્થ :- લોકમેં પ્રસિદ્ધ હૈ કિ કોઈ પુરુષ કોઈ વસ્તુ ચાહે ઔર ઉસકી રુચિ પ્રતીતિ શ્રદ્ધા ન હો તો ઉસકી પ્રાપ્તિ નહીં હોતી હૈ,...**' ઇચ્છા કરે શું કામ આવે? જે વસ્તુ જોઈએ છે એની રુચિ, શ્રદ્ધા, જ્ઞાન તો નથી. '**ઇસલિયે સમ્યગ્દર્શન હી નિર્વાણકી પ્રાપ્તિમેં પ્રધાન હૈ.**' દેખો! સમજાય છે કાંઈ? સમ્યગ્દર્શન પછી ચારિત્ર તો અલૌકિક વાત છે. સમજાણું કાંઈ? પણ પહેલાં સમ્યગ્દર્શનના ઠેકાણા ન મળે, જે વસ્તુ મુક્ત છે, એ પૂર્ણ સ્વભાવથી પ્રાપ્તિ અને

રાગથી મુક્ત છે. એવો જ મુક્તસ્વરૂપ આત્મા છે. રાગના વિકલ્પથી મુક્તસ્વરૂપ આત્મા છે. એવા પરમાનંદરૂપી મુક્તિની પ્રતીત, રુચિ નથી તો એને મુક્તિનો માર્ગ મળ્યો નથી તો મુક્તિ થતી નથી.

'કોઈ પુરુષ કોઈ વસ્તુ ચાહે ઔર ઉસકી રુચિ પ્રતીતિ શ્રદ્ધા ન હો...' મોક્ષ તો એકલો જ્ઞાનસ્વભાવ, આનંદસ્વભાવ એનું નામ મોક્ષ છે. મોક્ષ એટલે કે રાગ અને વિકલ્પ વિનાની ચીજ, એવા આત્માની જ્યાં પ્રતીત, રુચિ અને શ્રદ્ધા નથી એને ધર્મ થાય નહિ અને એને મોક્ષ મળે નહિ. સમજાણું કાંઈ? કહ્યું નહોતું કાલે? ચંડાળ, સમ્યગ્દષ્ટિ ચંડાળ. આવ્યું હતું ને આમાં?

મુમુક્ષુ :- સમ્યગ્દર્શન...

ઉત્તર :- હા માતંગ દેવોને ગણધરો પણ તેને દેવ કહે છે. ચંડાળ. કાળુમશ શરીર, નાક ટૂંકી વાંઢો હોય, સ્ત્રી હોય તો વાંઝિયો હોય, કાંઈ ન હોય પણ સમ્યગ્દર્શન જો હોય.. ભગવાનઆત્મા.. આહાહા..! જેને અનુભવમાં આત્મા આવ્યો, એ અનુભવમાં આત્મા આવ્યો બાકી શું રહ્યું એને? એક ચારિત્રની સ્થિરતા બાકી. પણ એને ચારિત્ર આવવાનું અને મુક્તિ થવાની. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? '..ભાઈ'! સમ્યગ્દર્શન વિના બધા થોથા છે, એકડા વિનાના મીંડા. સંસાર ફળશે અને નિગોદમાં જાશે. ભારે આકરું, ભાઈ!

'ઈસલિયે સમ્યગ્દર્શન હી...' એમ છે ને? જૈનદર્શનમાં વીતરાગમાર્ગમાં સમ્યગ્દર્શન જ મુક્તિની પ્રાપ્તિ વિષે મુખ્ય છે. પ્રધાન, પ્રધાન એટલે મુખ્ય છે. પ્રધાન એટલે? ઓલા રાજા અને પ્રધાન એમ નહિ. પ્રધાન એટલે અહીં મુખ્ય છે. જૈન વસ્તુમાં આત્મા જેને આત્મા પરમાનંદ સ્વરૂપ પ્રભુ.. સમજાણું કાંઈ? એકલો આત્મા. એક સમયની પર્યાયની રુચિ છોડીને. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? ત્રિકાળ જ્ઞાયકભાવ. ભલે અહીં તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાન કહેશે આગળ. 'ઉમાસ્વામી'ની શૈલી છે ને .. તો એમાં એ આવી જાય. ત્રિકાળ ભગવાનઆત્મા ધ્રુવનું ધ્યેય કરીને જે સમ્યગ્દર્શન થાય, એમાં એની સાત પર્યાયો એમાં નથી એવું એમાં જ્ઞાન આવી જાય છે. એ અસ્તિ-નાસ્તિની શ્રદ્ધા ત્યાં થઈ જાય છે. સમજાણું કાંઈ? ભારે વાતું. ભાઈ! હવે ૪૦ (મી ગાથામાં) કહેશે.

आगे कहते हैं कि ऐसा सम्यग्दर्शनको ग्रहण करनेका उपदेश सार है, उसको जो मानता है वह सम्यक्त्व है :–

ગાથા-૪૦

इय उवएसं सारं जरमरणहरं खु मण्णए जं तु।
तं सम्मत्तं भणियं सवणाणं सावयाणं पि।।४०।।

इति उपदेशं सारं जरामरणहरं स्फुटं मन्यते यत्तु।
तत् सम्यक्त्वं भणितं श्रमणानां श्रावकाणामपि।।४०।।

જરમરણહર આ સારભૂત ઉપદેશ શ્રદ્ધે સ્પષ્ટ જે,
સમ્યક્ત્વ ભાખ્યું તેહને, હો શ્રમણ કે શ્રાવક ભલે. ૪૦.

अर्थ :– इस प्रकार सम्यग्दर्शन–ज्ञान–चारित्रका उपदेश सार है, जो जरा व मरणको हरनेवाला है, इसको जो मानता है श्रद्धान करता है वह ही सम्यक्त्व कहा है। यह मुनियोंको तथा श्रावकोंको सभीको कहा है इसलिये सम्यक्त्वपूर्वक ज्ञान चारित्रको अंगीकार करो।

भावार्थ :– जीवके जितने भाव हैं उनमें सम्यग्दर्शन–ज्ञान–चारित्र सार हैं उत्तम हैं, जीवके हित हैं, और इनमें भी सम्यग्दर्शन प्रधान है क्योंकि इसके बिना ज्ञान, चारित्र भी मिथ्या कहलाते हैं, इसलये सम्यग्दर्शनको प्रधान जानकर पहिले अंगीकार करना, यह उपदेश मुनि तथा श्रावक सभीको है।।४०।।

ગાથા-૪૦ ઉપર પ્રવચન

'**આગે કહતે હૈં કિ ઐસા સમ્યગ્દર્શનકો ગ્રહણ કરનેકા ઉપદેશ સાર હૈ,...**' આ ઉપદેશ સાર છે જુઓ, ભાઈ! ઓલા કહે કે સમ્યગ્દર્શન.. પણ સમ્યગ્દર્શનનો ઉપદેશ જ સાર છે. આહાહા..! એ વિનાના ચારિત્ર અને વ્રત, નિયમ ને ઉપદેશ આપવા એ બધા અસાર છે. એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :– અંતરદષ્ટિ...

ઉત્તર :– અંતરદષ્ટિ વસ્તુ શું છે એની પ્રતીત અને અનુભવ વિના શું? આહાહા..! જુઓને શું કહે છે? 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહે છે, જુઓ! '**ઉસકો જો માનતા હૈ વહ સમ્યક્ત્વ હૈ.**' દેખો.

इय उवएसं सारं जरमरणहरं खु मण्णए जं तु।
तं सम्मत्तं भणियं सवणाणं सावयाणं पि।।४०।।

સમ્યગ્દર્શનનો ઉપદેશ આ જગતમાં મુખ્ય અને સાર છે. એ જરા-મરણને હરનારું છે એ સમ્યગ્દર્શન. એમ જે કોઈ માને છે... આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? એને સમકિત કહ્યું વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમાત્માએ. કોને? શ્રમણ અને શ્રાવકને બેયને. શ્રમણ હો કે શ્રાવક હો. આવું જેને સમ્યગ્દર્શન હોય તે ઉપદેશમાં અને ભાવમાં સાર વસ્તુ છે. જુઓ! શ્રાવકનું નામ આવ્યું છે અંદર. આહાહા..!

'**અર્થ :– ઈસ પ્રકાર સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રકા ઉપદેશ સાર હૈ,...**' એમ કે સમ્યગ્દર્શનસહિત જ્ઞાન-ચારિત્રનો ઉપદેશ એ સાર છે. '**જો જરા વ મરણકો હરનેવાલા હૈ,...**' એને જન્મ જરા મરણ રહેશે નહિ. આહાહા..! કેમ કે ભગવાનઆત્મા વિકલ્પ એટલે રાગના ભાવ વિનાની ચીજ એટલે ભવ અને ભવના ભાવ વિનાની ચીજ, એનું જ્યાં ભાન

થયું એને ભવ હોઈ શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ? ભગવાન ચૈતન્ય સાહેબ પૂર્ણાનંદનો નાથ... આહાહા..! કલ્પવેલી, કામકુંભ કલ્પવૃક્ષ સમાન એવો ભગવાનઆત્મા તદ્દન વીતરાગના ભાવથી ભરેલો, એમાંથી અંકુરા ફૂટે તો વીતરાગના ફૂટે. ત્યાં કાંઈ પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ ફૂટે એવો ભાવ નથી જીવને.

દેડકો-મંડુક પણ સમકિતી હોય તો કહે છે, અલ્પકાળમાં મુક્તિને પામશે. અને મનુષ્ય થઈને પંચમહાવ્રત અને અઠ્ઠાવીસ મૂળગુણ જૈને કહેલા વ્યવહાર, જિનવરે .. વ્યવહાર કહ્યો એ પાળે તો એને મુક્તિ થશે નહિ. આહાહા..! ભારે આકરું કામ. .. કહે છે, ચારિત્ર વિના મુક્તિ? પણ ચારિત્ર વિના મુક્તિ ત્રણકાળમાં ન હોય. પણ ક્યું ચારિત્ર? એ આત્માનો સમ્યક્ અનુભવ થઈને એમાં આનંદમાં લીન થાય. અતીન્દ્રિય આનંદની ઉગ્ર સ્વસંવેદન આનંદદશા પ્રગટે એનું નામ ચારિત્ર છે. ચરવું. શેમાં ચરવું? આ ઢોર ઘાસ ચરે છે કે નહિ? એમ આત્મામાં આનંદને ચરે, અનુભવે, ઉત્કૃષ્ટપણે આનંદને અનુભવે, ચરે એને ચારિત્ર કહીએ. પંડિતજી! ભારે. શરીરની ક્રિયા કાં રાગની ક્રિયા આ અમારું ચારિત્ર છે. બાપુ! ચારિત્રની વ્યાખ્યા (તને ખબર નથી). સમ્યગ્દર્શનના પુરુષાર્થ કરતાં ચારિત્રનો પુરુષાર્થ અનંતગુણો ઊંચો છે. પણ એમાં સમ્યગ્દર્શન ન હોય તો એ બધું થોથા છે. એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

આ જૈનમાર્ગનો ટ્રેડ માર્ગ છે. દંસણ શુદ્ધો સુદ્ધો. કેમકે આત્મા પવિત્ર અને શુદ્ધ ચૈતન્યઘન, એનો અનુભવમાં પ્રતીતિ એ દંસણ શુદ્ધિએ શુદ્ધ થાય છે. કેમકે શુદ્ધ પોતે વસ્તુ શુદ્ધ છે. એવા શુદ્ધની શ્રદ્ધાનો અનુભવ એ સમ્યગ્દર્શન એ શુદ્ધ છે. પર્યાયે શુદ્ધ છે, એમ કહે છે. અને એને નિર્વાણ-મુક્તિ નજીકમાં છે.

શ્રેણિક રાજા. રાજ છોડી શક્યા નહિ, ભોગ છોડી શક્યા નહિ. સમજાણું કાંઈ? પણ ક્ષાયિક સમકિત પ્રગટ કર્યું. પહેલું ક્ષયોપશમ સમકિત થયું, ક્ષાયિક થયું, તીર્થંકર ગોત્ર બાંધ્યું. નરકની ગતિ બંધ પડી ગયેલી હતી (એટલે) નરકમાં જવું પડ્યું. પણ ત્યાં એ આનંદમાં છે સમકિતી. આહાહા..! એ નરકગતિમાં નથી. આહાહા..! 'અમરચંદભાઈ'! એ તો આનંદની દશામાં છે. પરગતિ અને રાગમાં જ્ઞાની છે નહિ. આહાહા..! ભારે વાત! સમજાણું કાંઈ?

'ઈસકો જો માનતા હૈ શ્રદ્ધાન કરતા હૈ વહ હી સમ્યક્ત્વ કહા હૈ.' શું કહે છે? ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ પવિત્ર શુદ્ધ આનંદઘન..(ધર્મદાસ ક્ષુલ્લકનું) 'સ્વાત્માનુભવ મનન'માં એ લીધું છે. કાલે વાત કરી હતી ને? સાત તત્ત્વમાં જીવ એક તત્ત્વ અને છ અજીવ છે. એય..! જીવ નથી, રસ્તામાં કહ્યું હતું. કહ્યું હતું ને? એક ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ પ્રભુ એ જીવ દ્રવ્ય છે. એક સમયની પર્યાય પણ જીવદ્રવ્ય નહિ. મોક્ષની પર્યાય પણ જીવદ્રવ્ય નહિ. આહાહા..! એ ઉપરાંત તો ત્યાં સુધી એમણે કહ્યું કે જીવને અજીવને સૂર્ય અને અંધારાની પેઠે ભિન્નતા છે. આહાહા..! વસ્તુ જે છે ચૈતન્ય દ્રવ્ય જ્ઞાયકભાવ, એમાં એ પુણ્ય-પાપ-આસ્રવ-બંધ તો નથી પણ સંવર, નિર્જરા, મોક્ષ એક સમયની પર્યાય એમાં નથી. આહાહા..! એને તો પરદ્રવ્ય કહી દીધું. એય..!

એકલો ચૈતન્ય આનંદને હિલોળે ચડેલો પ્રભુ, અતીન્દ્રિય આનંદને હિલોળે.. હિલોળા સમજ્યા? ઝૂલા. આહાહા..! અતીન્દ્રિય આનંદનો નાથ ભગવાન એનો અનુભવ થઈને

પ્રતીત થઈ તો અતીન્દ્રિય આનંદને ઝૂલે ઝુલે છે. એને દુઃખ નથી, એને સંસાર નથી, એને વ્યવહાર નથી. ધર્મનો વ્યવહાર, હોં! લૌકિક વ્યવહારની વાત પણ નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? કહે છે, આવો જે અંદર આત્મા પૂર્ણ... પૂર્ણ... પૂર્ણ... પ્રભુ એને જન્મ-જરા મરણના હરનારો માને અને એવી શ્રદ્ધા કરે, એવો અનુભવ કરે એ ચોક્કસ નિર્વાણને પામે અને એને સમકિત કહેવામાં આવ્યું છે. આ તો કહે, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા કરો (એ) સમકિત. એય..! 'પ્રકાશદાસજી'! દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા કરો, સમકિત છે તમારે. હવે પંચમહાવ્રત લઈ લ્યો એટલે ચારિત્ર થઈ જાય. અરે..રે..! કાળા કેર કર્યા છે ને. જૈનમાર્ગમાં આખું તત્ત્વ શું છે એ પડ્યું રહ્યું. વર વિનાની જાન (જોડી દીધી). સમજાય છે કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- શું લીધું છે? અજ્ઞાન લીધું. શું લીધું છે? લીધું શું? અજ્ઞાન લીધું છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? લેવું છે ક્યાં અને છોડવું છે ક્યાં? જે છે તેમાં રહેવું છે. આહાહા..! શેઠ! ઝીણી વાત છે. પૂર્ણ વસ્તુ જ્યાં પડી છે એમાં લેવું છે ક્યાં ને મૂકવું છે ક્યાં ને છોડવું છે ક્યાં? આહાહા..! એવા પૂર્ણ સ્વભાવનો અનુભવ અને એમાં થવી પ્રતીતિ, કહે છે કે એવું જે માને કે એનાથી જન્મ-મરણ નષ્ટ થશે. એમ માનનારો સમકિતી છે.

'**વહ મુનિયોંકો તથા શ્રાવકોંકો સભીકો કહા હૈ...**' દેખો! શ્રાવક નામ ધરાવનારા હો કે મુનિ નામ ધરાવનારા હો. બધાને માટે આ સમકિતની વાત પહેલી કરી છે. સમજાણું કાંઈ? મૂળ વાત રહી ગઈ. ઉપરના ડાળા અને પાંખડા તોડવા માંડ્યા. મૂળ સાજું એમનું. ઝાડના ડાળા-પાંખડા સમજ્યા ને? પાંદડા. મૂળ સાજું તો મહિના પાછું પાંગરી જશે, પાલવી જશે. જેના મૂળ છેદયા એના પાંદડા પંદર દિ'એ સૂકાઈ જશે. એમ જેણે આત્મા પૂર્ણાનંદનો નાથ જેણે પ્રતીત અને અનુભવમાં લીધો એણે સંસારને છેદી નાખ્યો છે. થોડા કાળ રાગ-દ્વેષ રહેશે એને સ્વરૂપની સ્થિરતા દ્વારા ટાળશે અને પરમાત્મા થઈ જશે. આહાહા..!

'**મુનિયોંકો તથા શ્રાવકોંકો સભીકો કહા હૈ...**' ભગવાને. શ્રાવકને માટે બીજો રસ્તો હોય પુણ્યનો, દયા, દાન અને વ્રતનો. મુનિ માટે બીજો એમ છે કાંઈ? આવે છે ને 'પ્રવચનસાર'માં? શ્રાવકને.. પ્રશ્ન બહુ ચાલે છે બહારથી. દેખો! શુભભાવથી પરંપરાએ એને મોક્ષ થાય. શુભભાવથી મોક્ષ થાય ત્યાં તો એમ લીધું છે. શ્રાવકને શુભભાવથી જ મોક્ષ થાય. એમ. એનો અર્થ શું? શુભભાવથી થાય એટલે? એના અભાવથી થાય. એમ. સમજાણું કાંઈ? શું થાય? લૂંટ્યો છે આત્માને અનાદિનો. લૂંટાણો છે અને માને કે મને સંપદા મળી છે. કાંઈક બહારથી આ થયો ને ત્યાં લૂંટાણો છે અંદર શ્રદ્ધામાં તો. અને માને છે કે મને કાંઈક લાભ થયો. આમ જ અનાદિથી પોતે પોતાને છેતરતો આવે છે.

'**ઈસલિયે સમ્યક્ત્વપૂર્વક જ્ઞાન ચારિત્રકો અંગીકાર કરો.**' સમ્યગ્દર્શનપૂર્વક સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ સ્વરૂપમાં રમણતા અલૌકિક છે. સમજાય છે કાંઈ? સમ્યગ્દષ્ટિને પણ મુક્તિ થશે પણ ચારિત્ર પ્રાપ્ત થયા પછી થશે. ચારિત્ર પ્રાપ્ત થયા વિના મુક્તિ ન થાય. પણ ચારિત્ર ક્યું? અંતરના આનંદમાં હિલોળે, આનંદની મોજે પ્રચુર સ્વસંવેદન. સમજાય છે કાંઈ? આનંદની લહેરે ચડતો, આનંદના ઊભરા (આવે).. શું કહેવાય તમારે દરિયાને? ભરતી-ભરતી. ભરતી-

ઓટ કહે છે ને? આવે. જાય એની વાત નથી. આવે. આનંદના અંદરથી ઉભરા (આવે).

શેરડીનો રસ હોય ને? શેરડી-ગન્ના. તૃષા લાગી હોય, ઉનાળાનો દિ' હોય. ૧૧૮ (ડિગ્રી) તડકો બહાર હોય. સમજાણું? 'ભાવનગર'થી અહીંયાં 'ચમારડી' છે. છ ગાઉ રસ્તામાં ઝાડ નહિ, પાણી નહિ, કાંઈ નહિ. અમે ચાલ્યા છીએ એકવાર. ઝાડ નહિ, પાણી નહિ. ખાર એકલો ભાઈ! ખારો. એક કોર 'ઘાંઘળી' છે 'ઘાંઘળી'. આઘી રહી જાય, આઘી. બહુ ખારો. દરિયો આઘો. ઝાડ નહિ, પાંદડું નહિ. એક સાધુ નીકળ્યો હતો તો મરી ગયો એમાં. કારણ કે એવી તૃષા લાગી અને ઉનાળાનો દિ'. છાંયો નહિ ઝાડનો. એકલી ખારેલી જમીન. અમે એક ફેરી નીકળ્યા હતા. (સંવત) ૧૯૭૭ની સાલની વાત છે. 'કમળેજ'થી. 'ભાવનગર'થી 'કમળેજ' અને 'કમળેજ'થી 'ચમારડી'. છ ગાઉ. ... હતો ને? માણસ જુવાન 'કમળેજ'નો હતો. છ ગાઉ, હોં! પણ તે દિ' તો જુવાન અવસ્થા ને? ૧૯૭૭ની વાત છે. કેટલા વર્ષ થયા? ૪૯. ૪૯ વર્ષ થયા. ૩૧ વર્ષની ઉંમરે. છ ગાઉ તો ચાલીએ... ...

મુમુક્ષુ :- રસ્તો ભૂલ્યા નહિ હોય.

ઉત્તર :- રસ્તો ગાડાનો હતો. ભૂલવાનું શું? રસ્તો જ ગાડાનો હતો. ક્યાંય બીજો રસ્તો જ નહિ ને. ઝાડ-પાંદડું ન મળે ક્યાંય. એક દેરાવાસી સાધુ બિચારો નીકળ્યો હતો. ખબર નહિ એને અને રસ્તામાં તૃષા (લાગી). .. અને મરી ગયો. એટલે શું કીધું? આહાહા..! કહે છે કે સમ્યગ્દર્શન વિના આવી બધે ઉજ્જડમાં જઈને ગમે એટલા પરિષહ સહન કરે એને કાંઈપણ આત્માનો લાભ છે નહિ. આહાહા..! જુઓ!

'**સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર સાર હૈં...**' દેખો! '**જીવકે જિતને ભાવ હૈં ઉનમેં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર સાર હૈં, ઉત્તમ હૈં, જીવકે હિત હૈં,...**' ત્રણ બોલ લીધા. '**ઔર ઈનમેં ભી સમ્યગ્દર્શન પ્રધાન હૈ...**' ત્રણમાં પણ સમ્યગ્દર્શન મુખ્ય છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- શેરડીના રસનો...

ઉત્તર :- આ શેરડીના રસની છે. ઠીક યાદ કર્યું. શેરડીના રસ.. ત્યાં શેરડીનો રસ મળે, એમ મારું કહેવું છે. એમાં શેરડીના રસ મળે એટલે આહાહા..! ઘૂંટડે ઘૂંટડે પીવે. ઘૂંટડે સમજો છો? ઘટક-ઘટક. અમારી તો નાની ઉંમર હતી તેદિ' એટલે કરતા હતા. ચોવિહાર જ ત્યાં પાળીએ. છ ગાઉ પછી. 'કમળેજ'થી નીકળ્યા 'ચમારડી'. વાણિયાનું ઘર. ..ભાઈનું. પાણી છ ગાવ પછી પીવાનું. ચોવિહાર પાળવાનો પછી હોય. એમાં કાંઈ .. હોય, ... જેને તૃષા લાગી હોય અને એવામાં એને...આહાહા..!

નપાલીતાણા' દરબાર હતા. માનસિંહ 'માધવસિંહ'ના બાપ. ત્યાં .. જંગલમાં આજુબાજુમાં. મરવાની તૈયારી. રસ્તામાં.. રાજા. બે-ત્રણ લાખના આસામી હતા. તે દિ' બે-ત્રણ લાખના. અત્યારે ... મરવામાં લોહી સૂકાયને? ગોળનું પાણી જોવે, ગોળ મળે નહિ. આહાહા..! રસ્તામાં એવું થઈ ગયું. નથી છેલ્લે આપતા ગોળનું પાણી? પછી ગોતતા ગોતતા એક પડિયો હતો. .. રહેતો હતો. એ તમાકુ પીતો. એ તમાકુનો ગોળ હતો થોડો. તમાકુનો ગોળ. એને કહ્યું, લાવ ભાઈ! દરબારને જોઈએ છે. તમાકુમાં ચામડામાં રાખે ને ઓલું?

એકમાં તમાકુ અને એકમાં ગોળ. ચામડાની કોથળી હોય. ચામડાની કોથળી હોય લાંબી. બજરિયો. એકમાં બજર ભરી હોય અને એકમાં ગોળ ભર્યો હોય. જોયું છે ને બધું. એ બિચારો એક હતો અને એની પાસે ગોળ થોડો હતો. તમાકુમાં નાખીને ખાવાનો. તો ઓલા જઈ ચડ્યા કે દરબારને અત્યારે .. છે. થોડો ગોળ દયો. ગોળ દીધો અને પાણી આપ્યું. થઈ રહ્યું. મરી જવાની તૈયારી. .. મરી ગયા દરબાર. એય..! પણ ખુશી થઈ ગયા ઓલો ગોળ મળ્યો એટલે. ગોળ સમજો છો કે નહિ? ગુડ.

એમ આત્માના અંદર જંગલમાં ચોર્યાશીના અવતારમાં રખડે છે. એને જ્યાં આત્માનું ભાન થાય છે ત્યાં આનંદના સડકા અને આનંદના ઊભરા આવે છે. એ આનંદના ઊભરા. એને ચારિત્ર હોય. આહાહા..! એને તો સાતમું ને છઠ્ઠું, સાતમું ને છઠ્ઠું આનંદ... આનંદ... આનંદ... આનંદ... દુઃખ અને પરિષહ છે ક્યાં જગતમાં? હું જ એક આનંદમય આત્મા છું, બીજી ચીજ જ નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એવા આનંદ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર ત્રણમાં પણ સમકિત મુખ્ય છે. જુઓ!

'ઈનમેં ભી સમ્યગ્દર્શન પ્રધાન હૈ...' આહાહા..! જ્યાં આનંદના અનુભવની શરૂઆત થાય છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? સમ્યગ્દર્શન થતાં અતીન્દ્રિય આનંદના સ્વાદની શરૂઆત થાય છે. એ વિના ત્રણમાં સમ્યગ્દર્શન વિના બધું કોઈ પ્રધાન-મુખ્ય છે નહિ. **'ક્યોંકિ ઈસકે બિના જ્ઞાન, ચારિત્ર ભી મિથ્યા કહલાતે હૈં,...'** લ્યો! એ વિના જ્ઞાન અને ચારિત્ર, શાસ્ત્રના ભણતર અને પંચમહાવ્રતના વિકલ્પ, અઠ્યાવીસ મૂળગુણ, નગ્નપણું એ બધું વૃથા એકડા વિનાના મીંડા છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ?

'ઈસલિયે સમ્યગ્દર્શનકો પ્રધાન જાનકર પહિલે અંગીકાર કરના,...' પહેલામાં પહેલી એ ચીજ અંગીકાર કરો, બાકી પછી બીજી વાત. 'પોપટભાઈ'! દાન ને ફલાણું ને ઢીકણું.. એમાં પહેલું આ કરો કહે છે. એય..! દાન ન દેવું એમ નહિ, હોં! કહો, સમજાણું કાંઈ? શેઠ! એમ કે આપણે સંઘરી રાખો. કારણ કે પહેલું સમ્યગ્દર્શન આપણે કરવું છે. કારણ કે રાગને મંદ કરવો એનાથી સમ્યગ્દર્શન થાય નહિ. માટે આપણે... રાગ મંદ હો પણ એ સમ્યગ્દર્શનનો ઉપાય નથી. સમજાણું કાંઈ? સમ્યગ્દર્શનનો ઉપાય તો ભગવાન.. અને જ્યાં આત્મા નિર્વિકલ્પ રાગ વિનાની ચીજનું ભાન થાય ત્યાં આગળ રાગ ઘટ્યા વિના રહે નહિ. રાગ અનંતાનુબંધી તો નાશ થાય પણ બીજો પણ રાગનો રસ ઘટી જાય. સમજાણું કાંઈ?

'ઈસલિયે સમ્યગ્દર્શનકો પ્રધાન જાનકર પહિલે અંગીકાર કરના, યહ ઉપદેશ મુનિ તથા શ્રાવક સભીકો હૈં.' લ્યો! બધાને. મિથ્યાદષ્ટિ હોય એને પણ એ કહે છે. પહેલું સમ્યગ્દર્શન કર, પહેલી વાત એ કર. પછી બીજી વાત. સમજાણું કાંઈ? ભગવાનઆત્મા ધ્રુવની સંભાળ કર. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! બહુ સારી ગાથા આવી. ૩૯ અને ૪૦. મોક્ષપ્રાભૃત છે ને આ? મોક્ષનો માર્ગ ત્યાંથી જ શરૂ થાય છે. આહાહા..!

પર્યાયબુદ્ધિ ઉડાવી દે. ચાહે તો ક્ષયોપશમ જ્ઞાનનો એક સમયનો ઉઘાડ (હો) પણ એ રુચિ છોડી દે. રાગની રુચિ તો છોડી દે પણ ક્ષયોપશમ જ્ઞાનમાં ઉઘાડ થયો અગિયાર અંગ નવ પૂર્વનો, એ જ્ઞાન નથી. એની રુચિ છોડી દે. આહાહા..! શાસ્ત્રના ભણતરનો ઉઘાડ એની

રુચિ છોડી દે. આહાહા..! ભગવાન જ્ઞાનનો પિંડલો પ્રભુ જ્ઞાનકંદ છે એ તો. જ્ઞાનનું દળ છે એ. ઓલા દળ નથી? દળના લાડવા થાય છે કે નહિ? દળના લાડવા થાય છે. અમારે કાઠિયાવાડમાં થતા પહેલાં. હવે નથી થતા. પહેલા થાતા. દળના લાડવા કરતા. દળ-દળના કરતા. આ આત્મા ચૈતન્યનું દળ છે. એ દળનો લાડવો છે. સમજાણું કાંઈ? એને માટે તું અનુભવ કર અને શ્રદ્ધા કર. એ પહેલાં ... એ છે પછી બીજી વાત. જાણપણું ઓછુંવત્તું હોય એની પછી વાત. સમજાણું કાંઈ? આ વસ્તુ એકલી ભગવાનઆત્મા... આહાહા..!

आगे सम्यग्ज्ञानका स्वरुप कहते हैं :–

ગાથા-૪૧

जीवाजीवविहत्ती जोई जाणेइ जिणवरमएण।
तं सण्णाणं भणियं अवियत्थं सव्वदरसीहिं।।४१।।

जीवाजीवविभक्तिं योगी जानाति जिनवरमतेन।
तत् संज्ञानं भणितं अवितथं सर्वदर्शिभिः।।४१।।

જીવ-અજીવ કેરો ભેદ જાણે યોગી જિનવરમાર્ગથી,
સર્વજ્ઞદેવે તેહને સદ્‌જ્ઞાન ભાખ્યું તથ્યથી. ૪૧.

अर्थ :– जो योगी मुनि जीव–अजीव पदार्थके भेद जिनवरके मतसे जानता है वह सम्यग्ज्ञान है ऐसा सर्वदर्शी – सबको देखने वाले सर्वज्ञदेवने कहा है अतः वह ही सत्यार्थ है, अन्य छद्मस्थका कहा हुआ सत्यार्थ नहीं है असत्यार्थ है, सर्वज्ञका कहा हुआ ही सत्यार्थ है।

भावार्थ :– सर्वज्ञदेवने जीव, पुद्गल, धर्म, अधर्म, आकाश, काल ये जाति अपेक्षा छह द्रव्य कहे हैं। (संख्या अपेक्षाए एक, एक, असंख्य और अनंतानंत हैं।) इनमें जीवको दर्शन–ज्ञानमयी चेतनास्वरूप कहा है, यह सदा अमूर्तिक है अर्थात् स्पर्श, रस, गंध, वर्णसे रहित है। पुद्गल आदि पाँच द्रव्योंको अजीव कहे हैं ये अचेतन हैं–जड़ हैं। इनमें पुद्गल स्पर्श, रस, गंध, वर्ण, शब्दसहित मूर्तिक (–रूपी) है, इन्द्रियगोचर है, अन्य अमूर्तिक हैं। आकाश आदि चार तो जैसे हैं वैसे ही रहते हैं। जीव और पुद्गल के अनादिसंबंध है। छद्मस्थके इन्द्रियोगचर पुद्गलस्कंध हैं उनको ग्रहण करके जीव राग–द्वेष–मोहरुप परिणाम करता है शरीरादिको अपना मानता है तथा इष्ट–अनिष्ट मानकर राग–द्वेषरूप होता है इससे नवीन पुद्गल कर्मरूप होकर बंधको प्राप्त होता है, यह निमित्त–नैमित्तिक भाव है, इसप्रकार यह जीव अज्ञानी होता हुआ जीव–पुद्गलके भेदको न जानकर मिथ्याज्ञानी होता हैं। इसलिये आचार्य कहते हैं कि जिनदेवके मतसे जीव–अजीवका भेद जानकर सम्यग्दर्शनका स्वरुप जानना। इस प्रकार जिनदेवने कहा है वह ही सत्यार्थ है, प्रमाण–नयके द्वारा ऐसे ही सिद्ध होता है इसलिये जिनदेव

सर्वज्ञने सब वस्तुको प्रत्यक्ष देखकर कहा है।

अन्यमती छद्मस्थ हैं, इन्होंने अपनी बुद्धिमें आया वैसे ही कल्पना करके कहा है वह प्रमाणसिद्ध नहीं है। इनमें कई वेदान्ती तो एक ब्रह्ममात्र कहते हैं, अन्य कुछ वस्तुभूत नहीं है मायारूप अवस्तु है ऐसा मानते हैं। कई नैयायिक, वैशेषिक जीवको सर्वथा नित्य सर्वगत कहते हैं, जीवके और ज्ञानगुणके सर्वथा भेद मानते हैं औ अन्य कार्यमात्र हैं उनको ईश्वर करता है इसप्रकार मानते हैं। कई सांख्यमती पुरुषको उदासीन चैतन्यस्वरूप मानकर सर्वथा अकर्ता मानते हैं ज्ञानको प्रधानका धर्म मानते हैं।

कई बौद्धमती सर्व वस्तुको क्षणिक मानते हैं, सर्वथा अनित्य मानते है, इनमें भी अनेक मतभेद हैं, कई विज्ञानमात्र तत्त्व मानते हैं, कई सर्वथा शून्य मानते हैं, कोई अन्यप्रकार मानते हैं। मीमांसक कर्मकांडमात्र ही तत्त्व मानते हैं, जीवको अणुमात्र मानते हैं तो भी कुछ परमार्थ नित्य वस्तु नहीं है–इत्यादि मानते हैं। चार्वाकमती जीवको तत्त्व नहीं मानते हैं, पंचभूतोंसे जीवकी उत्पत्ति मानते हैं।

इत्यादि बुद्धिकल्पित तत्व मानकर परस्परमें विवाद करते हैं, वह युक्त ही है – वस्तुका पूर्णस्वरूप दिखता नहीं है तब जैसे अंधे हस्तीका विवाद करते हैं वैसे विवाद ही होता है, इसलिये जिनदेव सर्वज्ञने ही वस्तुका पूर्णरूप देखा है वही कहा है। यह प्रमाण और नयोंके द्वारा अनेकान्तरूप सिद्ध होता है। इनकी चर्चा हेतुवादके जैनके न्याय–शास्त्रोंसे जानी जाती है, इसलिये यह उपदेश है–जिनमतमें जीवाजीवका स्वरूप सत्यार्थ कहा है उसको जानना सम्यग्ज्ञान है, इस प्रकार जानकर जिनदेवकी आज्ञा मानकर सम्यग्ज्ञानको अंगीकार करना, इसीसे सम्यक्‌चारित्रकी प्राप्ति होती है, ऐसे जानना।

ગાથા-૪૧ ઉપર પ્રવચન

‘**आगे सम्यग्ज्ञानका स्वरूप कहते हैं :–**’ દર્શનની પ્રધાનતા કરી, હવે સમ્યગ્જ્ઞાન એની સાથે કેવું હોય એની વાત કરે છે. સમ્યગ્દર્શનની સાથે સમ્યગ્જ્ઞાન કેવી જાતનું, કોને કહેવું એની વ્યાખ્યા કરે છે.

जीवाजीवविहत्ती जोई जाणेइ जिणवरमएण।
तं सण्णाणं भणियं अवियत्थं सव्वदरसीहिं।।४१।।

જ્યાં હોય ત્યાં ‘**जिनवरमतेन**’ ‘**जिनवरमतेन**’ નાખે છે. વીતરાગના માર્ગની અંદર જે કહ્યું તેને જાણ તું. અન્યમતિઓએ જે કાંઈ કહ્યું એમાં કાંઈ છે નહિ. પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ વીતરાગ, એના મત અને અભિપ્રાયથી જે માર્ગ છે તે જાણ. સમજાણું કાંઈ? ‘**सम्मत्तं भणियं**’ હતું ૪૦માં. અહીંયાં ‘**सण्णाणं भणियं**’ સત્યાર્થ ભગવાન એવા સર્વદર્શીએ આ કહ્યું છે.

'અર્થ :- જો યોગી મુનિ જીવ-અજીવ પદાર્થકે ભેદ જિનવરકે મતસે જાનતા હૈ...' દેખો! જીવ અને અજીવ બેને જાણે એમાં બધા સાતેય, નવ તત્ત્વ આવી જાય છે. '**જો યોગી મુનિ જીવ-અજીવ પદાર્થકે ભેદ...**' હોં! જુદા. એમ. બે જુદા એમ જાણે. એ જિનવરના મતથી. પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર દેવાધિદેવ એમણે જે કહ્યું તે અભિપ્રાયથી. અજ્ઞાની તો ઘણા પ્રકારના કહે એ નહિ. '**વહ સમ્યગ્જ્ઞાન હૈ...**' તેને સમ્યગ્જ્ઞાન મોક્ષનો માર્ગ '**ઐસા સર્વદર્શી-સબકો દેખને વાલે સર્વજ્ઞદેવને કહા હૈ...**' સર્વદર્શી ભગવાને એને સમ્યગ્જ્ઞાન કહ્યું છે. જીવ-અજીવના ભેદ જુદા... જુદા.. જુદા... એમ. જીવ અને અજીવ બે જુદા. એટલે આવી ગયું એમાં. પુણ્ય-પાપ અને આસ્રવ-બંધ પણ જીવથી જુદા અને ખરેખર જીવ દ્રવ્યથી સંવર-નિર્જરા પર્યાયની, એક સમયની પર્યાય પણ જુદી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? 'કુંદકુંદાચાર્યદેવ' ત્રીજે નામે આવ્યા. મંગલં ભગવાન વીરો, મંગલં ગૌતમોગણી, મંગલં કુંદકુંદાર્યો. છતાં એ કહે છે. એને લોકોએ પોતે જ નાખ્યા. છતાં પોતે કહે છે કે સર્વજ્ઞ જિનવર કહે છે તે મતથી તું સમ્યગ્જ્ઞાન જાણ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'**વહ હી સત્યાર્થ હૈ,...**' લ્યો. '**अवियत्थं**' '**अवियत्थं**' સત્ય છે. '**અન્ય છદ્મસ્થકા કહા હુઆ સત્યાર્થ નહીં હૈ અસત્યાર્થ હૈ,...**' અજ્ઞાનીઓએ કલ્પના કરીને એક જ આત્મા, કાં એકલા પુદ્‌ગલ જ છે, જીવ અને અજીવ દ્રવ્ય જ છે, બીજી કોઈ પર્યાયો નથી એમ જે અજ્ઞાનીએ કહ્યું હોય એ બધી વાત જૂઠી છે. '**છદ્મસ્થકા કહા હુઆ સત્યાર્થ નહીં હૈ અસત્યાર્થ હૈ,...**' ગણધર આદિ છદ્મસ્થ કહે છે ને? પણ એ ઘરનું ક્યાં કહે છે? એ તો કેવળી કહે છે ઈ કહે છે. સમજાણું? અહીં છદ્મસ્થ એટલે અજ્ઞાની. જ્ઞાની છદ્મસ્થ કહે એ તો કેવળીએ કહેલું એ જ કહે છે. ભગવાન આમ કહે છે અને ભગવાને કહેલું તે આમ છે. સમજાણું કાંઈ?

'**સર્વજ્ઞકા કહા હુઆ સત્યાર્થ હૈ.**' ભગવાને કહ્યું એ સત્યાર્થ એના જ્ઞાનમાં આવવું જોઈએ. ત્વમેવ સત્યં.. એમ નહિ. એના જ્ઞાનમાં આવવું જોઈએ. ભગવાને કહ્યું ઈ સાચું. ભગવાને શું કહ્યું એની ખબર વિના સાચું ક્યાંથી તને આવ્યું? જીવ અને અજીવ, રાગ અને આત્મા બે તદ્દન જુદા. સમજાણું કાંઈ? મહાવ્રતનો વિકલ્પ અને આત્મા તદ્દન જુદા. એય..! 'પ્રકાશદાસજી'! મહાવ્રત ચારિત્ર થઈ ગયું અને અહીં કહે જુદા. આ ક્યાંથી આવ્યું? આટલો બધો ફેર?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હા. એમ જ છે. સૂર્યથી જેમ અંધકાર ભિન્ન છે એમ ભગવાનઆત્માથી પંચમહાવ્રતના વિકલ્પ પણ તદ્દન જુદા છે. એની એ ચીજ જ નથી, એનામાં એ છે જ નહિ. એમ ભેદજ્ઞાન કર કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- અહીંયા છદ્મસ્થ એટલે અજ્ઞાની લેવાને?

ઉત્તર :- અજ્ઞાની મિથ્યાદૃષ્ટિ છદ્મસ્થ છે ને. એને અહીં .. જ્ઞાની છદ્મસ્થ છે એ તો કેવળીનું કહેલું કહે છે. અહીં કહ્યું પહેલા આવ્યું. ગણધરો આદિ સમકિતી કહે એ બધું કેવળજ્ઞાનનું કહેલું કહે છે. એ કાંઈ પોતાની કલ્પનાનું (નથી કહેતા). આ અજ્ઞાની છદ્મસ્થ

પોતાની કલ્પનાથી કરે એ વાત સાચી હોઈ શકે નહિ. કહો, સમજાણું કાંઈ? .. છે ને એ સ્થાનકવાસી સાધુ. છતા માને વેદાંત. એક જ આત્મા. સર્વજ્ઞ સિવાયની માનેલી વાત બધી જૂઠી છે. સમજાણું કાંઈ? એવા વેષમાં પડ્યા હોય એનું પણ ચાલે. સૌના ગાડા ચાલે છે. ત્વમેવ સત્ય ન ચાલે સમજ્યા વિનાનું એમ કીધું. ભગવાન કહે એ સાચું. પણ શું કીધું એણે? એનું કાંઈ ભાન ન મળે ને સાચું ક્યાંથી આવ્યું? એના ભાવનું ભાસન તો છે નહિ કે આ રાગ છે, આ સ્વભાવ છે. ભાવ વિના ભગવાને કહ્યું એ સાચું એને ક્યાંથી આવ્યું? સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હા બોલે. ત્વમેવ સત્યં.. પહેલું એનું ભાન છે અને પછી કોઈ સૂક્ષ્મ વાત હોય તો ભગવાને ... ... આગમના શાસ્ત્રથી પણ પાર ચીજ કોઈ એવી હોય. કેવળજ્ઞાની જ જાણી શકે તો ભગવાને કહ્યું ઈ સાચું. આ તો મૂળ જે વસ્તુ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રમાં ભગવાન કહે તે સાચું. ભાન વિના ક્યાંથી સાચું થઈ ગયું? સમજાણું કાંઈ?

'આનંદઘનજી'એ કહ્યું હતું એકવાર. 'આનંદઘનજી'એ ભગવાનની સ્તુતિ કરી. 'મનડું કિનહી ન લાગે હો કુંથુ જિન મનડું કિનહી ન લાગે.' ભગવાન! 'મનડું દુરારાધ્ય તેં વશ આણ્યું.. મનડું દુરારાધ્ય તેં વશ આણ્યું, તે આગમથી મતિ આંણુ આનંદઘન પ્રભુ મારું આણો તો સાચું કરીને જાણું.' હું નિર્વિકલ્પ થાઉં ત્યારે જાણું કે તમે મનને આરાધ્યું છે. મને ભાન (થયા) વિના તમે આરાધ્યું એ શી રીતે હું જાણું? સમજાણું કાંઈ? 'આનંદઘન પ્રભુ મારું આણો તો સાચું કરીને જાણું.' 'અમરચંદભાઈ'! આહાહા..! રાગનો વિકલ્પ અને ભગવાન નિર્વિકલ્પ પ્રભુ, બેના ભેદજ્ઞાન કરીને મનને જીતવું, તે હું જીતું ત્યારે મને ખબર પડે કે આ બરાબર છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

એ '**સર્વજ્ઞકા કહા હુઆ હી સત્યાર્થ હૈ.**'

'**ભાવાર્થ :- સર્વજ્ઞદેવને જીવ, પુદ્ગલ, ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, કાલ યે જાતિ અપેક્ષા છહ દ્રવ્ય કહે હૈં.**' ભગવાનના જ્ઞાનમાં છ દ્રવ્ય જાતિએ આવ્યા છે. સંખ્યાએ અનંત. એક જ આત્મા નહિ પણ અનંત આત્મા. અનંત આત્મા દરેક પરમાત્મસ્વરૂપ એવા અનંત આત્મા, એથી અનંતગુણા પરમાણુઓ, અસંખ્ય કાળાણું, એક ધર્મ, અધર્મ અને આકાશ. એ છ દ્રવ્ય. '**ઇનમેં જીવકો દર્શન-જ્ઞાનમયી ચેતનાસ્વરૂપ કહા હૈ,...**' લ્યો! ભગવાન કોણ છે આત્મા? કે એ દર્શન અને જ્ઞાન ચેતનાસ્વરૂપ છે. એ કાંઈ દયા, દાન, વ્રત ને વિકલ્પ સ્વરૂપ અને શરીરની ક્રિયા સ્વરૂપ છે નહિ.

'**જીવકો દર્શન-જ્ઞાનમયી ચેતનાસ્વરૂપ કહા હૈ,...**' ભગવાને તો. એકલું જાણવું, દેખવું એવી ચેતના તે સ્વરૂપે ભગવાનઆત્મા છે. પુણ્ય, પાપ, આસ્રવ અને બંધવાળો આત્મા છે જ નહિ. આહાહા..! જુઓ! અનાદિની ... સમજાણું કાંઈ? '**યહ સદા અમૂર્તિક હૈ...**' ભગવાનઆત્મા જાણવા-દેખવાનો સ્વભાવ તો અમૂર્તિક છે. એમાં કાંઈ રંગ, ગંધ, (રસ) સ્પર્શ નથી. '**અર્થાત્ સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણસે રહિત હૈ. પુદ્ગલ આદિ પાંચ દ્રવ્યોંકો અજીવ કહે હૈં યે અચેતન હૈં...**' લ્યો! પાંચ દ્રવ્ય. '**જડ હૈં. ઇનમેં પુદ્ગલ સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણ, શબ્દસહિત મૂર્તિક (-રૂપી) હૈ,...**' લ્યો! પુદ્ગલ સ્પર્શ, રસ, રંગ અને શબ્દ એ બધા

પુદ્ગલ શબ્દસહિત છે. આત્મા શબ્દસહિત નહિ. આહાહા..!

'ઇન્દ્રિયગોચર હૈ,...' પુદ્ગલો તો. **'અન્ય અમૂર્તિક હૈં. આકાશ આદિ ચાર તો જૈસે હૈં વૈસે હી રહતે હૈં.'** ધર્માસ્તિ, અધર્માસ્તિ, આકાશ અને કાળ. ઔર **'જીવ ઔર પુદ્ગલ કે અનાદિ સંબંધ હૈ. છદ્મસ્થકે ઇન્દ્રિયગોચર પુદ્ગલસ્કંધ હૈં ઉનકો ગ્રહણ કરકે...'** ગ્રહણ કરી એટલે પ્રેમ કરી. **'રાગ-દ્વેષ-મોહરૂપ પરિણમન કરતા હૈ...'** અજ્ઞાની પુદ્ગલનું લક્ષ કરીને રાગ-દ્વેષ અને મોહપણે પરિણમે. **'શરીરાદિકો અપના માનતા હૈ.'** શરીરને, વાણીને પોતાની માને. પોતાનું શરીર છે ને? મારું શરીર છે ને? એ તારું ક્યાંથી? એ તો જડનું છે, માટીનું છે.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- પુણ્ય કે દિ' કર્યું છે તેં? પુણ્ય કરવાનો સ્વભાવ ક્યાં છે એનો? અજ્ઞાનભાવે કર્યું છે અને અજ્ઞાનભાવે આ મળ્યું અને અજ્ઞાનભાવે કર્યું. પુણ્ય કરવાનો સ્વભાવ જીવમાં નથી. એ તો દર્શન અને જ્ઞાનચેતના સ્વરૂપ છે. ભાન નહોતું અને માન્યું હતું એ કાંઈ ચેતનાસ્વરૂપને જાણ્યું નહોતું. સમજાણું કાંઈ? ભારે વાતું, ભાઈ!

જાણીને હાથમાં દીવો લઈને પડે છે કૂવામાં. પડે કૂવામાં. આહાહા..! એને ખબર નથી કે હું એક ચૈતન્ય દીવો, પ્રકાશની મૂર્તિ (છું). મારા પ્રકાશમાં જગતની આખી ચીજ પ્રકાશી તો એક સાથે પણ એક સમયમાં જણાય જાય એવો પ્રકાશનો પુંજ પુંજ પિંડ હું છું. એ સિવાય આ બધા પુદ્ગલો આદિ ગ્રહણ કરી, લક્ષમાં લઈ, રાગ-દ્વેષ અને મોહપણે થાય. શરીરને આત્મા માને. શરીર, દેહ, બાયડી, છોકરા, કુટુંબ, એ અમારા... અમારા...અમારા. ધૂળમાંય તારા નથી, સાંભળને! આ છોકરા અમારા. આ પૈસા અમે ભેગા કર્યા છે. અમારા બાપ કાંઈ મૂકીને નહોતા ગયા અમે આ બધું બાવડેબળુકે ભેગું કર્યું છે. બાવડાના બળે કર્યું છે. ધૂળેય કરી નથી. બાવડું ક્યાં તારું હતું? આહાહા..! એય..! 'પોપટભાઈ'! 'પોપટભાઈ' ક્યાં તમારા બાપા કાંઈ મૂકી ગયા હતા? એણે ભેગું કર્યું છે ને એમ કહે ને માણસો? 'પોપટભાઈ'ના બાપા પાસે ક્યાં હતું? આ બધા ૫૦-૫૦ લાખ, ૬૦-૬૦ લાખ એના બાપ પાસે ક્યાં હતા? આ '..ભાઈ' એ તો સાધારણ હતા. એના બાપ હતા ૩૦ રૂપિયાનો પગાર મળતો. ... મગજ અસ્થિર હતું એનું. ૩૦ રૂપિયાનો પગાર. પછી એમ કહે અમે હોંશિયાર થયા, બરાબર આવડ્યું માટે અમને ભેગું કરતા આવડ્યું. મિથ્યાત્વ ભેગું કર્યું છે. 'પોપટભાઈ'! તમારા બાપ પાસે હતું આ બધું?

'શરીરાદિકો અપના માનતા હૈ...' છે ને? આપા આપા માને. આપો કહેવાય ને? **'તથા ઇષ્ટ-અનિષ્ટ માનકર રાગ-દ્વેષરૂપ હોતા હૈ.'** લ્યો! આ ઠીક છે અને અઠીક. અરે..! ઠીક-અઠીક હતું કે દિ' જગતમાં? એકલો જાણનાર-દેખનાર. જગતમાં ઠીક-અઠીક કોઈ ચીજ છે નહિ. જ્ઞેય છે. આત્મા જ્ઞાતા અને એ જ્ઞેય છે. જાણનાર. બાકી કોઈ ઠીક-અઠીક ચીજ જગતમાં છે નહિ. અજ્ઞાની ઠીક-અઠીક કલ્પી મિથ્યાત્વભાવે, મિથ્યાત્વ અને રાગ-દ્વેષને ઉત્પન્ન કરે છે.

'ઇસસે નવીન પુદ્ગલ કર્મરૂપ હોકર બંધકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ, યહ નિમિત્ત-નૈમિત્તિક

ભાવ હૈ,...' મોહભાવ કરે રાગ-દ્વેષ (કરે) અને કર્મ એની મેળાએ બંધાય અને કર્મનો ઉદય હોય અને આત્મા પોતાની મેળાએ વિકાર કરે એવો નૈમિત્તિક ભાવ છે, લ્યો. '**ઈસપ્રકાર યહ જીવ અજ્ઞાની હોતા હુઆ જીવ-પુદ્‌ગલકે ભેદકો ન જાનકર...**' એમ છે ને પાઠમાં? '**जीवाजीवविहत्ती**' વિભક્ત-ભેદ એમ ન જાણતા. મૂળ પાઠમાં છે. આહાહા..! '**ભેદકો ન જાનકર મિથ્યાજ્ઞાની હોતા હૈ.**' ભેદ તો જાણતો નથી. હું કોણ અને આ કોણ? આહાહા...! પંચમહાવ્રતનો વિકલ્પ ઉઠે એ આત્માનો નથી, એ રાગ છે, વિકાર છે અને દુઃખ છે. અજીવ છે. એ અજીવ અને જીવનું જ્ઞાન નથી એ મિથ્યાજ્ઞાની.

'**ઈસલિયે આચાર્ય કહતે હૈં કિ જિનદેવકે મતસે જીવ-અજીવકા ભેદ જાનકર...**' ભગવાનના અભિપ્રાયથી જીવ-અજીવની જુદાઈ જાણી '**સમ્યગ્દર્શનકા સ્વરૂપ જાનના.**' સમ્યગ્જ્ઞાન બરાબર ભેદજ્ઞાન કરીને કરવું. એ ભેદજ્ઞાન તે જ્ઞાન, હોં! એમ અહીં સિદ્ધ કરવું છે. રાગ અને શરીરથી આત્માનું ભેદપણું તે જ્ઞાન તે જ્ઞાન. '**ઈસ પ્રકાર જિનદેવને કહા વહ હી સત્યાર્થ હૈ. પ્રમાણ-નયકે દ્વારા ઐસે હી સિદ્ધ હોતા હૈ...**' ભગવાને કહ્યું એ પ્રમાણ અને નિશ્ચય-વ્યવહારથી એવી રીતની વાત સાબિત થાય છે. '**ઈસલિયે જિનદેવ સર્વજ્ઞ સબ વસ્તુકો પ્રત્યક્ષ દેખકર કહા હૈ.**' લ્યો! '**અન્યમતી છદ્મસ્થ હૈં, ઈન્હોંને અપની બુદ્ધિમેં આયા વૈસે હી કલ્પના કરકે કહા હૈ...**' અજ્ઞાનીએ. '**વહ પ્રમાણસિદ્ધ નહીં હૈ. ઈનમેં કઈ વેદાંતી તો એક બ્રહ્મમાત્ર કહતે હૈં,...**' કલ્પના છે અજ્ઞાનીની. સમજાણું કાંઈ? સુધરેલામાં અત્યારે આ બહુ ચાલ્યું છે. એક બ્રહ્મ, અદ્વૈત. બસ. બીજું કાંઈ નહિ. અજ્ઞાનીઓએ કલ્પનાથી એવું મનાવ્યું છે.

મુમુક્ષુ :- એણે માન્યું કેવી રીતે?

ઉત્તર :- માન્યું અજ્ઞાનીએ. એ તો કહે છે.

'**વેદાંતી તો એક બ્રહ્મમાત્ર કહતે હૈં, અન્ય કુછ વસ્તુભૂત નહીં હૈ માયારૂપ અવસ્તુ હૈ...**' પાછી માયા કહે પણ પાછી અવસ્તુ. સમજાણું કાંઈ? '**કઈ નૈયાયિક, વૈશેષિક જીવકો સર્વથા નિત્ય સર્વગત કહતે હૈં,...**' લ્યો! કેટલાક તો આખા વ્યાપક કહે. '**જીવકે ઔર જ્ઞાનગુણકે સર્વથા ભેદ માનતે હૈં...**' કેટલાક એ ગુણી ગુણ જુદા તદ્દન, એમ કેટલાક માને. એ મૂઢ પોતાની કલ્પનાથી કહે છે. '**સર્વથા ભેદ માનતે હૈં ઔર અન્ય કાર્યમાત્ર હૈં ઉનકો ઈશ્વર કહતે હૈં,...**'એમ માને. આ બધું કરે એ ઈશ્વર કરે, ભાઈ! આપણે ક્યાં, કર્તા હર્તા ઈશ્વર છે. એમ અજ્ઞાની મૂઢ માને. સમજાણું કાંઈ? એય..! અજ્ઞાનીઓએ પોતાની કલ્પનાથી આ બધું માન્યું છે. એ સમ્યગ્જ્ઞાન નહિ, મિથ્યાજ્ઞાન.

'**કઈ સાંખ્યમતી પુરુષકો ઉદાસીન ચૈતન્યસ્વરૂપ માનકર સર્વથા અકર્તા માનતે હૈં,...**' લ્યો! બિલકુલ આત્મા રાગનો પણ કર્તા નથી અને પર્યાયનો કર્તા નથી એમ માને છે. '**જ્ઞાનકો પ્રધાનકા ધર્મ માનતે હૈં.**' એ જ્ઞાનને રજો, સત્વ, તમો એનો ગુણ માને. આવે છે રજો, સત્વ, તમો એનો એ જ્ઞાન ધર્મ છે. જ્ઞાન આત્માનો ધર્મ નહિ. એમ અજ્ઞાની પોતાની કલ્પનાથી અનેક પ્રકારે કહે છે. '**કઈ બૌદ્ધમતી સર્વ વસ્તુકો ક્ષણિક માનતે હૈં, સર્વથા**

અનિત્ય માનતે હૈં, ઇનમેં ભી અનેક મતભેદ હૈં, કઈ વિજ્ઞાનમાત્ર તત્ત્વ માનતે હૈં, કઈ સર્વથા શૂન્ય માનતે હૈં, કોઈ અન્યપ્રકાર માનતે હૈં. મીમાંસક કર્મકાંડમાત્ર હી તત્ત્વ માનતે હૈં,...' લ્યો! કર્મકાંડ કાંઈક કરવું એ જ તત્ત્વ છે. બાકી જ્ઞાનમાત્ર તત્ત્વ બીજું છે નહિ. એમ **'જીવકો અણુમાત્ર માનતે હૈં તો ભી કુછ પરમાર્થ નિત્ય વસ્તુ નહીં હૈ-ઇત્યાદિ માનતે હૈં.'** લ્યો! વગેરે.. વગેરે... કહેશે હવે. (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

પ્રવચન નં. ૭૮, ગાથા-૪૧ થી ૪૩, બુધવાર, ભાદરવા સુદ ૨, તા.૨-૯-૭૦

'મોક્ષપાહુડ' ગાથા-૪૧. જિનવર ભગવંતે કહેલા જીવ અને અજીવ એ બેમાં નવેય તત્ત્વને સમાડી દીધું. બેનું ભેદજ્ઞાન કરીને સાચું તત્ત્વજ્ઞાન પ્રગટ કરવું. અને ભગવાને કહેલાં બે તત્ત્વો જીવ-અજીવ એ જ સાચા છે. અન્યમતિએ અનેક પ્રકારના કહ્યા એ સાચા નથી. અહીં સુધી આવ્યું છે, જુઓ!

'ચાર્વાકમતી જીવકો તત્ત્વ નહીં માનતે હૈં,...' કેટલાક નાસ્તિક છે એ તો જીવ માનતા નથી. **'પંચભૂતોંસે જીવકી ઉત્પત્તિ માનતે હૈં. ઇત્યાદિ બુદ્ધિકલ્પિત તત્ત્વ માનકર પરસ્પરમેં વિવાદ કરતે હૈં,વહ યુક્ત હી હૈ-વસ્તુકા પૂર્ણસ્વરૂપ દિખતા નહીં હૈં તબ જૈસે અંધે હસ્તીકા વિવાદ કરતે હૈં...'** હાથી હાથી. એક પૂંછડાને હાથી માને. એક એક અંગને માને. આખો હાથી તો દેખ્યો નથી. આંધળાઓ એક એકને પકડીને માને, એમ અજ્ઞાની આત્માનું વાસ્તવિક પૂર્ણ સ્વરૂપ સર્વજ્ઞે જોયું એવું એને જાણવામાં નથી. તેથી કલ્પિત કલ્પીને આવો આત્મા હોય, નાનો હોય, મોટો હોય, વ્યાપક હોય. એક જણો તો કહે, અહીં આવ્યો હતો ને? અણુમાત્ર હોય. નાનામાં નાનો આટલો જ આત્મા હોય. એક વળી કહે સર્વવ્યાપક હોય. એ બધા મિથ્યાદૃષ્ટિ પોતાની કલ્પનાએ તત્ત્વને વર્ણવ્યું છે.

'વૈસે વિવાદ હી હોતા હૈ, ઇસલિયે જિનદેવ સર્વજ્ઞને વસ્તુકા પૂર્ણરૂપ દેખા હૈ...' દેખો! **'जिणवरमएण'** શબ્દ હતો ને અંદર? **'जिणवरमएण'** જિનવર પરમેશ્વરે (જોયું) સર્વજ્ઞ સ્વભાવ આત્માનો છે. આ આત્મા છે એનો સ્વભાવ જ સર્વજ્ઞ છે. એટલે જેણે અનાદિ અનંતકાળથી જેને સર્વજ્ઞપદ પ્રગટ્યું છે. સર્વજ્ઞશક્તિ પણ અનાદિની છે અને સર્વજ્ઞની વ્યક્તિ પણ અનાદિની છે જગતમાં. સમજાણું કાંઈ? એવા સર્વજ્ઞે આ સર્વજ્ઞસ્વરૂપ આત્મા, એવા અનંત આત્માઓ, એથી અનંતગુણા પરમાણુઓ ભગવાને જોયા એનું પ્રમાણ નયથી **'અનેકાંતરૂપ સિદ્ધ હોતા હૈ.'** દ્રવ્ય પર્યાય સ્વરૂપ સિદ્ધ છે. એક એક દ્રવ્ય અને એક એક પર્યાય નયનો વિષય એ પણ ત્યાં જિનવર માર્ગમાં સાબિત થાય છે.

'ઇનકી ચર્ચા હેતુવાદકે જૈનકે ન્યાય-શાસ્ત્રોંસે જાની જાતી હૈ, ઇસલિયે યહ ઉપદેશ હૈ-જિનમતમેં જીવાજીવકા સ્વરૂપ સત્યાર્થ કહા હૈ...' **'अवियत्थं'** શબ્દ પડ્યો છે ને? **'अवियत्थं'** વીતરાગ માર્ગ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે જીવનું, અજીવનું સ્વરૂપ બરાબર કહ્યું છે. જેવું છે

એવું જાણીને કહ્યું છે. '**ઉસકો જાનના સમ્યગ્જ્ઞાન હૈ, ઈસ પ્રકાર જાનકર જિનદેવકી આજ્ઞા માનકર સમ્યગ્જ્ઞાનકો અંગીકાર કરના,...**' દર્શનની વ્યાખ્યા આવી હતી. આ સમ્યગ્જ્ઞાનની છે. ૪૦માં સમ્યગ્દર્શનની કીધી કે સમ્યગ્દર્શન આ જગતમાં સાર છે. પછી ૪૧માં જ્ઞાનની આવી. હવે ૪૨માં ચારિત્રની આવે છે. સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાનપૂર્વક ચારિત્ર હોય એને મોક્ષનો માર્ગ કહેવામાં આવે છે. એ ચારિત્રની વ્યાખ્યા કહેશે.

आगे सम्यक चारित्रका स्वरुप कहते हैं :–

ગાથા-૪૨

जं जाणिऊण जोई परिहारं कुणइ पुण्णपावाणं।
तं चारित्तं भणियं अवियप्पं कम्मरहिएहिं।।४२।।

यत् ज्ञात्वा योगी परिहारं करोति पुण्यपापानाम्।
तत् चारित्रं भणितं अविकल्पं कर्मरहितैः।।४२।।

તે જાણી યોગી પરિહરે છે પાપ તેમ જ પુણ્યને,
ચારિત્ર તે અવિકલ્પ ભાખ્યું કર્મરહિત જિનેશ્વરે. ૪૨.

अर्थ :– योगी ध्यानी मुनी उस पूर्वोक्त जीवाजीवके भेदरूप सत्यार्थ सम्यग्ज्ञानको जानकर पुण्य तथा पाप इन दोनोंका परिहार करता है, त्याग करता है वह चारित्र है, जो निर्विकल्प है अर्थात् प्रवृत्तरूप क्रियाके विकल्पोंसे रहित है वह चारित्र घातिकर्मसे रहित ऐसे सर्वज्ञदेवने कहा है।

भावार्थ :– चारित्र निश्चय–व्यवहारके भेदसे दो भेदरूप है, महाव्रत–समिति–गुप्तिके भेदसे कहा है वह व्यवहार है। इसमें प्रवृत्तिरूप क्रिया शुभकर्मरूप बंध करती है और इन क्रियाओंमें जितने अंश निवृत्ति है (अर्थात् उसीसमय स्वाश्रयरूप आंशिक निश्चय–वीतराग भाव है) उसका फल बंध नहीं है, उसका फल कर्मकी एकदेश निर्जरा है। सब कर्मोंसे रहित अपने आत्मस्वरूपमें लीन होना वह निश्चयचारित्र है, इसका फल कर्मका नाश ही है, यह पुण्य–पापके परिहाररूप निर्विकल्प है। पापका तो त्याग मुनिके है ही और पुण्यका त्याग इस प्रकार है।

शुभक्रियाका फल पुण्य कर्मका बंध है उसकी वांछा नहीं है, बंधके नाशका उपाय निर्विकल्प निश्चयचारित्रका प्रधान उद्यम है। इस प्रकार यहाँ निर्विकल्प अर्थात् पुण्य–पापसे रहित ऐसा निश्चयचारित्र कहा है। चौदहवें गुणस्थानके अंतसमयमें पूर्ण चारित्र होता है, उससे लगता ही मोक्ष होता है ऐसा सिद्धांत है।।४२।।

ગાથા-૪૨ ઉપર પ્રવચન

૪૨ ગાથા.

जं जाणिऊण जोई परिहारं कुणइ पुण्णपावाणं।
तं चारित्तं भणियं अवियप्पं कम्मरहिएहिं।।४२।।

જ્ઞાનની સાથે મેળવ્યું.

જુઓ! અજ્ઞાની ચારિત્ર કોને કોને માને છે? કોઈ પંચમહાવ્રતના વિકલ્પને ચારિત્ર માને, કોઈ દયા-દાનના ભાવને ચારિત્ર માને. એ બધી ચારિત્રની વ્યાખ્યા તદ્દન જૂઠી છે. સમજાણું કાંઈ?

'**અર્થ :- યોગી ધ્યાની મુનિ ઉસ પૂર્વોક્ત જીવાજીવકે ભેદરૂપ સત્યાર્થ સમ્યગ્જ્ઞાનકો...**' દેખો! ઓલાની સાથે મેળવ્યું. પહેલું તો રાગ અને અજીવથી મારી ચીજ ભિન્ન છે એવું જેને સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાન થયું છે પણ પુણ્ય અને પાપના ભાવ હજી વર્તે છે. એથી કહે છે કે જેને '**ઉસ પૂર્વોક્ત જીવાજીવકે ભેદરૂપ સત્યાર્થ સમ્યગ્જ્ઞાનકો જાનકર...**' એને બરાબર જાણીને ભગવાનઆત્મા નિર્મળાનંદ શુદ્ધ પૂર્ણ છે, દયા, દાન વ્રતના વિકલ્પ એ આસ્રવ અને રાગ છે, કર્મ ને શરીર ને વાણી તે અજીવ છે. એમ અજીવ આસ્રવ અને આત્માનું ભેદજ્ઞાન કરી પછી એને ચારિત્ર લેવું. એ ચારિત્ર એટલે શું? એ કહે છે.

'**પુણ્ય તથા પાપ ઈન દોનોંકા પરિહાર કરતા હૈ, ત્યાગ કરતા હૈ વહ ચારિત્ર હૈ,...**' શુભ અને અશુભરાગ, એના રહિત આત્માના આનંદના સ્વરૂપનું જ્ઞાન અને શ્રદ્ધા છે એમાં સ્થિરતા કરવી આનંદમાં, એનું નામ ચારિત્ર છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ? '**પુણ્ય તથા પાપ ઈન દોનોંકા પરિહાર કરતા હૈ, ત્યાગ કરતા હૈ વહ ચારિત્ર હૈ,...**' '**ઘાતિકર્મસે રહિત ઐસે સર્વજ્ઞદેવને કહા હૈ.**' લ્યો! કોણે કહ્યું છે આ? '**भणियं**' ભગવાને કહ્યું છે. સર્વજ્ઞ પરમાત્માએ આ ચારિત્ર કહ્યું છે. જ્ઞાનક્રિયાભ્યામ મોક્ષ. એ જ્ઞાન કોણ? કે વિકલ્પ જે રાગ એનાથી ભિન્ન આત્માનું જ્ઞાન તે જ્ઞાન અને રાગરહિત સ્વરૂપમાં સ્થિરતા તે ક્રિયા અને તે ચારિત્ર. સમજાણું કાંઈ? એ ભગવાન, જેણે ચાર કર્મનો નાશ કરી અને સર્વજ્ઞદેવ પ્રગટ થયા એમણે આવું ચારિત્ર કહ્યું છે. અજ્ઞાનીઓ બીજી રીતે ચારિત્ર માને છે, એમ કહે છે.

ઓલામાં પણ એમ કહ્યું હતું ને કે આખા ઉપદેશનો સાર સમકિત લેવો. શ્રમણ અને શ્રાવક બેયને. ૪૧માં એમ કહ્યું વીતરાગદેવે જીવ-અજીવની વ્યાખ્યા જે કરી એવું એને ભેદજ્ઞાન કરવું, અહીં કહે છે, વીતરાગદેવે ચારિત્ર જેને કહ્યું તે ચારિત્ર અંગીકાર કરવું. પોતાનો આત્મા રાગના વિકલ્પરહિત શુદ્ધ આનંદ અને જ્ઞાનનો સ્વભાવ (છે). રાત્રે કહ્યું હતું કે જેમ આકાશનો અંત નથી, કાળનો અંત નથી એમ આત્માના એક એક ગુણના ભાવનો અંત નથી. સમજાણું કાંઈ? ક્ષેત્રનો અંત છે ક્યાંય આકાશનો? કે હવે આકાશ નથી. એમ કાળનો ક્યાંય આદિ છે કે આ કાળ અહીંથી શરૂ થાય છે ? અનંત... અનંત... અનંત... એમ કાળનો જેમ

છેડો નથી, અંત નથી, ક્ષેત્રનો અંત નથી. એમ ભગવાનઆત્માના જ્ઞાનગુણના સ્વભાવનો અંત નથી. એવો અનંત જ્ઞાનસ્વભાવ આત્મામાં પડ્યો છે. સમજાણું કાંઈ? એવો અનંત આનંદ સ્વભાવ આત્મામાં પડ્યો છે. એવો અનંત શ્રદ્ધાસ્વભાવ આત્મામાં પડ્યો છે. એવો એક એક ગુણ અનંત છે, ભાવ અનંત છે. બહુ ઝીણી વાત છે.

ક્ષેત્ર અસંખ્યપ્રદેશી શરીર પ્રમાણે ભલે હો. ક્ષેત્રની મહત્તા નથી. એના સ્વભાવમાં ઊંડું... ઊંડું... ઊંડું... ગંભીરપણું, ઊંડે... ઊંડે... ઊંડે... ઉતરતા વર્તમાન પર્યાયને ઊંડે-ઊંડે વાળતા અનંત સ્વભાવને પકડે એનું નામ સમ્યગ્દર્શન અને જ્ઞાન છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? અને પછી ચારિત્ર. આહા..! એ તો અલૌકિક વાત છે! પુણ્ય-પાપના વિકલ્પોથી રહિત સ્વરૂપની રમણતાની દશા. વૈરાગી જીવો માતા પાસે જ્યારે રજા માગે છે. આઠ-આઠ વર્ષના બાળકો, હોં! હે મા! મને ક્યાંય ચેન પડતું નથી મારા આનંદ સિવાય, બા! હું તો હવે વનમાં ચાલ્યો જાવ છું. આહાહા..! માણસનો જ્યાં પગરવ નથી. રસ્તો જ્યાં માણસનો નથી. માતા! મને રજા દે. અમારો આત્મા આનંદસ્વરૂપ છે એનું ભાન છે અમને, અમને એનું જ્ઞાન થયું છે. પણ અમારે હવે અંતર રમણતા માટે માતા! વનવાસમાં અમે જશું. ત્યાં એકલા આત્માને સાધશું. શેઠ!

મુમુક્ષુ :- વનવાસમાં મળે છે?

ઉત્તર :- વનવાસમાં જઈને મળે અહીંથી. ન્યાં ક્યાં મળે વનવાસમાં તો?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- લડકા, દીક્ષિત હોતા હૈ ન દીક્ષિત? તો એની માને કહે છે. શાસ્ત્રમાં ઘણું આવે છે. શ્વેતાંબરમાં એક મૃગા પુત્ર (આવે) છે. જેને ઘરે મણિરત્નની લાદી. લાદી સમજ્યા? આ પત્થર. મણિરત્નની લાદીઓ અને ૩૨ કન્યા રાજાની રાણી-દીકરીઓ મોટી. એવો વૈરાગ્ય થયો. એવું આવે છે શાસ્ત્રમાં. આદિપુરાણમાં બીજી રીતે આવે છે. બધા ઘણાં (આવે છે). સુકુમાલ સ્વામી આદિ એકે એક મુનિઓ. આમ વૈરાગ્ય થાય છે અંદરમાં. તો કહે છે, માતા! રજા દે. 'ક્ષણ રે ન રાખું રે આ સંસારમાં.. મારી મોહી રે હવે નહિ રે રાખું આ સંસારમાં.' એમ રુંવાટા ઊભા થાય એવા વૈરાગ્યથી વાત એની માને કરે. માની આંખમાંથી આંસુ ચાલ્યા જાય. બેટા! ચાલ્યો જા, ભાઈ! રસ્તો તો એ છે. તારે ને મારે બેયને. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- કોણ કરે? રસ્તા બધા છે. સિંહના રસ્તા હશે ત્યાં ચાલતા હશે. સિંહ માટે રસ્તા કર્યા હશે વનમાં જવાના?

મુમુક્ષુ :- સડક બનાવી હશે.

ઉત્તર :- સડકું કરી હશે ન્યાં. મુનિઓ તો ફાટેલ પ્યાલા અંદરથી હોય છે. આહાહા..! મુનિ એટલે શું દશા! પરમેશ્વર. ચાલતા પરમેશ્વર. આહાહા..! જેને વ્રતના, અવ્રતના વિકલ્પોથી રહિત ચારિત્ર જેને અંતરમાં પ્રગટ્યા છે. આનંદની લહેર કરે છે એ તો. સમજાણું કાંઈ? 'પોપટભાઈ'! ત્યાં ખાવા-પીવામાં અને મજા કરવામાં રહેતા રહેતા કલ્યાણ થાય એમ નથી એમ કહે છે. એને આત્માનું દર્શન અને જ્ઞાન પ્રગટ્યા પછી પણ પુણ્ય-પાપનો ત્યાગ

કરી. ભાષા તો શું (આવે)? ઉપદેશ તો એમ જ આવે ને? બાકી સ્વરૂપમાં ઠરવું એમાં પુણ્ય-પાપનો ત્યાગ થઈ જાય છે. સમજાણું કાંઈ?

એ માતા પાસે રજા લેતા લેતા.. આપણે આવે છે ને ભાઈ? 'પ્રવચનસાર' ચરણાનુયોગ છેલ્લો અધિકાર. માતા-પિતા પાસે રજા માગે છે. 'પ્રવચનસાર' ત્રીજો અધિકાર. માતા! આ શરીરની તું માતા, હોં! આ આત્માની નહિ. મા મને રજા દે. અમારી અનુભૂતિ, આત્માની અનુભૂતિ માતા પાસે જવા માગીએ છીએ. આહાહા..! અમે જે આનંદનો નાથ એવો જે અમને અનુભવમાં આવ્યો છે, અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર અંદર ડોલે છે પ્રભુ! એ અમને જ્ઞાનમાં, શ્રદ્ધામાં, અનુભવમાં આવ્યો છે. પ્રભુ માતા! રજા દે હવે. અમે અંતર સ્વરૂપમાં ઠરવા માગીએ છીએ. 'પ્રવચનસાર' ત્રીજા ભાગમાં આવે છે. પત્નીને કહે છે કે હે શરીરની રમાડનારી, શરીરને રમાડનારી. મને રમાડનારી નહિ, હું તો આત્મા છું. રજા દે. મારી અનુભૂતિની પત્નિ મારી અનુભૂતિ. આહાહા..! આ તો દર્શન-જ્ઞાન સહિતની વાત છે, હોં! હા તેથી પહેલા દર્શન-જ્ઞાનની વ્યાખ્યા કરી ગયા. સમજાણું કાંઈ? સંધિ કરીને પછી ચારિત્રની વાત છે. આહાહા..! ધન્ય અવતાર! જેને કેવળજ્ઞાન આમ હાથમાં-હથેળીમાં વર્તે છે એવી ચારિત્રદશા! 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહે છે કે, ભાઈ! એ ચારિત્ર '**जं जाणिऊण**' એમ. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનમાં બરાબર આત્માને ઓળખી, આત્માનો અનુભવ કરી, ભાઈ! એ પુણ્ય અને પાપને છોડ. આહાહા..! એ દયા, દાન, વ્રતનો વિકલ્પ પણ આસ્રવ છે.

મુમુક્ષુ :- બધી વાત કઠણ બહુ લાગે છે.

ઉત્તર :- બાપુ! માર્ગ તો આ છે, ભાઈ! આહાહા..! એના ચાર ગતિના દુઃખો એણે વેઠ્યા છે એની ખબર નથી. દુઃખ એટલે પ્રતિકૂળતા એ નહિ. આકુળતા એ દુઃખ છે. પ્રતિકૂળતાએ દુઃખી એમ નહિ. સ્વર્ગમાં પણ આત્મા દુઃખી છે. આહાહા..! કેમ? આનંદસ્વરૂપમાંથી ખસીને એ અનુકૂળતાની વાસનામાં જ્યાં આમ આવે છે એ અગ્નિનો દાહ છે. એ દુઃખ છે, એ દુઃખ છે. સમજાણું કાંઈ?

કહે છે, આહા..! '**अवियप्पं कम्मरहिएहिं**' જેને સર્વજ્ઞપણું પ્રગટ્યું હતું એવા પરમાત્માએ ચારિત્રની આ વ્યાખ્યા કરી છે. લોકો આ બહારથી માંડે વ્રત ને તપ ને ત્યાગ. ભાઈ! એ તો બધી વિકલ્પની વૃત્તિઓ છે. એ વૃત્તિનું ઉત્થાન છે, ભાઈ ! એ તો વૃત્તિ આસ્રવ છે. એ સંવર ધર્મ નહિ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- વસ્તુ પણ વસ્તુ જ આવી છે ને? વસ્તુ જ આવી આનંદમૂર્તિ પ્રભુ એમાં ઠરવું એ ચારિત્ર છે. આ વ્રત ને તપ ને આ કરું ને તે કરું એ તો બધા વિકલ્પોનો, લાગણીનું ઉત્થાન રાગ અને દુઃખ છે. સમજાણું કાંઈ?

આ રાજાના રાજકુંવરો પણ ચાલ્યા જાય છે. અંદરથી વૈરાગ્ય થાય છે આત્માનું ભાન, પછી ચારિત્ર માટે (જંગલમાં ચાલ્યા જાય છે). જંટિયા તાણે રાણીઓ. સોનાના રંગ જેવી જે રાણીઓના શરીર ચંદન, સુંવાળા ને અરે..! સુગંધ મારતી હોય ને ભમરા (એની આજુબાજુ) ફર્યા કરતા હોય. અરે..! અમારો આનંદનો નાથ જ્યાં ભમરો આત્મા ત્યાં ફરે એ

અમારું ચારિત્ર છે. આ માંસ ને હાડકા... આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એવી ક્રિયાઓમાં, વાસનામાં ભગવાન! હું અનંતવાર રોકાઈ ગયો. એમ કહે છે. મારા સ્વરૂપના આનંદમાં હું આવ્યો નહિ. સમજાણું કાંઈ?

કહે છે કે દેવના પરિહાર. એ કોણે કહ્યું ચારિત્ર? '**ઘાતિકર્મસે રહિત ઐસે સર્વજ્ઞદેવને કહા હૈ.**' આહાહા..! આ વસ્તુનું સ્વરૂપ એવું છે ત્યાં હવે લોકો એમ કહે કે લ્યો, આવું ચારિત્ર ન હોય એને ચારિત્ર ન માને. આ ક્રિયાઓ બધી કરે એને ચારિત્ર ન માને. બાપુ! માર્ગ એ નથી, ભાઈ! આ તો વસ્તુનો સ્વભાવ છે તે માર્ગ છે. દુનિયા કલ્પીને બેસે અને ન માને ત્યારે (એમ કહે કે) એને માનતા નથી, દેવ-ગુરુને માનતા નથી. ક્યાં માને? ભગવાન સ્વતંત્ર છે, ભાઈ! સમજાણું કાંઈ? આહા..!

ચારિત્ર એટલે આત્માના આનંદના જેને સ્વાદ આવ્યા છે. એ અતીન્દ્રિયનો સ્વાદ આવ્યો છે સમ્યગ્દર્શન અને જ્ઞાનમાં. એ સ્વાદને વિશેષ લેવા માટે સ્થિર થવું એનું નામ ચારિત્ર છે. આહાહા..! એય..! 'પ્રકાશદાસજી'! શું થઈ ગયું ચારિત્રમાં? આનંદનો નાથ આનંદનો ઢીમ પ્રભુ છે. અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર આત્મા છે. શેઠ ! 'શોભાલાલજી'! આ તમારું સાગર આવ્યું. આહાહા..!

કહ્યું નહિ? આકાશ અને કાળનો અંત ક્યાં? ભગવાન! એ અંત નથી એને જાણનારના ભાવનો અંત શુ? આહાહા..! '**णाणसहावाधियं मुणदि आदं**' રાગના વિકલ્પથી ભિન્ન ભગવાન, એવા પૂર્ણાનંદના નાથને પકડી અને જેણે આનંદના વેદન કર્યા છે, એ આનંદના ઉગ્ર વેદન માટે પુણ્ય અને પાપને છોડીને ઠરે તો આનંદની ઉગ્રતા આવે એમ કહે છે. પંડિતજી! આહાહા..! ભાઈ! આ તો તારો માર્ગ જ આ છે ને, નાથ! બીજો કોઈ માર્ગ કહે એથી શું થાય? એથી સત્ય કાંઈ અસત્ય થઈ જાય? સમજાણું કાંઈ? અનંતવાર એવા દુઃખમાં પીડાઈને એકલો મર્યો, એકલો જન્મ્યો. કોઈ સહાય નહોતી સાથે. જન્મતા વખતે હતું કોઈ મદદગાર? મરતાં?

મુમુક્ષુ :- અત્યારે કોણ છે?

ઉત્તર :- અત્યારે કોણ છે? પણ આ તો જન્મ-મરણના એ વખતે આમ. 'કાઢો કાઢો રે એને સૌ કહે. જાણે જન્મ્યો જ નહોતો.' દેહ છૂટી જાય. મોટા રળી રળી પાપ કરીને મરી ગયો, બધું કરીને, બધાને મૂકીને. કાઢો, ઝટ કાઢો, ઝટ કાઢો. 'પોપટભાઈ'! જલ્દી કરો. જીવાત પડશે નહિતર, વળી એમ કહે. સમુર્છિમ ભગવાન કહે છે કે લાંબો કાળ .. પણ ઝટ કાઢો. એય..! શેઠ! આ બંગલા-બંગલા પડ્યા રહેશે, હોં! આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- પડ્યા જ છે.

ઉત્તર :- પડ્યા જ છે એમાં. એ ક્યાં ગરી ગયા હતા અહીં? આહાહા..!

જરીએ જેને ક્ષણ પણ ચેન પડતું નથી આત્મા સિવાય, એ જીવો વિકલ્પનો ત્યાગ કરીને સ્વરૂપમાં રમે છે તેને ચારિત્ર કહેવામાં આવે છે. એને ચારિત્ર ભગવાન ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરે (ચારિત્ર કહ્યું છે). કહ્યું ને? '**વહ ચારિત્ર ઘાતિકર્મસે રહિત ઐસે સર્વજ્ઞદેવને કહા હૈ.**' આહાહા..! હજી એની શ્રદ્ધા તો કરે કે ચારિત્ર આવું હોય. સમજાણું કાંઈ?

કેવી છે નિર્વિકલ્પ પ્રવૃત્તિરૂપ ક્રિયા? **'અર્થાત્ પ્રવૃત્તિરૂપ ક્રિયાકે વિકલ્પોંસે રહિત હૈ...'** લ્યો! **'अवियप्पं'** છે ને? એ ચારિત્ર કેવું છે? કે વિકલ્પરહિત છે. દયા, દાન, વ્રતના વિકલ્પથી રહિત છે ચારિત્ર. ચારિત્ર નવ તત્ત્વમાં હજી સંવર-નિર્જરા કોને કહેવી એની શ્રદ્ધાની ખબર ન મળે. આ તો ચારિત્ર સંવર-નિર્જરા. એ તત્ત્વની ખબર ન મળે અને એમ શ્રદ્ધા થઈ જાય. સમજાણું કાંઈ? નિર્વિકલ્પ પ્રવૃત્તિરૂપ ક્રિયા. આ સમિતિ, આ પાળું, આને ન મારું, આને આ કરું, આને ધ્યાન રાખું એ બધી પ્રવૃત્તિરૂપ વિકલ્પ છે એ તો રાગ છે. એ **'વિકલ્પોંસે રહિત હૈ...'** આહાહા..! કેટલી વાત! ભાઈ! ત્યારે આ ચારિત્ર વિના તારી મુક્તિ ક્યાંય છે નહિ. કેમકે ચારિત્ર એટલે સ્વરૂપમાં રમણતા, રમણતા થતાં અસ્થિરતા નાશ થઈ જાય છે. એમ એને શ્રદ્ધામાં લેવું જોઈએ ને? સમજાણું કાંઈ? ચારિત્ર આવું કહેવાય, એને કહેવાય. આગળ કહેશે. ૪૨ ચાલે છે ને આ? ૪૩માં કહેશે. દર્શનની વ્યાખ્યા કરી ગયા, જ્ઞાનની (કરી), આ ચારિત્રની. પછી કહેશે કે શક્તિ ન હોય તો ગોટા વાળીશ નહિ. શ્રદ્ધા તો સાચી આવી રાખજે. સમજાણું કાંઈ? એ કહેશે હમણાં. પછી આવે છે, હોં! હવે આનો ભાવાર્થ ૪૨ ગાથાનો.

'ભાવાર્થ :- ચારિત્ર નિશ્ચય-વ્યવહારકે ભેદસે દો ભેદરૂપ હૈ, મહાવ્રત-સમિતિ-ગુપ્તિકે ભેદસે કહા હૈ વહ વ્યવહાર હૈ.' એ તો વ્યવહાર ચારિત્ર પુણ્યબંધનું કારણ. પંચમહાવ્રત સમિતિ, ગુપ્તિ ભેદ કહ્યું એ તો વ્યવહાર છે. **'ઈસમેં પ્રવૃત્તિરૂપ ક્રિયા શુભકર્મરૂપ બંધ કરતી હૈ...'** એ તો પુણ્યના બંધનું કારણ છે. એ ચારિત્ર છે નહિ. આમાં ખુલાસો વધારે નથી. પાઠમાં છે ને? **'अवियप्पं'** એનો ખુલાસો કર્યો છે. પંચમહાવ્રતના પરિણામ, પાંચ સમિતિ-ગુપ્તિ એ તો વિકલ્પ રાગનો અંશ છે, એ તો બંધનું કારણ છે. એ ચારિત્ર સાચું છે નહિ.

'શુભકર્મરૂપ બંધ કરતી હૈ ઔર ઈન ક્રિયાઓંમં જિતને અંશ નિવૃત્તિ હૈ ઉસકા ફલ બંધ નહીં હૈ,...' અશુભમાં ઓલો શુભ થયો એમાં અશુભ છે ને એટલા અંશે બંધ નથી. **'ઉસકા ફલ કર્મકી એકદેશ નિર્જરા હૈ. સબ કર્મોંસે રહિત અપને આત્મસ્વરૂપમેં લીન હોના વહ નિશ્ચયચારિત્ર હૈ,...'** ઓલું તો શુભમાંથી લીધું એકલું. શુભભાવમાં જેટલો અશુભ રાગ ટળ્યો છે એટલી એને નિર્જરા પડે. સમજાય છે? પણ ખરી નિર્જરાનું ચારિત્ર.. એમ કહે છે **'અપને આત્મસ્વરૂપમેં લીન હોના વહ નિશ્ચય ચારિત્ર હૈ.'** આનંદસ્વરૂપ ભગવાન, એમાં તરબોળ થઈ જવું આનંદમાં... આહાહા..! આનંદ-આનંદ અતીન્દ્રિય આનંદમાં અંતર જવું, સ્થિરતા થવી એ ચારિત્ર. **'ઈસકા ફલ કર્મકા નાશ...'** લ્યો! એનું ફળ બધું પુણ્ય-પાપ બેયનો નાશ છે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

'યહ પુણ્ય-પાપકે પરિહારરૂપ નિર્વિકલ્પ હૈ.' લ્યો! એ ચારિત્ર તો દયા, દાન, વ્રતના વિકલ્પથી રહિત તેને ચારિત્ર કહેવામાં આવે છે. **'પાપકા તો ત્યાગ મુનિકે હૈ હી ઔર પુણ્યકા ત્યાગ ઈસ પ્રકાર હૈ-શુભક્રિયાકા ફલ પુણ્યકર્મકા બંધ હૈ...'** દેખો! એ મહાવ્રતાદિ ક્રિયા શુભ પરિણામ એનું ફળ તો બંધ છે. **'ઉસકી વાંછા નહીં હૈ, બંધકે નાશકા ઉપાય નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયચારિત્રકા પ્રધાન ઉદ્યમ હૈ.'** એ બંધના નાશનો ઉપાય સ્વરૂપમાં રમણતા ચારિત્ર તે

ઉપાય છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? **'चौदहवें गुणस्थानके अंत समयमें पूर्ण चारित्र होता है, उससे लगता ही मोक्ष होता है ऐसा सिद्धांत है.'** લ્યો!

आगे कहते हैं कि इस प्रकार रत्नत्रयसहित होकर तप संयम समितिको पालते हुए शुद्धात्माका ध्यान करनेवाला मुनि निर्वाणको प्राप्त करता है :–

ગાથા-૪૩

जो रयणत्तयजुत्तो कुणइ तवं संजदो ससत्तीए।
सो पावइ परमपयं झायंतो अप्पयं सुद्धं।।४३।।

यः रत्नत्रययुक्तः करोति तपः संयतः स्वशक्त्या।
सः प्राप्नोति परमपदं ध्यायन् आत्मानं शुद्धम्।।४३।।

રત્નત્રયીયુત સંયમી નિજશક્તિતઃ તપને કરે,
શુદ્ધાત્મને ધ્યાતો થકો ઉત્કૃષ્ટ પદને તે વરે. ૪૩.

अर्थ :– जो मुनि रत्नत्रयसंयुक्त होता हुआ संयमी बनकर अपनी शक्तिके अनुसार तप करता है वह शुद्ध आत्माका ध्यान करता हुआ परमपद निर्वाणको प्राप्त करता है।

भावार्थ :– जो मुनि संयमी पाँच महाव्रत, पाँच समिति, तीन गुप्ति यह तेरह प्रकारका चारित्र वही प्रवृत्तिरूप व्यवहारचारित्र संयम है, उसको अंगीकार करके और पूर्वोक्त प्रकार निश्चयचारित्रसे युक्त होकर अपनी शक्तिके अनुसार उपवास, कायक्लेशादि बाह्य तप करता है वह मुनि अंतरंग तप ध्यानके द्वारा शुद्ध आत्माका एकाग्र चित्त करके ध्यान करता हुआ निर्वाणको प्राप्त करता है।।४३।।

(नोंध :– जो छठवें गुणस्थानके योग्य स्वाश्रयरूप निश्चयरत्नत्रय सहित है उसीके व्यवहार संयम–व्रतादिको व्यवहारचारित्र माना है।)

ગાથા-૪૩ ઉપર પ્રવચન

'आगे कहते हैं कि इस प्रकार रत्नत्रयसहित होकर...' દેખો! **'तप संयम समितिको पालते हुए शुद्धात्माका ध्यान करनेवाला मुनि निर्वाणको प्राप्त करता है :–'** પહેલાં દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર કહ્યું. હવે ભેગું તપ ભેળવે છે.

जो रयणत्तयजुत्तो कुणइ तवं संजदो ससत्तीए।
सो पावइ परमपयं झायंतो अप्पयं सुद्धं।।४३।।

જુઓ! ત્રણ ભેળવીને ઉપરાંત વાત કરે છે હવે. સમ્યગ્દર્શન-સમ્યગ્જ્ઞાન-સમ્યક્ચારિત્ર.

'અર્થ :- જો મુનિ રત્નત્રયસંયુક્ત હોતા હુઆ સંયમી બનકર અપની શક્તિકે અનુસાર તપ કરતા હૈ...' શક્તિ. શક્તિ તપ ત્યાગઃ આવે છે ને? ષોડશ ભાવનામાં. તીર્થંકરપણું સોળ પ્રકારે બંધાય. એમાં આવે છે શક્તિ તપ ત્યાગઃ. શક્તિથી હઠ કરીને કરે એ માર્ગ નથી. સહજ સ્વભાવમાં આનંદમાં લહેર થાય એ પ્રમાણે શક્તિથી તપ ત્યાગ કરે. હઠની અંદર દુઃખ થાય, ક્લેશ લાગે, અણગમો (થાય) એ તો આર્ત્તધ્યાન છે. સમજાણું કાંઈ?

'અપની શક્તિકે અનુસાર તપ કરતા હૈ...' શક્તિ પ્રમાણે તપ કરે. **'વહ શુદ્ધ આત્માકા ધ્યાન કરતા હુઆ પરમપદ નિર્વાણકો પ્રાપ્ત કરતા હૈ.'** એ અંદર સંસ્કૃતમાં શ્લોક છે અથવા 'નિયમસાર'માં છે, ભાઈ! 'નિયમસાર' ૧૫૪ (ગાથા છે) અને આમણે એક બીજો શ્લોક લીધો છે સંસ્કૃતમાં. સંસ્કૃતમાં શ્લોક છે. ૪૩ ગાથામાં શ્લોક છે. છે એમાં.

છે? છે એમાં? ... શક્તિ પ્રમાણે કરવું. હઠથી કરવા જશે તો મિથ્યાત્વ થશે અને પાપનું બંધન થશે, એમ કહે છે. માણસ કહે છે ને કેમ લઈ શકતા નથી ચારિત્ર? કેમ ફલાણું? બાપુ! એ ચારિત્ર બહારથી લે એ કાંઈ ચારિત્ર છે? સહજ આનંદમાં અંદર ઉગ્ર પુરુષાર્થથી સહજ શક્તિ પ્રમાણે વીતરાગતા પ્રગટે એનું નામ ચારિત્ર છે. સમજાણું કાંઈ? ... શક્તિ પ્રમાણે કરવું. ... ન કરી શકે તો તેની શ્રદ્ધા બરાબર રાખવી. શ્રદ્ધામાં ગોટા વાળવા નહિ કે ના આવું પણ પંચમકાળમાં ચારિત્રમોહના ઉદયનું જોર હોય તો એનું ચારિત્ર ઢીલું પણ હોય, ફલાણું પણ હોય. એમ શ્રદ્ધાનો નાશ નહિ કરીશ. શ્રદ્ધામાં તો જેમ છે તેમ રાખજે. સમજાણું કાંઈ?

પંચમકાળના પ્રાણી છે, સંઘયણ નબળા છે તો એને એવું ચારિત્ર ભગવાને કહ્યું એવું ન હોય તો આ વ્રત આદિ પાળે તોપણ અંદર લાભ થાય એમ માનીશ નહિ. એ શ્રદ્ધા તારી મિથ્યાદૃષ્ટિની છે. સમજાણું કાંઈ? ... વાસ્તવિક શ્રદ્ધા રાખનારો જીવ ... જેમાં જરા મરણ નથી એવા મોક્ષપદને પામે. સાચી શ્રદ્ધા કરનારો મોક્ષપદને પામશે. પણ શ્રદ્ધામાં ગોટા વાળશે તે મિથ્યાત્વને પામીને નિગોદમાં જશે. કહો, સમજાણું કાંઈ? આ પંચમકાળમાં ભગવાને કહ્યા એવા ચારિત્ર અત્યારે ન હોય, સંઘયણ ન હોય. ન હોય તો ન હોય. ભલે. એથી શું? ન હોય તો કાંઈ ખોટામાં માનવું છે?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- બેય તરફથી ભ્રષ્ટ છે. .. ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યા એને સાધુપણું છે નહિ. આહાહા..! માર્ગ એવો છે.

કહ્યું હતું ને? (સંવત) ૧૯૯૦નું સાલનું. એક સ્થાનકવાસીના સાધુ હતા. અમે ઉતર્યા ભેગા. 'ચોટીલા'. બહુ વૃદ્ધ હતા. ૫૫ વર્ષની તે દિ' દીક્ષા હતી. પછી પણ ૭૫ વર્ષની દીક્ષા હતી. વાત થઈ એની સાથે. જુઓ! જ્ઞાનક્રિયાભ્યામ મોક્ષ કહ્યો છે. તે દિ' તો સંપ્રદાયમાં હતા. એ જ્ઞાનક્રિયા આ નહિ, કીધું. ક્યું જ્ઞાન? જ્ઞાન આત્માનું અને ક્રિયા સ્વરૂપમાં ઠરવું એ. જ્ઞાન આત્માનું અને પંચમહાવ્રતના પરિણામ ક્રિયા અને બહારની પ્રવૃત્તિ ક્રિયા બે થઈને મોક્ષ એમ નહિ. હા. વાત તો સાચી લાગે છે. કબુલ કર્યું હતું. સંપ્રદાયમાં સ્થાનકવાસી સાધુ હતા. સમજાણું કાંઈ? કબુલ કર્યું. વાત તો સાચી લાગે છે. આવું વ્રત કેમ કરતા નથી એ જાતનું? ન

કરીએ તો શું કરવું? કીધું. માર્ગ તો આ છે. સમજાણું કાંઈ? વૃદ્ધ સાધુ હતા સ્થાનકવાસીના. પણ એને અંદરમાં હતું કે વાત તો સાચી લાગે છે.

બે વાત કરી હતી મેં તો. એક મૂર્તિની કરી હતી. સિદ્ધાંતમાં મૂર્તિ છે. એમાં હતા ખરાને એટલે. બહારમાં કહેવાય કાંઈ? એ વાત નીકળતા નીકળી. બે વાત કરી હતી. બીજી વાત ૯૦ના જેઠ મહિનામાં 'ચોટીલા'માં. પ્રતિમા શાસ્ત્રમાં છે. સિદ્ધાંત ભગવાનના શાસ્ત્રમાં પ્રતિમા છે. એની પૂજા, ભક્તિનો ભાવ છે શાસ્ત્રમાં છે. વાત સાચી લાગે છે. મને પણ શંકા તો થઈ ગયેલી. શું શંકા? શાસ્ત્રમાં પ્રતિમા તો છે. પણ ગુરુ ભણેલા, શિષ્યો ભણેલા જો જાણશે તો આ મૂર્તિ આમાં છે તો અમને નહિ માને. એમ બોલ્યા હતા બિચારા. જ્ઞાનક્રિયાભ્યામ મોક્ષ કહો છો એવો કોઈ અર્થ કરતા નથી. ન કરે એટલે શું કરવું? કીધું. ૯૦ના જેઠ મહિનાની વાત છે. પછી ૯૧માં પરિવર્તન અહીં થયું. જ્ઞાનક્રિયાભ્યામ મોક્ષ. આમાં આવે છે ને? ભાઈ! આ 'બનારસીદાસ'માં સાત શ્લોક. નહિ? સાત શ્લોક આવે છે ને?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હા. એ. આ ક્રિયા. મહાવ્રતની ક્રિયા નહિ. ભગવાનઆત્મા આનંદ અને જ્ઞાન અને ભાન અને પ્રતીત થઈ, પછી એમાં લીનતા, લીનતા, રમણતા, ક્રિયા અને આનંદમાં લીન-જામી જાવું. એમાં જામવું એ ક્રિયા છે. એનું નામ ચારિત્ર છે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

અહીં એક વાત થઈ હતી. ઓલા હતા ને? દેરાવાસી સાધુ હતા. 'કપૂરવિજય' હતા. અમે અહીંયાં હતા ત્યારે. (સંવત) ૧૯૯૧માં. સદ્‌ગુણાનુરાગી કહેવાતા શ્વેતાંબરમાં. નરમ હતા માણસ. પ્રકૃતિ નરમ. એની વાત આવી હતી કે અહીં આવો પધારો મહારાજ તમે. અહીં કોઈ વાંચનાર નથી. તમે વાંચો એમ કહેતા. ૧૯૯૨ની વાત છે. ત્યાં તો ગુજરી ગયા બિચારા. પણ પછી એક અહીં કામદાર હતા 'કાંતિલાલ' કરીને. કામદાર એ સાંભળવા આવતા ત્યાં. 'હીરાભાઈ'ના મકાનમાં હતા ને? એ ત્યાં ગયા હશે એણે કીધું, એક મહારાજ એમ કહે છે કે જ્ઞાન અને ક્રિયા એટલે આત્માની સ્થિરતા એ ચારિત્ર. આ નહિ. એ કોણ કહે છે? આ તો નરમ હતા. એક મહારાજ કહે છે. જ્ઞાન એટલે રાગથી ભિન્ન આત્માનું જ્ઞાન અને ક્રિયા એટલે સ્વરૂપમાં લીનતા, પંચમહાવ્રતની પ્રવૃત્તિ અને અપવાસની ક્રિયા એ ક્રિયા નહિ. એ અપવાસ બહુ કરતા, આંબેલ બહુ કરતા. હેં? હા. પછી એણે નામ આપ્યું. વાત તો સાચી લાગે છે. સમજાણું કાંઈ? પણ પાછું જાવું ક્યાં? ૫૦-૫૦ વર્ષથી મુંડીને બેઠા હોય, માન હોય, ખોટી આબરૂ હોય એ છોડાય કેમ? સમજાણું કાંઈ? એ બિચારા કહેતા, હોં! 'કપૂરવિજય' હતા. બહુ .. 'ભાવનગર'માં. આ દાદાસાહેબનું દેરું છે ને? ત્યાં મળ્યા હતા. આ વસ્તુ શું છે? ભાઈ 'ચેતનજી' તો ઓળખે. 'કપૂરવિજય'ને. એ તો ઓળખે ને. પણ નરમ માણસ હતા, હોં! પ્રકૃતિ નરમ. આ વસ્તુ ન મળે તો શું કરે?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ 'કપૂરવિજય'. 'કપૂરવિજય'ને?

મુમુક્ષુ :- સદ્‌ગુણાનુરાગી.

ઉત્તર :- હા, સદ્‌ગુણાનુરાગી ઈ 'કપૂરવિજય'. સદ્‌ગુણાનુરાગી એવું એનું ઓલું હતું.

નરમ માણસ બહુ. કહેવડાવ્યું અમને અહીં. કીધું, અમે તો ક્યાંય જાતા નથી. એને પણ ઓલા 'કાંતિભાઈ' હતા ને? ભાઈ! ઓલા 'કાંતિભાઈ' કામદાર એણે વાત કરી. આમ એક મહારાજ કહે છે ત્યાં. તમે કહો છો કે આ જ્ઞાન એટલે આ શાસ્ત્રનું ભણતર અને આંબેલ, ઓળી ને અપવાસ કરવા એ ક્રિયા. એ બેની ના પાડે છે. આત્માનું જ્ઞાન રાગથી ભિન્ન, ચૈતન્ય જડથી ભિન્ન એવું અંતરનું ભાન. અને એમાં ઠરવું એને ક્રિયા ચારિત્ર કહે છે. બહાર આવી ગઈ હતી. ૧૯૯૨ની સાલની વાત છે. ૮ ને ૨૬, ૩૪ વર્ષ થયા.

અહીં ભગવાન કહે છે કે એવું જો તારાથી પાળી શકાય નહિ તો .. શ્રદ્ધા રાખજે. ગોટા વાળીશ નહિ કે આવું પણ ચારિત્ર પંચમકાળમાં હોય. એમ ગોટા વાળીશ નહિ, શ્રદ્ધાભ્રષ્ટ થઈ જઈશ. સમજાણું કાંઈ? અને આપણે આમાં પણ છે. આ 'નિયમસાર' ૧૫૪. જુઓ! 'કુંદકુંદાચાર્ય'ની ગાથા છે. ૧૫૪. 'નિયમસાર'. '**जदि सक्कदि कादुं जे पडिकमणादिं करेज्ज झाणमयं।**' ધ્યાનમાં રહેવું એ ક્રિયા છે. પડિક્કમણું, સામાયિક એ બધું અંતર આનંદના ધ્યાનમાં રહેવું એનું નામ પડિક્કમણું અને સામાયિક છે.

'**जदि सक्कदि कादुं जे**' '**જો કરી શકાય તો અહો ! ધ્યાનમય પ્રતિક્રમણાદિ કર;...**' સમજાણું? પ્રતિક્રમણ, પ્રત્યાખ્યાન, પ્રાયશ્ચિત તે બધી ક્રિયાઓ ધ્યાનની છે. એ ધ્યાનમાં અંદર આનંદમાં ધ્યાનમાં ક્રિયા થાય તેને નિશ્ચય પ્રતિક્રમણ કહેવામાં આવે છે. '**જો તું શક્તિવિહીન હોય તો ત્યાં સુધી શ્રદ્ધાન જ કર્તવ્ય છે.**' ૧૫૪ ગાથા 'નિયમસાર'. 'કુંદકુંદાચાર્ય'. જો તને એ ચારિત્ર ધ્યાનમાં સ્થિરતાનો પ્રસંગ ન હોય, એટલી શક્તિ ન હોય તો શ્રદ્ધા રાખજે સાચી કે ધ્યાનમાં સ્થિરતા થાય. આહાહા..!

શું કહે છે ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય'? કે નિશ્ચય પ્રતિક્રમણ તો આત્માના સમ્યગ્દર્શન ભાનસહિત અંદર ધ્યાનમાં રહેવું એ નિશ્ચય પ્રતિક્રમણ. 'અમરચંદભાઈ'! નિશ્ચય પચ્ચખાણ એ આત્માના સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનના ભાનસહિત સ્વરૂપમાં ઠરવું આનંદમાં એ નિશ્ચય પચ્ચખાણ છે. નિશ્ચય પ્રાયશ્ચિત? એ પણ રાગરહિત સ્વરૂપમાં વીતરાગતામાં રમણતા એ નિશ્ચય પ્રાયશ્ચિત છે. એને જો ન કરી શક તો શ્રદ્ધા બરાબર રાખજે. શ્રદ્ધામાં ગોટો વાળીશ નહિ કે ના ના એ તો આમ પણ હોય અને આમ પણ હોય, પંચમકાળ છે માટે આમ હોય. રહેવા દે, શ્રદ્ધાભ્રષ્ટ થઈ જઈશ. જુઓ! '**ત્યાં સુધી શ્રદ્ધાન જ કર્તવ્ય છે.**' આપણે ગુજરાતી એનું છે ને હરિગીત?

'**કરી જો શકે, પ્રતિક્રમણ આદિ ધ્યાનમય કરજે અહો !**' વિકલ્પની વૃત્તિઓ પુણ્યની છોડીને ધ્યાનમાં રહેવું એ જ પ્રતિક્રમણ આદિ છે. '**કર્તવ્ય છે શ્રદ્ધા જ, શક્તિવિહીન જો તું હોય તો.**' '**કર્તવ્ય છે શ્રદ્ધા જ, શક્તિવિહીન જો તું હોય તો.**' પોતાની તાકાત ચારિત્રની, ધ્યાનની એટલી ન હોય તો તું શ્રદ્ધામાં તો બરાબર રાખજે. ધ્યાનમાં નિર્વિકલ્પ આનંદમાં રહેવું એ પ્રતિક્રમણ છે, એ પ્રત્યાખ્યાન છે, એ ચારિત્ર છે એવી શ્રદ્ધા તો પાકી રાખજે. સમજાણું કાંઈ? હવે એક શ્લોક બીજો છે કાંઈક અંદર. આ શ્લોક બીજો છે. આ 'નિયમસાર'નો છે. એ શ્લોક બીજો છે. આધાર નથી આપ્યો. એમાં આધાર છે.

અહીં કહે છે '**અર્થ :- જો મુનિ રત્નત્રયસંયુક્ત હોતા હુઆ...**' સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્ર સ્વરૂપમાં આનંદમાં રહેનારા હોવા છતાં '**સંયમી બનકર અપની શક્તિકે અનુસાર તપ કરતા હૈ.**' ઇચ્છા નિરોધ કરીને આનંદમાં વિશેષ ઉગ્રપણે પુરુષાર્થ કરે. '**વહ શુદ્ધ આત્માકા ધ્યાન કરતા હુઆ...**' નિર્જરામાં આવે છે ને? શુદ્ધ આત્માનું ધ્યાન કરતા શુદ્ધપણું પ્રાપ્ત થાય. આવે છે નિર્જરામાં? '**सुद्धं तु**' '**सुद्धं तु वियाणंतो सुद्धं चेवप्पयं लहदि जीवो**' અને હું દોષવાળો છું, રાગવાળો છું, મલિન છું એવું માનનારા મલિનપણાને પ્રાપ્ત થાય. સમજાણું કાંઈ? છે કે નહિ? શેમાં? 'સમયસાર' નિર્જરા અધિકાર.

મુમુક્ષુ :- સંવર અધિકાર.

ઉત્તર :- સંવર-સંવર. ૧૮૬ ગાથા. સંવરની ૧૮૬ ગાથા.

सुद्धं तु वियाणंतो सुद्धं चेवप्पयं लहदि जीवो।
जाणंतो दु असुद्धं असुद्धमेवप्पयं लहदि।।१८६।।

'**જે શુદ્ધ જાણે આત્મને તે શુદ્ધ આત્મ જ મેળવે;**' હું નિર્મળ, શુદ્ધ છું એવું જ્ઞાનમાં, લક્ષમાં, દૃષ્ટિમાં લઈને શુદ્ધ આત્માનું જે ધ્યાન કરે તે શુદ્ધ આત્માને પામે. '**અણશુદ્ધ જાણે આત્મને અણશુદ્ધ આત્મ જ તે લહે.**' પણ હું રાગવાળો અને મેલો છું, અશુદ્ધ છું એવું જે માને તેને અશુદ્ધતાની પ્રાપ્તિ થાય. આહાહા..! એય..! 'જયસાગરજી'! 'જયકુમાર'નું 'જયસાગર' થઈ ગયું. સારું ને થાય તો બહુ સારું હતું. આહાહા..! ધન્ય અવતાર! બાપુ! જોયું! '**શુદ્ધ આત્માને જાણતો-અનુભવતો જીવ શુદ્ધ આત્માને જ પામે છે. અશુદ્ધ આત્માને જાણતો-અનુભવતો જીવ અશુદ્ધ આત્માને જ પામે છે.**' મલિનતાને પામે. જ્યાં જેની દૃષ્ટિ ત્યાં તેની સૃષ્ટિ થાય. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? 'સમયસાર'માં તો દરિયો ભર્યો છે એક એક ગાથાની ટીકાએ.

અહીં આચાર્ય કહે છે કે '**જો મુનિ સંયમી પાંચ મહાવ્રત, પાંચ સમિતિ, તીન ગુપ્તિ યહ તેરહ પ્રકારકા ચારિત્ર વહી પ્રવૃત્તિરૂપ વ્યવહારચારિત્ર...**' એ વ્યવહારચારિત્ર. '**સંયમ હૈ, ઉસકો અંગીકાર કરકે...**' એ વ્યવહાર એટલે પુણ્ય વિકલ્પ. '**પૂર્વોક્ત પ્રકાર નિશ્ચયચારિત્રસે યુક્ત હોકર...**' અને અંતરમાં આનંદસહિતની સ્થિરતાવાળા-ચારિત્રવાળા થયા. '**અપની શક્તિકે અનુસાર ઉપવાસ કાયક્લેશાદિ...**' દેખો! કેમકે એ એને હઠથી ન કરે. સોળ પ્રકારના છે ને? શક્તિ તપ ત્યાગ. છે એ વિકલ્પ. તીર્થંકરગોત્ર બંધાય છે ને? શક્તિ તપ ત્યાગ એ વિકલ્પ છે. પણ એને વિકલ્પ એવો આવે કે મારી પુરુષાર્થની ગતિ આટલી છે, ભાઈ! વધારે મારી ગતિ કામ કરતી નથી. એ પ્રમાણે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાનસહિત શક્તિ પ્રમાણે તપ અને ત્યાગ અંદર રાગનો અભાવ હોય તો એમાં વિકલ્પ છે તે તીર્થંકરગોત્ર બાંધે. સમજાય છે કાંઈ? ષોડશકારણ આવે છે ને? ષોડશકારણ ભાવના? શક્તિ તપ ત્યાગઃ. છે તો વિકલ્પ, રાગ. પણ એના વિચારમાં એમ છે કે મારા પુરુષાર્થની ઉગ્રતા હોય એટલો હું ત્યાગ કરું. મારામાં પુરુષાર્થ ઓછો હોય અને હઠ કરીને બેસે દસ અપવાસ, પાંચ અપવાસ સૌની સાથે હોડાહોડ. 'પોપટભાઈ'! અપવાસ-બપવાસ કર્યા છે કે નહિ થોડા? એકાદ કર્યો હશે. બે-ત્રણ કર્યા છે.

કહે છે, '**અપની શક્તિ અનુસાર...**' શક્તિ અનુસાર એટલે? શક્તિ અનુસાર એટલે શક્તિ પ્રમાણે. ભાષા છે ને? શક્તિ પ્રમાણે અંદર .. કરીને જાણે કે આમાંથી હઠ થઈ જશે. મારી શક્તિ નથી અને હઠ થશે તો એવો ત્યાગ જ્ઞાની કરે નહિ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! ત્યારે વળી એમ કોઈ કહે કે જો શક્તિ ઓછી છે ત્યારે એમાં કર્મનું જોર છે કે નહિ? કર્મના જોરને લઈને શક્તિ ઓછી છે કે નહિ? ના. એમ નથી. પુરુષાર્થની પોતાની જ મંદતા છે. પોતાને કારણે છે એ. ઉગ્ર પુરુષાર્થ કરીને ચારિત્રમાં રહેવું એવી પુરુષાર્થ ગતિ નથી એ પોતાના પુરુષાર્થની કચાશ છે. કર્મને લઈને નહિ.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- શુદ્ધ નહિ શુભ, પુણ્ય. રાગ, મેલ, ઝેર. અને રાગરહિત સ્વરૂપમાં રમણતા તે અમૃત, એ અનાસ્રવ, એ સંવર, એ નિર્જરા અને એ ચારિત્ર. હોય છે એ બતાવ્યું છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- શુભ હોય છે નિશ્ચય હોય છે ત્યાં. નિશ્ચય આત્માનું ધ્યાન, જ્ઞાન, ચારિત્ર હોય ત્યાં આવા વિકલ્પ હોય છે પણ શુભ પ્રવૃત્તિ બંધનું કારણ છે. જેને નિશ્ચયનું ભાન નથી એને તો શુભ આચારની વાત છે જ નહિ અહીંયાં. આંધળો છે એને શુભ ક્યાંથી લાવ્યો? પણ જેને આત્મા જાગૃત થયો છે. સમજાણું કાંઈ? 'જાગીને જોઉં તો જગત દિસે નહિ.' પોતામાં, હોં! જગત જગતમાં છે. 'જાગીને જોઉં તો જગત દિસે નહીં, ઉંઘમાં અટપટા ખેલ ભાસે.' અજ્ઞાનમાં બધું ઊંલટું લાગે કે હું મેલો છું, શરીરવાળો છું, કર્મવાળો છું એ બધું અજ્ઞાનમાં ભાસે. ભાસ જ્ઞાનનો થતાં જગત-બગત, રાગ-બાગ આત્મામાં છે નહિ. જગતમાં જગત છે. જગત જગતમાં નથી એમ નહિ. બ્રહ્મ સત્ય અને જગત મિથ્યા એટલે જગત નથી એમ નહિ. સમજાણું કાંઈ? આવે છે ને વેદાંતની વાત? 'અખા ભગત' ને બધા ઘણા આવે છે. 'અંધારો કૂવો નિર્ણય કરીને કોઈ ન મૂવો' એવું આવે છે એમાં. બધા નિર્ણય કરીને સમ્યગ્દર્શન પામીને ઘણા મોક્ષ ગયા. સમજાણું કાંઈ? ભાન નહિ ને એટલે પછી બિચારા એમ કહી ગયા. અખો કહે, આ બધા દર્શન છે ને છએ. અખો કહે અંધારો કૂવો. શું કીધું પછી પાછળ? 'અખો કહે અંધારો કૂવો...'

મુમુક્ષુ :- ઝઘડો...

ઉત્તર :- ઝઘડો હા, બસ એ. શબ્દ આવવો જોઈએ ને સરખો. 'ઝઘડો ભાંગી કોઈ ન મૂવો.' એમ કાંઈક છે. એમ ઝઘડા ભાંગીને અનંતા મોક્ષ પધાર્યા. એને તો કાંઈ ખબર નહોતી વસ્તુની. એ વાત સાચી.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ખબર ન પડી? અચ્છા. 'અખા ભગત' એક થઈ ગયા. 'અખો કહે અંધારો કૂવો...' એટલે આ શું ચીજ છે એની કાંઈ અમને ખબર પડતી નથી. કોઈ કાંઈક કહે... કોઈ કાંઈક કહે... કોઈ કાંઈક કહે... અંધારો કૂવો. અંધારો કૂવો સમજ્યા ને? કૂવામાં અંધારું. અંધકારમય કૂવો. 'ઝઘડા ભાંગી કોઈ ન મૂવા.' આ બધા ષટ્ દર્શનમાં આ સાચી વાત છે એવો નિર્ણય કર્યા વિના બધા મરી ગયા કહે છે. એમ નથી.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- બધી ખરી. જેણે સર્વજ્ઞપદે કરી એની ખરી વાત છે. એ સિવાય અજ્ઞાનીઓએ આંધળાએ કરી એ બધી સાચી વાત નથી. એમ વાત છે. નથી એમ નહિ. કોઈએ ખરી વાત કરી નથી એનું કહેવું છે.

સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે આત્મા પૂર્ણાનંદનો નાથ જોયો અને પ્રગટ કરીને પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કર્યું. એવા અનંતા પરમાત્મા થઈ ગયા, અનંતા સંતો થઈ ગયા. આહાહા..! લોકો કહે ને અત્યાર સુધી કોઈ ધર્મી થયો જ નથી. 'રજનીશ' એમ કહે. એય..! તમારો. એ વળી એમાં લખ્યું હતું એક ફેરી. સંત તારણ શૂન્યનું કહે છે. પણ તને ક્યાંથી? સંત તારણ બીજી વાત કરે છે. એ તો અસ્તિપણાનો મહા ભગવાન પૂર્ણાનંદ અસ્તિપણાની દૃષ્ટિ કરતાં વિકલ્પની શૂન્યતા થઈ જાય એમ કહે છે ઈ. 'શોભાલાલજી'! 'સંત તારણસ્વામી' તો એમ કહે છે કે, ભગવાન! તું તો પરમાત્મા શૂન્ય નિર્વિકલ્પ છો ને. એવી અંતર દૃષ્ટિ કરતાં વિકલ્પથી શૂન્ય થઈ જા. એમ કહે છે ઈ. એય! આ બધા અર્થ કરવામાં પોતાની દૃષ્ટિએ ઊંધું ભરડે અને તમને સાંભળનારને ખબર ન હોય કાંઈ. જય નારાયણ.

મુમુક્ષુ :- ના પાડવી?

ઉત્તર :- ના પડાય? એમ કહે છે. ભાન ન હોય તો શું ના પાડે અને હા પાડે. કાંઈક હશે કહેતા હશે.

અહીં કહે છે શક્તિ. શબ્દ બહુ સરસ મૂક્યો છે આચાર્યે. આહાહા..! શક્તિના પુરુષાર્થના પરિણામને જોજે કે આ મારા પરિણામ કેવા વર્તે છે અને આ પરિણામમાં કેટલી જાગૃતિ અને કેટલી અસ્થિરતા છે? સમજાણું કાંઈ? એમ કરીને અંદરમાં તપનો ભાવ લેજે. .. એટલે ઓઘેઓઘે લાવો મહિનાના અપવાસ કરી નાખીએ, ફલાણા કરી નાખીએ. હદ થઈ જશે, મરી જઈશ પછી. સમજાણું કાંઈ?

જુઓ! આચાર્ય પોતે કહે છે. '**रयणत्तयजुत्तो कुणइ तवं संजदो ससत्तीए।**' છે ને? ૪૩ ગાથા. તારી શક્તિ પ્રમાણે કરવું. આહાહા..! શેઠ! પંડિતજી! ૪૩ ગાથા, દેખો! ૪૦ અને ૩. શક્તિસહિત. શક્તિ હોય એ પ્રમાણે કરજે. શ્રદ્ધામાં શક્તિ હોય એ પ્રમાણે કરજે એમ નહિ. શ્રદ્ધા તો પૂર્ણ નિર્વિકલ્પ આનંદઘન છે એની શ્રદ્ધા પૂર્ણ કરજે. ચારિત્ર અને તપમાં શક્તિ પ્રમાણે કરજે. ચારિત્રમાં ક્રમ પડે. લાખો-કરોડો વર્ષ સુધી ચારિત્ર ન હોય. લ્યો! 'ઋષભદેવ' ભગવાન. ચોર્યાશી લાખ પૂર્વ સુધી ચારિત્ર નહોતું. સમકિત હતું. .. એ ચારિત્ર કાંઈ ઝટ આવી જતું હશે?

મુમુક્ષુ :- પૂર્વનો ઉદય ભોગવતા..

ઉત્તર :- નહિ... નહિ... નહિ. પુરુષાર્થની નબળાઈ. વર્તમાન પુરુષાર્થની કમજોરી. પૂર્વકર્મનું કાંઈ નહિ. પુરુષાર્થની કમજોરી કેમ? કેમ શું પુરુષાર્થની કમજોરી. નબળાઈ છે પોતાને કારણે. પુરુષાર્થ તો એ જ ...

જે કોઈ શુદ્ધાત્માને ધ્યાવતા પરમપદને પામે. લ્યો! '**અપની શક્તિકે અનુસાર ઉપવાસ, કાયક્લેશાદિ બાહ્ય તપ કરતા હૈ વહ મુનિ અંતરંગ તપ ધ્યાનકે દ્વારા શુદ્ધ**

આત્માકા એકાગ્ર ચિત્ત કરકે ધ્યાન કરતા...' જોયું! એ તપ. અંતરંગ તપ તો એને કહીએ કે આત્માના આનંદમાં લીન એકાગ્ર થાય એનું નામ તપ છે. પણ એવા તપમાં બાહ્ય વિકલ્પમાં હોય તો એને જેવી શક્તિ હોય એ પ્રમાણે અપવાસ આદિ કરે. '**નિર્વાણકો પ્રાપ્ત કરતા હૈ.**' લ્યો! એ જીવ નિર્વાણને પામે છે. બહુ સરસ ગાથા હતી.

શ્રદ્ધા અને સમ્યગ્જ્ઞાનમાં ક્રમ ન પડે. એટલે કે પહેલી થોડી શ્રદ્ધા થાય અને પછી વધારે શ્રદ્ધા થાય એમ ન હોય. શ્રદ્ધા તો આખી એકસાથે થાય. પૂર્ણ નિર્વિકલ્પ આત્મા પરમાનંદ પ્રભુ (છું) એવી શ્રદ્ધા એક સમયમાં પૂરી એકસાથે થાય. સમ્યગ્જ્ઞાન પણ ભલે વિશેષ જ્ઞાન ન હોય પણ સમ્યજ્ઞાન જે થાય, સમ્યગ્દર્શનપૂર્વક સમ્યગ્જ્ઞાન એકસાથે જ થાય. પહેલું થોડું અજ્ઞાન થાય, થોડું જ્ઞાન, વળી પાછું અજ્ઞાન થાય એમ નહિ. અજ્ઞાન બિલકુલ ટળીને આત્માના તરફનું જ્ઞાન થાય એમાં કોઈ ક્રમ પડે નહિ. ચારિત્રમાં ક્રમ પડે. ચારિત્રમાં ક્રમ પડે. સ્થિરતા થોડી હોય, વિશેષ હોય. શ્રદ્ધા જ્ઞાનમાં ક્રમ પડતો નથી. લ્યો! એ રીતે વસ્તુનો સ્વભાવ છે. એવું જ ભગવાને કહ્યું છે, જોયું છે, જાણ્યું છે એમ પોતે વર્ત્યા છે અંદરમાં.

'**આગે કહતે હૈં કિ ધ્યાની મુનિ ઐસા બનકર પરમાત્માકા ધ્યાન કરતા હૈ :-**' આવા ધ્યાનમાં આનંદકંદમાં વિશેષ લઈ ગયા જુઓ હવે. તપ. દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, તપ, ધ્યાનમાં. એકાગ્રતા વિશેષ કેવી કરે એ કહેશે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

आगे कहते हैं कि ध्यानी मुनि ऐसा बनकर परमात्माका ध्यान करता है :-

ગાથા-૪૪

तिहि तिण्णि धरवि णिच्चं तियरहिओ तह तिएण परियरिओ।
दोदोसविप्पमुक्को परमप्पा झायए जोई।।४४।।

त्रिभिः त्रीन् धृत्वा नित्यं त्रिकरहितः तथा त्रिकेण परिकरितः।
द्विदोषविप्रमुक्तः परमात्मानं ध्यायते योगी।।४४।।

ત્રણથી ધરી ત્રણ, નિત્ય ત્રિકવિરહિતપણે, ત્રિકયુતપણે;
રહી દોષયુગલ વિમુક્ત ધ્યાવે યોગી નિજ પરમાત્મને. ૪૪.

अर्थ :- 'त्रिभिः' मन वचन कायसे, 'त्रीन्' वर्षा, शीत, उष्ण तीन कालयोगोंको धारणकर 'त्रिकरहितः' माया, मिथ्या, निदान तीन शल्योंसे रहित होकर, 'त्रिकेण परिकरितः' दर्शन, ज्ञान, चारित्रसे मंडित होकर और 'द्विदोषविप्रमुक्तः' दो दोष अर्थात् राग-द्वेष इनसे रहित होता हुआ योगी ध्यानी मुनि है, वह परमात्मा अर्थात् सर्वकर्म रहित शुद्ध परमात्मा उनका ध्यान करता है।

भावार्थ :- मन वचन कायसे तीन कालयोग धारणकर परमात्माका ध्यान करे, इसप्रकार

कष्टमें दृढ़ रहे तब ज्ञात होता है कि इसके ध्यानकी सिद्धि है, कष्ट आनेपर चलायमान हो जाये तब ध्यानकी सिद्धि कैसी ? कोई प्रकारकी चित्तमें शल्य रहनेसे चित्त एकाग्र नहीं होता है तब ध्यान कैसे हो ? इसलिये शल्य रहित कहा; श्रद्धान, ज्ञान, आचरण यथार्थ न हो तब ध्यान कैसा ? इसलिये दर्शन, ज्ञान, चारित्र मंडित कहा और राग-द्वेष, इष्ट-अनिष्ट बुद्धि रहे तब ध्यान कैसे हो ? इसलिए परमात्माका ध्यान करे वह ऐसा होकर करे, यह तात्पर्य है।।४४।।

પ્રવચન નં. ૭૯, ગાથા-૪૪, ગુરુવાર, ભાદરવા સુદ ૩, તા.૩-૯-૭૦

૪૪મી ગાથા. આત્માને મોક્ષ કેમ થાય? એનો અર્થ કે આત્મામાં સંસારભાવ પડ્યો છે. સમજાય છે કાંઈ? વસ્તુ છે એમાં સંસારભાવ નથી. દ્રવ્ય અને ગુણ જે છે એ તો સંસારભાવથી રહિત છે. સંસારભાવ એટલે ઉદયભાવ. એનાથી રહિત આત્મા (છે). પર્યાયમાં એનાથી રહિત થવું એનું નામ મોક્ષ. પણ એને દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયનું જ્ઞાન હોવું જોઈએ. વસ્તુ છે એ ત્રિકાળ આનંદ શુદ્ધ છે, એનો ગુણ પણ ત્રિકાળ પૂર્ણ શુદ્ધ છે. એના લક્ષ વિના અનાદિથી મિથ્યાત્વ અને રાગ-દ્વેષના ભાવથી દુઃખી થયો, સંસારમાં રખડે છે. એ રખડવાનું બંધ કરવું હોય તો એણે શું કરવું? એ વાત છે. કારણ કે રખડવાની તારી પર્યાય એ દુઃખરૂપ છે. એ દુઃખના નાશ માટે દુઃખ જેમાં નથી એવો આત્મા, એને બરાબર જ્ઞાનમાં, ધ્યાનમાં લઈ અને એમાં એકાકાર થવું એ દુઃખથી મુક્ત થવાનો ઉપાય છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? એ કહે છે.

'**ધ્યાની મુનિ...**' મોક્ષના મુખ્ય કારણની વાત છે ને? મુનિ છે તે દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રસહિત છે એથી તે મોક્ષ જવાને, મોક્ષ થવાને લાયક છે. એણે પણ ધ્યાન કરવું, મુનિએ પણ પરમાત્માનું ધ્યાન કરવું. પરમાત્મા એટલે પોતે પરમસ્વરૂપ. આનંદ જ્ઞાન, શાંતિ, વીતરાગ મુદ્રા, જેનો વીતરાગસ્વભાવ, એની દૃષ્ટિ કરી એનું જ્ઞાન કર્યું છે. એણે એમાં લીન અને એકાગ્ર થવું એ મોક્ષનો ઉપાય છે. એ કહે છે, જુઓ!

तिहि तिण्णि धरवि णिच्चं तियरहिओ तह तिएण परियरिओ।
दोदोसविप्पमुक्को परमप्पा झायए जोई।।४४।।

'**અર્થ :- મન વચન કાયસે...**' '**तिहि**' એનો અર્થ એ છે કે મન, વચન અને કાયા છે અને તેના તરફના વલણમાં કંપન્ન પણ અંદર પ્રદેશમાં છે. તેમ મન, વચન અને કાયા તરફના વલણમાં શુભ અને અશુભ વિકલ્પ ને રાગ છે. ત્રણ યોગ રહિત થવું. કેમકે ત્રણ યોગ સ્વરૂપમાં નથી. એ ત્રણ યોગ મન, વચન અને કાયા, એનાથી રહિત અને '**વર્ષા, શીત, ઉષ્ણ તીન કાલયોગોંકો...**' એ ત્રણે શિયાળો, ઉનાળો અને ચોમાસુ ત્રણેમાં આ કરવાનું છે. સમજાણું કાંઈ? આ ચોમાસામાં પાક પાકે ને ઉનાળામાં ખવાય અને શિયાળામાં ઠંડી લાગે તો કપડા-બપડા (સરખા પહેરવા) એ નહિ, આ તો ત્રણે ઋતુમાં પરમાત્મા મુનિને તો આત્માનું ધ્યાન કરવું એ એક જ મોક્ષનો માર્ગ છે. સમજાણું કાંઈ?

વળી '**ત્રિકરહિત માયા, મિથ્યા, નિદાન તીન શલ્યોંસે રહિત હોકર,...**' જેણે આત્માનું કલ્યાણ કરવું છે એને કપટ અને માયાભાવ ન હોવો જોઈએ. સમજાય છે કાંઈ? '**માયા, મિથ્યા,...**' શ્રદ્ધા, ઊલટી માન્યતા, પર્યાયબુદ્ધિ, રાગથી લાભ થાય, નિમિત્તથી મારામાં કલ્યાણ થાય એવો જે મિથ્યાદર્શનનો ભાવ, એનાથી એણે રહિત થવું જોઈએ. સમજાણું કાંઈ? દ્વેષથી લાભ થાય, રાગથી લાભ થાય એવી જે મિથ્યાત્વબુદ્ધિ એનાથી એણે રહિત થવું જોઈએ. કેમકે આત્મામાં એ છે નહિ. આત્માનું જેને ધ્યાન કરવું હોય અને મુક્તિ જોઈતી હોય, આનંદ જોઈતો હોય એણે આ કરવું. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'**માયા, મિથ્યા, નિદાન...**' આપણે તો શાસ્ત્રમાં આવે છે-નિઃશલ્યો વૃત્તિ. ચારિત્રવંત એને કહીએ કે જેને મિથ્યાદર્શન શલ્ય ન હોય. મિથ્યાદર્શન શલ્ય હોય તો એ ચારિત્ર ન હોય તો એ ધ્યાન કરવાને લાયક છે નહિ. જુઓ! આ ૩૬૩ પાખંડ મિથ્યાત્વ છે અને જૈનમાં રહ્યા પણ શુભરાગ અને દેહની ક્રિયા અને મનની ક્રિયાથી આત્માને લાભ થાય એ માન્યતા મિથ્યાત્વ શલ્ય છે. એ મિથ્યાશલ્યના નાશ વિના આત્મા તરફનું વલણ, ધ્યાન, ચૈતન્યને ધ્યેય બનાવીને એમાં રહેવું એ બની શકે નહિ. જ્યાં સુધી મિથ્યાત્વભાવ છે ત્યાં સુધી સ્વભાવ સન્મુખ (થઈ શકે નહિ). મિથ્યાત્વભાવ બહિર્મુખ છે. મિથ્યાત્વભાવમાં તો બહિર ભાવ છે. આ નિમિત્તથી લાભ થાય, રાગથી લાભ થાય, પુણ્યથી લાભ થાય આ દેહની ક્રિયાથી બીજાને ભલું કરી દે, બીજાથી ભલું મારામાં થાય. એ બધી બહિર બુદ્ધિ છે. એ બહિર બુદ્ધિનો નાશ થયા વિના અંતર્મુખ બુદ્ધિ થઈ શકશે નહિ. એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? નિઃશલ્યો વૃત્તિ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હા. પહેલેથી.

મુમુક્ષુ :- સમ્યગ્દૃષ્ટિને?

ઉત્તર :- સમ્યગ્દૃષ્ટિને શલ્ય હોતું જ નથી. મિથ્યાત્વનું શલ્ય હોતું નથી. અને વૃત્તિમાં માયા અને નિદાન ત્રણે નથી હોતા. સમ્યગ્દૃષ્ટિને મિથ્યાત્વ નથી હોતું. બાકી હજી બીજા કપટ આદિ ભાવ હોય છે. પણ નિદાન અને શલ્ય આદિ નથી હોતા. શલ્ય નથી.

મુમુક્ષુ :- માયા?

ઉત્તર :- માયા હોય છે. પણ એ માયા શલ્યરૂપ માયા નહિ. આહાહા..! શલ્ય અંદર ખટકે ખટકે. સૂક્ષ્મ શલ્ય. બાણ જેમ વાગેલું હાડકા માંસમાં ખટકે, એમ ખટક ખટક કપટ માયાની જીવને સ્વરૂપ તરફની સાવધાની થવાનો અવસર ન આવે. સરળપણાનો માર્ગ છે. સમજાણું કાંઈ? હોય કાંઈક, માનવું કાંઈક, મનાવવું કાંઈક. એવો જ્યાં કપટભાવ છે એ આત્મા તરફ નહિ જઈ શકે? પણ એની બુદ્ધિ બહાર માટે છે. એમ નિદાન. કંઈપણ ફળની ઈચ્છા. કાંઈક સ્વર્ગ મળે, અનુકૂળતા મળે, ભવ મળે આવો એવું શલ્ય જેને હોય છે એને આત્મા તરફનું વલણ નહિ થઈ શકે.

મુમુક્ષુ :- નિદાનમાં પુણ્યની વાંછા?

ઉત્તર :- વાંછા. નિદાન. ઈચ્છાથી કંઈ પણ મેળવવું. આ કરીશ તો મને કાંઈક મળશે.

સ્વર્ગ મળશે, આબરૂ મળશે, પુણ્ય મળશે, રાજા થશું વગેરે વગેરે ઈચ્છા એ બધું નિદાન છે. અંદરના ઊંડાણમાં જ્યાં સુધી અભિપ્રાય એવો રહે એને સ્વભાવ સન્મુખ થવાનો અવસર નથી એમ આચાર્ય કહે છે, જુઓ!

'**તીન શલ્યોંસે રહિત હોકર,...**' '**त्रिकेण परिकरितः**' ત્રણથી ઘેરાયેલો. (સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન, ચારિત્રથી ઘેરાયેલો.) '**દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રસે મંડિત હોકર...**' આહાહા..! જેને આત્મા ધ્રુવનું ધ્યાન કરીને ધ્રુવને પકડીને સમ્યગ્દર્શન થયું છે, જેને ધ્રુવનું જ્ઞાન થયું છે અને ધ્રુવમાં રમણતા જેને થઈ છે એવા દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રવંતને સ્વભાવની એકાગ્રતા ધ્યાન કરવાનો અવસર છે. એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? '**દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રસે મંડિત હોકર....**' સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર. દર્શનની પ્રધાનતા તો પહેલા કહી ગયા છે, પછી જ્ઞાનની કહી, પછી ચારિત્રની કહી, પછી તપની કહી હતી અને અહીં ધ્યાનની કહે છે. એક એક ગાથામાં વધારતા જાય છે. સમજાણું કાંઈ?

આવે છે ને શબ્દ કળશમાં? નિભ્રત. નિભ્રત ને? નિભ્રતઃ એને માટે આ છે. જે ચિંતાથી રહિત છે. બહારની ચિંતાનો જેને ખટકભાવ નિકળી ગયો છે. આ તો અંતરની ધીરજની વાતું છે. આ કાંઈ બહારથી મળી જાય એવી ચીજ નથી. ભગવાન પરમાત્મસ્વરૂપ આખો પૂર્ણ પ્રત્યક્ષ પડ્યો જ છે. સમજાણું કાંઈ? પોતે પરમાત્મા પૂર્ણાનંદ પૂર્ણ પરમાત્મા, પૂર્ણ સ્વરૂપ જ પ્રત્યક્ષ જ દ્રવ્ય સ્વભાવ પડ્યો જ છે. ક્યાંય બહારથી લાવવો પડતો નથી. આહાહા..! એવા દ્રવ્ય સ્વભાવની જેને દૃષ્ટિ થઈ નથી એ એની કોર કેમ વળશે? ધ્યાનમાં ધ્યાન એનું તો પરમાં જશે. સમજાણું કાંઈ? અને જેનું જ્ઞાન સ્વ તરફનું વળેલું સ્વસંવેદન થયું નથી અને એકલા પરના જ્ઞાન થયા છે એ અંતરમાં નહિ વળી શકે.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- આ ધ્યાન. સમજ્યા વિના ધ્યાન કરે, આમ બેસી રહે, શું કરે? એનું ભાન જ નથી. માણસ વાતું કરે કે અમે ધ્યાન કરીએ છીએ. બે ઘડીને ઉઠીને આમ કરીએ. શેના પણ ધ્યાન? હજી વસ્તુ શું છે? એની પર્યાયમાં ભૂલ શું છે? અને ભૂલ ટાળવાનો ઉપાય શું છે? સમજાણું કાંઈ? એની તો ખબર ન મળે ને ધ્યાન કરીએ છીએ ધ્યાન. નિર્વિકલ્પ થઈ જાવ.. નિર્વિકલ્પ થઈ જાવ. શેઠ!

મુમુક્ષુ :- શૂન્ય થઈ જાવ.

ઉત્તર :- શૂન્ય થઈ જાવ. શું શૂન્ય થઈ જાય? ક્યાંથી? આત્મા જ પોતે વિકલ્પથી રહિત છે અને પૂર્ણાનંદ સ્વભાવથી પૂર્ણ... પૂર્ણ... પૂર્ણ... પૂર્ણ ભરેલો છે. સોહમ તે હું આત્મા. સોહમ વિકલ્પ નહિ, હોં! પૂર્ણ આનંદ અને જ્ઞાન, પૂર્ણ શ્રદ્ધા અને આનંદ એના સ્વભાવની સત્તાનું દળ, મહા પરિપૂર્ણ સ્વભાવથી ભરેલું તત્ત્વ, એમાં કહે છે કે એને દર્શન એનું હોવું જોઈએ.

એની પ્રતીત અંદરમાં જ્ઞાન કરીને હોવી જોઈએ. એનું જ્ઞાન કરીને પ્રતીત, હોં! આમ ને આમ પ્રતીત ન કામ આવે. વસ્તુનો જ્ઞાનમાં ભાસ થઈને અને પ્રતીત થવી એનું નામ સમ્યગ્દર્શન છે. અને એ વસ્તુનું જ્ઞાન સ્વસંવેદન જ્ઞાન, એને ધ્યાન હોઈ શકે. એકલા શાસ્ત્રના

જ્ઞાન અને બહારના જ્ઞાન, એનાથી આત્મા તરફ નહિ વળી શકે, એમ કહે છે. પંડિતજી! આકરું બહુ લાગે છે માણસને. ભાઈ! માર્ગ તો એવો છે. કારણ કે આમ દિશા છે એની દિશા ફેરવી નાખવી. જે દૃષ્ટિ અનાદિની સંયોગ ઉપર, વિકાર ઉપર અને પર્યાય ઉપર છે એ દૃષ્ટિને અંતરમાં લાવવી એ કાંઈ અપૂર્વ પુરુષાર્થ છે કે સાધારણ છે? અપવાસ કરી નાખવા પંદર દિ', મહિનો એ સહેલા છે. કારણ કે મહિના-મહિનાના અપવાસ અનંતવાર કર્યા. બાર-બાર મહિના, છ-છ મહિનાના અપવાસ અનંતવાર કર્યા. સહેલા છે એ. એમાં શું છે? રાગની કોઈ મંદતા અને શલ્ય તો મિથ્યાત્વનું ભેગું પડ્યું છે. પણ અંતર્મુખ થઈને, બહિર્મુખથી વળીને અંતર્મુખ થવું એ જ પુરુષાર્થ છે.

બહિર્મુખનો પુરુષાર્થ એને પુરુષાર્થ નપુંસક ગણ્યો છે. આહાહા..! શુભભાવના પુરુષાર્થને પણ નપુંસક ગણ્યો છે. પુરુષાર્થ તો એને કહીએ કે જ્યાં સ્વભાવ જેમાં અનંત અનંત પુરુષાર્થનો પિંડ ભગવાન પડ્યો છે, એના તરફના પુરુષાર્થને પુરુષાર્થ કહેવામાં આવે છે. આ તો મોક્ષનો અધિકાર છે એટલે એકલો માલ જ ભરેલો છે આમાં. સમજાણું કાંઈ? સમ્યગ્દૃષ્ટિ ન હોય એણે પણ આ રીતે સ્વભાવની સન્મુખનું ધ્યાન કરતાં સમકિત થાય છે. બીજી રીતે સમકિત થતું નથી. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- વહીવટ એને ઘરે રહ્યો. વહીવટ વહીવટને કારણે હોય. હોય તો શું છે? અંતરંગની દૃષ્ટિમાં એનાથી રહિતપણે થવું એમાં ક્યાં ઈ વહિવટ નડે છે? છ ખંડના રાજ હોય સમકિતીને. છન્નું હજાર સ્ત્રી હોય. એમાંથી બહારથી છૂટે તો ધ્યાન કરી શકે એમ નહિ. અંતરથી છૂટે તે ધ્યાન કરી શકે એમ અહીં વાત ચાલે છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- અંતર એટલે?

ઉત્તર :- આ આત્મા. શું કહેવાય છે? આ આત્મા આનંદસ્વરૂપ એમાં અંતર વળવું. છન્નું હજાર સ્ત્રીવાળો પણ ફડાક અંદર વળી જાય છે ધ્યાનમાં અંદર. વિષયની વાસના વખતે વાસના હો પણ એનાથી દૃષ્ટિ મુક્ત છે. તેથી બીજે ક્ષણે ધ્યાનમાં લાગી જાય છે તો આનંદનો સ્વાદ ઉગ્રપણે લઈ લે છે. સમજાણું કાંઈ? ભલે ગૃહસ્થાશ્રમ હો. ગૃહસ્થાશ્રમ આત્મામાં ક્યાં છે? 'ભગવાનજીભાઈ'! આહા..! એ માટે તો કહ્યું પહેલું કે મન, વચન, કાયા પણ જેમાં નથી અને ત્રણ ૠતુમાં કોઈ કાળે આ આત્મા તરફ ન વળી શકાય એવું નથી. કોઈ કાળ નડતો નથી એને કે વર્ષાકાળમાં આમ ઠંડી હોય અને શિયાળામાં આમ હોય અને ઉનાળામાં આમ હોય. સમજાણું કાંઈ?

કહે છે કે ત્રણ મિથ્યાત્વ શલ્ય આદિથી રહિત હોય અને ત્રણથી સહિત હોય. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રથી સહિત હોય. ઉત્કૃષ્ટ વાત લેવી છે ને. જ્ઞાન અને યોગ સામગ્રીમાં... ત્યારે એનું ધ્યાન જામે. ત્રણ કષાયનો અભાવ છે ને? એને અંદરમાં ધ્યાન જાણે વિશેષ. એમ. ચતુર્થ ગુણસ્થાને ધ્યાન હોય છે પણ થોડું હોય છે, થોડો કાળ હોય છે. સમજાય છે કાંઈ? સમકિતીને પણ કોઈ વખતે અંદરમાં સામાયિકમાં બેઠા હોય અંદરમાં તો ધ્યાનમાં શુદ્ધોપયોગ આવી જાય. શુદ્ધોપયોગ ચોથા ગુણસ્થાનમાં આવી જાય, પાંચમાં

ગુણસ્થાનમાં આવી જાય. વસ્તુ પ્રગટી છે ને! ચૈતન્ય આનંદદળ આત્મા દૃષ્ટિમાં આવ્યો છે. આહાહા..! વર્તમાન એક સમયની અવસ્થા પણ જેણે ગૌણ કરી નાખી છે. પર્યાય બુદ્ધિ નહિ. આવે છે ને 'સમયસાર નાટક'માં? માર્ગ એવો ઝીણો છે, ભાઈ! સાધારણ માણસને એમ કે આવો જ માર્ગ બધા માટે? બધા માટે આત્મા જેવો છે તેના તરફ વળીને શ્રદ્ધા-જ્ઞાન કરીને ઠરવું તે માર્ગ છે. બાળક હોય તોપણ એ, પંડિત હોય તોપણ એ, દેવ હોય તોપણ એ અને નારકી હોય તોપણ એ.

'**દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રસે મંડિત હોકર...**' એને અંતરમાં ધ્યાન કરવા માટે ઘણી અનુકૂળતા છે. કેમકે શ્રદ્ધા-જ્ઞાનની શાંતિ પ્રગટી છે એ દ્વારા અંદરમાં જઈને સ્થિર થઈ શકે છે. એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આ રીત છે અને આ માર્ગ છે એમ પહેલું એને શ્રદ્ધામાં તો લેવું પડશે ને? આ રીત સિવાય એનું ધ્યાન (કરી શકશે નહિ). ઓલા કહે અમે ધ્યાન કરશું. પણ શું ધ્યાન? ધ્યાનનો વિષય શું છે? એ વિષયમાં શું ચીજ નથી? અને કઈ ચીજથી મુક્ત છે, એવું જ્ઞાન કર્યા વિના અંતર્મુખમાં જઈ શકાશે નહિ. સમજાણું કાંઈ?

વળી, '**દો દોષ અર્થાત્ રાગ-દ્વેષ ઈનસે રહિત હોતા હુઆ યોગી ધ્યાની મુનિ હૈ,...**' યોગી મુનિ '**પરમાત્મા અર્થાત્ સર્વકર્મ રહિત શુદ્ધ પરમાત્મા ઉનકા ધ્યાન કરતા હૈ.**' લ્યો! આત્મા રાગરહિત અને કર્મરહિત એનું આ ધ્યાન કરે છે. સમજાણું કાંઈ? ધ્યાન તો આવડે છે. નથી આવડતું એમ નહિ પણ આર્ત્તધ્યાન આવડે છે. રાગમાં એક્તા એ પણ એક ધ્યાન છે. પણ એ સંસારમાં રખડવાનું ધ્યાન છે. આવડે છે આમ એકાગ્ર થતાં, એને અહીં એકાગ્રતા કરવી એનું નામ મોક્ષનો માર્ગ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ત્રણ શલ્ય રહિત કીધું ને પાછું? જેટલા ત્રણસો ત્રેસઠ પાખંડ છે અને સૂક્ષ્મ પર્યાયબુદ્ધિ છે એ બધા શલ્યો નીકળી ગયા પછી આત્માનું ભાન થાય અને પછી ઠરી શકે અંદર. સમજાણું કાંઈ?

એ શુદ્ધ પરમાત્મા. કોણ પરમાત્મા? પોતે. બહિરાત્મ બુદ્ધિ છોડી અંતરાત્મ દૃષ્ટિ કરી અને પરમાત્માનું ધ્યાન કરવું. આહાહા..! ભારે કામ. સમજાણું કાંઈ? એમાં કોઈની મદદની ત્યાં આગળ જરૂર છે નહિ. આહાહા..! 'પરમાત્મપ્રકાશ'માં કહ્યું છે ને? દિવ્યધ્વનિથી પણ જે પમાય નહિ એવો એ આત્મા છે. મુનિઓની વાણીથી પણ એ મળે નહિ એવો આત્મા છે. કારણ કે એ તો પરદ્રવ્ય છે. સમજાણું કાંઈ? 'પરમાત્મપ્રકાશ'માં કહ્યું છે અને 'ધર્મદાસ ક્ષુલ્લકે' કહ્યું છે 'સ્વઆત્માનુભવ મનન'માં. શુભ અને અશુભભાવ કષાયરૂપી અગ્નિ છે ને? 'પંચાસ્તિકાય'માં કહ્યું છે છેલ્લે. સ્વર્ગમાં ત્યાં કષાયના અંગારામાં દેવ બળે છે. આહાહા..! દુનિયા એમ કહે છે કે સુખી છે. ભગવાન કહે છે, સ્વર્ગના સુખમાં દેવો કષાય અગ્નિથી બળે છે, ભાઈ! પૂર્વે કર્યા હતા પુણ્ય, એના ફળ તરીકે બંધાણું પુણ્ય, એના ફળ તરીકે આ સ્વર્ગની ધૂળની ઈન્દ્રાણીઓ મળી. એ કહે છે કે અગ્નિથી સળગે છે. 'પોપટભાઈ'! શું આ છ છોકરા અને પૈસા એ બધું તમારું લાદીનું ઓલું એના ઉપર લક્ષ જાય તો અંદર કષાયમાં સળગે છે એમ કહે છે. શેઠ!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ત્યાં ક્યાં ઠંડો હતો? ઠંડક ક્યાં હતી? હોળી (છે). એ ઠંડા ઉપર લક્ષ જાય એ

જ રાગની હોળી સળગે છે. આહાહા..!

દેવતા પણ કષાયની અગ્નિથી બળી રહ્યા છે, જેને દુનિયા સુખી કહે છે. સમજાણું કાંઈ? સુખ તો આત્માના આનંદમાં છે. એ કષાય શુભાશુભ વિકલ્પો એ અગ્નિની ભઠ્ઠી છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એનાથી ખસી, એનો પ્રેમ છોડી, એની રુચિ છોડી, એની એકાગ્રતા છોડી ભગવાનઆત્માના પ્રેમમાં અને જ્ઞાનમાં આવે અને એમાં એકાગ્રતા થાય ત્યારે તેને મોક્ષનો માર્ગ પ્રગટ થાય. આવી વાત છે. ત્યારે એમ કહે કે આવી વાત સમાજ સેવી જીરવી શકે? સમાજને માટે બીજું જોઈએ. ભાઈ! માર્ગ તો આ છે. એકને માટે હોય કે સમાજને માટે હો. માર્ગ આ છે.

'**ભાવાર્થ :- મન વચન કાયસે તીન કાલયોગ ધારણકર પરમાત્માકા ધ્યાન કરે,...**' કહે છે કે ધ્યાનમાં એટલી એકાગ્રતા હોય '**કષ્ટમેં દૃઢ રહે...**' વીજળી ઉપરથી પડે તોપણ ખ્યાલ ન રહે એવું ધ્યાન કરે એમ કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આમ આસન લગાવતા થોડોક વખત થાય ત્યાં ગરમી થાય કે આ બળે કે આ થાય, એના ઉપર લક્ષ જાય તો અંદરમાં એકાગ્ર થઈ શકે નહિ, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! જે ચીજ એનામાં નથી એમાં કાંઈક ફેરફાર થતાં એને સખ ન આવે, એ અંદરનું ધ્યાન કરી શકે નહિ એમ કહે છે, લ્યો! સમજાણું કાંઈ?

'**કષ્ટમેં દૃઢ રહે...**' આહાહા..! જેની દૃષ્ટિ અંતરમાં જામી છે અને જામવામાં ધ્યાનમાં પડ્યો છે એને વીંછી કરડે તોપણ ખબર પડે નહિ એમ કહે છે. શું કહ્યું? '**કષ્ટમેં દૃઢ રહે...**' વીંછી કરડ્યાની ખબર ન રહે અંદર એકાગ્ર નિર્વિકલ્પ ધ્યાનમાં થાય તો, એમ કહે છે. આ ખાવા, પીવાને લહેર કરતા કરતા મોક્ષ ન મળે એમ કહે છે. અંદરમાં આત્માના આનંદમાં ઉતરતા પહેલી તો દૃષ્ટિ જામતા પછી સ્થિર થતાં શરીર આદિમાં કષ્ટો આવે, કમર દુઃખે, ઓઠીકણ હોય નહિ, નીચે પાતળું લૂગડું પાથરીને બેઠો હોય. અરે..! ગાદી લઈને બેઠો હોત તો ઠીક થાત. આહાહા..! કહે છે કે એ બધા પ્રતિકૂળ સાધનો તને લાગ્યા એ દૃષ્ટિ તારી ત્યાં છે. સમજાણું કાંઈ? આમ કરવા જાય તો કમર દુઃખે, માથુ દુઃખે, ગેસ માથામાં ચડે તો ભારે માથું થઈ જાય.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ઈ જ કહે છે. પણ એ થાય છતાં એની સામું ન જોવું. એ તો બહારની ચીજ છે. એ ક્યાં તારામાં છે? 'અમરચંદભાઈ'! આહાહા..! એ અમર થવાના રસ્તા જુદા છે જગતના. જગતથી જુદા પડે તો થાય એવું છે.

કહે છે, '**ઈસપ્રકાર કષ્ટમેં દૃઢ રહે તબ જ્ઞાત હોતા હૈ કિ ઈસકે ધ્યાનકી સિદ્ધિ હૈ,...**' આહાહા..! ખ્યાલ ન રહે બહારની ચીજનો. પહેલી તો દૃષ્ટિમાં બહારની ચીજ મારામાં નથી. વિકલ્પ આદિ પણ મારામાં નથી અને છે એ તો આનંદ અને જ્ઞાનનું ધામ હું છું, એમ દૃષ્ટિમાં જામવું જોઈએ. સમજાણું કાંઈ? અને પછી જ્યારે ધ્યાનનો વિષય છે, બહારની અનુકૂળતા આવી હોય તો ધ્યાન થાય અને પ્રતિકૂળતા ન થાય એ પણ તેમાં છે નહિ. આ ગિરીગુફામાં જઈએ તો ધ્યાન થાય એમ નથી, એમ કહે છે અહીં. જ્યાં બેઠો ત્યાં રાગ અને પરથી જુદો

છે. હવે ક્યાં એને જુદો થઈને ક્યાં જવું છે એને? સમજાણું કાંઈ? ભજનમાં નહોતું આવ્યું? ચાહે તો દુનિયામાં રહે કે ચાહે દુનિયાથી દૂર રહે. સમકિતની વાત છે, મુનિની વાત નથી. સમજાણું કાંઈ? દુનિયામાં રહે એટલે બાયડી-છોકરા ભેગો હોય કે જંગલમાં હોય સમકિતી, એને કાંઈ બહાર નડતું નથી. આહાહા..! એમ વાત છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- અનુકૂળતાની આ એ જ વાત કહે છે. અનુકૂળતા માને ત્યાં સુધી મૂઢ જીવ છે. આત્માની અનુકૂળતા તો અંતરની એકાગ્રતા થવી એ અનુકૂળતા છે. એ સિવાય બહારની અનુકૂળતા હોય તો મને ઠીક પડે એ માન્યતામાં મોટું શલ્ય છે. આહાહા..! ત્રીજા નરકનો નારકી, ત્રીજા નરકનો નારકી એટલો બહારનો પ્રતિકૂળ સંયોગ અને દેવ આવીને ત્રીજી નરક સુધી જાય છે. એક તો પીડા એટલી ઉષ્ણતાની. એટલી ઉષ્ણતાની પીડા કે લાખ મણનો લોઢાનો ગોળો છ-છ મહિના સુધી નિરોગ લુહારના જુવાન છોકરાએ, લુહારના જુવાન છોકરાએ ૩૨ વર્ષના જુવાને છ મહિના સુધી એને ઊનો કરી ટીપ્યો હોય. મજબૂત. એક લાખમણનું લોઢું. એ ત્રીજી નારકીએ ત્યાં મૂકે અગ્નિમાં જેમ ઘી ઓગળી જાય એમ ઓગળી જાય ગોળો. એટલી ઠંડી. ત્યાં પણ સમકિતી પોતાના ધ્યાનમાં જાય છે. આહાહા..! એય..! શેઠ! ત્યાં કાંઈ દવા-બવા નથી તમારી ઓલા જરાની, ફલાણાની, ઢીકણાની. શું કહે એને? .. ત્યાં તો માથે ધોકા પડતા હોય. આહાહા..! આખું શરીર વાળી લોઢાના સરિયા બનાવી .. આખા શરીરનો ગોટો વાળે અને ઉપરથી મારે ઘણ. અંદર ધ્યાનમાં જામે સમકિતી. એય..! બહારની પ્રતિકૂળતા એને અડતી જ નથી. આહાહા..! એથી તો પહેલો નિર્ણય અનુભવમાં કર્યો છે કે બહારની ચીજ મારામાં નથી. રાગાદિ બહારમાં મારામાં નથી, પછી મારામાં નથી એ મને નડતર કરે એ હોય શી રીતે શકે? સમજાણું કાંઈ?

અંદર શલ્યમાં શલ્ય રહી જાય છે. મિથ્યાશલ્યની વ્યાખ્યા બહુ સૂક્ષ્મ છે. ઊંડે ઊંડે એને એમ કે આ સગવડતા હોય, આમ હોય તો ઠીક. એ બહારના જ્ઞેયની સગવડતા હોય તો મારું ધ્યાન થઈ શકે (એ) દૃષ્ટિમાં શલ્ય છે મોટું. એય..! શેઠ!

મુમુક્ષુ :- ચોથા કાળમાં...

ઉત્તર :- આ પાંચમા કાળની વાત ચાલે છે. ઠીક શેઠ કહે છે, આ ચોથા આરાની વાત ચાલે છે. ઠીક છે ને. પ્રશ્ન તો કરે છે ને? કોને સંભળાવે છે આ 'કુંદકુંદાચાર્ય'? ચોથા આરા માટે? આહાહા..! અરે..! આત્મા! ચોથા કાળનો હોય કે પાંચમા કાળનો હોય કે નારકીમાં હોય, આત્મા તો આત્મા છે. આત્મામાં તો વિકલ્પ પણ નથી, રાગ પણ નથી, અનુકૂળતા-પ્રતિકૂળતાને અડતો પણ નથી. આહાહા..! કાળને ગળી ગયેલો ભગવાનઆત્મા છે. કાળ કેવા ત્યાં? કાળને કોળિયો કરી ગયો છે. પોતે જ્ઞાતા-દૃષ્ટામાં સમાઈને. સમજાણું કાંઈ? એવા સાતમી નરકના નારકીની પીડામાં સમકિતી થાય. નવું સમકિત થાય છે. સાંભળ્યું છે? શેઠ! સાતમી નરક રવરવ નરક. અપઈઠાણા ૩૩ સાગરની સ્થિતિ, રાજા મોટા રાજના કુંવર હોય. મરીને ગયા હોય ત્યાં બિચારા. પણ અહીંયાં સાંભળેલું હોય મુનિઓ પાસે, ધર્માત્મા જ્ઞાની પાસે. અરે..! ભાઈ! તું તો શુદ્ધ ચૈતન્ય આનંદ છો ને. સાંભળેલું પણ પ્રયોગમાં મૂક્યું નહોતું.

એ ત્યાં આગળ એને ઓલી પીડા..આહાહા..! અરે..! આ શું છે? આ પિડાનો ક્યાંય અંત (ખરો)? આ શું છે? એમ વિચારમાં આવી જતાં પૂર્વનું સ્મરણ થઈ જાય છે. સમજાણું કાંઈ? અરે..! ધર્માત્મા અમને કહેતા, અરે..! રાજકુમાર! તું આમાં ગૃદ્ધિ ન થા. તારી ચીજ બીજી છે એમ મુનિઓ અમને કહેતા પણ અમે ત્યાં ન કર્યું. એમ કરીને અંદર ઉતરી જાય છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- સાતમી નરકનો...

ઉત્તર :- સાતમી નરકના પાંચ પાસડા છે. એનો પાંચમો અપઈઠાણ નારક આકરામાં આકરી છે. ૩૩ સાગરની સ્થિતિ અને વેદનામાં ઉત્કૃષ્ટતા. ઠંડી. રવરવ નરક જેને કહે છે ને? એ પાંચ પાસડા છે, પાંચ. એમાં એક લાખ યોજનનો છે ઈ. એના નારકીઓને મહા દુઃખ, ઘણું દુઃખ. એમાં પણ સમકિત પામે છે એમ કહેવું છે અહીં તો.

રોગ થાય અને સરખું સુવાય નહિ અને ભાઈ આમાં અમારે કેમ વિચાર કરાય? પણ એ તો તારામાં નથી પહેલેથી તો વાત કરી. મન-વચન-કાયા તારામાં નથી. એ નથી એના માટે કાંઈક સગવડતા હોય તો ઠીક. એ વસ્તુના સ્વરૂપને જાણતો નથી. આહાહા..! સંકેલ દૃષ્ટિને આમ બહારથી મૂકી અંદર લાવ એમ કહે છે. મન-વચન-કાયા ગમે તેવી ચીજ બહારની જડની છે. આહાહા..! મારામાં નથી એની સગવડતા હું કેમ ઈચ્છું? જે મારામાં નથી એની સગવડતા અને અગવડતામાં મારું લક્ષ કેમ જાય? એય..! 'ભીખાભાઈ'! આવી વાતું છે. 'હીરાભાઈ' ઠીક થાય, પૈસા-બૈસા સરખા હોય તો આપણને વિચારમાં ઠીક પડે. ધંધો-બંધો. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- કોઈ ભી કહો આત્મા તો આત્મામાં પડ્યો છે. કોઈ ક્ષેત્ર કાળમાં આત્માને સમકિત થઈ જાય છે? આહાહા..! એ તો તેથી પહેલું કહ્યું. મન-વચન અને કાયા તારામાં નથી. જુઓ! એથી કહ્યું ને?

'મન, વચન કાયસે કાલયોગ ધારણકર પરમાત્માકા ધ્યાન કરે,...' એટલે? કે ત્રણનું લક્ષ છોડી દઈને અહીં ધ્યાન કર. **'ઈસપ્રકાર કષ્ટમેં દઢ રહે તબ જ્ઞાત હોતા હૈ કિ ઈસકે ધ્યાનકી સિદ્ધિ હૈ,...'** આહાહા..! ..માં એકાગ્ર થાય એને બહારના.. કહે છે, રૂંવાટે રૂંવાટે લોઢાની સળીયું ઊની કરીને (પહેરાવી). ખબર નથી. જુઓ! આ પાંડવો. છે? પાંડવા. ધર્માત્મા મુનિ, સમકિતી આનંદકંદમાં ઝુલનારા છે. 'દુર્યોધન'ના ભાણેજે આ શેત્રુંજયે, આ શેત્રુંજય. અહીંથી ચૌદ માઈલ છે. પાંચેય પાંડવો ધ્યાનમાં હતા. લાવીને લોઢાના માથે પહેરાવ્યા. રાજ આપે છે. રાજ જોઈતું હતું ને તારે મારા મામાનું? લ્યો રાજ. આહાહા..! અંતરના આનંદમાં ઉતરી જાય છે. એ અગ્નિનો સ્પર્શ પણ જેને નથી. એવું અંતર ધ્યાન જામે છે, ત્યાં ધ્યેયમાં જેની નજરું છે. બહારની નજર ખૂલી જાય છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? અહીંયાં શેત્રુંજયથી મોક્ષ પધાર્યા છે ત્રણ. કારણ કે ધ્યાનમાં હતા. ત્રણ મોક્ષ પધાર્યા છે. બે ગયા સર્વાર્થસિદ્ધમાં. જેલ થઈ ગઈ 'સહદેવ', 'નકુલ'ને કે અરે..! ભાઈને શું થતું હશે? ધર્મરાજા, ભીમ અને અર્જુન. મોટા ભાઈને પિતા તુલ્ય માનતા. અરે..! ધર્મરાજાને શું થતું

હશે? એવો જરી વિકલ્પ આવ્યો તો પુણ્ય બંધાઈ ગયું. ભવ થઈ ગયા બે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- સહદેવને એવો વિકલ્પ આવ્યો. એ વિકલ્પ એવો આવ્યો કે એમને કેમ આમ થયું? એમને કેમ હશે? એમ. ભાઈ છે. મહા સુંવાળા. રાજકુમાર માખણના પિંડલા જેવા જેના શરીર છે. હાથીના અંદર તાળવા જેવા જેના પગ લાલચોળ છે. અરે..! એટલો શુભ વિકલ્પ આવ્યો, જુઓ હજી! બે ભવ થઈ ગયા. એક સર્વાર્થસિદ્ધનો અને એક મનુષ્યનો. બે ભવ થઈ ગયા. સમજાણું કાંઈ? આમ તો સાધર્મી તરીકે હતા. ભાઈનું સગપણ તૂટી ગયું હતું. પાંચેય પાંડવો સાધર્મી તરીકે સાધુ, ધર્માત્મા આનંદકંદમાં. વીર.. વીર... વીર.. મોટા વીર પરાક્રમ કરીને અંદરમાં ઉતર્યા હતા. આહાહા..! રાગ જ નથી. આ વળી વેરી છે કે આ અગ્નિ છે એ વાત જ ક્યાં હતી? જગતમાં હું છું, એક જ ચીજ આનંદકંદ છું. બીજી ચીજ જ નથી ને, બીજી ચીજ જ નથી ને. દુઃખ આદિ ચીજ જ નથી ને. સંયોગ આદિ ચીજ જ નથી ને. આહાહા..!

પોતાના મહાપ્રભુના અસ્તિત્વમાં જામી ગયેલું જ્ઞાન, એને બીજી ચીજ છે કે નથી એનો વિકલ્પ પણ જ નથી ને. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એક જ ભગવાન આનંદમાં વ્યાપેલો. અતીન્દ્રિય આનંદના સડકાના રસ લે છે એ. સમજાણું કાંઈ? દુનિયા એને દુઃખી દેખે છે કે અર..ર..ર..! આ ભાઈ શું? ધર્માત્માના પરિણામ પરિણામી ઉપર હોય છે. એથી એને બહારની ચીજનું કાંઈ લક્ષ હોતું નથી. ધ્યાનમાં, હોં! બહારમાં આવીને લક્ષ હોય તોપણ એને જાણે છે. સમજાય છે કાંઈ? આહાહા..! આવો માર્ગ છે, ભાઈ! આ પોપાબાઈના રાજ નથી કે ઝટ દઈને એની મુક્તિ થઈ જાય, અપવાસ કર્યા ને આ વ્રત પાળ્યા ને. સમજાણું કાંઈ? મહાવ્રતનો વિકલ્પ છે એ ઝેર છે, કહે છે. જ્યાં અમૃતના ઓડકાર આવે, પડ્યો છે અમૃતમાં એને કહે છે કે એવા ધ્યાનમાં '**કષ્ટમેં દૃઢ હૈ...**' આહાહા..! લાખ વીંછી આવીને આમ કરડે. અડતું જ નથી ને જેને. અડે એમ કહો તો બે દ્રવ્ય એક થઈ જાય છે. સમજાણું કાંઈ? માન્યતામાં એમ કરે કે આ મને અડે છે તો એની માન્યતા જૂઠી થઈ જાય છે. સમજાણું કાંઈ? શું કહ્યું આ?

આ મને અડે છે, મને કરડે છે. કરડે કોને? પરમાણુની પર્યાયને વીંછી કરડે? કરડે કોને? આહાહા..! આ તે કાંઈ વાત છે! જે વસ્તુમાં એ શરીર અને વાણી છે જ નહિ. છે નહિ પછી આમાં કાંઈક થાય છે માટે મને થાય છે એ વાત રહેતી નથી, એમ કહેવા માગે છે. આહાહા..! પરમાત્માના ભગત થાવું છે કે પરમાત્માના સેવક થાવું છે. એ કોણ પરમાત્મા? પોતે, હોં! આહાહા..! ખરો માર્ગ હાથ આવે નહિ અને ઊંધે રસ્તે જાય અને જિંદગી પૂરી થાય. ચોર્યાશીના અવતારમાં ઘાણીની પેઠે પિલાય. આહાહા..! સાંભળવા મળતું નથી. વાત જ .. છે આખી. શું થાય? અરે..! આવા મોસમના દાડા માણસના. આત્માના કલ્યાણ કરવાની આ મોસમું. એય..! 'મનસુખ'! એની આ પૈસાની મોસમ આવે ને ત્યાં. ધાર ધરી કરી હોય એ વખતે મળે. પોષ મહિનાથી તે એવું હશે કાંઈક. બહુ ખબર નથી આપણને. પોષ મહિનાથી વૈશાખ સુધી. સાત, આઠ લાખની ઉઘરાણી નાખી હોય, બધા દેવા આવે. લઈ

જાવ, લાવ, લઈ જાવ અને લાવ. એ મોસમ હશે? પાપની છે મોસમ. આહાહા..!

બાપુ! તારો મોસમનો કાળ, ભાઈ! અનંતે કાળે આવા મનુષ્યદેહ (મળ્યો)... આહાહા..! અરે..! દેહ પણ નહિ, વિકલ્પ નહિ. એ તારામાં વિકલ્પ અડ્યો પણ નથી, હોં! આ જ્ઞાયકભાવ વિકલ્પ અને રાગથી એકત્વ કોઈ દિ' ત્રણકાળમાં થયો જ નથી. આહાહા..! માન્યું છે એ જુદી વાત છે. એ તો ચૈતન્ય ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ એવો ને એવો અનાદિથી છે. સાતમી નરકમાં અનંતવાર ગયો. એક પ્રદેશ પણ ઓછો થયો નથી, કરમાયો નથી. અને નવમી ગ્રૈવેયક અનંતવાર ગયો તો ત્યાં પ્રદેશ પોઢા થયા, પોચા થયા ખુશી છે માટે (એમ નથી). આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ચણાને પાણીમાં નાખે અને જેમ ચણો પોઢો થાય. પોઢો સમજ્યા ને? .. ચણા હોય છે ને ચણા? પાણીમાં ફૂલે. એમ ભગવાનઆત્મા આનંદની શક્તિમાં ફૂંક મારે જેમ ઓલો. શું કહેવાય તમારે આ છોકરાને ફુગો... ફુગો. એ તો પોલોભમ ફૂલે છે. આ તો નક્કોર. આનંદધામ ભગવાન એમાં ફૂંક મારે એકાગ્રતાની ત્યાં ધ્યાન પ્રગટ થાય અને આનંદથી ફૂલે. આહાહા..! જુઓ! આ માર્ગ વીતરાગનો. એટલે કે તારો. એય..! 'પ્રકાશદાસજી'! કરો આ ને કરો આ. મહાવ્રત લઈને અણુવ્રતનું પછી આંદોલન કરશું. ઝેરનું. શેઠ! એ તો જ્યાં હોય ત્યાં બીજું શું કહે? મળ્યું હોય એમાં પ્રેમ હોય ને? જે વાત સાંભળી ન હોય શું કરવું? આહાહા..! હે ભગવાન!

મુમુક્ષુ :- આ તો અંદરની દુકાન.

ઉત્તર :- આ તો અંદરના વેપારની વાતું છે, બાપા! આહાહા..! ભાઈ! તારી દયા કર.. દયા કર.. દયા કર. કહે છે, ભગવાનમાં કાંઈ નથી ને બીજું. નથી એટલે એમાં પ્રતિકૂળતા-અનુકૂળતાનું લક્ષ હોઈ શકે નહિ, એમ કહે છે. આહાહા..!

'**કષ્ટ આનેપર ચલાયમાન હો જાયે તબ ધ્યાનકી સિદ્ધિ કૈસી**?' જરી પ્રતિકૂળતા (આવે ત્યાં) આમ (થઈ જાય). શું છે પણ આ? સમજાય છે? અહીં શું કહેવા માગે છે? કે પ્રતિકૂળતાની ચીજ અને અનુકૂળતાની ચીજ વિનાનો આત્મા છે. એવું જેને શ્રદ્ધા અને જ્ઞાન થયું એને અંતરમાં એકાગ્ર વળવામાં બહારની પ્રતિકૂળતા નડતી નથી. અને પ્રતિકૂળતા વખતે ચગી જાય તો એને વસ્તુની બરાબર સ્થિરતાની ખબર નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! 'કુંદકુંદાચાર્ય'ની વાણી વસ્તુની સ્થિતિ ઊભી કરે છે. આમ થઈ શકે છે અને એમ થાય છે એમ એણે શ્રદ્ધામાં લેવું જોઈએ. આમ ન થઈ શકે એમ નહિ.

ભગવાનઆત્મામાં એકાગ્ર ન થઈ શકે એવો એનો સ્વભાવ છે? એકાગ્ર થઈ શકે એવો સ્વભાવ છે. રાગમાં એકાગ્ર થાય એવો એનો સ્વભાવ છે જ નહિ. એવો તો પહેલો અંદર નિર્ણય આવવો જોઈએ. સમજાણું કાંઈ? દયા, દાનના વિકલ્પમાં એકાગ્ર થાય એવો એનો સ્વભાવ જ નથી. કારણ કે એનામાં એ ચીજ નથી. એ વિકલ્પથી રહિત ભગવાન નિર્વિકલ્પાનંદ પ્રભુ એમાં એકાગ્ર થાય એ તો એનો ગુણ, કાર્ય અને સ્વભાવ છે. સમજાણું કાંઈ?

આ તો પરમાત્મા થવાની વાત છે. એ પરમાત્મા પોતે છે એને ચોંટે અંદરમાં એકાગ્ર થાય તો પરમાત્મા થાય. સમજાણું કાંઈ? લોકોને એમ કે આ તો નિશ્ચય નિશ્ચય છે. નિશ્ચય

એટલે સાચું, નિશ્ચય એટલે સત્ય. વ્યવહાર એટલે આરોપિત-ખોટી વાત છે બધી. આહાહા..! ઓલાને એ .. પાંચ પર્યાયના ભેદ લીધા ને? ભાઈ! 'કળશટીકા'માં લીધું છે ને? એ તો મૂળ પાઠમાં લીધું છે, ૨૦૫મી ગાથામાં. નિર્જરા (અધિકારમાં). મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યય ચાર ભેદ નહિ. એકરૂપ વસ્તુ અભેદ છે. આહાહા..! ત્યારે ઓલા કહે, જુઓ! આ પાંચ ભેદ પાડે છે એ આગમથી વિરૂદ્ધ છે. ભેદ-ભેદ વસ્તુમાં છે. ભેદનો નિષેધ કેમ કરે? સાંભળને હવે. 'રતનચંદજી' લખે છે આમાં. કોણ જાણે શું કરે છે ભગવાન? અરે..! તારી ચીજ અભેદની વાત કરે છે, પ્રભુ! તું મુંઝા નહિ. પાંચ ભેદ ઉપર લક્ષ જાય તો વિકલ્પ ઊઠે છે. આ મતિ ને આ શ્રુત ને આ અવધિ અને એવા જે ભેદ પડે છે એ વિકલ્પ ઉઠે છે. ચિદાનંદ ભગવાન અભેદ ચિદાનંદ છે. એમ વાત કહે છે ત્યાં. ત્યારે કહે, નહિ. એ આગમ વિરૂદ્ધ છે. 'રાજમલ'નું આગમ વિરૂદ્ધ છે. 'સમયસાર નાટક' પણ ખોટા છે. ... ભાઈ! નીકળવાનો ટાણો આવ્યો હોય મુશ્કેલ થશે, પ્રભુ! આહાહા..!

ધ્યાનકી શુદ્ધિ ચાહી '**કોઈ પ્રકારકી ચિત્તમેં શલ્ય રહનેસે...**' દેખો! કોઈ પ્રકારનું શલ્ય રહે કે પરની અનુકૂળતા હોય તો મને ઠીક પડે, ધ્યાનમાં ઠીક પડે. એ બધું શલ્ય છે. એય..! શેઠ! શ્રદ્ધાનું શલ્ય છે એમ કહે છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હા. પહેલી શ્રદ્ધા તો રાખે. શ્રદ્ધામાં જો ફેર પડે તો જ્ઞાન એકાગ્ર નહિ થઈ શકે. શલ્ય છે કહે છે આ. જરીક બહારની અનુકૂળતા હોય, ખાવા-પીવાની અનુકૂળતા હોય, પેટમાં ભૂખ લાગી હોય તો. આહાહા..! ભાઈ! અનુકૂળતા એ વસ્તુનું સ્વરૂપ જ નથી. એ તો જ્ઞેય છે. હવે અનુકૂળ કોને કહેવું અને પ્રતિકુળ કોને છાપ તારે મારવી છે? 'ચંદુભાઈ'! આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- શરીર એવું કાંઈ નહિ. એ તો ગમે તે રાગ હો. શરીરમાં શું? ..નો રાગ હોય.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એના પણ રાગ હોય. આ રણે ચડ્યા રાજના કુમાર. શરીર ઉપર રાગ ઓછો હોય છે. પણ એને રાજમાં પ્રીતિ છે તો શરીર પર બાણ પડે તો એને .. રાગ થઈ ગયો છે એનો.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- શરીરનો રાગ હોય. એને ઘણા પ્રકારના રાગ (હોય). આ અનુકૂળ હોય તો ઠીક પડે એવું શલ્ય રહી જાય તોપણ મિથ્યાત્વ છે કહે છે. શિષ્ય અનુકૂળ હોય તો સેવામાં મને ઠીક પડે.

મુમુક્ષુ :- રાગ તો..

ઉત્તર :- રાગ હોય એ જુદી વાત છે અને આ માને કે આ પ્રમાણે થાય એ તો શલ્ય છે. અસ્થિરતાનો રાગ આવે એનો તો જ્ઞાતા છે. પણ આવું શલ્ય આવે. એકાદ શિષ્ય અનુકૂળ હોય, માંદે સાજે કામ આવે.

મુમુક્ષુ :- શરીર જ મારું નથી.

ઉત્તર :- શરીર તો નહિ પણ વિકલ્પ મારો નથી. શરીર તો બહારની વાત છે. શરીર તો બહાર રહી ગયું. આ તો પંચમહાવ્રતના વિકલ્પ મારા નહિ. એવી અંતર દૃષ્ટિ થાય ત્યારે તો સમ્યગ્દર્શન થાય છે. શરીર તો હવે બાહ્ય હો સ્થુળ. એ માટી છે. શરીરને આત્મા અડતો પણ નથી. વિકલ્પને તો અડેલો છે અજ્ઞાની અનાદિથી. સમજાણું કાંઈ?

'પરમાત્મપ્રકાશ'માં લીધું છે. શરીરને આત્મા સ્પર્શ્યો નથી કોઈ દિ'. એમ શરીર આત્માને સ્પર્શ્યું નથી. એ તો માટી ધૂળ છે. અજીવ તત્ત્વ છે. પણ અંદર વિકલ્પ જે સૂક્ષ્મ છે દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, કામ, ક્રોધનો. એની સાથે એક્તાબુદ્ધિ એ જ મહામિથ્યાત્વ છે. એ અનંતાનુબંધીનો રાગ (છે). આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! થોડા .. કારણે જ્યાં અનેક પ્રકારના .. ભગવાનના પણ વિરહ પડી ગયા. સમજાય છે કાંઈ? ત્રિલોકના નાથ... એ અંતરનો દોષ શું ન કરે? આહાહા..! એ સંસાર છે. સમજાણું કાંઈ?

'**ધ્યાનકી સિદ્ધિ કૈસી? કોઈ પ્રકારકી ચિત્તમેં શલ્ય રહનેસે...**' આહાહા..! '**શ્રદ્ધાન, જ્ઞાન, આચરણ યથાર્થ ન હો તબ ધ્યાન કૈસા?**' જેને વાસ્તવિક વસ્તુની શ્રદ્ધા, પુણ્ય-પાપથી ભિન્ન ભગવાનઆત્મા, એનું ભાન જ નથી તો એ દ્રવ્ય તરફ વલણ કેમ કરી શકે? સમજાણું કાંઈ? '**તબ ધ્યાન કૈસા? ઈસલિયે દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર મંડિત કહા ઔર રાગ-દ્વેષ, ઈષ્ટ-અનિષ્ટ બુદ્ધિ રહે,...**' જુઓ! એ આવ્યું. કંઈ પણ બાહ્યની ચીજ ઠીક છે, ઈષ્ટ છે, અનિષ્ટ છે એવી બુદ્ધિ રાગ-દ્વેષમાં રહે એને પણ અંતર વલણ થઈ શકે નહિ. શરીર તો ક્યાંય રહી ગયું. સમજાણું કાંઈ? લ્યો! આ ઈષ્ટ છે-અનિષ્ટ છે એ તો મિથ્યાત્વે ભાગલા પાડ્યા. કોઈ ચીજ ઈષ્ટ-અનિષ્ટ છે જ નહિ. જ્ઞાનનું જ્ઞેય છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- શરીરની વાત નહિ. અહીં તો બહારની ચીજ હો અનુકૂળ. શરીર તો બહાર સ્થૂળ રહી ગઈ વાત. પણ અનુકૂળમાં કોઈ બાહ્ય ચીજ હો, તીર્થંકર જેવી સગવડતા હો એ પણ ઠીક છે એ પણ એક શલ્ય છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- .. વિકલ્પ હોય તો .. એનાથી ધ્યાન થાય છે એમ નહિ. ગિરી ગુફા અંદરને કહે છે. 'સમયસાર'ની ૪૯ ગાથામાં છે. અનુભૂતિરૂપી ગિરીગુફામાં મુનિ ધ્યાન કરે છે. આ ગુફા બુફા નહિ. બહારનું શું કામ છે તારે? એ 'મલૂકચંદજી'! એ 'સમયસાર નાટક'માં છે. 'સમયસાર નાટક' શું 'જયસેનાચાર્ય'ની ટીકામાં. 'જયસેનાચાર્ય'ની ટીકામાં. અનુભૂતિરૂપી ગિરીગુફા. ગિરીગુફા બહારની ધૂળમાં ક્યાં હતું? સમજાણું કાંઈ?

'**પરમાત્માકા ધ્યાન કરે વહ ઐસા હોકર કરે, યહ તાત્પર્ય હૈ.**' લ્યો! લ્યો એક જ ગાથા ચાલી આજ તો. બહુ લાબું લાબું હતું તો વળી. (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

आगे कहते हैं कि जो इस प्रकार होता है वह उत्तम सुखको पाता है :–

ગાથા-૪૫

मयमायकोहरहिओ लोहेण विवज्जिओ य जो जीवो।
णिम्मलसहावजुत्तो सो पावइ उत्तमं सोक्खं।।४५।।

मदमायाक्रोधरहितः लोभेन विवर्जितश्च यः जीवः।
निर्मलस्वभावयुक्तः सः प्राप्नोति उत्तमं सौख्यम्।।४५।।

જે જીવ માયા-ક્રોધ-મદ પરિવર્જીને, તજી લોભને,
નિર્મળ સ્વભાવે પરિણમે, તે સૌખ્ય ઉત્તમને લહે. ૪૫.

अर्थ :– जो जीव मद, माया, क्रोध इनसे रहित हो और लोभसे विशेषरूपसे रहित हो वह जीव निर्मल विशुद्ध स्वभावयुक्त होकर उतम सुखको प्राप्त करता है।

भावार्थ :– लोकमें भी ऐसा है कि जो मद अर्थात् अति मानी तथा माया कपट और क्रोध इनसे रहित हो और लोभसे विशेष रहित हो वह सुख पाता है; तीव्र कषायी अति आकुलतायुक्त होकर निरन्तर दुःखी रहता है। अतः यही रीति मोक्षमार्गमें भी जानो–जो क्रोध, मान, माया, लोभ चार कषायोंसे रहित होता है तब निर्मल भाव होते हैं और तब ही यथाख्यातचारित्र पाकर उत्तम सुखको प्राप्त करता है।।४५।।

પ્રવચન નં. ૮૦, ગાથા-૪૫ થી ૪૭, શુક્રવાર, ભાદરવા સુદ ૪, તા.૪-૯-૭૦

'અષ્ટપાહુડ' મોક્ષપાહુડની ગાથા ચાલે છે. ૪૪ ગાથા થઈ ગઈ. ૪૫. '**આગે કહતે હૈં કિ જો ઈસ પ્રકાર હોતા હૈ વહ ઉત્તમ સુખકો પાતા હૈ :-**' મોક્ષનો અધિકાર છે ને? મોક્ષ એટલે? આત્મામાં પૂર્ણ આનંદ છે એ પૂર્ણ આનંદની દશામાં પ્રાપ્તિ થવી એનું નામ મુક્તિ. શું કહ્યું? આત્મામાં, આત્મા વસ્તુ છે એમાં અતીન્દ્રિય આનંદથી ભરેલો એ પદાર્થ છે. સમજાણું? આત્મામાં અતીન્દ્રિય આનંદ છે, સુખ છે, શાંતિ છે. એવા સ્વભાવથી આશ્રય કરીને જેણે પર્યાયમાં એટલે અવસ્થામાં પૂર્ણ આનંદની પ્રાપ્તિ કરવી, થવી એનું નામ મોક્ષ છે. એ મોક્ષ કેમ થાય એ કહે છે. જુઓ! '**વહ ઉત્તમ સુખકો પાતા હૈઃ-**' ઉત્તમ સુખ એટલે મુક્તિ.

मयमायकोहरहिओ लोहेण विवज्जिओ य जो जीवो।
णिम्मलसहावजुत्तो सो पावइ उत्तमं सोक्खं।।४५।।

શું કહે છે? '**અર્થ :- જો જીવ મદ, માયા, ક્રોધ ઈનસે રહિત હો ઔર લોભસે**

વિશેષરૂપસે રહિત હો...' એટલે કે ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એના બે પ્રકાર. ક્રોધ-માન થઈને દ્વેષ છે અને માયા અને લોભ થઈને રાગ છે. એ રાગ અને દ્વેષ એ આસ્રવ છે. સમજાય છે? પુણ્ય અને પાપના ભાવ એ મલિન આસ્રવ બંધનું કારણ છે. જેને મોક્ષ કરવો છે એને આસ્રવ રહિત ધર્મ કરવો છે જેને, એને એ પુણ્ય-પાપ એટલે રાગ-દ્વેષના ભાવ, એને ઓળખવા પડશે ને પહેલા? જેની પર્યાયમાં બંધ છે. પર્યાયમાં બંધ છે તો પર્યાયમાં બંધથી રહિત થઈને મુક્તિ કરવી છે. સમજાણું કાંઈ?

પર્યાય એટલે અવસ્થા. ત્રિકાળી જે જ્ઞાયક તત્ત્વ છે વસ્તુ એ તો બંધ અને મુક્તિની પર્યાયરહિત વસ્તુ છે. સમજાણું કાંઈ? પણ એ ચીજની જે વર્તમાન અવસ્થા, પર્યાય, હાલત, દશા. મિથ્યાભ્રાંતિ (અર્થાત્) પરમાં સુખ છે અને પરના રાગના વિકલ્પો આદિ ભાવ એ મને મારા સ્વભાવને મદદ કરનારા છે. એવો જે મિથ્યા ભ્રમભાવ એની સાથે રહેલો રાગ-દ્વેષનો ભાવ એ આસ્રવભાવ છે. એ પર્યાય એટલે અવસ્થામાં-દશામાં આસ્રવ એટલે બંધના કારણનો ભાવ છે. અને મુક્તિ જેને કરવી છે અને એ આસ્રવભાવ રહિત આત્માના સ્વભાવની દૃષ્ટિ-જ્ઞાન અને રમણતા પ્રગટ કરે તો તેને મુક્તિ થાય, એમ કહે છે. સમજાય છે કાંઈ?

જુઓ! ઓલા લોભમાં '**વિવજ્જિઓ**' શબ્દ વાપર્યો છે વધારે. કારણ કે લોભ, ઈચ્છા, રુચિ એમાં રાગનો પ્રેમ રહી જાય, બહાર કોઈ ચીજનો પ્રેમ રહી જાય, ગૃદ્ધિ થાય તો એને આત્માના તત્ત્વની દૃષ્ટિ અને રુચિ થઈ શકે નહિ. તેથી કહે છે કે ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, એનાથી રહિત હોય એટલે કે આસ્રવથી રહિત હોય. બીજી ભાષાએ કહીએ તો અહીં મુક્તિનો માર્ગ છે. એટલે બંધભાવથી રહિત હોય. સમજાણું કાંઈ? બંધભાવ કોને કહેવો એની ખબરું ન મળે. અને બંધભાવ રહિત કેમ થવાય એવા દ્રવ્ય-વસ્તુની ખબર ન મળે. એને મુક્તિનો ઉપાય હાથ આવે નહિ. એને મુક્તિ થઈ શકે નહિ. રખડે અનાદિ કાળ.

મુમુક્ષુ :- આપ બતાવો.

ઉત્તર :- આ શું આવે છે? અત્યાર સુધી શું કર્યું? પૈસા કમાણા? બંધભાવ કર્યો. એ તો અહીંયાં ચાલે છે. સમજાણું કાંઈ? બંધ.. બંધ. ભગવાનઆત્મા વસ્તુ છે ને વસ્તુ? આત્મતત્ત્વ છે ને? દ્રવ્ય છે ને? પદાર્થ છે ને? વસ્તુ છે ને? એ વસ્તુ પોતે જે ત્રિકાળ છે એ વસ્તુની કાંઈ ઉત્પત્તિ નથી, કોઈ નવી થઈ નથી. એ તો અનાદિની છે. આવા અનંતભવો કર્યા એમાં આત્મા તો એનો એ... એનો એ... એનો એ... એમ ને એમ રહ્યા કરે છે. અનંતા ભવ કર્યા. નારકીના, પશુના, ઢોરના, કીડાના, કાગડાના.

મુમુક્ષુ :- સોથા નીકળી ગયા.

ઉત્તર :- સોથા નીકળી ગયા એવું એને લાગે છે ક્યાં? લાગે તો તો એનો રસ્તો લે. 'પોપટભાઈ'! એને બહારમાં મજા લાગે છે થોડી માળાને કાંઈક કાંઈક છોકરા સારા, પૈસા સારા, શરીર કાંઈક નિરોગી હોય, આબરૂ થોડી લાંબુ નાક હોય.

મુમુક્ષુ :- પૈસા હોય તો ...

ઉત્તર :- ધૂળેય પૈસા હોય તો કાંઈ નથી. પૈસા હોય અને ભૂખે મરી જાય. અંદર

જઠરમાં ભૂખ લાગી હોય પણ અનાજ પચતું ન હોય તો શું કરે? હેં! એય..! ત્યાં હતો અમારે એક. સુરખા છે ને? ત્યાં 'સુરખા ગાંધી' નહિ. સુરખાનો હતો એક. આપણા દિવાન હતા 'ભાવનગર'ના દિવાન હતા. સુરખાના. 'વજુભાઈ'. 'વજુભાઈ' દિવાન હતા, લ્યો! પછી 'પાળીયાદ'વાળા માણસો આપણા છે ને? બધા ગયેલા. માલ પાકે. હજારો મણ અનાજ લેવા જાય. 'શોભાલાલજી' ત્યાં માલ લેવા જાય. માલ પાકેલો. દિવાન હતા. માલ લેવા જાય અને એમાં ઘરે વાડીયું. જમરૂખ પાકે ઊંચા આવા શેર-શેર દોઢ-દોઢ શેરના. એના ટોપલા પડેલા જમરૂખના. જમરૂખ સમજો છો? ત્યાં પડેલા. ઓલા વાણિયા આવ્યા વેપારી. એટલે પોતે 'વજુભાઈ' બે રોટલી ખાય અને પા શેર દૂધ ખાય. વધારે પચે નહિ. વાડીયું પૈસાના મોટા દિવાન હતા. સમજાણું? વાણીયાને કહે, ખાશો આપ? ઓલા જમરૂખ મોટા તોલદાર મજબૂત દોઢ-દોઢ શેરના. ઘરની વાડીના. હા. આખો ટોપલો ખલાસ કરી નાખ્યો. અરે..! વાણિયા મરી જશો. એ તમે ખાવા નથી આવ્યા. તમે આ જોવા આવ્યા છો. હજી લાવો બીજો ટોપલો. .. પાળિયાદના માણસ ગયેલા. ઓલા ખાઈ શકે નહિ પા શેર. શું કહેવાય એ? જમરૂખ. પા શેરની ચીરી ખાઈ શકે નહિ. ભાર પડે અંદર. દાણા-દાણા. ભાર લાગે. રોટલી પચવી (મુશ્કેલ). માંડ બે રોટલી ને દૂધ ખાતા હોય. સમજાણું કાંઈ? અહીંયાં તો દષ્ટાંત દેતા તમારે પણ એં.. થાતું હોય ત્યારે બધું પડ્યું રહે. ત્યાં કાંઈ ખાઈ શકતો નથી. .. દવા તો પછી પાંચ-પાંચ હજારની દવા પડી હોય. ધૂળેય કરે નહિ ત્યાં. દવા શું કરે ત્યાં? ભાઈ ત્યાં ઉભા રહે 'શોભાલાલજી'. ભાઈને આમ છે, ભાઈને ઠીક નથી. ડોક્ટરને બોલાવો. કોઈ શાલ નાખે એવું છે? આહાહા..!

કહે છે, ભાઈ! એ સાધનમાં સુખ-બુખ છે નહિ. આહાહા..! એ સુખ પણ નથી અને સુખના કારણો નથી. બાપા! સુખ તો પ્રભુ તારામાં છે. એની એને ખબર નથી. સમજાણું કાંઈ? ભગવાનઆત્મા. કાલે દાખલો નહોતો આપ્યો? મૃગલાની નાભીમાં કસ્તુરી. એને કસ્તુરીની કિંમત ન મળે. હરણિયા-હરણિયાની નાભી-દૂંટીમાં કસ્તુરી પણ એને કસ્તુરીની કિંમત ન મળે. કેમકે પાંદડા સૂકા ખડખડે ત્યાં ભય પામે. એને એમ નથી કે મારી પાસે આવી કોઈ ઊંચી ચીજ (છે). પાંદડું ખડખડે ત્યાં ભય પામે. એમ અહીંયાં જરી અનુકૂળતા હોય ત્યાં ખશી ખુશી થઈ જાય. પ્રતિકૂળતા (આવે તો) નારાજ (થઈ જાય). એને ખબર નથી પ્રભુ! તારા આત્મામાં અતીન્દ્રિય આનંદ તારી નાભી-પેટમાં પડ્યો છે. સમજાણું કાંઈ? જરી અનુકૂળતા, છોકરો કાંઈક ઠીક પાક્યો, પૈસા કાંઈક થયા. બસ! હું પહોળો ને શેરી સાંકડી. શેરી સાંકડી થઈ જાય. સાંકડી થઈ જાય એટલે અમે આઠ છોકરા છીએ. અમારે જગ્યા જોશે. કોઈ સ્ત્રીને કહે રસ્તો કરી દે. અમારી સિફારીશ પહોંચશે કોર્ટમાં. તારી નહિ પહોંચે. ભાઈસા'બ! પણ હવે પૈસા જેટલા હોય એટલા તો અમને આપો. એય..! 'પોપટભાઈ'! બને છે ને. અમે તો કંઈક જોયા છે ને નજરે. આઠ આઠ છોકરાઓ અને બબ્બે ત્રણ-ત્રણ ઓરડાઓ ને એને પાયખાનું ને એને શું કહેવાય નહાવાનું બાથરૂમ. એકલા ધમાલ-ધમાલ. જગ્યા ન મળે ત્યારે જોડેવાળાને કાઢે. પૈસાવાળાનું ચાલે કોર્ટમાં. ઓલા બિચારા ગરીબ પણ હું પહોળો થઈ ગયો અને શેરી સાંકડી થઈ ગઈ. આહાહા..! ભગવાન! ઠર, ઠર, શાંત ઠર, ભાઈ! આહાહા..!

કહે છે. જુઓ! અહીં એમ પણ કહે છે કે પછી કહેશે. એ ચાર કષાયરહિત હોય '**વહ જીવ નિર્મલ વિશુદ્ધ સ્વભાવયુક્ત હોકર...**' અંદર ભગવાનઆત્મા આનંદનું રૂપ છે પ્રભુ. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર તીર્થંકરદેવ પણ એ આનંદને આરાધીને પરમાત્મા થયા. સમજાણું કાંઈ? અરિહંત થયા, અરિહંત થયા. નમો અરિહંતાણં. એ અરિહંત પણ આત્માના અંતરમાં આનંદ છે એનું સેવન, આરાધન કરીને થયા છે. એ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ-દ્વેષ, પુણ્ય-પાપના ભાવ તો બંધના કારણ છે. એ મૂળ તો કહેવું છે અહીં. મોક્ષનો અધિકાર છે ને. એ બંધના કારણભાવ છે એને ઓળખીને એનાથી રહિત થવું. અને એનાથી રહિત થતાં મોક્ષના કારણભાવ શુદ્ધ સ્વભાવની શ્રદ્ધા-જ્ઞાન અને ચારિત્ર પ્રગટ થાય એ આત્માને મુક્તિનું કારણ છે. સમજાણું કાંઈ?

'**નિર્મળ વિશુદ્ધ સ્વભાવયુક્ત...**' આહાહા..! ચૈતન્ય ભગવાન પરમેશ્વર તીર્થંકરે જે પ્રગટ કર્યો એવો આ આત્મા છે. સમજાણું કાંઈ? એવા આત્માની અંતર દૃષ્ટિ કરવી અને એ આત્માનું જ્ઞાન કરવું અને એ આત્મામાં રમણતા, લીનતા, લીનતા કરવી એ સ્વભાવ '**નિર્મળ વિશુદ્ધ સ્વભાવયુક્ત...**' જગતની જંજાળમાંથી બહાર નીકળીને નવરો થાતો નથી માળો. ભાઈએ કાલે કહ્યું કે પુસ્તક લેવાની ફુરસદ ન મળે.

મુમુક્ષુ :- કામ-ધંધા વધારે રહે.

ઉત્તર :- કામ-ધંધા હોળીના. પાપના ધંધા છે બધા. શેઠ! બે-પાંચ લાખ પેદા થાય એમાં તારે શું આવ્યું તારે ઘરે? એ પૈસા તો ધૂળ છે. સમજાણું કાંઈ? તારે ઘરે તો ખોટ આવી છે અંદર. અમને આ મળ્યા, અમે આ કર્યા એ મિથ્યા ભ્રાંતિ અને અજ્ઞાન, એમાં મરી ગયો, .. લખ્યું છે શાસ્ત્રમાં-'પરમાત્મપ્રકાશ'માં. પંચમકાળના પૈસાવાળાઓ, વૈભવવાળા એને પુણ્યને લઈને વૈભવ મળે અને વૈભવને લઈને એને મદ ચડે. આ મદ કહ્યો ને અહીં? જુઓને! અતિ અભિમાની લેશે. જુઓ! ભાવાર્થમાં. અભિમાની. એને અભિમાન ચડી જાય. પાવર ચડી જાય કે અમારી પાસે કરોડ રૂપિયા, અમારી પાસે પાંચ કરોડ રૂપિયા. ધૂળેય નથી, સાંભળને હવે. તારી પાસે લક્ષ્મી છે એ તો અંદર જુદી છે. પંડિતજી! આહાહા..! ભારે વાત, ભાઈ! ધુમાડાના બાચકા ભરી કોથળા ભરવા છે એને. ધુમાડા સમજો છો ને? ધુમાડા નથી સમજતા? ધુંઆ. ધુંઆ. ધુંઆ નીકળે ને? કાચા લાકડા બળે ને? કાચા લાકડા, કાચા છાણા. કાચા છાણા હોય એને સળગાવે તો ધુમાડા નીકળે. પછી ભરો કોથળામાં. ધૂળેય નહિ ભરાય. કોથળામાં ધુમાડા રહેતા હશે? પકડી રાખો આ પૈસાને અને શરીરને. નહિ પકડાય. એ તો પરચીજ છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- એમ કહે છે પરમાત્મા..

ઉત્તર :- હા, પણ કહું છું ને એ. એમાંથી જ આ ચાલે છે. એમાંથી જ ચાલે છે આ.

એને પૈસા મળે એને વૈભવથી મદ ચડે. સમજાણું કાંઈ? નથી પુસ્તક. મદ ચડે અને મદથી મતિનું વિભ્રમ થઈ જાય. અમારા જેવા કોઈ ડાહ્યા નથી, અમારા જેવા કોઈ અગ્રેસર ઊંચા નથી. જ્ઞાની હોય એને પણ તુચ્છ ગણે છ જ્ઞાની? મહિને પાંચસો પેદા કરવાની શક્તિ નથી. અને અહીં તો કહે અમે મહિને પાંચ-પાંચ લાખ, બબ્બે લાખ પેદા કરીએ છીએ.

ધૂળેય નથી હવે સાંભળને. એ તો બહારની ચીજ છે. એ તો પૂર્વના પુણ્યને લઈ આવે છે. મતિભ્રમ થઈ જાય પછી કહે છે. અને મતિભ્રમ થઈને પછી મોહ (થાય). મોહ થઈને પછી ચાર ગતિમાં રખડે.

મુમુક્ષુ :- એવું પુણ્ય અમને ન હજો.

ઉત્તર :- એવું પુણ્ય અમને ન હશો, આચાર્ય એમ કહે છે. એય.! 'પોપટભાઈ'! 'ભગવાનજીભાઈ'! આચાર્ય કહે છે કે એવા પુણ્ય અમારે ન હજો. જે પુણ્ય લઈને પૈસા અને પૈસાને લઈને મદ ચડી જાય. મદ ચડી જાય. મદ-અભિમાન એ દારૂ છે. અને એને લઈને મતિભ્રમ થઈ જાય. મતિ ભ્રષ્ટ થઈ જાય ભ્રમણામાં. અમે પણ હોંશિયાર છીએ, હોં! અમે ડાહ્યા છીએ. આહાહા..! અને એને લઈને મોહ. મોહને લઈને ચાર ગતિ. આચાર્ય કહે છે કે એવા પુણ્ય અમને ન હશો, હોં! દરબાર! તમારે ગરાસિયાને તો લાખ-બે લાખની ઊપજ હોય એટલે પછી થઈ જાય જાણે કે.. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ગાંડા તો હોય જ.

ઉત્તર :- ગાંડા તો હોય. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

પ્રભુ! તારી લક્ષ્મી તો અંદર છે ને નાથ! આહાહા..! તને ખબર નથી. તારા નિધાનની તને ખબર નથી. અંદરમાં ચિદાનંદ આનંદ સ્વરૂપ છે, પ્રભુ! જેના આનંદનો આસ્રવ અને બંધભાવ રહિત થઈને જરી આનંદનો સ્વાદ લે સ્વભાવનો તો તને ખબર પડે કે આ આત્મા આવો છે. એ વાત અહીં કરે છે, જુઓ!

સ્વભાવ '**નિર્મલ વિશુદ્ધ સ્વભાવયુક્ત હોકર ઉત્તમ સુખકો પ્રાપ્ત કરતા હૈ.**' મૂળ એમ કહે છે. શું કહ્યું? ઝીણી વાત તો છે, ભાઈ! એને અભ્યાસ ન મળે અનંતકાળથી. આ દુનિયાના રંગે ચડી ગયો છે. ઓલા સંઘાડીયા નથી રંગ ચડાવતા? સંઘાડીયા હોય છે ને? ભાઈ લાકડા? સંઘાડીયા સમજો છો?

મુમુક્ષુ :- અમારે ત્યાં મણિયાર કહે.

ઉત્તર :- મણિયાર કહે. અહીં સંઘાડીયા કહે. ઓલા છોકરા ભણે ને. પછી ઓલી આંકડી હોય ને આંકડી. અમે તો આંકડીનું જોયેલું. 'ગારિયાધાર' હતા ને તો આંકડીને રંગ દેવા લઈ ગયા. નાની ઉંમરની વાત છે આ તો. આંકણી હોય છે આમ. આંકણી સમજો છો? કાદવ ઉપર નાખીને આમ દોરી... આંકડી કહે છે. સંઘાડિયાને ત્યાં ગયા હતા ઓલો ચડાવતો હતો આમ. ઉની કરીને લાકડું હોય ને લાકડું ગોળ? એમાં ભરાવતો હતો. એવું કરે કે પાછું નીકળે નહિ. રંગ ચડાવ્યો આંકણીએ લાકડા ઉપર. શેઠ! એમ પુણ્ય અને પાપના વિકલ્પનો રંગ ચડાવ્યો અજ્ઞાનીએ. એ આંકણી ઉપર રંગ ચડાવ્યો પછી આંકે અજ્ઞાનભાવ. નાની ઉંમરની વાત છે. બાર મહિના ગારિયાધાર રહેતા. ભણતા ને. ગોળ ગોળ આંકડી.

મુમુક્ષુ :- 'મહુવા'માં એના જ રમકડા થાય.

ઉત્તર :- હા. રમકડા આવે ને. 'મહુવા'ના બહુ રમકડા. શેરડીના કટકા જેવા લાગે. હોય લાકડા. મહુવાના લાકડા શેરડીના. શેરડીના નાના થાય છે ને? ધૂળેય નથી. એ લક્કડના લાડુ ખાય તોપણ પસ્તાય અને ન ખાય તોપણ પસ્તાય. અંદર કાંઈક હશે. એમ આ દુનિયામાં,

વિષયમાં, ભોગમાં, પૈસામાં કાંઈક હશે. ધૂળેય નથી હવે સાંભળને. આહાહા..!

કહે છે. જુઓ! અહીં તો સુખથી વાત લીધી છે. ભગવાનઆત્મા આનંદનો નાથ પૂર્ણાનંદ પ્રભુ છે. સચ્ચિદાનંદ-સત્ શાશ્વત જ્ઞાન અને આનંદથી ભરેલો પદાર્થ છે. એને પુણ્ય-પાપના, રાગ-દ્વેષના આસ્રવ બંધભાવ છે એનાથી રહિત કર અને ત્રિકાળી આનંદસ્વરૂપ છે એના ભાવથી સહિત કર, એમ કહે છે. ભારે કામ, ભાઈ! આ સામાયિક કરી નાખવી તો કરી નાખીએ, પોષા કરી નાખીએ, પડિકમણા કરી નાખીએ, લ્યો! ધૂળેય નથી તારા સામાયિકમાં. કોને સામાયિક કહેવી એની તો ખબર નથી.

એ અહીં વાત કરે છે, કે ભાઈ! તારો સ્વભાવ છે ને. શુદ્ધ ધ્રુવ ચૈતન્યમૂર્તિ પ્રભુ, એની ભાવના કરવી અને પુણ્ય-પાપની ભાવનાને છોડી દેવી એ મુક્તિનો ઉપાય છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એ સુખને ઉત્તમ સુખ (કહે છે). આ દુનિયાના માને છે ને? એ સુખ નથી. ઈન્દ્રના સુખ જેને ઈન્દ્રાણીઓ કરોડો અને એ કાંઈ ધાનના ઢોકળા નથી. એ તો વૈક્રિયક શરીર. આ તો ધાનના ઢોકળા. બે દિ' ન ખાય તો એં...એં.. થઈ જાય. ઓલા તો વૈક્રિયક શરીર. હજારો વર્ષે આહારની ઈચ્છા ઉત્પન્ન થાય. એમ પખવાડિયે પખવાડિયે જેને શ્વાસ (આવે). ઊંચો લેવો અને મૂકવો એવો એક પખવાડિયે તો શ્વાસ લે. એવા દેવના સુખો પણ સુખ નથી.

મુમુક્ષુ :- અંદર તો શાંતિ રહેતી હશે ને?

ઉત્તર :- ધૂળમાંય શાંતો નથી. ત્યાં કષાયના અંગારા સળગે છે. સમજાણું કાંઈ? માને કે અમને છોકરા આવા થયા, ભાઈ આવા થયા, ઢીકણા આમ થયા. મૂઢ માને નહિ તો શું કરે? ભૂંડ તો વિષ્ટા જ ખાય ને? એ કાંઈ અનાજ ખાય? માણસ અનાજ ખાધેલા કાઢી નાખે એ ભૂંડ ખાય. એમ જ્ઞાનીએ રાગ-દ્વેષને કાઢી નાખ્યા એને એ ખાય-ભોગવે. એમ કહે છે. શેઠ! આકરી વાત છે અહીં તો, ભાઈ! આહાહા..! અહીં તો કહે છે કે એ આત્મા બંધભાવના ભાવથી રહિત થઈને અબંધ સ્વરૂપી ભગવાનઆત્મા, એની શ્રદ્ધા-જ્ઞાન અને શુદ્ધતા પ્રગટ કરે એવા સ્વભાવ સહિત હોય એને ઉત્તમ સુખ એટલે પરમ આનંદની પ્રાપ્તિ થાય. એટલે મુક્તિ. સમજાણું કાંઈ?

'**ભાવાર્થ :- લોકમેં ભી ઐસા હૈ...**' લોકમાં પણ એવું છે એમ કહે છે આ. '**કિ જો મદ અર્થાત્ અતિ માની...**' અભિમાની બહુ હોય એ લોકમાં પણ દુઃખી થાય. જ્યાં ત્યાં અથડાય. માન મળે નહિ, ધોકા ખાય જ્યાં ત્યાં. એમ કહે છે. લોકની રીત કહે છે હોં! અહીં તો હજી લોકમાં પણ બહુ માની હોય ને જ્યાં ત્યાં અપમાન થાય પછી કહે જુઓને આ.. 'રણવીરસિંહ' હતા ને ભાઈ? 'જામનગર'ના દરબાર. કરોડની ઊપજ. વાઈસરોય આવેલા ત્યારે કેટલાય ખર્ચેલા? વીસ લાખ એટલા રૂપિયા ખર્ચેલા. વાઈસરોય માટે. એક ત્રણ લાખનું પાયખાનું બનાવ્યું છે. એના માટે એટલે એમ કરતા એને એમ કે હવે તો મેં આટલા પૈસા ખર્ચ્યા છે એટલે મારું માન સરકારમાં રહે. એમાં રાજા બધા ભેગા થયેલા. સભા મોટી. રાજાઓ બધા ભેગા થયેલા. આને એમ કે .... ઊભી કરી છે. એમાં કાંઈક સરકારથી વિરૂદ્ધ બોલવા માંડ્યા અને રાજાને અનુકૂળ મોઢા આગળ જઈને. બેસી જાવ. એ ભાષા કાંઈક

બીજી. આપણને બહુ ન આવડે. શું હતું એય?

મુમુક્ષુ :- સીટ ડાઉન.

ઉત્તર :- સીટ ડાઉન. હાય.. હાય..! જેને માટે આટલા આટલા લાખ ખર્ચ્યા, એને ત્રણ દિ' રહેવું, ચાર દિ' રહેવામાં ત્રણ લાખનું તો પાયખાનું બનાવ્યું હતું. રાજી કરવા. એ ટાણા આવ્યા. 'ભગવાનજીભાઈ'ને ખબર હશે. નહિ?

મુમુક્ષુ :- ...સાંભળેલું.

ઉત્તર :- .. બહુ કર્યું હતું. સાંભળ્યું હતું આપણે તો.

મુમુક્ષુ :- લાખ..

ઉત્તર :- .. એ રાજા. કરોડ કરોડ તાલુકાની ઉપજવાળા બધા રાજા ભેગા થયેલા અને અપમાન-અપમાન. એમાં મરી ગયા. અપમાન એટલું લાગ્યું એને ધક્કો લાગ્યો. બધું સાંભળ્યું હતું. પછી ડોક્ટરે ચડાવી દીધું. એ ખબર છે. આહાહા..! કરોડની ઊપજ એક વર્ષની રાજની. એને અપમાન લાગ્યું અંદરથી. મોટા રાજાની સભા હતી. એમ કે હું આના કક્ષનો છું અને આની ઓલી કરી. શું કહે એ? સરભરા. એટલે મારું કાંઈક રાખશે. બોલ્યા થોડું કાંઈક. બેસી જાવ. હાય.. હાય. એ અપમાન લાગ્યા તે.. એય..! 'પોપટભાઈ'! આ અભિમાની જુઓ! સંસારના અભિમાની દુઃખી છે એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- કામકાજ...

ઉત્તર :- .. પણ બધાનું એમ જ છે. આહા..! જેટલા જેટલા માન પોષ્યા છે એટલી જ આ પ્રતિકૂળતા આવે ત્યાં.. એવો ખેદાય.. એવો ખેદાય. માનમાં ચડ્યો હોય અને એકલું એપમાન આવે તો હાય.. હાય.. મરી જાઉં. આહાહા..! સંસારમાં પણ અતિ માનીને સખ નથી તો ધર્મમાં અભિમાન કરે એને સુખ અને ધર્મ હોઈ શકે નહિ. એમ કહેવા માગે છે.

'**તથા માયા કપટ ઔર ક્રોધ ઇનસે રહિત હો...**' કપટ નહિ. અહીં તો ધર્મ વાત છે. સંસારમાં કાંઈક ને કાંઈક કપટ ચલાવે. વાણિયા ગયા હોય કાંઈક અને કહે કે ફલાણે જાવ છું. હોય તોળવાનું કપાસ ત્રણ ગાવને છેટે. ક્યાં જાવ છો? જૂઠા બોલે. એય..! 'પોપટભાઈ'! એવા કપટ અને ક્રોધ. દુનિયામાં પણ કહે છે આવા કપટ અને ક્રોધી હોય તો દુઃખી થાય એમ કહે છે હોં! હજી તો. '**ઔર લોભસે વિશેષ રહિત હો વહ સુખ પાતા હૈ;...**' એમાં પણ માનરહિત હોય, કપટરહિત હોય, બહુ તીવ્ર ક્રોધ રહિત તો લૌકિક સુખ પામે. લૌકિકમાં એની સજ્જનતા હોય.

'**તીવ્ર કષાયી અતિ આકુલતાયુક્ત હોકર નિરંતર દુઃખી રહતા હૈ.**' ખેદાય-ખેદાય. બાયું પણ કેટલી એવી અભિમાની હોય ને કે એનું જરાક અપમાન થાય ત્યાં મરી જાય, કૂવામાં પડે, અફીણ ખાય. શું છે ત્યાં? બેઠી છે માસીબા ત્યાં? માસીબા ત્યાં બેઠી છે કે આવો ભાણેજ અહીં. મરીને ત્યાં જઈશ તો દુકાન છોડશે દેણદાર? પાપ જે કર્યા છે એના પડકાર ત્યાં આવશે જ. ક્યાં જાઈશ તું? અપમાન-અપમાન. કીધું નહિ? અમારે લુહારની. સાસુએ કહ્યું મારા દીકરાને દીકરો થતો નથી. ત્રણ-ત્રણ છોડીયું. અને અમારું ઘર ઠીક કહેવાય. છોકરો થાતો નથી. બીજી પરણાવવી છે મારા દીકરાને. એ કહ્યું અને અપમાન એવું

લાગ્યું બાઈને. એવું લાગ્યું. ત્રણ છોડીયું, પોતે અને મોટી છોડી બે જીવ સાથે ચારેય કૂવામાં જઈને પડી દશ વાગે. અમારા 'ઉમરાળા'ની વાત છે. એય..! 'પોપટભાઈ'! એ આવે છે ભાઈ આપણે. 'મહુવા'ની. અહીંના મુમુક્ષુ છે. લુહાર. નવા પરણ્યા છે ને છોકરા-બોકરા વ્યવસ્થિત. પણ એની બાએ એટલું કહેલું એને કે મારા દીકરાને દીકરો નથી. ત્રણ-ત્રણ છોકરી. ઉંમર હવે એની આટલી થઈ ૩૫ ઉપર. ... એવી લાગી ગઈ. માનના પૂતળા. ત્રણ છોડી અને પોતે ચાર અને બે જીવ સાથે એટલે પાંચ જીવ પડ્યા કૂવામાં. મડદા સવારે જોવે ત્યાં. આહાહા..! બંધિયાર કૂવો છે. મહાણિયો. આ માનમાં આમ થાય. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- .. એક એક દાખલો...

ઉત્તર :- એક એક દાખલો બધાને બને છે એવું અનંતવાર. એમ છે ને? એય..! 'નેમિદાસભાઈ'! કાકા-કાકી કહેવાતા હોય અને કોક ઉતારી પાડે ત્યાં. ગામમાં કાકા-કાકી કહેવાય બેય જણા.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- બધાય જાણે. ઠીક કહે છે. આ તો શેઠ કહે છે, વળી કાકીનું નામ આપે. મોટા મોટા.. બધું કાકીને સોંપ્યું છે. આહાહા..! એ કહે એમ કરવું ને પછી તારવી-તારવીને પૈસા ... કહો, સમજાણું આમાં?

કહે છે, '**તીવ્ર કષાયી અતિ આકુલતાયુકત્ હોકર નિરન્તર દુઃખી રહતા હૈ.**' ખેદાયા કરે. સાસુએ મને આમ કહ્યું, મારી બાએ મને આમ કહ્યું, ધણીએ મને આમ કહ્યું, ઢીંકણીએ મને આમ કહ્યું. દુઃખી બિચારા ખેદાય અંદર કાળજામાં. સંસારમાં પણ તીવ્ર ક્રોધી, તીવ્ર માની, તીવ્ર કપટી, લોભી પણ દુઃખી થાય છે. એમ કહે છે અહીં. બરાબર છે કે નહિ? એય..! 'દીપચંદભાઈ'! આ અમારા મોટા મોટા પૈસાવાળા હોય કરોડપતિ એનું ઘરે અપમાન થાય. હાય. હાય... અમે કરોડોપતિઓ. અમારી ગણતરી નહિ નાતમાં? ના નહીં.

મુમુક્ષુ :- માફી મગાવે.

ઉત્તર :- હા. અરે એક રાણી હતી રાજાની. મોટા કરોડોપતિ, હોં! કરોડો. રાણીનું જરી નામ લીધું રાજાએ કાંઈક ફેરફાર કરીને. દરબાર ધ્યાન રાખજો અમે ગરાસિયાની દિકરી છીએ. અમારું નામ લેશો તો.. ધણીને એમ કહ્યું ખાનગી. ધણી કહે, હાય.. હાય.. બહારમાં માનના પાર ન મળે. આ ઘરમાં બાયડી આમ બોલે. હવે બળે અંદર શું કરે? બહારમાં ખમ્મા ખમ્મા કરતા હોય. પણ ઘરમાં બાયડી કહે, અમારું નામ ન લેશો. અમે ગરાસણી છીએ. વાણિયા નથી કાંઈ. ... એય..! ઓલાની વાત બહાર આવી. બળે અંદરથી દરબાર બિચારા. શું કરે? ક્યાં જાવું? આ બધા સંસારમાં પણ તીવ્ર, ક્રોધી, માની, દુઃખી છે. તો અહીં ધર્મમાં તો તીવ્ર કષાય આદિ હોય તો ધર્મ પામી શકે નહિ.

'**અતઃ યહી રીતિ મોક્ષમાર્ગમેં ભી જાનો-**' છે ને? જુઓ! આ રીત મોક્ષમાર્ગમાં પણ જાણો. અર્થ બહુ સારા કર્યા છે. '**જો ક્રોધ, માન, માયા, લોભ ચાર કષાયોંસે રહિત હોતા હૈ તબ નિર્મલ ભાવ હોતે હૈં...**' એ પુણ્ય અને પાપના વિકારી ભાવ રહિત આત્માની દૃષ્ટિ અને જ્ઞાન કરે તો એને નિર્મળ સારો ભાવ થાય. શ્લોક છે, શ્લોક. હિન્દી છે. મૂળ શ્લોક છે. અર્થ

એવો નથી. સમજાણું કાંઈ? કહે છે કે જેટલા પ્રમાણમાં પુણ્ય અને પાપરૂપી ક્રોધ, માન, રાગ-દ્વેષના ભાવ રહિત થઈને શુદ્ધતા પ્રગટ કરે એટલા પ્રમાણમાં એને શાંતિ મળે. પૂર્ણ રાગ અને દ્વેષ રહિત થાય તો યથાખ્યાત શાંતિ મળીને કેવળજ્ઞાનને પામે. કહો, સમજાણું આમાં? આહાહા..!

आगे कहते हैं कि जो विषय–कषायोंमें आसक्त है, परमात्माकी भावनासे रहित है, रौद्रपरिणामी है वह जिनमतसे पराङ्मुख है, अतः वह मोक्षके सुखोंको प्राप्त नहीं कर सकता :–

ગાથા-૪૬

विसयकसाएहि जुदो रुद्दो परमप्पभावरहियमणो।
सो ण लहइ सिद्धिसुहं जिणमुद्दपरम्मुहो जीवो।।४६।।

विषयकषायैः युक्तः रुद्रः परमात्मभावरहितमनाः।
सः न लभते सिद्धिसुखं जिनमुद्रापराङ्मुखः जीवः।।४६।।

પરમાત્મભાવન હીન, રુદ્ર, કષાયવિષયે યુક્ત જે,
તે જીવ જિનમુદ્રાવિમુખ પામે નહીં શિવસૌખ્યને. ૪૬.

अर्थ :– जो जीव विषय–कषायोंसे युक्त है, रौद्र परिणामी है, हिंसादिक विषय–कषायादिक पापोंमें हर्षसहित प्रवृत्ति करता है और जिसका चित्त परमात्माकी भावनासे रहित है, ऐसा जीव जिनमुद्रासे पराङ्मुख है वह ऐसे सिद्धिसुखको मोक्षके–सुखको प्राप्त नहीं कर सकता।

भावार्थ :– जिनमतमें ऐसा उपदेश है कि जो हिंसादिक पापोंसे विरक्त हो, विषय–कषायोंमें आसक्त न हो और परमात्माका स्वरूप जानकर उसकी भावनासहित जीव होता है वह मोक्षको प्राप्त कर सकता है, इसलिये जिनमतकी मुद्रासे जो पराङ्मुख है उसको मोक्ष कैसे हो? वह तो संसारमें ही भ्रमण करता है। यहाँ रुद्रका विशेषण दिया है उसका ऐसा भी आशय है कि रुद्र ग्यारह होते हैं, ये विषय–कषायोंमें आसक्त होकर जिनमुद्रासे भ्रष्ट होते हैं, इनको मोक्ष नहीं होता है, इनकी कथा पुराणोंसे जानना।।४६।।

ગાથા-૪૬ ઉપર પ્રવચન

‘આગે કહતે હૈં કિ જો વિષય-કષાયોંમેં આસક્ત હૈ, પરમાત્માકી ભાવનાસે રહિત હૈ, રૌદ્રપરિણામી હૈ વહ જિનમતસે પરાઙ્મુખ હૈ, અતઃ વહ મોક્ષકે સુખોંકો પ્રાપ્ત નહીં કર સકતા :–’ રુદ્રની વાત લઈને.

विसयकसाएहि जुदो रुद्दो परमप्पभावरहियमणो।
सो ण लहइ सिद्धिसुहं जिणमुद्दपरम्मुहो जीवो।।४६।।

અર્થ :- 'જો જીવ વિષય-કષાયોમેં યુક્ત હૈ,...' રુચિવાળા અને અસ્થિરતાવાળા છે. વિષય અને કષાય મેલા પરિણામસહિત છે એને આત્માના શાંતિના સુખની પ્રાપ્તિ થતી નથી. બધો અર્થ નથી એમાં, થોડો અર્થ છે. **'રૌદ્રપરિણામી હૈ,...'** રુદ્ર આ શંકર છે ને અંદરમાં? એ રુદ્ર પરિણામી હતા. જૈનમાં સાધુ થયેલા પણ પછી ભ્રષ્ટ થઈ ગયેલા. અગિયાર અંગ ભણેલા. આ શંકર કહેવાય છે ને? અગિયાર અંગ ભણેલ, સાધુ થયેલ પછી ભ્રષ્ટ થયા, જિનમુદ્રા છોડી દીધી, નગ્નપણું છોડી દીધું વિષયની તીવ્ર અભિલાષાથી.

'હિંસાદિક વિષય-કષાયાદિક પાપોંમેં હર્ષસહિત પ્રવૃત્તિ કરતા હૈ...' જુઓ! હર્ષસહિત પ્રવર્તે. આ ભાષા છે. વિકારભાવમાં હોંશથી પ્રવર્તે તે મૂઢ છે. જ્ઞાનીને રાગ હોય છે પણ હોંશથી એમાં પ્રવર્તતો નથી. આટલો ફેર છે. શું કીધું? અજ્ઞાની, પાંચ ઈન્દ્રિયના વિષયો અને કષાય સહિત રુદ્ર પરિણામી અને હર્ષસહિત પ્રવર્તે. રાગનો નાનામાં નાનો ભાગ હોય પણ પ્રેમથી પ્રવર્તે તે મૂઢ અને મિથ્યાદૃષ્ટિ છે એમ કહે છે. આહાહા..! વિકારના પરિણામ તો જ્ઞાનીને સમકિતીને પણ હોય. સમજાય છે?

ભરત ચક્રવર્તી. એને ઘરે છન્નું હજાર રાણીઓ. એ કેવી? જેના શરીરમાં ભમરા ફરે એવા સુગંધી શરીરવાળી. છતાં એને રાગનો ભાગ છે પણ એમાં રુચિ અને હરખ નથી. સમજાણું કાંઈ? ખેદ છે. અરે..! આ રાગ. એની રુચિ જ્ઞાનીને હોતી નથી. આસક્તિનો ભાગ છે થોડો. પણ એને હરખ નથી એમાં. અજ્ઞાનીને નાનામાં નાનો રાગ પુણ્ય-દયા-દાનનો હોય એમાં હરખ છે. હરખને લઈને હેરાન થઈ જાય છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? હરખ સહિત પ્રવર્તે. છે ને? '**रुद्दो परमप्पभावरहियमणा सो ण लहइ सिद्धिसुह**'. મૂળ તો લેવું છે કે વિષય કષાયના (ભાવમાં) હર્ષ છે. રુદ્ર પરિણામ છે ને.

વળી '**પરમાત્માકી ભાવનાસે રહિત હૈ,...**' જેને પુણ્ય અને પાપના રાગમાં હરખ છે. અહીં એમ કહેવું છે કે બંધભાવમાં જેને હરખ છે. એમ કહેવું છે. એને આત્માના મોક્ષમાર્ગ પ્રત્યેની રુચિ અને દૃષ્ટિ થતી નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! રુદ્ર. '**પરમાત્માકી ભાવનાસે રહિત હૈ,...**' ભગવાનઆત્મા ધ્રુવ ચૈતન્ય આનંદમૂર્તિ પ્રભુ એવો આ આત્મા પરમાત્મા જ છે અંદર. એની એને ભાવના ન હોય. એના તરફની એને એકાગ્રતા ન હોય. જેને વિકારભાવના અંદરમાં હરખ અને ઉત્સાહ વર્તે છે એને આત્માના સ્વભાવની ભાવના ન હોય એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આમ ગાથાઓ સાદી છે પણ ભાવ બહુ સરસ છે. ગંભીર છે. આહાહા..!

જેને પરમાત્મા પોતાનો ભગવાન ચૈતન્યપ્રભુ, એની જેને ભાવના એટલે અંતર એકાગ્રતા નથી એને હરખ શોકમાં જેનો બધો પ્રેમ વર્તે છે. પુણ્ય-પાપના ભાવમાં જ આખો અર્પાઈ ગયો છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? એ પુણ્ય અને પાપના કષાયભાવ, વિષયકષાયભાવ એમાં આખો અર્પાઈ ગયો છે. જુદો આત્મા છે એનો કાંઈ અવકાશ રાખ્યો

નથી એ આત્માની ભાવના કરી શકતો નથી. સમજાણું કાંઈ? ભારે વાતું! આવો ધર્મ કઈ જાતનો? ઓલા તો કહે, રાત્રે ખાવું નહિ, કંદમૂળ ખાવા નહિ, ચોવિહાર કરવો, સામાયિક કરવા, પોષા કરવા, પડિક્કમણા કરવા, જાત્રા કરવી, શેત્રુંજય, સમ્મેદશિખર જાવું. એ તો બધો શુભરાગ હોય એની વાત છે. પણ અહીં તો કહે છે કે શુભરાગનો પણ જેને હરખ છે તે મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- કુકષાય એ જ છે ને? બીજો કોણ હતો? 'તારું દર્શન સુખકારી હો પ્રભુજી, તારું દર્શન સુખકારી. .. તારું દર્શન સુખકારી.' પ્રભુ આત્મા એનો વહાલમ પ્રભુ પોતે, એનો પ્રેમ કરનારો પોતે, એમાં સુખ છે, બાકી ક્યાંય સુખ છે નહિ.

બહારમાં ૪૦-૪૦ લાખનો બંગલો. એક 'ગોવા'માં છે ને? આપણો 'શાંતિલાલ ખુશાલ'. ૪૦ લાખનો બંગલો. ૪૦ કરોડ રૂપિયા. બે અબજ બીજા ગણાય છે. ગણવા છે ને ત્યાં ક્યાં ખાવા છે? આહાહા..! આમ હીચકતા હોય અંદરથી. ભાઈસાહેબ! આપણે અહીં મળવા માગે છે. હમણાં નહિ, થોડીવાર પછી. પણ સાહેબ મોટો કારકુન આવ્યો છે એ રોકાય નહિ. ના પાડી પછી હા પાડવી પડી. શું કહેવાય આ તમારા પૈસાના? ઈન્કમટેક્ષવાળા.

મુમુક્ષુ :- ઓફિસરો.

ઉત્તર :- ઓફિસરો આવ્યા હોય અને એને કહે કે હમણાં ખાવ છું હમણા નહિ. .. એમ ન કહેવાય. હાથ ધોઈ નાખો. હેરાન હેરાન થાય અંદરથી. ભાઈ! .. કારકુન .. મારી નાખશે તમને. રાજી રાખો એને. એય..! શેઠ! એ વળી શેઠને ખબર પડી હશે ને બેય જણાને. આહાહા..! પોતાના આત્માનું શું થાય એની દરકાર નહિ. ઓલાને રાજી રાખો. નહિતર ખેદ થઈ જાય, ખેદ થઈ જાય. .. એમ કહે. દઈ દ્યો એને ભાઈસાહેબ ફલાણું દેવું હોય તે. આહાહા..! કૂતરાને રોટલો નાખે તો પૂંછડી પટપટ કરે. કૂતરા હોય છે ને? રોટલા નાખો તો આમ આમ કરે નહિતર તો આમ આમ થાય. કેટલાક હોય એને નાખો ચા-પાણી તો ઠીક થાય. નહિતર હેરાન કરી નાખે. એય..! આ સંસારમાં આવા હખ છે કહે છે. એમ કહે છે.

અહીં તો વિશેષ વાત બીજી કહેવી છે. પરમાત્માની ભાવના નથી. ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનનો પિંડલો પ્રભુ ચૈતન્યનો હીરો, ચૈતન્યસૂર્ય આત્મા છે, ચૈતન્યનો હીરો છે આત્મા અંતર. આનંદનો કંદ પ્રભુ, શક્કરકંદ જેમ છે એમ આત્મા આનંદનો કંદ છે. આત્મા. ક્યાં ગયો ખબર ન મળે. એની ભાવના વિષય-કષાયના રાગના રસવાળાને આ ચૈતન્યની ભાવના હોતી નથી. અને જેને ચૈતન્યની ભાવના હોય એને વિષય-કષાયના રસમાં પ્રેમ અને ભાવ હોતો નથી. આસક્તિ હોય એ જુદી વાત છે પણ એનો રસ અને હરખ હોતો નથી. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- રસ એટલે એકાગ્રતા અને રુચિ. આ બહારનો રસ છોડે તો અંદરમાં રાગનો રસ છે તે રસ છોડ્યો નથી એમ કહે છે. આહાહા..!

'ઐસા જીવ જિનમુદ્રાસે પરાङ्मुख હૈ...' વીતરાગ મુદ્રા અંદર ભાવ હતો એને છોડી દીધો. અને મુદ્રા વીતરાગ દિગંબર દશા જે હતી એ છોડી દીધી. રુદ્રે. સમજાણું કાંઈ? મોટી લાંબી કથા છે એની. **'જિનમુદ્રાસે પરાङ्मुख હૈ વહ ઐસે સિદ્ધિસુખકો મોક્ષકે-સુખકો પ્રાપ્ત નહીં કર સકતા.'** આહાહા..! જે વિષય અને કષાયના રાગે રંગાઈ ગયેલો આત્મા, એને આત્માનો રંગ નહિ ચડે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! અને આત્માનો જેને રંગ ચડે એને વિષય કષાયના પરિણામનો રંગ ઉતરી જાય. રંગ નહિ રહે-રસ નહિ રહે. આહાહા..! ભારે કામ, ભાઈ! સમજાણું કાંઈ?

'ભાવાર્થ :- જિનમતમેં ઐસા ઉપદેશ હૈ કિ જો હિંસાદિક પાપોંસે વિરક્ત હો,...' હિંસા આદિ પાપના પરિણામથી તો વિરક્ત **'વિષય-કષાયોમેં આસક્ત ન હો...'** થોડા પરિણામ હોય એમાં પણ રુચિ નહિ. **'ઔર પરમાત્માકા સ્વરૂપ જાનકર ઉસકી ભાવનાસહિત જીવ હોતા હૈ વહ મોક્ષકો પ્રાપ્ત કર સકતા હૈ,...'** આહાહા..! જે આત્મા અંદર વસ્તુ આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ, એની ભાવના, એનો પ્રેમ લાગે ભાવના કરે એને મુક્તિ થાય. સમજાણું કાંઈ?

મીરાંબાઈની કથા. મીરાબાઈનું (નાટક) જોવા ગયા હતા ને તે દિ'. 'ભરૂચ'માં ગયા હતા એક ફેરી. 'ભરૂચ'. સાધુ આવ્યા હતા. અમે ભગત કહેવાઈએ. ... સાધુ અપાસરામાં ગયા હતા. 'ભરૂચ'ના શું કહેવાય? સ્ટેશનની સામે નાટક જોવા ગયા હતા. ૬૪-૬૫ની વાત છે. સંવત ૧૯૬૪-૬૫. 'મીરાબાઈ'નું નાટક. ડાહ્યાભાઈ ધોળશા. માળા એવું ભજવે. એકવાર તો વૈરાગ્યની ધૂન ચડાવી દે. એને ભલે ન હોય કાંઈ. સમજાણું? 'મીરાબાઈ' રાણાની સાથે લગન કરે છે. પછી રાણો કહે કે ચાલ મારા ઓલામાં લઈ જાવ. છોકરા તો જુવાન. પગાર તો મોટો. તે દિ' ૧૫-૨૦ રૂપિયાનો પગાર હોય મહિને. ૧૯૬૪ની સાલ વાત છે. પણ એવું મલાવે. '.. મારા પિયું એની સાથ બીજાના મીંઢોળ નહિ રે બાંધુ, હે રાણા પરણી મારા પિયુજીની સાથ.' મારો પરમેશ્વર. એણે માનેલા. 'પરણી મારા પિયુજીની સાથ રે બીજાના મીંઢોળ નહિ રે બાંધુ. નહિ રે બાંધુ રે રાણા નહિ રે બાંધું. પરણી મારા પરમેશ્વરની સાથ, બીજાના મીંઢોળ...' મીંઢોળ સમજો છો? લાકડું નથી બાંધતા આ લગન કરે ત્યારે?

મુમુક્ષુ :- કંગન..

ઉત્તર :- કંકણ કહો. લાકડા છે. અહીં બાંધે ને લાકડું? મીંઢોળ-મીંઢોળ કહે અમારે કાઠિયાવાડમાં. મીંઢોળ બાંધ્યા છે. બાંધ્યા છે ને? 'ભગવાનજીભાઈ'! એવું સાંભળીને આવીએ તો ઉંઘ ન આવે. એટલો તો વૈરાગ્ય ચડી જાય અંદરથી. 'ભરૂચ'. ધર્મશાળામાં બહાર સૂઈ રહ્યા હતા. હું અને ફાવાભાઈ હતા. બે હતા. સુઈ રહ્યા બહાર. પણ ઉંઘ ન આવે એટલો વૈરાગ્ય. ધૂન ચડી જાય અંદર. આહાહા..! આવી મીરાબાઈ. વાહ! ઓલો રાણો કહે છે કે અરે! ચાલ તને આ આપું. બસ.

એમ 'સીતાજી'ને લ્યો ને! 'સીતાજી'ની પરીક્ષા કરી અગ્નિમાં. લોકો ધ્રુજી ઉઠયા. લક્ષ્મણ કહે, ભાઈ! આવા સુકોમળ 'સીતાજી'ને અગ્નિની પરીક્ષા ન હોય. નહિ ચાલે. પ્રજામાં

કોલાહલ થયો છે. પ્રજા કહે છે કે આ રાવણને ઘરે રહી. કેમ જાણે શું થયું? અને રામે ઘરે રાખી. અગ્નિમાં પડવું પડશે. અગ્નિમાં પડ્યા વિના ઘરે નહિ લઈ જાવ. આહાહા..! કરી અગ્નિ અને એ તો લાખો મણ લાકડા. ઝળહળ હોળી સળગી. નમો અરિહંતાણં. હે અગ્નિ! ધ્યાન રાખજે આ લોકમાં ધર્મની લાજ જાશે. મેં જો મારા 'રામ' સિવાય બીજો વિકલ્પ કર્યો હોય તો બાળીને રાખ કરી દેજે. પણ જો બીજો ન કર્યો હોય તો ધ્યાન રાખજે. નહિતર ધર્મની લાજ જાશે આ જગતમાં. એમ કરીને પડ્યા. કુદરતે એવું થયું કે દેવ ઉપરથી એક નીકળતો હતો. દેવ. દેવે કર્યું પાણી અને કમળ કરીને સીતાજી બેઠા.

મુમુક્ષુ :- દેવ મદદ માટે આવ્યા.

ઉત્તર :- દેવ આવ્યા. કુદરતી પૂણ્ય હતું ને? વાતનો મેળ ઈ હતો. પુણ્યનો યોગ હતો અને એકદમ.. મારે તો બીજું કહેવું છે.

પછી પસાર થયા, નીચે ઉતર્યા. ચાલો રાણી. રાજના પટરાણી બનાવું. રામ બસ કરો. બસ થયું. સંસાર સ્વાર્થીનો ઢગલો. તમે જાણતા મને ચોખ્ખી છું, સતી છું, તમારા હૃદયમાં વસું છતાં લોક ખાતર આવી પરીક્ષા થઈ. બસ થયું. હવે હું સાધુ થવા માગુ છું. એય..! .. ચડી જાય ને? આ સંસાર? 'રામ' જેવા પુરુષોત્તમ પુરુષ મોક્ષગામી. આ ભવમાં મોક્ષ જવાના છે. એને પણ આવું સૂઝયું? અરે..! સંસાર. ધીક્કાર દરબાર! એવી અંદરની લગની હોય છે એને પોતાના આત્માની ભાવના છૂટતી નથી. અને પરના વિષયકષાયનો રસ આવતો નથી. રામ કહે, ચાલ ઘરે. હવે અમે અમારા ઘરમાં જાશું. સમજાણું કાંઈ?

અહીં કહે છે, '**જિનમુદ્રાસે પરાङ्मુખ હૈ...**' નગ્ન દિગંબર દશા કહેવા માગે છે મૂળ તો. દિગંબર દશા, હોં! રુદ્રનું કહે છે ને. વીતરાગભાવ પણ છૂટી ગયો છે અને મુદ્રા દિગંબર જે આમ નિષ્પરિગ્રહ દશા જોઈએ એ છૂટી ગઈ. '**ઉસકો મોક્ષ કૈસે હો? વહ તો સંસારમેં હી ભ્રમણ કરતા હૈ. યહાં રુદ્રકા વિશેષણ દિયા હૈ ઉસકા ઐસા ભી આશય હૈ કિ રુદ્ર ગ્યારહ હોતે હૈં,...**' રુદ્ર અગિયાર હોય. '**યે વિષય-કષાયોંમેં આસક્ત હોકર જિનમુદ્રાસે ભ્રષ્ટ હોતે હૈં,...**' ટીકામાં છે મોટું. એમાં મોટી ટીકા છે. રુદ્રની કથા છે. મોટી લાંબી કથા છે. બોધ કથા છે. એમાં બહુ મોટી મોટી કથા છે. '**જિનમુદ્રાસે ભ્રષ્ટ હોતે હૈં, ઈનકો મોક્ષ નહીં હોતા હૈ, ઈનકી કથા પુરાણોંસે જાનના.**' લ્યો!

आगे कहते हैं कि जिनमुद्रासे मोक्ष होता है किन्तु यह मुद्रा जिन जीवोंको नहीं रुचती है वे संसारमें ही रहते हैं :–

ગાથા-૪૭

जिणमुद्दं सिद्धिसुहं हवेइ णियमेण [1]जिणवरुद्दिट्ठं।
सिविणे वि ण रुच्चइ पुण जीवा अच्छंति भवगहणे।।४७।।

जिनमुद्रा सिद्धिसुखं भवति नियमेन जिनवरोद्दिष्टा।
स्वप्नेऽपि न रोचते पुनः जीवाः तिष्ठंति भवगहने।।४७।।

જિનવરવૃષભ-ઉપદિષ્ટ જિનમુદ્રા જ શિવસુખ નિયમથી;
તે નવ રુચે સ્વપ્નેય જેને, તે રહે ભવવન મહીં. ૪૭.

अर्थ :– जिन भगवानके द्वारा कही गई जिनमुद्रा है वही सिद्धिसुख है मुक्तिसुख ही है, यह कारणमें कार्यका उपचार जानना; जिनमुद्रा मोक्षका कारण है मोक्षसुख उसका कार्य है। ऐसी जिनमुद्रा जिनभगवानने जैसी कही है वैसी ही है। तो ऐसी जिनमुद्रा जिस जीवको साक्षात् तो दूर ही रहो, स्वप्नमें भी कदाचित् भी नहीं रुचती है, उसका स्वप्न आता है तो भी अवज्ञाआती है तो वह जीव संसाररूप गहन वनमें रहता है, मोक्षके सुखको प्राप्त नहीं कर सकता।

भावार्थ :– जिनदेवभाषित जिनमुद्रा मोक्षका कारण है वह मोक्षरूप ही है, क्योंकि जिनमुद्राके धारक वर्तमानमें भी स्वाधीन सुखको भोगते हैं और पीछे मोक्षके सुखको प्राप्त करते हैं। जिस जीवको यह नहीं रुचती है वह मोक्षको प्राप्त नहीं कर सकता, संसारहीमें रहता है।।४७।।

ગાથા-૪૭ ઉપર પ્રવચન

'આગે કહતે હૈં કિ જિનમુદ્રાસે મોક્ષ હોતા હૈ કિન્તુ યહ મુદ્રા જિન જીવોંકો નહીં રુચતી હૈ વે સંસારમેં હી રહતે હૈં :–' શું કહે છે? આહાહા..! જેને આત્માની અંતરની દૃષ્ટિનો નિધાનનો ખજાનો ખુલી ગયો છે, રાગ અને આત્મા એક માનનારે ખજાને તાળું માર્યું છે. સમજાણું કાંઈ? ભગવાનઆત્મા આનંદનું ધામ પ્રભુ, એ રાગના વિકલ્પથી ભિન્ન છે એમ જ્યાં તાળા ખોલી નાખ્યા છે એના નિધાન, નિધાન નીકળ્યા જ કરે છે અંદરથી. એવા નિધાનવાળાને બહારની દિશા તદ્દન દિગંબર નગ્નદશા થઈ જાય છે. એની વાત કરે છે જરી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! એ જિનમુદ્રા જેને સ્વપ્નામાં પણ રુચતી નથી એ અનંતસંસારી પ્રાણી છે એમ કહે છે. આ નાગા, આ આવા. અરે..! સાંભળ રે સાંભળ. નાગા બાદશાહથી

१. पाठान्तर :– जिणविरुद्दिट्ठा।

આઘા. સમજાણું કાંઈ? એમાં લખ્યું છે. જિનમુદ્રા .. એમ એમાં લખેલું છે. એમાં છે. સંસ્કૃત ટીકામાં છે. મોટી કથા છે, લાંબી લાંબી છે. આહા..!

કહે છે, અહો..! ધન્ય અવતાર! જેની વીતરાગદશા પ્રગટ થઈ છે અંદર, સ્વભાવની ભાવનાની વાત ચાલે છે ને પરમાત્માની? પરમાત્મા પોતે નિજાનંદ પ્રભુ એની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને રમણતાની ભાવના છે એને શરીરની મુદ્રા નગ્ન થઈ જાય છે. એક વસ્ત્રનો તાણો પણ એને રહેતો નથી. આવી વીતરાગતા થાય તેને. સમજાણું કાંઈ? જિનમુદ્રા અંદરની અને જિનમુદ્રા બહારની. બેય. આહાહા..! મોક્ષનો માર્ગ બતાવવો છે ને? અહીં તો આચાર્ય એ કહેશે. '**जिणमुद्दं सिद्धिसुहं**'. અહીં તો કાર્યનો ઉપચાર કરે છે ને? જિનમુદ્રા એ જ સિદ્ધિસુખ છે. કેમકે જ્યાં અંદર વીતરાગ મુદ્રા પ્રગટ થઈ છે ત્યાં બહારમાં પણ વીતરાગ મુદ્રા દિગંબર નગ્નદશા (હોય છે). આહાહા..! એ વાત સાંભળતા જેને સ્વપ્નામાં આવતા ઘૃણા લાગે એને વીતરાગમાર્ગની રુચિ નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? મોક્ષનો માર્ગ તો સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ત્રણ હોય અને એની નગ્ન દશા દિગંબર થઈ જાય. એને વસ્ત્રનો તાણો પણ હોઈ શકે નહિ. એવી...

जिणमुद्दं सिद्धिसुहं हवेइ णियमेण [१]जिणवरुद्दिट्ठं।
सिविणे वि ण रुच्चइ पुण जीवा अच्छंति भवगहणे।।४७।।

સ્વપ્નામાં પણ ન રુચે એ ચોર્યાશીના ભવભ્રમણમાં રખડવાના છે, કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આચાર્ય મહારાજ તો સ્વપણામાં પણ ન રુચે. છે ને? જિનમુદ્રા વીતરાગભાવ અંદર. એને બાહ્યના પરિગ્રહ, વસ્ત્રનો તાણો (ન હોય). નગ્ન (હોય). માએ જેવો જન્મ્યો એવું બાળક જેવું શરીર એનું. નિર્વિકારી મુદ્રા. આહાહા..! એને પણ વ્યવહારે... આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- વૈરાગ્ય ઉદાસીનતા...

ઉત્તર :- એ વૈરાગ્ય કેટલો! કેટલો ઉદાસ! સમજાણું કાંઈ? કહ્યું હતું નહિ? હમણાં બે દિ' પહેલા? 'મારી માવડી રે હવે નહિ રાચું રે આ સંસારમાં,...' અમને હે માતા! એક ક્ષણ પણ લાખેણી જાય છે. અમારા સ્વભાવના સાધન કરવામાં. માતા! આ ગૃહસ્થાશ્રમમાં છીએ .. છે. મા! રજા દે. મા! તને રોવરાવી એકવાર, હોં! હવે બીજી મા નહિ કરું. કોલ કરાર કરીએ છીએ. બીજી મા ન કરીએ, બા! પણ રજા મને દે. અમે વનમાં ચાલ્યા જશું. આહાહા..! એ શ્લોક આવે ત્યારે બોલતા ભાઈ! અજૈવ ધમ્મમ પડિવક્ઝયામી... એ ૧૪મો અધ્યયન ઉતરાધ્યયની ગાથા બોલાવે 'બોટાદ'માં. અજૈવ ધમ્મમ પડિવક્ઝયામી, જહિંપવનામ પુણંભવામિ... હે માતા! અમે આજે જ આત્માના ધર્મને અંગીકાર કરશું. જણેતા ફરીને બીજી મા હવે નહિ કરીએ. અજૈવ ધમ્મમ પડિવક્ઝયામી... આજે જ અમે ધર્મને અંગીકાર કરીશું. જહિંપુવંના.. જેને અંગીકાર કર્યે માતા! ફરીને ભવને કરવાના નથી. આહાહા..! બેટા! જા ભાઈ! ભાઈ! જા તારો રસ્તો અમને હજો. એમ કહીને રજા આપે છે. એય..! 'ભગવાનજીભાઈ'! એમ અહીં કહે છે. આહાહા..! જેની વીતરાગ દશા પ્રગટી જેની જિનમુદ્રા... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

आगे कहते हैं कि जो परमात्माका ध्यान करता है वह योगी लोभरहित होकर नवीन कर्मका आस्रव नहीं करता है :–

ગાથા-૪૮

परमप्पय झायंतो जोई मुच्चेइ मलदलोहेण।
णादियदि णवं कम्मं णिद्दिट्ठं जिणवरिंदेहिं।।४८।।

परमात्मानं ध्यायन् योगी मुच्यते मलदलोभेन।
नाद्रियते नवं कर्म निर्दिष्टं जिनवरेन्द्रैः।।४८।।

પરમાત્મને ધ્યાતાં શ્રમણ મલજનક લોભ થકી છૂટે,
નૂતન કરમ નહિ આસ્રવે-જિનદેવથી નિર્દિષ્ટ છે. ૪૮.

अर्थ :– जो योगी ध्यानी परमात्माका ध्यान करता हुआ रहता है वह मल देनेवाले लोभकषायसे छूटता है, उसके लोभ मल नहीं लगता है इसीसे नवीन कर्मका आस्रव नहीं होता है, यह जिनवरेन्द्र तीर्थंकर सर्वज्ञदेवने कहा है।

भावार्थ :– मुनि भी हो और परजन्मसंबंधी प्राप्तिका लोभ होकर निदान करे उसके परमात्माका ध्यान नहीं होता इसलिये जो परमात्माका ध्यान करे उसके इस लोक परलोक संबंधी परद्रव्यका कुछ भी लोभ नहीं होता है, इसलिये उसके नवीन कर्मका आस्रव नहीं होता ऐसा जिनदेवने कहा है। यह लोभ कषाय ऐसा है कि दसवें गुणस्थान तक पहुँच जाने पर भी अव्यक्त होकर आत्माको मल लगाता है, इसलिये इसको काटना ही युक्त है, अथवा जब तक मोक्षकी चाहरूप लोभ रहता है तब तक मोक्ष नहीं होता, इसलिये लोभका अत्यंत निषेध है।।४८।।

પ્રવચન નં. ૮૧, ગાથા-૪૮થી ૫૧, સોમવાર, ભાદરવા સુદ ૮, તા.૭-૯-૭૦

... સમજમેં આયા? હમ તો દુકાનપર ભી બહુત પઢતે થે ન. સજ્ઝાય બહુત કરતે થે. હજારોં. હૈ ન વહ સજ્ઝાય? ચાર સજ્ઝાયમાલા હૈ ન? સજ્ઝાય માલા દેખી નહીં હોગી 'પોપટભાઈ'ને. યહાં દેખી હૈ? ઠીક, યહાં દેખી હૈ કહતે હૈં. ચાર સજ્ઝાય માલા હૈં. હજારોં સજ્ઝાય હૈ. દુકાન પર સબ દેખા થા. બહુત વાંચન કિયા થા. સંવત ૧૯૬૪-૬૫-૬૬. ઉસમેં વહ શ્લોક આયા થા. 'સાચા મેં સમકિત બસે, માયા મેં મિથ્યાત્વ.' પહલે દો ભૂલ ગયે. 'સમકિતનું મૂળ જાણીયે સત્ય વચન સાક્ષાત્'. ઐસા ઉસમેં આતા હૈ. 'સમકિતનું મૂળ જાણીયે સત્ય વચન સાક્ષાત્, સાચામેં સમકિત વસે, માયા મેં મિથ્યાત્વ.' ઐસા શ્લોક હૈ. સરલપના હોના ચાહિયે. જૈસી અપની સ્થિતિ હૈ ઐસા મન, વચન, કાયા સે વક્રતા ન કરે. ઐસા ધર્મ હૈ, લો. આજ તો આર્જવ ધર્મ હૈ ન.

અબ, યહાં ૪૮ ગાથા. ચાર ઔર આઠ. અષ્ટપાહુડ, મોક્ષપાહુડ કી ૪૮ ગાથા. ક્યા કહતે હૈં? અડતાલીસ.

परमप्पय झायंतो जोई मुच्चेइ मलदलोहेण।
णादियदि णवं कम्मं णिद्दिट्ठं जिणवरिंदेहिं।।४८।।

અર્થ :- '**જો યોગી ધ્યાની પરમાત્માકા ધ્યાન કરતા હુઆ રહતા હૈ...**' પરમાત્મા અપના નિજ સ્વરૂપ. જૈસા સિદ્ધ હૈ વૈસા હી અપના અંતર સ્વરૂપ હૈ. જિસમેં પુણ્ય-પાપકે વિકલ્પકા ભી મૈલ હૈ નહીં. કર્મ હૈ નહીં, શરીર હૈ નહીં ઐસા અપના નિજ સ્વરૂપ અંતર હૈ. ઐસા '**પરમાત્માકા ધ્યાન કરતા હુઆ રહતા હૈ વહ મલ દેનેવાલે લોભકષાયસે છૂટતા હૈ,...**' ઉસકો લોભ હોતા નહીં. ઈસ લોક કી કોઈ ઈચ્છા નહીં, પરલોકકી (કોઈ ઈચ્છા નહીં). મોક્ષ અધિકાર આયા હૈ, ૪૮. મોક્ષ અધિકાર ૪૮ ગાથા હૈ. મિલી? '**परमप्पय**'.

મુમુક્ષુ :- ૪૮ હો ગઈ હૈ.

ઉત્તર :- યે ૪૮ હો ગઈ હૈ? ૪૮ પઢતે હૈં, ૪૭ હો ગઈ હૈ. વહાં અપને આયા થા, સ્વપ્નમેં ભી જિસે નગ્ન મુદ્ર રુચતી નહીં હૈ વહ માયાવી મિથ્યાદષ્ટિ હૈ. વહ પહલે ૪૭મેં આ ગયા હૈ. સમજમેં આયા? નગ્ન મુદ્રા દિગંબર વીતરાગ સ્વભાવ, અંદરમેં વીતરાગ સ્વભાવ પ્રગટ હુઆ હો ઔર બાહ્યમેં નગ્ન દશા. જૈસે માતાને જન્મ દિયા ઐસી નગ્ન મુદ્રા ઔર ભાવ મુદ્રા વીતરાગ જિસકો નહીં રુચતી હૈ, સ્વપ્નમેં નહીં રુચે વહ મૂઢ મિથ્યાદષ્ટિ હૈ. સમજમેં આયા? વહ ૪૭ મેં ચલ ગયા હૈ. યહાં તો ૪૮ ચલ રહી હૈ.

કહતે હૈં, જો '**પરમાત્માકા ધ્યાન કરતા હુઆ...**' ક્યા કહતે હૈં? મૈં તો આનંદ ઔર શુદ્ધ દ્રવ્ય સ્વભાવ મેરા પવિત્ર હૈ ઐસા ધ્યેય લગાકર ધ્યાન નામ અંતરમેં એકાગ્રતા કરતા હૈ ઉસકો લોભકષાય છૂટતા હૈ. ઉસકો ઈસ લોક ઔર પરલોકકી કોઈ ઈચ્છા રહતી નહીં. પરમાત્માકે ધ્યાનમેં આલોક પરલોકકી ઈચ્છા કહાં રહી? ઐસા કહતે હૈં. આહાહા..! લોભકા અર્થ-અપના આનંદસ્વરૂપ શુદ્ધાત્માકા જહાં ધ્યાન લગાતે હૈં તો ભાવના વહ લોભ હુઆ, લોભ વહ હુઆ. અંતર ભાવના હુઈ વહ લોભ હૈ. અપની પ્રાપ્તિ. ઐસી પ્રાપ્તિકી દષ્ટિવંતકો પરપદાર્થકી કોઈ ઈચ્છા ઈસ લોકકી ઔર પરલોકકા નિદાન આદિ હોતે નહીં. હૈ હી નહીં. મહાપરમાત્મા નિજ સ્વરૂપ હૈ, ઉસકી જિસકો રુચિ ઔર પ્રેમ જાગા હૈ વહ પરલોક ઔર ઈસ લોક કી ઈચ્છા કરતે નહીં. સમજમેં આયા?

'**ઉસકે લોભ મલ નહીં લગતા હૈ...**' કહના ઐસા હૈ કિ યહાં જહાં આત્માકા ધ્યાન અથવા સ્વરૂપકી ઓર ઝુકના હુઆ ઉસકો પર ઓરકા વિકલ્પ હૈ નહીં તો ઉસકો લોભ મલ લગતા નહીં. નિર્મલતા પ્રગટ હોતી હૈ. સમજમેં આયા? મોક્ષપાહુડ હૈ ન. બહુત સંક્ષિપ્ત ભાષા હૈ. ટૂંકી સમજે? સંક્ષેપમેં. યહાં ભગવાનઆત્મા ચૈતન્ય આનંદકા ધામ હૈ, ઐસી દષ્ટિ હોકર જહાં ઉસ ઓર ઝુકાવ હુઆ (તો) ચાર ગતિકા ઝુકાવ છૂટ ગયા. સમજમેં આયા? દેવગતિકા ભી વિકલ્પ છૂટ ગયા કિ દેવગતિ હોગીકી નહીં? ઈસ આત્માકી પરમાત્મગતિ હોગી ઉસમેં દેવગતિ હો, ઐસા આયે કહાંસે? આહાહા..! 'પોપટભાઈ'! ફિર ઉસે પુત્ર અચ્છે હો

ઔર પૈસે અચ્છે હો, ઐસી ઈચ્છા હોતી નહીં, ઐસા કહતે હૈં.

મુમુક્ષુ :- પુત્ર થે હી કબ?

ઉત્તર :- યહાં સાથમેં હાથ જોડકે બૈઠા હૈ. કિતને પૈસે ખર્ચ કરકે, પાપ કરકે પૈસા ઈકઠ્ઠા કિયા. ફિર ઉસકે નામપર ખર્ચ કિયા. કહો, સમજમેં આયા? 'રામજીભાઈ'કા જીવન નૈતિક બહુત અલૌકિક થા. સંસારમેં ભી ઉનકી લાઈન બહુત.. ઉનકી છાપ... ધારણા ભી ઈસ ઉમ્રમેં.. ઓહોહો..! બહુત ધારણા. એય..! આપકી ભી કિતની ધારણા તો નહીં હોગી. ... મેરેસે જ્યાદા હૈ, ઐસા કહે. બાહ્ય બુદ્ધિકા યહાં ક્યા કામ હૈ? એ.. 'ભગવાનજીભાઈ'! આહાહા..! યહાં તો અંતરકી દૃષ્ટિ કરનેકે વિષયમેં જો બુદ્ધિ કામ કરે વહ બુદ્ધિ હૈ. બુદ્ધયતે ઈતિ બુદ્ધિ. અપને સ્વભાવકો જાનનેમેં કામ આવે વહ બુદ્ધિ. સમજમેં આયા? ... મૈં નહીં. દેખો!

યહાં તો કહતે હૈં, મોક્ષકા અધિકાર હૈ ન. મોક્ષ તો અપના વસ્તુસ્વભાવ શુદ્ધ આનંદઘનકી ઓર કે ઝુકાવસે યાની ધ્યાનસે, ઝુકાવકા અર્થ ધ્યાનસે, ધ્યાનસે કા અર્થ ઝુકાવસે, અંતરકે ઝુકાવસે સ્વદ્રવ્યકે આશ્રયસે આત્માકો સંવર, નિર્જરા ઔર મોક્ષ હોતા હૈ. જૈસે સંવર નિર્જરા જ્યું અંતમેં અપને દ્રવ્ય સ્વભાવમેં દૃષ્ટિ લગાઈ ઉસકો આલોક, પરલોકકી કોઈ ઈચ્છા રહતી નહીં. સમજમેં આયા? યે તો સમ્યગ્દૃષ્ટિકી બાત કરતે હૈં. બાદમેં ચારિત્ર. લેકિન સમ્યગ્દૃષ્ટિકો જહાં અપના ધ્યેય હૈ ઉસકા ધ્યાન કરનેકી જહાં ભાવના હૈ, ઉસકો દૂસરી કોઈ ઈચ્છા હોતી નહીં. સમજમેં આયા? તીનલોકકા રાજ હો તો ભી (ઉસકી ઈચ્છા નહીં હૈ). અપને આલોચનામેં આયા થા. હે નાથ! આપને હમેં જો ઉપદેશ દિયા, હે ભગવાન! ઉસ ઉપદેશકી જમાવટમેં... હમારે 'જયકુમારજી' કહતે હૈં, વિસ્તારસે પઢિયે. લેકિન એક ઘંટેમેં પૂરા કરના થા. ક્યા કરેં? ઉસમેં વહ આયા થા, આખિરમેં આયા થા. હે નાથ! તેરે ઉપદેશમેં હમારા આત્મા ઐસા આયા હૈ કિ ઉસકી હમેં જમાવટ લગી હૈ. ઉસકે આગે મુઝે પૃથ્વીકા રાજ તો ક્યા હૈ? દેવલોકમેં જાના હૈ ન? ઈસલિયે ના કહતે હૈં. પૃથ્વીકા રાજ તો ક્યા લેકિન તીનલોકકા રાજ મુઝે સડે હુએ તિનકે કે જૈસે દિખતા હૈ. ઐસા ચિદાનંદ ભગવાનકા ધ્યાન કરતા હૈ ઔર અપને શ્રદ્ધા-જ્ઞાનમેં આત્માકો લિયા તો સબ લે લિયા. સબ જાના, સબ દેખા, સબ કિયા. આહાહા..! સમજમેં આયા?

ભાવાર્થ :- કહતે હૈં, '**મુનિ ભી હો ઔર પરજન્મસંબંધી પ્રાપ્તિકા લોભ હોકર...**' દેખો! લોભ લેના હૈ ન. '**નિદાન કરે ઉસકે પરમાત્માકા ધ્યાન નહીં હોતા હૈ,...**' જિસે કુછભી બાહરકી રુચિ ઔર ઈચ્છા રહ જાય, ઉસકી ઈચ્છા હો જાયે તો અપને સ્વરૂપકી દૃષ્ટિ નહીં હોગી, સ્વરૂપકી ઓર ઝુકના નહીં હોગા. સમજમેં આયા? બાહ્યમેં કોઈભી શુભરાગકી મીઠાસ ઔર પ્રેમ રહ જાયે તો અંતરમેં રાગરહિત સ્વભાવકી રુચિ, દૃષ્ટિ, ધ્યાન ઔર ધ્યાતા નહીં હોગા. આહાહા..! સમજમેં આયા? ઐસા કહતે હૈં. જિસકો પરમાત્મા અપના નિજ સ્વરૂપ, પરમ આત્મા યાની પરમ સ્વરૂપ, ઐસી જહાં પ્રીતિકી જમાવટ અંદરમેં હુઈ ઐસે ધર્માત્માકો લોભમાત્ર રહતા નહીં. અસ્થિરતા હોતી હૈ વહ કુછ નહીં, વહ ગિનતીમેં નહીં આતા.

'નિદાન કરે ઉસે પરમાત્માકા ધ્યાન નહીં હોતા હૈ, ઈસલિયે જો પરમાત્માકા ધ્યાન કરે ઉસકે ઈસ લોક પરલોક સંબંધી પરદ્રવ્યકા કુછ ભી લોભ નહીં હોતા હૈ,...' દેખો! સમજ મેં આયા? પરજન્મ ઔર ઈસ જન્મકા લોભ, ઉસકો પરમાત્માકા ધ્યાન નહીં હોતા. ઔર આત્માકા ધ્યાન જિસે હોતા હૈ, ઉસકો પરલોક ઔર ઈસ લોકકી ઈચ્છા નહીં હોતી. આહાહા..! સમજમેં આયા? **'ઉસકે ઈસ લોક પરલોક સંબંધી પરદ્રવ્યકા કુછ ભી લોભ નહીં હોતા હૈ, ઈસલિયે ઉસકે નવીન કર્મકા આસ્રવ નહીં હોતા ઐસા જિનદેવને કહા હૈ.'** વીતરાગદેવ પરમાત્મા ઐસા કહતે હૈં કિ ભગવાન! તેરા પરમાનંદ સ્વરૂપ તેરે પરમાત્મામેં જિસને દૃષ્ટિ લગાઈ, ઉસ ઓરકા ઝુકાવકા ધ્યાન હુઆ ઉસે કિસી ભી પ્રકારકા બાહ્ય લોભ રહતા નહીં. સમજમેં આયા?

'યહ લોભ કષાય ઐસા હૈ કિ દસવેં ગુણસ્થાન તક પહુંચ જાને પર ભી અવ્યક્ત હોકર આત્માકો મલ લગાતા હૈ,...' દસવેં ગુણસ્થાન તક આતા હૈ ન? **'ઈસલિયે ઈસકો કાટના હી યુક્ત હૈ,..'** ઈસલિયે સ્વભાવ સન્મુખ હોકર ઉસકા નાશ કરના હી વ્યાજબી હૈ. કાટના (કહા તો) ભાષા તો ક્યા કરે? લોભકો કાટે ક્યા? ઈસ લોભ કો કાટુ, ઐસા હૈ? ઉપદેશમેં વાક્ય કૈસા આયે? લોભરહિત અપના નિર્લોભ સંતોષ આનંદસ્વરૂપકી દૃષ્ટિ હુઈ ઔર સ્થિરતા હુઈ તો ઈચ્છાકી ઉત્પત્તિ નહીં હુઈ તબ ઈચ્છાકા કાટના કહનેમેં આતા હૈ. ઐસી બાત હૈ. ભારે કથની અલગ જાતકી, ભાવ અલગ જાતિકા. કથની ઉસ પ્રકારસે આયે. વસ્તુ ભગવાન ભિન્ન હૈ, ભાષા જડ ભિન્ન હૈ. ભાષા દ્વારા આત્માકી બાત કરની, દુશ્મન દ્વારા પ્રશસ્તિ કરવાને (જૈસા હૈ). ભગવાન તો મૌન હૈ. કૌન ભગવાન? આત્માતો મૌન હૈ. ઉસે વિકલ્પ ભી નહીં ઔર વાણી ભી નહીં. ઐસે આત્માકા જિસકો દૃષ્ટિ ઔર ધ્યાન લગા ઉસકો પરલોકકી ઈસ લોકકી કોઈ ઈચ્છા હૈ નહીં. ઈચ્છા હોનેપર ભી ઈચ્છા નહીં હૈ. ઈચ્છાકી ઈચ્છા નહીં હૈ. આહાહા..! પરમાત્મા આનંદસ્વરૂપમેં જહાં પ્રીતિ જમી હૈ... આતા હૈ ન? નિર્જરા અધિકારમેં. રતિ, કલ્યાણ, સંતોષ ઈતનેમેં કર દે. બાહ્ય મેં સંતોષ આદિ હૈ નહીં. નિર્જરા અધિકારમેં આતા હૈ.

'અથવા જબ તક મોક્ષકી ચાહરૂપ લોભ રહતા હૈ...' દેખો! અરે..! મોક્ષકી ઈચ્છા રહે તબતક આત્મા વહાં રુક જાતા હૈ. ક્યોંકિ ઈચ્છાકા ભી અભાવ હોતા હૈ તબ મોક્ષ હોતા હૈ. 'ક્યા ઈચ્છત ખોવત સબ, હૈ ઈચ્છા દુઃખ મૂલ. ક્યા ઈચ્છિત ખોવત સબ હૈ ઈચ્છા કરે નહીં.' તેરા આત્મા તો ઉસમેં ખો જાતા હૈ. આહાહા..! બહુત સૂક્ષ્મ. છોટે સે છોટા લોભ હો લેકિન ઉસકી રુચિ ઔર પ્રેમ રહતા હૈ તો ખલાસ! આત્માકા પ્રેમ નહીં રહતા. એક મ્યાનમેં દો તલવાર નહીં રહતી. આહાહા..! જહાં ભગવાનઆત્માકા અંદરમેં પ્રેમ લગા, ઉસકા તીનલોક તીનકાલકે પરકા પ્રેમ છૂટ જાતા હૈ. ઔર વહાં કા પ્રેમ રહે ઔર આત્માકા પ્રેમ હો જાયે ઐસા બનતા નહીં. સમજમેં આયા?

आगे कहते हैं कि जो ऐसा निर्लोभी बनकर दृढ़ सम्यक्त्व–ज्ञान–चारित्रवान होकर परमात्माका ध्यान करता है वह परम पदको पाता है :–

ગાથા-૪૯

होऊण दिढचरित्तो दिढसम्मत्तेण भावियईओ।
झायंतो अप्पाणं परमपयं पावए जोई।।४९।।

भूत्वा दृढ चरित्रः दृढसम्यक्त्वेन भावितमतिः।
ध्यायन्नात्मानं परमपदं प्राप्नोति योगी।।४९।।

પરિણત સુદ્દઢ-સમ્યક્ત્વરૂપ, લહી સુદ્દઢ-ચારિત્રને,
નિજ આત્મને ધ્યાતાં થકાં યોગી પરમ પદને લહે. ૪૯.

अर्थ :– पूर्वोक्त प्रकार जिसकी मति दृढ़ सम्यक्त्वसे भावित है ऐसायोगी ध्यानी मुनि दृढ़चारित्रवान होकर आत्माका ध्यान करता हुआ परमपद अर्थात् परमात्मपदको प्राप्त करता है।

भावार्थ :– सम्यग्दर्शन, ज्ञान, चारित्ररूप दृढ़ होकर परिषह आने पर भी चलायमान न हो, इस प्रकारसे आत्माका ध्यान करता है वह परम पदको प्राप्त करता है ऐसा तात्पर्य है ।।४१।।

ગાથા-૪૯ ઉપર પ્રવચન

'આગે કહતે હૈં કિ જો ઐસા નિર્લોભી બનકર દઢ સમ્યક્ત્વ-જ્ઞાન-ચારિત્રવાન હોકર...' દઢ સ્વરૂપ મેં ચારિત્રવંત હોકર. દઢ સમકિત, દઢ જ્ઞાન ઔર દઢ ચારિત્ર. **'હોકર પરમાત્માકા ધ્યાન કરતા હૈ વહ પરમ પદકો પાતા હૈ :-'** લો, વહ કહતે હૈં.

होऊण दिढचरित्तो दिढसम्मत्तेण भावियईओ।
झायंतो अप्पाणं परमपयं पावए जोई।।४९।।

યોગી. આત્મા આનંદકંદમેં જુડાન કરે વહ યોગી. સમ્યગ્દૃષ્ટિ ભી ઉતના યોગી હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા? રાગકી એકતા તોડકર વીતરાગ ચૈતન્યમૂર્તિ પરમાત્મામેં જહાં એકતા હુઈ તો ઉતના વહ યોગી હૈ, વહ આત્માકા યોગ સાધતા હૈ. સમજમેં આયા? ભરત ગૃહસ્થાશ્રમમેં વૈરાગી, નહીં કહતે હૈં? ભરતજી ઘરમેં વૈરાગી. ૯૬ હજાર સ્ત્રિયાં પદમણી જૈસી. ૯૬ હજાર સમજે. ૯૬ લાખ તો હાથી, ૯૬ ક્રોડ પાયદળ, ૯૬ ક્રોડ ગાંવ કોઈ મેરા નહીં. મૈં તો આનંદસ્વરૂપ હૂં. ૯૬ હજાર પદમણી જૈસી સ્ત્રિયાં ઘરમેં. રાગ ભી થોડા હોતા હૈ લેકિન ઉસ રાગકા રાગ નહીં હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા? અપના નિજ સ્વરૂપ ભિન્નકી દૃષ્ટિ રુચિકે આગે જગતકે કોઈ ભી પદાર્થકા પ્રેમ યા રુચિ ઉસે લૂટ લે ઐસા હૈ નહીં. સમજમેં આયા?

અર્થ :- ‘**પૂર્વોક્ત પ્રકાર...**’ યોગી ધ્યાની મુનિ ઈતને વિશેષણ લગાયે. ‘**દૃઢ સમ્યક્ત્વસે ભાવિત હૈ...**’ પહલે તો આત્મા અખંડ આનંદમૂર્તિકી પ્રતીતિ-સમ્યગ્દર્શનમેં પક્કી હોની ચાહિયે. સમ્યગ્દર્શનકે બિના ચારિત્ર હોતા નહીં ઔર ચારિત્ર બિના મોક્ષકા કારણ ધ્યાન ઉગ્ર હોતા નહીં. આહાહા..! સમજમેં આયા? પહલે તો ‘**જિસકી મતિ દૃઢ સમ્યક્ત્વસે ભાવિત હૈ...**’ જિસકા મતિજ્ઞાન, મતિમેં દૃઢતા હો ગઈ હૈ કિ મૈં પૂર્ણ આનંદ શુદ્ધ ધ્રુવ (હૂં). મેરે સ્વભાવમેં રાગ ઔર પરકા પ્રવેશ તો નહીં લેકિન એક સમયકી વીતરાગી પર્યાયકા ભી પ્રવેશ નહીં. સમજમેં આયા? ઐસા વજ્ર કિલ્લા ચિદાનંદ ભગવાન આત્મા (હૈ), ઐસા સમકિત દૃઢ હો, ઐસી જિસકી મતિ હો. ઔર ‘**દૃઢ ચારિત્રવાન હોકર...**’ ઓહો..! સ્વરૂપકા સમ્યગ્દર્શનપૂર્વક જહાં સ્વરૂપમેં લીનતા હો ગઈ, ધ્યાન હુઆ, જમાવટ ધ્યાન હુઆ. સ્વરૂપમેં રમના, જમના, લીન હોના, આનંદકા વિશેષ ભોજન લેના. યે દવાઈ કી પુડિયાં લેતે હૈં ન? દો પુડિયાકા ભોજન લેના. ઐસા કહતે હૈં કિ નહીં? ભોજન-બોજન કુછ નહીં હૈ ધૂલમેં. આત્મા આનંદકા ભોજન. ખોરાક સમજતે હૈ કે નહીં ભોજન. સમ્યગ્દર્શન ભાનસહિત આનંદકા ભોજન કરતે હૈં ઉસકા નામ ચારિત્ર હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા?

‘**જિસકી મતિ દૃઢ સમ્યક્ત્વસે ભાવિત હૈ ઐસા યોગી ધ્યાની મુનિ દૃઢચારિત્રવાન હોકર આત્માકા ધ્યાન કરતા હુઆ...**’ ઐસા બનકર અપને સ્વરૂપ મેં લીનતા કરતા હુઆ ઔર અપને ધ્રુવ સ્વભાવકી ઓર ઝુકાવ હોને સે ‘**પરમપદ અર્થાત્ પરમાત્મપદકો પ્રાપ્ત કરતા હૈ.**’ અપના પરમાત્માકા ધ્યાન કરનેસે પર્યાયમેં પરમાત્મપદ પ્રગટ હોતા હૈ, ઐસા કહતે હૈં. સમજમેં આયા? કઠિન બાત લગે. લેકિન બાપૂ! માર્ગ હી યહ હૈ. સ્વયં નિજ સ્વરૂપ પરમાત્માકે ધ્યાન સે હી શુદ્ધ પરમાનંદરૂપી મુક્તિ પ્રાપ્ત હોતી હૈ. દૂસરા કોઈ કારણ હૈ નહીં. બીચમેં પંચમહાવ્રત આદિકા વિકલ્પ આતા હૈ વહ તો બંધકા કારણ હૈ, ઐસા કહતે હૈં. મોક્ષકા કારણ નહીં. સ્વદ્રવ્ય સ્વભાવ પૂર્ણકી ઓરકા ઝુકાવસે જિતની લીનતા હુઈ વહી મોક્ષકા કારણ હૈ.

મુમુક્ષુ :- યે યોગી હૈ.

ઉત્તર :- ઈસકા નામ યોગી. યે સબ ઐસા કરકે બૈઠે, ધ્યાન લગાયે, ક્યા ધ્યાન લગાયા? એક આદમી લંપટી થા. વહ ભી સમાધિ લેતા થા. ગઢ્ઢે કે અંદર ડાલે ઔર રહતા. બાહર નીકલે તો ... ઉસપ્રકારકી પ્રેક્ટીસ કી થી. યહાં આયા થા. ‘રામજીભાઈ’કો મિલા થા. યહાં ગુરુકુલમેં આયા થા. જમીનકે અંદર રહે, ઉપર સે બંદ કર દે, થા લંપટી. લેકિન ઉસપ્રકારકા અભ્યાસ કિયા હો તો પાંચ-દસ-પંદ્રહ દિન રહે. ઉસકે સાથ ક્યા સંબંધ હૈ? સમજમેં આયા? યહાં ગુરુકુલમેં આયા થા. ભગવાનકે નામ સે ધ્યાન કરકે રહ સકો? નહીં. મૈંને જિસકા વિચાર ત્રાટક કિયા હો ઉસમેં રહ સકતા હૂં. ઉસમેં ક્યા? યે સબ સમાધિ કરનેવાલે થોથા હૈ. આત્મા આનંદસ્વરૂપકા જબતક અંતર્મુખ હોકર દૃઢ સમ્યગ્દર્શન હુઆ નહીં, તબતક ઉસમેં લીનતાકા ચારિત્રકા ધ્યાનકા ભાવ આતા નહીં. લોગોંકા રંજન કરે કિ આહાહા..! પંદ્રહ દિન સમાધિ લગાઈ ઔર ઉપર લકડી રખકર ધૂલ ડાલી. સમજમેં આયા?

ઉમરાલામેં દેખા થા. બહુત સાલ પહલેકી બાત હૈ. (સંવત) ૧૯૫૮-૫૯કી બાત હૈ.

કબીરકા સાધુ થા. વાળંદકે ઘર.. વાળંદ સમજે? હજામકે ઘર રહતા થા. આખિરકે દિન જીવીત રહકર સમાધિ લી. હમ દેખને ગયે થે. એય..! 'પ્રકાશદાસજી'! ... વહાં દેખા થા. કબીરકા સાધુ થા. ઐસે સુંદર શરીર થા. લેકિન ઉસે ઐસી ધૂન લગી થી કિ મુઝે જીવિત (સમાધિ લેની હૈ). મકાનકે અંદર ખાલી જગહ હો વહાં ગઢ્ઢા કરકે જીંદા બિઠાયા. ફિર ઉપર લકડી ડાલકર, ધૂલ ડાલકર ઢોલ બજાયા. વહ આવાજ કરે તો કોઈ સુને નહીં. ઢોલ.. ઢોલ સમજતે હો? નગારા. ગઢ્ઢેમેં ડાલા, ઉસપર લકડી ડાલી, ઉસકે ઉપર ડાલી ધૂલ. હમ તો છોટી ઉમ્રકે થે. (સંવત) ૧૯૫૭ યા ૧૯૫૮કી બાત હૈ. કબીરકા સાધુ થા. કુછ ભાન નહીં.

મુમુક્ષુ :- જબરજસ્તી..?

ઉત્તર :- નહીં, ઉસને કહા થા. હમ તો બાહર ખડે થે. નગારા બજાયા. ઉં.. ઉં.. કુછ ભી હુઆ હોગા, અંદરસે જીવ નિકલ ગયા હોગા. યે તો હઠ હૈ, મિથ્યાત્વભાવ હૈ. સમજમેં આયા?

યે તો આત્મા પરમાનંદ સ્વરૂપકી જાગૃતિ દૃષ્ટિમેં હુઈ, ફિર ઉસમેં લીન હોકર બાહ્યમેં ચાહે કુછ ભી દબાવ હો, ચાહેતો ઉપર લકડી ડાલે યા ધૂલ ડાલે, લેકિન અંદર ધ્યાનમેં લીનતા હૈ. સમજમેં આયા? ઉસસે આત્માકી મુક્તિ ઔર મોક્ષ હોતા હૈ. ઐસી હઠ સમાધિસે અનંત બાર કિયા, ઉસમેં ક્યા હૈ?

ભાવાર્થ :- 'સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રરૂપ દઢ હોકર પરિષહ આને પર ભી ચલાયમાન ન હો,...' દેખો! અપના નિજ સ્વભાવકા ઐસા ભરોસા અંતરમેં ભાન હોકર આયા, ઈતના ભરોસા અંતરમેં જ્ઞાનકા ખ્યાલમેં આકર આયા કિ જિસકી દઢતા ચૌદહ બ્રહ્માંડ ફિરે લેકિન દઢતા ફિરે નહીં. સમજમેં આયા? ઐસા અંદરમેં દઢ સમકિત સહિત '**પરિષહ આને પર ભી ચલાયમાન ન હો...**' પ્રતિકૂલતાકા સંયોગ હો લેકિન અંદરમેં ડિગે નહીં. '**ઈસ પ્રકારસે આત્માકા ધ્યાન કરતા હૈ વહ પરમ પદકો પ્રાપ્ત કરતા હૈ...**' ઐસે આત્માકા ધ્યાન કરે વહ પરમપદકો પ્રાપ્ત કરતા હૈ. અભી સમ્યક્ત્વકા ઠિકાના નહીં, જ્ઞાનકા ઠિકાના નહીં ઔર કરો ધ્યાન. બહુત લોગ પૂછને આતે હૈં કિ હમેં કિસકા ધ્યાન કરના? અભી વસ્તુ ક્યા હૈ ઉસકી તો દૃષ્ટિ કર. સમજમેં આયા? ધ્યેય જો આત્મા હૈ ઉસકા તો પત્તા નહીં, ધ્યાન કિસકા કરના? ધ્યાન તો સમ્યગ્દર્શન હોને કે બાદ સ્વરૂપમેં સ્થિરતા કરના વહ ધ્યાન હૈ. સમજમેં આયા? પંડિતજી! યે સામાયિકમેં ધ્યાન કરતે હૈં ન? લેકિન સમ્યગ્દર્શન બિના સામાયિકમેં ધ્યાન કહાંસે આયા?

સમ્યગ્દર્શન જો ધ્યાનકા મૂલ કારણ હૈ, વહ તો સમ્યગ્દર્શન હૈ. ઔર સમ્યગ્દર્શનમેં કારણ તો ત્રિકાલી તત્ત્વ હૈ. ઐસા ત્રિકાલી તત્ત્વ દૃષ્ટિમેં ઔર જ્ઞાનમેં-મતિમેં આયા નહીં તો કહાં ધ્યેય લગાના વહ તો માલૂમ નહીં, ઉસકો ધ્યાન હોતા નહીં. મુફ્તમેં સમય જાતા હૈ. ઐસા લગા દે, ઉસમેં ક્યા હુઆ? વહ કહતે હૈં.

મુમુક્ષુ :- સમ્યગ્દર્શન આયેગા.

ઉત્તર :- કહાંસે આયેગા? દૃષ્ટિ મેં ભાન નહીં હુઆ, કહાંસે આયેગા? સેઠ બચાવ કરતે હૈં. ઐસા કહતે હૈં કિ ઐસા કરેગા તો આયેગા. ઐસા તો અનંત બાર કિયા. દો-દો મહિનેકા

સંથારા. સંથારા સમજે? સંલેખના. દો-દો માસ, સાઠ-સાઠ દિન. અનંત બાર કિયા. અપના નિજાનંદ સ્વભાવકા સ્પર્શ કિયે બિના આત્મા કો લાભ હુઆ નહીં. આહા..! સમજમેં આયા? વહ તો બાહ્ય ક્રિયાકાંડકા વિકલ્પ હૈ. વહ હઠ હૈ, હઠ. આહાહા..! ૪૮ હુઈ.

આત્માકે સમ્યગ્દર્શન સહિત, સમ્યગ્જ્ઞાન સહિત ઔર બાદમેં સ્વરૂપમેં સ્થિરતા સહિત યદિ ધ્યાન કરે તો ઉસકો પરમપદકી પ્રાપ્તિ હો. સમ્યગ્દર્શનકા ઠિકાના નહીં, સમ્યગ્જ્ઞાનકા ઠિકાના નહીં, ચારિત્રકા ઠિકાના નહીં ઔર ધ્યાન કરે. કિસકા ધ્યાન? આકાશ કે ફૂલકા ધ્યાન જૈસા ધ્યાન હૈ. આકાશકા ફૂલ હૈ નહીં, ઐસા તેરા ધ્યાન હૈ. વસ્તુ ક્યા હૈ અંદરમેં? ઐસા જ્ઞાનમેં સ્વજ્ઞેય આયે બિના, શ્રદ્ધામેં જ્ઞેય આનેકી પ્રતીત હુએ બિના સ્વરૂપમેં સ્થિરતા હોતી નહીં. ઔર સ્થિરતા હોને કે બાદ ધ્યાન જમતા હૈ. ઐસા યહાં કહતે હૈં. ઉસકી ગાથા હૈ. આહાહા..!

आगे दर्शन, ज्ञान, चारित्रसे निर्वाण होता है – ऐसा कहते आये वह दर्शन, ज्ञान तो जीवका स्वरूप है, ऐसा जाना, परन्तु चारित्र क्या है? ऐसी आशंकाका उत्तर कहते हैं :–

ગાથા-૫૦

चरणं हवइ सधम्मो धम्मो सो हवइ अप्पसमभावो।
सो रागरोसरहिओ जीवस्स अणण्णपरिणामो।।५०।।

चरणं भवति स्वधर्मः धर्मः सः भवति आत्मसमभावः।
सः रागरोषरहितः जीवस्य अनन्यपरिणामः।।५०।।

ચારિત્ર તે નિજ ધર્મ છે ને ધર્મ નિજ સમભાવ છે,
તે જીવના વણ રાગ રોષ અનન્યમય પરિણામ છે. ૫૦.

अर्थ :– स्वधर्म अर्थात् आत्माका धर्म है वह चरण अर्थात् चारित्र है। धर्म है वह आत्मसमभाव है सब जीवोंमें समानभाव है। जो अपना धर्म है वही सब जीवोंमें है अथवा सब जीवोंको अपने समान मानना है और जो आत्मस्वभावसे ही (स्वाश्रयके द्वारा) रागद्वेष रहित है, किसीसे इष्ट–अनिष्ट बुद्धि नहीं है ऐसा चारित्र है, वह जैसे जीवके दर्शन–ज्ञान हैं वैसा ही अनन्य परिणाम है, जीवका ही भाव है।

भावार्थ :– चारित्र है वह ज्ञानमें रागद्वेष रहित निराकुलतारूप स्थिरताभाव है, वह जीवका ही अभेदरूप परिणाम है, कुछ अन्य वस्तु नहीं है।।५०।।

ગાથા-૫૦ ઉપર પ્રવચન

'આગે દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રસે નિર્વાણ હોતા હૈ-ઐસા કહતે આયે વહ દર્શન, જ્ઞાન તો જીવકા સ્વરૂપ હૈ, ઐસા જાના, પરંતુ ચારિત્ર ક્યા હૈ? ઐસી આશંકા કા ઉત્તર કહતે હૈં :-' જીવકા સ્વરૂપ ક્યા હૈ ઔર ફિર ચારિત્ર ક્યા હૈ? ઉન સબકી વ્યાખ્યા કરતે હૈં. કઠિન બાત, ભાઈ!

चरणं हवइ सधम्मो धम्मो सो हवइ अप्पसमभावो।

सो रागरोसरहिओ जीवस्स अणण्णपरिणामो।।५०।।

અર્થ :- 'સ્વધર્મ અર્થાત્ આત્માકા ધર્મ હૈ વહ ચરણ અર્થાત્ ચારિત્ર હૈ.' દેખો, ચારિત્રકી વ્યાખ્યા. પંચમહાવ્રતકા વિકલ્પ ઔર દેહકી નગ્ન દશા વહ કોઈ ચારિત્ર નહીં હૈ. આહાહા..! **'સ્વધર્મ અર્થાત્ આત્માકા ધર્મ હૈ વહ ચરણ અર્થાત્ ચારિત્ર હૈ.'** આત્મા વીતરાગસ્વભાવ હૈ, ઐસા વીતરાગસ્વભાવ પ્રગટ હો ઉસકા નામ ચારિત્ર હૈ. સમજમેં આયા? સ્વધર્મ અર્થાત્ આત્મા કે ધર્મ કો ચરણ કહતે હૈં.

'ધર્મ હૈ વહ આત્મસમભાવ હૈ...' આત્મા સમભાવ હૈ **'સર્વ જીવોંમેં સમાનભાવ હૈ.'** મૈં આનંદમય જ્ઞાનમય હૂં, વૈસે સબ આત્મા જ્ઞાનમય હૈં. સર્વ જીવ હૈં જ્ઞાનમય, વહ આતા હૈ કિ નહીં? 'યોગીન્દ્રદેવ' 'યોગસાર'. 'સર્વ જીવ હૈ જ્ઞાનમય' બાદમેં? 'જાણે સમતા ધાર' અર્થાત્ સમતાકા અર્થ વીતરાગભાવ પ્રગટ કરકે સર્વ આત્મા મેરે જૈસે હૈં, ઐસા સમાન. કિસીપર વિષમતા નહીં હૈ. સમજમેં આયા? સર્વ જીવ હૈ જ્ઞાનમય. 'શ્રીમદ્'મેં ઐસા આયા, 'સર્વ જીવ છે સિદ્ધસમ'. વહાં 'આત્મસિદ્ધિ'મેં સિદ્ધસમ કહા હૈ. 'સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો' ઔર સર્વ જીવ સિદ્ધ સમાન હી હૈં....

'સબ જીવોંમેં સમાનભાવ હૈ.' સમજમેં આયા? 'શ્રીમદ્'મેં આતા હૈ કિ નહીં? 'બહુ પુણ્ય કેરા..' (કાવ્યમેં). અંતમેં આતા હૈ. 'સર્વ આત્મમાં સમદૃષ્ટિ દો, સર્વાત્મમાં સમદૃષ્ટિ દો'. ઉસકા અર્થ સર્વ જીવ જ્ઞાનકા પિંડ હૈ, પરમાત્મસ્વરૂપ હૈ. મૈં કિસકા પક્ષ કરું કિ વહ મેરા હૈ ઔર વહ મેરા નહીં. સબ મેરે સ્વભાવ જૈસે ભગવાનઆત્મા હૈં. કોઈ દુશ્મન નહીં હૈ, કોઈ સજ્જન હૈ નહીં. સમભાવ. સમજમેં આયા? દેખો! 'સર્વાત્મમાં સમદૃષ્ટિ દો'. વહ બાત ૧૬ વર્ષકી ઉમ્રમેં કહી. ૧૬ વર્ષમેં! આનંદ જ્ઞાનસ્વરૂપી મૈં હૂં, વૈસે હી સબ આત્મા હૈં. ચાહે તો દુશ્મન હો તો ભી વહ તો ભગવાનઆત્મા હી હૈ. પર્યાયમેં જો ઉસકી વિરૂદ્ધતા હૈ તો પર્યાયદૃષ્ટિ તો મેરી છૂટ ગઈ હૈ તો ઉસ દૃષ્ટિસે મૈં ઉસકો ક્યોં દેખું? ઐસા કહતે હૈં. સમજમેં આયા? મેરી ભી પર્યાયદૃષ્ટિ છૂટ ગઈ હૈ. રાગ ઔર એક અંશ મૈં, ઐસી દૃષ્ટિ છૂટ ગઈ હૈ તો દૂસરેકો ભી ઐસે ક્યોં દેખું કિ વહ રાગ-દ્વેષવાલા હૈ. વહ તો અંદર જ્ઞાનમય સ્વભાવ હૈ ઐસે સબ આત્મા હૈં. આહા..! સમજમેં આયા?

ભગવાન હોકર વહ ભી મૈં હૂં, લો ન. વહ મૈં હૂં ઔર મૈં હૂં વૈસે વહ હૈં. સ્વભાવકી અપેક્ષાસે, હોં! વસ્તુ તો ભિન્ન-ભિન્ન હૈ. ઐસા અર્થ કિયા હૈ. ટીકા મેં ઐસા અર્થ કિયા હૈ. મૈં

કિસકે સાથ પ્રીતિ કરું? વહ ભી મેરા હૈ, મૈં હૂં. કિસકે સાથ અપ્રીતિ કરું? વહ ભી મૈં હૂં. ઐસા ટીકામેં લિખા હૈ. ઉસમેં હૈ. ૫૦ ગાથામેં. હૈ અર્થ મેં નીચે? વિશેષાર્થ હૈ ન? વિશેષ અર્થમેં હૈ.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- વહ. ન કર્તવ્ય. ઉસમેં તો લિખા હૈ જો મૈં હૂં વૈસા વહ હૈ. વહ આત્મા હૈ, ઐસા લિખા હૈ. ક્યા હૈ? હાં વહ. અભી પઢા થા. સર્વોઅપિ એવ. સર્વ જીવ મેરે જૈસે હૈં. મૈં ભી જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવ હૂં ઔર સર્વ જીવ ભગવાન આનંદસ્વરૂપ જ્ઞાનસ્વરૂપ હૈ. અભી આગે હોગા.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- વહ. વહ મૈં હૂં. વહ લેના હૈ. હૈ? મૈં કિસકે પ્રતિ પ્રીતિ કરું? વહ તો મૈં હૂં. વહ આત્મા હૈ. મેરા જૈસા સ્વભાવ હૈ, વૈસા ઉસકા સ્વભાવ હૈ. વહ હૈ, દેખો! સમજ મેં આયા? ભગવાનઆત્મા ઈસ દેહ સે, ઈસ હડ્ડી સે ભિન્ન હૈ. પુણ્ય-પાપ કે વિકલ્પ સે ભિન્ન હૈ, એક સમય કી પર્યાય સે ભી ભિન્ન હૈ. ઐસા અપને આત્મા કા ભાન હુઆ તો સબ આત્મા હી મૈં હૂં, વહ મૈં હૂં. મૈં હૂં અર્થાત્ મૈં જૈસા હૂં વૈસા વહ હૈ તો વહ મૈં હૂં. આહાહા..! ઐસા અર્થ લિયા હૈ ટીકા મેં. હૈ? 'અમરચંદભાઈ'! સમભાવ. સબ (જીવોં) પર સમભાવ, વીતરાગભાવ, પ્રમોદભાવ. વીતરાગભાવ કા પ્રમોદભાવ.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- વહ તો બાદ મેં. મૈં કિસપર પ્રીતિ કરું? વહ તો મૈં હૂં. મૈં કિસપર અપ્રીતિ કરું? વહ તો મૈં હૂં. વહ શબ્દ. સમજ મેં આયા? મૈં કા અર્થ દો ચીજ એક નહીં હો જાતી. લેકિન જૈસા મૈં હૂં વૈસા હી વહ હૈ. સમજ મેં આયા? સ્વભાવદૃષ્ટિ. દુનિયા મેં બૈરી કૌન હૈ? સજ્જન કૌન હૈ? સબ મેરી ચીજ જૈસી ચીજ હૈ. ઐસા સમ્યગ્દર્શનપૂર્વક સમભાવ પ્રગટ કરના ઉસકા નામ ચારિત્ર કહને મેં આતા હૈ. દેખો!

'**ધર્મ હૈ વહ આત્મસ્વભાવ હૈ સબ જીવોંમેં સમાનભાવ હૈ.**' દેખો. સર્વ જીવમેં સમાનભાવ હૈ. '**જો અપના ધર્મ હૈ વહી સબ જીવોંમેં હૈ...**' ઐસા લિયા. દેખો યહાં. જૈસા અપનેમેં કેવલજ્ઞાન, કેવલદર્શન, આનંદમય હૈ વૈસા પ્રત્યેક આત્મા હૈ. અભવિકો ભી ઐસા હોગા? અભવિ.. અભવિ. કેવલજ્ઞાન, કેવલદર્શન, આનંદ પરિપૂર્ણ કેવલજ્ઞાન હૈ. પર્યાયમેં ફર્ક હૈ, વસ્તુમેં કહાં ફર્ક હૈ? સમજમેં આયા? '**અથવા સબ જીવોંકો અપને સમાન માનના ઔર જો આત્મસ્વભાવસે હી (-સ્વાશ્રયકે દ્વારા) રાગદ્વેષ રહિત હૈ,...**' આત્મસ્વભાવ જો હૈ વહ તો રાગ-દ્વેષ રહિત હૈ. '**કિસીસે ઈષ્ટ-અનિષ્ટ બુદ્ધિ નહીં હૈ ઐસા ચારિત્ર હૈ,...**' આહાહા..! ચારિત્રકી વ્યાખ્યા ઔર ચારિત્રકા ઐસા સ્વરૂપ હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા..! વહ તો મેરા આત્મા હૈ, વહ ભી ભગવાન હૈ ઔર મૈં ભી ભગવાન હૂં. ભગવાનકો ભગવાનકે પ્રતિ પ્રીતિ કૈસી? ઔર ભગવાનકો ભગવાન પ્રતિ અપ્રીતિ કૈસી? સમજમેં આયા? વેદાંતકી ભાંતિ નહીં હૈ, હોં! સબ એક હૈ, ઐસી બાત યહાં નહીં હૈ. એક સ્વભાવ ઐસા હૈ. મેરા સ્વભાવ હૈ, વૈસા ઉસકા સ્વભાવ હૈ. લેકિન સબ આત્મા એક હૈ ઐસે નહીં. સંખ્યા તો અનંત હૈ. ઉસમેં બડી વિપરીતતા હૈ. સમજમેં આયા?

'અપને સમાન માનના ઔર જો આત્મસ્વભાવસે હી (-સ્વાશ્રયકે દ્વારા) રાગદ્વેષ રહિત હૈ,...' આત્મસ્વભાવ યાની ક્યા? આત્મસ્વભાવ તો રાગ-દ્વેષ રહિત હૈ. એમ. **'કિસીસે ઈષ્ટ-અનિષ્ટ બુદ્ધિ નહીં હૈ ઐસા ચારિત્ર હૈ, વહ જૈસે જીવકે દર્શન-જ્ઞાન હૈ વૈસા હી અનન્ય પરિણામ હૈ, જીવકા હી ભાવ હૈ.'** લ્યો! ક્યા કહતે હૈં? જૈસે સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન આત્માકા આશ્રયસે આત્માકા પરિણામ હૈ, ઐસા ચારિત્ર ભી આત્મા કે આશ્રયસે આત્માકા હી પરિણામ હૈ. ચારિત્ર કોઈ પંચમહાવ્રત કા વિકલ્પ યા દેહ કી ક્રિયા હૈ નહીં, ઐસા કહતે હૈં. **'ચારિત્ર હૈ, વહ જૈસે જીવકે દર્શન-જ્ઞાન હૈ વૈસા હી અનન્ય પરિણામ હૈ,...'** લ્યો! આહાહા..! ક્યા કહતે હૈં? દેખો! સમજમેં આયા? જૈસે જીવકે દર્શન-જ્ઞાન હૈ.. સમજમેં આયા? સમ્યગ્દૃષ્ટિમેં રાગ ભી આતા હૈ ઔર દેહકી ક્રિયા હોતી હૈ. ફીર ભી સમ્યગ્દર્શન હૈ વહ કોઈ અપના કાર્ય કરતા હૈ કિ નહીં? ઉસ વક્ત અપના કાર્ય કરતા હૈ કિ નહીં? યા ફોગટ પડા હૈ? ક્યા કહા સમજમેં આયા?

સમ્યક્ આત્માકા ભાન હુઆ કિ મૈં શુદ્ધ ચૈતન્યદ્રવ્ય હૂં ઔર શુદ્ધ ચૈતન્ય મેરા જ્ઞેય હૈ ઐસા જ્ઞાન હુઆ તો વહ જ્ઞાન-દર્શન રાગકે કાલમેં, અશુભરાગકે કાલમેં, શુભરાગકે કાલમેં કોઈ કાર્ય કરતા હૈ કિ નહીં? યા ખાલી પડા હૈ? વહ શ્રદ્ધા ઔર જ્ઞાન અપના કાર્ય કરતા હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા? સમ્યગ્દર્શન ખાલી નહીં પડા હૈ.

'જીવકે દર્શન-જ્ઞાન હૈ વૈસા હી અનન્ય પરિણામ હૈ,...' દર્શન-જ્ઞાન ભી જૈસા અપના અનન્ય અર્થાત્ અનેરા નહીં ઐસા ભાવ હૈ, વૈસે ચારિત્ર ભી આત્માસે અન્ય નહીં ઐસા અનન્ય પરિણામ હૈ. સમજમેં આયા? ચારિત્ર પરિણામ ભી... કોઈ ભી વિકલ્પ હો, અસમાધિપને તો ચારિત્ર સમભાવકા કાર્ય કરતે હી હૈં. સમજમેં આયા? ચારિત્રવંતકો કોઈ અશુભ આદિ વિકલ્પ આતા હૈ, આર્ત્તધ્યાન હો જાયે. છઠ્ઠે ગુણસ્થાન પર્યંત આર્ત્તધ્યાન હૈ કિ નહીં? ફિર ભી આર્તધ્યાનકે કાલમેં ચારિત્ર સમભાવકા કામ કરતા હૈ, વહ કોઈ નિકમ્મા નહીં પડા હૈ. શ્રદ્ધા શ્રદ્ધાકા કામ કરતી હૈ, જ્ઞાન જ્ઞાનકા કામ કરતા હૈ, ચારિત્ર સમભાવકા કામ કરતા હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા? દિગંબર સંતોંકી કથનીમેં મહા મર્મ ગહરા (ભરા હૈ). સમજમેં આયા? વસ્તુકી સ્થિતિકો સ્પર્શ કરકે બાત હૈ. સાધારણકો ઐસા લગે યહ ક્યા હૈ? તેરે ઘરકે અંદરકી બાત હૈ.

ભાવાર્થ :- 'ચારિત્ર હૈ વહ જ્ઞાનમેં રાગદ્વેષ રહિત નિરાકુલતારૂપ સ્થિરતાભાવ હૈ,...' લો. ચારિત્ર તો ઉસકો કહના કિ જ્ઞાનમેં અર્થાત્ આત્મા જો જ્ઞાનસ્વભાવ હૈ ઉસમેં રાગ-દ્વેષ રહિત પુણ્ય-પાપકે વિકલ્પ રહિત નિરાકુલતારૂપ સ્થિરતા. ઐસે. ક્યોંકિ ઐસા કહા? રાગમેં સ્થિરતા તો હૈ લેકિન વહ તો આકુલતારૂપ સ્થિરતા હૈ. સમજમેં આયા? રાગમેં દયા, દાનકે વિકલ્પમેં એકાગ્રતા તો હૈ લેકિન વહ એકાગ્રતા આકુલતા હૈ. ચારિત્ર તો નિરાકુલતારૂપ એકાગ્રતા હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા? એક-એક બોલ જૈસા હૈ વૈસા ઉસકો બરાબર ખ્યાલમેં લેના ચાહિયે, ઐસી બાત હૈ. યે કોઈ કહાની નહીં હૈ. મોક્ષકે કારણમેં સમભાવ (હૈ). જૈસા સમભાવ ત્રિકાલી હૈ ઉસકી પ્રતીતિ, જ્ઞાન હુઆ, ઐસા હી સમભાવ પર્યાયમેં પ્રગટ હુઆ. ઐસા કહતે હૈં. સમજમેં આયા? સમભાવમેં સમતા, વીતરાગતા હી હૈ. જિનવર સો

જીવ ઔર જીવ સો જિનવર. 'પરમાત્મપ્રકાશ'મેં આતા હૈ. ઉસમેં ભી શ્લોક હૈ. ઈસમેં હોગા. હૈ? જીવ સો જિનવર. હૈ ન વહ? જીવ સો જિનવર ઔર જિનવર સો જીવ. દેખો, વહ શ્લોક હૈ. 'પોપટભાઈ'! જીવ સો જિનવર, જિનવર સો જીવ. સર્વ જીવ વીતરાગભાવસે રાગ-દ્વેષ રહિત લબાલબ ભાવસે ભરે હૈં. સબ વીતરાગ જિનવર હી હૈં. સબ જિનવર હી હૈં. જીવ જિનવર ઔર જિનવર વહ જીવ. સમજમેં આયા? રાગ-દ્વેષ પરિણામ વહ કોઈ જીવ નહીં હૈ. સમજમેં આયા? રાગ-દ્વેષ રહિત જો પરિણામ આત્માકા હૈ વહ તો જિનવર જૈસા હી હૈ. દ્રવ્ય સ્વભાવ ભી જિનવર હૈ, ઐસા કહતે હૈં.

સ્થિરતા. '**નિરાકુલતારૂપ સ્થિરતા...**' અર્થ ઠીક કિયા હૈ. સ્થિરતા.. સ્થિરતા તો કહે, લેકિન સ્થિરતા કૈસી? આનંદ સહિતકી, નિરાકુલતા સહિતકી સ્થિરતાકો ચારિત્ર કહતે હૈં. ચારિત્રમેં તો અતીન્દ્રિય આનંદ આતા હૈ. ઉસકો ચારિત્ર કહતે હૈં. સમજમેં આયા? ચારિત્ર ટૂટતા હૈ, ઐસા કહતે હૈં ન? મહાકષ્ટ સહન કરના, શરીરકા કષ્ટ સહન કરના. અરે..! વહ ચારિત્ર નહીં, સુન ન! ચારિત્ર તો આત્મામેં આનંદમેં લીનતા ઔર અનાકુલ આનંદકા પ્રગટ હોના.. હૈ? '**નિરાકુલતારૂપ સ્થિરતાભાવ હૈ, વહ જીવકા હી અભેદરૂપ પરિણામ હૈ,...**' લ્યો! અભેદરૂપ પરિણામ હૈ. અભેદકા અર્થ દ્રવ્યકે સાથ એકતા હુઈ. એકતાકા અર્થ પર્યાય ઔર દ્રવ્ય એક હો જાતે હૈં ઐસા નહીં. સમજમેં આયા? જો પર્યાય રાગમેં એકતા (કરતી) થી વહ દ્રવ્ય સ્વભાવમેં એકતા હુઈ, ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. એકતા હુઈ તો ઉસકા અર્થ યહ હુઆ કિ દ્રવ્ય ઔર પર્યાય એક હો ગયે. ઐસા નહીં. સમજમેં આયા? પાઠ તો ઐસા હૈ, '**અભેદરૂપ પરિણામ હૈ,...**' અભેદ અર્થાત્ રાગકા ભેદરૂપ ભાવ થા, ખંડ ખંડ થા તો સ્વભાવ સન્મુખકી સમતા વીતરાગતા ઉત્પન્ન હુઈ ઉસે અભેદભાવ કહનેમેં આતા હૈ. આહાહા..! '**કુછ અન્ય વસ્તુ નહીં હૈ.**' કોઈ અનેરી ચીજ હૈ નહીં.

દઢ સમ્યગ્દર્શન સહિત, સમ્યગ્જ્ઞાન સહિત મતિમેં આત્મા આયા, બાદમેં ઉસમેં નિરાકુલતાકી સ્થિરતા પ્રગટ હોના, આનંદ-અતીન્દ્રિય આનંદકે સ્વાદકી પ્રચુરતા હોની, ઉસકા નામ ચારિત્ર હૈ. આહાહા..! નિરાકુલતા લિખા હૈ કિ નહીં? રાગ-દ્વેષ હૈ સો આકુલતા હૈ. તો રાગ-દ્વેષ રહિત નિરાકુલસ્વરૂપ સ્થિરતાભાવ જીવકા અભેદ પરિણામ હૈ.

आगे जीवके परिणामकी स्वच्छताको दृष्टांत पूर्वक दिखाते हैं :–

ગાથા-૫૧

जह फलिहमणि विसुद्धो परदव्वजुदो हवेइ अण्णं सो।
तह रागादिविजुत्तो जीवो हवदि हु अणण्णविहो।।५१।।

यथा स्फटिकमणिः विशद्धः परद्रव्ययुतः भवत्यन्यःसः।
तथा रागादिवियुक्तः जीवः भवति स्फुटमन्यान्यविधः।।३१।।

નિર્મળ સ્ફટિક પરદ્રવ્યસંગે અન્યરૂપે થાય છે,
ત્યમ જીવ છે નીરાગ પણ અન્યાન્યરૂપે પરિણમે. ૫૧.

अर्थ :– जैसे स्फटिकमणि विशुद्ध है, निर्मल है, उज्जवल है वह परद्रव्य जो पीत, रक्त, हरित पुष्पादिकसे युक्त होने पर अन्य सा दिखता है, पीतादि वर्णमयी दिखता है, वैसे ही जीव विशुद्ध है, स्वच्छस्वभाव है परन्तु यह (अनित्य पर्यायमें अपनी भूल द्वारा स्वसे च्युत होता है तो) रागद्वेषादिक भावोंसे युक्त होने पर अन्य–अन्य प्रकार हुआ दिखता है यह प्रगट है।

भावार्थ :– यहाँ ऐसा जानना कि रागादि विकार हैं वह पुद्‌गलके हैं और ये जीवके ज्ञानमें आकर झलकते हैं तब उनसे उपयुक्त होकर इसप्रकार जानता है कि ये भाव मेरे ही हैं, जब तक इनका भेदज्ञान नहीं होता है तब तक जीव अन्य–अन्य प्रकाररूप अनुभवमें आता है। यहाँ स्फटिकमणिका दृष्टांत है, उसके अन्यद्रव्य–पुष्पादिकका डांक लगता है तब अन्यसा दिखता है, इस प्रकार जीवके स्वच्छभावकी विचित्रता जानना।।५१।।

ગાથા-૫૧ ઉપર પ્રવચન

'આગે જીવકે પરિણામકી સ્વચ્છતાકો દષ્ટાંત પૂર્વક દિખાતે હૈં :–' ભગવાન તો સ્વચ્છ હૈ.

जह फलिहमणि विसुद्धो परदव्वजुदो हवेइ अण्णं सो।
तह रागादिविजुत्तो जीवो हवदि हु अणण्णविहो।।५१।।

अर्थ :– 'જૈસે સ્ફટિકમણિ વિશુદ્ધ હૈ,...' જૈસે સ્ફટિકમણિ વિશુદ્ધ હૈ '**નિર્મલ હૈ, ઉજ્જવલ હૈ વહ પરદ્રવ્ય જો પીત, રક્ત, હરિત પુષ્પાદિકસે યુક્ત હોને પર અન્ય સા દિખતા હૈ,...**' આહાહા..! દિખતા હૈ. ભગવાન યહાં તો કહતે હૈં કિ સ્ફટિક મણિ તો ઉજ્જવલ નિર્મલ હૈ. લેકિન કાલા, લાલ, હરે ફૂલકે સંબંધમેં ઉસકા ઐસા પ્રતિબિંબ દિખતા હૈ. લેકિન વહ પ્રતિબિંબ ઉસકા નહીં હૈ, ઉસકા સ્વરૂપ નહીં હૈ. આહા..!

જેમ નિર્મળતા રે સ્ફટિક તણી, જેમ નિર્મળતા રે સ્ફટિક તણી,
તેમ જ જીવ સ્વભાવ રે,
શ્રી જિન વીરે ધર્મ પ્રકાશિયો, શ્રી જિન વીરે ધર્મ પ્રકાશિયો,
પ્રબળ કષાય અભાવ રે... જેમ નિર્મળતા રે સ્ફટિક તણી.

જૈસે નિર્મલ ઉજ્જવલ સ્ફટિક હૈ, ઐસા ભગવાનઆત્મા પુણ્ય-પાપકે વિકલ્પ રહિત સ્ફટિક જૈસા નિર્મલ હૈ. સમજમેં આયા? અશુચિ. પુણ્ય-પાપકો તો અશુચિ કહા હૈ ન? પવિત્રકે સામને અપવિત્ર કહા હૈ. ૭૨ ગાથા. શુભ-અશુભભાવ દયા, દાન, વ્રતકા ભાવ અશુચિ હૈ, મૈલ હૈ, અપવિત્ર હૈ. આહાહા..! ઉસસે રહિત ભગવાન નિર્મલાનંદ હૈ, સ્ફટિકમણિ જૈસા. અંદર મેં રાગ-દ્વેષકા પ્રતિબિંબ દિખતા હૈ ન? રાગ-દ્વેષ દિખતે હૈં લેકિન વહ ઉસકા સ્વરૂપ નહીં હૈ. ઉસકી બાત વિશેષ કરેંગે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

પ્રવચન નં. ૮૨, ગાથા-૫૧થી ૫૩, મંગળવાર, ભાદરવા સુદ ૮, તા.૮-૯-૭૦

આજ ચૌથા દિન હૈ. ઉત્તમ દસલક્ષણી પર્વકા ચૌથા દિન. શૌચ ધર્મકી વ્યાખ્યા હૈ. શૌચ ધર્મ. વૈસે તો યહાં ચારિત્રધર્મકી આરાધનાકી વ્યાખ્યા હૈ. ચારિત્રકા દસ પ્રકાર ઉત્તમ ક્ષમા આદિ ગિનનેમેં આયા હૈ.

જિસકો અપના શુદ્ધ સ્વરૂપ દૃષ્ટિગત હુઆ હો, અપના ધ્રુવ નિત્ય સ્વભાવ દૃષ્ટિમેં આયા, બાદમેં ઉસમેં ચારિત્રકી આરાધના કિસપ્રકાર હોતી હૈ ઈસકી બાત હૈ. સમજમેં આયા? ચૌથા શૌચ કહતે હૈં, દેખો!

जह फलिहमणि विसुद्धो परदव्वजुदो हवेइ अण्णं सो।
तह रागादिविजुत्तो जीवो हवदि हु अणण्णविहो।।५१।।

જો મુનિ સમભાવ રાગ-દ્વેષ રહિત પરિણામ ઔર સંતોષભાવરૂપી જલસે તૃષ્ણા ઔર લોભ રૂપી મલકે સમૂહકો ધોવે. જિસને અપનેમેં શુભ-અશુભ રાગ એકરૂપ બંધનકા કારણ હૈ, ઉસસે અપને સ્વભાવમેં દૃષ્ટિ ઔર સ્થિરતા હો, ઉસકા નામ યહાં સમભાવ કહનેમેં આયા હૈ. ઈસ સમભાવસે ક્યા કરતે હૈં? સમભાવ રાગ-દ્વેષ રહિત અપના પરિણામ હૈ. ઔર સંતોષભાવ. સમ સંતોષ ઐસા હૈ ન? સંતોષરૂપી જલ, ઐસે લિયા હૈ ન? સમભાવરૂપી પરિણામ ઔર સંતોષરૂપી જલ. સંતોષકા અર્થ આત્માકે આનંદમેં તૃપ્ત રહકર લોભ ઔર તૃષ્ણા (કા અભાવ કરના). ભવિષ્યકી ઈચ્છાકા નામ તૃષ્ણા ઔર વર્તમાનમેં પ્રાપ્ત પદાર્થકા લોભ. દોનોંકા અભાવ કરના ઉસકા નામ સમભાવ ઔર સંતોષ કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા? ધર્મ કરના યહ કોઈ સાધારણ બાત નહીં હૈ. ઉપર-ઉપરસે મિલ જાય ઐસી ચીજ નહીં હૈ.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- પ્રાપ્ત દૃષ્ટિમેં હુઆ. ચારિત્રમેં આરાધન કરના હૈ ન? સમજમેં આયા? દૃષ્ટિમેં પ્રાપ્ત હુઆ કિ આત્મા પૂર્ણાનંદ હૈ. અભી ચારિત્ર-રમણતા (બાકી હૈ). ઉસ રમણતાકા નામ દસ ભેદ હૈ. ઉત્તમક્ષમા આદિ દસ ભેદ હૈં. ઉસકો પર્યુષણ કહનેમેં આતા હૈ. ચારિત્ર આરાધનામેં.

તૃષ્ણા ઔર લોભ રૂપી મલ કે સમૂહકો ધોવે. સમ સંતોષ જલેન. અપના પુણ્ય-પાપકા વિકલ્પસે, રાગસે રહિત અપને ચૈતન્ય સ્વભાવકી દૃષ્ટિ સહિત તૃપ્તિ-તૃપ્તિ, આત્માકી શાંતિ તૃપ્ત હોતા હુઆ લોભ ઔર તૃષ્ણાકા નાશ કરતા હૈ. ઔર ભોજનકી ગૃદ્ધિ. મુનિકો દૂસરી ચીજ તો હોતી નહીં. એક ભોજન હોતા હૈ. વસ્ત્ર-પાત્ર તો હોતા નહીં. ભોજનકી ગૃદ્ધિસે રહિત હો. ઔર ... ઉસકા ચિત્ત નિર્મલ હોતા હૈ. ઉસકા નામ શૌચ ધર્મ કહનેમેં આતા હૈ.

ક્રોધસે વિરૂદ્ધ ઉત્તમક્ષમા. માનસે વિરૂદ્ધ ઉત્તમમાર્દવ. કપટસે વિરૂદ્ધ આર્જવ. લોભસે વિરૂદ્ધ શૌચ. સમજમેં આયા? કઈ જગહ ચૌથેમેં સત્ય લેતે હૈં. યહાં બરાબર લિયા હૈ. ચૌથા ધર્મ કહીંપર સત્ય લિયા હૈ. યહાં શૌચ બરાબર લિયા હૈ. ક્રોધસે રહિત ક્ષમા, માનસે રહિત માર્દવ, કપટસે રહિત સરળતા, લોભસે રહિત શૌચ. અપની પવિત્રતા જો આત્માકી હૈ ઉસકો

પ્રગટ કરના. દેખો! ભાવાર્થ મેં હૈ.

તૃણ કંચનકો સમાન જાનના ઔર સંતોષપના તૃપ્તિપના. અપને સ્વરૂપમેં સુખ માનના. સમજમેં આયા? અપને આનંદમેં અપનેમેં સુખ માનના. પરમેં સુખ હૈ હી નહીં તીનકાલમેં. ઐસા ભાવરૂપ જલસે તૃષ્ણા-આગામી મિલનેકી ચાહ, લોભ-પાયે હુએ દ્રવ્યાદિકમેં અતિ લિપ્ત રહના, ઉસકે ત્યાગમેં અતિ ખેદ કરના, ઉસ રૂપ મલ હૈ ઉસે ધોનેસે મન પવિત્ર હોતા હૈ. યે તો વિશેષ સ્પષ્ટીકરણ કરતે હૈં. બાકી સ્વરૂપ અનુભવમેં આયા, ઉસમેં આનંદમેં રહના ઉસકો ચિત્ત શુદ્ધિ હોતી હૈ. બાત યહ હૈ. સમજમેં આયા? ઉસસે લોભ ઔર તૃષ્ણા ઉત્પન્ન નહીં હોતે, ઉસકો નાશ કરતે હૈં ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. તૃષ્ણા નામ ભવિષ્યકી કોઈ ચાહના. ઔર લોભ નામ વર્તમાન પદાર્થમેં અતિ લોલુપતા. દોનોંકા અભાવ આત્માકે આનંદકે સંતોષ દ્વારા કરતે હૈં ઉસકો શૌચધર્મ કહનેમેં આતા હૈ.

મુનિકે અન્ય ત્યાગ તો હોતા હી હૈ. વસ્ત્ર પાત્ર તો મુનિકો હોતા હી નહીં. કેવલ આહારકા ગ્રહણ હૈ. ઉસમેં ભી તીવ્રતા નહીં રખતા. લાભ-અલાભ, સરસ-નિરસમેં સમબુદ્ધિ રહતા હૈ. તબ ઉત્તમશૌચ ધર્મ હોતા હૈ. લોભકે ચાર પ્રકાર. એક જીવિતકા લોભ. આયુષ્ય લંબા રહે ઐસા જીવિતકા લોભ. આરોગ્ય રહનેકા લોભ. શરીરકી નિરોગતા રહનેકા લોભ. ઔર ઈન્દ્રિય બની રહે ઉસકા લોભ. પાંચોં ઈન્દ્રિયાં હૈં, વહ ઠીક રહે. વહ લોભ. ઔર ઉપભોગકા લોભ. સામગ્રીકા ઉપભોગ કર સકું ઐસા લોભ. યે ચારોં ઔર અપને સંબંધી સ્વજન. અપનેમેં ઔર સ્વજનમેં પુત્ર કો ભી ઐસા જીવિત હો, આરોગ્ય રહે, ઈન્દ્રિય બની રહે, પુત્રકો ઉપભોગ બના રહે. ઐસે સ્ત્રીકો ઈત્યાદિ. અપને ઔર અપને સંબંધી સ્વજન મિત્ર આદિ દોનોંકે ચાહનેસે આઠ ભેદસે પ્રવૃત્તિ હૈ.

ઈસલિયે જહાં સબહીકા લોભ નહીં હોતા વહાં શૌચધર્મ, પવિત્ર ધર્મ, ચારિત્ર ધર્મકા આરાધન હોતા હૈ. સમજમેં આયા? લડકા ભી અચ્છા રહે, ઉસકી ઈન્દ્રિયાં ઠીક રહે વહ ભી લોભ હૈ, ઐસા કહતે હૈં.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- અંદર આત્મા હૈ નહીં? આંખ રહે, નહીં રહે ઉસકે સાથ ક્યા સંબંધ હૈ? સેઠ તર્ક કરતે હૈં કિ, આંખ હો તો વાંચનમેં ઠીક રહે કિ નહીં? વાંચન તો અંદર કરના હૈ કિ બાહરસે કરના હૈ? વાંચનસે ભી વાસ્તવમેં તો જ્ઞાન હોતા નહીં.

મુમુક્ષુ :- કરના કિ નહીં કરના?

ઉત્તર :- કરના, નહીં કરના વહ તો વિકલ્પ આતા હૈ તો હોતા હૈ. હોતા હૈ. લેકિન ઉસસે અપનેમેં સમ્યગ્જ્ઞાન ઔર દર્શન હોતા હૈ ઐસા નહીં.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- ઉપયોગ નહીં ઉપભોગ ચાહિયે. ઉપયોગ હો તો નિકાલ દેના. ઉપભોગ કરો ઉપભોગ. બાકી તીન શબ્દ બરાબર હૈ. ઉપયોગ નહીં લેકિન ઉપભોગ. બાહ્ય ચીજકી ઉપભોગકી ઈચ્છા. સમજમેં આયા? ઉસે શૌચધર્મ કહનેમેં આતા હૈ. લો. વહ ચૌથા ધર્મ હુઆ.

અબ, અપને ૫૧ ગાથા ચલતી હૈ. અષ્ટપાહુડ મોક્ષપાહુડ કી ૫૧ ગાથા. કલ થોડા ચલા હૈ.

जह फलिहमणि विसुद्धो परदव्वजुदो हवेइ अण्णं सो।
तह रागादिविजुत्तो जीवो हवदि हु अणण्णविहो।।५१।।

ક્યા કહતે હૈં? દેખો! '**જૈસે સ્ફટિકમણિ વિશુદ્ધ હૈ,...**' સ્ફટિકમણિ વિશુદ્ધ હૈ, '**નિર્મલ હૈ, ઉજ્જ્વલ હૈ વહ પરદ્રવ્ય જો પીત, રક્ત, હરિત પુષ્પાદિકસે યુક્ત હોને પર...**' પીલા, લાલ ઔર હરા ઐસે પુષ્પસે યુક્ત-સહિત હોતા હુઆ '**અન્ય સા દિખતા હૈ,...**' સ્ફટિક પરકે સંબંધમેં અન્યસા દિખતા હૈ. સમજમેં આયા? '**વૈસે હી જીવ વિશુદ્ધ હૈ,...**' ભગવાનઆત્મા તો નિર્મલાનંદ શુદ્ધ ચૈતન્યપિંડ આનંદકા ઘન ધ્રુવ, રાગ ઔર પર્યાયસે રહિત ઐસા નિષ્ક્રિય ચૈતન્યતત્ત્વ હૈ. સમજમેં આયા? '**સ્વચ્છસ્વભાવ હૈ,...**' ઉસકા તો સ્વચ્છ નિર્મલ સ્વભાવ હૈ. સમજમેં આયા?

'**રાગદ્વેષાદિક ભાવોંસે યુક્ત હોને પર...**' કર્મકે નિમિત્તમેં સંબંધ કરકે જો ઉસમેં રાગ ઔર દ્વેષ પુણ્ય ઔર પાપકા ભાવ ઉત્પન્ન હોતા હૈ તો આત્મા સ્વચ્છ હોનેપર ભી રાગ-દ્વેષકે સંબંધસે મલિન સા દિખતા હૈ. સમજમેં આયા? હૈ સ્વચ્છ સ્ફટિક જૈસા ચૈતન્યબિંબ. ચૈતન્ય સ્ફટિક. જ્ઞાન, આનંદ આદિ સ્ફટિક જૈસા સ્વભાવ ઐસા નિર્મલ સ્વભાવ હૈ. લેકિન અનાદિસે કર્મકા નિમિત્તકા સંગ કરનેસે ઉસમેં રાગ ઔર દ્વેષકા પ્રતિબિંબ દિખતા હૈ તો વૈસા આત્મા અજ્ઞાનીકો દિખતા હૈ. મૈં રાગ હૂં, મૈં દ્વેષ હૂં, મૈં ન્યારા હૂં. અન્યસા દિખતા હૈ. સમજમેં આયા? વહ લાલ રાગ-દ્વેષકા જો પ્રતિબિંબ દિખતા હૈ ઉસકો છોડકર અપની સ્વચ્છતાકા આશ્રય કરકે નિર્મલતા સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રકી ઉત્પન્ન હોતી હૈ વહ મોક્ષમાર્ગ હૈ. સમજમેં આયા? બહુત કઠિન. કહાં ગયે? એય..! 'ઇન્દ્રપાલજી'! યે બૈઠે. દોપહરકો થોડા સૂક્ષ્મ આતા હૈ ન. પુત્ર, વ્યાપાર-ધંધા સબ નિકાલ દિયા. એ.. '...ભાઈ'! લડકે અચ્છી તરહસે રખે. વહાં ભી પૈસે કમાયે ઔર યહાં ધર્મધ્યાન હો. દોનોં એકસાથ હો તો અચ્છા હૈ કિ નહીં? લેકિન કૌન પૈસા (કમાયે)? કૌન કરે? લડકા કહાં ઉનકા થા? વહ તો પરદ્રવ્ય હૈ. પૈસા વહ કહાં લાકર દેતા હૈ? વહ તો પુણ્ય હો તો પૈસા આતા હૈ. પરવસ્તુ સૂક્ષ્મ મેં સૂક્ષ્મ રાગ યા સૂક્ષ્મ મેં સૂક્ષ્મ પર મેરા હૈ, ઐસા અંદર મેં જ્ઞાન હોના વહ મિથ્યાત્વભાવ હૈ. 'ચંદ્રકાંતભાઈ'!

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- ધંધા કૌન કરે? એય..! 'ચીમનભાઈ'! કૌન પક્કા કરે? સેઠ! 'ડાલચંદજી' કમાયે, આપકે તીન-ચાર લડકે.. ... ક્યા ચીજ હૈ? લડકા ક્યા ચીજ હૈ? વહ તો પરદ્રવ્ય હૈ. પરદ્રવ્યમેં ઇચ્છા રહના, વહ ઠીક હૈ ઔર વહ મેરા હૈ યે મિથ્યા ભ્રમ અજ્ઞાન હૈ. સમજમેં આયા? ઐસી બાત હૈ.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- અરે..! ધૂલમેં ભી આયા નહીં. ઘરપર કબ આયા થા? ઘર આયા હો તો આપકે પાસ રહે નહીં? આપ કિસીસે રસોઈ બનવાકર ખાતે હો. ... બાહર રહતા હૈ. યે તો દૃષ્ટાંત હૈ. '..ભાઈ'! ... યહાં કિસીકે પાસ રસોઈ બનવાકર ખાઓ. ... પરકે કારણ હૈ ક્યા?

'...ભાઈ'! પિતાજી યહાં રહે ઔર છહ જન વહાં કમાયે. ઉસકા સંતોષ રહે કિ સબ લડકે મેરા જો કરના હૈ વહ કરતે હૈં. ભ્રમણા હૈ, મહાભ્રમણા. ઉસ ભ્રમણાકા શલ્ય બહુત બડા હૈ. સમજમેં આયા?

પરપદાર્થકી અનુકૂલતા લક્ષ્યમેં લેકર અપના માનના મહા મિથ્યાત્વ હૈ. ચૈતન્ય જ્ઞાતા-દૃષ્ટાકા અનાદર હોતા હૈ. આહાહા..! કિસકા કિસસે સંબંધ? કિસકા આત્મા કહાંસે આયા? કહાંસે ઔરત આયી ઔર કહાંસે આયા પુરુષ? કુછ મેલ નહીં થા. એક આયા લટમેંસે ઔર એક આયા થોરમેંસે. હમારે .. ભાઈકી સગાઈ હુઈ થી ન? મનસુખકી. (સંવત) ૧૯૮૭. કાર્તિક મહિના થા. 'અમરેલી' ચાતુર્માસ થા. વહાંસે હમ 'ચિતલ' ગયે. ૧૯૮૭કી બાત હૈ. કિતને સાલ હુએ? ૩૯ વર્ષ હુએ. ફિર આણંદજીને પૂછા થા કિ મહારાજ! કહાં યે .. કી લડકી ઔર કહાં કુંવરજીભાઈકા લડકા? યે ક્યા હોગા? પૂર્વકા કોઈ સંબંધ હોગા? ધૂલ ભી નહીં હૈ, કહા. રાજેમતિ ઔર નેમિનાથ જૈસે કો સંબંધ હો ઈસલિયે સબકા સંબંધ હોતા હૈ? એક આતા હૈ લટમેં-સે ઔર એક આયે થોરમેં-સે. થોર નહીં હોતા? કાંટેવાલા થોર હોતા હૈ ન? થુહર. ઉસમેં સે સ્ત્રી આયે ઔર પુરુષ મરકર આયે લટમેં સે. થુહર પર લટ હોતી હૈ વહ મરકર યહાં આયે.

મુમુક્ષુ :- સેવા કોણ કરશે?

ઉત્તર :- કૌન સેવા કરતા થા? ધૂલ સેવા. .... સેવા કૌન કરતા થા? ઔર યહાં હો તો ભી સેવા જડકી કરે યા આપકી કરે? જડકી ક્યા કરે? હાથ ફિરાયે. પગચંપી હોતી હૈ. પગચંપી જડકી પર્યાયમેં હોતી હૈ. ઉસમેં વહ ક્યા કરે? વ્યર્થ ભ્રમણા (કરતા હૈ). આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ઘર કહાં હૈ અંદરમેં? વહી કહતે હૈં કિ જબતક રાગ ઔર પરચીજ મેરી હૈ, તબતક નિજઘર ભૂલ ગયા હૈ. નિજઘર ભૂલકર પરઘરકો અપના માનતા હૈ. આહા..! સમજમેં આયા? 'અબ હમ કબહૂ ન નિજઘર આયે.' ગાયા થા ન? પરકા નામ ધરાયા. શરીરવાલા હૂં, સ્ત્રીવાલા હૂં, પૈસાવાલા હૂં, મકાનવાલા હૂં, ઈજ્જતવાલા હૂં, વકાલતકી બુદ્ધિવાલા હૂં. એય..! શાસ્ત્રકા અધ્યયનવાલા હૂં, વહ ભી કુબુદ્ધિ હૈ, કહતે હૈં. ઉસકા અભિમાન કરે કિ મૈં ઐસા હૂં. વહ પરકો અપના માનતા હૈ. આહાહા..! ઐસી બાત હૈ, ભાઈ! સમજમેં આયા? 'ચંદ્રકાંતભાઈ'! ઉસમેં યહાં કુછ રહનેવાલા નહીં. યે મેરા ચેલા હૈ ઔર યે મેરા ધૂલ હૈ. ચેલા કહાંસે આયા? વહ તો પર આત્મા હૈ. ચેલા કહાંસે આયા? ઔર તૂ ઉસકા ગુરુ કહાંસે આયા? ઐસી બાત હૈ. સમજમેં આયા? કોઈ ભી એક રજકણ ઔર રાગકે અંશકો અપના માનના ઔર ઉસે ઠીક હૈ તો મુઝે ઠીક હૈ, ઐસા માનના મહામિથ્યાત્વ ભ્રમ અજ્ઞાન શલ્ય હૈ. સમજમેં આયા?

યહાં કહતે હૈં, ભગવાનઆત્મા.. દેખો. '**સ્વચ્છભાવ હૈ પરંતુ યહ રાગદ્વેષાદિક ભાવોંસે યુક્ત હોને પર અન્ય-અન્ય પ્રકાર હુઆ દિખતા હૈ યહ પ્રગટ હૈ.**' અનેક પ્રકાર દિખે. હૈ તો સ્વચ્છ નિર્મલાનંદ પ્રભુ, લેકિન સંયોગી ચીજ અપની હૈ ઐસા માનકર ઔર રાગ-દ્વેષકા વિકલ્પ ઉઠાકર અન્ય-અન્ય પ્રકારસે સ્વચ્છતાકો છોડકર અન્ય-અન્ય પ્રકારસે ભાસિત હોતા

હૈ, વહ મિથ્યા ભ્રમ અજ્ઞાન હૈ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- પહલે માલૂમ નહીં થા..

ઉત્તર :- અનાદિસે માલૂમ નહીં થા ઈસીલિયે તો કહતે હૈં. દરબાર! આહાહા..! માલૂમ નહીં થા વહ કોઈ બચાવ હૈ? અજ્ઞાનકા બચાવ હૈ કિ હમેં માલૂમ નહીં થા. ઝહર પીયા ઔર મુઝે માલૂમ નહીં થા. એક બોતલમેં થા હરડે એક બોતલમેં સોમલ થા. સોમલ સમજે? રાત્રિકો જુલાબ લેના થા. બોતલ ઉઠાઈ. થી સોમલકી ઔર દિખતી ઐસી થી કિ યે હરડે (-દવાઈ)કી બોતલ હૈ. થોડા સમય હુઆ કિ...

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હાં, ઉનકી બહન, 'મણિબેન'. 'મણિબેન'કો હુઆ થા ન? સાંપ કાટા. ઉસકે પતિકો ઐસા હુઆ. શરીર દેખો તો ઐસા તંદુરસ્ત. જુલાબ લેના થા ઉસમેં સોમલ આ ગયા. સોમલ લેનેકે સાથ હી આધા ઘંટા હુઆ, કુછ હોને લગા. ક્યા હુઆ? ડોક્ટરકો બુલાઓ. તબતક તો ખલાસ હો ગયા. સોમલ લે લિયા. સોમલ સમજતે હો? વિષ. સોમલ વિષ હોતા હૈ. સોમલ નહીં લેકિન યહાં મલૂકચંદભાઈને થયું એને સોમલ નહીં પણ આ ક્વિનાઈન. 'મલૂકચંદભાઈ'કો. ... ફિર ઊલટી હુઈ ઉસમેં નિકલ ગયા. .. સ્થિતિ પૂરી હુઈ હો તો. સમજમેં આયા? ... હમેં માલૂમ નહીં થા ઈસલિયે ... ઐસે અજ્ઞાનસે પાપ કિયા. હમેં માલૂમ નહીં થા. તો પાપસે બચ સકતા હૈ? આહાહા..!

ભાવાર્થ :- કહતે હૈં, '**યહાં ઐસા જાનના કિ રાગાદિ વિકાર હૈ વહ પુદ્ગલકે હૈ...**' થોડા ધ્યાન રખો. નિશ્ચયસે તો આત્મા તો સ્વચ્છ જ્ઞાનમૂર્તિ ચૈતન્યબિંબ હૈ. ઉસમેં રાગ દિખતા હૈ, પુદ્ગલ કા ઉદય વિકાર દિખતા હૈ-અપને મેં ભાસિત હોતા હૈ તો ઉસમેં ઐસા લગતા હૈ કિ યહ મૈં હું રાગી. સમજમેં આયા? રાગ મૈં હૂં, ઐસા ભ્રમ હોતા હૈ. વહી અજ્ઞાન ઔર મિથ્યાત્વ હૈ. પુદ્ગલદ્રવ્યકે વિકાર હૈ. દેખો! યહાં તો વિકાર ભી અપના સ્વભાવ હૈ ઐસા બતાના હૈ. જ્ઞાનમેં ભાસિત હો, હૈ પુદ્ગલકા વિકાર. રાગ-દ્વેષકા પ્રતિબિંબ ઉઠા હૈ, વહ તેરા સ્વભાવ નહીં. આહાહા..! દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિકા પરિણામ ભી રાગ હૈ, વિકાર હૈ, પ્રતિબિંબ હૈ. આહાહા..! વિકાર જૈસા અપનેકો દેખે, મિથ્યાત્વભાવ હૈ. લોગોંકો માલૂમ નહીં હૈ. આહાહા..!

'**પુદ્ગલકે હૈ ઔર યે જીવકે જ્ઞાનમેં આકર ઝલકતે હૈં...**' ઝલકતે હૈં અર્થાત્ ખ્યાલમેં આ જાયે. '**તબ ઉનસે ઉપયુક્ત હોકર...**' વિકારસે ઉપયોગમેં એકાકાર હુઆ '**ઈસપ્રકાર જાનતા હૈ કિ યે ભાવ મેરે હી હૈં,...**' પુણ્ય-પાપકા મૈલ-વિકાર મેરા હૈ ઐસા ભ્રમ ઉત્પન્ન ઉસકો ઉત્પન્ન હોતા હૈ. ઉસકા તો સ્વચ્છ સ્વભાવ હૈ. સ્ફટિકકા સ્વચ્છ સ્વભાવ હૈ. સમજમેં આયા? કહતે હૈં ન ૨૭૮મેં? દેખો! પરદ્રવ્યકે કારણસે વિકાર હોતા હૈ. યહાં ક્યા કહના હૈ? સુન તો સહી. વિકાર તેરા સ્વભાવ નહીં. ઈસલિયે વિકાર તેરી પર્યાયમેં ભાસિત હોતા હૈ વહ વિકાર તેરી ચીજ નહીં. ઐસા બતાના હૈ. વિકાર હોતા હૈ ઉસકી અપની પર્યાયસે. ક્યા પરકે કારણસે હોતા હૈ?

સ્ફટિકમેં લાલ, પીલે ફૂલસે જો પ્રતિબિંબ ઉઠતા હૈ, વહ પ્રતિબિંબ અપની યોગ્યતાસે

અપનેમેં ઉત્પન્ન હોતી હૈ. યહાં ક્યોં નહીં ઉત્પન્ન હોતી હૈ? ઉસમેં પ્રતિબિંબ ઉત્પન્ન હોતા હૈ? ઉસકી યોગ્યતા નહીં હૈ. સ્ફટિક કી યોગ્યતા હૈ તો લાલ પુષ્પ આદિ હો તો ઉસકા પ્રતિબિંબ ઉત્પન્ન હોતા હૈ, વહ અપની પર્યાયમેં અપને-સે ઉત્પન્ન હોતી હૈ. લેકિન વહ પ્રતિબિંબ અપના સ્વભાવ નહીં. આહાહા..! વહ પરદ્રવ્ય હૈ, પરવસ્તુ હૈ, અજ્ઞાનભાવ હૈ. જ્ઞાનભાવ ભગવાન ચૈતન્યબિંબમેં વહ અજ્ઞાન કહાંસે આયા? માન રખા હૈ કિ મૈં રાગી હુઆ હૂં, મૈં દ્વેષી હુઆ હૂં. આહાહા..! સમજમેં આયા? અન્ય સા દિખે. જૈસા હૈ વૈસા ન દિખે, અન્ય સા દિખે વહી ભ્રમ હૈ. આહાહા..! મોક્ષકા માર્ગ દિખાના હૈ ન? ભગવાન ચૈતન્ય ... ઉસકા સ્વભાવ તો સ્વચ્છ હી હૈ. લેકિન નિમિત્તકે સંગમેં જો વિકાર ઉત્પન્ન હુઆ ઐસા અપનેકો દેખે કિ મૈં વિકારમય હૂં, મૈં વિકાર હી હૂં, (વહ) ભ્રમ હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા?

'ઈસપ્રકાર જાનતા હૈ કિ યે ભાવ મેરે હી હૈં, જબ તક ઈનકા ભેદજ્ઞાન નહીં હોતા હૈ...' દેખો, સેઠ! ભેદજ્ઞાન નહીં કરતા હૈ. દોષ ઉસકા હૈ. કિસીકી ચીજ આ જાયે ઔર અપની લક્ષ્મીમેં ગિનતી કર લે તો મૂઢ હૈ કિ નહીં? મેરા આ ગયા. લેકિન મેરા કહાંસે હો ગયા? વહ તો કિસકી ચીજ હૈ. ઐસે રાગ આયા. તો મૈં રાગ હૂં. ઉપાધિકા ભાવ મેરા હૈ ઔર ઉપાધિ બાહ્યકી ચીજ મેરી હૈ. ભ્રમ હૈ. કહો, 'પોપટભાઈ'! ક્યા કરના? છહ લડકે ઐસે બાપુજી બાપુજી કરતે હો. ચારોં ઓર બૈઠે હો. શાદીકા પ્રસંગ હો ઔર સબ બૈઠે હો ચારોં ઓર. બાપુજી બીચમેં બૈઠે. બાપુજી! હમારે હિસાબસે અપનેકો ખર્ચ કરના ચાહિયે. યે અંતિમ શાદી હૈ. અબ ... ઈસલિયે ઐસા કરના ચાહિયે. માનો જૈસે ચક્રવર્તી બૈઠા હો! બડે ભાઈ એક ઓર બૈઠે હો.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- .. કૌન ... ? સબકે કારણ અપની-અપની પર્યાયમેં ... 'ડાલચંદજી' આ ગયે અંદર? 'શોભાલાલજી' આયા અંદરમેં? દો ભાઈ બંધ કહતે હૈં. યુગલ બંધવ. યે દો હાથ ભી એક હોતે નહીં તો યે દો કહાંસે હુઆ? દાંયા દાંયાપને હૈ, બાંયા બાંયાપને હૈ. દોનોં સ્વતંત્ર હૈ. તો ભાઈ કહાંસે આયા? ઔર પુત્ર કહાંસે આયા? અપની કલ્પનામેં, સ્વચ્છતાકા સ્વભાવ ચૈતન્યકા હોનેપર ભી કલ્પનાસે અન્યથા દિખે વહી ચૈતન્યકા ભ્રમ હૈ. આહાહા..! મોક્ષમેં વિઘ્ન કરનેવાલી ચીજ મિથ્યાત્વ હૈ, ઐસા કહતે હૈં. આહા..! સમજમેં આયા?

'ભેદજ્ઞાન નહીં હોતા હૈ...' રાગ ભિન્ન હૈ ઔર મેરી ચીજ સ્વચ્છતા ભિન્ન હૈ, ઐસા ભિન્નકા ભાન ન હો **'તબ તક જીવ અન્ય-અન્ય પ્રકારરૂપ અનુભવમેં આતા હૈ.'** દેખો! તો અન્ય-અન્ય પ્રકારસે, રાગપને અનુભવમેં, દ્વેષપને અનુભવમેં, હાસ્યપને અનુભવમેં, વિષયકી વાસનાપને અનુભવમેં, માનપને અનુભવમેં, કપટપને અનુભવમેં, લોભપને અનુભવમેં, ગૃદ્ધિપને અનુભવમેં આતા હૈ. વહ તો ભ્રમ હૈ. ઉસકો ભેદજ્ઞાન નહીં હૈ. સમજમેં આયા? મૈં સેઠ હૂં, મૈં ઐસા હૂં, મૈં ઐસા હૂં. 'વજુભાઈ'! ઉનકે ઘરમેં હોશિયાર વજુભાઈ કહલાતે હૈં. ... હો ગયા થા તો એં..એં.. હો ગયા થા. ... ક્યા હો? પરચીજ તો જૈસે બનનેવાલી હો ઐસે બને. વહ કોઈ રોકનેસે રુકે ઐસા હૈ? જગતકી સ્વતંત્ર ચીજ હૈ. નિત્ય રહકર અપના પરિણમન કરના વહ તો ઉસકા સ્વભાવ હૈ. તેરે કારણસે વહાં પરિણમન કરતા

હૈ? ઔર તેરે કારણસે તેરે પાસ આયી હૈ? સમજમેં આયા? આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- ઈસીલિયે કહતે હૈં ન કિ ઉસ અજ્ઞાન કો અબ છોડ. બચાનેકા કારણ યહ હૈ કિ અબ છોડ. કબ છોડેગા તૂ? તેરા સ્વભાવમેં નહીં હૈ ઉસ ચીજકો અપના માનના, કબ તક તુઝે કરના હૈ? કબ તક તુઝે રખડના હૈ? આહાહા..! સમજમેં આયા?

'**તબ તક જીવ અન્ય-અન્ય પ્રકારરૂપ અનુભવમેં આતા હૈ.**' ઉસમેં દિખનેમેં આતા હૈ, ઐસા કહા થા ન? સ્ફટિક અન્ય-અન્ય પ્રકારસે દિખનેમેં આતા હૈ. ઉસે તો અનુભવ કહાં હોતા હૈ? ઈસલિયે ઈસે કહા કિ (અનુભવમેં આતા હૈ). ભગવાનઆત્મા..

જ્યમ નિર્મળતા રે સ્ફટિક તણી, તેમ જ જીવ સ્વભાવ રે...
શ્રી જિન વીરે ધર્મ પ્રકાશિયો, પ્રબળ કષાય અભાવ રે..
જ્યમ નિર્મળતા રે સ્ફટિક તણી..

જૈસે સ્ફટિકકી નિર્મલતા વહ ઉસકા વાસ્તવિક સ્વરૂપ હૈ. ઐસે ભગવાનઆત્મા સ્વચ્છ શુદ્ધ નિર્મલ જ્ઞાનાનંદ ઉસકા નિજ સ્વભાવ હૈ. ઐસે અપને સ્વભાવકો રાગ ઔર વિકલ્પસે ભિન્ન નહીં જાનકર, રાગ ઔર વિકલ્પ મેરા હૈ ઐસા દેખતા હૈ ઉસકો ભેદજ્ઞાન નહીં હૈ. મિથ્યાજ્ઞાન હૈ. એય..! 'પ્રકાશદાસજી'! મહાવ્રતકે વિકલ્પકો અપના માનના મૂઢતા હૈ, ઐસા કહતે હૈં. ઐસી બડી બાત. ચારિત્ર માનતે થે.. આજ સુબહ બાત ચલતી થી. 'દેવીલાલજી' હૈ ન? 'દેવીલાલજી' વહાં ગયે થે. કહાં? 'જયપુર'? 'જોધપુર'. વહાં 'હસ્તીમલજી' હૈ. ભાઈ! મહાવ્રત ક્યા હૈ? કાનજીમુનિ તો આસ્રવ કહતે હૈં. આસ્રવ હો તો આસ્રવ અંગીકાર કરના? મહાવ્રત અંગીકાર કરતે હૈં તો ક્યા આસ્રવ હૈ? .... 'હસ્તીમલજી'. 'જોધપુર' ન? વહાં હમ ગયે થે. ... અરે..! મહાવ્રત દો પ્રકારકા હૈ. એક અપના આનંદસ્વરૂપમાં ભાન હોકર આનંદમેં લિપટ જાના-લીન હોના વહ નિશ્ચય મહાવ્રત હૈ. ઔર યે અહિંસા, સત્ય, દત્તકા વિકલ્પ હૈ વહ તો રાગ હૈ. વહ મહાવ્રત ચારિત્ર કૈસા? આહાહા..! ઈતના માલૂમ નહીં ઔર હો ગયા સાધુ ઔર હો ગયા આચાર્ય. આથણા. આથણાકો આચાર કહતે હૈં, માલૂમ હૈ? ... આચાર. અરે..! ભગવાન! તેરી ચીજ ક્યા હૈ ઔર ક્યા તુમ કરતે હો? પ્રભુ! તુજે કલંક લગતા હૈ. આહા..! સમજમેં આયા?

'**અન્ય-અન્ય પ્રકારરૂપ અનુભવમેં આતા હૈ.**' દેખો! રાગકા વેદન, દ્વેષકા વેદન, મહાવ્રતકે વિકલ્પકા વેદન, મૈં મહાવ્રતકા વિકલ્પવાલા હૂં. મિથ્યાત્વભાવ હૈ. આહાહા..! ગજબ બાત હૈ. સુના નહીં હો ઉસે તો ઐસા તો ઝટકા લગે, ઝટકા. સમજમેં આયા? ભગવાનઆત્મા સ્વચ્છ નિર્મલ શુદ્ધભાવ હૈ. લેકિન મહાવ્રતકે વિકલ્પ સહિત ભાસે તો અજ્ઞાન હૈ, ભેદજ્ઞાન નહીં હૈ. ઐસા કહતે હૈં. પંડિતજી! આહાહા..! '**યહાં સ્ફટિકમણિકા દૃષ્ટાંત હૈ, ઉસકે અન્યદ્રવ્ય-પુષ્પાદિકકા ડાંક લગતા હૈ તબ અન્યસા દિખતા હૈ, ઈસ પ્રકાર જીવકે સ્વચ્છભાવકી વિચિત્રતા જાનના.**' અર્થાત્ સ્વચ્છતામેં વહ દિખતા હૈ તો ઉસે અપના હૈ ઐસા માનના વહ મહા ભ્રમ ઔર અજ્ઞાન હૈ.

इसीलिये आगे कहते हैं कि जब तक मुनिके (मात्र चारित्र-दोषमें) रागद्वेषका अंश होता है तब तक सम्यग्दर्शनको धारण करता हुआ भी ऐसा होता है :-

ગાથા-૫૨

देवगुरुम्मि य भत्तो साहम्मियसंजदेसु अणुरत्तो।
सम्मत्तमुव्वहंतो झाणरओ होदि जोई सो।।५२।।

देवे गुरौ च भक्तः साधर्मिके च संयतेषु अनुरक्तः।
सम्यक्त्वमुद्वहन् ध्यानरतः भवति योगी सः।।५२।।

જે દેવ-ગુરુના ભક્ત ને સહધર્મીમુનિ-અનુરક્ત છે,
સમ્યક્ત્વના વહનાર યોગી ધ્યાનમાં રત હોય છે. ૫૨.

अर्थ :- जो योगी ध्यानी मुनि सम्यक्त्वको धारण करता है किन्तु जब तक यथाख्यात चारित्रको प्राप्त नहीं होता है तबतक अरहंत-सिद्ध देवमें, और शिक्षा-दीक्षा देनेवाले गुरुमें तो भक्ति युक्त होता ही है, इनकी भक्ति विनय सहित होती है और अन्य संयमी मुनि अपने समान धर्मसहित हैं उनमें भी अनुरक्त है, अनुरागसहित होता है वही मुनि ध्यानमें प्रीतिवान् होता है और मुनि होकर भी देव-गुरु-साधर्मीयोंमें भक्ति व अनुरागसहित न हो उसको ध्यानमें रुचिवान नहीं कहते हैं क्योंकि ध्यान होनेवालेके, ध्यानवालेसे रुचि, प्रीति होती है, ध्यानवाले न रुचें तब ज्ञात होता है कि इसको ध्यान भी नहीं रुचता है, इसी प्रकार जानना चाहिये।।५२।।

ગાથા-૫૨ ઉપર પ્રવચન

'**ઈસીલિયે આગે કહતે હૈં કિ જબ તક મુનિકે (માત્ર ચારિત્ર-દોષમેં) રાગદ્વેષકા અંશ હોતા હૈ તબ તક સમ્યગ્દર્શનકો ધારણ કરતા હુઆ ભી ઐસા હોતા હૈ :-**' ક્યા કહતે હૈં? કિ ધર્મીકો ભી રાગ, પ્રશસ્ત રાગ દેવ-ગુરુકે પ્રતિ આતા તો હૈ, તો ક્યા વહ અજ્ઞાની હૈ? નહીં. સુનો! સમજમેં આયા? રાગકો અપના માને તો અજ્ઞાની હૈ. રાગસે ભિન્ન અપના અનુભવ કરકે શુદ્ધ ચૈતન્યદ્રવ્ય હૂં ઐસા ભાન હુઆ. બાદમેં ભી ધ્યાની મુનિ, ધ્યાની આચાર્ય, ધ્યાની જ્ઞાની અપનેકો ધ્યાન પ્રિય હૈ, અંતર સ્વરૂપકી દૃષ્ટિસે પ્રિય હૈ તો ઐસા પ્રિય આત્મા પ્રતિ ઉસકો ભક્તિકા રાગ-અનુરાગ આતા હૈ. સમજમેં આયા? લેકિન વહ અનુરાગ બંધકા કારણ હૈ. લેકિન આયે બિના રહતા નહીં, ઐસા કહતે હૈં. આહાહા..! સમજમેં આયા?

'**જબ તક મુનિકે રાગદ્વેષકા અંશ હોતા હૈ...**' દેખો! થોડા અંશ રહતા હૈ. યહાં નિકાલ દિયા હૈ. રાગ સા દિખે વહ તો ભ્રમ હૈ. યહાં રાગ સા દિખે નહીં, હૈ સ્વચ્છ ઐસા ભાન હૈ લેકિન રાગ આતા હૈ. ક્યોંકિ ધ્યાની મુનિઓં સ્વયં ધ્યાનમેં પ્રેમવાલે હૈં. તો ઐસે ધ્યાની સંતોં આદિકો દેખકર રાગ આતા હૈ. ઉસકે કારણસે નહીં આતા હૈ. અપની કમજોરીસે ઐસા આતા

હૈ, ફિર ભી ઉસકો સમ્યગ્દર્શન મેં બાધા નહીં હૈ. સમ્યગ્દર્શનકા નાશ નહીં હોતા. સમજમેં આયા? ઐસી બાત!

देवगुरुम्मि य भत्तो साहम्मियसंजदेसु अणुरत्तो।
सम्मत्तमुव्वहंतो झाणरओ होदि जोई सो।।५२।।

ભાષા જુઓ. '**देवगुरुम्मि य भत्तो साहम्मियसंजदेसु अणुरत्तो, सम्मत्तमुव्वहंतो झाणरओ**' ... '**भत्तो**', '**अणुरत्तो**', '**मुव्वहंतो**' બસ! '**झाणरओ होदि जोई सा**'.

અર્થ :– 'જો યોગી ધ્યાની મુનિ સમ્યક્ત્વકો ધારણ કરતા હૈ...' દેખો! પહલે યહ બાત હૈ. સમ્યગ્દર્શન તો પહલી સિદ્ધિ હોની ચાહિયે. રાગમાત્ર વિકલ્પ મૈં નહીં, એક સમયકી પર્યાય જિતના મૈં નહીં. સમજમેં આયા? મૈં તો ત્રિકાલ જ્ઞાયકસત્તા.. સત્તા, ધ્રુવ ધ્રુવ સત્તા, મહાસત્તા મૈં હૂં, ઐસા અનુભવમેં પ્રતીત હોના. વહ પહલે સમ્યગ્દર્શન '**मुव्वहंतो**'. સમજમેં આયા? '**मुव्वहंतो**' અર્થાત્ ધારણ કરતા હૈ. ધારણ કરતા હુઆ. પહલે સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કરના ચાહિયે. ઈસકે સિવા કોઈ ચારિત્ર-ફારિત્ર હોતા નહીં. સમ્યગ્દર્શનકી કિમત નહીં ઔર લે લો મહાવ્રત ઔર લે લો ચારિત્ર.

મુમુક્ષુ :– ...

ઉત્તર :– (સમ્યગ્દર્શનકા) પતા નહીં ઔર બાહરકે હો..હા વિકલ્પમેં. બાત યહ હૈ. આજ સબેરે ચર્ચા નિકલી થી. 'દેવીલાલ'. વ્યવહાર હી વસ્તુ હૈ, નિશ્ચય-બિશ્ચય ક્યા હૈ? કુછ નહીં હૈ. વહી નિશ્ચય હૈ. આહાહા..! વહ તો વૃત્તિ ઉત્પન્ન હોતી હૈ. ઐસે પરકી દયા પાલું, પરકો ન મારું, સત્ય બોલું, બ્રહ્મચર્ય પાલું. ... વિકાર હૈ, દોષ હૈ. ભલે પુણ્ય હો, લેકિન પુણ્ય દોષ હૈ, બંધનકા કારણ હૈ. આહાહા..!

યહાં આચાર્ય મહારાજ સ્પષ્ટીકરણ કરતે હૈં. જબ આપને ઐસા લિયા કિ રાગકા અંશ જૈસા અપના આત્મા દિખે તો મિથ્યાત્વ હૈ. તો જ્ઞાનીકો ભી રાગ તો હૈ. ધર્માત્માકે પ્રતિ પ્રેમકા વિકલ્પ તો આતા હૈ. લેકિન સમ્યગ્દર્શન સહિત હૈ. વહ રાગકો અપના માનતે નહીં. સમજમેં આયા? દરબાર! સૂક્ષ્મ બાત હૈ. રાજકોટમેં ચલતી થી ન? જ્ઞાની હો જાય ફિર તો હો ગયા. શાદી ભી કરે, રાજી કરે. ઐસા નહીં. બાત સચ હૈ. રાગરૂપ પરિણત હોતા નહીં. લેકિન બાહ્યમેં સબ ક્રિયા દિખતી હૈ. ૯૬ હજાર સ્રીકે વૃંદમેં દિખે. મૈં તો કહીં નહીં હૂં. મૈં તો મેરે આનંદમેં હૂં. આસક્તિકા રાગ હૈ, ઝહર હૈ, દુઃખ હૈ. મેરેસે સ્પર્શ કરતા નહીં. જાનતે હૈં. ઐસા હોના ચાહિયે. સમજમેં આયા? આહા..!

ચક્રવર્તીકી સંપદા કિતની? ક્યા દેખે? ઈન્દ્ર સરીખા ભોગ. 'ચક્રવર્તીકી સંપદા ઈન્દ્ર સરીખા ભોગ...' સમ્યગ્દૃષ્ટિ જાનતે હૈં... ક્યા કહા? 'કાગવિટ સમ ગિનત હૈ સમ્યગ્દૃષ્ટિ લોગ.' આહાહા..! આત્મા આનંદમૂર્તિ સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ હૈ, ઐસી જિસકો અંતર દૃષ્ટિ હુઈ વહ ભોગકો તો કાગકી વિષ્ટા (દેખતા હૈ). 'ચક્રવર્તીકી સંપદા, ઈન્દ્ર સરીખા ભોગ, કાગવિટ સમ માનત હૈ' કાગકી વિષ્ટા. મનુષ્યકી વિષ્ટા તો સુવર ભી ખાયે. કાગકી વિષ્ટા ખા સકે નહીં. 'કાગવિટ સમ માનત હૈ, સમ્યગ્દૃષ્ટિ લોગ.' આહાહા..! અપના સ્વભાવ જ્ઞાન ઔર અનાકુલ આનંદકે પ્રેમ કે સામને સારા ઈન્દ્રકા ભોગ ઔર ચક્રવર્તીકા ભોગ કાગવિષ્ટા સમ દિખતા હૈ.

સમજમેં આયા? અજ્ઞાનીકો તો થોડા જહાં પુણ્ય હો, શુભભાવ હો તો ... કિયા, ધર્મ કિયા, ઐસા કિયા મૂર્ખ! ધર્મ કહાં આયા? રાગમેં ધર્મ કહાંસે આયા? સમજમેં આયા? ક્યા કહતે હૈં?

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- ... ક્યા કહતે હૈં? કિયા થા, ઐસા માના હૈ વહ વર્તમાનકી અજ્ઞાનકી ભ્રમણા હૈ ઐસા કહતે હૈં. સબ કર લિયા. પૈસે હો ગયે, અબ લડકે ઔર દો ભાઈ કરેંગે. અપને એક ઓર બૈઠ જાતે હૈં. ક્યા કર દિયા? અભી તક તો અજ્ઞાન કિયા થા. અબ વહ કરતે હૈં તો ઠીક હૈ, વહ ભી અજ્ઞાન હૈ. અપને આયા ન કલશમેં? ગાથામેં આયા ન? સજ્જન ઔર અપના. ઉપભોગકા લાભ,... સમજમેં આયા? જીવીતકા લાભ, આરોગ્યકા લાભ.. સમજમેં આયા? ચાર બોલ આયે કિ નહીં? શરીર.. શરીર. ઇન્દ્રિયાં. આરોગ્યકા લાભ, ઇન્દ્રિયાં ઔર ઉપભોગ. ચાર બોલ હૈ. ઇન્દ્રિયાં ઠીક રહે તો ઠીક. મેરી ઔર લડકોંકી ઔર સ્રીકી. રહે, ન રહે તેરે આધીન હૈ? વહ સ્વતંત્ર હૈ. ઐસા અભી હૃદયમેં રહે કિ હમને તો કર દિયા, અબ લડકે કરતે હૈં, હમેં કોઈ હરકત નહીં. વહીકા વહી હુઆ. 'શોભાલાલજી'! દો ભાઈ હૈં. નિવૃત્ત હો ગયે, બૈઠો. મકાન કરવાયા હૈ. અપને કર લિયા, અબ વહ કરેંગે. ક્યા કિયા થા? અજ્ઞાન કિયા થા. પરકા કિયા ઐસા માને વહ તો અજ્ઞાની હૈ. ઉસકો ઠીક માનના કિ હમેં અબ સંતોષ હૈ, ક્યોંકિ જો હમેં કરના થા વહ કર લિયા. વહી મિથ્યા ભ્રમ અજ્ઞાન હૈ. સમજમેં આયા?

કહતે હૈં, જ્ઞાની આત્માકા પ્રેમ જિસકો હૈ, બાર-બાર જિસકો અંતરમેં ઝુકનેકા ભાવ હૈ.. સમજમેં આયા? જહાજમેં એક કૌઆ બૈઠા હો ઔર જહાજ સમુદ્રમેં ચલા. બહુત દૂર આ ગયા. કૌએકો ઉડ-ઉડકર વહીં આના હૈ. સમુદ્રમેં કોઈ દૂસરા સ્થાન તો હૈ નહીં. જહાજ થા ઉસપર કૌઆ બૈઠ ગયા. માલૂમ નહીં થા કિ યે જહાજ (ચલેગા). જહાજ ચલા તો વહ ભી ચલા. જહાજ મધ્યમેં પહુંચ ગયા. અબ? નહીં હૈ કોઈ પેડ, નહીં કોઈ મકાન. ઘુમ-ઘુમકર વહાં આતા હૈ. વૈસે જિસકી દૃષ્ટિ આત્મા આનંદમય પર લગી હૈ, ઉસકી બાર-બાર દૃષ્ટિકી પર્યાય વહાં જાતી હૈ. સમજ મેં આયા? આહાહા..!

કહતે હૈં, '**જબ તક યથાખ્યાત ચારિત્રકો પ્રાપ્ત નહીં હોતા હૈ...**' સમ્યગ્દર્શન તો પાયા. રાગકા છોટા અંશ ભી મેરા નહીં ઔર મુઝે લાભદાયક નહીં હૈ, ઐસી (પ્રતીત હુઈ), ફિર જબ તક યથાખ્યાત ચારિત્ર પ્રાપ્ત નહીં હોતા. જબતક બારહવેં ગુણસ્થાન કી દશા નહીં આયે, '**તબતક અરહંત-સિદ્ધ દેવમેં, ઔર શિક્ષા-દીક્ષા દેનેવાલે ગુરુમેં (ઐસે પંચપરમેષ્ઠિ પ્રતિ) ભક્તિયુક્ત હોતા હી હૈ,...**' ઉસે ભક્તિકા રાગ આતા હૈ, વહ મિથ્યાત્વ નહીં હૈ ઐસા કહતે હૈં. ઐસા રાગ આતા હૈ. રાગકો અપના માને ઔર રાગસે ધર્મકા લાભ માને વહ મિથ્યાત્વ હૈ. વહાં ગાથા ડાલી. મુનિકો ભી રાગ તો આતા હૈ ન? હો. લેકિન વે લાભદાયક નહીં માનતે.

'**ઇનકી ભક્તિ વિનય સહિત હોતી હૈ...**' ધર્માત્મા, અરિહંત, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર પ્રતિ બહુમાન, વિનયકા વિકલ્પ આતા હૈ. લેકિન વહ બંધકા કારણ સમજતે હૈં, અપને લાભકા કારણ માનતે નહીં. આહાહા..! ગજબ બાત! '**ઔર અન્ય સંયમી મુનિ અપને સમાન**

ધર્મસહિત હૈં ઉનમેં ભી અનુરક્ત હૈ,...' આયા ન? '**देवगुरुम्मि य भत्तो साहम्मियसंजदेसु अणुरत्तो**'. અપને સમાન મુનિ સંત હો, આત્મજ્ઞાની ધ્યાની દિગંબર દશા જિસકી હૈ, ઉનકે પ્રતિ મુનિઓંકો પ્રેમ હોતા હૈ, રાગ આતા હૈ. સાધર્મી હૈ, ઐસા. વિકલ્પ આતા હૈ. જબતક વીતરાગતા નહીં હો, તબતક ઐસા રાગ આતા હૈ. જાનતે હૈં કિ બંધ કા કારણ હૈ. મેરા ધર્મ ઉસસે હૈ ઐસા હૈ નહીં. આહાહા..! સમજમેં આયા? આતા હૈ ન? ભાઈ! 'સમંતભદ્રાચાર્ય'કા. પુરુષાર્થમેં .. નિમિત્ત હૈ. ... આતા હૈ. લગાતે હૈં. પુણ્ય ભી હોતા હૈ. લેકિન હોતા હૈ ઉસકી વ્યાખ્યા ક્યા? અર્થ ક્યા? ઉસસે હોતા હૈ? તો તો નિમિત્ત રહા નહીં. 'સમંતભદ્રાચાર્ય' મેં આતા હૈ. આયે. પૂર્ણ નહીં હૈ તબતક સંઘયણ, મનુષ્યદેહ આદિ પુણ્યકા ફલ ભી નિમિત્તરૂપસે હોતા હૈ. નિમિત્તરૂપસેકા અર્થ ક્યા? વહાં પાઠ ઐસા હૈ ન? નિમિત્ત ઔર પુરુષાર્થ દો મિલકર મોક્ષ હોતા હૈ. એય..! ઐસા પાઠ હૈ.

મુમુક્ષુ :- સમજમેં નહીં આયા.

ઉત્તર :- નહીં આયા? અચ્છા! એક શ્લોક ઐસા હૈ કિ મોક્ષપ્રાપ્તિમેં દો કારણ હૈ. અપની પવિત્રતા કારણ હૈ ઔર પુણ્ય નિમિત્ત કારણ હૈ. ઐસા પાઠમેં હૈ. લેકિન ઉસકા અર્થ ક્યા? હોતા હૈ. વસ્તુ હૈ ઉસકા જ્ઞાન કરવાતે હૈં. ઉસસે ક્યા મુક્તિ હોતી હૈ? વહ તો આરોપકા કથન હૈ. 'સમંતભદ્રાચાર્ય' મેં હૈ. 'દેવીલાલજી'ને વહાં બાતકી હોગી. અરે..! ભગવાન! વહ તો સાથમેં અપની પવિત્રતા પ્રગટ હુઈ હૈ, રાગ હૈ, નિમિત્ત હૈ, પંચમહાવ્રત નિમિત્ત હૈ. વહ તો આયા ન? ઉપાદાન-નિમિત્તમેં. ઉપાદાન-નિમિત્તકે દોહેમેં આયા હૈ. પંચમહાવ્રત બીચમેં આતા હૈ. ક્યા સીધે તુમ મોક્ષ જા સકતે હો? નિમિત્તરૂપ સે હો, લેકિન ઉસકો ભી છોડકર સ્થિરતા હોગી તબ મોક્ષ હોગા. મહાવ્રત કે પરિણામસે મોક્ષ હોગા નહીં. ઉપાદાન ... આતા હૈ ન? ... અંદર આ જા, ભાઈ! હોતા હૈ, જબતક યથાખ્યાત ચારિત્ર નહીં હો, તબ તક આત્માકા ધ્યાન, સ્વરૂપકી દૃષ્ટિ, અનુભવ જ્ઞાતા-દૃષ્ટા ઐસા હોનેપર ભી કમજોરીસે પંચ પરમેષ્ઠી પ્રતિકા રાગ આતા હૈ. લેકિન જબતક રાગ રહે તબતક મુક્તિ નહીં હોગી. આહાહા..! સમજમેં આયા? 'પંચાસ્તિકાય'કી ... જબતક સૂત્રકી રુચિ રહેગી, તીર્થંકર કહે હમારે પ્રતિ રાગ રહેગા ઔર નવ તત્ત્વકા પ્રેમ રહેગા તબતક મુક્તિ દૂર હૈ. આહાહા..! તીર્થંકર નામ દિયા હૈ, હોં! તીર્થંકર હમ હૈં, હમારે પ્રતિ પ્રેમ રહેગા તબતક મુક્તિ દૂર હૈ. સમજમેં આયા?

'**અન્ય સંયમી મુનિ અપને સમાન ધર્મસહિત હૈ ઉનમેં ભી અનુરક્ત હૈ,...**' પ્રેમ હૈ. '**અનુરાગસહિત હોતા હૈ વહી મુનિ ધ્યાનમેં પ્રીતિવાન હોતા હૈ...**' ધર્માત્મા સમ્યગ્દૃષ્ટિ જ્ઞાની ઔર અંતર ચારિત્રવંત હૈ ઉનકે પ્રતિ પ્રેમ હૈ. યદિ પ્રેમ નહીં હો તો સમજના કિ ઉસકો ધ્યાનકા પ્રેમ હૈ નહીં. જ્ઞાની ધર્માત્મા પ્રતિ પ્રેમ નહીં હૈ, ઉસકો અપને ધ્યાનકા પ્રેમ નહીં હૈ, ઈતના બતાના હૈ. સમજમેં આયા? ... ચારિત્રમેં પડા હૈ, ઐસા સાધક હોકર ... ઉસકે પ્રતિ ધર્મી અપને સ્વભાવકા સાધન કરતે હૈં વહાં ઐસા રાગ, યથાખ્યાત ચારિત્ર ન હો તબતક આતા હૈ. આતા હૈ ઈસલિયે વહ મોક્ષકા કારણ હૈ (ઐસા નહીં હૈ). પુણ્ય નિમિત્ત કહા ન? નિમિત્તકા અર્થ યહ હૈ કિ પૂર્વમેં થા. ક્યા હો? લોગોંકો વ્યવહાર ઐસા ગલે પડતા હૈ.

'**ઔર મુનિ હોકર ભી દેવ-ગુરુ-સાધર્મિયોંમેં ભક્તિ અનુરાગસહિત ન હો...**' દેખો!

યે કહતે હૈં, સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ ધર્માત્મા ચારિત્રવંત હૈ ઔર દેવ-ગુરુ-સાધર્મિયોંમેં ભક્તિ અનુરાગ ન હો, પ્રેમ ન હો, યથાખ્યાત ચારિત્ર તો હૈ નહીં ઔર ઐસે પરમાત્મા, સંતોં, મુનિઓં, ધર્માત્માકે પ્રતિ યદિ પ્રેમ નહીં હૈ **'ઉસકો ધ્યાનમેં રુચિવાન નહીં કહતે હૈં...'** ઉસે અંતરકી દૃષ્ટિમેં ધ્યાનમેં રહના વહ ઠીક નહીં લગતા, ઉસે રુચિ હૈ નહીં. ધર્માત્મા ધ્યાની હૈ, જ્ઞાની હૈ. અલ્પ જ્ઞાન હો,... સમજમેં આયા? લેકિન અંતર સ્વરૂપકે ધ્યાનમેં આનંદમેં મસ્ત રહતે હૈં. સમજમેં આયા? ઐસે મુનિ કે પ્રતિ પ્રેમ ન હો તો સમજના કિ ઉસકો આત્માકે ધ્યાન પ્રતિ પ્રેમ નહીં હૈ. સમજમેં આયા? મોક્ષપાહુડમેં યહ બાત લી.

'ક્યોંકિ ધ્યાન હોનેવાલેકે, ધ્યાનવાલેસે રુચિ, પ્રીતિ હોતી હૈ,...' લો. જિસકો અપના આત્મા આનંદમૂર્તિ રુચતા હૈ, રાગ રુચતા નહીં ઐસે ધર્માત્માકો ધર્માત્મા કે પ્રતિ પ્રેમ આયે બિના રહતા નહીં. **'ધ્યાનવાલેસે રુચિ, પ્રીતિ હોતી હૈ,...'** ઓહો..! ધન્ય અવતાર! **'ધ્યાનવાલે ન રુચે...'** ધર્માત્મા સમ્યગ્દૃષ્ટિ ધ્યાનવાલે હૈં ઉસકી જિસકો રુચિ નહીં **'તબ જ્ઞાત હોતા હૈ કિ ઈસકો ધ્યાન ભી નહીં રુચતા હૈ,...'** પ્રવૃત્તિ રુચતી હૈ. સમજમેં આયા? **'ઈસ પ્રકાર જાનના ચાહિયે.'** લો આગે કહે. સમજમેં આયા કિ નહીં?

રાગ આતા હૈ ફિર ભી મિથ્યાદૃષ્ટિ નહીં હૈ, ઐસા કહતે હૈં. પહલે કહા, અન્ય સા દિખતા હૈ ન? દિખો. રાગ ... લેકિન ભેદજ્ઞાનમેં ભાન હૈ કિ રાગ મેરા નહીં. સમજમેં આયા? બહુત કડક માર્ગ. માર્ગ તો હૈ સીધા સરલ. પ્રભુ ચૈતન્યમૂર્તિ સચ્ચિદાનંદ નિર્વિકલ્પ આનંદમૂર્તિ આત્મા પરમ કલ્પવૃક્ષ, પરમ કામધેનુ ગાય ઐસા આત્મા હૈ. આહાહા..! જિતની એકાગ્રતા કરો ઉતના આનંદ ઝરે. સમજમેં આયા? ઐસા ભગવાનઆત્મા જિસકો સમ્યગ્દર્શનમેં રુચિ હૈ ઔર ઉસ ઓર કે ધ્યાનમેં પ્રીતિ હૈ, ઉસ જીવ કો ધ્યાનવાન પ્રાણીકે પ્રતિ યદિ પ્રેમ ન હો તો સમજના કિ ઉસકો ધ્યાનમેં હી પ્રીતિ નહીં હૈ. સમજમેં આયા?

आगे कहते हैं कि जो ध्यान सम्यग्ज्ञानीके होता है वही तप करके कर्मका क्षय करता है :–

ગાથા-૫૩

उग्गतवेणण्णाणी जं कम्मं खववदि भवहि बहुएहिं।
तं णाणी तिहि गुत्तो खवेइ अंतोमुहुत्तेण।।५३।।

उग्रतपसाऽज्ञानी यत् कर्म क्षपयति भवैर्बहुकैः।
तज्ज्ञानी त्रिभिः गुप्तः क्षपयति अन्तर्मुहूर्त्तेन।।५३।।

તપ ઉગ્રથી અજ્ઞાની જે કર્મો ખપાવે બહુ ભવે,
જ્ઞાની ત્રિગુપ્તિક તે કરમ અંતર્મુહૂર્તે ક્ષય કરે. ૫૩.

अर्थ :– अज्ञानी तीव्र तपके द्वारा बहुत भवोंमें जितने कर्मोंका क्षय करता है उतने कर्मोंका ज्ञानी मुनि तीन गुप्तिसहित होकर अंतर्मुहूर्तमें ही क्षय कर देता है।

भावार्थ :– जो ज्ञानका सामर्थ्य है वह तीव्र तपका भी सामर्थ्य नहीं है, क्योंकि ऐसा है कि– अज्ञानी अनेक कष्टोंको सहकर तीव्र तपको करता हुआ करोड़ों भवोंमें जितने कर्मोंका क्षय करता है वह आत्मभावना सहित ज्ञानी मुनि उतने कर्मोंका अंतर्मुहूर्तमें क्षय कर देता है, यह ज्ञानका सामर्थ्य है।।५३।।

ગાથા-૫૩ ઉપર પ્રવચન

'આગે કહતે હૈં કિ જો ધ્યાન સમ્યગ્જ્ઞાની કે હોતા હૈ વહી તપ કરકે કર્મકા ક્ષય કરતા હૈ :–'

उग्गतवेणण्णाणी जं कम्मं खवदि भवहि बहुएहिं।
तं णाणी तिहि गुत्तो खवेइ अंतोमुहुत्तेण।।५३।।

अर्थ :– 'અજ્ઞાની તીવ્ર તપકે દ્વારા બહુત ભવોંમેં જિતને કર્મોંકા ક્ષય કરતા હૈ...' બેચારા મહાવ્રત પાલે, એક-એક મહિનેકા ઉપવાસ કરે, લાખોં, ક્રોડોં ભવમેં ઉસકો કર્મ ક્ષય નહીં હોતા, ઉતના જ્ઞાની અપને ધ્યાનસે ક્ષય કરતા હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા..! દેખો! **'અજ્ઞાની તીવ્ર તપકે દ્વારા બહુત ભવોંમેં...'** હૈ ન? **'भवहि बहुएहिं'** **'बहुएहिं'**કા અર્થ અનંત ભવ. સમજમેં આયા? અનંતભવમેં ભી જો આંશિક રાગ ભી કમ નહીં કરતા, વહ જ્ઞાની અપને દ્રવ્યમેં એકાકાર હોકર સંસારકા નાશ કરતે હૈં, કર્મકા ક્ષય કરતે હૈં. આહાહા..! ચૈતન્ય ભગવાન જિસકી દૃષ્ટિમેં સમીપમેં આયા વહ અપને સ્વભાવકે આશ્રયસે કર્મકા ક્ષય કરતે હૈં. અજ્ઞાની અપને દ્રવ્ય સ્વભાવકી સમીપમેં દૃષ્ટિમેં નહીં આયા, ઉસકો તો રાગ ઔર નિમિત્ત સમીપમેં વર્તતે હૈં. ચાહે જિતના અનંતભવમેં મહાવ્રત પાલો ઔર અકામ નિર્જરાસે તપસ્યા આદિ કરો, ... કઈ બરસો તક.

મુમુક્ષુ :–..

ઉત્તર :– સમ્યગ્દૃષ્ટિ અપને ધ્યાનસે નિર્જરા કરતે હૈં ઐસી અજ્ઞાનીકો બિલકુલ નિર્જરા હોતી નહીં, ઐસા કહતે હૈં. 'રતનચંદજી' કહતે હૈં, દેખો! ઉસમેં **'खवदि'** કહા હૈ ન? થોડા તો ક્ષય હોતા હૈ ન. લેકિન સમકિતીકો અનંતભવ હોતે હી નહીં. યહાં ક્યા કહા? **'कम्मं खवदि भवहि बहुएहिं'**. કહો, સમજમેં આયા? આહાહા..! કોટાકોટિ અર્થ કિયા હૈ. ક્રોડા ક્રોડ ભવમેં નહીં ક્ષય હો, વિશેષ અર્થમેં કિયા હોગા. સમજમેં આયા? ક્રોડાક્રોડ ઈતને ભવ તો હોતે નહીં. સમકિતકા આરાધન હો તો એક ભવ, દો ભવ, પંદ્રહ ભવમેં તો ખલાસ! સમજમેં આયા? યહાં તો અજ્ઞાની ઈતના કરતે હૈં, ઉગ્ર તપ કરે (ઉસકે દ્વારા) **'જિતને કર્મોંકા ક્ષય કરતા હૈ ઉતને કર્મોંકા જ્ઞાની મુનિ તીન ગુપ્તિસહિત...'** યહાં તો મન-વચન-કાયાસે લક્ષ્ય છોડકર અપને ધ્યાનમેં મસ્ત હૈ, ઉસકે આશ્રયસે કર્મક્ષય હોતા હૈ. બાહ્યકી ક્રિયાકાંડ પરકે આશ્રયસે કર્મ ક્ષય નહીં હોતા. બસ, યહ સિદ્ધ કરના હૈ. ક્યા કરે? સબ અર્થ બદલ દિયે. ઉસકા ભાવાર્થ આયેગા... (શ્રોતા :– પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

નોંધ :- ગાથા ૫૩-૫૪ ઉપરનું પ્રવચન ઉપલબ્ધ નહિ હોવાથી આ પ્રવચન ૧૯૭૪ની સાલમાંથી લેવામાં આવેલ છે.

પ્રવચન નં. ૧૩૩, ગાથા-૫૩થી ૫૫, ગુરુવાર, ફાગણ વદ ૧૩, તા.૨૧-૩-૭૪

उग्गतवेणण्णाणी जं कम्मं खवदि भवहि बहुएहिं।
तं णाणी तिहि गुत्तो खवेइ अंतोमुहुत्तेण।।५३।।

'**અજ્ઞાની...**' જે આ આત્મા આનંદ અને જ્ઞાનસ્વરૂપ છે એનું જ્યાં ભાન નથી એવો જીવ તીવ્ર તપ-આકરું તપ કરે, છ-છ મહિનાના અપવાસ કરે (એવા તપ) '**દ્વારા બહુત ભવોંમેં...**' ઘણાં ભવોમાં '**જિતને કર્મોંકા ક્ષય કરતા હૈ...**' અઘાતિ અશુભ એટલું ટળે છે ને? શુભભાવમાં અજ્ઞાનીને અશુભકર્મ કેટલુંક અઘાતિ આદિનું ટળે. પાપકર્મ. અજ્ઞાનમાં શુભભાવથી પાપકર્મ ખસે, ટળે. '**ઉતને કર્મોંકા જ્ઞાની મુનિ...**' એ તો સાધારણ દૃષ્ટાંત દીધું. આત્માના આનંદ અને જ્ઞાનસ્વરૂપમાં જેની દૃષ્ટિ છે એવો જ્ઞાની મુનિ, મુનિની પ્રધાનતાથી વાત છે, '**તીન ગુપ્તિસહિત...**' શુભાશુભ વિકલ્પને પણ જેણે છોડ્યા છે અને આત્મામાં નિર્વિકલ્પ સમાધિમાં આવ્યો છે. એ '**અંતર્મુહૂર્તમેં હી ક્ષય કર દેતા હૈ.**' કેટલાક (અજ્ઞાની) આનો અર્થ એવો લગાવે છે, અજ્ઞાની છે એને તો જ્ઞાન વિશેષ નથી એ અજ્ઞાની અહીંયાં લેવો છે. એમ કહે છે. મિથ્યાદૃષ્ટિ અહીં ન લેવો, 'રતનચંદજી' એમ કહે છે ને? એમ કે આમાં થોડા પણ કર્મ ખપાવે છે ને? એ તો અશુભ અઘાતિ કર્મ અને કાંઈક શુભભાવ હોય તો ઘાતિનો રસ પડતાં ઓછું પડે.

મુમુક્ષુ :- અકામ નિર્જરા.

ઉત્તર :- આ અપેક્ષા ... દ્વારા. શુભભાવમાં શુદ્ધતાનું તો ભાન નથી, એ શુભભાવમાં અશુભ અઘાતિકર્મની સ્થિતિ પણ કાંઈક ઘટે અને ઘાતિનો કોઈ ભાવ મિથ્યાત્વ વિનાનો .. પણ થોડો કાંઈક રસ ઘટે, પણ અભાવ ન કરી શકે. એ અહીં અજ્ઞાની લેવો છે. કહે છે કે ખપાવે છે ને? એની સાથે આ ખપાવે છે એમ મેળ કર્યો છે ને. માટે પેલો જ્ઞાની જઘન્ય જ્ઞાની નીચલા દરજ્જાવાળો છે, એમ કહે છે, એમ નથી. પાઠમાં છે ને? '**उग्गतवेणण्णाणी**'. એ અજ્ઞાનીનો અર્થ એવો કરે છે કે વિશેષ જ્ઞાન નહિ, મંદ જ્ઞાન. બીજે ઠેકાણે થાય, આ ઠેકાણે નહિ. અજ્ઞાની જીવ... બીજે ઠેકાણે મંદ જ્ઞાનીનો અર્થ અજ્ઞાન થાય. બારમે ગુણસ્થાને અજ્ઞાન છે ને. બારમે ગુણસ્થાને અજ્ઞાન છે ઈ શું છે? જ્ઞાનનો અભાવ છે. વિપરીત જ્ઞાન જુદું અને અલ્પ જ્ઞાન જુદું. એ બેમાં મોટો ફેર (છે).

અહીં તો મેળવવું છે ફક્ત જ્યાં ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાન વસ્તુ જે છે, કર્મ અને કર્મના ભાવ રહિતની એવી જેની દૃષ્ટિ થઈ નથી તો એની દૃષ્ટિ રાગ ઉપર જ પડી છે અને એ રાગની ક્રિયામાં મંદ રાગ પણ કરે, સંથારા બે-બે મહિનાના કરે. સંથારા સમજાય છે? છેવટે મરણ

(થાય). પણ અંદર વસ્તુસ્થિતિની ખબર નથી. એથી એને કર્મનો અંશે પરમાર્થે અભાવ ન થાય પણ એવો શુભભાવ છે એને અકામ અશુભ ઘટે છે, એટલી અપેક્ષા લીધી છે.

જ્ઞાનીને.. જ્ઞાની તો પુણ્ય અને પાપ બેયને ખપાવે એમ વાત લેવી છે. ઓલાને એકલું પાપ ઘટે છે એટલી અપેક્ષા લેવી છે. આહા..! એને મિથ્યાત્વ છે ને. અને એને છે, જેને શુભભાવ છે, મિથ્યાત્વનો રસ મંદ હોય. અભવિને હોય છે. રસ મંદ હોય પણ અભાવ ન હોય. સમજાણું કાંઈ? મિથ્યાદષ્ટિને પણ શુભભાવથી મિથ્યાત્વ અને અનંતાનુબંધીનો રસ મંદ હો પણ એ કંઈ ચીજ નથી. આહાહા..! એ કર્મોનો.. '**ઉતને કર્મોંકા...**' એમ શબ્દ પડ્યો છે ને? '**तं णाणी तिहि गुत्तो**' મુનિ ત્રણ ગુપ્તિ સહિત, જેણે મન-વચન-કાયાના વિકલ્પો દૂર કર્યા છે. કેમકે જેને આત્મા આનંદ ને જ્ઞાનસ્વરૂપ અબંધસ્વરૂપ દષ્ટિમાં, જ્ઞાનમાં આવ્યું છે એથી એ અંદરમાં ધ્યાનમાં જાય ત્યારે અંતર્મુહૂર્તમાં ક્ષય કરી દે. સમજાણું કાંઈ?

'ભરત' ચક્રવર્તી, લ્યો. ૮૩ લાખ પૂર્વ સુધી સંસારના છ લાખ પૂર્વ તો ચક્રવર્તીપદમાં રહ્યાં. સમ્યગ્દષ્ટિ. છ લાખ પૂર્વ. એક પૂર્વમાં સીત્તેર લાખ છપ્પન હજાર ક્રોડ વર્ષ જાય. એવા એવા છ લાખ પૂર્વ તો ચક્રવર્તીપદે રહ્યા. એને જે કર્મ અલ્પ બંધાણું હતું એ અંતર્મુહૂર્તમાં ધ્યાનમાં બધું ખપાવી દીધું. ચારિત્રનો વિપર્યય હતો... આમ અંતરમાં જ્યાં ગયા.. આહાહા..! ત્યાં એટલા કાળમાં ચારિત્રમોહનું બંધન અંતર્મુહૂર્તમાં ખપી ગયું. સમજાણું કાંઈ?

ચૈતન્યવસ્તુના સ્વભાવના અવલંબે જે કામ થાય એ શુભરાગના અવલંબનમાં એ કામ થઈ શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ? છતાં અહીંયાં જરી ઉપમામાં એમ (કહ્યું), એ ખપાવે એનાથી અંતર્મુહૂર્તમાં ખપે, એટલી જરી (અપેક્ષા લીધી છે). નહિતર તો ખરેખર એની સાથે કાંઈ મેળ છે નહિ. પણ જરી એનું માહાત્મ્ય બતાવવા એનું થોડું પાપ ખપે છે. આ અંતર્મુહૂર્તમાં પુણ્ય અને પાપ બધાને બાળીને રાખ કરી નાખે છે. સમજાણું કાંઈ?

ભાવાર્થ :- '**જો જ્ઞાનકા સામર્થ્ય હૈ...**' હવે 'જયચંદ્ર પંડિત' પોતે ભાવાર્થ કરે છે. જે જ્ઞાનસ્વભાવ ચૈતન્યસ્વભાવ પુણ્ય અને પાપના રાગ, વિકલ્પ રહિત એવું જે આત્માનું જ્ઞાન, આત્મદ્રવ્યનું ભાન એનું જે સામર્થ્ય છે '**વહ તીવ્ર તપકા ભી સામર્થ્ય નહીં હૈ,...**' એટલું બતાવવું છે. છ-છ મહિનાના અપવાસ કરે, શાસ્ત્ર સ્વાધ્યાય કરે તોપણ એ સામર્થ્ય, જ્ઞાનના સામર્થ્ય પાસે એ સામર્થ્ય છે નહિ. '**ક્યોંકિ ઐસા હૈ કિ-અજ્ઞાની અનેક કષ્ટોંકો સહકર તીવ્ર તપકો કરતા હુઆ કરોડોં ભવોંમેં જિતને કર્મોંકા ક્ષય કરતા હૈ...**' કરોડો કરોડો .... ટીકામાં તો ઘણું લીધું છે. ઘણાં કરોડો ને એમ ને એમ આગળ વધાર્યે ગયા. આમાં છે. ભવભવકમ્ કોટિ ભવે, શતકોટિ ભવે, સહસ્ર કોટિ ભવે, લક્ષ કોટિ ભવે, કોટાકોટિ ભવે-ક્રોડા ક્રોડ ભવે. એ તો એક... એમ કે ક્રોડ શું અનંતકાળમાં ન ખપાવે એનો અર્થ ઈ. અનંતકાળમાં જે કાંઈ અશુભ કર્મ ઘટે, એ જ્ઞાની શુભાશુભ પરિણામને અંતર્મુહૂર્તમાં ખપાવી નાખે. બસ, સિદ્ધાંત આમ કરવો છે. સમજાણું કાંઈ?

ભગવાન જ્ઞાનસ્વભાવનું સામર્થ્ય એટલું છે કે જ્યાં એની દષ્ટિ થઈ અને પછી એ ધ્યાનમાં જાય. એને ધ્યાન સાચું હોય ને. એને અજ્ઞાની ક્રોડા ક્રોડી ભવમાં જે અશુભકર્મ પાપ ન ખપાવે અથવા શુભભાવ કરી પાપ ખપાવે, ખપાવવાનું લેવું છે ને? એ આ અંતર્મુહૂર્તમાં

આનંદસ્વરૂપમાં ભગવાન, જેને ધ્યાનમાં લઈને ધ્યેય બનાવી, દૃષ્ટિ ઉઘડી છે તેથી ધ્યેય તો થઈ ગયું છે. આહાહા..! એ અંતર્મુહૂર્તમાં ખપાવે છે. કેટલા થયા કોટાકોટિ ભવ દ્વારા. અનંત કર્મો.

'**ક્યોંકિ ઐસા હૈ કિ–અજ્ઞાની અનેક કષ્ટોંકો સહકર તીવ્ર તપકો કરતા હુઆ કરોડોં ભવોંમેં જિતને કર્મોંકા ક્ષય કરતા હૈ વહ...**' એમ. એ તો અપેક્ષાએ વાત કરે છે. '**આત્મભાવના સહિત...**' ભગવાન આત્મભાવના ભાવતા આવે છે ને? 'શ્રીમદ્'માં આવે છે. 'આતમભાવના ભાવતા જીવ લહે કેવળજ્ઞાન રે.' એ આત્મભાવના એટલે શું? આહાહા..! જેને આત્મા દૃષ્ટિમાં, જ્ઞાનમાં જ્ઞેય તરીકે, શ્રદ્ધા તરીકે જ્ઞાન તરીકે ભાસ્યો છે. એવો આત્મા એ આત્માની ભાવના કરતાં અંતર્મુહૂર્તમાં કર્મ ખપાવીને કેવળજ્ઞાન પણ પામે. સમજાય છે કાંઈ? જુઓ!

'**આત્મભાવના સહિત જ્ઞાની મુનિ ઉતને કર્મોંકા અંતર્મુહૂર્તમેં ક્ષય કર દેતા હૈ, યહ જ્ઞાનકા સામર્થ્ય હૈ.**' પ્રમાણ આપ્યું છે એ તો સાધારણ છે. ઓલો તો પાપકર્મ ખપાવે, આ તો બધું ખપાવે. બેય. આહાહા..! કેમકે આત્મદ્રવ્યમાં પુણ્ય અને પાપના વિકલ્પ તો છે નહિ. એવી આત્મદૃષ્ટિવંત આત્માની ભાવના કરતાં પુણ્ય અને પાપના બેય ભાવને ખપાવે છે. '**વહ જ્ઞાનકા સામર્થ્ય હૈ.**' એ આત્માના સ્વભાવનું સામર્થ્ય છે એમ કહે છે. આહા..!

आगे कहते हैं कि जो इष्ट वस्तुके संबंधसे परद्रव्यमें रागद्वेष करता है वह उस भावसे अज्ञानी होता है, ज्ञानी इससे उल्टा है :–

ગાથા-૫૪

सुहजोएण सुभावं परदव्वे कुणइ रागदो साहू।
सो तेण दु अण्णाणी णाणी एत्तो दु विवरीओ।।५४।।

शुभयोगेन सुभावं परद्रव्ये करोति रागतः साधुः।
सः तेन तु अज्ञानी ज्ञानी एतस्मात्तु विपरीतः।।५४।।

શુભ અન્ય દ્રવ્યે રાગથી મુનિ જો કરે રુચિભાવને,
તો તેહ છે અજ્ઞાની, ને વિપરીત તેથી જ્ઞાની છે. ૫૪.

अर्थ :– शुभ योग अर्थात् अपने इष्ट वस्तुके सम्बन्धसे परद्रव्यमें सुभाव अर्थात् प्रीतिभावको करता है वह प्रगट राग–द्वेष है, इष्टमें राग हुआ तब अनिष्ट वस्तुमें द्वेषभाव होता ही है, इसप्रकार जो राग–द्वेष करता है वह उस कारणसे रागी–द्वेषी–अज्ञानी है और जो इससे विपरीत अर्थात् उलटा है परद्रव्यमें राग–द्वेष नहीं करता है वह ज्ञानी है।

भावार्थ :– ज्ञानी सम्यग्दृष्टि मुनिके परद्रव्यमें रागद्वेष नहीं है क्योंकि राग उसको कहते हैं

कि–जो परद्रव्यको सर्वथा इष्ट मानकर राग करता है वैसे ही अनिष्ट मानकर द्वेष करता है, परन्तु सम्यग्ज्ञानी परद्रव्यमें इष्ट–अनिष्टकी कल्पना ही नहीं करता है तब राग–द्वेष कैसे हों? चारित्रमोहके उदयवश होनेसे कुछ धर्मराग होता है उसको भी राग जानता है भला नहीं समझता है तब अन्यसे कैसे राग हों? चारित्रमोहके उदयवश होनेसे कुछ धर्मराग होता है उसको भी राग जानता है भला नहीं समझता है तब अन्यसे कैसे राग हो? परद्रव्यसे राग–द्वेष करता है वह तो अज्ञानी है, ऐसे जानना।।५४।।

ગાથા-૫૪ ઉપર પ્રવચન

'**આગે કહતે હૈં કિ જો ઈષ્ટ વસ્તુકે સંબંધસે...**' શું કહે છે હવે? કે કોઈ વસ્તુ જ્ઞેય જે પર છે એમાં પ્રિયકર ઈષ્ટનો સંયોગ થતાં '**પરદ્રવ્યમેં રાગ-દ્વેષ કરતા હૈ...**' એ સંયોગ થતાં સંબંધમાં ઈષ્ટ માનીને રાગ કરે, અનિષ્ટ માનીને દ્વેષ કરે. '**વહ ઉસ ભાવસે અજ્ઞાની હોતા હૈ,...**' પરવસ્તુમાં ઈષ્ટતા અને અનિષ્ટતા એ માન્યતા જ મિથ્યાત્વની છે. સમજાય છે? '**જ્ઞાની ઈસસે ઉલ્ટા હૈ :-**'

सुहजोएण सुभावं परदव्वे कुणइ रागदो साहू।
सो तेण दु अण्णाणी णाणी एत्तो दु विवरीओ।।५४।।

અર્થ :- '**શુભ યોગ અર્થાત્ અપને ઈષ્ટ વસ્તુકે સંબંધસે...**' એમ. અનુકૂળનો સંબંધ આમ મેળાપ થતાં '**પરદ્રવ્યમેં સુભાવ અર્થાત્ પ્રીતિભાવ...**' સુભાવ એટલે એનો અર્થ અહીં પ્રીતિ લેવો છે. અહીં તો એ સિદ્ધ કરવું છે, મોક્ષનો માર્ગ છે ને? પરવસ્તુનો સંબંધ થતાં ઈષ્ટ-અનિષ્ટની કલ્પનાથી જે રાગ-દ્વેષ કરે છે એ અજ્ઞાની છે. સમજાણું કાંઈ? કારણ કે જ્ઞેય પરવસ્તુ છે એનો તો આત્મા જ્ઞાતા છે. એ જ્ઞેયમાં આ ઈષ્ટ અને અનિષ્ટ એવા ભાગ છે જ નહિ.

મુમુક્ષુ :- ભક્તિ કા રાગ હૈ...

ઉત્તર :- હા, ભક્તિ કા રાગ.. એ ખ્યાલ છે મગજમાં વાતનો ખ્યાલ છે. અસ્થિરતાનો રાગ છે. આ ઈષ્ટ છે, પ્રિયકર છે એમ માનીને એને રાગ નથી. વ્યવહાર ઈષ્ટ છે એમ માનીને... ઈષ્ટ દેવ કહેવાય છે ને? પરમાર્થે એ ઈષ્ટ નથી. માથે ૫૨ (ગાથામાં) આવ્યું હતું. '**देवगुरुम्मि य भत्तो साहम्मियसंजदेसु**'. ઈ ધર્મરાગ છે. ઈ ખુલાસામાં આવશે. ચારિત્રમોહના ઉદયવશ જેને ધર્મરાગ આવે ખરો. પણ એને રોગ સમાન જાણે. અને અજ્ઞાની એને અનુકૂળ ચીજ છે માટે રાગ આવ્યો માટે ઠીક છે એમ માને છે. શ્રદ્ધામાં ફેર છે. સમજાણું કાંઈ? પાઠ શબ્દ એવો છે ને?

'**सुहजोएण**' શુભ પદાર્થનો મિલાન થતાં, મળવું, આમ જોડે નજીક સંબંધ થવો. એમાં '**सुभावं परदव्वे**' પરદ્રવ્ય પ્રત્યે સુભાવ એટલે પ્રીતિ કરે છે, એ રાગને કરે છે, એ સાધુ અજ્ઞાની છે. આહાહા..! ફેરમાં ક્યો ફેર ક્યાં પડે છે? પરનો સંયોગ થતાં એને પ્રીતિ ઊપજે છે

કે આ ઠીક છે. એવી પ્રીતિ ઊપજે છે તે પ્રીતિને અહીંયાં રાગ કહે છે, એને અજ્ઞાન કહે છે. આહા..! સમજાય છે કાંઈ? આમ તો પંચ પરમેષ્ઠી ઇષ્ટદેવ છે. પણ એ ઇષ્ટતા ચારિત્રમોહના મુનિપણાનો ઉદય છે એને લઈને લાગે છે. પણ એ ઇષ્ટ છે, એ દ્રવ્ય ઠીક છે માટે મને રાગ થાય છે એમ નહિ. ઈ ઇષ્ટ દ્રવ્ય છે માટે મને રાગ થાય છે એમ નહિ. પણ ઇષ્ટના પ્રેમમાં મને ઇષ્ટ વસ્તુ સાચા દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર છે. એનો એને પ્રેમ અને વિનયનો ભાવ આવે છે એ પોતાની કમજોરીને લઈને. એને ઇષ્ટ માનીને આવે છે એમ છે નહિ. ભારે ફેર.

મુમુક્ષુ :- ..માટે પ્રશસ્ત રાગ કહેવાય છે.

ઉત્તર :- ઈ પ્રશસ્ત છે એ તો માન્યું છે કે ઈ પ્રશસ્ત છે. ખરેખર પ્રશસ્ત છે નહિ. પરપદાર્થ પ્રશસ્ત અપ્રશસ્ત છે જ નહિ. પણ શુભરાગ છે માટે પ્રશસ્ત કહેવામાં આવે છે. એમ. છતાં એ રાગ ધર્માનુરાગ છે. પણ એ પદાર્થને જ ઇષ્ટ માનીને, સંબંધ થતાં, મેળાપ થતાં પ્રીતિનો ભાવ અંદર ઉલ્લસે તો એ તો પરદ્રવ્ય પ્રત્યેના પ્રેમથી રાગ થયો છે. એ તો મિથ્યાત્વભાવ છે. બહુ ફેર છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ઈ તો હજી પછી આવશે. અહીં તો રાગ કોણ કરે છે, એ વાત છે.

શુભયોગ એટલે ઇષ્ટ વસ્તુઓનો મેળાપ. એની વ્યાખ્યા આટલી કરી. '**सुहजोएण**' છે ને? શુભનો યોગ થવો, મેળાપ થવો. એમાં '**परदव्वे**'. પરદ્રવ્યનો મેળાપ થયો છે ને? એમાં '**सुभावं**' પ્રીતિ '**कुणइ**'. રાગથી પ્રીતિ કરે છે કે આ ઠીક છે એ માટે મને રાગ આવ્યો છે. એ મિથ્યાત્વભાવ છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? ... મોક્ષની ઇચ્છા-રાગ થાય એ પરદ્રવ્યમાં રાગ છે, એ પણ મિથ્યાત્વ છે. મોક્ષનો રાગ કરું તો મને લાભ થશે, એ પણ મિથ્યાત્વભાવ છે. પછીની ૫૫મી ગાથા છે. આ તો ૫૪ ચાલે છે ને?

મોક્ષપ્રાભૃત છે ને. અહીંયાં તો પરદ્રવ્યના લક્ષે '**परदव्वादो दुग्गइ**' આવ્યું હતું ને આપણે? ૧૬મી ગાથામાં. '**परदव्वादो दुग्गइ**' જેટલા પરદ્રવ્યનું લક્ષ થાય ત્યાં ચૈતન્યની પોતાની પરિણતિ નથી થતી. દુર્ગતિ છે. ચૈતન્યનો વિભાવ પરિણામ દુર્ગતિ છે. '**परदव्वादो दुग्गइ सदव्वा हु सुग्गइ**' ૧૬મી ગાથામાં આવ્યું હતું. ૧૩-૧૪થી શરૂ કર્યું છે ને. પહેલી ગાથા બાકી રહી ગઈ છે, ભાવપાહુડની બાકી છે. સમજાણું કાંઈ?

'**सुहजोएण**'નો અર્થ શુભજોગ નહિ. શુભનો મેળાપ. ઇષ્ટ વસ્તુનો સંબંધ. એમાં '**परदव्वे**' પરદ્રવ્યનો મેળાપ છે ને? '**सुभावं**' સુભાવ એટલે એને પ્રીતિ થાય છે. એવો જે રાગ કરે છે તો તે '**अण्णाणी**' તેથી તે અજ્ઞાની છે. આહાહા..! '**વહ પ્રગટ રાગ-દ્વેષ હૈ, ઇષ્ટમેં રાગ હુઆ તબ અનિષ્ટ વસ્તુમેં દ્વેષભાવ હોતા હી હૈ,...**' ઇષ્ટ વસ્તુને કારણે રાગ થયો, અનિષ્ટ વસ્તુને કારણે ત્યાં દ્વેષ થયા વિના રહેશે જ નહિ. આહાહા..! એ તો રાગ-દ્વેષ કરવાનો અભિપ્રાય થયો. મોક્ષ અધિકાર છે ને. પરદ્રવ્ય પ્રત્યેના વલણનો રાગ અસ્થિરતાનો હોય તો ધર્માનુરાગ છે. એ ઇષ્ટ માનીને આ મને બહુ લાભદાયક છે, એમ માનીને થાય તે અજ્ઞાનભાવ છે. બે માં આટલો ફેર છે. સમજાણું કાંઈ? '**અનિષ્ટ વસ્તુમેં દ્વેષભાવ હોતા હી હૈ,...**'

'ઈસપ્રકાર જો રાગ-દ્વેષ કરતા હૈ...' ઈષ્ટતા જાણીને રાગ કરે, અનિષ્ટ માનીને દ્વેષ કરે. ઈષ્ટ-અનિષ્ટ વસ્તુ નથી, એ તો જ્ઞેય છે. આહાહા..! **'ઈસપ્રકાર જો રાગ-દ્વેષ કરતા હૈ વહ ઉસ કારણસે રાગી-દ્વેષી-અજ્ઞાની હૈ...'** દેખો! **'ઈસપ્રકાર જો રાગ-દ્વેષ કરતા હૈ વહ ઉસ કારણસે...'** પરના કારણે માનીને રાગ-દ્વેષ કરે છે એ તો અજ્ઞાની છે. આહાહા..!

'ઔર જો ઈસસે વિપરીત અર્થાત્ ઉલ્ટા હૈ પરદ્રવ્યમેં રાગ-દ્વેષ નહીં કરતા હૈ...' પરદ્રવ્ય પ્રત્યેના વલણનો રાગ-દ્વેષ પોતાની અસ્થિરતાથી થાય પણ એ પરદ્રવ્ય પ્રત્યે પ્રીતિ-અપ્રીતિ કરીને રાગ-દ્વેષ નથી કરતો એ જ્ઞાની છે. આહાહા..! કેમકે આત્મા તો જ્ઞાનસ્વરૂપી જ્ઞાની છે અને પરચીજ અરિહંતથી માંડીને દુશ્મન બધા કહો, એ બધા જ્ઞેય છે. જ્ઞેયમાં આ પ્રતિકૂળ અને આ અનુકૂળ એવું એમાં નથી કાંઈ. એ જ્ઞાનમાં ઈષ્ટના સંયોગના સંબંધકાળમાં ઈષ્ટ છે માટે હું પ્રીતિ રાગ કરું છું, **'सुभावं'** શબ્દ લીધો છે ને? **'सुभावं'** એટલે રાગ ત્યાં. એમ જ્યારે અનુકૂળ સંયોગના મેળાપ કાળમાં જ્યારે તેને કારણે પ્રીતિ થાય છે ત્યારે અનિષ્ટ સંયોગમાં એને કારણે એને દ્વેષ થશે જ. આહાહા..! **'ઔર જો ઈસસે વિપરીત અર્થાત્ ઉલ્ટા હૈ પરદ્રવ્યમેં રાગ-દ્વેષ નહીં કરતા હૈ વહ જ્ઞાની હૈ.'**

ભાવાર્થ :- 'જ્ઞાની સમ્યગ્દષ્ટિ મુનિકે પરદ્રવ્યમેં રાગ-દ્વેષ નહીં હૈ...' આહાહા..! કેવળીને દેખીને પણ જ્ઞાનીને રાગ થાય એમ નથી, એમ કહે છે. પરપદાર્થને દેખીને રાગ થાય એમ નથી. એમ પરપદાર્થને અનિષ્ટ દેખીને દ્વેષ થાય એવું વસ્તુનું સ્વરૂપ નથી. આહાહા..! વીતરાગ માર્ગ તો જુઓ! **'ક્યોંકિ રાગ ઉસકો કહતે હૈં કિ-જો પરદ્રવ્યકો સર્વથા ઈષ્ટ માનકર રાગ કરતા હૈ...'** સર્વથા ઈષ્ટ શબ્દ લીધો છે. વ્યવહારે દેવ-ગુરુ ઈષ્ટ છે એમ જાણીને રાગ થાય છે એ પોતાની નબળાઈને લઈને થાય છે. એ પદાર્થ ઈષ્ટ છે માટે થાય છે એમ નથી. ત્યાં 'પંચાસ્તિકાય'માં લીધું છે, પ્રશસ્ત પદાર્થ. આ રાગનું લક્ષ ત્યાં જાય છે ને એટલે એ પ્રશસ્ત કહેવાય છે. બાકી તો પદાર્થ છે ઈ છે. વ્યવહારથી કહે. આવે છે તેથી અહીં શબ્દ વાપર્યો છે ને? **'પરદ્રવ્યકો સર્વથા ઈષ્ટ માનકર રાગ કરતા હૈ, વૈસે હી અનિષ્ટ માનકર...'** જોયું! **'ઈષ્ટ માનકર...'** એમ છે ને? **'વૈસે હી અનિષ્ટ માનકર દ્વેષ કરતા હૈ...'**

'પરંતુ સમ્યગ્જ્ઞાની પરદ્રવ્યમેં ઈષ્ટ-અનિષ્ટકી કલ્પના હી નહીં કરતા હૈ...' પરવસ્તુ ઈષ્ટ-અનિષ્ટ છે એવી કલ્પના જ જ્ઞાનીને હોતી નથી. કેમકે એ તો પરવસ્તુ સળંગ બધી જ્ઞેય છે. સળંગ કીધી. દુશ્મન હો કે કેવળી હો, જ્ઞેય તરીકે છે. એક ધારાવાહી જ્ઞેય તરીકે છે. એ અજ્ઞાની એને તોડી નાખે છે. ઈષ્ટ આવે તો રાગ, અનિષ્ટ આવે તો દ્વેષ, એ ખંડ કરી નાખે છે.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- ઈષ્ટ માનીને નહિ, પોતાના ધર્માનુરાગને કારણે. ધર્મનો પ્રેમ-રાગ થાય છે એટલું. એને ઈષ્ટ માનીને નહિ. રાગને ઈષ્ટ માનીને નહિ. બધું અટપટું છે. જુઓને! અહીં કહેશે, ખુલાસો પોતે કરશે.

'પરંતુ સમ્યગ્જ્ઞાની પરદ્રવ્યમેં ઈષ્ટ-અનિષ્ટની કલ્પના હી નહીં કરતા હૈ તબ રાગ-દ્વેષ કૈસે હો?' પરને ઈષ્ટ-અનિષ્ટ માનીને રાગ-દ્વેષ કરતો નથી માટે એને રાગ-દ્વેષ કેમ થાય?

એમ કહે છે. આ ઈષ્ટ છે માટે મને રાગ થાય છે, આ અનિષ્ટ છે (માટે દ્વેષ થાય છે), એમ છે જ નહિ. એવી કલ્પના જ નથી. બધી વસ્તુ જ્ઞેય છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- નિમિત્તને તો સ્વીકારે છે.

ઉત્તર :- એ પૂજાનો ભાવ પોતાને આવે છે. ધર્માનુરાગ. એને દેખીને નહિ, એનાથી નહિ. ... છે ને એમાં? આહાહા..!

'**તબ રાગ-દ્વેષ કૈસે હો?**' હવે આવ્યું, જુઓ! '**ચારિત્રમોહકે ઉદયવશ હોનેસે કુછ ધર્મરાગ હોતા હૈ...**' ઈષ્ટ-અનિષ્ટ વસ્તુ માનીને નહિ, પણ અંદરમાં જરી ચારિત્રમોહનો ઉદય છે, ઉદય એટલે એમાં પ્રગટ પરિણમે છે. '**ધર્મરાગ હોતા હૈ...**' ધર્મનો એ જાતનો પ્રેમ હોય છે. '**ઉસકો ભી રોગ જાનતા હૈ...**' પેલો ઈષ્ટ દેખીને રાગ કરીને ઠીક માને છે. આહાહા..! '**ધર્મરાગ હોતા હૈ...**' છે કે નહિ રાગ? જ્ઞાનીને રાગ છે કે નહિ? મુનિને પણ રાગ હોય છે. પણ પદાર્થને કારણે નહિ, પોતાની નબળાઈને કારણે. મોટો ફેર છે. આહા..!

મુમુક્ષુ :- શુભરાગનો લોભ...

ઉત્તર :- એ જ વાત છે કે રાગ છે એ દુઃખ છે, રોગ છે. રાગ છે એ પોતે આકુળતા છે, દુઃખ છે. શાંતિ, આનંદસ્વરૂપમાં એ રોગ છે.

મુમુક્ષુ :- ભઠ્ઠી છે.

ઉત્તર :- ભઠ્ઠી છે ઈ આકરું લાગ્યું છે ને. મોટો ખળભળાટ થઈ ગયો. ભઠ્ઠીમાંથી અત્યારે મોટા .. પડી ગયો. આહા..! કષાય છે. કષાય છે એ તો અગ્નિ છે. પ્રતિકૂળતા કોઈ એવી હોય છે ત્યારે અનુભવમાં એને નથી આવતું? કે ઝણઝણાટ બળે. અંદરમાં.. અંદરમાં. અહીં બળે એનો અનુભવ હોય છે. આ તો કષાય આવે ત્યારે બળે એમ દેખાય, એમ કહેવું છે.

મુમુક્ષુ :- મંદ રાગ પણ બળે છે.

ઉત્તર :- મંદ હોય તોપણ બળે. આમ અંદરમાં ધાર્યા પ્રમાણે ન થાય તો બળે. કષાયભાવ છે. માણસ નથી કહેતા? મારું કાળજું બળે છે, આમ થાય છે, તેમ થાય છે. પણ એ ધીરેથી જોવે તો ખબર પડે ને. સમજાણું કાંઈ? શું થશે? આમ થશે. એવું હોય ત્યાં અંદરથી બળે. અગ્નિ દેખાય. એ તો તીવ્ર અશુભરાગના કાળની વાત કરી. મંદ રાગમાં અગ્નિ તો ત્યારે દેખાય કે જ્યારે (સ્વરૂપની) શાંતિ જોવે તો.

મુમુક્ષુ :- ... અગ્નિ ન હોય તો...

ઉત્તર :- રાગ જ અગ્નિ (છે). રાગ દાહ દહે સદા, ન આવ્યું? 'રાગ આગ દહે સદા, તાતૈં સમામૃત સેઈએ'. આહાહા..! હો, પણ છે તો દુઃખ.

ધર્મીને ચારિત્રમોહના ઉદયવશ, હોં! ઉદય કરાવતો નથી. ઉદયને તાબે થાય છે તેથી '**કુછ ધર્મરાગ હોતા હૈ ઉસકો ભી રોગ જાનતા હૈ, ભલા નહીં સમજતા હૈ...**' આહાહા..! વ્યવહારે કરે છે એમ કહેવાય. ખરેખર કરતો નથી પણ થઈ જાય છે. જ્ઞાનની અપેક્ષાએ પરિણમન છે માટે કર્તા કહેવામાં આવે છે. બે ધારી તરવાર છે. દ્રવ્યસ્વભાવની દૃષ્ટિએ જોઈએ તો એ પરિણમનનો કર્તા જ નથી. પણ પર્યાયથી જ્યારે જોવે તો રાગનું પરિણમન છે માટે

કર્તાપણે એ છે. આહાહા..! આ વાત.

આ લોકોને ઈ મોટા વાંધા આવ્યા ને. 'દીપચંદજી સેઠિયા' અને એના બધા પક્ષકારને. 'જ્ઞાનચંદજી' ને લાલચંદજીને ... એમ કહે છે. રાગને ભઠ્ઠી કહે છે એ મિથ્યાદષ્ટિ છે. એને એમ કે દુઃખનું વેદન દેખાય છે, જો વેદે તો તીવ્ર કષાયવાળો છે. દુઃખનું વેદન જ્ઞાની બરાબર જાણે છે. કેમકે એને આનંદના વેદનની સાથે દુઃખનું વેદન છે. હેં! આહાહા..! એથી એને દુઃખનું વેદન યથાર્થપણે જણાય છે. અજ્ઞાનીને દુઃખ વેદાય છે એની એને ખબર નથી. સમજાણું કાંઈ? કેમકે આત્મા શાંતિ અકષાયસ્વરૂપ છે એવી દૃષ્ટિ થઈ નથી તેથી શાંતિને અનુભવ્યા વિના આ અશાંતિ છે એવી એની સાથે મિંઢવણી એને થતી નથી. આહાહા..! ભારે માર્ગ, ભાઈ! એમ છેને કેમ કે કષાયમાં ભઠ્ઠી લાગે છે તો તીવ્ર કષાયી જીવ છે, એમ કહે છે. તીવ્ર કષાયવાળાને ભઠ્ઠી દેખાય. મંદ કષાયવાળાને ન દેખાય. અર..ર..! એમ કહે છે એકદમ...

અહીં તો કહે છે, અકષાય આત્માનું ભાન થયું એને કષાયનું વેદન દેખાય છે એ આકુળતાનો ભોગવટો કરે છે. 'પ્રવીણભાઈ'! ભારે વાત, ભાઈ! આહાહા..! કહે છે કે ધર્માનુરાગ હો, એને પણ રોગ જાણે છે. રોગ છે એમ વેદે છે. આહાહા..! ધર્મીને.. કહ્યું નહિ? ત્રીજા કળશમાં? ત્રીજો કળશ. '**कल्माषितायाः**'. મારા પરિણામમાં નિરંતર કલુષિતતા વર્તે છે. ભાષા તો જુઓ! કલુષિતતા. નહિતર મુનિને તો શુભરાગ છે, એને અશુભરાગ તો છે નહિ.

મુમુક્ષુ :- ... મોહનો નાશ કરનારો..

ઉત્તર :- નાશ કરનારો, એ તો એમ જ કહે ને. નાશ કરવા માટે. મિથ્યાત્વનો મોહ નથી ત્યાં. '**कल्माषितायाः**' મારા મોહના નિમિત્તથી મારામાં મારી પરિણતિમાં કલુષિતતા મને છે. આચાર્ય છઠ્ઠે ગુણસ્થાને કહે છે. લો. કલુષિત છે, શુભભાવ છે. એ શાસ્ત્ર રચવાનો ભાવ, ટીકા કરવાનો ભાવ એ કલુષિત ભાવ છે. અને કહે છે કે એ ટીકા કરતા એ કલુષિત ભાવના કાળમાં મારી શુદ્ધિ થજો. કલુષિતભાવથી નહિ. ટીકા કરતાં, પાઠ એવો છે કે ટીકા કરતાં મારી કલુષિતતા નાશ થજો. પણ ટીકાના પ્રસંગમાં મારું જોર તો અંદર જ્ઞાયકભાવ ઉપર વર્તે છે. એથી ત્યાં સુધી અશુદ્ધતા ટળીને શુદ્ધિ થજો. આહાહા..! શાસ્ત્રના અર્થો પણ જેમ હોય તેમ ન કરે અને બેસે નહિ ને એટલે જ્યાં ત્યાં ઘસડી મારે, જુઓ! ટીકા કરતાં શુભભાવ છે અને એનાથી પણ એની કલુષિતતા ટળશે. એમ ઈ કહે છે. પાઠ એમ બોલે પણ એનો અર્થ સમજવો જોઈએ ને. પેલામાં પણ એમ અર્થ કરે, '**तद्गुणलब्धये**'.

मोक्षमार्गस्य नेतारं भेत्तारं कर्मभूभृताम्।
ज्ञातारं विश्व तत्त्वानां वन्दे तद्गुणलब्धधये।।

તમારા ગુણની પ્રાપ્તિ માટે વંદન કરું છું. વિકલ્પ છે ઈ ગુણની પ્રાપ્તિ માટે છે. અર્થ તો એનો એવો છે. આવે છે ને? ભાઈ! આહાહા..! અર્થ એ આવ્યો છે કે જુઓ! આમાં આમ કહ્યું છે. એની પાસે જે ગુણો છે એની પ્રાપ્તિ માટે હું તમને વંદુ છું, એવો વિકલ્પ કરું છું. એ વિકલ્પથી મને તમારા ગુણ મળશે. એવો અર્થ એ બાજુથી આવ્યો છે. 'બિહાર'થી આવ્યું?

મુમુક્ષુ :- ઉત્તર પ્રદેશ.

ઉત્તર :- ઉત્તર પ્રદેશ. છાપામાં આવ્યું હતું. ઘણાં વર્ષ થયા. '**तद्गुणलब्धये**' તેના ગુણ માટે તમને વંદુ છું. પરને વંદુ એ તો વિકલ્પ છે અને તેના ગુણની પ્રાપ્તિ વિકલ્પથી થાય છે એમ કીધું ત્યાં તો. એનો અર્થ કે મારું લક્ષ તો મારા સ્વરૂપ ઉપર જ છે. તમને વંદન કરું છું તેના વિકલ્પ કાળમાં પણ મારો આશ્રય તો દ્રવ્યનો છે. સમજાય છે કાંઈ? એને આશ્રયે મને ગુણની પ્રાપ્તિ થજો. એમ છે. પેલા કહે, બધા અર્થ ફેરવી નાખ્યા. પણ એનો અર્થ એમ છે. હોય એમ અર્થ કે નહિ? કંઈ ઊંધો અર્થ કરે? રાગ વિકલ્પ બંધનો માર્ગ છે. આહાહા..!

લોઢાનો દાખલો આપ્યો છે ને? લોઢું જ્યારે અગ્નિમાં બહુ તપેલું હોય ત્યારે તો ઉપર હાંઠિકડું મૂકે. હાંઠિકડું સમજ્યા? કઠણ કપાસનું આટલું મૂકે તો બળે. અને જ્યારે અંદર મંદ અગ્નિ થઈ જાય ત્યારે એ હાંઠિકડું મૂકો તો નહિ બળે. રૂ.. રૂ. રૂનું ... લાકડું નહિ બળે, .. નહિ બળે ઉપર મૂકશો તો. પણ રૂનો પોલ પોલો ... એમ કષાયની મંદતાની અંદર અગ્નિ છે. આહાહા..! મંદ રાગ શાંતિને બાળે છે. તીવ્ર રાગ હોય ત્યારે તો બહાર ઘણો દેખાય. મંદ રાગમાં શાંતિ દાઝે છે. આહા..!

દાન અધિકારમાં નથી કહ્યું? દાન કરનારો જીવ, અત્યારે પૈસા આદિ મળ્યા છે એ પૂર્વે શુભભાવ (કર્યો છે). શુભભાવમાં શાંતિ દાઝી હતી. ઉકડિયાનો દાખલો આપ્યો છે ને? ... આ ખીચડી, ચોખા ઉપર ઉપરના ખાઈ ગયા હોય અને અંદર ચોંટેલા હોય ને? ઉખેડીને (બહાર નાખે). ... કહે છે ને? આપણે અહીંયાં ઉકડિયા કહે છે. એ ઉકડિયા જ્યાં નાખે ત્યાં કાગડો એકલો ન ખાય, બધાને બોલાવીને ખાય. એમ કહે છે કે પૂર્વના તારા પુણ્ય બળ્યા હતા, શાંતિ બળી હતી અને તને શુભભાવ થયો હતો. એ શુભભાવના ફળમાં આ ધૂળ આદિ તને મળી છે. એકલો ખાઈશ તો કાગડામાંથી જાઈશ. રાગની મંદતા કરજે, એમ કહે છે. દાન (અધિકારમાં). રાખવાનો ભાવ તીવ્ર છે, દાનમાં રાગ મંદતામાં રાખવાનો ભાવ મંદ છે. છે તો દાગ પૂર્વે દાગ બળ્યું હતું. ત્યારે શુભભાવ (થયો) એનું આ ફળ છે. 'રસિકભાઈ'! સાચું હશે આ? .. એ ચારિત્રમોહના ઉદયને વશ થઈને. ચારિત્રમોહ રાગ કરાવતો નથી. .... ઈશ્વર નય છે ને. એની પોતાની યોગ્યતા. ૪૭ નય. ઈશ્વર નય છે. ધાવ માતાની પાસે જેમ પરાધીન બાળકને ધવરાવે છે. એમ આત્મા પોતાની યોગ્યતાથી પરાધીન થાય છે. આહાહા..! પર એને આધીન કરીને રાગ કરાવે છે એમ નથી. કેટલી સ્પષ્ટતા છે! આ કહે, કર્મને લઈને રાગ થાય, કર્મને લઈને આ થાય ઢીકણાને. પરદ્રવ્યને લઈને જીવમાં વિકાર થાય. આહા..!

અહીં તો કહે છે કે રાગને જો ભલો જાણે તો મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહાહા..! રાગ થાય ખરો, ધર્મરાગ, શુભરાગ આસક્તિનો (થાય ખરો) છતાં એને '**ભલા નહીં સમજતા તબ અન્યસે કૈસે રાગ હો?**' ધર્મરાગને ભલો ન જાણે તો બીજાને પ્રીતિ કરીને રાગ થાય એવું ક્યાંથી હોય? એમ કહે છે. આહાહા..! '**પરદ્રવ્યસે રાગ-દ્વેષ કરતા હૈ વહ તો અજ્ઞાની હૈ,...**' લ્યો! ખુલાસો આપે છે. પરદ્રવ્ય છે માટે ઠીક કરીને રાગ કરે, અઠીક કરીને દ્વેષ કરે એ અજ્ઞાની છે. પરદ્રવ્યમાં ઈષ્ટ-અનિષ્ટતા છે ક્યાં? સમજાણું કાંઈ? પરદ્રવ્યસે. આ મોક્ષ અધિકારમાં ... '**પરદ્રવ્યસે રાગ-દ્વેષ કરતા હૈ વહ તો અજ્ઞાની હૈ, ઐસે જાનના.**'

आगे कहते हैं कि जैसे परद्रव्यमें रागभाव होता है वैसे मोक्षके निमित्त भी राग हो तो वह राग भी आस्रवका कारण है, उसे भी ज्ञानी नहीं करता है :-

ગાથા-૫૫

आसवहेदू य तहा भावं मोक्खस्स कारणं हवदि।
सो तेण दु अण्णाणी आदसहावा दु विवरीदु।।५५।।

आस्रवहेतुश्च तथा भावः मोक्षस्य कारणं भवति।
सः तेन तु अज्ञानी आत्मस्वभावात्तु विपरीतः।।५५।।

આસરવ હેતુ ભાવ તે શિવહેતુ છે તેના મતે,
તેથી જ તે છે અજ્ઞ, આત્મસ્વભાવથી વિપરીત છે. ૫૫.

अर्थ :- जैसे परद्रव्यमें रागको कर्मबंधका कारण पहिले कहा वैसे ही राग-भाव यदि मोक्षके निमित्त भी हो तो आस्रवका ही कारण है, कर्मका बंध ही करता है, इस कारणसे जो मोक्षको परद्रव्यकी तरह इष्ट मानकर वैसे ही रागभाव करता है तो वह जीव मुनि भी अज्ञानी है क्योंकि वह आत्मस्वभावसे विपरीत है, उसने आत्मस्वभावको नहीं जाना है।

भावार्थ :- मोक्ष तो सब कर्मोंसे रहित अपना ही स्वभाव है; अपनेको सब कर्मोंसे रहित होना है इसलिये यह भी रागभाव ज्ञानीके नहीं होता है, यदि चारित्र-मोहका उदयरूप राग हो तो उस रागको भी बंधका कारण जानकर रोगके समान छोड़ना चाहे तो वह ज्ञानी है ही, और इस रागभावको भला समझकर प्राप्त करता है तो अज्ञानी है। आत्माका स्वभाव सब रागादिकोंसे रहित है उसको इसने नहीं जाना, इसप्रकार रागभावको मोक्षका कारण और अच्छा समझकर करते हैं उसका निषेध है।।५५।।

ગાથા-૫૫ ઉપર પ્રવચન

'आगे कहते हैं कि जैसे परद्रव्यमें रागभाव होता है वैसे मोक्षके निमित्त भी राग हो तो वह राग भी आस्रवका कारण है, उसे भी ज्ञानी नहीं करता है :-'

आसवहेदू य तहा भावं मोक्खस्स कारणं हवदि।
सो तेण दु अण्णाणी आदसहावा दु विवरीदु।।५५।।

अर्थ :- 'जैसे परद्रव्यमें रागको कर्मबंधका कारण पहिले कहा... ' પરવસ્તુમાં રાગ કર્મબંધનું કારણ છે. ભગવાનઆત્મા સ્વભાવ ચૈતન્ય આનંદ, એનો આશ્રય કરીને જે નિર્જરા થાય એ પરદ્રવ્યનો આશ્રય કરીને બંધ થાય. આહાહા..! ચૈતન્ય ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનો પિંડ પ્રભુ છે એનું અવલંબન લેતાં તો શુદ્ધતા પ્રગટે. પરદ્રવ્યનું અવલંબનનો

આશ્રય કરે તો અશુદ્ધતા પ્રગટે. અને એ અશુદ્ધતા પ્રગટે એને સારી જાણે એ અજ્ઞાન છે. સમજાણું કાંઈ?

અર્થ :- '**જૈસે પરદ્રવ્યમેં રાગકો કર્મબંધકા કારણ પહિલે કહા વૈસે હી રાગભાવ યદિ મોક્ષકે નિમિત્ત ભી હો તો આસ્રવકા હી કારણ હૈ,...**' ઇચ્છા ઉઠે કે મોક્ષ થાય ને આ થાય તે આસ્રવનું કારણ છે. ગાથા નથી પેલી? બોહિલાભં. કમ્મખહો.. દુઃખનો ક્ષય થાઓ, કર્મનો ક્ષય થાઓ, સમાધિ મરણ થાઓ. બોધિ લાભ આવે છે. એ તો એક ભાવના છે. સમજાય છે? પણ વિકલ્પથી એને એમ કરે કે આ થાય તો આનાથી થાય, આનાથી થાય. વિકલ્પથી મોક્ષ થાય. મોક્ષની તીવ્ર ઇચ્છા કરીએ તો મોક્ષ થાય. એ તો અજ્ઞાન છે.

મુમુક્ષુ :- લગની... લગની.

ઉત્તર :- લગની શેની? આત્માની લગની.

મુમુક્ષુ :- મોક્ષનો તીવ્ર રાગ હોવો જોઈએ ને?

ઉત્તર :- ના, ના, ના. મોક્ષ તો પર્યાય છે. પર્યાયનો રાગ કેમ? આત્મદ્રવ્ય જે જ્ઞાયકમૂર્તિ છે તેની અંદર લગની લાગવી જોઈએ. ત્યારે એને સાધ્યમાં મોક્ષ છે એમ કહેવામાં આવે. ધ્યેયમાં દ્રવ્ય છે ત્યારે સાધ્યમાં મોક્ષ છે એમ કહેવામાં આવે. સાધક-સાધ્ય કીધું ને? ઉપાય-ઉપેય નથી કીધું? ઉપેય મોક્ષ તે સાધ્ય છે, ઉપાય તે કારણ છે. દ્રવ્યનું ધ્યેય છે એને. જેને એકલી પર્યાયનું ધ્યેય છે એને તો દ્રવ્યની ખબર નથી. આહાહા..! બહુ ઝીણી વાતું, ભાઈ! મોક્ષની પર્યાય પ્રગટ કરવી એ ધ્યેય છે, સાધ્ય છે. પણ એ થાય ક્યાંથી? એ પર્યાય મોક્ષના માર્ગની પર્યાયથી પણ એ ધ્યેય થાતું નથી. અંદરનો દ્રવ્યસ્વભાવ છે એનો આશ્રય લેતાં મોક્ષ થાય છે. આહાહા..!

'**રાગ ભાવ યદિ મોક્ષકે ભી હો તો આસ્રવકા હી કારણ હૈ...**' આહાહા..! મોક્ષ અધિકાર-મોક્ષપાહુડ છે ને. '**કર્મકા બંધ હી કરતા હૈ,...**' કર્મનું બંધન કરે. મોક્ષનો રાગ-ઇચ્છા કરે તો બંધન થાય. આહાહા..! '**ઈસ કારણસે જો મોક્ષકો પરદ્રવ્યકી તરહ ઈષ્ટ માનકર...**' પર્યાય ઈષ્ટ છે, પ્રિય ઈષ્ટ છે. આમ તો 'પ્રવચનસાર'માં કહ્યું નથી? અનિષ્ટનો નાશ કર્યો અને ઈષ્ટની પ્રાપ્તિ કરી. ઈષ્ટ એટલે પૂર્ણ નિર્મળ પર્યાયની પ્રાપ્તિ થઈ. અનિષ્ટનો નાશ થયો. એ તો એક વસ્તુનું સ્વરૂપ જણાવ્યું. પણ એને જ ઈષ્ટ માનીને રાગ કરે કે આ ઠીક છે, સમજાણું કાંઈ? તો પર્યાયબુદ્ધિ થઈ. આહાહા..! આ તો બધો અટપટો માર્ગ છે. 'ભીખુભાઈ'! ન્યાં ક્યાંય હતો નહિ. આહાહા..!

'**ઈસ કારણસે જો મોક્ષકો પરદ્રવ્યકી તરહ ઈષ્ટ માનકર વૈસે હી રાગભાવ કરતા હૈ તો વહ જીવ મુનિ ભી અજ્ઞાની હૈ...**' જોયું! અજ્ઞાની છે એમ કીધું. અહીંયા તો આત્મા ચિદાનંદ ભગવાન, જેમાં સિદ્ધની પર્યાયો પણ અનંતી પડી છે અંદર. એ દ્રવ્યને જેણે કબજે લીધું એને મોક્ષ થયા વિના રહેશે જ નહિ. મોક્ષની ઇચ્છા નથી. એમાં બહુ આવે છે, ભાઈ! 'દ્રવ્યદૃષ્ટિ પ્રકાશ'માં. અમારે તો મોક્ષ પણ કરવો નથી અને કેવળજ્ઞાન પણ જોઈતું નથી. એ

તો થઈ જશે. આનંદ જોઈએ. 'દ્રવ્યદૃષ્ટિ પ્રકાશ' 'પાટનીજી'! જોયું ને? એમાંથી આ મોટા વાંધા ઉઠ્યા છે ને. 'જ્ઞાનચંદજી'નો કાગળ હતો. 'દ્રવ્યદૃષ્ટિ પ્રકાશ' નિશ્ચયાભાસ છે એવું બહાર પાડો તો અમે આવીએ. તમારા 'જ્ઞાનચંદજી'. મુંબઈમાં હતા ને? કલકત્તા? દિલ્હી હતા, દિલ્હી, હોં! ... પત્ર આવ્યો છે. નિશ્ચયાભાસી ઠરાવો. અરે..! તારે શું કામ છે? સત્ય તો ડગે નહીં. એ તો એને દ્રવ્યના ધ્યેયનું બહુ જોર છે એથી એમાં બહાર આવી ગયું છે. એને કાંઈ ઉપદેશ કરવો નહોતો, બીજાને સમજાવવું નહોતું. આવી ગયું છે અંદરથી.

મુમુક્ષુ :- શુભાશુભ ભાવથી નુકશાન નથી.

ઉત્તર :- એ બીજી વાત છે. એ તો ધ્રુવને નુકશાન નથી એમ કહે છે. ધ્રુવ જે છે એ તો શુભાશુભ ભાવ હોય તોપણ નુકશાન નથી અને કેવળજ્ઞાન થાય તો ધ્રુવને લાભ નથી. બીજી વાત છે એ તો. સદૃશ ધ્રુવ ચિદ્ઘન જે છે એ તો એવું ને એવું છે. ભલે અક્ષરના અનંતમા ભાગનો ઉઘાડ હો તો એમાં કાંઈ ધ્રુવને નુકશાન નથી અને કેવળજ્ઞાન થઈ જાય તો ધ્રુવને લાભ થાય એમ નથી. ધ્રુવ તો ધ્રુવ જ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? માણસની દૃષ્ટિ ફેરે એના અર્થ ફરે ને. ફેર પડે છે. .. દ્રવ્ય ઉપરના જોરને લઈને આ બધું આવે છે. પર્યાય ધ્યાન કરે તો કરો એ કોણ બોલે છે? એ તો પર્યાય જાણે છે. મૈં કિસકા ધ્યાન કરું? પર્યાય મેરા ધ્યાન કરો તો કરો. પણ એ કોણ જાણે છે? હેં! પર્યાય જાણે છે કે ધ્રુવ?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- પણ એ એમાં આવી જ ગઈ અંદર. ૩૨૦માં આવી ગયું ને? જીવ બંધ-મોક્ષ કરતો નથી. પણ ઈ કોણ જાણે છે? પર્યાય. જીવ જે છે એ ઉપજતો પણ નથી, વ્યય થતો નથી. પર્યાયમાં આવતો જ નથી. ઈ પર્યાયને દ્રવ્ય કરતું નથી. પણ ઈ કોણ જાણે છે? જ્ઞાનપર્યાય જાણે છે કે દ્રવ્ય જાણે છે? આહાહા..! ૩૨૦માં ઘણું આવી ગયું. ૩૨૦ ગાથા, 'જયસેનાચાર્યદેવ'ની (ટીકા). આપણે વંચાઈ ગયું છે. આ તો ભાઈ મધ્યસ્થ જીવ હોય એને સત્ય સમજવું હોય એની વાત છે. કોઈ પક્ષ રાખીને મારી વાત સિદ્ધ થાય આમ, ... એ વસ્તુ નથી આ.

'ક્યોંકિ વહ આત્મસ્વભાવસે વિપરીત હૈ,...' મોક્ષ થાય એમ રાગ કરે અને રાગમાં ઠીક માને તો એ તો આત્મસ્વભાવથી વિપરીત માન્યતા થઈ. આહાહા..! એમ કે આપણે મોક્ષની ઈચ્છા કરીએ તો મોક્ષ ઝટ આવે-જલ્દી આવે. એમ નથી. ઈચ્છા તો રાગ છે. રાગ કરવાથી મોક્ષ જલ્દી આવે? કે રાગ છોડવાથી આવે? **'અપને આત્મસ્વભાવકો નહીં જાના હૈ.'** લ્યો. ભગવાનઆત્માનો સ્વભાવ એ રાગથી રહિત છે. તો રાગ કરતાં આત્માનો સ્વભાવ પ્રગટ થાય એવું એ સ્વરૂપ છે નહિ. આહાહા..! એનો ભાવાર્થ કહેશે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

પ્રવચન નં. ૮૪, ગાથા-૫૫-૫૬, ગુરુવાર, ભાદરવા સુદ ૧૦, તા.૧૦-૯-૭૦

આજે દસલક્ષણી પર્વના ધર્મનો છઠ્ઠો દિવસ છે. ઉત્તમ સંયમ. હૈ તો દસોં બોલ ચારિત્રકા આરાધનકા હૈ. લેકિન ભેદ કરકે એક-એકકા વિશેષ વર્ણન કિયા. ઉત્તમ સંયમ. (કાર્તિકિયાનુપ્રેક્ષા) ૩૯૯ ગાથા. પાનું ગમે તે હો.

जो जीवरक्खणपरो, गमणागमणादिसव्वकज्जेसु।
तणछेदं पि ण इच्छदि, संजमधम्मो हवे तस्स।।३९९।।

આચાર્ય મહારાજે સંયમકી બહુત સૂક્ષ્મતાકા વર્ણન કિયા હૈ. જૈસા ગુજરાતીમેં ચલે ઐસા ...

અન્વયાર્થ :- '**જો મુનિ જીવોંકી રક્ષામેં તત્પર હોતા હુઆ...**' પરકી રક્ષા કર સકતે હૈં ઐસા નહીં. લેકિન પરકો દુઃખ ન દેના ઐસા વિકલ્પ નહીં કરના, દુઃખ દેનેકા વિકલ્પ નહીં કરના ઉસકા નામ છકાયકે જીવકી રક્ષા કહનેમેં આતા હૈ. ઔર '**गमणागमणादिसव्वकज्जेस**' જાના-આના હો, '**ગમન-આગમન આદિ સબ કાર્યોંમેં...**' '**तणछेदं पि ण इच्छदि**' દેખો! યહાં આચાર્ય (કહતે હૈં), ધર્માત્મા સંયમી મુનિ ઈસકો કહતે હૈં કિ જિસકો તૃણ છેદન કરનેકી ભી વૃત્તિ નહીં. તૃણ છેદન કર સકતે નહીં વહ તો પહલે અભિપ્રાયમેં ગયા. સમજમેં આયા? એક તિનકેકા દો ટુકડા ભી કર સકે ઐસી આત્મામેં શક્તિ નહીં હૈ. તૃણકા ટુકડા નહીં કર સકતા? છિલકેકા. યે સબ કામ કરતે હૈં ન? રોટીકા ટુકડા કરતા હૈ, દાલ-ભાત લેતા હૈ, ઐસા કરતા હૈ. એ સેઠ! ગજબ બાત હૈ!

યહ શબ્દ તીન જગહ ખોજા. 'શ્રીમદ્'મેં આતા હૈ ન? 'શ્રીમદ્'મેં દો જગહ આતા હૈ. ઈસમેં સે ઢૂંઢા. 'શ્રીમદ્'કી શૈલી અમુક શૈલીસે બાત કરતે હૈં. ... હૈ ન? સ્વામી 'કાર્તિકિયાનુપ્રેક્ષા' પઢા હૈ. 'કાર્તિકિયાનુપ્રેક્ષા' ઉનકે હાથ આયા હૈ. ફિર લીખતે હૈં, દેખો! ૧૯૨ પૃષ્ઠ પર હૈ. એક તિનકેકે દો ટુકડે કરનેકી હમારેમેં શક્તિ નહીં હૈ. તણખલા સમજે તિનકા, તિનકા. વહ બાત શ્રદ્ધાકી હૈ. એક તિનકેકે દો ટુકડે કરનેકી શક્તિ ભી હમારેમેં નહીં હૈ. એય..!

મુમુક્ષુ :- બાહરમેં.

ઉત્તર :- બાહરમેં હૈ ક્યા? આત્મામેં એક તિનકેકે દો ટુકડે કરનેકી શક્તિ હૈ હી નહીં. વહ તો પર ચીજ હૈ. આત્મા એક તિનકેકા દો ટુકડા કર સકતા નહીં. વહ તો જડકી પર્યાય હૈ. 'શોભાલાલજી'! અભી તક તો દોનોં સેઠને કિયા ન? વહ એક બાત હૈ ઔર દૂસરી બાત હૈ. ૨૩૪ પૃષ્ઠ પર. વહ મૈં ખોજ રહા થા. ક્યા (કહતે હૈં)? યહાં ચલતી હૈ વહ બાત હૈ. એકબાર એક તિનકે કે દો ટુકડે કરનેકી ક્રિયા કરનેકી શક્તિ ભી ઉપશમ હોગી તબ ઈશ્વરઈચ્છા હોગી વહ હોગા. ક્યા કહતે હૈં ઉસમેં? પહલે ઐસા કહા કિ તિનકેકા દો ટૂકડા નહીં કર સકતે. પીછે આયા કિ તિનકેકા દો ટૂકડા કર સકતે તો નહીં, લેકિન જો વૃત્તિ હૈ, કરનેકી વૃત્તિ હૈ વહ ભી ઉપશમકો પ્રાપ્ત હો ઉસકા નામ સંયમ હૈ.

ફિરસે કહતે હૈં. એક તિનકેકા દો ટુકડા તો કર સકતા નહીં. તીનકાલ તીનલોકમેં કોઈ

પ્રાણી. યહ બાત તો અભિપ્રાયકી હુઈ. અબ સંયમકી-સ્થિરતાકી બાત હૈ. એકબાર એક તિનકેકા દો ટુકડા કરનેકી શક્તિ ભી ઉપશમ હો.. દેખો! ક્યા કહતે હૈં? એક તિનકેકા દો ટુકડા કરનેકી વૃત્તિ, ઈચ્છા ભી ઉપશમકો પ્રાપ્ત હો. તિનકેકા ટુકડા કર સકતા નહીં, લેકિન વૃત્તિ ઉઠે કિ ઐસા કરું, અસ્થિરતા ભી ઉપશમ હો તબ બનનેવાલા હોગા બનેગા. ઈશ્વરઈચ્છા અનુસાર બનેગા.

મુમુક્ષુ :- ઉપશમકો પ્રાપ્ત હો માને?

ઉત્તર :- .. વૃત્તિકા છેદ હો જાયે. તિનકેકા દો ટુકડા કરનેકી શક્તિ તો હૈ નહીં, કર સકતે તો હૈ નહીં, લેકિન તિકનેકા દો ટુકડા કરનેકી વૃત્તિ ઉઠતી હૈ વહ ભી શાંત હો તબ આત્માકી ઉપશમ સંયમ દશા પ્રગટ હોતી હૈ.

ફિર સે, ઉપશમ નામ ઠરના, શાંત હોના. ઈતની વૃત્તિ ભી નાશ હો જાયે. તિનકેકા દો ટુકડા કરનેકી વૃત્તિ હૈ, વૃત્તિ નામ ઈચ્છા, કર સકતા નહીં વહ તો પહલે કહા, લેકિન વૃત્તિ ઉઠતી હૈ. તો વહ વૃત્તિ ભી ઉપશમ હો જાયે, સ્વરૂપ કે ભાન અનુભવ સહિત, ઉસકા નામ સંયમ ઔર ઉસકા નામ ચારિત્ર કહનેમેં આતા હૈ. પહલે તો વહ કહા, તીન બોલ આયે હૈં. એક ઔર બોલ 'કાર્તિકિયાનુપ્રેક્ષા'મેં આતા હૈ ન? ભાઈ! પીછે હૈ.

સમ્યગ્દૃષ્ટિ જબતક અપનેમેં કમ શક્તિ હૈ ઔર કેવલજ્ઞાન નહીં હૈ તો અપની પર્યાયમેં તિનકે સમાન માનતે હૈં. તિનકા સમાન માનતે હૈં. ઉસમેં હૈ લેકિન હાથ નહીં આયા. ૩૧૩? દેખો! સ્વામી કાર્તિકિયકી ૩૧૩વીં ગાથા હૈ.

जो ण य कुव्वदि गव्वं, पुत्त-कलत्ताइसव्वअत्थेसु।
उवसमभावे भावदि, अप्पाणं मुणदि तिणमित्तं।।३१३।।

સમજમેં આયા? યે તો તૃણ શબ્દમેં સે ખ્યાલ આયા. એક તો તૃણમાત્રકી વૃત્તિ ઉઠતી હૈ, તૃણમાત્રકા છેદ તો આત્મા કર સકતા નહીં, ટુકડા કર સકતા નહીં. એ.. 'પોપટભાઈ'! તો લાદી-બાદીકા ક્યા કર સકતા હૈ? સોનગઢમેં ઐસા નહીં, સેઠ કહતે હૈં ન. સમજમેં આયા? 'પ્રવચનસાર'કી ગાથા કહી થી ન? ભાઈ! શુભકર્મ ઔર શુભફલ. વહ બાત ભાઈકો યાદ આયી થી કિ 'પ્રવચનસાર'મેં કહા હૈ. હૈ 'પ્રવચનસાર' મેં. ભાઈને કલ પૂછા થા.

યહાં તો ઈતના લેના હૈ કિ ઓહો..! આચાર્યને એક તૃણમાત્ર કે અર્થમેં ક્યા લિયા? કિ તૃણમાત્રકા છેદ-દો ટુકડા તો કર સકતા નહીં. વહ તો તીનકાલમેં અજ્ઞાની યા જ્ઞાની કોઈ કર સકતા નહીં. બીડી બનાના આત્મા નહીં કર સકતા ઐસા કહતે હૈં.

મુમુક્ષુ :- પરમેં જાતા હૈ.

ઉત્તર :- પરમેં જાતા હૈ? ચીજકો ભેજતે હૈં ન? બંદરકો યે ચીજ વહાં લે જાઓ. વહ તો કહતે હૈં કિ વૃત્તિ હોતી હૈ, લેકિન ઉસસે વહ કામ નહીં હોતા. યહાં તો કહતે હૈં કિ વહ વૃત્તિ ભી ઉપશમ હો જાઓ. પરકા તો હમ નહી કર સકતે, લેકિન ઐસી જો વૃત્તિ ઉઠતી હૈ વહ શાંત હો જાઓ, નાશ હો જાઓ. હમ તો આત્મા જ્ઞાતા-દૃષ્ટા આનંદમેં હૈં. આહાહા..! ભૈયા! ઐસી બાત હૈ. પૈસે-બૈસે કમા નહીં સકતા ઐસા કહતે હૈં.

મુમુક્ષુ :- પરમેં સબમેં યહી બાત હૈ.

ઉત્તર :- પરકી કોઈ ભી ચીજકા દો કામ યા ટુકડા, કાર્ય આદિ કર સકતા નહીં. એક બાત. વહ તો સમ્યગ્દર્શનમેં ગયા. દૂસરી બાત, ઉસકા કામ કરને કી જો વૃત્તિ ઉઠતી હૈ, વૃત્તિ-ઈચ્છા, વહ ઈચ્છા ભી શાંત હો જાઓ. મેરેમેં વહ ઈચ્છા નહીં. વીતરાગભાવ હમારા પ્રગટ હો, ઈચ્છા શાંત હો જાઓ, ઉસકા નામ સંયમ ઔર શાંતિ હૈ. ૩૧૩ 'કાર્તિકિયાનુપ્રેક્ષા'મેં હૈ. વહાં હૈ ન? તુમકો દિયા હૈ. ૩૧૩ હૈ. ટુકડા નહીં કર સકતા, વહ 'શ્રીમદ્' મેં હૈ.

કહતે હૈં ન, ૧૯૨ (પૃષ્ઠ) પર વહ આયા થા કિ એક તિનકેકા દો ટુકડા કરનેકી શક્તિ ભી હમારી નહીં હૈ. હમારેમેં દો ટુકડા કરનેકી, સબ્જીકા દો ટુકડા કરનેકી, રોટીકે દો ટુકડા કરનેકી, શીશપેન ઉઠાકર લિખને કી હમારેમેં શક્તિ નહીં હૈ. વહ શ્રદ્ધા ઔર જ્ઞાનકી બાત કહી. 'પ્રકાશદાસજી'! પહલે સુના થા? કરો.. કરો.. કરો. ક્યા કરો? ભગવાન! તેરી ચીજ ક્યા હૈ? તેરી ચીજમેં તિનકેકા દો ટુકડા કરના, ઐસી શક્તિતેરે મેં હૈ હી નહીં. ક્યોંકિ પરકા કાર્ય કરનેકી શક્તિ હૈ? અપના કાર્ય કરનેકી શક્તિ હૈ.

મુમુક્ષુ :- બાહરમેં કુછ કર હી નહીં સકતા.

ઉત્તર :- કર હી નહીં સકતા તીનકાલમેં. હાથ ઐસા, ઉંગલી ઐસી આત્મા કર સકતા હી નહીં તીનકાલમેં. વહ તો ઉસકે કારણસે હોતા હૈ, જડકે કારણસે. આહાહા..!

યહાં તો દૂસરી બાત લી. યહાં જો કહના હૈ વહ, યહાં જો આચાર્યકો કહના હૈ વહ યહાં લિયા હૈ કિ એકબાર તિનકેકા દો ટુકડા કરનેકી ક્રિયા કરનેકી, વૃત્તિ ઉઠે કે મૈં (ઐસા કરું), વહ વૃત્તિ ભી ઉપશમ હો, ઈશ્વરઈચ્છા હોગી વહ હોગા.

મુમુક્ષુ :- કૌનસે શાસ્ત્રમેં હૈ?

ઉત્તર :- 'શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર'મેં હૈ.

યહાં અપને વહ આયા, દેખો! '**तणछेदं पि ण इच्छदि**' વહ વૃત્તિકી બાત હૈ. તૃણકા છેદ-ટૂકડા કર સકતા નહીં વહ તો શ્રદ્ધાકી બાત હુઈ. સમજમેં આયા? શ્રદ્ધામેં જ્ઞાનીકો-સમકિતીકો એક તિનકેકા દો ટૂકડા, તિલકા છિલકા, છિલકા હોતા હૈ ન? ઉસ છિલકેકા દો ટુકડા કર સકે ઐસી આત્મામેં તાકત નહીં હૈ. તિલ મેં ક્યા તાકત લગતી હૈ? વહ તો ઉસકે કારણસે હોતા હૈ. હોં! ઔર અપનેમેં જો કોઈ તિનકા છેદને કી વૃત્તિ-ઈચ્છા ઉઠતી હૈ વહ '**तणछेदं पि ण इच्छदि**'. આચાર્ય મહારાજ 'સ્વામી કાર્તિકેય' કહતે હૈં કિ હમ સમ્યગ્દષ્ટિ તો હૈં, સમ્યગ્જ્ઞાની તો હૈં, પરકા કામ કર સકતે હૈં ઐસા તો હમ માનતે નહીં. કિસીકો ઉપદેશ દે સકતે હૈં, કિસીકા ભલા કર સકતે હૈં, કિસીકી મદદ કર સકતે હૈં, ઐસી શક્તિ તો હમારેમેં હૈ હી નહીં. સમજમેં આયા? ઈસકે અતિરિક્ત સંયમ કિસકો કહતે હૈં? '**तणछेदं पि ण इच्छदि**' તિનકેકો છેદના કભી નહીં ચાહતા હૈ. વહ ઈચ્છામાત્ર નાશ હો જાઓ. દૂસરે કામ તો ક્યા, લેકિન તિનકેકા છેદ કરનેકી વૃત્તિ ઉઠતી હૈ (વહ ભી) શાંત હો જાઓ, શાંત હો જાઓ. હમેં વહ નહીં હો. આહાહા..! 'ભગવાનજીભાઈ'! યે સબ કામ કરતે હૈં ન? યે 'ભગવાનજીભાઈ' વહાં થાણામેં કરતે હૈં, યે સાગરમેં કરતે હૈં.

મુમુક્ષુ :- રાગ કરતા હૈ.

ઉત્તર :- કહતે હૈં કિ જો રાગકી વૃત્તિ ઉઠતી હૈ, દૂસરે કામકી તો નહીં, લડાઈકી, ભોગકી તો નહીં, લેકિન તિનકેકે દો ટુકડા કરનેકી વૃત્તિ ઉઠતી હૈ વહ શાંત હો જાઓ. હમ તો વીતરાગસ્વભાવ હૈ, ઐસા કહતે હૈં.

મુમુક્ષુ :- ...સરાગ સંયમ હુવા?

ઉત્તર :- વહ બાદ મેં આયેગા. વહ છ કાયમેં આયા.

મુમુક્ષુ :- કષાયકી બાત હૈ ન. સમયસારમેં વેદ્યવેદકભાવ આયા હૈ ન?

ઉત્તર :- વહ દૂસરી (બાત હૈ). વહ તો ઈચ્છા હોતી નહીં. યહાં તો ઈચ્છા હોતી હૈ વહ શાંત હો જાઓ. ક્યોંકિ ઈચ્છા અસંયમભાવ હૈ. ઈચ્છા માત્ર અસંયમ ભાવ હૈ. 'ક્યા ઈચ્છત ખોવત હૈ, હૈ ઈચ્છા દુઃખ મૂલ'. 'જયકુમારજી'! આહાહા..! ભગવાન! દેખો ન! આચાર્યને ગજબ કામ કિયા હૈ! દિગંબર આચાર્યોને... ઓહોહો..! ઐસી બાત સુનને નહીં મિલે ઐસી બાત હૈ. એ.. 'પોપટભાઈ'! મુજે તો તિનકેકા યાદ આયા થા. દો પત્ર નિકલે. લિખા હોતા હૈ ન. ઢૂંઢને ગયે થે, તિનકેકા દો ટુકડા નહીં કર સકતા, વહ. તો નિકલે દો. બરાબર બાત હૈ. ઐસી ઉસકી-'શ્રીમદ્'કી સૂક્ષ્મ બુદ્ધિ થી. ઉસ વક્ત ઉસકા ક્ષયોપશમ ઈતના થા ઔર આત્માકા નિર્વિકલ્પ આરાધન ભી બહુત થા. સમજમેં આયા? લોગ બાહર સે દેખે ઉસે સમજમેં નહીં આતા. શ્વેતાંબર દિગંબરકી કુછ સ્પષ્ટ બાત બાહર આયી નહીં. લેકિન ઉસકે આરાધનમેં તો બરાબર થે. આરાધન કરકે વહ તો ચલે ગયે. સમજમેં આયા? યે દેખો ન એક બાત.

૧૯૨ પૃષ્ઠ પર ઉસને વહ કહા. તૃણ છેદન કરનેકી શક્તિ ભી હમારી નહીં હૈ. ઉસકા અર્થ પરકા ટુકડા ભી નહીં કર સકતે, ઐસા હમારા આત્માકા સ્વભાવ હૈ. દૂસરા, ઐસે તિનકેકે (દો ટૂકડે) કરનેકી વૃત્તિ ઉઠતી હૈ, ભલે કર નહીં સકતા, મૈં ઐસા કરું ઐસી વૃત્તિ શાંત હો જાઓ. વહ યે સંયમ કી બાત હૈ. સેઠ! ઓહો..!

'તૃણકા છેદ માત્ર ભી નહીં ચાહતા હૈ, નહીં કરતા હૈ ઉસ મુનિકે સંયમધર્મ હોતા હૈ.' લો. **'છ પ્રકારકા કહા ગયા હૈ-ઈન્દ્રિય મનકા વશ કરના ઔર છહકાયકે જીવોંકી રક્ષા કરના. વહ તો સંયમભાવ સો યહાં મુનિકે આહાર વિહાર કરનેમેં ગમન આગમન આદિકા કામ પડતા હૈ તો ઉન કાર્યોંમે ઐસે પરિણામ રહતે હૈં કિ મૈં તૃણમાત્રકા ભી છેદ ન કરું,...'** આહાહા..! ઈતના સંયમ અપનેમેં નમન હો ગયા હૈ. સ્થિર.. સ્થિર.. સ્થિર. સમજમેં આયા? ઔર **'મેરે નિમિત્તસે કિસીકા અહિત ન હો, ઐસે યત્નરૂપ પ્રવર્તતા હૈ, જીવદયામેં હી તત્પર રહતા હૈ.'** લો, ઈતના લિયા. બાકી બાત વિશેષ કરતે હૈં.

અબ અપને ચલતા હૈ વહ. ક્યા ચલતા હૈ? ૫૫ ગાથા, અષ્ટપાહુડ. સમજમેં આયા? દ્રવ્ય.. દ્રવ્ય બહુત યાદ આતા હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા..! કહતે હૈં. ૫૫ ગાથાકા ઉપોદ્ઘાત. **'આગે કહતે હૈં કિ જૈસે પરદ્રવ્યમેં રાગભાવ હોતા હૈ વૈસે મોક્ષકે નિમિત્ત ભી રાગ હો તો વહ રાગ ભી આસ્રવકા કારણ હૈ,...'** આહાહા..! જૈસે પરદ્રવ્યકે આશ્રયસે વિકલ્પ ઉઠતા હૈ, રાગ વહ આસ્રવ હૈ, લેકિન મોક્ષકી ઈચ્છા, મોક્ષ ભી એક પર્યાય હૈ ઔર એક ન્યાયસે પરપદાર્થ હૈ, ઉસકી ભી ઈચ્છા આસ્રવકા કારણ હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા?

કહાં લે જાતે હૈં? દેખો! ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય' મોક્ષપાહુડકી ૫૫ ગાથામેં યહ કહતે હૈં. આહા!

ભગવાન! તુજે મોક્ષ કે નિમિત્ત ભી રાગ હો તો વહ ભી આસ્રવકા કારણ હૈ. એ..! 'પ્રકાશદાસજી'! મહાવ્રતકા વિકલ્પ તો આસ્રવ હૈ ઔર મેરા મોક્ષ હો ઐસી ઇચ્છા વહ ભી આસ્રવ હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા?

आसवहेदू य तहा भावं मोक्खस्स कारणं हवदि।

सो तेण दु अण्णाणी आदसहावा दु विवरीदु।।५५।।

અર્થ :- 'જૈસે પરદ્રવ્યમેં રાગકો કર્મબંધકા કારણ પહિલે કહા...' દેખો! આહા..! અપને દ્રવ્યકી શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ઔર ભાવનાકે સિવાય કોઈ ભી પરદ્રવ્ય ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર હો, ઉસકા આશ્રય કરના (બંધકા કારણ હૈ). ઉસકી અનંત બૈર પૂજાકી. ભગવાનકે સમવસરણમેં અનંત બૈર મણિરત્નકા દીપક, હીરેકા થાલ, કલ્પવૃક્ષકે ફૂલ (લેકર) જય ભગવાન (કિયા). સમજમેં આયા? લેકિન વહ તો રાગ થા, પુણ્ય થા, ધર્મ નહીં. સમજમેં આયા? ભૈયા! આપકા કલ પ્રશ્ન થા ન? ૪૯ ભવકા. કહતે હૈં કિ સમ્મેદશીખરકા દર્શન (તો ઠીક), સાક્ષાત સમવસરણમેં ભગવાનકા દર્શન અનંત બૈર કિયા. 'પરમાત્મપ્રકાશ'મેં લિયા હૈ, ભવેભવે પૂજિયો. ભાઈ આતા હૈ ન? ભવ-ભવમેં ભગવાનકો પૂજા. ભગવાન તો પરદ્રવ્ય હૈ. ઉસકી ભક્તિ, ઉસકી સ્તવના, ઉસકા આશ્રય તો સબ રાગકા કારણ હૈ. ભવકે અભાવકા કારણ વહ ચીજ હૈ નહીં. આહાહા..! ગજબ બાત હૈ! વીતરાગ જૈનદર્શન પરમાત્મા સર્વજ્ઞને કહા, હાં! આહા..! અલૌકિક માર્ગ હૈ, બાપૂ! સાધારણ કાયરકા કામ નહીં. કાયર તો સુનકર અંદરસે કાંપ ઉઠે. અરે..! યે! એ.. 'હિંમતભાઈ'! યે મંદિરકા આશ્રય કરે તો પુણ્યભાવ હોતા હૈ, ઐસા કહતે હૈં. સંવર-બંવર ધર્મ નહીં. આહાહા..! હો, અશુભસે બચનેકો ભાવ હોતા હૈ, લેકિન હૈ બંધકા કારણ. આહાહા..!

તીનલોકકે નાથ સમવસરણમેં સાક્ષાત્ કેવલજ્ઞાની બિરાજતે હોં. ૩૪ અતિશય સહિત. ગણધરોં, સિંહ ઔર બાઘ, જંગલમેંસે સિંહ ઔર બાઘ સમવસરણમેં સુનનેકો આતે થે. વહાં ગયા ઔર આરતી ઉતારી. હીરેકા થાલ, મણિરત્નકા દીપક ઔર કલ્પવૃક્ષકા ફૂલ. જય પ્રભુ, જય નારાયણ.. જય નારાયણ (કિયા). જય જય નાથ પરમગુરુ હો. આતા હૈ, યે બોલતે હૈં. 'શ્રીચંદજી' બહુત બોલતે હૈં. અકેલે જબ હો તબ ... શુભભાવ હોતા હૈ દૂસરી બાત હૈ. વહ ક્રિયા હોતી હૈ ક્રિયા કે કારણસે. વહ પુદ્ગલકી ક્રિયા ઐસે હોતી હૈ, આત્માસે નહીં. વહ તો આયા કિ તિનકેકા દો ટુકડા કર સકતે નહીં. .. બજા સકતે નહીં, ઐસા કર સકતે હૈં, ઐસા તીનકાલમેં નહીં હૈ. સિર્ફ વૃત્તિ ઉઠતી હૈ શુભભાવ.

તીનલોકકે નાથ સમવસરણમેં બિરાજતે હૈં ઉસકી ભક્તિ, ઉસકી સ્તુતિ, ઉસકી સેવા, ઉસકા શ્રવણ કિયા. અનંત બૈર! એક ભવ નહીં ઘટા. આહાહા..! તો સમેદશીખરકે દર્શનસે ૪૯ ભવ (હી) હોંગે? કિસીને ગપ લગાયા હૈ. સમજમેં આયા? યહાં તો માર્ગ હૈ વૈસા હોગા. ગપ સમજે? ક્યા કહતે હૈં? ગપ કહતે હૈં ન? ગપ મારા હૈ. વીતરાગકી વાણી ઐસી નહીં. વીતરાગકી વાણી જિનવાણી વીતરાગભાવકા પોષણ કરતી હૈ. અપના સ્વદ્રવ્ય વીતરાગભાવસે ભરા હૈ, ઉસકા આશ્રય કરનેસે હી ભવકા અભાવ હોતા હૈ. બાકી તીનલોકકે

નાથ તીર્થંકરકા ભી આશ્રય કરનેસે ભવકા અભાવ હોતા નહીં. બડી કઠિન બાત. દેખો!

યહાં કહતે હૈં, '**જૈસે પરદ્રવ્યમેં રાગકો કર્મબંધકા કારણ પહિલે કહા વૈસે હી રાગભાવ યદિ મોક્ષકે નિમિત્ત ભી હો તો આસ્રવકા હી કારણ હૈ,...**' આહાહા..! મોક્ષ ભી એક પર્યાય હૈ ન? ઉસકી ઇચ્છા હો કિ મોક્ષ મુજે હો, વહ ઇચ્છા આસ્રવકા, બંધકા કારણ હૈ. આહાહા..! મોક્ષકી ઇચ્છા નહીં. ક્યા ઇચ્છાસે મોક્ષ મિલતા હૈ? ભગવાનઆત્મા મોક્ષસ્વરૂપ હૈ, ઉસમેં એકાગ્ર હોકર મોક્ષ હોતા હૈ. કોઈ ઇચ્છા હુઈ મોક્ષ કી વહ ભી આસ્રવકા, બંધકા કારણ હૈ. વીતરાગ ઐસા ફરમાવે. અજ્ઞાની ઐસા ફરમા સકતા નહીં. સમજમેં આયા? 'શોભાલાલજી'! 'શોભાલાલજી'કો બહુત ઉત્સાહ હૈ, હોં! આપસે ભી ઉસકા ઉત્સાહ બઢ ગયા હૈ. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- વહ ભી હો જાયેંગે.

ઉત્તર :- ધીરે-ધીરે હોગા. મૈં તો ઓળંભા (તાના) દેતા હૂં ન. 'તારાચંદજી' થે વે કહતે થે, 'તારાચંદજી' નહીં થે? 'શોભાલાલજી'કો ઉત્સાહ હૈ. યહ પહલે સમજો તો સહી કિ ક્યા ચીજ હૈ? યે સમજે બિના તેરા એક કદમ ભી સચ્ચા હોગા નહીં. ધૂલ-ધાણી કરે ક્યા? વ્રત કરે, તપ કરે ઔર મર જાય, સૂખ જાય ઉસમેં ક્યા હૈ?

સ્વદ્રવ્ય ભગવાનઆત્માકી એકાગ્રતાકી ભાવના વહી મોક્ષકા કારણ હૈ. બાકી પરદ્રવ્ય મોક્ષપર્યાય ભી એક ન્યાયસે તો અપને દ્રવ્યકી અપેક્ષાસે પર્યાયકો પરપદાર્થ-પરદ્રવ્ય કહનેમેં આયા હૈ ન? એ.. 'અમરચંદભાઈ'! આહા..! એ.. 'જયકુમારજી'! આહાહા..! 'એવો માર્ગ વીતરાગનો ભાખ્યો શ્રી ભગવાન'. સમવસરણકે મધ્ય 'સીમંધર' ભગવાન પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ મહાવિદેહક્ષેત્રમેં યહ કહતે હૈં. વર્તમાન મૌજૂદ હૈં. અહો..! કહતે હૈં કિ હમારા આશ્રય કરનેસે ભી તેરેકો તો આસ્રવ હોતા હૈ, નાથ! તેરા આશ્રય કરનેસે તુજે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર હોતા હૈ. 'પ્રકાશદાસજી'! યહાં કિસીકા પક્ષપાત હૈ કિ ઉસકો લગાઓ. ત્રિલોકનાથ ભગવાન પરમાત્મા હૈ ઉસકા આશ્રય કરો તો સંસારકા નાશ હોગા. નહીં. ઉસ ઓરકા ભક્તિ આદિકા ભાવ હૈ વહ તો વિકલ્પ હૈ, રાગ હૈ, શુભ હૈ. હો, દૂસરી બાત. લેકિન ઉસસે ભવકા અભાવ હો ઔર સમકિત હો ઉસકે આશ્રયસે ઔર ઉસકે આશ્રયસે સમ્યગ્જ્ઞાન હો, બિલકુલ નહીં. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- શુભભાવ હોતા હૈ, શુભભાવ હોતા હૈ, બંધકા કારણ. ભગવાનકે નામકા લાખ મંત્ર જપે, લાખ ક્રોડ જપે, અનંત જપે, સબ પુણ્ય ઔર આસ્રવ હૈ. ઉસમેં ધર્મ માને તો મિથ્યાદૃષ્ટિ મૂઢ હૈ.

મુમુક્ષુ :- અનુક્રમસે ઉસસે મોક્ષ હોગા.

ઉત્તર :- એ તો લખે ને. વહ તો સમ્યગ્દર્શન હૈ, શુભભાવ આયા હૈ તો અશુભ છોડકર આયા ઔર શુભ છોડકર શુદ્ધ હોગા ઐસા. ઉસસે ક્યા હોતા હૈ? ધૂલ. પરસે બિલકુલ કિંચિત્ ભી લાભ માને વહ મૂઢ મિથ્યાદૃષ્ટિ અજ્ઞાની હૈ. આચાર્ય તો વહાં તક કહતે હૈં કિ અભવિ જૈસા હૈ. સમજમેં આયા? ઐસી બાત હૈ. યહ તો વીતરાગમાર્ગ હૈ. યે કોઈ ઇચ્છા ઔર

રાગકા માર્ગ નહીં હૈ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ભૈયા! વહ તો દુ:ખ હૈ. સુખ હૈ કહાં? ધૂલ મેં સુખ હૈ? યે સબ પૈસેવાલે બૈઠે હૈં, દેખો! યે રહે. દો વહાં બૈઠે હૈં, દો યહાં બૈઠે હૈં. દેખો! ચાલીસ-ચાલીસ, પચાસ-પચાસ, સાંઠ-સાંઠ, સત્તર-સત્તર લાખ હૈં. પહાડા ગીનનેકા ધર્મ નહીં હૈ. ધૂલમેં ભી સુખ નહીં હૈ. શરીરમેં સુખ હૈ? ઈસ મિટ્ટીમેં? અભી એક વિચાર આયા થા. યુવાન શરીર હો, યુવાન. ઐસે ચલે. ચલનેકી ગતિ તેરી નહીં, ભગવાન! વહ તો જડકી હૈ. આહાહા..! યુવાન શરીર હો, બીસ વર્ષકા યુવાન. સમજે ન? રોગ આયા ન હો. ઐસા શરીર ... મેરા અવયવ દેખો. લેકિન અવયવ તેરા નહીં, વહ તો જડકા હૈ. તુમ ક્યા બતાના ચાહતે હો? કિ મૈં ઐસે યુવાનીવાલા હૂં, મૈં ઐસી યુવાનીવાલા હૂં. તુમ યુવાનીવાલે હો? યુવાની તો જડકી હૈ, શરીરકી હૈ. સમજમેં આયા? એય..! 'શોભાલાલજી'! યે તો અભી થોડા વિચાર આયા થા. યુવાન શરીર હો. કોઈ રોગ ઉત્પન્ન નહીં હુઆ હો. ફુટડી યુવાની ફટતી હો. જડકી, હોં! મિટ્ટીકી, ધૂલકી. ક્યા હૈ? વહ ક્રિયા તેરી નહીં. વહ ક્રિયા તેરી નહીં ઔર ઉસ ક્રિયામેં તુમ નહીં. આહા..! અરે..! જહાં તુમ હો વહાં દૂસરી ચીજ હૈ. ઐસે બાહરકી ચીજસે ભી અપના અધિકપના બતાના વહ મૂઢ હૈ, ઐસા કહતે હૈં. એ.. 'ભીખાભાઈ'! યહાં તો જો હૈ વહ આયેગા, દૂસરા કુછ નહીં આયેગા. આહા..!

પ્રભુ! તુમ કિસકો લેકર તેરી અધિકતા માનતા હૈ? હૈં! બડા હમારા શરીર, સુંદર શરીર, આંખ ઐસી, શરીર ઐસા, હાથ-પૈર ઐસા, કેલેકે સ્તંભ જૈસા. શાસ્ત્રમેં સબ આતા હૈ. કેલેકે સ્તંભ જૈસે પૈર. હાથ-કોમલ લતા જૈસે હાથ. ગરુડ જૈસા નાક, હીરન જૈસી આંખ, કુંડલ જૈસે કાન, મુખ ચંદ્રમાં કે જૈસા. ધૂલ હૈ, વહ તો મિટ્ટી હૈ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- લેકિન વહ તો આયા નહીં? તિનકેકા દો ટુકડા (નહીં કર સકતા). વહ મેરી ચીજ નહીં. આહા..! ભગવાન! ક્યા હૈ? એ.. 'નટુ'! 'નટુભાઈ' વહાં હમારી દુકાનમેં કામ કરતે થે. કર્તા-હર્તા થે. હોશિયાર કહલાતા હૈ. શરીર નિરોગી. તીનોમેં સે ઉસકા શરીર અચ્છા. બડા દસ-દસ, પંદ્રહ-પંદ્રહ લાખકા કામ. યહાં કહતે હૈં, કિસીકે ધ્યાન રખનેસે કુછ હોતા નહીં. એ.. 'નટુભાઈ'! એ.. 'છોટાભાઈ'! આહાહા..!

ભગવાન! તેરેમેં ચીજ હૈ વહ બતાના ચાહે તો તો યથાર્થ હૈ. લેકિન તેરેમેં જો ચીજ નહીં હૈ ઔર ઉસસે તૂ બતાના ચાહતા હૈ કિ મૈં ઉસમેં હૂં ઔર વહ ચીજ મેરી હૈ. આહાહા..! ભગવાન! ક્યા કહે? તેરી શાંતિકા ખૂન હોતા હૈ. સમજમેં આયા? ઓહોહો..! દેખો ન! આજ સંયમ અધિકારમેં ભી વહ તિનકેકા આયા. ઔર ઈસ અધિકારમેં ભી મોક્ષકી ઈચ્છા કરના વહ ભી આસ્રવ હૈ. ગજબ બાત હૈ ન! દિગંબર સંત મુનિઓં સનાતન કેવલજ્ઞાની પરમાત્માને જો કહા વહ પરંપરાસે ચલા આતા હૈ. ઉસમેં થોડી ભી ગડબડી ચલતી નહીં. સમજમેં આયા? આહાહા..!

કહતે હૈં, **'मोक्खस्स कारणं आसवहेदू'** મોક્ષકા કારણ શબ્દ હૈ ઉસકા અર્થ ઐસા કિયા. ટીકામેં ઐસા હૈ. મોક્ષ નિમિત્ત હો તો ભી આસ્રવકા કારણ હૈ. મોક્ષકે કારણ ભી રાગ હો,

વૃત્તિ હો કિ મોક્ષ હો તો ઠીક, મેરી પૂર્ણ પર્યાય પ્રગટ હો, (વહ તો) આસ્રવ હૈ, રાગ હૈ. આહાહા..! '**કર્મકા બંધ હી કરતા હૈ, ઈસ કારણસે...**' જિસ ભાવસે બંધ હો, ઉસ ભાવસે ભવકા અભાવ હો? સમજમેં આયા? ભગવાન! તેરા માર્ગ અલૌકિક હૈ. તેરા સ્વરૂપ આનંદ ઔર શાંતસે ભરા હૈ. ઉસકા આશ્રય કરતે હૈં તો સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ, ઉસકા આશ્રય કરતે હૈં તો સમ્યગ્જ્ઞાન હોતા હૈ, ઉસમેં સ્થિર હોતે હૈં તો ચારિત્ર હોતા હૈ, ઉસમેં સ્થિર હોતે હૈં તો શુક્લધ્યાન હોતા હૈ. ઔર ઉસમેં સ્થિર હોતે હૈં તો કેવલજ્ઞાન હોતા હૈ. બાકી બાહ્યકે, વિકલ્પકે ઔર પર્યાયકે આશ્રયસે ભી લાભ હોતા નહીં. આહા..! યહાં યહ કહતે હૈં, દેખો તો સહી! વાહ..! આચાર્યકી ભાષા સાદી હૈ લેકિન અંદર ભાવ (ગહરે હૈં). તેરી દૃષ્ટિ દ્રવ્યપર હોની ચાહિયે, ઐસા કહતે હૈં.

'**મોક્ષકો પરદ્રવ્યકી તરહ ઈષ્ટ માનકર...**' દેખો! મોક્ષકો ભી પરદ્રવ્યકી તરહ ઈષ્ટ માનકર. જૈસે શરીર ઈષ્ટ માને, સ્ત્રી ઈષ્ટ માને, પૈસા ઈષ્ટ માને ઐસે મોક્ષકો ભી '**પરદ્રવ્યકી તરહ ઈષ્ટ માનકર વૈસે હી રાગભાવ કરતા હૈ તો વહ જીવ મુનિ ભી અજ્ઞાની હૈ...**' દેખો! યહાં તો અજ્ઞાની લે લિયા. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- અજ્ઞાનીકી વ્યાખ્યા આયી.

ઉત્તર :- હૈ તો જ્ઞાની બનાને કો. લેકિન અજ્ઞાની કૈસા હોતા હૈ ઉસકા સાથમેં વર્ણન કરતે હૈં. મોક્ષકી ઈચ્છા ભી મુઝે હિતકર હૈ ઐસા માને તો વહ મુનિ મિથ્યાદૃષ્ટિ અજ્ઞાની હૈ. આહાહા..! અજ્ઞાની શબ્દ હૈ ન મૂલમેં? અજ્ઞાની હૈ. '**सो तेण दु अण्णाणी**'. મૂઢ હૈ, બરાબર હૈ. વહ તો એક હી હૈ.

અજ્ઞાની હૈ વહ કૈસા હૈ? '**આત્મસ્વભાવસે વિપરીત હૈ,...**' આહાહા..! ભગવાનઆત્માકા તો જ્ઞાતા-દૃષ્ટા, આનંદ ઔર વીતરાગસ્વભાવ હૈ. ઉસકે સિવા મોક્ષકી ઈચ્છામેં ભી લાભ હૈ ઐસા માને તો મુનિ ભી અજ્ઞાની મૂઢ મિથ્યાદૃષ્ટિ હો જાતા હૈ. આહાહા..! હૈ? 'પ્રકાશદાસજી'! પુસ્તક નહીં હૈ તુમ્હારે પાસ. હૈ? શબ્દ હૈ. હૈ ન? સમજમેં આયા?

યહાં તો પરમાત્મા સંત 'કુંદકુંદાચાર્ય' ઐસા ફરમાતે હૈં, પ્રભુ! તેરા સ્વભાવ પવિત્ર ઔર આનંદ હૈ, ઉસકી દૃષ્ટિ, ઉસકા જ્ઞાન ઔર ઉસમેં લીનતા વહીં મોક્ષકા માર્ગ હૈ. યહ મોક્ષપાહુડ ચલતા હૈ ન. ઔર ઈસકે સિવા મોક્ષકી પર્યાય ભી ઈષ્ટ માનકર રાગ કરે, ઉસે ઈષ્ટ માનકર રાગ કરે તો મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. આહા..! વાહ! કઠિન કામ. સાધારણ પ્રાણીકો તો 'વચનામૃત વીતરાગના પરમ શાંતરસ મૂળ, ઔષધ જે ભવરોગના કાયરને પ્રતિકૂળ'. ઐસા હોતા હૈ? ઐસા હોતા હૈ? એકાંત હૈ. સુન ન! એકાંત યા ફેકાંત તેરે ઘરપર રહા. સમજમેં આયા? ભગવાનઆત્મા અપને દ્રવ્યકી રુચિ છોડકર મોક્ષકી પર્યાયકી ઈચ્છા હુઈ ઉસમેં ભી રુચિ કર લે (તો વહ) મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. સમજમેં આયા?

'**આત્મસ્વભાવસે વિપરીત હૈ, ઉસને આત્મસ્વભાવકો નહીં જાના હૈ.**' દેખો! મોક્ષકી ઈચ્છામેં પ્રેમ હૈ, રુચિ હૈ તો વહ તો આસ્રવ હૈ. તો આસ્રવમેં પ્રેમ હુઆ. તો આત્માકા સ્વભાવ ક્યા હૈ ઉસને જાના નહીં. આહાહા..! લોગ શાસ્ત્રકા સ્વાધ્યાય નહીં કરતે હૈં. અપની દૃષ્ટિસે પઢે. ઉસમેં ઐસા હૈ, ઉસમેં ઐસા હૈ. દેખો! શુભભાવસે પરંપરા મોક્ષ કહા હૈ. લેકિન

કિસકી બાત કિસ અપેક્ષાસે કહી હૈ, સુન તો સહી. સમજ મેં આયા?

ભાવાર્થ :- **'મોક્ષ તો સર્વ કર્મસે રહિત અપના હી સ્વભાવ હૈ,...'** મોક્ષ તો વિકલ્પસે રહિત અપના નિર્મલ પૂર્ણ જ્ઞાનસ્વભાવ પૂર્ણ હોના વહ મોક્ષ હૈ. **'અપનેકો સબ કર્મોંસે રહિત હોના હૈ ઈસલિયે યહ ભી રાગભાવ જ્ઞાનીકે નહીં હોતા હૈ,...'** લો દેખો! આહા..! **'યદિ ચારિત્રમોહકા ઉદયરૂપ રાગ હો તો ઉસ રાગકો ભી બંધકા કારણ જાનકર રોગકે સમાન છોડના ચાહે...'** ઈચ્છા હો તો ભી ઉસે રોગ સમાન જાનકર છોડના ચાહે. ઉસસે લાભ હૈ ઐસા માને નહીં. 'જયચંદ્ર પંડિત'ને ભી ઠીક અર્થ કિયા હૈ. **'રાગકો ભી બંધકા કારણ જાનકર રોગકે સમાન છોડના ચાહે તો વહ જ્ઞાની હૈ હી,...'** રાગ તો ચારિત્રમોહકે કારણસે આતા હૈ. લેકિન ઉસમેં હિતબુદ્ધિ હો જાય ઔર આસ્રવસે મુજે લાભ-મોક્ષ હોગા, (તો) મૂઢ હોગા. જ્ઞાનીકો રાગ આતા હૈ લેકિન રાગકો રોગવત જાનતે હૈં. આહાહા..! એ.. 'ચંદ્રકાંતજી'! હિન્દુસ્તાનમેં સબકો જી લગાતે હૈં ન? અપને યહાં ભાઈ કહતે હૈં. આહાહા..! ઈસમેં કહાં પુત્ર ઔર પુત્રી રહા? આહાહા..!

'ઔર ઈસ રાગભાવકો ભલા સમઝકર પ્રાપ્ત કરતા હૈ તો અજ્ઞાની હૈ.' મોક્ષકી ઈચ્છા કો ભી ભલી જાને (તો) મિથ્યાદૃષ્ટિ અજ્ઞાની હૈ. આહાહા..! **'આત્માકા સ્વભાવ સબ રાગાદિકોંસે રહિત હૈ ઉસકો ઈસને નહીં જાના,...'** ભગવાનઆત્માકા સ્વભાવ તો રાગ ઔર ઈચ્છાસે રહિત હૈ. તો તૂને રાગકો ભલા જાના તો આત્માકા સ્વભાવ ભલા જાના નહીં. આહાહા..! ઐસે **'રાગભાવકો મોક્ષકા કારણ ઔર અચ્છા જાનકર કરતે હૈં ઉસકા નિષેધ હૈ.'** રાગકા ભી નિષેધ ઔર ભલા જાને ઉસકા ભી નિષેધ-દોનોંકા નિષેધ.

आगे कहते हैं कि जो कर्ममात्रसे ही सिद्धि मानता है उसने आत्मस्वभावको नहीं जाना है वह अज्ञानी है, जिनमतसे प्रतिकूल है :-

ગાથા-૫૬

जो कम्मजादमइओ सहावणाणस्स खंडदूसयरो।
सो तेण दु अण्णाणी जिणसासणदूसगो भणिदो।।५६।।

यः कर्मजातमतिकः स्वभावज्ञानस्य खंडदूषणकरः।
सः तेन तु अज्ञानी जिनशासनदूषकः भणितः।।५६।।

કર્મજ મતિક જે ખંડદૂષણકર સ્વભાવિક જ્ઞાનમાં,
તે જીવને અજ્ઞાની, જિનશાસન તણા દૂષક કહ્યા. ૫૬.

अर्थ :- जिसकी बुद्धि कर्मही में उत्पन्न होती है ऐसा पुरुष स्वभावज्ञान जो केवलज्ञान उसको खंडरूप दूषण करनेवाला है, इन्द्रियज्ञान खंडखंडरूप है, अपने-अपने विषयको जानता

है, जो जीव इतना मात्रही ज्ञानको मानता है इस कारणसे ऐसा माननेवाला अज्ञानी है जिनमतको दूषण करता है। (अपनेमें महादोष उत्पन्न करता है)

भावार्थ :– मीमांसक मतवाला कर्मवादी है, सर्वज्ञको नहीं मानता है, इन्द्रियज्ञानमात्र ही ज्ञानको मानता है, केवलज्ञानको नहीं मानता है, इसका यहाँ निषेध किया है, क्योंकि जिनमतमें आत्माका स्वभाव सबको जाननेवाला केवलज्ञानस्वरूप कहा है। परन्तु वह कर्मके निमित्तसे आच्छादित होकर इन्द्रियोंके द्वारा क्षयोपशमके निमित्तसे खंडरूप हुआ, खंड–खंड विषयोंको जानता है; (निज बलद्वारा) कर्मोंका नाश होने पर केवलज्ञान प्रगट होता है तब आत्मा सर्वज्ञ होता है, इसप्रकार मीमांसक मतवाला नहीं मानता है अतः वह अज्ञानी है, जिनमतसे प्रतिकूल है, कर्ममात्रमें ही उसकी बुद्धि गत हो रही है, ऐसे कोई और भी मानते हैं वह ऐसा ही जानना।।५६।।

ગાથા-૫૬ ઉપર પ્રવચન

'આગે કહતે હૈં કિ જો કર્મમાત્રસે હી સિદ્ધિ માનતા હૈ ઉસને આત્મસ્વભાવકો નહીં જાના હૈ વહ અજ્ઞાની હૈ, જિનમતસે પ્રતિકૂલ હૈ :-'

जो कम्मजादमइओ सहावणाणस्स खंडदूसयरो।
सो तेण दु अण्णाणी जिणसासणदूसगो भणिदो।।५६।।

જો કર્મ નામ રાગાદિ કાર્ય, રાગાદિ કર્મસે '**જિસકી બુદ્ધિ કર્મહીમેં ઉત્પન્ન હોતી હૈ ઐસા પુરુષ સ્વભાવજ્ઞાન જો કેવલજ્ઞાન ઉસકો ખંડરૂપ દૂષણ કરનેવાલા હૈ,...**' ક્યા કહતે હૈં? જિસને કાર્ય-રાગસે લાભ માના ઐસા જો પુરુષ હૈ વહ '**સ્વભાવજ્ઞાન જો કેવલજ્ઞાન ઉસકો ખંડરૂપ દૂષણ કરનેવાલા હૈ,...**' અખંડ જ્ઞાનકે આધારસે, અખંડ જ્ઞાનસ્વભાવકે આધારસે આત્માકો કેવલજ્ઞાન આદિ ધર્મ હોતા હૈ, ઐસા ન માનકર ખંડ-ખંડ ક્રિયા-રાગાદિ ક્રિયાસે હોતા હૈ. '**ઇન્દ્રિયજ્ઞાન ખંડખંડરૂપ હૈ, અપને-અપને વિષયકો જાનતા હૈ,...**' દેખો! યહાં તક લે લિયા. ઇન્દ્રિયજ્ઞાન જો ખંડ હૈ ઉસસે ભી મેરા મોક્ષ હોગા, મોક્ષકા પ્રેમ-રાગ કરતા હૈ વહ મિથ્યાત્વ હૈ, (ઉસકો) ઉડાયા. યહાં તો અબ ઇન્દ્રિયજ્ઞાન ખંડખંડ હૈ, મિમાંસક માનતે નહીં, લેકિન જૈનમેં ભી કોઈ માને કિ ઇન્દ્રિયજ્ઞાન જો ખંડખંડ હૈ વહી સ્વરૂપ હૈ ઔર વહી ક્રિયા કરનેસે, ખંડખંડ જ્ઞાનકી ક્રિયા કરનેસે આત્માકો મુક્તિ હોગી. વહ ભી મૂઢ ઔર મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. આહાહા..! કઠિન બાત.

'**ઇન્દ્રિયજ્ઞાન ખંડખંડરૂપ હૈ, અપને-અપને વિષયકો જાનતા હૈ, જો જીવ ઇતના માત્ર હી જ્ઞાનકો માનતા હૈ...**' દેખો! ઇતના ઇન્દ્રિયજ્ઞાન વર્તમાન ક્ષણિક હૈ, એક-એક વિષયકો જાને ઉતના હી મૈં આત્મા હૂં, વહ કર્મ (હૈ), ઉસકા નામ અજ્ઞાનકા કર્મ-કાર્ય હૈ ઉસસે મુજે ધર્મ હોગા. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- અખંડ પર દૃષ્ટિ હો...

ઉત્તર :- અખંડ જ્ઞાયક પર દૃષ્ટિ હો ઔર અખંડ જ્ઞાન પ્રગટ હો વહ મુક્તિકા કારણ હૈ. ઇન્દ્રિયકે જ્ઞાનસે ભી મુક્તિકા કારણ નહીં. ઇન્દ્રિયજ્ઞાનકો કર્મ કહા. સમજમેં આયા?

'ઇન્દ્રિયજ્ઞાન ખંડખંડરૂપ હૈ, અપને-અપને વિષયકો જાનતા હૈ, જો જીવ ઇતના માત્રહી જ્ઞાનકો માનતા હૈ ઇસ કારણસે ઐસા માનનેવાલા અજ્ઞાની હૈ જિનમતકો દૂષણ કરતા હૈ.' ઇન્દ્રિયજ્ઞાનસે અપનેકો લાભ હોતા હૈ, ઐસા માનનેવાલા જૈનદર્શનસે વિરુદ્ધ હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા..! ક્યા કહતે હૈં? શાસ્ત્ર સુનના ઔર સમજના ઉસસે જો જ્ઞાન હોતા હૈ વહ ઇન્દ્રિયજ્ઞાન હૈ, ઐસા કહતે હૈં.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- વિકલ્પ હૈ ન સબ. આહાહા..! કઠિન બાત, ભાઈ!

યહાં તો કહતે હૈં, જો ઇન્દ્રિયજ્ઞાન હૈ, યે ઇન્દ્રિયજ્ઞાન હૈ, સુનતે હૈં જો શાસ્ત્ર આદિકા જ્ઞાન હોતા હૈ વહ ઇન્દ્રિયજ્ઞાન હૈ, વહ અતીન્દ્રિય જ્ઞાન નહીં. આહાહા..! ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિયસ્વરૂપ ત્રિલોકનાથ અનાદિઅનંત, ઉસકા આશ્રય કરકે જો અતીન્દ્રિય જ્ઞાન ઉત્પન્ન હોતા હૈ વહ મુક્તિકા કારણ હૈ. સમજમેં આયા? **'ઐસા માનનેવાલા અજ્ઞાની હૈ જિનમતકો દૂષણ કરતા હૈ.'** યહાં તો ફિર કહા હૈ કિ મિંમાસકમતિ ઐસા માનતા હૈ. લેકિન મિમાંસકકા અર્થ કોઈ ભી અભિપ્રાયમેં ઇન્દ્રિયજ્ઞાન સે લાભ હોતા હૈ ઐસા માનનેવાલા મિંમાસક જૈસા મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. ઓહોહો! નિમિત્તસે ધર્મ હોતા નહીં, શુભભાવસે ધર્મ હોતા નહીં, ઇન્દ્રિયજ્ઞાનસે ધર્મ હોતા નહીં. ગજબ બાત કરતે હૈં ન! બાત કહાં લે જાતે હૈં, દેખો! સમજમેં આયા?

કેવલજ્ઞાનકો માનતા નહીં હૈ. અખંડ એક જ્ઞાનમૂર્તિ આત્મા હૈ ઔર ઉસકે આશ્રયસે કેવલજ્ઞાન હોતા હૈ. અકેલા જ્ઞાનસ્વરૂપ હૈ, ખંડખંડ જ્ઞાન નહીં. ઇન્દ્રિયસે ખંડખંડ જ્ઞાન હોતા હૈ વહ આત્મા નહીં. આહાહા..! નિમિત્ત તો આત્મા નહીં, તીનલોકકે નાથ હો તો ભી વહ પર હૈ, નિમિત્ત હૈ. વહ આત્મા નહીં હૈ કિ ઉસસે આત્માકો લાભ હો. ઔર ઉનકી ઓર ઉત્પન્ન હુઆ રાગ ભી આત્મા નહીં, વહ તો આસ્રવ હૈ. ઉનકી ઓરસે જ્ઞાન હુઆ વહ ભી પર હૈ. ઇન્દ્રિયજ્ઞાન પર હૈ, બંધકા કારણ હૈ. આહાહા..! મોક્ષકે કારણકા વર્ણન કરના હૈ ન. ગજબ બાત હૈ. આહા..! ઇસકા પાચન હોના ચાહિયે, પાચન. સમજમેં આયા?

ભાઈ! તેરે જન્મકે અવતારકી બાત હૈ. આહાહા..! જન્મ, જરા, મરણ વહ તો સંયોગસે કથન હૈ, હોં! જન્મ, મરણ, જરા. અંતરમેં આત્માસે વિપરીત મિથ્યાત્વ આદિકી આકુલતા વહ દુઃખ હૈ. કથન તો ઐસે ચલે ન.

जम्मं दुक्खं जरा दुक्खं रोगाणि मरणाणि य।
अहो दुक्खो हु संसारो जत्थ कीसंति जंतवो।।

એ આતા હૈ. 'ઉત્તરાધ્યયન'મેં મૃગાપુત્રકા આતા હૈ. ઉસકી માતા જબ ઇજાજત દેતી હૈ કિ માતા! ઇજાજત દે. મુજે કહીં ચૈન નહીં હૈ. યે ૩૨ રાનિયાં પદ્મણિ જૈસી. અભી તુને બ્યાહ કિયા હૈ. યુવાન હો. માં! મુજે કહીં ચૈન નહીં હૈ. મેરા ચૈન તો અંતરમેં હૈ. ફિર ગાથા કહતે હૈં,

जम्मं दुक्खं जरा दुक्खं रोगाणि मरणाणि य।
अहो दुक्खो हु संसारो जत्थ कीसंति जंतवो।।

... માં! યહ જીવ અનાદિસે આકૂલતા કી ઘાણી મેં પીસા જા રહા હૈ. '**अहो सव्वो दुक्खो संसारो**' દુઃખી ભી આશ્ચર્યકારી હૈ, કહતે હૈં. આહાહા..! '**अजत्थं कीसंति**' ક્લેષ પાતા હૈ, માતા! ઈજાજત દે, માં! હમ જિવીત હી સ્મશાનમેં જાયેંગે. આહાહા..! યહાં થોડા છોડના હો તો દુનિયાકી કિતની પ્રશંસા ચાહે. મૈંને ઈતના છોડા હૈ, મૈંને ઐસા છોડા હૈ. ધૂલ છોડી હૈ, સુન તો સહી. પરકા છોડના-ગ્રહના આત્મામેં હૈ કહાં?

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- હાં. એ.. 'પોપટભાઈ'! છ-છ લડકે બડે યોદ્ધા જૈસે. 'રામજીભાઈ'કો ભી છહ હૈ ઔર આપકો ભી છહ હૈં. કૌન 'રામજીભાઈ'? કામાણી. એય..! દો-ઢાઈ ક્રોડ, તીન ક્રોડ રૂપયે ધૂલ કે. ગિનતી કરની હૈ ન, તેરે કહાં થે? વહ તો અજીવ હોકર રહે હૈં. યે પુત્રકા આત્મા પરકા હોકર રહા હૈ, વહ તેરા હોકર કહાં રહા હૈ? ... ગલે પડનેવાલા હૈ. વહ આકર થોડી દેર ખડા રહા તો મેરે હૈં. ગલે ક્યોં પડતા હૈ તૂ? સમજ મેં આયા? કથામેં આતા હૈ ન?

ચોરને ચોરી કીથી. ઉસે બચના થા. ક્યા નામ હૈ? ... ચોરને વહાં પોટલી ડાલ દી. ક્યોંકિ પકડને આયે. ઔર ચોરને ચોરી કી થી. વહાં પુલીસ આઈ. દેખો! ... રાજકુમાર થા ન? 'શ્રેણિક' રાજાકા પુત્ર થા. લેકિન બહુત વૈરાગી. ધ્યાનમેં જતા કોઈ કોઈવાર... ગૃહસ્થાશ્રમમેં. મુનિને કહા સ્મશાનમેં, હોં! પીછે સે પુલીસ પકડને આઈ. પોટલી ઉસકે પાસ રખી ઔર ચોર ભાગ ગયા. માલૂમ નહીં પડા કિ વહ ચોર થા. ઈસે પકડા. આહાહા..! ફિર દેવ આયે. ઐસા કુછ હૈ ન? કથા હૈ. કથા બહુત યાદ નહીં હૈ. સમજમેં આયા? ફિર તો ઉસકી પ્રશંસા હુઈ હૈ. અહો..! ધન્ય અવતાર રાજકુમાર! ગૃહસ્થાશ્રમમેં ઐસા તેરા વૈરાગ્ય! તુઝે ઝીંદા સ્મશાનમેં ધ્યાન કરનેકી ભાવના. આત્મામેં અંતર .. દેવ આયે. ફાંસીકી સજા દી થી. દેવ આયે. આહાહા..! કથાકી બાત બહુત ... ન્યાય દિમાગ મેં યાદ રહ ગયા હો. વૈરાગ્ય.. વૈરાગ્ય.. ઐસે જગતકી ચીજ સાથ આઈ તો ગલે પડુ (કહતા હૈ), મેરે હૈં.

યહાં તો પરમાત્મા ત્રિલાકનાથકી બાત ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય' જગતકે પાસ પ્રસિદ્ધ કરતે હૈં. આહાહા..! ભગવાન! જિસને ઈન્દ્રિયજ્ઞાનકો માના, ઉસે ત્રિકાલ જ્ઞાન સ્વરૂપ અખંડ હૈ ઉસકી માન્યતા હૈ નહીં.

ભાવાર્થ :- 'જિનમતમેં આત્માકા સ્વભાવ સબકો જાનનેવાલા કેવલજ્ઞાનસ્વરૂપ કહા હૈ.' લ્યો. આહાહા..! અકેલા ખંડખંડ જાનના વહ ભી કર્મ હૈ-અજ્ઞાનકા કાર્ય હૈ, વહ આત્માકા સ્વભાવ નહીં. '**સબકો જાનનેવાલા કેવલજ્ઞાનસ્વરૂપ કહા હૈ.**' ત્રિકાલ જ્ઞાન હો, સર્વકા જાનનેવાલા. ખંડખંડ એક-એક વિષયકો જાને ઐસા નહીં, વહ ચીજ નહીં. ઓહો..! મોક્ષપ્રાભૃતમેં ઈન્દ્રિયકે જ્ઞાનસે લાભ માને વહ મૂઢ હૈ યહ સિદ્ધ કરતે હૈં. અકેલા કેવલજ્ઞાનમય ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ સ્વભાવ, ઉસકે આશ્રયસે દૃષ્ટિ કરે વહ અખંડ જ્ઞાનકી દૃષ્ટિ હુઈ. વહી ૩૧વીં ગાથામેં આતા હૈ ન? '**जो इंदिये जिणित्ता**'મેં આતા હૈ ન? ભાઈ! ઉસમેં ભાવઈન્દ્રિય આ ગઈ. 'સમયસાર'. ભાવઈન્દ્રિય જીતની હૈ. ભાવઈન્દ્રિય મૈં હૂં ઐસા નહીં. દ્રવ્યઈન્દ્રિય તો

દૂર રહી, યે તો જડ મિટ્ટી હૈ, લેકિન ભાવઈન્દ્રિયકો અપની માને ઉસને ખંડખંડ જ્ઞાનકો અપના માના, ઐસા કહતે હૈં. આહાહા..! આચાર્યકી શૈલી ચારોં ઓરસે દેખો, કોઈ ભી શાસ્ત્ર દેખો પૂર્વાપર અવિરોધ પૂરા મંડપ ખડા હૈ. ઐસી સંતોંકી વાણી. સમજમેં આયા?

કહતે હૈં કિ ઈન્દ્રિયજ્ઞાનકો હી અપના માને, ખંડખંડકો માના ઉસને અખંડ આત્માકા જ્ઞાન માના નહીં. મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. આહાહા..! અર્થાત્ વહ ઈન્દ્રિયજ્ઞાન જો હુઆ ઉસસે મુઝે લાભ હોગા, ઉસસે મુઝે સમકિત હોગા (વહ) જૈનમતસે ભિન્ન હૈ. આહાહા..! '**વહ કર્મકે નિમિત્તસે આચ્છાદિત હોકર ઈન્દ્રિયોંકે દ્વારા ક્ષયોપશમકે નિમિત્તસે ખંડરૂપ હુઆ, ખંડ-ખંડ વિષયોંકો જાનતા હૈ,...**' દેખો! ભાવઈન્દ્રિય હૈ તો ખંડખંડ એક-એક વિષયકો એક ઈન્દ્રિય જાને વહ તો ખંડખંડ જાને, વહ કોઈ આત્માકા સ્વભાવ નહીં. આહાહા..!

'**કર્મોંકા નાશ હોને પર કેવલજ્ઞાન પ્રગટ હોતા હૈ તબ આત્મા સર્વજ્ઞ હોતા હૈ.**' દેખો! ખંડખંડ જ્ઞાનકા નાશ કરકે, અખંડકા આશ્રયસે સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ ઔર ફિર કેવલજ્ઞાન હોતા હૈ. ખંડખંડ જ્ઞાન અપના સ્વભાવ હી નહીં. '**ઈસપ્રકાર મિમાંસક મતવાલા નહીં માનતા હૈ..**' યે તો મિમાંસકકા દૃષ્ટાંત દિયા હૈ, હોં! જો ભાવઈન્દ્રિયસે લાભ માને વહ સબ મિમાંસકમતિ હૈ. આહા..! પુણ્યસે ધર્મ માને, શુભભાવસે માને, નિમિત્તસે માને વહ તો ઠીક, લેકિન કહતે હૈં કિ ઈન્દ્રિયજ્ઞાનસે ખંડખંડસે માને વહ ભી મિથ્યાદૃષ્ટિ મિમાંસક જૈસા હૈ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- અતીન્દ્રિય જ્ઞાન..

ઉત્તર :- અતીન્દ્રિય જ્ઞાન અંદર જાયેગા તો મિલેગા. ભૈયા! અંદર તેરે પાસ પડા હૈ. પહલે કહા ન? કેવલજ્ઞાન સ્વભાવ તેરા પરિપૂર્ણ પડા હૈ. નાથ ઉસકા આશ્રય કરનેસે તુજે સમ્યગ્જ્ઞાન હોતા હૈ. બાકી ઈન્દ્રિયસે જો જ્ઞાન હોતા (હૈ) વહ જ્ઞાન યથાર્થ નહીં, ઐસા કહતે હૈં. યહ તો વીતરાગમાર્ગ હૈ. લાલાપેઠા કરના નહીં હૈ. અચ્છા હૈ, અચ્છા હોગા, અચ્છા હોગા. ધૂલ ભી અચ્છા નહીં હૈ. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- ઈન્દ્રિયજ્ઞાન સે લાભ..

ઉત્તર :- માનતા હૈ. ઈન્દ્રિયજ્ઞાન હુઆ તો ઉસસે મુઝે ધર્મ હોગા, ઉસકે કારણ મુઝે સમકિત હોગા.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- કહા ન, દૃષ્ટાંત દિયા ન. ૩૧વીં ગાથા કા દૃષ્ટાંત દિયા. 'સમયસાર' મેં કહા, '**जो इंदिये जिणित्ता णाणसहावाधियं मुणदि आदं**'૩૧ ગાથા. ૩૧-તીસ ઔર એક. 'સમયસાર'. જો કોઈ ખંડખંડ ઈન્દ્રિયસે હટકર અપના જ્ઞાનસ્વભાવ ઉસસે-ખંડસે અધિક-ભિન્ન હૈ, જુદા હૈ ઐસે આત્માકો જાને ઉસને ઈન્દ્રિયકો જીતી વહ સમકિતી હૈ. સમજમેં આયા? કઠિન કામ. સત્યકી પરંપરા ટૂટ ગઈ ઈસલિયે લોગોંકો યહ બાત સુનકર (ઐસા લગતા હૈ) અરે..! યે તો એકાંત નિકલા. અરે..! સોનગઢસે એકાંત નિકલા. સોનગઢકા હૈ યા ભગવાનકા હૈ? યે ક્યા કહતે હૈં? શાસ્ત્ર ક્યા કહતા હૈ? આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- અસલ સાધન છોડને જાતે હૈં.

ઉત્તર :- અસલ સાધન છોડકે જાતે હૈ ઠીક હૈ. ઐસા બોલતે હૈં. વહ સાધન હી નહીં હૈ. અપના સ્વરૂપમેં સાધન અખંડમેં હૈ.

મુમુક્ષુ :- કચ્ચાપન છોડ દો...

ઉત્તર :- સબ હૈ હી નહીં. ખંડખંડ જ્ઞાન હી અપના સ્વરૂપ નહીં. આહાહા..! ગજબ બાત!

મુમુક્ષુ :- વર્તમાનમેં જિતને દર્શન હૈ...

ઉત્તર :- હૈ હી નહીં. આહાહા..! ભગવાન! તેરી ચીજ તો અખંડ આનંદકંદ જ્ઞાનસ્વરૂપ હૈ. આહાહા..! ઉસકા આશ્રય કિયે બિના કભી સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન હોતા નહીં. વહ બતાતે હૈં. આહા..! સમજમેં આયા?

'વહ અજ્ઞાની હૈ, જિનમતસે પ્રતિકૂલ હૈ,...' દેખો! **'કર્મમાત્રમેં હી ઉસકી બુદ્ધિ ગત હો રહી હૈ,...'** ખંડખંડ જ્ઞાન ભી અજ્ઞાનકા એક કર્મ હૈ. આહાહા..! ગજબ બાત! **'ઐસે કોઈ ઔર ભી માનતે હૈં વહ ઐસા હી જાનના.'** દેખો! મિમાંસક તો માને લેકિન ઐસે કોઈ ઔર ભી માને વહ ઐસા હી જાનના. ઐસા કહતે હૈં. જૈનમેં ભી રહકર ઐસા માને કિ ખંડખંડ જ્ઞાનસે લાભ (હોગા), વહ ભી મિમાંસક મતકા હૈ, વીતરાગકે મતકા હૈ નહીં. વિશેષ કહેંગે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

પ્રવચન નં. ૮૫, ગાથા-૫૬થી ૬૦, શુક્રવાર, ભાદરવા સુદ ૧૧, તા.૧૧-૯-૭૦

દસલક્ષણી પર્વમેંસે.

इहपरलोयसुहाणं, णिरवेक्खो जो करेदि समभावो।
विविहं कायकिलेसं, तवधम्मो णिम्मलो तस्सो।।४००।।

સમ્યગ્દર્શનકે ભાનસહિત, યહ બાત હૈ. ઉત્તમતપ કહતે હૈં ન? ઉત્તમ. અજ્ઞાનમેં ભી અનંત બૈર ઐસા તપ કિયા. છ-છ મહિનેકા ઉપવાસ, દો-દો મહિનેકા સંલેખના તપ. ઉસકા કોઈ ફલ નહીં. વહ તો મિથ્યાત્વ હૈ. અપના આત્મા આનંદ, જ્ઞાન, શાંતિ આદિ સ્વભાવ સંપન્ન હૈ, ઐસી અંતરમેં દૃષ્ટિ કરકે નિર્વિકલ્પ સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કરકે ઉસમેં સ્થિરતા વહ ચારિત્ર, ઇસસે અતિરિક્ત **'ઈસલોક પરલોકકે સુખ કી અપેક્ષાસે રહિત હોતા હુઆ સુખ દુઃખ, શત્રુ મિત્ર, તૃણ કંચન, નિંદા પ્રશંસા આદિમેં રાગ-દ્વેષ રહિત સમભાવી...'** ઉસકા વિશેષ ખુલાસા ... **'અનેક પ્રકાર કાયક્લેશ કરતા હૈ ઉસ મુનિકે નિર્મલ તપધર્મ હોતા હૈ.'** કાયક્લેશ તો નિમિત્તસે કથન હૈ. સમજમેં આયા? અંતરમેં.. દેખો!

ભાવાર્થ :- 'ચારિત્રકે લિયે જો ઉદ્યમ ઔર ઉપયોગ કરતા હૈ સો તપ કહા હૈ.' ભગવાનઆત્મા ઉસમેં દર્શનશુદ્ધિપૂર્વક ચારિત્ર-સ્વરૂપમેં રમણતા, ઉસમેં ઉદ્યમ ઔર ઉપયોગ વિશેષ કરતે હૈં ઉસકા નામ તપ (હૈ). સમજમેં આયા? **'વહ કાયક્લેશ સહિત હી હોતા હૈ...'** નિમિત્ત. શરીરમેં ઉપવાસ આદિ હો તો કાયક્લેશ કહનેમેં આતા હૈ. લેકિન અંદરમેં સ્વરૂપકા અનુભવપૂર્વક ચારિત્રમેં ઉપયોગકો ઉગ્રપને લગાના ઉસકા નામ તપ કહતે હૈં. દેખો! **'ઈસલિયે**

આત્માકી વિભાવપરિણતિકે સંસ્કારકો મિટાનેકે લિયે...' વિભાવ મૈં નહીં, મૈં સ્વભાવ હૂં ઐસા અપના અસ્તિત્વકા બોધ શ્રદ્ધા-જ્ઞાન હુઆ હૈ. બાદમેં સ્વભાવમેં રહનેકો વિભાવપરિણતિકા સંસાર મિટાનેકો સ્વભાવકી ઓર જોર કરતે હૈં ઉસકા નામ તપ કહને મેં આતા હૈ. તપકી વ્યાખ્યા કઠિન આયી. સમજમેં આયા? '**ઉદ્યમ કરતા હૈ.**'

'**અપને શુદ્ધસ્વરૂપ ઉપયોગકો ચારિત્રમેં રોકતા હૈ,...**' દેખો! અપને શુદ્ધસ્વરૂપ જો ઉપયોગકો ચારિત્રમેં રોકતા હૈ, સ્વરૂપ સ્થિરતામેં રોકતા હૈ. ક્યા કહા સમજમેં આયા? અપના શુદ્ધ સ્વરૂપ ઉપયોગ, વર્તમાન શુદ્ધ પરિણતિકા ઉપયોગ ચારિત્રમેં રોકતા હૈ. તપ કહના હૈ ન?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ગડબડ કહાં છોડી હૈ? રાગ હૈ વહ ઉસકા ઘર હૈ. ઉસકો અપના માના હૈ, વહ ઘર હૈ.

મુમુક્ષુ :- ઉપયોગ હટાનેકે લિયે.

ઉત્તર :- ઉપયોગ હટાનેકો ઘરસે હટ જાતે હૈં.

યહાં તો અંતરમેં પહલે સમ્યગ્દર્શન, વિકલ્પસે ભી હટકર... પૂરા સંસાર તો દૂર રહા, સ્ત્રી-પુત્ર તો, શુભરાગ જો વિકલ્પસે હટકર અપને અનુભવમેં દર્શન હુઆ, સમ્યગ્દર્શન સમ્યગ્જ્ઞાન (હુઆ), ઉસમેં લીનતા હોતી હૈ વહ ચારિત્ર, ઉસ ચારિત્રમેં ઉપયોગકો વિશેષ લગાના ઉસકા નામ તપ (હૈ). આહાહા..! સૂક્ષ્મ બાત હૈ, સેઠ! ઉપવાસ કિયે ઈસલિયે હો ગઈ તપસ્યા, ઐસા નહીં હૈ.

'**અપને શુદ્ધસ્વરૂપ ઉપયોગકો...**' દેખો! અપને શુદ્ધસ્વરૂપ વર્તમાન પરિણતિકે વ્યાપારકો શુદ્ધસ્વરૂપ ચારિત્રમેં રોકતા હૈ. અંતર સ્થિરતામેં રોકતા હૈ ઉસકા નામ તપ કહનેમેં આતા હૈ. યે વ્યાખ્યા. '**બડે બલપૂર્વક રોકતા હૈ...**' ચારિત્રકા પુરુષાર્થ તો હૈ હી. સમજમેં આયા? દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રકા પુરુષાર્થ તો હૈ હી. લેકિન શુદ્ધ પરિણામકો બડે જોરસે અંતરમેં એકાગ્ર કરતે હૈં ઉસકા નામ તપ કહનેમેં આતા હૈ. આહાહા..! એય..! 'પ્રકાશદાસજી'! યે ક્યા હૈ? અનશન, ઉણોદરી (કિયા તો) તપ હો ગયા. યહાં ના કહતે હૈં. આહાહા..!

ઈસલોક ઔર પરલોકકી જિસમેં ઈચ્છા હી નહીં. સમજમેં આયા? ઔર અપને સ્વરૂપકી એકાગ્રતાકી ઉગ્રતા, ચારિત્ર તો હૈ હી, લેકિન ઉસમેં ઉગ્રતાકા જો પુરુષાર્થ હૈ, ચારિત્રમેં શુદ્ધઉપયોગકા પરિણતિકા ઉગ્ર પુરુષાર્થ હૈ વહ તપ હૈ. આહા..! તપકી વ્યાખ્યા ભી માલૂમ ન હો ઔર યે ઉપવાસ કિયે ઔર લંઘન કિયે, હો ગયા તપ ઔર નિર્જરા. તપસા નિર્જરા. એ.. 'ગજરાજજી'! કલ પ્રશ્ન કિયા થા ન? 'તોલારામ' ઉસકે સાથ આયે થે ન? 'તોલારામ'કો તુમને કહા થા ન? કરો, પ્રશ્ન કરો. તપસા નિર્જરા. ભૈયા! કહા થા ન? (સંવત) ૨૦૦૯ કી સાલ. ૧૭ વર્ષ હુએ ન? ૨૦૦૯ કી સાલ. ૧૭ વર્ષ હુએ. દસ ઔર સાત. ભાઈ! આયે થે ન વે? 'ગજરાજજી' કે બડે ભાઈ 'તોલારામ'. 'ગજરાજજી' કે ભાઈ. યે તો ... તોલારામ (કો કહા), પૂછો મહારાજકો તપસા નિર્જરા. તપસા નિર્જરાકા અર્થ ક્યા? 'શોભાલાલજી'! વહ 'તત્ત્વાર્થ સૂત્ર'મેં આતા હૈ. તપસા નિર્જરા આતા હૈ કિ નહીં? વહ તો નિમિત્તકા કથન હૈ. અંદર મેં સ્વરૂપ કી દૃષ્ટિ ઔર સ્થિરતા મેં ઉગ્ર પુરુષાર્થ કરના ઉસકા નામ ભગવાન તપ કહતે હૈં. ઉસ તપસે નિર્જરા હોતી હૈ.

મુમુક્ષુ :- શુભાશુભ ઈચ્છાઓંકો રોકના..

ઉત્તર :- રોકના વહ તો નાસ્તિસે હુઆ. વહ તો નાસ્તિસે. ઐસે નહીં, યહાં ઐસે નહીં હૈ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- રોકતે હૈ વહ બાત યહાં કહી નહીં. યહાં તો અપના શુદ્ધ સ્વભાવ જો દૃષ્ટિમેં, જ્ઞાનમેં અનુભવમેં આયા ઉસમેં જો લીનતા હુઈ વહ ચારિત્ર. ઔર ચારિત્રમેં શુદ્ધ પરિણતિકો રોકના, બલપૂર્વક-વીર્યપૂર્વક જોર કરકે અંદર રોકના ઉસકા નામ તપ કહને મેં આતા હૈ. સમજમેં આયા? બડી કઠિન તપકી વ્યાખ્યા. યે દસ-દસ ઉપવાસ કરે દસલક્ષણી પર્વ કે. યે સેઠ ફિર બેચે, ઉપવાસ કિયે હો તો. ઉસે ભી લાભ હો ઔર અપને કુછ દાન દે તો હમેં ભી કુછ થોડા ભાગ મિલે.

મુમુક્ષુ :- કાયક્લેશ ..

ઉત્તર :- કાયક્લેશ તો નિમિત્ત કી બાત હૈ. અંદર કાયક્લેશ હો તો દુઃખ હૈ. વહ તો તપ હી નહીં, વહ તો આર્ત્તધ્યાન હૈ. યહાં તો કાયક્લેશ બાહ્યમેં હૈ લેકિન અંદરમેં આનંદકી લહેર ઉઠતી હૈ. જોરસે કહા ન? દેખો! ભાષા કૈસી હૈ! બહુત અચ્છી લી હૈ. અર્થ ભી બહુત અચ્છા કિયા હૈ. '**इहपरलोयसुहाणं, णिरवेक्खो**' ઐસે હૈ ન? '**जो करेदि समभावो, तवधम्मो णिम्मलो तस्सो**' યહાં સ્વરૂપમેં સ્વરૂપકે અનુભવમેં ચારિત્ર જો સ્વરૂપમેં સ્થિરતા પ્રગટ હુઈ, ઉસ ચારિત્રમેં. ચારિત્ર હૈ, વીતરાગ ચારિત્ર હૈ. ઉસ ચારિત્રમેં કહતે હૈં શુદ્ધસ્વરૂપ ઉપયોગકો ચારિત્રમેં રોકતા હૈ. અસ્તિસે બાત લી હૈ. સમજમેં આયા? '**બડે બલપૂર્વક રોકતા હૈ, ઐસા બલ કરના હી તપ હૈ.**' સ્વરૂપકી સ્થિરતામેં જોર કરકે લીન હોના ઉસકા નામ તપ કહનેમેં આતા હૈ. આહા..! તપકી વ્યાખ્યા.. એ.. 'પોપટભાઈ'! કિતને ઉપવાસ કિયે થે? કભી કિયે થે? દો? ઠીક.

મુમુક્ષુ :- યહાં કાયક્લેશ સહિત લિયા હૈ.

ઉત્તર :- હાં, બાહ્યમેં કાયક્લેશ હોતા હૈ. એમ. શરીરમેં ઐસા હો, ભાવમેં ઐસા હો તો તપ કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા? અંદરમેં આત્માકા આનંદકા અનુભવ હો ઔર ચારિત્રમેં લીનતાકી ઉગ્રતા હો તો કાયક્લેશ બાહ્યમેં હો વહ નિમિત્ત હૈ. અંદર શુદ્ધ ઉપાદાનકી યહ ક્રિયા હૈ. આહા..! લોગોંકો બાહ્ય ચીજ ઇતની ગલે લગી હૈ ન.

મુમુક્ષુ :- સમ્યગ્દર્શન..

ઉત્તર :- સમ્યગ્દર્શન હોનેકે બાદ ચારિત્ર હો ઔર ચારિત્ર કે પીછે જોરપૂર્વક અંદર સ્થિરતા હો વહ તપ હૈ.

મુમુક્ષુ :- સમ્યગ્દર્શન હો ઔર અગર કાયક્લેશ ન કહા જાય તો સમ્યગ્દર્શન હી નષ્ટ હો જાતા હૈ, ઐસા પૂજ્યપાદ સ્વામીને કહા હૈ.

ઉત્તર :- નહીં, નહીં. વહ દૂસરી બાત હૈ. વહ બાત દૂસરી બાત હૈ. યહાં ગાથા આયેગી. બાદમેં આયેગી. વહ તો શુભ શીલીયાકા રાગ તીવ્ર હો ઔર સ્વરૂપકા ભાન ન હો ઉસકો તપ નહીં હોતા, ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. કાયક્લેશ તો અનંત બૈર કિયા.

મુમુક્ષુ :- સમ્યગ્દર્શન...?

ઉત્તર :- સમ્યગ્દર્શન હૈ વહ કાયક્લેશ નહીં હૈ, કાયક્લેશ તો નિમિત્તમાત્ર કહનેમેં આયા હૈ. કાયા તો જડ હૈ. ઉસકો ક્લેશ ક્યા? ઔર અંદર ક્લેશ હો તો દુઃખ હૈ, વહ તો આર્ત્તધ્યાન હૈ. સમજમેં આયા? વહ તો આર્ત્તધ્યાન હૈ, પાપધ્યાન હૈ. પુણ્ય નહીં તો ધર્મ તો કહાંસે આયા? યહ તો નિમિત્તસે કથન હૈ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- માલૂમ હૈ, સબ માલૂમ હૈ. ઉસમેં ઐસા હૈ. આત્મા કે આનંદમેં લીન હોતે હૈં, લીન ન હો ઔર વીતરાગતા પ્રગટ ન કરો તો સમ્યગ્દર્શન અકેલા રહતા હૈ તો ઉસકો ચારિત્ર નહીં હોતા. ઐસી બાત હૈ. અકેલા કાયક્લેશ તો અનંત બૈર કિયા. દો-દો મહિનેકા સંથારા કિયા. સમ્યગ્દર્શન સહિત કાયક્લેશ નહીં, કાયક્લેશ તો નિમિત્તકા કથન હૈ. કહા ન? તપસા નિર્જરા. વહ તો નિમિત્તકી બાત હૈ. ઉસ વક્ત શરીર મેં ઈતના ઉપવાસ આદિ થા. અંતરમેં આનંદકા ચારિત્રધારા ઉત્પન્ન હુઈ હૈ ઉસમેં જોરપૂર્વક લીન હોના ઉસકા નામ તપ હૈ. સમ્યગ્દર્શન હો ઔર તપ નહીં કર સકે. ઈસસે સમકિત નહીં ચલા જાતા. સમજમેં આયા? સ્વરૂપાચરણ હોતા હૈ સમકિતી કો. સમ્યગ્દર્શનમેં સ્વરૂપાચરણ હોતા હૈ. અકેલા જ્ઞાન.. જ્ઞાન નહીં. વહ પીછે આયેગા. સમજમેં આયા? અપને ઈસમેં અષ્ટપાહુડમેં આયેગા. અભી અષ્ટપાહુડમેં આયેગા.

આત્મા આનંદસ્વરૂપકા અનુભવપૂર્વક સ્થિરતા હો, આનંદકી ઉગ્રતા વેદન હો ઉસમેં લીનતા ઉગ્ર પુરુષાર્થ કરકે કરે ઉસકા નામ તપ હૈ. અકેલા કાયક્લેશ કાયક્લેશ ન હો ઔર ક્ષાયિક સમકિત હો ઐસા ભી હૈ. કાયક્લેશ પરવસ્તુ હૈ, ઉસકે સાથ ક્યા સંબંધ હૈ? સમજમેં આયા? સમકિતી ચૌથે ગુણસ્થાનમેં મહા સંવર નિર્જરા ઉત્પન્ન કરતે હૈં. ચૌથે ગુણસ્થાનમેં સ્વરૂપાચરણ. સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સ્વરૂપકા આચરણકા તીનોં અંશ વહાં હૈ. 'રાજમલજી'કી ટીકામેં બહુત લિયા હૈ. તીનોં અંશ સમકિતદર્શનમેં હૈ. લેકિન યહાં તો ચારિત્રકી રમણતા ઉગ્ર હોતી હૈ, ઉસમેં ફિર પુરુષાર્થ કરકે, જોર કરકે અંતરમેં લીન હોના. કિતને હી કહતે હૈં, જોર ક્યા કરના? ઐસા કોઈ કહતા થા. ભાઈ! કોઈ આયા થા. જોર ક્યા કરના? યે ક્યા કહતે હૈં? જોર કા અર્થ સ્વરૂપ મેં લીનતા કી ઉગ્રતા કરના વહ જોર. જોર કોઈ બાહર મેં લગાના હૈ?

મુમુક્ષુ :- પ્રબલ પુરુષાર્થ.

ઉત્તર :- વિશેષ પ્રયત્ન. ક્યા કહતે હૈં? દેખો!

'**બડે બલપૂર્વક રોકતા હૈ...**' કિસમે? ચારિત્રમેં. ચારિત્ર તો હૈ. છઠ્ઠે ગુણસ્થાનકી દશા તો હૈ, લેકિન બલપૂર્વક અંદર સ્થિરતા વિશેષ કરતે હૈં ઉસકા નામ તપ કહને મેં આતા હૈ. તબ કાયક્લેશકો નિમિત્તરૂપસે કહનેમેં આતા હૈ. '**વહ બાહ્ય અભ્યંતરકે ભેદસે બારહ પ્રકારકા કહા ગયા હૈ. ઉસકા વર્ણન આગે ચૂલિકામેં હોગા...**' વહ ૪૦૦ ગાથા હો ગઈ. અપને યહાં કહાં આયે? ૫૭. ૫૭ ન? દેખો! યહાં આયા હૈ. ક્યા કહતે હૈં ઉસમેં? ૫૭. પાંચ ઔર સાત. અષ્ટપાહુડ.

'**આગે કહતે હૈં...**' દેખો! વહી આયા. '**જ્ઞાન-ચારિત્ર રહિત હો...**' દેખો! યે ચારિત્ર ક્યા? સ્વરૂપાચરણ ભી ન હો ઔર અકેલા જ્ઞાન હો તો ઉસકો જ્ઞાન કહનેમેં આતા નહીં. ભાઈ! આહાહા..! '**જ્ઞાન-ચારિત્ર રહિત હો ઔર તપ-સમ્યક્ત્વ રહિત હો તથા અન્ય ભી ક્રિયા ભાવપૂર્વક ન હો...**' શુદ્ધભાવ. શુદ્ધભાવ યહાં લેના હૈ. સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સ્વરૂપઆચરણ રૂપી શુદ્ધભાવ, ઐસા ન હો '**અન્ય ભી ક્રિયા ભાવપૂર્વક ન હો તો ઈસપ્રકાર કેવલ લિંગ-ભેષમાત્ર હી સે ક્યા સુખ હૈ?**' અકેલા લિંગ ધારણ કરનેસે યા બાહ્ય ક્લેશ કરનેસે કુછ લાભ હૈ નહીં. વહ કહતે હૈં, દેખો!

आगे कहते हैं कि जो ज्ञान–चारित्र रहित हो और तप–सम्यक्त्व रहित हो तथा अन्य भी क्रिया भावपूर्वक न हो तो इसप्रकार केवल लिंग–भेषमात्र ही से क्या सुख है? अर्थात् कुछ भी नहीं है :–

ગાથા-૫૭

णाणं चरित्तहीणं दंसणहीणं तवेहिं संजुत्तं।
अण्णेसु भावरहियं लिंगग्गहणेण किं सोक्खं।।५७।।

ज्ञानं चारित्रहीनं दर्शनहीनं तपोभिः संयुक्तम्।
अन्येषु भावरहित लिंगग्रहणेन किं सौख्यम्।।५७।।

જ્યાં જ્ઞાન ચરિતવિહીન છે, તપયુક્ત પણ દગહીન છે,
વળી અન્ય કાર્યો ભાવહીન, તે લિંગથી સુખ શું અરે ? ૫૭.

अर्थ :– जहाँ ज्ञान तो चारित्र रहित है, तपयुक्त भी है, परन्तु वह दर्शन अर्थात् सम्यक्त्वसे रहित है, अन्य भी आवश्यक आदि क्रियायें हैं परन्तु उनमें भी शुद्धभाव नहीं है, इसप्रकार लिंग–भेष ग्रहण करनेमें क्या सुख है ?

भावार्थ :– कोई मुनि भेषमात्रसे तो मुनि हुआ और शास्त्र भी पढ़ता है; उसको कहते हैं कि– शास्त्र पढ़कर ज्ञान तो किया परन्तु निश्चयचारित्र जो शुद्ध आत्माका अनुभवरूप तथा बाह्य चारित्र निर्दोष नहीं किया, तपका क्लेश बहुत किया, सम्यक्त्व भावना नहीं हुई और आवश्यक आदि बाह्य क्रिया की, परन्तु भाव शुद्ध नहीं लगाये तो ऐसे बाह्य भेषमात्रसे तो क्लेश ही हुआ, कुछ शांतभावरूप सुख तो हुआ नहीं और यह भेष परलोकके सुखमें भी कारण नहीं हुआ; इसलिये सम्यक्त्वपूर्वक भेष (–जिन–लिंग) धारण करना श्रेष्ठ है।।५७।।

ગાથા-૫૭ ઉપર પ્રવચન

णाणं चरित्तहीणं दंसणहीणं तवेहिं संजुत्तं।
अण्णेसु भावरहियं लिंगग्गहणेण किं सोक्खं।।५७।।

अर्थ :– **'જહાં જ્ઞાન તો ચારિત્ર રહિત હૈ,...'** ચારિત્ર નામ સ્વરૂપકી સ્થિરતા નહીં. અકેલા ક્ષયોપશમ જ્ઞાન, જાનનેકા જ્ઞાન, પરલક્ષી જ્ઞાન ઐસા હૈ, લેકિન સ્વરૂપકી દૃષ્ટિ ઔર સ્વરૂપમેં આચરણ નહીં હૈ તો વહ જ્ઞાન નિરર્થક હૈ. સમજમેં આયા? **'णाणं चरित्तहीणं दंसणहीणं तवेहिं'** ઔર જહાં **'તપયુક્ત ભી હૈ,...'** મુનિપના તો લિયા. બાહર પંચમહાવ્રત, અઠ્ઠાઈસ મૂલગુણ તો પાલતે હૈં, **'પરંતુ વહ દર્શન અર્થાત્ સમ્યક્ત્વસે રહિત હૈ,...'** અનુભવ

સમ્યગ્દર્શન તો હૈ નહીં. સમજમેં આયા? આહાહા..! '**અન્ય ભી આવશ્યક આદિ ક્રિયાયેં હૈં...**' દૂસરી સબ આવશ્યકકી ક્રિયા કરતે હૈં. વ્યવહાર સામાયિક, વ્યવહાર વંદના, વ્યવહાર સ્તવન, વ્યવહાર પ્રત્યાખ્યાન ઈત્યાદિ ક્રિયાએં કરતે હૈં. '**પરંતુ ઉનમેં ભી શુદ્ધભાવ નહીં હૈ,...**' દેખો! શુદ્ધ. રાગરહિત શ્રદ્ધા, જ્ઞાન ઔર સ્થિરતા શુદ્ધભાવ નહીં હૈ '**ઈસપ્રકાર લિંગ-ભેષ ગ્રહણ કરનેમેં ક્યા સુખ હૈ?**' સમજમેં આયા? શુદ્ધભાવ બિના લિંગ-ભેષ ઔર બાહ્ય ક્રિયાકાંડ, ઉસમેં કુછ લાભ હૈ નહીં. વહાં યહ બાત હૈ. સમજમેં આયા?

'સમાધિ શતક'મેં દૂસરા કહા હૈ. વિશેષ તપાદિકા ભાવ ન હો તો શુભશિલીયા હો તો કભી પ્રતિકૂલતા આયેગી તો ભ્રષ્ટ હો જાયેગા. વહ બાત કહતે હૈં. વહ દૂસરી બાત હૈ. સમજમેં આયા? અંતરમેં શાતાશિલીયા હો જાય... શાતાશિલીયાકો ક્યા કહતે હૈં? આપકી હિન્દી ભાષા હૈ? સુહાવના. શાતાશિલીયા કહતે હૈં. સુહાવના. બાહ્યકી અનુકૂલતામેં સુહાવના હો જાયે ઔર અપની દૃષ્ટિ શુદ્ધ ચૈતન્ય પર ન હો, શુદ્ધભાવ ન હો તો ભ્રષ્ટ હો જાયેગા. સમજમેં આયા? પ્રતિકૂલતા આયેગી તો ભ્રષ્ટ હો જાયેગા. ઐસા કહતે હૈં.

યહાં તો કહતે હૈં, જ્ઞાન હો લેકિન શુદ્ધભાવ ન હો, ઐસા કહતે હૈં. શુદ્ધ શ્રદ્ધા ઔર શુદ્ધ સ્થિરતા ન હો, તપ હો ઔર સમકિત ન હો. સમજમેં આયા? યે બોલ ભી આયા. તપકે દિનમેં યહ આયા. દોનોંકા મેલ આયા. અન્ય ભી આવશ્યક ક્રિયા હો. આદિ ક્રિયા. સુબહ-શામ બરાબર ભગવાન કા વંદન, પૂજા, દેવ-ગુરુકા વિનય, ભક્તિ બરાબર પાલે. ઐસી ક્રિયા હો લેકિન શુદ્ધભાવ ન હો, શુદ્ધ સમકિત ઔર શુદ્ધ જ્ઞાન ઔર શુદ્ધ આચરણકી દશા ન હો તો વૃથા હૈ. વહ '**લિંગ-ભેષ ગ્રહણ કરનેમેં ક્યા સુખ હૈ?**' ઉસમેં કહાં આત્માકા ધર્મ આયા? સુખ નામ ઉસમેં ધર્મ ક્યા આયા? ઐસા કહતે હૈં. સમજમેં આયા?

અંતરકી બાત હૈ, ભાઈ! યે તો સબ ઐસી બાત હૈ. સ્વરૂપકી અનુભવદૃષ્ટિ સમ્યક્...

'અનુભવ રત્ન ચિંતામણિ, અનુભવ હૈ રસકૂપ
અનુભવ મારગ મોક્ષનો, અનુભવ મોક્ષ સ્વરૂપ.'

ચૌથે ગુણસ્થાનસે અનુભવ ઉત્પન્ન હોતા હૈ. યે અનુભવ રત્ન ચિંતામણિ (હૈ). યહાં કહતે હૈં કિ અકેલા જ્ઞાન હો લેકિન દૃષ્ટિ ઔર સ્વરૂપકી સ્થિરતા અંદર ન હો, વહ જ્ઞાન નિરર્થક હૈ. સમજમેં આયા? ઔર તપ હો, તપ નામ મુનિપના, મુનિપનાકી આવશ્યક આદિ ક્રિયા સબ, લેકિન સમ્યગ્દર્શન રહિત હો, શુદ્ધભાવ નહીં હો ઐસે '**લિંગ-ભેષ ગ્રહણ કરનેમેં ક્યા સુખ હૈ?**'

ભાવાર્થ :- '**કોઈ મુનિ ભેષમાત્રસે તો મુનિ હુઆ...**' દેખો! અરે..! '**શાસ્ત્ર ભી પઢતા હૈ...**' દેખો! શાસ્ત્ર પઢતા હૈ. '**શાસ્ત્ર પઢકર જ્ઞાન તો કિયા....**' શાસ્ત્રકા જ્ઞાન તો કિયા. સમજમેં આયા? '**પરંતુ નિશ્ચયચારિત્ર જો શુદ્ધ આત્માકા અનુભવરૂપ તથા બાહ્ય ચારિત્ર નિર્દોષ નહીં કિયા,...**' અંતર સ્વરૂપકી લીનતા ન હુઈ ઔર બાહ્યમેં પંચમહાવ્રત આદિકે વિકલ્પમેં ગડબડી હો તો ઉસમેં આત્માકો કુછ લાભ હોતા નહીં. સમજમેં આયા? '**પરંતુ નિશ્ચયચારિત્ર...**' નિશ્ચયચારિત્ર સ્વરૂપાચરણ નીચે ચૌથે ગુણસ્થાનસે ઉત્પન્ન હોતા હૈ. સમજમેં આયા? જિતને ગુણ હૈં ઉતને સબ ગુણકા અંશ ચૌથે ગુણસ્થાનમેં પ્રગટ હો જાતે હૈં.

જિતને અનંત ગુણ હૈં-જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, આનંદ, કર્તા, કર્મ, કરણ, સંપ્રદાન સબ સમ્યગ્દર્શન હુઆ (તો) અનંત અનંતા ગુણકા વ્યક્ત અંશ પ્રગટ નિર્મલ સબકા હોતા હૈ. ઔર વહ પ્રગટ ન હો ઔર અકેલા શાસ્ત્રજ્ઞાન હો તો વહ જ્ઞાન નિરર્થક હૈ, ઐસા કહતે હૈં. સમજમેં આયા?

'**નિશ્ચયચારિત્ર જો શુદ્ધ આત્માકા અનુભવરૂપ...**' હૈ ન? અનુભવરૂપ. '**તથા બાહ્ય ચારિત્ર નિર્દોષ નહીં કિયા,...**' પંચમહાવ્રત આદિકા વિકલ્પ નિર્દોષ ન હો ઔર ઉસમેં ગડબડી હો તો ઉસમેં કુછ લાભ હોતા નહીં. '**તપકા ક્લેશ બહુત કિયા,...**' લો, તપકા ક્લેશ તો બહુત કિયા, ક્લેશ બહુત કિયા. 'નિર્જરા અધિકાર'મેં આતા હૈ. પંચમહાવ્રતકા વિકલ્પ ક્લેશ હૈ, ભાર હૈ-બોજા હૈ. આત્માકા ધ્યાન, જ્ઞાન સ્વરૂપ પ્રગટ નહીં હુઆ... 'નિર્જરા અધિકાર'મેં હૈ. આહા..! અંતર શુદ્ધભાવ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, શાંતિકે ભાવ બિના યે સબ તપ આદિ ક્લેશ કિયા. '**સમ્યક્ત્વ ભાવના નહીં હુઈ ઔર આવશ્યક આદિ બાહ્ય ક્રિયા કી...**' ચૌબીસ ઘંટેકી જો કોઈ વ્યવહાર ક્રિયા હૈ ઉસે બરાબર કરતા હૈ. '**પરંતુ ભાવ શુદ્ધ નહીં લગાયે...**' બાત તો યહ હૈ.

અપના ચૈતન્ય આનંદ શુદ્ધકી દૃષ્ટિ ઔર જ્ઞાનકો લગાકર શુદ્ધભાવ તો પ્રગટ નહીં કિયા, '**ઐસે બાહ્ય ભેષમાત્રસે તો ક્લેશ હી હુઆ,...**' લો, શાસ્ત્રકા પઢના, પંચમહાવ્રતકી ક્રિયા સબ ક્લેશ હૈ. સ્વભાવકે ભાનસહિત રાગકી મંદતા હો તો વ્યવહાર ચારિત્ર કહેનેમેં આતા હૈ. લેકિન નિશ્ચયકા અનુભવ ઔર નિશ્ચયચારિત્ર હો તો. '**બાહ્ય ભેષમાત્રસે તો ક્લેશ હી હુઆ...**' અણગમા-વહાં તો આર્ત્તધ્યાન હૈ. ઐસા કહતે હૈં. '**કુછ શાંતભાવરૂપ સુખ તો હુઆ નહીં...**' દેખો! અંતર વીતરાગપર્યાય સુખરૂપ તો પ્રગટ હુઈ નહીં. આહાહા..! સમજમેં આયા? અકષાય સ્વભાવ આત્મા, ઉસમેં સે શાંતિ પ્રગટ હુઈ નહીં, ઉસકે બિના સબ કાયક્લેશ ઔર સંસારબંધન હૈ. બહુત સૂક્ષ્મ બાત હૈ.

'**યહ ભેષ પરલોકકે સુખમેં ભી કારણ નહીં હુઆ,...**' દેખો! ક્યોંકિ અંદર કષ્ટ હુઆ, અણગમા હુઆ પરિષહ સહન કરનેમેં. ક્યોંકિ સહજ આનંદ તો હૈ નહીં. તો પરલોકમેં સુખ મિલે શુભભાવસે, ઐસા શુભભાવ ભી રહા નહીં. દેખો! '**ભેષ પરલોકકે સુખમેં ભી કારણ નહીં હુઆ, ઈસલિયે સમ્યક્ત્વપૂર્વક ભેષ (-જિન-લિંગ) ધારણ કરના શ્રેષ્ઠ હૈ.**' સમકિત હો, સુખ ચારિત્ર હો તો નગ્નપના આયે બિના રહતા નહીં. નગ્નપનાકા ભેષ આતા હૈ. લાના નહીં પડતા વહ બીચમેં આ જાતા હૈ. ચારિત્ર હો ઔર નગ્નપના ન હો ઔર વસ્ત્ર, પાત્ર સહિત હો ઐસા હોતા નહીં. સમકિતપૂર્વક ભેષ ધારણ કરના ઐસા કહા. સમજે? આત્માકા આનંદપૂર્વક. ફિર પંચમહાવ્રતકા વિકલ્પ આતા હૈ, નગ્નદશા હોતી હૈ લેકિન વહ કોઈ મોક્ષકા કારણ નહીં. લેકિન બીચમેં આયે બિના રહતી નહીં.

आगे सांख्यमती आदिके आशयका निषेध करते हैं :–

ગાથા-૫૮

अच्चेयणं पि चेदा जो मण्णइ सो हवेइ अण्णाणी।
सो पुण णाणी भणिओ जो मण्णइ चेयणे चेदा।।५८।।

अचेतनेपि चेतनं यः मन्यते सः भवति अज्ञानी।
सः पुनः ज्ञानी भणितः यः मन्यते चेतने चेतनम्।।५८।।

છે અજ્ઞ, જેહ અચેતને ચેતક તણી શ્રદ્ધા ધરે;
જે ચેતને ચેતક તણી શ્રદ્ધા ધરે, તે જ્ઞાની છે. ૫૯.

अर्थ :– जो अचेतन में चेतनको मानता है वह अज्ञानी है और जो चेतनमें ही चेतनको मानता है उसे ज्ञानी कहा है।

भावार्थ :– सांख्यमती ऐसे कहता है कि पुरुष तो उदासीन चेतनास्वरूप नित्य है और यह ज्ञान है वह प्रधानका धर्म है, इनके मतमें पुरुषको उदासीन चेतनास्वरूप माना है अतः ज्ञान बिना तो वह जड़ ही हुआ, ज्ञान बिना चेतन कैसे? ज्ञानको प्रधानका धर्म माना है और प्रधानको जड़ माना तब अचेतनमें चेतना मानी वह अज्ञानी ही हुआ।

नैयायिक, वैशेषिक मतवाले गुण–गुणीके सर्वथा भेद मानते हैं, तब उन्होंने चेतना गुणको जीवसे भिन्न माना तब जीव तो अचेतन ही रहा। इसप्रकार अचेतनमें चेतनपना माना। भूतवादी चार्वाक – भूत पृथ्वी आदिकसे चेतनाकी उत्पत्ति मानता है, भूत तो जड़ है उसमें चेतना कैसे उपजे? इत्यादिक अन्य भी कई मानते हैं वे सब अज्ञानी हैं इसलिये चेतनमें ही चेतन माने वह ज्ञानी है, यह जिनमत है।।५८।।

ગાથા-૫૮ ઉપર પ્રવચન

'આગે સાંખ્યમતી આદિકે આશયકા નિષેધ કરતે હૈં :–' સાંખ્યમતિ આદિ, હોં! જૈનમેં રહા તો ભી.

अच्चेयणं पि चेदा जो मण्णइ सो हवेइ अण्णाणी।
सो पुण णाणी भणिओ जो मण्णइ चेयणे चेदा।।५८।।

અર્થ :– 'જો અચેતન મેં ચેતનકો માનતા હૈ વહ અજ્ઞાની હૈ...' સમજમેં આયા? પ્રકૃતિકા રાગ મંદ ધર્મ હૈ ન? ઉન લોગોંમેં ... હૈ ન? સાત્ત્વિક પ્રકૃતિ. રાજસ, સાત્ત્વિક ઔર તમો. વહ સબ રાગકી મંદતાકા ઔર તીવ્રતાકા બોલ હૈ. ઉસમેં ધર્મ માનતે હૈ. ચેતના માનતે

હૈં તો જડ હૈ. રાગકી મંદતાસે મેરી ચેતના જાગેગી ઐસા માનને વાલા ક્યા કહા યહાં? સાંખ્યમતી જૈસા હૈ. અચેતનમેં ચેતન માનતા હૈ, મૂલમેં તો ઐસા કહતે હૈં, હોં! **'અચેતન મેં ચેતનાકો માનતા હૈ વહ અજ્ઞાની હૈ ઔર જો ચેતનામેં હી ચેતનકો માનતા હૈ ઉસે જ્ઞાની કહા હૈ.'**

ભાવાર્થ :- **'સાંખ્યમતી ઐસે કહતા હૈ કિ પુરુષ તો ઉદાસીન ચેતનાસ્વરૂપ નિત્ય હૈ...'** ક્યા કહતે હૈં? ભગવાન તો ચેતનાસ્વરૂપ નિત્ય ધ્રુવ હૈ. **'ઔર યહ જ્ઞાન હૈ વહ પ્રધાનકા ધર્મકા ધર્મ હૈ,..'** પ્રધાન યાની રજો, સત્ત્વ ઔર તમો. યહાં કી ભાષા લેં તો કષાય મંદ ઔર કષાય તીવ્ર વહ જ્ઞાન હૈ, ઐસા કહતે હૈં. યહાં જૈનમેં ભી માને કિ મંદ કષાય હુઈ વહ હમારા જ્ઞાન હૈ, ઉસસે જ્ઞાન હોગા તો ઉસને અચેતનમેં ચેતન માના હૈ. સાંખ્યમતકા તો દૃષ્ટાંત દિયા હૈ. આચાર્ય તો (કહતે હૈં), અચેતનમેં ચેતન માનના. દૂસરી ભાષાસે કહેં તો પરકા પરલક્ષી ક્ષયોપશમ જ્ઞાન હૈ ન? વહ વાસ્તવમેં અચેતન હૈ. શાસ્ત્રકા જ્ઞાન ભી અચેતન હૈ. અચેતન ન હો તો ઉસમેં સંવર, નિર્જરા હોની ચાહિયે. ઐસા શાસ્ત્રજ્ઞાન ભી અનંત બૈર કિયા. ગ્યારહ અંગ, નવ પૂર્વ અનંત બૈર પઢા, ક્યા હુઆ? શાસ્ત્રજ્ઞાન હુઆ, ઉસમેં સે મેરા જ્ઞાન હોગા, વહ અચેતનકો ચેતન માનતા હૈ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- પહલે રાગસે (કહા), અબ તો જ્ઞાન (કહતે હૈં). પરલક્ષી જ્ઞાન.

મુમુક્ષુ :- મંદ રાગસે હોગા, વહ કૈસે?

ઉત્તર :- વહ માનતા હૈ ન. કષાય મંદ હૈ તો મેરા જ્ઞાન હોગા. તો અચેતનકો ચેતન માના. અનંત બૈર ઐસા હી માના હૈ ન? ક્ષયોપશમજ્ઞાન હૈ, રાગકો તો નિકાલ દિયા, લેકિન ક્ષયોપશમજ્ઞાન જો હૈ વહ વાસ્તવમેં અચેતન હૈ ઉસસે મેરા જ્ઞાન હોગા. બહુત બાત (આયી). મોક્ષમાર્ગકા અધિકાર.. આહાહા..! રાગસે આત્માકો લાભ માને ઔર રાગસે મેરા જ્ઞાન હો, વહ તો દૂસરી બાત. યહાં તો પહલે જ્ઞાનકા ક્ષયોપશમ હુઆ, ઉસસે મેરા જ્ઞાન હોગા ઉસમેં ભી અચેતનકો ચેતન માના હૈ. ક્યોંકિ સાંખ્યમતમેં તમો, રજો, સત્ત્વ ગુણ હૈ ન? વહ પ્રધાન ધર્મ કહા ઔર વહ જ્ઞાન હૈ. આત્મામેં જ્ઞાન હૈ હી નહીં. આત્મા તો નિત્ય ચૈતન્યસ્વરૂપ ધ્રુવ હૈ. ઐસા યહાં માનનેવાલા પર્યાયમેં જ્ઞાનકા ક્ષયોપશમ હુઆ, ક્રિયાકાંડ કો તો નિકાલ દિયા, આવશ્યક ક્રિયા આદિ તો પહલે ગઈ, યહાં તો ક્ષયોપશમ જ્ઞાન હુઆ વહ જ્ઞાન ભી અચેતન હૈ, નિશ્ચયસે ચેતન હૈ નહીં. આહાહા..! સમજમેં આયા? દેખો! દૂસરી રીતસે વિસ્તાર કિયા હૈ. પહલે આ ગયા થા ન? '**कम्मजादमइओ**'. ૫૬ (ગાથા)મેં આયા થા. ખંડખંડ ઇન્દ્રિયકો જ્ઞાન માનતા હૈ. વહ કર્મજાતિકા ક્ષયોપશમ હૈ, વહ આત્માકા ક્ષયોપશમ નહીં હૈ. આહાહા..! ગજબ બાત હૈ! અકેલા જાનપના વહ ચીજ નહીં હૈ. જ્ઞાન, અપના દ્રવ્યસ્વભાવ ચૈતન્યકે આશ્રયસે ઉત્પન્ન હુઆ જ્ઞાન, ઉસ જ્ઞાનકો ચેતન કહતે હૈં. શાસ્ત્રકા જ્ઞાન ભી મુર્દા હૈ. આહા..! જૈસે રાગકી મંદ ક્રિયા મુર્દા હૈ, મુર્દા. યહાં તો યહ કહતે હૈં.

'જ્ઞાન બિના ચેતન કૈસે?' 'ઉદાસીન ચેતનાસ્વરૂપ માના હૈ અતઃ જ્ઞાન બિના તો વહ જડ હી હુઆ,...' વહ આત્મામેં જ્ઞાન નહીં માનતા હૈ. જ્ઞાન હૈ વહ તો સાત્ત્વિક કા ગુણ હૈ-

મંદ કષાય આદિકા ગુણ હૈ. ઐસા કહતે હૈં. યહ જૈન ભી ઐસા કહે કિ હમારા જ્ઞાન બાહરસે ખીલા હૈ વહ ભી જ્ઞાન હૈ. વહ જ્ઞાન નહીં હૈ. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- ભાવશ્રુતજ્ઞાન ... ?

ઉત્તર :- હાં, ભાવશ્રુતજ્ઞાન હૈ વહી જ્ઞાન હૈ. દ્રવ્યશ્રુતકા જ્ઞાન વહ જ્ઞાન નહીં હૈ.

જ્ઞાન વિના ચેતન કૈસે? '**જ્ઞાનકો પ્રધાનકા ધર્મ માના હૈ...**' પ્રધાન યાની રજો, તમો પ્રકૃતિ. '**પ્રધાનકો જડ માના...**' તો આપને તો જડ માના. '**અચેતનમેં ચેતના માની તબ અજ્ઞાની હી હુઆ. નૈયાયિક, વૈશેષિક મતવાલે ગુણ-ગુણીકે સર્વથા ભેદ માનતે હૈં,...**' લો, ગુણી આત્મા જુદા ઔર જ્ઞાન જુદા હૈ, ઐસા માનતે હૈં. ઐસા હૈ નહીં. '**તબ ઉન્હોંને ચેતના ગુણકો જીવસે ભિન્ન માના...**' ચેતનાગુણ જીવસે જુદા હુઆ. '**ભિન્ન માના તબ જીવ તો અચેતન હો રહા. ઈસપ્રકાર અચેતનમેં ચેતનાપના માના. ભૂતવાદી ચાર્વાક-ભૂત પૃથ્વી આદિકમેં ચેતનાકી ઉત્પત્તિ માનતા હૈ,...**' લ્યો! યે સબ પંચ મહાભૂત ઈકઠે હો તો ચેતના ઉત્પન્ન હો. યહ ભી ઐસા કહે કિ રાગકી મંદતા હો, ક્ષયોપશમ જ્ઞાન હો તો ચેતના ઉત્પન્ન હો. સબ એક હી બાત હૈ. આહાહા..!

'**ભૂત તો જડ હૈ ઉસમેં ચેતના કૈસે ઉપજે? ઈત્યાદિ અન્ય ભી કોઈ માનતે હૈં...**' ઐસા. ઈત્યાદિ અન્ય ભી-જૈનમેં રહા હુઆ ભી, કોઈ ભી માને, સબ અજ્ઞાની હૈં. '**ઈસલિયે ચેતનમેં હી ચેતન માને વહ જ્ઞાની હૈ,...**' જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન અપના જ્ઞાનમેં સે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરતા હૈ, પરસે પ્રાપ્ત હોતા નહીં. આહા..! જૈસે 'કોઈ ક્રિયાજડ થઈ રહ્યા, શુષ્કજ્ઞાનમાં કોઈ' વહ બાત હૈ. 'માને માર્ગ મોક્ષનો કરુણા ઊપજે જોઈ.' 'શ્રીમદ્'મેં આતા હૈ ન? 'કોઈ ક્રિયાજડ થઈ રહ્યા' ક્રિયા-રાગની મંદતાની ક્રિયા. વહ રાગ જડ હૈ. 'શુષ્કજ્ઞાનમાં કોઈ' અકેલા જ્ઞાનકે જાનપનેમેં પરલક્ષી જ્ઞાનમેં માન રહા હૈ. શુષ્કજ્ઞાન-લુખ્ખા જ્ઞાન. અપને જ્ઞાનાનંદમેં ઠરે બિના, અંતરકી દૃષ્ટિ હુએ બિના અકેલા શુષ્કજ્ઞાન ઉસમેં ધર્મ માનતે હૈં. 'કરુણા ઊપજે જોઈ'. ઐસા આયા ન? '**ચેતનમેં હી ચેતન માને વહ જ્ઞાની હૈ...**' મૂલ પાઠ તો યહ હૈ.

આચાર્યકા આશય યહ હૈ. અપના ચેતન ભગવાન, ઉસમેં અપની દૃષ્ટિ લગાકર જો જ્ઞાન પ્રગટ હુઆ વહ ચેતન હૈ. ઉસ ચેતનમેં ચેતનપના માનના વહ યથાર્થ હૈ. ઔર અપના ભગવાન ચેતનસ્વરૂપ તો દૂર રહા ઔર પરલક્ષી જ્ઞાન ઔર મંદ રાગ હુઆ ઉસમેં ચેતનપના માના વહ તો અચેતનકો ચેતન માના. આહા..! ગજબ બાત હૈ! બાહરકી બાત દૂર રહ ગઈ. ગ્યારહ અંગ ઔર નૌ પૂર્વ પઢા, લો! મિથ્યાદૃષ્ટિ થા. અભવિ ભી ઈતના તો પઢતે હૈં, ઉસમેં ક્યા હુઆ? પઢ લિયા ઔર બાતેં કરના આ ગયા ઈસલિયે જ્ઞાન હુઆ ઐસા નહીં, ઐસા કહતે હૈં. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- બાહરમેં તો કદ્ર (કદર) હો ગઈ.

ઉત્તર :- બાહર આપકે જૈસે હો વહ કદ્ર (કદર) કરે. ક્યોંકિ આપસે ત્યાગ હો સકતા નહીં, બુદ્ધિમેં અધિક જ્ઞાન નહીં હો ઈસલિયે બેચારા માને તો કદ્ર હૈ, બાત સચ્ચી હૈ. 'શોભાલાલજી'! ... આહા..! કિતના જાનપના! હજારોં લોગ, લાખોં લોગોંકો સમજાતે હૈં, ઉસમેં સે બહુત લાભ હોગા. ક્યા સમજાતા હૈ? ખુદ તો અભી જ્ઞાનસ્વરૂપ ચિદાનંદ હૈ ઉસકી

તો દૃષ્ટિ હૈ નહીં. બાહરકા ક્ષયોપશમસે જગતકો સમજાયે, અપને તો લુખ્ખા હૈ. પરકો ક્યા સમજા સકતે હૈં? 'ભીખાભાઈ'! ઉસપ્રકારકી કદ્ર તો હો, ઐસા કહતે હૈં.

મેઢક-મંડુક હૈ, લો! .. ભી આતા નહીં. અપના આત્મા કા અનુભવ હૈ. મેંઢક-મંડુક. આનંદકા ભાન હૈ, આનંદ વેદતે હૈં, કહ સકતે નહીં. નૌ તત્ત્વકા નામ ભી આતા નહીં. ઉસમેં ક્યા હૈ? સમજાનેકી શક્તિ ભી નહીં. અપના જો સ્વભાવ આનંદકંદ હૈ, ઉસકા સ્પર્શ કરકે જો જ્ઞાન ઔર આનંદ પ્રગટ કિયા. સાર્થક હૈ ઈસકા. દુનિયા કદર કરે, ન કરે ઉસકે સાથ સંબંધ નહીં હૈ. બાગમેં ફૂલ હો ઔર ઉસકો કોઈ સૂંઘે તો ઉસમેં ગંધ રહતી હૈ, ઐસા હૈ? કોઈ સૂંઘે તો ગંધ રહતી હૈ ઔર કોઈ નહીં સૂંઘે તો ગંધ નહીં રહતી હૈ? આહાહા..! હૈ સો હૈ.

'ચેતનમેં હી ચેતન માને વહ જ્ઞાની હૈ, યહ જિનમત હૈ.' લો, વીતરાગ અભિપ્રાય તો યહ હૈ કિ અપના જ્ઞાનસ્વભાવ અંતરમેં પડા હૈ, ઉસકે અવલંબનસે જો જ્ઞાન પ્રગટ કરતે હૈં, વહ ચેતનકો ચેતન માના. બાહરકે ક્ષયોપશમમેં આત્મા માનતે હૈં વહ અચેતનકો ચેતન માનતે હૈં. વહ જિનમત હૈ નહીં. આહાહા..!

आगे कहते हैं कि तप रहित ज्ञान और ज्ञान रहित तप ये दोनों ही अकार्य हैं दोनोंके संयुक्त होने पर ही निर्वाण है :-

ગાથા-૫૯

तवरहियं जं णाणं णाणविजुत्तो तवो वि अकयत्थो।
तम्हा णाणतवेणं संजुत्तो लहइ णिव्वाणं।।५९।।

तपोरहितं यत् ज्ञानं ज्ञानवियुक्त तपः अपि अकृतार्थम्।
तस्मात ज्ञानतपसा संयुक्तः लभते निर्वाणम्।।५९।।

તપથી રહિત જે જ્ઞાન, જ્ઞાનવિહીન તપ અકૃતાર્થ છે,
તે કારણે જીવ જ્ઞાનતપસંયુક્ત શિવપદને લહે. ૫૯.

अर्थ :- जो ज्ञान तपरहित है और जो तप है वह भी ज्ञानरहित है तो दोनों ही अकार्य हैं, इसलिये ज्ञान-तप संयुक्त होने पर ही निर्वाणको प्राप्त करता है।

भावार्थ :- अन्यमती सांख्यादिक ज्ञानचर्चा तो बहुत करते हैं और कहते हैं कि-ज्ञानसे ही मुक्ति है और तप नहीं करते हैं, विषय-कषायोंको प्रधानका धर्म मानकर स्वच्छन्द प्रवर्तते हैं। कई ज्ञानको निष्फल मानकर उसको यथार्थ जानते नहीं हैं और तप-क्लेशादिकसे ही सिद्धि मानकर उसके करनेमें तत्पर रहते हैं। आचार्य कहते हैं कि ये दोनों ही अज्ञानी हैं, जो ज्ञानसहित तप करते हैं वे ज्ञानी हैं वे ही मोक्षको प्राप्त करते हैं, यह अनेकान्तस्वरूप जिनमतका उपदेश है।।५९।।

ગાથા-૫૯ ઉપર પ્રવચન

'આગે કહતે હૈં કિ તપ રહિત જ્ઞાન ઔર જ્ઞાન રહિત તપ યે દોનોં હી અકાર્ય હૈ...' મોક્ષમાર્ગકી વિશેષ બાત કરતે હૈં ન. **'દોનોંકે સંયુક્ત હોને પર હી નિર્વાણ હૈ :-'**

तपोरहितं यत् ज्ञानं ज्ञानवियुक्त तपः अपि अकृतार्थम्।

तस्मात ज्ञानतपसा संयुक्तः लभते निर्वाणम्।।५९।।

સમ્યક્જ્ઞાન તો હુઆ હૈ, સચ્ચા જ્ઞાન હૈ લેકિન સાથમેં ચારિત્ર વીતરાગદશા નહીં હૈ તો ઉસકી મુક્તિ નહીં હોતી. સમજમેં આયા? ચૌથે ગુણસ્થાનમેં સમ્યગ્જ્ઞાન હૈ, સમ્યગ્દર્શન હૈ, ચારિત્ર નહીં હૈ. સ્વરૂપકી રમણતારૂપ ચારિત્ર નહીં હૈ તો મુક્તિ નહીં હોતી. ચારિત્ર બિના મુક્તિ નહીં હોતી. 'પ્રવચનસાર'મેં પીછે કહા હૈ ન? ભાઈ! સમ્યગ્દર્શન ઔર જ્ઞાન ભી ચારિત્રકે બિના નિરર્થક હૈ. ગાથા હૈ. ક્યોં? ચારિત્ર-સ્વરૂપકી રમણતા બિના મુક્તિ નહીં હોગી. અકેલા સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાનસે મુક્તિ હોગી? અકેલે સમકિતસે હોતા નહીં, અકેલે જ્ઞાનસે નહીં હોતી ઔર અકેલે ક્રિયાકાંડસે નહીં હોતી. સમજમેં આયા? વહ બાત યહાં કહતે હૈં. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન હુઆ. મુનિકે યોગ્ય ચારિત્ર ન હો, મુનિયોગ્ય ચારિત્ર ન હો-અંદર સ્વરૂપકી રમણતા (ન હો), અકેલે જ્ઞાનસે મુક્તિ હોતી નહીં. વહ બાત કહતે હૈં. સમજમેં આયા?

અર્થ :- **'જો જ્ઞાન તપરહિત હૈ...'** ચારિત્રરહિત **'ઔર જો તપ હૈ વહ ભી જ્ઞાનરહિત હૈ...'** તપસ્યા તો બહુત કરતે હૈં લેકિન અંદર સમ્યગ્જ્ઞાન નહીં હૈ, વહ ભી બિના અંકકે શૂન્ય હૈં. બરાબર હૈ? **'જો તપ હૈ વહ ભી જ્ઞાનરહિત હૈ...'** યહાં તપ શબ્દકા અર્થ મુનિપના, હોં! મુનિકો તપકલ્યાણક કહતે હૈં ન? તપકલ્યાણક કહતે હૈં. ભગવાન ચારિત્ર લેતે હૈં ઉસકો તપકલ્યાણક કહતે હૈં. ચારિત્રકો હી તપકલ્યાણક (કહતે હૈં). જ્ઞાનરહિત તપ હૈ યાની મુનિપના હૈ, **'તો દોનોં હી અકાર્ય હૈ, ઈસલિયે જ્ઞાન-તપ સંયુક્ત હોને પર...'** સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ઔર સાથમેં ચારિત્રદશા **'સંયુક્ત હોને પર હી નિર્વાણકો પ્રાપ્ત કરતા હૈ.'** ઐસા અકેલે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાનસે ભી નિર્વાણ નહીં પ્રાપ્ત કરેગા. સચ્ચા ક્ષાયિક સમકિત હુઆ ઔર જ્ઞાન સમ્યક્ હુઆ, લેકિન બીચમેં ચારિત્ર-સ્વરૂપકી સ્થિરતા બિના મુક્તિ હોતી નહીં.

મુમુક્ષુ :- નયસે આગે...

ઉત્તર :- તપના મુનિપના ચારિત્ર. યે ચારિત્ર તપ, હોં! ઉપવાસ-બપવાસકી બાત નહીં હૈ યહાં. સ્વરૂપમેં રમણતાકા ચારિત્ર. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન હુઆ ઔર ચારિત્ર ન હો તો મુક્તિ હોતી નહીં. સમજમેં આયા? સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ઔર ચારિત્ર નહીં હૈ ઔર અકેલી બાહ્યકી ક્રિયા ચારિત્ર હૈ ઔર સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન નહીં હૈ ઉસકી ભી મુક્તિ નહીં હોતી. તીનોં મિલકર મુક્તિ હોતી હૈ. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગ. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર મિલકર મોક્ષ હોતા હૈ. સમજમેં આયા?

ભાવાર્થ :- **'અન્યમતી સાંખ્યાદિક...'** દેખો! આદિ હૈ ન? સાંખ્ય આદિ. જૈનમેં ભી રહે હુઆ. **'જ્ઞાનચર્ચા તો બહુત કરતે હૈં...'** જાનપનેકી બાત બહુત કરે, લેકિન અંદરમેં

સ્વરૂપકી દૃષ્ટિ, જ્ઞાન ઔર રમણતા નહીં હૈ. '**જ્ઞાનસે હી મુક્તિ હૈ ઔર તપ નહીં કરતે હૈં,...**' અકેલે જાનેપનેસે મુક્તિ હૈ, ચારિત્રકી જરૂરત નહીં, ઐસા માને વહ ભી જૂઠ બાત હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા? સાંખ્યાદિક હૈ ન? સબ અન્યમતિ કહનેમેં આતે હૈં. '**જ્ઞાનચર્ચા તો બહુત કરતે હૈં કિ-જ્ઞાનસે હી મુક્તિ હૈ ઔર તપ નહીં કરતે હૈં,...**' ઇચ્છાકા નિરોધ કરકે સ્વરૂપકી સ્થિરતા કરતે નહીં. '**વિષય-કષાયોંકો પ્રધાનકા ધર્મ માનકર સ્વચ્છંદ પ્રવર્તતે હૈં.**' ઐસા કહતે હૈં. વહ પુદ્ગલકા ધર્મ હૈ. વિષય કષાય પુદ્ગલકા ધર્મ હૈ, હમેં ક્યા? લેકિન પરિણામ તેરા હૈ કિ નહીં? સમજમેં આયા? '**વિષય-કષાયોંકો પ્રધાન...**' યાની રજો, તમો પ્રકૃતિકા ધર્મ માનકર '**સ્વચ્છંદ પ્રવર્તતે હૈં.**' ભોગ વિષયવાસના. જૈસે ઉસકો ઠીક લગે વૈસે પ્રવર્તે વહ તો અજ્ઞાનભાવ હૈ, અશુભભાવ હૈ, પાપભાવ હૈ. શુભભાવસે ભી મુક્તિ નહીં તો અશુભસે કહાંસે હોતી હૈ?

'**કઈ જ્ઞાનકો નિષ્ફલ માનકર ઉસકો યથાર્થ જાનતે નહીં હૈ...**' જ્ઞાન ક્યા હૈ? કરો ન કુછ ક્રિયા. 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'મેં સાતવેં અધિકારમેં આતા હૈ. કુછ કરોગે તો પાઓગે. કુછ કરોગે તો પાઓગે. ક્યા કરેગા? સ્વભાવકે ભાન બિના રાગકી ક્રિયા હો વહ નિરર્થક હૈ, બંધકા કારણ હૈ. '**જ્ઞાનકો નિષ્ફલ માનકર ઉસકો યથાર્થ જાનતે નહીં હૈ...**' અંતરકા સ્વરૂપ સન્મુખ હોકર જ્ઞાનકો જાને નહીં '**ઔર તપ-ક્લેશાદિકસે હી સિદ્ધિ માનકર...**' દેખો! તપ ઔર ક્લેશાદિકસે સિદ્ધિ માને. શરીરકો ક્લેશ હોતા હૈ ન? શ્વેતાંબરમેં ઐસા બોલ હૈ. દેહે દુઃખં મહાફલં. 'દશવૈકાલિક'મેં હૈ. ઈસ દેહકો જિતના કષ્ટ દો ઉતના બડા ફલ (મિલતા હૈ). ધૂલ ભી નહીં. દેહકો કષ્ટ કૈસા? યે તો મિટ્ટી હૈ. અંદરમેં આત્માકો પરિષહ આદિમેં કષ્ટ લગે વહ તો આર્તધ્યાન હૈ. આનંદસ્વરૂપમેં રહકર કાયક્લેશાદિકકા જ્ઞાતા-દૃષ્ટા રહકર સહન કરના ઉસકા નામ વાસ્તવિક તપ કહનેમેં આતા હૈ.

'**આચાર્ય કહતે હૈં કિ યે દોનોં હી અજ્ઞાની હૈ,...**' ક્યા અજ્ઞાની? અકેલે જ્ઞાનમાત્રસે મુક્તિ માને ઔર ચારિત્ર રહિત હૈ વહ અજ્ઞાની હૈ ઔર ક્રિયામાત્રસે મુક્તિ માને ઔર જ્ઞાન નહીં હો તો વહ ભી અજ્ઞાની હૈ. '**જો જ્ઞાનસહિત તપ કરતે હૈં વે જ્ઞાની હૈં...**' લ્યો. આત્મજ્ઞાન સહિત ચારિત્રકી રમણતા કરે '**વે હી મોક્ષકો પ્રાપ્ત કરતે હૈં,...**' વહ ધર્મી હૈ ઉસકો મોક્ષ પ્રાપ્ત હોતા હૈ. આહા..! ઈસને તો ઐસા અર્થ કિયા હૈ કિ નિર્વિકલ્પ ધ્યાનમેં હો તબ જ્ઞાની, સવિકલ્પમેં આયા તો અજ્ઞાની. ક્યા કરતા હૈ? યહાં તો કહતે હૈં કિ સર્વથા જ્ઞાની હૈ સદા. લેકિન સ્વરૂપમેં ચારિત્ર નહીં હૈ, ઈસ કારણસે ચારિત્ર કે બિના-આત્મામેં આનંદકી રમણતા બિના મુક્તિ નહીં હોતી. વહ બાત હૈ. સમજમેં આયા? જ્ઞાની તો હૈ. સવિકલ્પમેં આયા ઔર શુભઉપયોગમેં આ ગયા, અરે..! અશુભમેં આ ગયા તો ક્યા અજ્ઞાની હો જાતા હૈ?

મુમુક્ષુ :- છઠ્ઠે ગુણસ્થાનમેં તો મુનિપના હૈ.

ઉત્તર :- લેકિન વિકલ્પસે મુનિપના હૈ કિ ચારિત્રસે મુનિપના હૈ?

મુમુક્ષુ :- કહા હૈ ન,..

ઉત્તર :- હાં, કહા હૈ. અજ્ઞાની કહા હૈ. વિકલ્પમેં આયે તો અજ્ઞાની. છઠ્ઠે ગુણસ્થાનમેં

અજ્ઞાની કહતે હૈં. સ્વરૂપ મેં સ્થિર હો તો જ્ઞાની, ઐસા કહતે હૈં. ઈસમેં લિખા હૈ. આઠવેંસે જ્ઞાની કહા જાય. સ્વરૂપમેં સ્થિર હો તબ જ્ઞાની. સમજમેં આયા? અરે..! બહુત ગડબડી કર દી. બાહ્ય ક્રિયાકાંડ કે પ્રેમીઓંને તત્ત્વકો બિખેરકર મસલ ડાલા હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા..! દેખો! યહાં સિદ્ધાંત કહતે હૈં.

અકેલા જ્ઞાન, સમકિત તો તીર્થંકર કો થા. તીર્થંકર તીન જ્ઞાન લેકર આતે હૈં, ક્ષાયિક સમકિત લેકર આતે હૈં, લેકિન ચારિત્ર બિના મુક્તિ હોતી હૈ? સમજમેં આયા? તીર્થંકરકી તો ઉસ ભવમેં જરૂર મુક્તિ હૈ. તીન જ્ઞાન હુઆ ઔર ક્ષાયિક સમકિત હુઆ ઉસસે મુક્તિ હોગી? ઉસકે સાથ ચારિત્રકી રમણતા કરેગા તો મુક્તિ હોગી. તીર્થંકર જૈસે કો ભી. દૂસરા કહે કિ હમેં સમકિત ઔર જ્ઞાન એક હી હૈ ઉસસે હમારી મુક્તિ હોગી ઐસા હૈ નહીં. આહાહા..! ચારિત્ર તો વસ્તુ સ્વરૂપ પુરુષાર્થસે અંતર આનંદમેં લીન હોના, ઠરના, જમના ઈસ ચારિત્રકે બિના મુક્તિ નહીં હોતી. ક્ષાયિક સમકિતી હો, તીન જ્ઞાનકે ધની હો, સમજમેં આયા? લેકિન સ્વરૂપમેં ચારિત્રદશા મુનિપના આયે બિના કભી મુક્તિ કિસીકો નહીં હોતી. કહો, સેઠ!

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- મુનિપના યહ, યે મુનિપના.

'**યહ અનેકાંતસ્વરૂપ જિનમતકા ઉપદેશ હૈ.**' દેખો! ક્યા કહતે હૈં? અપના સ્વરૂપકા જ્ઞાન ઔર સમકિત હોનેપર ભી જબતક સ્વરૂપમેં ચારિત્રદશા રમણતા પ્રગટ નહીં હુઈ તબતક મુક્તિ નહીં હોગી. તથાપિ ચૌથે ગુણસ્થાનમેં મોક્ષકા માર્ગ હૈ ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. ઉપચારસે. વાસ્તવમેં મોક્ષમાર્ગ તો તીનોં એક હો તબ મોક્ષમાર્ગ હૈ. સમજમેં આયા? '**યહ અનેકાંતસ્વરૂપ જિનમતકા ઉપદેશ હૈ.**' ઐસા કહતે હૈં. અનેકાંત નામ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન ભી હૈ. સ્વરૂપકી ચારિત્ર રમણતા ... સમજમેં આયા?

आगे इसी अर्थको उदाहरणसे दृढ़ करते हैं :–

ગાથા-૬૦

धुवसिद्धी तित्थयरो चउणाणजुदो करेइ तवयरणं।
णाऊण धुवं कुज्जा तवयरणं णाणजुत्तो वि॥६०॥

ध्रुवसिद्धिस्तीर्थंकरः चतुर्ज्ञानयुतः करोति तपश्चरणम्।
ज्ञात्वा ध्रुवं कुर्यात् तपश्चरणं ज्ञानयुक्तः अपि॥६०॥

ધ્રુવસિદ્ધિ શ્રી તીર્થેશ જ્ઞાનચતુષ્કયુત તપને કરે,
એ જાણી નિશ્ચિત જ્ઞાનયુત જીવેય તપ કર્તવ્ય છે. ૬૦.

अर्थ :– आचार्य कहते हैं – कि देखो..., जिसको नियमसे मोक्ष होना है... और जो चार ज्ञान – मति, श्रुत, अवधि और मनःपर्यय इनसे युक्त है ऐसा तीर्थंकर भी तपश्चरण करता है,

इसप्रकार निश्चयसे जानकर ज्ञानयुक्त होने पर भी तप करना योग्य है। (तप–मुनित्व, सम्यग्दर्शन–ज्ञान–चारित्रकी एकता को तप कहा है।)

भावार्थ :– तीर्थंकर मति–श्रुत–अवधि इन तीन ज्ञान सहित तो जन्म लेते हैं और दीक्षा लेते ही मनःपर्यय ज्ञान उत्पन्न हो जाता है, मोक्ष उनको नियमसे होना है तो भी तप करते हैं, इसलिये ऐसा जानकर ज्ञान होते हुए भी तप करनेमें तत्पर होना, ज्ञानमात्र ही से मुक्ति नहीं मानना।।६०।।

ગાથા-૬૦ ઉપર પ્રવચન

'આગે ઈસી અર્થકો ઉદાહરણસે દઢ કરતે હૈં :–' દેખો! સાક્ષાત્ ભગવાનકા દૃષ્ટાંત દેતે હૈં. સમ્યગ્જ્ઞાન હુઆ, તીન જ્ઞાન હુઆ, ક્ષાયિક સમકિત હુઆ. ચારિત્ર લિયા... મુનિપણું.

धुवसिद्धी तित्थयरो चउणाणजुदो करेइ तवयरणं।
णाऊण धुवं कुज्जा तवयरणं णाणजुत्तो वि।।६०।।

'**धुवसिद्धी तित्थयरो**' દેખો! તીર્થંકર કો ઉસ ભવ મેં જરૂર મુક્તિ હૈ. '**चउणाणजुदो करेइ**'. ચાર જ્ઞાનસહિત હૈં, લેકિન વહ ચારિત્ર પાલતે હૈં. સમજમેં આયા? બહુત સુંદર દૃષ્ટાંત દિયા હૈ. સાક્ષાત્ ભગવાનકા દૃષ્ટાંત.

અર્થ :– 'આચાર્ય કહતે હૈં–કિ દેખો... જિસકો નિયમસે મોક્ષ હોના હૈ...' તીર્થંકરકો તો ઉસ ભવમેં મોક્ષ હોના હી હૈ. છાપ લેકર આયે હૈં. **'ઔર ચાર જ્ઞાન–મતિ, શ્રુત, અવધિ ઔર મનઃપર્યય ઈનસે યુક્ત હૈ...'**

મુમુક્ષુ :– ..

ઉત્તર :– મુનિપનામેં ભી ઉગ્ર સ્થિરતા કરેંગે તબ કેવલજ્ઞાન પાયેંગે. ચાર જ્ઞાન હો તો ભી અંદર વિશેષ ઉગ્ર સ્થિરતા કરેંગે તબ શુક્લધ્યાન હોગા ઔર કેવલજ્ઞાન હોગા. '**करोति तपश्चरणम्**' લો. ચાર જ્ઞાનસહિત ઐસે તીર્થંકર હૈં તો ભી '**તપશ્ચરણ કરતા હૈ,...**' સ્વરૂપમેં ઉગ્ર રમણતા કરતે હૈં. આયા થા ન? ચારિત્રમેં શુદ્ધઉપયોગકી પરિણતિકો બલપૂર્વક રોકના વહ તપ હૈ. ઐસા તપ યહાં કહતે હૈં. સમજમેં આયા? ૫૬ મેં આયા થા. બલપૂર્વક આયા થા ન? 'કાર્તિકિયાનુપ્રેક્ષા'મેં આયા થા. 'કાર્તિકિયાનુપ્રેક્ષા'મેં તપકી વ્યાખ્યા (આયી થી). સ્વરૂપકા અનુભવ, સ્વરૂપકા જ્ઞાન ઔર સ્વરૂપકા ચારિત્ર, અંદરમેં ઉસમેં ભી ઉગ્ર પુરુષાર્થ જોરસે કરે તબ તપ કહનેમેં આતા હૈ. તપકી વ્યાખ્યા આ ગઈ.

યહાં કહતે હૈં, ભગવાન સમકિત લેકર તો આયે હૈં. બહોત તીર્થંકર તો ક્ષાયિક સમકિત લેકર આતે હૈં. સમજમેં આયા? કોઈ ક્ષયોપશમ લેકર (આતે હૈં). કોઈ તીર્થંકર ક્ષયોપશમ લેકર આતે હૈં. જ્ઞાન તો ચારિત્રરહિત હૈ. સમજમેં આયા? ઉસકી મુક્તિ હોગી. દેખો! **'તીર્થંકર ભી તપશ્ચરણ કરતા હૈ, ઈસપ્રકાર નિશ્ચયસે જાનકર જ્ઞાનયુક્ત હોને પર ભી તપ**

કરના યોગ્ય હૈ.' ચારિત્ર લેના યોગ્ય હૈ. ૬૦. દેખો! '**જિસકો નિયમસે મોક્ષ હોના હૈ.. ઔર જો ચાર જ્ઞાન-મતિ, શ્રુત, અવધિ ઔર મનઃપર્યય ઇનસે યુક્ત હૈ ઐસા તીર્થંકર ભી...**' સ્વરૂપમેં ઉગ્રપને પુરુષાર્થ કરતે હૈં, ઐસા કહતે હૈં. ચારિત્ર લિયા તો ભી વિશેષ પુરુષાર્થ કરતે હૈં. આહા..! '**ઇસપ્રકાર નિશ્ચયસે જાનકર જ્ઞાનયુક્ત હોને પર ભી તપ કરના યોગ્ય હૈ.**' તપકી વ્યાખ્યા લોગ ક્યા સમજતે હૈં? કિ ઉપવાસ કરના. વહ નહીં, યહાં તો મુનિપના ચારિત્રકો તપ કહનેમેં આતા હૈ. તપકલ્યાણક કહતે હૈં ન? તપકલ્યાણક. ભગવાનકે તપકલ્યાણકકા અર્થ ક્યા? ચારિત્ર લિયા વહ.

ભાવાર્થ :- '**તીર્થંકર મતિ-શ્રુત-અવધિ ઇન તીન જ્ઞાન સહિત તો જન્મ લેતે હૈં...**' દેખો! તીન જ્ઞાનસહિત તો જન્મ લેતે હૈં. '**ઔર દીક્ષા લેતે હી મનઃપર્યય જ્ઞાન ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ,...**' તુરંત મનઃપર્યય જ્ઞાન ઉત્પન્ન હોતા હૈ. ચારિત્ર અંદર પ્રગટ હુઆ (કિ) મનઃપર્યય જ્ઞાન (ઉત્પન્ન હો જાતા હૈ). '**મોક્ષ ઉનકો નિયમસે હોના હૈ...**' ઔર મોક્ષ તો જરૂર હોનેવાલા હૈ. લેકિન ચારિત્ર બિના મોક્ષ હોતા નહીં. આહાહા..! સમજમેં આયા? '**તો ભી તપ કરતે હૈં,...**' નિશ્ચયસે મોક્ષ હોના હૈ તો ભી સ્વરૂપમેં રમણતાકી ઉગ્રતા કરતે હૈં. આહા..! '**ઇસલિયે ઐસા જાનકર જ્ઞાન હોતે હુએ ભી તપ કરનેમેં તત્પર હોના,...**' ચારિત્ર લેકર ભી સ્વરૂપમેં ઉગ્ર પુરુષાર્થ કરનેકો તત્પર હોના. ઓહોહો..! સમજમેં આયા? '**જ્ઞાનમાત્રહીસે મુક્તિ નહીં માનના.**' અકેલે સમ્યગ્જ્ઞાનસે ભી મુક્તિ નહીં હોતી હૈ. સમજમેં આયા? સમ્યગ્જ્ઞાનમેં અનુભવ હોને પર ભી ચારિત્ર જબ હોગા તબ મુક્તિ હોગી, નહીં તો નહીં હોગી. ચારિત્રદશાકી ઉગ્રતા બતાનેકો બાત કી હૈ. સમજમેં આયા?

'પ્રવચનસાર'મેં બહુત લિયા હૈ. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન હૈ તો ભી ચારિત્ર બિના અનુભવ હૈ તો ભી ચારિત્ર બિના મુક્તિ નહીં હોગી. સ્વરૂપમેં આનંદમેં લીનતા, આનંદમેં લીનતા. આનંદકા અનુભવ તો હુઆ. ચૌથે, પાંચવેમેં આનંદકા અનુભવ હોતા હૈ. સ્વરૂપમેં લીનતા તો ચારિત્રદશામેં હોતી હૈ. ઔર યે ચારિત્રકી રમણતા બિના મુક્તિ હોતી નહીં. જ્ઞાનીકા ભોગ નિર્જરાકા હેતુ હૈ કહા. ભોગ નિર્જરાકા હેતુ હૈ નહીં. દૃષ્ટિમેં શુદ્ધતાકા જોર હૈ, શુદ્ધ આનંદકંદમેં જહાં અંતર જોર પડા હૈ ઉસ અપેક્ષાસે ઉસકો ભોગમેં અવલંબન હૈ ઉસકી ગિનતી નહીં કી. ભોગ યદિ નિર્જરાકા કારણ હો તો ભોગ છોડકર ચારિત્ર લેના કહાં આયા? ભોગમેં રહતે-રહતે મુક્તિ હો જાયેગી. સમજમેં આયા? ઐસા હૈ નહીં. ભોગકા વિકલ્પ છોડકર સ્વરૂપકી ચારિત્રદશા કરેગા તબ મુક્તિ હોગી. આહા..! ઐસે કહે કિ જ્ઞાનીકો ભોગમેં નિર્જરા હોતી હૈ.

'**જ્ઞાનમાત્રહીસે મુક્તિ નહીં માનના.**' લો, વિશેષ દૂસરી બાત બાહ્ય લિંગકી કરેંગે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

પ્રવચન નં. ૮૬, ગાથા-૬૧, ૬૨ શનિવાર, ભાદરવા સુદ ૧૨, તા.૧૨-૯-૭૦

દસલક્ષણી પર્વકા અષ્ટમ દિન હૈ. ત્યાગધર્મ કહતે હૈં. યહાં તો મૂલ મુનિકી વ્યાખ્યા હૈ. મુનિ, જિસકો આત્માકા સમ્યગ્દર્શન હુઆ હૈ ઔર ઈસકે અલાવા સ્વરૂપકી ચારિત્રદશા હુઈ હૈ. સ્વરૂપમેં રમણતાકા આનંદ આદિકા વિશેષ ભાવ હુઆ હૈ. ઉસકો ત્યાગમેં ક્યા હોતા હૈ, વહ બાત ચલતી હૈ.

जो चयदि मिट्ठभोज्जं, उवयरणं रायदोससंजणयं।
वसदिं ममत्तहेदुं, चायगुणो सो हवे तस्सा।।४०१।।

અન્વયાર્થ :– '**જો મુનિ...**' ઉસમેં મુનિકી વ્યાખ્યા હૈ ન? મુનિકી વ્યાખ્યા હૈ. '**મિષ્ટ ભોજનકો છોડતા હૈ...**' વૈસે તો મિથ્યાત્વ છૂટ ગયા હૈ, સમજમેં આયા? સંસાર, દેહ, ભોગસે તો મમત્વ છૂટ ગયા હૈ, ઈસસે અતિરિક્ત જિસકી પ્રવૃત્તિમેં થોડી આસક્તિ હો જાય, વહ આસક્તિ નહીં કરના, ઉસ આસક્તિકા ત્યાગ કરના ઉસકા નામ ત્યાગધર્મ કહનેમેં આતા હૈ. છોડતા હૈ, ભોજનકો છોડતા હૈ. ભાષા ક્યા હૈ? એક ઓર કહે કિ ભગવાનઆત્મા અપના આનંદસ્વરૂપમેં લીન રહતે હૈં તો રાગકા ત્યાગકર્તા ભી આત્મા નહીં. 'અમરચંદભાઈ'! ત્યાગ કિસકા કરે? દૃષ્ટિમેં તો આત્મા હૈ, ચૈતન્ય હૈ, આનંદ હૈ. ઉસમેં તો રાગ હૈ નહીં. કિસકા ત્યાગ કરના? અપને સ્વભાવમેં સ્થિર હોતે હૈં તો ઉસ પ્રકારકા રાગ ઉત્પન્ન નહીં હોતા ઉસકો રાગ છોડતે હૈં ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. યહાં તો જડ ભોજનકો છોડતા હૈ (ઐસા કહા). ઉપદેશકી કથન પદ્ધતિ ઐસી હોતી હૈ કિ વહ વ્યવહારસે ન સમજે, ક્યોંકિ યહ વ્યવહારકા કથન હૈ. ભોજનકા ત્યાગ-ગ્રહણ તો આત્મામેં હૈ નહીં. ઐસા અનુભવ તો પહલેસે લિયા હૈ.

આત્મા જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવ હૈ યહ તો પહલેસે અનુભવમેં લિયા હૈ. પરકા ત્યાગ-ગ્રહણ તો આત્મામેં હૈ હી નહીં. ફિર ભી યહાં કહતે હૈં કિ મુનિ મિષ્ટ ભોજનકો છોડતા હૈ. સહી હૈ ન? વ્યવહારકી કથનશૈલી ઐસી હૈ. 'અમરચંદભાઈ'! બતાના હૈ કિ અપને સ્વરૂપમેં ચારિત્રદશા પ્રગટ હુઈ હૈ ઉસમેં વિશેષ લીનતાસે આસક્તિકા છૂટ જાના ઉસકા નામ ત્યાગધર્મ કહનેમેં આતા હૈ. કથનશૈલી શાસ્ત્રકી ઐસી હૈ.

'**रायदोससंजणयं उवयरणं**' '**રાગદ્વેષ ઉત્પન્ન કરનેવાલે ઉપકરણકો છોડતા હૈ.**' ઉપકરણ તો ઉસકો મોરપીંછી, કમંડલ ઔર પુસ્તક હો. દૂસરા તો હોતા નહીં. ઉસકે પ્રતિ ભી આસક્તિકી વૃત્તિ હો વહ છોડ દે. અર્થાત્ સ્વરૂપમેં વિશેષ લીન હોતે હૈં તો વહ છૂટ જાતા હૈ, ઉસકો છોડ દે ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. શાસ્ત્રભાષા.. ભારે. ઈસપ્રકારસે બાત કી. સંક્ષેપમેં બાત કરની હો તો કૈસે કરે? '**ममत्तहेदुं वसदिं**' મમત્વકા કારણ જો વસ્તી-રહનેકા સ્થાન. હૈ તો મુનિ ધ્યાની જ્ઞાની. છઠે ગુણસ્થાનમેં આત્મજ્ઞાન સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર સહિત, (વહ) '**મમત્વકા કારણ વસતિકાકો છોડતા હૈ ઉસ મુનિકે ત્યાગ નામકા ધર્મ હોતા હૈ.**' દેખો! વસ્તુકી સ્થિતિ.

ભાવાર્થ :– '**મુનિકે સંસાર દેહ ભોગકે મમત્વકા ત્યાગ તો પહિલે હી હૈ.**' મિથ્યાત્વકા તો ત્યાગ હૈ હી, પરંતુ સંસાર દેહ ભોગકે વિકલ્પકા ભી ત્યાગ હૈ. '**જિન વસ્તુઓંસે કામ પડતા હૈ...**'

મુનિકો ધ્યાની જ્ઞાની છઠ્ઠે ગુણસ્થાનમેં ચારિત્રવંત હૈં, ઉનકો જિન વસ્તુઓંસે કામ પડતા હૈ '**ઉનકો મુખ્યરૂપસે કહા હૈ. આહારસે કામ પડે તો સરસ નીરસકા મમત્વ નહીં કરે...**' ઇતની બાત હૈ. આહા..! ચારિત્ર તો હૈ હી. તીન કષાયકા અભાવ ઐસા ચારિત્ર તો હૈ હી. ઇસસે અતિરિક્ત ઉસે જિસકે સાથ પ્રવૃત્તિ કરની પડતી હૈ ઉસમેં તીવ્રતા ન આને દે, આસક્તિ છોડ દે ઉસકા નામ ત્યાગ હૈ. '**ધર્મોપકરણ પુસ્તક પીછી કમણ્ડલું જિનસે રાગ તીવ્ર બંધે ઐસે ન રખે,...**' સમજમેં આયા? ધર્મ કે ઉપકરણ હૈં-પુસ્તક, પીંછી, કમંડલુ ઇતને ઉપકરણ હૈં. દૂસરે ઉપકરણ તો મુનિકો હોતે નહીં. વસ્ત્રાદિ તો હોતે નહીં. આહા..!

મુમુક્ષુ :- ચશ્મા..

ઉત્તર :- ચશ્મા ઠીક કહતે હૈં. સેઠ, ઠીક નિકાલતે હૈં. ચશ્મા-બશ્મા હોતા નહીં. મુનિકો ચશ્મા કૈસા? વસ્ત્રકા ટૂકડા નહીં હોતા તો ચશ્મા કૈસા? ચશ્મા પરિગ્રહ હૈ. બાત ઐસી હૈ. કઠિન હૈ. ચારિત્રવંતકી બાત હૈ, હોં! સમ્યગ્દર્શન અનુભવ સહિત જિસકો ચારિત્ર અંતર આનંદ તીન કષાયકે અભાવસે પ્રગટ હુઆ હૈ ઉસકી બાત હૈ. ઐસે દૂસરેમેં ઐસા કહા હૈ, પુસ્તક આદિ કોઈ માગે તો મુનિ છોડ દે. ત્યાગ હૈ લે જાઓ, ભૈયા! હમારે ઇતના આલંબન છૂટ ગયા. હમારા આત્મા હી હમકો જ્ઞાન ધ્યાનમેં આલંબન હૈ. દૂસરે ઠિકાને ઐસા લિયા હૈ. 'પદ્મનંદિ પંચવિંશતિઃ' મેં.

'**જો ગૃહસ્થજનકે કામ ન આવે,...**' ઐસા ઉપકરણ રખે. દેખો! ગૃહસ્થાશ્રમકો કામ ન આવે ઐસા ઉપકરણ મોરપીંછી, કમંડલ, પુસ્તક રખે. '**બડી વસતિકા રહનેકી જગહસે કામ પડે તો ઐસી જગહ ન રહે...**' ઐસી જગહમેં ન રહે કિ '**જિસસે મમત્વ ઉત્પન્ન હો, ઐસે ત્યાગ ધર્મકા વર્ણન કિયા.**' લો, ઉસકા નામ ત્યાગધર્મ હૈ. લોગ કહતે હૈં ન કિ બાહરસે છોડના, બાહરસે છોડના, બાહરસે છોડના સમ્યગ્દર્શન બિના, ઉસકી યહાં બાત હૈ હી નહીં. સમજમેં આયા? ઔર ચારિત્રસહિત ભી બાહરસે છોડના વહ ભી વ્યવહારકા કથન હૈ. સમજમેં આયા? નહીં તો વિરોધ હો જાયે. એક ઓર ઐસા કહે કિ રાગકા ત્યાગકા કર્તા આત્મા પરમાર્થસે હૈ નહીં. ઔર એક ઓર કહે કિ ભોજનકો છોડના. તો પૂર્વાપર વિરોધ હો ગયા. 'અમરચંદભાઈ'! ઉસકા અર્થ હૈ કિ ઉસકી આસક્તિ છૂટતી હૈ તો છોડના. લેકીન છોડના તો નાસ્તિસે હુઆ. અપને શુદ્ધ ચૈતન્ય આનંદમેં વિશેષ લીન હોતે હૈં તો ઇતની વૃત્તિ છઠ્ઠે ગુણસ્થાનમેં ચારિત્રવંતકો ભી ઉત્પન્ન નહીં હોતી ઉસકો છોડના ઐસા અસદ્ભૂત વ્યવહારનયકા કથન હૈ. આહાહા..! શાસ્ત્રભાષાસે ચર્ચા કરને લગે તો પાર આયે ઐસા નહીં હૈ. યહ તો અસદ્ભૂત વ્યવહારનયકા કથન હૈ. આહારકો છોડના, ઉપકરણકો છોડના, ઐસા વસતિકો છોડના. સમજે? આહા..! કઠિન માર્ગ, બાપૂ! વહ ત્યાગધર્મ હુઆ. વિરક્ત વ્યક્તિ હી મુનિપદકા અધિકારી હૈ, કહીંસે લિયા હૈ. વિરક્ત વ્યક્તિ હી મુનિપદકા અધિકારી હૈ. કહીંસે લિખા હૈ, કહીંસે ભી લિખા હો. ઉસમેં લિખા હૈ.....

અબ યહાં આયા. કહાં ગાથા આયી? ૬૦ હો ગઈ. ભાવાર્થ બાકી હૈ? હો ગયા હૈ. હો ગયા હો તો કઈબાર આપકો માલૂમ નહીં રહતા. ભાવાર્થ હો ગયા હૈ, માલૂમ હૈ. ૬૧.

आगे जो बाह्यलिंग सहित है और अभ्यंतरलिंग रहित है वह स्वरूपाचरण चारित्रसे भ्रष्ट हुआ मोक्षमार्गका विनाश करनेवाला है, इसप्रकार सामान्यरूपसे कहते हैं :–

ગાથા-૬૧

बाहिरलिंगेण जुदो अब्भंतरलिंगरहियपरियम्मो।
सो सगचरित्तभट्ठो मोक्खपहविणासगो साहू।।६१।।

बाह्यलिंगेन युतः अभ्यंतरलिंगरहितपरिकर्म्मा।
सः स्वकचारित्रभ्रष्टः मोक्षपथविनाशकः साधुः।।६१।।

જે બાહ્યલિંગ યુક્ત, આંતરલિંગરહિત ક્રિયા કરે,
તે સ્વકચરિતથી ભ્રષ્ટ, શિવમારગવિનાશક શ્રમણ છે. ૬૧.

अर्थ :– जो जीव बाह्य लिंग – भेष सहित है और अभ्यंतर लिंग जो परद्रव्योंसे सर्वरागादिक ममत्वभाव रहित ऐसे आत्मानुभवसे रहित है तो वह स्व–चारित्र अर्थात् अपने आत्मस्वरूपके आचरण–चारित्रसे भ्रष्ट है, परिकर्म अर्थात् बाह्यमें नग्नता, ब्रह्मचर्यादि शरीरसंस्कारसे परिवर्तनवान द्रव्यलिंगी होने पर भी वह स्व–चारित्रसे भ्रष्ट होनेसे मोक्षमार्गका विनाश करनेवाला है।।६१।। (अतः मुनिःसाधुको शुद्धभावको जानकर निज शुद्ध बुद्ध एकस्वभावी आत्मतत्त्वमें नित्य भावना (–एकाग्रता) करनी चाहिये।) (श्रुतसागरकी टीकासे)

भावार्थ :– यह संक्षेपसे कहा जानो कि जो बाह्यलिंग संयुक्त है और अभ्यंतर अर्थात् भावलिंग रहित है वह स्वरूपाचरण चारित्रसे भ्रष्ट हुआ मोक्षमार्गका नाश करनेवाला है।।६१।।

ગાથા-૬૧ ઉપર પ્રવચન

'આગે જો બાહ્યલિંગ સહિત હૈ ઔર અભ્યંતરલિંગ રહિત હૈ વહ સ્વરૂપાચરણ ચારિત્રસે ભ્રષ્ટ હુઆ મોક્ષમાર્ગકા વિનાશ કરનેવાલા હૈ, ઈસપ્રકાર સામાન્યરૂપસે કહતે હૈં :–' દેખો!

बाहिरलिंगेण जुदो अब्भंतरलिंगरहियपरियम्मो।
सो सगचरित्तभट्ठो मोक्खपहविणासगो साहू।।६१।।

ય હૈ. **'परियम्मो'** ય કા ક હોતા હૈ. સાધુ કી બાત હૈ. મોક્ષકા સાધન હૈ ન વહાં?

અર્થ :– 'જો જીવ બાહ્ય લિંગ–ભેષ સહિત હૈ...' નગ્ન લિંગ, દિગંબર લિંગ. સ્ત્રી, કુટુંબ સબ છોડકર રહા હૈ. **'ઔર અભ્યંતર લિંગ જો પરદ્રવ્યોંસે સર્વરાગાદિક મમત્વભાવ ઐસે આત્માનુભવસે રહિત હૈ...'** પરંતુ અંતરમેં.. લો, યહ બાત આયી. રાગકા અભાવસ્વભાવરૂપ આત્માકે આનંદમેં લીન હૈ, વહ અભ્યંતર લિંગ હૈ. સમ્યગ્દર્શન સહિત

સ્વરૂપમેં લીનતા વહ અભ્યંતર લિંગ હૈ. બાહ્ય લિંગ અઠ્ઠાઈસ મૂલગુણ વિકલ્પ ઔર નગ્નપના બાહ્ય લિંગ હૈ. વહ બાહ્ય લિંગ હોને પર ભી યદિ અભ્યંતર લિંગ નહીં હૈ તો ઉસકો કુછ લાભ હોતા નહીં. સમજમેં આયા?

'**પરિકર્મ અર્થાત્ બાહ્યમેં નગ્નતા, બ્રહ્મચર્યાદિ શરીરસંસ્કારસે પરિવર્તનવાન...**' યાની રાગાદિસે રહિત નહીં હૈ, અભ્યંતર લિંગ સહિત નહીં હૈ તો '**વહ સ્વ-ચારિત્રસે..**' અપને આત્મસ્વરૂપકા આચરણ સો ચારિત્ર, ઉસસે '**ભ્રષ્ટ હોનેસે...**' બાહ્યકી ક્રિયા અઠ્ઠાઈસ મૂલગુણ યા નગ્નપના વહ કોઈ આત્મચારિત્ર નહીં હૈ. આહાહા..! સ્વ-ચારિત્ર (અર્થાત્) અપને આત્મસ્વરૂપકા આચરણ. શુદ્ધ આનંદસ્વરૂપકે અનુભવ અતિરિક્ત અંતર લીનતાકા આચરણ, અંદર આનંદકંદકા (આચરણ). આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- સ્વક..

ઉત્તર :- સ્વક (યાની) અપના. લિયા ન અર્થમેં? સ્વક ચારિત્ર યાની અપના. સ્વક યાની અપના. આત્મસ્વરૂપકા. અપના યાની આત્મસ્વરૂપકા. ચારિત્ર યાની આચરણ. અપના આનંદસ્વરૂપ ઐસા આત્મા, ઉસકે સ્વરૂપકા આચરણ વહ ચારિત્ર. અઠ્ઠાઈસ મૂલગુણ આદિ વિકલ્પ વહ ચારિત્ર-આચરણ નહીં. સમજમેં આયા? ઉસસે ભ્રષ્ટ હૈ. અપના સ્વસ્વભાવ શુદ્ધ આનંદકંદ, ઉસકે આચરણસે ભ્રષ્ટ હૈ ઔર અકેલા બાહ્યલિંગ ધારણ કરતા હૈ ઉસમેં આત્માકો કુછ લાભ હૈ નહીં.

'**સ્વ-ચારિત્રસે ભ્રષ્ટ હોનેસે મોક્ષમાર્ગકા વિનાશ કરનેવાલા હૈ...**' આહાહા..! દેખો!

મુમુક્ષુ :- અપનેઆપ નાશ કરતા હૈ?

ઉત્તર :- સ્વયં. દૂસરા કૌન નાશ કરે? અપના શુદ્ધ સ્વભાવ પવિત્ર પિંડ પ્રભુ આત્મા, ઉસકી દૃષ્ટિપૂર્વક સ્વરૂપકા આચરણ, અંદર લીનતાકા નિર્વિકલ્પ આચરણ, ઉસ આચરણસે ભ્રષ્ટ હૈ, મોક્ષમાર્ગકા નાશ કરતા હૈ. એ.. 'પ્રકાશદાસજી'! બડી કઠિન બાતેં આયી. પંચમહાવ્રતકા વિકલ્પ હોનેપર ભી. ઔર નગ્નપના, હોં! યે વસ્ત્રવાલે તો દ્રવ્યલિંગી ભી નહીં હૈ. વસ્ત્રસહિત જો મુનિ માનતે હૈં વહ તો દ્રવ્યલિંગી ભી નહીં. જિસકા દ્રવ્યલિંગ નગ્ન હૈ ઔર અઠ્ઠાઈસ મૂલગુણ, પંચમહાવ્રતાદિકા વિકલ્પ હૈ, લેકિન આત્મસ્વભાવકા આચરણ ઔર ચારિત્ર નહીં હૈ તો મોક્ષમાર્ગસે ભ્રષ્ટ હૈ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- પ્રાપ્ત ન હોના ઉસકા અર્થ નાશ હૈ. ભાષા ક્યા કરે? મોક્ષમાર્ગ નહીં હૈ ઉસકા અર્થ કિ વિનાશ હૈ. ઐસા ઉસકો મોક્ષમાર્ગ હૈ નહીં. આહાહા..! સમજમેં આયા? દેખો! મોક્ષમાર્ગ તો એક હી કહા. શુદ્ધ ચૈતન્યવસ્તુકી દૃષ્ટિ, જ્ઞાન ઔર રમણતા, વીતરાગી નિર્વિકલ્પ શાંતિ, આનંદ વહી એક મોક્ષકા માર્ગ હૈ. આહા..!

સ્વક-ચારિત્ર હૈ ન? પાઠમેં હૈ કિ નહીં? '**सगचरित्तभट्ठो**' હૈ ન? દૂસરા પદ હૈ પાઠમેં. '**सो सगचरित्तभट्ठा**' '**सग**' નામ અપને આત્માકા શુદ્ધ સ્વભાવકા આચરણ. વિકલ્પ હૈ વહ સ્વ આત્માકા ચારિત્ર નહીં. આહાહા..! પંચમહાવ્રતકા વિકલ્પ, અઠ્ઠાઈસ મૂલગુણકા વિકલ્પ વહ સ્વ ચારિત્ર નહીં. વહ તો પરચારિત્ર વિભાવચારિત્ર હૈ. આહા..! સમજમેં આયા? ઐસા

પહલે નક્કી કરના પડેગા કિ ઐસા ચારિત્ર હૈ. ભલે દિખતા નહીં લેકિન માર્ગ ઐસા હૈ. ઐસા ઉસકો નિર્ણય કરના પડેગા. સેઠ!

'મોક્ષમાર્ગકા વિનાશ કરનેવાલા હૈ.' અર્થાત્ મોક્ષમાર્ગકી ઉત્પત્તિ કરનેવાલા નહીં હૈ ઉસકા નામ નાશ કરનેવાલા હૈ.

ભાવાર્થ :- **'યહ સંક્ષેપસે કહા જાનો કિ જો બાહ્યલિંગ સંયુક્ત હૈ ઔર અભ્યંતર અર્થાત્ ભાવલિંગ રહિત હૈ વહ સ્વરૂપાચરણ ચારિત્રસે ભ્રષ્ટ હુઆ...'** લો, સ્વરૂપકા આચરણ તો હૈ નહીં. આનંદસ્વરૂપ ભગવાન, ઉસકા જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, આનંદાચાર ઐસા સ્વભાવકા આચરણ તો હૈ નહીં ઔર અકેલા વિકલ્પકા આચરણ હૈ. સમજમેં આયા? **'ભ્રષ્ટ હુઆ મોક્ષમાર્ગકા નાશ કરનેવાલા હૈ.'** પંચમહાવ્રત હો, અઠ્ઠાઈસ મૂલગુણ હો તો ભી કહતે હૈં કિ અપના સ્વભાવ સ્વ શુદ્ધ ચૈતન્ય આનંદ ઉસકી દૃષ્ટિ, જ્ઞાન ઔર રમણતા નહીં હૈ તો વહ સ્વચારિત્ર નામ મોક્ષમાર્ગસે ભ્રષ્ટ હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા? સમજમેં આતા હૈ? ઉત્કૃષ્ટ બાત બહુત ઊંચી હૈ. લેકિન માર્ગ તો ઐસા હી હૈ. અબ આગે કહે દેખો.

કલ આયા થા ન? 'સમાધિ શતક' ૧૦૨ શ્લોક, વહી ગાથા યહાં હૈ. 'સમાધિ શતક'મેં ૧૦૨ ગાથા હૈ, લેકિન યહ મુનિ કે લિયે બાત હૈ. સમ્યગ્દર્શન હૈ, સમ્યગ્જ્ઞાન હૈ, આત્મચારિત્ર હૈ લેકિન ધ્યાનમેં રહનેમેં ઉસકી સહનશીલતા ન હો તો ધ્યાનસે છૂટ જાતા હૈ. સમજમેં આયા? વહ બાત કહતે હૈં, દેખો!

आगे कहते हैं कि – जो सुखसे भावित ज्ञान है वह दुःख आने पर नष्ट होता है, इसलिये तपश्चरणसहित ज्ञानको भाना :–

ગાથા-૬૨

सुहेण भाविदं णाणं दुहे जादे विणस्सदि।
तम्हा जहाबलं जोई अप्पा दुक्खेहि भावए।।६२।।

सुखेन भावितं ज्ञानं दुःखे जाते विनश्यति।
तस्मात् यथाबल योगी आत्मानं दुःखैः भावयेत्।।६२।।

સુખસંગ ભાવિત જ્ઞાન તો દુખકાળમાં લય થાય છે,
તેથી યથા બળ દુઃખ સહ ભાવો શ્રમણ નિજ આત્મને. ૬૨.

अर्थ :– सुखसे भाया हुआ ज्ञान है वह उपसर्ग–परिषहादिके द्वारा दुःख उत्पन्न होते ही नष्ट हो जाता है, इसलिये यह उपदेश है, कि जो योगी ध्यानी मुनि है वह तपश्चरणादिके कष्ट (दुःख) सहित आत्माको भावे। (अर्थात् बाह्यमें जरा भी अनुकूल–प्रतिकूल न मानकर निज आत्मामें ही एकाग्रतारूपी भावना करे जिससे आत्मशक्ति और आत्मिक आनंदका प्रचुर संवेदन बढ़ता ही है।)

भावार्थ :– तपश्चरणका कष्ट अंगीकार करके ज्ञानको भावे तो परीषह आने पर ज्ञानभावनासे

चिगे नहीं इसलिये शक्तिके अनुसार दु:खसहित ज्ञानको भाना, सुखहीमें भावे तो दु:ख आने पर व्याकुल हो जावे तब ज्ञानभावना न रहे, इसलिये यह उपदेश है।।६२।।

ગાથા-૬૨ ઉપર પ્રવચન

'**આગે કહતે હૈં કિ-જો સુખસે ભાવિત જ્ઞાન હૈ...**' જ્ઞાન યાની આત્મા. જ્ઞાન યાની અકેલા જ્ઞાન નહીં. સમ્યગ્જ્ઞાન તો ચૌથે ગુણસ્થાન મેં ભી હોતા હૈ ઔર ચક્રવર્તીકા રાજ ભી હૈ તો વહ જ્ઞાનસે ભ્રષ્ટ હૈ નહીં. સમજમેં આયા? લેકિન યહાં જ્ઞાન શબ્દકા અર્થ આત્મા. આત્માકા દર્શન, આત્માકા જ્ઞાન ઔર આત્માકા ચારિત્ર. ઉસકો યહાં જ્ઞાન શબ્દસે કહા ગયા હૈ. આત્માકી ભાવનાકો યહાં જ્ઞાન કહતે હૈં. આગે કહા ન? સ્વચારિત્ર. '**સુખસે ભાવિત જ્ઞાન હૈ...**' અર્થાત્ પ્રથમ ભૂમિકામેં ધ્યાનકી ઉત્કૃષ્ટતાકા અભ્યાસ ન હો ઔર સાધારણ ધ્યાન કરને બૈઠા ઔર શરીરકા કષ્ટ આ પડે. શરીર ભી ઠીક રહ સકે નહીં, આહાર-પાની ભી મિલા ન હો ઔર ઐસે સ્વભાવમેં શાંતિકા, સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રસહિત મુનિકી બાત હૈ. દેખો! હૈ ન? '**जोई**'-જોગી. યહાં જોગી-મુનિકી બાત હૈ. વહાં ૧૦૨મેં ભી મુનિકી બાત હૈ. વહાં મુનિ શબ્દ પડા હૈ. સમાધિતંત્ર ૧૦૨ શ્લોક હૈ. દેખો!

णाणअदु:खभावितं ज्ञानं क्षीयते दु:खसन्निधौ:।
तस्माद्यथाबलं दु:खैरात्मानं भावयेन्मुनि:।।१०२।।

મુનિ તો હૈ, સમ્યગ્દર્શન હૈ, સમ્યગ્જ્ઞાન હૈ, ચારિત્ર-સ્વરૂપ રમણતા ભી અંદર હૈ, લેકિન ધ્યાન કરનેમેં પ્રતિકૂલતા આતી હૈ તો ઇતની અસ્થિરતા હો જાય તો ઉસ પ્રતિકૂલતામેં સહનશીલતાકા ભાવ પ્રગટ કરના કિ જિસસે ડિગે નહીં. અપને ધ્યાનમેં સે ડિગે નહીં. ધ્યાન તો સમકિતીકો હોતા હૈ ઔર ચારિત્રવંતકો હોતા હૈ, ઉસકી બાત હૈ. સમજમેં આયા? અજ્ઞાની બાહ્ય કષ્ટ સહન કરે ઉસમેં કુછ હૈ હી નહીં, વહ તો દુ:ખ ઔર આર્ત્તધ્યાનકા પાપભાવ હૈ. સમજમેં આયા? દુ:ખ લગે, ઐસી ભાષા યહાં નહીં હૈ.

યહાં તો કહતે હૈં જો આત્મભાવના દુ:ખ બિના ભાયી જાતી હૈ, ધ્યાનીકો મુનિકો, '**વહ ઉપસર્ગાદિક દુ:ખોંકે ઉપસ્થિત હોને પર નષ્ટ હો જાતા હૈ.**' અંદર ડિગ જાય. પ્રતિકૂલતા હોને લગી, કુછ હવા લગી, બરસાત આયા, કોઈ બિચ્છુ કાટા, સર્પકા ડંખ (લગા). બૈઠા હો આત્માકે ધ્યાનમેં લેકિન સહનશીલતાકી વિશેષ શક્તિ ન હો તો, હમારે ગુજરાતીમેં સુખશિલીયા શબ્દ લિયા હૈ. સમજમેં આયા? સુખશિલીયા હૈ. શાતાશિલપના હૈ. દેખો! ઉસમેં હૈ. સુખશિલીયા હમારી ગુજરાતી ભાષા હૈ. સુખશિલીયાકા અર્થ ગુજરાતીમેં ... ગુજરાતી બના હૈ, છપા હૈ. કિસને બનાયા હૈ? બોટાદકે 'છોટાભાઈ ગાંધી' થે. અપને દિગંબર. ઉસને બહુત સ્પષ્ટ કિયા હૈ. ગુજરી ગયા.

મુમુક્ષુ :- પ્રવચન હુએ થે?

ઉત્તર :- હાં, પહલે હુએ થે. શાતાશીલપના. અનુકૂલતામેં અંદર આસક્તિ હો જાયે

ઔર ધ્યાનસે ડિગ જાય તો ઉસકો બરાબર પ્રતિકૂલતાકે સ્થાનમેં અનુકૂલતાકી ઈચ્છા ન રહો ઔર શાંતિ સહનશીલતાકી હો ઉસકો યહાં '**दुक्खेहि भावए**' કહનેમેં આતા હૈ. દુઃખકા અર્થ કષ્ટ નહીં. કષ્ટ તો દુઃખ હૈ. વહ તો શબ્દ કાયક્લેશ હૈ. દેખો! કાયક્લેશ હૈ ન? પાઠમેં ભી હૈ. '**ज्ञानं क्षीयते दुःखसन्निधौः। तस्माद्यथाबलं दुःखैरात्मानं**' દુઃખ શબ્દ પડા હૈ ન? દુઃખકા અર્થ વહ. પ્રતિકૂલતાકે સ્થાનમેં સંયોગમેં.. હૈ તો જ્ઞાની, હૈ તો ધ્યાની, હૈ તો ચારિત્રવંત, વહ મુનિ '**भावयेन्मुनि**' અપને આત્મસ્વરૂપકી ભાવના ઈતની ઉગ્રતા કરે કિ જિસસે પ્રતિકૂલતાકે યોગમેં ઉસસે ચલાયમાન હો સકે નહીં. સમજમેં આયા? ઉસમેં બહુત વિસ્તાર લિયા હૈ. ઈસમેં 'સમાધિ શતક'મેં ભી લિયા હૈ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ધ્યાનમેં તીન ગુપ્તિ હૈ. યે તો ધ્યાનમેં પહલે સાધારણ અભ્યાસ હૈ... ઉસને લિખા હૈ, દેખો! અભી પૂછા થા ન કિ શરીર કે ... શરીરમેં કુછ પ્રતિકૂલતા આ જાયે તો સહન નહીં કર સકતા. ઉસે ઐસે સમભાવકા અભ્યાસ કરના કિ પ્રતિકૂલતા આયે તો ભી સમભાવસે હટે નહીં. દેખો! કહતે હૈં, સાધારણ ધ્યાની પુરુષોંકી અપેક્ષાસે યહ બાત ઠીક હૈ. સાધારણ ધ્યાની. મુનિ હૈ તો મુનિ. લેકિન અભી ધ્યાનમેં બહુત જમ નહીં જાતે. સાધારણ ધ્યાની પુરુષોંકી અપેક્ષાસે યહ બાત ઠીક હૈ. ક્યોંકિ જિનકો શરીરકો સુખિયા રખકર... લો, સુખિયા આયા આપકા. શાતાશિલીયા યાની કલ ક્યા કહા થા? સુખિયા. સુખિયા આપકા હિન્દી શબ્દ હૈ. કોમલતા. સુખિયા યાની મૈં અનુકૂલ રખું. સુખિયા રખકર ધ્યાન કરનેકી આદત હોતી હૈ ઉનકા ધ્યાન કષ્ટોંકે આને પર જમા હુઆ નહીં રહ સકતા. ઈતની બાત હૈ. હૈ તો મુનિ ધ્યાની સમકિતી જ્ઞાની. લેકિન આસક્તિમેં થોડાસા હટ જાતે હૈં...

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ઈતના નહીં કરના, બસ, ઈતની બાત હૈ. હૈ તો મુનિ, હૈ તો સમકિતી. સહજ ધ્યાન કરનેકી લાયકાતવાલા. લેકિન શુરૂઆતવાલા હૈ તો પ્રતિકૂલતામેં શાંતિ રહે ઐસા અભ્યાસ કરના. પ્રતિકૂલતામેં શાંતિ વિશેષ રહે, સહજ. સમજમેં આયા? ઐસા પ્રયત્ન-અભ્યાસ કરના. બહુત લંબી બાત હૈ. શરીરકે કષ્ટોંકો થોડા ભી સહન નહીં કર સકતા. યુવાન યાની ભાષાકી હૈ. કોઈ તીવ્ર નિંદાકી ભાષા બોલે, સહનશક્તિ નહીં હો તો ડિગ જાયે ધ્યાનસે. અરે..! ક્યા મહારાજ? ક્યા ધ્યાન કરતે હો? ભાન બિના? ઐસા સુનકર ઐસા અભ્યાસ રખે કિ ઐસી ભાષા આતી હૈ તો સમતા સમ્યગ્દર્શન સહિત ચારિત્ર સહિત સમતા વિશેષ કરની.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હો જાય સ્થિરતા હૈ કિ નહીં? આર્ત્તધ્યાન આ જાતા હૈ કિ નહીં? મુનિકો ભી આર્ત્તધ્યાન હૈ કિ નહીં? રૌદ્રધ્યાન નહીં હૈ. છટ્ઠે ગુણસ્થાનમેં ભી આર્ત્તધ્યાન આ જાતા હૈ. પંચમ ગુણસ્થાનવર્તી ગૃહસ્થકો રૌદ્રધ્યાન આ જાતા હૈ. તો ભી પંચમ ગુણસ્થાન આત્મજ્ઞાન, આત્મદર્શન છૂટતા નહીં. સમજમેં આયા? સમકિતી પંચમ ગુણસ્થાનવાલા. સમજે? આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ક્ષુલ્લક અવસ્થા મેં ધ્યાન હો સકતા હૈ?

ઉત્તર :- હાં, પંચમ ગુણસ્થાનમેં હોતા હૈ. ઠીક, પ્રશ્ન કરતે હૈં. આહાહા..! ચૌથે ગુણસ્થાનમેં થે, લો! શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવ બલદેવ જૈસે. આહાહા..! દ્વારકા જલી. અગ્નિ પ્રજ્વલિત હુઈ. ભાઈ! કહાં જાયેંગે? સમકિતી જ્ઞાની થે. દોનોં જ્ઞાની થે. લેકિન વહ આર્ત્તધ્યાનકા વિકલ્પ આ જાયે. હૈ તો ઉસકા જ્ઞાતા. એય..! અરે..! અભાવ હુઆ નહીં. સમજમેં આયા? સોનેકા ગઢ ઔર મણિરત્નકા કાંગરા. બારહ યોજન ચૌડી ઔર નૌ યોજન લંબી દ્વારકા. હજારોં તો મણિરત્નકે જિનમંદિર. મણિરત્નકે! ઔર પ્રતિમા મણિરત્નકી. અગ્નિ દ્વારા જલે. આહાહા..! દોનોં ખડે રહકર દેખે. ક્યા કરે? સમકિતી હૈ, જ્ઞાની હૈ, શ્રીકૃષ્ણ તો તીર્થંકર હોનેવાલે હૈં. બલદેવ તો ઉસ ભવમેં મોક્ષ જાનેવાલે હૈં યા સ્વર્ગમેં.

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- દ્વારકાકા બહુત માલૂમ નહીં.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- કરતે હૈં દ્રવ્યલિંગી. વાસ્તવમેં .. થા. ક્યોંકિ ભગવાનકા વચન થા કિ ઇસ દિપાયનકે કારણ દ્વારકા જલેગી. તો વો બહાર નીકલ ગયા. ભગવાનકે વચનકો જૂઠા ઠહરાનેકો બાહર ચલા ગયા. મૈં બાહર ચલા જાઉં તો મેરે કારણ દ્વારકા નહીં જલેગી. લેકિન ભગવાનકા વચન બદલે તીનકાલમેં? કેવલજ્ઞાનીકા વચન હૈ વહ ત્રિકાલમેં બદલે નહીં. દ્વારકા જલી. આહાહા..! શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવ બલદેવ પર હાથ રખકર (કહતે હૈં), ભાઈ! કહાં જાયેંગે? આહાહા..! સમજમેં આતા હૈ? 'તરસે તરફડે ત્રિકમો કોઈ નહિ પાણીનો પાનાર.' સમકિતી જ્ઞાની તીર્થંકર હોકર મોક્ષ જાનેવાલા. સમજમેં આયા? પાની નહીં મિલતા. યે સબ તો હમને દુકાન પર પઢા હૈ. ચાર સજ્ઝાયમાલા હૈ ન? ચાર સજ્ઝાયમાલા હૈ. તુમ્હારેમેં સજ્ઝાયમાલા નહીં હૈ, શ્વેતાંબરમેં હૈ. હજારો સજ્ઝાય બનાઈ હૈ. ઉસકે ચાર પુસ્તક હૈં. વહ તો દુકાન પર હમને સબ દેખા હૈ. ઉસમેં વહ આયા હૈ. દુકાન પર, હોં! સંવત ૧૯૬૪-૬૫-૬૬.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ઉસે લગાકે મુજસે જલેગી તો મૈં બાહર નિકલ જાઉં. બાહર નિકલ જાનેસે ભગવાનકા વચન જૂઠા ઠહરેગા? જરતકુમાર ભી બાહર નિકલ ગયા. ભગવાનને કહા જરતકુમારકે કારણ શ્રીકૃષ્ણકા દેહ છૂટેગા. આહાહા..! બાહર નિકલ ગયા. બાહર નિકલ ગયા તો ન્યાય બદલ જાયે?

મુમુક્ષુ :- કેવલજ્ઞાનકી બાત તીનકાલમેં (ફીરે નહીં).

ઉત્તર :- તીનકાલમેં (નહીં બદલે). જૈસા હૈ ઐસા આયા ... ભાઈ! કહાં જાયેંગે? રોતે હૈં, હોં! હૈ સમકિતી, હૈ જ્ઞાની. વિકલ્પ આયા ઉસકા ભી જ્ઞાતા હૈ. આંખમેં સે આંસુ આયે ઉસમેં ભી સમકિતી જ્ઞાતા હૈ. આહાહા..! સમ્યગ્દર્શન ઔર સમ્યગ્જ્ઞાન ક્યા ચીજ હૈ? અલૌકિક ચીજ હૈ! ઐસી જહાં અંતર અનુભવકી દૃષ્ટિ હુઈ, કહતે હૈં કિ ફિર રોના આયા, રૌદ્રધ્યાન હો, સમજમેં આયા? ફિર ભી જ્ઞાનીકે જ્ઞાનમેં ઔર સમકિતમેં કોઈ બાધા નહીં હૈ, વિઘ્ન હૈ નહીં.

યહાં તો ચારિત્રકી બાત કરતે હૈં. સમજમેં આયા? જ્ઞાન ઐસા નહીં હૈ કિ સમ્યગ્જ્ઞાન

હુઆ ઔર કષ્ટ આયે તો છૂટ જાયે. ઈસલિયે કષ્ટ સહન કરના ઐસા ચૌથે ગુણસ્થાનમેં હોતા હી નહીં. ચૌથે ગુણસ્થાનમેં ૯૬ હજાર તો સ્ત્રિયાં થી. ક્રોડો અપ્સરાએં ચૌથે ગુણસ્થાનમેં હૈં. ક્ષાયિક સમકિત હૈ. શક્રેન્દ્ર અભી (હૈ). ઉસમેં ક્યા હૈ? બાહ્યકી ચીજ ઉસકો નુકશાન કર દે? ચારિત્રમોહકા ઉદય ક્યા સમ્યગ્દર્શનકો નુકશાન કરે? તીનકાલમેં નહીં. ભાઈ! 'પંચાધ્યાયી'મેં આતા હૈ ન? સમકિત ઔર ચારિત્રમોહકી બહુત વ્યાખ્યાકી હૈ. એક ગુણકી પર્યાય દૂસરે ગુણકી પર્યાયકો ક્યા નુકશાન કર સકતી હૈ? આહા..! ક્યા કહા? અપને સમ્યક્ ચૈતન્યમૂર્તિકા અનુભવ સમ્યગ્દર્શન હુઆ, ફિર ચારિત્રમોહકી તીવ્રતા આઈ, રાગ આકરા આયા, રૌદ્રધ્યાન આદિ તો ક્યા સમ્યગ્દર્શનકો નુકશાન કરતા હૈ? દૂસરે ગુણકી પર્યાય દૂસરે ગુણકી પર્યાયકો હાનિ કર સકતા હૈ? તીનકાલમેં નહીં. સમજમેં આયા? કઠિન બાત હૈ, ભાઈ!

યહાં કહના હૈ વહ દૂસરી બાત હૈ. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર સહિત હૈ. ધ્યાનકી ઈતની સ્થિરતા નહીં હુઈ હો, સાધારણ પ્રાણી હૈ, સાધારણ અર્થાત્ છઠ્ઠે ગુણસ્થાનવર્તી ચારિત્રવંત. લેકિન ઉસકે યોગ્ય જો ધ્યાનકી લીનતા જમની ચાહિયે તો સહનશીલતા બહુત હો તો ધ્યાન હો સકે. નહીં તો ધ્યાનસે ચ્યૂત હો જાય. સમજમેં આયા? વહ બાત યહાં ૧૦૨ મેં હૈ. સમજે? મુનિ શબ્દ હૈ ન? '**दुःखैरात्मानं भावयेन्मुनिः**' પ્રતિકૂલતા આતી હૈ તો શાંતિસે સહન કરતે હૈં ઉસકા નામ '**दुःखैरात्मानं**' ભાષા હૈ. દુઃખ શબ્દકા અર્થ યહાં અભી આયેગા-પ્રયત્ન. કઠોર પ્રયત્ન. કઠિન.. ક્યા કહતે હૈ? કઠિન. આયેગા યહાં. દુઃખતા હૈ તો દુઃખકી ભાવના... ઉસમેં ભી આયેગા. અરે..! શીલપાહુડ હૈ ન? શીલપાહુડકી તીસરી ગાથા. શીલપાહુડ હૈ, ઉસકી તીસરી ગાથા દેખો! ઉસમેં તીસરી હૈ. દેખો!

दुक्खे णज्जदि णाणं णाणं णाऊण भावणा दुक्खं।
भावियमई व जीवो विसयेसु विरज्जए दुक्खं।।३।।

તીસરી ગાથા શીલપાહુડ.

અર્થ :- 'પ્રથમ તો જ્ઞાન હી દુઃખસે પ્રાપ્ત હોતા હૈ, કદાચિત્ જ્ઞાન ભી પ્રાપ્ત કરે તો ઉસકો જાનકર ઉસકી ભાવના કરના, વારંવાર અનુભવ કરના દુઃખસે (-દૃઢતર સમ્યક્ પુરુષાર્થસે) હોતા હૈ...' ઉસકી વ્યાખ્યા કરેંગે. '**કદાચિત્ જ્ઞાનકી ભાવનાસહિત ભી જીવ હો જાવે તો વિષયોંકો દુઃખસે ત્યાગતા હૈ.**'

ભાવાર્થ :- '**જ્ઞાનકી પ્રાપ્તિ કરના, ફિર ઉસકી ભાવના કરના, ફિર વિષયોંકા ત્યાગ કરના યે ઉત્તરોત્તર દુર્લભ હૈ...**' ઉસકી વ્યાખ્યા હૈ. સમજમેં આયા? યહાં તો મુનિકી બાત હૈ. '**વિષયોંકા ત્યાગ કિયે બિના પ્રકૃતિ પલટી નહીં જાતી હૈ, ઈસલિયે પહિલે ઐસા કહા હૈ કિ વિષય જ્ઞાનકો બિગાડતે હૈં અતઃ વિષયોંકા ત્યાગના હી સુશીલ હૈ.**' વિશેષ ચારિત્રવંત હૈ ન. સમજમેં આયા? પાઠ તો ઐસા હૈ, દેખો! '**दुक्खे णज्जदि णाणं**' દુઃખસે જ્ઞાન પ્રાપ્ત હોતા હૈ? દુઃખ તો આર્તધ્યાન હૈ. લેકિન દુષ્કર પ્રયત્નસે સમકિત જ્ઞાન ઔર સમકિતમેં જ્ઞાન હોતા હૈ. 'અમરચંદભાઈ'! દુષ્કર પ્રયત્ન, અનંત પ્રયત્ન, કઠિન પ્રયત્ન. સમજમેં આયા? દૂસરેમેં આતા હૈ. ઉસમેં હોગા. 'અમરચંદજી'! ઉસકે અર્થમેં હૈ. શીલપાહુડ. ઉસકે અર્થમેં હૈ, તીસરી

ગાથામેં હૈ. શીલપાહુડકી તીસરી ગાથા. ઉસકી ટીકા મેં હોગા, ટીકા મેં હૈ. દૂસરે મેં હૈ. જાગના સો દેખો! ઉત્તરોત્તર દુર્લભ હૈ, યહ બતાના હૈ. લ્યો! પહેલે '**दुक्खे णज्जदि णाणं**' ઉસકા અર્થ મહાપ્રયત્નસે સમ્યગ્જ્ઞાન ઔર દર્શન હોતા હૈ. મહાપ્રયત્નસે જ્ઞાનકી અંતર એકાગ્રતાકી ભાવના હોતી હૈ. દુઃખસે ઉસકા અર્થ ઐસા નહીં હૈ, શબ્દ હૈ. '**भावियमई व जीवो विसयेसु विरज्जए दुक्खं**' પરંતુ એકાગ્ર હોને પર ભી વિષયસે વિરક્ત હોના મહાદુર્લભ મહાપ્રયત્ન હૈ. દુષ્કર હૈ. સમજમેં આયા? દુઃખ સહન કરના વહ તો કષ્ટ રાગ હૈ, આર્ત્તધ્યાન હૈ. એક ઓર કહે કિ દુઃખ સહન કરનેસે લાભ હો ઔર એક ઓર કહે કિ દુઃખ સહન કરના આર્ત્તધ્યાન હૈ. તો તત્ત્વકા વિરોધ હો જાયે. ઐસા માર્ગ હૈ નહીં. વીતરાગકા માર્ગ પૂર્વાપર વિરોધ હોતા હી નહીં. સમજમેં આયા? ઔર અંતિમ શબ્દ મેં હૈ ન? કષ્ટ હૈ ન?

૨૨ ગાથા હૈ, લિંગપાહુડ કી અંતિમ ગાથા. અપને ચલતા હૈ ઉસમેં. લિંગપાહુડ કી ૨૨ ગાથા. હમારી બુકમેં ૩૮૧ પાના નંબર હૈ. '**ઈસ પ્રકાર ઈસ લિંગપાહુડ શાસ્ત્રકા-સર્વબુદ્ધ જો જ્ઞાની ગણધરાદિ ઉન્હોંને-ઉપદેશ દિયા હૈ, ઉસકો જાનકર જો મુનિ ધર્મકો કષ્ટસહિત...**' પાઠમેં હૈ, દેખો! '**कट्ठसहियं**'. કષ્ટસહિતકા અર્થ બડે યત્નસે પાલતે હૈં. કષ્ટકા અર્થ બડા પ્રયત્ન. કષ્ટકા અર્થ દુઃખ હૈ ઐસા નહીં. હૈ? '**બડે યત્નસે પાલતા હૈ,...**' લો. અપને અભી ૬૫ ગાથામેં આયેગા. યે ૬૨ ચલતી હૈ, ૬૫મેં આયેગા. દેખો! '**આત્માકા જાનના, ભાના, વિષયોંસે વિરક્ત હોના ઉત્તરોત્તર યહ યોગ મિલના બહુત દુર્લભ હૈ,...**' દુઃખકા અર્થ દુર્લભ હૈ. અપને ચલતા હૈ ઉસમેં ૬૫ ગાથા. વર્તમાન ચલતી હૈ. મોક્ષપાહુડ.

दुक्खे णज्जइ अप्पा अप्पा णाऊण भावणा दुक्खं।
भावियसहावपुरिसो विसयेसु विरज्जए दुक्खं।।६५।।

મહાદુર્લભ હૈ. સમજમેં આયા? કષ્ટસહિત યત્ન કરે. યાની બડા યત્ન કરના ઉસકા નામ દુઃખ હૈ. દુઃખકી વ્યાખ્યા દુઃખ નહીં. મહાપુરુષાર્થ કરકે આત્માકા જ્ઞાન મિલતા હૈ, મહાપુરુષાર્થ કરકે ચારિત્ર મિલતા હૈ, મહાપુરુષાર્થ કરકે આત્માકી ભાવના હોતી હૈ, મહાપુરુષાર્થ કરકે વિષયકી વિરક્તતા સમ્યગ્દર્શન સહિત હોતી હૈ. આહાહા..! દુષ્પ્રાપ્ય ઉસમેં લિખા હૈ. દેખો! દુષ્પ્રાપ્ય હૈ. દુઃખકા અર્થ દુઃખ નહીં, દુઃખસે પ્રાપ્ત. બહુત પ્રયત્નસે પ્રાપ્ત, ઐસા શબ્દ હૈ. હૈ ન? દુષ્કર. સમજમેં આયા?

અપને ૬૨ ગાથા ચલતી હૈ. '**સુખસે ભાયા હુઆ જ્ઞાન...**' જ્ઞાન શબ્દકા અર્થ આત્મા. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન સહિત આત્મા. '**વહ ઉપસર્ગ-પરિષહાદિકે દ્વારા દુઃખ ઉત્પન્ન હોતે હી નષ્ટ હો જાતા હૈ,...**' સહનશીલતા ચારિત્રમેં.. ચારિત્રમેં, હોં! સમકિત સહિત ચારિત્રકી બાત હૈ. વિશેષ ન હો તો સ્થિરતાસે ભ્રષ્ટ હો જાય.

મુમુક્ષુ :- સમ્યગ્દર્શન હૈ?

ઉત્તર :- સમ્યગ્દર્શન તો હૈ, સમ્યગ્દર્શનસે ભ્રષ્ટ નહીં, ચારિત્રસે ભ્રષ્ટ. સમ્યગ્દર્શન કહાં ભ્રષ્ટ હોતા હૈ?

મુમુક્ષુ :- સમ્યગ્દર્શન ભાયા હુઆ...

ઉત્તર :- બરાબર હૈ, મુનિકા ચારિત્ર નષ્ટ હો જાયે. સમ્યગ્દર્શનકા નાશ કહાં હોતા હૈ? સમ્યગ્દર્શન તો ચૌથે ગુણસ્થાનમેં હોતા હૈ. મહાપરિષહકો સહન કરનેકી શક્તિ નહીં હૈ. ઉસમેં ક્યા હૈ? ચારિત્ર ભ્રષ્ટ હો જાય. સહનશીલતા નહીં હો તો. વહ ક્યા? કુંભારને પરણ્યાને માઘમુનિ. સમ્યગ્દર્શનસે ભ્રષ્ટ નહીં હૈ. ચારિત્રસે ભ્રષ્ટ હૈ. વિષયકી વાસના આયી ઔર બ્યાહ ભી કિયા. ચારિત્રસે ભ્રષ્ટ હૈ, સમકિતસે ભ્રષ્ટ નહીં. લેકિન લોગોંકો બાહરકી બાત હી અનાદિસે રુચતી હૈ. સમકિતસે ભ્રષ્ટ હો તો તો ક્ષાયિક સમકિતીકો અનંત-અનંત પ્રતિકૂલતા હૈ ઔર અનંત અનુકૂલતા હૈ. સાતવીં નરકમેં અનંત પ્રતિકૂલતા હૈ. કિતની પ્રતિકૂલતા હૈ? સમકિત ડિગતે હૈ. સાતવીં નરકમેં સમકિતી હૈ. અનંત પ્રતિકૂલતા. રવરવ નરક જિતની. ઉસસે ડિગતે નહીં. અસ્થિરતા હૈ. ઔર સમવસરણમેં, ભગવાનકે સમવસરણમેં દ્રવ્યલિંગી મુનિ મિથ્યાદૃષ્ટિ પડા હો. કિતની અનુકૂલતા! લેકિન રાગકી એકતાકી દૃષ્ટિમેં વહ અનુકૂલતા ક્યા કરે? વહાં ભી સમકિતસે ભ્રષ્ટ હૈ. સમજમેં આયા?

'**જો યોગી ધ્યાની મુનિ હૈ...**' દેખો! હૈ? યોગી ધ્યાની મુનિ. પાઠમેં હૈ ન? '**जोई**'. તીસરા પદ હૈ. '**जोई**'. '**सुहेण भाविदं णाणं दुहे जादे विणस्सदि। तम्हा जहाबलं जोइ**'. યહાં તો મુનિકી બાત હૈ. સમકિતી પ્રતિકુલતા ચલી જાય તો ખલાસ હો જાય. બાહરકે ચારિત્રમોહકે તીવ્ર ઉદયસે ભી સમકિતસે ભ્રષ્ટ નહીં હોતા.

મુમુક્ષુ :- અપની નિર્બલતાકે કારણસે.

ઉત્તર :- વહ હો દૂસરી બાત હૈ, લેકિન સમકિતસે ભ્રષ્ટ નહીં હોતા. મુનિપના ચારિત્રસે લિયા હૈ, મહા ભગવાન આત્મદશા, ઉસમેંસે .. અંદરમેં મુનિપના નહીં રહેગા. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- ક્ષાયિક સમ્યગ્દર્શન?

ઉત્તર :- ક્ષાયિક સમ્યગ્દર્શન કભી નહીં છૂટે.

મુમુક્ષુ :- ક્ષયોપશમ?

ઉત્તર :- ક્ષયોપશમ છૂટે. યહાં છૂટને કી બાત હૈ નહીં. વહ પરસે નહીં છૂટે, અપના પુરુષાર્થ ઊલટા હો તો છૂટે. ચારિત્રમોહકા ઉદય તીવ્ર આયા તો છૂટે ઐસા નહીં.

મુમુક્ષુ :- શ્રદ્ધામેં ભૂલ પડે.

ઉત્તર :- શ્રદ્ધામેં ભૂલ પડે છૂટે. બાકી બાહરકે કારણ વિષય વાસના... કહા નહીં? 'કુંદકુંદાચાર્ય'ને મૂલાચારમેં કહા, 'કુંદકુંદાચાર્ય'. હે મુનિ! પ્રતિકુળ જિસકી શ્રદ્ધા વિરૂદ્ધ હૈ વહ ઐસી લકડી લગા દેગા તો તેરી શ્રદ્ધા ભ્રષ્ટ કરેગા. તેરી શ્રદ્ધામેં ઈતના વિપરીત શ્રદ્ધા લોગ લગા દેંગે કિ સહન કરતે નહીં તો ભ્રષ્ટ હોગા. ઐસા લકડે લગા દેગા. તો ઐસે કુસંગમેં નહીં રહના. ઐસા કરનેસે તો સ્ત્રીકે સાથ બ્યાહ કર લેના. મુનિ કહતે હૈં. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- આ ન કરના. ઉસકા અર્થ ક્યા? સ્ત્રીકા સંગ કરે ઔર ચારિત્રમોહકે ઉદયમેં જુડ જાય તો ભી સમકિતસે ભ્રષ્ટ નહીં હોતા. સમજમેં આયા? સમકિત દૂસરી ચીજ હૈ, ચારિત્ર દૂસરી ચીજ હૈ, ચારિત્રમોહકા ઉદય દૂસરી ચીજ હૈ. લોગોંકો કહાં માલૂમ હૈ? બાહ્યકા

કાયક્લેશ આયે તો લોગોંકો પકડ જાય અંદરથી. દૃષ્ટિ વિપરીત હૈ ન? દેખો! કાયક્લેશ હોતા હૈ તો સહનશીલતા આયી તો ધર્મ સે નહીં ડિગતા. ઐસા હૈ હી નહીં. વહાં તો ચારિત્રકી બાત હૈ, સમકિતકી બાત હૈ નહીં. પંડિતજી! આહાહા..!

રવરવ નરકમેં કિતની પીડા! ઉસમેં સહનશીલતા હૈ નહીં. સમકિતીકો રાગ આ જાતા હૈ, દ્વેષ આ જાતા હૈ. સમકિતસે ભ્રષ્ટ નહીં. સમજમેં આયા? ઔર છહ ખંડકે રાજમેં ચક્રવર્તી પડા હૈ. કિતની ઉસકો શાતા હૈ! છહ ખંડકા રાજ ચક્રવર્તી, સમકિતી ક્ષાયિક સમકિતી હોતા હૈ. ઉસકે ૩૨ કવલમેં ઉતની ઉમદા ચીજ હોતી હૈ કિ ઉસકા એક કવલ ૯૬ ક્રોડ પાયદલ હજમ નહીં કર સકે, ૯૬ ક્રોડ પાયદલ એક કવલ નહીં ખા સકે. કવલ.. કવલ. ૯૬ ક્રોડ પાયદલ એક કવલ ખા નહીં સકતા. ઐસા તો ઉસકા ઉત્તમ આહાર હૈ. ૩૨ કવલકા આહાર. અકેલી ભસ્મ. અરબોં અરબોં રૂપયેકી કિંમત કા, ચક્રવર્તીકા ભોજન ઐસા હૈ. આહાહા..! ૯૬ ક્રોડ પાયદલ એક કવલ નહીં ખા સકે, હજમ નહીં કર સકે. ઐસી ઉત્તમ ચીજ ભસ્મ (ડાલતે હૈં). તુમ્હારે ભાઈ ભસ્મ કરતે હૈં ન? યે તો રાંકા જૈસી ભસ્મ આપકી. વહ તો મહા અકેલી હીરેકી ભસ્મ. હીરેકી. ક્ષાયિક સમકિત. ક્યા ભસ્મ ખાનેસે ઔર ભસ્મકે ભોગકે ભાવસે ક્યા સમકિતસે ભ્રષ્ટ હોતા હૈ? 'અમરચંદભાઈ'! સમકિત દૂસરી ચીજ હૈ, જ્ઞાન દૂસરી ચીજ હૈ, ચારિત્ર દૂસરી ચીજ હૈ. આહા..! ચારિત્રવંત સાધુ સમ્યગ્દર્શન સહિત હો ઔર ઉસસે હટકર સમકિતમેં રહ જાય ઔર બ્યાહ કર લે તો ભી સમકિત કો બાધ નહીં. 'ગજરાજજી'! દર્શનશુદ્ધિકી ચીજ હી દૂસરી હૈ. ઉસકે સાથ બાહરકા કષ્ટ આયા તો ડિગ જાયેગા, ભ્રષ્ટ હો જાયેગા ઐસા હૈ નહીં. એય..!

યહાં તો કહતે હૈં, ચારિત્રવંત મુનિ હૈ ન? દેખો! જોગી. જોગી ધ્યાની હૈ. ઉસે અંદરમેં સમકિત તો હૈ, જ્ઞાન તો હૈ, ચારિત્ર હૈ. લેકિન વિશેષ સહનશીલતા ન હો તો પ્રતિકૂલતાકે કાલમેં ચારિત્રસે અસ્થિરતા હો જાય, ધ્યાનસે અસ્થિરતા હો જાય. બસ, ઇતની બાત હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા..! ક્યા કહા? માઘનંદી મુનિ. કુમ્હાર સે શાદીકી. લેકિન સમકિત કો બાધ નહીં. વહ તો ચારિત્રદોષ હૈ. સમજમેં આયા? સંઘમેં કિમત રહી. સંઘમેં પ્રશ્ન ઉઠા કિ ઇસ પ્રશ્નકા ખુલાસા કૌન કરતે હૈં? નહીં કર સકતે. જાઓ વહાં. લેકિન વહ તો કુંભારણ કે સાથ બૈઠા હૈ ન. ભલે બૈઠા હો. પૂછો ઉસકો, સમાધાન વહ કર સકેગા. સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન થા. નિવેડા ઉસકે પાસ હૈ. આહાહા..! વહાં ગયે. ક્યા હમારી કિંમત અભી ભી હૈ? અરે..! સાહબ! આપકે દર્શન-જ્ઞાનકી કિંમત તો સદા રહેગી. આહા..! મોરપીંછી, કમંડલ થા લેકર ચલે ગયે. જંગલમેં ચલે ગયે. ચારિત્ર અંદર એકદમ પુરુષાર્થ હો ગયા. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- માઘનંદી..

મુમુક્ષુ :- માલૂમ નહીં. 'ધવલ'મેં હૈ, પહલે લિખા હૈ. 'ધવલ' હૈ ન? ઉસમેં લિખા હૈ.

યહાં કહતે હૈં, મુનિકો આત્મજ્ઞાન, આત્મદર્શન તો હૈ હી ઔર ચારિત્ર વીતરાગતા ભી હૈ. લેકિન ધ્યાનમેં સ્થિરતા પક્કી ન હો તો પ્રતિકૂલતા આનેસે ધ્યાનસે ડિગ જાયે. સમજમેં આયા? તો ઉસકો બરાબર પ્રયત્ન કરકે આત્મામેં ધ્યાન જમ જાયે ઐસા ઉગ્ર પ્રયત્ન કરના.

દુઃખ સહિત આત્માકો ભાવે. દેખો! '**તપશ્ચરણાદિકે કષ્ટ (દુઃખ) સહિત આત્માકો ભાવે.**' કષ્ટ નહીં, કષ્ટકા અર્થ બડા પ્રયત્ન. તપશ્ચરણાદિસે બડે પ્રયત્નસે દુઃખ સહિત અર્થાત્ પ્રતિકૂલતામેં સહનભાવ. જ્ઞાતા-દૃષ્ટાપને ભાના. હૈ ન? આત્માકો ભાવે, કહા ન? પહલે જ્ઞાન શબ્દ લિયા થા. ફિર આત્મા કહા. દેખો! '**अप्पा दुक्खेहि भावए**'. '**अप्पा**' હૈ ન? '**अप्पा**'. પીછે આત્મા શબ્દ પડા હૈ. પહલે જ્ઞાન થા. યહાં તો દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર સહિત આત્માકી બાત ચલતી હૈ.

ભાવાર્થ :- '**તપશ્ચરણકા કષ્ટ અંગીકાર કરકે જ્ઞાનકો ભાવે...**' જ્ઞાન અર્થાત્ આત્મા. ચારિત્રસહિત આત્માકી ભાવના કરે. ભગવાન સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન સહિત ચારિત્રકી ભાવના કરે. '**તો પરિષહ આને પર જ્ઞાનભાવનાસે ડિગે નહીં...**' પરિષહ આયે તો આત્મભાવનાસે ડિગે નહીં. જ્ઞાન અર્થાત્ આત્મા સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રસે ડિગે નહીં. '**ઈસલિયે શક્તિકે અનુસાર દુઃખસહિત જ્ઞાનકો ભાના,...**' શક્તિકે અનુસાર યાની યથાબલ. પાઠમેં હૈ ન? '**यथाबल**'. યથાબલ-હઠ નહીં, હઠસે નહીં. હઠસે હો તો મિથ્યાત્વ હો જાતા હૈ. સમજમેં આયા? બહુત કઠિન માર્ગ. શબ્દ પડા હૈ, દેખો! '**तम्हा जहाबलं**'. અપની શક્તિ-સહજ પુરુષાર્થસે હોતી હૈ ઐસા...

મુમુક્ષુ :- યથાબલકા અર્થ?

ઉત્તર :- અપને પુરુષાર્થકી જિતની સહજ શક્તિ હૈ ઉતના. સહજ શક્તિકા વિકાસ હો ઈતના. હઠ કરકે નહીં. વહ આતા હૈ ન? સોળ ભાવના નહીં. શક્તિ ત્યાગ સોલહ ભાવનામેં આતા હૈ. શક્તિસે હઠ કરે નહીં. સહજ જ્ઞાન, દર્શનમેં સહજતા રહે, હઠ રહે નહીં. કષ્ટ આ જાય તો હઠ હો જાય ઐસા નહીં. મિથ્યાત્વ હો જાયેગા. સમજ મેં આયા? દુઃખ માને તો... આહાહા..! સહજ શક્તિ હૈ ઉસકે અનુસાર રાગ કા ત્યાગ કરકે ધ્યાન કરે. યથાબલ-અપને પુરુષાર્થકી જિતની યોગ્યતા હૈ ઉતના કામ લે, વિશેષ કામ લેને જાયેગા તો હઠ હો જાયેગી. આહાહા..! કઠિન કામ, ભાઈ! આચાર્યકે એક-એક શબ્દ.. પહલે જ્ઞાન કહા, ફિર (કહા), '**अप्पा दुक्खेहि भावए**'. ફિર આત્મા (કહા). યહાં માત્ર સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાનકી બાત નહીં હૈ. યહાં તો આત્મા જો સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રવંત હૈ ઉસકી અંતરમેં ભાવના કરતે હૈં. મહાપ્રયત્નસે સમભાવકા અભ્યાસ કરના.

'**તપશ્ચરણકા કષ્ટ અંગીકાર કરકે જ્ઞાનકો ભાવે...**' યાની આત્માકો (ભાવે). '**તો પરિષહ આને પર જ્ઞાનભાવનાસે ચિગે નહીં...**' અપને સ્વરૂપસે ચિગે નહીં. અકેલે જ્ઞાનમેં પરિષહ આયે ઔર સહન નહીં કર સકે, સમકિતી તો સહન કર સકતે હી નહીં. સમજમેં આયા? સમકિતી સહન કર સકતા નહીં. પરિષહ ઉસકો હોતા હી નહીં. પરિષહ તો છઠે ગુણસ્થાનમેં, પાંચવે ગુણસ્થાનમેં હોતા હૈ. સમજમેં આયા? ચૌથે ગુણસ્થાનમેં પરિષહ હૈ હી નહીં. ચારિત્ર નહીં હૈ ન. ફિર ભી ક્ષાયિક સમકિત ઔર ક્ષયોપશમ જ્ઞાન બરાબર રહતે હૈં. કિંચિત્ ફેર નહીં ઉસમેં. 'દેવીલાલજી'! કઠિન બાતેં ભાઈ! આહાહા..!

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- નહીં, વહ વાસ્તવમેં પરિષહ નહીં હૈ. સમકિત પરિષહકા ભલે હી કહે, લેકિન વહ પરિષહ નહીં હૈ. પરિષહ તો ચારિત્રમેં (હોતા હૈ). ... માર્ગસે નહીં ડિગનેકે લિયે ... માર્ગમેં દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર હુઆ હૈ ઔર ઉસસે નહીં ડિગના ઔર અપને સ્વરૂપમેં સ્થિર રહકર નિર્જરાકે લિયે પરિષહ સહન કરતે હૈં. સહન કરનેકા અર્થ કષ્ટ નહીં. જ્ઞાતા-દૃષ્ટા રહકર આનંદમેં લીન રહતે હૈં, ઉસકા નામ પરિષહ જીતા ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા? બાકી તો પ્રતિકૂલતા આયી ઔર અંદરમેં અણગમા હુઆ. તો ક્યા હુઆ? વહ તો આર્તધ્યાન હુઆ, વહ તો આર્તધ્યાન હૈ, પાપ હૈ. પુણ્ય તો નહીં, ધર્મ તો નહીં લેકિન પુણ્ય ભી નહીં હૈ. ઐસી બાત હૈ, ભાઈ! થોડી સૂક્ષ્મ બાત હૈ. લો.

‘**સુખહીમેં ભાવે તો દુઃખ આને પર વ્યાકુલ હો જાવે...**’ બાહ્ય કી અનુકૂલતાકી સ્થિતિમેં જબતક થોડી આસક્તિ રહતી હૈ તો પ્રતિકૂલતા આને પર આકુલતા હો જાય ‘**તબ જ્ઞાનભાવના ન રહે,...**’ આત્મભાવના ન રહે. ચારિત્ર કી શાંતિ ઔર આનંદકી ભાવના ન રહે. ‘**ઈસલિયે યહ ઉપદેશ હૈ.**’ લો, યહાં તો મુનિકી બાત હૈ ન. અકેલે જ્ઞાન, સમકિતકી બાત નહીં. આહાહા..!

ચક્રવર્તી ક્ષાયિક સમકિતી ૯૬ સ્ત્રી કે સાથ વિવાહ કરતે હૈં. તો ક્યા હૈ? સમકિતમેં દોષ હૈ? વહ તો ચારિત્રદોષ હૈ. સમજમેં આયા? વહ તો ચારિત્રકા દોષ હૈ. સમકિતકા દોષ હી દૂસરી ચીજ હૈ. અંતર અનુભવમેં પ્રતીત હુઈ, ચારિત્રમોહ ચાહે જિતના તીવ્ર આઓ, સમકિતમેં તીનકાલ તીનલોકમેં દોષ લગા સકતા નહીં. સમજમેં આયા? બહુત કઠિન બાત. જગતકો બાહ્ય ચીજમેં ઈતની રુચિ હો ગઈ હૈ ન. બાહ્યમેં કષ્ટ સહન કરના હોગા તો લાભ હોગા, વહ બાત ચૌંટ જાતી હૈ. ઐસા હૈ હી નહીં. જૈનમાર્ગમેં ઐસી બાત નહીં હૈ. સમજમેં આયા?

आगे कहते हैं कि आहार, आसन, निद्रा इनको जीतकर आत्माका ध्यान करना :–

ગાથા-૬૩

आहारासणणिद्दाजयं च काऊण जिणवरमएण।
झायव्वो णियअप्पा णाऊणं गुरुपसाएण।।६३।।

आहारासननिद्राजयं च कृत्वा जिनवरमतेन।
ध्यातव्यः निजात्मा ज्ञात्वा गुरुप्रसादेन।।६३।।

આસન-અશન-નિદ્રા તણો કરી વિજય, જિનવરમાર્ગથી,
ધ્યાતવ્ય છે નિજ આતમા, જાણી શ્રીગુરુપરસાદથી. ૬૩.

अर्थ :– आहार, आसन, निद्रा इनको जीतकर और जिनवरके मतसे तथा गुरुके प्रसादसे जानकर निज आत्माका ध्यान करना।

भावार्थ :– आहार, आसन, निद्राको जीतकर आत्माका ध्यान करना तो अन्य मतवाले भी कहते हैं परंतु उनके यथार्थ विधान नहीं है, इसलिये आचार्य कहते हैं कि जैसे जिनमतमें कहा है वह विधानको गुरुके प्रसादसे जानकर ध्यान करना सफल है। जैसे जैनसिद्धांतमें आत्माका स्वरूप तथा ध्यानका स्वरूप और आहार, आसन, निद्रा इनके जीतनेका विधान कहा है वैसे जानकर इनमें प्रवर्तना।।६३।।

ગાથા-૬૩ ઉપર પ્રવચન

'આગે કહતે હૈં કિ આહાર, આસન, નિદ્રા ઈનકો જીતકર આત્માકા ધ્યાન કરના :–' દેખો! યહાં તો આત્માકે ધ્યાનકી બાત ચલતી હૈ. પ્રતિકૂલતા આયે તો ભી ધ્યાનસે ડિગે નહીં ઐસા અભ્યાસ કરના. યહાં કહતે હૈં, આહાર, આસન, નિંદ્રાકી બાત હૈ. મુનિકી બાત હૈ. યહાં ધ્યાનકી, ધ્યાન કરનેવાલેકી બાત હૈ. સમજમેં આયા? 'સમાધિ શતક'મેં ભી વહ હૈ. ભાવિત મુનિ. મુનિકી બાત હૈ. સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાનકો બાધ ક્યા હૈ? ચાહે તો પરિષહ સહન કરનેકી શક્તિ ન હો, વહ તો ચારિત્રકા દોષ હૈ. ક્યા સમકિતકા દોષ હૈ? સમજમેં આયા? 'પંચાધ્યાયી'મેં બહુત બાત લી હૈ. સમકિત ઔર ચારિત્રમોહ કી. ભાઈ! 'પંચાધ્યાયી'મેં સમકિત ઔર ચારિત્રમોહકી બહુત બાત લી હૈ, બહુત પન્ને ભરે હૈં. ક્યા ચારિત્રમોહ તીવ્ર હોતા હૈ વહાં સમ્યગ્દર્શન કો નુકસાન કર સકતા હૈ? સમકિતકો નુકસાન કર સકતા હૈ? ક્ષયોપશમ સમકિતકો ભી ક્યા નુકસાન કર સકતે હૈં? ક્યા તુમ સમજતે હો? એક ગુણકી પર્યાય દૂસરે ગુણકી પર્યાયકો હાનિ કર સકતી હૈ? એ.. 'દેવીલાલજી'!

મુમુક્ષુ :– પ્રમાદ..

ઉત્તર :– પ્રમાદ હૈ લેકિન ક્યા ચારિત્રકા નાશ હોતા હૈ? છઠ્ઠે ગુણસ્થાનમેં પ્રમાદ હૈ. કહો વિકથા હોતી હૈ. થોડા કષાય હૈ તો ક્યા ચારિત્ર નાશ હોતા હૈ?

મુમુક્ષુ :– નિંદ્રામેં અધિક રહ જાય તો.

ઉત્તર :– વહ દૂસરી બાત હો ગઈ. વહ ઉસકે પ્રમાદકે કારણ નહીં, ઉસકી દૃષ્ટિમેં ઉતના વિષય રહનેકી લાયકાત નહીં હૈ. ઐસી બાત હૈ. ભાઈને પ્રશ્ન કિયા કિ છઠ્ઠે ગુણસ્થાનમેં પૌન સેકંડસે અધિક નિંદ્રા આ જાય તો મિથ્યાત્વ હો જાતા હૈ, પ્રમાદકે કારણ? નહીં. દૃષ્ટિ ટિકાનેકી સ્થિતિ છઠ્ઠે ગુણસ્થાનકી ઐસી હૈ કિ પૌન સેકંડ કે અંદર હી મુનિકો નિંદ્રા હોતી હૈ. ઉસસે અધિક હો ઔર મુનિપના રહતા હૈ ઐસા માને તો મિથ્યાત્વ હો જાતા હૈ. સમજમેં આયા? યે બાત હૈ. 'દેવીલાલજી' પ્રશ્ન ઠીક કરતે હૈં. પૌન સેકંડકી નિંદ્રા મુનિકો હૈ, ફિર મુનિકો નિંદ્રા નહીં હોતી. છઠ્ઠે ગુણસ્થાનમેં આવે તો પૌન સેકંડકે અંદર નિંદ્રા આવે. એકદમ જાગૃત હૈ. વહ ભી પીછલી રાત્રિમેં.

મુમુક્ષુ :– નિંદ્રા જ્યાદા હો જાય તો?

ઉત્તર :– મિથ્યાત્વ હો જાતા હૈ. દૃષ્ટિ વિપરીત હો જાતી હૈ. પ્રમાદકે કારણ નહીં. અપને કારણસે વહાં દૃષ્ટિકા વિપર્યાસ હુઆ. ક્યોંકિ ચારિત્રમેં ઈતની સ્થિતિ હોની ચાહિયે

ઉસસે વિપરીત આયા ઔર માના કિ મૈં ચારિત્રવંત હૂં તો દષ્ટિ મિથ્યાત્વ હૈ.

મુમુક્ષુ :- એ તો અપનેકો સાતમા ગુણસ્થાન માને?

ઉત્તર :- માને. ઉસમેં ક્યા હૈ?

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- બહુત બાર આતા હૈ. પૂરે ભવમેં અસંખ્ય બાર આતા હૈ. અર્ધ પુદ્‌ગલ. એક ... બહુત આતા હૈ, હજારોં. પૂરે અર્ધ પુદ્‌ગલમેં અસંખ્ય બાર આતા હૈ. સ્વામી કાર્તિકેયમેં હૈ.

૬૩ ગાથા. હો ગયા સમય. યહાં આહાર, આસન, નિંદ્રા. દેખો! મુનિકી બાત હૈ, હોં! **'ઉસકો જીતકર આત્માકા ધ્યાન કરના.'** સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર તો હૈ. ઉગ્ર તપકા નામ ધ્યાન. જોર કરકે સ્વભાવમેં સ્થિર હોના ઐસા તપ કરના ઉસમેં ઉસકો જીતના. વહ વિશેષ આયેગા... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

પ્રવચન નં. ૮૭, ગાથા-૬૩થી ૬૫, રવિવાર, ભાદરવા સુદ ૧૩, તા.૧૩-૯-૭૦

દસલક્ષણી પર્વકા નૌંવા દિન હૈ. મૂલમેં યહ ચારિત્રકી આરાધનાકા દિન હૈ. સમ્યગ્દર્શન સહિત તો હૈ ઐસા ગિનનેમેં આયા હૈ. ઉસકી આરાધનાકી યહાં બાત હૈ ન. સમજમેં આયા? સમ્યગ્દર્શન ન હો તો ઉસકો ક્યા કરના? વહ તો અપને અષ્ટપાહુડમેં આતા હૈ. યહાં તો પહલે આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય આનંદકંદ હૈ ઐસા અંતરમેં અનુભવ કરકે પ્રતીતિ કરના ઉસકા નામ સમ્યગ્દર્શન હૈ. ક્યા કરના પૂછતે હૈં. વહી બાત તો યહાં ચલતી હૈ. સમજમેં આયા? સબેરે પ્રશ્ન ઉઠા થા, ક્યા કરના? યહાં તો સુબહ, દોપહર, રાત્રિકો વહી ચલતા હૈ. આત્મા.. આગે આયેગા. દેખો! અષ્ટપાહુડમેં. યહાં અપને અકિંચન ચલતા હૈ ન?

तिविहेण जो विवज्जदि, चेयणमियरं च सव्वहा संगं।

लोयववहारविरदो, णिग्गथत्तं हवे तस्स।।४०२।।

યહાં મુખ્ય મુનિપનેકી વ્યાખ્યા હૈ ન.

અન્વયાર્થ :- 'જો મુનિ લોક વ્યવહારસે વિરક્ત હોકર...' લોક વ્યવહારકા અર્થ દુનિયાસે તો વિરક્ત હૈ હી. સ્ત્રી-પુત્રસે તો વિરક્ત હૈ હી. લેકિન અંદરમેં દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રકે વિનયમેં રહના, ઐસા વ્યવહાર જો હૈ વહ લોક વ્યવહાર હૈ. ઉસસે ભી વિરક્ત હોકર. સમજમેં આયા? **'चेयणमियरं च सव्वहा संग'** **'ચેતન અચેતન પરિગ્રહકો સર્વથા મન-વચન-કાય કૃત કારિત અનુમોદનાસે છોડતા હૈ...'** મુનિ હૈ. સ્ત્રી, કુટુંબ તો હૈ નહીં, ત્યાગી હૈ. અંદરમેં સંઘમેં રહનેસે અરસપરસ વ્યવહાર વિનય કરના પડતા હૈ વહ ભી વિકલ્પ વ્યવહાર હૈ. સમજમેં આયા? ઉસે ભી છોડકર અપના ચૈતન્ય ઔર અચેતન અપનેસે ભિન્ન સર્વસે ભિન્ન હોકર અપને આત્માકા ધ્યાન કરના. નિર્ગ્રંથ, અકિંચન મેરા કોઈ હૈ નહીં. મેરા હૈ નહીં ઔર મેરા હૈ વહ મેરેસે દૂર હૈ નહીં. મૈં તો જ્ઞાન ઔર આનંદ, શાંતસ્વરૂપ હૂં. વહ મેરેસે દૂર હૈ નહીં. ઔર રાગાદિ દૂર હૈ વહ મેરી ચીજ નહીં.

ભાવાર્થ :- મુનિ અન્ય પરિગ્રહ તો છોડતા હી હૈ... ઉસકે તો વસ્ત્ર-પાત્ર ભી નહીં.

નગ્ન મુનિ દિગંબર હૈ. **પરંતુ મુનિત્વકે યોગ્ય ઐસે ચેતન તો શિષ્ય સંઘ...** ચૈતન્ય તો જૈસા શિષ્ય ઔર સંઘ. **અચેતન પુસ્તક પિચ્છિકા કમંડલુ ધર્મોપકરણ ઔર આહાર વસતિકા દેહ યે અચેતન ઇનસે ભી સર્વથા મમત્વ છોડે...** આત્મા અકિંચન-બિલકુલ પરપદાર્થકે સાથ સંબંધ હૈ હી નહીં. અકેલા અખંડાનંદ ભગવાન અસંગ ચેતન રાગ ઔર મનકા ભી જિસકો સંગ નહીં, ઐસે અસંગ ચૈતન્યકા (બાહ્ય) સંગ છોડકર અંતરમેં ધ્યાન કરના. ઉસકા નામ અકિંચન ધર્મ કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા?

ઔર સર્વથા મમત્વ છોડે ઐસા વિચારે કિ મૈં તો આત્મા હી હૂં... મૈં તો જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ ઐસા સ્વભાવવાલા મૈં આત્મા હૂં. **અન્ય મેરા કુછ ભી નહીં હૈ...** વિકલ્પ ભી નહીં. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રકી ભક્તિકા વિકલ્પ ભી મેરી ચીજ નહીં.

મુમુક્ષુ :- કહાં ખડે રહના?

ઉત્તર :- યે કહતે હૈં ન, આત્મામેં ખડે રહના. ઇસલિયે તો બાત ચલતી હૈ. રાગમેં ખડા હૈ વહ તો દોષ હૈ. આહા..! સૂક્ષ્મ બાત હૈ, ભાઈ! તત્ત્વકી પ્રાપ્તિ ઔર તત્ત્વમેં લીનતા અપૂર્વ પુરુષાર્થ હૈ. વહ કોઈ સાધારણ પુરુષાર્થ સે મિલતા નહીં.

વસ્તુ ભગવાનઆત્મા પરસે બિલકુલ ભિન્ન હૈ. **ઐસા નિર્મમત્વ હો ઉસકે અકિંચન ધર્મ હોતા હૈ.** અરે..! મેરી ચીજ તો આનંદ ઔર જ્ઞાન હૈ. ઉસસે તો મૈં ભરપૂર ભરા હૂં. ઔર વિકલ્પમાત્રસે દૂસરી ચીજ હૈ, સંગમેં આનેવાલી ચીજસે તો રહિત હૂં. અસંગ આત્મા હૂં. ઐસી બહુત કઠિન બાત હૈ. ચારિત્રકી આરાધનાકી બાત હૈ. સમ્યગ્દર્શન સહિત, સમ્યગ્જ્ઞાન સહિત, ચારિત્ર સહિત સંગ છોડકર ધ્યાન કરના ઉસકી યહાં બાત હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા? ઉસકો યહાં શાસ્ત્રમેં નિર્ગ્રંથ કહા ન? '**णिग्गथत्तं हवे तस्स**'. ઉસકો નિર્ગ્રંથપના અંતરમેં સ્વભાવકી શ્રેણીમેં ચઢનેસે વિભાવસે ગ્રંથ-વિભાવગ્રંથ-રાગસે ભિન્ન હોકર નિર્ગ્રંથ શ્રેણીમેં વહ જાતે હૈં. સમજનમેં ભી નહીં, ખ્યાલમેં નહીં, ક્યા કરના ઉસકી ખબર નહીં તો કરે ક્યા વહ? વહ કહતે હૈં.

મુમુક્ષુ :- આપ બતાઈએ.

ઉત્તર :- ક્યા કહા? અકિંચન ધર્મકી બાત હુઈ.

અપને યહાં ૬૩ ગાથા ચલતી હૈ. ૬૩ હૈ? ઉસમેં ભી વહ આયા, દેખો!

आहारासणणिद्दाजयं च काऊण जिणवरमएण।
झायव्वो णियअप्पा णाऊणं गुरुपसाएण।।६३।।

અર્થ :- 'આહાર, આસન, નિંદ્રા ઇનકો જીતકર ઔર જિનવરકે મતમેં...' સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ, ઉન્હોંને જો આત્મા કહા ઐસા '**ગુરુકે પ્રસાદસે...**' અર્થાત્ નિર્ગ્રંથ સંત ગુરુકે પાસસે આત્મા ક્યા હૈ ઉસકો જાનના ચાહિયે. અજ્ઞાનીસે વહ આત્મા જાનનેમેં આતા નહીં, ઐસા કહતે હૈં. સમજમેં આયા? 'બિના નયન પાવે નહીં, બિના નયનકી બાત, સેવે સદ્‌ગુરુકે ચરણ સો પાવે સાક્ષાત્'. આતા હૈ કિ નહીં? ઉસમેં હૈ. હૈ કિ નહીં ઉસમેં? 'ગુરુ પ્રસાદ' આયા ઉસમેં હૈ.

બિના નયન પાવૈ નહીં, બિના નયન કી બાત
સેવે સદ્ગુરુકે ચરણ સો પાવે સાક્ષાત્.

યહ ગુજરાતી તો સમજમેં આતા હૈ કિ નહીં? 'બિના નયન પાવે નહીં' સમ્યક્ નેત્ર બિના અપને આત્માકી પ્રાપ્તિ હોતી નહીં. 'બિના નયન કી બાત' ઈસ આંખકે બિનાકી બાત હૈ. 'સેવે સદ્ગુરુ કે ચરણ સો પાવે સાક્ષાત્.' ધર્માત્મા જૈન પરમેશ્વરકા ભાન હુઆ ઐસા આત્મા, ઐસે આત્મજ્ઞાની ગુરુ સે સાક્ષાત્ આત્મા કૈસા હૈ વહ મિલ સકતા હૈ. વહ પ્રાપ્ત કરે તો.

જપ તપ ઔર વ્રતાદિ સબ તહાં લગી ભ્રમરૂપ,
જપ તપ ઔર વ્રતાદિ સબ તહાં લગી ભ્રમરૂપ
જહાં લગી નહીં સંતકી પાઈ કૃપા અનૂપ.

કૃપાકા અર્થ ઉસકી લાયકાત હૈ તો કૃપા હૈ, ઐસા કહતે હૈં. કૃપાકા અર્થ વહ હૈ. ભગવાનકી 'કરુણા હમ પાવત હૈ તુમકી, વહ બાત રહી સુગુરુગમકી.' પરમાત્માકો કહતે હૈં, હે નાથ! આપકી કરુણા. તો ભગવાનકો કરુણા હોતી હૈ? ભગવાન તો વીતરાગ હૈ. લેકિન વીતરાગકે જ્ઞાનમેં અપના સ્વરૂપ ક્યા હૈ ઐસા આયા ઔર ભાન હુઆ તો ભગવાનકી કરુણા હુઈ ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. ઐસી બાત હૈ. સમજમેં આયા? 'પાયાકી યહ બાત હૈ નિજ છંદન કો છોડ.' લ્યો. હિન્દી હૈ, 'શ્રીમદ્'કા હૈ, યે તો હિન્દી હૈ. હિન્દીમેં નહીં સમજતે?

પાયાકી યહ બાત હૈ નિજ છંદનકો છોડ
પીછે લાગ સત્પુરુષકે તો સબ બંધન તોડ.

જ્ઞાનીપુરુષકા આશ્રય ક્યા હૈ વહ સમજના અલૌકિક બાત હૈ. સાધારણ અપને સ્વચ્છંદસે શાસ્ત્ર પઢે ઔર મિલે ઐસી ચીજ હૈ નહીં. સમજમેં આયા? ઈતને શબ્દ હૈં. બાકી તો લંબા હૈ. '**ગુરુકે પ્રસાદસે જાનકર..**' દો ક્યોં લિયા? આયેગા, દેખો!

ભાવાર્થ :- 'આહાર, આસન, નિંદ્રા ઈનકો જીતકર આત્માકા ધ્યાન કરના...' ભગવાનઆત્મા.. યહાં પહલે નાસ્તિસે બાત કી. આહાર, આસન લગાના ઔર નિંદ્રાજય કરના. બાદમેં અંદર આત્માકા ધ્યાન કરના. '**અન્ય મતવાલે ભી કહતે હૈં પરંતુ ઉનકે યથાર્થ વિધાન નહીં હૈ,...**' આત્માકી બાત તો અન્યમતિ ભી બહુત કરતે હૈં. લેકિન સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર જિનવર વીતરાગદેવકે અભિપ્રાયસે જો આત્મા હૈ ઐસે પહલે જાનના ચાહિયે. સમજમેં આયા? વહ ભી... ક્યા કહતે હૈં?

'ઈસલિયે આચાર્ય કહતે હૈં કિ જૈસે જિનમતમેં કહા હૈ...' સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરને બિલકુલ વિકલ્પરહિત અનંત અનંત અનંત સંખ્યાસે ગુણકા પિંડ (દેખા હૈ). સમજમેં આયા? અનંત અનંત સંખ્યાસે ગુણકા પિંડ હૈ ઔર ઉસકી અનંતી પર્યાય હોતી હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા? કહા થા ન?

એક આત્મામેં કિતને ગુણ હૈં? સમજમેં આયા? ૬૦૮ (જીવ) છ મહિને ઔર આઠ સમયમેં મુક્તિમેં જાતે હૈં. ૬૦૮ છહ મહિને ઔર આઠ સમયમેં મુક્તિ જાતે હૈં. ઈતને-ઈતને અભી તક સિદ્ધ હુએ ઉસસે નિગોદકે એક શરીરમેં અનંતગુને જીવ હૈં. નિગોદ સમજે? આલૂ,

કાઈ, બટાટાકી રાઈ જિતની ટુકડા લો તો ઉસમેં અસંખ્ય તો ઔદારિક શરીર હૈ ઔર એક શરીરમેં અભી તક સિદ્ધ હુએ-૬૦૮.. ૬૦૮.. ૬૦૮ છહ મહિને ઔર આઠ સમય, અનંત.. અનંત.. અનંત પુદ્‌ગલ પરાવર્તન ચલે ગયે. વહ સિદ્ધકી જો સંખ્યા હૈ ઉસસે ભી એક શરીરમેં અનંતગુની સંખ્યા હૈ.

મુમુક્ષુ :- જમીકંદમેં આલૂ ઈત્યાદિ સબ આ જાતા હૈ.

ઉત્તર :- સબ આતા હૈ. કાઈ હોતી હૈ ન પાની મેં? કાઈ... કાઈ. ઉસકે એક ટુકડેમેં અસંખ્ય શરીર ઔર એક શરીરમેં અનંતગુના જીવ. સિદ્ધસે અનંતગુને જીવ. ઔર ઉસકી સંખ્યાસે પરમાણુકી સંખ્યા અનંતગુની. પરમાણુકી સંખ્યા. સંસારીજીવકી સંખ્યા એક શરીરમેં અનંતગુને, ઐસે-ઐસે અસંખ્ય ચૌબીસીકે સમય જીતને નિગોદ કે શરીર હૈં. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- બાહર નિકલતે હી કહાં નિગોદકે જીવ પૂરે તો નિકલતે નહીં. અનંતવે ભાગમેં બાહર આયે હૈં. આહાહા..!

યહાં તો કહના હૈ કિ સિદ્ધકી સંખ્યાસે નિગોદકી સંખ્યા અનંતગુની એક શરીરકી, ઐસે-ઐસે અસંખ્યગુને શરીર. ઉતની આત્માકી સંખ્યા. ઉસસે પરમાણુકી સંખ્યા અનંતગુની. જિતની જીવકી સંખ્યા હૈ ઉસસે તીનકાલકે સમય અનંતગુને. તીનકાલકે સમય પરમાણુકી સંખ્યાસે અનંતગુને. ઔર ઉસસે આકાશકે પ્રદેશ અનંતગુને. આકાશ હૈ ન? આકાશ. આકાશ કહાં નહીં હોગા? સુના હૈ? ખાલી આકાશ હૈ ન? પીછે ક્યા હોગા? પીછે પીછે હૈ.. હૈ.. હૈ.. આકાશ ચલે હી જાતા હૈ. ખાલી. ઈસકા જો અંશ હૈ આકાશકા પ્રદેશ, ઉસકી સંખ્યા તો તીનકાલ કે સમયસે અનંતગુની હૈ ઔર ઉસસે એક આત્મામેં અનંતગુને ગુણ હૈં. જૈનમતમેં ઐસા હૈ, દૂસરેમેં ઐસા હોતા નહીં. સમજમેં આયા? આકાશકે પ્રદેશ અનંતગુને, તીનકાલકે સમયસે અનંતગુને. ઔર તીનકાલકે સમય પરમાણુસે અનંતગુને ઔર પરમાણુ સંસારીજીવકી સંખ્યાસે અનંતગુને ઔર જીવકી સંખ્યા સિદ્ધસે અનંતગુની. ઈતને આકાશકે પ્રદેશ હૈં ઉસસે ભી અનંતગુના એક જીવમેં અનંત ગુણ હૈં. ઐસા આત્મા જિનવર વીતરાગ પરમાત્માને ફરમાયા હૈ. દૂસરી (જગહ) ઐસી ચીજ હોતી નહીં. જૈન સંપ્રદાયમેં અભી માલૂમ નહીં હૈ કિ કિતના આત્મા અંદર ક્યા ચીજ હૈ. સમજમેં આયા? 'પોપટભાઈ'! સંપ્રદાયમેં થા કબ? દિગંબરમેં હૈ ફિર ભી ઉસે કહાં માલૂમ હૈ કિ ક્યા આત્મા હૈ ઔર કૈસા આત્મા હૈ. યે કરો, વહ કરો. કર્તાબુદ્ધિ મરણબુદ્ધિ હૈ.

મુમુક્ષુ :- ભાવમરણ હુઆ ન.

ઉત્તર :- ભાવમરણ હૈ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- અનંતગુણ ફરમાયા...

ઉત્તર :- જ્ઞાન ગુણ. જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, આનંદ ગુણ હૈ ન. ઐસી સંખ્યા અનંતગુની હૈ. ઈતના ભી સુના નહીં. કિતને વર્ષ વહાં રહે મુંબઈ? યહ બાત કહીં નહીં હૈ. બાત ઐસી હૈ.

મુમુક્ષુ :- આપકે પ્રવચનમેં અભી બાત આઈ થી.

ઉત્તર :- આયા થા.

મુમુક્ષુ :- સર્વાર્થસિદ્ધિ કે જીવ નિરંતર આત્માકે ગુણકા પરિણમન કરે તો ભી પાર નહીં પાવે.

ઉત્તર :- અનંતાનંત હૈ ન. કેવલી નહીં કર સકે. ક્યોંકિ કેવલીકા ભી દેશે ઉણી ક્રોડ પૂર્વકા આયુષ્ય હૈ. એક-એક ગુણ એક-એક સમયમેં કહે તો સંખ્યાત કહ સકે, અનંત તો કહ સકે નહીં. કેવલી એકસાથ કહે કિ અનંતાનંત ઈતને હૈં, બસ ઈતના. લેકિન એક-એક ગુણ કિ યહ જ્ઞાન હૈ, યહ દર્શન હૈ, આનંદ હૈ, કર્તા, કર્મ ઐસા કહને કો અનંતકાલ ચાહિયે. સમજમેં આયા?

ઐસા એક-એક આત્મા, ઐસે અનંતગુને આત્મા જિસમેં અનંત-અનંત ગુણ એક-એક આત્મામેં હૈ. જ્ઞાન, દર્શન, આનંદ, અસ્તિત્વ, વસ્તુત્વ, પ્રમેયત્વ, સ્વચ્છત્વ, કર્તા, કર્મ, કરણ, સંપ્રદાન. ૪૭ શક્તિ તો અપને આયી હૈ. ૪૭ શક્તિ હૈ ન? શક્તિ કહો યા ગુણ કહો. ઐસે-ઐસે અનંતાઅનંત ગુણ. ભાન બિના કરો વ્રત ઔર કરો ઉપવાસ. મર ગયા કર-કરકે. રાગ હૈ તો અજ્ઞાન હૈ. ઔર માનતા હૈ કિ હમારે ધર્મ હોગા. અનંતાઅનંત ગુણ આત્મા..

'**ગુરુકે પ્રસાદસે જાનકર...**' દેખો! ધર્માત્મા સંત જ્ઞાની જૈન પરમેશ્વરકે અભિપ્રાયપૂર્વક જિસકા ભાન હુઆ હૈ, ઐસે ગુરુકે પ્રસાદસે. પ્રસાદ કહને મેં ક્યા આયા? કિ ઉસકી પાત્રતા ઐસી હૈ કિ ગુરુને કિયા. ઐસા કહતે હૈં. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- સમજે તો કિ ઉસકે બિના? દસ દિનમેં ક્યા ધર્મ હો ગયા? ધર્મ તો દસ દિનકે બાદ ભી હોગા. હોલીકે દિન ધર્મ હોતા હૈ. ધર્મ કહાં બાહરસે હોતા હૈ? સેઠ! હોલી કહતે હૈં ન? હોલી. હુતાસની. અનંતા મુક્તિમેં ગયે. ઉસમેં ક્યા હૈ? અનંતા સમકિત પાયે. હુતાસનીમેં ભી.. હુતાસની કહતે હૈં ન? ભૈયા! અનંતા મોક્ષ ગયે, અનંતા સમકિત પાયે, અનંતા સાધુપદ પાયે. ઉસમેં ક્યા હૈ? ક્યા દિન અવરોધ કરતા હૈ? દિવાલી કે દિન અનંતા નરકમેં ગયે, સાતવીં નરકમેં ગયે, નિગોદમેં ગયે. ઉસમેં ક્યા હૈ? દસ પર્વકે દિનમેં ભી અસંખ્ય જીવ નરકમેં જાતે હૈં. સમજમેં આયા? ઔર નિગોદકે જીવ ભી એક સમયમેં અનંત-અનંત ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઔર મરતે હૈં, ઉત્પન્ન હોતે હૈં ઔર મરતે હૈં. ઈસ દસલક્ષણી પર્વમેં. વહ તો વ્યવહારસે બાત ગિનનેમેં આયી કિ ઐસી ચીજ હૈ. ઉસકો તુમ નિવૃત્તિસે સમજો ઔર ધ્યાન કરો.

'**ગુરુકે પ્રસાદસે જાનકર ધ્યાન કરના સફલ હૈ.**' દેખો! ઉસકા ધ્યાન કરે તો સફલ હો. ગુરુકે પ્રસાદસે સુના લેકિન ધ્યાન ન કરે ઔર એકાગ્ર ન હો તો સફલ હોતા નહીં. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ઉનકે ચરણમેં રહે તો..

ઉત્તર :- ચરણમેં રહે ક્યા, ઉસકા સ્વભાવ સમજના વહ ચરણમેં રહના હૈ. બાહરકે ચરણ... પુરુષાર્થ ઉસે કરના ચાહિયે.

'**જૈસે જૈનસિદ્ધાંતમેં આત્માકા સ્વરૂપ...**' જૈસે વીતરાગ પરમેશ્વર, વહ ભી યે શાસ્ત્ર સિદ્ધાંત દિગંબર મુનિઓંને જો કહા વહ જૈન સિદ્ધાંત. સમજમેં આયા? આહાહા..! 'કુંદકુંદાચાર્ય', 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય', 'પૂજ્યપાદસ્વામી', 'નેમિચંદ્ર સિદ્ધાંત ચક્રવર્તી',

'અમૃતચંદ્રાચાર્ય' ધર્મકે સ્તંભ! કેવલજ્ઞાનીકા પેટ ખોલ દિયા હૈ. સમજમેં આયા? ઐસે **'જૈન સિદ્ધાંતમેં આત્માકા સ્વરૂપ તથા ધ્યાનકા સ્વરૂપ...'** દેખો! આત્માકા ધ્યાન (અર્થાત્) ઉસ ઓર ઝુકાવ હોના. રાગ ઔર નિમિત્તકા લક્ષ્ય છોડકર ઐસા આત્મા પહલે જાનકર ઉસ ઓર ઝુકાવ હોના. **'ઔર આહાર, આસન, નિંદ્રા ઇનકે જીતનેકા વિધાન કહા હૈ...'** ભગવાનને જૈસા કહા હૈ ઐસા જિતનેકા વિધાન કહા હૈ, **'વૈસે જાનકર ઇનમેં પ્રવર્તના.'** લો, યહ બાત. પહલે તો ભગવાનને આત્મા જૈસા કહા ઐસે ગુરુગમસે પહલે જાનના. અપની કલ્પનાસે સિદ્ધાંતસે ભી જાનનેમેં આતા નહીં, ઐસા કહતે હૈં. સમજમેં આયા? અપની કલ્પનાસે પઢે. ઐસા હૈ, વૈસા હૈ. હો કુછ ઔર અર્થ કરે દૂસરા. સમજમેં આયા? માર્ગ તો દુષ્કર હૈ, ભાઈ! વહ આયેગા, ૬૫મેં કહેંગે. મહા દુષ્કર પુરુષાર્થસે સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રાપ્ત હોતા હૈ. દુઃખકા અર્થ યહ હૈ. દુઃખ નામ કષ્ટસે નહીં. અભી ૬૫ ગાથામેં આયેગા. સમજમેં આયા?

आगे आत्माका ध्यान करना; वह आत्मा कैसा है, यह कहते हैं :-

ગાથા-૬૪

अप्पा चरित्तवंतो दंसणणाणेण संजुदो अप्पा।
सो झायव्वो णिच्चं णाऊणं गुरुपसाएण।।६४।।

आत्मा चारित्रवान् दर्शनज्ञानेन संयुतः आत्मा।
सः ध्यातव्यः नित्यं ज्ञात्वा गुरुप्रसादेन।।६४।।

છે આતમા સંયુક્ત દર્શન-જ્ઞાનથી, ચારિત્રથી,
નિત્યે અહો! ધ્યાતવ્ય તે, જાણી શ્રીગુરુપરસાદથી. ૬૪.

अर्थ :- आत्मा चारित्रवान् और दर्शन-ज्ञानसहित है, ऐसा आत्मा गुरुके प्रसादसे जानकर नित्य ध्यान करना।

भावार्थ :- आत्माका रूप दर्शन-ज्ञान-चारित्रमयी है, इसका रूप जैनगुरुओंके प्रसादसे जाना जाता है। अन्यमतवाले अपना बुद्धिकल्पित जैसा-तैसा मानकर ध्यान करते हैं उनके यथार्थ सिद्धि नहीं है, इसलिये जैनमतके अनुसार ध्यान करना ऐसा उपदेश है।।६४।।

ગાથા-૬૪ ઉપર પ્રવચન

'આગે આત્માકા ધ્યાન કરના વહ આત્મા કૈસા હૈ, વહ કહતે હૈં :-' દેખો! અબ (કહતે હૈં) આત્મા કૈસા હૈ?

अप्पा चरित्तवंतो दंसणणाणेण संजुदो अप्पा।
सो झायव्वो णिच्चं णाऊणं गुरुपसाएण।।६४।।

અર્થ :- 'આત્મા ચારિત્રવંત હૈ...' યહાં તો આત્મા ચારિત્રવંત હી હૈ ઐસા કહતે હૈં. જો ચારિત્ર પ્રગટ કરના હૈ તો ચારિત્રવંત હી આત્મા હૈ. આહાહા..! ... ભગવાનઆત્મા, ઉસમેં ચારિત્રકા ગુણ અર્થાત્ વીતરાગપના અથવા શાંતરસપના ત્રિકાલ પડા હૈ. સમજમેં આયા? જો ચારિત્ર પ્રગટ કરના હૈ, જો સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કરના હૈ સમ્યગ્જ્ઞાન વહ ગુણ તો અનાદિસે પડા હી હૈ, ઐસા સિદ્ધ કરતે હૈં. આહાહા..! સમજમેં આયા? ભગવાનઆત્મા વસ્તુમેં શ્રદ્ધા નામકા ગુણ ત્રિકાલ પડા હૈ. ઉસમેં શાંતિ, વીતરાગતા ચારિત્રગુણ ત્રિકાલ પડા હૈ. ઔર સમ્યગ્જ્ઞાનકી મૂર્તિ અનંત કેવલજ્ઞાનકા પિંડ જ્ઞાન ત્રિકાલ પડા હૈ. આહાહા..! ઓહો..! 'કુંદકુંદાચાર્ય'કી પદ્ધતિ..! ક્યા કહતે હૈં? દેખો!

ભગવાન **'ચારિત્રવંત હૈ...'** ભાઈ! તેરા આત્મા તો ચારિત્રવાન ત્રિકાલ હૈ. તેરેમેં ચારિત્રગુણ તો ત્રિકાલ પડા હૈ. 'દેવીલાલજી'! બાહરસે લાના નહીં હૈ. બાહર નજર કરનેસે ચારિત્ર નહીં આયેગા, ઐસા કહતે હૈં. તેરેમેં હૈ હી. સમજમેં આયા? તેરા સ્વભાવ હી વીતરાગભાવસે ભરા પડા હૈ ન, પ્રભુ! આહાહા..! ક્યા કહે? **'जिणवरमएण' 'गुरुपसाएण'**. દો લિયા હૈ. જિનવરકે અભિપ્રાયસે ઔર ગુરુકી પ્રસાદીસે. ભગવાનઆત્મા.. ભગવાનને ઔર ગુરુને ક્યા કહા? ભગવાન! તેરા આત્મા તો ચારિત્રગુણસે ત્રિકાલ ભરા પડા હૈ ન. સમજમેં આયા? આહાહા..! નજર ડાલનેસે અંદર ચારિત્રગુણ હૈ ઉસમેં એકાગ્ર હોનેસે ચારિત્ર પ્રગટ હોતા હૈ. ઐસા કહતે હૈં. આહાહા..! વિકલ્પસે આતા હૈ યા નિમિત્તસે આતા હૈ બાહ્ય ગુણકી પર્યાય (ઐસા નહીં હૈ). સેઠી! ક્યા કહા દેખો! આહાહા..! એ.. સેઠ! ... કહો, સમજમેં આયા? આહાહા..! અરે..! ભગવાન! તુમ શ્રેષ્ઠ આત્મા હો. વહી સેઠ હૈ. ચારિત્રસે શ્રેષ્ઠ હૈ. પ્રગટપના બાદમેં. ચારિત્રગુણસે શ્રેષ્ઠ તો ત્રિકાલ પડા હૈ. એ.. 'પોપટભાઈ'! આહાહા..! ભગવાન! તેરી મહિમા તો દેખ! સુન તો સહી, પહલે સમજ તો સહી કિ ક્યા હૈ. ઓહોહો..!

'દર્શન-જ્ઞાનસહિત હૈ...' વહ તો દર્શન-સમ્યગ્દર્શન ગુણ તો ત્રિકાલ પડા હી હૈ. ઐસા સમ્યગ્દર્શન ગુણ સહિત આત્મા હૈ. વિકલ્પસે સંગસે રહિત હૈ. લેકિન ચારિત્રગુણ ઔર સમ્યગ્દર્શનસે સહિત હૈ. પર્યાયકી બાત નહીં હૈ, યહાં ગુણસે સહિત હૈ યહ બતાના હૈ. આહા..! સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- પર્યાયકી બાત..

ઉત્તર :- ઐસા ઉસમેં હૈ ઐસે ધ્યાન કરનેસે પર્યાય પ્રગટ હોતી હૈ. જિસમેં હૈ ઉસમેં પ્રાપ્તકી પ્રાપ્તિ હૈ ન? નહીં હો ઉસમેંસે આતા હૈ? પુણ્ય-પાપકા વિકલ્પ ક્રિયાકાંડ ઐસા-ઐસા ઉસમેંસે કોઈ ચારિત્ર આતા હૈ? ઉસમેંસે સમ્યગ્દર્શન આતા હૈ? આહાહા..! સમજમેં આયા? જહાં પડા હૈ વહાં ધ્યાન કરનેસે પ્રાપ્ત હોતા હૈ, ઐસા કહતે હૈં. દેખો! મોક્ષપાહુડ હૈ ન! આહા..!

'દર્શન-જ્ઞાનસહિત હૈ, ઐસા આત્મા...' ઐસા તીન ગુણ મુખ્ય લિયે. યહાં મોક્ષકા અધિકાર હૈ ન? તો મોક્ષકા કારણ કૌન? સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર પર્યાય કારણ હૈ. પર્યાય કારણ હૈ. તો પર્યાયકા કારણ કૌન? અંદર ગુણ (હૈ વહ). સમજમેં આયા? વહ પર્યાય પ્રગટ હોનેકા કારણ કોઈ વિકલ્પ ઔર વ્યવહાર નહીં હૈ ઐસા બતાના હૈ. આહાહા..! સમજમેં

આયા? પહલે આત્માકી બાત હી વર્તમાનમેં ગુમ હો ગઈ હૈ. ઐસા વ્રત ઔર ઐસા નિયમ ઔર તપ... દસ દિન તપ કરેંગે. ફિર યે સેઠ જૈસે ઉસે કુછ દેંગે. વહ ખુશ હો જાય ઔર યે જાને કિ અપનેકો ધર્મકા કુછ લાભ મિલા. એ.. સેઠ! આહાહા..!

ભગવાન! કહાં જાના હૈ તુઝે? જહાં જાના હૈ વહાં માલ ક્યા હૈ? માલ ક્યા હૈ અંદર? આહાહા..! જિસમેં તુઝે ધ્યાન લગાના હૈ ઔર ધ્યેય બનાના હૈ, ઉસ ધ્યેયમેં ક્યા ચીજ હૈ? અકેલા વીતરાગરસ ચારિત્રભાવસે ભરા હૈ. આત્મા તો ગુણી હૈ. ગુણ ક્યા? મોક્ષકા માર્ગ લેના હૈ ન? મોક્ષ પ્રાભૃત હૈ ન. મોક્ષકા માર્ગ સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર વહ તો પર્યાયકી બાત હૈ. લેકિન વહ પર્યાય કહાંસે આયેગી? અંદરમેં પડા હૈ. સમ્યગ્દર્શન ગુણ-શ્રદ્ધા ગુણ ત્રિકાલ પડા હૈ. જ્ઞાનગુણ ત્રિકાલ પડા હૈ ઔર ચારિત્રગુણ ત્રિકાલ પડા હૈ. આહાહા..! એસા આત્મા. સમજમેં આયા? તીન ગુણકી વ્યાખ્યા મુખ્યરૂપસેકી. ક્યોંકિ તીન પ્રધાન ગુણ મોક્ષકા કારણ હૈ. આહા..!

'**ઐસા આત્મા...**' આત્મા આત્મા તો હૈ, લેકિન સર્વજ્ઞને કહા ઐસા આત્મા. અન્યમતિ, પરમાત્માકે સિવા કલ્પનાસે કહતે હૈં ઉન્હેં સચ્ચે આત્માકી ખબર હૈ નહીં. સમજમેં આયા? કબીરમેં આત્માકી બહુત બાત આતી હૈ, લેકિન સબ કલ્પિત. એય..! અબ તો પક્કે હો ગયે ન. આત્મા, એક આત્મા, હોં! એક. જિસમેં વીતરાગતા અર્થાત્ ચારિત્રસ્વભાવ ત્રિકાલ પડા હૈ. ગુણી વસ્તુ, ગુણ યહ, ઉસકા ધ્યાન કરનેસે પર્યાય પ્રગટ હોતી હૈ. દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય તીનોં લિયે. સમજમેં આયા? ઐસી હૈ બાત? દ્રવ્ય, ગુણ ઔર પર્યાય.

કિસીકા ઐસા કહના હૈ કિ હમેં ધર્મ કરના હૈ. લો! ધર્મ કરના હૈ તો નયી પર્યાય હુઈ. ઔર પુરાની પર્યાયકા નાશ હોતા હૈ. નયી પર્યાય ઉત્પન્ન હુઈ કહાંસે? ઉપર-ઉપરસે ઉત્પન્ન હોતી હૈ? પૂર્વકી પર્યાયસે નયી પર્યાય ઉત્પન્ન હોતી હૈ? રાગસે કોઈ ધર્મકી પર્યાય ઉત્પન્ન હોતી હૈ? ધર્મકી પર્યાય ધર્મ જો ત્રિકાલ પડા હૈ ઉસમેંસે ઉત્પન્ન હોતી હૈ. આહાહા..! '**वत्थु सहावो धम्मो**' ભગવાનઆત્માકા સ્વભાવ ચારિત્રસ્વભાવ બિલકુલ અકષાયસ્વભાવ વીતરાગસ્વભાવ, દર્શનસ્વભાવ, જ્ઞાનસ્વભાવ ઐસા આત્મા. લો, યહાં તો તીન ગુણસે (કહા). તીન પર્યાય પ્રગટ કરની હૈ ન. આહાહા..! દુનિયા દુનિયાકી જાને, તેરા તૂ કામ કર. ઐસી બાત હૈ યહાં. જિસમેંસે ધર્મપર્યાય પ્રગટ કરની હૈ વહ પર્યાય કહાંસે આયેગી?

કહતે હૈં, ભૈયા! તેરા ગુણી આત્મા, ઉસમેં જો પર્યાય પ્રગટ કરની હૈ ઐસા ગુણ તો તેરેમેં ભરા પડા હૈ. ઐસી અનંતી પર્યાયકા પિંડ ગુણ હૈ. ચારિત્ર પ્રગટ હોતા હૈ વહ તો પર્યાય હૈ. સમય-સમયમેં ચારિત્રકી પર્યાય બદલતી હૈ. લેકિન ઐસી અનંતી-અનંતી ચારિત્રકી સાદિઅનંત પર્યાયકા પિંડ જો ચારિત્રગુણ હૈ વહી તેરા સ્વભાવ હૈ. ઉસમેં ધ્યાન કરનેસે ઉસકા ધ્યેય કરનેસે, વહાં ત્રાટક લગાનેસે, વહાં પર્યાયકો ગુણમેં એકાકાર કરનેસે ધર્મકી પર્યાય પ્રગટ હોતી હૈ. સમજમેં આતા હૈ કિ નહીં? આહાહા..! સમજમેં આયા?

'કુંદકુંદાચાર્ય'કી અષ્ટપાહુડકી શૈલી અલૌકિક શૈલી! કેવલીકા પેટ ખોલકર (બાત કરતે હૈં). ભગવાન! તૂ તેરેમેં જો દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રપર્યાય પ્રગટ કરના ચાહતા હૈ, તુઝે ધર્મ

કરના હૈ ન? ધર્મકા અર્થ પર્યાય. ધર્મ કા અર્થ પર્યાય હૈ. મોક્ષમાર્ગ પર્યાય હૈ, મોક્ષ ભી પર્યાય હૈ. તો વહ પર્યાય કહાંસે આયેગી? આહાહા..! અંદરમેં અનંતી પર્યાયકા પિંડ જ્ઞાન કેવલજ્ઞાન.. કેવલજ્ઞાન.. કેવલજ્ઞાન સાદિઅનંત કેવલજ્ઞાનકી પર્યાય (પ્રગટ હોગી), વહ સબ પર્યાયકા પિંડ જો જ્ઞાનગુણ પડા હૈ. સમકિત-ક્ષાયિક સમકિતકી પર્યાય પ્રગટ હુઈ વહ ઉત્પાદ-વ્યયવાલી હૈ. નયી ઉત્પન્ન હોતી હૈ, પુરાની જાતી હૈ, ઐસી ક્ષાયિક પર્યાય સાદિઅનંત તેરે શ્રદ્ધાગુણમેં પડી હૈ. ઔર ચારિત્ર એક સમયકી નિર્મલ અવસ્થા, ચારિત્ર અરાગી દશા તો પર્યાય હૈ. પર્યાય તો એક સમય રહતી હૈ, દૂસરે સમય દૂસરી રહતી હૈ. ઐસી સાદિઅનંત અરાગી ચારિત્રકી પર્યાય ચારિત્રગુણમેં હૈ. આહાહા..! દેખો!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- પર્યાય હૈ ન. મોક્ષમાર્ગ પર્યાય હૈ. સિદ્ધ પર્યાય હૈ, મોક્ષમાર્ગ પર્યાય હૈ, સંસાર પર્યાય હૈ. સંસાર વિકારી પર્યાય હૈ. મિથ્યાત્વ ઔર રાગ-દ્વેષ સંસાર પર્યાય હૈ. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર મોક્ષકા માર્ગ વહ પર્યાય હૈ-અવસ્થા હૈ. વહ અવસ્થા કિસસે આયેગી? કહાંસે આયેગી? કિસ પ્રકારસે આયેગી? અંદર આત્મા મેં દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર ભરા પડા હૈ વહાં ધ્યાન લગા દે. આહાહા..! લો, યહ કરના. એ.. સેઠ! યહ કરને કા હૈ.

જિનવર પરમેશ્વર વીતરાગ કેવલજ્ઞાનીને કહા હુઆ, ગુરુને જાના ઔર ગુરુસે સમજના. ક્યોંકિ વર્તમાન મેં કેવલી હૈ નહીં. તો '**गुरुपसाएण**' ઐસા કહને મેં આયા. નહીં તો સીધા કેવલી કે પાસ સુને, ભગવાન હો વહાં. જિનવરને કહા હુઆ, ગુરુ પ્રસાદસે ઔર તેરી પાત્રતાસે. ઐસા. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- હમારી ..

ઉત્તર :- પાત્રતા ઉસકી હોની ચાહિયે ન. કોઈ દે દેતા હૈ? કોઈ સમજા સકતા હૈ? આહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન પાનેકી યોગ્યતા, પુરુષાર્થ કી ઉગ્રતા. વહ અબ આયેગા, ૬૫મેં આયેગા. મહાપુરુષાર્થ. સ્વભાવ ઐસા હૈ ઐસી પ્રતીતિમેં મહાપુરુષાર્થ હૈ. સમજમેં આયા? મહા દુષ્કર. '**दुक्खेण**' અર્થાત્ દુષ્પ્રાપ્ય. મહાપુરુષાર્થસે પ્રાપ્ત હોતા હૈ. ઐસે કોઈ સાધારણ (પ્રયત્નસે) પ્રાપ્ત હોતા હૈ ઐસી ચીજ નહીં. સમજમેં આયા? ભક્તિ, પૂજા, યાત્રા શુભભાવ હોતા હૈ. દયા, દાન ભાવ (હોતા હૈ), લેકિન વહ ચીજ મુક્તિકા કારણ નહીં. ધર્મકા કારણ નહીં, ઉસસે ધર્મ હોતા નહીં. ધર્મ તો ગુણ ભરા હૈ ઐસે આત્મામેં એકાગ્ર હોનેસે ધર્મ હોતા હૈ. સ્વદ્રવ્યકે આશ્રયસે ધર્મ, વહ યહાં સિદ્ધ કિયા, દેખો! '**परदव्वादो दुग्गइ सदव्वा हु सुग्गइ होइ**'. ઈસકા સ્પષ્ટીકરણ કરતે હૈં. સમજમેં આયા? એ.. 'અમૂલખચંદજી'! આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ગુરુકે પ્રસાદસે..

ઉત્તર :- વહ તો ઉસકી યોગ્યતા હૈ તો ઐસા નિમિત્ત મિલતા હૈ, ઐસા નહીં કહકર યહાં પ્રસાદસે કહનેમેં આયા. આહાહા..! ઐસા આત્મા. દેખો! હૈ ન પાઠ? '**अप्पा चरित्तवंतो दंसणणाणेण संजुदो अप्पा। सो झायव्वो णिच्चं**' '**णिच्चं**' હૈ, દેખો! '**णिच्चं**' શબ્દ અર્થમેં નહીં

આયા હૈ. **'આત્મા ચારિત્રવાન હૈ ઔર દર્શન-જ્ઞાનસહિત હૈ, ઐસા આત્મા ગુરુકે પ્રસાદસે જાનકર નિત્ય ધ્યાન કરના.'** ઐસે લેના. **'णिच्चं'** શબ્દ પડા હૈ ન પાઠમેં? કોઈ શબ્દ રહ ગયા હો. વહાં જોર લગાના. જ્ઞાનકી પર્યાયકા વહાં જોર લગાના. આહાહા..! સમજમેં આયા? કરના યહ હૈ, કરના યહ હૈ, ઉસમેં સફલતા હૈ.

ભાવાર્થ :- 'આત્માકા રૂપ દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રમયી હૈ,...' દેખો! ભાવાર્થ હૈ ન? આત્માકા સ્વરૂપ હી દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રમયી હૈ હી. ઉસમેંસે પ્રાપ્ત કી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ. કૂએંમેં ન હો ઔર અવેડામેં આવે.. અવેડા સમજતે હૈ? અવેડા ક્યા કહતે હૈ પાનીકા કુંડા પીયાવા બાહર હોતા હૈ ન? પીયાવા. ક્યા કહતે હૈં? પાની ભરા રહતા હૈ. કૂએંમેંસે નિકાલતે હૈં ન? ... તાલાબ નહીં. કૂએંમેસે પાની નિકાલકર ઐસે બહાર પાની ભરતે હૈં વહ પશુ પીતે હૈં. કૂએંમેં હો વહ આતા હૈ ન? કૂએં મેં ભરા હો પાની ઔર યહાં પીસાબ આતા હૈ? ઐસા આતા હૈ? ઐસે આત્મામેં ભરા હૈ દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર તો ઉસમેંસે પર્યાય આતી હૈ.

હમારે એક થે ન? 'જેઠાલાલ ...' 'રાજકોટ'. 'પિયાવા કાંઠે પંથ બન્યો છે સાચો..' વહ ઉસકો બહુત પ્રિય થા. પીયાવા કિયા હૈ. પાની નિકાલે ન? મેરા કંઠ ઠીક નહીં થા. (સંવત) ૧૯૭૭ કી સાલ. કંઠ ઠીક નહીં થા તો મુજે કહા, મહારાજ! હમારે વહાં ઘીવાલી સબ્જી હોતી હૈ. આત્માકે લિયે બિલકુલ દોષ નહીં હૈ. આપકા કંઠ ઠીક નહીં હૈ તો મેરે ઘર પધારના. ઐસા કહે. ક્યા કહતે હૈં? ભાજી ઈત્યાદિ સબ ઘીમેં બનાયે. કંઠ બહુત મીઠા થા. ૧૯૭૭ કી બાત હૈ. ૪૯ સાલ હુએ. 'ભીમજી મોરારજી' થે ન? 'ભીમજી મોરારાજી'કે છોટે ભાઈ 'જેઠાલાલ'. યે બહુત બોલતે થે. 'પિયાવા કાંઠે પંથ બન્યો છે સાચો..' પિયાવુ અર્થાત્ પાની પીનેકે સ્થાનમેં હે મનુષ્ય! યહાં કિનારે આઈએ, પીનેકી ચીજ યહાં હૈ. સમજમેં આયા? બહુત ગાતે થે. સમજમેં આયા? વહ ગાતે થે, ઈતના પદ યાદ રહ ગયા. ૧૯૭૭ કી બાત હૈ, ૧૯૭૭. ઉન દિનોંમેં ગલેમેં ઠીક નહીં થા. 'નરસિંહભાઈ' વહાં થે. મેરે યહાં ઘીમેં સબ્જી હોતી હૈ. ક્યોંકિ હમારે લિયે બને ઔર હમેં માલૂમ પડે તો હમ તો પ્રાણ જાયે તો ભી લેતે નહીં. હમારે લિયે સબ્જી બની હો, પાનીકા એક બિંદુ બના હો તો હમ નહીં લેતે થે. પાનીકા એક બિંદુ માલૂમ પડે કિ હમારે લિયે બના હૈ, બિલકુલ નહીં. સખ્ત ક્રિયા થી હમારી, બહુત સખ્ત ક્રિયા. અભી તો દેખને મેં યહી ક્રિયા... લેકિન વહ સબ કાયક્લેશ થા. બહુત સખ્ત. ૨૪-૨૪ ઘંટે, ૪૮-૪૮ ઘંટે પાનીકા બિંદુ નહીં. જબ તક બારીશ કા એક બિંદુ ઉપરસે આવે, મત્સર જૈસા દિખે, ભિક્ષા નહીં જાતે થે, દો-દો દિન, તીન-તીન દિન. ... યે તો હમારી બાત હૈ. ૧૫-૧૫ વર્ષ ઐસા કિયા થા. બારીશકા એક બિંદુ ... જૈસા દિખે ભીક્ષાકે લિયે નહીં જાતે થે. ... સચેત હૈ. એક બિંદુમેં અસંખ્ય જીવ હૈ. અભી તો પોલંપોલા (ચલતા હૈ). હમારી ક્રિયા તો બહુત કડક થી. યુવાન અવસ્થા થી ઔર હમારે ગુરુને ઐસા કહા કિ યહ માર્ગ હૈ. ચલો ભૈયા! આહા..! સમજમેં આયા?

યહ તો અંતરમેં જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવ પડા હૈ ઉસમેં ધ્યેય દૃષ્ટિ દો. ધ્યાનકી સ્થિતિ બતાતે હૈં. ક્યા કરના? કરના પહલે યહ કિ ઐસા આત્મા હૈ ઉસમેં શ્રદ્ધા, જ્ઞાન, ચારિત્ર ભરા હૈ ઉસમેં ધ્યાન લગાના વહ તેરા કર્તવ્ય હૈ કરના. શ્રદ્ધા, જ્ઞાન, ચારિત્ર સબ પ્રગટ હોતા હૈ.

આહા..! સમજમેં આયા?

'જૈનગુરુઓંકે પ્રસાદસે જાના જાતા હૈ.' દેખો! હૈ? જૈનગુરુ ને. અન્ય ગુરુ નહીં. જૈન ગુરુ સંપ્રદાયકા નહીં. પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરકી દિવ્યધ્વનિમેં આયા ઐસા જિસકો સમજમેં-જ્ઞાનમેં આયા હૈ. 'પ્રકાશદાસજી'! આહાહા..! **'જૈનગુરુઓંકે પ્રસાદસે જાના જાતા હૈ.'** અજ્ઞાની ધ્યાન કરાયે કિ ઐસા કરો, વૈસા કરો. ૐ કરો, આ કરો, જાપ કરો. ઉસમેં કુછ હૈ નહીં. સમજમેં આયા?

'અન્યમતવાલે અપના બુદ્ધિકલ્પિત જૈસા-તૈસા માનકર ધ્યાન કરતે હૈં...' સમજમેં આયા? સૂક્ષ્મ બાત હૈ, ભાઈ! **'ઉનકે યથાર્થ સિદ્ધિ નહીં હૈ,...'** ઉસકો યથાર્થ સમ્યગ્દર્શનકી પ્રાપ્તિ હોતી નહીં. આહાહા..! **'ઈસલિયે જૈનમતકે અનુસાર ધ્યાન કરના ઐસા ઉપદેશ હૈ.'** ભગવાનને કહા ઐસા અંતરમેં ચારિત્રગુણ, દર્શનગુણ, જ્ઞાનગુણસે ભરા હૈ ઐસા અનંત ગુણ, લેકિન યે તીન પ્રગટ કરને હૈં તો ઉસ અપેક્ષાસે તીન ગુણવાલા કહનેમેં આયા. નાભિમેં કસ્તૂરી, મૃગ બાહર ઢૂંઢતા હૈ. બાહર ઢૂંઢને જાતા હૈ. ઐસા કરો. લેકિન તેરી ચીજમેં પડા હૈ, ભગવાન! અંદર નાભિમેં-તેરે ગુણમેં સર્વ પડા હૈ. ઓહો..! **'જૈનમતકે અનુસાર ધ્યાન કરના ઐસા ઉપદેશ હૈ.'**

आगे कहते हैं कि आत्माका जानना, भाना और विषयोंसे विरक्त होना ये उत्तरोत्तर दुर्लभ होनेसे दुःखसे (दृढ़तर पुरुषार्थसे) प्राप्त होते हैं :–

ગાથા-૬૫

दुक्खे णज्जइ अप्पा अप्पा णाऊण भावणा दुक्खं।
भावियसहावपुरिसो विसयेसु विरज्जए दुक्खं।।६५।।

दुःखेन ज्ञायते आत्मा आत्मानं ज्ञात्वा भावना दुःखम्।
भाविस्वभावपुरुषः विषयेषु विरज्यति दुःखम्।।६५।।

જીવ જાણવો દુષ્કર પ્રથમ, પછી ભાવના દુષ્કર અરે,
ભાવિતનિજાત્મસ્વભાવને દુષ્કર વિષયવૈરાગ્ય છે. ૬૫.

अर्थ :– प्रथम तो आत्माको जानते हैं वह दुःखसे जाना जाता है, फिर आत्माको जानकर भी भावना करना, फिर–फिर इसीका अनुभव करना दुःखसे (–उग्र पुरुषार्थसे) होता है, कदाचित् भावना भी किसी प्रकार हो जावे तो भायी है जिनभावना जिसने ऐसा पुरुष विषयोंसे विरक्त बड़े दुःखसे (–अपूर्व पुरुषार्थसे) होता है।

भावार्थ :– आत्माका जानना, भाना, विषयोंसे विरक्त होना उत्तरोत्तर यह योग मिलना बहुत दुर्लभ है, इसलिये यह उपदेश है कि ऐसा सुयोग मिलने पर प्रमादी न होना।।६५।।

ગાથા-૬૫ ઉપર પ્રવચન

'આગે કહતે હૈં કિ આત્માકા જાનના, ભાના ઔર વિષયોંસે વિરક્ત હોના યે ઉત્તરોત્તર દુર્લભ હોનેસે દુઃખસે...' અર્થાત્ દુર્લભ હૈ. દુઃખ નહીં હૈ, હોં! દુઃખ તો ભાષા હૈ. દુઃખ હો તો આર્ત્તધ્યાન હૈ. **'દુઃખસે (-દૃઢતર પુરુષાર્થસે) પ્રાપ્ત હોતા હૈ.'** દુઃપ્રાપ્ય હૈ ન ઉસમેં? અર્થ હૈ. મહાપુરુષાર્થ, મહાપુરુષાર્થ. વહાં કાયરકા કામ નહીં હૈ. આહાહા..! સમજમેં આયા? 'વચનામૃત વીતરાગના પરમ શાંતરસ મૂળ, ઔષધ જે ભવરોગના કાયરને પ્રતિકૂળ.' કાયરકા કલેજા કંપાયમાન હો. સમજમેં આયા?

दुक्खे णज्जइ अप्पा अप्पा णाऊण भावणा दुक्खं।
भावियसहावपुरिसो विसयेसु विरज्जए दुक्खं।।६५।।

ઉસમેં અર્થ કિયા હૈ. આત્માકા જ્ઞાન હોના અત્યંત દુષ્કર હૈ. દુઃખકા અર્થ દુષ્કર.

મુમુક્ષુ :- ભાવાર્થમેં લીખા હૈ?

ઉત્તર :- હાં, ભાવાર્થમેં લિખા હૈ. ભાવનામેં લિખા હૈ. દેખો! ઉત્તરોત્તર યોગ મિલના બહુત દુર્લભ હૈ. દુઃખકા અર્થ દુઃખ નહીં. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- દુઃખસે યાની મહાપુરુષાર્થસે, મહાપુરુષાર્થ. દુઃખકા અર્થ મહાપુરુષાર્થ.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- નહીં, નહીં. દુઃખ માલૂમ પડે તો અજ્ઞાન હૈ. નહીં... નહીં... નહીં... સમ્યગ્દર્શનકી હી બાત હૈ. દુઃખ માલૂમ પડે વહ તો કષ્ટ હૈ, આર્ત્તધ્યાન હૈ. વહ તો આર્ત્તધ્યાન હૈ, ઉસમેં પાપ બંધતા હૈ. વહ તો કલ કહા થા. નીચે હૈ, દેખો! નીચે ભાવાર્થમેં હૈ. **'યોગ મિલના બહુત દુર્લભ હૈ,...'** ઐસા પાઠ હૈ. દુઃખકા અર્થ કષ્ટ (નહીં). **'યહ ઉપદેશ હૈ કિ ઐસા યોગ મિલને પર પ્રમાદી ન હોના.'** યહ બાત હૈ. દુઃખકા અર્થ મહાપુરુષાર્થ, મહાપુરુષાર્થ. સ્વભાવ સન્મુખ. દુષ્કર. ઉસમેં દુષ્કર લિખા હૈ. ઈસમેં ઉસને દુષપ્રાપ્ય લિખા હૈ. દુષ્પ્રાપ્યકા અર્થ આનંદકા પુરુષાર્થ અનંત હોતા હૈ તો પ્રાપ્ત હોતા હૈ. સાધારણ પુરુષાર્થસે સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન મિલતા નહીં, ઐસા કહતે હૈં.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- વહ સામાયિક કરકે મર જાય કૃશ હોકર. મિથ્યાત્વકા પાપ બાંધતા હૈ. યદિ કોઈ દુઃખ લગે તો વહ તો આર્ત્તધ્યાન હૈ. ઉસસે મેરા લાભ હોગા. તો મિથ્યાત્વકા લાભ હૈ. આહાહા..! બહુત કઠિન કામ, ભાઈ! વીતરાગને કહા તત્ત્વ સમજના. લોગોકો અજ્ઞાની અપની કલ્પનાસે અર્થ કરતે હૈં. સમજમેં આયા?

દુષ્કર. હૈ ન નીચે? દેખો! **'યોગ મિલના બહુત દુર્લભ હૈ.'** અપને આત્માકા જ્ઞાન પાના મહાદુર્લભ હૈ. દુઃખકા અર્થ દુર્લભ હૈ. નીચે ભાવાર્થમેં અર્થ કિયા હૈ. ઉત્તરોત્તર દુર્લભ હૈ. પહલે તો આત્મજ્ઞાન પાના હી મહાદુર્લભ હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા..! **'ફિર આત્માકો જાનકર ભી ભાવના કરના, ફિર-ફિર ઈસીકા અનુભવ કરના...'** આનંદકા અનુભવ કરના

'**દુઃખસે (–ઉગ્ર પુરુષાર્થસે) હોતા હૈ,...**' જાનનેકે બાદ ભી અનુભવ કરના વહ તો અનંત-અનંત દુષ્કર પ્રયત્ન હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ગોપનીય વિષય હૈ?

ઉત્તર :- ગોપનીય યે તો અંતરમેં પુરુષાર્થકી ઉગ્રતા, ઉસકા નામ દુઃખ શબ્દ લિયા હૈ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- યહાં તો અસ્તિ કી બાત હૈ. યહાં તો મહાપુરુષાર્થ લિખા હૈ ન? નીચે લિખા હૈ, દેખો! '**ઉત્તરોત્તર યહ યોગ મિલના બહુત દુર્લભ હૈ...**' પહલે તો જ્ઞાન પાના મહાદુર્લભ હૈ. દુઃખ કા અર્થ મહાદુર્લભ હૈ. અભી તો સચ્ચા જ્ઞાન પાના મહાદુર્લભ હૈ. સમજ મેં આયા? આહાહા..! કલ તો કહા થા.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- ... પાના હૈ, ઐસા અજ્ઞાની કરતે હૈં. વહ મિથ્યાત્વકી પુષ્ટિ કરતા હૈ ઔર માનતા હૈ કિ મૈં શાસ્ત્રકા અર્થ કરતા હૂં. બહુત કષ્ટ સહન કરના, તો ઉસસે ધર્મ હોતા હૈ. મૂઢ હૈ. ધર્મકી વ્યાખ્યા હી સમજતે નહીં. વહ આતા હૈ, 'છહ ઢાલા'મેં આતા હૈ. વૈરાગ્ય, જ્ઞાનકો કષ્ટ માને. નહીં? નિર્જરાકી ભૂલ. અપનેકો કષ્ટ માને વહ તો અજ્ઞાન હૈ.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- ઐસા માને તો મૂઢ હૈ, કહતે હૈં. કષ્ટ નહીં હૈ. સહજાનંદ સ્વરૂપ સહજ પુરુષાર્થસે જ્ઞાન, દર્શન પ્રાપ્ત હોતા હૈ, આનંદસે પ્રાપ્ત હોતા હૈ. કષ્ટ માને તો તત્ત્વકી ભૂલ હૈ, મિથ્યાત્વ હૈ. નિર્જરા હોતી હૈ ઐસા માનતે હૈં. ઇસલિયે તો છહ ઢાલામેં ખુલાસા કિયા હૈ. માને કષ્ટદાન. બહુત કઠિન. વહ તો અજ્ઞાન હૈ, મૂઢ હૈ, મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. મિથ્યાત્વકા પોષણ કરતે હૈં. એય..!

મહાપુરુષાર્થસે આત્માકો જાનકર ભાવના કરના. ભાવના નામ અનુભવ કરના. અંતરમેં જાનકર ભી સ્થિરતા, અનુભવ કરના મહાપુરુષાર્થ, અનંત-અનંત પુરુષાર્થ, સ્વભાવિક અનંત પુરુષાર્થ (હૈ). પરસે હટકર સ્વભાવમેં આના મહાપુરુષાર્થ દુષ્કર પુરુષાર્થ હૈ. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- ક્યા પુરુષાર્થ? સ્વભાવ સન્મુખ હોનેમેં પુરુષાર્થ કિતના હૈ! લગાઓ તો સહી. તો માલૂમ પડે કિ કિતના હૈ. બાહરસે બાત કરે ઐસા કામ આવે? અંતર દ્રવ્ય-ગુણમેં લગાના... યહાં ગુણ કહા ન? ૬૪ (ગાથા મેં) ગુણ કહા. અબ ગુણ મેં પર્યાય પ્રગટ કરની હૈ તો યહાં પર્યાય કી બાત કરતે હૈં. મહાપુરુષાર્થસે પર્યાય પ્રગટ હોતી હૈ ઐસા કહા. પહલે ૬૩ ગાથા મેં આત્મા કહા. '**झायव्वो णियप्पा णाऊणं**'. પરંતુ આત્મા કૈસા? દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર ભરા હૈ ઐસા. અબ ભરા હૈ ઉસમેંસે પર્યાય કૈસે પ્રગટ હોતી હૈ? વહ બાત યહાં ૬૫મેં ચલી હૈ. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- ભાવાર્થમેં આતા હૈ, ઉત્તરોત્તર યોગ મિલના દુર્લભ હૈ. દુઃખકા અર્થ દુર્લભ કિયા.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ના, ના વહ નહીં. સ્થિરતા નહીં હો, આત્મજ્ઞાનકા અર્થ. જ્ઞાન તો વર્તતા હૈ. ૯૬ હજાર સ્ત્રીમેં વર્તતે હૈં ઔર સમ્યગ્જ્ઞાન હૈ.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- પણ ન હુઆ વિષયમેં પ્રવર્તતા હૈ ફિર ભી સમકિતદર્શન હો સકતા હૈ. સમ્યગ્દર્શન ન હો? તો પીછે રાગ તો રાગસે સમ્યગ્દર્શન ન હો? રાગ તો સદા રહતા હૈ. સ્વામી નહીં હૈ ઉસકા. બહુત કઠિન બાત હૈ. અભી તો સમજનેમેં અર્થ ઊલ્ટા કરતે હૈં. થોડા કષ્ટ કરતે હૈં ન? તો (માનતે હૈં કિ) કષ્ટમેં કુછ લાભ હૈ. વિષય વિરક્તકા અર્થ અભી આયેગા. યહાં તો ઉત્તરોત્તર દુર્લભ હૈ ઈતના કહના હૈ. સમજમેં આયા? સમ્યગ્દર્શન પાયા, સમ્યગ્જ્ઞાન પાયા ફિર ભી વિષયસે વિરક્ત હોકર સ્વરૂપમેં સ્થિરતા કરના મહાદુર્લભ હૈ. વહ બાત હૈ.

મુમુક્ષુ :- સમ્યગ્જ્ઞાનકા મતલબ યહાં ચારિત્ર હૈ.

ઉત્તર :- ચારિત્ર. યહાં તીનકી બાત હૈ ન.

મુમુક્ષુ :- ... આત્મજ્ઞાની હૈ..

ઉત્તર :- આત્મજ્ઞાની હૈ, વહ તો ચૌથે ગુણસ્થાનમેં હૈ. વહ ચૌથે ગુણસ્થાનમેં હૈ. યહાં કહા વહ છઠ્ઠેકી બાત હૈ, મુનિકી અપેક્ષાસે બાત હૈ. યહાં તો ધ્યાનકી બાત હૈ. તીન ગુણકી બાત હૈ ન. (વિપરીતતાકા) લકડા ઘૂસ ગયા હૈ. મિથ્યા શલ્ય. વિષયસે છૂટે તો (કુછ લાભ હો). વિષયસે તો અનંત બૈર છૂટા. આત્માકો ધ્યેય બનાયે બિના વિષયસે અનંત બૈર છૂટા. બ્રહ્મચર્ય નૌ-નૌ કોટિસે અનંત બૈર પાલા. સ્વસ્ત્રીસે નૌ-નૌ કોટિસે બ્રહ્મચર્ય પાલા. ઉસમેં હુઆ ક્યા? મિથ્યાત્વભાવ હૈ.

યહાં તો સ્વરૂપકી અનુભવ દૃષ્ટિ હુઈ ઔર સ્વરૂપકા જ્ઞાન હુઆ, બાદમેં સ્વરૂપમેં રમણતા કરના પરકા લક્ષ છોડકર, મહાપુરુષાર્થ હૈ. ઐસી બાત હૈ. યહ બાત હૈ. યે ચારિત્ર હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા..! કલ તો બહુત બાત કહી થી. 'શ્રેણિક' રાજા, 'ભરત' ચક્રવર્તી સબ ક્ષાયિક સમકિતી જ્ઞાની થે. ઔર વિષય તો બહુત થા. કિતના વિષય? અભી તો હૈ ભી નહીં. વહ તો ચારિત્રદોષ હૈ. લેકિન યહાં તો કહતે હૈં કિ વહ ચારિત્રદોષ ટાલકર સ્વરૂપમેં રહના વહ મહાપુરુષાર્થ હૈ. ઐસા કહના હૈ.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- સુના નહીં? ચારિત્રદોષ ટાલકર સ્વરૂપમેં રમના મહાપુરુષાર્થ હૈ. ચારિત્રદોષ ટાલકર. આહાહા..!

યહાં તો તીન બોલ લિયે ન? ચારિત્ર, દર્શન ઔર જ્ઞાન. વહ તો ત્રિકાલ ગુણ હૈ. અબ ગુણમેંસે પર્યાય કૈસે નિકાલની? યહ કહતે હૈં. ગુણમેંસે પર્યાય કૈસે નિકાલની? અનંત પુરુષાર્થ હૈ.

મુમુક્ષુ :- અંતર્મુહૂર્તમેં..

ઉત્તર :- પુરુષાર્થ હૈ ન, અંતર્મુહૂર્ત મેં નહીં હૈ? અંતર્મુહૂર્ત મેં અંદર ધ્યાન મેં અનંત પુરુષાર્થ લગાતે હૈં. કેવલજ્ઞાન હો જાતા હૈ. અંદર મેં લગાતા હૈ કિ બાહરમેં?

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- વહ બાત કહતે હૈં. અંતર્મુહૂર્તમેં કેવલજ્ઞાન લેતે હૈં. ઉસમેં ક્યા હૈ? 'ભરત' ચક્રવર્તીને અંતર્મુહૂર્તમેં લિયા.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- હાં, ઐસા હૈ, ઐસા હી હૈ ન. યહાં દેખો આયેગા.

યહાં તો જ્ઞાયકકા અનુભવ કરના દુઃખસે-મહાપુરુષાર્થસે હૈ. હૈ ન નીચે? દુર્લભ હૈ. ઔર ઉસસે '**કદાચિત્ ભાવના ભી કિસી પ્રકાર હો જાવે...**' સમજમેં આયા? '**જિનભાવના જિસને ઐસા પુરુષ વિષયોંસે વિરક્ત બડે દુઃખસે (-અપૂર્વ પુરુષાર્થસે) હોતા હૈ.**' સમ્યગ્દર્શન સહિત, સમ્યગ્જ્ઞાન સહિત રાગસે છૂટકર સ્વરૂપમેં રહના મહાપુરુષાર્થ હૈ. વહ બાત હૈ. સમ્યગ્દર્શન સહિત હૈ, સમ્યગ્જ્ઞાન સહિત હૈ. સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાનમેં આનંદકા અનુભવ હૈ. લેકિન રાગસે હટકર સ્વરૂપમેં સ્થિર હોના મહાપુરુષાર્થ હૈ. સમજમેં આયા? યહ વિષય. બાહરકા વિષય કહાં અંદર ઘૂસ ગયા હૈ? વહ તો લક્ષ બદલતા હૈ, ઈતની બાત હૈ. .. અભી તો શાસ્ત્રકે અર્થ સમજમેં ફર્ક. ઉસે સમજમેં કબ આયે ઔર શ્રદ્ધા કબ કરે? સમજમેં આયા?

યહાં તો કહતે હૈં, દેખો! '**ભાયી હૈ જિનભાવના જિસને...**' દેખો! '**ઐસા પુરુષ વિષયોંસે વિરક્ત બડે દુઃખસે હોતા હૈ.**' પરકા લક્ષ છોડકર સ્વરૂપમેં સ્થિર હોના બડા પુરુષાર્થ, અનંત પુરુષાર્થ (હૈ). સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન સહિતકી બાત હૈ, હાં! અકેલે જ્ઞાનકી બાત નહીં હૈ. ઉસકો વિષય છૂટા હી નહીં. દૃષ્ટિ મિથ્યાત્વ હૈ ન. મૈં વિષય છોડું, મૈં ઐસા છોડું, વહ મિથ્યાત્વભાવ હૈ. પરકા ગ્રહણ-ત્યાગ આત્મામેં હૈ હી નહીં ઔર માના કિ મૈંને છોડા. તો મિથ્યાત્વકી પુષ્ટિ કરતે હૈં. વહ ભાવ હૈ ઈસમેં. ઉસમેં વહ ભાવ હૈ.

મુમુક્ષુ :- આગે કહતે હૈં કિ જબ તક વિષયોંસે યહ મનુષ્ય પ્રવર્તતા હૈ તબ તક આત્મજ્ઞાન નહીં હોતા હૈ.

ઉત્તર :- લેકિન વિષયકા અર્થ ક્યા? આત્મજ્ઞાન નહીં હો તો સમ્યગ્દૃષ્ટિ હૈ નહીં ઔર વિષયમેં પ્રવર્તતે હૈં. રાગકી એકતાબુદ્ધિ જિસમેં હૈ ઉસકો સમ્યગ્દર્શન નહીં હોતા. યહ કહના હૈ. એકતાબુદ્ધિ હૈ. વિષય તો ભોગ હૈ સબ હૈ. આત્મજ્ઞાન હો ઔર વિષયમેં પ્રવર્તતા હૈ. લેકિન વિષયમેં રુચિપૂર્વક પ્રવર્તતા હૈ તો સમ્યગ્જ્ઞાન નહીં હોતા. બાત ઐસી હૈ. બહુત ફર્ક, પૂર્વ-પશ્ચિમ જિતના અંતર હૈ. ૯૬ હજાર સ્ત્રીકે ભોગમેં પ્રવર્તતા હૈ ઔર સમકિત એવં ક્ષાયિક સમકિત હૈ. કલ તો બહુત કહા થા.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- મિથ્યાદૃષ્ટિકો ત્યાગ હૈ હી નહીં. ઉસકો ત્યાગ હોતા હી નહીં. (મિથ્યાદૃષ્ટિકો વિષયમેં) એકતા હૈ હી. એકતાબુદ્ધિ તો હૈ હી. ભિન્નતા કહાંસે હો? યે તો ભિન્નતાકે બાદકી બાત હૈ. સમ્યગ્દર્શનકી પ્રાપ્તિ હોનેકે બાદ સમ્યગ્જ્ઞાન હુઆ, બાદ મેં વિષયકી વૃત્તિ છૂટકર સ્વરૂપમેં સ્થિર હોના મહાદુર્લભ હૈ, ઐસા કહના હૈ. છઠ્ઠે ગુણસ્થાનમેં આતા હૈ. યહ કહતે હૈં. દેખો ન. ઐસા અર્થ હૈ. '**વિષયોંસે વિરક્ત બડે દુઃખસે હોતા હૈ.**' લો, સમય હો ગયા. કલ વિશેષ આયેગા... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

પ્રવચન નં. ૮૮, ગાથા-૬૫થી ૬૯, સોમવાર, ભાદરવા સુદ ૧૪, તા.૧૪-૯-૭૦

આજ દસલક્ષણી પર્વકા દસવાં દિન હૈ. બ્રહ્મચર્ય ધર્મ. મૂલ તો ચારિત્રકી આરાધના સમ્યગ્દર્શન સહિતકી બાત હૈ. યહાં તો અકેલા ચારિત્ર હોતા હૈ વહ સમ્યગ્દર્શન બિના નહીં હોતા. પંચમહાવ્રત ક્રિયાકાંડ હૈ ન? વહ કોઈ ચારિત્ર નહીં હૈ. ચારિત્ર તો સમ્યગ્દર્શન પૂર્વક અંતર સ્વરૂપમેં લીનતા, આનંદ કી ઉગ્રતા આના ઉસકા નામ ચારિત્રકી આરાધના કહનેમેં આતા હૈ. સૂક્ષ્મ બાત હૈ. બ્રહ્મચર્યમેં વહ લેતે હૈં, દેખો! બ્રહ્મચર્ય ધર્મ.

जो परिहरेदि संगं, महिलाणं णेव पस्सदे रूवं।
कामकहादिणिरीहो, णव विह बंभं हवे तस्स।।४०३।।

અન્વયાર્થ :- '**જો મુનિ સ્ત્રિયોંકી સંગતિ નહીં કરતા હૈ,...**' સમ્યગ્દર્શન સહિત ચારિત્રવંત હૈ ન? ઉસકો સ્ત્રીકા સંગ નહીં હોતા. નૌ વાડસે બ્રહ્મચર્ય હોતા હૈ. ઔર '**ઉનકે રૂપકો નહીં દેખતા હૈ...**' અપના રૂપ દેખતે નહીં ઉસે પરકા રૂપ ક્યા દેખના? આહા..! સમજમેં આયા? અપની અનુભૂતિ આનંદકી પરિણતિકે સાથ સંગ કરતે હૈં ઉસે મહિલાકે સંગકી ક્યા જરૂરત હૈ? ઐસા કહતે હૈં '**कामकहादिणिरीहो**' કામકી કથા નહીં કરતે. ભગવાનઆત્માકે ગુણકી કથા કરે કિ કામકી કથા કરે? '**કામકી કથા આદિ શબ્દસે, સ્મરણાદિકસે રહિત હો...**' આદિ શબ્દ પડા હૈ. સ્ત્રી આદિ કા સ્મરણ નહીં. કિસકા સ્મરણ? પ્રભુ આત્માકા સ્મરણ કરે, આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ ઉસકા જો મતિજ્ઞાનમેં અવગ્રહ, ઈહા, અવાય, ધારણાસે અનુભવમેં લિયા હૈ ઉસકો ધારણામેં સે આત્માકા સ્મરણ કરતે હૈં. સમજમેં આયા? સ્મરણાદિકસે રહિત. સ્મરણ, પ્રશંસાસે રહિત. '**ઐસા નવધા કહિયે મનવચનકાય કૃતકારિતઅનુમોદના...**' સે કરતા હૈ. નૌ-નૌ કોટિ પ્રકારસે બ્રહ્મચર્ય પાલતે હૈં, ઐસા કહતે હૈં. '**ઉસ મુનિકે બ્રહ્મચર્ય હોતા હૈ.**'

ભાવાર્થ :- '**બ્રહ્મ આત્મા હૈ...**' દેખો! આનંદસ્વરૂપ ભગવાનઆત્માકો બ્રહ્મ કહતે હૈં ઔર ઉસમેં લીન હોના વહ બ્રહ્મચર્ય હૈ. આહા..! સમજમેં આયા? કાયા દ્વારા બ્રહ્મચર્ય હો વહ તો શુભ વિકલ્પ હૈ. યહ તો બ્રહ્મ નામ આત્મા આનંદ અતીન્દ્રિય સુધારસકા ભરા હુઆ ભંડાર, ઉસકો પીના-આનંદકા અનુભવ કરના ઉસકા નામ બ્રહ્મચર્ય હૈ. '**બ્રહ્મ આત્મા હૈ ઉસમેં લીન હોના સો બ્રહ્મચર્ય હૈ.**' સમજમેં આયા? કાયાસે યા બાહરસે બ્રહ્મચર્ય પાલે વહ તો વિકલ્પ હૈ, વહ તો અનંત બૈર પાલા હૈ. નૌંવી ગ્રૈવેયક ગયા તો ઐસી મન-વચન-કાયાસે બાહરકી ક્રિયા તો અનંત બૈરકી. યહાં તો બ્રહ્મ નામ આત્મામેં લીન હોના વહ બ્રહ્મચર્ય હૈ. સમજમેં આયા?

'**પરદ્રવ્યોંમેં આત્મા લીન હો ઉનમેં સ્ત્રીમેં લીન હોના પ્રધાન હૈ...**' ક્યા કહતે હૈં? અપને દ્રવ્યમેં આનંદમેં લીન ન હો ઔર પરદ્રવ્યમેં લીન હો ઉસમેં સ્ત્રીકી લીનતા મુખ્ય હૈ. '**ક્યોંકિ કામ મનમેં ઉત્પન્ન હોતા હૈ...**' મન મેં વૃત્તિ ઉત્પન્ન હોતી હૈ. '**ઈસલિયે વહ અન્ય કષાયોંસે ભી પ્રધાન હૈ...**' દૂસરે કષાયસે ભી કામવાસના કો મુખ્ય ગિનને મેં આયા હૈ. વૈસે

કહા હૈ નોકષાય. હૈં! લેકિન ઉસ પર બહુત જોર (હૈ). વિષય કી વાસના.. વાસ્તવમેં તો રાગકા ભોગના વહી વિષયકી વાસનાકા ભોગના હૈ. ભોગ નિમિત્ત... 'બંધ અધિકાર' મેં આતા હૈ ન? ભોગ નિમિત્ત. રાગકા અનુભવ વહી, પુણ્યકા અનુભવ વહી ભોગ કે લિયે અનુભવ હૈ, આત્માકે લિયે નહીં. આહાહા..! ઐસી બાત હૈ.

'ઈસલિયે વહ અન્ય કષાયોંસે ભી પ્રધાન હૈ ઔર ઈસ કામકા આલંબન સ્ત્રી હૈ...' નિમિત્ત. **'ઈસકા સંસર્ગ છોડનેપર અપને સ્વરૂપમેં લીન હોતા હૈ.'** વહ તો બાહરસે છોડને કા નાસ્તિસે કથન હૈ. વાસ્તવમેં તો સ્વરૂપ બ્રહ્મ ભગવાનઆત્મા, ઉસકે આનંદમેં લીન (હોકર) અતીન્દ્રિય અમૃતકા પીના (બ્રહ્મચર્ય હૈ). સમજમેં આયા? વહ આલંબન છોડકર 'સસર્ગ છોડને પર અપને સ્વરૂપમેં લીન હોતા હૈ. **'ઈસલિયે સ્ત્રીકી સંગતિ કરના, રૂપ નિરખના, કથા કરના, સ્મરણ કરના જો છોડતા હૈ ઉસકે બ્રહ્મચર્ય હોતા હૈ.'** સમજમેં આયા? **'યહાં ટીકામેં શીલકે અઠારહ હજાર ભેદ ઐસે લિખે હૈં.'** વહ તો જાનનેકે લિયે હૈ. મૂળ ચીજ યહ હૈ.

ભગવાનઆત્મા બ્રહ્માનંદ પ્રભુ અમૃતસાગર હૈ. સમજમેં આયા? ઉસ અમૃતસાગરમેં દૃષ્ટિ લગાકર-ધ્યેય લગાકર આનંદકા અનુભવ કરના ઉસકા નામ દસ ધર્મમેં આખિરકા બ્રહ્મચર્ય ધર્મ કહનેમેં આયા હૈ. ઔર વહ બ્રહ્મચર્ય ધર્મ આરાધે ઉસકો ભવભ્રમણ રહે નહીં. ભવભ્રમણ રહે હી નહીં. લો, વહ આયા. અબ અપને ૬૫ ગાથા. આજ દસ (લક્ષણી) પર્વ પૂરા હુઆ. ૬૫ ગાથા ચલતી હૈ, દેખો!

અર્થ :- 'પ્રથમ તો આત્માકો જાનતે હૈં વહ દુઃખસે...' મહાપુરુષાર્થ, મહા કઠોર દુષ્કર ભાવ, ઉસસે આત્માકો જાનને મેં આતા હૈ. ઉસમેં લિખા હૈ. મોક્ષપાહુડમેં ઈસમેં હૈ. આત્માકા જ્ઞાન હોના ઔર અનુભવ હોના વહ અત્યંત દુષ્કર હૈ. દુઃખસેકા અર્થ દુષ્કર હૈ. આત્માકા જ્ઞાન, અનુભવ હોના અત્યંત દુષ્કર. દુઃખસેકા અર્થ મહાપુરુષાર્થ હૈ. જ્ઞાન આત્માનુભવ હોનેકે બાદ આત્માકા ચિંતવન, ઉસકી ભાવના રહા કરની મહા દુષ્કર હૈ. ઔર આત્માકી ભાવના કરનેવાલે પુરુષકે લિયે, સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ કે લિયે ભી વિષયોંસે વિરક્ત હોના, ઉદાસીન હોના અત્યંત દુષ્કર હૈ. ઠીક અર્થ કિયા હૈ. ઈસમેં ભી વહી અર્થ હૈ, દેખો!

'ફિર આત્માકો જાનકર ભી ભાવના કરના,...' ભાવના નામ અંતરમેં એકાગ્ર હોકર અનુભવ કરના મહા દુષ્કર, મહાદુઃપ્રાપ્ય, મહાપુરુષાર્થ હૈ. ઉત્તરોત્તર, હોં! ઔર **'કદાચિત્ ભાવના ભી કિસી પ્રકારસે હો જાવે તો ભાયી હૈ જિનભાવના જિસને...'** જિસને જિનભાવના નામ સમ્યક્ ભાવના, જિનભાવનાકા અર્થ સમ્યગ્દર્શન ભાવના. જિસમેં સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ હૈ ઐસી જિનભાવના જિસને ભાયી હૈ **'ઐસા પુરુષ વિષયોંસે વિરક્ત બડે દુઃખસે (-અપૂર્વ પુરુષાર્થસે) હોતા હૈ.'** સમજમેં આયા? ભાવનાકા અર્થ પહલે બહુત લિયા હૈ. જિનભાવના શબ્દ હૈ ન? ભાવપાહુડમેં બહુત લિયા હૈ. ભાવપાહુડ હૈ ન? ભાવપાહુડકી ૮વીં ગાથા હૈ, દેખો! ભાવપાહુડ હૈ ન? ભાવ. ૮વી ગાથા હૈ.

'હે જીવ! તૂને ભીષણ (ભયંકર) નરકગતિ તથા તિર્યંચગતિમેં ઔર કુદેવ, કુમનુષ્યગતિમેં તીવ્ર દુઃખ પાયે હૈં, અતઃ અબ તૂ જિનભાવના અર્થાત્ શુદ્ધ આત્મતત્ત્વકી

ભાવના ભા...' હૈ? ૮વીં ગાથા. ભાવના હૈ ન? યહ ભાવ અધિકાર હૈ ન. '**જિનભાવના અર્થાત્ શુદ્ધ આત્મતત્ત્વકી ભાવના ભા ઈસસે તેરે સંસારકા ભ્રમણ મિટેગા.**' જિનભાવના નામ સમ્યગ્દર્શન. શુદ્ધ ભગવાન વીતરાગકી ભાવના વહ સમ્યગ્દર્શનકી ભાવના. ઉસસે તેરે સંસાર ભ્રમણકા (નાશ હોગા). વહાં બહુત બાત હૈ. ૮વીં ગાથામેં હૈ, ૬૮મેં હૈ. પહલે બહુત મિલાન કિયા થા. ૬૮.. ૬૮. ૬૮ હૈ ન? દેખો! ભાવપાહુડકી ૬૮.

णग्गो पावइ दुक्खं णग्गो संसारसायरे भमइ।
णग्गो ण लहइ बोहिं जिणभावणवज्जिओ सुइरं।।६८।।

જિનભાવના બહુત ભાતે હૈં. ભાઈ! 'શ્રીમદ્' ને ઐસા કહા હૈ. અષ્ટપાહુડમેં 'કુંદકુંદાચાર્ય'ને જિનભાવના હમને, તુમને કભી ભાયી નહીં. દેવાધિદેવને ભી પહલે ભાયી નહીં થી. 'શ્રીમદ્'કે પુસ્તક મેં હૈ. 'કુંદકુંદાચાર્ય'કા અષ્ટપાહુડકા (આધાર) લિખા હૈ.

અર્થ :- '**નગ્ન સદા દુઃખ પાતા હૈ, નગ્ન સદા સંસાર-સમુદ્રમેં ભ્રમણ કરતા હૈ ઔર નગ્ન બોધિ અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રરૂપ સ્વાનુભવકો નહીં પાતા હૈ, કૈસા હૈ વહ નગ્ન-જો જિનભાવનાસે રહિત હૈ.**' હૈ?

ભાવાર્થ :- '**જિનભાવના સો સમ્યગ્દર્શન-ભાવના...**' ભાવાર્થમેં. જિનભાવના-સમ્યગ્દર્શન ભાવનાકો જિનભાવના કહતે હૈં. પૂર્ણાનંદ વીતરાગસ્વરૂપ ભગવાનઆત્માકી શ્રદ્ધા, અનુભવ સમ્યગ્દર્શનકા નામ જિનભાવના કહનેમેં આતી હૈ. ઈસ જિનભાવનાકે બિના નગ્નપના ભી અનંત બૈર લિયા. પંચમહાવ્રત અઠ્ઠાઈસ મૂલગુણ આદિ પાલે. ઉસમેં તો બહુત કડક ભાષા હૈ. '**સંસારમેં હી દુઃખકો પાતા હૈ તથા વર્તમાનમેં ભી જો પુરુષ નગ્ન હોતા હૈ વહ દુઃખહી કો પાતા હૈ. સુખ તો ભાવમુનિ નગ્ન હોં વે હી પાતે હૈં.**' અંદર આનંદમય દશા પ્રગટ હુઈ હો ઔર બાદમેં નગ્ન દશા હો તો ઉસકો અંતરમેં આનંદ આતા હૈ. બહુત શબ્દ હૈ. ૬૮ હૈ ન? ફિર ૭૨. પહલે પઢા થા ન.

जे रायसंगजुत्ता जिणभावणरहियदव्वणिग्गंथा।
ण लहंति ते समाहिं बोहिं जिणसासणे विमले।।७२।।

અર્થ :- '**જો મુનિ રાગ અર્થાત્ અભ્યંતર પરદ્રવ્યસે પ્રીતિ,...**' રાગમેં જિસકો પ્રીતિ હૈ '**વહી હુઆ સંગ અર્થાત્ પરિગ્રહ ઉસસે યુક્ત હૈ ઔર જિનભાવના અર્થાત્ શુદ્ધસ્વરૂપકી ભાવનાસે રહિત હૈં...**' ઉસમેં આયા. દેખો! જિનભાવના.. જિનભાવના. બહુત જગહ લિયા હૈ. આહા..! વિકલ્પ રાગકી ભાવના નહીં. શુદ્ધ વીતરાગમૂર્તિ આત્માકી ભાવના અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શન સહિત સ્થિરતા કરના. દેખો! '**શુદ્ધસ્વરૂપકી ભાવનાસે રહિત હૈં વે દ્રવ્યનિર્ગ્રંથ હૈં તો ભી નિર્મલ જિનશાસનમેં જો સમાધિ અર્થાત્ ધર્મ-શુક્લધ્યાન ઔર બોધિ અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રસ્વરૂપ મોક્ષમાર્ગકો નહીં પાતે હૈં.**' સમજમેં આયા? કૌનસી હૈ? ૮૮. ગાથા-૮૮. ઉસમેં હૈ.

मच्छो वि सालिसित्थो असुद्धभावो गओ महाणरयं।
इय णाउं अप्पाणं भावह जिणभावणं णिच्चं।।८८।।

અર્થ :- '**હે ભવ્યજીવ!**' સાલિસિત્થ મચ્છ હોતા હૈ ન છોટા? સાતવીં નરકમેં જાતા હૈ, ઈતના છોટા. ... સાલિસિત્થ યહાં કહા હૈ. પાઠમેં સાલિસિત્થ હૈ. ૮૮ ગાથા હૈ ન? સાલિસિત્થ. '**શાલિસિક્થ (તંદુલ નામકા મત્સ્ય) વહ ભી અશુદ્ધભાવસ્વરૂપ હોતા હુઆ મહાનકર (સાતવેં નરક) મેં ગયા, ઈસલિયે તુઝે ઉપદેશ દેતે હૈં કિ અપની આત્માકો જાનનેકે લિયે નિરંતર જિનભાવના કર.**' વીતરાગભાવકી ભાવના ભા. રાગ ઔર વિકલ્પકી છોડ દે. ઐસા કહતે હૈ. દેખો! યહ ભાવપાહુડ હૈ. ભાવપાહુડમેં ઐસા બહુત લિયા હૈ. ૧૩૦. ગાથા- ૧૩૦, હોં! અપને તો મોક્ષપાહુડ ચલતા હૈ. ભાવપાહુડ કી ૧૩૦ ગાથા.

जेइड्ढिमतुलं विउव्विय किण्णरकिंपुरिसअमरखयरेहिं।
तेहिं वि ण जाइ मोहं जिणभावणभाविओ धीरो।।१३०।।

અર્થ :- '**જિનભાવના (સમ્યક્ત્વ ભાવના)...**' દેખો ન આચાર્ય જિનભાવના જિનભાવના (કહતે હૈં). હૈ? ૧૩૦, ભાવપાહુડ.

મુમુક્ષુ :- ઉનકો રાગકો કહેના હૈ?

ઉત્તર :- નહીં, નહીં, નહીં. સમ્યગ્દર્શન અંતર એકાગ્રતા વહ ભાવના. તકરાર કરતે હૈં ઈસલિયે તો યહ નિકાલા હૈ. સમ્યક્ભાવના. ક્યા કહતે હૈં? '**જિનભાવના (સમ્યક્ત્વ ભાવના)...**' સમકિત કી ભાવના, ઉસકા નામ હી જિનભાવના હૈ.

મુમુક્ષુ :- રાગરૂપ ભાવના નહીં?

ઉત્તર :- રાગ હો? વિકલ્પ હો? ઉસકો તો 'રતનચંદજી' ચિંતવના કહતે હૈં ન. ભાવનાકા અર્થ વિકલ્પ કરના. અરે..! શ્રાવકકા અધિકાર શાસ્ત્રમેં આતા હૈ ન? કિ શ્રાવક સમકિતી હૈ, પંચમ ગુણસ્થાનવર્તી, સામાયિકમેં પડા હો તો ઉસે શુદ્ધઉપયોગ આ જાતા હૈ. શુદ્ધઉપયોગકી ભાવના શબ્દ વહાં પડા હૈ. 'પ્રવચનસાર' કી ટીકામેં. સમકિતી શ્રાવક સમાયિકમેં બૈઠા હો, કોઈ બાર ઉસકો આત્મધ્યાનમેં શુદ્ધઉપયોગ આ જાતા હૈ. ઉસકો કહતે હૈં કિ શુદ્ધઉપયોગ નહીં, વહ તો શુદ્ધઉપયોગકી ભાવના હૈ. લેકિન ભાવનાકા અર્થ એકાગ્રતા હૈ. ભાવના હૈ વહ શુદ્ધઉપયોગકી એકાગ્રતા હૈ. યહાં જિનભાવના ક્યા કહા? સમ્યક્ત્વ ભાવના. જિન નામ વીતરાગસ્વરૂપ આત્મા, ઉસમેં ભાવના નામ એકાગ્રતા. સમ્યગ્દર્શનકી ભાવના હૈ. 'પોપટભાઈ'! શબ્દાર્થમેં બહુત તકરાર (કરતે હૈં). અભી તો શાસ્ત્રકે અર્થ કરનેમેં તકરાર, સમજના તો બાદમેં રહા. આહા..! દેખો! કૌનસી આયી? ૧૩૦. મોક્ષપાહુડકી ૬૫ ગાથા હૈ ન? ભાવપાહુડકી ૧૪૯ ગાથા. સબ જગહ જિનભાવના જિનભાવના હૈ. ૧૪૯ હૈ. ૧૪૯ કહતે હૈં? એક ચાર નૌ. દેખો!

दंसणणाणावरणं मोहणियं अंतराइयं कम्मं।
णिट्ठवइ भवियजीवो सम्मं जिणभावणाजुत्तो।।१४९।।

અર્થ :- '**સમ્યક્ પ્રકાર જિનભાવનાસે યુક્ત ભવ્યજીવ હૈ વહ જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, મોહનીય, અંતરાય ઈન ચાર ઘાતિયા કર્મોંકા નિષ્ઠાપન કરતા હૈ અર્થાત્ સંપૂર્ણ અભાવ કરતા હૈ.**' જિનભાવના. વીતરાગસ્વરૂપ આત્મામેં એકાગ્રતા જિનભાવના (હૈ). સમજમેં

આયા? ૧૬૨ આખિરકી. ઉસમેં ગાથા બહુત હૈ ન. ૧૬૨ હૈ. દેખો.

सिवमजरामरलिंगमणोवममुत्तमं परमविमलमतुलं।
पत्ता वरसिद्धिसुहं जिणभावणभाविया जीवा।।१६२।।

અર્થ :- 'જો જિનભાવનાસે ભાવિત જીવ હૈ વે હી સિદ્ધિ અર્થાત્ મોક્ષકે સુખકો પાતે હૈં.' લો. બસ, ઈતના અર્થ લો. જિનભાવનાકા અર્થ ભાવપાહુડમેં બહુત આતા હૈ. દર્શનપાહુડમેં ...

યહાં કહતે હૈં, **'કદાચિત્ ભાવના ભી કિસી પ્રકાર હો જાવે તો ભાયી હૈ જિનભાવના...'** વીતરાગી ભાવ સમ્યગ્દર્શન **'ઐસા પુરુષ વિષયોંસે વિરક્ત બડે દુઃખસે (-અપૂર્વ પુરુષાર્થસે) હોતા હૈ.'** ચારિત્ર. આહાહા..! મહાપુરુષાર્થ. સમકિત કે બાદ ભી ચારિત્રકા મહાપુરુષાર્થ (હૈ).

ભાવાર્થ :- 'આત્માકા જાનના, ભાના,...' ભાવના **'વિષયોંસે વિરક્ત હોના ઉત્તરોત્તર...'** એક કે બાદ એક **'યોગ મિલના બહુત દુર્લભ હૈ,...'** સમજમેં આયા? પહલે તો સમ્યગ્જ્ઞાન હોના કિ યહ આત્મા ઐસા હૈ, બુદ્ધિમેં આના ઔર ફિર સમ્યગ્દર્શનકી એકાગ્રતા હોના ઔર બાદમેં ચારિત્રકી પ્રાપ્તિ ઉત્તરોત્તર એક કે બાદ મહાદુર્લભ હૈ, મહાપુરુષાર્થ હૈ. સમજમેં આયા? **'ઈસલિયે યહ ઉપદેશ હૈ કિ ઐસા સુયોગ મિલને પર...'** સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાનકી પ્રાપ્તિ હો તો **'પ્રમાદી ન હોના.'** સ્વરૂપમેં સ્થિરતા કરકે ચારિત્ર પ્રાપ્ત કરના, ઐસા કહતે હૈં.

आगे कहते हैं कि जब तक विषयोंमें यह मनुष्य प्रवर्तता है तब तक आत्मज्ञान नहीं होता है :-

ગાથા-૬૬

ताम ण णज्जइ अप्पा विसएसु णरो पवट्टए जाम।
विसए विरत्तचित्तो जोई जाणेइ अप्पाणं।।६६।।

तावन्न ज्ञायते आत्मा विषयेषु नरः प्रवर्तते यावत्।
विषये विरक्तचित्तः योगी जानाति आत्मानम्।।६६।।

આત્મા જણાય ન, જ્યાં લગી વિષયે પ્રવર્તન નર કરે,
વિષયે વિરક્ત મનસ્ક યોગી જાણતા નિજ આત્મને. ૬૬.

अर्थ :- जब तक यह मनुष्य इन्द्रियोंके विषयोंमें प्रवर्तता है तब तक आत्माको नहीं जानता है, इसलिये योगी ध्यानी मुनि है वह विषयोंसे विरक्त चित्त होता हुआ आत्माको जानता है।

भावार्थ :– जीवके स्वभावके उपयोगकी ऐसी स्वच्छता है कि जो जिस ज्ञेय पदार्थसे उपयुक्त होता है वैसा ही हो जाता है, इसलिये आचार्य कहते हैं कि–जब तक विषयोंमें चित्त रहता है, तब तक उनरूप रहता है, आत्माका अनुभव नहीं होता है, इसलिये योगी मुनि इस प्रकार विचारकर विषयोंसे विरक्त हो आत्मामें उपयोग लगावे तब आत्माको जाने, अनुभव करे, इसलिये विषयोंसे विरक्त होना यह उपदेश है।।६६।।

ગાથા-૬૬ ઉપર પ્રવચન

'**આગે કહતે હૈં કિ જબ તક વિષયોંમેં યહ મનુષ્ય પ્રવર્તતા હૈ...**' યહાં વજન હૈ. '**विसएसु पवट्टए**'. એકતાકી બાત હૈ વહાં. વિષય નામ પાંચ ઈન્દ્રિયકે પરપદાર્થ નહીં, રાગ ભાગ હૈ વહી વિષય હૈ. રાગમેં પ્રવર્તતે હૈં. પ્રવર્તતે હૈં. જ્ઞાની રાગમેં નહીં પ્રવર્તતે. જ્ઞાની રાગસે રહિત આત્મામેં પ્રવર્તતે હૈં. સમજમેં આયા? મૂલ તો યોગી-મુનિ કી બાત હૈ.

ताम ण णज्जइ अप्पा विसएसु णरो पवट्टए जाम।
विसए विरत्तचित्तो जोई जाणेइ अप्पाणं।।६६।।

અર્થ :- '**જબ તક યહ મનુષ્ય ઈન્દ્રિયોંકે વિષયોંમેં પ્રવર્તતા હૈ...**' દેખો! રાગમેં પ્રવર્તતા હૈ. અભિલાષ. વિકલ્પ જો હૈ (ઉસમેં) પંચેન્દ્રિય વિષય મેં અભિલાષ મુખ્ય હૈ. ઉસ વિકલ્પમેં પ્રવર્તતા હૈ વહ મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. પરવિષયમેં રાગમેં પ્રવર્તે તો મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. સમજમેં આયા? '**તબ તક આત્માકો નહીં જાનતા હૈ,...**' જબ તક રાગમેં એકતા, વિષયકી અભિલાષાકા અર્થ રાગ.. રાગ. ભોગ નિમિત્તં કહા ન? બંધ (અધિકાર)મેં. ભોગ યાની રાગ. રાગકે અનુભવમેં પડા હૈ. બંધ અધિકારમેં હૈ, ભોગ નિમિત્તં. ભોગકે કારણ પુણ્ય કરતા હૈ. ઉસકા અર્થ ઉસકો રાગકા અનુભવ હૈ. ઉસકો આત્માકા અનુભવ નહીં હૈ.

કહતે હૈં '**વિષયોંમેં પ્રવર્તતા હૈ...**' ઐસી ભાષા હૈ. રાગમેં પ્રવર્તતે હૈં, વિકલ્પમેં પ્રવર્તતે હૈં તબ તક સમ્યગ્દર્શન નહીં હોતા. સમજમેં આયા? પાંચ ઈન્દ્રિયકે વિષયમેં પ્રવર્તતે હૈં ઔર સમ્યગ્દર્શન નહીં હો તો ચક્રવર્તી પાંચ ઈન્દ્રિયકે વિષયમેં બાહ્યમેં જુડતા હૈ. વહ નહીં. અંતરમેં તો વહ પ્રવર્તતા હી નહીં.

મુમુક્ષુ :- બાહરકી પ્રવૃત્તિ દિખતી હૈ.

ઉત્તર :- બાહરકી પ્રવૃત્તિ જ્ઞાતાકે જ્ઞેયમેં જાતી હૈ. સૂક્ષ્મ બાત હૈ, ભાઈ! અંદરમેં પ્રવર્તતા હૈ, રાગમેં પ્રવર્તતા હૈ એકાકાર હોકર, વહ વિષયસે વિરક્ત નહીં હૈ. કલ આયા થા ન? કલ બતાયા થા ન? શીલપાહુડકી ૩૨વીં ગાથા. સમકિતી વિષયસે વિરક્ત હૈ. નરકમેં ભી. વહાં ક્યા વિષય હૈ? સ્ત્રી, કુટુંબ તો હૈ નહીં કોઈ. સમજમેં આયા? વિષયસે વિરક્તકા અર્થ નિર્વિષય ઐસા ભગવાનઆત્મા, ઉસકો છોડકર વિષય જો રાગ હૈ ઉસમેં એકાકાર હૈ વહ વિષયસે અવિરક્ત હૈ. સમજમેં આયા? ઔર વિષયસે વિરક્ત હૈ વહ રાગકી એકતાસે છૂટ ગયા વહ વિષયસે વિરક્ત હૈ. સમજમેં આયા? કઠિન બાત, ભાઈ! કલ બતાયા થા. ૩૨મી (ગાથા).

'**પ્રવર્તતા હૈ...**' શબ્દ પડા હૈ ન? ઐસે તો 'નિયમસાર'મેં લિયા હૈ. આહા..! 'નિયમસાર'મેં ઐસા લિયા હૈ કિ જો કોઈ અજ્ઞાની વિકલ્પમેં પ્રવર્તતે હૈં વહ મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. ઐસા લિયા હૈ. સમજમેં આયા? સૂક્ષ્મ હૈ. વિકલ્પ નામ શુભરાગમેં ભી પ્રવર્તતે હૈં તો મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- કહાં પ્રવર્તતા હૈ? અપને જ્ઞાનમેં પ્રવર્તતા હૈ કિ રાગમેં પ્રવર્તે? સમ્યગ્દૃષ્ટિ તો રાગસે મુક્ત હૈ. રાગસે મુક્ત હૈ. આહાહા..! પંડિતજી! ૯૬ હજાર સ્ત્રીકા રાગ આતા હૈ તો ભી કહતે હૈં કિ રાગસે મુક્ત હૈ! ક્યોંકિ ઉસમેં એકાગ્રતા નહીં હૈ. એકાગ્રતા તો જ્ઞાન, આનંદમેં હૈ. આહા..! કઠિન કામ, ભાઈ! જગતકો દૃષ્ટિકા વિષય ઔર દૃષ્ટિ ઊલટી હૈ ઉસકા વિષય ક્યા હૈ, યહ સમજના મહા કઠિન હૈ. આયા ન? મહા દુર્લભ હૈ. સમ્યગ્જ્ઞાન પાના વહ મહાદુર્લભ હૈ. અનુભવ કરના મહાદુર્લભ હૈ. ફિર ચારિત્ર વિષયસે વિરક્ત હોકર સ્થિરતા કરના, વહાં સ્થિરતાકી બાત હૈ, મહાદુર્લભ મહાદુર્લભ. અહો..! ધન્ય અવતાર! જિસકા અંતર સમ્યગ્દર્શનપૂર્વક સ્વરૂપકી સ્થિરતામેં પુરુષાર્થ જમા હૈ, જન્મ સફલ હુઆ! સમજમેં આયા?

યહાં તો કહતે હૈં, વિષયકી રુચિમેં પ્રવર્તતા હૈ. ઐસા પાઠ હૈ ન? '**તબ તક આત્માકો નહીં જાનતા હૈ.**' રાગકી રુચિમેં પ્રવર્તતા હૈ તબ તક આત્માકો કૈસે જાને? પુણ્યકી રુચિવાલા જડરુચિ હૈ, ઐસા કહતે હૈં. આહાહા..! કઠિન કામ, ભાઈ! સમજમેં આયા? '**તબ તક આત્માકો નહીં જાનતા હૈ,..**'

'**ઈસલિયે યોગી..**' મુખ્ય તો મુનિ કી બાત હૈ ન. '**ધ્યાની...**' મૂલ પાઠમેં તો યોગી શબ્દ હૈ. યોગી. ઉસકા અર્થ કિયા હૈ. '**મુનિ હૈ વહ વિષયોંસે વિરક્ત ચિત્ત હોતા હુઆ...**' દેખો! વિષયમેં વિરક્ત હૈ ચિત્ત જિસકા. ચિત્તમેં રાગકી એકતા છૂટ ગઈ હૈ. વહ વિષયસે વિરક્ત હૈ. સમજમેં આયા? અર્થ બહુત અચ્છા કિયા હૈ. વિરક્ત હૈ ચિત્ત અંદર. ઐસા '**હોતા હુઆ આત્માકો જાનતા હૈ.**' રાગકી એકતા છોડકર સ્વભાવકો જાને. આહાહા..! બહુત દુર્લભ. મૂલ ચીજ સમ્યક્ પાના ઔર સમ્યક્ હૈ વહી મૂલ ચીજ હૈ. સમજમેં આયા? આત્મા પરમાનંદ શુદ્ધ ચૈતન્યદલ પડા હૈ, ઉસકા અનુભવ કરના વહ સમ્યગ્દર્શન હૈ. બાકી ઈસકે સિવા સબ નિરર્થક હૈ.

ભાવાર્થ :- '**જીવકે સ્વભાવકે ઉપયોગકી ઐસી સ્વચ્છતા હૈ...**' દેખો! ન્યાય દેતે હૈં. વિષયમેં પ્રવર્તતા હૈ ઐસા કહા ન? ઉસકા ન્યાય દેતે હૈં. '**જીવકે સ્વભાવકે ઉપયોગકી ઐસી સ્વચ્છતા હૈ કિ જો જિસ જ્ઞેય પદાર્થસે ઉપયુક્ત હોતા હૈ વૈસા હી હો જાતા હૈ,...**' રાગમેં એકાકાર હો જાય તો ઉપયોગ ઐસા હો જાતા હૈ. સમજમેં આયા? નહીં સમજે? અચ્છા! રાગકો જ્ઞેય બનાકર એકાકાર હુઆ તો ઉપયોગ રાગમય હો ગયા.

મુમુક્ષુ :- એકાકાર હુઆ કા મતલબ ક્યા?

ઉત્તર :- રાગમેં એકાકાર હુઆ-એકત્વબુદ્ધિ. રાગકી એકત્વબુદ્ધિ. ઉપયોગ વહાં એકત્વમેં લગ ગયા ન. એક જ્ઞેયમેં એકાકાર હોને સે દૂસરે જ્ઞેયમેં લક્ષ નહીં જાતા હૈ તો

એકાકાર હુઆ ઐસા કહનેમેં આતા હૈ. સમજમેં આયા? 'શેઠ' સ્પષ્ટ કરાતે હૈં. અધિક સ્પષ્ટ હોતા હૈ ન. દેખો!

'વિષયોંમેં પ્રવર્તતા હૈ...' યહાં કહા ન? **'ઉપયોગકી ઐસી સ્વચ્છતા હૈ કિ જિસ જ્ઞેય પદાર્થસે ઉપયુક્ત હોતા હૈ વૈસા હી હો જાતા હૈ...'** ઉસકા અર્થ જૈસે .. કે નિમિત્ત મેં સ્ફટિક લાલ યા કાલા હો જાતા હૈ. ઐસે આત્મા રાગકે રંગમેં ઉપયોગ લગ ગયા તો રાગરૂપ પર્યાય હુઈ. સમજમેં આયા? રાગ ચાહે તો શુભ-અશુભ હો, લેકિન ઉસમેં એકતા હો ગઈ તો ઉપયોગ રાગમેં રંગ ગયા. ઉપયોગમેં રાગકા રંગ ચઢ ગયા. સમજમેં આયા?

ક્ષત્રિય થા. એક સાધુ થા, સાધુ. (સંવત) ૧૯૮૩ કી બાત હૈ. 'દામનગર' થા. સાધુ થા ઉસકો કોઈ સ્ત્રીકે સાથ સંગ રહતા હોગા. વહ સબ પૈસા સ્ત્રી ખા ગઈ. ફિર સ્ત્રીને છોડ દિયા. હમ દામનગરમેં થે. બજારમેં હી ઉપાશ્રય હૈ. હમ બૈઠે થે ઔર વહ નિકલા. કાલા કોટ થા. કાલે કોટ પર નામ લિખા, લક્ષ્મી.. લક્ષ્મી.. લક્ષ્મી. સ્ત્રીકા નામ લક્ષ્મી થા. પહલે ઉસકે સાથ વિષય લેતા હોગા. પૈસે દિયે હોંગે. ફિર પૈસે ખલાસ હો ગયે તો સ્ત્રીને છોડ દિયા. છોડ દિયા તો ઉસકો દ્વેષ હુઆ. ક્ષત્રિય થા, હોં! લેકિન સાધુ હો ગયા થા. સમજમેં આયા? લક્ષ્મી.. લક્ષ્મી. તો ક્યા કહે કોઈ લડકેકો દેખે તો કહે, બોલો દસ બાર લક્ષ્મી-લક્ષ્મી. તો એક પૈસા દે. લક્ષ્મીકા અપમાન કરાને કો. સ્ત્રીકા ફિર મુજે ખ્યાલ આયા કિ અરે..! યે ક્યા કરતા હૈ? મૈં ઉપાશ્રયમેં બૈઠા થા. સંવત ૧૯૮૩. કિતને વર્ષ હુએ? ૪૩-ચાર ઔર તીન. હમ ઉપાશ્રયમેં પાટ પર બૈઠે થે. વહ નિકલા. ફિર કહલવાયા, અરે..! બાવાજી! યે શોભતા નહીં. ઈસ વેષમેં યહ ક્યા કરતે હો? સ્ત્રીકા નામ કોટ પર લિખા હૈ. લક્ષ્મી.. લક્ષ્મી.. લક્ષ્મી. અપમાન કરવાના હૈ? ક્યા હૈ? તો ઉસકો જવાબ દિયા, મુજે નહીં, મૈંને કિસીકો કહા થા. ક્ષત્રિયકા રંગ ચઢા હૈ, ઉતરતા નહીં. ઐસા બોલા. હમ ક્ષત્રિય હૈ ઔર સાધુ હુએ હૈં. હમારા રંગ ચઢા હૈ સ્ત્રીકે દ્વેષ પર, વહ ઉતરતા નહીં. એ.. 'પ્રકાશદાસજી'! ભાવ સમજે કિ નહીં? મૈં ક્ષત્રિય હૂં તો મેરા રંગ સ્ત્રીકે રાગમેં ચઢ ગયા હૈ. વહ ઉતરતા નહીં.

ઐસે રાગમેં ઉપયોગ એકાકાર રંગ હો ગયા તો ઉતરતા નહીં, આત્મા મેં જાતા નહીં. સમજમેં આયા? અપને યહાં કહતે હૈં ન? યોગીહઠ, ક્ષત્રિયહઠ કહતે હૈં ન? રાજહઠ, યોગીહઠ, બાળહઠ સ્ત્રીહઠ,.. ચાર કહતે હૈં ન? એક તો ક્ષત્રિય થા ઔર સાધુ હો ગયા. દો હઠ મેરે પાસ હૈ. ઐસા કહતા થા. હમારી હઠ છૂટતી નહીં. મહારાજ પૂછતે હૈં કિ ક્યા કરતે હો? હમારા રંગ ચઢ ગયા હૈ વહ અભી ઉતરતા નહીં. અનાદિ કા ઉપયોગમેં રાગકા રંગ ચઢ ગયા હૈ. સમજમેં આયા? ઉપયોગ તો અપના સ્વચ્છ શુદ્ધ ચૈતન્ય હૈ, લેકિન રાગકા રંગ ચઢનેસે ઉસમેં એકત્વબુદ્ધિ હો ગઈ. સમજમેં આયા? ઉસકા નામ વિષયસે અવિરક્ત હૈ.

'ઈસલિયે આચાર્ય કહતે હૈં કિ જબ તક વિષયોંમેં ચિત્ત રહતા હૈ,...' રાગ.. રાગ. રાગમેં ચિત્ત રહતા હૈ **'તબ તક ઉનરૂપ રહતા હૈ,...'** દેખો! તબ તક ઉનરૂપ રહતા હૈ-રાગરૂપ રહતા હૈ. રાગ બિનાકી મેરી ચીજ ક્યા હૈ ઉસ ઓર ઉસકી દૃષ્ટિ જાતી નહીં. **'આત્માકા અનુભવ નહીં હોતા હૈ,...'** કહાંસે હો? રાગકા ઉપયોગમેં રંગ લગ ગયા હો તો આત્માકા ધ્યાન ઔર અનુભવ કહાંસે હો? **'ઈસલિયે યોગી મુનિ ઈસ પ્રકાર વિચારકર**

વિષયોંસે વિરક્ત હો...' રાગકા ઉપયોગસે છૂટ જાય. સમજમેં આયા? આહાહા..! ભગવાન તો ઐસા ભી કહતે હૈં કિ, જૈસા સ્ત્રી આદિ વિષય હૈ, વહ અશુભભાવકા વિષય હૈ. લેકિન પરદ્રવ્ય જો વીતરાગકી વાણી આદિ હૈ વહ ભી વિષય હૈ. શુભભાવકા વહ વિષય હૈ. પરદ્રવ્ય વિષય હૈ ઉસમેં જબ તક લક્ષ જાતા હૈ, ચાહે તો ભગવાન હો યા ચાહે તો સ્ત્રી હો, રાગ હી ઉત્પન્ન હોગા. પરદ્રવ્યકે લક્ષસે રાગ હી ઉત્પન્ન હોગા. વહ પહલે આ ગયા હૈ. સમજમેં આયા? કઠિન કામ હૈ.

૩૧વીં ગાથામેં વહ કહા ન? 'સમયસાર' ૩૧વીં ગાથામેં કહા હૈ, ઈન્દ્રિયકા જો વિષય હૈ વહી ઈન્દ્રિય હૈ. ભગવાનકી વાણી ભી ઈન્દ્રિયકા વિષય હૈ તો વહ ભી ઈન્દ્રિય હૈ, ઐસા કહા હૈ. ભગવાન ઐસા કહતે હૈં કિ યે પાંચ ઈન્દ્રિયાં તો જડ હૈં, ભાવઈન્દ્રિય ભી ઈન્દ્રિય હૈ, ખંડખંડ અંશ ખંડખંડ ઈન્દ્રિય હૈ, લેકિન ભગવાનકી વાણી ભી ઈન્દ્રિય હૈ. ક્યોંકિ ઉસકા વિષય ઈન્દ્રિય હૈ, વિષય ઉસકા હૈ, ઈન્દ્રિયકા વિષય હૈ. આહાહા..! 'અમરચંદભાઈ'! કાયરકા તો કલેજા કાંપ ઉઠે ઐસા હૈ. એ.. સેઠ! વીતરાગકી વાણી ઔર વીતરાગ કહતે હૈં કિ હમારા વિષય, તુમ્હારા હમારે પર લક્ષ જાયેગા તો તુજે રાગ હોગા. હમ રાગકા વિષય હૈં, તેરે અતીન્દ્રિય જ્ઞાનકા વિષય હમ નહીં હૈં. આહાહા..! પરદ્રવ્ય.. યહાં લિખા હૈ ન? દેખો!

'આત્માકો જાને, અનુભવ કરે, ઈસલિયે વિષયોંસે વિરક્ત હોના યહ ઉપદેશ હૈ.' વિષયમેં જબ તક ચિત્ત રહે તબ તક રાગમેં લીન હોતા હૈ. આહાહા..! કઠિન બાત, ભાઈ! એ.. 'દેવીલાલજી'! ક્યા આયા? બહુત કઠિન કામ હૈ. અપના સ્વવિષય સમ્યગ્દર્શનકા છોડકર જિતના પર ઉપર લક્ષ જાતા હૈ વહ સબ વિષય હૈ. ચાહે તો શુભભાવ હો યા ચાહે અશુભ હો. એય..! પંડિતજી! 'સમયસાર' ૩૧વીં ગાથામેં આયા હૈ. તીનોંકો હમ તો ઈન્દ્રિય કહતે હૈં. ખંડખંડ ઈન્દ્રિય, જડ ઈન્દ્રિય ઔર શબ્દ આદિ ભગવાનકી વાણી આદિ ભી ઈન્દ્રિય હૈ, વહ અતીન્દ્રિય નહીં. આહાહા..! તીનોંકો ઈન્દ્રિય કહા. ઉન ઈન્દ્રિયોંકો જીતે ઉસને સબ જીતા. ઉસકા અર્થ કિ જો શબ્દ આદિ હૈ ઉસકા લક્ષ્ય છોડકર, દ્રવ્યઈન્દ્રિયકા છોડકર, ભાવઈન્દ્રિયકા લક્ષ છોડકર અતીન્દ્રિય આત્માકે સન્મુખ કરે તો ઉસકો સમ્યગ્દર્શન હોતા હૈ. વહ સમ્યગ્દર્શનકી ગાથા હૈ. બહુત સૂક્ષ્મ બાતેં, ભાઈ! ઉસકા માર્ગ અંદરસે પ્રાપ્ત કરનેકી રીત હી કોઈ અલગ હૈ. સમજમેં આયા? એ.. સેઠ! લડ્ડુ ખાના ઐસે નહીં મિલ જાતા.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- વહ તો ભાવ આયા. આયે બિના રહેગા નહીં. જબ તક વીતરાગ નહીં હો તબ તક શુભભાવ આતા હૈ, લેકિન હૈ બંધકા કારણ. દુનિયા કહે, દુનિયાકે ઘર રહી. સત્ય યહ હૈ. સત્ય કોઈ ગુપ્ત રખનેમેં આતા હૈ? સત્ય તો ઐસા હૈ. ૩૧ ગાથામેં સ્પષ્ટ કર દિયા હૈ. **'जो इंदिये जिणित्ता'** 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય'ને ઈન્દ્રિયકી વ્યાખ્યાકી. ઈન્દ્રિયકે તીન પ્રકાર. ઈન્દ્રિયકી વ્યાખ્યા. ખંડ ઈન્દ્રિય, જડ ઈન્દ્રિય ઔર સામને વિષય. વિષય અર્થાત્ ચાહે તો સ્ત્રીકા હો યા ચાહે તો ભગવાનકી વાણી હો. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :-..

ઉત્તર :- વિષય નામ સામને લક્ષ હૈ. વિષય કે ભોગકી બાત નહીં હૈ. ઉસસે જબ તક

એકતાબુદ્ધિ હૈ તો વિષયસે વિરક્ત નહીં, વહ ઈન્દ્રિયકા જીતના નહીં. ભાઈ! ૩૧મેં આતા હૈ ન? વહ ઈન્દ્રિયકા જીતનેવાલા નહીં. જિસકા લક્ષ પર ઉપર જાતા હૈ, વીતરાગ તીનલોક કે નાથ... ઐસા કહા ન? **'परदव्वादो दुग्गइ'** પહલે આ ગયા હૈ. પરદ્રવ્ય પર લક્ષ જાતા હૈ ઈતની આત્માકી ગતિ સે ભ્રષ્ટ હોતા હૈ. એ.. 'વજુભાઈ'! ક્યા હૈ યહ?

મુમુક્ષુ :- અહીંથી કોઈ ના નહીં પાડે.

ઉત્તર :- આપ સબ ના કહનેવાલે હાં કહતે હો. યહાંકા કહાં હૈ? માર્ગ ઐસા હૈ, ભગવાન! યે તો પહલેસે ચલા આયા હૈ, ૧૬વીં ગાથાસે. નહીં? **'परदव्वादो दुग्गइ सदव्वा हु सुग्गइ होइ'** જિતના સ્વદ્રવ્યકા આશ્રય છોડકર પરદ્રવ્યકા આશ્રય કરેગા ઈતની આત્માકી ગતિ સ્વકી નહીં હોગી, પરગતિ હોગી. ચાર ગતિ દુર્ગતિ હૈ. સમજમેં આયા? આહાહા..!

યહાં કહતે હૈં, **'આત્માકા અનુભવ નહીં હોતા હૈ,...'** જબ તક રાગકી એકતા પડી હૈ વહ પરવિષયમેં એકતા હૈ. વિષય અર્થાત્ પર ધ્યેય. રાગ ધ્યેય પર હૈ ઉસમેં એકતા હૈ તબ તક આત્માકા અનુભવ સમ્યગ્દર્શન નહીં હોગા. **'વિષયોંસે વિરક્ત હોકર આત્મામેં ઉપયોગ લગાવે...'** દેખો! રાગમેં જો ઉપયોગ લગા થા ઉસે છોડકર આત્મામેં લગાવે **'તબ આત્માકો જાને,...'** તબ આત્મા જ્ઞાનાનંદ હૈ ઉસકા જ્ઞાન હોતા હૈ. તબ અનુભવ હૈ. વેદન કરે. **'ઈસલિયે વિષયોંસે વિરક્ત હોના યહ ઉપદેશ હૈ.'** ઈસલિયે ઈસ કારણસે વિષયકી એકતાબુદ્ધિ છોડના, વિરક્ત હોનેકા ઉપદેશ ભગવાન કા હૈ. આહાહા..! વિશેષ જોર દેતે હૈં.

आगे इस ही अर्थको दृढ़ करते हैं कि आत्माको जानकर भी भावना विना संसारमें ही रहता है :–

ગાથા-૬૭

अप्पा णाऊण णरा केई सब्भावभावपब्भट्ठा।
हिंडंति चाउरंगं विसएसु विमोहिया मूढा।।६७।।

आत्मानं ज्ञात्वा नराः केचित् सद्भावभावभ्रष्टाः।
हिण्डन्ते चातुरंगं विषयेषु विमोहिताः मूढाः।।६७।।

નર કોઈ, આતમ જાણી, આતમભાવના પ્રચ્યુતપણે,
ચતુરંગ સંસારે ભમે વિષયે વિમોહિત મૂઢ એ. ૬૭.

अर्थ :– कई मनुष्य आत्माको जानकर भी अपने स्वभावकी भावनासे अत्यंत भ्रष्ट हुए विषयोंमें मोहित होकर अज्ञानी मूर्ख चार गतिरूप संसारमें भ्रमण करते हैं।

भावार्थ :– पहिले कहा था कि आत्माको जानना, भाना, विषयोंसे विरक्त होना ये उत्तरोत्तर दुर्लभ पाये जाते हैं, विषयोंमें लगा हुआ प्रथम तो आत्माको जानता नहीं है ऐसे कहा,

अब यहाँ इसप्रकार कहा कि आत्माको जानकर भी विषयोंके वशीभूत हुआ भावना नहीं करे तो संसारही में भ्रमण करता है, इसलिये आत्माको जानकर विषयोंसे विरक्त होना यह उपदेश है।।६७।।

ગાથા-૬૭ ઉપર પ્રવચન

૬૭. '**આગે ઈસ હી અર્થકો દૃઢ કરતે હૈં...**' દેખો! ઉસહી અર્થકો દૃઢ કરતે હૈં. '**આત્માકો જાનકર ભી ભાવના બિના સંસારમેં હી રમતા હૈ :–**' અકેલા જાનપના હો ઔર અનુભવ, સમ્યગ્દર્શન ન હો તો ભી ચાર ગતિમેં રખડેગા, ઐસા કહતે હૈં. આહાહા..!

अप्पा णाऊण णरा केई सब्भावभावपब्भट्टा।
हिंडंति चाउरंगं विसएसु विमोहिया मूढा।।६७।।

યહાં તો સ્વવિષયમેં ઝુકનેકો પરવિષયકો છોડનેકા ઉપદેશ હૈ. સમજમેં આયા? દેખો ન, નરકમેં ભી વિષયસે વિરક્ત હૈ. ૩૨મેં આયા હૈ. વહાંસે નિકલકર તીર્થંકર હોગા. ક્યોંકિ રાગકી એકતાબુદ્ધિ છૂટકર સ્વરૂપકા આચરણ વહાં ભી હૈ. સ્વરૂપકા આચરણ નરકમેં ભી હૈ સો શીલ હૈ. ઉસકો શીલપાહુડમેં શીલ કહા હૈ. સમજમેં આયા? એકદેશ શીલ. આહાહા..!

અર્થ :– '**કઈ મનુષ્ય આત્માકો જાનકર ભી અપને સ્વભાવકી ભાવનાસે અત્યંત ભ્રષ્ટ હુએ...**' અંતરમેં સમ્યગ્દર્શનકી ભાવના કરતે નહીં ઔર અનુભવ કરતે નહીં. કહો, સમજમેં આયા? '**વિષયોંમેં મોહિત હોકર...**' દેખો! પરમેં–રાગમેં એકતા હો જાતી હૈ. સ્વભાવકી ભાવના નહીં કરકે રાગમેં એકત્વ હોતા હૈ. '**અજ્ઞાની મૂર્ખ...**' દેખો! અજ્ઞાની. આહાહા..! રાગમેં એકતા હૈ વહ અજ્ઞાની હૈ. મૂર્ખ હૈ. પાઠ મેં હૈ ન? '**विमोहिया मूढा**' દો શબ્દ હૈ.

મુમુક્ષુ :– '**आत्मानं ज्ञात्वा**'મેં ક્યા કહના હૈ?

ઉત્તર :– આત્માકા જાનપના–ક્ષયોપશમભાવ. જાના ઈતના, બુદ્ધિમેં આયા ઈતના. લેકિન અનુભવ દૃષ્ટિ–સમ્યક્દૃષ્ટિ નહીં કી. સમજમેં આયા? અપને સ્વભાવ સન્મુખકી એકતા હોની ચાહિયે વહ કરતે નહીં. ગ્યારહ અંગ નૌ પૂર્વ પઢે. ઉસમેં આતા હૈ ન? આત્મા કૈસા હૈ પઢા થા, ઉસે ખ્યાલ તો આયા થા. હોં! જાનના ઉસ પ્રકારકા જ્ઞાન, હાં! સમ્યગ્જ્ઞાન નહીં.

'**અજ્ઞાની મૂર્ખ ચાર ગતિરૂપ સંસારમેં ભ્રમણ કરતે હૈં.**' ચાર ગતિ યાની સંસારમેં. દેખો! યહાં તો નરકમેં જાતે હૈં કહતે હૈં. અપના વિષય સમ્યગ્દર્શન બનાયા નહીં ઔર રાગકા વિષય બનાકર એકત્વ રહતા હૈ વહ ચાર ગતિમેં નરકાદિમેં, પશુમેં, નિગોદમેં ભી જાયેગા. લો. ચાર ગતિ લી હૈ ન. તો મિથ્યાદૃષ્ટિ નિગોદમેં જાતે હૈં, સમકિતી જાતે નહીં. સમકિતીકો તો ગતિ એક વૈમાનિક ગતિ હૈ. મનુષ્ય ઔર તિર્યંચ હો તો. નારકી ઔર દેવ હો તો મનુષ્ય ગતિ હૈ. દૂસરી ગતિ હોતી હી નહીં. સમજમેં આયા?

યહાં તો રાગમેં એકત્વ લીન (હૈ). મોક્ષપાહુડ હૈ ન? તો પરદ્રવ્યકા આશ્રય કરકે રાગમેં લીન (રહતા હૈ) વહ બંધકા કારણ હૈ. ઔર રાગસે રહિત અપના સ્વકા આશ્રય હૈ વહ મુક્તિકા કારણ હૈ, યહ સિદ્ધ કરના હૈ. યહ બાત વીતરાગ માર્ગકે સિવા કહીં સુનને મિલતી

નહીં. એ.. 'પ્રકાશદાસજી'! યે પંચ મહાવ્રતકો પરકા વિષય બનાયા. રાગ હૈ ન, રાગ. ઉસકા અનુભવ હૈ સો ભોગકા અનુભવ હૈ, ઐસા કહતે હૈં. અપને અનુભવકી ખબર નહીં. બંધ અધિકારમેં લિયા.

ભાવાર્થ :– '**પહિલે કહા થા કિ આત્માકો જાનના, ભાના, વિષયોંસે વિરક્ત હોના યે ઉત્તરોત્તર દુર્લભ પાયે જાતે હૈં,...**' દેખો! ઉત્તરોત્તર દુર્લભ હૈ. સમજના દુર્લભ હૈ, ફિર અનુભવ દુર્લભ હૈ ઔર ફિર સ્થિરતા અંદરમેં દુર્લભ હૈ. એક કે બાદ એક દુર્લભ હૈ. ઉત્તરોત્તર હૈ ન? '**વિષયોંમેં લગા હુઆ પ્રથમ તો આત્માકો જાનતા નહીં હૈ ઐસે કહા,...**' જો વિષયમેં-રાગમેં લીન હો ગયા, વિકલ્પમેં લીન હૈ વહ વિષય હૈ, વહ આત્માકો જાનતા નહીં. સમજમેં આયા? આહાહા..! પરવિષયકો વિષય કરતા હૈ. '**આત્માકો જાનતા નહીં હૈ ઐસે કહા, અબ યહાં ઈસપ્રકાર કહા કિ આત્માકો જાનકર ભી વિષયોંકે વશીભૂત હુઆ ભાવના નહીં કરે...**' અનુભવ સમ્યગ્દર્શન સહિતકી વીતરાગ ભાવના મેં લીન, ઐસા ન કરે '**તો સંસારહીમેં ભ્રમણ કરતા હૈ, ઈસલિયે આત્માકો જાનકર વિષયોંસે વિરક્ત હોના યહ ઉપદેશ હૈ.**' પરવિષયસે છૂટકર અપના જ્ઞાન જાનકર, અપને કો વિષય બનાકર અપનેમેં સ્થિર રહના, હોના વહ મોક્ષકા માર્ગ હૈ. સ્વદ્રવ્યકે આશ્રયસે રહના વહ મોક્ષકા માર્ગ હૈ. પરદ્રવ્યકે આશ્રયસે રાગ હોતા હૈ વહ બંધકા માર્ગ હૈ. મૂલ તો વહ કહના હૈ. અબ ઉસસે સુલટા (કહતે હૈં).

आगे कहते हैं कि जो विषयोंसे विरक्त होकर आत्माको जानकर भाते हैं वे संसारको छोड़ते हैं :–

ગાથા-૬૮

जे पुण विसयविरत्ता अप्पा णाऊण भावणासहिया।
छंडंति चाउरंगं तवगुणजुत्ता ण संदेहो।।६८।।

ये पुनः विषयविरक्ताः आत्मानं ज्ञात्वा भावनासहिताः।
त्यजन्ति चातुरंगं तपोगुणयुक्ताः न संदेहः।।६८।।

પણ વિષયમાંહી વિરક્ત, આતમ જાણી ભાવન યુક્ત જે,
નિઃશંક તે તપગુણસહિત છોડે ચતુર્ગતિ ભ્રમણને. ૬૮.

अर्थ :– **फिर जो पुरुष मुनि विषयोंसे विरक्त हो आत्माको जानकर भाते हैं, बारंबार भावना द्वारा अनुभव करते हैं वे तप अर्थात् बारह प्रकार तप और मूलगुण उत्तरगुणोंसे युक्त होकर संसारको छोड़ते हैं, मोक्ष पाते हैं।**

भावार्थ :– **विषयोंसे विरक्त हो आत्माको जानकर भावना करना, इससे संसारसे छूटकर मोक्ष प्राप्त करो, यह उपदेश है।।६८।।**

ગાથા-૬૮ ઉપર પ્રવચન

'આગે કહતે હૈં કિ જો વિષયોંસે વિરક્ત હોકર આત્માકો જાનકર ભાતે હૈં વે સંસારકો છોડતે હૈં :-' પહલે ચાર ગતિમેં રખડતા હૈ ઐસા કહા થા. અબ યહાં ચાર ગતિકો છોડતા (હૈ ઐસા કહતે હૈં).

जे पुण विसयविरत्ता अप्पा णाऊण भावणासहिया।
छंडंति चाउरंगं तवगुणजुत्ता ण संदेहो।।६८।।

'**जे पुण विसयविरत्ता**' વિષયસે વિરક્ત, રાગકી એકતાબુદ્ધિસે છૂટ ગયા હૈ. '**अप्पा णाऊण**' આત્માકા જ્ઞાન કરકે '**भावणासहिया**' અનુભવ વિશેષ કરકે. '**छंडंति चाउरंग**' દેખો! ચાર ગતિ છોડ દેતા હૈ. '**तवगुणजुत्ता ण संदेहा**' ઉસકે સાથ ચારિત્ર હો તો ચાર ગતિ હોતી નહીં. '**ण संदेहा**' સંદેહ નહીં કરના.

અર્થ :- 'ફિર જો પુરુષ મુનિ વિષયોંસે વિરક્ત હો આત્માકો જાનકર ભાતે હૈં,...' પરકા લક્ષ છોડકર અપના જ્ઞાન કરકે આત્માકી ભાવના કરતે હૈં '**વારંવાર ભાવના દ્વારા અનુભવ કરતે હૈં...**' આત્માકા આનંદકા શુદ્ધઉપયોગ વારંવાર કરે, ઐસા કહતે હૈં. '**વે તપ અર્થાત્ બારહ પ્રકાર તપ ઔર મૂલગુણ ઉત્તરગુણોંસે યુક્ત હોકર...**' ઉસકો બાહરમેં બારહ પ્રકારકા તપ નિમિત્તરૂપસે હોતા હૈ. બારહ પ્રકારકા કહા ન? ઉસમેં સજ્ઝાય, ધ્યાન આ ગયા. વિનય, વૈયાવચ્ચ બાહરમેં નિમિત્ત હૈ. '**મૂલગુણ ઉત્તરગુણોંસે યુક્ત હોકર સંસારકો છોડતે હૈં,...**' ઉસકા સંસાર-ઉદયભાવ છૂટ જાતા હૈ ઔર આત્માકી પરમ પવિત્ર દશા પ્રાપ્ત હોતી હૈ. લો, વહ બાદમેં આયેગા.

ભાવાર્થ :- '**વિષયોંસે વિરક્ત હો આત્માકો જાનકર ભાવના કરના, ઈસસે સંસારસે છૂટકર મોક્ષ પ્રાપ્ત કરો, યહ ઉપદેશ હૈ.**' લો. અબ કહેંગે, અબ ખુલાસા બહુત આયેગા.

आगे कहते हैं कि यदि परद्रव्यमें लेशमात्र भी राग हो तो वह पुरुष अज्ञानी है, अपना स्वरूप उसने नहीं जाना:-

ગાથા-૬૯

परमाणुपमाणं वा परदव्वे रदि हवेदि मोहादो।
सो मूढो अण्णाणी आदसहावस्स विवरीओ।।६९।।

परमाणुप्रमाणं वा परद्रव्ये रतिर्भवति मोहात्।
सः मूढः अज्ञानी आत्मस्वभावात् विपरीतः।।६९।।

પરદ્રવ્યમાં અણુમાત્ર પણ રતિ હોય જેને મોહથી,
તે મૂઢ છે, અજ્ઞાની છે, વિપરીત આત્મસ્વભાવથી. ૬૯.

अर्थ :– जिस पुरुषके परद्रव्यमें परमाणु प्रमाण भी लेशमात्र मोहसे रति अर्थात् राग–प्रीति हो तो वह पुरुष मूढ़ है, अज्ञानी है, आत्मस्वभावसे विपरीत है।

भावार्थ :– भेदविज्ञान होनेके बाद जीव–अजीवको भिन्न जाने तब परद्रव्यको अपना न जाने तब उससे (कर्तव्यबुद्धि = स्वामित्वकी भावनासे) राग भी नहीं होता है, यदि (ऐसा) हो तो जानो कि इसने स्व–परका भेद नहीं जाना है, अज्ञानी है, आत्मस्वभावसे प्रतिकूल है; और ज्ञानी होनेके बाद चारित्रमोहका उदय रहता है तब तक कुछ राग रहता है उसको कर्मजन्य उपराध मानता है, उस रागसे राग नहीं है इसलिये विरक्त ही है, अतः ज्ञानी परद्रव्यमें रागी नहीं कहलाता है, इसप्रकार जानना है।।६९।।

ગાથા-૬૯ ઉપર પ્રવચન

'આગે કહતે હૈં કિ યદિ પરદ્રવ્યમેં લેશમાત્ર ભી રાગ હો તો વહ પુરુષ અજ્ઞાની હૈ,...' યહાં ખુલાસા કિયા. રાગકા રાગ હૈ વહ મિથ્યાદષ્ટિ હૈ, ઐસા કહતે હૈં. લેશમાત્ર રાગકા અંશ હૈ ઉસકી ભી રુચિ હૈ. રુચિ હૈ ઉસકી બાત હૈ ન? રાગ હો દૂસરી બાત હૈ, ઉસકી રુચિ. યે ગાથા અપને આતી હૈ, ભાઈ! 'પંચાસ્તિકાય', 'સમયસાર' ઔર 'પ્રવચનસાર' તીનોંમેં ઈસ ગાથાકા સાર હૈ. 'પંચાસ્તિકાય' ૧૬૭, 'સમયસાર' ૨૦૧, 'પ્રવચનસાર'મેં ૩૯. ઐસા યહાં લિખા હૈ. યહ ગાથા તીનમેં આતી હૈ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- રાગકા રાગ. યહાં રાગ વહ લેના હૈ. 'સમયસાર'મેં લિયા હૈ. રાગકા રાગ.

परमाणुपमाणं वा परदव्वे रदि हवेदि मोहादो।
सो मूढो अण्णाणी आदसहावस्स विवरीओ।।६९।।

યે સબકા સાર લિયા.

अर्थ :– 'જિસ પુરુષકે પરદ્રવ્યમેં પરમાણુ પ્રમાણ ભી લેશમાત્ર મોહસે રતિ અર્થાત્ રાગ-પ્રીતિ હો...' રાગકા રાગ-પ્રેમ હૈ વહ મિથ્યાદષ્ટિ હૈ. બહુત કઠિન કામ.

મુમુક્ષુ :- પરમાણુ માને?

ઉત્તર :- પરમાણુ નામ થોડા. અલ્પમેં અલ્પ રાગ, શુભરાગ. દયાકા, દાનકા બડા અચ્છા. શરીરકા બ્રહ્મચર્ય. ઉસ રાગકા ભી રાગ હૈ મોહાદિ.. દેખો! '**परदव्वे रदि हवेदि मोहादो**' રતિ. રતિકા અર્થ પ્રેમ કિયા.

જિસ આત્માકો. પુરુષ માને આત્મા, હાં! '**પરદ્રવ્યમેં...**' '**परदव्वे रदि हवेदि**' રાગ વિકલ્પ ભી પરદ્રવ્ય હૈ. ઉસમેં ભી રુચિ-પ્રિતી હૈ, '**मोहादो**' રતિ અર્થાત્ રાગ-પ્રીતિ હો '**તો વહ પુરુષ મૂઢ હૈ,...**' યહાં તો પરદ્રવ્યકા વિષય રાગ હૈ ઉસમેં પ્રીતિ હૈ વહ મિથ્યાત્વ હૈ, યહ

બાત સિદ્ધ કરની હૈ. આહાહા..! કઠિન કામ, ભાઈ! રાગ હો દૂસરી બાત હૈ ઔર રાગકી પ્રીતિ, રતિ કહતે હૈં ન? રાગકી રતિ કરના, પ્રીતિ કરના, રાગ ઠીક હૈ, મુઝે ઠીક હૈ. મિથ્યાત્વભાવસે ઐસી પ્રીતિ કરતે હૈં વહ મૂઢ હૈં. કહો, સ્ત્રી, પુત્ર રાગ તો બહુત દૂર રહ ગયા. રાગકા રાગ કરતે હૈં. 'સમયસાર' ૨૦૧મેં વહ લિયા ન? ભાઈ! 'સમયસાર' ૨૦૧ મેં વહ લિયા. 'જયચંદ્ર પંડિત'ને ખુલાસા કિયા કિ યહ રાગ તો અજ્ઞાનીકા રાગ. રાગમેં રાગ હૈ વહ રાગ. ઐસે રાગ તો જ્ઞાનીકો દસવેં ગુણસ્થાન તક હૈ. વહ રાગ પરદ્રવ્ય હૈ, જ્ઞેય હૈ, અપને સ્વરૂપ નહીં હૈ. રાગકા અંશ ભી હૈ વહ પ્રીતિ કરકે કરતા હૈ, વહ અપને સ્વભાવકી દૃષ્ટિકા વમન કરતે હૈં. ભાઈ!

બડા દિન હૈ બડી બાત આ ગઈ. સેઠ! આહાહા..! અનંત ચતુર્દશિકા બડા દિન હૈ. મહાપર્વ હૈ બડા. આખિરકા હૈ ન. બ્રહ્મચર્ય. બ્રહ્મ નામ અપને આનંદસ્વરૂપમેં રુચિ કરના વહ બ્રહ્મચર્ય હૈ. પરદ્રવ્યમેં રાગ હૈ, રાગમેં પ્રીતિ કરના વહ મૈથૂન-અબ્રહ્મ હૈ. દયા કે, દાનકે શુભભાવમેં પ્રીતિ રુચિ કરના વહી મૈથૂન ઔર અબ્રહ્મ હૈ. એક સ્વભાવકો દૂસરેકે સાથ જુડાન કરકે રહના વહ મૈથૂન વિષય હૈ. સમજમેં આયા?

મુમુક્ષુ :- જગહ હી નહીં રહી નિકલને કી.

ઉત્તર :- જગહ રહી નિકલનેકી, રાગરહિત આત્મા હૈ કિ નહીં? રાગમેં રહકર કુછ હો, ધૂલ ભી નહીં હોતી. પુણ્ય-પાપ અધિકારમેં વહ આયા થા. ઉસમેં ક્યા હૈ?

'**પરમાણુપમાણં**' ઉસકા અર્થ ક્યા? પરમાણુ પ્રમાણ ભી રાગમેં રતિ વહ મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ, ઉસકા અર્થ ક્યા? રાગ તો છઠ્ઠે ગુણસ્થાનમેં હોતા હૈ, રાગ તો દસવેં ગુણસ્થાન તક હોતા હૈ. વહ દૂસરી બાત હૈ. રાગકી રુચિ ઔર પ્રીતિ હૈ. ભલે થોડા રાગ ઔર થોડી પ્રીતિ (હો). મોક્ષપાહુડમેં બાત વહ યહાં સિદ્ધ કરની હૈ. સમજમેં આયા? બાહરકી ચીજ તો દૂર પડી રહી.

મુમુક્ષુ :- અનંતાનુબંધીકા રાગ?

ઉત્તર :- અનંતાનુબંધીકા રાગ. હાં. શુભ રાગ હૈ ઉસકી પ્રીતિ હૈ, રુચિ હૈ, ઉસસે મેરા ભલા હોગા વહ અનંતાનુબંધીકા રાગ હૈ. સમજમેં આયા? ક્યા કરના? યે સબ ઝટકકર નિકાલ દિયા. વીતરાગ માર્ગ હૈ ઉસમેં રાગકી રુચિ તો વીતરાગ માર્ગ કહાંસે આયા? જિનવાણી વીતરાગભાવકી પોષક હૈ, જિનવાણી રાગકી પોષક નહીં હૈ. રાગકી પોષક હો વહ જિનવાણી નહીં. સમજમેં આયા? જિનવાણી કિસકો કહતે હૈં વીતરાગ? રાગકી રુચિ તો રાગકા પોષક ભાવ હુઆ.

'**જિસ પુરુષકે પરદ્રવ્યમેં પરમાણુ પ્રમાણ...**' ઈતના છોટેસે છોટા રાગ. '**લેશમાત્ર મોહસે રતિ અર્થાત્ રાગ-પ્રીતિ હો તો વહ પુરુષ મૂઢ હૈ, અજ્ઞાની હૈ,...**' પાઠમેં આયા '**આત્મસ્વભાવસે વિપરીત હૈ.**' આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- અપના માના હૈ ન, રતિકી હૈ ન. યહાં તો છોટા. પરમાણુ નામ થોડા રાગ. રાગમેં રતિ હૈ, પ્રેમ હૈ કિ યહ લાભદાયક હૈ, મેરા હૈ વહ અનંતાનુબંધીકા રાગ (હૈ). મોહસે મિથ્યાત્વસે મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. આત્મસ્વભાવસે વિપરીત હૈ. ઐસી બાત હૈ, ભાઈ! રાગ હો વહ

દૂસરી બાત હૈ ઔર રાગકી રુચિમેં લાભ માનના, રાગસે લાભ હોગા, મેરે શુભરાગસે લાભ હોગા, મુઝે સમ્યગ્દર્શન હોગા, શુભરાગસે મુઝે ચારિત્ર હોગા, ઐસી દૃષ્ટિ મૂઢ અજ્ઞાની પ્રાણીકી હૈ, ઐસા કહતે હૈં. 'પ્રકાશદાસજી'! વહાં કભી સુના નહીં હોગા. સ્થૂલ બાતેં સુનકર ખુશી-ખુશી હો જાય. જાઓ, હો જાઓ સાધુ. મુંડાવ બાદમેં વહી ચલતા હૈ, અનાદિસે ચલતા હૈ. વહ કોઈ નયા હૈ? આહાહા..!

યહાં તો પ્રભુ 'કુંદકુંદાચાર્ય' ઐસા કહતે હૈં, સ્વદ્રવ્ય.. રાગ પરદ્રવ્ય હૈ. અપના દ્રવ્ય ભી નહીં, અપના ગુણ ભી નહીં, અપની પર્યાય ભી નહીં. આહાહા..! ક્યોંકિ વહ તો આસ્રવતત્ત્વ હૈ, રાગ તો આસ્રવતત્ત્વ હૈ ઔર આત્મા તો જ્ઞાયકતત્ત્વ હૈ. જ્ઞાયકતત્ત્વ આસ્રવતત્ત્વકી પ્રીતિ કરતા હૈ તો મિથ્યાત્વ હૈ. એક તત્ત્વ દૂસરે તત્ત્વકી પ્રીતિ કરે તો મિથ્યાત્વભાવ હૈ. આહાહા..! ક્યા કહા ઈસમેં? '**परमाणुपमाणं वा परदव्वे रदि हवेदि मोहादो**'. મિથ્યાત્વ હૈ ન, મિથ્યાત્વ. સાર કરકે યહાં લાયે. વિષયસે વિરક્તિ આદિ જો સબ કહા થા ન? રાગમેં રસ હૈ વહ વિષયસે અવિરક્ત હૈ. એકાકાર ઉસમેં પડા હૈ. આત્માકા ઉપયોગ બિલકુલ અસ્વસ્થ હો ગયા. આહાહા..! આગે કહેંગે, દેખો!

ભાવાર્થ :- '**ભેદવિજ્ઞાન હોનેકે બાદ જીવ-અજીવકો ભિન્ન જાને તબ પરદ્રવ્યકો અપના ન જાને...**' દેખો! અજ્ઞાની અપના જાનતે હૈં તો મિથ્યાત્વ હૈ. '**તબ ઉસસે (કર્તવ્યબુદ્ધિ-સ્વામિત્વકી ભાવનાસે) રાગ ભી નહીં હોતા હૈ,...**' દેખો! '**ભેદવિજ્ઞાન હોનેકે બાદ જીવ-અજીવકો ભિન્ન જાને તબ પરદ્રવ્યકો અપના ન જાને તબ ઉસસે (કર્તવ્યબુદ્ધિ-સ્વામિત્વકી ભાવનાસે) રાગ ભી નહીં હોતા હૈ, યદિ (ઐસા) હો તો જાનો કિ ઈસને સ્વ-પરકા ભેદ નહીં જાના હૈ,...**' આહાહા..! આપા-પરકા. આપા કહતે હૈં ન કાઠિકો? '**સ્વ-પરકા ભેદ નહીં જાના હૈ,...**' ભગવાનઆત્મા રાગરહિત ઔર રાગ વિકારસહિત, દોકા ભેદજ્ઞાન યદિ હુઆ ઔર ફિર પ્રેમ કરે તો ભેદજ્ઞાન હૈ હી નહીં. ઉસને સ્વ-પરકા ભેદ જાના નહીં, '**અજ્ઞાની હૈ,...**' આહાહા..! '**આત્મસ્વભાવસે પ્રતિકુલ હૈ,...**' પાઠમેં હૈ ન? અબ ખુલાસા કરતે હૈં, દેખો!

'**જ્ઞાની હોનેકે બાદ ચારિત્રમોહકા ઉદય રહતા હૈ તબ તક કુછ રાગ રહતા હૈ ઉસકો કર્મજન્ય અપરાધ માનતા હૈ,...**' ગુનાહ માને, દોષ માને. '**ઉસ રાગસે રાગ નહીં હૈ,...**' દેખો! જ્ઞાનીકો રાગસે રાગ નહીં હૈ, અજ્ઞાનીકો રાગ પર પ્રીતિ રુચિ હૈ. બસ, ઈતના કહના હૈ. 'સમયસાર'મેં ૨૦૧મેં વહી અર્થ કિયા હૈ. રાગકા રાગ. '**सव्वागमधरो वि**'. વહાં ઐસા કહા. '**सव्वागमधरो वि**' રાગ પ્રીતિમાત્ર કરે તો વહ મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. સમસ્ત આગમકા જાનનેવાલા હો, લેકિન રાગકી રુચિ કરે તો મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ. '**ઉસ રાગસે રાગ નહીં હૈ ઈસલિયે વિરક્ત હી હૈ...**' દેખો! વિરક્ત લિખા. રાગકા રાગ નહીં હૈ ઈસલિયે વિરક્ત હૈ. અજ્ઞાનીકો રાગકા રાગ હૈ ઈસલિયે અવિરક્ત હૈ, વિરક્ત નહીં. આહાહા..! કઠિન અર્થ. '**અતઃ જ્ઞાની પરદ્રવ્યમેં રાગી નહીં કહલાતા હૈ, ઈસપ્રકાર જાનના.**' જ્ઞાની પરદ્રવ્યકા પ્રેમી કહનેમેં આતા નહીં. વિશેષ આયેગા... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

आगे इस अर्थको संक्षेपसे कहते हैं :–

ગાથા-૭૦

अप्पा झायंताणं दंसणसुद्धीण दिढचरित्ताणं।
होदि ध्रुवं णिव्वाणं विसएसु विरत्तचित्ताणं।।७०।।

आत्मानं ध्यायतां दर्शनशुद्धीनां दृढचारित्राणाम्।
भवति ध्रुवं निर्वाणं विषयेषु विरक्तचित्तानाम्।।७०।।

જે આત્મને ધ્યાવે, સુદર્શનશુદ્ધ, દઢચારિત્ર છે,
વિષયે વિરક્ત મનસ્ક તે શિવપદ લહે નિશ્ચિતપણે. ૭૦.

अर्थ :– पूर्वोक्त प्रकार जिनका चित्त विषयोंसे विरक्त है, जो आत्माका ध्यान करते रहते हैं, जिनके बाह्य–अभ्यंतर दर्शनकी शुद्धता है और जिनके दृढ़ चारित्र है, उनको निश्चयसे निर्वाण होता है।

भावार्थ :– पहिले कहा था कि जो विषयोंसे विरक्त हो आत्माका स्वरूप जानकर आत्माकी भावना करते हैं वे संसारसे छूटते हैं। इस ही अर्थको संक्षेपसे कहा है कि–जो इन्द्रियोंके विषयोंसे विरक्त होकर बाह्य–अभ्यंतर दर्शनकी शुद्धतासे दृढ़ चारित्र पालते हैं उनको नियमसे निर्वाणकी प्राप्ति होती है, इन्द्रियोंके विषयोंमें है आसक्ति सब अनर्थोंका मूल है, इसलिये इनसे विरक्त होने पर उपयोग आत्मामें लगे तब कार्यसिद्धि होती है।।७०।।

પ્રવચન નં. ૧૩૮, ગાથા-૭૦ થી ૭૩, સોમવાર, વૈશાખ સુદ ૮, તા.૨૯-૪-૭૪

નોંધ :- ગાથા ૭૦થી ૭૩ ઉપરનું પ્રવચન ૧૯૭૪ની સાલમાંથી લેવામાં આવેલ છે.

એને ચારિત્ર કહીએ. '**ઉનકો નિશ્ચયસે નિર્વાણ હોતા હૈ.**' એને નિશ્ચયથી... સાધક છે ને. મુક્તિદશા કોને થાય? જેને આત્મા શુદ્ધ અખંડ અભેદ .. જેને વીતરાગ .. પછી સ્વરૂપમાં ચારિત્ર એ અતીન્દ્રિય આનંદમાં જેની રમતું હોય. આહાહા..! એને ચારિત્ર કહીએ. એવા સમ્યગ્દર્શન અને અંદર રમણતારૂપ ચારિત્ર આનંદની, બાહ્ય દશા એની નગ્ન હોય છે. એમાં તો દર્શનની બાહ્ય-અભ્યંતર શુદ્ધતા કીધી છે. એમાં એ આવી જાય છે. જેની દશા, મુનિ જેને કહીએ ભગવાનના શાસ્ત્રમાં, એની તો નગ્નદશા થઈ ગઈ હોય છે. આહાહા..!

'શ્રીમદ્'માં એમ નથી આવતું? શરીરમાત્ર જેને, માત્ર દેહ તે સંયમ હેતુ હોય. દેહ સિવાય મુનિને બીજું હોય નહિ. એવું નાખ્યું છે 'અપૂર્વ અવસર'માં. અંતરના આનંદની દશાનું ભાન છે અને આનંદમાં રમણતા બહુ છે. એનું નામ ચારિત્ર કહીએ. આહાહા..! અને દેહમાત્ર જેને પરિગ્રહ રહ્યો છે. નિમિત્ત બહાર. એને વસ્ત્રનો ધાગો ન હોય, પાત્ર ન હોય એને

અહીંયાં જૈનદર્શનમાં વીતરાગ શાસ્ત્રમાં એને મુનિ કહેવામાં આવે છે. એ મુનિને '**નિશ્ચયસે નિર્વાણ હોતા હૈ.**' એને ખરેખર મુક્તિ થાય છે. એનો મોક્ષ થાય છે.

'**ભાવાર્થ :- પહિલે કહા થા કિ જો વિષયોંસે વિરક્ત હો આત્માકા સ્વરૂપ જાનકર આત્માકી ભાવના કરતે હૈં વે સંસારસે છૂટતે હૈં.**' પહેલા આવ્યું હતું. પણ આમ તો સ્ત્રીનો વિષય છોડે એ કંઈ વિષય છોડ્યો ન કહેવાય. અંતરમાં સમ્યગ્દર્શનના ભાનસહિતમાં વસ્તુ તરફના વલણની આસક્તિ છોડીને સ્વરૂપમાં રમણતા કરે એને વિષય છોડ્યા કહેવાય. ભારે વાતું, ભાઈ!

મુમુક્ષુ :- આત્માને વિષય બનાવ્યો છે.

ઉત્તર :- આત્માને વિષય જેણે બનાવ્યો છે. આત્માને વિષય બનાવ્યો એ શું?

આત્મા જેણે ધ્યેય બનાવ્યો, ધ્રુવ અખંડ આનંદનો નાથ પૂર્ણ આનંદસ્વરૂપ, એવું જેણે ધ્યેય બનાવીને ધ્યાન કર્યા છે. આહાહા..! એને અંદરમાં સ્વરૂપની રમણતાની જમવટ જામે છે, અનાકુળ આનંદની લહેર આવે છે અંદર. દરિયામાં જેમ પાણીની ભરતી આવે એમ મુનિને અંતરના આનંદની પર્યાયમાં-અવસ્થામાં ભરતી આવે છે. આ શું હશે આવું? આ તો ઓલી બહારની દયા અને લૂગડાં છોડવા. આ ઓલા શ્વેતાંબરને લૂગડા ફેરવવા એટલું. એ તો જૈનદર્શન જ નથી એને જાણે એમ કહે છે. આ તો લૂગડા ફેરવીને નગ્ન થાય, એને પણ જો આ આત્માનું સમ્યગ્દર્શન અને ભાન નથી એને ચારિત્ર નથી અને મુક્તિ નથી. સમજાણું કાંઈ? આકરી વાતું બહુ. 'લાલચંદભાઈ'! વિસ્તાર કરતા છેલ્લું આવતા જરી કઠણ પડે છે કેટલાકને. માર્ગ તો આ છે, બાપા! મીઠાશથી કહે, શાંતિથી કહે, ધીરેથી કહે કે મોટા અવાજે કહે. માર્ગ તો આ છે. 'પ્રવચનસાર'માં આવે છે છેલ્લામાં. મોટા અવાજથી કહે. પાઠ આવે છે, હોં! કે ધીમેથી. પણ માર્ગ તો આ છે, બાપા! તું ભૂલ્યો છો તને ખબર નથી. આહાહા..!

અહીં તો કહે છે, '**આત્માકા સ્વરૂપ જાનકર આત્માકી ભાવના કરતે હૈં...**' આત્મા આનંદ અને જ્ઞાનસ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્યબિંબ, એના સ્વરૂપને સ્વસન્મુખ થઈને જાણીને પછી ભાવના કરે છે એટલે અનુભવ કરે છે. વારંવાર આનંદનો અનુભવ કરે છે. આહાહા..! એનું નામ ચારિત્ર છે. વ્યાખ્યા બહુ આકરી ઝીણી છે. ગણધર ચાર જ્ઞાન અને ચૌદપૂર્વની રચના અંતર્મુહૂર્તમાં કરે એવા ગણધરનો જેને નમસ્કાર પહોંચે એ મુનિપણું કેવું હોય! આહાહા..! આ તો હાલી નીકળ્યા બહારથી. મિથ્યાદૃષ્ટિસહિત બહારની ક્રિયાકાંડમાં જોડાઈ ગયા એ તો મિથ્યાત્વ અજ્ઞાન કુલિંગી છે. આ તો જેને ગણધર ણમો લોએ સવ્વસાહુણં. પાંચ નવકારમાં નમો લોએ સવ્વસાહુણં. ચાર જ્ઞાન અને ચૌદપૂર્વની જેને રચના કરતા અંતર્મુહૂર્ત લાગે. એવા સંત-ગણધર, સંતોના નાયક એ પણ જેને નમસ્કાર કરે છે. એ સાધુ છે ને, ભાઈ! અલૌકિક વાતું છે. સમજાણું કાંઈ? એ સાધુપણાની સ્થિતિ સાંભળવી પણ કઠણ છે. આહાહા..! કહે છે, એ ભાવના આત્માનું ધ્યાન કરીને એકાગ્ર થાય છે. '**વે સંસારસે છૂટતે હૈં.**' એની વિધિ આ છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- આ વિધિ. લ્યો, એ તમારું યાદ આવ્યું. વિધિ-અવિધિ આવે ને તમારે?

શ્વેતાંબરમાં બહુ આવે. વિધિથી આ કરવું. પણ એ વિધિ જ નથી. શું વિધિ કરે? આહાહા..! બહુ માર્ગ પ્રભુનો, ભાઈ! વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે માર્ગ કહ્યો છે. બાપુ! એને સાંભળવા મળે નહિ એ કે દિ' માને અને કે દિ' વિચારે? આહાહા..!

કહે છે કે '**ઈસ હી અર્થકો સંક્ષેપસે કહા હૈ કિ-જો ઈન્દ્રિયોંકે વિષયોંસે વિરક્ત હોકર બાહ્ય-અભ્યંતર દર્શનકી શુદ્ધતાસે દૃઢ ચારિત્ર પાલતે હૈં...**' આહાહા..! જેને સાચા અરિહંત સર્વજ્ઞદેવની ઓળખાણ હોય છે. બાહ્ય સમકિતમાં, વ્યવહારમાં. સાચા સંત-ગુરુ-મુનિ કેવા હોય? દિગંબર નગ્ન મુનિદશા વનવાસી હોય એને અહીયાં મુનિ માને. એની તો વ્યવહારશ્રદ્ધા આવી હોય. આહાહા..! અને જેને ભગવાનના કહેલા શાસ્ત્રો, એને એ શાસ્ત્ર માને. અજ્ઞાનીના કલ્પેલા શાસ્ત્રોને એ શાસ્ત્ર ન માને. આહાહા..! એવી તો બાહ્ય જેની દર્શનની શુદ્ધતા હોય. અને અભ્યંતર શુદ્ધતા આત્માના આનંદની, અનુભવદશાની જેને પ્રતીતિ હોય. આહાહા..! ભાષા જુદી જાતની, ભાવ જુદી જાતના. એ '**દૃઢ ચારિત્ર પાલતે હૈં...**' લ્યો!

'**ઉનકો નિયમસે નિર્વાણકી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ,...**' એને પૂર્ણ નિર્વાણની પ્રાપ્તિ થાય છે. પૂર્ણ શુદ્ધ એટલે પૂર્ણ આનંદ. પૂર્ણ અતીન્દ્રિય આનંદની પ્રાપ્તિનો લાભ એને મુક્તિ કહીએ. આહાહા..! મોક્ષ. 'શ્રીમદ્'માં તો એમ આવ્યું છે 'મોક્ષ કહ્યો નિજ શુદ્ધતા તે પામે તે પંથ, સમજાવ્યો સંક્ષેપમાં સકળ માર્ગ નિર્ગ્રંથ.' વીતરાગ ભગવાને નિર્ગ્રંથ મુનિઓએ આ માર્ગ કહ્યો છે અનાદિનો. મોક્ષ કહ્યો નિજ શુદ્ધતા. એટલે કે આત્માની પૂર્ણ આનંદની પ્રાપ્તિ એ નિજ શુદ્ધતા. અતીન્દ્રિય પૂર્ણ આનંદની પ્રાપ્તિ એનું નામ મોક્ષ. અને એનો ઉપાય આ. સ્વરૂપ આનંદનો નાથ ભગવાન અતીન્દ્રિય બિરાજે છે. એના ભાન-જ્ઞાન કરીને પ્રતીતિ કરવી અને પછી દૃઢ ચારિત્ર પાળે. આહાહા..! સમ્યગ્દર્શન થયા પછી ચારિત્ર પાળે એની વાત છે. જેને હજી સમ્યગ્દર્શનના ઠેકાણા નથી એને વ્રત ને ચારિત્ર અજ્ઞાનીના છે. આહાહા..!

'**ઈન્દ્રિયોંકે વિષયોમેં આસક્તિ સબ અનર્થોંકા મૂલ હૈ,...**' અતીન્દ્રિય આત્મા પોતે છે ભગવાન, એ અતીન્દ્રિયની દૃષ્ટિ, જ્ઞાન અને લીનતા એ મોક્ષનું કારણ. અને આમ પાંચ ઈન્દ્રિયના વિષયો તરફનું વલણ એ અનર્થનું કારણ છે એમ કહે છે. વિષય શબ્દે? અહીં તો ભગવાનની વાણી અને ભગવાન પોતે પણ ઈન્દ્રિય છે. ઈન્દ્રિયનો વિષય છે. એના તરફના વલણનો ભાવ રાગ છે એ અનર્થનું મૂળ છે. આહાહા..! ત્યાં કાયમ સાંભળવા જાવ છો કે કો'ક દિ'? કો'ક દિ'. ઠીક. રસ્તામાં સાથે હતા તે દિ'. 'લાલભાઈ'ની સાથે ચર્ચા કરતા હતા ને. .. ભેગા. તે દિ'ની ઓળખાણ છે. 'લાલચંદભાઈ'ની. 'લાલચંદભાઈ' બહુ સારું વાંચે છે ત્યાં. વ્યાખ્યાનમાં હજારો જુવાનીયા આવતા. વ્યાખ્યાનમાં હજારો જુવાનીયા, હોં!

મુમુક્ષુ :- જુવાન પણ ઘણા બધા...

ઉત્તર :- જુવાન ઘણાં. ઘરડા હવે તો બધા થાકી ગયા. અને હજારો સ્થાનકવાસી આવતા વ્યાખ્યાનમાં. હજારો. શું કહે છે પણ આ? ૪૦-૪૦ વર્ષથી ચાલે છે આ. અને માણસ વધતું જાય છે. શું છે આ તે માર્ગ? સાંભળે તો ખરા, ભગવાન! બાપુ! તારા માર્ગની રીત છે આ. આહાહા..! ભાઈ! તારા વિચારનો માર્ગ આ છે. દુનિયાથી બીજી રીતે માનીને

કલ્પ્યો છે એ રસ્તે લાભ નહિ થાય. આહાહા..! પણ એની દરકાર પણ કોણ કરે? એક જણો તો એને પૂછતો હતો કે આ અમે સંસારનું કામ પણ કરીએ અને મોક્ષના કારણ કરીએ એવો કોઈ ઉપાય? એક મ્યાનમાં બે તરવાર રહે એવું કાંઈક છે? પંડિતજી! સંસારના કામ કરી શકું છું એ જ્યાં સુધી માન્યતા છે ત્યાં સુધી મૂઢ મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહાહા..! અરે..! રાગ, દયા, દાન અને ભક્તિનો રાગ એ રાગ છે બધો. એને પણ કરવા લાયક છે અને કરું છું એવી કર્તાબુદ્ધિ છે ઈ મિથ્યાદષ્ટિ છે. એને ધર્મની ખબર નથી. આહાહા..! આ પણ કામ કરીએ અને આ પણ કામ થાય એવું બે છે? મેં કીધું, બે નથી, એક છે અહીં તો. આહાહા..! ભગવાન પરમાત્મા કેવળજ્ઞાની અરિહંતના શ્રીમુખે નીકળેલી આ વાત છે.

'ઈન્દ્રિયોંકે વિષયોમેં આસક્તિ સબ અનર્થોંકા મૂલ હૈ,...' પર તરફના વિષયમાં પ્રેમ એ બધા અનર્થનું મૂળ છે. **'ઈસલિયે ઈનસે વિરક્ત હોને પર...'** પર તરફના, ચાહે તો દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર હો કે સ્ત્રી-કુટુંબ હો એ બધા પરદ્રવ્ય છે. એના પ્રત્યેનો ઉપયોગ છોડી દઈને **'આત્મામેં લગે તબ કાર્યસિદ્ધિ હોતી હૈ.'** આહાહા..! અહીં તો ચારિત્રસહિતની વ્યાખ્યા છે ને. આમ પાંચ ઈન્દ્રિયના વિષય (છોડી) બ્રહ્મચર્ય પાળે. એ નહિ. એ તો બધો વિષય છે. કાયાથી બ્રહ્મચર્ય પાળે એ પણ એક શુભરાગની ક્રિયા છે, જો શુભરાગ કરતો હોય તો. દુનિયામાં દેખવા માટે કરતો હોય તો એકલું પાપ છે. આહાહા..!

'આત્મામેં લગે...' જેણે આત્માના આનંદના સ્વરૂપને જેણે જોયો, જાણ્યો અને આસ્વાદ લીધો છે એવા સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવે પરદ્રવ્ય તરફના વલણના ભાવને છોડી દઈને અને આત્મામાં અંદર જે સ્થિરતામાં લાગ્યા છે એને મુક્તિ છે. આહાહા..! **'તબ કાર્યસિદ્ધિ હોતી હૈ.'** એ ૭૦ ગાથા થઈ.

आगे कहते हैं कि जो परद्रव्यमें राग है वह संसारका कारण है, इसलिये योगीश्वर आत्मामें भावना करते हैं :-

ગાથા-૭૧

जेण रागो परे दव्वे संसारस्स हि कारणं।
तेणावि जोइणो णिच्चं कुज्जा अप्पे सभावणं।।७१।।

येन रागः परे द्रव्ये संसारस्य हि कारणम्।
तेनापि योगी नित्यं कुर्यात् आत्मनि स्वभावनाम्।।७१।।

પરદ્રવ્ય પ્રત્યે રાગ તો સંસારકારણ છે ખરે,
તેથી શ્રમણ નિત્યે કરો નિજભાવના સ્વાત્મા વિષે. ૭૧.

अर्थ :- **जिस कारणसे परद्रव्यमें राग है वह संसारहीका कारण है, उस कारणसे योगीश्वर मुनि नित्य आत्माहीमें भावना करते हैं।**

भावार्थ :– कोई ऐसी आशंका करते हैं कि–परद्रव्यमें राग करनेसे क्या होता है ? परद्रव्य है वह पर ही है, अपने राग जिस काल हुआ उस काल है, पीछे मिट जाता है, उसको उपदेश दीया है कि–परद्रव्यसे राग करने पर परद्रव्य अपने साथ भी चला जाता है यह तो युक्तिसिद्ध है और जिनागममें रागसे कर्मका बंध कहा है, इसका उदय अन्य जन्मका कारण है, इस प्रकार परद्रव्यमें रागसे संसार होता है, इसलिये योगीश्वर मुनि परद्रव्यसे राग छोड़कर आत्मामें निरंतर भावना रखते हैं।।७१।।

ગાથા-૭૧ ઉપર પ્રવચન

'**આગે કહતે હૈં કિ જો પરદ્રવ્યમેં રાગ હૈ વહ સંસારકા કારણ હૈ,...**' આહાહા..! ઓલો તો સાધારણમાં ઉતારે છે. આ અર્થકાર છે ને? સ્ત્રીનો રાગને એ છે ને. આચાર્યે તો પરદ્રવ્યનો રાગ કહેવો છે આખો. આ છે ને? સ્ત્રી પ્રત્યેનો રાગ ને.. અહીં તો પરદ્રવ્ય ચાહે તો દેવ હોય, ગુરુ હોય, શાસ્ત્ર સાચા, હોં! ખોટાની તો વાતેય નથી કરવી. આહાહા..! '**જો પરદ્રવ્યમેં રાગ હૈ વહ સંસારકા કારણ હૈ,...**' આહાહા..! કેવળી પરમાત્મા એમ કહે કે અમારા પ્રત્યે પણ તને પ્રેમ છે એ રાગ છે એ સંસારનું કારણ છે. આહાહા..! વીતરાગ એમ કહે, હોં! તારો નાથ અંદર વીતરાગમૂર્તિ આનંદનાથ બિરાજે છે. એ સ્વદ્રવ્યનો આશ્રય છોડી અને પરદ્રવ્યના લક્ષમાં જા છો એ રાગ સંસારનું કારણ છે. આહાહા..! એ શુભરાગ ધર્મીને પણ ભાવ હોય ખરો, પણ છે એ રાગ સંસારનું કારણ. ભાવ આવે ખરો. અશુભથી બચવા સમકિતીને પણ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનો પ્રેમ ભક્તિ (હોય) પણ છે એ રાગ બંધનું કારણ. આહાહા..!

'**ઈસલિયે યોગીશ્વર આત્મામેં ભાવના કરતે હૈં :–**'

जेण रागो परे दव्वे संसारस्स हि कारणं।
तेणावि जोइणो णिच्चं कुज्जा अप्पे सभावणं।।७१।।

'**અર્થ :– જિસ કારણસે પરદ્રવ્યમેં રાગ હૈ...**' મોક્ષ અધિકાર છે ને? ૧૬મી ગાથામાં આવી ગયું. ત્યાં મુંબઈમાં પણ કહ્યું હતું. '**परदव्वादो दुग्गइ**' ૧૬મી ગાથા છે. આમાં, હોં! '**परदव्वादो दुग्गइ**' ૧૬-૧૬. પાનું-૨૪૧. આહાહા..! છે? '**परदव्वादो दुग्गइ सदव्वा हु सुग्गइ होइ।**' આ સિદ્ધાંત વીતરાગનો. આહાહા..! ત્યાં કહ્યું હતું, હોં! 'મુંબઈ'. સાંભળતા હતા બધા. સાંભળે. આત્મદ્રવ્ય જે આનંદનો નાથ પ્રભુ પોતે સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ, એના આશ્રયથી સુગતિ થાય. અને એ સ્વદ્રવ્યને છોડી દઈને જેટલું પરદ્રવ્ય ઉપર લક્ષ જાય છે, આશ્રય કરે છે એટલો રાગ થાય છે અને રાગ એ આત્માની ગતિ નહિ, એ આત્માનું વર્તન નહિ, એ તો દુર્ગતિ છે. અર..ર..! આહાહા..! સાચા દેવ અને અરિહંત ગુરુ...

'**આત્માહીમેં ભાવના કરતે હૈં.**' આહાહા..! આત્મા પરમેશ્વર સર્વજ્ઞ વીતરાગ અરિહંતે કહ્યો એવો આત્મા અજ્ઞાનીએ કોઈએ જોયો નથી અને એવો કહ્યો નથી. એ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે તીર્થંકરદેવે જે આ અંતર આત્મા અસંખ્ય પ્રદેશી અને અનંત પવિત્ર ગુણનું ધામ, સ્વયં

જ્યોતિ સુખધામ, એવો આનંદનો નાથ ભગવાનઆત્મા... આહાહા..! એને જેણે સમ્યગ્દર્શન અને જ્ઞાનથી જેણે જાણ્યો છે, એ ઉપરાંત જેણે પરદ્રવ્ય પ્રત્યેના રાગને છોડ્યો છે. આહાહા..! છે ને! પરદ્રવ્યનો રાગ સંસારનું કારણ છે. આહાહા..! એ કારણથી ધર્માત્મા '**નિત્ય આત્માહીમેં ભાવના કરતે હૈં.**' આત્મા એટલે દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના વિકલ્પ વિનાની ચીજ એને આત્મા કહીએ. પેલો તો રાગ છે બધો. આહાહા..! એવા આત્માનું જેને પ્રથમ અનુભવ સમ્યગ્દર્શન કર્યું હોય અને એ એમાં પરદ્રવ્ય પ્રત્યેના વલણની વૃત્તિ છોડી અંદર એ ભાવના કરે તેને મુક્તિ થાય. લ્યો! આહાહા..!

'**ભાવાર્થ :- કોઈ ઐસી આશંકા કરતે હૈં કિ-પરદ્રવ્યમેં રાગ કરનેસે ક્યા હોતા હૈ? પરદ્રવ્ય હૈ વહ પર હી હૈ, અપને રાગ જિસ કાલ હુઆ ઉસ કાલ હૈ, પીછે મિટ જાતા હૈ,...**' આહાહા..! '**ઉસકો ઉપદેશ દિયા હૈ કિ-પરદ્રવ્યસે રાગ કરને પર પરદ્રવ્ય અપને સાથ લગતા હૈ,...**' પર પ્રત્યેનો પ્રેમ (છે) તો પરનો સંયોગ તને રહ્યા કરશે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? વસ્તુ એવી છે. બહુ ઝીણી સૂક્ષ્મ અને અપૂર્વ (વસ્તુ) છે. અહીં કહે છે કે ચાહે તો દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર પર છે અને સ્ત્રી-કુટુંબ પણ પર છે. પણ પર પ્રત્યેનું વલણ રાગ રહેશે ત્યાં સુધી સંયોગ રહ્યા જ કરશે. સંયોગ રહે એમાં આત્માને શું લાભ? એમ કહે છે. આહાહા..!

'**પરદ્રવ્યસે રાગ કરને પર પરદ્રવ્ય અપને સાથ લગતા હૈ,...**' એટલે કે રાગ પર સંબંધીનો છે એનું ફળ સંયોગ રહેશે. આહાહા..! '**યહ પ્રસિદ્ધ હૈ, ઔર અપને રાગકા સંસ્કાર દઢ હોતા હૈ...**' અને રાગ થાય એ ભલે શુભ હો. જેને પ્રશસ્ત રાગ કહીએ, પુણ્ય રાગ. પણ એ રાગના સંસ્કાર અંદર દઢ રહે. આહાહા..! '**તબ પરલોક તક ભી ચલા જાતા હૈ...**' એ પરભવમાં જાય તો રાગના સંસ્કાર ત્યાં રહ્યા કરે છે. આહાહા..!

'**યહ તો યુક્તિ સિદ્ધ હૈ ઔર જિનાગમમેં રાગસે કર્મકા બંધ કહા હૈ,...**' વીતરાગ પરમેશ્વરના માર્ગમાં રાગથી કર્મબંધન કહ્યું. ચાહે તો પરમેશ્વર પ્રત્યેનો રાગ હો, ચાહે તો પંચમહાવ્રતનો રાગ હો, એ મહાવ્રત પોતે રાગ છે. આહાહા..! ઓલા કહે કે પાંચ મહાવ્રત એ ધર્મ છે અને સંવર છે. બહુ ઊંધું. દૃષ્ટિ ઊંધી, શ્રદ્ધા ઊંધી, જ્ઞાન ઊંધું, આચરણ ઊંધું. ખબર ન મળે. જિનાગમમાં વીતરાગ પરમેશ્વર એના શાસનમાં તો ચાહે તો વ્રતનો રાગ હો, ભગવાન પ્રત્યેનો રાગ હો, સાચા દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની પ્રીતિનો રાગ હો '**કર્મકા બંધ કહા હૈ,...**' રાગ તો બંધનું કારણ કહ્યું છે.

'**ઈસકા ઉદય અન્ય જન્મકા કારણ હૈ,...**' એ રાગ તો ભવનું કારણ છે. આહાહા..! '**ઈસ પ્રકાર પરદ્રવ્યમેં રાગસે સંસાર હોતા હૈ,...**' ચૈતન્ય ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ પવિત્રનો પિંડ પ્રભુ, એના આશ્રય વિના જે કંઈ પરદ્રવ્યનો આશ્રય કરે ત્યાં તો રાગ જ થાય એને અને એ રાગ રખડવાનું, સંસારનું જ કારણ છે. પહેલી સમ્યક્ શ્રદ્ધા તો કરે. સમજણમાં તો લે વાત કે માર્ગ આવો છે. ઊંધે માર્ગે શ્રદ્ધા કરે તો રખડી મરશે. નરક અને નિગોદમાં જાશે. આહાહા..! પણ ક્યાં એવી પડી છે કોઈને અંદર?

'**ઈસલિયે યોગીશ્વર મુનિ પરદ્રવ્યસે રાગ છોડકર...**' ચોથા ગુણસ્થાનમાં, પાંચમા

ગુણસ્થાનમાં હજી રાગ હોય છે. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનો રાગ આદિ બંધનું કારણ હોય છે ત્યાં એ. એ બંધનું કારણ છે એમ જાણે છે. જેટલી આત્માને આશ્રયે નિર્મળ અરાગી-વીતરાગી દશા પ્રગટે તેટલું મોક્ષનું કારણ. ત્યારે મુનિને તો કહે છે કે તને રાગ જ ન હોઈ શકે. આહાહા..! અતીન્દ્રિય આનંદનો ડુંગર આત્મા છે. એવા અતીન્દ્રિય આનંદના ડુંગરમાં ઠર અને પર તરફના રાગને છોડ. એ '**आत्मामें निरंतर भावना रखते हैं.**' આહાહા..! દુનિયા સાથે મેળ ખાય એવું નથી.

સમ્યગ્દર્શન એ અપૂર્વ ચીજ જેણે અનંતકાળમાં સેકન્ડ પણ પ્રગટ કરી નથી. મુનિપણા પાળ્યા અનંતવાર. મુનિપણા એટલે નગ્ન દિગંબરની ક્રિયા, હોં! એ મુનિપણા. એને અઠ્યાવીસ મૂળગુણ, પંચમહાવ્રત અનંતવાર, અનંત અનંતવાર (પાળ્યા) પણ અંદર આત્મજ્ઞાન એ શું ચીજ છે એને સ્પર્શ્યો નહિ. આહાહા..! એથી કહે છે, એવા આત્મજ્ઞાનસહિત સમભાવ જે પ્રગટ થાય અંદર વીતરાગતા એને ચારિત્ર હોય છે. આહાહા..!

आगे कहते हैं कि ऐसे समभावसे चारित्र होता है :-

ગાથા-૭૨

णिंदाए य पसंसाए दुक्खे य सुहएसु य।
सत्तूणं चेव बंधूणं चारित्तं समभावदो।।७२।।

निंदायां च प्रशंसायां दुःखे च सुखेषु च।
शत्रूणां चैव बंधूनां चारित्रं समभावतः।।७२।।

નિંદા પ્રશંસાને વિષે, દુઃખો તથા સૌખ્યો વિષે,
શત્રુ તથા મિત્રો વિષે સમતાથી ચારિત હોય છે. ૭૨.

अर्थ :- निन्दा-प्रशंसामें, दुःख-सुखमें और शत्रु-बन्धु-मित्रमें समभाव जो समतापरिणाम, रागद्वेषसे रहितपना, ऐसे भावसे चारित्र होता है।

भावार्थ :- चारित्रका स्वरूप यह कहा है कि जो आत्माका स्वभाव है वह कर्मके निमित्तसे ज्ञानमें परद्रव्यसे इष्ट अनिष्टबुद्धि होती है, इस इष्ट-अनिष्ट बुद्धिके अभावसे ज्ञानहीमें उपयोग लगा रहे उसको शुद्धोपयोग कहते हैं, वही चारित्र है, यह होता है वहाँ निंदा-प्रशंसा, दुःख-सुख, शत्रु-मित्रमें समान बुद्धि होती है, निंदा-प्रशंसाका द्विधाभाव मोहकर्मका उदयजन्य है, इसका अभाव ही शुद्धोपयोगरूप चारित्र है।।७२।।

ગાથા-૭૨ ઉપર પ્રવચન

૭૨.

णिंदाए य पसंसाए दुक्खे य सुहएसु य।
सत्तूणं चेव बंधूणं चारित्तं समभावदो।।७२।।

આત્મજ્ઞાની, ધર્માત્માની મુનિપણાની દશામાં એને સમામૃત, વીતરાગરૂપી અમૃતનો એને સ્વાદ આવ્યો છે. આહાહા..! એવા સમભાવમાં નિંદા-પ્રશંસામાં જેને સમભાવ છે. દુનિયા નિંદા કરે, પ્રશંસા કરે એના પ્રત્યે ધર્મીને તો સમભાવ (છે). અંતરનો સમભાવ, હોં! બહારનો સમભાવ કરે એ સમભાવ નથી. આહાહા..!

'**અર્થ :- નિંદા-પ્રશંસામેં,..**' ધર્મી જીવને અંતર સમભાવ પ્રગટ્યો છે. 'રાગ દાહ દહે સદા તાતે સમામૃત સેઈએ.' 'છ ઢાળા' છે ને? એમાં આવે છે. 'રાગ દાહ દહે...' ચાહે તો શુભરાગ હો કે અશુભ હો. આહાહા..! એ 'રાગ દાહ દહે સદા' આત્માની શાંતિને બાળે છે. આહાહા..! 'તાતે સમામૃત સેઈએ.' તેથી સમ્યગ્દર્શનની ભૂમિકામાં ઠરીને સમામૃત-વીતરાગરૂપી અમૃતને સેવન કરો. આહાહા..! એ રાગના પીણા-વેદન ઝેરના વેદન છે, અંગારાના વેદન છે કહે છે. આહાહા..!

'**દુઃખ-સુખમેં...**' સમભાવથી. પ્રતિકુળ સંયોગ દુશ્મન આદિ આવ્યા હો કે અનુકૂળ સંયોગ સજ્જન આદિ હો, તેમાં સુખ-દુઃખની કલ્પના જેણે છોડી દીધી છે. આહાહા..! એનું નામ સમતા અમૃતનો સાગર આત્મા છે. આહાહા..! '**શત્રુ-બંધુ-મિત્રમેં સમભાવ...**' સજ્જન હો કે શત્રુ હો. બેય પરદ્રવ્ય જ્ઞેય તરીકે જ્ઞાન કરવા લાયક છે. આહાહા..! અંતરમાં સમ્યગ્દર્શન સહિત આત્માના અનુભવના ભાનસહિત ધર્માત્માએ શત્રુ-મિત્ર પ્રત્યે સમભાવ (રાખવા યોગ્ય છે). કોઈ પ્રત્યે વિરોધ નહિ. આહાહા..! અજ્ઞાનીની દૃષ્ટિ વિપરીત હો કે શ્રદ્ધા વિપરીત હો એમ જાણે પણ વેર-વિરોધ નહિ. આહાહા..! કોઈ આત્મા પ્રત્યે વિરોધ નહિ. એ શત્રુ ને મિત્ર પત્યે (સમભાવ રાખે). બંધુ કર્યો છે ને? બંધુનો અર્થ મિત્ર. સમભાવ-સમભાવ. એ સમભાવ વીતરાગીરૂપી અમૃતનો સ્વભાવ એને અહીં સમભાવ કહ્યો છે. આમ તો આ બધા ગાંધીની લાઈનમાં દેશ માટે લાકડીનો માર સહન કરે એ સમભાવ નહિ. એ તો ઝેર છે. જ્યાં હજી સમ્યગ્દર્શન જ નથી. શું કહેવાય તમારે? શહીદ-શહીદ થાય છે ને? શહીદ. એ બધા તો મિથ્યાદૃષ્ટિ અજ્ઞાની, એને ક્યાં સમભાવ હતો? આવી વાતું ઝીણી ભારે.

અહીં તો વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે જે આત્મા મન અને રાગના સંબંધ વિનાનો આત્મા અંદર (જોયો), એનું જેને અંતર ભાન થયું છે, એનો જેને આત્માના આનંદનો સ્વાદ આવ્યો છે. એ સ્વાદની ઉગ્રતામાં આનંદના સ્વાદમાં પડ્યો હોય એને સમતાનો-અમૃતનો સ્વાદ આવે છે. એને સમતાભાવ કહીએ. વ્યાખ્યા પણ જુદી જગતથી. ભગવાન વીતરાગનો માર્ગ બાપુ! જગતથી જુદો છે. અરે..! એને એક સેકન્ડ પણ એણે સાંભળ્યો નહિ. સાંભળ્યો એને કહીએ કે એને રુચવો જોઈએ. આહાહા..!

'**સમભાવ જો સમતાપરિણામ,...**' આમ તો સમતા-બમતા બધા ઘણા કહે છે, એ

સમતા અજ્ઞાનીની વાત કરે છે. અહીંયાં તો આત્મા આનંદ અને જ્ઞાનસ્વરૂપ જ્ઞાતા-દૃષ્ટા આનંદ છે એવી ચૈતન્યજ્યોતિનો જેને અનુભવ થયો છે. એ અનુભવમાં જેને પ્રતીત સમ્યક્ત્વની દશા થઈ છે એને એ અનુભવમાં આનંદમાં વિશેષ વીતરાગી અમૃતને પીતો હોય છે એને અહીંયાં સમતા અને સમભાવ કહેવામાં આવે છે. શરતું બહુ મોટી. '**રાગદ્વેષસે રહિતપના, ઐસે ભાવસે ચારિત્ર હોતા હૈ.**' આહાહા..! બાહ્યમાં જેને નગ્નદશા હોય, અભ્યંતરમાં જેને આનંદની લહેર ઉઠતી હોય છે અંદર. આહાહા..! અતીન્દ્રિય આનંદનો ઉછાળો જેને પર્યાયમાં-દશામાં આવે છે. એને સમામૃત, વીતરાગ ચારિત્ર અને એને ચારિત્ર કહીએ. આહાહા..! હજી તો એ શું છે એની ખબરું ન મળે. પ્રગટે તો ક્યાંથી? હેં!

'**ભાવાર્થ :- ચારિત્રકા સ્વરૂપ યહ કહા હૈ કિ જો આત્માકા સ્વભાવ હૈ વહ કર્મકે નિમિત્તસે જ્ઞાનમેં પરદ્રવ્યસે ઈષ્ટ અનિષ્ટ બુદ્ધિ હોતી હૈ,...**' ભગવાનઆત્મા તો જ્ઞાન સ્વરૂપી પ્રજ્ઞાબ્રહ્મ, જ્ઞાન અને આનંદની મૂર્તિ પ્રભુ આત્મા. એને જે કર્મના નિમિત્તથી... નિમિત્તથી, હોં! થાય છે તો પોતાથી. '**જ્ઞાનમેં પરદ્રવ્યસે ઈષ્ટ અનિષ્ટ-બુદ્ધિ...**' આત્મા સિવાય બીજી ચીજો ચાહે તો ભગવાન હો કે દેવ હો કે ગુરુ હો. આહાહા..! '**પરદ્રવ્યસે ઈષ્ટ અનિષ્ટ બુદ્ધિ...**' દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રમાં ઈષ્ટ બુદ્ધિ, શત્રુ પ્રત્યે અનિષ્ટ બુદ્ધિ. આહાહા..!

'**ઈસ ઈષ્ટ-અનિષ્ટ બુદ્ધિકે અભાવસે...**' એવી ઈષ્ટ-અનિષ્ટ બુદ્ધિનો અભાવ થઈને આનંદસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મામાં '**જ્ઞાનહીમેં ઉપયોગ લગા રહે...**' આહાહા..! અંતર જ્ઞાનસ્વભાવમાં શુદ્ધ ઉપયોગ. પુણ્ય અને પાપનો ઉપયોગ એ તો અશુદ્ધ ઉપયોગ છે. જેના જ્ઞાનમાં એટલે સ્વભાવમાં '**જ્ઞાનહીમેં ઉપયોગ લગા રહે ઉસકો શુદ્ધોપયોગ કહતે હૈં,...**' આહાહા..! એ કહેશે ૭૩માં કે અત્યારે એવું ધ્યાન ન હોય. એમ અજ્ઞાની માનનારા મૂઢ જીવ છે. એમ કહેશે. અહીં શુદ્ધોપયોગની વ્યાખ્યા લીધી છે ખરી ને? '**ण हु कालो झाणजोयस्स**' આ શું હશે? એવા તે અત્યારે ધ્યાન હોય? અરે..! અત્યારે આનંદસ્વરૂપનું ધ્યાન ન હોય તો ધર્મ જ નથી. આહાહા..! આર્ત્ત અને રૌદ્ર ધ્યાન છે કે નહિ? એ પરમાં એકાગ્રતા છે. આ સ્વઆનંદસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા છે એમાં એકાગ્રતાના આનંદના સ્વાદમાં પડ્યો હોય એને ધ્યાન કહીએ. આહાહા..! એ ધ્યાન ચોથે ગુણસ્થાનથી પ્રગટ થાય છે. સમકિત થતાં તે ધ્યાનની દશા (પ્રગટ થાય છે). આહાહા..!

'**વહાં નિંદા - પ્રશંસા, દુઃખ-સુખ, શત્રુ-મિત્રમેં સમાન બુદ્ધિ હોતી હૈ, નિંદા-પ્રશંસાકા દ્વિધાભાવ મોહકર્મકા ઉદયજન્ય હૈ,...**' આહાહા..! '**ઈસકા અભાવ હી શુદ્ધોપયોગરૂપ ચારિત્ર હૈ.**' એ વ્રતના વિકલ્પ છે એ અશુદ્ધઉપયોગ છે. આહાહા..! એમાંથી ખસીને ચૈતન્ય ભગવાનઆત્મામાં અંદર શુદ્ધોપયોગ, પવિત્રતાના પરિણામ જેને પ્રગટ થાય એને અહીંયાં શુદ્ધોપયોગ કહે છે અને એ શુદ્ધોપયોગ એ ચારિત્ર છે. વ્યાખ્યા કેવી આ? ઓલો કહે, પંચમહાવ્રત પાળવા, દયા પાળવી, સત્ય બોલવું એ ચારિત્ર છે. બહુ ફેર. શ્રદ્ધામાં, દૃષ્ટિમાં, માન્યતામાં, ભગવાનના માર્ગથી બહુ ઊંધું. સમજાણું?

આચાર્ય પાછું એ સિદ્ધ કરીને કહે છે કે આત્મામાં પહેલું સમ્યગ્દર્શન થાય એ શુદ્ધઉપયોગમાં થાય છે. અંતર સ્વરૂપમાં લીનતા, ધ્યાન, ધ્યેય, ધ્યાતાને ભૂલી જઈ,...

આહાહા..! જ્ઞાતા-જ્ઞેય-જ્ઞાન ત્રણમાં ભેદ છોડી દઈ, એકલા આત્મામાં જ્યાં રમણતા શુદ્ધ ઉપયોગની પુણ્ય-પાપના ભાવરહિત (થાય) એવા શુદ્ધોપયોગને અહીંયાં ભગવાને ચારિત્ર કહ્યું છે.

आगे कहते हैं कि कई मूर्ख ऐसे कहते हैं जो अभी पंचमकाल है सो आत्मध्यानका काल नहीं है, उसका निषेध करते हैं :–

ગાથા-૭૩

चरियावरिया वदसमिदिवज्जिया सुद्धभावपब्भट्ठा।
केई जंपंति णरा ण हु कालो झाणजोयस्स।।७३।।

चर्यावृताः व्रतसमितिवर्जिताः शुद्धभावप्रभ्रष्टाः।
केचित् जल्पंति नराः न स्फुटं कालः ध्यानयोगस्य।।७३।।

આવૃત્તચરણ, વ્રતસમિતિવર્જિત, શુદ્ધભાવવિહીન જે,
તે કોઈ નર જલ્પે અરે! – 'નહિ ધ્યાનનો આ કાલ છે'. ૭૩.

अर्थ :– कई मनुष्य ऐसे हैं जिनके चर्या अर्थात् आचारक्रिया आवृत है, चारित्रमोहका उदय प्रबल है इससे चर्या प्रकट नहीं होती है, इसीसे व्रतसमितिसे रहित हैं और मिथ्या अभिप्रायके कारण शुद्धभावसे अत्यंत भ्रष्ट हैं, वे ऐसे कहते हैं कि–अभी पंचमकाल है, यह काल प्रकट ध्यान–योगका नहीं है ।।७३।।

ગાથા-૭૩ ઉપર પ્રવચન

'**આગે કહતે હૈં કિ કઈ મૂર્ખ ઐસે કહતે હૈં જો અભી પંચમકાલ હૈ...**' આવા પંચમકાળમાં તમે આવી વાતું કરો એ અત્યારે ન હોય. એમ મૂર્ખો અજ્ઞાનીઓ, મૂઢ જીવો એમ કહે છે. આહાહા..! છે ને? '**અભી પંચમકાલ હૈ સો આત્મધ્યાનકા કાલ નહીં હૈ,...**' અત્યારે તો આ વ્રત કરીએ, અપવાસ કરીએ, આવું કરીએ બસ. હવે એ અંદરમાં ધ્યાન કરવા અને આવી મોટી વાતું તમે (કરો). '**ઉસકા નિષેધ કરતે હૈં :–**' આચાર્ય. મૂર્ખ! તારી વાત જૂઠી છે. આહા..! આત્મા તરફનું ધ્યાન ન હોય તો ધર્મ જ નથી એને. પંચમકાળ છે એટલે શું? આત્માનું સમ્યગ્દર્શન અંતરના ધ્યાનમાંથી પ્રગટ થાય છે. '**दुविहं पि मोक्खहेउं झाणे पाउणदि जं मुणी णियमा**' આહાહા..! સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર એ અંતર આત્માના ધ્યાનમાં પ્રાપ્ત થાય છે. એ કાંઈ બાહ્ય પ્રવૃત્તિમાંથી પ્રાપ્ત થતું નથી.

પ્રવચન નં. ૯૦, ગાથા-૭૩ થી ૭૫, ગુરુવાર, ભાદરવા વદ ૨, તા.૧૭-૯-૭૦

૭૩મી ગાથા છે. '**આગે કહતે હૈં કિ કઈ મૂર્ખ ઐસે કહતે હૈં જો અભી પંચમકાલ હૈ સો આત્મધ્યાનકા કાલ નહીં હૈ,...**' એટલે અજ્ઞાની એમ કહે છે કે અત્યારે શુદ્ધભાવ હોય જ નહિ. અશુદ્ધભાવ જ અત્યારે છે, શુદ્ધ નથી. એમ માનનારા મિથ્યાદષ્ટિ છે એમ અહીં સિદ્ધ કરવું છે. ક્યાં ગયા તમારા? આવે છે? સાંભળે તો ખરા.

चरियावरिया वदसमिदिवज्जिया सुद्धभावपब्भट्टा।
केई जंपंति णरा ण हु कालो झाणजोयस्स।।७३।।

આચાર્ય મહારાજ એમ ફરમાવે છે કે જે કોઈ એમ કહે કે અત્યારે આત્માનું ધ્યાન નથી. કેમકે સમકિત હોય એને ખબર પડે કે ધ્યાન છે. કાં ચારિત્ર હોય એને ખબર પડે કે ધ્યાન એટલે આત્મામાં એકાગ્રતા છે. સમજાણું કાંઈ? 'અમરચંદભાઈ'! જેને એ શુદ્ધભાવની ખબર નથી... પાઠમાં એમ છે ને '**सुद्धभावपब्भट्टा**'? વસ્તુ સ્વભાવ ચૈતન્ય છે એનો આશ્રય કરતાં, ધ્યાન કરતાં, એમાં એકાગ્રતા કરતાં શુદ્ધભાવ પ્રગટ થાય છે. એ શુદ્ધભાવ તે ધર્મ છે. જેને એ શુદ્ધભાવની ખબર નથી એ એમ કહે છે કે અત્યારે શુદ્ધભાવ હોય નહિ. અત્યારે તો આ શુભભાવ વ્રત, નિયમ આદિ હોય, બસ. શું કહ્યું? 'જેઠાભાઈ'! ધ્યાન રાખજો. આ બધી ગાથા અહીંથી શરૂ થઈ છે. ૭૦થી. આમાં બહુ માલ છે. સત્યનો ભણકાર વાગે છે.

જેને આ આત્મા આનંદસ્વરૂપ છે એવી જેને શુદ્ધતા ધ્યાનથી પ્રગટી નથી એ જીવ ફક્ત આ વ્રત, તપ અને બહારથી માનીને અમારે શુદ્ધભાવ ન હોય, અત્યારે ધર્મધ્યાન શુદ્ધ નથી. ધર્મધ્યાન છે એમ કહે પણ એ શુભભાવરૂપી ધર્મધ્યાન છે. સમજાણું કાંઈ? નિશ્ચય ધર્મધ્યાન જે શુદ્ધ છે એ સમ્યગ્દર્શનની ખબર નથી. સમ્યક્ ચારિત્રની ખબર નથી કે સમ્યગ્દર્શન અને ચારિત્ર એ શુદ્ધભાવ હોય છે અને શુદ્ધભાવ આત્માની એકાગ્રતાથી અંદરથી શુદ્ધભાવ આવે છે, ધ્યાનથી આવે છે. સમજાય છે કાંઈ?

'**અર્થ :- કઈ મનુષ્ય ઐસે હૈં જિનકે ચર્યા અર્થાત્ આચારક્રિયા આવૃત્ત હૈ, ચારિત્રમોહકા ઉદય પ્રબલ હૈ ઈસસે ચર્યા પ્રકટ નહીં હોતી હૈ,...**' ચારિત્ર પ્રગટ નથી જેને. જો ચારિત્ર પ્રગટ હોય તો એને ખબર પડે કે આત્માનું ધ્યાન હોય એને ચારિત્ર હોય. આત્માનું ધ્યાન હોય એને સમકિત હોય. પંડિતજી! જરી વાત રહસ્યમય વાત છે. મોક્ષનો અધિકાર છે ને? તો મોક્ષનું કારણ,.. એ આત્માના અંતર સ્વદ્રવ્યને આશ્રયે પ્રગટ થાય છે. સમજાય છે કાંઈ? ૭૩-૭૩. શેઠ! શું છે? ચર્યા-ચર્યા શુદ્ધ છે ને? આચાર એટલે ચારિત્ર. ચારિત્રનું જેને આવરણ છે. '**चरियावरिया**' પહેલો શબ્દ પડ્યો છે ને? '**चरियावरिया**' ચારિત્રને જેને આવરણ છે. એટલે કે જેને ચારિત્ર પ્રગટ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ?

'**ઈસીસે વ્રતસમિતિસે રહિત હૈં...**' એને વ્રત-સમિતિ છે નહિ. કારણ કે ચારિત્ર નથી એટલે વ્રત સમિતિ વ્યવહાર જોઈએ એ પણ છે નહિ. એ એમ કહે છે કે વળી મિથ્યા અભિપ્રાયથી '**મિથ્યા અભિપ્રાયકે કારણ શુદ્ધભાવસે અત્યંત ભ્રષ્ટ હૈં,...**' આહાહા..!

ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિ આનંદનું ધામ, એની જેને એકાગ્રતા હોય એને શુદ્ધતા પ્રગટ થાય. સમજાણું કાંઈ? આ બહારના પંચમહાવ્રત આદિ તો વિકલ્પ છે, એ તો અશુદ્ધ છે. થોડો સૂક્ષ્મ વિષય છે.

કહે છે, '**મિથ્યા અભિપ્રાયકે કારણ શુદ્ધભાવસે અત્યંત ભ્રષ્ટ હૈં,...**' જેની શ્રદ્ધામાં જ વિપરીતતા છે કે અત્યારે આત્માના શુદ્ધભાવમાં એકાગ્ર થઈ શકે નહિ. અત્યારે તો આપણે આ પંચમહાવ્રત નિયમ આદિ શુભભાવ છે એ કરીએ. એમાં ધર્મ છે. એમ સમકિતથી રહિત મિથ્યાદષ્ટિ ધ્યાન શું ચીજ છે અને શુદ્ધભાવ કેમ પ્રગટ થાય છે એની એને ખબર નથી. 'શોભાલાલજી'! બહુ ઝીણી વાત છે.

મુમુક્ષુ :- ઉદય હોય તો થઈ જાય?

ઉત્તર :- ઉદય પણ એ.. આહા..! એનો અર્થ કે પુરુષાર્થ કર્યો નથી એમ કહે છે. ચારિત્રનો દ્રવ્યમાં એકાગ્ર થવાનો પુરુષાર્થ કર્યો નથી. એથી એને ચારિત્રમોહના ઉદયનું આવરણ છે એમ કહે છે. ફરીને. આ વિષય ઘણો.. વર્તમાનમાં મોટી ગડબડ દશા છે. સમજાણું કાંઈ?

૭૦મી ગાથાથી આ વાત ઉપાડી છે. '**अप्पा झायंताणं**' ત્યાં આવ્યું હતું ને? '**अप्पा झायंताणं**' ધ્યાન એટલે ભાઈ! સમ્યગ્દર્શન પણ આત્મા ચૈતન્ય વસ્તુ છે ધ્રુવ, એનું ધ્યાન એટલે અંતરમાં એકાગ્ર થવાથી સમકિત થાય છે. અને એ સમકિત તે શુદ્ધભાવ છે. એ શુદ્ધભાવની જેને ખબર નથી એ એમ કહે છે કે અત્યારે ધ્યાન હોઈ શકે નહિ. અત્યારે તો આ વ્રત ને નિયમ ને ક્રિયા કરીએ એમાંથી આગળ વધતા કલ્યાણ થઈ જશે. એમ મિથ્યાદષ્ટિ જીવ .. એમ કહે છે કે એ લાખ વાત તમે કહો પણ અંતર આત્માના આશ્રયથી શુદ્ધતા થાય એ અત્યારે નથી.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- બતાવે છે. તમારે બતાવે છે. 'પ્રકાશદાસજી'! એ વાત એવી છે, ભાઈ! બહુ સૂક્ષ્મ છે.

આત્મા ચિદાનંદ સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ શુદ્ધનો પિંડ છે. એનું અંતર ધ્યાન કરે ત્યારે અંતર એકાગ્ર થાય અને ધ્યેય પકડે ત્યારે ધ્યાન થાય. ધ્યાન થાય ત્યારે શુદ્ધતા પ્રગટે. એ શુદ્ધતાનું જેને ભાન નથી, ધર્મ જેને પ્રગટ્યો નથી, ચારિત્ર જેને છે નહિ, મિથ્યા અભિપ્રાય છે એ કહે છે અત્યારે શુદ્ધતા હોય નહિ એટલે કે અત્યારે ધ્યાન હોય નહિ એટલે કે આત્માનું સ્વદ્રવ્ય આશ્રયપણું અત્યારે પ્રગટ થઈ શકે નહિ.

મુમુક્ષુ :- કારણ?

ઉત્તર :- કારણ (કે) અત્યારે પંચમકાળ છે માટે. એ જ અજ્ઞાનીની દલીલ છે. એની સામે અહીં 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

કહે છે કે જેને ચારિત્રનું આવરણ છે એટલે કે ચારિત્ર પ્રગટ્યું નથી એમ અને વ્રત સમિતિથી રહિત છે અને શુદ્ધભાવથી ભ્રષ્ટ છે. એટલે આત્મા આનંદનું ધામ શુદ્ધ ચૈતન્ય વસ્તુ એની અંતરની એકાગ્રતાનું ધ્યાન જે સમકિતનું કારણ, જે ચારિત્રનું કારણ એ તો છે

નહિ. 'અમરચંદભાઈ'! સમજાય છે કાંઈ? એ '**મિથ્યા અભિપ્રાયકે કારણ શુદ્ધભાવસે અત્યંત ભ્રષ્ટ હૈં,...**' જુઓ! આ મિથ્યા અભિપ્રાયથી શુદ્ધભાવથી ભ્રષ્ટ છે, આવરણને લઈને નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? તમે વાતું મોટી કરો કે આત્માનું ધ્યાન થાય, આત્મામાં શુદ્ધતા પ્રગટે એ અત્યારે ન હોય. અત્યારે તો શુભભાવ (હોય), બસ. સમજાણું કાંઈ? એ શુભભાવ એ અમારું ચારિત્ર, શુભભાવ એ અમારું આચરણ, શુભભાવ એ અમારું તપ, શુભભાવ એ અમારું ધર્મધ્યાન.

મુમુક્ષુ :– એટલે કર્મધ્યાન.

ઉત્તર :– કર્મધ્યાન છે. રાગ છે એ તો. એ શુદ્ધભાવથી ભ્રષ્ટ કહ્યા એને.

ભગવાનઆત્મા ચૈતન્ય શુદ્ધસ્વરૂપ જ્ઞાયક આનંદ, એનો આશ્રય કરીને જે શુદ્ધતા પ્રગટે એની તો એને ખબર નથી. કે દ્રવ્યને આશ્રયે શુદ્ધતા પ્રગટે અને એ શુદ્ધતા પ્રગટે તે ધર્મધ્યાન કહેવાય. એ શુભભાવ ધર્મધ્યાન છે નહિ. ભારે વાત, ભાઈ! સમજાણું કાંઈ? '**મિથ્યા અભિપ્રાયકે કારણ શુદ્ધભાવસે અત્યંત ભ્રષ્ટ હૈં, વે ઐસે કહતે હૈં કિ–અભી પંચમકાલ હૈ, યહ કાલ પ્રકટ ધ્યાન–યોગકા નહીં હૈ.**' અત્યારે આત્માની શુદ્ધતા પ્રગટે અને આ નિશ્ચય સમકિત પ્રગટે (એ અત્યારે હોય નહિ). આ સમકિત હોય અમારે. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા, નવ તત્ત્વની શ્રદ્ધા એ અમારું સમકિત. અત્યારે આત્મામાં શુદ્ધતા પ્રગટે અને દ્રવ્યનું ધ્યાન થાય એ પ્રગટે એ અમને તો બેસતું નથી. એય..! 'પોપટભાઈ'! આહાહા..!

મુમુક્ષુ :– એવું ચાલે છે?

ઉત્તર :– છે જ નેં. એના માટે તો આ લખાણ કર્યું છે ભગવાન 'કુંદાકુંદાચાર્યે'. સમજાણું કાંઈ? એય..! શેઠ! 'નેમિદાસ શેઠ'! શું આ કહે છે?

મુમુક્ષુ :– શુભમાંથી ચાલ્યો જશે.

ઉત્તર :– ચાલ્યો જશે. એ ઠીક કહે છે. શુભ પણ કે દિ' કહેવાય? આ શુદ્ધને જ શુભ ભગવાન કહે છે. પુણ્ય-પાપને અધિકાર 'સમયસાર'માં શુદ્ધભાવ એ જ શુભ છે. શુભ-અશુભભાવ તો બેય અશુદ્ધ છે. શું છે હવે? 'ભગવાનજીભાઈ'! વાતું બાપા! આ તો એવી વાત છે..

મુમુક્ષુ :– શુભ-અશુભ...

ઉત્તર :– એ અશુદ્ધ છે ને. પુણ્ય-પાપ અધિકારમાં છે. મોક્ષમાર્ગને શુભ કહ્યો છે. શુભ. અને પુણ્ય-પાપ બેયને અશુદ્ધ (કહ્યા છે). આ શુદ્ધ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! એ અહીં કહે છે. એમ જે માનતા નથી, જેને એ ખબર નથી કે શુદ્ધતા અંતર દ્રવ્યસ્વરૂપ ચિદાનંદ છે એની અંતર એકાગ્રતા થતાં શુદ્ધતા પ્રગટે અને તે સમકિત અને તે ચારિત્ર છે. આહાહા..! ખબર નથી કાંઈ? શું? એટલે કહે ના, શુદ્ધતા એવું ન હોય. એ શુભભાવમાં જ કાંઈ સંવર અને નિર્જરાનો અંશ હોય. અશુભ ટળ્યું એટલી સંવર-નિર્જરા. રાગ રહ્યો એટલો થોડો આસ્રવ. અમારે તો શુભભાવમાં બે ભાગ પડે.

મુમુક્ષુ :– ...માર્ગ હી ખોટા...

ઉત્તર :– એને બનાવ્યો છે લોકોએ, માન્યો છે. એમ છે નહિ. એ માટે તો આ

ગાથાઓ લીધી. ૭૦થી હજી આગળ ચાલશે. સમજાણું? ૭૭ સુધી ચાલશે. આહાહા..! શાંતિથી સમજવા જેવી ચીજ છે ભાઈ આ. આ કાંઈ વાદવિવાદથી પાર પડે એવી ચીજ નથી.

કહે છે કે આ મિથ્યા અભિપ્રાયવાળા એમ કહે છે કે શુદ્ધભાવથી અત્યંત ભ્રષ્ટ છે. અત્યંત ભ્રષ્ટ છે. ચારિત્ર તો નથી પણ મિથ્યાદર્શનમાં શુદ્ધભાવનો અંશ પણ નથી. અત્યંત ભ્રષ્ટ છે. આહાહા..! સમકિતમાં શુદ્ધતા પ્રગટે છે. અને ચારિત્રમાં ઉગ્ર શુદ્ધતા પ્રગટે છે. શુદ્ધતા એ આનંદનું ધામ આનંદદશા છે. એ વીતરાગ પરિણતિ છે, એ ધર્મ છે. અને એ ધર્મધ્યાન એટલે આત્મામાં એકાગ્ર થવાથી પ્રગટે છે. એમ સિદ્ધ કરવું છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'અભી પંચમકાલ હૈ, યહ કાલ પ્રકટ ધ્યાન-યોગકા નહીં હૈ.' પ્રગટ ધ્યાન યોગ્ય નથી. અત્યારે પ્રગટ ધ્યાન થાય અંદર આત્માનું, શુદ્ધ ચૈતન્યનું ધ્યાન થાય અને એ નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન પ્રગટે એ અત્યારે નહિ. એમ અજ્ઞાની (માને છે). માથે તો મૂર્ખ કહ્યા હતા. મૂળ વાંધા જ આખા (અત્યારે આ ચાલે છે). દ્રવ્ય સ્વભાવ ચૈતન્ય ભગવાન, પરિપૂર્ણ પરમાત્મસ્વરૂપ, એની અંતર એકાગ્રતા થયા વિના ધર્મની દશા સમકિતની પ્રગટે નહિ. 'પ્રકાશદાસજી'! સમજાય છે કાંઈ? એથી એમ કહે કે અમે તો આ શુભભાવની ક્રિયા કરીએ, એ અમારું ચારિત્ર અને એ અમારું સમકિત. એ ધર્મધ્યાન અમારું. એમ કહે છે અત્યારે. એ ધર્મધ્યાન. એ ધર્મધ્યાન નહિ. આહાહા..! ધર્મ તો આત્માનો પવિત્ર વીતરાગ સ્વભાવ ત્રિકાળ, એનું ધ્યાન, એમાં એકાગ્રતા. એ વિકલ્પ રાગરહિત, એવી વીતરાગી પર્યાય, એ ધર્મધ્યાન. એ શુદ્ધતા એ શુદ્ધ દ્રવ્યને આશ્રયે પ્રગટ થાય છે. પણ એ વાત બેસતી નથી એટલે અત્યારે નથી જાવ શુદ્ધતા. સમજાણું કાંઈ? આઠમે ગુણસ્થાને શુદ્ધતા પ્રગટે એમ કહે છે અત્યારે. એ માટે આ બધું લીધું. એ વખતે પણ એવા હશે. હેં! આહાહા..!

'પ્રકટ ધ્યાન-યોગકા નહિ હૈ.' ભલે ભાવના કરીએ આપણે વિકલ્પથી. સમજાય છે કાંઈ? પણ સમકિતની નિર્વિકલ્પદશા પ્રગટે એવું નિશ્ચય સમકિત એવું આ ધ્યાન-બ્યાન અત્યારે હોય નહિ. એય..! 'જયકુમારજી'! સમજાણું કાંઈ? એમ માનનારા મૂર્ખ મિથ્યાદષ્ટિ છે એમ કહે છે. આહાહા..! ભારે વાતું! એવી શૈલીએ વાત મૂકી છે.

મુમુક્ષુ :- મુનિને તો હોય આ.

ઉત્તર :- પણ મુનિ હોય એને ને? ચારિત્ર પ્રગટ્યું હોય એને ને? તો એને ખબર પડે કે ચારિત્ર અને સમકિત શુદ્ધ છે. અને શુદ્ધતા આત્માના આશ્રયે પ્રગટે એ ધર્મધ્યાન છે. પણ છે નહિ એટલે પછી અત્યારે શુદ્ધતા ન હોય. અત્યારે શુદ્ધતા ધ્યાનની પ્રગટ દશા કાળ છે નહિ. ચોથે આરે ધ્યાન પ્રગટે. આઠમે ગુણસ્થાને જાય તો શુદ્ધતા પ્રગટે. અત્યારે શુભ જ આઠમા સુધી હોય. એમ કહે છે. કહે છે ને આ છાપામાં. સમજાણું કાંઈ?

वे प्राणी कैसे हैं वह आगे कहते हैं :-

ગાથા-૭૪

सम्मत्तणाणरहिओ अभव्वजीवो हु मोक्खपरिमुक्को।
संसारसुहे सुरदो ण हु कालो भणइ झाणस्स।।७४।।
सम्यक्त्वज्ञानरहितः अभव्यजीवः स्फुटं मोक्षपरिमुक्तः।
संसारसुखे सुरतः न स्फुटं कालः भणति ध्यानस्य।।७४।।
સમ્યક્ત્વજ્ઞાનવિહીન, શિવપરિમુક્ત જીવ અભવ્ય જે,
તે સુરત ભવસુખમાં કહે-'નહિ ધ્યાનનો આ કાલ છે'. ૭૪.

अर्थ :- पूर्वोक्त ध्यानका अभाव कहनेवाला जीव सम्यक्त्व और ज्ञानसे रहित है, अभव्य है, इसीसे मोक्ष रहित है और संसारके इन्द्रिय-सुखोंको भले जानकर उनमें रत है, आसक्त है, इसलिये कहते हैं कि अभी ध्यानका काल नहीं है।

भावार्थ :- जिसको इन्द्रियोंके सुख ही प्रिय लगते हैं और जीवाजीव पदार्थके श्रद्धान-ज्ञानसे रहित है, वह इस प्रकार कहता है कि अभी ध्यानका काल नहीं है। इससे ज्ञात होता है कि इस प्रकार कहनेवाला अभव्य है इसको मोक्ष नहीं होगा।।७४।।

ગાથા-૭૪ ઉપર પ્રવચન

'**वे प्राणी कैसे हैं वह आगे कहते हैं :-**' હવે ત્યાં સુધી તો એટલી વાત સાધારણ કરી હતી. આચાર્ય તો હવે અભવીની ઉપમા દઈ દેશે. જે કોઈ અત્યારે શુદ્ધતા નથી અને શુદ્ધતા પ્રગટ થઈ શકે જ નહિ એમ માનનારા અભવિ જેવા છે એમ આચાર્ય અહીં કહે છે. કેમકે અભવિને કોઈ દિ' શુદ્ધતા પ્રગટ થતી નથી. એને બહુ તો શુભભાવ (થાય). એવો શુભભાવ કે નવમી ગ્રૈવેયકે જાય. શુદ્ધતાનો અંશ પણ ન હોય એને. એથી શુદ્ધતા એવું જે ધર્મધ્યાન અત્યારે નથી, ન થઈ શકે, એ બનવાયોગ્ય નથી એમ જે માને છે એ અભવિ જેવા છે.

'કુંદકુંદાચાર્ય' ઘણીવાર તો અભવિની ઉપમા આપી દે છે. ભલે એ વર્તમાન ભવિ હોય પણ એ અભવિ જેવો છે. શુદ્ધતા નથી અત્યારે? તો ધર્મ નથી. ધર્મ નથી તો મોક્ષનો માર્ગ નથી. આહાહા..! આ વાંચ્યું નહિ હોય કોઈ દિ' શેઠે. પઢ્યું હશે? પુસ્તક હશે. છે ઘરે. નવરાશ ક્યાં છે? છે ઘરે પુસ્તક? છે કે નહિ? તમે શેઠિયા છો કે નહિ? 'રામજીભાઈ' કહે છે નહિ. પણ તમે હિન્દુસ્તાની છો કે નહિ? કરો ને. પરબારુ કહી દઈએ તો ઠીક ને કે 'રામજીભાઈ'ને કહેતા હતા. એય..! 'ભગવાનજીભાઈ'! આહાહા..! આચાર્યે તો પણ વાત કઈ રીતે કરી નાખી છે, જુઓને! આહાહા..!

હા પાડ તો તને (શુદ્ધતા પ્રગટશે). ના પાડનારને તો શુદ્ધતા પ્રગટશે જ નહિ બિલકુલ

હવે. થઈ રહ્યું. શુદ્ધતા તો પ્રગટશે જ નહિ તને હવે. શુદ્ધતા પ્રગટશે નહિ તો મિથ્યાદષ્ટિ અશુદ્ધતામાં રહીશ. સમજાણું કાંઈ? '**वे प्राणी कैसे हैं वह आगे कहते हैं :-**' ओलामां तो હજી '**चरियावरिया वदसमिदिवज्जिय**' ભ્રષ્ટ કહીને શુદ્ધભાવથી ભ્રષ્ટ કહ્યું હતું. અહીં તો કહે છે...

सम्मत्तणाणरहिओ अभव्वजीवो हु मोक्खपरिमुक्को।

संसारसुहे सुरदो ण हु कालो भणइ झाणस्स।।७४।।

'**અર્થ :- પૂર્વોક્ત ધ્યાનકા અભાવ કહનેવાલા જીવ...**' કેવો છે? '**સમ્યક્ત્વ ઔર જ્ઞાનસે રહિત હૈ, અભવ્ય હૈ,...**' 'અમરચંદભાઈ'! તારે શુદ્ધતા પ્રગટ કરવી જ નથી. શુદ્ધતા પ્રગટ થઈ શકે એ તારી માન્યતા જ નથી. શુદ્ધતા અભવિને કોઈ દિ' પ્રગટ થતી નથી. અભવિ જેવો છો તું. આહાહા..! જેવો પણ કહ્યું નથી, હોં! અભવિ જેવો. આહાહા..! 'દેવીલાલજી'! શું કહે છે આ જુઓ! ઓહોહો..! અત્યારે શુદ્ધતા ન હોય. અત્યારે શુભભાવની જ પર્યાપ્ત દશા હોય. છઠ્ઠા ગુણસ્થાન સુધી શુભભાવ હોય. પછી શુદ્ધતા વળી આઠમે હોય. વળી એમ કહે છે. વળી કોઈ સાતમું અને આઠમું કહે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...સાતમે...

ઉત્તર :- સાતમે કોઈક ઠેકાણે ના પાડે છે. કોઈ ઠેકાણે વળી .. એમ નાખે છે. એક અને બે પ્રકાર આવે છે. લખાણમાં એવું આવે છે ખરું જરી. પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત આવે છે ને? 'જયસેનાચાર્ય'ની ટીકામાં. શુભભાવવાળો પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત. એ તો પ્રમત્ત.. અહીં પાછો આવે છે એવા જીવની વાત લીધી છે ત્યાં. પ્રમત્ત-અપ્રમત્ત થઈને આગળ વધી જાય એ વાત નથી ત્યાં લીધી. શુભભાવમાં ક્યાંથી એ હોય? એમ. પ્રમત્તથી આમાં આવે. શુભ ત્યાં સુધી હોય એમ કીધું. 'જયસેનાચાર્ય'ની ટીકામાં. અરે..! ભગવાન! આહાહા..! શાસ્ત્રના અર્થ કરવા માટે જેની સીધાઈ નથી.

અહીં તો ભગવાન આચાર્ય 'કુંદકુંદાચાર્ય' દયા કરીને, કરુણા કરીને કહે છે, હોં! અરે..! ભગવાન! તું છો કે નહિ? અને તું તો શુદ્ધ છો પ્રભુ. આનંદ... આનંદ... આનંદનું સ્વરૂપ તારું છે. એની દૃષ્ટિ થતાં, સ્વરૂપમાં એકાગ્ર થતાં ધ્યાન થાય ત્યારે તેને શુદ્ધતા પ્રગટે. ત્યારે તું કહે છે કે અત્યારે ધ્યાન હોય નહિ, શુદ્ધતા પ્રગટે નહિ, ભાઈ! શું કરવું છે તારે? અત્યારથી આવો નકાર કરીને તારે દ્રવ્ય સ્વભાવ તરફ ઢળવું નથી, વળવું નથી અને શુભભાવમાં રોકાવું છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એય..! 'વજુભાઈ'! આવો અધિકાર આવ્યો છે. સરસ આવ્યો છે, લ્યો! બપોરે અધિકાર સારો આવે છે. ટાઢો પહોર થયો છે ને? ટાઢી મોસમ થઈને. સારી થઈ લ્યો અમારે કહે છે. ટાઢી મોસમમાં બધું ઝીણું-ઝીણું ફંટાય. આહાહા..! ભાઈ! તને ખબર નથી, બાપુ! આત્મા પવિત્રનું ધામ એ પવિત્રતાની સન્મુખ (થવાથી) જે ધ્યાનથી શુદ્ધતા પ્રગટે. આવ્યું છે ને ત્યાં? ૪૭ ગાથા, 'દ્રવ્યસંગ્રહ'.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- એ બધા અભવિ આવા હોય એમ કહે છે. જે શુદ્ધતાને ન માને એને અહીંયાં અભવિ ઠરાવ્યા છે.

મુમુક્ષુ :- કોઈ કોઈ માનતા હોય..

ઉત્તર :- ના ના કોઈ માને નહિ. અભવિ કોઈ માને નહિ. અહીં તો બીજી વાત છે. અભવિ એટલે શુદ્ધતા પ્રગટ કરવાને લાયક નથી. તો એમ કહે કે અત્યારે શુદ્ધતા હોય નહિ, શુભ જ હોય. ધર્મધ્યાન આત્માને આશ્રયે શુદ્ધ.. શુદ્ધ.. શુદ્ધ.. કહો છો એ ન હોય. તો એ બધા અભવિ જેવા છે. એટલે કે આત્માની શુદ્ધતા પામવાને લાયક નથી. બસ, એટલી વાત. શૈલી છે ઈ. એકદમ નકાર. માળા! અભવિને કોઈ દિ' શુદ્ધતા પ્રગટતી નથી. તું કહે છે કે અત્યારે શુદ્ધતા ન હોય, આ કાળે શુદ્ધતા ન પ્રગટે. અભવિ જેવો છો? ના કેમ પાડે છો? અભવિ છો. જેવો પણ નહિ. ભાષા એ છે. 'પ્રવચનસાર'માં પણ એમ છે. જે કોઈ સુખ કેવળીને પોતાનું સુખ છે એને ન માને તે અભવિ છે. અભવિ છે. અહીં એ કીધું. અહીં એ કહે છે. જુઓ!

'**संसारसुहे सुरदो**' કહેવું છે તો ઈ મૂળ. જેને પુણ્ય પરિણામમાં સુખબુદ્ધિ છે, વિષયબુદ્ધિ છે, ઈષ્ટ વિષય છે. '**संसारसुहे सुरदो**' ત્રીજું પદ છે. એ રાગના પરિણામ છે એ સંસારનું સુખ છે એમાં. એમાં રત છે. એને રાગમાં રત છે, એને રાગરહિત આત્માના શુદ્ધતાની ખબર નથી માટે ના પાડે છે કે અત્યારે શુદ્ધતા હોય નહિ. સંસારસુખમાં લીન છો. રાગના, પુણ્યના સુખમાં લીન છો. તને આત્માના સુખની ખબર નથી એમ કહે છે. આહાહા..! ભારે વાત!

મુમુક્ષુ :- આચાર્ય કહે છે?

ઉત્તર :- આ શું કહે છે? અત્યારે કહે છે ને? આમાંથી આમાં ઉતરે પાછું. અત્યારે કહે છે. છાપામાં આવે છે. અત્યારે શુભભાવ હોય છઠ્ઠા ગુણસ્થાન સુધી. શુદ્ધ ન હોય. શુદ્ધ તો આગળ હોય. એની માંડી છે આ. એનું કારણ છે. પહેલું કહી ગયા ને જેને ચારિત્ર નથી એટલે ચારિત્ર જો હોય તો તો એને ખબર પડે કે આ શુદ્ધતા ધ્યાનથી પ્રગટે છે. દ્રવ્યના ધ્યાનથી પ્રગટે છે. ચારિત્ર નથી. ચારિત્રને આવરણ છે એટલે ચારિત્રનો પુરુષાર્થ નથી. ચારિત્રનો નથી એટલે વ્રત, સમિતિ, વ્યવહાર એ પણ એને છે નહિ. નિશ્ચય નથી તો વ્યવહાર પણ નથી. એ શુદ્ધભાવથી ભ્રષ્ટ છે. એમ કહ્યું ને? '**सुद्धभावपब्भट्ठा**' બહુ આ તો માર્મિક શબ્દો છે બધા. આમાં શુભથી ભ્રષ્ટ છે. શુદ્ધથી ભ્રષ્ટ છે. કારણ કે શુદ્ધથી ભ્રષ્ટ છે એટલે શુભ પણ નથી એને ખરેખર તો. વ્યવહાર એવો નથી. એકલો વ્યવહાર પાંચ મહાવ્રતાદિની ક્રિયા કરે અને માને કે આ મારું આ ધર્મધ્યાન, આ ધર્મધ્યાન છે. કારણ કે ધર્મધ્યાન તો શુદ્ધતા સ્વભાવને આશ્રયે પ્રગટે એ ધર્મધ્યાન છે. 'વજુભાઈ'! ભારે! આવો અધિકાર બહુ સરસ છે.

વસ્તુ સ્થિતિ એમ છે ત્યાં એમાં પ્રશ્ન શું? ન્યાય-લોજિકથી સમજે તો એને આત્મા આનંદનો નાથ છે, સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ છે એ સચ્ચિદાનંદની શુદ્ધતા અંતર એકાગ્ર ધ્યાન કરે તો પ્રગટ થાય છે. એને ધર્મધ્યાન કહે છે. એ ધર્મધ્યાન ન માને એ શુદ્ધતા અત્યારે મને પ્રગટશે નહિ, અત્યારે નહિ પછી ત્રિકાળ નહિ એનો અર્થ એ થયો છે. અભવી જેવો છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ભારે કામ.

મુમુક્ષુ :- પ્રત્યક્ષ સિદ્ધ થઈ ગયું.

ઉત્તર :- સિદ્ધ થઈ ગયું. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ખાલી પાંચ મહાવ્રત હોય.

ઉત્તર :- ખાલી પાંચ મહાવ્રત હોય જ નહિ. અહીં નિશ્ચય વિના મહાવ્રતના વિકલ્પ શુભ હોય નહિ એ માટે સિદ્ધ કર્યું છે. એકલા (પંચમહાવ્રત) એ તો વ્યવહારાભાસ છે. શું કહ્યું? આહાહા..!

મોક્ષપ્રાભૃત અધિકાર છે આ. મોક્ષનું કારણ ભગવાનઆત્મા પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ, એનો આશ્રય કરીને નિર્મળતા પ્રગટ થાય એ મોક્ષનું કારણ છે. અને તું શુભની ક્રિયાકાંડમાં અત્યારે છે ધર્મધ્યાન એનું નામ છે અને એમાં-શુભભાવમાં શુદ્ધતાનો અંશ છે એમ માને છે. ક્યાં ખબર છે કાંઈ? સાંભળનારને જય નારાયણ. દસ બોઘા, દસ બોઘલી, દસ બોઘાના બચ્ચા, માથે ગુરુ કહે ગપ્પા, ઓલો કહે સચ્ચા. ભાન ન મળે. એય..! શેઠ! અહીંયાં કાંઈ માખણ-બાખણ નથી. ઓલા કહે કે એય..! જય મહારાજ, જય મહારાજ. શું છે જય મહારાજ? ભાન છે તને કાંઈ? અહીં ધર્મમાં જય જય કરવું,બાપા! આ કાંઈ શેઠિયાને રાજી નથી કરવા. એય..! 'રાજમલજી'! ભારે ગાથાઓ આવી છે, હોં!

મુમુક્ષુ :- પાઠમાં જેવું કથન કરે તેવું..

ઉત્તર :- ભાન ન મળે ત્યારે તમે હા હા કરો ને અંદરથી? ઓલો કેમ હા હા કરે? એમ કોઈ કહી દે તમારા બાપને મારા બાપે દસ લાખ આપ્યા છે. લાવો. હા પાડી દ્યો? એ પૈસાનું કામ આવ્યું છે. આ તો અંદર લક્ષ્મીની વાત છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! હા પાડી દે લ્યો. તારા બાપને મારા બાપે કરોડ રૂપિયા આપ્યા છે ઓલા ભવમાં. લાવ. હા પાડી દેતો હશે?

મુમુક્ષુ :- એ તો જ્યા એની પાસે.

ઉત્તર :- જા એની પાસે. મરી જા એમ એનો અર્થ. એમ કે તું જા એની પાસે. એટલે મરીને જા એની પાસે. ત્યાં તો એવો જવાબ આપે એને. સાચી વાત છે ભાઈ કહે એ. જા એની પાસે. એમ કહે છે અત્યારે. ત્યારે માણસ કહે જા એની પાસે. એટલે શું? મરી જા અને ત્યાં જા એની પાસે. અમારે શું છે? આહાહા..!

જુઓ! વાત તો જુઓ! '**પૂર્વોક્ત ધ્યાનકા અભાવ કહનેવાલા...**' અર્થાત્ ભગવાન શુદ્ધ ચૈતન્યપ્રભુ, એની અંતરની શુદ્ધતા, ધર્મધ્યાનરૂપી ભાવ અત્યારે નથી એમ કહેવાવાળા '**સમ્યક્ત્વ ઔર જ્ઞાનસે રહિત હૈ,...**' એને સમકિત પણ નથી અને જ્ઞાન સાચું નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? '**અભવ્ય હૈ, ઈસીસે મોક્ષ રહિત હૈ...**' મોક્ષનો માર્ગ શુદ્ધ છે એમ કહે છે. અને એ શુદ્ધતા ધર્મધ્યાનથી પ્રગટે છે. ધર્મ એટલે આત્માના સ્વભાવનું ધ્યાન કરવાથી શુદ્ધતા પ્રગટે છે. એ રાગની ક્રિયા અને પુણ્યની ક્રિયાના ધ્યાન કરવાથી પ્રગટતું નથી. આહાહા..! ગજબ વાત છે. કઈ શૈલીએ મૂકે છે. થોડા શબ્દોમાં ઠેઠ મૂળ વાતને અડાડી દે છે. ભાઈ! તને ખબર નથી. શુદ્ધતા તે મોક્ષનો માર્ગ છે. શુદ્ધ ઉપયોગ અને શુદ્ધતાની પરિણતિ તે મોક્ષનો માર્ગ છે. અને શુદ્ધ પરિણતિ અને શુદ્ધ ઉપયોગ એ અંતર ધ્યાનમાં દ્રવ્યને આશ્રયે પ્રગટ થાય છે. અને તું બહાર લક્ષમાં ક્રિયાકાંડમાં રહે અને એનાથી તને એમ લાગે કે અત્યારે

શુદ્ધતા ન હોય, અત્યારે ધર્મધ્યાન આવું શુદ્ધતાનું ન હોય, શુભભાવનું ધર્મધ્યાન હોય (તો તું) અભવિ છો. સમજાણું કાંઈ? 'ભીખાભાઈ'! અહીં તો એવી વાત છે, ભાઈ! આહાહા..!

'और संसारके ईन्द्रिय-सुखोंको भले जानकर उनमें रत है,...' લ્યો! છે? શુભભાવમાં એને પ્રેમ છે. ઈ સુખ સંસારસુખ છે. એને લઈને શુદ્ધતાનો તું નિષેધ કરે છો. શુદ્ધતા અત્યારે હોય નહિ. પંચમકાળમાં? આ અત્યારે શુદ્ધતા? એમ કહેનારા **'ईन्द्रिय-सुखोंको भले जानकर...'** શું કહે છે? કે રાગમાં ભલાપણું જાણીને રોકાઈ ગયેલો છો. જો આત્માને ભલો જાણીને આવ તો રાગમાં ભલાપણું તને બેસે નહિ. તો તો શુદ્ધતા તે ભલી છે એમ બેસે. આહાહા..! 'પ્રકાશદાસજી'! સમજાય છે કે નહિ? આહાહા..!

કહે છે કે ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય આનંદ અને જ્ઞાનનું ધામ, એમાં દૃષ્ટિ દેવાથી એ દૃષ્ટિ પોતે શુદ્ધતા પ્રગટ કરે છે. એવી શુદ્ધતાને જ અહીંયાં ધર્મધ્યાન કહ્યું છે. એવી શુદ્ધતા નથી એમ કહે, એવો ધર્મધ્યાનનો ભાવ અત્યારે ન હોય એ મિથ્યાદૃષ્ટિ સમકિતથી અને જ્ઞાનથી રહિત છે અને એને ઈન્દ્રિયના સુખમાં પ્રીતિ છે. અતીન્દ્રિય સુખ પ્રગટ ન થાય એમ શુદ્ધતા એટલે અતીન્દ્રિય સુખ. આહાહા..! શું વાત નાખે છે! ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય આનંદમૂર્તિ પ્રભુ, એનો આશ્રય કરતા અતીન્દ્રિય આનંદ પ્રગટે એ શુદ્ધતા. એની ના પાડે એને ઈન્દ્રિયના સુખમાં બુદ્ધિ છે. આહાહા..! ભલે ઈન્દ્રિયના વિષયો છોડી દીધા હોય, મુનિ થયો હોય, પણ અંદરમાં શુદ્ધતા અત્યારે ન હોય, ધર્મધ્યાન ન હોય એટલે અતીન્દ્રિય સુખ પ્રગટે નહિ, દ્રવ્યમાં અતીન્દ્રિય આનંદ છે એ અતીન્દ્રિય આનંદ અત્યારે ન હોય, એટલે શુદ્ધતા ન હોય એવો જેને ભાવ છે એને શુભભાવમાં ઈન્દ્રિયસુખમાં એ શુભભાવમાં સુખ માનીને બેઠો છે. તેથી ત્યાંથી નીકળતો ખસતો નથી. બહુ સારી ગાથાઓ છે આ.

મુમુક્ષુ :- મુનિ થયા તો શું રહ્યું?

ઉત્તર :- મુનિ કોને કહેવા? મુનિ થઈ ગયા બાયડી, છોકરા છોડ્યા, કપડા છોડ્યા તો મુનિ થઈ ગયા? કપડા તો આ કૂતરા અને કાગડા પણ નથી પહેરતા.

મુમુક્ષુ :- ગુરુદેવ ભાવપાહુડમાં ૭૦ ગાથામાં લખ્યું છે.

ઉત્તર :- એ તો આગળ લીધું છે. શીલપાહુડમાં લીધું છે. આગળ લિંગપાહુડમાં ઘણું લીધું છે. લિંગપાહુડમાં તો નટ સમાન છે. નટ-નટ.

મુમુક્ષુ :- સ્વાંગ લીધો.

ઉત્તર :- સ્વાંગ લીધો. એ લિંગપાહુડમાં બહુ આવશે. થોડું ભાવપાહુડમાં તો કર્યું છે પણ ઓલામાં તો બહુ કર્યું છે. લિંગપાહુડમાં નટ સમાન છો (એમ કહ્યું છે). આત્મા જ્ઞાનાનંદ ચૈતન્યની તો તને ખબર નથી. શુદ્ધતા શું ધર્મ છે એ તો ધર્મની ખબર નથી. અને આ એકલા વિકલ્પ અને ભેખ લઈને બેઠો, નટ સમાન છો. એમ કહે છે. ભાઈ! અહીં વાત આવે તો તો સત્ય આવે.

જુઓને! અહીં શું કહે છે? આહાહા..! શું કહ્યું? क्या कहा? એટલા શબ્દમાં સમજી લેવું થોડું થોડું. થોડું. થોડું ગુજરાતી સમજવું. **'संसारसुहे सुरदो'** આ શબ્દ છે. ત્રીજું પદ. જેને આ શુદ્ધતા અત્યારે થઈ શકે નહિ એટલે કે પરમઆનંદનો અંશ પ્રગટ થઈ શકે નહિ એટલે કે

દ્રવ્યનું ધ્યાન થઈ શકે નહિ, એટલે કે આત્માના આનંદની એકાગ્રતા હોઈ શકે નહિ એમ માનનાર રાગમાં સુખ અને ઇન્દ્રિયમાં સુખ છે તેને માનનારો છે કે જેથી એમાંથી હઠીને આમાં આનંદ છે એ પ્રગટ થશે નહિ એ માન્યતા એની છે નહિ. આહાહા..! ભારે વાત, ભાઈ!

મુમુક્ષુ :- આજ્ઞાવિચય...

ઉત્તર :- એ આજ્ઞાવિચય આ. આજ્ઞાવિચય ક્યો ધર્મધ્યાન આ છે. ભગવાનની આજ્ઞા શુદ્ધતાની છે. એ આજ્ઞા આ શુદ્ધતા દ્રવ્ય તરફ ઢળે એ આજ્ઞા વીતરાગની છે. વીતરાગની આજ્ઞા વીતરાગભાવના પોષકની છે. વીતરાગની આજ્ઞા રાગભાવના પોષકની નથી. ઠીક કાઢ્યું ભાઈએ. આણાવિજય ને વિપાક વિચય આવે છે ને? એ તો વ્યવહારથી વાત કરી છે. પણ ખરી આજ્ઞા આત્માનું આરાધન, વીતરાગપણાની પર્યાયની આજ્ઞા .. સુવિધિ. આવ્યું છે નહિ પુણ્ય-પાપમાં? એ વિધાન ભગવાને કહ્યું છે. પુણ્યની ક્રિયાનું વિધાન ભગવાને કહ્યું નથી ધર્મને માટે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

'અગમ પ્યાલા પીવો મતવાલા કિન્હી અધ્યાત્મ વાસા આનંદઘન ચેતનમેં ખેલે દેખે લોક તમાસા.' દુનિયા તો બીજી રીતે જોશે. તું આ જો અંદર કહે છે. આહાહા..! ભગવાન ચૈતન્યદ્રવ્ય, અતીન્દ્રિય આનંદનું ધામ એવો ભગવાનઆત્મા અંતર એકાગ્ર થઈને શુદ્ધતા પ્રગટ કરે, આનંદ પ્રગટ કરે એવું અત્યારે હોય નહિ. એમ માનનારા અભવિ છે. સમજાણું કાંઈ? ત્યાં કાંઈ માખણ-બાખણ ચોપડવું નથી કે આ રાજી થાય, ફલાણા થાય. 'પોપટભાઈ'! કહો, શેઠ! દેખો! 'કુંદકુંદાચાર્ય'.

મુમુક્ષુ :- સત્ ન રહે.

ઉત્તર :- સત્ ન રહે. સાચી વાત એ જ છે.

મુમુક્ષુ :- એને ખબર હતી કે આવું થયું છે...

ઉત્તર :- થઈ ગયું છે અને થશે એવો એને ખ્યાલ હતો. એ કાળે પણ એવા માનનારા હોય છે ને? હજી તો કાળ હલકો આવશે. એવા જાગશે કે નહિ શુદ્ધતા નહિ, શુદ્ધ ધર્મ નહિ, શુભ એ ધર્મ. શુભક્રિયા એ ધર્મ છે અને શુભ કરતા કરતા શુદ્ધતા થશે. ઝેર ખાતા ખાતા અમૃતનો ઓડકાર આવશે. એવા જાગશે. એની સામું આ લખ્યું છે. કહો, 'પોપટભાઈ'! આહાહા..! ભારે વાત, ભાઈ! 'બાબુભાઈ'! કહો સમજાય છે આ? આહાહા..! રુચિમાં ના ન પાડ. શુદ્ધતા નહિ પ્રગટે. ના પાડ તો તો થઈ રહ્યું. શુભમાં રસ છે તને. આહા..! સમજાણું કાંઈ?

'ઇન્દ્રિય-સુખોંકો ભલે જાનકર ઉનમેં રત હૈ,...' ભોગવે નહિ એની વાત નથી અહીંયાં. પણ શુભભાવમાં એકાગ્ર છે, ઇન્દ્રિય સુખમાં જ રત છે. શુભભાવમાં જે લીન છે એ કહે છે કે શુદ્ધતા અત્યારે હોય નહિ, શુદ્ધતા હોય નહિ. ઇન્દ્રિય સુખમાં રત છે અંદર. બંધ અધિકારમાં આવ્યું છે ને? ભોગ નિમિત્તં. એ અજ્ઞાની ભોગના નિમિત્તે વ્રતાદિ કરે છે. ભોગ એટલે રાગના અનુભવ માટે. રાગનો અનુભવ એ જ ભોગનો અનુભવ છે. બીજો શું ભોગનો અનુભવ? પરને કોણ ભોગવે છે? સમજાણું કાંઈ?

'ઈસલિયે કહતે હૈં કિ અભી ધ્યાનકા કાલ નહીં હૈ.' આહાહા..! પ્રભુ! એને શું કહેવું? અત્યારે એ શુદ્ધતા દ્રવ્ય વસ્તુ ભગવાન પરમાનંદ પ્રભુ, એના સન્મુખ થઈ શકાય નહિ. અત્યારે તો અમારી સન્મુખતા શુભભાવમાં જ છે. એમ માનનારા શુદ્ધતા નથી અને શુદ્ધતા પ્રગટી શકે એવો કાળ નથી. એમ એ કહે. આહાહા..! **'सम्मत्तणाणरहिओ'** 'કુંદકુંદાચાર્ય'ની વાણી ભારે! હેં! અલૌકિક છે, ભાઈ! **'અભી ધ્યાનકા કાલ નહીં હૈ.'** આ ઉપાય છે, જુઓને ઈ. આહાહા..! અંતર્મુખ વળવાનો કાળ જ નથી અત્યારે કહે છે. આહાહા..! ભગવાન! શું તું કહે છો? અભવિ છો માળા. એય..! પંડિતજી! ભારે કઠણ.

મુમુક્ષુ :- પર્યાયમૂઢ છે.

ઉત્તર :- પર્યાયમૂઢ છે. **'ઈસલિયે કહતે હૈં કિ અભી ધ્યાનકા કાલ નહીં હૈ.'**

'ભાવાર્થ :- જિસકો ઈન્દ્રિયોંકે સુખ હી પ્રિય લગતે હૈં...' ઊંડે-ઊંડે ઈન્દ્રિયનું સુખ તે જ પ્રિય છે. એથી અતીન્દ્રિય સુખ અત્યારે પ્રગટે એવી એની શ્રદ્ધા થતી નથી. આમ છે. આહાહા..! અતીન્દ્રિય શુદ્ધતા ધર્મધ્યાન થઈને પ્રગટે એ અમારી માન્યતામાં નથી આવતું. અત્યારે આ કાળ એવો હોય? પંચમકાળ, બાપુ! અત્યારે તો આટલું બસ. શુભભાવનું આચરણ એમાંથી શુદ્ધતા પ્રગટશે. અમારે એટલું બસ છે. કહે છે કે ઈન્દ્રિયના સુખમાં એની બુદ્ધિ છે. ચાહે તો સાધુ થયો હોય, ત્યાગી થયો હોય, હજારો રાણીને છોડીને બેઠો હોય, પણ એને આનંદનું ધ્યાન નથી અને આનંદ પ્રગટશે નહિ, શુદ્ધતા નહિ પ્રગટે અને શુદ્ધતાનો કાળ નથી એને અશુદ્ધતા એવા ઈન્દ્રિયના સુખમાં પ્રીતિ છે. તેથી એને અતીન્દ્રિય સુખ તરફના વલણની દશા સારી લાગતી નથી. આહાહા..! ભારે વાત કરે છે, ભાઈ! આ 'અષ્ટપાહુડ'માં લ્યો! સંભળાય છે કે નહિ હવે? 'છગનભાઈ'! સંભળાય છે? થોડું-થોડુ? થોડું તેથી તો નજીક લાવ્યા અહીંયાં. તમારે રાખવું ઓલું ક્યાં ગયું તમારે નથી? એય...! નથી ભૂંગળું-બુંગળું રાખતા? આ તમારા ચિરંજીવીને કહ્યું કે ભુંગળું-બુંગળું રખાવું જોઈએ ને એને. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'જિસકો ઈન્દ્રિયોંકે સુખ હી પ્રિયલગતે હૈં ઔર જીવાજીવ પદાર્થકે શ્રદ્ધાન-જ્ઞાનસે રહિત હૈ,...' દેખો! જીવની શ્રદ્ધા રહિત છે. જીવ તો આનંદસ્વરૂપ છે. આનંદ સ્વરૂપ છે જીવ અને એની શ્રદ્ધા કરવી એ તો ધર્મધ્યાન અંદર થાય ત્યારે થાય. એને જીવની શ્રદ્ધા નથી, કહે છે. શું કહ્યું ઈ? **'જીવાજીવ પદાર્થકે શ્રદ્ધાન-જ્ઞાનસે રહિત હૈ,...'** જો જીવની શ્રદ્ધા હોય તો તો શુદ્ધતા પ્રગટે અને શુદ્ધતા છે એમ હોઈ શકે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! એને અજીવની પણ ખબર નથી કે આ રાગાદિમાં સુખબુદ્ધિ તે અજીવભાવ છે. એનું એને જ્ઞાન નથી. જીવનું જ્ઞાન નથી, અજીવનું જ્ઞાન નથી. આહાહા..! અત્યારે ધર્મધ્યાન શુદ્ધતા ન હોઈ શકે એમ માનનારને જીવની શ્રદ્ધા નથી, એને અજીવની શ્રદ્ધા નથી. સમજાણું કાંઈ? જીવની શ્રદ્ધા ત્યારે કહેવાય કે પરમાનંદ પ્રભુ આત્મા, એની એકાગ્રતા થતાં જે આનંદ આવે એ સંવર અને જીવ આનંદની મૂર્તિ તે જીવ અને એના રહિત રાગ તે અજીવ. અજીવમાં સુખબુદ્ધિ છે એને અજીવનું પણ જ્ઞાન નથી. આહાહા..! કહો, 'નેમિદાસભાઈ'! આવી વાત છે. ત્યાં 'પોરબંદર' આવું વાંચો તોય સમજાય એવું નથી ત્યાં. 'અષ્ટપાહુડ' વાચ્યું છે. વાંચતા

તો હશે નવરા છે તો. આહાહા..!

ચૈતન્યને ગળાવ્યો છે અંદરથી. ભગવાન! તું આનંદનું ધામ નાથ છો ને. આહાહા..! અને આનંદનો અંશ અને શુદ્ધતા ન પ્રગટે, ધર્મધ્યાન એવું ન હોય. શું કહે છો તું? તને તો વિષયસુખમાં અને અજીવમાં જ પ્રેમ છે તને. જીવમાં પ્રેમ નથી. આહાહા..! જીવનો પ્રેમ હોય તો શુદ્ધતા હોઈ શકે છે. શુદ્ધ પ્રગટ થઈ શકે. ધર્મધ્યાનમાં. આત્મા તરફના વલણમાં ધર્મધ્યાન હોય છે. એમ આવવું જોઈએ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ભારે અધિકાર, ભાઈ! ત્યાંથી બુદ્ધિ ઉપાડ, કહે છે. અને મૂક અહીં એમ થઈ શકે છે. કેમ ના પાડે છે? માળા! આહાહા..! જુઓ! બીજી રીતે કહીએ તો પરમાં સુખબુદ્ધિ એનો અર્થ પર્યાયબુદ્ધિ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે અને દ્રવ્યમાં સુખ છે એવી શ્રદ્ધા નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ધર્મ ચીજ કોઈ અલૌકિક છે. લોકોએ બહારથી કલ્પી છે એવું છે નહિ.

'**ભાવાર્થ :- જીવાજીવ પદાર્થકે શ્રદ્ધાન-જ્ઞાનસે રહિત હૈ,...**' કેમ? ભગવાનઆત્મા તો પવિત્ર અને શુદ્ધ અને આનંદસ્વરૂપ છે અને એની શ્રદ્ધા જો હોય તો તો એને શુદ્ધતા પ્રગટ થાય. તો શુદ્ધતા એ ધર્મધ્યાન છે અને એ ધર્મધ્યાન નથી એમ કહે છે. એને આત્માનું ધ્યાન નથી, એને આત્માની શ્રદ્ધા નથી. સમજાણું કાંઈ? તો ઐસે કહે હૈ જીવાજીવ પદાર્થકે શ્રદ્ધાન-જ્ઞાન સે રહિત હૈ. '**વહ ઈસ પ્રકાર કહતા હૈ કિ અભી ધ્યાનકા કાલ નહીં હૈ.**' અરે..! આત્મામાં એકાગ્રતા થવાય, શુદ્ધ દ્રવ્યસ્વભાવમાં લીનતા થાય એવું કાંઈ અમે માનતા નથી. એવું ધર્મધ્યાન હોય નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'**જીવાજીવ પદાર્થકે શ્રદ્ધાન-જ્ઞાનસે રહિત હૈ, વહ ઈસ પ્રકાર કહતા હૈ કિ અભી ધ્યાનકા કાલ નહીં હૈ. ઈસસે જ્ઞાત હોતા હૈ કિ ઈસ પ્રકાર કહનેવાલા અભવ્ય હૈ ઈસકો મોક્ષ નહીં હોગા.**' એને મોક્ષ નહિ થાય. એ બંધનો ભાવ જ એને રુચિકર લાગે છે. આહાહા..! એમ કહે છે. અબંધભાવ આત્માની રુચિ હોય તો શુદ્ધતા પ્રગટી અને શુદ્ધતા પ્રગટવાનો ભાવ હોય એને શુદ્ધતા ન પ્રગટે એવી વાત આવે નહિ એને. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? બહુ સારો અધિકાર આવ્યો છે. ઝીણું છે. તું ઝીણો છો ને ભગવાન! એકલા જ્ઞાન સાથે તારે કામ લેવાનું છે. રાગ સાથે નહિ, પર સાથે નહિ. એવો તો તું છો. સ્વભાવથી જણાય એવો તો છો. સ્વભાવ તો શુદ્ધ છે ને શુદ્ધતાની એકાગ્રતાથી તે શુદ્ધતા પ્રગટ થાય છે. એ આત્માને જાણનાર કહેવામાં આવે છે. અને એ આત્મા શુદ્ધતા ન પ્રગટે, શુદ્ધતાનો કાળ નથી, ધર્મધ્યાનનો કાળ નથી, એને આત્માનું જ્ઞાન નથી, તેમ અજીવનું પણ જ્ઞાન નથી. વિષયના સુખમાં મારી બુદ્ધિ છે એ અજીવ છે અને અજીવમાં એની ખબર નથી કે અજીવમાં સુખ ન હોય. સમજાણું કાંઈ?

जो ऐसा मानता है–कहता है कि अभी ध्यानका काल नहीं, तो उसने पाँच महाव्रत, पाँच समिति, तीन गुप्तिका स्वरूप भी नहीं जाना :–

ગાથા-૭૫

पंचसु महव्वदेसु य पंचसु समिदीसु तीसु गुत्तीसु।
जो मूढो अण्णाणी ण हु कालो भणइ झाणस्स।।७५।।

पंचसु महाव्रतेषु च पंचसु समितिषु तिसृषु गुप्तिसु।
यः मूढः अज्ञानी न स्फुटं कालः भणिति ध्यानस्य।।७५।।

ત્રણ ગુપ્તિ, પંચ સમિતિ, પંચ મહાવ્રતે જે મૂઢ છે,
તે મૂઢ અજ્ઞ કહે અરે!– 'નહિ ધ્યાનનો આ કાળ છે'. ૭૫.

अर्थ :– जो पांच महाव्रत, पाँच समिति, तीन गुप्ति इनमें मूढ़ है, अज्ञानी है अर्थात् इसका स्वरुप नहीं जानता है और चारित्रमोहके तीव्र उदयसे इनको पाल नहीं सकता है, वह इसप्रकार कहता है कि अभी ध्यानका काल नहीं है।।७५।।

ગાથા-૭૫ ઉપર પ્રવચન

'**જો ઐસા માનતા હૈ–કહતા હૈ કિ અભી ધ્યાનકા કાલ નહીં, તો અપને પાંચ મહાવ્રત, પાંચસમિતિ, તીન ગુપ્તિકા સ્વરૂપ ભી નહીં જાના :–** ' દેખો! ગજબ વાત કરી છે ને.

पंचसु महव्वदेसु य पंचसु समिदीसु तीसु गुत्तीसु।
जो मूढो अण्णाणी ण हु कालो भणइ झाणस्स।।७५।।

ત્રણે ઠેકાણે એ લીધું. ઓલામાં '**ण हु कालो झाणजोयस्स**' '**ण हु कालो भणइ झाणस्स।**' '**ण हु कालो भणइ झाणस्स।**' ભારે વાત, ભાઈ!

'**અર્થ :– જો પાંચ મહાવ્રત,...**' અહિંસા, સત્ય, દત્ત, બ્રહ્મચર્ય એના સ્વરૂપને પણ એણે જાણ્યું નથી. જો શુદ્ધતા પ્રગટે જ નહિ અને શુદ્ધતા તે ધર્મધ્યાન અત્યારે હોય નહિ તો એને મહાવ્રતના સ્વરૂપની જ ખબર નથી. મહાવ્રતના સ્વરૂપનું જેને જ્ઞાન હોય એને ચારિત્રનું જ્ઞાન હોય અને ચારિત્ર શુદ્ધતા હોય એની એને ખબર હોય છે. 'શોભાલાલજી'! માર્ગ આવા છે, ભાઈ! આહાહા..!

મુમુક્ષુ :– .. સ્વીકાર પણ નથી કરતા.

ઉત્તર :– નથી કરતા.

'**પાંચ મહાવ્રત, પાંચ સમિતિ, તીન ગુપ્તિ ઈનમેં મૂઢ હૈ, અજ્ઞાની હૈ અર્થાત્ ઈનકા**

સ્વરૂપ નહિ જાનતા હૈ...' અરે..! જેને પંચમહાવ્રતના સ્વરૂપનું જ્ઞાન હોય એને શુદ્ધતાનું જ્ઞાન હોય અને તેને ધર્મધ્યાન હોય. સમજાય છે? જેને આત્માના શુદ્ધ સ્વભાવનું ધ્યાન હોય એને શુદ્ધતા પ્રગટેલી હોય સમકિત જ્ઞાન ચારિત્રની, એને પંચમહાવ્રતના વિકલ્પનું બરાબર જ્ઞાન હોય. આ તો એકેય જ્ઞાન નથી. નથી દ્રવ્યનું, નથી શુદ્ધતાનું, નથી પંચમહાવ્રતનું. સમજાણું કાંઈ? મૂઢ છે એનું સ્વરૂપ જાણતો નથી.

'**ઔર ચારિત્રમોહકે તીવ્ર ઉદયસે ઇનકો પાલ નહીં સકતા હૈ,...**' પાળી ન શકે એટલે અંદર પાળી શકે નહિ એટલે એને ના.. ના... ના... આવી સ્થિરતા અને અંદરનું ધ્યાન એવું હોઈ શકે નહિ. '**વહ ઇસપ્રકાર કહતા હૈ કિ અભી ધ્યાનકા કાલ નહીં હૈ.**' લ્યો! વાસ્તવિક ચારિત્ર અને પંચમહાવ્રત વાસ્તવિકપણે પાળી ન શકે એટલે કહે કે નહિ, આ વાત તમે મોટી કરો છો આવી. આહાહા..! મેરુ પર્વત ઉપાડવો. બાપુ! ચૈતન્ય ભગવાન છે. આહાહા..! મહામેરુ તો ધૂળમાં ક્યાંય રહી ગયો. એવા તો અનંતા મેરુ જેણે જ્ઞાનમાં સમાડી દીધા છે. એવો ભગવાનઆત્મા અનંત આનંદનું ધામ પ્રભુ, એની તને શ્રદ્ધા નથી. એનું તને જ્ઞાન નથી. એનું નથી તો પંચમહાવ્રતનું પણ જ્ઞાન નથી. તારી પાસે ચારિત્ર અને મહાવ્રત પણ નથી. માટે તું કહે છો કે અત્યારે શુદ્ધતા હોય નહિ અને ધ્યાન હોય નહિ. સમજાણું કાંઈ? '**અભી ધ્યાનકા કાલ નહીં હૈ.**' લ્યો ઠીક!

'**આગે કહતે હૈં કિ અભી ઇસ પંચમકાલમેં ધર્મધ્યાન હોતા હૈ, યહ નહીં માનતા હૈ વહ અજ્ઞાની હૈ :-**' અત્યારે પંચમકાળમાં આત્મા શુદ્ધતાનું ધ્યાન કરીને શુદ્ધતા પ્રગટ કરી શકે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! અને આ ધર્મધ્યાન કેવું? આ શુભભાવ એ નહિ. એ ધર્મધ્યાન નથી. એ તો આર્તધ્યાન છે. શુભભાવ પંચમહાવ્રતના એકલા વિકલ્પ તો આર્તધ્યાન છે. આત્માના પ્રાણ પીડાય છે. નિશ્ચય ધર્મધ્યાન હોય તો શુભભાવને વ્યવહાર ધર્મધ્યાન કહેવાય. વ્યવહાર એટલે છે નહિ એને કહેવું. પણ જેને નિશ્ચય ધર્મધ્યાનની હજી ખબર નથી... સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! એ ૭૬ ગાથામાં કહેશે લ્યો ને. ૭૬ કહેશે.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

आगे कहते हैं कि अभी इस पंचमकालमें धर्मध्यान होता है, यह नहीं मानता हे वह अज्ञानी है :-

ગાથા-૭૬

भरहे दुस्समकाले धम्मज्झाणं हवेइ साहुस्स।
तं अप्पसहावठिदे ण हु मण्णइ सो वि अण्णाणी।।७६।।

भरते दु:षमकाले धर्मध्यानं भवति साधो:।
तदात्मस्वभावस्थिते न हि मन्यते सोऽपि अज्ञानी।।७६।।

ભરતે દુષમકાળેય ધર્મધ્યાન મુનિને હોય છે,
તે હોય છે આત્મસ્થને; માને ન તે અજ્ઞાની છે. ૭૬.

अर्थ :– इस भरतक्षेत्रमें दुःषमकाल–पंचमकालमें साधु मुनिके धर्मध्यान होता है वह धर्मध्यान आत्मस्वभावमें स्थित है उस मुनिके होता है, जो यह नहीं मानता है वह अज्ञानी है उसको धर्मध्यानके स्वरूपका ज्ञान नहीं है।

भावार्थ :– जिनसूत्रमें इस भरतक्षेत्र पंचमकालमें आत्मभावनामें स्थित मुनिके धर्मध्यान कहा है, जो यह नहीं मानता है वह अज्ञानी है, उसको धर्मध्यानके स्वरूपका ज्ञान नहीं है।।७६।।

પ્રવચન નં. ૯૧, ગાથા-૭૬ થી ૭૯, શુક્રવાર, ભાદરવા વદ ૩, તા.૧૮-૯-૭૦

'અષ્ટપાહુડ'માં મોક્ષપાહુડ. ૭૬મી ગાથા.

'**આગે કહતે હૈં કિ અભી ઈસ પંચમકાલમેં ધર્મધ્યાન હોતા હૈ, યહ નહીં માનતા હૈ વહ અજ્ઞાની હૈ :–**' શું કહે છે? જુઓ!

भरहे दुस्समकाले धम्मज्झाणं हवेइ साहुस्स।
तं अप्पसहावठिदे ण हु मण्णइ सो वि अण्णाणी।।७६।।

'**અર્થ :– ઈસ ભરતક્ષેત્રમેં દુઃષમકાલ–પંચમકાલમેં સાધુ મુનિકે ધર્મધ્યાન હોતા હૈ...**' અહીં શું સિદ્ધ કરવું છે? કે શુદ્ધતા તે ધર્મધ્યાન છે. શુભભાવ એ ધર્મધ્યાન નથી. કોઈ કહે કે અત્યારે તો શુભભાવ જ હોઈ શકે. શુદ્ધ હોઈ શકે નહિ. તો એ કહે છે કે એ અજ્ઞાની છે, મૂઢ છે. સમજાણું કાંઈ? '**મુનિકે ધર્મધ્યાન હોતા હૈ...**' કેવું ધર્મધ્યાન? '**યહ ધર્મધ્યાન આત્મસ્વભાવમેં સ્થિત હૈ...**' જુઓ! અત્યારે આ બીજા ઊંધા અર્થ કરે છે એનો અત્યારે અર્થ છે. અત્યારે ધર્મધ્યાન હોય પણ એ શુભભાવ તે ધર્મધ્યાન, શુદ્ધભાવ થાય તો શુક્લધ્યાન. એ વાત ખોટી છે, તદ્દન જૂઠી છે.

આત્મા સ્વભાવ વિષે સ્થિત રહે એ ધર્મધ્યાન છે. પુણ્ય પરિણામ એ આત્મા નથી શુભભાવ. સમજાય છે કાંઈ? ત્યારે શું આમાંથી કાઢે છે વળી કેટલાક? કે જુઓ! અત્યારે ધર્મધ્યાન છે અને મહાવ્રત નથી એમ કહેનારા જૂઠા છે એમ કહે છે. મહાવ્રતથી ધર્મધ્યાન હોય તો મહાવ્રત હોય ને? ધર્મધ્યાન વિના મહાવ્રતી કેવા? સમજાણું કાંઈ? ધર્મધ્યાન આત્માને આશ્રયે થાય છે. જુઓ! છે ને? '**આત્મસ્વભાવમેં સ્થિત હૈ...**' ચૈતન્ય આનંદ સ્વરૂપ એ શુભ-અશુભરાગથી રહિત એવા સ્વભાવમાં સ્થિત આત્મા આશ્રિત એને ધર્મધ્યાન કહે છે. ભાઈ! 'શોભાલાલજી'! આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? અત્યારે આ મોટી ચર્ચા વિરોધની છે. એ 'રતનચંદજી' એટલું હાંકે છે, કાઢે છે. જુઓ! અત્યારે ધર્મધ્યાન છે અને શાસ્ત્રમાં ધર્મધ્યાન શુભઉપયોગને જ કહ્યું છે.

અહીં કહે છે કે આત્મસ્વભાવમાં સ્થિત હોય તેને ધર્મધ્યાન કહ્યું છે. સમજાણું કાંઈ? અને 'નિયમસાર'માં તો ઘણે ઠેકાણે સ્વઆશ્રિત નિશ્ચય ધર્મધ્યાન, સ્વઆશ્રિત ધર્મધ્યાન

(એમ કહ્યું છે). 'નિયમસાર'. સમજાણું કાંઈ? કારણકે મોક્ષનો માર્ગ છે ને? મોક્ષનો માર્ગ એ આત્મા આશ્રિતથી પ્રગટ થાય છે. સમજાણું કાંઈ? આત્મા અખંડ આનંદ શુદ્ધ ચૈતન્ય વસ્તુ એને આશ્રયથી, એકાગ્રતાથી, સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એ ધર્મધ્યાન સ્વઆત્માના આશ્રયે પ્રગટ થાય છે. સમજાય છે કાંઈ આમાં?

'**अप्पसहावठिदे**' અહીં વજન છે. ધર્મધ્યાન તો એને કહીએ કે આત્માનો જે શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વભાવ છે, જ્ઞાયક આનંદભાવ એમાં લીન થવું અને શુદ્ધતા પ્રગટ થવી એ શુદ્ધતા સ્વને આશ્રયે થાય તેનું નામ ધર્મધ્યાન કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? 'અમરચંદભાઈ'! સ્વઆશ્રિત. છે આ 'નિયમસાર'માં. બે-ત્રણ તો નીકળ્યા હતા. ભાઈ! ઘણા બોલ છે એમાં. 'નિયમસાર'માં ઘણા બોલ છે. ઉઘાડ્યું ત્યાં એ જ નીકળ્યું. ૧૭૫ પાને છે. પહેલું. જુઓ!

'**નિશ્ચય-ઉત્તમાર્થપ્રતિક્રમણ સ્વાત્માશ્રિત એવા નિશ્ચયધર્મધ્યાન...**' સ્વઆશ્રિત એવા નિશ્ચય ધર્મધ્યાન. પહેલી હજી સમજણના જ વાંધા છે આખા. શુદ્ધતા એને નથી એટલે કહે છે અત્યારે શુદ્ધતા નથી. એમ. ધર્મધ્યાન શુભભાવ છે એ એને માને છે. અશુદ્ધતા જે શુભભાવ એને ધર્મધ્યાન માને છે. સમજાણું કાંઈ? '**સ્વાત્માશ્રિત એવા નિશ્ચયધર્મધ્યાન અને નિશ્ચયશુક્લધ્યાન...**' બેય સ્વ આત્માને આશ્રયથી થાય તે. શુભભાવ સ્વઆત્મા આશ્રિત નથી એ તો પરાશ્રિત છે. સમજાણું કાંઈ? ૧૭૫ છે. જુઓ! એમાંય છે.

મુમુક્ષુ :- કઈ ગાથા છે?

ઉત્તર :- ૯૨ ગાથા છે. ૯૦ અને ૨. શું કહે છે? બાનવે ગાથા છે. ૧૭૫-૧૭૬ હશે. ૭૭-૭૭ છે જુઓ! ૭૭માં છે. ૯૩ ગાથામાં પણ છે.

'**સ્વાત્માશ્રિત નિશ્ચય ધર્મધ્યાનમાં લીન થયો થકો અભેદરૂપે સ્થિત રહે છે,...**' લ્યો! ૯૩માં પણ છે. શું કહેવું છે સમજાય છે આમાં કાંઈ? ધર્મધ્યાન-ધર્મધ્યાન લોકો કહે છે ઓલા શુભ વિકલ્પ અને રાગને ધર્મધ્યાન. એ ધર્મધ્યાન તો વ્યવહાર છે, ઓલો નિશ્ચય ધર્મધ્યાન હોય તો. પણ વાસ્તવિક નિશ્ચય ધર્મધ્યાન એ શુદ્ધ ભાવ એ ધર્મધ્યાન હોય છે. 'ભગવાનજીભાઈ'! ચૈતન્યદ્રવ્ય, જુઓ! '**સ્વાત્માશ્રિત નિશ્ચય ધર્મધ્યાન...**' સમજાણું? હમણાં કાઢ્યા હતા થોડા બોલ. હમણા વાંચતા હોં! અત્યારે. ૧૭૫, ૧૭૭ આવ્યું ને? ૧૭૮. ૧૭૮ છે, જુઓ! '**સ્વાત્માશ્રિત નિશ્ચય ધર્મધ્યાન...**' ગાથા તો એની એ છે, હોં! ૯૩. ૯૩ ગાથામાં બે વાર આવ્યું છે.

મુમુક્ષુ :- ગાથા ૭૮? ગાથા ૭૮?

ઉત્તર :- ગાથા તો ૯૩. ૯૨-૯૩ બે. એમાં. ૧૭૫ ને ૧૭૮ પાનું છે.

'**સ્વાત્માશ્રિત નિશ્ચય ધર્મધ્યાન...**' આટલો તો ખુલાસો છે. પણ એ માન્ય નથી એને. 'પદ્મમલધારિદેવ'ની ટીકા માન્ય નથી. આવું ચોખ્ખું કરી નાખ્યું અને હવે અમારે શુભભાવમાં ધર્મધ્યાન માનવું આ શું કરવું? એ ટીકા માન્ય નથી, જાવ. સમજાણું? ૭૮. ૨૪૮-૪૯ એટલું કાઢ્યું છે. બાકી તો ઘણે ઠેકાણે હશે. ૨૪૮ અને ૨૪૯... ધર્મધ્યાન લ્યો એ અધિકાર પરમ સમાધિનો. ૧૨૨ ગાથા. '**ત્રિકાળ નિરાવરણ નિત્ય-શુદ્ધ કારણપરમાત્માને...**' કેવો છે ભગવાનઆત્મા? ત્રિકાળ નિરાવરણ નિત્ય શુદ્ધ એવો

કારણપરમાત્મા ધ્રુવ ચૈતન્ય એ '**સ્વાત્મા...**' એ આત્મા સ્વ એ પોતાનો આત્મા. એને આશ્રયે '**નિશ્ચયધર્મધ્યાનથી અને ટંકોત્કીર્ણ જ્ઞાયક એક સ્વરૂપમાં લીન પરમશુક્લધ્યાનથી જે પરમ વીતરાગ તપશ્ચરણમાં લીન,...**' થાય છે. એને તપસ્યા કહેવામાં આવે છે. એમ કહે છે અહીંયાં. સમજાય છે કાંઈ? શેઠ! સાંભળ્યું ન મળે અને એમ ને એમ ઓઘે-ઓઘે...

મુમુક્ષુ :- પહેલા અવલંબન લે પછી ...

ઉત્તર :- બસ, એમ છે. પહેલા અવલંબન વળી કેવું? સીધું આત્માનું અવલંબન એમ કહે છે. શેઠને તર્ક કરતા આવડે છે હવે. પહેલું એમ કહે પરનું આલંબન લે અને પછી (સ્વનું આલંબન લે). પહેલું વળી ક્યું? પહેલું નિશ્ચયથી સ્વનું આલંબન લેવું એનું નામ ધર્મધ્યાન છે. સમજાય છે કાંઈ? જુઓ! ૨૪૮ એટલે ગાથા ૧૨૨. આમાં ૨૪૯ (પાનું) છે. અને ૧૨૩ ગાથામાં છે.

'**તે જીવની પરિણતિ વિશેષ તે સ્વાત્માશ્રિત નિશ્ચય ધર્મધ્યાન છે.**' આ તો આટલા કાઢ્યા હતા આચાર્યના, હોં! વાંચતા હતા. બીજા હશે ઘણા અંદર. આ તો એક નમુનો બસ છે ને એમાં. સમજાય છે કાંઈ? શ્રદ્ધાના હજી વ્યવહાર શ્રદ્ધાના ઠેકાણા ન મળે. ચૈતન્ય શુદ્ધ આત્મા પવિત્ર કારણપરમાત્મા નિત્યાનંદ પ્રભુ એ આત્મા, એને આશ્રયે જે ધર્મધ્યાન (થાય) એને ધર્મધ્યાન કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? બાપુ! ઝીણી વાત, બાપા! આહાહા..! હમણાં લખ્યા હતા હોં પાંચ બોલ. ધર્મધ્યાન એમ. છે. બીજા છે ઘણા. એમાં ઘણા આવે છે. 'પદ્મપ્રભમલધારિદેવે' બહુ સ્પષ્ટ કર્યું છે. કારણ કે મોક્ષમાર્ગનો અધિકાર છે ને એ? મોક્ષમાર્ગ છે એ ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાન છે. ધર્મધ્યાન સ્વ આત્માને આશ્રયે પ્રગટે. એ શુભભાવ આદિ ધર્મધ્યાન અને મોક્ષમાર્ગ નથી. સમજાણું કાંઈ? ઠીક છે? ધર્મધ્યાન કોને હોય? '**આત્મસ્વભાવમેં સ્થિત હૈં...**' દેખો! પંચમહાવ્રત અને શુભભાવમાં સ્થિત એ ધર્મધ્યાન નહિ. એ તો રાગ છે, વિકલ્પ છે. સમજાણું કાંઈ?

આત્મા અંદર પરમાનંદ પ્રભુ ત્રિકાળ નિરાવરણ શુદ્ધ કારણપ્રભુ, એનો આશ્રય કરીને જે એકાગ્રતા પ્રગટે એને અહીંયાં ધર્મધ્યાન, શુદ્ધ પરિણામને ધર્મધ્યાન કહ્યું છે. શુદ્ધ. શુભ નહિ. સમજાણું કાંઈ? 'દેવીલાલજી'! ભારે કામ. એવા ઝઘડા. હજી તો આત્માનો આશ્રય કરવો એ ધર્મ છે એ વાત બેસતી નથી. આહાહા..! એ કહે છે કે આવું હોય છે એ જે ન માને, '**ઉસકો ધર્મધ્યાનકે સ્વરૂપકા જ્ઞાન નહીં હૈ.**' આવું ન માને એ અજ્ઞાની છે. એને ધર્મધ્યાન કોને કહીએ એની ખબર નથી. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ?

ભગવાનઆત્માનો સ્વભાવ શુદ્ધ ચૈતન્યઘન આનંદકંદ એ આત્મા. એનો આશ્રય કરીને એકાગ્રતા થાય એ શુદ્ધતા-પવિત્રતા સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન આદિ પ્રગટે એને ધર્મધ્યાન કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? શું અત્યાર સુધી ધર્મધ્યાન-ધર્મધ્યાન કહેતા હતા. અણુવ્રત અને મહાવ્રત એ ધર્મધ્યાન. હેં! આહાહા..! જુઓ! આચાર્ય કહે છે. આ ચારેય ગાથા ઉપાડી ત્યાંથી. ૭૦થી ઉપાડી છે ને? '**अप्पा झायंताणं**' ઉપાડી છે. ૭૦થી. ત્યાંથી મૂળ તો એ લેવું છે. ભગવાનઆત્મા પરનું લક્ષ છોડી દઈ, શુભ-અશુભ રાગનું પણ લક્ષ છોડી દઈ અંતર ચૈતન્ય ધ્રુવની ધુનમાં અંદર એકાકાર થાય એને ધર્મધ્યાન કહ્યું છે. એ ધર્મધ્યાન તે શુદ્ધતાના

પરિણામ છે. પછી એને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ગમે તે કહો. સમજાય છે? એ સ્વઆત્મા આશ્રયે ઉત્પન્ન થાય છે. શુભ વિકલ્પ એ સ્વઆત્મ આશ્રયે નહિ, એ તો પર આશ્રય. વ્યવહારો પરાશ્રિત, નિશ્ચય સ્વઆશ્રિત. સ્વઆશ્રિત નિશ્ચય, પરઆશ્રિત વ્યવહાર. હવે એની વ્યાખ્યા શું? આ બે ગાથા છે અહીં તો. બંધ અધિકારમાં 'સમયસાર'. સ્વઆશ્રિત નિશ્ચય. આત્મા અખંડ આનંદ એનો આશ્રય લઈને જે પરિણતિ પ્રગટી એ નિશ્ચય. પરાશ્રય વિકલ્પ ઉઠે એ વ્યવહાર અશુદ્ધતા. આવી સીધી વાત છે. નિશ્ચય-વ્યવહારની આવી સીધી. કોઈ એમાં કાંઈ બહુ તર્ક કરવા પડે કે બહુ જાણવું પડે કે એવું કાંઈ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ?

આ ભરતક્ષેત્રમાં... જુઓને ભાષા કેવી છે! દુષમકાળ હો ભલે પણ મુનિઓને ધર્મધ્યાન હોય છે. ધર્મધ્યાન હોય તેને મુનિપણું કહેવામાં આવે છે. એમ કહેવું છે પાછું. આ બહારના લીધા એને ધર્મધ્યાન હોય છે એમ નહિ. સમજાણું કાંઈ? '**धम्मज्झाणं हवेइ साहुस्स।**' અહીં તો મુખ્યપણે સાધુની વાત લીધી છે ને મુખ્ય? ગૌણપણે ચોથે ગુણસ્થાને પાંચમે ધર્મધ્યાન હોય છે. સમજાણું?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- કીધું ને. આ હમણાં શું કીધું? ચોથે-પાંચમે ગૌણપણે ધર્મધ્યાન છે. મુનિને મુખ્યપણે ધર્મધ્યાન. વિશેષ છે ને ત્યાં? અહીં મુનિની વ્યાખ્યા પ્રધાન છે ને. દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ત્રણ તે મુક્તિનું કારણ છે. એથી ચારિત્રસહિત છે એ મુનિ છે અને એને ધર્મધ્યાન હોય એમ સિદ્ધ કરવું છે. એ ધર્મધ્યાન એટલે આત્માને આશ્રિત ભાવ હોય છે, એ ધર્મધ્યાન છે અને એ મુક્તિનું કારણ છે. એવું ધર્મધ્યાન અત્યારે નથી એમ માને એ અજ્ઞાની છે. બીજી વાત. એ ધર્મધ્યાનનું સ્વરૂપ કેવું છે એને જાણતા નથી. આહાહા..! ભારે વાત, ભાઈ! 'દેવીલાલજી'! ઓલા ધર્મધ્યાનનો કાઉસગ્ગ આવે છે કે નહિ? એ તો કર્યો હશે ઘણીવાર તમે. સ્થાનકસવાસીમાં બહુ આવે એવો ધર્મધ્યાનનો કાઉસગ્ગ આવે છે. સમકિત વિના આ જીવે અનંતવાર ક્રિયા કરી. એમ આવે છે એમાં. ધર્મધ્યાનનો કાયોત્સર્ગ આવે છે. અમારે અહીં બોલે છે તમારે ત્યાં...

એ ધર્મધ્યાન એટલે શું? વસ્તુનો ધર્મ એટલે સ્વભાવ, એનું ધ્યાન એટલે એકાગ્રતા. એ સ્વાત્માશ્રિત એકાગ્રતા. સીધી વાત છે. મીઠી મધુરી આનંદદાયક વાત છે. ધર્મધ્યાન એને કહીએ કે જે આત્માના સ્વભાવને અવલંબીને પરિણતિ પ્રગટે તેને. તેમાં તો શુદ્ધતા જ હોય છે. સ્વઆત્મા આશ્રયમાં અશુદ્ધતા હોતી નથી. આહાહા..! આવું જે ન માને અને શુભભાવને ધર્મધ્યાન માને એને ધર્મધ્યાનના સ્વરૂપની ખબર નથી એમ કહે છે. 'પોપટભાઈ'! પડિક્કમણામાં આવ્યું હશે તમારે નહિ? ધર્મધ્યાન અને કાયોત્સર્ગ કરતા હશો ત્યાં બેય જણા. દરિયાપરીના અપાસરે.

મુમુક્ષુ :- અર્થ કોને ખબર હતી?

ઉત્તર :- વાત તો સાચી. અમે પડિકમણું બધાને કરાવતા. અર્થ બર્થ. કોને ખબર હતી ત્યાં? આ પાંચમું શ્રમણસુત્ર બોલી જઈએ. ચૈતન્ય પરિણામની ભૂલ. સ્થાનકવાસીમાં બોલાય છે ને? શ્રાવકને બોલાય છે. પાલેજમાં હું જ પડિકમણું કરાવતો. સંવત ૧૯૬૩-

૬૪-૬૫. આઠ દિ' બધા ભેગા થાય. પડિકમણું સાંજે કરે અને ચાર અપવાસ કરીએ. આઠ દિ'ના ચાર. લ્યો, ધર્મ થઈ ગયો. લ્યો!

મુમુક્ષુ :- પડિકમણું કરીને જુઓ રે જુઓ રે જૈનો ગાય...

ઉત્તર :- જુઓ રે જુઓ રે એ હું પણ ત્યાં ગાતો. હું ત્યાં ગાતો. 'જુઓ રે જુઓ રે જૈનો કેવા વ્રતધારી, કેવા વ્રતધારી આગે થયા નરનારી.' એવું ગાતા ત્યાં જંબુસ્વામી.. ખબર ન મળે શું છે એની. આઠ દિ'ના અપવાસ કરીએ ચાર, હોં! ચાર અપવાસ. નાની ઉંમરમાં પહેલેથી.

મુમુક્ષુ :- પણ આ વસ્તુની ખબર નહોતી તો શું થાય?

ઉત્તર :- વસ્તુની ખબર શું, કાંઈ (ખબર નહીં) ઊંધા બધા લાકડા. એ બધી ક્રિયા એ ધર્મ થઈ ગયો. આપણને મોક્ષનો માર્ગ થઈ ગયો જાવ. અપવાસ કર્યો એટલે થઈ ગઈ નિર્જરા. અહીં કહે છે કે નિર્જરા સ્વઆત્મા આશ્રયે થાય, પરઆશ્રયે થાય નહિ. આ શેઠે તો બહુ ગોટા વાળ્યા છે. શેઠ હતા 'કલકત્તા'માં. કહો, સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

કેટલો ખુલાસો કર્યો છે આચાર્યે! ધર્મધ્યાન એને કહીએ કે '**અપ્પસહાવઠિદે**' આવો તો ખુલાસો કર્યો છે હવે. ત્યાં ટીકામાં 'પદ્મપ્રભમલધારિદેવે' કહ્યું સ્વઆશ્રયે ધર્મધ્યાન. હવે એમાં ફેર શું? બેય વાત તો એક જ છે. સમજાણું કાંઈ? '**જો યહ નહિ માનતા હૈ વહ અજ્ઞાની હૈ ઉસકો ધર્મધ્યાનકે સ્વરૂપકા જ્ઞાન નહિ હૈ.**' ધર્મધ્યાન કોને કહેવું? આહાહા..! નમો અરિહંતાણં... નમો અરિહંતાણં કરી, કાં ૩૨ વાર ગણીને, ઓલું કરીને સામાયિક પૂરી કરી નાખે. થઈ ગયું ધર્મધ્યાન. એ ધર્મધ્યાન નહિ. જેમાં આત્માનો આશ્રય આવ્યો નહિ, પરાશ્રય છૂટે નહિ એને ધર્મધ્યાન હોઈ શકે નહિ. .. શું આ બધું હલવ્યું છે કે નહિ ત્યાં તમે શેઠ હતા ને? ગોટા હલવ્યા બધા. આ તો હલવ્યાની વાત છે. અત્યારની ક્યાં વાત છે. આ તો ભૂતકાળની વાત છે. આહાહા..! માર્ગની ખબરે ન મળે. જાવું હોય ઉગમણું અને ચાલે આમ 'ઢસે'. 'ઢસા' છે ને 'ઢસા' આ બાજુ નહિ? જાવું 'ભાવનગર' અને જાય 'ઢસે'. એમ 'ભાવનગર' આત્મા સ્વઆશ્રય જાવું છે. એને ઠેકાણે રાગ પરાશ્રય 'ઢસા'માં જાવું છે એને. એમાં એને ધર્મધ્યાન માનવું છે. આહાહા..!

'**ભાવાર્થ :- જિનસૂત્રમેં ઈસ ભરતક્ષેત્ર પંચમકાલમેં આત્મભાવનામેં સ્થિત...**' જુઓ! ખુલાસો કર્યો. આત્મભાવના વિષે સ્થિત. આત્મા પોતાની ભાવના એટલે એકાગ્રતા એમાં સ્થિત છે. ભાવના એટલે સંકલ્પ-વિકલ્પ એમ નહિ. ભાવ એવો જે ત્રિકાળી પ્રભુ, એની ભાવના એટલે એકાગ્રતા. સમજાણું કાંઈ? દ્રવ્યભાવ, જ્ઞાયકભાવ, કારણપ્રભુ, કારણ પરમાત્મા ત્રિકાળી એ ભાવ. એની એકાગ્રતા એ ભાવના. એ આત્મા ભાવના વિષે સ્થિત '**મુનિકે ધર્મધ્યાન કહા હૈ,...**' એવા મુનિને ધર્મધ્યાન (કહ્યું છે). 'જાદવજીભાઈ'! તમે ત્યાં બહુ આવા કર્યા હશે. પડિકમણા ને ફલાણું ધર્મધ્યાન. ઘરે બહેને બહુ કરાવ્યું હશે. સમજણ વગરનું. આહાહા..! માર્ગની ખબર ન મળે અને માર્ગમાં છીએ એમ માનીને ચાલે. આહાહા..!

'**આત્મભાવનામેં સ્થિત મુનિકે ધર્મધ્યાન કહા હૈ,...**' પાછું આ મુનિપણું, આવું, હોં!

એમ. પાછા એમ જાણે કે આ પંચમહાવ્રત ધાર્યા માટે અમે મુનિ અને અમારે ધર્મધ્યાન થઈ ગયું એમ નહિ. એ લખ્યું છે ઓલાએ. એમાં લખ્યું છે. એમાં અર્થમાં લખ્યું. એમાં લખ્યું છે. જુઓ! મહાવ્રત ન માને એ આવા કહેવાય એમ લખ્યું છે એમાં. એ જ ગાથામાં. મહાવ્રતધારીને. પણ મહાવ્રતધારી કોણ? જેને ધર્મધ્યાન નથી એને મહાવ્રત કેવા? સમજાણું કાંઈ? એમ કહે ના પાડે છે અત્યારે ધર્મધ્યાન ન માને એ અજ્ઞાની છે. મહાવ્રત અત્યારે નથી કોઈ એમ માને એ અજ્ઞાની છે એમ કરીને ત્યાં લગાવી દીધું. એ તો સ્વતંત્ર આત્મા છે. હોં! આહાહા..!

અહીં તો ધર્મધ્યાન એટલે આત્માના સ્વરૂપ શુદ્ધ આનંદનો આશ્રય કરીને જે એકાગ્રતા થાય એવું એને ધર્મધ્યાન કીધું છે. '**જો યહ નહિ માનતા હૈં વહ અજ્ઞાની હૈ, ઉસકો ધર્મધ્યાનકે સ્વરૂપકા જ્ઞાન નહિ હૈ.**' લ્યો!

आगे कहते हैं कि जो इस कालमें भी रत्नत्रयका धारक मुनि होता है वह स्वर्गलोकमें लौकान्तिकपद, इन्द्रपद प्राप्त करके वहाँसे चयकर मोक्ष जाता है, इसप्रकार जिनसूत्रमें कहा है :–

ગાથા-૭૭

अज्ज वि तिरयणसुद्धा अप्पा झाएवि लहहिं इंदत्तं।
लोयंतियदेवत्तं तत्थ चुआ णिव्वुदिं जंति।।७७।।

अद्य अपि त्रिरत्नशुद्धा आत्मानं ध्यात्वा लभंते इन्द्रत्वम्।
लौकान्तिकदेवत्वं ततः च्युत्वा निर्वृतिं यांति।।७७।।

આજેય વિમલત્રિરત્ન, નિજને ધ્યાઈ, ઈન્દ્રપણું લહે,
વા દેવ લૌકાંતિક બને, ત્યાંથી ચ્યવી સિદ્ધિ વરે. ૭૭.

अर्थ :– अभी इस पंचमकालमें भी जो मुनि सम्यग्दर्शन–ज्ञान–चारित्रकी शुद्धता युक्त होते हैं वे आत्माका ध्यान कर इन्द्रपद अथवा लोकान्तिक देवपदको प्राप्त करते हैं और वहाँसे चयकर निर्वाणको प्राप्त होते हैं।

भावार्थ :– कोई कहते हैं कि अभी इस पंचमकालमें जिनसूत्रमें मोक्ष होना कहा नहीं इसलिये ध्यान करना तो निष्फल खेद है, उसको कहते हैं कि हे भाई! मोक्ष जानेका निषेध किया है और शुक्लध्यानका निषेध किया है परन्तु धर्मध्यानका निषेध तो किया नहीं। अभी भी जो मुनि रत्नत्रयसे शुद्ध होकर धर्मध्यानमें लीन होते हुए आत्माका ध्यान करते हैं, वे मुनि स्वर्गमें इन्द्रपदको प्राप्त होते हैं अथवा लोकान्तिक देव एक भवावतारी हैं, उनमें जाकर उत्पन्न होते हैं। वहाँसे चयकर मनुष्य हो मोक्षपदको प्राप्त करते हैं। इसप्रकार धर्मध्यानसे परंपरा मोक्ष होता है तब सर्वथा निषेध क्यों करते हो ? जो निषेध करते हैं वे अज्ञानी मिथ्यादृष्टि हैं, उनको विषय–कषायोंमें स्वच्छंद रहना है इसलिये इसप्रकार कहते हैं।।७७।।

ગાથા-૭૭ ઉપર પ્રવચન

'**આગે કહતે હૈં કિ જો ઈસ કાલમેં ભી રત્નત્રયકા ધારક મુનિ હોતા હૈ વહ સ્વર્ગલોકમેં લૌકાન્તિકપદ, ઈન્દ્રપદ પ્રાપ્ત કરકે વહાંસે ચયકર મોક્ષ જાતા હૈ, ઈસપ્રકાર જિનસૂત્રમેં કહા હૈ :–**' લ્યો ઠીક! એ વખતે 'કુંદકુંદાચાર્યે' શ્લોક લખ્યા ત્યારે. અત્યારે પણ રત્નત્રય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર, શુદ્ધ હોં, શુદ્ધ. વ્યવહાર રત્નત્રય નહિ. શુદ્ધ આત્માને આશ્રયે. દર્શન આત્મા આશ્રયે, જ્ઞાન આત્મા આશ્રયે, લીનતા (આત્મા આશ્રયે). એવા રત્નત્રયના ધારી મુનિ હોય તો સ્વર્ગ વિષે લૌકાન્તિકપદ (પામે). મુક્તિ તો છે નહિ. '**ઈન્દ્રપદ પ્રાપ્ત કરકે વહાંસે ચયકર મોક્ષ જાતા હૈ.**' ત્યાંથી એકાદ ભવ કરીને મોક્ષ જાય. '**ઈસપ્રકાર જિનસૂત્રમેં કહા હૈ :–**' લ્યો.

अज्ज वि तिरयणसुद्धा अप्पा झाएवि लहहिं इंदत्तं।
लोयंतियदेवत्तं तत्थ चुआ णिव्वुदिं जंति।।७७।।

'**અર્થ :– અભી ઈસ પંચમકાલમેં ભી જો મુનિ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રકી શુદ્ધતા યુક્ત હોતે હૈં...**' આ કાળમાં પણ જે કોઈ મુનિ સમ્યગ્દર્શન આત્માના અનુભવની પ્રતીતિ, આત્માનું જ્ઞાન અને આત્મામાં લીનતા. જુઓ! '**શુદ્ધતા યુક્ત હોતે હૈં...**' ભાષા એમ છે. છે ને? '**तिरयणसुद्धा**' શબ્દ છે ને? અહીં શુદ્ધ સિદ્ધ કરવું છે માટે '**सुद्धा**' શબ્દ નાખ્યો છે. વ્યવહાર રત્નત્રય એ તો અશુદ્ધ છે, રાગ છે. એ નહિ. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :– ...

ઉત્તર :– એ બધી શુદ્ધની વ્યાખ્યા છે. વિકલ્પથી કરો તો વ્યવહારની વાત છે. અશુદ્ધ હોય એને આવા વિકલ્પ હોય એને વ્યવહારે કહેવામાં આવે છે. પણ એ બંધનું કારણ છે. આત્મા આશ્રિત નિર્વિકલ્પ તેટલું સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર થાય એ શુદ્ધ છે, તે મુક્તિનો માર્ગ છે. સમજાણું કાંઈ? છે ને? સામે પુસ્તક છે ને, જુઓને! શેઠ હા પાડે છે.

'**अप्पा झाएवि**' લખ્યું છે, જુઓ! આત્માનું ધ્યાન કરે. એમ. દેખો! એમ છે? '**અભી ઈસ...**' '**तिरयणसुद्धा**' મુનિ '**સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રકી શુદ્ધતા યુક્ત હોતે હૈં વે આત્માકા ધ્યાન કર ઈન્દ્રપદ અથવા લોકાન્તિક દેવપદકો પ્રાપ્ત કરતે હૈં.**' એમ છે. આત્માનું ધ્યાન કરતા કરતા વિકલ્પ બાકી રહી જશે પૂર્ણ ધ્યાન નથી એટલે. લોકાન્તિકમાં જશે. ઈન્દ્રપણું પામશે. સમજાણું? આહાહા..! '**અથવા લોકાન્તિક દેવપદકો પ્રાપ્ત કરતે હૈં...**' લોકાન્તિક દેવ થાય. એ લોકાન્તિક દેવો બ્રહ્મચારી હોય છે. એને દેવી હોતી નથી. આઠ સાગરનું આયુષ્ય હોય છે. નાનામાં નાનું આઠ અને મોટામાં મોટું આઠ. જઘન્ય-ઉત્કૃષ્ટ એને આઠ જ સાગરનું આયુષ્ય. કારણ કે એકાવતારી બધા છે. લોકાન્તિક દેવો અસંખ્ય છે. બધા એકભવતારી. મનુષ્ય થઈને મોક્ષ જનારા. એવી શુદ્ધતાનું આરાધન કરી, આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપનું ભાન અને સ્થિરતા કરી, બાકી વિકલ્પ હશે તો લોકાન્તિકમાં ગયા છે. ત્યાંથી એક ભવ કરીને મોક્ષ જશે. આવશે અર્થમાં આવશે. વળી '**ઔર વહાંસે ચયકર નિર્વાણકો પ્રાપ્ત**

હોતે હૈં.' આહાહા..! આત્મા પંચમકાળમાં પણ પોતાના નિજ સ્વભાવને આરાધે, શુદ્ધતાની ભાવના પ્રગટ કરીને એ જીવ પંચમકાળના જીવ પણ ઈન્દ્રપણું અને લોકાંતિકપણું પામી ત્યાંથી એકાદ મનુષ્યનો ભવ કરીને મોક્ષ જવાના છે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

'**ભાવાર્થ :- કોઈ કહતે હૈં કિ અભી ઈસ પંચમકાલમેં જિનસૂત્રમેં મોક્ષ હોના કહા નહિ ઈસલિયે ધ્યાન કરના તો નિષ્ફલ ખેદ હૈ,...**' આહાહા..! સમજાણું? '**ઉસકો કહતે હૈં કિ હે ભાઈ! મોક્ષ જાનેકા નિષેધ કિયા...**' જાણો કે મોક્ષ નથી. એમ અત્યારે જાણો કે મોક્ષ નથી. '**શુક્લધ્યાનકા નિષેધ કિયા હૈ પરંતુ ધર્મધ્યાનકા નિષેધ તો કિયા નહિ.**' ધર્મધ્યાન નથી એમ તો કહ્યું નથી. એ મુનિ સ્વર્ગમાં ઈન્દ્રપણા દેખો આ '**અભી ભી જો મુનિ રત્નત્રયે શુદ્ધ હોકર...**' અહીં વજન છે. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર શુદ્ધ. શુદ્ધ સ્વભાવને આશ્રયે પ્રગટેલી પરિણતિ શુદ્ધ. એ શુદ્ધપણું અત્યારે નથી એમ માનનારને ધર્મધ્યાનની ખબર નથી. સમજાણું કાંઈ?

'**ધર્મધ્યાનમેં લીન હોતે હુએ આત્માકા ધ્યાન કરતે હૈં,...**' ધ્યાનમાં આત્માને ધ્યેય બનાવી એટલે કે ધ્યાનનો વિષય બનાવી. વિષય સમજાય છે? એ શબ્દ આવે ઓલામાં બહુ. 'પરમ અધ્યાત્મતરંગિણી' ટીકામાં બહુ આવે છે. વિષયકુરુ. 'પરમ અધ્યાત્મતરંગિણી' છે ને? કળશની ટીકા. એમાં બહુ આવે છે ઈ. વિષયકુરુ. ભગવાનઆત્માનો વિષય કર. વિકલ્પ અને પરનો વિષય છોડી દે. સમજાય છે કાંઈ? ત્યાં છે. બતાવ્યું હતું એક ફેરી. આવ્યું હતું. વિષય એટલે ધ્યેય. આત્માને ધ્યેય બનાવ. આ વિષય જ્યાં પુણ્ય-પાપનો વિષય છે એ તો પરનો વિષય છે. આને વિષય બનાવ, ધ્યેય બનાવ. ધ્યાનમાં વિષયને, વિષય એટલે આત્માનો વિષય કર, ધ્યેય બનાવ. એ ક્યાંક છે. હવે કાંઈ બધું હાથ આવે? ટીકામાં છે. કહ્યું હતું એક-બેવાર બતાવ્યું હતું. એ કાંઈ યાદ રહે છે અહીં બધું? નિશાન કરેલું છે, નિશાન કરેલું છે. પણ આખું જોવે એમાં ક્યાં.. નિશાન કરેલા છે. બતાવ્યું હતું અહીંયાં એક ફેરી. સમજાણું કાંઈ? નિશાન કરેલા છે. બધી જગ્યાએ નિશાન કરેલા છે આખું વાંચ્યું હોય એમાં. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

પ્રભુ આત્મા તદ્દન શરીર, વાણી અને કર્મ અને વિકલ્પ વિનાનો, રાગ વિનાનો એવો જે આત્મા એને આત્મા કહીએ. કારણ કે વિકલ્પ તો આસ્રવ છે. શરીર કર્મ અજીવ છે. આવો આત્મા એને ધ્યેયમાં લક્ષમાં વિષયમાં બનાવી, એકાગ્ર થવું. સમજાય છે? '**રત્નત્રયસે શુદ્ધ હોકર ધર્મધ્યાનમેં લીન હોતે હુએ આત્માકા ધ્યાન કરતે હૈં,...**' આહાહા..! શાંત થઈ, ધીરો થઈ બહારથી વૃત્તિને સમેટી અંતરમાં પરિણતિ દ્રવ્યને ધ્યેય બનાવે. કહો, સમજાય છે કે નહિ 'રાજમલજી'? એય..! 'રાજમલજી'! આવું છે ધર્મધ્યાન. સાચી વાત છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ધર્મધ્યાનની પરિણતિ સદાય રહે. 'નિયમસાર'માં તો કહ્યું છે કે ધર્મધ્યાન ન હોય તે બહિરાત્મા છે. એવું 'નિયમસાર'માં કહ્યું છે. ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાન ન હોય તો બહિરાત્મા છે. ધર્મધ્યાનમાં લીનતા ન રહે તો પણ પરિણતિ તો શુદ્ધ રહે છે ને કાયમ? ન હોય તો બહિરાત્મા છે. રાગમાં એકતા એ બહિરાત્મા છે એમ કહ્યું છે. લ્યો! 'નિયમસાર'.

બહુ ખુલાસા છે. ઓહોહો..! આચાર્ય 'કુંદકુંદાચાર્ય'ની શૈલીમાં થોડામાં ગાગરમાં સાગર ભરી દીધો છે. એટલી બધી (સ્પષ્ટતા). પણ હવે માણસ શાંતિથી સ્વાધ્યાય કરે, વિચાર કરે, મનન કરે તો એને પત્તો લાગે. એમ ને એમ ઉપર-ઉપર-ઉપર ઉભડક વાંચી જાય. ઉભડક સમજો છો? ઉપર-ઉપરથી વાંચી ગયા, લ્યો! પણ શું છે અંદર ભાવ? સમજાણું કાંઈ?

મહાપ્રભુ વ્યક્તપણે ચૈતન્ય દ્રવ્ય તો એવું ને એવું પડ્યું છે. વસ્તુ તો પડી છે મહાપ્રભુ છે. ચૈતન્ય આનંદનું ધામ મહાપ્રભુ છે. એ સ્થળ એનું સત્તા ધામ મહાસંઘ છે. એનો આશ્રય કરીને લીન થાય એને ધર્મધ્યાન કહે છે. કહો, 'પ્રકાશદાસજી'! અત્યાર સુધી શેનું ધર્મધ્યાન-ધર્મધ્યાન કહેતા હતા. અણુવ્રત પાળો. અમે મહાવ્રત લઈને અણુવ્રતનો ઉપદેશ દઈએ. પાપનો. સમ્યગ્દર્શન વિના અણુવ્રતના પરિણામ એ પાપ છે. સમજાય છે કાંઈ? માર્ગ તો આવો છે.

મુમુક્ષુ :- પાપ કહ્યું છે.

ઉત્તર :- પાપ છે. રત્નત્રયને પાપ કહ્યું છે. વ્યવહાર રત્નત્રયને શાસ્ત્રમાં પાપ કહ્યું છે. 'જયસેનાચાર્ય'ની ટીકામાં છે. 'જયસેનાચાર્ય'ની ટીકામાં છે. રત્નત્રયને પાપ કહ્યું છે. પુણ્ય-પાપનો અધિકાર છે ને? જુઓ!

'**व्यवहारमोक्षमार्गो**' સંસ્કૃત છે. '**निश्चयरत्नत्रयस्योपादेयभूतस्य कारणभूतत्वादुपादेयः**' વ્યવહારે ઉપાદેય કહેવામાં આવે છે. '**परंपरया जीवस्य पवित्रताकरणात् पवित्रस्तथापि बहिर्द्रव्यालंबनत्वेन पराधीनत्वात्वपतति**' પણ શુદ્ધથી પતીત થાય છે વ્યવહારમાં. અને '**नश्यतीत्येकं कारणं। निर्विकल्पसमाधिरतानां व्यवहारविकल्पालंबनेन स्वरूपात्पतितं भवतीति द्वितीयं कारणं। इति निश्चयनयापेक्षया पाप।**'

મુમુક્ષુ :- કઈ ગાથા?

ઉત્તર :- પુણ્ય-પાપની છેલ્લી. પુણ્ય-પાપની છેલ્લી ગાથા. ૧૬૧, ૬૨, ૬૩. સંસ્કૃત છે. અહીં તો બધા ચિહ્નો કર્યા છે. અહીં વળી મીંડુ કર્યું છે વધારે પાછું. આ લ્યો! '**निश्चयनयापेक्षया पाप**'. સમજાણું કાંઈ? આનંદસ્વરૂપ ભગવાનમાંથી પતીત થાય છે ત્યારે વ્યવહારરત્નત્રયનો શુભ વિકલ્પ ઉઠે છે. આહાહા..! પહેલું કહ્યું કે પરંપરા પવિત્રનું નિમિત્ત છે. પરંપરા પછી થશે, આને છોડીને. પણ વર્તમાન દેખો તો એ પાપ છે. એય..! પુણ્ય-પાપની છેલ્લી ગાથાઓ. સરવાળો એમ લીધો છે કે આ અધિકાર તો પુણ્યનો ચાલે છે, તમે વળી પાપનો અધિકાર ક્યાં નાખ્યો આમાં? હવે એ પાપ છે, સાંભળને! 'યોગસાર'માં કહ્યું નથી? 'પાપ પાપને સહુ કહે પણ અનુભવીજન પુણ્યને પણ પાપ કહે.' 'યોગસાર'માં (૭૧ ગાથામાં) આવે છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ 'યોગસાર'માં છે.

મુમુક્ષુ :- એ તો દરેક ગ્રંથનો સાર છે.

ઉત્તર :- એ તો દરેકમાં દિગંબર સંતોના કોઈપણ ગ્રંથમાં ક્યાંય વિરોધ છે નહિ. કોઈ ગ્રંથમાં વિરોધ નથી. સંતોની વાણી છે, વીતરાગી મુનિની વાણી છે. સમજાય છે કાંઈ? એ

તો સર્વજ્ઞના પેટની વાણી બધી છે. ક્યાંક વ્યવહાર કહ્યો હોય, નિશ્ચય કહ્યો હોય અને ક્યા નયનું કથન છે એને સમજવું જોઈએ.

મુમુક્ષુ :- તેરાપંથી...

ઉત્તર :- એ વળી બીજી રીતે કહે છે. આહા..! લે! તેરાપંથી તો કહે છે કે બીજાની દયાનો ભાવ છે એ પાપ છે. એમ નથી. હિંસાનો ભાવ એ પાપ અને દયાનો ભાવ એ પુણ્ય. એ તો અહીં નિશ્ચયની અપેક્ષાએ દયાના ભાવને પાપ કહ્યું છે. પણ પાપની અપેક્ષાએ દયાના ભાવને પુણ્ય કહ્યું છે. અપેક્ષા લાગવી જોઈએ ને. એકાંત તાણ્યા કરે એમ કાંઈ ચાલે? એ તેરાપંથી એમ કહે છે કે બીજાને બચાવવાનો ભાવ એ પાપ, બીજાને પાણી પાવું, દાણા દેવા, અનાજ દેવા એ પાપ. નહિ. નહિ. એમ નથી. એ અનુકંપા આદિ ભાવ પુણ્ય છે, ધર્મ નહિ. સમજાણું કાંઈ? ધર્મ નહિ પણ પુણ્ય છે. પાપ નાખી દે એમ નહિ. પાપ કહ્યું એ તો નિશ્ચયના સ્વભાવના આનંદની અપેક્ષાએ પુણ્યમાં રાગ છે અને ઝેર છે એ અપેક્ષાએ પાપ. પણ વ્યવહારની અપેક્ષાએ પાપથી પુણ્ય શુભભાવ છે એમ વ્યવહારમાં ભેદ પાડતા એને પાપ ન કહેવાય વ્યવહારથી. નિશ્ચયની અપેક્ષાએ પાપ છે. આ તો કહે નહિ, પાપ જ છે. પરજીવની દયા પાળવી, કોઈને ભૂખ્યાને આહાર-પાણી દેવા, પાણી આપવું તૃષા લાગી હોય તો. એ અસંતિ છે. એને પાપ (છે). એમ ન હોય ભાઈ!

મુમુક્ષુ :- તેરાપંથીમાં છે?

ઉત્તર :- તેરાપંથી છે ને? સ્થાનકવાસીમાં 'તુલસી'.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હા, એ. નહિ એ માર્ગ નથી.

મુમુક્ષુ :- નિશ્ચય નથી તો પાપ બંધાતું નથી, પુણ્યને પાપ બતાવે છે.

ઉત્તર :- બતાવે છે. ઈ પુણ્ય કોને કહે છે? કે મુનિ છે એના માનેલા. મુનિને આહાર-પાણી દે તો નિર્જરા અને પુણ્ય બે થાય છે. એ વાત કહે છે. બધું વાંચ્યું છે ને. અમે બધું જોયું છે. મુનિ હોય એના માનેલા, હોં! મુનિની ક્યાં એને ખબર છે? તથારૂપ માનેલા મુનિ. .. કહ્યું હતું, હમણાં રાત્રે કહ્યું હતું. ભગવતી સૂત્ર છે. તથારૂપના સાધુને આહાર-પાણી દે તો એકાંત નિર્જરા કરે. અરે..! પરને આહાર-પાણી દેવા, સાચા સંત ગણધર હોય એને આહાર-પાણી દે તોપણ નિર્જરા ન હોય. પુણ્યભાવ છે. સ્વદ્રવ્ય આશ્રિત નિર્જરા હોય. પરદ્રવ્ય આશ્રિત તો પુણ્યનું કારણ છે. એનું બધું વાચ્યું છે અમે તો. એના એકે એક ગ્રંથો, બધા ગ્રંથો જોયા છે. અહીં તો પહેલા જોયા હતા. ત્યાં હતા ને સંસારમાં? પરમદિગંબર શાસ્ત્ર તમારા કાકા ભડકતા હતા. કે આ પરમ દિગંબર શાસ્ત્ર અત્યારે વાંચે છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- મરી જાય શું? એનો ભાવ શું છે? એવી વાત તો પછી ગાયને ઘાસ-બાસ દેવું એ બધું પાપ છે. એમ છે નહિ. ભાવની વાત છે. ભગવાનની પૂજામાં પાણીમાં હિંસા તો થાય છે. પણ ભાવ શું છે? ભક્તિનો છે તેથી શુભભાવ છે. ધર્મ નહિ. એ બીજી વાત છે. બધું વાંચ્યું એનું છે, હોં! એકે એક પર બોલનો થોકડો છે. .. આખો ગ્રંથ છે. બધું જોયું છે.

તેરાપંથીના શાસ્ત્ર જોયા છે. પહેલાં બધાનું બધું જોયું છે. આ સનાતન સંતો દિગંબરો...

મુમુક્ષુ :- .. કલ્પિત.

ઉત્તર :- બનાવેલા કલ્પિત પોતે બનાવેલા. એના મુખ્ય સાધુ છે. બનાવ્યા છે. આહાહા..! ભાઈ! અહીં તો એમ ન ચાલે. વ્યવહારમાં કોઈ દયા, દાન, શુભભાવથી ભક્તિ, ગાયને પાંજરાપોળમાં ચારો નાખવાનો ભાવ, એ બધો ભાવ છે હિંસા થોડી, અલ્પ પાપ લાગે પણ છે એમાં પુણ્યભાવ-શુભભાવ છે. એનો નિષેધ કરે કે એ પુણ્ય નહિ અને પાપ છે. એમ નહિ. અહીં તો આત્માના આનંદની અપેક્ષાએ ત્યાંથી ખસી જાય છે માટે પાપ છે એમ કહ્યું છે. જે અપેક્ષા છે તેમ સમજવું જોઈએ ને? ખેંચાતાણ કરે એમ ન ચાલે. આ તો તત્ત્વ વીતરાગનો માર્ગ છે. આ તો કેવળીનો કહેલો (માર્ગ છે). આ કાંઈ કોઈએ કલ્પિત છે અને આમ છે, તેમ છે એમ નથી. સમજાય છે? પરમાત્મા ત્રિલોકના નાથ સીમંધર ભગવાને કહેલો માર્ગ છે. મહાવીર આદિ ભગવાન સર્વજ્ઞો એ જ કહેતા આવ્યા છે અને કહેશે. સમજાણું કાંઈ?

'વે મુનિ સ્વર્ગમેં ઇન્દ્રપદકો પ્રાપ્ત હોતે હૈં અથવા લોકાંતિક દેવ એક ભવાવતારી હૈં,...' જુઓ! એકભવતારી. એટલો પુરુષાર્થ નથી, મુક્તિ-કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે એવો તો પુરુષાર્થ છે નહિ. ભવિષ્યમાં એક ભવ કરીને મુક્તિએ જશે.

મુમુક્ષુ :- લોકાંતિકનો નિયમ છે?

ઉત્તર :- નિયમ જ છે. લોકાંતિકનો નિયમ છે અને અમુક સર્વાર્થસિદ્ધના દેવનો નિયમ છે. સર્વાર્થસિદ્ધના દેવ એક ભવ કરીને મુક્તિ જાય. બીજા ચારને કોઈને એક હોય, કોઈને બે હોય. પણ એ તો આરાધક થઈ ગયા, ખલાસ થઈ ગયો. ભવ-ફવ એ તો જરીક થોડોક રાગ બાકી છે એ તો ધર્મશાળામાં રોકાવા પૂરતું છે. સાંજ કોર ચાલતા ચાલતા ૨૫ કોસ ચાલવાનું હોય. ૧૬ કોસ ચાલતા અંધારુ થઈ ગયું. તો કંઈક ધર્મશાળામાં પડાવ નાખ્યો પણ સવાર પડે ચાલતા થાય. ૮ કોસ કાપવાનું બાકી છે. સમજાણું કાંઈ? (એમ) સ્વરૂપનું આરાધન કરતાં કરતાં કચાશ થોડી બાકી રહી જાય, પૂર્ણ ન હોય (એટલે) એકાદ ભવ ધર્મશાળામાં આવી જાય. સ્વર્ગમાં. ત્યાંથી નીકળીને મોક્ષમાં જશે. આ બધા 'કુંદકુંદાચાર્ય', 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય', 'પદ્મપ્રભમલધારીદેવ' બધા એકભવતારી છે. સમજાય છે?

મુમુક્ષુ :- એ લોકાંતિકમાં છે.

ઉત્તર :- એ લોકાંતિકમાં હોય કે ગમે ત્યાં હોય પણ એકભવતારી છે. સમજાણું કાંઈ? એક જ ભવ (છે) ભવિષ્યમાં. એટલી તાકાત લઈને ચાલ્યા ગયા છે. આમાં તો કહ્યું ઇન્દ્રપણું કે લોકાંતિકપણું (પામે).

'ઇસપ્રકાર ધર્મધ્યાનસે પરંપરા મોક્ષ હોતા હૈ...' લ્યો, ભાઈ! અહીં પરંપરા આવ્યું. પરંપરા એટલે શું? કે વર્તમાન ધર્મધ્યાનમાં શુદ્ધતા થોડી છે. ધર્મધ્યાનમાં પછી શુદ્ધતા વધારશે ત્યારે આ અશુદ્ધતા થોડી ઘટી (નાશ થાશે) ત્યારે મોક્ષ જાશે. એમ પરંપરા. સમજાય છે કાંઈ? કારણકે ધર્મધ્યાન દ્વારા મુક્તિ કેવળજ્ઞાન નહિ પામે. પછી તો શુક્લધ્યાન થશે ત્યારે કેવળ પામશે. એથી ધર્મધ્યાન શુક્લધ્યાનનું કારણ અને શુક્લધ્યાન કેવળજ્ઞાનનું કારણ (છે).

એમ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? પણ એ શુદ્ધ ધર્મધ્યાન, હોં! આહાહા..! એના માટે શુદ્ધ-શુદ્ધ શબ્દ નાખતા આવે છે, જુઓને. '**तिरयणसुद्धा**' ઓહોહો..! અરે..! રુચિ તો કરે, એની શ્રદ્ધા તો કરે અંદરમાં. સમજણને દઢ કરે કે માર્ગ આ છે. બીજો માર્ગ છે નહિ. લાલાપેઠા કરે એમ હશે ને એમ હશે એમ ન ચાલે અહીંયાં. એય..! શેઠ! લાલાપેઠાને હિન્દીમાં શું કહે છે? કહેતા હશે. એવા હશે નરમ.

મુમુક્ષુ :- એક જ વાત...

ઉત્તર :- એક જ માર્ગ છે. 'એક હોય ત્રણકાળમાં પરમાર્થનો પંથ'. જુઓ! શું કહે છે?

'**ધર્મધ્યાનસે પરંપરા મોક્ષ હોતા હૈ...**' એનો અર્થ શું? કે ધર્મધ્યાનમાં થોડી શુદ્ધિ છે, પછી વિશેષ શુદ્ધિ થશે ત્યારે મુક્તિ થશે તો પરંપરા કહેવામાં આવ્યું છે. સમજાણું કાંઈ? '**તબ સર્વથા નિષેધ ક્યોં કરતે હો?**' આ કાળે શુદ્ધતા ધર્મધ્યાનની નથી એમ સર્વથા કહો તો ધર્મી જીવ નથી. સમજાણું કાંઈ? અને થોડા હો, કોઈ હો પણ શુદ્ધતાના ધર્મધ્યાનવાળા જીવ છે અને ધર્મધ્યાનથી આગળ પરંપરાએ મુક્તિ થશે. થશે, થશે ને થશે જ. પરંપરા મોક્ષ થશે.

'**જો નિષેધ કરતે હૈં વે અજ્ઞાની મિથ્યાદષ્ટિ હૈં, ઉનકો વિષય-કષાયોંમેં સ્વચ્છંદ રહના હૈ...**' કારણ કે રાગમાં એને સ્વચ્છંદપણે રહેવું છે એને આત્માનો આશ્રય પકડવો નથી. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? '**ઉનકો વિષય-કષાયોંમેં સ્વચ્છંદ રહના હૈ...**' પરમાં રોકાય. જાવ, આપણને અંતર્મુખ વળવાની શક્તિ તો છે નહિ અત્યારે. બાકી બહિર્મુખમાં ગમે તે કરો હવે. સમજાણું કાંઈ? '**સ્વચ્છંદ રહના હૈ ઈસલિયે ઈસપ્રકાર કહતે હૈં.**' સમજાણું કાંઈ આમાં?

आगे कहते हैं कि जो इस कालमें ध्यानका अभाव मानते हैं और मुनिलिंग पहिले ग्रहण कर लिया, अब उसको गौण करके पापमें प्रवृत्ति करते हैं वे मोक्षमार्गसे च्युत हैं :–

ગાથા-૭૮

जे पावमोहियमई लिंग घेत्तूण जिणवरिंदाणं।
पावं कुणंति पावा ते चत्ता मोक्खमग्गम्मि।।७८।।

ये पापमोहितमतयः लिंगं गृहीत्वा जिनवरेन्द्राणाम्।
पापं कुर्वन्ति पापाः ते त्यक्त्वा मोक्षमार्गे।।७८।।

જે પાપમોહિત બુદ્ધિઓ ગ્રહી જિનવરોના લિંગને,
પાપો કરે છે, પાપીઓ તે મોક્ષમાર્ગે ત્યક્ત છે. ૭૮.

अर्थ :– जिनकी बुद्धि पापकर्मसे मोहित है वे जिनवरेन्द्र तीर्थंकरका लिंग ग्रहण करके भी पाप करते हैं, वे पापी मोक्षमार्गसे च्युत हैं।

भावार्थ :– जिन्होंने पहिले निर्ग्रंथ लिंग धारण कर लिया और पीछे ऐसी पापबुद्धि उत्पन्न हो

गई कि–अभी ध्यानका काल तो नहीं इसलिये क्यों प्रयास करें ? ऐसा विचारकर पापमें प्रवृत्ति करने लग जाते हैं वे पापी हैं, उनको मोक्षमार्ग नहीं है।।७८।।

(* 'इस कालमें धर्मध्यान किसीको नहीं होता' किन्तु भद्रध्यान (–व्रत, भक्ति, दान, पूजादिकके शुभभाव) होते हैं। इससे ही निर्जरा और परम्परा मोक्ष माना है और इसप्रकार ७वें गुणस्थान तक भद्रध्यान और पश्चात् ही धर्मध्यान माननेवालोंने ही श्री देवसेनाचार्य कृत 'आराधनासार' नाम देकर एक जालीग्रन्थ बनाया है, उसीका उत्तर केकड़ी निवासी पं. श्री मिलापचन्दजी कटारियाने 'जैन निबंध रत्नमाला' पृष्ठ ४७ से ६० में दिया है कि इस कालमें धर्मध्यान गुणस्थान ४ से ७ तक आगममें कहा है। आधार :– सूत्रजीकी टिकाएँ – श्री राजवार्तिक, श्लोकवार्ति, सर्वार्थसिद्धि आदि।)

ગાથા-૭૮ ઉપર પ્રવચન

'આગે કહતે હૈં કિ જો ઈસ કાલમેં ધ્યાનકા અભાવ માનતે હૈં ઔર મુનિલિંગ પહિલે ગ્રહણ કર લિયા, અબ ઉસકો ગૌણ કરકે પાપમેં પ્રવૃત્તિ કરતે હૈં વે મોક્ષમાર્ગસે ચ્યુત હૈં :–'

जे पावमोहियमई लिंग धेत्तूण जिणवरिंदाणं।
पावं कुणंति पावा ते चत्ता मोक्खमग्गम्मि।।७८।।

દેખો! જિનવરનું જિનકારણ કરી અને સ્વદ્રવ્યના આશ્રયે કર્યું નહિ અને એકલા પાપમાં પ્રવૃત્તિ કરે. એના અર્થમાં કર્યું છે. ... એમાં હશે.

મુમુક્ષુ :– ...

ઉત્તર :– ના, એ નહિ. .. શ્લોક હશે, શ્લોક. ..

મુમુક્ષુ :– ...

ઉત્તર :– એમાં શ્લોક છે એ. સંસ્કૃત ટીકામાં.

'અર્થ :–જિનકી બુદ્ધિ પાપકર્મસે મોહિત હૈ...' જેની પાપકર્મથી મૂઢ થયેલી બુદ્ધિ છે **'વે જિનવરેન્દ્ર તીર્થંકરકા લિંગ...'** નગ્ન. દિગંબર નગ્ન. ભગવાને દિગંબર ધારણ કર્યા હતા એવા દિગંબર નગ્ન ધારણ કરે. **'કરકે ભી પાપ કરતે હૈં, વે પાપી મોક્ષમાર્ગસે ચ્યુત હૈ.'**

'ભાવાર્થ :– જિન્હોંને પહિલે નિર્ગ્રંથ લિંગ ધારણ કર લિયા ઔર પીછે ઐસી પાપબુદ્ધિ ઉત્પન્ન હો ગઈ કિ–અભી ધ્યાનકા કાલ તો નહીં ઈસલિયે ક્યોં પ્રયાસ કરેં? ઐસા વિચારકર પાપમેં પ્રવૃત્તિ કરને લગ જાતે હૈ...' પછી ગમે તે સ્વચ્છંદ કરવો. એમ. સમજાણું કાંઈ? **'પહિલે નિર્ગ્રંથ લિંગ ધાર કર લિયા...'** દિગંબર થયો. **'પીછે ઐસી પાપબુદ્ધિ ઉત્પન્ન હો ગઈ કિ અભિ ધ્યાનકા કાલ તો નહીં...'**

મુમુક્ષુ :– પાપ બુદ્ધિ હતી?

ઉત્તર :– ઈ પાપ બુધ્ધિ નહોતી. નિર્ગ્રંથ લિંગ ધાર્યા ત્યારે એવું નહોતું. કાંઈક કરીશું. પછી જ્યાં સાંભળ્યું કે ધ્યાન તો નથી અત્યારે. એમ. ... **'નિર્ગ્રંથ લિંગ ધાર કર લિયા ઔર**

પીછે ઐસી પાપબુદ્ધિ...' લિંગ ધારણ કર્યા પછી (વિચાર્યું કે) ધર્મધ્યાન નથી. ધર્મધ્યાન તો નથી, શુદ્ધતા તો નથી. ગમે તે પ્રવર્તો આપણે. એમ. '**ઇસલિયે ક્યોં પ્રયાસ કરે?**' અંતર્મુખમાં ધ્યાનમાં તો કેમ પ્રયાસ કરવો? '**ઐસા વિચારકર પાપમેં પ્રવૃત્તિ કરને લગ જાતે હૈં...**' એમ. '**વે પાપી હૈં, ઉનકો મોક્ષમાર્ગ નહીં હૈ.**' લ્યો! સમજાણું કાંઈ?

आगे कहते हैं कि जो मोक्षमार्गसे च्युत हैं वे कैसे हैं :-

ગાથા-૭૯

जे पंचचेलसत्ता गंथग्गाही य जायणासीला।
आधाकम्मम्मि रया ते चत्ता मोक्खमग्गम्मि।।७९।।

ये पंचचेलसक्ताः ग्रंथग्राहिणः याचनाशीलाः।
अधः कर्मणि रताः ते त्यक्ताः मोक्षमार्गे।।७९।।

જે પંચવસ્ત્રાસક્ત, પરિગ્રહ ધારી યાચનશીલ છે,
છે લીન આધાકર્મમાં, તે મોક્ષમાર્ગે ત્યક્ત છે. ૭૯.

अर्थ :- पंच आदि प्रकारके चेल अर्थात् वस्त्रोंमें आसक्त हैं, अंडज, कर्पासज, वल्कल, चर्मज और रोमज-इसप्रकार वस्त्रोमेंसे किसी एक वस्त्रको ग्रहण करते हैं, ग्रन्थग्राही अर्थात् परिग्रहके ग्रहण करनेवाले हैं, याचनाशील अर्थात् मांगनेका ही जिनका स्वभाव है और अधःकर्म अर्थात् पापकर्ममें रत हैं, सदोष आहार करते हैं वे मोक्षमार्गसे च्युत हैं।

भावार्थ :- यहाँ आशय ऐसा है कि पहिले तो निर्ग्रंथ दिगम्बर मुनि हो गये थे, पीछे कालदोषका विचारकर चारित्र पालनेमें असमर्थ हो निर्ग्रंथ लिंगसे भ्रष्ट होकर वस्त्रादिक अंगीकार कर लिये, परिग्रह रखने लगे, याचना करने लगे, अधःकर्म औद्देशिक आहार करने लगे उनका निषेध है वे मोक्षमार्गसे च्युत हैं। पहिले तो भद्रबाहु स्वामी तक निर्ग्रंथ थे. पीछे दुर्भिक्षकालमें भ्रष्ट होकर जो अर्द्धफालक कहलाने लगे उनमेंसे श्वेताम्बर हुए, इन्होंने इस भेषको पुष्ट करनेके लिये सूत्र बनाये, इनमें कई कल्पित आचरण तथा इनकी साधक कथायें लिखीं। इनके सिवाय अन्य भी कई भेष बदले, इसप्रकार कालदोषसे भ्रष्ट लोगोंका संप्रदाय चल रहा है यह मोक्षमार्ग नहीं है, इसप्रकार बताया है। इसलिये इन भ्रष्ट लोगोंको देखकर ऐसा भी मोक्षमार्ग है,-ऐसा श्रद्धान न करना।।७९।।

ગાથા-૭૯ ઉપર પ્રવચન

'આગે કહતે હૈં કિ જો મોક્ષમાર્ગસે ચ્યુત હૈ વે કૈસે હૈં :-' વિશેષ ખુલાસો કરે છે.

जे पंचचेलसत्ता गंथग्गाही य जायणासीला।
आधाकम्मम्मि रया ते चत्ता मोक्खमग्गम्मि।।७९।।

શ્વેતાંબરની ઢળક નાખવી છે. શ્વેતાંબરે પણ પહેલા તો દિગંબરનું લિંગ ધારણ કર્યા હતા ને? પછી દુકાળ પડ્યા. આવશે અંદર. અર્ધ ફાલક ગ્રહણ કર્યું. ચર્યામાં દષ્ટિ મિથ્યાત્વ થઈ ગઈ. સ્વચ્છંદે પોતાની કલ્પનાએ શાસ્ત્રો બનાવ્યા. એ કહે છે. એય..! એમાં છે. જુઓ! અર્થ.

'અર્થ :- પંચ આદિ પ્રકારકે ચેલ અર્થાત્ વસ્ત્રોંમેં આસક્ત હૈં,...' મુનિને વસ્ત્ર-ફસ્ત્ર હોતા નથી. પણ વસ્ત્રનો કટકો રાખી અને પછી ઘણા વસ્ત્ર સ્થાપ્યા. કાળક્રમે **'અંડજ,...'** એટલે આ ઈંડાથી ઉત્પન્ન થાય એ વસ્ત્ર. **'કર્પાસજ, કપાસથી ઉત્પન્ન થાય. વલ્કલ,...'** છાલ. **'ચર્મજ...'** ચામડા.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હા. એમાં થાય છે. શું આવે? રેશમ નથી થાતું? શું કહેવાય? રેશમના કિડા થાય છે ને? મારીને પછી કરે અને કોઈ કટકા કરીને ... બે પ્રકારની થાય છે અત્યારે. શું કહેવાય આ? એરંડી. એરંડી બે પ્રકારની હોય છે. એક તો જે જીવડા હોય છે એને એમાં નાખી દે. જીવડા હોય એ કટકામાં નીકળી જાય. ઘણા કટકા રહી જાય. મારવા ન પડે. પછી કટકાને ..

મુમુક્ષુ :- .. બહાર નીકળી જાય છે.

ઉત્તર :- નીકળી જાય ટુકડા કરીને બહાર નીકળી જાય એની મેળાએ. બે પ્રકારના બને છે. અમે ગયા હતા ને. અમે 'ભાગલપુર' ગયા હતા ને. 'ભાગલપુર'ના લોકોએ વાત કરી હતી. 'ભાગલપુર'. ત્યાંથી 'ચંપાપુરી' ગયા હતા ને અમે. વાસુપૂજ્ય ભગવાન મોક્ષ પધાર્યા. ત્યાં ગયા હતા. સંઘ લઈને ગયા હતા. હિન્દુસ્તાનના બધા તીર્થસ્થાન ગયા હતા. ત્યાં ગયા હતા. તો એ કહેતા હતા ત્યાં. એક તો એવી અરંડી બને છે કે રેશમના જીવડા હોય ને? અંદર ટુકડા કરીને નીકળી જાય. બહુ નાના ટુકડા. પછી એને સાંધીને જેમ આ કપાસમાંથી કપડા બનાવે ને? એમ એરંડીમાંથી કપડા બનાવે. એને એરંડી કહે છે. પહેલી એરંડી આવી હતી. '..ભાઈ'એ આપી હતી. (સંવત) ૧૯૯૦ની સાલ. બહુ ઊંચી હતી. પછી બીજી આપી હતી ભાઈએ 'વીરજીભાઈ'એ. 'વીરજીભાઈએ'. પણ એ બધી આ સૂકી. ટુકડા કાઢી નીકળી જાય એની બનાવે છે. અને જીવતાની બહુ ઊંચી બને. જીવતા મારી નાખે એની ઊંચી બને. કારણ કે આખા ભાગ હોય ને? મૂલ્યવાન. બહુ મૂલ્યવાન. પણ એ ન ખપે. જીવ મારીને બનાવે છે એવી ચીજ તો જૈનને હોઈ શકે નહિ.

'ઈસપ્રકાર વસ્ત્રોમેંસે એક વસ્ત્રકો ગ્રહણ કરતે હૈં, ગ્રંથગ્રાહી અર્થાત્ પરિગ્રહકે ગ્રહણ કરનેવાલે હૈં,...' લ્યો! પરિગ્રહ ગ્રહણ કરે. પાત્રા આદિ, હોં! પાત્રથી માગવા જાય. '...ભાઈ'! **'માગનેકા હી જિનકા સ્વભાવ હૈ ઔર અધઃકર્મ અર્થાત્ પાપકર્મમેં રત હૈં,...'**

એને માટે બનાવેલો આહાર લે. શ્વેતાંબરમાં એમ આવે છે. દ્રવ્યાનુંયોગનું જ્ઞાન હોય તો એને માટે બનાવેલ આહારમાં પાપ નહિ એમ લખાણ છે. પણ દ્રવ્યાનુયોગના જ્ઞાન વિના સાધુ અને સમકિતી હોતા નથી. સાધુને અધઃકર્મી હોતો નથી. એના માટે બનાવેલો.. '**સદોષ આહાર કરતે હૈં વે મોક્ષમાર્ગસે ચ્યુત હૈં.**' એને માટે બનાવેલ આહાર લે છે. સાધુ નામ ધરાવે છે, વસ્ત્ર પહેરે છે. બીજું શું કહ્યુ? યાચનાશીલ હૈ, પરિગ્રહ નામ પાત્ર આદિ રાખે છે એ બધા મોક્ષમાર્ગથી ચ્યુત છે. ભગવાન વીતરાગમાર્ગથી ભ્રષ્ટ છે. એય..! 'પ્રકાશદાસજી'!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એને .. ન હોય. મુનિ તો નગ્ન જ હોય છે.

મુમુક્ષુ :- વસ્તીમાં આવીને સાધુ .. એટલે પાપ લાગે.

ઉત્તર :- હા, ઈ જ કહે છે. તમારે માટે .. સાધુ એ. તમારે ઘરે દીકરો હતો એ? 'ડાલચંદજી' છે કે એના માટે તમારે કાંઈક કરવું પડે? નહિ. અહીં તો પાઠ જુઓને, કેવા હોય છે.

સાધુ નામ ધરાવીને વસ્ત્ર રાખે, પાત્ર રાખે અને માગે. યાચના કરે ને? બાવીસ પરિષહ છે ... બાવીસ પરિષહમાં યાચના પરિષહ છે. તો યાચના પરિષહનો અર્થ એવો છે કે યાચના નહિ ને મળે એનું નામ યાચના પરિષહ. પણ માગે અને મળે એ યાચના પરિષહ નથી. એ તો માગણ છે. સમજાણું કાંઈ? શું કીધું સમજાણું? બાવીસ પરિષહમાં યાચના પરિષહ છે. પણ યાચના પરિષહનો એવો અર્થ નથી કે માગવું એ પરિષહ નહિ. માગવું નહિ અને મળે એનું નામ યાચના પરિષહ છે. માંગવું નહિ. સહેજે મળે તો લે, ન મળે તો સહન કરે. આ તો માગવા જાય. એ વિશેષ ખુલાસો કરશે ભાવાર્થમાં... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

પ્રવચન નં. ૯૨, ગાથા-૭૯ થી ૮૨, શનિવાર, ભાદરવા વદ ૪, તા.૧૯-૯-૭૦

'અષ્ટપાહુડ' મોક્ષપાહુડની ગાથા-૭૯. મોક્ષમાર્ગની અંદર પાંચ પ્રકારના વસ્ત્રો ન હોય એને. એમ અહીંયાં 'કુંદકુંદાચાર્ય' (કહે છે). '**પંચચેલસત્તા**' પાંચ પ્રકારના વસ્ત્રમાં જે આસક્ત છે એ મુનિ ન હોય.

મુમુક્ષુ :- આસક્ત ન હોય ને રાખે તો?

ઉત્તર :- આસક્ત વિના રાખી શકે જ નહિ. વસ્ત્ર રાખે અને આસક્તિ ન હોય એમ બને નહિ. ઘણા કહે છે અમારે મૂર્છા નથી પણ વસ્ત્ર રાખીએ છીએ. એમ બને નહિ કોઈ દિ'. ઉપકરણ બિલકુલ નથી. વસ્ત્ર ઉપકરણ છે જ નહિ. એ માટે તો ગાથા લીધી છે. લોકો કહે છે કે વસ્ત્ર રાખીને અત્યારે ચારિત્રનો નભાવ કરવો. ચારિત્રનો નભાવ વસ્ત્રથી હોઈ શકે જ નહિ. વસ્ત્ર રાખે એ ચારિત્રવંત જ નથી-મુનિ જ નથી. એય..! 'પ્રકાશદાસજી'! છે અંદર છે. જુઓ! બહુ ઘૂંટીને આવ્યા છે ને ત્યાંથી સાંભળીને. શું કહે છે? જુઓ!

'**ભાવાર્થ :- યહાં આશય ઐસા હૈ કિ પહિલે તો નિર્ગ્રંથ દિગંબર મુનિ હો ગયે થે,...**' સાધુ થાય. શ્વેતાંબર થયા એના પહેલા તો દિગંબર મુનિ હતા. '**પીછે કાલદોષકા વિચારકર**

ચારિત્ર પાલનેમેં અસમર્થ હો...' દુકાળ પડ્યો. ચારિત્ર પાળવાને શક્તિ ન રહી. '**નિર્ગ્રંથ લિંગસે ભ્રષ્ટ હોકર...**' દિગંબર લિંગ હતું અનાદિનું એ લીધું હતું, દિગંબરપણું નગ્ન. બાર (વર્ષના) દુકાળ પડ્યા તો વસ્ત્રનો કટકો રાખ્યો પહેલો અર્ધફાલિક. એમાંથી આ શ્વેતાંબર મત (નીકળ્યો). આકરી વાત છે, ભાઈ! એય..! જુઓ! '**નિર્ગ્રંથ લિંગસે ભ્રષ્ટ હોકર વસ્ત્રાદિ અંગીકાર કર લિયે,...**' મુનિને વસ્ત્ર ત્રણકાળમાં હોઈ શકે જ નહિ. વસ્ત્ર રાખે એ મુનિ હોય જ નહિ. એવો મમતાભાવ વસ્ત્રનો જેને છે એને મુનિપણું હોઈ શકે જ નહિ. વસ્તુની સ્થિતિ એવી છે. સમજાણું કાંઈ? '**પરિગ્રહ રખને લગે,...**' પાત્રા રાખવા લાગ્યા. '**યાચના કરને લગે,...**' પાત્ર લઈને જાય તો માગે. એ માર્ગ ભગવાનનો નથી.

મુમુક્ષુ :- માગે છે ક્યાં સુજતું છે

ઉત્તર :- પણ શું એનો અર્થ થયો? સુજતુ છે એ. સુજતા છે કે નહિ? એમ કહે છે ને? તો ઈ માગ્યું કહેવાય. માગવાનો કોઈ બાપ હશે બીજો? સુજતા સમજે? સુજતા એટલે નિર્દોષ. નિર્દોષ આહાર છે? એમ શ્વેતાંબર સાધુ પૂછે. નિર્દોષ છે? એમ પૂછે. તો એનો અર્થ શું થયો? માગ્યું. માગે એ તો માગણ થયો. માર્ગ તો આખો ફેરફાર થઈ ગયો. આ પણ સાચું અને આ પણ સાચું (એમ) વીતરાગ માર્ગમાં બે નહિ રહે. એય..!

મુમુક્ષુ :- એક સોળ આના સાચું અને એક ચૌદ આના.

ઉત્તર :- એકે એક દોકડો ખોટો. વાત એ છે. જે નિર્ગ્રંથ માર્ગથી ભ્રષ્ટ થઈ અને પછી શાસ્ત્ર રચ્યા, પછી મિથ્યાત્વથી રચ્યા, ભાઈ! આકરું પડે એવું છે. બીજો માર્ગ છે આખો. એને એમ લાગે કે આ પક્ષની વાત કરે છે. પક્ષ નહિ, વસ્તુનું સ્વરૂપ એવું છે. એય..! જુઓ! છે?

'**યાચના કરને લગે,...**' માગવા સૂજતા છે? આહાર આપશો? એમ કહે છે ને? અમે તો બધું કરેલું છે ને. ખબર છે. ગામડામાં જાય તો ત્યાં હોય કણબી અને ભાઈ એવા. ત્યાં તો જઈને એમ કહે કે આહાર વહોરાવશો? એમ કહે. વહોરાવશો એમ કહે. એ માગ્યું કહેવાય કે શું થયું એ? એ રીત જ નથી મુનિની.

મુમુક્ષુ :- ધર્મલાભ કહે.

ઉત્તર :- શું કહ્યું ધર્મલાભ કહે તો એ એનો બાપ થયો. ધર્મલાભ. અમને આપો તો ધર્મ થાય, આપો. એ તો માગણ કર્યું. એણે કર્યું છે ને એ? માગણ છે. ધર્મલાભ કેવો? મુનિ તો ઉદાસ હોય છે. દિગંબર મુનિ ઉદાસ ચાલ્યા જાય છે. એમાં પુષ્ટ છે તિષ્ઠ તિષ્ઠ જુઓ કહે છે નિર્દોષ આહાર.

મુમુક્ષુ :- ભાવલિંગમાંથી ભ્રષ્ટ કે દ્રવ્યલિંગમાંથી?

ઉત્તર :- ભાવ અને દ્રવ્ય બેયથી. .. શું છે? ભાવલિંગ પણ ભ્રષ્ટ અને દ્રવ્યલિંગ પણ ભ્રષ્ટ. એ આવે છે, જુઓ!

'**અધઃકર્મ ઔદ્દેશિક આહાર કરને લગે...**' એને માટે આહાર-પાણી હોય, બનાવ્યા હોય પાણી કોઈએ કર્યા હોય. '**ઉનકા નિષેધ હૈ વે મોક્ષમાર્ગસે ચ્યુત હૈં. પહિલે તો ભદ્રબાહુ સ્વામી તક નિર્ગ્રંથ થે.**' જુઓ! 'ભદ્રબાહુસ્વામી' નિર્ગ્રંથ દિગંબર મુનિ ભાવલિંગી હતા.

'પીછે દુર્ભિક્ષકાલમેં ભ્રષ્ટ હોકર જો અર્દ્ધફાલક કહલાને લગે...' પછીના સાધુ. **'દિર્ભુક્ષકાલમેં ભ્રષ્ટ હોકર જો અર્દ્ધફાલક...'** જુઓ! કપડાનો અડધો કટકો રાખ્યો. ટુકડા. કપડાના થોડા ટુકડા. બસ, આટલો. **'અર્દ્ધફાલક કહલાને લગે ઉનમેંસે શ્વેતાંબર હુએ,...'** પછી આ શ્વેતાંબર થયા. સ્થાનકવાસી હજી તો હમણાં નીકળ્યા છે. એ તો પહેલા હતા જ ક્યાં? આ શ્વેતાંબર જે છે એ એમાંથી નીકળ્યા. **'ઈન્હોનેં ઈસ ભેષકો પુષ્ટ કરનેકે લિયે સૂત્ર બનાયે,...'** જુઓ! સૂત્ર બનાવ્યા એમાં મુનિને આટલા કપડા ખપે, આટલા પાત્ર ખપે (એમ લખ્યું).

મુમુક્ષુ :- ટુકડા લગાડતાં હતા?

ઉત્તર :- પહેલા ટુકડા રાખતા હતા. અર્ધફાલક. એમાંથી શ્વેતાંબર થયા. અમારે નહિ ચાલે.

મુમુક્ષુ :- શિથિલાચાર વધવા લાગ્યો.

ઉત્તર :- શિથિલાચાર. દૃષ્ટિ વિપરીત થઈ ગઈ. એવો આચાર પોષે ક્યાંથી? માર્ગ એવો છે, ભાઈ! સંપ્રદાયને ઠીક ન લાગે, લાગે એની સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. એક જણો લખે છે કે તમે એમ કહો છો કે વસ્ત્ર રાખે તો મુનિ નહિ. તો એક આખી ભીંત પડી જશે. શું કહેવાય એ? દિવાલ આડી. એક આખું અંગ છે શ્વેતાંબર જૈનનું એની દિવાલ પડી જશે. તમને નહિ માને, નહિ સાંભળે. એમ સ્વતંત્ર છે ન સાંભળે તો. અહીં અમારે શું? સાંભળે કોણ? જેની ગરજ હોય એ સાંભળે નહિ? સમજાય છે કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- બે ભદ્રબાહુ હતા?

ઉત્તર :- નહિ. ભદ્રબાહુ તો છેલ્લા એક જ હતા. એમાંથી પછી સાધુ થયા એમાંથી એ ભ્રષ્ટ થઈ ગયા.

મુમુક્ષુ :- .. કહ્યું કે બે ભદ્રબાહુ...

ઉત્તર :- એ પહેલા ભદ્રબાહુ જૂના. આ ભદ્રબાહુ છેલ્લે. છેલ્લાની વાત છે.

'ઈન્હોંને ઈસ ભેષકો પુષ્ટ કરનેકે લિયે સૂત્ર બનાયે,...' જરી ઝીણી વાત છે. શ્વેતાંબર પંથ નીકળ્યો, એણે શાસ્ત્ર રચ્યા. એમાં આટલા વસ્ત્ર ખપે, આટલા પાત્ર ખપે એવું લખ્યું એ બધું કલ્પિત છે. એય..! 'છોટાભાઈ'!

મુમુક્ષુ :- એ તો એણે લખ્યું છે..

ઉત્તર :- એ છે. એ તો આચારંગમાં છે. પણ સાધારણ માર્ગ આ છે.

મુમુક્ષુ :- એ તો કાળદોષથી એ છે.

ઉત્તર :- કાળદોષથી. એ જ કહે છે ને? કાળદોષથી પણ ભ્રષ્ટ થયા એની દૃષ્ટિ વિપરીત થઈને? કાળને કારણે થઈ? એનું કારણ નિમિત્તથી કહે છે. એમ કે કાળદોષને કારણે ભ્રષ્ટ થયા. ભાવને કારણે ભ્રષ્ટ થયા. કાળ તો નિમિત્ત છે. એવી પરંપરા અનાદિ સનાતન માર્ગ ચાલ્યો આવ્યો છે. અનાદિ વીતરાગ દિગંબર માર્ગ છે, કોઈ નવો નથી. મહાવિદેહક્ષેત્રમાં એકલો દિગંબર માર્ગ છે, નિર્ગ્રંથ માર્ગ છે, બીજો કોઈ માર્ગ છે જ નહિ.

મુમુક્ષુ :- પંચમકાળ ચાલતો હશે...

ઉત્તર :- પંચમકાળ માટે જ કહે છે. ભ્રષ્ટ થયા. અને શાસ્ત્રો નવા રચ્યા એમાં કલ્પિત

રચીને આટલા વસ્ત્ર અમને ખપે, આટલા પાત્ર ખપે અને એક ડંડો ખપે એ બધું...

મુમુક્ષુ : નભાવવા માટે કોઈ વસ્તુ જોઈએ.

ઉત્તર :- નભાવનો અર્થ શું? શેનો નભાવ? શરીરનો નભાવ કે ચારિત્રનો નભાવ? માર્ગ તો આવો છે, ભાઈ! આચાર્ય પોતે 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહે છે. પંચશીલ સત્તા. પાંચ પ્રકારના વસ્ત્રમાં આસક્ત રાખે તે મુનિ નહિ. એય..! 'ચંદ્રકાંતજી'! સમજાણું કાંઈ? જુઓ!

'ઈનમેં કંઈ કલ્પિત આચરણ...' કલ્પિત આચરણ બનાવ્યા બધા. આમ ખપે, ન ખપે, નિષિત ને વ્યવહાર ને વેદકલ્પ એટલું બધું લખાણ. એ અમે મોઢે-કંઠસ્થ કર્યા હતા. માર્ગ એ વીતરાગનો નથી. એય..! બખાઈ. એક શેઠ હતા ત્યાં? એ હવે પછી લુલુ થઈ ગયું. કહો, સમજાણું કાંઈ? સ્થાનકવાસી તો હમણાં શ્વેતાંબરમાંથી દેરાવાસીમાંથી નીકળ્યા. એ તો વધારે ભ્રષ્ટ થયા. એમાં વળી આ 'તુલસી' નીકળ્યા એ વધારે ભ્રષ્ટ થયા. એક પછી એક ભ્રષ્ટ થતા ગયા એમ નીકળતા ગયા.

મુમુક્ષુ :- એક પછી એક અમે સુધારો કરતા ગયા.

ઉત્તર :- એ જાણે કે સુધારો કરો એમ માને. માને અજ્ઞાની તો માને ને.

મુમુક્ષુ :- ક્રિયા ઉદ્ધારક.

ઉત્તર :- ક્રિયા ઉદ્ધારક. સમકિત ઉદ્ધારક નહિ ને? સમકિતની શુદ્ધિ એની તો નહિ ને? મિથ્યાત્વની ગમે તે ક્રિયા કરો એમાં શું? માર્ગ આવો છે. લોકોને કઠણ પડે કે ન પડે. નિર્ગ્રંથ દિગંબર સંત, ભાવલિંગ સમકિત સહિત છઠ્ઠું ગુણસ્થાન, એને વસ્ત્રનો એક દોરો પણ હોતો નથી. ત્રણકાળ ત્રણલોકમાં એવો એક માર્ગ છે.

મુમુક્ષુ :- શ્વેતાંબર નીકળ્યા કેટલા વર્ષ થયા?

ઉત્તર :- બે હજાર વર્ષ. બે હજાર વર્ષ પહેલા દુર્ભિક્ષકાળ પડ્યો હતો. એમાંથી એ નીકળ્યો. એ કહ્યું ને? દુર્ભિક્ષમેં. **'દુર્ભિક્ષકાલમેં ભ્રષ્ટ હોકર...'** એમ લખ્યું છે ને? બરાબર લખ્યું છે. **'અર્દ્ધફાલક કહલાને લગે ઉનમેંસે શ્વેતાંબર હુએ, ઈન્હોને ઈસ ભેષકો પુષ્ટ કરનેકે લિયે સૂત્ર બનાયે, ઈનમેં કઈ કલ્પિત આચરણ...'** આ ખપે, આમ ન ખપે, પાત્ર આમ લેવું, આમ મૂકવું, કપડાને આમ ધોવા, પાત્રાને આમ રંગવા એવું બહુ લખાણ શાસ્ત્રમાં. બધું કલ્પિત. વીતરાગમાર્ગનો એ માર્ગ નથી.

મુમુક્ષુ :- અર્ધફાલક નીકળ્યો...

ઉત્તર :- પહેલો અર્ધફાલક પછી એમાંથી આ શ્વેતાંબર. એ પહેલો કીધું ને આ? તદ્દન નગ્ન ન રહી શક્યા (એટલે) થોડું રાખ્યું. પછી કહે આપણે તો હવે રાખવું જોઈએ. સમજાણું કાંઈ? બે-ત્રણ ઠેકાણે આવે છે આમાં. ત્રણ ઠેકાણે. ૪૬ પાને, ૩૭૬ પાને. અર્ધફાલકનું બધી જગ્યાએ. બહુ સારું લખ્યું છે. વસ્તુ એમ જ થયેલી છે. સમજાણું કાંઈ? પાનું ૪૬ અને પાનું ૩૭૬ બે જગ્યાએ આનું આ આવે છે.

'ઈનમેં કઈ કલ્પિત આચરણ તથા ઈનકી સાધક કથાયેં લિખી.' ધર્મરૂચી અણગાર પાત્ર લઈને વહોરવા ગયા, નાગેશ્રી શાક નાખ્યું, કડું તુબીનું (દુધી) એ બધું કલ્પિત. પાત્ર જ મુનિને હોય નહિ પછી વળી પ્રશ્ન ક્યાં? ગપ્પેગપ્પ.

મુમુક્ષુ :- ગણધરદેવ પણ પાત્ર લઈને જાતા.

ઉત્તર :- કથા બનાવી ખોટી. ગણધર પાત્ર લઈને વહોરવા ગયા ગામમાં. આણંદજી પાસે ગયા અને કહે, મને તો અવધિજ્ઞાન થયું છે. ના, એવું ન થાય. ત્યારે પ્રાયશ્ચિત લ્યો. સાચાનું પ્રાયશ્ચિત કે ખોટાનું? ઓલા આણંદ શ્રાવક કહે. પછી ભગવાન પાસે ગયા. આહારનું પાત્ર .. .. આ ભિખારા જેવા હશે? મુનિમાર્ગ એવા હશે? ભિખારા જેવા લાગે હાથમાં લઈને આમ ચાલે.

મુમુક્ષુ :- હાથમાં લઈને ગયા એમાં શું છે?

ઉત્તર :- ભિખારી છે, એ તો રાંકા જેવા છે. આટલા પાણી ભરે અને ભાર લાવે આટલા એય..! 'ચેતનજી'! મુનિ તો નિર્ગ્રંથ હોય જેવું માતાએ જન્મ્યા. એક ફક્ત મોરપીંછી, કમંડળ, પુસ્તક બસ બાકી હોઈ શકે નહિ. માર્ગ ત્રણકાળ ત્રણલોકમાં એક સત્ય આ છે. એમાં કંઈપણ શંકાને સ્થાન નથી. સમજાય છે કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ચશ્મા તો રાખે?

ઉત્તર :- ચશ્મા પણ ન હોય. મુનિને ચશ્મા હોય? એ તો પરિગ્રહ છે. એ પરિગ્રહ છે. ચશ્મા પરિગ્રહ છે. એય..! શેઠ!

મુમુક્ષુ :- આંખ ખરાબ થઈ જાય મુનિની તો સમાધિમરણ કરે?

ઉત્તર :- એમ કે આંખે ન સૂઝે તો સમાધિમરણ કરે. માર્ગ કોનો છે? માર્ગ આવો છે. આ તો સિંહનો માર્ગ છે. આ કાંઈ શિયાળિયાનો માર્ગ છે? શિયાળને શું કહે છે સમજ્યા? શિયાળ શિયાળ હોય છે ને? જંગલમાં શિયાળ હોય. એં..એં.. કરે સાંજના. શિયાળ-શિયાળ નથી કહેતા તમારે? જાનવર. શિયાળમાર્ગ નથી, સિંહ માર્ગ છે. આહાહા..! આઠ-આઠ વર્ષના રાજકુમારો પણ નીકળી જતા. નાની મોરપીંછી, કમંડળ, નગ્ન દિગંબર જંગલ વનવાસ. માર્ગ તો આ તે કાંઈ સિંહના માર્ગ છે કે વાણિયાના ટેં..ટેં કરે એના માર્ગ છે? સમજાણું કાંઈ? અમારા શેઠ કહે કે કાળભ્રષ્ટ... શું કીધું? કાળદોષે થયું. પણ કાળદોષનો અર્થ એણે દોષ કર્યો માટે કાળદોષ કહેવામાં આવ્યો.

મુમુક્ષુ :- કાળ દોષ ચાલી રહ્યું છે રેકોર્ડમાં બધું ઉતરે છે.

ઉત્તર :- ભલે ઉતરે પણ અહીં અંદર છે ને. આ અધિકાર છે કે શું છે? અંદર છે એ તો 'કુંદકુંદાચાર્ય' પોતે ફરમાવે છે. આ ક્યાં ગુપ્ત રાખેલી ચિઠ્ઠી છે?

'કલ્પિત આચરણ તથા ઈનકી સાધક કથાયેં લિખી. ઈનકે સિવાય અન્ય ભી કઈ ભેષ બદલે,...' લ્યો! પછી આ ઢુંઢીયાનો ભેખ બદલ્યો પાછળથી આ. વળી તેરાપંથીએ બદલ્યું, વળી આ મુહપત્તી આવી અને ફલાણું-ફલાણું કંઈક બદલ્યા. **'ઈસપ્રકાર કાલદોષસે ભ્રષ્ટ લોગોંકા સંપ્રદાય ચલ રહા હૈ યહ મોક્ષમાર્ગ નહિ હૈ,...'** સમજાણું કાંઈ? **'ઈસપ્રકાર બતાયા હૈ.'** આ ગાથામાં એમ જણાવ્યું છે. એવું છે, બાપા!

'ઈસલિયે ઈન ભ્રષ્ટ લોગોંકો દેખકર ઐસા ભી મોક્ષમાર્ગ હૈ,-ઐસા શ્રદ્ધાન ન કરના.' એવી શ્રદ્ધા ન કરવી કે આ પણ એક જૈનનો માર્ગ છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ?

आगे कहते हैं कि मोक्षमार्गी तो ऐसे मुनि होते हैं :–

ગાથા-૮૦

णिग्गंथमोहमुक्का बावीसपरीसहा जियकसाया।
पावारंभविमुक्का ते गहिया मोक्शमग्गम्मि।।८०।।

निर्ग्रंथाः मोहमुक्ताः द्वाविंशतिपरीषहाः जितकषायाः।
पापारंभविमुक्ताः ते गृहीताः मोक्षमार्गे।।८०।।

નિર્મોહ, વિજિતકષાય, બાવીશ-પરિષહી, નિર્ગ્રંથ છે,
છે મુક્ત પાપારંભથી, તે મોક્ષમાર્ગે ગૃહીત છે. ૮૦.

अर्थ :– जो मुनि निर्ग्रंथ हैं, परिग्रह रहित हैं, मोह रहित हैं, जिनके किसी भी परद्रव्यसे ममत्वभाव नहीं है, जो बाईस परीषहोंको सहते हैं, जिन्होंने क्रोधादि कषायोंको जीत लिया है और पापारंभसे रहित हैं, गृहस्थके करने योग्य आरंभादिक पापोंमें नहीं प्रवर्तते हैं – ऐसे मुनियोंको मोक्षमार्गमें ग्रहण किया है अर्थात् माने हैं। रत्नकरण्ड श्रावकाचारमें संमतभद्राचार्यने भी कहा है कि – ''विषयाशवशातीतो निरारम्भोऽपरिग्रहः। ज्ञानध्यानतपोरक्तस्तपस्वी स प्रशस्तते।''

भावार्थ :– मुनि हैं वे लौकिक कष्टों और कार्योंसे रहित हैं। जैसा जिनेश्वरने मोक्षमार्ग बाह्य–अभ्यंतर परिग्रहसे रहित नग्न दिगम्बररूप कहा है वैसेही प्रवर्तते हैं वे ही मोक्षमार्गी है, अन्य मोक्षमार्गी नहीं हैं।।८०।।

ગાથા-૮૦ ઉપર પ્રવચન

'**આગે કહતે હૈં કિ મોક્ષમાર્ગી તો ઐસે મુનિ હોતે હૈં :-**'

णिग्गंथमोहमुक्का बावीसपरीसहा जियकसाया।
पावारंभविमुक्का ते गहिया मोक्शमग्गम्मि।।८०।।

લ્યો! ઓલા મોક્ષમાર્ગથી ભ્રષ્ટ હતા. '**चत्ता मोक्खमग्गम्मि**' હતા. આ મોક્ષમાર્ગમાં રહેલા મુનિ આવા હોય. પહેલું કેવું સ્વરૂપ છે દેવનું, ગુરુનું, શાસ્ત્રનું એણે જાણવું પડશે કે નહિ? એમ ને એમ આંધળે-આંધળે ચાલે?

'**અર્થ :- જો મુનિ નિર્ગ્રંથ હૈ,...**' જુઓ! પરિગ્રહ નથી. એક કટકો પણ વસ્ત્રનો નહિ. નગ્ન દિગંબર જેવો માતાએ જન્મ્યા. વૈરાગ્યની મૂર્તિ. વળી '**મોહ રહિત હૈં,...**' મિથ્યાત્વ બિલકુલ નથી. સ્વરૂપમાં સાવધાન... સાવધાન... સાવધાન. આનંદસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા, એમાં ઘણાં સાવધાન, ઘણાં સાવધાન. '**જિનકે કિસી ભી પરદ્રવ્યસે મમત્વભાવ નહિ હૈ,...**'

બિલકુલ પરદ્રવ્ય મારા છે એવી મમતા એને નથી. મારું તો સ્વદ્રવ્ય ચૈતન્ય છે. મારું સ્વદ્રવ્ય ચૈતન્ય ભગવાન સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ તે હું છું. એ સિવાય કોઈ ચીજ મારી છે જ નહિ. આહાહા..!

'જો બાઈસ પરીષહોંકો સહતે હૈં,...' ક્ષુધા, તૃષા શાંતિથી સહન કરવું. શાંતિથી, હોં! કષ્ટથી નહિ. કષ્ટથી સહન કરવું એ તો આર્તધ્યાન છે. જ્ઞાતા-દૃષ્ટા રહીને પરિષહને સહન કરવા, પ્રતિકુળતાને ઠંડી-ગરમીમાં આનંદમાં રહે છે. મુનિ તો આત્માના આનંદના ઉગ્ર સ્વાદમાં પડ્યા છે. એને પ્રતિકુળતાનું કોઈ દુઃખ નથી. આહાહા..! જુઓ! માર્ગ આ છે. સમજાય છે કાંઈ? **'જિન્હોંને ક્રોધાદિ કષાયોંકો જીત લિયા હૈ...'** ક્રોધ, માન, માયા, લોભ જીતી લીધા છે. એને ક્રોધ, માન, માયા હોય નહિ. અવિકારી સ્વભાવ વીતરાગમૂર્તિ. નિર્ગ્રંથ લિંગ અને વીતરાગભાવ અંદર. એવું મુનિપણું વીતરાગમાર્ગમાં છે. એવો માર્ગ ક્યાંય બીજે વીતરાગ સિવાય હોઈ શકે નહિ. કહો, સમજાણું?

મુમુક્ષુ :- કષાય..

ઉત્તર :- કષ-સંસાર. આય-લાભ. ક્રોધ, માન, માયા, લોભને કષાય કહે છે, કષાય. કષ એટલે સંસાર, આય એટલે લાભ. જેનાથી રખડવાનો લાભ મળે એનું નામ કષાય. ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એને કષાય કહે છે. કષ એટલે સંસાર, આય એટલે લાભ. જેનાથી રખડવાનો લાભ મળે. ઓલા કસાઈ નહિ. આ પોતે કષાયભાવ. રાગ-દ્વેષ. રાગના બે ભાગ. માયા અને લોભ, દ્વેષના બે ભાગ - ક્રોધ અને માન. રાગ-દ્વેષભાવ એ કષાયભાવ છે, જેનાથી મલિનતાથી દુઃખ ઉત્પન્ન થાય અને સંસારમાં રખડવું પડે. સમજાણું કાંઈ?

'ઔર પાપારંભસે રહિત હૈં, ગૃહસ્થકે કરને યોગ્ય આરંભાદિક પાપોંમેં નહિ પ્રવર્તતે હૈં-' મુનિને કોઈ બીજા મકાન બનાવવા, ફલાણું કરવું એમ ન હોય. આરંભથી-પાપથી તદ્દન નિવૃત્તિ છે. કોઈનું સગપણ કરાવી દે. સગપણને શું કહે છે? સગાઈ. આ સારો છોકરો છે, તમે પણ સારા છો તો કરો. મુનિને હોય નહિ. મહાપાપ છે એમાં. એવી વૃત્તિ હોય નહિ, એવા ભાવ મુનિને હોય નહિ. મુનિ કોને કહીએ? પરમેશ્વરપદમાં ભળ્યા છે. **'ગૃહસ્થકે કરને યોગ્ય આરંભાદિક પાપ...'** એ કરે નહિ. **'ઐસે મુનિયોંકો મોક્ષમાર્ગમેં ગ્રહણ કિયા હૈ...'** લો આવા મુનિને મોક્ષમાર્ગમાં કહેવામાં આવ્યા છે. સમજાણું કાંઈ?

'ભાવાર્થ :- મુનિ હૈં વે લૌકિક કષ્ટોં ઔર કાર્યોંસે રહિત હૈં.' લૌકિક કષ્ટ તો કોઈ છે જ નહિ એને. સમજ્યા? લૌકિકકાર્ય. કાર્યથી રહિત છે એમાં કષ્ટ લીધું છે. લખ્યું છે એમાં? સુધાર્યું છે. લૌકિક કાર્યથી રહિત છે. પણ એ લૌકિક કાર્ય બધા કષ્ટ જ છે ને. **'જૈસા જિનેશ્વરને મોક્ષમાર્ગ બાહ્ય-અભ્યંતર પરિગ્રહસે રહિત...'**

મુમુક્ષુ :- લૌકિક કષ્ટ...?

ઉત્તર :- કાર્ય લખવું.

લૌકિક કાર્ય ન કરે. મકાન બનાવવું, આવું પુસ્તક બનાવો, રચો, આમ કરો, લગન કરો, વિવાહ કરો, સગાઈ કરો, વેપાર આમ કરો એવા ભાવ હોતા નથી. એ તો પાપભાવ છે. એવા કાર્યથી રહિત છે.

‘**જૈસા જિનેશ્વરને મોક્ષમાર્ગ...**’ કહ્યો. પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા મોક્ષમાર્ગ ‘**બાહ્ય-અભ્યંતર પરિગ્રહસે રહિત...**’ દેખો! બેય. બાહ્યમાં વસ્ત્રાદિ નહિ અને અભ્યંતરમાં રાગ નહિ. આનંદમૂર્તિ ભગવાનઆત્મા, મુનિ તો એમાં લીન રહે છે. અતીન્દ્રિય આનંદનું પ્રચુર સ્વસંવેદન એમાં રાગ છે નહિ. બાહ્ય લિંગમાં પરિગ્રહ પણ નથી. એવો માર્ગ છે. ‘કુંદકુંદાચાર્ય’ આમ કહે. હવે બીજા કોઈ કહે કે આમાં વસ્ત્રસહિત રહે, ફલાણું થાય, ઢીંકણું થાય એમ કાંઈ માનવામાં આવે? થોડો વસ્ત્ર સહિત હોય તો નભાવ કરવો ચારિત્રનો. મુનિને હોઈ શકે જ નહિ. માર્ગ તો આવો છે. વસ્તુનું સ્વરૂપ એવું છે. વીતરાગતા જ્યાં અંતર (પ્રગટી)... આહાહા..! ત્રણ કષાયનો અભાવ થઈ અને વીતરાગતા પ્રગટી એ તો અલૌકિક! એની દશા પણ અલૌકિક, બાહ્યલિંગ પણ અલૌકિક! એવો માર્ગ સનાતન વીતરાગમાર્ગમાં ચાલ્યો આવે છે. સમજાણું કાંઈ? એનાથી ભ્રષ્ટ થઈને બીજું માને (તો) મિથ્યાત્વ લાગશે. એય..! ‘દેવાનુપ્રિયા’! ‘પ્રકાશદાસજી’! આ તો બધું માન્યું હતું આ બત્રીસ સાચા, ફલાણું-ફલાણું બધું પાકુ કરીને આવ્યા હતા. માર્ગ આવો છે, ભાઈ! માર્ગ એવો છે, ભગવાન! સમજાયું?

‘**નગ્ન દિગંબરરૂપ કહા હૈ...**’ ભગવાને તો. નગ્ન દિગંબરરૂપ મોક્ષમાર્ગમાં તો પરમાત્માએ કહ્યું છે. અનાદિ તીર્થંકરોએ (એ કહ્યું છે). સમજાણું, એમાં વસ્ત્ર રાખીને મુનિપણું મનાવ્યું એ શાસ્ત્ર જ જૂઠા છે. શાસ્ત્ર જ ખોટા. શાસ્ત્રના કરનારની દૃષ્ટિ મિથ્યાત્વ છે. મિથ્યાદૃષ્ટિના કરેલા શાસ્ત્ર છે. આહાહા..! ગજબ વાત! .. સંપ્રદાય બાંધેલો છે ને. બે ભાગ પડી ગયા. શ્વેતાંબર હતા એમાંથી સ્થાનકવાસી (નીકળ્યા). વળી એમાંથી આ તુલસી (નીકળ્યા). ઓલા ગયા? પાવાગઢવાળા ‘તલકચંદભાઈ’? ગયા હશે. બિચારા સાંજે કહેતા હતા. આમ છે તેમ છે. વાડામાં રહીને ભારે કામ આકરું. ગયા હશે. ‘સમયસાર’ પુસ્તક લઈ ગયા છે. આવે છે અહીંયાં વારંવાર આવે છે.

મુમુક્ષુ :- ... ભાઈ આવે.

ઉત્તર :- એ નહિ. એક ‘નવલચંદભાઈ’ છે. કાળાવડવાળા. ‘કાળાવડ’.

મુમુક્ષુ :- અહીંના મુમુક્ષુ છે.

ઉત્તર :- ના, ના આવે છે એટલું. આવે છે એટલું કીધું. આવે છે, સાંભળે છે, ગોઠે છે. પણ પાછું જૂનું હોય ત્યાં એની પાસે જાય. એ વળી કહે કે ભાઈ પાપથી તો અમે છૂટ્યા છીએ. ભલે શુદ્ધભાવ ન હોય. પાપથી છૂટ્યા નથી. મિથ્યાત્વનું પાપ મોટું છે. એમાં ગૃહીત મિથ્યાત્વની પુષ્ટિ કરે છે. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનું સ્વરૂપ છે એનાથી વિરૂદ્ધ માને છે તો એમાં પાપથી ક્યાં બચ્યા? મિથ્યાત્વને પોષે છે. સમજાય છે કાંઈ? કામદાર શું છે આ? ભારે લાગે આ. ચિતલવાળાને આકરું લાગે. એય..! ‘છોટાભાઈ’! એના બધા કુટુંબીઓને.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ક્યાંથી બોલે. આ તો વાત એવી છે. બધાને ચેન પડે એવી વાત આ તો સત્ય વાત આ છે. આહાહા..! ધન્ય માર્ગ!

સ્વરૂપની દૃષ્ટિ થયા પછી સ્વરૂપમાં લીનતા જામી જાય. આનંદમાં સચ્ચિદાનંદ પ્રભુમાં

લીન થઈ જાય. ત્યારે એને આનંદ એટલો અતીન્દ્રિય આવે કે જેને વસ્ત્ર-પાત્ર લેવાની વૃત્તિ જ ન હોય. એવી દશાને મુનિપણું કહે છે, ભાઈ! સમજાય છે કાંઈ? ન હોય એને માનવું અને હોય એને ન માનવું એવું કાંઈ બને? નિર્ગ્રંથ દિગંબર... 'કુંદકુંદાચાર્ય' છડે ચોક મોક્ષમાર્ગમાં લખે છે પછી આમાં પ્રશ્ન ક્યાં? અહીં ક્યાં ગુપ્ત રાખ્યું છે? પાંચ પ્રકારના વસ્ત્રમાંથી એક તાણો પણ વસ્ત્રનો રાખે, દર્શનપાહુડમાં આવી ગયું સૂત્રપાહુડમાં, એક તાણો... તાણો સમજો છો ને? ધાગા... ધાગા. એક તાણો રાખે તોપણ નિગોદમાં જાશે. ચોખ્ખી વાત છે. આમાં કાંઈ ઢાંકપછેડો નથી.

મુમુક્ષુ :- દિગંબરમેં ભી તૌલિયા રખને લગે.

ઉત્તર :- રાખે છે. ખબર છે. રાખે. અને કપડા રાખે છે. માથે .. રાખે. ખબર છે. માર્ગ નથી. ભગવાન ન પાળી શકે તો જેમ હોય એવો સમજવો, માનવો. પણ આવી ગડબડ કરવી નહિ કે ના ના આમ પણ છે, આમ પણ છે. એમ ન ચાલે. સમજાણું કાંઈ? એ કહે કે અમે હવે આત્માની વાત કરીએ. અહીંનુ સાંભળે કેટલાક 'આત્મધર્મ' રાખે છે. વાંચે અને પછી પુસ્તક બનાવે એમાંથી. જ્ઞાન આવું હોય. હવે તારે જ્ઞાન ક્યાંથી આવ્યું? ગૃહીત મિથ્યાત્વમાં પડ્યો છે ને. એય..!

મુમુક્ષુ :- પુસ્તક ... બનાવે છે.

ઉત્તર :- ઘણાંય બનાવે છે. અત્યારે તો અહીંનું વાંચી વાંચીને કેટલુંય બનાવે છે. સમજાણું કાંઈ?

જ્યાં સુધી એની શ્રદ્ધામાં વસ્ત્ર, પાત્ર રાખનારાઓને મુનિ માને ત્યાં સુધી એની મિથ્યાદૃષ્ટિ ટળશે નહિ. મુનિ નહિ. સમજાય છે? સાધુ નહિ, આચાર્ય નહિ, ઉપાધ્યાય નહિ. બ્રહ્મચારી હોઈ શકે. સમજાય છે કાંઈ? પણ મુનિ નામ ધરાવવા અને આવું કરવું, વીતરાગ તો .. નિગોદમાં જાશે એક-બે ભવ કરીને. સમકિતી ગૃહસ્થાશ્રમમાં હો, આરાધક થઈને એકાવતારી થઈને મોક્ષ જશે. 'રત્નકરંડ શ્રાવકાચાર'માં એ ગાથા આવીને? ...

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ગૃહસ્થ હોય અને સમ્યગ્દૃષ્ટિ હો ધર્મી હોય તો મોક્ષમાર્ગી છે. અને મોહવાળો અણગાર મિથ્યાદૃષ્ટિ સંસારમાં રહેશે. નગ્ન હોય તોપણ, હોં! તે મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. આહાહા..! ભારે ઘણું ભગવાનજીભાઈ આકરું. આકરું એટલે એને સમજવા કઠણ પડે એમ. આવું બેસાડવું... આહાહા..! ભગવાનજીભાઈ! જતિ-બતિ ક્યાં રહ્યા તમારા ઓલા ત્યાં? પણ તે દિ' કોઈ નહોતું તો શું કરે? હેં! લ્યો આહાહા..!

'ઈસલિયે ઈન ભ્રષ્ટ લોગોંકો દેખકર ઐસા ભી મોક્ષમાર્ગ હૈ,-ઐસા શ્રદ્ધાન ન કરના.' આવા પણ મોક્ષમાર્ગી હોય, અત્યારે પંચમકાળ છે તો ચારિત્ર નિર્વાહ કરવા વસ્ત્ર રાખે થોડા. નહિ, બિલકુલ નહિ. એ મોક્ષમાર્ગ નહિ. એની શ્રદ્ધા છોડી દેવી. કહો, સમજાણું કાંઈ? 'ભીખાભાઈ'! આ તમારે આકરું પડે એવું બધું ત્યાં 'ચિતલ'માં. મોટું કુટુંબ બધા સલવાઈ ગયા. અહીં તો કહે છે, **'નગ્ન દિગંબરરૂપ કહા હૈ...'** લ્યો! **'બાહ્ય-અભ્યંતર પરિગ્રહસે રહિત નગ્ન દિગંબરરૂપ કહા હૈ વૈસે હી પ્રવર્તતે હૈં વે હી મોક્ષમાર્ગી હૈ, અન્ય મોક્ષમાર્ગી નહીં હૈ.'**

મુમુક્ષુ :- ગૃહસ્થથી સારા છે.

ઉત્તર :- ગૃહસ્થથી સારા. છાશથી બગડેલું દૂધ જાય. છાશ હોય ને? છાશ અને રોટલો ચાલે. છાશ સમજો છો? મઠ્ઠા-મઠ્ઠા. છાશ ઠીક હોય તો રોટલો ચાલે. પણ બગડેલું દૂધ હોય તો મારી નાખે. એમ સાધુ થઈને બગડેલા દૂધ છે મિથ્યાદૃષ્ટિ.

મુમુક્ષુ :- ફાટી જાય દૂધ?

ઉત્તર :- બગડેલું. આ દૂધ બગડી જાય છે ને? ફાટી જાય. એ તો છાશમાંથી જાય. છાશમાં તો રોટલી પણ ચાલે. બગડેલા દૂધમાં ન ચાલે. એય..!

आगे फिर मोक्षमार्गीकी प्रवृत्ति कहते हैं :–

ગાથા-૮૧

उद्धद्धमज्झलोये केई मज्झं ण अहयमेगागी।
इय भावणाए जोई पावंति हु सासयं सोक्खं।।८१।।

उर्ध्वाधोमध्यलोके केचित् मम न अहकमेकाकी।
इति भावनया योगिनः प्राप्नुवंति स्फुटं शाश्वतं सौख्यम्।।८१।।

છું એકલો હું, કોઈ પણ મારાં નથી લોકત્રયે,
–એ ભાવનાથી યોગીઓ પામે સુશાશ્વત સૌખ્યને. ૮૧.

अर्थ :– मुनि ऐसी भावना करे–ऊर्ध्वलोक, मध्यलोक, अधोलोक इन तीनों लोकोमें मेरा कोई भी नहीं है, मैं एकाकी आत्मा हूँ, ऐसी भावनासे योगी मुनि प्रकटरूपसे शाश्वत सुखकों प्राप्त करता है।

भावार्थ :– मुनि ऐसी भावना करे कि त्रिलोकमें जीव एकाकी है, इसका संबंधी दूसरा कोई नहीं है, यह परमार्थरूप एकत्व भावना है। जिस मुनिके ऐसी भावना निरन्तर रहती है वही मोक्षमार्गी है, जो भेष लेकर भी लौकिकजनोंसे लाल–पाल रखता है वह मोक्षमार्गी नहीं है।।८१।।

ગાથા-૮૧ ઉપર પ્રવચન

'**आगे फिर मोक्षमार्गीकी प्रवृत्ति कहते हैं :–**' ૮૧.

उद्धद्धमज्झलोये केई मज्झं ण अहयमेगागी।
इय भावणाए जोई पावंति हु सासयं सोक्खं।।८१।।

'**अर्थ :– मुनि ऐसी भावना करे–ऊर्ध्वलोक, मध्यलोक, अधोलोक इन तीनों लोकोमें मेरा कोई भी नहीं है,...**' હું તો આનંદ જ્ઞાનસ્વરૂપ છું એ હું છું. બાકી ત્રણલોકમાં મારી કોઈ

ચીજ છે નહિ. મારો સ્વભાવ વીતરાગ જ્ઞાનાનંદ આત્મા, એ સિવાય રાગનો કણ અને રજકણ આખી દુનિયા ત્રણલોકમાં મારી કોઈ ચીજ નથી. સમજાણું કાંઈ? **'મૈં એકાકી આત્મા હૂં,...'** પહેલાં નથી એમ કહ્યું. હવે અસ્તિથી કહે છે. **'મૈં એકાકી આત્મા હૂં...'** એકલો આત્મા. આનંદ અને જ્ઞાનનો ભંડાર હું આત્મા ચૈતન્યમૂર્તિ સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ એ હું છું. એ સિવાય રાગ, દયા, દાન, વિકલ્પ અને શરીર રજકણ ત્રણલોકમાં કોઈ મારી ચીજ નથી. ત્રણલોકમાં ભગવાન તીર્થંકર પણ આવ્યા, સિદ્ધ આવ્યા. એ પણ મારા નથી. સમજાણું કાંઈ? એ અનંતા સિદ્ધ ભગવાન આવ્યા ત્રણલોકમાં. ઉર્ધ્વલોકમાં આવ્યા ને ભગવાન? મધ્યલોકમાં તીર્થંકરો, લાખો કેવળીઓ (આવી ગયા). મારી કોઈ ચીજ ત્રણ લોકમાં મારા આત્મા સિવાય કાંઈ છે નહિ. એવી મુનિને અનુભવદૃષ્ટિ હોય છે એ ઉપરાંત નિર્મમત્વદશા હોય છે. ચારિત્રની વાત છે ને વિશેષ. આહા..! મોક્ષપાહુડ છે ને. મોક્ષસાર-મોક્ષસાર મોક્ષનું પ્રાભૃત. આ અધિકાર મોક્ષનો ઉપાય છે. સાર-સાર. 'સમયસાર' કહે છે ને? સમય પ્રાભૃત.

'ઉર્ધ્વલોક, મધ્યલોક, અધોલોક ઈન તીનોં લોકોમેં મેરા કોઈ ભી નહિ હૈ, મૈં એકાકી આત્મા હું,...' **'अहयमेगागी'** છે ને? હું તો એકલો ચૈતન્યસ્વરૂપ, જ્ઞાન અને આનંદનો સાગર એ હું. એ સિવાય મારી કોઈ ચીજ જગતમાં છે નહિ. સમકિતી પણ એવું માને છે. પણ મુનિને તો નિર્મમત્વ ચારિત્રદશા ઉગ્ર છે. સમજાણું કાંઈ? સમકિતી એમ માને છે કે આત્મા સિવાય મારી કોઈ ચીજ છે નહિ. પણ હજી અસ્થિરતા છે ત્યાં રાગની. રાગ-દ્વેષના પરિણામ અસ્થિરતા છે. મુનિને એ નથી. ચારિત્રમાં રાગનો કણ મારો નથી. પંચમહાવ્રતના વિકલ્પ ઉઠે એ મારા નથી. સમજાણું કાંઈ?

મુનિ પરમેશ્વર પદ. નમો લોએ સવ્વ સાહુણં. ગણધર જેને નમસ્કાર કરે. સમજાય છે કાંઈ? આવશે પછી જુઓ એ. **'देवगुरूणं भत्ता'** મુનિ ધર્માત્મા સાચા દેવ-ગુરુના ભક્ત હોય છે. સાચા સંત-મુનિ અને સાચા કેવળીના મુનિ ભક્ત હોય છે એ કહેશે ૮૨માં. સમજાય છે કાંઈ? એ અજ્ઞાનીના ભક્ત ન હોય જેને-તેને માનવા. દેવી ને દેવલા ને અંબાજી ને માતાજી ને ઢીકણું. સમજાણું કાંઈ?

'ઐસી ભાવનાસે યોગી મુનિ પ્રકટરૂપસે શાશ્વત સુખકોં પ્રાપ્ત કરતા હૈ.' લ્યો! આત્મા આનંદસ્વરૂપ પરમાત્મા પોતે નિજ સ્વરૂપ છે એવી દૃષ્ટિ અને સ્થિરતામાં લીનતાથી એને પૂર્ણ આનંદરૂપી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે. બાકી કોઈ બીજો ઉપાય છે નહિ. મોક્ષપાહુડ છે ને. **'ઐસી ભાવનાસે યોગી...'** યોગી એટલે સ્વરૂપમાં લીન થનારા. યોગ એટલે જોડાણ. ચિદાનંદ ભગવાન ધ્રુવ ચિદાનંદમાં જોડાણ થઈને. જોડાણ સમજો છો ને? એકાગ્ર **'મુનિ પ્રકટરૂપસે શાશ્વત સુખકો...'** આત્માનો આનંદ-સુખ પ્રગટ પર્યાયમાં પ્રગટ પ્રાપ્ત કરે છે. લ્યો! સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

'ભાવાર્થ :- મુનિ ઐસી ભાવના કરે કિ ત્રિલોકમેં જીવ એકાકી હૈ, ઈસકા સંબંધી દૂસરા કોઈ નહિ હૈ,...' જ્યાં જ્યાં હું હોઉં ત્યાં મારી ચીજ મારી પાસે છે. એ સિવાય બીજી કોઈ ચીજ મારી છે નહિ. **'ઈસકા સંબંધી દૂસરા કોઈ નહિ હૈ.'** 'એકાકી વિચરતો વળી

સ્મશાનમાં' આવે છે ને? 'શ્રીમદ્'માં આવે છે. અપૂર્વ અવસર. 'એકાકી વિચરતો વળી સ્મશાનમાં, વળી પર્વતમાં વાઘ સિંહ સંયોગ જો.' ચારિત્ર છે.

અડોલ આસન ને મનમાં નહિ ક્ષોભતા,
પરમ મિત્રનો જાણે પામ્યા યોગ જો.
અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે?

સિંહ અને વાઘની વચમાં પડ્યો ધ્યાનમાં હું મસ્ત રહું. આસન સ્થિર તો હોય પણ મનમાં સ્થિરતા જેની. મનમાં ક્ષોભ નહિ. એમાં શરીરને લેવા માટે સિંહ અને વાઘ આવે. એ તો મારો મિત્ર છે. મારે જોતું નથી અને એને જોવે છે. લઈ જા. કેટલી સમતા! એવો ભાવ અમને ક્યારે આવે અને અમે આવી દશા ક્યારે પ્રાપ્ત કરીએ એવી ભાવના (ભાવે છે). 'શ્રીમદ્' ભાવના કરે છે ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યા છતાં. સમજાણું કાંઈ?

ઘોર પરિષહ કે ઉપસર્ગ ભયે કરી
પામી શકે નહિ તે સ્થિરતાનો અંત જો.
રજકણ કે રિદ્ધિ વૈમાનિક દેવની
સર્વે માન્યા પુદ્ગલ એક સ્વભાવ જો.

'રજકણ કે રિદ્ધિ વૈમાનિક દેવની, સઘળા માન્યા પુદ્ગલ એક સ્વભાવ.' એ તો જડનો સ્વભાવ, મારી ચીજ નહિ. એવી દૃષ્ટિસહિત સ્વરૂપમાં લીનતાની ચારિત્રની વીતરાગની દશા એને ચારિત્રવંત અને મુનિ કહેવામાં આવે છે. એને મોક્ષમાર્ગમાં ભગવાને કહ્યા છે. આહાહા..! કહો, 'નેમિદાસભાઈ'! અંતે આવું કરશે તો મુક્તિ થાશે, હોં! લાડવા ખાવા, માલ ખાવા ને એમ નહિ મળે ત્યાં. મકાન મોટા હજીરા અને બે જણા ઘરના માણસ. ધાર્યું ખાય. છોકરા હોય તો ભાગ માગે. આ તો કહે, શેરો કરો બે શેર. શેર શેર ખાય અને વધે તો થોડોક વળી કુટુંબ-બુટુંબમાં દઈ આવજો થોડો ક્યાંક. સારું લાગે એને.

મુમુક્ષુ :- કુટુંબ સેવા કરે?

ઉત્તર :- સેવા-બેવા ક્યાં હતો? ત્યાં તો સારુ લગાડવા એમ કે કાકા પૈસાવાળા છે અને જરીક આવું કરે તો .. બદામ-બદામનો શિરો કર્યો હોય થોડો. થોડો ખાય અને પછી આપે. મોકલો કાંઈક એવું. કપડું-કપડું કાંઈક આપો વહુને. ખુશી થાય કુટુંબ. રાગના પોષણ છે એકલા. 'ભીખાભાઈ'!

આ મારી ચીજ તો મારી પાસે છે. હું આનંદનો ધામ છું. મારો આનંદ તો જેટલો એકાગ્ર થાઉં એટલો પ્રગટ થાય. મારે ક્યાંયથી લેવું નથી. આહાહા..! એ ચૈતન્યની ખાણ જેની ખુલી ગઈ છે. આહાહા..! 'ન્યાલભાઈ'એ કીધું છે ને ભાઈ? 'ન્યાલચંદભાઈ'એ. મિથ્યાદૃષ્ટિના નિધાન બંધ છે. રાગ અને આત્મા બેય એક માન્યા છે તો મિથ્યાદૃષ્ટિના નિધાનની તિજોરી બંધ છે. સમકિતીની તિજોરી ખુલી ગઈ છે. રાગ અને સ્વભાવ બે ભિન્ન છે એમ જ્યાં ભાન થયું, અનંત આનંદનો ખજાનો ખુલી ગયો છે. હવે ખુલીને જેટલો સ્થિર થાય એટલો કાઢે. સમજાણું કાંઈ? 'ન્યાલભાઈ' થઈ ગયા ને? એ 'ન્યાલચંદભાઈ' નહિ 'કલકત્તા'વાળા? 'દ્રવ્યદૃષ્ટિપ્રકાશ'. એમણે લખ્યું છે કે મિથ્યાદૃષ્ટિની તિજોરી બંધ છે. પોતાની તિજોરી છે અંદર આનંદ અને જ્ઞાન. પણ રાગ અને આત્માને એક માન્યા છે તો મિથ્યાત્વ છે

તો તિજોરી બંધ છે અને સમ્યગ્દૃષ્ટિની ખુલી ગઈ છે. 'પ્રકાશદાસજી'! રાગ અને આત્મા બેના તાળા બંધ હતા એ ફડાક દઈને ખોલી નાખ્યા.

હું તો આત્મા... આત્મા... આત્મા... આત્મા... આત્મા... આનંદસ્વરૂપ. રાગ નહિ, વિકલ્પ નહિ. બેની એક્તા તોડી એનો ખજાનો ખુલી ગયો છે. હવે પટારો ખોલીને જેટલું કાઢવું હોય એટલું કાઢ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! 'દ્રવ્યદૃષ્ટિ પ્રકાશ' છે વાંચ્યું કે નહિ? 'નટુભાઈ'! ઓલા નાના બે ભાગ? વાંચ્યું છે? આખું કે થોડું? ઠીક, એ તમે સાક્ષી આપી. કહો, સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

કહે છે, '**ત્રિલોકમેં જીવ એકાકી હૈ, ઈસકા સંબંધી દૂસરા કોઈ નહીં હૈ, યહ પરમાર્થરૂપ એકત્વભાવના હૈ.**' જુઓ! પરમાર્થરૂપ એકત્વ. હું તો એકલો છું. એવી દૃષ્ટિસહિત ભાવના કરવી, એકાગ્રતા કરવી એ જ મોક્ષનો માર્ગ છે. વિકલ્પ-બિકલ્પ વચ્ચે આવે એ તો બંધનું કારણ છે, મોક્ષનો માર્ગ નહિ. '**જિસ મુનિકે ઐસી ભાવના નિરંતર રહતી હૈ...**' જુઓ! સમકિતીને તો ભાવના છે. પણ અહીં નિરંતર શબ્દ વાપર્યો છે. સમજાણું? નિરંતર રહે. આત્મભાન સમ્યગ્દર્શનમાં ભાવના તો છે ઈ, પણ સ્થિરતા નથી, નિરંતર નથી. અને આત્મભાન પછી ચારિત્ર થયું છે. નિરંતર સ્વરૂપની ભાવના અંદર એકાગ્રતા. વીતરાગના ઝૂલે ઝૂલે છે. સંત તો વીતરાગના ઝૂલે (ઝુલે છે). ઝૂલે સમજ્યા? ઝૂલના. ઝોલા. આવે છે એમાં. ઝૂલના. ઓહો..!

મુનિને તો કહે છે કે અંતર્મુહૂર્તમાં હજારો વાર આનંદનો અનુભવ થઈ જાય છે. સાતમે ગુણસ્થાને. ઓહો..! આનંદનું ભાન થઈ ગયું. અનુભવ અને ચારિત્ર છે. મુનિને, સાચા સંતને તો એક અંતર્મુહૂર્તમાં હજારો વાર સાતમું ગુણસ્થાન આવે અપ્રમત્તદશા. આહાહા..! બાપા! આવો માર્ગ છે, ભાઈ! આ વસ્તુનું સ્વરૂપ આવું કહે ત્યાં જાણે એમ લાગે અરે..! અમારી વિરુદ્ધ કહે છે. બાપા! માર્ગ આ છે. ભાઈ! તારા હિતને માટે વાત પણ આ છે. સમજાય છે. ઊંધી રીતે માનીને બેસે અને એને મનાવવું સાધુપણું, બાપુ! તને લાભ શું છે એમાં? સમજાણું કાંઈ?

'**જિસ મુનિકે ઐસી ભાવના નિરંતર રહતી હૈ...**' એકત્વ (ભાવના) નિરંતર (રહે). વિકલ્પથી રહિત, શરીરથી રહિત, કોઈપણ પદાર્થના સંબંધથી રહિત. આપણે આવ્યું ને ૩૮ ગાથામાં? એક પરમાણુમાત્ર પણ મારો નથી. ૩૮ ગાથા. હું તો અખંડ આનંદ પૂર્ણ સ્વરૂપ, એની અંદર લીનતારૂપી ભાવના, એમાં મારો એક પરમાણુ નથી. એવો છેલ્લો શબ્દ છે. જીવનું સ્વરૂપ બતાવવું છે. પોતે પૂર્ણ વીતરાગ ભિન્ન થઈ ગયો. એને એક રજકણ અને રાગનો કણ પણ એનો નથી. આ એના ખ્યાલમાં વાત આવવી જોઈએ, હોં! સમજાણું કાંઈ? કે આવું એનું સ્વરૂપ મુનિપણાનું છે. સમજાણું કાંઈ? જેવું છે એવું એને માનવું જોઈએ. એનાથી ઓછું, અધિક, વિપરીત માને તો મિથ્યાત્વ લાગે.

મુમુક્ષુ :- મુનિ તો નિર્ગ્રંથ જ હોય..

ઉત્તર :- શ્રાવક પણ સમકિતી હોય એ નિર્ગ્રંથને જ માને. વસ્તુ એ છે એમ માને. એમ ભલે મુનિ થઈ શકે નહિ. નિર્ગ્રંથ મુનિ તે મુનિ છે અને મારે પણ નિર્ગ્રંથ જ થાવું છે. ભાવના

હોય કે નહિ શ્રાવકને? ન થઈ શકે એ જુદી વાત છે. પણ ભાવના હોય કે ઓહો..! ધન્ય દશા! એ દશા મુનિની નિર્ગ્રંથપણાની, વીતરાગપણામાં આનંદની લહેરે ચડતો, આનંદની લહેરની મોજું ઉડાડતો... આહાહા..! શાંતિના રસે, શાંતિના ઘૂંટડા પીતો. ગન્નાના પીવે ને? ગન્ના-ગન્ના. શું કહેવાય આ? શેરડી. ગન્ના નથી હોતા? શેરડી. આનંદના ઘૂંટડા અંદરથી પીવે, આહાહા..! અતીન્દ્રિય આનંદના સ્વાદ આગળ ઈન્દ્રના ઈન્દ્રાસન સડેલા તરણા લાગે. સમજાણું કાંઈ? સમકિતીને પણ એમ લાગે અને ચારિત્રવંતની તો વાત શું કરવી! ઓહો..! ધન્ય અવતાર! જેણે અંદર મુનિપણા ભાવલિંગ પ્રગટ કર્યા, જન્મ સફળ કર્યો એણે. સમજાણું કાંઈ?

'જો ભેષ લેકર ભી લૌકિકજનોંસે લાલ-પાલ રખતા હૈ...' જુઓ! ભેખધારીને પણ **'લૌકિકજનોંસે લાલ-પાલ...'** માખણ ચોપડે ને શેઠિયાને ખુશી કરે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- લાલ-પાલ.

ઉત્તર :- માખણ ચોપડે ને માખણ? ઓલું માખણ નથી કહેતા?

મુમુક્ષુ :- ખુશામત.

ઉત્તર :- ખુશામત-ખુશામત. ચાપલુસી.

મુમુક્ષુ :- એ આશીર્વાદ નથી?

ઉત્તર :- આશીર્વાદ કોના? આશીર્વાદ શેના આપે? એનું તો એને ભાન નથી અને આશીર્વાદ શેના આપે? આહાહા..! મુનિ તો આશીર્વાદ આપે કે ભાઈ! તારું કલ્યાણ થાઓ, તારા સ્વરૂપનું. એ આશીર્વાદ. પણ એ આપે માટે થઈ જાય ત્યાં?

મુમુક્ષુ :- .. આશીર્વાદ આપે તો થઈ જાય.

ઉત્તર :- એવા પૈસામાં-ધૂળમાં એ તો અજ્ઞાનના આશીર્વાદ છે. દીકરો થાય, પૈસા થાય. મૂઢ છે દેનાર અને લેનાર બેય. આશીર્વાદ આપે જાવ પૈસાથી સુખી થાઓ. ધૂળમાં-પૈસામાં શું છે? હોળી છે એ તો, કષાયની અગ્નિ છે. પૈસા મળે એમાં કોને મળ્યું? તને હોળી મળે રાખ. અગ્નિ સળગે છે ભઠ્ઠી. પૈસાની મમતાની તો ભઠ્ઠી સળગે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ઘણાં તો માળા એવા લોભિયા અંદર (હોય કે) મહારાજનું આમ કરશું તો આમ થાશે. આપણને આશીર્વાદ મળશે. ઢીકણા.. અર..ર..! એને ધર્મ કેમ બેસે? અહીં તો ત્રણલોકનું રાજ હોય તો સડેલા તરણા છે. એ અમારે જોઈતું નથી. અમારે તો અમારો આત્મા આનંદમૂર્તિ તે પૂર્ણ પ્રાપ્ત કરવો (છે). એવી જેને ભાવના હોય એને તો સમકિતી કહીએ અને એવી લીનતા હોય એને ચારિત્ર કહીએ. આહાહા..! 'ચંદ્રકાંતભાઈ'! આવું છે આમાં. સારા પૈસાવાળા અને છોકરાવાળાની કાંઈ ગણતરી હશે ધર્મમાં?

'લાલ-પાલ રખતા હૈ...' લાલ-પાલ એટલે... લાલ-પાલ તો હિન્દી ભાષા છે. લાલ-પાલને શું કહે છે? આ તો હિન્દી છે. લાલ-પાલ કરે ને? બાળકને હાથમાં રાખીને નથી કરતા? આમ આમ કરે અને આમ કરે અને આમ કરે. એમ આ બધા ગૃહસ્થોને લાલ-પાલ કરે. માખણ ચોપડે માખણ. ખુશામતિયા. **'વહ મોક્ષમાર્ગી નહિ હૈ.'** સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

आगे फिर कहते हैं :–

ગાથા-૮૨

देवगुरूणं भत्ता णिव्वेयपरंपरा विचिंतिंता।
झाणरया सुचरित्ता ते गहिया मोक्खमग्गम्मि।।८२।।

देवगुरूणां भक्ताः निर्वेदपरंपरां विचिन्तयन्तः।
ध्यानरताः सुचरित्राः ते गृहिताः मोक्षमार्गे।।८२।।

જે દેવ-ગુરુના ભક્ત છે, નિર્વેદશ્રેણી ચિંતવે,
જે ધ્યાનરત, સુચરિત્ર છે, તે મોક્ષમાર્ગે ગૃહીત છે. ૮૨.

अर्थ :– जो मुनि देव–गुरुके भक्त हैं, निर्वेद अर्थात् संसार–देह–भोगोंसें विरागताकी परंपराका चिन्तन करते हैं, ध्यानमें रत हैं, रक्त हैं, तत्पर हैं और जिनके भला–उत्तम चारित्र है उनको मोक्षमार्गमें ग्रहण किये हैं।

भावार्थ :– जिनने मोक्षमार्ग प्राप्त किया ऐसे अरहंत सर्वज्ञ वीतराग देव और उनका अनुसरण करनेवाले बड़े मुनि दीक्षा देनेवाले गुरु इनकी भक्तियुक्त हो, संसार–देह–भोंगोंसे विरक्त होकर मुनि हुए, वैसी ही जिनके वैराग्यभावना है, आत्मानुभवरूप शुद्ध उपयोगरूप एकाग्रतारूपी ध्यानमें तत्पर हैं और जिनके व्रत, समिति, गुप्तिरूप निश्चय–व्यवहारकात्मक सम्यक्त्वचारित्र होताहै वे ही मुनि मोक्षमार्गी हैं, अन्य भेषी मोक्षमार्गी नहीं हैं।।८२।।

ગાથા-૮૨ ઉપર પ્રવચન

'આગે ફિર કહતે હૈં :-'

देवगुरूणं भत्ता णिव्वेयपरंपरा विचिंतिंता।
झाणरया सुचरित्ता ते गहिया मोक्खमग्गम्मि।।८२।।

જુઓ! મહામુનિ આત્મજ્ઞાની છતાં દેવ-ગુરુના ભક્ત હોય એને ભાવ વિકલ્પ આવે. સમજાય છે? એ કાંઈ બાયડી-છોકરાનો ભક્ત નથી.

'**અર્થ :- જો મુનિ દેવ-ગુરુકે ભક્ત હૈં,...**' એવા મુનિ હોય. દેવ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ વીતરાગ દેવાધિદેવ, ગુરુ, નિર્ગ્રંથ મુનિ વીતરાગી દિગંબર આત્મધ્યાની જ્ઞાની એનો મુનિ ભક્ત હોય છે. સમજાય છે? એનો દાસ હોય છે. દેવ-ગુરુનો દાસ હોય છે મુનિ સમકિતી. આહાહા..! છ ખંડના રાજા ચક્રવર્તી હોય અને ચોર્યાસી લાખ હાથીને લશ્કરે નીકળ્યા હોય, પણ એક મુનિ બેઠા હોય બાવળની નીચે. બાવળ સમજ્યા? બબુલ. બબુલ. કાંટા. ધ્યાનની વીણા વાગતી હોય અંદરથી. આનંદની. હેઠે હોય, નગ્ન હોય, કાળું શરીર હોય,

મેલ હોય, તણખલા ચોંટ્યા હોય. તીનકા-તીનકા. ઉપરથી ઉતરીને, ધન્ય મહારાજ! ધન્ય અવતાર! ધન્ય અવતાર! એ તો આનંદની વીણા વગાડતા હોય અંદર. ઝણઝણાટ જેમ વીણાના તારના આવે ને? એમ અંતરના આનંદના ઝણઝણાટ વેદતો હોય છે અંદરથી. ઓલો કહે.. આહાહા..! ઓલાને આશ્ચર્ય થઈ જાય જોડેવાળાને. આ ચોર્યાશી લાખ હાથી અને આ છન્નું હજાર સ્ત્રી એ ચક્રવર્તી આ બાવાને નમે! એ બાવો નથી, એ મોટો બાદશાહ છે આનંદનો. સમજાણું કાંઈ? અને તું બાવો છો ભિખારી. આ પૈસા ને આ ને આ. 'ભગવાનજીભાઈ'! આવી વાતું છે આ. આહાહા..! રહેવાનું મકાન ન હોય. બાવળ હેઠે (બેસે). હેઠે પાથરવાનું કપડું ન હોય. ટાઢી અને ઊની હવા લાગતી હોય. આનંદના અંદરથી ઝણકાર વાગતા હોય અતીન્દ્રિય આનંદના. મુનિ છે ને! સુખી એ છે અને બધા દુઃખીયા છે બિચારા. છ ખંડના રાજવાળા છન્નું હજારની સગવડતાવાળા, રાણીઓની સગવડતાવાળા એ બધા દુઃખીયા છે. એ દુઃખીઓ બધા સુખીને નમસ્કાર કરે, ધન્ય મહારાજ! આહાહા..! પંડિતજી!

'**નિર્વેદ અર્થાત્ સંસાર-દેહ-ભોગોંસે વિતરાગતાકી પરંપરાકા ચિંતવન કરતે હૈં,...**' કોઈ મારું નથી. દેહ નહિ, ભોગ નહિ, આખો સંસાર મારો નથી. '**ધ્યાનમેં રત હૈં,...**' આહાહા..! આનંદમાં મશગુલ રહે અંદર. '**ઔર જિનકે ભલા-ઉત્તમ ચારિત્ર હૈં,...**' વળી સ્વરૂપની દશા ચારિત્રની ઘણી હોય. '**ઉનકો મોક્ષમાર્ગમેં ગ્રહણ કિયે હૈં.**' લ્યો! એને મોક્ષમાર્ગમાં ગ્રહણ કરવામાં આવ્યા છે. બાકી આ સિવાય ભ્રષ્ટ હોય એને મોક્ષમાર્ગમાં ગણવામાં આવ્યા નથી. (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

પ્રવચન નં. ૯૩, ગાથા-૮૨-૮૩, રવિવાર, ભાદરવા વદ ૬, તા.૨૦-૯-૭૦

૮૨-ગાથા. મોક્ષપાહુડ. શું કહે છે? ધર્મી મુનિ મોક્ષમાર્ગી કેવા હોય? ધર્મી એટલે આત્માના સ્વરૂપના જાણનાર અને અંદર સ્થિર રહેનાર. ચારિત્રસહિત લેવું છે ને? એવા ધર્માત્મા મોક્ષમાર્ગી જીવ કેવા હોય?

'**ભાવાર્થ :- જિનને મોક્ષમાર્ગ પ્રાપ્ત કિયા ઐસે અરહંત સર્વજ્ઞ વીતરાગ દેવ...**' એમાં એની ભક્તિ હોય. અરિહંત સર્વજ્ઞ વીતરાગદેવ એનો એ મુનિ ભક્ત હોય. એનું બહુમાન એને વર્તતું હોય. સમજાય છે કાંઈ? મૂળમાં પાઠ છે કે નહિ? '**देवगुरूणं भत्ता**' ધર્મી જીવ સમ્યગ્દષ્ટિ અને સમ્યગ્જ્ઞાની અને સ્વરૂપમાં ચારિત્રવંત જીવ, એને દેવ-ગુરુ પ્રત્યે બહુમાન હોય. છે દેવ-ગુરુ પરદ્રવ્ય પણ .. ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય એના પ્રત્યે એને બહુમાન હોય. સમજાણું કાંઈ? '**ઔર ઉનકા અનુસરણ કરનેવાલે બડે મુનિ દીક્ષા દેનેવાલે ગુરુ ઇનકી ભક્તિયુક્ત હો,...**' દેવ-ગુરુના ભક્ત હોય. સર્વજ્ઞ પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ નિર્ગ્રંથ વીતરાગ પરમાત્મા અને નિર્ગ્રંથ મુનિ-ગુરુ એના મુનિ ભક્ત હોય, બહુમાન એને હોય. છે શુભ વિકલ્પ. સમજાય છે કાંઈ? એવો એને વ્યવહાર હોય છે. બહુમાનપણું એને જેનાથી ધર્મ પામ્યો છે એવા દેવ-ગુરુ પ્રત્યે એને બહુમાન વર્તતું હોય છે. આચાર્ય પોતે ગાથામાં મૂકે.

મોક્ષપાહુડનો અધિકાર છે આ. '**સંસાર-દેહ-ભોગોંસે વિરક્ત હોકર...**' નિર્વેદ-નિર્વેદ. સંસારના ઉદયભાવ, ભોગ અને શરીર એનાથી જે અંતરથી પરથી ઉદાસ છે. '**વૈસી હી જિનકે વૈરાગ્યભાવના હૈ,...**' એવી વૈરાગ્ય ભાવના મુનિને હોય છે. પરથી ઉદાસ-ઉદાસ. એ તો નાસ્તિથી વાત કરી. હવે અસ્તિથી (કરે છે).

વળી '**આત્માનુભવરૂપ શુદ્ધ ઉપયોગરૂપ એકાગ્રતારૂપી ધ્યાનમેં તત્પર હૈં...**' શું કહ્યું? '**આત્માનુભવરૂપ શુદ્ધ ઉપયોગરૂપ એકાગ્રતા...**' શુદ્ધ ચૈતન્ય આત્મા આનંદસ્વરૂપ, એનો જે શુદ્ધઉપયોગ અનુભવ, આનંદનો અનુભવ, અતીન્દ્રિય આનંદનું પ્રચુર સ્વસંવેદન એવા અનુભવસહિત શુદ્ધઉપયોગરૂપ. શુદ્ધઉપયોગ આચરણમાં '**એકાગ્રતારૂપી ધ્યાનમેં તત્પર હૈં...**' સ્વરૂપ તરફના ધ્યાન માટે તત્પર છે. સમજાણું કાંઈ? મોક્ષમાર્ગી જીવનું વર્ણન છે. મોક્ષ સ્વદ્રવ્ય આશ્રયથી થાય છે. પરદ્રવ્ય આશ્રયથી થતો નથી. ભક્તિ લીધી, એનો વિકલ્પ બહુમાનનો હોય છે પણ એવું તત્પરપણું તો અંદરમાં શુદ્ધ અનુભવસ્વરૂપ શુદ્ધઉપયોગ, એમાં એની એકાગ્રતા અને તત્પરતા હોય છે. કેમકે એ મોક્ષનો માર્ગ છે. સમજાણું કાંઈ?

વળી '**વ્રત, સમિતિ, ગુપ્તિરૂપ નિશ્ચય-વ્યવહારાત્મક સમ્યક્ચારિત્ર હોતા હૈ...**' મુનિ છે ને? નિશ્ચય સ્વરૂપની ચારિત્રદશા પણ છે અને વ્યવહારના પંચમહાવ્રતાદિ વિકલ્પો પણ વ્યવહારને યોગ્ય જે છે તે હોય છે. સમજાણું કાંઈ? '**વે હી મુનિ મોક્ષમાર્ગી હૈં,...**' આવા મુનિ મોક્ષના માર્ગમાં આવ્યા છે, એ મોક્ષમાર્ગી છે. એને અલ્પકાળમાં મોક્ષ થશે. જુઓ! '**અન્ય ભેષી મોક્ષમાર્ગી નહીં હૈ.**' વીતરાગ માર્ગના દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્ર અને બાહ્ય નગ્ન દિગંબર લિંગ, અંદરમાં નિશ્ચય ચારિત્ર અને વ્યવહાર વિકલ્પ મહાવ્રત આદિના, એ જીવને મોક્ષમાર્ગમાં ગણવામાં આવ્યા છે. અનેરા ભેષીને મોક્ષમાર્ગમાં ગણવામાં આવ્યા નથી. સમજાણું કાંઈ?

आगे कहते हैं कि –निश्चयनयसे ध्यान इस प्रकार करना :–

ગાથા-૮૩

णिच्छयणयस्स एवं अप्पा अप्पम्मि अप्पणे सुरदो।
सो होदि हु सुचरित्तो जोई सो लहइ णिव्वाणं।।८३।।

निश्चयनयस्य एवं आत्मा आत्मनि आत्मने सुरतः।
सः भवति स्फुटं सुचरित्रः योगी सः लभते निर्वाणम्।।८३।।

નિશ્ચયનયે-જ્યાં આતમા આત્માર્થ આત્મામાં રમે,
તે યોગી છે સુચરિત્રસંયુત; તે લહે નિર્વાણને. ૮૩.

अर्थ :– आचार्य कहते हैं कि निश्चयनयका ऐसा अभिप्राय है – जो आत्मा आत्माही में अपने ही लिये भले प्रकार रत हो जावे वह योगी, ध्यानी, मुनि सम्यक्चारित्रवान् होता हुआ

निर्वाणको पाता है।

भावार्थ :– निश्चयनयका स्वरूप ऐसा है कि–एक द्रव्यकी अवस्था जैसी हो उसीको कहे। आत्माकी दो अवस्थायें हैं–एक तो अज्ञान–अवस्था और एक ज्ञान अवस्था। जबतक अज्ञान–अवस्था रहती है तबतक तो बंधपर्यायको आत्मा जानता है कि–मैं मनुष्य हूं, मैं पशु हूं, मैं क्रोधी हूं, मैं मानी हूं, मैं मायावी हूं, मैं पुण्यवान्–धनवान् हूं, मैं निर्धन–दरिद्री हूं, मैं राजा हूं, मैं रंक हूं, मैं मुनि हूं, मैं श्रावक हूं इत्यादि पर्यायोंमें आपा मानता है, इन पर्यायोंमें लीन होता है तब मिथ्यादृष्टि है, अज्ञानी है, इसका फल संसार है उसको भोगता है।

जब जिनमतके प्रसादसे जीव–अजीव पदार्थोंका ज्ञान होता है तब स्व–परका भेद जानकर ज्ञानी होता है, तब इस प्रकार जानता है कि–मैं शुद्धज्ञानदर्शनमयी चेतनास्वरूप हूँ अन्य मेरा कुछ भी नहीं है। जब भावलिंगी निर्ग्रंथ मुनिपदकी प्राप्ति करता है तब यह आत्माही में अपने ही द्वारा अपने ही लिये विशेष लीन होता है तब निश्चयसम्यक्‌चारित्रस्वरूप होकर अपना ही ध्यान करता है, तब ही (साक्षात् मोक्षमार्गमें आरूढ़) सम्यग्ज्ञानी होता है, इसका फल निर्वाण है, इसप्रकार जानना चाहिये।।८३।। (नोंध :– प्रवचनसार गा. २४१–२४२ में जो ७वें गुणस्थानमें आत्मज्ञान तत्वार्थश्रद्धान संयतत्व और निश्चय आत्मज्ञानमें युगपत् आरूढ़को आत्मज्ञान कहा है वह कथनकी अपेक्षा यहाँ है।) (गौण–मुख्य समझ लेना))

ગાથા-૮૩ ઉપર પ્રવચન

૮૩. '**આગે ઐસા કહતે હૈં કિ નિશ્ચયનયસે ધ્યાન ઇસ પ્રકાર કરના :-**' નિશ્ચય અને વ્યવહાર આ પ્રકારનો હોય છે અને મોક્ષમાર્ગમાં એને ગણવામાં આવે છે. હવે નિશ્ચયનો અભિપ્રાય એકલો વર્ણવે છે.

णिच्छयणयस्स एवं अप्पा अप्पम्मि अप्पणे सुरदो।
सो होदि हु सुचरित्तो जोई सो लहइ णिव्वाणं।।८३।।

ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહે છે, નિશ્ચય એટલે યથાર્થ દૃષ્ટિનો, જ્ઞાનનો એવો અભિપ્રાય છે કે આત્મા-શુદ્ધ આનંદધામ આત્મા એ પોતાના પવિત્ર કાર્યનો કર્તા (છે). સમજાય છે કાંઈ? રાગાદિ વિકલ્પાદિ એ પવિત્ર કાર્યનો કર્તા નહિ. એ પવિત્ર નહિ, એ અપવિત્ર છે. આહાહા..! કીધું ને? બહુમાનનો વિકલ્પ આવે પણ એનો કર્તા નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એવી ભૂમિકામાં દેવ-ગુરુનું બહુમાન હો, પણ કહે છે કે એ કર્તા તો પોતાની પવિત્ર દશાનો છે. શુદ્ધ વીતરાગ આનંદઘન સ્વરૂપ એ જીવ પોતાની નિર્દોષ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રરૂપી કર્મ એટલે કાર્ય, એનો એ આત્મા કર્તા છે. સમજાણું કાંઈ? મોક્ષમાર્ગ એટલે નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર. નિશ્ચય એટલે કે સ્વવસ્તુને આશ્રયે થયેલી દૃષ્ટિ, સ્વદ્રવ્યને આશ્રયે થયેલું સ્વસંવેદન જ્ઞાન, સ્વદ્રવ્યમાં આશ્રય કરીને સ્થિરતા કરી એવું ચારિત્ર, એવા મોક્ષમાર્ગની પર્યાયનો કર્તા આત્મા છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ?

‘**આત્મા આત્માહીમેં....**’ એ અધિકરણ આવ્યું. કર્તા ભગવાનઆત્મા પવિત્ર શુદ્ધ આનંદ નિર્વિકલ્પ વીતરાગી પર્યાય, એનો પરિણમનાર પોતે કર્તા આત્મા છે. અને તે વીતરાગી પર્યાય ધર્મની નિર્દોષ, એનો આધાર આત્મા છે. સમજાય છે કાંઈ? નિર્દોષ વીતરાગી આનંદ અને શાંતિરૂપી જે પોતાનું નિજકાર્ય, એનો કર્તા આત્મા, અને એનો આધાર આત્મા છે, નિમિત્ત અને વિકલ્પ આધાર નહિ અને નિમિત્ત અને વિકલ્પ એ મોક્ષમાર્ગની પર્યાયનો કર્તા નહિ. ભારે! ‘અમરચંદભાઈ’! આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનું બહુમાન આવ્યું.

ઉત્તર :- બહુમાન આવ્યું (એ) વિકલ્પ, પણ કર્તા નથી. કીધું ને એ તો પહેલું? કહ્યું ખરું બહુમાન આવે. ભૂમિકામાં (પણ) મુનિને પણ હોય. મુનિને મુનિની બહુ દશા પોતાના ગુરુ અરિહંત તીર્થંકર પ્રત્યે એ તો પહેલી વાત આવી. પણ હવે અહીં તો કહે છે કે એનો કર્તા નથી. એ જ્ઞાન કરાવ્યું. તેમ જે વિકલ્પ છે તે આત્માની પવિત્રદશાનો કર્તા નથી. રાગનો કર્તા નથી અને પવિત્ર પર્યાયનો એ રાગ કર્તા નથી.

મુમુક્ષુ :- કાંઈ સમજાતું નથી.

ઉત્તર :- સમજાતું નથી? ઠીક કર્યું. વધારે સ્પષ્ટ કરવાનું. એ ભાઈ એમ કહે છે.

ફરીને, ભગવાનઆત્મા તો ચૈતન્યપિંડ અખંડ આનંદકંદ ધ્રુવ, એનું જેને બહુમાન સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર થયું એને દેવ-ગુરુ-પ્રત્યેની ભક્તિનો ભાવ આવે અને હોય. આવે અને હોય. છતાં અહીં કહે છે કે એ વિકાર પરિણામનો કર્તા જીવ નહિ. તેમ એ વિકાર પરિણામ કર્તા અને નિર્મળ પર્યાય કાર્ય એમ નહિ. ભારે વાત! સમજાણું કાંઈ? આત્મા સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ સત્ શાશ્વત જ્ઞાન અને આનંદ, જેમાં નિર્વિકલ્પ સ્વભાવ પરિપૂર્ણ પડ્યો છે. એવો આત્મા જ્યાં અંતર દૃષ્ટિ કરી તો એ આત્મા પોતાના વીતરાગી નિર્દોષ ધર્મની પર્યાયનો કર્તા આત્મા. એને વિકલ્પ બહુમાનનો, અરિહંત અને ગુરુનું બહુમાન આવે એવો વિકલ્પ હોય, પણ એનો એ કર્તા નહિ. એવો હોય એનો કર્તા નહિ, એનો એ જ્ઞાતા (છે). અને વિકલ્પ કર્તા અને ધર્મની પર્યાય કર્મ એમ નહિ. ધર્મની પર્યાય કાર્ય અને વિકલ્પ કર્તા એમ નહિ. ધર્મની પર્યાયનો કર્તા આત્મા. સીધો દ્રવ્યસ્વભાવ તે ધર્મપર્યાયનો કર્તા. આહાહા..! બહુ ગાથા સરસ લીધી છે. ઉતાર્યા છે ત્રણ કારકો પણ છએ કારક એમાં આવી ગયા. સમજાણું કાંઈ?

ભગવાનઆત્મા વિકલ્પથી, શરીરથી, કર્મથી તો રહિત જ છે. છતાં એને બહુમાન પણ મોક્ષમાર્ગની ભૂમિકામાં દેવ-ગુરુનું આવે એ વાત પહેલી સિદ્ધ કરી. ભગવાન ‘કુંદકુંદાચાર્યે’ સાબિત કરી. પણ પાછું સાબિત કરીને પણ એ સિદ્ધ કર્યું કે એ વિકલ્પ હોય તેનો એ જાણનાર છે. એનો કર્તા નથી. તેમ એ વિકલ્પ કર્તા અને ધર્મની પર્યાય કાર્ય એમ નથી. ભારે વાત! કર્તા-કર્મ આવે છે ને? કર્તા, કર્મ, કરણ, સંપ્રદાન, અપાદાન, અધિકરણ. ષટ્ (કારક) અંતર ઉતારે છે અહીં તો. આહાહા..!

કહે છે કે આત્મા પોતે જાગૃત થઈને સ્વભાવ સન્મુખ થયો. એથી સ્વભાવની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને શાંતિ ચારિત્ર જે પ્રગટ થયું એનો કર્તા સીધો દ્રવ્ય કર્તા છે. એનો કર્તા પુણ્ય અને

વિકલ્પ અને વ્યવહાર એ એનો કર્તા નથી. સમજાણું કાંઈ? ભાઈ! 'શોભાલાલજી'! એક દિ'ના તાવમાં ન આવી શક્યા. શરીર એવું છે, ભાઈ! મડદું છે આ તો. જડ જડને રહેવું હોય એમ રહે. એ આત્માને કારણે શરીર રહે, સંભાળ કરું તો સરખું રહે અને ન રહે એ વાત ભ્રમ છે અજ્ઞાનીનો.

અહીં તો કહે છે, ભગવાન! અહીં મોક્ષપ્રાભૃત છે. મોક્ષનો માર્ગ શું? મોક્ષ પ્રાભૃતસાર એનો માર્ગ શું? એનો માર્ગ ભગવાનઆત્મા પરિપૂર્ણ કારણ સમયસાર પ્રભુ, એનો આશ્રય કરીને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર સ્વદ્રવ્યને આશ્રયે પ્રગટ થયું એ '**सदव्वा हु सुग्गइ**'. એ સ્વવસ્તુથી પ્રગટી એ ગતિ-સુગતિ પર્યાય-દશા પોતાની થઈ. સમજાણું કાંઈ? અને તે આત્મા પોતાના સમ્યગ્દર્શન નિશ્ચય સ્વને આશ્રયે નિર્વિકલ્પ અનુભવ, એની પ્રતીતિ એ મોક્ષનો એક અવયવ માર્ગનો. એમ સ્વસંવેદનજ્ઞાન પોતાનું પોતાથી પ્રત્યક્ષ રાગ અને મનના અવલંબન વિનાનું એવું જે સ્વસંવેદન જ્ઞાન એ મોક્ષમાર્ગનો એક અવયવ. જેમ સમ્યક્ અવયવ એમ જ્ઞાન એક અવયવ. એમ એ સ્વરૂપમાં લીનતા, આનંદમાં લીનતા એ ચારિત્ર. એ ત્રણનો કર્તા આત્મા છે સીધો. એનો કર્તા કોઈ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર કે દેવ-ગુરુની ભક્તિનો વિકલ્પ એ એનો કર્તા નથી. એમ સિદ્ધ કરવું છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? અને આત્માને વિષે એ અધિકરણ લીધું. આત્મા પોતાના પવિત્રતાને વિષે કાર્ય કરે છે. કોઈ રાગ ને વિકલ્પ ને વ્યવહાર ને નિમિત્તને લઈને કાર્ય (નથી કરતો.) પોતાના કાર્યનો આધાર પોતે છે. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એવો જે મોક્ષમાર્ગ, એવી જે પવિત્રદશા એનો આધાર-અધિકરણ આત્મા છે. એનો આધાર વ્યવહાર વિકલ્પ અને નિમિત્ત નથી. સમજાણું કાંઈ?

'**અપને હી લિયે...**' એ સંપ્રદાન આવ્યું. પોતાને માટે અંદર કરે છે. એટલે? પોતે પોતા માટે કરીને પોતામાં રાખે છે. આહાહા..! શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વભાવ વીતરાગમૂર્તિ પ્રભુ આત્મા, એની પર્યાયમાં વીતરાગતા સ્વદ્રવ્યને અવલંબે પ્રગટ થઈ એ પોતે પોતા માટે કરી છે અને રાખી છે. રાગાદિ હોય એ પોતા માટે નથી અને રાગનું ફળ પાછું બંધન છે. એ આ નથી. સ્વભાવ ચૈતન્ય જ્ઞાયકભાવ, એનું જે કાર્ય પોતે કર્યું એ પોતે રાખ્યું. પોતામાં અભેદપણે એ પર્યાય થઈ. પોતે ભગવાનઆત્માએ પોતાને દાન આપ્યું. આ દાન. એય..! શેઠ! પૈસા-ફૈસા દાન નહિ એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- ગુરુના ઉપદેશ...

ઉત્તર :- આ દાન છે. ગુરુના ઉપદેશમાં આ દાન છે. પોતે ભગવાનઆત્મા સંપ્રદાન નામની શક્તિથી તો ભરેલો છે. પણ તેનો આશ્રય લઈને જે પર્યાય પ્રગટ થઈ એ પોતે પોતામાં રાખી છે. નિર્મળતા પોતે પોતામાં રાખી છે. એનું નામ દાન અને સંપ્રદાન કહેવામાં આવે છે. ભારે વ્યાખ્યા! સમજાણું કાંઈ?

'**અપને હી લિયે...**' એ ચોથી થઈને? કર્તા, કર્મ, કરણ એમાં આવી ગયું. કારણ કે '**અપને હી લિયે...**' છે ને એ પોતે સાધન આત્મા છે. રાગ ને દયા, દાન કે વ્યવહારના વિકલ્પો એના મોક્ષમાર્ગના સાધન નથી. નથી તેને કહ્યું શાસ્ત્રમાં એને મુંઝવણ આવી કે જુઓ! વ્યવહાર સાધન અને નિશ્ચય સાધ્ય. હવે એ તો વ્યવહારનયના કથન છે. સમજાણું

કાંઈ? આહાહા..! આવે છે કે નહિ? 'પંચાસ્તિકાય'માં વ્યવહાર સાધન, નિશ્ચય સાધ્ય બધું ઘણું આવે છે. બધું આવે, સાંભળને હવે. તારા હિતના સાધન વિના બહારના સાધન ક્યાંથી આવ્યા? તારામાં ક્યાં સાધન નથી તે ક્યાંક કો'કને ગોતવું પડે? આહાહા..! અંદર આત્મામાં સાધન સ્વભાવ પડ્યો છે. એનો કર્તાપણાનો જ્યાં આશ્રય લીધો ત્યારે એ સાધન સ્વભાવ સાધન થઈને નિર્મળદશા પ્રગટ થાય છે. વ્યવહાર અને નિમિત્ત સાધન થઈને નિર્મળદશા પ્રગટ થાય છે એમ નથી. કહો, 'વજુભાઈ'! આ બધું સમજવું પડશે. આ શરીર તો થોથા 'માયલુ જરી કામ ન કરે. ખરું કે નહિ? ખબર છે કે નહિ આમ થયું છે અંદર? જુવાન નાની અવસ્થામાં પ્રત્યક્ષ અનુભવ થઈ ગયો. એ તો જુવાન નાની અવસ્થા છે. એય..! મગનભાઈ'! એ તો જડની અવસ્થા છે. એને થવું હોય એમ થાય. એ રોક્યું રોકાય નહિ અને ટાળ્યું ટળે નહિ.

મુમુક્ષુ :- ડોક્ટરની મદદથી થઈ જાય છે.

ઉત્તર :- ધૂળેય મદદથી નહિ. એ તો મટવાની પર્યાય થાય તો મટે છે. ડોક્ટરનો બાપ મરી જાય, ડોક્ટર મરી જાય. બાપ મરી જાય એ તો ઠીક. ડોક્ટર પોતે મરી ગયા. આ નહિ વૈદ? 'હિંમતલાલ'. આખા સર ડોક્ટર હતા 'ભાવનગર'ના. એ ઓપરેશન કરતા હતા. મને કાંઈક થાય છે. બસ, પડી ગયા, મરી ગયા ઊડી ગયું.

મુમુક્ષુ :- પણ એ તો હજારોમાં એક થાય ને.

ઉત્તર :- હવે એ હજારોને એક જ સિદ્ધાંત હોય ને. એય..! 'ચંદુભાઈ'! આહાહા..! અહીં બે-ત્રણ વાર આવ્યા હતા. એક વાર દાંત માટે બોલાવ્યા હતા. એક વાર વ્યાખ્યાનમાં આવ્યા હતા. દેહની સ્થિતિ જે સમયની જે પર્યાય જે થવાની એને ત્રણકાળ ઈન્દ્ર નરેન્દ્ર રોકી શકે નહિ, જિનેન્દ્ર રોકી શકે નહિ. તું તારી સાવધાનીમાં રહે. ભગવાનઆત્મા આનંદ સ્વરૂપ ચિદાનંદ મૂર્તિ, એને આધારે અને એણે કરેલી નિર્મળ વીતરાગદશા એ પોતે રાખે, એનું સાધન પોતે, અપાદાન પોતે. ચાર તો આમાં આવી ગયા. અને કર્મ એ આવ્યું, જુઓ! '**ભલે પ્રકાર...**' વ્રત હોય એ કર્મ છે. પાઠમાં છે ને? '**सुरदो**' પાઠ છે. '**णिच्छयणयस्स एवं अप्पा**' કર્તા, '**अप्पम्मि**' એ અધિકરણ. '**अप्पणे**' એ સંપ્રદાન, '**सुरदो**' એ કર્મ છે. કર્મ એટલે કાર્ય. આત્મા આનંદનમાં લીન (થાય) એ આત્માનું કાર્ય છે. રાગ અને દયા, દાન, વ્રત, વિકલ્પ એ એનું કાર્ય નથી. આહાહા..! 'નવરંગભાઈ!' પાણી ગળવું એનું કાર્ય નથી એમ કહે છે. પાણી ગળવું ખરું. ક્યું? ચૈતન્યના પાણી જે રાગમાં એકત્વ છે એને છોડીને પોતાના ગળણમાં રાખીને પોતામાં રાખવું. પોતાના તેજને પોતામાં રાખવું. એમાં રાગમાં જવા દેવું નહિ. એનું નામ ખરેખર પાણી ગળીને પીવાનું કહેવાય છે. આહાહા..! બહારને કોણ ગળે અને કોણ પીવે? એ તો જડની ક્રિયા છે. આહાહા..!

'શ્રીમદ્દે' કહ્યું હતું એક ફેરી, હોં! 'શ્રીમદ્દે' એમ કહ્યું હતું. 'શ્રીમદ્'માં એક વાર કોઈએ કહ્યું. નામ ન આપીએ. આવો ચર્ચા કરવા. કહે. તમે આ બધા જ્ઞાની-જ્ઞાની કરીને બેઠા છો. ઓલા કોઈને માનતા નથી. પણ તમારે એ કહેવું છે ને કે પાણી ગાળીને પીવું. અમે પાણી ગાળીને પીએ છીએ. પાણી સમજો છો ને? જલ. એક સાધુએ કહ્યું કે ચર્ચા કરો. ચર્ચા કરો.

આવા આચાર્ય સાધુ કોઈને માનતા નથી. મોટો પચ્ચીસમો તીર્થંકર થઈ ગયો. એ તો કાંઈ કહેતા નહોતા પણ માળા બીજા ઉડાવે એવા. એમ કે આ કોઈને માને નહિ પોતે. આવો ચર્ચા કરવા. પણ બાપુ! ચર્ચા કરીને તમારી સાથે શું? તમારે એ કહેવું છે ને કે પાણી ગાળીને પીવું. છકાયની હિંસા ન કરવી. એ કહેવું છે. અમે પાણી ગાળીને પીએ છીએ. શું કરવા અમને...'અમરચંદભાઈ'! અમે પાણી ગળીને પીએ છીએ. બાપા.. ઓલું પાણી અને આ પાણી, તારે જે સમજવું હોય એ સમજ ને. એવી ચર્ચા થઈ હતી. આહાહા..! અરે..! ભગવાન! તારા ચૈતન્યના પાણીના પૂર છે ને અંદર. બેહદ આનંદ, બેહદ જ્ઞાન, બેહદ જેનો સ્વભાવ છે એની હદ શી? મર્યાદા શી? એવી સ્વભાવની સ્થિતિનું સ્વરૂપ સાગર ભગવાન, એમાં જે પડ્યો, 'માહી પડ્યા તે મહાસુખ માણે, દુનિયા દેખીને દાઝે જો રે.' દુનિયા દેખે કે કાંઈ કરતા નથી. સાંભળને હવે. કરવાનું છે એ તો અંદરમાં છે. બહારમાં છે કરવાનું? આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- માહી પડ્યા તે મહાસુખ માણે.

ઉત્તર :- 'માહી પડ્યા તે મહા સુખ માણે' એ અંદરમાં પડ્યા એ મહા આનંદને વેદે એમ. 'દેખનારા તો દાઝે જો ને.' દેખનારા દાઝે બળે. વ્રત પાળતા નથી, ફલાણું કરતા નથી. ભગવાનની પૂજામાં આવતા નથી. ઠીક! એ અમારે અહીં ભજન છે. વેદાંતનું ભજન છે, હોં! 'પ્રકાશદાસજી'! એવું ભજન આવે છે વેદાંતમાં. 'માહી પડ્યા તે મહાસુખ માણે, દેખનારા તે દાઝે જોને. હરિનો માર્ગ છે શૂરાનો, કાયરના નહિ કામ જોને. પ્રભુનો રે માર્ગ છે રે શુરાનો.' હરિ એટલે આત્મા. અજ્ઞાન અને રાગ-દ્વેષને હરે એટલે હરિ. એવો પ્રભુનો માર્ગ છે શૂરાનો એ વીરાનો માર્ગ છે, ભાઈ! એ પામર અને રાંકાના માર્ગ નથી. રાંકા અને પામરના કાળજા કંપી જાય. અર..ર.ર..! આ..આ..? અરે..! સાંભળ, બાપા ભગવાન! પૂર્ણાનંદનો નાથ તું પ્રભુ ચૈતન્ય છો. એના જ્યાં સ્વભાવના શરણ લીધા કહે છે કે એ વિકારી દશા એની છે જ નહિ. આહાહા..! જુઓને એ શૈલી રચના! પહેલામાં તો દેવ-ગુરુ ભક્ત કીધો. પાછો એને ઉડાડી દીધો. છે, હોય પણ એનો એ જ્ઞાતા-દૃષ્ટા છે. એનું કાર્ય તો નિર્મળ છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ઘડીક છે ને ઘડીકમાં નથી?

ઉત્તર :- નથી કોણે કહ્યું? છે. નથી કહ્યું નથી. છે એનો કર્તા નથી એમ કહ્યું. છે અને નથી એનો અર્થ કે છે એ ભાવ. એવો હોય છે. કર્તા નથી. એ ભાવ નથી એમ નહિ. એય..! ભારે વાતું! 'કુંદકુંદાચાર્યદેવ' બે વાત કરે છે, જુઓને! બરાબર વાત છે. આહાહા..!

'**रत हो...**' જુઓ! '**सुरदो**' છે ને '**सुरदो**'? એ એનું કાર્ય છે. શુદ્ધ સ્વરૂપમાં લીનતા કરવી એ એનું કાર્ય છે. રાગ અને પરનું કાર્ય એ આત્માનું છે નહિ. આહાહા..! અરે..! નવરો થઈને જરી વિચાર તો કરે આ તે કોણ કેવું તત્ત્વ?

મુમુક્ષુ :- પૈસા આવતા અટકી જાય.

ઉત્તર :- શેના પૈસા આવતા અટકી જાય?

મુમુક્ષુ :- નવરો થાય એટલે.

ઉત્તર :- નવરો થાય એટલે? અંદરમાં પૈસા તો આવવાના હશે એ આવશે જ તે. પુણ્યને લઈને આવ્યા વિના રહેશે? ચક્રવર્તીના રાજ છ ખંડના હોય છે. છતાં અંદરમાં ધ્યાન કરીને લીન થાય છે તો ચક્રવર્તીના રાજ વયા જાય છે કાંઈ? અને વયું જાય તો અહીંથી વયું ગયું. અંદરમાંથી તો છોડી દીધું છે. એ મારું નથી ને. વિકલ્પ મારો નથી વળી છ ખંડના રાજ ક્યાંથી આવ્યા? આવે કોણ ને જાય કોણ? લે કોણ અને દે કોણ? આહાહા..! આ કહે છે કે આવું કરવા જાય તો પૈસા ન મળે, બીડીયુંમાંથી પૈસા મળતા હોય, એમ કહે છે ઈ. આહાહા..! અરે..! અહીં તો વિકલ્પને મેળવવો નથી ત્યાં વળી પરને મેળવવું ક્યાં રહ્યું? સમજાય છે કાંઈ? પર તરફની વૃત્તિ છે એમાં પણ જ્યાં એક્તા કરવી નથી ત્યાં વળી પરની સાથે વાત ક્યાં રહી? આહાહા..! છ ખંડના રાજ હો, ઈન્દ્રના ઈન્દ્રાસન હો એ એના ઘરે રહ્યા. અહીં ક્યાં અંદરમાં હતા? સમજાય છે કાંઈ? ધર્મીનો ધર્મ એનો છે. એનો રાગ પણ નથી તો પર તો ક્યાં રહી ગયું? સમજાણું?

'વહ યોગી,...' એમ કેમ કહેવું છે? કે ગૃહસ્થાશ્રમમાં મોક્ષનો માર્ગ પૂર્ણ ન હોય. તેથી અહીં મુનિને લીધા છે. મુનિને ચારિત્ર હોય છે. દિગંબર મુનિ હોય છે, આત્મધ્યાની હોય છે એને મોક્ષનો માર્ગ (હોય) અને એ મોક્ષ જાય. એમ કે આ ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યા છતાં પણ મોક્ષ જાય એમ નહિ. સમજાણું કાંઈ? કારણ કે ગૃહસ્થાશ્રમમાં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રનો અંશ હોય પણ ચારિત્ર આખું ન હોય, પૂર્ણ ન હોય તો મોક્ષમાર્ગ પૂરો થતો નથી. માટે અહીંયાં યોગી શબ્દ વાપર્યો છે ને? જુઓને! **'जोई'** **'अप्पणे सुरदो। सो होदि हु सुचरित्तो जोई सो लहइ णिव्वाणं।'** એ યોગી મુક્તિને પામે છે. આવા યોગી પણ, હોં! સમજાણું કાંઈ? એનું એને જ્ઞાનમાં પણ સરખા કરવા પડશે નહિ? જ્ઞાનમાં ચોસલા બેસાડવા પડશે કે નહિ ઉંધા બેસાડ્યા છે તે.

'યોગી, ધ્યાની,...' એમ. સ્વરૂપમાં લીનતાવાળો. એવા **'મુનિ સમ્યક્ચારિત્રવાન હોતા હુઆ...'** **'સમ્યક્ચારિત્રવાન હોતા હુઆ...'** **'सुचरित्तो'** ત્રીજા પદમાં છે ને? **'सो होदि हु सुचरित्तो'** **'નિર્વાણકો પાતા હૈ.'** આહાહા..! એક એક ગાથામાં પણ આખી પૂરી વાત મૂકી દીધી છે. એવી 'કુંદકુંદાચાર્ય'ની શૈલી. આખો શ્લોક વાંચો કે એક વાંચો. એ એકમાં પણ એ અને લાખોમાં પણ એ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'ભાવાર્થ :- નિશ્ચયનયકા સ્વરૂપ ઐસા હૈ કિ-એક દ્રવ્યકી અવસ્થા જૈસી હો ઉસીકો કહે. આત્માકી દો અવસ્થાયેં હૈં - એક તો અજ્ઞાન અવસ્થા ઔર એક જ્ઞાન અવસ્થા.' બે પર્યાય. **'જબતક અજ્ઞાન-અવસ્થા રહતી હૈ તબતક તો બંધપર્યાયકો આત્મા જાનતા હૈ...'** જ્યાં સુધી મિથ્યાત્વભાવ છે ત્યાં બંધપર્યાય એટલે કર્મનો સંબંધ, એનાથી ઉત્પન્ન થયેલા ભાવો એને પોતાનો માને. **'મૈં મનુષ્ય હૂં,...'** મિથ્યાદૃષ્ટિ એમ માને કે હું મનુષ્ય છું. પણ મનુષ્ય ક્યાં છો? તું તો આત્મા છો. પણ માને કે હું મનુષ્ય છું. **'મૈં પશુ હૂં,...'** છે તો આત્મા આનંદકંદ જ્ઞાયકભાવ તે આત્મા. અજ્ઞાનને લઈને હું મનુષ્ય છું, પશુ છું. **'મૈં ક્રોધી હૂં,...'** હું ક્રોધી છું. અરે..! ભગવાન! ક્રોધી તારું સ્વરૂપ ક્યાં હતું? તારું સ્વરૂપ તો

પરમપવિત્ર આનંદધામ છે. અજ્ઞાન અવસ્થામાં હું ક્રોધી છું એવો ભાવ એને ભાસે છે. ક્રોધ વિનાની ચીજ છે એ ભાવનું ભાસન નથી.

'**मैं मानी हूं,...**' હું માની છું. અભિમાની. નમતું ન મૂકું. મરી જાવ તો નમતું ન મૂકું. વળી એમ બોલે. આહાહા..! બોલે છે કે નહિ? '**मैं मायावी हूं,...**' મહા પ્રપંચજાળ્યો છું. બીજાને પ્રપંચમાં નાખવો હોય તો નાખી દઉં. ભાઈ! એ ક્યાંથી લાવ્યો? તું જ્ઞાન અને આનંદનો કંદ છો ને. માયાવી છું, કપટી છું, દંભી છું. મારા પેટ હાથ ન આવે. ઠીક ભાઈ! એય.. 'નેમિદાસભાઈ'! '**मैं पुण्यवान-धनवान हूं,...**' મૂઢ છે એ એમ માને. '**मैं पुण्यवान-धनवान हूं,...**' મૂઢ છે. ધનવાન-પુણ્યવાન ક્યાંથી તું આવ્યો? તારું તો આનંદ જ્ઞાન સ્વરૂપ છે. એમાં પુણ્યવાન છું, ધનવાન છું, હું વક્તા છું. લ્યો ને! સમજાણું કાંઈ? હું વક્તા છું. બબ્બે કલાક સુધી બોલવું હોય તો લાખ માણસમાં તો એકધારું બોલી શકું. ઠીક ભાઈ! વાણી તો જડ છે, ભગવાન! એ બધા મિથ્યાદૃષ્ટિના અજ્ઞાનભાવ છે. આહાહા..!

'**मैं निर्धन-दरिद्री हूं,...**' દરિદ્રી કેવો? ત્રણલોકનો નાથ અનંત આનંદને સંઘરીને બેઠો છો ને. દરિદ્રી કેવો તું? અજ્ઞાની દરિદ્રી માને છે. આહાહા..! અનંતા સિદ્ધપદને સંઘરીને અંદર બેઠો અને કહે હું દરિદ્રી છું. આહાહા..! મિથ્યાદશામાં એવું ભાન હોય છે અજ્ઞાનીને કહે છે. આહાહા..! '**मैं राजा हूं,...**' લ્યો! રાજા છું. કેટલા હજારો રાજા મને સલામ ભરે. ખમ્મા અન્ન દાતા! તહેનાતમાં ઊભા હોય આમ. રાજાઓ ચામર ઢાળે. ધૂળેય નથી, સાંભળને! રાજા-ફાજા કેવો હતો. એય..! '**मैं रंक हूं,...**' આ અજ્ઞાનદશામાં આવું માને છે. હું શેઠ છું. એમ લેવું એની અંદરમાં. હું શાહુકાર છું, તવંગર છું, મોટી મારી પદવી, મારી માની પદવી મોટી એમાં જન્મેલા. અરે..! મા કે દિ' હતી સાંભળને! મોટા બાપના કુળમાં જન્મેલા. મોટા બાપના. બાપ કેવા? ભાઈ! આહાહા..!

'**मैं मुनि हूं,...**' પર્યાયમાં માન્યું, જોયું! એક સમયની પર્યાયમાં મુનિપણું માને એ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. પર્યાય લીધી. જ્ઞાયકસ્વરૂપમાં પર્યાયના ભેદ ચૌદ ગુણસ્થાન કેવા? આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? મુનિની પર્યાય હું મુનિ છું. દ્રવ્યલિંગી હોય એ માને. અમે મુનિ છીએ, પંચમહાવ્રત પાળીએ છીએ, અઠ્યાવીસ મૂળગુણ પાળીએ છીએ. જુઓ! નિર્દોષ આહાર-પાણી લઈએ છીએ. અમારે માટે બનાવેલો લેતા નથી. શેના પણ? એ તો વિકલ્પદશા, પર્યાયની વાત છે. પર્યાયમાં આખું દ્રવ્ય આવી ગયું? એવી પર્યાય હું છું એમ માને એ મૂઢ અજ્ઞાની છે એમ કહે છે. આહાહા..! એમાં એક સમયની પર્યાયનો હજી અભાવ છે એવું તો દ્રવ્ય છે ત્રિકાળી. સમજાણું કાંઈ? જેમાં નથી એને માને છે એ અજ્ઞાની છે. આહાહા..!

'**मैं श्रावक हूं...**' લ્યો! એ આવ્યું. અમે શ્રાવક છીએ. શ્રાવક તો એક સમયની પર્યાયને તું આત્મા માને છે? પર્યાયબુદ્ધિ છે, મિથ્યાબુદ્ધિ છે. કહો, 'પોપટભાઈ'! આત્મા આનંદસ્વરૂપ પરિપૂર્ણ પાછું એમ. જેમાં એક સમયની પર્યાય પણ નથી. પર્યાય તો વ્યવહાર છે. નિશ્ચયમાં પર્યાય કેવી? સમજાણું કાંઈ? એક સમયની પર્યાય તો વ્યવહાર છે. નિશ્ચય તો દ્રવ્ય ત્રિકાળી જ્ઞાયક એ દ્રવ્ય છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- પર્યાય આવી ક્યાંથી?

ઉત્તર :- પર્યાય આવી પર્યાયમાંથી. કોણે કીધું? પર્યાય આવી પર્યાયમાંથી. પર્યાયનો કર્તા પર્યાય. પર્યાયનો કર્તા દ્રવ્ય નહિ. આવે ત્યારે દ્રવ્યમાંથી, પણ છે પર્યાય પર્યાયથી. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- પર્યાયની ખાણ તો દ્રવ્ય કહેવાય ને?

ઉત્તર :- એની ભાષા. છતાં પર્યાય પર્યાય સ્વતંત્ર છે. પરિણમન છે.. પરિણમન છે. એ તો ભેદનો અંશ અંદર છે એ અપેક્ષાએ આવી એ ભેદથી કથન છે. અભેદ સદૃશ્યની અપેક્ષાએ તો પર્યાયનો કર્તા આત્મા છે જ નહિ. એકરૂપ વસ્તુ. ભેદ અંદર અંશ છે ને? એ તો ભેદવાળો અંશ છે. ભેદનો અંશ આવ્યો એ ભેદનું કથન છે. અભેદ ચૈતન્યમૂર્તિમાં ભેદ કેવો? આહાહા..! છતાં કહે હું શ્રાવક છું. આમાં હજી બીજું નથી લખેલું. હું પંડિત છું, હું મૂર્ખ છું. એ બધું અજ્ઞાનીએ માનેલું છે. આહાહા..!

'**ઈત્યાદિ પર્યાયોંમેં આપા માનતા હૈ,...**' પોતાપણું માને. એક સમયની પર્યાયમાં જ માને એમ કીધું. કાં રાગવાળો, સંયોગવાળો અને કાં એક સમયની પર્યાયવાળો. એમ ત્રણ. કાં સારા સંયોગવાળો કે ખરાબ સંયોગવાળો કાં રાગવાળો-કષાયવાળો અને કાં એક સમયની પર્યાય. ત્રણે પર્યાયબુદ્ધિ છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ તો વ્યવહારમાં શું બોલાય? એનો અર્થ કે હું એ નહિ. એમ. એવો અર્થ કરવો. નથી આવ્યું? 'ટોડરમલ'માં નથી આવ્યું? 'ટોડરમલ'માં. વ્યવહાર અન્યથા કહે છે, એમ છે નહિ. એમ છે નહિ. એમ એનો અર્થ સમજવો. બહુ સરસ કીધું. કોણ છો? ક્યાંના? કે 'વઢવાણ'ના. એટલે કે 'વઢવાણ'ના નહિ. શું તમારે વેપાર છે? કે લાદીનો. કે વેપાર લાદીનો નહિ. એમ સમજવું. આહાહા..! બહારમાં શું (બોલાય)? હાથીના બહારના દાંત બીજા અને ચાવવાના બીજા. હાથીના બહારના દેખાડવાના બીજા એના સોનાના ઓલા .. કરે. એ કાંઈ ચાવવામાં કામ આવે? અંદરના ચાવવાના બીજા હોય. એમ અંદરના અભિપ્રાયની વાત બીજી હોય, બોલવાની વાત બીજી હોય. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'**પર્યાયોમેં આપા માનતા હૈ,...**' પોતાપણું માને. '**ઈન પર્યાયોમેં લીન હોતા હૈ...**' દેખો ઓલું '**सुरतः**'ની સામે નાખ્યું છે. '**सुरदो**' છે ને પહેલું? એની સામે આ પર્યાયમાં લીન છે અજ્ઞાની. સમજાય છે? ઓલો છે '**अप्पा अप्पम्मि अप्पणे सुरदो।**' બરાબર એમ. સુ શબ્દ છે. અને આ છે '**कुरदो**' એક સમયની પર્યાયને આત્મા માને, પંડિતાઈની, મૂર્ખાઈની, ભણ્યાની. અમે આવ્યું ભણ્યા, અગિયાર અંગ ભણ્યા, નવ પૂર્વ ભણ્યા એ અમારું જ્ઞાન. એ બધી પર્યાયબુદ્ધિ છે, મિથ્યાબુદ્ધિ છે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

'**પર્યાયોમેં લીન હોતા હૈ...**' આની સામે નાખ્યું. '**अप्पणे सुरदो**' હતો ને એની સામે સવળો અર્થ કર્યો કે આવું જ્યાં સુધી માને ત્યાં સુધી મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. ચાહે તો અગિયાર અંગ ભણ્યો હોય, નવ પૂર્વ ભણ્યો હોય અને અઠ્યાવીસ મૂળગુણ પાળતો હોય પણ તે વાળો છું અને તે છું ત્યાં સુધી મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? '**અજ્ઞાની હૈ, ઈસકા ફલ સંસાર હૈ ઉસકો ભોગતા હૈ.**' લ્યો! એનું ફળ સંસાર છે. એક સમયની પર્યાયને માનવું,

મિથ્યાદષ્ટિ અને એનું ફળ સંસાર છે. આહાહા..! દ્રવ્ય વસ્તુની ખબર ન મળે અને એક સમયની પર્યાયમાં પોતાનું સર્વસ્વ માને. સમજાણું કાંઈ? હવે સવળું. એ અવળાઈની વાત લીધી. પાઠમાં સવળું છે, હોં! પણ છતાં અર્થ કર્યો. બીજો સામો એક અર્થ કર્યો.

'**જબ જિનમતકે પ્રસાદસે...**' વીતરાગ અભિપ્રાયનો ભાવ, ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા, એણે કહેલાં જીવ-અજીવ, એણે કહેલાં નવ તત્ત્વો, એણે કહેલાં છ દ્રવ્યો '**જ્ઞાન હોતા હૈ તબ સ્વ-પરકા ભેદ જાનકર...**' બેનું જ્ઞાન હોવામાં હું કોણ અને પર કોણ એનું ભેદજ્ઞાન થાય. સમજાણું કાંઈ? પર્યાય પણ હું નહિ, એટલો રાગ પણ નહિ અને અજીવ પણ નહિ. ત્યારે એને ભેદજ્ઞાન થયું કહેવામાં આવે. આહાહા..!

વીતરાગ અભિપ્રાય પ્રમાણે વીતરાગદેવ ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ સો ઈન્દ્રોના પૂજનિક પરમાત્મા, એણે કહેલા જીવ-અજીવ તત્ત્વો, એનું બેનું ભેદજ્ઞાન. જીવ અખંડ જ્ઞાયકભાવ, એક સમયની પર્યાય પણ એક જીવની અપેક્ષાએ એ પણ એક ન્યાયે અજીવ છે. જીવદ્રવ્ય નહિ એ અપેક્ષાએ અજીવ છે. વ્યવહાર છે ને વ્યવહાર એ? રાગાદિ પર છે. મારી ચીજ રાગ, પર્યાય અને એનાથી ભિન્ન ચીજ છે. સમજાણું કાંઈ?

'**સ્વ-પરકા ભેદ જાનકર જ્ઞાની હોતા હૈ, તબ ઈસપ્રકાર જાનતા હૈ કિ-મૈં શુદ્ધજ્ઞાનદર્શનમયી ચેતનાસ્વરૂપ હૂં અન્ય મેરા કુછ ભી નહીં હૈ.**' છે? હું તો શુદ્ધ જ્ઞાનદર્શનમય અભેદ એમ ચેતનાસ્વરૂપ (છું). એક સમયની પર્યાય નહિ અહીં તો. સમજાણું કાંઈ? ભેદજ્ઞાન જીવ-અજીવનું પરમાત્માએ કહ્યું એવું. જાણવામાં આવ્યું ત્યારે બેની જુદાઈ જાણી. એમાં હું '**મૈં શુદ્ધજ્ઞાનદર્શનમયી...**' અભેદ. શુદ્ધજ્ઞાનદર્શનવાળો ચેતના એમ પણ નહિ. શુદ્ધજ્ઞાનદર્શનમયી ચેતનાસ્વરૂપ અભેદ. એકલું જ્ઞાતા-દષ્ટાનું અભેદપણું તે હું આત્મા. એનું નામ સમ્યગ્દર્શન અને એનું નામ સાચી દષ્ટિ અને એનું નામ સમ્યગ્જ્ઞાન. આહાહા..! ઝીણું છે. મેનેજર! બેંકના અભ્યાસ .. થયા હતા. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એ પોતે ભગવાન અનંતા પરમાત્માનું સામર્થ્ય લઈને અંદર ગુપ્ત પડ્યો છે. એ પર્યાયમાં પણ આવતો નથી. આહાહા..! એક સમયની અવસ્થામાં પણ એ આવતો નથી એમ કહે છે. એવો ગુપ્ત ભગવાન એવો શુદ્ધ ચૈતન્યમય, શુદ્ધજ્ઞાનદર્શનમયી ચેતના એ અભેદથી નાખ્યું. એકલો ચેતના સ્વભાવ. શુદ્ધદર્શનજ્ઞાનમય, કેવળ જ્ઞાનદર્શનમય. કેવળ એટલે ત્રિકાળી આ. કેવળ પર્યાય નહિ. એકલા જ્ઞાનદર્શનમય વસ્તુ, અભેદ તે હું. એવો વિકલ્પ પણ નહિ પણ તે હું એવું પરિણમન. સમજાણું કાંઈ?

'**અન્ય મેરા કુછ ભી નહીં હૈ.**' એનો અર્થ શું થયો ? દેખો ને! ઓહોહો..! રાગ તો નહિ પણ એક સમયની પર્યાય કોઈપણ મારી નહિ. એમ. અહીં તો અભેદ એ હું. હું ભેદ નહિ. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? '**તબ યહ આત્માહીમેં અપને હી દ્વારા અપને હી લિયે વિશેષ લીન હોતા હૈ...**' લ્યો, એ પાછું પાઠમાં હતું એ નાખ્યું. આમ જ્યારે અંદર દષ્ટિ શુદ્ધજ્ઞાનદર્શનમય ચેતનાસ્વભાવ(ની થઈ) ત્યારે તે પોતાની નિર્મળભાવની પર્યાયનો કર્તા પોતે. અહીં તો એ લેવું છે ને? ભેગું લેવું છે. અહીં પર્યાય પર્યાયનો કર્તા એ નથી લેવું. જે ઠેકાણે જે લેવું હોય એ લેવાય ને. બધે ઠેકાણે એક લેવા જાય તો મેળ ખાય નહિ. જ્ઞાનપ્રધાન

કથન શું? દૃષ્ટિપ્રધાન કથન શું? અહીં તો મારી પર્યાયનો કર્તા હું છું એમ સિદ્ધ કરવું છે. ત્યાં વળી ૩૨૦માં આવે કે પર્યાયનો કર્તા દ્રવ્ય નહિ. એ કઈ અપેક્ષાએ વાત છે? સામાન્ય સત્તામાં વિશેષ સત્તા નથી એ અપેક્ષાએ. અહીં વિશેષસત્તાની પર્યાયનો કર્તા તો પરિણમન કરનાર તો દ્રવ્ય છે. પરિણમવું એ તો પર્યાય છે પણ પરિણમનનો કર્તા દ્રવ્ય છે એમ સિદ્ધ કરવું છે. સમજાણું કાંઈ?

'**અપને હી દ્વારા...**' આત્મા કર્તા થયો. '**આત્માહીમેં...**' અધિકરણ-આધાર. '**અપને હી દ્વારા...**' કરણ થયું, લ્યો! એ કરણ નાખ્યું એમાં. '**અપને હી લિયે...**' એ સંપ્રદાન થયું. આમાં કરણ નાખ્યું, ભાઈ! ઓલામાં નથી એ આમાં નાખ્યું. પાઠમાં ત્રણ બોલ છે. '**अप्पा अप्पम्मि अप्पणे सुरदो**' કર્મ ચાર છે. અહીં પાંચ નાખ્યા. એક અપાદાન નહિ. એ તો અપાદાન-ઉપાદાન પોતાથી થયું એ તો આવી ગયું ને ભેગું. શું કહ્યું? એમાં ત્રણ છે. સંસ્કૃતમાં ત્રણ છે. કર્તા, આધાર અને સંપ્રદાન. ત્રણ છે. સંસ્કૃત ટીકામાં ત્રણ છે. અહીં ચાર લીધા.

આત્મા '**આત્માહીમેં...**' આત્મા કર્તા, '**આત્માહીમેં હી...**' પોતાના આધારે, '**અપને હી દ્વારા...**' પોતાના સ્વભાવ સાધન વડે. દેખો! આ સ્વભાવ સાધન આવ્યું. '**અપને હી દ્વારા...**' શુદ્ધ આનંદના સ્વભાવ સાધન વડે કાર્ય કર્યું છે. એ સાધન. રાગ-ફાગ સાધન, વ્યવહાર-ફ્યવહાર સાધન નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? '**અપને હી દ્વારા...**' પોતાના આનંદસ્વભાવથી મેં મારું કાર્ય કર્યું છે. રાગથી અને પુણ્યથી કામ કર્યું નથી. આહાહા..! મારું કાર્ય મેં કર્યું છે. એમ આવે છે ને? આવે ને ભાષા શું આવે? 'ન્યાલભાઈ'માં આવે છે એક ઠેકાણે. જેવું મહારાજે બતાવ્યું હતું એ કાર્ય મેં કર્યું છે. એમ આવે છે. કાર્ય તો પર્યાય છે. કથનની શૈલીમાં ક્યો પ્રકાર છે, કઈ અપેક્ષા છે એમ જાણવું જોઈએ ને. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

'**અપને હી લિયે...**' એ આવ્યું સંપ્રદાન. પોતા માટે મેં કામ કર્યું છે. એ વિકલ્પની વાત નથી, હોં! આ તો સમજાવે તો ભેદથી સમજાવે ને. ત્યાં એમ નથી મારા માટે આ કરું છું. એમ છે? વિકલ્પ છે? પણ પરિણમન એવું થાય છે. '**લીન હોતા હૈ...**' '**અપને હી લિયે વિશેષ લીન હોતા હૈ...**' એ કર્મ છે, લ્યો! એ કાર્ય છે, કર્ત્તવ્ય. કર્તા, કરણ, કર્મ, સંપ્રદાન, અપાદાન, અધિકરણ. એક અપાદાન નથી. અપાદાનનો અર્થ ઉપાદાન. ઉપાદાન આવી ગયું- પોતાથી. સમજાણું કાંઈ? આત્મા-આત્મા (કરે) પણ આત્મા સિવાય શું બીજી ચીજ? બીજી ચીજ અજીવ છે લે. સમજાણું કાંઈ?

'**તબ નિશ્ચયસમ્યક્ચારિત્રસ્વરૂપ હોકર...**' લ્યો! જ્યારે આ રીતે આત્મા પોતાના સ્વભાવનો આશ્રય-શરણ લઈ, સ્વભાવનું સાધન કરી પોતે પોતામાં રાખે ત્યારે નિશ્ચય સમ્યક્ચારિત્રસ્વરૂપ હોય. નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન પૂર્ણ વસ્તુનું જ્ઞાન થઈને નિર્વિકલ્પ પ્રતીતિ અને સ્વરૂપની સ્થિરતા-ચારિત્ર. નિશ્ચય સમ્યક્ અને નિશ્ચય ચારિત્ર બે. વ્યવહાર ચારિત્ર અહીં નથી. '**અપના હી ધ્યાન કરતા હૈ,...**' સમજાણું? '**તબ હી સમ્યગ્જ્ઞાની હોતા હૈ,...**' અવસ્થા વર્ણવીને અવસ્થા? અજ્ઞાનીની અવળી અવસ્થા, જ્ઞાનીની આ. એમ વર્ણવવું છે ને

અહીંયાં? સમજાણું કાંઈ? **'ઈસકા ફલ નિર્વાણ હૈ,...'** લ્યો! ઓલાનું ફળ સંસાર હતું. અજ્ઞાનનું ફળ સંસારને ભોગવે. આનું ફળ મોક્ષ. બેયની વાત કરી. એ ગાથા પૂરી થઈ.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

आगे इस ही अर्थको दृढ़ करते हुए कहते हैं :-

ગાથા-૮૪

पुरिसायारो अप्पा जोई वरणाणदंसणसमग्गो।
जो झायदि सो जोई पावहरो हवदि णिद्दंदो।।८४।।

पुरुषाकार आत्मा योगी वरज्ञानदर्शनसमग्रः।
यः ध्यायति स योगी पापहरः भवति निर्द्वन्द्वः।।८४।।

છે યોગી, પુરુષાકાર, જીવ વરજ્ઞાનદર્શનપૂર્ણ છે,
ધ્યાનાર યોગી પાપનાશક દ્વંદ્વવિરહિત હોય છે. ૮૪.

अर्थ :- यह आत्मा ध्यानके योग्य कैसा है? पुरुषाकार है, योगी है-जिसके मन, वचन, कायके योगोंका निरोध है, सर्वांग सुनिश्चल है और वर अर्थात् श्रेष्ठ सम्यक्‌रूप ज्ञान तथा दर्शनसे समग्र है-परिपूर्ण है, जिसके केवलज्ञान-दर्शन प्राप्त है, इस प्रकार आत्माका जो योगी ध्यानी मुनि ध्यान करता है वह मुनि पापको हरनेवाला है और निर्द्वन्द्व है-रागद्वेष आदि विकल्पोंसे रहित है।

भावार्थ :- जो अरहंतरूप शुद्ध आत्माका ध्यान करता है उसके पूर्व कर्मका नाश होता है और वर्तमानमें रागद्वेषरहित होता है तब आगामी कर्मको नहीं बाँधता है।।८४।।

પ્રવચન નં. ૯૪, ગાથા-૮૪ થી ૮૬, સોમવાર, ભાદરવા વદ ૭, તા.૨૧-૯-૭૦

ગાથા-૮૪. મોક્ષપાહુડ.

'આગે ઈસ હી અર્થકો દઢ કરતે હુએ કહતે હૈં :-' આત્માનું ધ્યાન કેમ કરવું? કેવો આત્મા જાણીને (ધ્યાન કરવું) એની વાત કરી છે.

पुरिसायारो अप्पा जोई वरणाणदंसणसमग्गो।
जो झायदि सो जोई पावहरो हवदि णिद्दंदो।।८४।।

'અર્થ :- યહ આત્મા ધ્યાનકે યોગ્ય કૈસા હૈ?' આત્મા ધ્યાન કરવાલાયક, લક્ષમાં લેવાલાયક, ધ્યેય કરવા લાયક (એ) કેવો આત્મા છે? અન્ય અજ્ઞાનીઓએ તો અનેક પ્રકારનો આત્મા કલ્પ્યો છે. પણ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે જે આત્મા જોયો, કહ્યો એ કેવો આત્મા છે? એક તો

'**પુરુષાકાર હૈ,...**' શરીરના આકારે ભિન્ન વસ્તુ (છે), લોકવ્યાપક નથી. સમજાણું કાંઈ? લોકમાં વ્યાપી ગયેલો આત્મા એ નથી. શરીર પ્રમાણે જ એનો આકાર અને વ્યાપેલો છે. કારણ કે ધ્યાન કરવું એટલે એની અંદર આમ એકાગ્ર કરે છે એટલામાં? કે બહારમાં એકાગ્ર થાય છે? એટલામાં શરીર આકાર પ્રમાણે આત્મા છે. પહેલો એણે એવો નિર્ણય કરવો.

વળી '**યોગી હૈ,...**' અહીં મુનિની વ્યાખ્યા છે ને મુખ્યપણે. શ્રાવકની હવે આવશે. .. જેણે આત્મા શુદ્ધ પૂર્ણ જ્ઞાન દર્શન અને પવિત્ર પૂર્ણ સ્વરૂપ, એમાં જેણે એકાગ્રતા સાધી છે એને અહીંયાં યોગી, ધ્યાની, મુનિ કહેવામાં આવે છે. '**મન, વચન, કાયકે યોગોંકા નિરોધ હૈં,...**' મન, વચન અને કાયા, એનો નિરોધ, યોગનો નિરોધ (થયો છે) તે યોગી. એમ. મન, વચન અને કાયા જે કંપનરૂપ ભાવ, શરીર, વાણી, મન તો પર જડ છે એનાથી રહિત અકંપસ્વરૂપ ત્રિકાળ, એનું જેને ધ્યાન છે અથવા મન, વચન અને કાયાના (યોગને) રોકીને નિરોધ (થયો) છે. '**સર્વાંગ સુનિશ્ચલ હૈ...**' યોગી કહ્યા ને? પુરુષાકાર અસંખ્ય પ્રદેશી સુનિશ્ચળ એવો આત્મા ધ્યાન કરવા લાયક છે. એને ધ્યેય બનાવીને એમાં લીન થવા લાયક છે. સમજાણું કાંઈ? લ્યો, આ ધર્મ કેમ કરવો અને ધર્મીને ધર્મ કેમ થાય આ વાત છે.

વળી '**અર્થાત્ શ્રેષ્ઠ સમ્યક્રૂપ જ્ઞાન તથા દર્શનસે સમગ્ર હૈ- પરિપૂર્ણ હૈ, જિસકે કેવલજ્ઞાન-દર્શન પ્રાપ્ત હૈ,...**' એકલું જ્ઞાન અને દર્શન પરિપૂર્ણ સ્વરૂપ આત્માનું છે. કેવળજ્ઞાન એટલે ઓલી કેવળપર્યાય નહિ. જ્ઞાન અને દર્શન, દૃષ્ટા અને જ્ઞાતા એવા સ્વભાવથી પુરુષાકાર સુનિશ્ચલ જ્ઞાનદર્શનથી પરિપૂર્ણ એવું આત્મતત્ત્વ છે. આવા આત્મતત્ત્વનું ધ્યાન કરવું. સમકિતી હોય એણે એનું ધ્યાન કરવું. સમકિતી ન હોય એને સમકિત પામવા માટે પણ એનું ધ્યાન કરવું. સમજાણું કાંઈ? એની ક્રિયા ધ્યાનની છે. બીજી રીતે સમકિત પમાય એવું નથી, એમ કહે છે. આવશે હમણાં એના પછી.

'**ઈસ પ્રકાર આત્માકા...**' આવો આત્મા. પુરુષાકાર સુનિશ્ચળ સંપૂર્ણ જ્ઞાનદર્શનથી ભરેલો પરિપૂર્ણ પદાર્થ આત્મા, એને '**જો યોગી ધ્યાની મુનિ ધ્યાન કરતા હૈ...**' મુનિ એનું જે ધ્યાન કરે, એના તરફનો આશ્રય કરીને સ્થિર થાય એવા '**યોગી ધ્યાની મુનિ ધ્યાન કરતા હૈ વહ મુનિ પાપકો હરનેવાલા હૈ...**' પાપ શબ્દે પુણ્ય અને પાપ બેય પાપ જ છે. સમજાય છે કાંઈ? શુભ અને અશુભભાવ બેય ખરેખર તો આત્માના સ્વભાવથી વિપરીત પાપ અને એનાથી બંધાયેલા કર્મો એ પાપ બધા આઠેય. એને હરનારા. કર્મનો નાશ, આત્મા આવો છે એનું ધ્યાન કરે એને કર્મનો નાશ થાય. સમજાણું કાંઈ?

'**નિર્દ્વંદ્વ હૈ-રાગદ્વેષ આદિ વિકલ્પોંસે રહિત હૈ.**' દ્વંદ્વ બે પ્રકાર જેમાં નથી. પુણ્ય અને પાપ એવા વિકલ્પો અને રાગ-દ્વેષ એવા વિકલ્પ એમાં છે નહિ. એવી આત્મ ચીજને અંતર દૃષ્ટિમાં લઈ એકાગ્ર થવું એ કર્મના નાશની રીત અને ઉપાય છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ? આટલા અપવાસ કરે તો કર્મનો નાશ થાય એવું નથી આમાં લખ્યું.

મુમુક્ષુ :- અહીંયાં પાપ લખ્યું છે.

ઉત્તર :- એ પુણ્ય-પાપ બેય પાપ છે. કહ્યું ને? આઠેય કર્મ જ પાપ છે અને એના ભાવે બંધાણા એ ભાવ પણ પાપ જ છે. સ્વરૂપથી આત્મા જ્ઞાન, દર્શન પરિપૂર્ણ સ્વરૂપ

એનાથી વિપરીત વિકલ્પ એ તો સ્વભાવને હણનારો ભાવ છે. ચાહે તો શુભ હો કે ચાહે તો અશુભ હો. એને હણનારું આ ધ્યાન છે. આહાહા..! ભારે કામ. એ નિરદ્વંદ્વ છે-દ્વંદ્વ નહિ, વિકલ્પ નહિ. એ અભેદ અખંડ આનંદસ્વરૂપ, એની દૃષ્ટિ કરતાં, એમાં ધ્યાન કરતાં આઠેય કર્મનો નાશ થાય.

'**ભાવાર્થ :- જો અરહંતરૂપ શુદ્ધ આત્માકા ધ્યાન કરતા હૈ...**' દેખો! આત્મા જ અરિહંત સ્વરૂપ જ છે. અરિહંત-અરિ એટલે વિકાર અથવા શરીરનો, કર્મનો નાશ કરનાર. એ આત્માનો સ્વભાવ જ એવો છે એમ કહે છે. અરિહંતસ્વરૂપ જ આત્મા છે. એને જે અંદર ધ્યાવે, વસ્તુ આત્મા એનો જે પ્રયત્ન કરીને એના લક્ષમાં એકાગ્ર થાય, '**ઉસકે પૂર્વ કર્મકા નાશ હોતા હૈ...**' આ ઉપાય છે.

'**વર્તમાનમેં રાગદ્વેષરહિત હોતા હૈ...**' વર્તમાનમાં પણ વીતરાગતા હોય, પૂર્વના કર્મનો નાશ હોય, આગામી કર્મ બાંધે નહિ. સમજાણું કાંઈ? હવે કહે છે કે એ તો ભાઈ મુનિની મુખ્યતાથી વાત કરી. પણ શ્રાવકને શું કરવું? એ તો મુનિની મુખ્યતાથી વાત કરી. ગૌણ શ્રાવક એમાં આવી જાય પણ મુખ્ય શ્રાવકનું શું કરવું?

आगे कहते हैं कि इस प्रकार मुनियोंको प्रवर्तनेके लिए कहा। अब श्रावकोंको प्रवर्तनेके लिए कहते हैं :

ગાથા-૮૫

एवं जिणेहि कहियं सवणाणं सावयाण पुण सुणसु।
संसारविणासयरं सिद्धियरं कारणं परमं।।८५।।

एवं जिनैः कथितं श्रमणानां श्रावकाणां पुनः श्रृणुत।
संसारविनाशकरं सिद्धकरं कारणं परमं।।८५।।

શ્રમણાર્થ જિન-ઉપદેશ ભાખ્યો, શ્રાવકાર્થ સુણો હવે,
સંસારનું હરનાર શિવ-કરનાર કારણ પરમ એ. ૮૫.

अर्थ :- एवं अर्थात् पूर्वोक्त प्रकार उपदेश तो श्रमण मुनियोंको जिनदेवने कहा है। अब श्रावकोंको संसारका विनाश करनेवाला और सिद्धि जो मोक्ष उसको करनेका उत्कृष्ट कारण ऐसा उपदेश कहते हैं सो सुनो।

भावार्थ :- पहिले कहा वह तो मुनियोंको कहा और अब आगे कहते हैं वह श्रावकोंको कहते हैं, ऐसा कहते हैं जिससे संसारका विनाश हो और मोक्षकी प्राप्ति हो।।८५।।

ગાથા-૮૫ ઉપર પ્રવચન

'આગે કહતે હૈં કિ ઈસ પ્રકાર મુનિયોંકો પ્રવર્તનેકે લિયે કહા. અબ શ્રાવકોંકો પ્રવર્તને કે લિયે કહતે હૈં :–' લ્યો! ૮૫.

एवं जिणेहि कहियं सवणाणं सावयाण पुण सुणसु।
संसारविणासयरं सिद्धियरं कारणं परमं।।८५।।

'एवं जिणेहि कहियं' વીતરાગ સર્વજ્ઞદેવ એમ કહે છે. **'सवणाणं सावयाण पुण सुणसु'** સાધુને એમ કહ્યું. હવે શ્રાવકને શું કહે છે તે સાંભળ. જુઓ! સાંભળ કહે છે. **'संसारविणासयरं'** શ્રાવકનો પણ સંસારનો નાશ કરનારું. **'सिद्धियरं'** સિદ્ધિને આપનારું. **'कारणं परमं'** એ મોક્ષના પરમ કારણની વ્યાખ્યા શ્રાવકને માટે શું છે એ કહેવામાં આવે છે.

'અર્થ :– એવં અર્થાત્ પૂર્વોક્ત પ્રકાર ઉપદેશ તો શ્રમણ મુનિયોંકો જિનદેવને કહા હૈ.' વીતરાગદેવ ત્રિલોકનાથ પરમેશ્વરે મુનિને તો અંતરમાં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર છે અને તેનું પરિપૂર્ણ સ્વરૂપ જે આત્માનું છે તેની પ્રતીતિ, જ્ઞાન અને રમણતા છે એને અંતરમાં એકાગ્ર કરીને ધ્યાન કરવું. એનાથી કર્મનો નાશ થાય છે. બીજી કોઈ ક્રિયાથી નાશ થતો નથી. ભારે!

'અબ શ્રાવકોંકો...' કહે છે. સાંભળો! જે કહેશું એ **'સંસારકા વિનાશ કરનેવાલા...'** છે. શ્રાવકને પણ જે ભાવ કહીશું એ સંસારનો નાશ કરવાવાળો છે. **'ઔર સિદ્ધિ જો મોક્ષ ઉસકો કરનેકા ઉત્કૃષ્ટ કારણ...'** સંસારનો નાશ અને સિદ્ધિની ઉત્પત્તિ. સંસારનો વ્યય અને સિદ્ધિની ઉત્પત્તિ એનું ઉત્કૃષ્ટ કારણ **'ઐસા ઉપદેશ કહતે હૈં...'** (ભગવાનનો છે.)

'ભાવાર્થ :– પહિલે કહા વહ તો મુનિયોંકો કહા ઔર અબ આગે કહતે હૈં વહ શ્રાવકોંકોં કહતે હૈં, ઐસા કહતે હૈં જિસસે સંસારકા વિનાશ હો...' શ્રાવકને પણ એવો ઉપદેશ દઈએ છીએ કે જે ભાવથી એને સંસારનો નાશ થાય અને મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય.

आगे श्रावकोंको पहिले क्या करना, वह कहते हैं :–

ગાથા-૮૬

गहिऊण य सम्मत्तं सुणिम्मलं सुरगिरीव णिक्कंप।
तं झाणे झाइज्जइ सावय दुक्खक्खयट्ठाए।।८६।।

गृहीत्वा च सम्यक्त्वं सुनिर्मलं सुरगिरेरिव निष्कंपम्।
तत् ध्याने ध्यायते श्रावका दुःखक्षयार्थे।।८६।।

ગ્રહી મેરુપર્વત-સમ અકંપ સુનિર્મલા સમ્યક્ત્વને,
હે શ્રાવકો! દુખનાશ અર્થે ધ્યાનમાં ધ્યાતવ્ય તે. ૮૬.

अर्थ :– प्रथम तो श्रावकोंको सुनिर्मल अर्थात् भले प्रकार निर्मल और मेरुवत् निःकंप–अचल तथा चल मलिन अगाढ़ दूषणरहित अत्यंत निश्चल ऐसे सम्यक्त्वको ग्रहण करके दुःखका क्षय करनेके लिए उसका अर्थात् सम्यग्दर्शनका (–सम्यग्दर्शनके विषयका) ध्यान करना।

भावार्थ :–श्रावक पहिले तो निरतिचार निश्चल सम्यक्त्वको ग्रहण करके उसका ध्यान करे, इस सम्यक्त्वकी भावनासे गृहस्थके गृहकार्य संबंधी आकुलता, क्षोभ, दुःख हेय है वह मिट जाता है, कार्यके बिगड़ने–सुधरनेमें वस्तुके स्वरूपका विचार आवे तब दुःख मिटता है। सम्यग्दृष्टिके इसप्रकार विचार होता है कि–वस्तुका स्वरूप सर्वज्ञने जैसा जाना है वैसा निरन्तर परिणमता है वही होता है, इष्ट–अनिष्ट मानकर दुःखी–सुखी होना निष्फल है। ऐसा विचार करनेसे दुःख मिटता है यह प्रत्यक्ष अनुभवगोचर है, इसलिये सम्यक्त्वका ध्यान करना कहा है॥८६॥

ગાથા-૮૬ ઉપર પ્રવચન

'અબ શ્રાવકોંકો પહિલે ક્યા કરના,...' શ્રાવકને પહેલું શું કરવું?

गहिऊण य सम्मत्तं सुणिम्मलं सुरगिरीव णिक्कंप।
तं झाणे झाइज्जइ सावय दुक्खक्खयट्ठाए॥८६॥

'અર્થ :– પ્રથમ તો શ્રાવકોંકો સુનિર્મલ અર્થાત્ ભલે પ્રકાર નિર્મલ ઔર મેરુવત નિઃકંપ અચલ તથા ચલ મલિન અગાઢ દૂષણરહિત અત્યંત નિશ્ચલ ઐસે સમ્યક્ત્વકો ગ્રહણ કરકે...' પહેલું તો એણે સમકિતને પ્રગટ કરવું. શ્રાવકને પહેલામાં પહેલું કરવાનું હોય તો એણે સમ્યગ્દર્શન (પ્રગટ કરવું). કેવું સમ્યગ્દર્શન છે? કે **'ભલે પ્રકાર નિર્મલ ઔર મેરુવત નિઃકંપ...'** છે. શુદ્ધ ચૈતન્યદ્રવ્યની અંતર દૃષ્ટિ અનુભવમાં એ નિષ્કંપ છે. મેરુવત નિષ્કંપ સમકિત છે. ત્રિકાળ જેમ દ્રવ્ય વસ્તુ અખંડ ધ્રુવ નિત્ય છે, એમ એનું સમ્યગ્દર્શન પણ મેરુવત નિષ્કંપ છે. અચળ છે–ચળરહિત છે. એટલે કે ચળ, મલિન અને અઢાર દુષણ રહિત.

'અત્યંત નિશ્ચલ ઐસે સમ્યક્ત્વકો ગ્રહણ કરકે...' એવું સમકિતને પ્રથમ ગ્રહણ કરી... પહેલો ઉપદેશ આ છે, લ્યો! ભગવાનનો ઉપદેશ પહેલો આ છે. એય..! 'પ્રકાશદાસજી'! પહેલા મહાવ્રત લઈ લેવા, અણુવ્રત લઈ લેવા એમ નથી એમ કહે છે. **'गहिऊण य सम्मत्तं सुणिम्मलं सुरगिरीव णिक्कंप'** પ્રથમમાં પ્રથમ એણે દ્રવ્ય સ્વભાવ પરમાનંદ જ્ઞાનમૂર્તિ પ્રભુ, દ્રવ્યવસ્તુ જ્ઞાયકભાવ, કારણ પરમાત્મા, એની શ્રદ્ધા અંતર્મુખ થઈને મેરુ પર્વતની (જેવી કરવી). જેમ મેરુ હલે નહિ એવું એનું સમકિત ચળે નહિ. **'અત્યંત નિશ્ચલ...'** જેને ઈન્દ્રો આવે તો ચળે નહિ એવું સમકિત પહેલું એણે ગ્રહણ કરવું. દુનિયાની ઊંધી પ્રરૂપણા, ઊંધી માન્યતાઓ ઘણા આવે. આમ થાય, આનાથી આમ થાય. શુભરાગ મંદ કરતા કરતા સમકિત થાય, ફલાણું કરતા થાય એ બધી વિપરીત શ્રદ્ધાને છોડીને... 'પોપટભાઈ'! ભારે કામ.

એકદમ સમકિત પાછું.. પહેલું આ છે.

'**સમ્યક્ત્વકો ગ્રહણ કરકે દુઃખકા ક્ષય કરને કે લિયે ઉસકા અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શનકા ધ્યાન કરના.**' આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? મુનિ નથી એણે પહેલું સમકિત ગ્રહણ કરવું. પહેલામાં પહેલું. સમજાણું કાંઈ? ભગવાનઆત્મા ધ્રુવ, અચળ, અખંડ, અભેદ, એકરૂપ શુદ્ધ એમાં દૃષ્ટિ મૂકી અને એકાગ્ર થઈ અને સમ્યક્ પ્રગટ કરવું. કહો, 'પ્રકાશદાસજી'! આ તો પહેલી વાત આવી. પહેલાં શું કરવું? સમજાણું કાંઈ? ઓલા કહે અમારે શ્રાવક છીએ તો વ્રત પાળવા, પહેલું બ્રહ્મચર્ય પાળવું. હવે એ પછી વાત. મૂકને. પહેલું સમ્યગ્દર્શન તો કર. સમજાણું કાંઈ?

કેવું? કહે છે કે મેરુપર્વત ન ફરે જેમ. એમ અંદર શ્રદ્ધા સ્વરૂપનો અનુભવ, રાગરહિત નિષ્ક્રિય સમ્યગ્દર્શન. આ સમ્યગ્દર્શનમાં રાગના અંશની મદદ નથી. વ્યવહારની અપેક્ષા જેને નથી એવું સમ્યગ્દર્શન આત્માના દ્રવ્યને પકડી પ્રગટ કરવું. પહેલામાં પહેલી આ વાત છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? શા માટે? એ સમકિત ગ્રહણ કરીને ધ્યાન કરવું એનું જ શા માટે? '**દુઃખકા ક્ષય કરનેકે લિયે...**' જેને સંસારરૂપી દુઃખની દશા ઉદયભાવની, એના નાશને અર્થે સમકિતને ગ્રહણ કરીને સમકિતનું ધ્યાન કરવું. આહાહા..! કહો, સમજાય છે કાંઈ?

'**ભાવાર્થ :- શ્રાવક પહિલે તો નિરતિચાર નિશ્ચલ સમ્યક્ત્વકો ગ્રહણ કરકે ઉસકા ધ્યાન કરે,...**' દેખો! પહેલું તો એ પૂર્ણ પ્રભુ આત્મા... ઉપર કહી ગયા ને પૂર્ણ? મુનિના ઉપદેશમાં. પૂર્ણ કેવળજ્ઞાન-દર્શન એવા સ્વભાવમાં દૃષ્ટિ મૂકી, એકાગ્ર થઈ અને સમકિત ગ્રહણ કરવું. એ સમકિત ગ્રહણ કરવું. કોઈ આપે સમકિત અને ગ્રહણ કર્યું એમ નહિ. આપે છે ને? સમકિત ગ્રહણ કરો જાવ. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર માનવા.

મુમુક્ષુ :- દીક્ષા લ્યો તો અમારી પાસે આવજો.

ઉત્તર :- અમારી પાસે આવજો. એમ એનો અર્થ એ. સમકિતનો અર્થ એ કે અમને માનવા. વૈરાગ્ય થાય તો અમારી પાસે આવવું. એવું એનું સમકિત. દેનારો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે એને ભાન નથી કે સમકિત કોને કહેવું. સમજાણું કાંઈ?

પાછું શું કહ્યું? '**झाणे झाइज्जइ सावय**' શ્રાવકે એ સમ્યગ્દર્શનને ગ્રહણ કરી અને એને ને એને ધ્યાનમાં ધ્યાવવું પાછું. વસ્તુ જે સમ્યગ્દર્શનનું ધ્યેય અને સમ્યગ્દર્શનનું કારણ એવો જે દ્રવ્યસ્વભાવ એનું ને એનું ધ્યાન કરવું. આહાહા..! લ્યો, આ શું કરવું એ આવ્યું. 'ચંદુભાઈ'! કેટલાક કહે પણ અમારે શું કરવું? શ્રાવકને શું કરવું?

મુમુક્ષુ :- સમકિતનું ધ્યાન?

ઉત્તર :- સમિકતનું એ તો ભાષા છે. સમકિતનું ધ્યાન શું હોય. સમકિતનો અર્થ સમકિતે આ દ્રવ્ય પકડ્યું છે, એનું ધ્યાન કરવું એટલે એ સમકિતનું ધ્યાન કહેવાય. સમકિત તો પર્યાય છે. સમજાણું કાંઈ? પાઠ તો એવો આવશે અહીં. પણ એનો આશય શું? સમ્યગ્દર્શન એટલે પરિપૂર્ણ એવી વસ્તુ છે (એનું) નિષ્ક્રિય નિર્મળ સમ્યગ્દર્શન થયું. ત્યારે એ સમ્યગ્દર્શનનું ધ્યાન કરવું એટલે સમ્યગ્દર્શનનું ધ્યેય જે દ્રવ્ય છે એનું ધ્યાન કરવું એ સમ્યગ્દર્શનનું ધ્યાન કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? ઝીણું ભારે, ભાઈ! આ વ્રત કરવા કે

તપ કરવા કે... 'ભગવાનજીભાઈ'! અપવાસ કરવા, કંદમૂળ ન ખાવું, ચોવિહાર કરવા. ભાઈ! હવે મૂકને એ તો વિકલ્પની ક્રિયા છે બહારની. 'ઉત્તમચંદભાઈ'! આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- માહાત્મ્ય બહુ થાય છે.

ઉત્તર :- બહુ માહાત્મ્ય થાય છે. સાચી વાત છે. ઘણે ઠેકાણે અત્યારે વરસાદ બહુ આવ્યો ને એટલે ઠંડક રહી એટલે મહિના મહિનાના અપવાસ ઘણાએ કરેલા છે. સ્થાનકવાસીમાં ઘણા.

મુમુક્ષુ :- ... કર્યા.

ઉત્તર :- ... કરેલું. વરસાદ સારો આવ્યો એટલે બહુ તકલીફ ન પડે. પાણી પીવે તોપણ. બહારની બહુ ગરમી ન હોય એટલે કંઈ વાંધો નહિ. અપવાસ થાય, વળી ઠંડી રહે અને વળી માસખમણ એક મહિનાના અપવાસ. લાંઘણું છે. અને એમાં મિથ્યાત્વનું પોષણ છે. એને ધર્મ માને. મેં આહાર છોડ્યો એ માન્યતા જ મિથ્યાત્વ છે. આહારનો ધણી હતો તે તેં છોડ્યો? એ તો જડ છે. એને અજીવનું પણ જ્ઞાન નથી. અજીવ છોડ્યો છોડે નહિ અને આવ્યો આવે નહિ. એ તો એને કારણે છૂટે. એને જીવનું જ્ઞાન નથી કે જીવ અજીવને છોડી શકે નહિ. બરાબર હશે? 'રતિભાઈ'! તમારા ગામમાં થયું હશે કે નહિ?

મુમુક્ષુ :- ઘણાં થયા છે.

ઉત્તર :- ઘણાં થયા છે.

મુમુક્ષુ :- દ્રવ્યે લાભ અને ભાવે લાભ...

ઉત્તર :- એમ કે દ્રવ્યે લાભ શરીરમાં પણ નિરોગતા રહે અને ભાવે લાભ તપસા નિર્જરા થાય. ધૂળેય થાય નહિ, સાંભળને! હજી આત્મા વસ્તુ શુદ્ધ ચૈતન્યદ્રવ્યની દૃષ્ટિ સમ્યક્ થયું નથી એને રાગનું સ્વામીપણું મટે નહિ અને પરવસ્તુના ત્યાગ-ગ્રહણનું ધણીપતું ટળે નહિ. સમજાણું કાંઈ? અમે આહાર છોડ્યો. આહાર તો જડ છે. તારામાં પેઠો હતો? પેસી ગયો હતો તે છોડ્યો? એ મિથ્યાત્વભાવ છે. મિથ્યાત્વભાવ સેવે અને માને કે અમારે તપસ્યા થઈ, અમને નિર્જરા થઈ. અનાદિથી ઊંધું એમ જ માર્યું છે ને એણે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ક્રિયાકોષ ગ્રંથ છે ને.

ઉત્તર :- ગ્રંથ છે. ગ્રંથ છે ક્રિયાકોષ. એ તો સમ્યગ્દર્શનના ભાનમાં રાગની મંદતાના વિકલ્પ કેવા હોય એની ત્યાં વાત છે. ઠીક શેઠ પણ બરાબર યાદ રાખે છે. એમ કે ક્રિયાકોષ છે ને. વાત સાચી. છે ને ક્રિયાકોષ છે આપણે કીર્તનદાસનો ક્રિયાકોષ છે બધું છે અહીં. બધું વાંચ્યું છે. ગ્રંથો બધા પડ્યા છે એકે એક. બધા ગ્રંથ આખા જોયા છે. ચિહ્ન પણ કર્યા હોય ત્યાં પણ આ સમ્યગ્દર્શનની ક્રિયા વિના બીજી ક્રિયાકોષની, રાગની મંદતા આવી ક્યાંથી? સમજાણું કાંઈ?

અહીં આચાર્ય ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય' એ વાત કરે છે, જુઓ! '**गहिऊण य सम्मत्तं**' કે પહેલું શ્રાવકે સમકિત ગ્રહણ કરવું. અને એ સમકિત ગ્રહણ કેમ થાય? સમજાય છે? '**झाणे झाइज्जइ सावय**' એ આત્મા ધ્યાન કરવા લાયક છે એનું ધ્યાન કરે તો સમકિત થાય. અને પછી પણ એનું ને એનું ધ્યાન કરે. પછી પણ વ્રત પાળવા, વિકલ્પ કરવા અને એનાથી પછી

નિર્જરા થાય એમ નહિ. એમ સિદ્ધ કરે છે અહીંયાં. આહા..! શું કહે છે? જુઓને! '**झाणे झाइज्जइ सावय दुक्खक्खयट्ठाण**' '**सम्मतं**' સમકિતનું ધ્યાન કરવું. પાઠ તો એમ છે. પણ એનો અર્થ એ. સમ્યગ્દર્શન, જેમાં પ્રતીતમાં, અનુભવમાં આત્મા આવ્યો છે. એ જ્ઞાયક પૂર્ણ અભેદ ચિદાનંદ આત્મા, એનું જે પર્યાયમાં પ્રતીત અને નિર્વિકલ્પ શ્રદ્ધા વર્તે છે, એ વિકલ્પ શ્રદ્ધાપર્યાયનું ધ્યાન કરવા જતાં દ્રવ્યનું જ ધ્યાન થાય છે. સમજાણું કાંઈ?

'**સમ્યક્ત્વકો ગ્રહણ કરકે ઉસકા ધ્યાન કરે,...**' પાઠ તો એમ છે ને? સમકિતનું ધ્યાન કરવું. એનો અર્થ એ. સમકિત તો પર્યાય છે. સમકિત પર્યાયે દ્રવ્યનો આશ્રય લીધો છે. એટલે એ સમકિત પર્યાયનું ધ્યાન કરવા, પર્યાયમાં એકાગ્ર થવા જતાં દ્રવ્યમાં એકાગ્ર થાય છે એ. પર્યાયમાં એકાગ્ર ક્યાંથી થતો હતો? સમજાણું કાંઈ? ભારે વાત!

મુમુક્ષુ :- એકાગ્ર થવું એ જ સમ્યક્ત્વ છે?

ઉત્તર :- હા. એ તો ઠીક પણ પાછું... ઈ બીજી વાત છે. અહીં તો સમકિતનું ધ્યાન કરવું એમ કહ્યું છે ને? સમકિત તો પર્યાય છે. પર્યાયનું ધ્યાન શી રીતે કરવું? પાઠ તો આવો છે. એનો અર્થ કે સમ્યગ્દર્શને જે દ્રવ્યને પકડ્યું અને અનુભવ કર્યો છે એનું ને એનું ધ્યાન કરવું. જે પહેલું દ્રવ્યને આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન થયું તેનો ને તેનો આશ્રય ફરીને લેવો એમ કહે છે. પરને આશ્રયે કાંઈ આત્માને કર્મનો ક્ષય થતો નથી. સમજાણું કાંઈ? ભારે વાતું ઝીણી. કોના અર્થે એનું ધ્યાન કરવું? કે દુઃખના ક્ષયને અર્થે. કર્મના ક્ષયને અર્થે ભાષા નથી વાપરી.

જે ઉદયભાવ દુઃખ છે, ઉદયભાવ આકુળતા, રાગ-દ્વેષ આકુળતા. દેખો! પુણ્ય અને પાપના ભાવ બેય આકુળતા દુઃખ છે. સમજાણું કાંઈ? ભગવાનઆત્મા સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ છે, આનંદનું ધામ છે, આનંદનું શાશ્વત સ્થાન છે. એવો આત્મા એને અંતર્મુખ થઈને અનુભવ કરીને સમ્યક્ત્વ પ્રગટ કરવું. આહાહા..! અને એનું ને એનું ધ્યાન કરવું. એમ કહેવું છે મૂળ તો. જેવું સ્વદ્રવ્યને આશ્રયે સમ્યક્ત્વ થયું પછી પણ એણે ઉગ્રપણે સ્વદ્રવ્યનું ધ્યાન આશ્રય કરવો. બીજી કોઈ પર્યાયનો આશ્રય કે વિકલ્પને આશ્રયે કંઈ ધ્યાન થતું નથી. આહાહા..! શું થાય? જગતને મૂળ વાતમાં પહેલેથી ફેર પડી ગયો છે. સમકિત-બમકિત કાંઈ નહિ. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા એ સમકિત. હવે મુંડાવ. પંચમહાવ્રત લઈ લ્યો. પછી રખડો અણુવ્રતના આંદોલન કરવા.

મુમુક્ષુ :- એ જ પ્રકારનો ઉપદેશ છે.

ઉત્તર :- એ જ પ્રકારનો ઉપદેશ છે. 'પ્રકાશદાસજી'એ તો બધો અનુભવ કર્યો છે ને? એ ચાલે છે. મૂળ વાતની ખબર નથી.

પરમેશ્વર વીતરાગદેવ ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ કેવળજ્ઞાની એ ત્રણકાળ ત્રણલોકને જાણ્યા, એવા પરમાત્માની વાણીમાં શ્રાવકને પહેલું શું કરવું એ આ 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહે છે આ આવે છે, ભાઈ! સમજાણું કાંઈ? ભગવાનઆત્મા આનંદનું ધામ છે, અતીન્દ્રિય આનંદની મૂર્તિ છે. એને રાગની કિંમત આવે છે, નિમિત્તની કિંમત આવે છે અને બહુ તો એક સમયના ઉઘાડની કિંમત આવે છે, પણ એ વસ્તુની કિંમત આવતી નથી. સમજાણું કાંઈ? તેથી કહે છે કે પહેલું વસ્તુનું માહાત્મ્ય કર અને વસ્તુની કિંમત કર. એ વિના બધી વાતું થોથા છે તારા. આહાહા..!

સમજાણું કાંઈ?

'**દુઃખકા ક્ષય કરનેકે લિયે...**' ભાષા વાપરી છે, જોયું! કર્મના ક્ષય અર્થે અહીં શબ્દ વાપર્યો નથી. એનો અર્થ કે પુણ્ય અને પાપના બે વિકલ્પો છે એ દુઃખ છે, આકુળતા છે. એણે આત્માના ધ્યાન દ્વારા એ આકુળતાનો નાશ કરવો, બીજી રીતે થતો નથી. સમજાણું કાંઈ? શ્રાવકને આ તો કહ્યું. 'પ્રવચનસાર'માં કહ્યું એ બધું ત્યાં આવ્યું. શ્રાવકને શુભભાવથી મોક્ષ પરંપરા થાય છે. એ તો ચરણાનુયોગની વાતમાં નિમિત્તની વાત કરી છે. એને શુભભાવ વધારે હોય છે અશુભ ટાળવા માટે, એમ. પણ શુભભાવ પોતે શું નિર્જરાનું કારણ છે?

અહીં તો પુણ્ય અને પાપના બેયના વિકલ્પો છે એ બધા દુઃખ છે, આકુળતા છે. ભગવાન તો અતીન્દ્રિય આનંદની મૂર્તિ પ્રભુ છે. એવા આનંદના ધામની જેણે શ્રદ્ધા-જ્ઞાન કર્યા એને આનંદના ધામનો જ આશ્રય વિશેષ કરવો. એનાથી દુઃખનો નાશ થાય છે. આહાહા..! ભારે! કહો, સમજાણું કાંઈ? ઓલા ક્રિયાવાળા ભડકે. અમારા શેઠે ક્રિયાકોષ યાદ કર્યો ને? ક્રિયા કરવાની છે ને? ક્રિયાકોષમાં આવે છે ને બધો વિસ્તાર? એમ. વાત સાચી.

મુમુક્ષુ :- .. એ જ વાંચ્યું છે.

ઉત્તર :- એ જ વાંચ્યું છે, બસ. પણ પહેલું છોડે કોને? આત્મામાં પરના ગ્રહણ ત્યાગનો અભાવ છે. એને આત્મા કહીએ. આત્મા રજકણને ગ્રહે અને રજકણને છોડે એવું આત્મામાં છે નહિ. એ તો સચ્ચિદાનંદ મૂર્તિ જ્ઞાનનો પિંડ આત્મા છે. એ રજકણ પકડ્યો છે તો રજકણને છોડે? આહાર એણે ગ્રહ્યો છે તો આહારને છોડે? એ તો પરચીજ છે. આહાર ગ્રહ્યો હતો તો હવે છોડું છું એ તો પર્યાયબુદ્ધિ-પરના સ્વામીપણાની બુદ્ધિ થઈ. એને ચૈતન્યના સ્વામીપણાની ખબર નથી. સમજાણું કાંઈ? વાત સાચી. ઓણ વરસાદ ઘણો ને ચારે કોર. બહુ વરસાદ. ૪૦-૪૦ ઈંચ. ઓલા એક જણ ભાઈ કહેતા હતા કાલે. કેવું તમારું ગામ? 'સિયાણી' ૬૫ ઈંચ. 'હિંમતભાઈ'ના સાળા આવ્યા હતા. ૬૫. ગામડું. 'સિયાણી' 'ભલગામ' બધા જોયા છે ને. 'લીંબડી' પછી. 'સિયાણી'માં પોર હતો ચાર ઈંચ, ઓણ આવ્યો ૬૫ ઈંચ. .. કહેતા હતા કાલે. 'સિયાણી, લીંબડી' 'લીંબડી' છે ને? ત્યાં નાનું ગામ છે. ૬૫ ઈંચ વરસાદ. ગયા વર્ષે ચાર ઈંચ. 'રવિન્દ્ર'ના મામા આવ્યા હતા કાલે. એણે કહ્યું હતું. ચાર ઈંચ પોર. ઈ રહેતા હશે ત્યાં.

મુમુક્ષુ :- એ બેંકમાં મેનેજર છે.

ઉત્તર :- મેનેજર છે? હા. ઠીક. 'સિયાણી'માં ઠીક. આવ્યા હતા. ઓણ આવ્યો ૬૫ ઈંચ. ૬૫ ઈંચ વરસાદ. એ તો પરમાણુનું પરિણમન છે. એને કયે કાળે કેમ પરિણમવું એ કાંઈ કોઈને આધીન છે?

અહીં તો કહે છે કે એ બધી વિકલ્પની લાગણી છોડ. આ આવ્યું ને ગયું એ બધું ધૂળેય નથી કાંઈ. સમજાણું કાંઈ? પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ વીતરાગ પરમાત્મા કેવળજ્ઞાનથી જોઈને દિવ્યધ્વનિમાં શ્રાવકને પહેલું શું કરવું એ આવ્યું છે આ. સમજાણું કાંઈ? આમ તો શ્રાવક એટલે શ્રવણ કરવું. પણ શું શ્રવણ કરવું? કે આવી વાત શ્રવણ કરવી. એમાં અર્થ છે શ્રાવકને શ્રવણ કરવું. એમાં છે. શ્રાવક ને શ્રવણ આવે છે ને? શ્ર-શ્રવણ, વ-વિવેક, ક-કરવું.

એવા ત્રણ બોલ આવે છે. શ્રાવક-શ્ર. શ્રવણ કરવું. શું? વીતરાગની વાણી, અભેદ સ્વરૂપને બતાવે તે વાણીને એણે શ્રવણ કરવી. અને પછી વ એટલે વિવેક કરવો. રાગથી ભિન્ન આત્માને પાડીને આત્માની દૃષ્ટિ કરવી અને પછી સ્વરૂપમાં ઠરવું એ ક-ક્રિયા.

મુમુક્ષુ :- ક-કરણી.

ઉત્તર :- હા, એ કરણી આ. શેનું કરવું બીજું? એ તો આવ્યું નહોતું આપણે? નહોતું કહ્યું? શેઠ! એમાં જ કહ્યું હતું ને? બતાવ્યું નહોતું? બતાવ્યું હતું. કરણી, હિતહરણી સદા. નહોતું આવ્યું? એય..! શેમાં? મોક્ષમાં? સર્વવિશુદ્ધમાં આવ્યું હતું. પ્રતિક્રમણની ક્રિયા? સર્વવિશુદ્ધ અધિકારનો. યાદ કર્યું ને શેઠે.

જુઓ! એ તો આવ્યું હતું. '**करनी हित हरनी सदा, मुकति वितरनी नांहि**' કરણી વિકલ્પની ક્રિયા એ બધી હિતની હરનારી છે. રાગ છે. મોક્ષમાર્ગમેં ક્રિયાકા નિષેધ. સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર. ૯૬મો શ્લોક છે. '**करनी हित हरनी सदा, मुकति वितरनी नांहि**' મુક્તિને આપનારી નથી. '**गनी बंध-पद्धति विषै,**' બંધ પદ્ધતિમાં એને ગણી. '**सनी महादुखमांहि**' મહાદુઃખથી સની છે એ તો. લિપ્ત છે. એ પુણ્ય પરિણામ ક્રિયાકાંડના એ મહાદુઃખથી લિપ્ત છે. એય..! 'નવરંગભાઈ'! '**करनीकी धरनीमें महा मोह राजा बसै,**' શેઠ પણ ઠીક યાદ રાખે છે. પજોસણમાં આમ કરો, આમ કરો એ જ ચાલે છે. '**करनीकी धरनीमें महा मोह राजा बसै,**' કર્તાબુદ્ધિ એમાં થાય, રાગ મિથ્યાત્વ થાય. '**करनी अग्यान भाव राकिसकी पुरी है।**' સમજાણું? શરીર પુદ્‌ગલની મૂર્તિ રાક્ષસનું નગર છે. અજ્ઞાનભાવ તો રાક્ષસનું નગર છે. આહાહા..!

ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનાનંદ સચ્ચિદાનંદ નિર્મળાનંદ પ્રભુ એમાં એ શુભવિકલ્પની ક્રિયા રાક્ષસ-રાક્ષસ છે. આત્માની શાંતિને ખાઈ જાય એવો શુભભાવ છે એમ કહે છે. '**करनी करम काया**' એ શુભભાવની ક્રિયા તો કર્મની કાયા છે, આત્માની નહિ. '**पुग्गल की प्रतिछाया**' એ તો પુદ્‌ગલની છાયા છે. આત્મા નહિ. આત્મા ક્યાં આવ્યો શુભભાવમાં? '**करनी प्रगट माया मिसरीकी छुरी है।**' સાકર લપેટી છરી. સાકરને? છુરી. '**करनी के जालमैं उरझि रह्यो चिदानंद, करनीकी वोट ग्यानभाव दुति दुरि है।**' રાગની પર્યાયમાં લીન થતાં એનો સ્વભાવ ત્યાં ઢંકાઈ જાય છે. એને રાગની ઓટમાં સ્વભાવ નજરે આવતો નથી. '**आचारज कहे करनी सौ विवहारी जीव, करनी सदैव निहचे सुरूप बुरी है।।९७।।**'

'**अमृषा मोहकी परनति फैलीं। तातैं कर्म चेतना मैली।।**' એ શુભભાવ કર્મચેતના. '**ग्यान होत हम समझी एती। जीव सदीव भिन्न परसेती।।९८।।**' એનાથી-રાગથી તદ્દન ભિન્ન છે. '**मैं त्रिकाल करनीसौं न्यारा। चिदविलास पद जग उजयारा।। राग विरोध मोह मम नांही। मेरौ अवलंबन मुझमांही।।१००।।**' મારું અવલંબન મારામાં. રાગ બાજુનું અવલંબન મને લાભદાયક નથી.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- આ કળશ-કળશ. આ ... આપણે આવે ..

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- એ કીધું. .. કહ્યું ને. બપોરે ચાલે છે ને ૧૪૮ પ્રકૃતિ? એમાં ... એના ઉપર. ૩૭ નંબર છે. સમજાય છે કાંઈ? 'બનારસીદાસ'.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- આ તો શ્રાવકને લઈને ઉપદેશ છે. શું કહે છે? શું લખ્યું?

મુમુક્ષુ :- ત્યાગી છે તો ઉપદેશ દે.

ઉત્તર :- ત્યાગી હોય એ ઉપદેઈ દે પણ શ્રાવકને આ ઉપદેશ સાંભળવો અને આ કરવું ને? એમ કહે છે. ઓલા ઉપદેશ મને આવો દેતા નથી એમ કહે છે. એમ કે ત્યાગી અમને આવો ઉપદેશ દેતા નથી. પણ ભગવાન આવું કહે છે કે નહિ? સમજાણું કાંઈ?

'**ભાવાર્થ :- શ્રાવક પહિલે તો નિરતિચાર નિશ્ચલ સમ્યક્ત્વકો ગ્રહણ કરકે ઉસકા ધ્યાન કરેં, ઈસ સમ્યક્ત્વકી ભાવનાસે...**' જુઓ! ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ અતીન્દ્રિય આનંદનું ધામ, અતીન્દ્રિય રસનો સાગર એવો ભગવાનઆત્મા છે. એ આનંદને બહારમાં ગોતવા જાય છે એ મૂર્ખ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? કહે છે મોક્ષહરણી 'જયચંદ્ર પંડિતે' બહુ સારુ લખ્યું છે. '**સમ્યક્ત્વકી ભાવનાસે ગૃહસ્થકે ગૃહકાર્ય સંબંધી આકુલતા, ક્ષોભ, દુઃખ હેય હૈ વહ મિટ જાતા હૈ,...**' સમજાણું? સમકિતની ભાવનાથી ગૃહસ્થને ગૃહકાર્ય સંબંધી આકુળતા, ક્ષોભ, દુઃખ હોય એ મટી જાય. આ ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેલાની વાત છે.

કેમ? કે '**કાર્યકે બિગડને-સુધરનેમેં વસ્તુકે સ્વરૂપકા વિચાર આવે તબ દુઃખ મિટતા હૈ.**' બગડે-સુધરે શું? વસ્તુનો સ્વભાવ (એવો છે) એમાં હું શું કરું? આ દિકરો મરી ગયો, શરીરમાં રોગ આવ્યો. પણ એ તો વસ્તુનો સ્વભાવ છે. એમાં કરવું ક્યાં? '...ભાઈ'! આ વીસ વર્ષનો ઉછરી ઉછારી કરીને, ખર્ચી કરીને પરીક્ષા એલ.એલ.બી.ની છેલ્લી આપી. મોટી પરીક્ષા એક તો કહેતો હતો. આ શું કહેવાય તમારે મોટી પરીક્ષાને?

મુમુક્ષુ :- આઈ.પી.એસ.

ઉત્તર :- આઈ.પી.એસ. અહીં માસ્તર એક આવ્યા હતા ને? હિન્દુસ્તાનના પંડિત. આઈ.પી.એસ.ની પરીક્ષા આપી છોકરાએ. પૂરી. આઈ.પી.એસ.ની મોટી હશે. આઠ દિ'એ મરી ગયો. પરીક્ષા હતી આપીને આઠ દિ'એ મરી ગયો. આહાહા..! એક કો'ક આવ્યું હતું નહિ આપણે? ક્યાંના હતા?

મુમુક્ષુ :- હિન્દી એક આવ્યા હતા.

ઉત્તર :- હિન્દી આવ્યા હતા. ડોસા. માસ્તર હતા, માસ્તર હતા. કહે, અમારી પાસે શીખ્યો અને પછી વિલાયતમાં પરીક્ષા પણ આપી. આપી અને આઠમે દિ'એ તો મરી ગયો. કેની પરીક્ષા? ધૂળની? સમજાણું? શ્રાવકને આ વસ્તુનો વિચાર આવતા એવો એક દિકરો એકનો એક હોય અને આવું હોય તોપણ વસ્તુનો સ્વભાવ છે. એમ કરીને એને સમતા રહે. કહો, સમજાણું કાંઈ? જુઓને! આપણા આ 'મનસુખભાઈ' નહિ? 'ભાવનગર'વાળા. હમણા તો 'વઢવાણ' ગયા હતા. હમણા 'વઢવાણ' ગયા હતા. આવ્યા હતા. પાંચ છોકરી

અને એક જ છોકરો. ૫૪ વર્ષની ઉંમર પોતાની. એક જ છોકરો ૧૯ વર્ષનો. ‘મનસુખભાઈ’ આવે છે. ત્યાં ‘પોરબંદર’માં. તમે તો ક્યાં હતા? ‘પોરબંદર’ ગયા હતા. ‘વઢવાણ’ રહી ગયા હતા. ૫૪-૫૫ વર્ષની ઉંમર છે. પાંચ છોકરીઓ. મોટી છોકરી પરણાવી. છોકરો ત્યાં રહે છે. ગાંડી થઈ ગઈ. એટલે અહીં ઘરે રાખી છે. ચાર છોકરી અને એમાં આ એક છોકરો ૧૯ વર્ષનો. કાંઈક નાકનું, શું કહેવાય નાકનું? કાંઈક હશે. તો કહે, ચાલ ડોક્ટર પાસે કરાવીએ. નાકનો ભાગ હશે. ૧૯ વર્ષનો જુવાન. કાંઈ નહિ આમ. ડોક્ટર પાસે ગયા. કાંઈક કરો ઓપરેશન. નાકનું કાંઈક હશે. આ નાકના રહ્યા સર્જન. હાડકું વધતું હશે. એ ડોક્ટર પાસે ગયા અને કાંઈક આપ્યું ત્યાં ઉપડ્યો. ખતમ. એકનો એક ૧૯ વર્ષનો. ડોક્ટર કહે કે કોણ છે એના મા-બાપ? શું કહેવું છે તમારે? કે આ થયું. કહ્યું એમાં અમને કાંઈ હરખ-શોક છે નહિ. તરત એનો બાપ ડોક્ટરને જવાબ દે છે. ડોક્ટર કહે આહા..! આ એકનો એક દીકરો, કોણ છે બાપ? હું છું. શું છે? સ્થિતિ પૂરી થઈ ગઈ. સમાધાન કરો. સમાધાન કરવાનું અમારે નથી. આત્મા સમાધાન સ્વરૂપ છે. એમ જવાબ આપ્યો. એય..! ‘મનસુખ’ અહીં આવે છે, નહિ? રવિવારે કોઈ વખત આવે. કાલે હતા, કાલે હતા. ‘વઢવાણ’ ગયા હતા. ‘વઢવાણ’ નહિ, કાંપ.. કાંપ. પહેલાં અમે (સંવત) ૧૯૯૯માં આવ્યા ત્યારે એને સાકરનું કારખાનું હતું. ત્યાં ઉતર્યા હતા. ‘રતિભાઈ’ ક્યાં ગયા? ‘ચીમનભાઈ’! ‘ચીમનભાઈ’ નથી? ઓલું કારખાનું નહોતું પાછળ? ત્યાં ઉતર્યા હતા ને? ૧૯૯૯માં ત્યાં ઉતર્યા હતા. સાકરનું કારખાનું હતું. ડોક્ટર ઓલો થઈ ગયો. ડોક્ટર કહે પણ આ પા કલાકમાં, હોં! હાલતો-ચાલતો. કાંઈ નહિ. ફક્ત .. એકદમ શું થયું કોણ જાણે ગુજરી ગયો. ડોક્ટરને આમ ત્રાસ થઈ ગયો કહેવું શી રીતે? આ છોકરો જુવાન, ૧૯ વર્ષનો જુવાન. કોણ છે આના સગા? શું કહેવું છે તમારે? ફેલ થઈ ગયું છે. કાંઈ અમને છે નહિ. અમને કાંઈ છે નહિ, ડોક્ટર! દિલગીર થશો નહિ. ડોક્ટરને કહે છે, દિલગીર થશો નહિ. થવા કાળે થાય છે. એ પર્યાય ક્રમબદ્ધમાં આવી એને ફેરવે કોણ? એય..! ‘ચંદ્રકાંતભાઈ’!

જુઓ! એને શ્રદ્ધા અને જ્ઞાનનું ભાન હોય તો ‘**કાર્યકે બિગડને-સુધરનેમેં વસ્તુકે સ્વરૂપકા વિચાર આવે તબ દુઃખ મિટતા હૈ.**’ એ તો વસ્તુની સ્થિતિ જેવી હતી એમ થાય. એમાં બીજું શું થાય? ઈન્દ્ર-નરેન્દ્ર પણ કોઈને એક સમય રાખી શકે છે? શું છે? સમજાણું કાંઈ? શ્રદ્ધા હોય હજી વ્યવહારની તોપણ એવી સમતા હોય છે. સમ્યગ્દર્શનમાં તો ત્રિકાળ ત્રિકાળ. એ ચીજની સ્થિતિ જ એવી છે. અરે..! પણ આ પેદા કર્યા પાંચ લાખ ને ચોર ઉપાડી ગયો સવારમાં. ક્યાંથી ખબર પડી? એ સ્થિતિ વસ્તુની એવી છે. જે વસ્તુની સ્થિતિ ત્યાં જવાની હતી એમાં કોઈ ફેરફાર કરી શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! એલા..! પણ કાલે પાંચ પેદા કરીને આવ્યા, હિરા-માણેક મૂક્યા છે આમાં. ખબર કોને પડી ગઈ? સવારે ઉઘાડે તો કાંઈ ન મળે. ઓલો દિકરાનો દાખલો આપ્યો, આ પૈસાનો દાખલો. જરી સૂતો હોય ખાય-પીને નિરાંતે પોતે. સવારમાં જ્યાં ઊઠે ત્યાં એકદમ અરે..! આ શું થયું? શું કીધું?

મુમુક્ષુ :- સવારે ઉઠે તો વયો ગયો.

ઉત્તર :- તે થઈ રહ્યું. હાય-હાય અરે..! આ શું થઈ ગયું? આ હાથ ચાલતો નથી.

શરીરની અવસ્થા તે કાળે તે જ થવાની એમાં ફેરફાર કરવા કોઈ સમર્થ નથી. સમ્યગ્દર્શન હોય તો વસ્તુ બગડવા-સુધરવાનો ખેદ હોઈ શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ?

'કાર્યકે બિગડને-સુધરનેમેં વસ્તુકે સ્વરૂપકા વિચાર આવે...' દેખો! બગડવું-સુધરવું એટલે શું? એ તો એ સમયની પર્યાય... આહાહા..! જડની અવસ્થા જડને કારણે થવાની હોય એ થાય. 'ભગવાનજીભાઈ'! આહાહા..! કુદરતે એવું થાય કે બે-પાંચ લાખનો માલ હોય, ત્યાં સળગે, વીમાવાળો ભાંગે. અહીં બહાર પડે દુકાળ, પાંચ લાખની ઉઘરાણી હોય એ જાય. અને શરીરમાં ધડાકા લાગતા રોગ આવે. છોકરો બિમાર પડે, છોડી રાંડે. છોડી મરી જાય એનો વાંધો નહિ. વીસ વર્ષની આમ છ મહિને પરણાવેલી રાંડે. હાય-હાય શું થયું? પંદર દિ'એ રાંડે, મરી જાય છે ને. ઈ કહે છે કે સમાધાન કરી શકે જો સમ્યગ્દર્શન હોય તો. સમજાણું કાંઈ? એકનો એક દિકરો ચાલ્યો જાય અને તે પંદર-સોળ વર્ષની મૂકીને કાચા સાઠા જેવી. હાય-હાય. હાય-હાય શું છે? સાંભળને. આનંદ છે કહે ને. હાય-હાય ક્યાં માંડી તેં આ? વસ્તુનો સ્વભાવ છે એવો. એ સમયે એ થવાનું હતું. કર ને સમાધાન. પંડિતજી! અજીવની પર્યાય એ થવાની હતી, ભાઈ! એ કાંઈ નવી થઈ નથી.

'વસ્તુકે સ્વરૂપકા વિચાર આવે તબ દુઃખ મિટતા હૈ.' દુઃખ કેવું? અમે તો આનંદમૂર્તિ છીએ, આનંદના ધામ છીએ. કોઈપણ ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવમાં અમને દુઃખ છે નહિ. આહાહા..! ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યા છતાં, હોં! આ એની વાત ચાલે છે. અકસ્માત થઈ જાય, ફેરફાર થઈ જાય, બધું ફરે, ભાઈ! સમજાણું? **'સમ્યગ્દષ્ટિકે ઈસપ્રકાર વિચાર હોતા હૈ કિ-વસ્તુકા સ્વરૂપ સર્વજ્ઞને જૈસા જાના...'** દેખો! લ્યો આવ્યું ભાઈ! આ તો ઓલા કહે છે. સર્વજ્ઞે દેખ્યું એમ થાય એમ ક્યાં તમે આશરો લ્યો છો? એમ કહે છે ને એ લોકો? ક્રમબદ્ધ થાય. કેમ સર્વજ્ઞે દીઠું એમ થાય એ શું કરવા કહો છો. સાંભળને હવે.

મુમુક્ષુ :- એ તો મૂળ વાત છે.

ઉત્તર :- એ તો મૂળ વાત છે.

'સમ્યગ્દષ્ટિકે ઈસપ્રકાર વિચાર હોતા હૈ કિ-વસ્તુકા સ્વરૂપ સર્વજ્ઞને જેસૈ જાના વૈસા નિરંતર પરિણમતા હૈ...' ભગવાને જેવું જ્યાં પરિણમન દેખ્યું ત્યાં પરિણમન એને લઈને થાય છે. એમાં ફેરફાર કરવાને કોઈ સમર્થ નથી. 'જે જે દેખી વીતરાગને તે તે હોંશી વીરા.' એ આવે છે કે નહિ?

મુમુક્ષુ :- અનહોની હોને...

ઉત્તર :- 'અનહોની કબહુ ન હોવે કાહે હોત અધિરા, કાહે હોત અધિરા?' એ 'ભૈયા ભગવતીદાસ'નું છે. પુસ્તક છે અહીંયાં. એમાં છે. 'જે જે દેખી વીતરાગને, તે તે હોંશી વીરા રે. અનહોની કબહુ ન હોસે કાહે તું હોત અધિરા રે.' શેનો અધિરો થા છો? નવું થાય છે તારે માટે? જગતની જડ અને ચૈતન્યની પર્યાય ભગવાને દીઠી તે પ્રમાણે થાય. ઘટે ન બઢે. એ છે ને એમાં? સમજાય છે કાંઈ? એનું પણ ખોટું ઠરાવે. માળા! જુઓ! પણ એમાં આમ કહ્યું છે. પછી પાછળની કડી નાખે. એમ કરીને સમતા રાખ એમ કહે છે. જુઓ! સમતા રાખવાનો પ્રયત્ન કર્યો કે નહિ? ત્યાં ક્યાં ક્રમબદ્ધ આવ્યું? વળી એમ કીધું ભાઈ! આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- એ જ ક્રમબદ્ધ છે.

ઉત્તર :- અરે..! પણ એ જ ક્રમબદ્ધ છે ત્યાં.

મુમુક્ષુ :- ભાવ...

ઉત્તર :- હા, ઠીક કહે છે. એમ નહિ. જે થયું તે તેમ જ થવાનું છે. એમાં બીજી કાંઈ વાત હતી નહિ. એમ. ઉપાય કરે પણ ન થાય તોપણ સમાધાન રાખે એમ કહે છે. પહેલા તડફડિયા મારે કરવાના. પછી ન થાય તો કાંઈ નહિ. એ ક્યાં સમાધાન રાખ્યું?

મુમુક્ષુ :- એ તો હારી ગયો છે.

ઉત્તર :- એ તો હારી ગયો એટલે. પહોંચ્યો નહિ. એને પહોંચી શક્યો નહિ. નહિતર તો મારે આમ થવા દેવું હતું, આમ થવા દેવું હતું. શું થાય? જડની ક્રિયા દેહની, વાણીની જે અવસ્થા જે કાળે જેમ થવાની એમ થાય. એને તું રોકી શકે નહિ અને ટાળી શકે નહિ. કહો, 'રતિભાઈ'! આવું સમકિતના મહાત્મ્યમાં વસ્તુના સ્વભાવનો વિચાર આવતા તેને સમાધાન અને શાંતિ થાય. આહાહા..!

બબ્બે લાખ રૂપિયા ખર્ચીને 'અમેરિકા' મોકલ્યો હોય અને મોટી પરીક્ષા આપીને પાંચ હજારનો પગાર દેતો હોય. ત્યાંથી ઉતરતા ક્યાંક પડ્યો બોટમાંથી હેઠે. ઉતરતા પડ્યો દરિયામાં. હાય-હાય. આ વડિયા દરબારને થયું હતું ને? આ વડિયા નહિ તમારા? એ દરબાર દરિયામાં .. દરિયામાં કો'કે નાખી દીધા હતા. આ દરબાર એનો બાપ હતા એ. આપણે વ્યાખ્યાનમાં આવતા ને એ દરબાર? એ ગુજરી ગયા. એ ગુજરી ગયા પણ એનો બાપ હતા એ. જતા હતા 'મુંબઈ'. ગમે તેમ થયું. દરિયામાં કોઈકે.. દરબાર હતા. બધા હોંશિયાર, હોં! સંસારના ડાહ્યા હતા બહુ. ઈ એક, આ 'કલાપી'. 'લાઠી'નો દરબાર. એ હોંશિયાર કહેવાય લૌકિકમાં. અને ત્રીજા આ 'રાજકોટ'વાળા 'બગસરા'ના. ત્રણે ભાઈબંધ હતા. ત્રણે ભાઈબંધ હતા, મિત્ર હતા. 'રાજકોટ'વાળા તો અમારી પાસે બહુ આવતા ને. અહીં આવતા. ત્યાં અમે ગયા હતા. એના ગામમાં ગયા હતા ને. 'વડાળા'. આહાહા..! મડદું હાથ ન આવ્યું દરબારનું. કોણે કેમ ધક્કો માર્યો કે શું થયું દરિયામાં. થવાનું હતું એમ. નવું થયું નથી. બીજો તો નિમિત્ત માત્ર કહેવાય છે. એ થવાની ક્રિયા તો એ જ થવાની હતી. હાય-હાય. છેલ્લા મોઢા પણ ન જોયા. બાયું વળી એમ વાતું કરે. 'ભીખાભાઈ'! છેલ્લા મોઢા પણ જોયા નહિ. કેમ થયું? અરે..! મડદા જોયા હોત અને પછી બાળ્યા હોત તો વાંધો નહિ. આવા ઓરતા કરે. મૂઢને તે ઓરતાના પાર છે કાંઈ? ગોતી કાઢે. એવી બાયું હોય ને કેટલીક. ધૂળેય નથી, સાંભળને! મોઢા કોના? એ જડના. જડની પર્યાય તે કાળે તેમ થવાની હતી. તારો સગો દીકરો હોય કે ધણી હોય. સમતા. સમકિતી બાઈ હોય, તે સમયે તે પ્રકાર થવાનો એમાં અમને શોક અને હરખ છે નહિ. આહાહા..!

એકદમ અકસ્માત પાંચ-દસ-પચ્ચીસ લાખ પૈસા આવે તો જ્ઞાનીને હરખ નથી. એ વસ્તુની સ્થિતિ છે. કોઈ પડી હશે પુણ્ય પ્રમાણે. સમજાણું કાંઈ? ઘરમાં ખોદતા નીકળે પાંચ કરોડ અને દસ કરોડ. રાજાના દાટેલા કોઈ હીરા નીકળે. કંઈ નથી. એ ચીજ જગતની છે. એ આવી તોપણ શું? મને ક્યાં છે? એમ જેને વસ્તુમાં વિચાર આવતા તેને તે કાળે હરખ નથી

આવતો, પ્રતિકુળતામાં તેને શોક આવતો નથી. એમ છે. એને ધર્મી કહીએ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'વસ્તુકા સ્વરૂપ સર્વજ્ઞને જૈસા જાના હૈ વૈસા નિરંતર પરિણમતા હૈ...' નિરંતર જડ અને ચૈતન્યની પર્યાય તે પણે થાય છે. આમાં પણ આવે છે. શ્વેતાંબરમાં પણ આવે છે. દેવચંદજીએ સ્તુતિ કરી ને શીતલનાથની. 'દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ...' પછી ચાર આવે છે ને. ગુણ. 'દ્રવ્ય ક્ષેત્ર ને કાળ ભાવ ગુણ, રાજનીતીએ ચાર જી જડ ચેતનની...' શું છે? આજ્ઞા એમ કે .. વિના જડ ચેતનની પરિણતિ થાય નહિ. ભૂલી ગયા. કોઈ ન રોકે.

મુમુક્ષુ :- ત્રાસ વિના.

ઉત્તર :- ત્રાસ વિના. હા. 'દ્રવ્ય ક્ષેત્ર ને કાળ ભાવ ગુણ. રાજનીતિએ ચાર જે. ત્રાસ વિના જડ ચેતન પ્રભુની કોઈ ન લોપે કારકે' કાર-આજ્ઞા. ત્રાસ નથી જડ ચૈતન્યને. એની પરિણતિ જેવી ભગવાને જોયું છે તે પ્રમાણે જડ ચેતનની પર્યાય તે પ્રમાણે પરિણમે. 'ત્રાસ વિના જડ ચેતન પરિણતિ કોઈ ન લોપે.' પ્રભુ! તારી આજ્ઞા કોઈ ન લોપે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એમ કરીને પણ સમ્યગ્દષ્ટિ એવા વિચારકાળે સમતા રાખે છે. પ્રતિકુળતામાં શોક નહિ અને અનુકૂળતામાં હરખ નહિ. પણ પ્રતિકુળ-અનુકૂળ કહેવું કોને? એ તો જ્ઞેય છે. એવો વિચાર રાખીને ધર્મીને સમતા રહે છે. સમજાણું?

'ઈષ્ટ-અનિષ્ટ માનકર દુઃખી-સુખી હોના નિષ્ફલ હૈ. ઐસા વિચાર કરનેસે દુઃખ મિટતા હૈ યહ પ્રત્યક્ષ અનુભવગોચર હૈ, ઈસલિયે સમ્યક્ત્વકા ધ્યાન કરના કહા હૈ.' લ્યો! શ્રાવકને આવું સમકિત ગ્રહણ કરી અને પછી પણ સમકિતનું ધ્યાન કરવું. એનાથી દુઃખનો નાશ થાય છે. (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

પ્રવચન નં. ૯૫, ગાથા-૮૭ થી ૮૯, બુધવાર, ભાદરવા વદ ૯, તા.૨૩-૯-૭૦

૮૬ ગાથા થઈ ગઈ. ૮૬માં એમ કહ્યું કે **'झाणे झाइज्जइ सावय'** પ્રથમ શબ્દ મૂક્યો છે ને? પ્રથમનો અર્થ એ. ભલે અંદર પ્રથમ ન હો. પણ શ્રાવક એમ કહ્યું ને? શ્રાવક તારે પહેલું સમકિતનું ધ્યાન કરવું, સમકિત પ્રગટ કરવું. પહેલામાં પહેલું એ છે. **'तं झाणे झाइज्जइ सावय'** શ્રાવક એમ કહ્યું ને પછી? પણ એનો અર્થ કાઢ્યો કે આચાર્ય શ્રાવકને કહેવા માગે છે એમાં આ પહેલું કહેવા માગે છે. એટલે પ્રથમ કાઢ્યું એમાંથી. સમજાણું કાંઈ? શ્રાવકને પહેલાં આ કરવાનું એમ કહે છે.

સમ્યગ્દર્શન **'दुक्खक्खयट्ठाण।'** આવ્યું ને? દુઃખના નાશને માટે સમકિત તે તેને ગ્રહણ કરવું. તે પહેલામાં પહેલો શ્રાવકનો ઉપાય છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- એ તો જન્મતા સમ્યક્ છે.

ઉત્તર :- જન્મતા સમ્યક્ થઈ ગયું. દિગંબરમાં જન્મ્યા એટલે થઈ ગયા ભેદજ્ઞાની. એમ કહે છે. કહે છે ને એક પંડિત? એ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- જીવ-અજીવનું તો ભેદજ્ઞાન હોય.

ઉત્તર :- જીવ-અજીવનું ક્યાં ભાન છે? અહીં વિકલ્પ માત્ર અજીવ છે અને ચૈતન્યમાત્ર એકલો આત્મા જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવ છે. અહીં તો બાહ્ય લક્ષણ વર્ણવશે. એવા આત્માની અંતર અંતર્મુખ થઈને, અંતર્મુખ એવું જે આત્મતત્ત્વ, એની નિશ્ચલ મેરુના પેઠે, ગિરી મેરુ. આવ્યું ને ..ગીરી? નિકંપ સમ્યગ્દર્શન. કોઈ દેવ અને કુદેવ આદિ ચળાવે તોપણ ચળે નહિ. એ પહેલી એ સીખ છે. એમ ત્યાં નથી કહ્યું કે હે શ્રાવક! પહેલી પૂજા કરજે, ભક્તિ કરજે, વ્રત પાળજે. એમ કહ્યું છે? 'કપૂરચંદજી'! જુઓ! આમ, આમ કહ્યું છે.

મુમુક્ષુ :- કરવું શું?

ઉત્તર :- પહેલાં કરવું આ.

દેખો! 'કુંદકુંદાચાર્ય' શ્રાવક. એમ શબ્દ પડ્યો છે. હે શ્રાવક! ભો શ્રાવક એમ છે ક્યાંક. કરવાનું હોય તો તારે પહેલામાં પહેલી ચીજ સમ્યગ્દર્શન અને એનો જે વિષય ધ્રુવ ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાન, એને અંતરમાં નિર્વિકલ્પપણે પ્રતીત કરીને એનું જ ધ્યાન લગાવવું. **'झाइज्जइ'** છે ને? અથવા સમ્યગ્દર્શનનો વિષય-ધ્યેય ધ્રુવ ચૈતન્ય છે તેને પકડીને સમ્યગ્દર્શન જ પહેલી દશા પ્રગટ કરવી. કહો, સમજાણું કાંઈ? અધિકાર મોક્ષમાર્ગનો ચાલે છે. મોક્ષનો. છતાં સમકિતની મુખ્યતા. એ વિના બીજું કાંઈ નથી. સાચુ ને કાચુ બધું કાચું છે.

आगे सम्यक्त्वका ध्यानही की महिमा कहते हैं :–

ગાથા-૮૭

सम्मत्तं जो झायइ सम्माइट्ठी हवेइ सो जीवो।
सम्मत्तपरिणदो उण खवेइ दुट्ठट्ठकम्माणि।।८७।।

सम्यक्त्वं यः ध्यायति सम्यग्दृष्टिः भवति सः जीवः।
सम्यक्त्वपरिणतः पुनः क्षपयति दुष्टाष्टकर्माणि।।८७।।

સમ્યક્ત્વને જે જીવ ધ્યાવે તે સુદૃષ્ટિ હોય છે,
સમ્યક્‌ત્વપરિણત વર્તતો દુષ્ટાષ્ટકર્મો ક્ષય કરે. ૮૭.

अर्थ :– जो श्रावक सम्यक्त्वका ध्यान करता है वह जीव सम्यग्दृष्टि है और सम्यक्त्वरूप परिणमता हुआ दुष्ट जो आठ कर्म उनका क्षय करता है।

भावार्थ :– सम्यक्त्वका ध्यान इस प्रकार है–यदि पहिले सम्यक्त्व न हुआ हो तो भी इसका स्वरूप जानकर इसका ध्यान करे तो सम्यग्दृष्टि हो जाता है। सम्यक्त्व होने पर इसका परिणाम ऐसा है कि संसारके कारण जो दुष्ट अष्ट कर्म उनका क्षय होता है, सम्यक्त्वके होते ही कर्मोंकी गुणश्रेणी निर्जरा होने लग जाती है, अनुक्रमसे मुनि होने पर चारित्र और शुक्लध्यान इसके सहकारी हो जाते हैं, तब सब कर्मोंका नाश हो जाता है।।८७।।

ગાથા- ૮૭ ઉપર પ્રવચન

હવે કહે છે કે...૮૭. '**સમકત્વકે ધ્યાનહીકી મહિમા કહતે હૈં :-**' ૮૭.

सम्मत्तं जो झायइ सम्माइट्ठी हवेइ सो जीवो।
सम्मत्तपरिणदो उण खवेइ दुट्ठट्ठकम्माणि।।८७।।

ઓલામાં '**दुक्खक्खयट्ठाण।**' હતું. આમાં આઠ કર્મને ખપાવવા સમકિતનું ધ્યાન કરવું (એમ છે).

'**અર્થ :- જો શ્રાવક સમ્યક્ત્વકા ધ્યાન કરતા હૈ...**' કેમ મોડું થયું? પાંચ મિનિટ મોડું થયું. રેલ ખોટી નથી થતી. રેલ ખોટી થાય?

મુમુક્ષુ :- આજકાલ ..

ઉત્તર :- એ આજકાલ નહિ, સદાય ખોટી નથી થતી. બગડે એ જુદી વાત છે.

'**શ્રાવક સમ્યક્ત્વકા ધ્યાન કરતા હૈ...**' પહેલાંમાં પહેલું આચરણ કર્તવ્ય નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન. એ ન પ્રગટ્યું હોય તોપણ એણે પહેલું સમકિતનું ધ્યાન કરવું એમ કહે છે અહીં. '**વહ જીવ સમ્યગ્દષ્ટિ હૈ ઔર સમ્યક્ત્વરૂપ પરિણમતા હુઆ...**' સમકિતરૂપ પરિણમન. અંદર નિર્વિકલ્પ ધ્રુવ સ્વરૂપ... સમજાણું કાંઈ? એવો જે આત્મદ્રવ્ય સ્વભાવ, તેને ધ્યેય એટલે લક્ષમાં લઈ, સમ્યગ્દર્શનનો વિષય બનાવી અને પહેલું સમ્યગ્દષ્ટિ થવું અને પછી પણ '**સમ્યક્ત્વરૂપ પરિણમતા હુઆ...**' એ રૂપે સ્વભાવ સન્મુખનું પરિણમન કરતા કરતા '**આઠ કર્મ ઉનકા ક્ષય કરતા હૈ.**' લ્યો! આટલું વજન 'કુંદકુંદાચાર્યદેવ' મોક્ષપાહુડમાં આપે છે. સમકિતમાં તો-દર્શનપાહુડમાં તો આવી ગયું હતું. સમજાણું કાંઈ? કહો, શેઠ! પહેલું આ કરવું એમ કહે છે. આ દાન કરવા, પૂજા કરવી, ફલાણું કરવું એનાથી સમકિત થઈ જાય એમ નહિ, એમ કહે છે. આહાહા..!

'**ભાવાર્થ :- સમ્યક્ત્વકા ધ્યાન ઈસ પ્રકાર હૈ-યદિ પહિલે સમ્યક્ત્વ ન હુઆ હો તો ભી ઈસકા સ્વરૂપ જાનકર ઈસકા ધ્યાન કરે તો સમ્યગ્દષ્ટિ હો જાતા હૈ.**' એ વજન છે. સમજાણું કાંઈ? '**સમ્યક્ત્વ ન હુઆ હો તો ભી ઈસકા સ્વરૂપ જાનકર...**' સમ્યગ્દર્શનમાં વ્યવહાર શું છે અને નિશ્ચય શું છે? વ્યવહારનો દાખલો અહીં તો આપશે. સમકિતનો ... નો. પણ નિશ્ચય અને વ્યવહાર શું છે એને બરાબર જાણી અને સમકિત શ્રદ્ધા, એનો વિષય ધ્રુવ, એનું ધ્યાન કરતાં સમકિત ન હોય તોપણ સમકિત થાય. એનું ધ્યાન કરતા સમકિત થાય. કોઈ વ્યવહારથી-નિમિત્તથી થાય એ વાતનો અહીં નિષેધ કર્યો છે.

મુમુક્ષુ :- બહારની સહાયતા...

ઉત્તર :- આ શું કહ્યું?

આત્મા અખંડ જ્ઞાયકભાવ પરિપૂર્ણ દ્રવ્યસ્વભાવ પહેલો જાણવો. વ્યવહાર દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રને પહેલા જાણવા. જાણીને સમકિતનો વિષય જે ચૈતન્ય ધ્રુવ, તેનું ધ્યાન કરતાં સમકિત પ્રગટ થાય છે. સમકિત કોઈ વ્યવહાર સમકિતથી નિશ્ચય થાય છે કે બાહ્ય વેદના શાસ્ત્રમાં

આવે છે ને? નારકીમાં બહુ વેદનાથી સમકિત થાય, દેવની ઋદ્ધિ દેખીને સમકિત થાય. સમજાણું? એ બધા તો નિમિત્તના કથન છે. સમકિત પામવાનું એ મૂળ સાધન નથી. મૂળ સાધન તો સમકિતનું સ્વરૂપ **'ઈસકા સ્વરૂપ જાનકર...' 'ઈસકા સ્વરૂપ જાનકર...'** સમકિતનું સ્વરૂપ નિર્વિકલ્પ પ્રતીતિ અને એનો આશ્રય ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવ. એ સર્વજ્ઞે કહેલો પરમેશ્વર વીતરાગદેવે કહેલો આત્મા. એ સિવાય બીજાએ આત્મા જાણ્યો એવો એ હોઈ શકે નહિ. અન્યમતમાં એ આત્માનું ધ્યાન હોઈ શકે નહિ. કારણ કે આત્મા એવો જ જેણે જાણ્યો નથી. સમજાય છે કાંઈ? પહેલું આ કરવું. એય..! 'પ્રકાશદાસજી'! મહાવ્રત લઈ લઈને અણુવ્રતનું આંદોલન કરવું.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ના. આ તો એક. આ તો જાણવાની. જાણવાની વાત છે. જીવ અનાદિથી એ જ કરે છે ને. આહાહા..!

પહેલામાં પહેલો મોક્ષ માર્ગના અધિકારમાં મોક્ષ પ્રાભૃતમાં સમકિતને પહેલું અંગીકાર કરવું. અંગીકાર કાંઈ ... બહારથી સમકિત નથી. તેથી કહ્યું ને? **'ઈસકા સ્વરૂપ જાનકર...'** સમકિતનું સ્વરૂપ નિર્વિકલ્પ પ્રતીતિ. અને નિર્વિકલ્પ પ્રતીતિ નિર્વિકલ્પ દ્રવ્ય સ્વભાવને આશ્રયે થાય છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? જેને ધર્મ કરવો હોય, હિત કરવું હોય એવા ગૃહસ્થે પણ પહેલું શું કરવું એની અહીં વાત ચાલે છે. સમજાણું કાંઈ?

'સમ્યક્ત્વકા ધ્યાન ઈસ પ્રકાર હૈ–યદિ પહિલે સમ્યક્ત્વ ન હુઆ હો તો ભી ઈસકા સ્વરૂપ જાનકર...' નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન વીતરાગી પર્યાય છે. વીતરાગી પર્યાયનું ધ્યેય દ્રવ્ય છે. સમજાણું કાંઈ? દ્રવ્ય એટલે વસ્તુ અખંડ અભેદ. **'ઈસકા ધ્યાન કરે તો સમ્યગ્દષ્ટિ હો જાતે હૈં.'** આ રીતે વિકલ્પથી, કષાય મંદ કરવાથી ને બાહ્યના આચરણમાં જરી સુધારો કરવાથી સમકિત થઈ જાય એમ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? કેટલી સ્પષ્ટ વાત મૂકી છે. **'ઈસકા સ્વરૂપ જાનકર ઈસકા ધ્યાન કરે...'** શુદ્ધ ચૈતન્ય જ્ઞાયક આનંદકંદ પ્રભુ એ સમકિતનો આશ્રય છે. એને આશ્રયે સમકિત થાય છે. એથી વસ્તુનું સ્વરૂપ જાણવું અને સમકિતનું સ્વરૂપ જાણવું. આને સમકિત કહેવાય અને એનો આશ્રય દ્રવ્ય, આવું દ્રવ્ય હોય એમ જાણીને સમકિતનું ધ્યાન કરતાં **'સમ્યગ્દષ્ટિ હો જાતા હૈ.'** બીજી રીતે સમ્યગ્દષ્ટિ થઈ જાય એમ છે નહિ. એમ થયું કે નહિ આમાં? કંઈ આ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની ભક્તિ કરતા સમકિત થશે. એય..! 'કપૂરચંદજી'! એવું લખ્યું છે એમાં. એ આવે ભલે પણ એ શુભભાવ છે. શુભભાવથી સમકિત થાય એમ નથી. સમકિતની રીતની ઉત્પત્તિની પણ એને ખબર નથી, એમ કહે છે. આચાર્ય પોતે જુઓને પોકાર કરે છે. શ્રાવકનો તો અધિકાર લીધો ૮૬માં. સમજાણું? ૮૫માં એ લીધો. શ્રાવક અને સાધુ બેય સાંભળો. એમ કીધું ને? જુઓ! એમ કહ્યું છે ૮૫માં.

एवं जिणेहि कहियं सवणाणं सावयाण पुण सुणसु।
संसारविणासयरं सिद्धियरं कारणं परमं।।८५।।

મોક્ષનું પરમ કારણ એ સમ્યગ્દર્શન છે એને તું સાંભળ. પછી એનું સ્વરૂપ જાણવું. એમ

ને એમ ધ્યાન કરવા બેસી જાય એમ નહિ. આત્મા સર્વજ્ઞે કેવો કહ્યો એને નય, નિક્ષેપ, પ્રમાણથી પહેલો જાણવો. અસંખ્ય પ્રદેશી, અનંતગુણ એનું એકરૂપ અભેદ કઈ રીતે છે? એની પર્યાય અનંતગુણની કેમ છે? વિકાર કેમ છે? નિમિત્ત કેમ છે? એના બરાબર બધા પડખાં જેવું એનું સ્વરૂપ છે એવું જાણવું. જાણીને સ્વભાવ તરફનો આશ્રય કરવો.

મુમુક્ષુ :- ભગવાને કહ્યું એ સત્ય છે.

ઉત્તર :- એમ ચાલે? ભગવાને કહ્યું એ સત્ય છે. 'નેમિદાસભાઈ'એ કહ્યું એ સત્ય છે. એની પાસે પૈસા કેટલા અમને કાંઈ ખબર નથી. ઈ કહે એ સાચું. એમ મનાય? એને ખબર હોવી જોઈએ ને શું આ વસ્તુ છે. સમજાણું કાંઈ? એને ખબર વિના શું ભગવાને કહ્યું? ભગવાને શું કહ્યું? શું પણ કહ્યું? એ તો એને ખબર નથી. ખબર વિના ભગવાને કહ્યું એ સાચું ક્યાંથી આવ્યું? એના જ્ઞાનમાં સાચાપણાનું ભાન થાય ત્યારે તેને સાચી પ્રતીત થાય. ત્યારે ત્વમેવ સત્યં એમ કહેવામાં આવે.

વળી, '**સમ્યક્ત્વ હોને પર ઈસકા પરિણામ ઐસા હૈ...**' જુઓ! સમકિત થવાથી પરિણામ સમકિતીના એવા છે કે '**સંસારકે કારણ જો દુષ્ટ અષ્ટ કર્મ ઉનકા ક્ષય હોતા હૈ,...**' સમજાય છે કાંઈ? એમાં 'ધવલ'માં આવે છે ને જિનબિંબના દર્શનથી નિદ્ધત અને નિકાચિત કર્મનો નાશ થાય. એ તો નિમિત્તના કથન છે. જિનબિંબ આત્મા છે. સમજાણું કાંઈ? આમ સામું જોવે એ તો વિકલ્પ રાગ છે. સમજાણું કાંઈ? જુઓ! એ કહ્યું. ત્યાં નિદ્ધત અને નિકાચિતનો નાશ કહ્યો, અહીં દુષ્ટ અષ્ટ કર્મનો નાશ કહ્યો. સમકિતથી દુષ્ટ અષ્ટ કર્મનો નાશ થાય છે. સમજાણું કાંઈ? અને સમકિતનું ધ્યેય અને વિષય તો ત્રિકાળી જ્ઞાયક છે. આખી વસ્તુ, પૂર્ણ વસ્તુ. એક સમયની પર્યાય પૂર્ણ વસ્તુને પ્રતીત કરે છે. સમજાણું કાંઈ?

'**સંસારકે કારણ જો દુષ્ટ અષ્ટ કર્મ ઉનકા ક્ષય હોતા હૈ,...**' તેનો ક્ષય કરે છે. '**સમ્યક્ત્વકે હોતે હી કર્મોંકી ગુણશ્રેણી નિર્જરા હોને લગ જાતી હૈ,...**' દેખો! સમ્યગ્દર્શન થતાં જ કર્મની ગુણશ્રેણી, કર્મ ખરવા જ માંડે છે. ધારાવાહી કર્મ ખરવા માંડે છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? ઓલામાં ના પાડી છે ને ગુણશ્રેણીની? 'મોક્ષમાર્ગપ્રકાશક'માં આવે છે. એ તો ઉપરની અપેક્ષાએ વાત છે. બાકી ન્યાં ગુણશ્રેણી નિર્જરા છે. જુઓને! અહીં. આહાહા..! '**અનુક્રમસે મુનિ હોને પર...**' જુઓ! સમકિતમાંથી ગુણશ્રેણી કર્મની ધારા ક્ષય થવા માંડે છે. પછી મુનિ હોય, ચારિત્ર અંદરમાં પ્રગટ કરે, સંયમ ચારિત્ર દશા, વીતરાગીદશા ચારિત્ર.

'**ચારિત્ર ઔર શુક્લધ્યાન ઈસકે સહકારી હો જાતે હૈં,...**' દેખો! શું કહ્યું? '**મુનિ હોને પર ચારિત્ર ઔર શુક્લધ્યાન ઈસકે સહકારી...**' ભાઈ! એય..! મુખ્ય સમકિત. એનું સહકારી ચારિત્ર અને શુક્લધ્યાન. સમજાણું કાંઈ? એટલું વજન આપ્યું અહીંયાં. '**અનુક્રમસે મુનિ હોને પર ચારિત્ર...**' એટલે કે સમ્યગ્દર્શન શુદ્ધ ચૈતન્ય વસ્તુ, નિષ્ક્રિય એવો જે આત્મસ્વભાવ તેમાં દૃષ્ટિને પ્રસારતા સમકિતનું પરિણમન થાય એને.. કહો, સમજાણું? '**મુનિ હોને પર ચારિત્ર ઔર શુક્લધ્યાન ઈસકે...**' ઈસકે એટલે? સમકિત હોય એ સમકિતને. સમકિતને ચારિત્ર અને શુક્લધ્યાન સહકારી છે. સાથ આપ્યો છે. સમજાણું કાંઈ? હેં! .. સમ્યક્ ઉપર છે ને આખું? કે જે ધ્યેયને પકડીને દર્શન થયું એને ને એને જ્યારે સ્થિર

થાય ત્યારે એ સમ્યગ્દર્શનનો સહકાર છે. બાકી મૂળ તો સમ્યગ્દર્શને આખા દ્રવ્યને પકડ્યું છે તે સાધન છે, એમ. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ચારિત્ર મુખ્ય નથી?

ઉત્તર :- સમ્યગ્દર્શનની પ્રધાનતા વર્ણવવી છે ને અહીંયાં? મૂળ ચીજ એ છે ને? એનો પાયો એ છે. દંસણ મૂલો ધમ્મો. ધર્મનું મૂળ દર્શન સમકિત છે. સમકિત વિના એને ચારિત્ર શું? અને સમકિત થાય પછી ચારિત્ર થયું એ સહકારી કહેવામાં આવ્યું છે. એને મદદ કરી એણે એમ કહે છે. પોતે જ પરિણમન કરે છે એમાં ચારિત્રની મદદ છે અને શુક્લધ્યાનની મદદ છે. આહા..!

મુમુક્ષુ :- ગુણશ્રેણી ચોથેથી?

ઉત્તર :- ચોથેથી શરૂઆત થાય છે ને. સમજાણું કાંઈ?

'**સમ્યક્ત્વકે હોતે હી કર્મોંકી ગુણશ્રેણી નિર્જરા હોને લગ જાતી હૈ, અનુક્રમસે...**' એમ કે અશુદ્ધતા ઘટતી જાય છે. '**મુનિ હોને પર ચારિત્ર...**' થઈ ગયું અંદર. સ્વરૂપની લીનતા, પ્રચુર સ્વસંવેદન અને શુક્લધ્યાન અનું નામ સમકિતના '**સહકારી...**' નિમિત્ત સહકારી છે. ઉપાદાન સમકિતને રાખ્યું. આહાહા..! '**તબ સબ કર્મોંકા નાશ હો જાતા હૈ.**' લ્યો! ત્યારે ચારિત્ર સ્વરૂપમાં રમણતા અને શુક્લધ્યાન થતાં.. મૂળ તો સમકિતનું પરિણમન જે છે ધ્યેયનું. એ રીતે પરનો આશ્રય છોડીને ધ્યેય વિશેષ ઉગ્રપણે પરિણમે છે એટલે એમાં સમકિતમાં એ ચારિત્રનો સહકાર થયો અને શુક્લધ્યાનનો સહકાર થયો. આહાહા..! વસ્તુ જ આખી દ્રવ્ય, આખું ચૈતન્ય દ્રવ્યને જ્યાં કબજે લીધું. સમજાણું કાંઈ? જુઓ! આ શ્રાવકને પહેલું આ કરવાનું એમ કહે છે. એમ ને એમ સમાજભુષણ ને ફલાણા અને ફલાણા બિરદાવશે (એનાથી) કાંઈ મળે એવું નથી એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- બહારનું ચારિત્ર કાંઈ કામનું નથી.

ઉત્તર :- કાંઈ નહિ બાહ્ય ચારિત્ર એ ચારિત્ર જ નથી. ચારિત્ર તો સ્વરૂપમાં સમ્યગ્દર્શન સહિતની રમણતા એ ચારિત્ર છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'**તબ સબ કર્મોંકા નાશ હો જાતા હૈ.**' જુઓ! બહુ ગાથા સરસ આવી. ૮૫થી ઉપાડી છે, નહિ? શ્રાવક અને મુનિ સુણો-સાંભળો એમ કહ્યું ને 'કુંદકુંદાચાર્યે'? ૮૫માં. હે સાધુ, હે શ્રાવક! જે વીતરાગે કહ્યું એ વાત હું કહીશ તે સાંભળ. એમ. '**जिणेहि कहियं**' જિનેશ્વર ત્રિલોકનાથે આમ કહ્યું છે. પછી કહ્યું હે શ્રાવક! સમકિતને પ્રથમ અંગીકાર કર. એમ જિનેશ્વરદેવે ગૃહસ્થને માટે પણ પહેલું આ ભગવાને કહ્યું છે એમ તું સાંભળ. એમ કહે છે, જુઓ! આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

आगे इसको संक्षेपसे कहते हैं :–

ગાથા-૮૮

किं बहुणा भणिएणं जे सिद्धा णरवरा गए काले।
सिज्झिहहि जे वि भाविया तं जाणह सम्ममाहप्पं।।८८।।

किं बहुना भणितेन ये सिद्धाः नरवराः गते काले।
सेत्स्यंति येऽपि भव्याः तज्जानीत सम्यक्त्वमाहात्म्यम्।।८८।।

બહુ કથનથી શું? નરવરો ગત કાળ જે સિદ્ધયા અહો,
જે સિદ્ધશે ભવ્યો હવે, સમ્યક્ત્વમહિમા જાણવો. ૮૮.

अर्थ :– आचार्य कहते हैं कि–बहुत कहनेसे क्या साध्य है, जो नरप्रधान अतीतकालमें सिद्ध हुए हैं और आगामी कालमें सिद्ध होंगे वह सम्यक्त्वका माहात्मय जानो।

भावार्थ :– इस सम्यक्त्वका ऐसा माहात्म्य है कि जो अष्टकर्मोंका नाशकर मुक्तिप्राप्त अतीतकालमें हुए हैं तथा आगामी होंगे वे इस सम्यक्त्वसे ही हुए हैं और होंगे, इसलिए आचार्य कहते हैं कि बहुत कहनेसे क्या? यह संक्षेपसे कहा जानो कि–मुक्तिका प्रधान कारण यह सम्यक्त्व ही है। ऐसा मत जानो कि गृहस्थके क्या धर्म है, यह सम्यक्त्व धर्म ऐसा है कि सब धर्मोंके अंगोको सफल करता है।।८८।।

ગાથા-૮૮ ઉપર પ્રવચન

હવે ૮૮.

किं बहुणा भणिएणं जे सिद्धा णरवरा गए काले।
सिज्झिहहि जे वि भाविया तं जाणह सम्ममाहप्पं।।८८।।

જે કોઈ મુક્તિને પામ્યા, પામશે અને પામે તે સમકિતનું માહાત્મ્ય છે. આ એક જ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? જુઓ! જિનેશ્વરદેવ એમ કહે છે કે હે શ્રાવક અને સાધુ! સાંભળ તું. ભગવાને તીર્થંકરદેવ, અનંત તીર્થંકરોએ એમ કહ્યું કે જેટલા અનંતા સિદ્ધ થયા, અત્યારે મહાવિદેહમાં સિદ્ધ થાય છે અને અનંત સિદ્ધ ભવિષ્યમાં થશે એ બધું સમકિતનું માહાત્મ્ય છે. ઓલા કહે ના, ના. એ સમકિત કાંઈ નહિ. ચારિત્ર ન હોય તો સમકિત કાંઈ નહિ. ધૂળ નહિ ને એમ કરીને બનાવી દે છે હલકું.

મુમુક્ષુ :- ચારિત્ર તો આવે જ.

ઉત્તર :- હોય જ પણ એને. સમકિત વિના ચારિત્ર કેવું? પહેલું સમ્યગ્દર્શનનું જ માહાત્મ્ય છે. સમજાણું કાંઈ? પછી ચારિત્રની.. અહીં તો સાથે વાત કરી. વસ્તુના આશ્રયથી

થયું. વિશેષ આશ્રય થતાં સ્થિર થાય અને શુક્લધ્યાન થાય. એ બધું સમકિતનું ધ્યેય છે એને એ બધા મદદગાર છે (એમ) કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

'**અર્થ :– આચાર્ય કહતે હૈં કિ–બહુત કહનેસે ક્યા સાધ્ય હૈ,...**' શું વિશેષ કહેવું? ઘણું કરીને બહુ બહુ શું કહેવું કહે છે. એમાં શું ધ્યેય છે? '**જો નરપ્રધાન...**' નરવર નરવર. નરના પ્રધાન પુરુષો '**અતીતકાલમેં સિદ્ધ હુએ હૈં...**' એ ભૂતકાળમાં મુક્તિને પામ્યા '**ઔર આગામી કાલમેં સિદ્ધ હોંગેં વહ સમ્યક્ત્વકા માહાત્મ્ય જાનો.**' દેખો! આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? '**બહુત કહનેસે ક્યા સાધ્ય હૈ...**' ઘણું કરી કરીને શું કહેવું છે? શું એમાં સાધ્ય સિદ્ધ થાય? આ વસ્તુ છે. જેણે ભગવાનઆત્માને પરિપૂર્ણ આનંદકંદ ધ્રુવધામને પકડ્યો અને તારું સમકિત તારા કેવળજ્ઞાનાદિના કબજે લીધા, બસ! એ સમકિત જ ભૂતકાળમાં અનંતા મોક્ષ પધાર્યા એ સમકિતનું માહાત્મ્ય છે, ભવિષ્યમાં પધારશે એ સમકિતનું માહાત્મ્ય છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? કેમકે સમકિત અંતર્મુખનું પરિણમન પ્રગટ કરે છે. અને અંતર્મુખના પરિણમને જ મુક્તિનું કારણ થાય છે, એમ કહેવું છે.

મુમુક્ષુ :– ...

ઉત્તર :– શુદ્ધઉપયોગ છે.

મુમુક્ષુ :– ...

ઉત્તર :– ઈ કાળને ક્યાં મેળ છે? ઉપશમ સમકિતનો શુદ્ધ ઉપયોગ હોય છે. કાળનું શાસ્ત્ર જાણે. કહો, સમજાણું કાંઈ? અહીં તો કહે છે... અહીં તો ઉપશમની સામે સામાન્ય સમકિત લીધું. ઉપશમ થઈને તરત ક્ષયોપશમ થાય અને ક્ષાયિક થયા વિના રહે જ નહિ. અહીં તો એ વાત છે. એનું એ થયું એ પાછું પડવાનું નથી. એ ધારાવાહી ચારિત્ર મદદ અને શુક્લધ્યાનની મદદ ને... એક જ વાત છે. સમજાણું કાંઈ?

'**ભાવાર્થ :– ઈસ સમ્યક્ત્વકા ઐસા માહાત્મ્ય હૈ કિ જો અષ્ટકર્મોંકા નાશકર...**' આઠ કર્મનો નાશ કરી, સમકિત આઠ કર્મનો નાશ કરે, દેખો! જે '**મુક્તિપ્રાપ્ત અતીતકાલમેં હુએ હૈં તથા આગામી હોંગે વે ઈસ સમ્યક્ત્વસે હી હુએ હૈં ઔર હોંગે,...**' સમકિતથી જ મુક્તિને પામ્યા અને સમકિતથી પામશે. આહાહા..! મૂળ ચીજના આખા વાંધા ઉઠ્યા ને રસ્તો બીજો લઈ લીધો. હવે એમાંથી પાછું ખસવું (કઠણ પડે). અંતર વસ્તુ જે છે એની તો આખી વાત પડી રહી. સમજાણું કાંઈ? અને ઉપરના થોથાં ગ્રહણ કરે એમાં મિથ્યાત્વનું પોષણ થાય. સહજ ધારા ન મળે અને સહજ વિના મુક્તિનો ઉપાય કૃત્રિમ અને હઠ નથી, એમ કહેવા માગે છે.

મુમુક્ષુ :– ...

ઉત્તર :– આ શેની વાત ચાલે છે? ગૃહસ્થીની વાત ચાલે છે. ગૃહસ્થીની તો ચાલે છે. ગૃહસ્થીએ સમકિત અંગીકાર કરવું અને એ સમકિત દ્વારા આગળ વધીને ચારિત્ર સહકારી થઈ શુક્લધ્યાન પછી મોક્ષ જશે એમ કહે છે. અહીં તો ગૃહસ્થીની જ વાત ચાલે છે.

મુમુક્ષુ :– પહેલા ચારિત્ર ગ્રહણ કરે.

ઉત્તર :– ચારિત્ર-ફારિત્ર કેવા સમકિત વિના? સમજાણું કાંઈ? ચારિત્ર એટલે રમવું,

ચરવું. શેમાં પણ? જે અનુભવમાં ચીજ આવી નથી એમાં ચરવું ક્યાંથી? રમવું ક્યાંથી?

મુમુક્ષુ :- એના અઠ્યાવીસ મૂળગુણમાં ચરી લે ને?

ઉત્તર :- ચરી લે રાગને. રાગને ચરી લે પછી...

મુમુક્ષુ :- ભૂમિ શુદ્ધિ...

ઉત્તર :- શેનો ભૂમિ શુદ્ધો? ભૂમિ શુદ્ધિ તો આ સમકિત એ શુદ્ધિ છે. સમકિત એ જ મોક્ષની પાત્રતા છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ:- ... પાત્રતા...

ઉત્તર :- ક્યાંથી પાત્રતા? એ વાત.. સમજાણું?

'**આચાર્ય કહતે હૈં...**' ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહે છે '**બહુત કહનેસે ક્યા?**' શું કહીએ ઘણું તને? '**યહ સંક્ષેપસે કહા જાનો કિ–મુક્તિકા પ્રધાન કારણ યહ સમ્યક્ત્વ હી હૈ.**' લ્યો!

મુમુક્ષુ :- આખું ક્રિયાકાંડ ઊડી ગયું.

ઉત્તર :- ક્રિયાકાંડ ઉડી ક્યાં ગઈ? હતી ક્યાં એમાં? મોક્ષનું કારણ ક્રિયાકાંડ છે નહિ. ક્રિયાકાંડ વચ્ચે આવે છે ખરું પણ એ બંધનું કારણ છે. અહીં તો મુક્તિનું કારણ બતાવવું છે ને? આહાહા..! એમ કે આચાર્યે આમાં ક્યાંય આપ્યું નહિ. મહાવ્રતના પરિણામ અને અણુવ્રતના પરિણામથી મુક્તિ થાય કે કાંઈ (એ તો આવ્યું નહિ). એ તો બંધ છે, એ તો બંધનું કારણ છે.

અહીં તો આત્માનો સ્વભાવ અખંડ અભેદ, એને આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન થયું એ સમ્યગ્દર્શને એમ શીખવ્યું કે એનો આશ્રય ઉગ્ર લે તો શુદ્ધિ વધશે. એ સમ્યગ્દર્શનમાં એ આવ્યું કે જેને આશ્રયે હું થયો છું એનો આશ્રય વિશેષ લે તો ચારિત્ર થશે. એમ ફળશે જ પણ આ રીતે. જેને આશ્રયે હું પ્રગટ્યો છું એનો આશ્રય તું લે પર્યાય નવી... આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- એક જ કારણથી બે કાર્ય નહિ?

ઉત્તર :- એ એક જ કારણ છે ત્રણ થઈને..

મુમુક્ષુ :- સમકિત કાર્ય, ચારિત્ર...

ઉત્તર :- એ ચારિત્ર એ સમકિતની સ્થિરતા એ ચારિત્ર. દ્રવ્યનો આશ્રય થઈને સ્થિરતા થાય એ ચારિત્ર. પણ અહીં તો કહે છે દ્રવ્યનો આશ્રય મેં લીધો એનો જ આશ્રય તું લે. તો ચારિત્ર થાય.

મુમુક્ષુ :- સમકિત કહે છે?

ઉત્તર :- હા. સમકિત એમ કહે છે. સમકિત એમ શીખવે છે. એમ જો એમ એ જણાવે છે કે હું જેનો આશ્રય લઈને પ્રગટ્યો એનો આશ્રય લે. સ્વના આશ્રયે તને આગળ વધવાનું બનશે ચારિત્ર અને શુક્લધ્યાન. બીજો કોઈ ઉપાય નથી. બરાબર છે? પંડિતજી! માર્ગ તો એ છે, ભાઈ! લોકોને માર્ગની રીતની જ ખબર નથી. રીતની ખબર વિના ઊંધે માર્ગે ચાલે અને (માને કે) માર્ગ આપણે નજીક કરીએ છીએ. અનાદિથી ભ્રમમાં પડ્યો છે ઈ. એય..! 'પ્રકાશદાસજી'! છે એમાં? શ્રાવકને કહ્યું છે એ. શ્રાવકે પહેલા મહાવ્રત લેવા, પછી અણુવ્રત લેવા એમ લખ્યું છે? નહિ?

મુમુક્ષુ :- ચારિત્ર ગ્રહ્યા વિના સમકિત પ્રગટે જ નહિ ને.

ઉત્તર :- હા. વળી એક જણો એમ પણ કહે છે. ચારિત્ર કોને કહેવું એ તો ખબર નથી.

અહીં ઈ તો કહે છે, '**મુક્તિકા પ્રધાન કારણ યહ સમ્યક્ત્વ હી હૈ.**' સમ્યક્ત્વ જ છે. '**ઐસા મત જાનો કિ ગૃહસ્થકે ક્યા ધર્મ હૈ,...**' જુઓ! એમ ન જાણો કે ગૃહસ્થને.. એય..! 'કપૂરચંદભાઈ'! દેખો! લખ્યું છે. એમ ન જાણો કે ગૃહસ્થને શું ધર્મ? દેખો! '**ઐસા મત જાનો કિ ગૃહસ્થકે ક્યા ધર્મ હૈ, યહ સમ્યક્ત્વ ધર્મ ઐસા હી હૈ કિ સબ ધર્મોંકે અંગોકો સફલ કરતા હૈ.**' ગૃહસ્થને સમ્યગ્દર્શન છે એ બધા ધર્મને સફળ કરનારું સમ્યગ્દર્શન છે. સમજાણું કાંઈ? એય..! 'રતિભાઈ'! હવે કેટલાક કહે, અમને માંડ માંડ બેસે એ બાયડયુંને બેસે નહિ એમ કહે છે, લ્યો! છોકરાને બેસે નહિ.

એક ફેરી એવું બન્યું હતું. 'માંગરોળ'માં એક દેરાવાસી હતો. એનો છોકરો જુવાન માંદો પડ્યો. મરવાની તૈયારી હતી. બાયડી કહે કે હું ફલાણાને માનું. આ કહે નહિ મનાય. પહેલા ચુડલો ભાંગ પછી માન. એવું બનેલું છે. દેરાવાસી હતા. ઓલો કહે કે મારો દિકરો મરે છે. હું માનીશ ફલાણાને. કાંઈક હતું. એવું કાંઈક અન્યમતિનું. હનુમાન કે એવું કાંઈક માનતા. મારા ઘરમાં બીજી માન્યતા ન હોય. છોકરો મારો છે કે નહિ? મરી જાય તો ભલે મરી જાય. પણ બીજી માન્યતા મારે નહિ. તારે માનવી હોય તો ચુડલો ભાંગ પહેલો. હું તારો ધણી નહિ. પછી મનાવ. એય..!

મુમુક્ષુ :- આકરો ખરો

ઉત્તર :- આકરો...

'માંગરોળ'માં ક્યાંક થયું હતું. ઘણા વર્ષ પહેલા સાંભળેલું. વાતું ઘણી આવે ને અહીંયાં? 'નેમિદાસભાઈ'! તમે તો બહાર રખડતા હતા, 'કલકત્તે' ને બધે. અહીં તો બધી વાતું આવે. આમ એક જણો કહે. બીજી માન્યતા મારા ઘરે ન હોય. છોકરો મારો છે કે નહિ? મને એને રાખવાનો ભાવ નથી? કો'કની માન્યતા થાશે અને છોકરો રહેશે? એવી ભ્રમણા મારે ઘરે નહિ. અને તારે કરવી હોય તો ચુડલો ભાંગી નાખ પહેલા. રાંડી થા. હું તારો ધણી નહિ. 'શોભાલાલ'! સમજાણું કે નહિ? બીજી માન્યતા નહિ ચાલે.

છોકરો માંદો પડ્યો. છેલ્લી સ્થિતિ. જુવાન. છેલ્લી સ્થિતિ થઈ ગઈ એટલે એની વહુને એમ થયું, આ છોકરાની માને કે કો'કને માનીએ. કો'ક હશે ગમે તે. અન્યમાં ન હોય તો કો'ક અંબાજી હશે. મારે ઘરે બીજાને મનાશે નહિ. છોકરો મારો નથી? મરી જાય તો મને સારું લાગે છે? અને માન્યતા કરશે તો બચી જશે? એ મારી શ્રદ્ધા નથી.

મુમુક્ષુ :- સ્ત્રી હઠ.

ઉત્તર :- સ્ત્રી હઠ એ જુદું. આ તો ધણીએ એમ કીધું. મારે તો આ ધણીનું કહેવું છે. એ કહે નહિ. અહીં અમારે ઘરે બીજો નહિ મનાય. તમારે ક્યાં આકરું છે? તમે કહો એમ માને છે. ત્યાં ક્યાં એમ છે? સમજાણું કાંઈ? 'કંચનબેન' ભક્તિ કરે છે, મેં જોયું છે ને. બરાબર પ્રેમથી ભક્તિ કરે આમ. ભગવાનની સામે આપણા મંદિરમાં 'પોરબંદર'. ત્યાં બીજી માન્યતા હોય એને શું છે. એય..!

વીતરાગ પરમાત્મા સિવાય બીજાની માન્યતા કેવી? ત્રણલોકનો નાથ વીતરાગ સર્વજ્ઞ, સો ઈન્દ્રનો પૂજનિક એ સિવાય બીજાની માન્યતા કેવી? એ કહેશે અહીંયાં. ૯૦માં. ૯૦માં બાહ્ય લક્ષણો સમકિતના વર્ણવશે. આ તો ૮૮ ચાલે છે ને? '**ऐसा मत जानो...**' એમ ન જાણો. '**कि गृहस्थके क्या धर्म है,...**' ગૃહસ્થમાં શું ધર્મ છે એમ નહિ. ગૃહસ્થમાં મહા ધર્મ છે સમકિતનો એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ગૃહસ્થના વ્રત ક્યાં વયા ગયા?

ઉત્તર :- વ્રત ક્યાં હતા? વ્રત કે દિ'? વ્રત જ ક્યાં છે? એ તો રાગ છે. બંધનું કારણ છે. એય..! આહાહા..! જુઓ! 'જયચંદ્ર પંડિત' ખુલાસો કરે છે.

'**ऐसा मत जानो कि गृहस्थके क्या धर्म है, यह सम्यक्त्व धर्म ऐसा है...**' ગૃહસ્થને પણ સમ્યક્ત્વ ધર્મ એવો છે '**कि सब धर्मोंके अंगोको सफल करता है.**' એ સમકિત હોય તો ધર્મ બધા સફળ, નહિતર સફળ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? એ ચારિત્રને, શુક્લધ્યાનને, સમ્યગ્જ્ઞાનને બધાને સફળ કરનાર સમ્યગ્દર્શન છે. આહાહા..! આવ્યું નહિ 'રત્નકરંડ શ્રાવકાચાર'માં? કરણધાર છે એ. કરણધાર સમજ્યાને? ખેવટિયા. શું કહે છે? ખેવટિયા કહે છે? 'સમંતભદ્રાચાર્ય' કહે છે. સમ્યગ્દર્શન ખેવટિયો છે. આખું વહાણ ચલાવનારો. આખું દ્રવ્ય ચલાવનારું શુદ્ધમાં એ સમ્યગ્દર્શન છે. એની કોર પરિણમન કરવું એ દ્રવ્ય સમકિતમાં બધી તાકાત છે. સમજાણું કાંઈ? '**यह सम्यक्त्व धर्म ऐसा है,...**' ગૃહસ્થને. '**कि सब धर्मोंके अंगोको सफल करता है.**' સમ્યગ્જ્ઞાન, શાંતિ, સ્થિરતા વગેરે વગેરે ધર્મો એને લઈને સફળ છે. નહિતર શું છે?

आगे कहते हैं कि जो निरंतर सम्यक्त्वका पालन करते हैं उनको धन्य है :–

ગાથા-૮૯

ते धण्णा सुकयत्था ते सूरा ते वि पडिया मणुया।
सम्मत्तं सिद्धियरं सिविणे वि ण मइलियं जेहिं।।८९।।

ते धन्याः सुकृतार्थः ते शूराः तेऽपि पंडिता मनुजाः।
सम्यक्त्वं सिद्धिकरं स्वप्नेऽपि न मलिनितं यैः।।८९।।

નર ધન્ય તે, સુકૃતાર્થ તે, પંડિત અને શૂરવીર તે,
સ્વપ્નેય મલિન કર્યું ન જેણે સિદ્ધિકર સમ્યક્ત્વને. ૮૯.

अर्थ :– जिन पुरुषोंने मुक्तिको करनेवाले सम्यक्त्वको स्वप्न अवस्थामें भी मलिन नहीं किया, अतीचार नहीं लगाया उन पुरुषोंको धन्य है, वे ही मनुष्य हैं, वे ही भले कृतार्थ हैं, वे ही शूरवीर हैं, वे ही पंडित हैं।

भावार्थ :– लोकमें कुछ दानादिक करें उनको धन्य कहते हैं तथा विवाहादिक यज्ञादिक

करते हैं उनको कृतार्थ कहते हैं, युद्धमें पीछा न लौटे उसको शूरवीर कहते हैं, बहुत शास्त्र पढ़े उसको पंडित कहते हैं। ये सब कहनेके हैं; जो मोक्षके कारण सम्यक्त्वको मलिन नहीं करते हैं,निरतिचार पालते हैं उनको धन्य है, वे ही कृतार्थ हैं, वे ही शूरवीर हैं, वे ही पंडित हैं, वेही मनुष्य है, इसके बिना मनुष्य पशु समान है, इन प्रकार सम्यक्त्वका माहात्म्य कहा।।८९।।

ગાથા-૮૯ ઉપર પ્રવચન

‘**આગે કહતે હૈં કિ જો નિરંતર સમ્યક્ત્વકા પાલન કરતે હૈં ઉનકો ધન્ય હૈ :-**’ દેખો! આહાહા..!

ते धण्णा सुकयत्था ते सूरा ते वि पडिया मणुया।
सम्मत्तं सिद्धियरं सिविणे वि ण मइलियं जेहिं।।८९।।

સપનામાં પણ જો એ વાત નીકળતી હોય તો નકાર કરે કે નહિ. સપનામાં પણ ચર્ચા-વાર્તા નીકળતી હોય તો કહે આમ ન હોય. માર્ગ સ્વને આશ્રયે છે. સમકિત સિવાય કાંઈ ધર્મ-બર્મ છે નહિ. જુઓ! સપનામાં પણ કહે છે. સપનું આવે તો એવું આવે એને. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ભગવાનને ભૂલવાની વાત તો ન આવી?

ઉત્તર :- આવી ગઈ ને. તારી દૃષ્ટિ કર અંદરમાં ભગવાન ઉપરથી દૃષ્ટિ છોડી દે. ‘કપૂરચંદભાઈ’! વ્યવહાર આવશે ૯૦માં. વ્યવહારશ્રદ્ધા સમજાવવાનું ચિહ્ન બતાવશે. લક્ષ છોડ. પરનું લક્ષ છોડ્યા વિના સ્વનું લક્ષ થશે નહિ. આમ પણ જાય, આમ પણ જાય એમ એક મ્યાનમાં બે તલવાર સમાય? તલવાર સમજો છો? પર ઉપર પણ લક્ષ કરવું અને સ્વ ઉપર પણ લક્ષ કરવું એમ બે નહિ ચાલે. સ્વલક્ષમાં બધાને ભૂલી જા. અરે..! ભગવાન તો ઠીક પણ ભગવાને જણાવેલું જ્ઞાન જે જણાયું એને પણ ભૂલી જા.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ગૃહસ્થની વાત કરે છે અહીંયાં. ‘કપૂરચંદભાઈ’! પાઠમાં શ્રાવકનું નામ લીધું છે, દેખો! લોકોને સમ્યગ્દર્શન શું ચીજ છે માહાત્મ્ય શું? એ શું કેમ મહા અનંત પુરુષાર્થથી સ્વને આશ્રયે થાય... સ્વ પણ કેવો? ભગવાને કહ્યો એવો. એ આત્મા પણ.. કહ્યો એવો એટલે કે વસ્તુ એવું જ્ઞાન કરીને પછી એના તરફથી લક્ષ છોડીને કર ત્યારે કર્યું કહેવાય. શું કીધું?

મુમુક્ષુ :- આત્માની શ્રદ્ધા...?

ઉત્તર :- એ શ્રદ્ધા હોય કહેશે આગળ. પણ એ વ્યવહાર હોય એને ઓળખવાનું સાધન છે. એટલું. નિશ્ચય પ્રગટ્યું હોય એને આવા વ્યવહારની શ્રદ્ધા હોય છે. એમ. ૯૦માં આવશે. ‘**हिंसारहिए धम्मे अट्ठारहदोसवज्जिए देवे। णिग्गंथे पव्वयणे सद्दहणं होइ सम्मत्तं।**’ ગુરુ નિર્ગ્રંથ વીતરાગી અને પ્રવચન શાસ્ત્ર. ચારની શ્રદ્ધા એને વ્યવહારે અંદર હોય છે. વિકલ્પમાં એ

જાતની હોય છે. પણ ઓલો નિર્વિકલ્પ સમ્યગ્દર્શન કરે તો આ ભાવ એને વ્યવહાર કહેવામાં આવે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

ते धण्णा सुकयत्था ते सूरा ते वि पडिया मणुया।
सम्मत्तं सिद्धियरं सिविणे वि ण मइलियं जेहिं।।८९।।

સપનામાં પણ જેણે મેલું કર્યું નથી. સપનામાં આવે તોપણ સમ્યગ્દર્શન એ આત્માના અનુભવની પ્રતીત. એ સિવાય બીજી ચીજ હોઈ શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! મોટા દેવ ઉપરથી ડગાવવા ઉતરે તો એ ફરે નહિ. સપનામાં પણ કહે છે કે ફરે નહિ. સપનું આવે તો એ આવે. જુઓ! મેલું ન કરે સપનામાં પણ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- સપનામાં પણ મલિન ન થવા દે...

ઉત્તર :- સપનામાં એમ કે આ સમકિત આવું છે, વ્યવહારથી થાય એવું સપનામાં પણ ન થાય.

મુમુક્ષુ :- પર આશ્રયથી થાય.

ઉત્તર :- હા. પર આશ્રયથી સમકિત થાય અને આનાથી થાય એ વાત સપનામાં પણ એને ન આવે. સપનામાં પણ સમકિત મેલું કરે નહિ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- પહેલી સમજણ કરે કે આવી ચીજ છે. સમજ્યા વિના પ્રયત્ન ક્યાં કરશે? સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ગુરુ સમજાવે તો થાય.

ઉત્તર :- એ સમજે ત્યારે ગુરુ બીજાને કહેવાય. પહેલા ગુરુ પોતે આત્મા થાય ત્યારે સમજાવનારને ઉપચારે ગુરુ કહેવામાં આવે, એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- આમાં તો લખ્યું નથી.

ઉત્તર :- એમાં એ લખ્યું છે. એ જ આવશે. જુઓ! આ ગાથા પછી એ જ ગાથા આવશે. નિશ્ચય આવો થયો એને વ્યવહાર આવો હોય. સમજાણું? એના પછી ૯૦ ગાથામાં એ જ આવે છે. 'કુંદકુંદાચાર્ય'ની શૈલી ગજબ! કેવળજ્ઞાનીના કોયડા ઉકેલી નાખ્યા છે. કોયડા-કોયડા કહે છે ને. સમસ્યા.

'**અર્થ :- જિન પુરુષોનેં મુક્તિકો કરનેવાલે સમ્યક્ત્વકો સ્વપ્નાવસ્થામેં ભી મલિન નહીં કિયા, અતિચાર નહીં લગાયા ઉન પુરુષોંકો ધન્ય હૈ,...**' આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? જુઓને! આચાર્ય પણ કેટલા પ્રમોદથી વાત કરે છે! હેં! ભગવાન! તારા ઘરમાં તું ન પેઠો અને બીજી મલિનતાની વાતું તેં કરી એ વસ્તુ નહિ. સ્વદ્રવ્યને આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન થાય. સપનામાં પણ પરદ્રવ્યને આશ્રયે થાય એ વાત એને બેસે નહિ. એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- .. પરાણે નામ લખી નાખે તો?

ઉત્તર :- નામ લખે શું કરવા?

મુમુક્ષુ :- અમારે તો શ્રદ્ધામાં ફેર નથી. ..

ઉત્તર :- જાતા હશે ને. આ શેઠ પણ જાય છે. તમે પણ જાતા હશો ક્યાંક.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- પરાણે લખી નાખે. ઠીક છે. એ ત્યાં કાકા-કાકી છે ને શેઠિયા છે ગામના આમ ને આમ. નવરા માણસ, પૈસાવાળાને બધા બોલાવે મોઢા આગળ. કાંઈક વળી દેવું હોય. આશા હોય ને કાંઈક આપશે. એવાએ નાખીને આપ્યું હોય તો? એમને પણ એમ થયું છે. એનું નામ લખ્યું એક મોટા ઓલા બાવામાં. મોઢા આગળ બેસાડે જાવું પડે ન્યાં મુંડાવા. એમ ન હોય કહે છે. એના ગામમાં મોટા માણસ છે ને. ...કાંઈક બાવાનું હશે. આપણને કાંઈ ખબર નથી. પણ કો'ક કહે ચાલો, અહીંયાં દેરાવાસી સાધુ મહારાજ આવ્યા છે. કાંઈક હશે કોણ જાણે. નામ લખ્યું હોય તો શું કરે? નામ લખે. અમે ભાઈ ક્યાંય જાતા નથી અને અમે કોઈનું માનતા નથી એટલે જો અનાદર થાય તો તમને ઠીક નહિ લાગે. .. અમે આવીએ. પગે લાગીએ એવું અમારામાં નથી. ત્યાં શરમ સિફારિશ ન રાખે. એ વાતે. ભાઈ! 'શોભાલાલજી'! ભાઈને કહીએ છીએ. જ્યાં ત્યાં જાય છે ને? પહેલા ગયા હશે. હવે તો શું જાય.

મુમુક્ષુ :- પહેલા જઈને નામ છેકાવવું?

ઉત્તર :- આવે તો કોણ કહે છે પરાણે સિપાઈ લઈને બોલાવે છે તમને? સિપાઈ આવીને તેડી જાય છે તમને પકડીને? તમારું નામ લખ્યું આવો ત્યાં. અહીંયાં તો કહે છે કે હજી વ્યવહારના ઠેકાણા સરખા નથી અને નિશ્ચયના ઠેકાણા ક્યાંથી હોય? એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

'**સ્વપ્નાવસ્થામેં ભી મલિન નહીં કિયા, અતિચાર નહીં લગાયા...**' દેખો! કુદેવ-કુગુરુ-કુશાસ્ત્રને, કુગુરુ-કુશાસ્ત્રને પગે લાગવું, પ્રશંસા કરે બહુ સારું કર્યું. શું ધૂળ કરી સારી કાંઈ? બહુ ત્યાગ કર્યો હોય અને બહુ ઓલું કર્યું હોય ને મહિના-મહિનાના અપવાસ કુગુરુ અને કુશાસ્ત્રના માનનારાએ. એણે મહિના-મહિનાના અપવાસ કર્યા હોય. શું કહે છે શેઠ? તો ન પ્રશંસા કરે એમ કહે છે. મહિના-મહિના અપવાસ કરે છે ને?

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- શંકા-આશંકા...

'**ઉન પુરુષોંકો ધન્ય હૈ,...**' આચાર્ય કહે છે, જુઓ! એ 'કુંદકુંદાચાર્ય' મુનિ. છઠ્ઠા-સાતમા ગુણસ્થાનવાળા કહે છે, જેણે સપનામાં પણ સમકિતને મેલું ન કર્યું. ધન્ય છે, ભાઈ! આહા..! કહો, આચાર્ય પણ ધન્ય કહે છે! આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ પ્રમાણે કહે છે. આહાહા..!

'**एवं जिणेहि**' કહ્યું ને? જિને કહ્યું છે, બાપુ! વીતરાગ એમ કહે છે તે હું કહું છું. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? '**ઉન પુરુષોંકો ધન્ય હૈ, વેહી મનુષ્ય હૈં,...**' લ્યો ઠીક! '**मणुया।**' છે ને છેલ્લો શબ્દ? તે મનુષ્ય છે. બાકી પશુ છે. એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- હાલતા ચાલતા મડદાં કહ્યાં છે.

ઉત્તર :- મડદાં છે. આહાહા..! આગળ લેશે. પશુ છે એ.

'વિના મનુષ્ય પશુ સમાન હૈ,...' **'વે હી કૃતાર્થ હૈં,...'** કૃતાર્થ એટલે એણે કાર્ય કર્યા એમ કહે છે. કાર્ય કર્યા એણે. કૃતાર્થ-સુકૃત કર્યા એણે. બાકી સુકૃત બીજું છે નહિ. દયા, દાન, વ્રત અને વિકલ્પ એ સુકૃત નહિ. આહાહા..! ભગવાનઆત્માનું સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કર્યું. મેલું ન થવા દીધું. સપનામાં પણ અતિચાર નથી લાગ્યો. ધન્ય છે કહે છે. એ કૃતાર્થ છે. એણે કામ કર્યા. એણે કરવાનું હતું એ કર્યું. આ કરવાનું મનુષ્યપણામાં છે. સમજાણું કાંઈ?

'વે હી શૂરવીર હૈ,...' લ્યો! એ વીરા છે. વીર-વીર. આચાર્યને પણ કેટલી પ્રશંસા! કડક આચાર્ય 'કુંદકુંદાચાર્ય'. ન માને અભવિ છે. એવી વાત એની જ્યાં ત્યાં. ઘણે ઠેકાણે આવે છે. અભવિનું ટૂંકમાં. આ તો શૂરવીર છે. યુદ્ધમાં લડનારા એ પામર છે. ભગવાનઆત્મા સામે સ્વરૂપનું સમકિત પ્રગટ કર્યું અને વિભાવથી જેણે પુંઠ લીધી છે એ શૂરવીર છે. સમજાણું કાંઈ? **'વે હી પંડિત હૈ.'** લ્યો.

'ભાવાર્થ :- લોકમેં કુછ દાનાદિક કરેં ઉનકો ધન્ય કહતે હૈં...' દાન કરે કો'ક બે-પાંચ-દસ લાખ રૂપિયા ખર્ચે તો ઓહોહો..! ભાઈ! ધન્ય ભાઈ ધન્ય. **'દાનાદિક કરેં...'** મા-બાપનો કોઈ મોટો દાડો કરે. ઓહો..! ભાઈ! પૈસા આપ્યા, બાપને ઉજાળ્યા એમ કહે. બાપને ઝાડ ઉપર રાખ્યા હતા ને કેટલાક એમ કહે છે. મરી જાય ને. દાડો ન કર્યો હોય. દાડો કરે ને? કારજ. દાડો સમજો છો? પછી ભોજન કરાવે ને? પ્રીતિભોજ. અહીં કહે છે કે એવા જે પાછળ ભોજન કરે કે કરાવે એના અહીં વખાણ કર્યા નથી. એવા તો બધા ઘણા હોય કહે છે. એ કાંઈ વસ્તુ નથી. એમ કહે છે અહીં કહે છે ને. **'દાનાદિક કરેં ઉનકો ધન્ય કહતે હૈં...'** દુનિયા ધન્ય કહે એમ. દુનિયા ધન્ય કહે. **'તથા વિવાહાદિક યજ્ઞાદિક કરતે હૈં...'** જુઓ! વિવાહ આદિ આવ્યું જુઓને! વિવાહ આદિમાં યજ્ઞ કરે, પૈસા ખર્ચે, દાનાદિ આપે, પાઘડી આપે, કુટુંબમાં-નાતમાં .. આપે. લોકો કહે ઓહોહો..! ભાઈ! ભગવાને પૈસા આપ્યા તો ખર્ચ્યાને. બે-પાંચ લાખ લગનમાં ખર્ચી નાખે. **'ઉનકો કૃતાર્થ કહતે હૈં,...'** દુનિયા એને કૃતાર્થ કહે. કર્યા કાર્ય, બાપા!

'યુદ્ધમેં પીછે ન લૌટે ઉસકો શૂરવીર કહતે હૈં,...' દેખો! અજ્ઞાની તો આવું બધું કહે છે જગતમાં કહે છે. **'બહુત શાસ્ત્ર પઢે ઉસકો પંડિત કહતે હૈં.'** ઘણા શાસ્ત્ર ભણ્યો હોય એને અજ્ઞાની પંડિત કહે. અજ્ઞાનીને ક્યાં ખબર શું ચીજ છે. **'યે સબ કહનેકે હૈં; જો મોક્ષકે કારણ સમ્યક્ત્વકો મલિન નહીં કરતે હૈં, નિરતિચાર પાલતે હૈં ઉનકો ધન્ય હૈ,...'** લ્યો. આહાહા..! ભારે ગાથા લીધી. સમજાણું કાંઈ? **'યે સબ કહનેકે હૈં;...'** સબ એટલે બધા. ઉપર કહ્યા એ. કહેવામાત્ર છે. એ કોઈ શુરવીર પણ નથી અને કાંઈ કાર્ય કર્યા નથી. કાંઈ પંડિત નથી શાસ્ત્ર ભણ્યો એ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- પંડિતોને...

ઉત્તર :- પંડિત કોને કહેવા એ તો કહે છે. જેણે સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કર્યું એ પંડિત છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ભણતરની ડિગ્રી કામ ન આવે.

ઉત્તર :- ભણતર-બણતર ત્યાં શું કામ આવે?

'મોક્ષકે કારણ સમ્યક્ત્વકો મલિન નહીં કરતે હૈં, નિરતિચાર પાલતે હૈં ઉનકો ધન્ય હૈ, વે હી કૃતાર્થ હૈં,...' દેખો! કાર્ય કર્યા એણે. આહાહા..! જેને સમ્યક્ થયું એ કાર્ય કર્યું એણે. ખલાસ. એ તો મુક્તિ પામવાનો, પામવાનો ને પામવાનો. આહાહા..! ચાહે તો પશુનો દેહ હોય, સ્ત્રીનો દેહ હોય. એ દેહ ગમે તે હોય પણ સમ્યગ્દર્શન જેણે પ્રગટ કર્યું અને નિરતિચાર કર્યું એ ધન્ય છે કહે છે. એ મંડુક-દેડકાને ધન્ય છે એમ કહે છે. ચંડાળને ધન્ય છે. આહાહા..! વિવાહ આદિમાં મોટા કામ કરે ને? વિવાહ-બિવાહમાં. એય મોટા ખર્ચા લાખ બે લાખના. પહેરામણી આપે. ઓલો એને આપે, ઓલો ઓલાને આપે. કન્યાવાળા વરવાળાને આપે અને વરવાળો એને આપે. ઓહોહો..! શું પણ લગન કર્યા ને પણ.

મુમુક્ષુ :- આવા લગન ગામમાં કોઈ દિ' થયા નહોતા.

ઉત્તર :- હા. એમ પણ કહે. આવું કોઈ દિ' અમે ગામમાં જોયું નથી આવા લગન. લોકોએ ભાઈ માંડવા... ઓહોહો..! દારૂખાના ફોડ્યા છે એમાં. દારૂખાના સમજો છો કે નહિ?

મુમુક્ષુ :- આતશબાજી.

ઉત્તર : આતશબાજી.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હા, એ તો હવે થયું. પહેલા દારૂખાનું હતું. અમે તો આ બધું જોયું છે એની વાત છે. તમારે છે ને ત્યાં એક 'પાલેજ'થી ચમારડી ત્યાં લગન થયા હતા વોરાના. નહિ દુકાનની જોડે? અભુ-અભુ. અભુ નહિ? અભુનો છોકરો છે ને અત્યારે એ અભુ. ઘણા વખતની વાત છે. (સંવત) ૧૯૬૬-૬૭. એના લગન હતા ત્યાં. ત્યાં ગયા હતા તો અમારું જમવાનું જુદું. બ્રાહ્મણ. પણ દારૂખાનું. એટલું નાનું ગામ ચમારડી. અત્યારે બીજું નામ છે. નગીનપુર નામ પાડ્યું. દારૂખાનું તે ઓહોહો..! વોરા હતા, હોં! લોટિયા નહિ. ... ઓહોહો..! શું ભાઈ! પાછા .. બોલાવેલા. ઓલા કરે. .. વાત છે. હું અને કુંવરજીભાઈ બે ગયા હતા. બે જણા ગયા હતા. ધૂળનાય નથી બધા, હોળી છે. આહાહા..!

અહીં તો કહે છે કે જેણે ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ, એની અભેદ દૃષ્ટિ પ્રગટ કરી અને સપનામાં પણ જેને દોષ લાગ્યો નથી એને અમે ધન્ય કહીએ છીએ, કૃતાર્થ કહીએ છીએ, શૂરવીર કહીએ છીએ. એ પંડિત અને એ મનુષ્ય છે. એને મનુષ્ય કહીએ. નહિતર મનુષ્ય પણ નહિ એમ કહે છે. આહાહા..! મનુષ્યા સ્વરૂપે મૃગા ચરંતિ નથી આવતું? **'ઇસકે બિના મનુષ્ય પશુ સમાન હૈ, ઇન પ્રકાર સમ્યક્ત્વકા માહાત્મ્ય કહા.'** વિશેષ કહેશે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

आगे शिष्य पूछता है कि सम्यक्त्व कैसा है? उसका समाधान करनेके लिए इस सम्यक्त्वके बाह्य चिह्न बताते हैं :–

ગાથા-૯૦

हिंसारहिए धम्मे अट्ठारहदोसवज्जिए देवे।
णिग्गंथे पव्वयणे सद्दहणं होइ सम्मत्तं।।९०।।

हिंसारहिते धर्मे अष्टादशदोषवर्जिते देवे।
निर्ग्रंथे प्रवचने श्रद्धानं भवति सम्यक्त्वम्।।९०।।

હિંસા સુવિરહિત ધર્મ, દોષ અઢાર વર્જિત દેવનું,
નિર્ગ્રંથ પ્રવચન કેરું જે શ્રદ્ધાન તે સમકિત કહ્યું. ૯૦.

अर्थ :– हिंसारहित धर्म, अठारह दोषरहित देव, निर्ग्रंथ प्रवचन अर्थात् मोक्षका मार्ग तथा गुरु इनमें श्रद्धान होने पर सम्यक्त्व होता है।

भावार्थ :– लौकिकजन तथा अन्यमत वाले जीवोंकी हिंसासे धर्म मानते हैं और जिनमतमें अहिंसा धर्म कहा है, उसीका श्रद्धान करे अन्यका श्रद्धान न करे वह सम्यग्दृष्टि है। लौकिक अन्यमत वाले मानते हैं वे सब देव क्षुधादि तथा रागद्वेषादि दोषोंसे संयुक्त हैं, इसलिये वीतराग सर्वज्ञ अरहंतदेव सब दोषोंसे रहित हैं उनको देव मानते, श्रद्धान करे वही सम्यग्दृष्टि है।

यहाँ अठारह दोष कहे वे प्रधानताकी अपेक्षा कहे हैं इनको उपलक्षणरूप जानना, इनके समान अन्य भी जान लेना। निर्ग्रंथ प्रवचन अर्थात् मोक्षमार्ग वही मोक्षमार्ग है, अन्यलिंगसे अन्यमत वाले श्वेताम्बरादिक जैनाभास मोक्ष मानते हैं वह मोक्षमार्ग नहीं है। ऐसा श्रद्धान करे वह सम्यग्दृष्टि है, ऐसा जानना।।९०।।

પ્રવચન નં. ૯૬, ગાથા-૯૦ થી ૯૨, ગુરુવાર, ભાદરવા વદ ૧૦, તા.૨૪-૯-૭૦

અહીંયાં 'અષ્ટપાહુડ'ની મોક્ષપાહુડની ગાથા-૮૯ ચાલી. સમકિતનું માહાત્મ્ય કહ્યું. આ જગતમાં ગૃહસ્થાશ્રમમાં શ્રાવકને પણ પ્રથમ સમ્યગ્દર્શન ગ્રહણ કરવું જોઈએ. કેમકે સમ્યગ્દર્શન વિના કોઈ ધર્મ સાચો હોઈ શકે નહિ. સમ્યગ્દર્શનવંતને અહીંયાં ધન્ય કહેવામાં આવ્યા છે. કૃતાર્થ, શૂરવીર અને પંડિત એ મનુષ્ય છે. એ વિના પશુ કહેવામાં આવ્યા છે. આત્મા પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ.. (અનંતકાળમાં) પ્રાપ્ત ન થયું હોય તો એ સમકિત પ્રાપ્ત નથી થયું. બાકી તો એણે અનંતવાર વ્રત, તપ, નિયમ એવી આચરણની ક્રિયાઓ પણ અનંતવાર કરી. દીક્ષા પણ અનંતવાર લીધી. જૈન સાધુ દિગંબર મુનિ પણ અનંતવાર થયો. પણ એ સમ્યગ્દર્શન વિના કાંઈ લેખે લાગ્યું નહિ.

મુમુક્ષુ :- મુનિ કહો અને લેખે ન લાગ્યું?

ઉત્તર :- મુનિ હતો જ ક્યાં? સમ્યગ્દર્શન નહિ ત્યાં મુનિ કેવો? પંચમહાવ્રત...

મુમુક્ષુ :- ...મોક્ષની પકડી

ઉત્તર :- બંધની પકડી. રાગને પોતાનો ધર્મ માનતો હતો. ક્રિયા જે પંચમહાવ્રત છે એ રાગ છે. એ રાગને ધર્મ માનતો હતો, એને ધર્મનું સાધન માનતો હતા.

મુમુક્ષુ :- હજીપ ણ બહુ ડીમાંડ છે.

ઉત્તર :- એ બધા મિથ્યાદષ્ટિ છે.

મુમુક્ષુ :- બધા?

ઉત્તર :- બધામાં જે છે એ છે.

આત્મા તો સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ શુદ્ધ આનંદ અને જ્ઞાનમાત્ર સ્વભાવવાળો આત્મા છે. એને કોઈપણ વિકલ્પથી લાભ થાય એમ માનવું એ આત્માનું ખૂન મિથ્યાત્વભાવ છે. સમજાણું કાંઈ? તેથી સમકિતનું માહાત્મ્ય વર્ણવ્યું છે ને, જુઓને! શ્રાવકે પહેલામાં પહેલું સમ્યગ્દર્શન દઢ નિશ્ચય કરવો, આત્માનો અનુભવ કરીને. સમજાણું કાંઈ? પહેલી વાત ઘણી આવી ગઈ. ૮૯ સુધી.

જે કોઈ અત્યાર સુધી મુક્તિને પામ્યા, આત્માના પરમપદ પરમાત્મપદને પામ્યા કે પામશે એ બધા સમકિતના માહાત્મ્યથી થશે. કેમકે આત્મા પૂર્ણાનંદ શુદ્ધ ચૈતન્ય આત્મા એનો અનુભવ અને એનું સમ્યગ્દર્શન એનું જ અહીં માહાત્મ્ય છે. ધર્મમાં એનું માહાત્મ્ય છે. એ વિના કોઈ ક્રિયાકાંડનું કાંઈ માહાત્મ્ય છે નહિ. પુણ્ય બાંધે મિથ્યાદષ્ટિસહિત. એમાં શું? ભેદ ધાર્યો. શરીર બદલે, મનુષ્યને બદલે સ્વર્ગનું મળે. દૃષ્ટિ તો મિથ્યાત્વ છે. એમાં કાંઈ આત્માને કિંચિત્ લાભ નથી. એ જ માટે આ કહ્યું, જોયું!

સપનામાં પણ જેણે સમ્યગ્દર્શનને મેલું કર્યું નથી, અતિચાર લગાવ્યો નથી. જુઓ! ક્યાં સુધી વાત આવી! શુદ્ધ ચૈતન્ય અખંડ આનંદકંદ પૂર્ણ, એના અનુભવમાં, પ્રતીતમાં ક્યાંય દોષ લગાડ્યો નથી. એવા આત્માને અહીંયાં ધન્ય, પંડિત અને કૃતાર્થ-એણે કાર્ય કર્યા બધા એમ કહ્યું. એક સમકિત કર્યું ત્યાં કૃતાર્થ થઈ ગયો એમ કહે છે. કૃતાર્થ કીધું ને? પાઠ છે કે નહિ? કૃતાર્થ છે એ. લ્યો! સમજાણું કાંઈ? સુકૃતાર્થ પાછું એમ. એકલું કૃતાર્થ નહિ. સુકાર્ય કર્યા એણે. જે કરવાના હતા એ કર્યા એમ કહે છે. જોયું! એક કોર સિદ્ધ કૃતાર્થ કહેવાય, એક કોર સમ્યગ્દૃષ્ટિ સુકૃતાર્થ છે. આહાહા..!

ભગવાન પૂર્ણ.. પૂર્ણ... પૂર્ણ... પરમાત્મસ્વરૂપ, જેની એક સમયની પર્યાયના ભરોસે ચૈતન્યના અંતર અનુભવમાં પ્રતીતમાં આવ્યો, કહે છે કે એણે બધું કર્યું. જે કરવાનું હતું મોક્ષને માટે તે એણે કર્યું. કારણ કે એ શ્રદ્ધામાં ચારિત્ર આવું હોય, રમણતા આવી હોય એ પણ ભેગું આવી ગયું છે. માટે એ વિના મનુષ્ય પશુ સમાન છે. એવું સમકિતનું માહાત્મ્ય કહ્યું. ૮૯. સમજાણું? હવે એના બાહ્ય ચિહ્નો વર્ણવે છે થોડા. બાહ્ય ચિહ્ન, હોં!

'આગે શિષ્ય પૂછતા હૈ કિ સમ્યક્ત્વ કૈસા હૈ? ઉસકા સમાધાન કરનેકે લિયે ઈસ સમ્યક્ત્વકે બાહ્ય ચિહ્ન બતાતે હૈં :-'

हिंसारहिए धम्मे अट्ठारहदोसवज्जिए देवे।
णिग्गंथे पव्वयणे सद्दहणं होइ सम्मत्तं।।९०।।

વ્યવહાર સમકિતની વાત કરી છે.

'**અર્થ :- હિંસારહિત ધર્મ,...**' જેમાં કોઈ પંચેન્દ્રિય આદિ હિંસા થાય, યજ્ઞમાં હિંસા થાય અને ધર્મ માને એ ધર્મ નહિ. '**અઠારહ દોષરહિત દેવ,...**' દેવ કેવા હોય? કે જેને ક્ષુધા નહિ, તૃષા નહિ, રોગ નહિ, જન્મ નહિ, મરણ નહિ, જરા નહિ. એવા પરમાત્મદેવને દેવ કહેવામાં આવે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? એને એ શ્રદ્ધે. ક્યાંય પણ હિંસા હોય એમાં ધર્મ માને નહિ. ત્યારે કહે આ મંદિર આદિમાં એકેન્દ્રિયની હિંસા થાય છે ને? એ તો ધર્માનુરાગના ભાવમાં સાક્ષાત્ ભગવાનની હાજરી ન હોય તેથી પરમાત્માનું મંદિર અને પ્રતિમાને બનાવીને ભક્તિ કરે છે એમાં શુભભાવની પ્રધાનતા છે. થોડી હિંસા એકેન્દ્રિયની છે. અલ્પ પાપ અને ઘણું પુણ્ય છે ત્યાં. સમજાણું કાંઈ? અહીં પંચેન્દ્રિયની હિંસાને ધર્મ માને એની મુખ્યતા અહીંયાં છે. સમજાણું કાંઈ? એ ખુલાસો પહેલો આવી ગયો છે. બોધપાહુડમાં પાછળ. છકાયની હિંસા થાય ને. પાઠ તો એવો છે કે છકાયની હિંસારહિત ધર્મ છે. છકાયના હિત કરવાવાળું મંદિર, છકાય ધર્મ ભગવાનનો છે. એમ કહ્યું છે ને. આવ્યું છે ને પહેલું. બોધપાહુડમાં. ૧૫૫ પાને છે, જુઓ! ૧૫૫ છે. પહેલા પેરેગ્રાફની નીચેની લીટી. ૧૫૫ પાનું. ગાથા નહિ, પાનું. ૧૫૩. પાનું. ૬૦મી ગાથાનો અર્થ છે અંદર. અર્થ-અર્થ.

'**પરંતુ પ્રશ્ન - ગૃહસ્થ જિનમંદિર બનાવે, વસ્તિકા, પ્રતિમા બનાવે ઔર પ્રતિષ્ઠા પૂજા કરે ઉસમેં તો છહકાયકે જીવોંકી વિરાધના હોતી હૈ, યહ ઉપદેશ ઔર પ્રવૃત્તિ કી બાહુલ્યતા કૈસે હૈ?**' છે? આવ્યું? પેરેગ્રાફ છે. '**ઈસકા સમાધાન (ઈસપ્રકાર હૈ કિ) - ગૃહસ્થ અરહંત, સિદ્ધ, મુનિયોંકા ઉપાસક હૈ; યે જહાં સાક્ષાત્ હોં વહાં તો ઉનકી વંદના, પૂજન કરતા હી હૈ. જહાં યે સાક્ષાત્ ન હોં વહાં પરોક્ષ સંકલ્પ કર વંદના-પૂજન કરતા હૈ...**' '**ઈસકા સમાધાન...**' છે ને? '**ગૃહસ્થ અરહંત, સિદ્ધ, મુનિયોંકા ઉપાસક હૈ; યે જહાં સાક્ષાત્ હો વહાં તો ઉનકી વંદના, પૂજન કરતા હી હૈ.**'

'**પરંતુ પ્રશ્ન :- ગૃહસ્થ જિનમંદિર બનાવે,...**' ત્યાંથી લેવું. ત્રણ લીટી છે ઉપર ત્રણ પંક્તિ. '**વસ્તિકા પ્રતિમા બનાવે ઔર પ્રતિષ્ઠા પૂજા કરે ઉસમેં તો છહકાયકે જીવોંકી વિરાધના હોતી હૈ, યહ ઉપદેશ ઔર પ્રવૃત્તિકી બાહુલ્યતા કૈસે હૈ?**' પ્રવૃત્તિનો ઉપદેશ બે કેમ ચાલ્યો ત્યારે? એમ કહે છે. '**ઈસકા સમાધાન (ઈસપ્રકાર હૈ કિ)-ગૃહસ્થ અરહંત, સિદ્ધ, મુનિયોંકા ઉપાસક હૈ; યે જહાં સાક્ષાત્ હો વહાં તો ઉનકી વંદના, પૂજન કરતા હી હૈ. જહાં યે સાક્ષાત્ ન હોં વહાં પરોક્ષ સંકલ્પ કર વંદના-પૂજન કરતા હૈ તથા ઉનકે રહનેકા ક્ષેત્ર તથા યે મુક્ત હુએ ક્ષેત્રમેં તથા અકૃત્રિમ ચૈતન્યાલયમેં ઉનકા સંકલ્પ કર વંદના વ પૂજન કરતા હૈ. ઈસમેં અનુરાગવિશેષ સૂચિત હોતા હૈ;...**' અનુરાગ વિશેષ છે. છકાયની હિંસા થાય છે પણ ત્યાં શુભભાવની વિશેષતા છે.

'**ફિર ઉનકી મુદ્રા, પ્રતિમા તદાકાર બનાવે ઔર ઉનકે મંદિર બનાકર પ્રતિષ્ઠા કર**

સ્થાપિત કરે તથા નિત્ય પૂજન કરે ઈસમેં અત્યંત અનુરાગ સૂચિત હોતા હૈ, ઉસ અનુરાગસે વિશિષ્ટ પુણ્યબંધ હોતા હૈ ઔર ઉસ મંદિરમેં છહકાયકે જીવોંકે હિતકી રક્ષાકા ઉપદેશ હોતા હૈ....' છકાયાના જીવનો ઉપદેશ છે ને? માટે એને છહકાયની હિંસાથી રહિત ધર્મ કહેવામાં આવ્યો છે. વિશેષ આખું મોટું છે. '**નિરંતર સુનનેવાલે ઔર ધારણ કરનેવાલેકે અહિંસા ધર્મકી શ્રદ્ધા દૃઢ હોતી હૈ, તથા ઉનકી તદાકાર પ્રતિમા દેખનેવાલેકે શાંત ભાવ હોતે હૈં, ધ્યાનકી મુદ્રાકા સ્વરૂપ જાના જાતા હૈ ઔર વીતરાગધર્મસે અનુરાગ વિશેષ હોનેસે પુણ્યબંધ હોતા હૈ, ઈસલિયે ઈનકો ભી છહકાયકે જીવોંકા હિત કરનેવાલે ઉપચારસે કહતે હૈં.**' લ્યો! '**જિનમંદિર વસ્તિકા પ્રતિમા બનાનેમેં તથા પૂજા-પ્રતિષ્ઠા કરનેમેં આરંભ હોતા હૈ, ઉસમેં કુછ હિંસા ભી હોતી હૈ. ઐસા આરંભ તો ગૃહસ્થકા કાર્ય હૈ, ઈસમેં ગૃહસ્થકો અલ્પ પાપ કહા, પુણ્ય બહુત કહા હૈ;...**' આ અપેક્ષાથી. એકેન્દ્રિયની અપેક્ષાએ.

મુમુક્ષુ :- યત્નાચાર.

ઉત્તર :- યત્નાચાર. થોડી હિંસા થાય છે પણ અનુરાગ છે. ધર્મનો અનુરાગ વિશેષ છે.

મુમુક્ષુ :- એનું સમર્થન મહારાજ સમંતભદ્રાચાર્યએ કર્યું છે.

ઉત્તર :- એ તો કહ્યું છે પણ અહીં તો અલ્પ...

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ ખુલાસો લખ્યો છે. અલ્પ પાપ (છે), પુણ્ય ઘણાં. ધર્મ નહિ. પણ એ હોય છે. એ અહીં વાત નથી. ત્યાં એકેન્દ્રિયની હિંસા થઈ માટે એમાં પુણ્ય નથી. યત્નાચાર. આપણે ચાલતી ૯૦ ગાથા. ચાલતી ગાથા.

'**અર્થ :- હિંસારહિત ધર્મ, અઠારહ દોષરહિત દેવ, નિર્ગ્રંથ પ્રવચન અર્થાત્ મોક્ષકા માર્ગ...**' દેખો! મોક્ષનો માર્ગ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર અને મોક્ષના માર્ગના ધરનાર ગુરુ. '**ઈનમેં શ્રદ્ધાન હોને પર સમ્યક્ત્વ હોતા હૈ.**' સમજાણું કાંઈ?

'**ભાવાર્થ :- લૌકિકજન તથા અન્યમત વાલે જીવોંકી હિંસાસે ધર્મ માનતે હૈં...**' પશુ આદિ મારીને હિંસામાં (ધર્મ માને). '**જિનમતમેં અહિંસા ધર્મ કહા હૈ, ઉસીકા શ્રદ્ધાન કરે અન્યકા શ્રદ્ધાન ન કરે વહ સમ્યગ્દષ્ટિ હૈ.**' વ્યવહારથી વાત છે ને. અંદરમાં તો હિંસા રાગનો એક કણ હોય તોપણ એ હિંસા છે. રાગથી રહિત આત્માનો સ્વભાવ તે અહિંસા છે. સમજાણું કાંઈ? '**લૌકિક અન્યમત વાલે માનતે હૈં વે સબ દેવ ક્ષુધાદિ તથા રાગદ્વેષાદિ દોષોંસે સંયુક્ત હૈં,...**' આ દેવની વાત કરે છે. અન્યમતિ આદિ દેવને માને છે. દેવને ક્ષુધા, તૃષા, રોગ, '**રાગદ્વેષાદિ દોષોંસે સંયુક્ત હૈ, ઈસલિયે વીતરાગ સર્વજ્ઞ અરંહતદેવ સબ દોષોંસે રહિત હૈં ઉનકો દેવ માને,...**' સમજાણું કાંઈ? હજી આ વ્યવહારશુદ્ધિની વાત છે.

નયહાં અઠારહ દોષ કહે વે પ્રધાનતાકી અપેક્ષા કહે હૈં ઈનકો ઉપલક્ષણરૂપ જાનના, ઈનકે સમાન અન્ય ભી જાન લેના. નિર્ગ્રંથ પ્રવચન અર્થાત્ મોક્ષમાર્ગ...' આત્માનો નિશ્ચય સ્વભાવ શુદ્ધ આનંદઘન પરમાત્મા, એનું સમ્યગ્દર્શન, એનું જ્ઞાન અને એનું ચારિત્ર એ નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ, એની એને શ્રદ્ધા હોય છે. આ માર્ગ છે એવી એને શ્રદ્ધા હોય છે. નિશ્ચય

આવો માર્ગ એનું નામ એને શ્રદ્ધા હોય છે. અથવા એવા માર્ગના સાધનારા એવા ગુરુની એને શ્રદ્ધા હોય છે. '**पव्वयणे णिग्गंथे** ' બે શબ્દ લીધા છે ને?

'**निर्ग्रंथ प्रवचन अर्थात् मोक्षमार्ग वही मोक्षमार्ग है,...**' એવી અંદર શ્રદ્ધા. જુઓ! એ અંદરનું નાખ્યું થોડું. સમજાણું કાંઈ? આત્મા પવિત્ર પૂર્ણાનંદ પ્રભુ, વસ્તુ અને વસ્તુનો સ્વભાવ એવા પરિપૂર્ણ શુદ્ધ ચૈતન્ય એની શ્રદ્ધા, એનું જ્ઞાન અને એની રમણતા એ જ આત્માને દુઃખથી મુક્ત થવાનો સાચો મોક્ષમાર્ગ છે. એની શ્રદ્ધા હોય એને. માર્ગ આ છે. અને એવા માર્ગના સાધનારા સંતોની શ્રદ્ધા હોય છે. જુઓ! દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર ત્રણેય આવી ગયા. સમજાણું કાંઈ?

'**अन्यमत वाले श्वेतांबरादिक जैनाभास मोक्ष मानते हैं...**' અન્ય લિંગ. બાવાનો ભેખ હોય, ફકીરનો ભેખ હોય, આ વસ્ત્રસહિત હોય અને મુક્તિ માને એ માર્ગ મિથ્યામાર્ગ છે. છે? એમાં લખ્યું છે. ઘરનું નથી. '**अन्यमतवाले...**' વસ્ત્રસહિત મુનિ માને, વસ્ત્રસહિત કેવળજ્ઞાન હોય એમ માને એ '**अन्यमत वाले श्वेतांबरादिक...**' શ્વેતાંબર આદિક જે છે કે સ્થાનકવાસી આદિ એ બધા મિથ્યાદૃષ્ટિ અન્યલિંગમાં બીજામાં મુક્તિનો માર્ગ માને છે એ બધા મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. એની એને શ્રદ્ધા હોતી નથી. સમકિતી એ શ્રદ્ધા છોડી દે છે. સમજાણું કાંઈ? 'ભગવાનજીભાઈ'! ભારે! માર્ગ તો આવો છે. ત્યાં ક્યાં કોઈની સિફારીશ લાગુ પડતી હોય એવું નથી. આનંદ સ્વરૂપપ્રભુ, એની મુક્તિનો માર્ગ, બાહ્યથી પણ એને નગ્નદશા હોય છે. બીજું લિંગ એને હોતું નથી. અંતરમાં તો વીતરાગીદશા હોય છે. રાગરહિત આત્માનું ભાન, શ્રદ્ધા અને રમણતા. બાહ્યમાં એવી નિષ્પરિગ્રહી દશા. એવી દશાવંતને મોક્ષમાર્ગ કહેવાય છે. એ સિવાય બીજી રીતે મોક્ષમાર્ગ.. એય..! 'રતિભાઈ' આ બાયડ્યુંને બેસે નહિ ઘરે, હોં! એ વાત બેસે નહિ. ઘણા ઘૂંટ્યા હોય એણે. ધણીનું ચાલે નહિ. રોકડા સ્વતંત્ર છે જીવ.

મુમુક્ષુ :- ભાવની પ્રધાનતા..

ઉત્તર :- હા, તો ભાવની પ્રધાનતામાં આ ભાવ ન આવ્યો? ઠીક છે ઘરે બેઠા બેઠા કરતા હશે આ. શ્વેતાંબર છે ને એ? ભાવની પ્રધાનતામાં વસ્ત્રસહિત લિંગ તે ભાવ મિથ્યાત્વભાવ છે. એને મોક્ષમાર્ગ (હોતો નથી). મિથ્યાત્વ (છે). આ ભાવની જ પ્રધાનતાની વાત ચાલે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? ભાઈ! આપણને બેસે છે. પણ બાયડી ન માને તો શું કરવું? ભાવની પ્રધાનતા છે એમ કરીને સમાધાન કરવું એમ હશે?

મુમુક્ષુ :- દયાનો ભાવ...

ઉત્તર :- સમ્યગ્દર્શન હો. લડાઈ કરે છે ને. લડાઈ કરતા હોય અને સમકિત હોય.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- સંકલ્પી હિંસા છે. એ તો મારી નાખવા એવું છે જ નહિ. પણ લડાઈ કરે, લાખો માણસને મારે છે છતાં હિંસા નથી. વિરોધીની હિંસા થાય છે. હિંસા થાય છે પણ એમાં સમકિતને બાધ નથી.

મુમુક્ષુ :- સંકલ્પી...

ઉત્તર :- એ સંકલ્પમાં આ માર્ગને લાયક છે એવી માન્યતા નથી. પણ વિરોધીની હિંસાનો ભાવ...

મુમુક્ષુ :- ...સમ્યગ્દર્શન થાય છે?

ઉત્તર :- થાય. દયા કોને કહેવી? પોતાની દયા છે. પરની તો છકાયની પ્રાણી કીધું ને? પંચેન્દ્રિય વધ કરે છે સમકિતી ક્ષાયિક સમકિતી છે. ચક્રવર્તી સમકિતી છે અને છ ખંડ સાધે છે તો ઘણી હિંસા થાય છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- સિદ્ધાંત બીજો હોય?

મુમુક્ષુ :- સાધારણ પ્રાણીની વાત.

ઉત્તર :- ના ના ના. સાધારણ કોઈ સમકિતી હો, ક્ષાયિક સમકિતી, પશુ. પશુ પણ ક્ષાયિકસમકિત હોય છે કે નહિ? અહીં ક્ષાયિક સમકિત થયો હોય અને પહેલું આયુષ્ય બંધાઈ ગયું હોય. જુગલિયામાં જાય છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ કરે છે પણ છતાં કરોડો લશ્કર છે. પણ એ હિંસાના પરિણામમાં રુચિ નથી. એ વાત આકરી વાત છે. રુચિ નથી. એ પરિણામ કરવાની રુચિ નથી. પરિણામ થાય છે. પરિણામ હિંસા આદિના ન હોય તો તો ચારિત્ર હોય.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ બીજી વાત છે. એ તો અનંતાનુબંધીનો કષાય. એ બીજી વાત. એક જીવને મારે તોપણ અનંતાનુબંધી કષાય થાય છે. એની સાથે સંબંધ નથી.

મુમુક્ષુ :- .. એકેન્દ્રિયની દયા પાળે અને અનંતાનુબંધી?

ઉત્તર :- ચોખ્ખી એકેન્દ્રિયની દયા પાળે અને અનંતાનુબંધીનો કષાય હોય.

મુમુક્ષુ :- અઠ્યાવીસ મૂળગુણ પાળે તોપણ?

ઉત્તર :- અઠ્યાવીસ મૂળગુણ પાળે અને અનંતાનુબંધીનો કષાય હોય. એની સાથે સંબંધ શું છે? વસ્તુની દૃષ્ટિ અને આસક્તિ બે પાપ જુદા છે. બે પાપ એક નથી. ક્ષાયિક સમકિતીને આસક્તિનું પાપ, વિષયનું, ભોગનું, લડાઈનું, વાસનાનો ભાવ હોય છે પણ એની રુચિ નથી. સમ્યગ્દૃષ્ટિની અહીં વાત ચાલે છે ને. ચાહે તો રંક પ્રાણી હો સમકિતી. પણ એને રાગમાં રુચિ નથી. રાગ હોય છે. રાગ ન હોય તો સમકિત છે એમ છે નહિ. વાત આખી મોટો ફેર છે. સમ્યગ્દર્શન અને બહારની દયાના ભાવરહિત આત્મા હોય છે. છતાં સમકિત છે. અંતરની દયારહિત ન હોય. મારો સ્વભાવ રાગરહિત છે એવી જ દૃષ્ટિ છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ સંકલ્પી હિંસાનો ત્યાગ કીધો ને? આ મારવાલાયક છે એમ નહિ. શ્રદ્ધામાં આવી ગયું ને એ? કે મારવાલાયક છે એવી પ્રતીતિ તો એને છે જ નહિ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હા હો. સિંહને સમકિત છે. પણ એ સમકિતમાં પછી હરણનો શિકાર નથી

હોતો. સમકિતમાં આવી હિંસા નથી હોતી. આવી નથી હોતી. લડાઈની હિંસા હોય છે. માંસ ખાવું એ ભાવ નથી હોતો.

મુમુક્ષુ :- ત્યાગ નથી.

ઉત્તર :- એ ત્યાગ.. આસક્તિ છે ને ત્યાં. માંસ ખાવું છે, મદ્ય પીવું છે એ ભાવ તો બિલકુલ હોતો જ નથી. છતાં લડાઈના લાખો મનુષ્યના સંહાર હોય. ચક્રવર્તી હોય. રાજકુમાર છે, સમકિતી છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ આખી બીજી ચીજ છે. સાધારણને માટે. અહીં તો સમ્યગ્દૃષ્ટિની વાત ચાલે છે ને. સાધારણ પ્રાણી તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે એની શું વાત કરવી? સમજાણું કાંઈ? મિથ્યાદૃષ્ટિને દયાનો ભાવ હોય તો એ કાંઈ દયાનો ભાવ નથી. દયાનો ભાવ તો રાગ છે અને રાગને તે ધર્મ માને છે. દયા પાળે એમ માને છે એ તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. ઝીણી વાતું, ભાઈ! મૂળ માર્ગ એવો છે અંદર. લોકોને બાહ્યના આચરણથી કાંઈક અંદરમાં પરિણમન શુદ્ધ હોય ધર્મનું એમ થાય છે. એમ છે જ નહિ. આહાહા..! બહારનું આચરણ છે, રાગ છે એ તો શુભ છે. બાહ્ય આચરણ છે. એને ક્યાં અંતર આચરણ છે.

મુમુક્ષુ :- છકાયની દયા પાળે...

ઉત્તર :- છકાયની દયા પાળે અને ન પાળે તોપણ સમકિતી હોય.

મુમુક્ષુ :- પાળે તો મિથ્યાદૃષ્ટિ..

ઉત્તર :- અને પાળે તો મિથ્યાદૃષ્ટિ હોય. હું પાળી શકું છું એમ માને એ મિથ્યાદૃષ્ટિ. 'ગોમ્મટસાર'માં નથી આવ્યું? .. સમકિતી ઇન્દ્રિયના વિષયોથી નિવર્ત્યો નથી. આરંભથી નિવર્ત્યો નથી. 'ગોમ્મટસાર'માં ગાથા આવે છે. એ જુદી વાત છે. એ રાગની પરિણતિનો ભાવ છે. પણ એની રુચિ નથી. દૃષ્ટિ છે આત્મા ઉપર. સમકિતીને એવો રાગ હોવા છતાં સમકિતને બાધ બિલકુલ નથી. એ તો વાત આવી ગઈ પહેલી. સમજાણું કાંઈ? અને મિથ્યાદૃષ્ટિને દયાનો ભાવ એટલો બધો હોય કે એકેન્દ્રિય મરે તો આમ ધ્રુજે. છતાં મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. એ તો પર ઉપર એનો પ્રેમ-રુચિ છે. ક્રિયાકાંડનો. આ કરી શકું છું અને દયાનો રાગ એ મારું કર્તવ્ય છે એમ માને છે. એય..! 'પ્રકાશદાસજી'! અંધારામાંથી નીકળવાની વાત છે આ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ક્યું માપ લગાવ્યું?

ઉત્તર :- અંતરની દૃષ્ટિનું માપ છે, બહારનું માપ છે નહિ. અજ્ઞાની ઉપરથી દેખે છે, જ્ઞાની અંતરથી દેખે છે. એવી વાત છે. આહાહા..! બહારમાં બ્રહ્મચારી, નવ વાડે બ્રહ્મચર્ય અને બાળબ્રહ્મચારી હોય છતાં મિથ્યાદૃષ્ટિ. અને છન્નું હજાર સ્ત્રીનો ભોગ લેતો હોય અને ક્ષાયિક સમકિતી. એની સાથે સંબંધ શું છે? બહારના રાગ અને એની બે ચીજ જ જુદી છે. 'અમરચંદભાઈ'! આહાહા..! પશુ લ્યો ને. સમકિતી પશુ અસંખ્ય છે સ્વયંભુરમણ સમુદ્રમાં. વિષયવાસના એને આવે છે. ત્યાં ક્યાં એને મેળ છે કે આ જ તિર્યંચણી છે મારે માટે? ગમે તે તિર્યંચણી હોય એને રાગ આવે છે. છતાં એ સમકિતને બાધ નથી. સમકિતને બિલકુલ

વાંધો નથી. શું કહ્યું સમજાણું કાંઈ? અહીં તો હજી સ્વસ્ત્રી આ જ હોય અને પરસ્ત્રી ન હોય. પશુને ત્યાં ક્યાં ઘર છે. ચારિત્રદોષ બીજો છે, સમકિતદોષ બીજો છે. બે વાત જ તદ્દન જુદી છે. લોકો ચારિત્રદોષમાં સમકિતનો દોષ લગાવી દે છે અને ચારિત્ર દોષ મંદ પડે ત્યાં સમકિત શુદ્ધ છે, શ્રદ્ધા સારી છે એમ મનાવી લ્યે.

મુમુક્ષુ :- દયાથી થાય, ધર્મ થાય.

ઉત્તર :- કાંઈ જરીએ ધર્મ થતો નથી. પરની દયાના ભાવથી જીવની હિંસા પોતાની થાય છે. રાગ છે. 'પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાય'માં 'અમૃતચંદ્રાચાર્યે' કહ્યું, રાગની ઉત્પત્તિ તે હિંસા છે. ચાહે તો દયાનો હોય કે ચાહે તો સત્યનો હોય, ચાહે તો શરીરના બ્રહ્મચર્યનો હોય.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ હિંસા. 'પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાય'નો શ્લોક 'અમૃતચંદ્રાચાર્ય'નો. જિનાગમનું સંક્ષેપ એ સ્વરૂપ છે. રાગ સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ વિકલ્પ પ્રશસ્ત, આત્મામાં ઉત્પન્ન થાય તે હિંસા. રાગની ઉત્પત્તિ નહિ, આત્મા આનંદની શાંતિની ઉત્પત્તિ તે અહિંસા. વ્યાખ્યા જુદી છે, ભાઈ! સમજાણું કાંઈ? જુઓ!

'અન્યલિંગસે અન્યમત વાલે શ્વેતાંબરાદિક જૈનાભાસ...' એય..! 'મગનભાઈ'! આ જૈનાભાસ આવ્યો. સ્થાનકવાસી અને શ્વેતાંબર, દેરાવાસી એ જૈનાભાસ (છે), જૈન નહિ.

મુમુક્ષુ :- ભગવાન તો ઈના ઈ છે.

ઉત્તર :- ભગવાન એના નથી માનતા. ભગવાન કોણ છે એ જાણતા નથી. ભગવાન વીતરાગ હોય, સર્વજ્ઞ હોય.

મુમુક્ષુ :- પણ જૈનાભાસ તો છે ને.

ઉત્તર :- જૈનાભાસનો અર્થ શું થયો? જૈન નથી. અહીં કાંઈ સિફારીશ ચાલે એવું નથી. એય..! 'અમરચંદભાઈ'! ભાઈએ 'ટોડરમલે' ચોખ્ખું લખ્યું છે પાંચમા અધ્યાયમાં. અન્યમતિ છે. દુઃખ લાગે, ન લાગે સ્વતંત્ર છે. વસ્તુ આ છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- જૈનાભાસા. દેખાવ છે લિબાસમાં પણ જૈન નથી. એય..! 'ઉત્તમચંદભાઈ'! આવું સ્વરૂપ છે. માર્ગ તો જે હશે એ હશે. એ કાંઈ કોઈને કારણે ફરે એવો નથી. 'મગનભાઈ'!

મુમુક્ષુ :- જૈન તીર્થંકરને માને તોપણ...

ઉત્તર :- તીર્થંકરને માનતા જ નથી. તીર્થંકરની આજ્ઞા વીતરાગભાવની છે. વીતરાગભાવ વિના એ રાગમાં ધર્મ માને છે અને વસ્ત્રસહિત રાગ છે એને સાધુ માને છે. વીતરાગને માનતા જ નથી. એય..! 'રતિભાઈ'!

મુમુક્ષુ :- બધું નવું સાંભળવાનું મળે એમાં ..

ઉત્તર :- કામ કરે છે. શું કરે છે? લાકડા ગરી ગયા છે ઊંધા. રતિભાઈ! ગર્યા હોય ને ઘણા. ધક્કા લાગે અંદરથી. વાત સાચી છે, હોં! ઝટ દઈને.. તકરાર.. તકરાર. માર્ગ આવો છે, ભાઈ! આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- એ તો ઘણા વખતથી માનેલો...

ઉત્તર :- ઘણા વખતથી માનેલું. પોષણ કર્યું હોય. કુટુંબ એમાં હોય, નાત એમાં હોય, પોષાયેલા એમાં હોય. ગુરુ એવા મળ્યા હોય.

મુમુક્ષુ :- એમાં મોટપ માની છે.

ઉત્તર :- હા, એમાં પછી મોઢા આગળ કાંઈ કરતા હોય ઓલા અપવાસ-બપવાસ. મોઢા આગળ કહેવાય સારા. એય..! માર્ગ બાપા આવો છે, ભાઈ! અહીં તો ભગવાન તો કહે છે કે વસ્ત્રસહિત લિંગમાં જે કાંઈ સાધુપદ અને મુક્તિ માને એ જૈન નથી, જૈનાભાસ છે.

મુમુક્ષુ :- પરદ્રવ્ય..

ઉત્ગર :- પરદ્રવ્ય કોને. પરદ્રવ્યનું પણ જે દોષ છે એને દોષ નથી સ્વીકારતો એ પોતાનો દોષ છે કે એનો છે? બીજાને મિથ્યાદષ્ટિ છે, વસ્ત્રસહિત માને છે એને દોષવાળો નથી માનતો. એ દોષવાળો માનતો નથી એ દોષ કોનો છે?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- બહાર ક્યાં માને છે?

મુમુક્ષુ :- એમ કહે છે કે ..

ઉત્તર :- કોણે કીધું .. પરવસ્તુ બાધક કોણે કીધી? પરવસ્તુ છે, દોષવાળી છે એને લાભદાયક એ માને છે એ પોતાનો દોષ છે એ દોષ કરે છે. પરના દોષની ક્યાં વાત છે. શું કહ્યું વળી? એ સ્પષ્ટ કરાવે છે. ઘરે બૈરા-બૈરાને જરી હોય ને લાકડા ઊંધા ઓલા. એમ કે પરદ્રવ્યનો દોષ શું છે અહીંયાં?

મુમુક્ષુ :- એ તો આપણે કહીએ છીએ કે પરદ્રવ્ય કાંઈ નુકસાન કરતું નથી.

ઉત્તર :- તે કોણે કીધું પરદ્રવ્ય નુકસાન કરે છે? પરદ્રવ્ય વસ્ત્ર છે એ વસ્ત્ર છે એ નુકસાનકારક નથી. પણ વસ્ત્ર હોવા છતાં મને સાધુપણું થાય છે, હું મુક્તિ પામીશ એવો ભાવ મિથ્યાત્વ છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- આપ કહો છો કે પરપદાર્થથી નુકસાન નહિ પછી શું?

ઉત્તર :- કોણે કીધું પરપદાર્થથી આવુ? એનાથી નુક્શાન વસ્ત્ર રાખનારા રાગી છે અને મુનિપણું માને એ મિથ્યાદષ્ટિ છે. એને એ રીતે ન માનતા એ ધર્મી છે એમ માને એ દોષ પોતાનો છે કે પરને લઈને છે?

મુમુક્ષુ :- રાગી છે અને વીતરાગી માને.

ઉત્તર :- એમ. એ રાગી છે, મિથ્યાત્વી છે અને ધર્મી માને છે એ દોષ પોતાનો છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- શેના? ઉપકરણ-બુપકરણ વસ્ત્રના હોય નહિ. ધર્મીને ઉપકરણ-બુપકરણ મોરપીંછી, કમંડળ અને પુસ્તક એ સિવાય હોય નહિ.

મુમુક્ષુ :- પરથી નુકસાન...

ઉત્તર :- પણ કોણે કીધું પરથી નુકસાન? પરને લઈને નુક્સાન કહે છે કોણ? એય..! પર સાચા છે નહિ. ખોટા છે. એ ખોટાને સાચા માને છે એ દોષ પોતાને કારણે છે. એને

કારણે ક્યાં છે? સમજાણું કાંઈ?

'મોક્ષ માનતે હૈં વહ મોક્ષમાર્ગ નહીં હૈ.' દેખો! અન્ય લિંગમાં, વસ્ત્રમાં મોક્ષમાર્ગ માને છે એને મોક્ષમાર્ગ નથી. નથી અંદર. હોય તો એને એ લિંગ બીજું રહે નહિ. છતાં એને માને છે એ માન્યતાવાળાનો દોષ પરને લઈને નથી. 'અમરચંદભાઈ'! આહાહા..! માર્ગ એવો છે. ભારે ગડબડ કરી નાખી છે માણસે. માણસને છૂટવું ભારે. માંડ માણસપણું મળ્યું એમાં આ વાડામાંથી છૂટવા...

મુમુક્ષુ :- આગ્રહ થઈ જાય છે.

ઉત્તર :- કાંઈક પણ બચાવ કરીને પોતે ક્યાંક મારો દોષ નથી એમ એને ઠરાવવું છે. પરને લઈને દોષ નથી. પણ પરને લઈને કોણે કીધો?

મુમુક્ષુ :- એની તો એક પણ વાત નથી રાખી.

ઉત્તર :- કોની પણ એક વાત નથી? ખોટીને શી રીતે સાચી કરે?

જુઓ! **'શ્વેતાંબરાદિ જૈનાભાસ મોક્ષ માનતે હૈં...'** મોક્ષ માને છે, ગુણ માને છે. વસ્ત્રસહિત, લિંગસહિત સાધુપદ માને છે. એમ છે નહિ છતાં એ માને છે એ શ્રદ્ધા મિથ્યાત્વ છે. **'ઐસા શ્રદ્ધાન કરે વહ સમ્યગ્દૃષ્ટિ હૈ,...'** દેખો! સમજાણું કાંઈ? માર્ગ આકરો, બાપા! આહાહા..! દુનિયા અનાદિથી એમ ને એમ ક્યાંક ક્યાંક છોડ્યું, સાધુ થયા, ત્યાગી થયા પણ બિચારા મુંઝાણા તો છે. એમાં. 'ગચ્છના ભેદ બહુ નયણ નિહાળતા, તત્ત્વની વાત કરતા ન લાજે...' એમ આવ્યું છે ને 'આનંદઘનજી'માં? 'ગચ્છના ભેદ બહુ નયણ નિહાળતા, તત્ત્વની વાત કરતા ન લાજે, ઉદર ભરણાદિ નિજ કાજ કરતા થકા મોહ નડિયા કળિકાળ રાજે.' કળિકાળમાં મોહના તો રાજ ચાલ્યા છે. અમે આ સાચા છીએ, અમે આ વસ્ત્રસહિત છીએ છતાં અમે સાધુ છીએ, અમે મુનિ છીએ. વીતરાગ કહે છે કે એ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. સમજાણું કાંઈ?

આત્મા જ્યાં વીતરાગ માર્ગે ચડ્યો તે દિ' તો દૃષ્ટિમાં ઉડી ગયો. વિકલ્પ-બિકલ્પ કાંઈ મારે નથી. પછી સ્થિરતા થતાં વિકલ્પ તૂટી જાય એનો સંયમ સંબંધ વસ્ત્ર-પાત્રનો હોઈ શકે નહિ. એવો એનો સંબંધ છે મેળમાં. એવો સંબંધ ન માને એને અજીવની શ્રદ્ધા નથી. કારણ કે મુનિ થાય એને અજીવનો સંયોગ વસ્ત્ર-પાત્ર છૂટી જાય તો એટલા અજીવની શ્રદ્ધા એને નથી. એને અજીવ છૂટતા એને આસ્રવ તીવ્ર ન હોય. ફક્ત આહાર-પાણીનો વિકલ્પ એટલો હોય તો આસ્રવની શ્રદ્ધા પણ એને નથી. આસ્રવ આટલો બધો ઘણો જાય તો સંવર-શાંતિ કેટલો ઉગ્ર થાય, એની પણ શ્રદ્ધા નથી. સંવર અને નિર્જરાની શ્રદ્ધા નથી, એનું કાર્ય મોક્ષની શ્રદ્ધા નથી, એનું કારણ જીવ એની પણ શ્રદ્ધા નથી. નવેય તત્ત્વની વિપરીત શ્રદ્ધા છે. એય..! 'છોટાભાઈ'! ... તો આખું છે. એમાં વળી એકાદ-બે નીકળી ગયા હશે માંડ-માંડ. 'મયાચંદભાઈ' 'છોટાભાઈ'ને એ. 'હિંમતભાઈ' થોડું થોડું કરવા માગે પણ હવે... આહાહા..! માર્ગ બાપા આવો છે. અનાદિનો વીતરાગ માર્ગ આ છે. એ વીતરાગમાર્ગને કોઈની અપેક્ષા સિફારીશ છે નહિ. **'ઐસા જાનના.'** લ્યો!

आगे इसी अर्थको दृढ़ करते हुए कहते हैं :-

ગાથા-૯૧

जहजायरूवरूवं सुसंजयं सव्वसंगपरिचत्तं।
लिंगं ण परावेक्खं जो मण्णइ तस्स सम्मत्तं।।९१।।

यथाजातरूपरूपं सुसंयतं सर्वसंगपरित्यक्तम्।
लिंगं न परापेक्षं यः मन्यते तस्य सम्यक्त्वम्।।९१।।

સમ્યક્ત્વ તેને, જેહ માને લિંગ પરનિરપેક્ષને,
રૂપે યથાજાતક, સુસંયત, સર્વસંગવિમુક્તને. ૯૧.

अर्थ :- मोक्षमार्गका लिंग-भेष ऐसा है कि यथाजातरूप तो जिसका रूप है, जिसमें बाह्य परिग्रह वस्त्रादिक किंचित्मात्र भी नहीं है, सुसंयत अर्थात् सम्यक्प्रकार इन्द्रियोंका निग्रह और जीवोंकी दया जिसमें पाई जाती है ऐसा संयम है, सर्वसंग अर्थात् सबही परिग्रह तथा सब लौकिक जनोंकी संगतिसे रहित है और जिसमें परकी अपेक्षा कुछ नहीं है, मोक्षके प्रयोजन सिवाय अन्य प्रयोजनकी अपेक्षा नहीं है। ऐसा मोक्षमार्गका लिंग माने-श्रद्धान करे उस जीवके सम्यक्त्व होता है।

भावार्थ :- मोक्षमार्गमें ऐसा ही लिंग है, अन्य अनेक भेष हैं वे मोक्षमार्गमें नहीं हैं, ऐसा श्रद्धान करे उनके सम्यक्त्व होता है। यहाँ परापेक्ष नहीं है-ऐसा कहनेसे बताया है कि-ऐसा निर्ग्रंथ रूप भी जो किसी अन्य आशयसे धारण करे तो वह भेष मोक्षमार्ग नहीं है, केवल मोक्षहीकी अपेक्षा जिसमें हो ऐसा हो उसको माने वह सम्यग्दृष्टि है ऐसा जानना।।९१।।

ગાથા-૯૧ ઉપર પ્રવચન

દેખો. **'આગે ઈસી અર્થકો દઢ કરતે હુએ કહતે હૈં :-'**

जहजायरूवरूवं सुसंजयं सव्वसंगपरिचत्तं।
लिंगं ण परावेक्खं जो मण्णइ तस्स सम्मत्तं।।९१।।

'અર્થ :- મોક્ષમાર્ગકા લિંગ-ભેષ ઐસા હૈ કિ યથાજાતરૂપ તો જિસકા રૂપ હૈ,...' જેવો માતાએ જન્મ્યો એવું એનું લિંગ-ભેખ હોય. સમજાણું? યથાજાત 'કુંદકુંદાચાર્ય' કહે છે. જેવો જન્મ્યો એવો. આહાહા..! વીતરાગ પંથે ચાલ્યો છે, કેવળજ્ઞાન લેવા તલસે છે, એની દશા કેવી હોય! આહાહા..! ભગવાન થયો છે ને અને પૂર્ણ ભગવાન થવા મથે છે. આહાહા..! હળવો, હળવો, હળવો. સમજાણું? **'યથાજાતરૂપ તો જિસકા રૂપ હૈ,...'** બે શબ્દ પડ્યા છે ને? **'यथाजातरूपरूपं'** એમ બે શબ્દ છે. **'યથાજાતરૂપ તો જિસકા રૂપ**

હૈ,...' એમ. સમજાણું કાંઈ? '**जहजायरूवरूवं**' યથાજાતરૂપ જેનું રૂપ છે. એમ. વીતરાગભાવ જેમાં અંતર હોય છે, બાહ્યમાં નિર્ગ્રંથદશા શરીરની થઈ જાય છે. એવું યથાજાતરૂપ રૂપં યથાજાતરૂપ તે રૂપ છે.

મુમુક્ષુ :- યથાજાત માને...

ઉત્તર :- ...

સમ્યગ્દર્શનસહિત સમ્યગ્જ્ઞાનસહિત જ્યાં ચારિત્ર આવ્યું એ તો અલૌકિક દશા છે. બાપુ! એ તો વાત સાંભળવી મહા કઠણ છે. એવી દશાની ખબર ન મળે અને માને એ મોટું મિથ્યાત્વ છે, મહાપાપ છે. સમજાણું કાંઈ? કસાઈખાના કરતાં પણ એ મિથ્યાત્વનું પાપ મોટું છે. એય..! 'ઉત્તમચંદભાઈ'!

મુમુક્ષુ :- જરા ભારે પડે.

ઉત્તર :- ભારે પડે કે હળવું પડે માર્ગ તો આ છે. માન્યું હોય એમાં આકરું પડે જરી.

આહા..! વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર... આ 'કુંદકુંદાચાર્ય' પોતે પોકાર કરે છે. '**जहजायरूवरूवं**' મુનિની વીતરાગી દશા હોય. જેવો આત્મા વીતરાગી એવી દશા પ્રગટ હોય. શરીરમાં યથાજાત બાળકની પેઠે બેય સરખા હોય છે. '**જિસકા રૂપ હૈ, જિસમેં બાહ્ય પરિગ્રહ વસ્ત્રાદિક કિંચિત્‌માત્ર ભી નહીં હૈ,..**' છે? બાહ્ય પરિગ્રહ વસ્ત્ર આદિ પાત્ર '**કિંચિત્‌માત્ર ભી નહીં હૈ,...**' જેને ન હોય. વળી '**સુસંયત અર્થાત્ સમ્યક્‌પ્રકાર ઈન્દ્રિયોંકા નિગ્રહ ઔર જીવોંકી દયા જિસમેં પાઈ જાતી હૈ...**' છકાયના પ્રાણી એક જીવને પણ મારવાનો વિકલ્પ એને હોય નહિ. સમ્યગ્દર્શન-સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્‌ચારિત્રમાં. વસ્ત્ર ન હોય બાહ્યમાં, પાત્ર ન હોય, સમ્યક્ પ્રકારની ઈન્દ્રિયનો નિગ્રહ હોય અને કોઈ જીવને એકેન્દ્રિયને પણ મારવાનો વિકલ્પ એને હોતો નથી. સંયતી છે ને મુનિ? કેવો હોય? '**ઐસા સંયમ હૈ,...**' દેખો! એવો સંયમ હોય એને. આહાહા..!

વળી, '**સર્વસંગ અર્થાત્ સબહી પરિગ્રહ તથા સબ લૌકિક જનોંકી સંગતિસે રહિત હૈ...**' દેખો! અપેક્ષા પછી આવશે. '**જિસમેં પરકી અપેક્ષા કુછ નહીં હૈ,...**' સર્વ પરિગ્રહ, સર્વ લૌકિકજનની સંગતિ રહિત છે. '**જિસમેં પરકી અપેક્ષા કુછ નહીં હૈ,...**' દેખો! આહા..! 'શ્રીમદ્દે' ન કહ્યું 'અપૂર્વ અવસર'માં? 'સર્વ ભાવથી ઉદાસીન વૃત્તિ કરી, સર્વભાવથી ઉદાસીન વૃત્તિ કરી.' સમ્યગ્દર્શન પછીની વાત છે. 'માત્ર દેહ તે સંયમ હેતુ હોય જો.' એક દેહ સંયમના હેતુ એ સિવાય કોઈ ચીજ નહિ. 'રતિભાઈ'! આવે છે ને? અપૂર્વ અવસરમાં આવે છે. અર્થ પણ કોણ સમજે છે ત્યાં?

મુમુક્ષુ :- ભાવ સમજે નહિ.

ઉત્તર :- ઠીક કહે છે. ભાવ સમજે નહિ ને હાંકે રાખે.

'સર્વ ભાવથી ઉદાસીન...' મુનિ કોને કહે? આહાહા..! ધન્ય અવતાર! ધન્ય સફળ! જેણે મોક્ષમાર્ગ સાધીને મોક્ષને નજીક કર્યો છે. કેવળજ્ઞાન જેને ઢૂંકડું આવે છે-કેવળજ્ઞાન જેને નજીક આવે છે. સમજાણું કાંઈ? 'સર્વ ભાવથી ઉદાસીન વૃત્તિ કરી, માત્ર દેહ...' માત્ર દેહ લીધો છે. વસ્ત્ર ને કાંઈ લીધું છે એમાં? એય..! 'મગનભાઈ'! 'માત્ર દેહ તે સંયમ હેતુ હોય

જો. અન્ય કારણે અન્ય કશું કલ્પે નહિ. અન્ય કારણે અન્ય કશું કલ્પે નહિ.' પરની અપેક્ષા રહિત. 'દેહ પણ કિંચિત્ મૂર્છા નવ જોય જો.' સંયમનો હેતુ એ નિમિત્ત દેહ રહી ગયો છે. પણ એમાં પણ મૂર્છા હોતી નથી. એવી અંતરદશા સંતની નિર્ગ્રંથ થતાં તેને મોક્ષનો માર્ગ કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? 'ભીખાભાઈ'! આહાહા..! આવો માર્ગ છે, ભાઈ!

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- ના ના. એ તો ઝાઝા સાધુમાં રહે એ. એકલા રહે એ જિનકલ્પી અને ઝાઝા સાધુ ...માં સ્થવીરકલ્પી વસ્ત્ર રાખે અને જિનકલ્પી ન રાખે એમ નથી. આહાહા..! બેય આમાં લીધું છે 'સમયસાર નાટક'માં. ... છે ચોખ્ખું. જિનકલ્પી અને સ્થવિરકલ્પી બેય નગ્ન મુનિ હોય છે. સ્થવિરકલ્પી છે એ ઘણા સાધુ સાથે ભેગા રહે. જિનકલ્પી એકલા રહે. બાકી વસ્ત્રનો ટુકડો પણ સ્થિવરકલ્પી કે જિનકલ્પી કોઈને હોઈ શકે નહિ. વીતરાગદશા પ્રગટી છે. આહાહા..! ફક્ત એક વિકલ્પ બાકી છે શરીરને આહાર-પાણી લેવાનો. બાકી કાંઈ ન મળે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- જિનકલ્પીમાં બે-ચાર થોડા હોય છે.

ઉત્તર :- ના. જિનકલ્પી એકલા રહે છે. સ્થવિરકલ્પી સાથે રહે છે. છે બંને નગ્ન. વળી સ્થિવરકલ્પીને કપડા અને ઓલાને કપડા નહિ એમ નહિ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- નથી. જાવ. છે ને. 'મુનીંદ્રસાગર' આવ્યા હતા (સંવત) ૧૯૮૬માં. 'ભાવનગર'માં. નગ્ન હતા. 'મુનીંદ્રસાગર' હતા. ત્રણ સાધુ હતા. કાંઈ ઠેકાણા નહિ. હજી ત્યાં ગયા તો કહે લાવોને જઈએ સાંભળીએ. પછી માખણ ચોપડ્યું. સ્થવિરકલ્પી અને જિનકલ્પી બે પ્રકારના સાધુ હોય છે. એમ કરીને શું કે આ સ્થવિરકલ્પી છે અને અમે જિનકલ્પી છીએ એમ. અહીં સ્થિવરકલ્પી સાધુ કે દિ' હતો? ૧૯૮૬ની વાત છે, ૮૬. ૪૦ વર્ષ થયા. 'ભાવનગર'. 'મુનીન્દ્રસાગર' હતા લંપટી. પછી તો મરી ગયા. ત્રણ સાધુ હતા. ૮૬માં ગયા હતા ભાવનગર. સ્થિવરકલ્પી, જિનકલ્પી બેય સાધુ વસ્ત્ર વિનાના હોય. વસ્ત્રવાળા સાધુ કેવા વળી? ૮૬ની વાત છે 'શોભાલાલજી'! કેટલા વર્ષ થયા? ૪૦ વર્ષ થયા. દિગંબર સાધુ. શું કહે છે કીધું આ? શું છે? પછી જોયું બધું. ગોટેગોટા. આહાહા..!

'સર્વસંગ અર્થાત્ સબહી પરિગ્રહ તથા સબ લૌકિક જનોંકી સંગતિસે રહિત હૈ ઔર જિસમેં પરકી અપેક્ષા કુછ નહીં હૈ,...' આહાહા..! સંયમી. કાંઈ અપેક્ષા જ નથી. વીતરાગભાવ જ્યાં અંદર છે. આહાહા..! સાધુપદ એટલે પરમેશ્વરપદ. જેને આવું હોય પદ એને માને એને સમકિત કહેવાય છે. આથી ઊંધુ માને એને મિથ્યાત્વ કહેવામાં આવે છે. ભલે વીતરાગને માનતો હોય અને મંદિરને પૂજતો હોય તોપણ. **'મોક્ષકે પ્રયોજન સિવાય અન્ય પ્રયોજનકી અપેક્ષા નહીં હૈ.'** કોઈ અપેક્ષાથી લિંગ પણ રાખ્યું નથી એમ કહે છે. નગ્નપણું પણ કોઈ અપેક્ષાથી નથી લીધું એમ કહે છે. નિરપેક્ષપણે એવો સ્વભાવ છે એવો થઈ ગયો છે. દુનિયાની આબરૂ માટે કે નગ્ન થઈએ તો લોકો આપણને પૂજે, બહુ માન આપે, સાધુ તરીકે આપણને આદર આપે તો એ પણ નગ્નપણું સાપેક્ષ થયું, એ વાસ્તવિક નિરપેક્ષ છે

નહિ. સમજાણું કાંઈ? સાધુ થાય તો આદર આપે. સાધુ વિના આદર ન આપે એટલો. એમ કરીને નગ્ન ધારણ કરે એ પણ કાંઈ સાચું લિંગ છે નહિ. અપેક્ષારહિત છે. '**ઐસા મોક્ષમાર્ગકા લિંગ માને–શ્રદ્ધાન કરે ઉસ જીવકે સમ્યક્ત્વ હોતા હૈ.**' તો એને સમકિત હોય. જો નિશ્ચય પ્રગટ કરે તો. નહિતર એકલો વ્યવહાર રહે તો વ્યવહારમાં પણ મિથ્યાત્વ છે.

'**ભાવાર્થ :– મોક્ષમાર્ગમેં ઐસા હી લિંગ હૈ, અન્ય અનેક ભેષ હૈં વે મોક્ષમાર્ગમેં નહીં હૈ, ઐસા શ્રદ્ધાન કરે ઉનકે સમ્યક્ત્વ હોતા હૈ.**' લ્યો! '**યહાં પરાપેક્ષ નહીં હૈ–ઐસા કહનેસે બતાયા હૈ કિ–ઐસા નિર્ગ્રંથ રૂપ ભી જો કિસી અન્ય આશયસે ધારણ કરે તો વહ ભેષ મોક્ષમાર્ગ નહીં હૈ,...**' આત્માના માટે અંદર. વીતરાગી ભાવ પ્રગટ કર્યો છે અને વીતરાગી લિંગ પણ નગ્ન થઈ ગયું છે. કોઈ કારણ નહિ. આવું નગ્નપણું ધારણ કરીએ તો લોકોમાં આદર મળે, મોટપ થાય, ગણતરીમાં આવીએ. આ કોઈ ગણતું નથી. એક જણો કહેતો હતો કે આઠ પડિમા લીધી છે પણ હજી કોઈ ગણતું નથી એટલે મારે ક્ષુલ્લક થાવું પડશે. (સંવત) ૨૦૦૬ની સાલમાં ત્યાં 'રાજકોટ' એક આવ્યો હતો. આઠ પડિમાવાળો શ્રાવક. કોઈ ગણતું નથી અમને હજી. સાધુ થશે ત્યારે ગણશે. છઠ્ઠી સાલ. આહાહા..! અરે..! ભગવાન! શું કરવું છે તારે બાપુ? આનંદસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા છે એ આનંદ બહારથી ક્યાં લેવા ગયો? સમજાણું કાંઈ? કોઈક મને માને તો ઠીક એ પણ બહારને લઈને આનંદ માન્યો છે. બીજા મને ગણે તો ઠીક, એ તો બહારમાં આનંદ માન્યો છે. મિથ્યાત્વભાવ છે. આહાહા..! મારો આનંદ તો મારામાં છે. મારા આનંદને માટે કોઈ બીજાની અપેક્ષા નથી. આહાહા..!

'**ઐસા કહનેસે બતાયા હૈ કિ–ઐસા નિર્ગ્રંથ રૂપ ભી જો કિસી અન્ય આશયસે ધારણ કરે તો વહ ભેષ મોક્ષમાર્ગ નહીં હૈ, કેવલ મોક્ષહીકી અપેક્ષા જિસમેં હો ઐસા હો ઉસકો માને વહ સમ્યગ્દૃષ્ટિ હૈ...**' નિશ્ચય સમ્યગ્દૃષ્ટિ સહિત આવું માને એને વ્યવહાર સમકિત કહેવામાં આવે. સમજાણું કાંઈ?

आगे मिथ्यादृष्टिके चिह्न कहते हैं :–

ગાથા-૯૨

कुच्छियदेवं धम्मं कुच्छियलिंगं च बंदए जो दु।
लज्जाभयगारवदो मिच्छादिट्ठी हवे सो हु।।९२।।

कुत्सितदेवं धर्मं कुत्सितलिंगं च वन्दते यः तु।
लज्जाभयगारवतः मिथ्यादृष्टिः भवेत् सः स्फुटम्।।९२।।

જે દેવ કુત્સિત, ધર્મ કુત્સિત, લિંગ કુત્સિત વંદતા,
ભય, શરમ વા ગારવ થકી, તે જીવ છે મિથ્યાત્વમાં. ૯૨.

अर्थ :– जो क्षुधादिक और रागद्वेषादि दोषोंसे दूषित हो वह कुत्सित देव है, जो हिंसादि

दोषोंसे सहित हो वह कुत्सित धर्म है, जो परिग्रहादि सहित हो वह कुत्सित लिंग है। जो इनकी वंदना करता है, पूजा करता है वह तो प्रगट मिथ्यादृष्टि है। यहां अब विशेष कहते हैं कि जो इनको भले–हित करनेवाले मानकर वंदना करता है, पूजा करता है, वह तो प्रगट मिथ्यादृष्टि है, परन्तु जो लज्जा भय गारव इन कारणोंसे भी वंदना करता है, पूजा करता है वह भी प्रगट मिथ्यादृष्टि है। लज्जा तो ऐसे कि–लोग इनकी वन्दना करते हैं, पूजा करते हैं, हम नहीं पूजेंगे तो लोग हमको क्या कहेंगे? हमारी इस लोकमें प्रतिष्ठा चली जायेगी, इस प्रकार लज्जासे वंदना व पूजा करे। भय ऐसे कि–इनको राजादिक मानते हैं, हम नहीं मानेंगे तो हमारे ऊपर कुछ उपद्रव आ जायगा, इस प्रकार भयसे वंदना व पूजा करे। गारव ऐसे कि हम बड़े हैं, महंत पुरुष हैं, सबहीका सम्मान करते हैं, इन कार्योंसे हमारी बड़ाई है, इस प्रकार गारवसे वंदना व पूजना होता है। इस प्रकार मिथ्यादृष्टिके चिह्न कहे।।९२।।

ગાથા-૯૨ ઉપર પ્રવચન

'**આગે મિથ્યાદષ્ટિકે ચિહ્ન કહતે હૈં :–**' લ્યો! ઓલા સમકિતદષ્ટિના ચિહ્ન હતા બહારના.

कुच्छियदेवं धम्मं कुच्छियलिंगं च बंदए जो दु।
लज्जाभयगारवदो मिच्छादिट्ठी हवे सो हु।।९२।।

'**અર્થ :– જો ક્ષુધાદિક...**' જેને દેવ કહેવાય પરમેશ્વર એને ક્ષુધા લાગે, એને તૃષા લાગે, એને રોગ થાય, એને દેવ માને, એને દેવ માનીને વંદે એ મિથ્યાદષ્ટિ છે. ભારે આકરું કામ, ભાઈ! કહો, 'નેમિદાસભાઈ'! એ તમારે ક્યાં છે એમાં વાંધો? ના પાડે એવું નથી કાંઈ ઘરે. જેને વાંધો હોય એને વાંધો હશે ને? આહાહા..! '**જો ક્ષુધાદિક...**' ક્ષુધા, તૃષા. ભગવાનને આહાર. ભગવાન આહાર લેવા જાય, એ ન જાય તો એના વતી બીજા જાય. એ બધી વાતું તદ્દન તત્ત્વથી વિરોધ છે. 'દેવીલાલજી'!

મુમુક્ષુ :– હુંડાવસર્પિણી.

ઉત્તર :– હુંડાવસર્પિણી છે એટલે આવું થાય એમ કહે છે. હુંડાવસર્પિણીમાં રોટલીને ઠેકાણે ઝેર ખાતા હશે કોઈ? અનાજને ઠેકાણે ગારો ખાય? પાણીને ઠેકાણે પેશાબ પીતા હશે કોઈ? હુંડાવસર્પિણી છે. માર્ગ તો માર્ગ છે, એય.. શેઠ!

મુમુક્ષુ :– મોંઘું જ છે.

ઉત્તર :– મોંઘું છે પણ વસ્તુ તો જે હોય એ રહે ને? મોંઘુ તો તમારે નથી પડતું? સવારમાં એક મેં પૂછયું હતું કોકનું કે એલા ધૂપેલ શું? કે ધૂપેલ તો પહેલા આઠ આના શેર અત્યારે પાંચ રૂપિયાનું શેર છે. આ માથામાં નાખવાનું. એવું મોંઘું થઈ ગયું બોલો લ્યો. ધૂપેલ તેલ. ઘરે બનાવતા પહેલા બાયું. આઠ આના શેર પડતું, આઠ આના. દસ ગણું થઈ ગયું. આમ તો ભાવ સોળ ગુણા થઈ ગયા છે. ધૂપેલ-ધૂપેલ. આ બાઈ વાળમાં નાખે ને તેલ. પહેલા ઘરે બનાવતા. હવે કહે છે કે મોંઘુ થઈ ગયું.

મુમુક્ષુ :– હવે તૈયાર આવે છે ઘરે કોઈ બનાવતું નથી.

ઉત્તર :- મોંઘું પણ પાંચ પાંચ રૂપિયાનું તેલ. આહાહા..! મોંઘુ છે પણ લે છે ને? એમ માર્ગ મોંઘો છે પણ આદરાય છે કે નહિ? આ તો મોંઘું મોઘું શેઠ કહેતા હતા.

મુમુક્ષુ :- શેઠ આજે મુંઝાઈ ગયા.

ઉત્તર :- મુંઝાઈ ગયા એ તો અજ્ઞાનીથી મુંઝાય છે. જ્ઞાનમાં મુંઝવણ ન હોય.

'**રાગદ્વેષાદિ દોષોંસે દૂષિત...**' ન હોય. જે દેવમાં રાગ હોય, દ્વેષ હોય, સ્ત્રી રાખતો હોય. સમજાય છે? આયુધ રાખતા હોય, ભગવાનની માળા જપતા હોય એ તો હજી રાગી છે. એ દેવ કહેવાય નહિ.

મુમુક્ષુ :- ભગવાનની માળા પણ ન ફેરવે ?

ઉત્તર :- ભગવાન માળા ફેરવે બીજા ભગવાનની? એ ભગવાન બીજા ભગવાનની માળા ફેરવે એ ભગવાન જ નથી, એ દેવ નથી. રાગ છે ત્યાં સુધી. આ દેવની વાત ચાલે છે ને? 'મગનભાઈ'! હજી રાગી પ્રાણી લાગે છે માળા ફેરવે છે કોકની. એવો રાગ જેને ન હોય એને દેવ કહેવામાં આવે છે. પરમેશ્વર. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આયુધ રાખે, ખોળામાં બાયડી બેસાડે. કહો. એ બધા દેવ ન કહેવાય. બધા કુદેવ છે.

'**વહ કુત્સિત દેવ હૈ, જો હિંસાદિ દોષોંસે સહિત હો...**' હિંસા કરે, એકેન્દ્રિય પ્રાણી, પંચેન્દ્રિય પ્રાણી મરે અને એમાં માને ધર્મ. '**વહ કુત્સિત ધર્મ હૈ, જો પરિગ્રહાદિ સહિત હો વહ કુત્સિત લિંગ હૈ.**' ત્રણ દોષ કહ્યા. દેવ ખોટા, ધર્મ ખોટો અને લિંગ ખોટું. '**પરિગ્રહાદિ સહિત હો વહ કુત્સિત લિંગ હૈ. જો ઇનકી વંદના કરતા હૈ, પૂજા કરતા હૈ વહ તો પ્રગટ મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ.**' એને દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર તરીકે માને, વંદે, પૂજે તો પ્રગટ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. પ્રગટ છે ને? '**च बंदए जो दु**' પ્રત્યક્ષ કહ્યું.

'**યહાં અબ વિશેષ કહતે હૈં કિ જો ઇનકો ભલે-હિત કરનેવાલે માનકર વંદના કરતા હૈ, પૂજા કરતા હૈ, વહ તો પ્રગટ મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ, પરંત જો લજ્જા ભય ગારવ ઇન કારણોંસે ભી વંદના કરતા હૈ, વહ તો પ્રગટ મિથ્યાદૃષ્ટિ હૈ.**' પાઠ છે કે નહિ? '**लज्जाभयगारवदो**' દુનિયાની લજ્જા ખાતર (પૂજે). ભાઈ! શું કરીએ? મોટા થયા અત્યાર સુધી એનો આદર કરવો પડે. મોટા મોઢા આગળ બેસાડીને આબરૂ .. જાય. એય શેઠ! '**લજ્જા...**' છે? '**ભય...**' સમાજનો ભય લાગે. ડરતા ડરતા ભય લાગે. સમાજ આપણને રહેવા નહિ દે. એમ કરીને પણ જો આવા ખોટા દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રને વંદે-પૂજે તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે.

'**ગારવ...**' આપણને અનુકૂળતા મળે છે આવામાં. શેઠાઈની, પ્રમુખતાની, શાતા શૈયા ભોગવે. માન સચવાય, પ્રમુખપણાનું માન સચવાય, સંઘવીપણાનું માન મળે એ ખાતર પણ બીજાને વંદે-પૂજે તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે.

મુમુક્ષુ :- એવું હોય તો.

ઉત્તર :- એવું હોય તો કાઢી નાખવું એમ કહે છે. મોટાને વધારે હોય. 'શોભાલાલભાઈ' એકકોર બેસે. એને કોઈ પૂછે નહિ. મોટું માથુ કરીને બહાર જાય. ભાઈ! બેસો અહીં ફોડો માથુ. માર્ગ એવો છે વીતરાગ પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવનો. આહાહા..! 'કુંદકુંદાચાર્ય' પ્રસિદ્ધ કરીને વાત કરે છે.

'પ્રગટ મિથ્યાદષ્ટિ હૈ. લજ્જા તો ઐસે કિ–લોગ ઈનકી વંદના કરતે હૈં, પૂજા કરતે હૈં, હમ નહીં પૂજેંગે તો લોગ હમકો ક્યા કહેંગે?' શું કહેશે? અરે..! આ તો ઠેકાણા વિનાના છે, ફલાણું છે. ચક્કર ફરી ગયું લાગે છે. પહેલા તો અમારી સાથે બધુ આવતાં, બધું કરતા. ફરી ગયું લાગે છે. આહાહા..! **'હમારી ઈસ લોકમેં પ્રતિષ્ઠા ચલી જાયેગી,...'** અમારી જશે અને લોકમાં અમારી માન્યતા જશે. જો નહિ માનીએ, પૂજીએ તો. ચાલો, રાજાના ગુરુ છે અને રાજા કહે છે. પગે લાગીએ. **'ઈસ પ્રકાર લજ્જાસે વંદના વ પૂજા કરે. ભય ઐસે કિ–ઈનકો રાજાદિક માનતે હૈં,...'** લ્યો! આવ્યું. **'હમ નહીં માનેંગે તો હમારે ઊપર કુછ ઉપદ્રવ આ જાયેગા,...'** અમારી ઉપર ઉપદ્રવ આવશે. રાજા હોય એ માને અને આપણને જૈન ન માનીએ તો આપણને નુકશાન થઈ જાય. એમ કરીને પણ પગે લાગે તો મૂઢ છે, મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'ગારવ ઐસે કિ હમ બડે હૈં, મહંત પુરુષ હૈં, સબહીકા સન્માન કરતે હૈં,...' અમે તો બધાને સરખા માનીએ છીએ. તો એનું પણ અમારે સન્માન કરવું પડે.

મુમુક્ષુ :– આમાં નમો નારાયણ લખ્યું છે.

ઉત્તર :– નમો નારાયણ સંસ્કૃતમાં (છે).

'ઈન કાર્યોંસે હમારી બડાઈ હૈ,...' એમ કરવામાં અમારી મોટાઈ જળવાય, સંઘપતિપણું જળવાય, સમાજભુષણની પદવી જળવાય રહે. એવે કારણે પણ માને નહિ એમ કહે છે. **'ઈસ પ્રકાર ગારવસે વંદના વ પૂજના હોતા હૈ. ઈસ પ્રકાર મિથ્યાદષ્ટિકે ચિહ્ન કહે.'** લ્યો! એ તો અજ્ઞાનીના ચિહ્ન છે. વિશેષ કહેશે... (શ્રોતા :– પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

आगे ईसी अर्थको दृढ करते हुए कहते हैं कि :–

ગાથા-૯૩

सपरावेक्खं लिंगं राई देवं असंजयं वंदे।
मण्णइ मिच्छादिट्ठी ण हु मण्णइ सुद्धसम्मत्तो॥९३॥

स्वपरापेक्षं लिंगं रागिणं देवं असंयतं वन्दे।
मानयति मिथ्यादृष्टिः न स्फुटं मानयति शुद्धसम्यक्ती॥९३॥

વંદન અસંયત, રક્ત દેવો, લિંગ સપરાપેક્ષને,
–એ માન્ય હોય કુદષ્ટિને, નહિ શુદ્ધ સમ્યગ્દષ્ટિને. ૯૩.

अर्थ :– स्वपरापेक्ष तो लिंग – आप कुछ लौकिक प्रयोजन मनमें धारणकर भेष ले वह स्वापेक्ष है और किसी परकी अपेक्षासे धारण करे, किसीके आग्रह तथा राजादिकके भयसे धारण करे वह परापेक्ष है। रागी देव (जिसके स्त्री आदिका राग पाया जाता है) और संयमरहितको इस

प्रकार कहे कि मैं वंदना करता हूं तथा इनको माने, श्रद्धान करे वह मिथ्यादृष्टि है। शुद्ध सम्यक्त्व होने पर न इनको मानता है, न श्रद्धान करता है और न वंदना व पूजन ही करता है।

भावार्थ :- ये ऊपर कहे इनसे मिथ्यादृष्टिको प्रीति भक्ति उत्पन्न होती है, जो निरतिचार सम्यक्त्ववान् है वह इनको नहीं मानता है।।९३।।

પ્રવચન નં. ૯૭, ગાથા-૯૩ થી ૯૭, શુક્રવાર, ભાદરવા વદ ૧૦, તા.૨૫-૯-૭૦

'મોક્ષપાહુડ'ની ૯૩ ગાથા. ૯૨ થઈ ગઈ ને? ૯૩. **'ઈસી અર્થકો દઢ કરતે હુએ કહતે હૈં કિ :-'** શું કહે છે? મુનિ છે એનું દ્રવ્યલિંગ હોય એ નગ્ન હોય અને ભાવલિંગ એનું અંતર વીતરાગ સમભાવ હોય છે. એ મુનિ હોય એવા મુનિ ભાવલિંગી તે સંત છે, ગુરુ છે તે વંદન કરવા લાયક છે. જૈનદર્શનમાં એટલે વસ્તુના સ્વભાવમાં. બીજી રીતે લિંગ પરની અપેક્ષાએ સ્વની અપેક્ષા ધારણ કરે કોઈ તો એ લિંગ વંદનીય નથી. એ વાત કરી હતી.

सपरावेक्खं लिंगं राई देवं असंजयं वंदे।
मण्णइ मिच्छादिट्ठी ण हु मण्णइ सुद्धसम्मत्तो।।९३।।

'અર્થ :- સ્વપરાપેક્ષ તો લિંગ-આપ કુછ લૌકિક પ્રયોજન મનમેં ધારણકર ભેષ લે વહ સ્વાપેક્ષ હૈ...' ચાલો કંઈક ભેખ લેશું તો આપણને આહાર આદિ અનુકૂળ મળશે, આબરૂ મળશે, લોકો માન આપશે. બાહ્ય લિંગ ધારે એ વંદનને લાયક છે નહિ. **'લૌકિક પ્રયોજન મનમેં ધારણકર ભેષ લે વહ સ્વાપેક્ષ હૈ ઔર કિસી પરકી અપેક્ષાસે ધારણ કરે, કિસીકે આગ્રહ તથા રાજાદિકકે ભયસે ધારણ કરે વહ પરાપેક્ષ હૈ.'** એ પણ વંદવા લાયક નથી.

'રાગી દેવ (જિસકે સ્ત્રી આદિકા રાગ પાયા જાતા હૈ)...' સ્ત્રીનો રાગ હોય, હથિયાર આદિ હોય એવા દેવ વંદનને લાયક નથી. **'ઔર સંયમરહિતકો ઈસ પ્રકાર કહે...'** અસંયમી દેવ એમ લીધું ઓલામાં. દેવ છે પણ અસંયમી છે, રાગી છે માટે તેને પૂજવાલાયક નથી. **'રાગી દેવ ઔર સંયમરહિતકો ઈસ પ્રકાર કહે કિ મૈં વંદના કરતા હૂં તથા ઈનકો માને, શ્રદ્ધાન કરે વહ મિથ્યાદષ્ટિ હૈ.'** કુદેવ, કુગુરુ, કુશાસ્ત્રની આખી વાત લેતા અહીંયાં કુલિંગની વાત વધારે નથી લીધી.

વળી, **'શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ હોને પર ન ઈનકો માનતા હૈ,...'** એને માનતો નથી. કુલિંગ અને કુભેખ, પરની-સ્વની અપેક્ષાએ .. પડિમા આદિ ધારણ કર્યા હોય, પોતાનો સમભાવ-વીતરાગભાવ છે એ પ્રગટ કરીને જેણે બાહ્યલિંગ એવો સમભાવી, પરની અપેક્ષા વિનાનું લિંગ હોય એ મુનિ છે. એ મોક્ષમાર્ગના અધિકારી છે. સમજાણું કાંઈ?

'ભાવાર્થ :- યે ઊપર કહે ઈનસે મિથ્યાદષ્ટિકે પ્રીતિ ભક્તિ ઉત્પન્ન હોતી હૈ,...' અજ્ઞાનીને એવા ખોટા દેવ, ખોટા ગુરુ, ખોટા શાસ્ત્ર એના પ્રત્યે પ્રીતિ ભક્તિ ઉપજે. **'જો નિરતિચાર સમ્યક્ત્વાન્ હૈ વહ ઈનકો નહીં માનતા હૈ.'** સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- અતિચાર...

ઉત્તર :- અતિચારમાં આવી જાય એ જુદી વાત છે. માને નહિ. અતિચાર કોઈ આવી જાય એ વાત છે ત્યાં. અતિચાર, નિરતિચાર. અતિચાર પણ દોષ છે ને? એ કરવા લાયક છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? અહીં તો મુખ્ય દિગંબરની પણ કોઈ અપેક્ષાથી ધારણ કરે માન-સન્માન કે કાંઈક પુણ્ય થાશે, એ પણ વંદનીક નથી અને એના સિવાય શ્વેતાંબર આદિ ભેખ, એ વંદનીક અને પૂજનિક છે નહિ. એમ વાત સિદ્ધ કરવી છે. એય..! 'દેવીલાલજી'!

ગાથા-૯૪

सम्माइट्ठी सावय धम्मं जिणदेवदेसियं कुणदि।
विवरीयं कुव्वंतो मिच्छादिट्ठी मुणेयव्वो।।९४।।

सम्यग्दृष्टिः श्रावकः धर्मं जिनदेवदेशितं करोति।
विपरीतं कुर्वन् मिथ्यादृष्टिः ज्ञातव्यः।।९४।।

સમ્યક્ત્વયુત શ્રાવક કરે જિનદેવદેશિત ધર્મને,
વિપરીત તેથી જે કરે, કુદૃષ્ટિ તે જ્ઞાતવ્ય છે. ૯૪.

अर्थ :– जो जिनदेवसे उपदेशित धर्मका पालन करता है वह सम्यग्दृष्टि श्रावक है और जो अन्यमतके उपदेशित धर्मका पालन करता है उसे मिथ्यादृष्टि जानना।

भावार्थ :– इस प्रकार कहनेसे यहाँ कोई तर्क करे कि–यह तो अपना मत पुष्ट करनेकी पक्षपातमात्र वार्ता कही, अब इनका उत्तर देते हैं कि–ऐसा नहीं है, जिससे सब जीवोंका हित हो वह धर्म है ऐसे अहिंसारूप धर्मका जिनदेव ही ने प्ररूपण किया है, अन्यमतमें ऐसे धर्मका निरूपण नहीं है, इस प्रकार जानना चाहिये।।९४।।

ગાથા-૯૪ ઉપર પ્રવચન

૯૪. सम्माइट्ठी सावय धम्मं जिणदेवदेसियं कुणदि।
विवरीयं कुव्वंतो मिच्छादिट्ठी मुणेयव्वो।।९४।।

સમ્યગ્દૃષ્ટિ શ્રાવક વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ, એણે જે આત્માનો ધર્મ, પુણ્ય-પાપ, શરીર, વાણી અજીવ જે ભગવાને કહ્યું એ પ્રમાણે શ્રાવક સમ્યગ્દૃષ્ટિ કરે. વીતરાગ સર્વજ્ઞદેવ સિવાય વિપરીત કંઈ પણ વાત અજ્ઞાનીઓએ કરી છે એને માને એ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. સમજાણું કાંઈ? ખુલાસો કરશે.

'**અર્થ :- જો જિનદેવસે ઉપદેશિત ધર્મકા....**' સર્વજ્ઞ પરમાત્મા...

મુમુક્ષુ :- બધાએ .. સંપ્રદાય એક...

ઉત્તર :- જૈન સંપ્રદાયમાં ક્યાં માને છે? સર્વજ્ઞને માને છે ક્યાં? હજી સર્વજ્ઞ કોને કહેવા એની ખબર નથી. એ વાંધા સંપ્રદાયના છે ને. સર્વજ્ઞ ત્રણકાળનું જાણે તો પછી પુરુષાર્થ કરવો ક્યાં રહ્યો? ક્રમબદ્ધ પર્યાય ભગવાન જાણે એ તો આ સમયે આ થાય. એમાં કરવાનું (ક્યાં રહ્યું?) ક્યાં એને સર્વજ્ઞની ખબર છે?

મુમુક્ષુ :- કાળલબ્ધિ માને તો...

ઉત્તર :- બધો પુરુષાર્થ છે એમાં. કાળલબ્ધિ-જે સમયે થાય એ પ્રકારે થશે એવો નિર્ણય કરનાર સ્વભાવને આશ્રયે નિર્ણય કરે છે. જે સમયે થવાનું હોય તે થાય, ભવિતવ્યતા, નિયતિ કે કાળલબ્ધિ, એનું જ્ઞાન સ્વભાવને આશ્રયે થતાં થાય છે. અંતર દ્રવ્યનો આશ્રય જ્ઞાયકમૂર્તિ પ્રભુ, એનો આશ્રય લીધા વિના કાળલબ્ધિ કે યોગ્યતાનું જ્ઞાન યથાર્થ હોતું નથી. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- શરત બહુ આકરી છે.

ઉત્તર :- શરત પણ વસ્તુ તો એ છે. 'ચંદુભાઈ'! જે સમયે કાળે થવાનું તે થાય, યોગ્યતાથી થાય, ક્રમબદ્ધ થાય, હોનહારથી થાય, ભવિતવ્ય હોય તે થાય. પણ એનો અર્થ શું? એનું જ્ઞાન યથાર્થ કોને હોય?

મુમુક્ષુ :- એ તો પર્યાયનું જ્ઞાન થયું.

ઉત્તર :- એ તો પર્યાય થઈ. પણ પર્યાયનું જ્ઞાન, દ્રવ્યના જ્ઞાન વિના પર્યાયનું જ્ઞાન હોઈ શકે નહિ. 'શોભાલાલજી'! ઝીણી વાત છે.

ભગવાનઆત્મા ચિદાનંદ સ્વરૂપ અનંત આનંદની ખાણ, અવિનાશી નિજાનંદ ધામ એની દૃષ્ટિ થયા વિના એ બધી પર્યાય આદિનું જ્ઞાન સાચું હોઈ શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ? જિનદેવનો ઉપદેશ કર્યો. સર્વજ્ઞ પરમાત્મા વીતરાગદેવે કહ્યો જે ધર્મ, ભગવાનઆત્મા સ્વસન્મુખ થઈને આત્માનો અનુભવ કરે એનું નામ ધર્મ. એવો જિનદેવે કહ્યો છે. એ સિવાય બીજે એ વાત હોતી નથી. સમજાણું કાંઈ? શ્વેતાંબર સંપ્રદાયમાં પણ એ વાત નથી. લિંગફેર, દેવફેર, ગુરુફેર, શાસ્ત્રફેર.

મુમુક્ષુ :- કેવળજ્ઞાનનું સ્વરૂપ જ જુદું છે.

ઉત્તર :- કેવળજ્ઞાનનું સ્વરૂપ જ જુદું માને છે ઈ. એક સમયે કેવળજ્ઞાન, બીજે સમયે કેવળદર્શન. બધી વાતમાં ફેર છે. શું કીધું સમજાણું?

મુમુક્ષુ :- જિનદેવનું કથન વાંચે તો માને.

ઉત્તર :- જિનદેવનું કથન આ છે.

મુમુક્ષુ :- જિનદેવનું કથન શું છે એ કોણ નક્કી કરે?

ઉત્તર :- નક્કી કરનારો કરે કે નહિ? જિનદેવ વીતરાગ હતા અને સર્વજ્ઞ હતા. એ સર્વજ્ઞ વીતરાગ એવો ધર્મ પ્રરૂપે કે રાગરહિત અને અલ્પજ્ઞનો નાશ કરીને સર્વજ્ઞ થાય એવો ધર્મ પ્રરૂપે. કેમકે પોતે સર્વજ્ઞ થયા અને વીતરાગ થયા. એથી એની વાણીમાં રાગનો અભાવ અને અલ્પજ્ઞનો અભાવ કરીને સર્વજ્ઞ વીતરાગ થવું, એ સમ્યગ્દર્શનથી માંડીને પૂર્ણતાનો ઉપદેશ

સર્વજ્ઞની વાણીમાં આવે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- એનું કથન કરે એમાં તો માને ને?

ઉત્તર :- પણ મુનિ સાચા હોય તો ને? કથન કરવામાં શું દાળિયા થયા?

મુમુક્ષુ :- શાસ્ત્રમાંથી જેમ આપ વાંચો છો એમ વાંચી નાખે.

ઉત્તર :- નહિ-નહિ. એ વાત નહિ. એ મુનિ પણ સમભાવી અંદર વીતરાગદશા પ્રગટ હોય. સમભાવ એટલે પુણ્ય-પાપના વિકલ્પરહિત ભગવાને જે વીતરાગપણું પ્રગટ કર્યું એવો વીતરાગભાવ અંદર સમ્યગ્દર્શનનો પ્રગટ હોય, આનંદનો અનુભવ વેદન-સ્વાદ હોય. એ ઉપરાંત સ્વસંવેદનની ઉગ્રતા આનંદની હોય, એને એ આ પ્રરૂપણા કરે એની પ્રરૂપણા સાચી. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- એમની ... એમ છે કે એ પણ ભગવાનના શાસ્ત્ર વાંચે છે ને.

ઉત્તર :- ના ના, ભગવાનના શાસ્ત્રના પાના વાંચે એમાં શું થઈ ગયું?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ના ના નથી કહેતા એ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ક્યાં ગયા? ઊંધા એ છે. એમ કે ઓલા પણ પાંચ નવકાર ગણે છે. નથી ગણતા. બૌદ્ધમાં પણ આવે છે. સમાધિ બોધિ. શબ્દ આવે એમાં શું થઈ ગયું?

અરિહંત વીતરાગ પરમાત્મા, જેને એક સમયમાં ચાર કર્મનો નાશ છે અને ચાર કર્મ બાકી અને ત્રણકાળનું જ્ઞાન છે. એના મુખમાંથી વીતરાગ થવાની જ વાણી આવે. જિનવાણી એ વીતરાગભાવની પોષક હોય. એ રાગની પોષક હોય નહિ. એ એની વાણીની પરીક્ષા છે. 'ચંદુભાઈ'!

મુમુક્ષુ :- પુણ્યથી પરંપરા મોક્ષ પામે એમ કહે...

ઉત્તર :- એ જિનવાણી નહિ. પુણ્યથી પરંપરા મોક્ષ પામે એ તો પરંપરાનો અર્થ શું? કે અભાવ કરીને પામે એમ ભગવાને કહ્યું છે ત્યાં. પરંપરા એનાથી પામે એમ નહિ. તેમ પરદ્રવ્યને લઈને સંસાર પરિત થાય, સમ્મેદશિખરના દર્શનથી સંસારનો નાશ થાય, ભગવાનના સમવસરણના અને ભગવાનના દર્શનથી સંસારનો નાશ થાય, એ વીતરાગની વાણી નહિ. સમજાણું કાંઈ?

એ હમણા કહ્યું હતું. ત્યાં અંતરિક્ષ જતા હતા ને? 'ફૂલચંદજી'. ચાલીને ગયા હતા રસ્તામાં. ત્યાં રેલ નથી. છેલ્લું ગામ છે. ત્યાં રેલ નથી. મેં કહ્યું, જુઓ ભાઈ! જિનવાણીનું મહાલક્ષણ એ કે જિન એટલે વીતરાગભાવ તદ્દન રાગ અને પુણ્ય અને નિમિત્તની અપેક્ષા છોડાવી અને ભગવાનઆત્મા પૂર્ણાનંદની અપેક્ષા કરાવે એનું નામ જિનવાણી અને એનું નામ સિદ્ધાંત કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- મેં કહ્યું કે આ... રસ્તામાં કહ્યું. અંતરિક્ષ જતા હતા. ઓલા નથી? શું? એ જ કીધું હતું. ત્યાં બરાબર આવ્યા. એને જાવું હતું પછી મોટરમાં બેસી ગયા. માર્ગ આ એક

મહાસિદ્ધાંત છે. કેમકે રાગ અને દ્વેષ એ વિષમભાવ છે. અને વિષમરહિત આત્માનો સ્વભાવ જ સમભાવ છે. જિનસ્વરૂપ આત્મા છે. વીતરાગ સ્વભાવી આત્મા છે. એની વીતરાગતા પ્રગટ કરવાનો ઉપદેશ હોય અને રાગનો અભાવ કરવાનો ઉપદેશ હોય, અલ્પજ્ઞનો અભાવ કરવાનો, સર્વજ્ઞને પ્રાપ્ત કરવાનો ઉપદેશ (હોય). એ સર્વજ્ઞની પ્રાપ્તિ અને વીતરાગતા સ્વદ્રવ્ય આશ્રયે થાય. સમજાણું કાંઈ? લાખ વાતની વાત પણ આ સ્થિતિ ન હોય જ્યાં...

ભગવાનઆત્મા પૂર્ણાનંદનો નાથ એનો આશ્રય કરે. કેમકે એ વીતરાગસ્વરૂપ આત્મા છે, જિનસ્વરૂપ આત્મા છે. એનો આશ્રય કરવાથી જ સંસારનો અભાવ થાય છે. ત્રણલોકના નાથ તીર્થંકરનો આશ્રય કરવાથી પણ સંસારનો નાશ થતો નથી. સમજાણું કાંઈ? કેમકે એ પરદ્રવ્ય છે. એ તો બહુ ગાણા આવ્યા અંદર. હજી આવશે આમાં. '**परदव्वादो दुग्गइ सदव्वा हु सुग्गइ होइ।**' એનો અર્થ એ છે. એ કહેશે હમણાં. ત્યાં તો તમે પક્ષની વાતું કરો છો. હમણાં આવશે અર્થમાં. પક્ષની નથી. વસ્તુના સ્વભાવની વાત છે. વસ્તુ જ એવી છે. વીતરાગ સ્વભાવ અને વીતરાગ આનંદ અને વીતરાગી જ્ઞાનથી ભરેલો પદાર્થ છે. સમજાણું કાંઈ? એવા આત્મભગવાન, એનો આશ્રય લેવો. કેમકે વીતરાગે પોતે એનો આશ્રય લઈને વીતરાગતા અને સર્વજ્ઞતા પ્રગટ કરી છે. એની વાણીમાં એ આવે. પરની અપેક્ષાએ કાંઈ શેત્રુંજયની જાત્રાથી પરિત સંસાર થાય અને સમ્મેદશિખરની જાત્રાથી ૪૯ ભવે મોક્ષ જાય, એ બધી વાણી વીતરાગની નહિ.

મુમુક્ષુ :- ૪૯ ભવે જાય, એક ભવે કાં ન જાય?

ઉત્તર :- એ ૪૯ રાખે થોડું લાંબુ એટલું. એક જણાએ કહ્યું હતું. અહીં કીધું ને? મહાવીરકીર્તિ સાધુ હતા. એની પાસે પુસ્તક હતું. જેમ આ લોકોમાં શેત્રુંજય માહાત્મ્યનું છે. એ સમ્મેદશિખરનું માહાત્મ્યનું પુસ્તક હતુ. આમાં (લખ્યું છે), આના દર્શનથી ૪૯ ભવથી જાય. કીધું, એ જિનવાણી નહિ. પરના દર્શને ભવ ઘટે (એમ કહે) એ જિનવાણી નહિ. કારણ કે ભવ ઘટવાનો સ્વભાવ આત્મામાં છે. કારણ કે ભવ અને ભવના ભાવ વિનાનું આત્મતત્ત્વ છે. સમજાણું કાંઈ? 'નવરંગભાઈ'! અહીં તો ભઈ વાત આ છે. કોઈપણ દયા, દાન, વ્રતના વિકલ્પથી ધર્મ માને, મનાવે એ જિનવાણી નહિ. એ દેવને ઓળખતો નથી, ગુરુને ઓળખતો નથી, શાસ્ત્રને જાણતો નથી. એમ છે. ઊંધું હોય એ ભૂલી જાવું.

મુમુક્ષુ :- ઊંધું છે એમ ખાત્રી થાય ત્યારે ને?

ઉત્તર :- હા, માટે કહે છે ને પરીક્ષા કરો. સંસારમાં પરીક્ષા કરીને .. લે છે કે નહિ? સંપ્રદાયમાં ઘણીવાર કહેતા. ... આવે છે ને? ભાષા ભૂલી ગયા. સાતમા અધ્યાયમાં વાત આવે છે. ... ઘણી વાર અમે કહેતા. પરીક્ષા કર્યા વિનાનું માનેલું એ કંઈ મુક્તિનું કારણ નથી. એવો સૂયગડાંગમાં એક શબ્દ આવે છે. સમજાણું? ભૂલી ગયા. ઘણા વર્ષ થઈ ગયા ને. પરીક્ષીઓ એવો શબ્દ આવે છે, સૂયગડાંગમાં. પરીક્ષા કર્યા વિનાનું માનવું, કસોટીએ ચડ્યા વિનાનું માનવું એ માનવું સાચું છે નહિ. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- આજ્ઞા..

ઉત્તર :- એ આજ્ઞા આ. આજ્ઞા એટલે તારો સ્વભાવ જ્ઞાન આનંદ છે એનું જ્ઞાન કર એનું નામ આજ્ઞા. આજ્ઞા એટલે શું કે ભગવાનની આ આજ્ઞા છે અને એની સામું જોવું છે, .. એ તો વિકલ્પ છે. ભગવાનની આજ્ઞાનો વિચાર કરવો એ પણ વિકલ્પ છે. એ આજ્ઞા એમ કહે છે કે વીતરાગસ્વભાવ તારો છે તેનો આશ્રય લે. ભગવાનની વાણીમાં એમ આવ્યું. અનંત તીર્થંકરોની વાણી, અરે..! સમકિતીની વાણી. સમજાય છે? સ્થિરતા ભલે ઓછી હોય. ચારિત્રની એ જુદી વાત છે. અનંત સમકિતી, અનંત શ્રાવકો, અનંત સંતો, અનંત કેવળીઓ, અનંત તીર્થંકરો (એમ કહે છે). વીતરાગ સ્વભાવથી ભરેલો ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ સમભાવ. સમભાવનો રસિક રસિક ચૈતન્યમૂર્તિ છે એમાંથી સમભાવ પ્રગટ થશે. સમજાણું કાંઈ? એવી વાણી હોય, એને માનનારા હોય એને સાચા ગણવામાં આવે છે. કીધું ને? જુઓ!

'**જિનદેવસે ઉપદેશિત ધર્મકા પાલન કરતા હૈ વહ સમ્યગ્દૃષ્ટિ શ્રાવક હૈ...**' વીતરાગે કહ્યો એવો ધર્મ કરે તે શ્રાવક છે. વીતરાગે તો (એમ કહ્યું), આત્મા અખંડ પૂર્ણાનંદ પ્રભુ, એની દૃષ્ટિ સમકિત, સમભાવની દૃષ્ટિ થવી એ સમકિત છે. ત્રિકાળ સમભાવ ભગવાન વીતરાગ શાંતરસની મૂર્તિ, એની દૃષ્ટિ તે સમ્યગ્દૃષ્ટિ, સમભાવની દૃષ્ટિ તે સમ્યક્-સાચી દૃષ્ટિ. સમજાણું કાંઈ? એવો જિનદેવનો ઉપદેશ જે છે એના ઉપદેશથી ધર્મ કરે તે સમ્યગ્દૃષ્ટિ શ્રાવક છે. સમજાણું કાંઈ? અજ્ઞાનીઓએ પોતાના સ્વચ્છંદે કલ્પેલો અને કહેલો એ માર્ગ ન ચાલે.

મુમુક્ષુ :- પરીક્ષા ક્યાં છે?

ઉત્તર :- પરીક્ષા આવી નહિ? શું કહ્યું? જિનવાણી વીતરાગી હોય છે. વીતરાગભાવની પોષક હોય છે. કેમકે એ પોતે વીતરાગ કેમ થયા? રાગનો અભાવ કરીને વીતરાગ કેમ થયા? અલ્પ જ્ઞાનનો નાશ કરીને સર્વજ્ઞ કેમ થયા? સમજાય છે કાંઈ? એ પરીક્ષા કરવી જોઈએ. એમ ને એમ આંધળી દોડે માન્યું, આ ભગવાન સાચા-ભગવાન સાચા. બીડીયુંમાં પરીક્ષા કરવી છે તમાકુની ને બધી. આવી તમાકુ ઊંચી હોય ને ઢીંકણું ને ફીંકણું. એવી જાતની તમાકુ અને આ ઊંચી પીવે પાછા. ઘરના માણસ ઊંચામાં ઊંચું તમાકુ પીવે. ... બહુ ખબર નહિ. બીડી કીધું હતું ને? 'કરમસદ' છે ને? ગુજરાતનું. ત્યાં બીડીનો ઘણો વેપાર છે. અમે પણ બધું વેચતા હતા ને દુકાન ઉપર. તો ત્યાં બીડીમાં વરિયાળી નાખેલી. બીડીમાં વરિયાળીનું પાણી. વરિયાળી સમજો છો? વરિયાળીને શું કહે છે? સોંપ. એ બીડી. બીડી હોય છે ને બીડી? એમાં તમાકુમાં સોંપનો રસ નાખે. પછી બીડી પીવે. એકવાર 'કરમસદ' ગયો હતો હું. પાટીદાર છે. .. વાણિયા. તે દિ' ખાય નહિ પાટીદારનું. તો એની છોડીએ દૂધ અને પૂરી કરેલી. પૂરી અને દૂધ. ત્યાં રાત રહેવાનું. બે-પાંચ હજારની લીધી હશે. ખોખા લીધા તૈયાર. બીડી ઊંચી. એમાં નાખેલો રસ, વરિયાળીનો રસ. એની પરીક્ષા કરતા હશે કે નહિ? વરિયાળીના રસવાળી બીડી ઊંચી કહેવાય. સાધારણ ઊંચી ન કહેવાય. એના પૈસા બરાબર દેવા પડે. એમ વીતરાગરસ જેમાં છંટાયેલો હોય એ ધર્મનો માર્ગ સાચો કહેવાય. ઘણાં વર્ષ (પહેલાની) વાત છે. 'કરમસદ' છે ને? જિનમંદિર છે.

જિનવરનો કહેલો ઉપદેશ વીતરાગ પરમાત્મા પૂર્ણાનંદ પ્રભુ સર્વજ્ઞદેવ, એણે કહેલો ધર્મ

શ્રાવક કરે. અજ્ઞાનીનો કલ્પેલો, માનેલો એ કોઈને આત્મજ્ઞાન હોઈ શકે નહિ. સર્વજ્ઞ પરમાત્માના માર્ગ સિવાય બીજામાં ક્યાંય આત્મજ્ઞાન અને સમ્યગ્દર્શન હોઈ શકે નહિ. ત્રણકાળ અને ત્રણલોકમાં. ભલે પછી બાવા અને ફકીર થઈને બધા જંગલમાં નાગા થઈને ફરે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- દયા પાળે તો?

ઉત્તર :- દયા પાળે તો શું? દયા પાળવી એ રાગ છે. એમાં આત્મા ક્યાં આવ્યો? રાગથી દયા પાળું છું અને પરની પાળી શકું છું એ જિનવરની આજ્ઞા જ નથી. જિનવરનો એ ઉપદેશ જ નથી. પરને પાળી શકે? પરદ્રવ્યની પર્યાય? અને પરદ્રવ્યની દયા પાળવાનો ભાવ છે એ તો રાગ છે. રાગની આજ્ઞા ભગવાનની છે નહિ. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- રાગ અને દ્વેષ...

ઉત્તર :- બેય સાથે છે. રાગ હોય ત્યાં દ્વેષ (હોય જ). રાગ પછી જાય છે. રાગ ગયો એને દ્વેષ ન જ હોય. દસમે ગુણસ્થાને રાગ જાય છે ને? જેને રાગ જાય એને દ્વેષ હોય નહિ. દ્વેષ જાય એને રાગ હોય.

મુમુક્ષુ :- રાગ જાય પછી દ્વેષ ક્યાં રહે.

ઉત્તર :- પહેલા જ તો દ્વેષ ચાલ્યો જાય છે.

'**સમ્યગ્દષ્ટિ શ્રાવક હૈ ઔર જો અન્યમતકે ઉપદેશિત ધર્મકા પાલન કરતા હૈ ઉસે મિથ્યાદષ્ટિ જાનના.**' આહાહા..! આત્મા અહિંસક રાગની વિકલ્પ દશા વિનાનો પ્રભુ, એનો રાગમાં લાભ મનાવે એ હિંસામાં ધર્મ મનાવે છે. રાગ પોતે હિંસા છે. 'પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાય'માં ભગવાન 'અમૃતચંદ્રાચાર્યે' કહ્યું નહિ? આહાહા..!

'**ભાવાર્થ :- ઈસ પ્રકાર કહનેસે યહાં કોઈ તર્ક કરે કિ-યહ તો અપના મત પુષ્ટ કરનેકી પક્ષપાતમાત્ર વાર્તા કહી,...**' આ તો તમારા મતની, પુસ્તકની નથી. '**ઐસા નહીં હૈ, જિસસે સબ જીવોંકા હિત હો વહ ધર્મ હૈ...**' કોઈપણ પ્રાણીને દુઃખ થાય, પોતાના આત્માને પણ રાગથી દુઃખ થાય એ ધર્મ નહિ. સમજાણું કાંઈ? રાગ છે શુભ કે અશુભ એ આત્માને દુઃખ થાય છે. ધર્મ થતો નથી પણ દુઃખ થાય છે. સમજાણું કાંઈ? શું કહ્યું? '**સબ જીવોંકા હિત હો વહ ધર્મ હૈ ઐસે અહિંસારૂપ ધર્મકા જિનદેવહીને પ્રરૂપણ કિયા હૈ,...**' રાગની ઉત્પત્તિ થવી એ હિંસા. ભગવાનઆત્મા અહિંસક સ્વરૂપ જ ત્રિકાળ છે. વીતરાગ સ્વભાવ કહો, સમભાવ કહો, શાંત અકષાય સ્વભાવ સ્વરૂપ કહો. એ અકષાયસ્વરૂપની ઉત્પત્તિ થવી એનું નામ ધર્મ. એ વીતરાગે એવો ધર્મ કહ્યો છે. સમજાણું કાંઈ?

'**ઐસે અહિંસારૂપ ધર્મકા જિનદેવહીને પ્રરૂપણ કિયા હૈ, અન્યમતમેં ઐસે ધર્મકા નિરૂપણ નહીં હૈ, ઈસ પ્રકાર જાનના ચાહિયે.**' જુઓ! વસ્ત્ર રાખવા અને વસ્ત્ર રાખવાનો ભાવ એ રાગ છે. રાગ એ હિંસા છે. અને એ હિંસામાં મુનિપણું માનવું એ મિથ્યાદષ્ટિ છે. એમ સિદ્ધ કરે છે અહીંયાં. સમજાણું કાંઈ? માર્ગ એવો છે, ભાઈ! અનંતકાળ થયા, અનંતકાળ થયા સત્ય એણે હાથમાં લીધું જ નથી. ખોટા ગોટા ક્યાંક ક્યાંક પક્ષ કરી ગોટા

વાળ્યા છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- આ કહ્યો સાર. આ શું કહે છે? એ જ કહે છે. જેવું કર્યું છે એવું કહે છે. એણે પણ એમ કર્યું હતું. રાગ વિનાની શ્રદ્ધા, રાગ વિનાનું જ્ઞાન અને રાગ વિનાનું ચારિત્ર. એવું કર્યું હતું એવું કહે છે. સમજાણું કાંઈ? એમ કે આવે છે ને? એમણે જે કર્યું એમ ન કરવું, એમણે કહ્યું એમ કરવું. તો કહ્યું પણ છે અને કર્યું પણ એમ છે.

મુમુક્ષુ :- કહ્યું હોય તો એ...

ઉત્તર :- કર્યું છે આ.

સર્વજ્ઞ પરમાત્મા એક સમયમાં ત્રણકાળ ત્રણલોક જાણવાની એક સમયની પર્યાય જાણે છે. લોકાલોકને જાણવું એ તો .. વાત. પણ એક સમયની પર્યાય જાણતા ત્રણકાળ ત્રણલોક જણાઈ જાય છે. એવું જેનું સ્વરૂપ, એવી જેની દશા, એનો કહેલો ધર્મ અલૌકિક છે. સમ્યગ્દર્શન પણ એનું કહેલું જુદું છે. 'શ્રીમદ્'માં નથી આવતું? આવે છે. હે ભગવાન હું ભૂલ્યો. આપના કહેલા દયા આદિને મેં ઓળખ્યા નહિ. પાળ્યા નહિ એમ નથી કહ્યું. ઓળખ્યા નહિ. છે ઓલામાં છે ને? પાઠ છે. કેટલામો છે એ? આમાં છે? આમાં હશે કે નહિ? મોક્ષમાળામાં છે કે નહિ? મોક્ષમાળામાં કેટલામો છે? મોક્ષમાળા છે ને? એ પણ ખબર નથી? કો'ક તો હા-ના પાડતા નથી. ૩૮૯? એ બહુ પુણ્ય કેરાનું.. આવ્યું. મોક્ષમાળામાં હશે?

આપે કહેલા દયા, દાનને મેં ઓળખ્યા નહિ. દયા, દાન મેં કર્યા નથી એમ નહિ. હજી શું વાત કહો છો એનું અમને જ્ઞાન જ થયું નથી. ઓળખ્યા નથી. એમ વાત છે. 'શ્રીમદ્' છે ને 'શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર'? એણે એક ક્ષમાપના પાઠ લખ્યો છે. આપે કહી એવી પવિત્રતા, દયા, શીલને મેં ઓળખ્યા નથી. ઓળખ્યા નથી, મેં જાણ્યા જ નથી. શું આપ કહો છો. ક્યા પ્રકારની દયા, ક્યા પ્રકારના શીલ, કયા પ્રકારનો સંયમ.. સમજાણું? બહુ પાઠ આવે છે. હે ભગવાન! હું ભૂલી ગયો. આવે છે. (તમારા અમૂલ્ય વચનોને) લક્ષમાં લીધા નથી. લક્ષમાં લીધા નથી.

મુમુક્ષુ :- તમારા કહેલા અનુપમ તત્ત્વનો વિચાર...

ઉત્તર :- કર્યો નથી.

મુમુક્ષુ :- તમારા પ્રણીત કરેલા ઉત્તમ શીલને સેવ્યું નહિ. તમારા કહેલા દયા, શાંતિ, ક્ષમા...

ઉત્તર :- ઓળખ્યા નથી. બસ એ. તમારા કહેલા દયા, શાંતિ, ક્ષમા આપ જે કહો છો એને ઓળખ્યા નથી. સમજાણું કાંઈ? એવી વાત છે. આહાહા..! ક્ષમાપના પાઠ છે. ૧૩મો.

'**હે ભગવાન! હું બહુ ભૂલી ગયો, મેં તમારાં અમૂલ્ય વચનને લક્ષમાં લીધા નહીં.**' આપ શું કહેવા માગો છો એ મેં ખ્યાલ જ કર્યો નથી. '**તમારા કહેલા અનુપમ તત્ત્વનો મેં વિચાર કર્યો નહીં.**' અનુપમ તત્ત્વો છે એનો વિચાર કર્યો નથી. અનુપમ તત્ત્વ. એની વાણી

અનુપમ છે, એની વાણીની ઉપમા કોઈ આપે નહિ એવી વાણી છે. નિરાભિમાન અને નિરાગી ભગવાન પરમાત્મા એને સ્પર્શ કરેલી આપની વાણી હતી. આપ રાગને કરવાનું, રાગને છોડવાનું એ વીતરાગ માર્ગમાં નથી એમ કહે છે.

'**તમારા પ્રણીત કરેલાં ઉત્તમ શીલને સેવ્યું નહીં.**' ઉત્તમ શીલ. એકલું બ્રહ્મચર્ય તો અનંતવાર પાળ્યું. પણ આત્માનો શીલ એટલે વીતરાગસ્વભાવ, એને મેં સેવ્યો નથી. એનું નામ શીલ છે. રાગરહિત ઉત્તમશીલ. છે ને? '**તમારા કહેલા દયા, શાંતિ, ક્ષમા અને પવિત્રતાને ઓળખ્યા નહીં.**' આપે દયા જે કીધી એને મેં ઓળખી નથી. પરની દયા નહિ. આત્માનો રાગરહિત અહિંસા સ્વભાવ એનું નામ દયા. એને ઓળખ્યા નથી. છે ને? શાંતી ઓળખી નથી, ક્ષમા ઓળખી નથી. '**હે ભગવન્! હું ભૂલ્યો, આથડ્યો, રઝળ્યો અને (અનંત) સંસારની વિટમ્બનામાં પડ્યો છું.**' વગેરે વગેરે. '**અજ્ઞાનથી અંધ થયો છું, મારામાં વિવેકશક્તિ નથી અને હું મૂઢ છું, નિરાશ્રિત છું, અનાથ છું. નિરાગી પરમાત્મા!**' જુઓ હવે નિરાગી પરમાત્મા! '**હવે હું તમારું, તમારા ધર્મનું અને તમારા સાધુનું શરણ ગ્રહું છું. મારા અપરાધ ક્ષય થઈ હું તે સર્વ પાપથી મુક્ત થાઉં, એ મારી અભિલાષા છે.**' વગેરે વગેરે છે.

'**જેમ જેમ હું સૂક્ષ્મ વિચારથી ઊંડો ઊતરું છું તેમ તેમ તમારા તત્ત્વના ચમત્કારો મારા સ્વરૂપનો પ્રકાશ કરે છે.**' લ્યો! તમારા સ્વરૂપનું જે કહેવા માગે છે, મારા સ્વરૂપનો પ્રકાશ કરે છે. ઓહો..! મહાપ્રભુ! અનંત આનંદની રતનની ખાણ ભગવાન, એને આપ જે જણાવો છો એને હું જોઉં ત્યાં મારા આત્માને પ્રકાશે છે. એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? '**તમે નિરાગી, નિર્વિકારી, સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ, સહજાનંદી, અનંતજ્ઞાની, અનંતદર્શી અને ત્રૈલોક્યપ્રકાશક છો. હું માત્ર મારા હિતને અર્થે તમારી સાક્ષીએ ક્ષમા ચાહું છું, એક પળ પણ તમારાં કહેલાં તત્ત્વની શંકા ન થાય, તમારા કહેલા રસ્તામાં અહોરાત્ર હું રહું,...**' કહેલા રસ્તામાં, હોં! '**એ જ મારી આકાંક્ષા અને વૃત્તિ થાઓ! હે સર્વજ્ઞ ભગવાન! તમને હું વિશેષ શું કહું? તમારાથી કંઈ અજાણ્યું નથી. માત્ર પશ્ચાતાપથી હું કર્મજન્ય પાપની ક્ષમા ઈચ્છું છું. ૐ શાંતિઃ શાંતિઃ શાંતિઃ.**'

મુમુક્ષુ :- ક્યુ પુસ્તક છે?

ઉત્તર :- 'શ્રીમદ્'નું પ્રતિક્રમણ. પ્રતિક્રમણ આવશ્યક. અહીંનું બનાવેલું છે, અહીંનું બનાવેલું છે.

મુમુક્ષુ :- નીચે લખ્યું છે 'મોક્ષમાળા'.

ઉત્તર :- હા, લખ્યું છે.

અહીં કહે છે, '**અન્યમતકે ઉપદેશિત ધર્મકા પાલન કરતા હૈ ઉસે મિથ્યાદૃષ્ટિ જાનના.**' વીતરાગભાવનો પોષક એ સિવાય કોઈ અન્યમતિ રાગને પોષી, વ્યવહારને પોષીને ધર્મ મનાવે એ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. એમ કહે છે. '**ઐસા અહિંસારૂપ ધર્મકા જિનદેવ હી ને પ્રરૂપણ કિયા હૈ, અન્યમતમેં ઐસે ધર્મકા નિરૂપણ નહીં હૈ,...**'

आगे कहते हैं कि जो मिथ्यादृष्टि जीव है वह संसारमें दुःखसहित भ्रमण करता है :–

ગાથા-૯૫

मिच्छादिट्ठी जो सो संसारे संसरेइ सुहरहिओ।
जम्मजरमरणपउरे दुक्खसहस्साउले जीवो।।९५।।

मिथ्यादृष्टिः यः सः संसारे संसरति सुखरहितः।
जन्मजरामरणप्रचुरे दुःखसहस्राकुलः जीवः।।९५।।

કુદૃષ્ટિ જે, તે સુખવિહીન પરિભ્રમે સંસારમાં,
જર-જન્મ-મરણ પ્રચુરતા, દુખગણસહસ્ર ભર્યાં જિહાં. ૯૫.

अर्थ :– जो मिथ्यादृष्टि जीव है वह जन्म–जरा–मरणसे प्रचुर और हजारों दुःखोंसे व्याप्त इस संसारमें सुखरहित दुःखी होकर भ्रमण करता है।

भावार्थ :– मिथ्यात्वभावका फल संसारमें भ्रमण करना ही है, यह संसार जन्म–जरा–मरण आदि हजारों दुःखोंसे भरा है, इन दुःखोंको मिथ्यादृष्टि इस संसारमें भ्रमण करता हुआ भोगता है। यहाँ दुःख तो अनन्त हैं हजारों कहनेसे प्रसिद्ध अपेक्षा बहुलता बताई है।।९५।।

ગાથા-૯૫ ઉપર પ્રવચન

'આગે કહતે હૈં કિ જો મિથ્યાદષ્ટિ જીવ હૈ વહ સંસારમેં દુઃખસહિત ભ્રમણ કરતા હૈ :–' વીતરાગભાવનો ભાવ આનંદસ્વરૂપ છે અને એનું ફળ પણ આનંદ છે. અજ્ઞાનીના કહેલા ધર્મમાં વર્તમાન રાગ દુઃખ છે અને ભવિષ્યમાં પણ દુઃખી થાય છે.

मिच्छादिट्ठी जो सो संसारे संसरेइ सुहरहिओ।
जम्मजरमरणपउरे दुक्खसहस्साउले जीवो।।९५।।

જેને આત્મા જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવ એવી દૃષ્ટિ નથી, સાચા દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રને જેણે ઓળખ્યા નથી.

'અર્થ :– જો મિથ્યાદષ્ટિ જીવ હૈ વહ જન્મ–જરા–મરણસે પ્રચુર ઔર હજારોં દુઃખોંસે વ્યાપ્ત...' નરક અને નિગોદના દુઃખો. જેની દૃષ્ટિ વીતરાગદૃષ્ટિ નથી, મિથ્યાદષ્ટિ છે એ આવા હજારો દુઃખથી આકુળતા ભોગવે છે. **'સંસારમેં સુખરહિત દુઃખી હોકર ભ્રમણ કરતા હૈ.'**

'ભાવાર્થ :– મિથ્યાત્વભાવકા ફલ સંસારમેં ભ્રમણ કરના હી હૈ, યહ સંસાર જન્મ–જરા–મરણ આદિ હજારોં દુઃખોંસે ભરા હૈ,...' સંસારમાં શું હોય? આકુળતા... આકુળતા... આકુળતા... શેઠાઈની આકુળતા, રાગની આકુળતા, દેવની આકુળતા, પ્રતિકૂળ સંયોગની આકુળતા, અનુકૂળ સંયોગની આકુળતા. **'યહ સંસાર જન્મ–જરા–મરણ આદિ હજારોં**

દુ:ખોંસે ભરા હૈ, ઈન દુ:ખોંકો મિથ્યાદૃષ્ટિ ઈસ સંસારમેં ભ્રમણ કરતા હુઆ ભોગતા હૈ. યહાં દુ:ખ તો અનંત હૈં હજારોં કહનેસે પ્રસિદ્ધ અપેક્ષા બહુલતા બતાઈ હૈ.' અનંતુ દુ:ખ છે પણ પદમાં બતાવવું.. લ્યો! બે વાત કરી. સમકિત અને મિથ્યાત્વ.

આત્માનો સ્વભાવ શુદ્ધ આનંદસ્વરૂપ એની અંતર દૃષ્ટિ અનુભવ સમ્યગ્દર્શન વસ્તુ, એનું શું માહાત્મ્ય કહેવું! એ તો બધી વાત આવી ગઈ. જે કોઈ અનંતા સિદ્ધ થયા, અનંતા સિદ્ધ થશે તે સમકિતના માહાત્મ્યથી છે. આહાહા..! હાથમાં લીધો દોરો-આત્મા. સમજાણું કાંઈ? મિથ્યાદૃષ્ટિ વાસ્તવિક સ્વભાવની દૃષ્ટિ વિના અને કુદેવ-કુગુરુ-કુશાસ્ત્રને માની ચાર ગતિમાં રખડે છે.

आगे सम्यक्त्व–मिथ्यात्व भावके कथनका संकोच करते हैं :–

ગાથા-૯૬

सम्म गुण मिच्छ दोसो मणेण परिभाविऊण तं कुणसु।
जं ते मणस्स रुच्चइ किं बहुणा पलविएणं तु।।९६।।

सम्यक्त्वे गुण मिथ्यात्वे दोषः मनसा परिभाव्य तत् कुरु।
यत् ते मनसे रोचते किं बहुना प्रलपितेन तु।।९६।।

'સમ્યક્ત્વ ગુણ, મિથ્યાત્વ દોષ' તું એમ મન સુવિચારીને,
કર તે તને જે મન રુચે; બહુ કથન શું કરવું કરે? ૯૬.

अर्थ :– हे भव्य ! ऐसे पूर्वोक्त प्रकार सम्यक्त्वके गुण और मिथ्यात्वके दोषोंकी अपने मनसे भावना कर और जो अपने मनको रुचे–प्रिय लगे वह कर, बहुत प्रलापरूप कहनेसे क्या साध्य है? इस प्रकार आचार्यने उपदेश दिया है।

भावार्थ :– इस प्रकार आचार्यने कहा है कि–बहुत कहनेसे क्या? सम्यक्त्व–मिथ्यात्वके गुण–दोष पूर्वोक्त जानकर जो मनमें रुचे वह करो। यहाँ उपदेशका आशय ऐसा है कि–मिथ्यात्वको छोडो सम्यक्त्व को ग्रहण करो, इससे संसारका दुःख मेटकर मोक्ष पाओ।।९६।।

ગાથા-૯૬ ઉપર પ્રવચન

'આગે સમ્યક્ત્વ-મિથ્યાત્વ ભાવકે કથનકા સંકોચ કરતે હૈં :-'

सम्म गुण मिच्छ दोसो मणेण परिभाविऊण तं कुणसु।
जं ते मणस्स रुच्चइ किं बहुणा पलविएणं तु।।९६।।

'અર્થ :- હે ભવ્ય! ઐસે પૂર્વોક્ત પ્રકાર સમ્યક્ત્વકે ગુણ...' સમકિતનો મહિમા,

સમકિતનો ગુણ મહા વર્ણવ્યા. સમકિત જેવું આ જગતમાં કોઈ પૂજ્ય વસ્તુ નથી અને સમકિત જેવું કોઈ એમાં.. સમકિત વિના મુક્તિ કોઈ દિ' થાય નહિ અને સમકિતથી અનંતા મુક્તિને પામ્યા. સમકિતથી પામ્યા એમ કહ્યું છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- સમકિત હોય તો જ્ઞાન સાચું, ત્યાં ચારિત્ર સાચું, ત્યાં બધું (સાચું છે). સમકિત નથી ત્યાં થોથા છે બધા એકડા વિનાના.

'સમ્યક્ત્વકે ગુણ ઔર મિથ્યાત્વકે દોષોંકી અપને મનસે ભાવના કર ઔર જો અપને મનકો રુચે-પ્રિય લગે વહ કર,...' અમે શું કહીએ? જુઓ! આ મોક્ષપાહુડની છેલ્લી ગાથામાં બે (ગુણને) જ વર્ણવ્યા આખા. સમકિતનું માહાત્મ્ય અને મિથ્યાત્વનો દોષ. આહાહા..! **'અપને મનસે ભાવના કર ઔર જો અપને મનકો રુચે-પ્રિય લગે વહ કર,...'** એનો અર્થ એ કે સ્વરૂપ પ્રિય લાગે એમ તું કર. એમ. **'બહુત પ્રલાપરૂપ કહનેસે ક્યા સાધ્ય હૈ? ઈસ પ્રકાર આચાર્યને ઉપદેશ દિયા હૈ.'** લ્યો! વધારે શું કહીએ? ભાઈ! સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે (એમ કહ્યું) જે આત્મા રાગ વિનાનો, વિકલ્પ વિનાનો, શરીર વિનાનો, કર્મ વિનાનો એકલો પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ (છે) એનો અનુભવ કરીને સમકિત કરવું એ જ આ જગતમાં સાર છે. સમજાણું કાંઈ? લાખ શાસ્ત્ર ભણીને પણ કરવાનું આ છે. ભગવાનને જાણીને પણ કરવાનું આ છે. પછી ભગવાનને ભૂલીને કરવાનું આ છે. શું કહ્યું?

મુમુક્ષુ :- અપને મનકો રુચે સો કર...

ઉત્તર :- રુચે એમ કર... સવળું કર એમ કહે છે. આવું માહાત્મ્ય તને કહ્યું સમ્યગ્દર્શનનું, એ રુચવ એમ કહે છે. મિથ્યાત્વ કર એમ કહે? સમજાણું કાંઈ?

દયાના ભાવથી સંસાર પરિત થાય. મુનિને આહાર-પાણી દેવાથી સંસાર નાશ થાય. એ વાણી વીતરાગની નહિ. એમ કહેવા માગે છે. સમજાણું કાંઈ? એય..! 'દેવીલાલજી'! શ્વેતાંબરમાં આવે છે મેઘકુમાર.. જીવની દયા પાળી સસલાની (અને) પરિત સંસાર કર્યો. કહે છે કે એ વીતરાગની વાણી નહિ. એ મિથ્યાદષ્ટિની કહેલી વાણી છે. પરની દયાથી સંસારનો નાશ થાય એ વાણી વીતરાગની નહિ. આહાહા..! પહેલા આ ચર્ચા ઘણી કરી હતી. અને વિપાકમાં આવે છે. દસ વિપાક નહિ? એ બધા મિથ્યાદષ્ટિ શ્રાવક હતા અને ગૃહસ્થ. મુનિને આહાર-પાણી આપ્યા અને પરિતસંસાર કર્યો. એવો પાઠ છે. વિપાક. બિલકુલ જૂઠી વાત છે. સમજાણું કાંઈ? પરદ્રવ્યની ભક્તિ પૂજા અને .. છે એમાં પુણ્ય થાય. પરિત સંસારનો અભાવ થાય નહિ. એ વીતરાગને ઓળખતો નથી. વીતરાગનો ઉપદેશ જ બીજી જાતનો છે. સમજાણું કાંઈ? એ શ્વેતાંબરમાં એવું છે.

મુમુક્ષુ :- દાન દેવાથી ધર્મ થાય..

ઉત્તર :- પરિત સંસાર થયો. સંસાર નાશ થયો એવો પાઠ છે. કદી અભાવ થતો નથી. પરદ્રવ્યની દયા પાળવાથી પરિત સંસાર. મેઘકુમારનો અધિકાર છે હાથીનો. હાથીએ પગ ઊંચો કર્યો અને પછી નીચે સસલું ભરાઈ ગયું. ... તોડી નાખ્યું. પરિત સંસાર. છ કાયની દયા અનંતવાર પાળી અને નવમી ગ્રૈવેયક ગયો અને પછી સંસાર ટળ્યો નહિ અને પરની દયાથી

પરિત સંસાર (થાય) એ વીતરાગની વાણી જ નથી. 'નવરંગભાઈ'! આહાહા..! દયા તો રાગ છે. પરની દયા તો રાગનો વિકલ્પ છે. સમજાણું કાંઈ? રાગથી રાગનો અભાવ થાય? મોટી ચર્ચા ચાલી હતી. ઘણા વર્ષો પહેલા ઓલાને કહ્યું હતું. ગાંધી હતા ને? એક ગોકુળદાસ ગાંધી હતા. .. એને કહ્યું હતું કે મૂકો આ પ્રશ્ન તમારા સંપ્રદાયમાં. સાધુને આહાર દેવાથી પરિત સંસાર અને દયા પાળો તો સંસાર કોઈ દિ' હોઈ શકે? એને ઠેકાણું ક્યાં હતું. એ.. ગયો હતો ને. એવું હતું. .. વાર્તા .. ગપ્પા માર્યા છે, લખાણ કર્યું છે. ભાન વિનાની હતી એની મા. સાંભળી-વાંચી પછી પૈસા લેવા માટે. .. માણેકની વાર્તા.. લખાણની શૈલી ...'દામોદર' ... ભારે. શું ભારે હવે? કો'કનું લખાણ કો'કનું લખી લખીને પૈસા લેવા.

અહીં તો કહે છે... શું ચાલે છે? '**અપને મનકો રુચે-પ્રિય લગે વહ કર,...**' એનો અર્થ કે સમકિત રુચે, બાપા! ખોટી વાત રુચે નહિ ધર્મીને. સમજાણું? આવું ભગવાનનું સાંભળ્યું જેણે. અહો..! સમભાવથી ભરેલો ભગવાન, એની સમતા પ્રગટ્યા વિના પુણ્ય-પાપના વિકલ્પથી કંઈ પણ આત્માને લાભ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? છકાયની દયા તો નવમી ગ્રૈવેયક ગયો ત્યારે કેટલી પાળી હતી? મિથ્યાદૃષ્ટિએ. કેટલી! એક દાણો હણાય તો આહાર ન લે. એટલી દયા. જૈન સાધુ દિગંબર નગ્ન મુનિ. ભિક્ષા માટે જાય તો એક દાણો. દાણો સમજો છો? કણ. પગ અડી જાય તો આહાર ન લે. એવી ક્રિયા અમે પણ ઘણી કરી છે, પંદર વર્ષ સુધી. ભીક્ષા માટે જઈએ તો એક દાણાનો કણ પડ્યો હોય. અમારે માટે કરે તો તો પ્રાણ જાય તોપણ ન લઈએ. પાણીનું એક બિંદુ ન લઈએ બનાવ્યું હોય તો. એવું પંદર વર્ષ કર્યું. ભીક્ષા માટે નિર્દોષ આહાર. .. ગાંધી છે ને. બધા ગૃહસ્થ છે મોટા પૈસાવાળા.

મુમુક્ષુ :- શ્રાવક પોતાને માટે બનાવે તો...

ઉત્તર :- તો લઈએ. અહીંને માટે કાંઈક પાણીનું બિંદુ હોય, બિલકુલ નહિ. .. ન હોય તો નિર્દોષ.. બાઈ ઊભી થઈ વહોરાવવા. અને એનો કપડાનો છેડો દાણાને અડી ગયો, દાણો... મરચા હોય છે મરચા. આ મરચાનું બી. આ મરચાનું બી નથી? પડ્યું હોય એને પગ અડી જાય તો આખો દિવસ આહાર બંધ.. જો પગ અડી જાય તો આખો દિવસ આહાર બંધ. કેટલાક રોવે પછી. આહાહા..! પણ શું કરે? એવી ક્રિયાઓ અમે ઘણી કરી છે. આ ભવમાં જ તે. સમજાણું કે નહિ? એ તો રાગ છે. એને ખબર નથી? આને ખબર છે કે નહિ? એ માર્ગ નહિ. આહાહા..!

'**બહુત પ્રલાપરૂપ કહનેસે ક્યા સાધ્ય હૈ?**' બહુ કહી કહીને સાધ્ય શું છે, કહે છે. '**ઈસ પ્રકાર આચાર્યને ઉપદેશ દિયા હૈ.**' પરની દયાનો વિકલ્પ છે એ તો રાગ છે, પુણ્યબંધનું કારણ છે. એમાં ધર્મ કેવો? છકાયની દયા. પ્રાણ જાય તો એક પાણીનું બિંદુ એને માટે કર્યું હોય તો ન લે. એવી ક્રિયા તો દયા અનંતવાર પાળી છે. નવમી ગ્રૈવેયકે ગયો ત્યારે. છતાં એક સસલાની દયા પાળે અને પરિત સંસાર થઈ જાય? એય..! 'દેવીલાલજી'! સાંભળ્યું છે કે નહિ તમે? ઘણું સાંભળ્યું છે.

'**બહુત કહનેસે ક્યા? સમ્યક્ત્વ-મિથ્યાત્વકે ગુણ-દોષ પૂર્વોક્ત જાનકર જો મનમેં રુચે, વહ કરો. યહાં ઉપદેશકા આશય ઐસા હૈ કિ-મિથ્યાત્વકો છોડો...**' એમ. કરોનો અર્થ

કાંઈ મિથ્યાત્વને કરો એમ કહે છે? '**મિથ્યાત્વકો છોડો સમ્યક્ત્વકો ગ્રહણ કરો, ઈસસે સંસારકા દુઃખ મેટકર મોક્ષ પાઓ.**' લક્ષ્મી-બક્ષ્મીથી કોઈ ધર્મ થાય એમ મનાવે, એ પાંચ કરોડ રૂપિયા કે દસ કરોડ આપો, મંદિર બનાવો. તારો ભવ સંસારનો નાશ થશે. બિલકુલ એક ભવ ઘટે નહિ. અમારે 'નાનાલાલભાઈ' હતા ને? 'નાનાલાલભાઈ કાળીદાસે' મંદિર બનાવ્યું. સવા લાખ તો એના (હતા). (સંવત) ૨૦૦૬ની સાલ. વીસ વર્ષ થયા. બીજા એક લાખ એમ કરીને બે લાખનું મંદિર બનાવ્યું 'રાજકોટ'. મુન્નાલાલજી આવ્યા હતા. 'ઇન્દોર'વાળા છે ને 'મુન્નાલાલજી'. 'ઈંદોર'વાળા મુન્નાલાલજી પંડિત હતા. એ પંચકલ્યાણક કરાવવા આવ્યા હતા. નહિતર તો અમારે 'નાથુલાલ' આવતા હતા. પણ 'નાથુલાલ' .. પછી એણે કહ્યું કે અરે..! શેઠ! એવું મંદિર બનાવ્યું સવા લાખનું. આહાહા..! તો આઠ ભવે મોક્ષ જશો. 'નાનાલાલભાઈ' કહે, અમે એવું માનતા નથી. 'નાનાલાલભાઈ' કહે કે અમે એવું માનતા નથી. મંદિર બનાવવાથી પરિત સંસાર થાય કે ભવ ઘટે એવું અમે માનતા નથી. ઓલો પંડિત કહે કે આઠ ભવે મોક્ષ જશો. આ કહે, અમે એવું માનતા નથી. અમે શુભભાવ માનીએ. મંદિર આદિ કરીએ લાખ .. શુભભાવ છે. ધર્મ અને પરિત સંસાર થાય એવું અમે માનતા નથી. એમ જવાબ આપ્યો. 'અમરચંદભાઈ'!

મુમુક્ષુ :- બે ભાઈ..

ઉત્તર :- બે હતા. ત્રણ હતા. સમજાણું કાંઈ? ઓલો પંડિત કહે લાખ, સવા લાખ, બે લાખ ખર્ચ્યા તો પરિત સંસાર. આઠ ભવે મોક્ષ જશો. 'શોભાલાલજી'! ત્યારે અમારે 'નાનાલાલ શેઠ' કહે... કરોડપતિ માણસ. મહારાજ તો કહેતા નથી પણ અમે પણ માનતા નથી. બે લાખ ખર્ચ્યા માટે ભવ ઘટે અને આઠ ભવે મોક્ષ જઈએ એ અમે માનતા નથી. 'ચંદુભાઈ'! ૨૦૦૬ની સાલની વાત છે. વીસ વર્ષ થયા. પરને લઈને શું થાય? લાખ મંદિર કરે નહિ, લાખ શાસ્ત્ર બનાવે નહિ. એથી શું? એ તો વિકલ્પ છે, શુભરાગ છે. આહાહા..! એનાથી સંસારનો નાશ થાય અને ભવ ઘટે, બિલકુલ નહિ.

'**ઐસા હૈ કિ મિથ્યાત્વકો છોડો...**' વિપરીત માન્યતા છોડી દે અને '**સમ્યક્ત્વકો ગ્રહણ કરો,...**' ભગવાનઆત્મા... વ્યવહારે દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા, નિશ્ચયથી પોતાની શ્રદ્ધા. સમજાણું કાંઈ? '**ઈસસે સંસારકા દુઃખ મેટકર મોક્ષ પાઓ.**' લ્યો!

आगे कहते हैं कि यदि मिथ्यात्वभाव नहीं छोड़ा तब बाह्य भेषसे कुछ लाभ नहीं है :-

ગાથા-૯૭

बाहिरसंगविमुक्को ण वि मुक्को मिच्छभाव णिग्गंथो।
किं तस्स ठाणमउणं ण वि जाणदि [१]अप्पसमभावं।।९७।।

---

१. पाठान्तर :- अप्पसब्भावं।

बहिः संगविमुक्तः नापि मुक्तः मिथ्याभावेन निर्ग्रंथः।
किं तस्य स्थानमौनं न अपि जानाति [२]आत्मसमभावं।।९७।।

નિર્ગ્રંથ બાહ્ય અસંગ, પણ નહિ ત્યક્ત મિથ્યાભાવ જ્યાં,
જાણે ન તે સમભાવ નિજ; શું સ્થાન-મૌન કરે તિહાં? ૯૭.

अर्थ :– जो बाह्य परिग्रहरहित और मिथ्याभावसहित निर्ग्रन्थ बेष धारण किया है वह परिग्रहरहित नहीं है, उसके ठाण अर्थात् खड़े होकर कायोत्सर्ग करनेसे क्या साध्य है? और मौन धारण करनेसे क्या साध्य है? क्योंकि आत्माका समभाव जो वीतराग–परिणाम उसको नहीं जानता है।

भावार्थ :– आत्माके शुद्ध स्वभावको जानकर सम्यग्दृष्टि होता है। और जो मिथ्याभावसहित परिग्रह छोड़कर निर्ग्रंथ भी हो गया है, कायोत्सर्ग करना, मौन धारण करना इत्यादि बाह्य क्रियायें करता है तो उसकी क्रिया मोक्षमार्गमें सराहने योग्य नहीं है, क्योंकि सम्यक्त्वके बिना बाह्यक्रियाका फल संसार ही है।।९७।।

ગાથા-૯૭ ઉપર પ્રવચન

'આગે કહતે હૈં કિ યદિ મિથ્યાત્વભાવ નહીં છોડા તબ બાહ્ય ભેષસે કુછ લાભ નહીં હૈં :–' આહાહા..!

बाहिरसंगविमुक्को ण वि मुक्को मिच्छभाव णिग्गंथो।
किं तस्स ठाणमउणं ण वि जाणदि [१]अप्पसमभावं।।९७।।

'અર્થ :– જો બાહ્ય પરિગ્રહરહિત...' નગ્ન દિગંબર હો. **'મિથ્યાત્વભાવસહિત નિર્ગ્રંથ ભેષ ધારણ કિયા હૈ...'** આહાહા..! દેહની ક્રિયા હું કરું છું, એ રાગ છે તે દયાનો, દાનનો રાગ તે મને ધર્મનું કારણ છે, હું કાંઈક ધર્મ કરું છું, હું કાંઈક વધ્યો છું એવી જેની ધારણા મિથ્યાત્વની છે **'વહ પરિગ્રહરહિત નહીં હૈ,...'** **'બાહ્ય પરિગ્રહરહિત મિથ્યાત્વભાવસહિત નિર્ગ્રંથ ભેષ ધારણ કિયા હૈ વહ પરિગ્રહરહિત નહીં હૈ,...'** કેમકે પરિગ્રહમાં મિથ્યાત્વ પરિગ્રહ તો પહેલો છે. પરિગ્રહના બોલ આવે છે કે નહિ અંદર? નવ ને દસ, બાર. પરિગ્રહમાં મિથ્યાત્વ પરિગ્રહ, અભ્યંતરમાં મિથ્યાત્વ પરિગ્રહ તો પહેલો છે.

મુમુક્ષુ :– ...

ઉત્તર :– હા એ. અભ્યંતર .. એમાં મિથ્યાત્વ પહેલું છે. પહેલા એ ટાળ્યા વિના બીજા તેર ક્યાંથી ટળશે તારા? દેખો! ઈ કહે છે.

'મિથ્યાત્વભાવસહિત નિર્ગ્રંથ ભેષ ધારણ કિયા હૈ વહ પરિગ્રહરહિત નહીં હૈ, ઉસકે ઠાણ અર્થાત્ ખડે હોકર કાયોત્સર્ગ કરનેસે ક્યા સાધ્ય હૈ?' મૌન ધારે એનાથી શું સાધ્ય છે?

२. पाठान्तर :– आत्मस्वभावं।

મૌનપણું ધારણ કરે. .. એમાં શું આવ્યું? સમજાણું કાંઈ? અભ્યંતર રાગની ક્રિયા અને શરીરની ક્રિયા હું કરું છું, મારું કાર્ય છે એવી મિથ્યાદૃષ્ટિ પડી છે તો તારા કાયોત્સર્ગ અને મૌનથી શું લાભ છે? કહો, સમજાય છે કાંઈ? પુણ્ય તો બાંધશે તો સ્વર્ગમાં તો જાશે. કેટલાક વળી એમ કહે. એ અનંતવાર ગયો તો શું થયું ધૂળમાં? જન્મ-મરણનો આંટો તો ટળ્યો નહિ.

આવે છે ને? 'ભવચક્રનો આંટો નહિ એકે ટળ્યો...' બહુ પુણ્ય કેરામાં આવે છે. 'શ્રીમદ્'માં. 'બહુ પુણ્ય કેરા પુંજથી શુભ દેહ માનવનો મળ્યો, તોયે અરે ભવચક્રનો આંટો નહિ એક્કે ટળ્યો. સુખ પ્રાપ્ત કરતાં સુખ ટળે છે, લેશ એ લક્ષે લહો, ક્ષણ ક્ષણ ભયંકર ભાવમરણે કાં અહો રાચી રહો?' એ રાગનો સૂક્ષ્મ વિકલ્પ પણ લાભદાયક માને એ આત્માનું મૃત્યુ છે. ભાવમરણ છે. 'ક્ષણ ક્ષણ ભયંકર ભાવમરણે કાં અહો રાચી રહો.' આવો મનુષ્યદેહ મળ્યો અને ભવનો આંટો ન ટળ્યો અને રાગમાં ધર્મ માન્યો, એ રાગની એકત્વબુદ્ધિ એ તારું આત્માનું મરણ છે. એ સોળ વર્ષે કહ્યું. સોળ વર્ષની ઉંમર દેહની. સોળ વર્ષનું આ કથન છે 'શ્રીમદ્'નું. સમજાણું કાંઈ?

'**ક્યોંકિ આત્માકા સમભાવ જો વીતરાગ-પરિણામ ઉસકો નહીં જાનતા હૈ.**' દેખો ભાષા. શું કહે છે? આત્મા પોતે સમભાવી વીતરાગમૂર્તિ આત્મા છે. એના અંતર દર્શન અને સમ્યગ્દર્શનના પરિણામ તે સમભાવી વીતરાગી પરિણામ છે. એ વીતરાગી પરિણામ વિના તારી આ બધી ક્રિયા ચાર ગતિમાં રખડવાનું કારણ છે. સમભાવની વ્યાખ્યા, હોં! પાછું સમભાવ એટલે.. આત્મા વીતરાગ સમભાવસ્વરૂપ છે, એની દૃષ્ટિ અને જ્ઞાન થવું તેમાં સમભાવ પ્રગટ થાય છે. સમજાણું કાંઈ? '**વીતરાગ-પરિણામ ઉસકો નહીં જાનતા હૈ.**' સમ્યગ્દર્શન એ વીતરાગ પરિણામ છે, સમ્યગ્જ્ઞાન એ વીતરાગ પરિણામ છે, ચારિત્ર એ વીતરાગ પરિણામ છે, ત્રણે વીતરાગ પરિણામ છે. એ વીતરાગ પરિણામ વીતરાગી સમભાવી આત્મા એને આશ્રયે થાય છે. સમજાણું કાંઈ? એને ન જાણે અને રાગને અને નિમિત્તને જાણે. એમ કહે છે. ભગવાન કહે છે કે મને જાણવાથી પણ તને રાગ છે. તારા વીતરાગભાવને તેં ન જાણ્યો, વીતરાગ પરિણામ પ્રગટ ન કર્યા (તો) કાંઈ લાભ તને થયો નથી. આહાહા..! જુઓને વાણી! અમારી વાણીને માન, અમને માન તો એ તો વિકલ્પ છે, રાગ છે. સમભાવ તેં પ્રગટ કર્યો નહિ. સમભાવ તો આત્માના આશ્રયે થાય છે. એ કહેશે ભાવાર્થમાં. (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

પ્રવચન નં. ૯૮, ગાથા-૯૭ થી ૧૦૦, શનિવાર, ભાદરવા વદ ૧૧, તા.૨૬-૯-૭૦

ભાવાર્થ. એની પહેલી લીટીમાં જરી ભૂલ છે. '**આત્માકે શુદ્ધ સ્વભાવકો (ન) જાનકર સમ્યગ્દૃષ્ટિ નહિ હોતા હૈ.**' એમ લેવું. હોય છે ને, એને બદલે ન હોય એમ લેવું. શું કહે છે? વાત એમ છે ને? '**न अपि जानाति आत्मसमभावं**'. જો કોઈ પહેલા આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય દ્રવ્ય આનંદ એની તો દૃષ્ટિ સમ્યગ્દર્શન થયું નથી. સમજાય છે કાંઈ? આત્મા પરમાનંદની મૂર્તિ,

સચ્ચિદાનંદ શુદ્ધ સ્વરૂપ, એનો અનુભવ થઈને સમ્યગ્દર્શન એટલે પ્રતીતિ-આ પૂર્ણ શુદ્ધ છે એવું ભાન અને સમ્યગ્દર્શન થયું નથી.

'ઔર જો મિથ્યાત્વભાવસહિત પરિગ્રહ છોડકર...' મિથ્યાશ્રદ્ધા સહિત પરિગ્રહ છોડી **'નિર્ગ્રંથ ભી હો ગયા હૈ,...'** નગ્ન દિગંબર મુનિ હોય. સમજાણું કાંઈ? **'કાયોત્સર્ગ કરના, મૌન ધારણ કરના...'** કાયોત્સર્ગ કરે, મૌન ધારણ કરે. **'ઇત્યાદિ...'** બાહ્ય ભગવંતની વંદના આદિની ક્રિયા એ વિશેષ કરે **'તો ઉસકી ક્રિયા મોક્ષમાર્ગમેં સરાહને યોગ્ય નહીં હૈ,...'** મોક્ષના માર્ગમાં એ અનુમોદવા લાયક નથી. છે? શેઠ! શું છે? સમ્યગ્દર્શન તો છે નહિ. આત્મા અનુભવ રાગરહિત-વિકલ્પરહિત નિર્વિકલ્પ આત્મા, એનું અંતરમાં ભાન નથી, સમ્યગ્દર્શન નથી અને એ સિવાય કાયોત્સર્ગ કરે, મૌન ધારણ કરે, ભગવાનની ભક્તિ કરે વગેરે આવશે અંદર, એ બધું કરે એ કાંઈ સરાહવા યોગ્ય નથી, અનુમોદવા લાયક નથી. એ તો પુણ્યબંધનું કારણ છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- કોની વાત છે અહીં? ના. મિથ્યાદૃષ્ટિની. સમ્યગ્દૃષ્ટિની સરાહને યોગ્ય તો છે જ નહિ. પણ આવે છે. સમ્યગ્દૃષ્ટિને પણ... ઠીક પ્રશ્ન કરે છે એ. એ ક્રિયા શુભભાવ આવે એ કહેશે, પણ એ શુભભાવ ખરેખર તો હેય છે. દૃષ્ટિમાં એનો આદર હોતો નથી. પણ એને આવ્યા વિના રહેતો નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ભૂલ ઉપર ભૂલ થાય છે.

ઉત્તર :- ભૂલ ઉપર ભૂલ થાય. ભાઈએ કાલે કીધું હતું ને. પણ એ રાગ આવે.

અહીં તો સમ્યગ્દર્શનનું ભાન નથી, ચૈતન્યને ઓળખ્યો નથી અને એકલી ક્રિયાકાંડમાં ચોંટ્યો છે એ બંધનું કારણ છે. એમાં જરીએ આત્માની શાંતિ અને ધર્મનું કારણ નથી. એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- શુદ્ધિ કરે છે.

ઉત્તર :- શુદ્ધિ ધૂળેય કરતો નથી. અશુદ્ધિ કરે છે.

'ક્યોંકિ સમ્યક્ત્વકે બિના બાહ્યક્રિયાકા ફલ સંસાર હી હૈ.' છે? છે કે નહિ અંદર? સમ્યગ્દર્શન-આત્મા નિર્વિકલ્પ પ્રતીતિ અનુભવની. મન અને રાગના ભાવથી ભિન્ન ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ ચિદાનંદની મૂર્તિ, એવું જ્યાં જ્ઞાન અને એનું શ્રદ્ધાન અને અનુભવ થયો નથી, એ વિનાની આવી ક્રિયાઓ તો સંસારનું ફળ છે, રખડવાનું ફળ છે. કારણ કે મિથ્યાત્વભાવ સહિત એ ક્રિયાઓ છે. સમજાણું કાંઈ? હવે એ કહે છે, જુઓ!

आगे आशंका उत्पन्न होती है कि सम्यक्त्व बिना बाह्यलिंग निष्फल कहा, जो बाह्यलिंग मूलगुण बिगाडे उसके सम्यक्त्व रहता या नहीं? इसका समाधान कहते हैं :-

ગાથા-૯૮

मूलगुणं छित्तूण य बाहिरकम्मं करेइ जो साहू।
सो ण लहइ सिद्धिसुहं जिणलिंगविराहगो णियद।।९८।।

मूलगुणं छित्वा च बाह्यकर्म करोति यः साधुः।
सः न लभते सिद्धिसुखं जिणलिंगविराधकः नियतं।।९८।।

જે મૂળગુણને છેદીને મુનિ બાહ્યકર્મો આચરે,
પામે ન શિવસુખ નિશ્ચયે જિનકથિત-લિંગ-વિરાધને. ૯૮.

अर्थ :- जो मुनि निर्ग्रंथ होकर मूलगुण धारण करता है, उनका छेदनकर, बिगाड़कर केवल बाह्यक्रिया-कर्म करता है वह सिद्धि अर्थात् मोक्षके सुखको प्राप्त नहीं कर सकता, क्योंकि ऐसा मुनि निश्चयसे जिनलिंगका विराधक है।

भावार्थ :- जिन-आज्ञा ऐसी है कि-सम्यक्त्वसहित मूलगुण धारणकर अन्य जो साधु क्रिया हैं उनको करते हैं। मूलगुण अट्ठाईस कहे हैं-पांच महाव्रत ५, पाँच समिति ५, इन्द्रियोंका निरोध ५, छह आवश्यक ६, भूमिशयन १, स्नानका त्याग १, वस्त्रका त्याग १, केशलोच १, एकबार भोजन १, खड़ा भोजन १, दंतधावनका त्याग १, इस प्रकार अट्ठाईस मूलगुण हैं, इनकी विराधना करके कायोत्सर्ग मौन तप ध्यान अध्ययन करता है तो इन क्रियाओंसे मुक्ति नहीं होती है। जो इस प्रकार श्रद्धान करे कि-हमारे सम्यक्त्व तो है ही, बाह्य मूलगुण बिगड़े तो बिगड़ो, हम मोक्षमार्गी ही हैं-तो ऐसी श्रद्धासे तो जिन-आज्ञा भंग करनेसे सम्यक्त्वका भी भंग होता है तब मोक्ष कैसे हो; और (तीव्र कषायवान हो जाय तो) कर्मके प्रबल उदयसे चारित्र भ्रष्ट हो। और यदि जिन-आज्ञाके अनुसार श्रद्धान रहे तो सम्यक्त्व रहता है किन्तु मूलगुण बिना केवल सम्यक्त्वहीसे मुक्ति नहीं है और सम्यक्त्व बिना केवल क्रियाहीसे मुक्ति नहीं है, ऐसे जानना।

प्रश्न :- मुनिके स्नानका त्याग कहा और हम ऐसे भी सुनते हैं कि यदि चांडाल आदिका स्पर्श हो जावे तो दंडस्नान करते हैं।

समाधान :- जैसे गृहस्थ स्नान करता है वैसे स्नान करनेका त्याग है, क्योंकि इसमें हिंसाकी अधिकता है, मुनिके स्नान ऐसा है कि-कमंडलुमें प्रासुक जल रहता है उससे मंत्र पढ़कर मस्तकपर धारामात्र देते हैं और उस दिन उपवास करते हैं तो ऐसा स्नान तो नाममात्र स्नान है, यहाँ मंत्र और तपस्नान प्रधान है, जलस्नान प्रधान नहीं है, इस प्रकार जानना ।।९८।।

ગાથા-૯૮ ઉપર પ્રવચન

'આગે આશંકા ઉત્પન્ન હોતી હૈ કિ સમ્યક્ત્વ બિના બાહ્યલિંગ નિષ્ફલ કહા, જો બાહ્યલિંગ મૂલગુણ બિગાડે ઉસકે સમ્યક્ત્વ રહતા યા નહીં?' આ પ્રશ્ન કર્યો. શું? કે **'સમ્યક્ત્વ બિના બાહ્યલિંગ નિષ્ફલ...'** ક્રિયાકાંડ બધું નિષ્ફળ. **'જો બાહ્યલિંગ મૂલગુણ બિગાડે...'** મુનિ થઈને અઠ્યાવીસ મૂળગુણમાં દોષ લગાવે તો **'સમ્યક્ત્વ રહતા યા નહીં?'** એમ પ્રશ્ન છે. સમજાણું કાંઈ? સાધુ થઈને એને માટે આહાર કરેલા લે, વગેરે-વગેરે એવી શુદ્ધિ ન મળે, એવા મૂળગુણમાં દોષ લગાવે, મૂળગુણમાં દોષ લાગે તો એને સમકિત રહે કે નહિ? બરાબર છે પ્રશ્ન?

મુમુક્ષુ :- ચારિત્રદોષ...

ઉત્તર :- ચારિત્રદોષ કહેશે. પણ એને માને કે આવું સમકિત હોય અમારે, મૂળ બગડે તો બગડો. મિથ્યાત્વ થઈ જાય, એમ કહે છે. મિથ્યાત્વ થઈ જાય એ વાત સિદ્ધ કરવી છે. એ ખુલાસો ટીકામાં કરશે. હજી આહાર-પાણી એને માટે કરેલા લે છે એ તો મૂળગુણમાં દોષ છે.

મુમુક્ષુ :- એકેય વ્રત નથી.

ઉત્તર :- એષણા સમિતિ નથી, અહિંસા નથી, સત્ય નથી. આહારશુદ્ધિ, મનશુદ્ધિ, વચનશુદ્ધિ, કાયશુદ્ધિ ત્રણેય ખોટું હોય. એને માટે કરેલું હોય.

મુમુક્ષુ :- ન બોલે તો પેલા આહાર ન લે.

ઉત્તર :- ન લે. એમ છે. આને દેવું છે ખરું ને. ભાઈ!

મુમુક્ષુ :- ...કે મિથ્યાદૃષ્ટિની?

ઉત્તર :- સમ્મુચય વાત કરે છે. સમકિતી નથી. તો તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. એ તો પહેલી વાત કરી. એ વાત પહેલી થઈ. હવે કોઈ સમ્યગ્દૃષ્ટિ છે અને સાધુ થયો અને અઠ્યાવીસ મૂળગુણમાં દોષ લગાવે તો એ સમકિત રહે કે નહિ? એ વાત છે. સમજાણું કાંઈ? જુઓ આવશે.

मूलगुणं छित्तूण य बाहिरकम्मं करेइ जो साहू।
सो ण लहइ सिद्धिसुहं जिणलिंगविराहगो णियद।।९८।।

'અર્થ :- જો મુનિ નિર્ગ્રંથ હોકર મૂલગુણ ધારણ કરતા હૈ, ઉનકા છેદનકર બિગાડકર...' મૂળગુણમાં બગાડ કરે. **'કેવલ બાહ્યક્રિયા-કર્મ કરતા હૈ...'** બીજી ભક્તિ, પૂજા, ભગવાનની વગેરે વગેરે સામાયિક-વિકલ્પની સામાયિક એવું કરે. **'વહ સિદ્ધિ અર્થાત્ મોક્ષકે સુખકો પ્રાપ્ત નહીં કર સકતા, ક્યોંકિ ઐસા મુનિ નિશ્ચયસે જિનલિંગકા વિરાધક હૈ.'** જિનલિંગ ધારણ કર્યું અને મૂળગુણમાં બગાડે એ તો જિનલિંગનો વિરાધક છે. ખુલાસો કરશે.

'ભાવાર્થ :- જિન-આજ્ઞા ઐસી હૈ કિ-સમ્યક્ત્વસહિત મૂલગુણ ધારણકર અન્ય જો સાધુ ક્રિયા હૈં ઉનકો કરતે હૈં.' જોયું! સમ્યગ્દર્શન સહિત, અઠ્યાવીસ મૂળગુણ સહિત જે ક્રિયા ભગવાનની ભક્તિ આદિ હોય એ તો ભલે હો. તોપણ એને ધન્ય કહેવામાં આવે.

સમકિત સહિત અઠ્યાવીસ મૂળગુણના બગાડ વિના ક્રિયા કરે તો એને બરાબર છે.

'**મૂલગુણ અઠ્ઠાઈસ કહે હૈં – પાંચ મહાવ્રત ૫,...**' અહિંસા, સત્ય, દત્ત, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ પાંચ ચોખ્ખા હોવા જોઈએ. '**પાંચ સમિતિ ૫,...**' ઈર્યા, એષણા, નિર્દોષ આહાર લેવો, જોઈને ચાલવું, વિચારીને બોલવું એ પાંચ સમિતિ ચોખ્ખી હોવી જોઈએ. '**ઇન્દ્રિયોંકા નિરોધ ૫,...**' પાંચ ઇન્દ્રિયનો નિરોધ હોય. આ હજી મૂળગુણ છે, હોં! આ તો વિકલ્પ છે. '**છહ આવશ્યક ૬,...**' સામાયિક, ચોવિસંથો, વંદન, પ્રતિક્રમણ આદિ છએ આવશ્યકની વિકલ્પથી ક્રિયા કરતો હોય. '**ભૂમિશયન ૧,...**' નીચે સૂવું. '**સ્નાનકા ત્યાગ,...**' સ્નાન ન કરે મુનિ. મુનિને સ્નાન હોય નહિ. '**વસ્ત્રકા ત્યાગ, કેશલોચ, એકબાર ભોજન, ખડા ભોજન, દંતધોવનકા ત્યાગ, ઈસ પ્રકાર અટ્ઠાઈસ મૂલગુણ હૈં, ઈનકી વિરાધના કરકે...**' દેખો! મૂળગુણને વિરાધે અને '**કાયોત્સર્ગ મૌન તપ ધ્યાન અધ્યયન કરતા હૈ તો ઈન ક્રિયાઓંસે મુક્તિ નહીં હોતી હૈ.**' સમજાણું કાંઈ? પહેલા તો સમકિત વિના આવું કરે તો એને કાંઈ છે નહિ. એનું ફળ આત્માને સંસાર છે.

હવે સમકિત સહિત છે, સાધુ થયો છે અને મૂળગુણ વિરાધે છે તો એનું શું? પાઠમાં તો એટલું લીધું કે મૂળગુણ વિરાધે તો જિનલિંગનો વિરાધક થયો. હવે વધારે સ્પષ્ટ કરે છે. '**મૌન તપ ધ્યાન અધ્યયન કરતા હૈ તો ઈન ક્રિયાઓંસે મુક્તિ નહીં હોતી હૈ. જો ઈસ પ્રકાર શ્રદ્ધાન કરે કિ–હમારે સમ્યક્ત્વ તો હૈ હી,...**' સમકિત થયું હોય એમ કહે છે. એમ માને. '**બાહ્ય મૂલગુણ બિગડે તો બિગડો, હમ મોક્ષમાર્ગી હી હૈં–**' જુઓ! આવ્યું. મૂળગુણમાં દોષ લાગે તો લાગો. અમને સમકિત તો છે. '**હમ મોક્ષમાર્ગી હી હૈં– તો ઐસી શ્રદ્ધાસે તો જિનઆજ્ઞા ભંગ કરનેસે સમ્યક્ત્વકા ભી ભંગ હોતા હૈ...**' લ્યો! મૂળગુણનો વિરાધક અને સાધુપણું મનાવે એ તો સમકિતનો દોષ છે. સમજાણું કાંઈ? એને માટે કરેલો આહાર, સ્નાન કરે વગેરે વગેરે એષણા સમિતિના ઠેકાણા ન મળે અને માને કે અમે મોક્ષમાર્ગી તો છીએ ને. સમકિત તો છે ને અમારે. મૂળગુણ વિરાધક હો કે ન હો, પણ મોક્ષમાર્ગી છીએ. '**ઐસી શ્રદ્ધાસે તો જિનઆજ્ઞા ભંગ કરનેસે સમ્યક્ત્વકા ભી ભંગ હોતા હૈ...**' મૂળગુણના ઠેકાણા નથી અને પછી માને કે અમારે કાંઈ વાંધો નથી, એને તો સમકિત પણ નથી.

મુમુક્ષુ :– ક્રિયા તો બધી પાળે છે.

ઉત્તર :– કઈ પાળે છે? મૂળગુણમાં દોષ લગાવે છે અને બાકી પાળે.

મુમુક્ષુ :– ગૃહસ્થ જાણે...

ઉત્તર :– ગૃહસ્થને શું કહેવું ઠીક બચાવ કરે છે. ખબર નથી કે હું વ્હોરવા આવ્યો છું. અહીં બે જણા છે અને કર્યું છે દસ શેર પાણી. કોના માટે કર્યું છે આ? દસ શેર ઊનું પાણી પીવા માટે કરતા હશે? સવારે ઊઠીને વહેલા પાણી ગાળે, કૂવામાંથી લાવો, આજે ભોજન બનાવવાનું છે. આહારદાન દેવાનું છે. આવે છે કે નહિ ભાવ? તમારે અધિકાર છે? એને માટે બનાવીને કરવું એવો અધિકાર છે તમારો?

મુમુક્ષુ :– ભૂખ્યા જવા દેવા...

ઉત્તર :- ભૂખે કોણ આવે? ભૂખ્યો જાય, ન જાય એ તો એને કારણે છે. શેઠે મોઢા આગળ બધું કર્યું છે ને સંપ્રદાયમાં સારું લગાડવા. સમજાણું કાંઈ?

'**સમ્યક્ત્વકા ભી ભંગ હોતા હૈ તબ મોક્ષ કૈસે હો;...**' મૂળગુણમાં દોષ લગાડે, અઠ્યાવીસ મૂળગુણમાં ખાસ એને માટે બનાવેલ આહાર આદિ લે એ તો મૂળગુણમાં દોષ છે. અને માને કે અમારે સમકિત તો છે ને? શું વાંધો? સમકિત જ નથી. વીતરાગની આજ્ઞા અઠ્યાવીસ મૂળગુણ ચોખ્ખાની છે એને બગાડીને તું માને છે કે અમે સાધુ છીએ, મોક્ષમાર્ગી છીએ. એમ કહ્યું છે ને?

મુમુક્ષુ :- ગૃહસ્થ કરે?

ઉત્તર :- ગૃહસ્થ કરી શકે. એ જુદી વાત છે. ગૃહસ્થ લઈ શકે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં એને માટે કરેલો (આહાર) આદિ હોય તો (લઈ શકે). સાધુ નામ ધરાવે, ઊંચી પદવી નામ ધરાવે અને મૂળગુણ બગાડે તો '**સમ્યક્ત્વકા ભી ભંગ હોતા હૈ...**' એને સમકિત પણ હોતું નથી. 'જયચંદ્ર પંડિતે' ખુલાસો કર્યો છે, જુઓને! '**जिणलिंगविराहगो णियद**' છે ને? '**णियद**' એમ છે ને? '**णियद**'નો અર્થ કર્યો. '**णियद**' એટલે નિશ્ચય.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એણે ખુલાસો કર્યો છે ને કે કેમ? કે જો દોષ છે એને કબુલે કે દોષ છે. આવો મૂળગુણ મારામાં નથી. હું સાધુ નથી. તો સમકિત હોય તો આગળ વધી જાય. પણ દોષને જ સ્વીકાર કરતો નથી એમ કહે છે અહીં.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- મારે મૂળગુણ છે નહિ, હું સાધુ નથી, મારામાં સાધુપણું છે નહિ. એમ કબુલે તો સમકિત રહી શકે સમકિત પ્રગટ્યું હોય તો.

મુમુક્ષુ :- ... કપડા પહેરવા પડે.

ઉત્તર :- એ કોણ જાણે શું કરવું તમારે? આ તો માર્ગ કહે છે. અહીં તો માર્ગ ભગવાન કહે છે. મોક્ષ અધિકાર છે કે નહિ? સમ્યગ્દર્શન સહિત, ચારિત્ર સહિત પંચમહાવ્રત અઠ્યાવીસ મૂળગુણ હોય મુનિને. બરાબર હોય. છે વિકલ્પ. પણ બરાબર હોય એને. ન હોય એમ નહિ. એમાં પણ ભંગ લગાડે મૂળગુણમાં અને માને કે અમારે સમકિત તો છે ને. અમે મોક્ષમાર્ગી તો છીએ ને. એમ કરીને વીતરાગની આજ્ઞા વિરાધે છે. '**जिणलिंगविराहगो**' કહ્યું ને? એનો અર્થ કર્યો છે. ચારિત્રદોષ કબુલ. એ કહેશે, જુઓ!

'**ઔર કર્મકે પ્રબલ ઉદયસે ચારિત્ર ભ્રષ્ટ હો.**' દેખો! એવું કોઈ ચારિત્રનો ભ્રષ્ટ થઈ જાય. '**ઔર યદિ જિન-આજ્ઞાકે અનુસાર શ્રદ્ધાન રહે તો સમ્યક્ત્વ રહતા હૈ...**' દેખો! ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ થઈ જાય. મારામાં ચારિત્ર નથી, મૂળગુણ નથી. એમ માને તો સમકિતને વાંધો નથી. સમજાય છે કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- .. દોષ ન માને.

ઉત્તર :- હા. અમારે આમાં શું વાંધો છે? સમકિત તો અમારે છે ને. મૂળગુણ દોષ તૂટ્યા તો તૂટ્યા. કહે નહિ.

મુમુક્ષુ :- બહાર જાહેર ન કરે અને અંદરમાં જાણતો હોય..

ઉત્તર :- જાણતો હોય એનો અર્થ શું?

મુમુક્ષુ :- પોતે અંતરમાં જાણતો હોય, બહારમાં ન કહે.

ઉત્તર :- શું છે એનો અર્થ પણ? એની માન્યતામાં ફેર છે. વીતરાગનો માર્ગ જે મુનિપણાનો છે એ પ્રમાણે પાળતો નથી અને માને કે અમે સાધુ છીએ, મોક્ષમાર્ગી છીએ. એ મિથ્યાત્વ છે. પ્રતિજ્ઞાભંગનું પાપ મહાપાપ છે એમ સિદ્ધ કરે છે અહીંયાં. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- મુનિ ચોથા કાળના અને શ્રાવક...

ઉત્તર :- ચોથે-ફોથે કંઈ નહિ. એમ છે. ચોથા કાળના સાધુ લેવા અને પાંચમા કાળના શ્રાવક લેવા. આ ઠીક છે. ચોથા અને પાંચમામાં કાંઈ નહિ. જે છે ઈ એના સાધુ શ્રાવક હોય. 'શોભાલાલભાઈ'! કહે છે. સાધુ લેવા ચોથા આરાના અને શ્રાવક લેવા પાંચમા આરાના. એમ કહે છે. અહીં ચોથા આરા અને પાંચમા આરાની વાત જ નથી. ચોથા ગુણસ્થાનવાળો આત્માના અનુભવી એવા સમકિતી હોય. પછી એને સાધુપણું હોય ત્યારે ચારિત્ર હોય, અઠ્યાવીસ મૂળગુણ પણ હોય, શુભભાવ એને હોય. એવા જેને શુભભાવમાં અઠ્યાવીસ મૂળગુણમાં જ્યાં ખંડ પાડે છે અને પાછો દોષને કબુલે છે કે ના ભાઈ! અમે સાધુ નથી. અમારામાં સાધુપણું નથી. તો તો સમકિત રહે. પણ પાછો મોક્ષમાર્ગી મનાવે (તો) મિથ્યાદૃષ્ટિ થઈ જાય એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- ભૂખ્યા જાવું પડે.

ઉત્તર :- ભૂખ્યો જ છે. શું છે? ભૂખ્યા રહી શકે નહિ ને એટલે (એમ કહે છે કે) પછી ઓલાને ભૂખ્યા રહેવું પડે.

અહીં તો ચોખ્ખી વાત પંડિતે પણ કહી. શું કહેવાય આ? 'જયચંદ્ર પંડિત'. પાઠમાં તો એ છે, જુઓને! **'सो ण लहइ सिद्धिसुहं जिणलिंगविराहगो णियद'** જિનલિંગમાં સાધુપદમાં એને માટે કરેલો (આહાર) આદિ ન હોય, અઠ્યાવીસ મૂળગુણ બરાબર ચોખ્ખા હોય. એનો દોષ લગાડે અને બીજી ક્રિયાઓ કરે એ સમકિતથી ભ્રષ્ટ થઈ જાય. ભગવાનની આજ્ઞા એ માનતો નથી. પણ કર્મનો પ્રબળ ઉદય, પુરુષાર્થની કમી હો, ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ થઈ જાય. મૂળગુણને છેદી જાય.

'યદિ જિન-આજ્ઞાકે અનુસાર શ્રદ્ધાન રહે તો...' વીતરાગની આજ્ઞા તો એ જ હતી કે મૂળગુણ રાખવા ને બગાડવા નહિ. મારાથી બગડ્યા છે. હું સાધુ છું નહિ. તો એ સમકિત રહે. તો એની શ્રદ્ધામાં દોષ લાગે નહિ. માઘનંદી ન આવ્યું? માઘનંદી.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- કુંભારને ઘરે. પણ એના સમકિતને બાધ નથી. જરી સૂક્ષ્મ આકરી વાત છે. કુંભારની કન્યાને પરણ્યા. જાણે છે કે મારે ચારિત્ર ભ્રષ્ટ થયું. મારે ચારિત્ર નથી. સમજાણું કાંઈ? સમ્યગ્દર્શનને વાંધો નથી. ચારિત્રદોષ લગાડ્યો તો સમકિતનો દોષ છે એમ નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? અને જે દોષને દોષ તરીકે માનતો જ નથી. એમાં શું છે? એ તો હોય.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ક્રિયા કરે તોપણ એ ધર્મ નથી, એ તો પુણ્ય છે. એ સાધુનું આચરણ નથી.

મુમુક્ષુ :- જેમ મુનિ પોતાને .. મૂળગુણ નથી તો એ તો બેયથી ભ્રષ્ટ થયો.

ઉત્તર :- બેયથી ભ્રષ્ટ છે. ક્રિયા કરે તો શું ક્રિયા પણ? સમકિતસહિત ક્રિયા આદિ હોય, સમકિતસહિત એની ક્રિયા હોય તોપણ એ પુણ્યબંધનું કારણ. મૂળગુણમાં ઠેકાણા નથી પછી કઈ ક્રિયા? એ માટે તો આ ગાથા લીધી છે. '**मूलगुणं छित्तूण**' મૂળગુણના ઠેકાણા નથી. બીજી ક્રિયાની કિંમત નથી. સમકિત સહિત હોય તોપણ એની કિંમત નથી. સમજાણું કાંઈ? અહીં તો મૂળગુણ ઉપર વજન છે આચાર્યનું. '**मूलगुणं छित्तूण**' એમ શબ્દ પડ્યો છે. '**बाहिरकम्मं करेइ जो साहू**' નીચલી દશામાં ન રહે ધર્મમાં.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ઉતરી ગયા નીચે. સાધુ નથી. આહાર-પાણી લીધા. ઓલા શું? શિવમાં, શિવશંકર. આહાર-પાણી લઈ લીધા તો એ સાધુ નહિ. તો એ સમકિતને બાધ કરતો નથી. સાધુ મોક્ષમાર્ગી પણ કહેવડાવવું છે, ઊંચી પદવી નામ ધરાવવા છે અને મૂળગુણ છેદવા છે તો એ ચારિત્ર એને દોષ લાગે તો એ સમકિતી સાધુ નથી. તો એને સમકિતને વાંધો નથી. પણ અમે મોક્ષમાર્ગી છીએ (એમ માને તો) સમકિતનો દોષ છે, મિથ્યાત્વનો. સમજાણું કાંઈ? અમે બીજી તો ક્રિયા કરીએ છીએ ને મૂળગુણ ભલે છેદાણા. પણ બીજી ક્રિયા તો કરીએ છીએ ને? ભગવાનની ભક્તિ, પૂજા વગેરે-વગેરે. નહિ. એના માટે તો આ ગાથા છે. મૂળગુણમાં વાંધા એને સાધુપણું રહેતું નથી. અને સાધુપણું મોક્ષમાર્ગી મનાવે તો સમકિતને પણ ભ્રષ્ટ કરે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હા. ગુરુને સંથારો કરવાનો ભાવ થયો હતો. ક્ષુધા એટલી લાગે છે. મુનિપણામાં આહાર મળે નહિ આવો. અમે સંથારો કરીશું. ગુરુ કહે કે નહિ ચાલે. સંથારો નહિ ચાલે. તમારા ... ગુરુએ કહ્યું, ... માયા, કપટ કર્યું હતું બધું. ત્યાં જઈને શંકરના દેવળમાં. પછી શંકર સ્થાપ્યા. .. ભસ્મવ્યાધિ મટી ગઈ. આહાર વધવા માંડ્યો. હવે? કે આહાર તો આ પોતે ખાતા હતા. ખબર પડી. પગે લાગો એને. મારું પગે લાગવું સહન નહિ કરી શકે. રાજાને કહ્યું હું પગે લાગુ એ સહન નહિ કરી શકે મૂર્તિ. એ શંકરની મૂર્તિ હતી ને? શંકરની મૂર્તિ. એની પાસે રહેતા હતા ને એ? નહિ સહન કરી શકે. હું શંકરને વંદન કરું એ નથી. અત્યાર સુધી શું કર્યુ? જે કર્યું એ કર્યું. મેં વંદન ... વંદન સહન નહિ કરી શકે, હું સમકિતી છું. મહા સ્તુતિ કરી. ફાટી લિંગ. એમ આવે છે. ત્યાં છે. 'બનારસ' નહિ. .. કેવું કહેવાય? 'ભુવનેશ્વર.' ત્યાં .. ગયા હતા. 'ભુવનેશ્વર' ગયા હતા. શંકરનું દેવળ છે મોટું. ત્યાં ... રહ્યું. કહે, પા-અડધો કલાક ખોટી થાવ. દેખાડ્યું. કીધું, ખોટી થવાની વાત નહિ. અમે તો અમારા કામ કરવા જવાના છે. .. હતા એના બ્રાહ્મણ. એ કહે છે કે ત્યાં 'ભુવનેશ્વર'માં શું કહેવાય? 'ભુવનેશ્વર.' ખંડગીરી, ઉદયગીરી છે ને? અમે જાત્રા ગયા હતા, ખંડગિરી-ઉદયગિરીની. પ્લેનમાં કલકત્તાથી. (સંવત) ૨૦૧૩ની સાલ. ૧૩ વર્ષ થયા. પ્લેન કર્યું હતું ત્રણ હજારનું.

પહેલું ઉતર્યા હતા એ 'ભુવનેશ્વર' સ્ટેશન. ત્યાં ઉતર્યા હતા. 'સમંતભદ્રાચાર્ય' અહીં એમ કે શંકરના દેવળમાં હતા. લિંગ ત્યાં તૂટેલું છે. સાચું ખોટું ગમે તે હોય પણ અંદર તૂટેલું છે કહે છે. હશે, ચાલો જોવા જઈએ. પંડ્યા કહે, અડધો કલાક થાશે. ભોજન-બોજન ખાય ને. કાંઈક આપતા હશે, કરાવતા હશે.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- ગયા હતા ને? 'હિંમતભાઈ' ગયા હતા? શું હતું તૂટલું?

મુમુક્ષુ :- હા, તૂટલું છે.

ઉત્તર :- તુટલું છે. કહેતા હતા. ભગવાન ચંદ્રપ્રભુ નીકળ્યા. એ તો પુણ્ય છે.

મુમુક્ષુ :- ... એ સ્થિતિમાં ક્યાં છે અત્યારે.

ઉત્તર :- ભાઈ એમ કહે છે કે પ્રતિમા ક્યાં છે? એ .. એ રહેવા દે કાંઈ? પણ એ વાત છે. સમકિતના જોરમાં.. એને હું વંદન નહિ કરી શકું. વંદન જીરવી નહિ શકે એ. અને સ્તુતિ જ્યાં ઉપાડી તો ફડાક દઈને (પ્રતિમા નીકળ્યા). ત્યારે રાજા ઓલો હતો ને કોણ? 'શિવકોટી'. સાધુ થયા પછી. ઓહો..! આવો માર્ગ વીતરાગનો! દોષ લાગ્યો હતો પણ દોષ કબુલ કરીને જેણે સમ્યગ્દર્શન રાખ્યું. અમે સાધુ નથી. સમજાણું કાંઈ?

અહીં તો '**मूलगुणं छित्तूण**'નો અર્થ આખો છે. સમ્યગ્દર્શન હોય પણ જો મૂળગુણ છેદીને સાધુપણું માને તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. એમ કહે છે. પણ મારાથી પાળી શકાતું નથી, હું સાધુ નથી. '**યદિ જિન આજ્ઞાકે અનુસાર શ્રદ્ધાન રહે...**' જિન આજ્ઞા તો મૂળગુણ પાળવાની જ છે મુનિને. એવી શ્રદ્ધા રાખે. '**તો સમકિત રહતા હૈ. મૂલગુણ બિના કેવલ સમ્યક્ત્વ હી સે મુક્તિ નહીં હૈ...**'

મુમુક્ષુ :- નગ્ન રહે.

ઉત્તર :- નગ્ન રહે છે. અહીં સાધારણ વાત કરી છે. નગ્ન રહે... સમકિત જ્યાં રહે મુનિપણું હોઈ ત્યાં રહી શકે છે ને. મુનિપણું ... છોડી દે છે. એ શાસ્ત્રમાં આવે છે. શું કહેવાય એ? સમજાણું? શ્વેતાંબરમાં પણ આવે છે. ... કહેવાય એને. સાધુ હોય અને પછી ભાન રહ્યું... વસ્તુ નથી મારામાં, હવે ચારિત્ર રહ્યું નથી. છઠ્ઠું-સાતમું ગુણસ્થાન આવતું નથી. છોડી દે. ગૃહસ્થાશ્રમી થઈ જાય. એને .. શ્રાવક કહેવામાં આવે છે. કપડાં પહેરી લે. એમાં શું છે? સત્યને .. રાખવું છે કે...

મુમુક્ષુ :- ગૃહસ્થને દગો ન થાય.

ઉત્તર :- ગૃહસ્થનું ગૃહસ્થ જાણે. એવી શક્તિ ન હોય તો શું કરે? મિથ્યાત્વનો દોષ લગાડે? સાધુપણું નથી ને સાધુપણું મનાવે? એમ ન ચાલે. શાસ્ત્રમાં એમ આવ્યું છે. માર્ગણામાં પણ ચાલ્યું છે. છઠ્ઠાથી ઉતરીને પાંચમામાં આવી જાય. એમ આવે છે. માર્ગણા છે ને ગુણસ્થાનની? છઠ્ઠેથી ઉતરીને પાંચમે આવી જાય, પાંચમેથી ચોથે આવી જાય. સમજાણું કાંઈ? શ્વેતાંબરમાં તો ઘણી મોટી ચર્ચા છે એની. એ તો પહેલેથી કહેતા. સાધુ હોય અને પાળી ન શકે તો છોડી દે.

મુમુક્ષુ :- એના તો સાધુ પણ વસ્ત્રધારી હોય છે.

ઉત્તર :- વસ્ત્રધારી સાધુ-બાધુ નથી હોતા. એના હોય છે પણ અહીં નહિ. એના પણ સાધુ વસ્ત્રધારી ભલે હો. પણ સાધુપણાનું આચરણ ન પાળી શકે તો એ પણ ગૃહસ્થ થઈ જાય. એમ છે, એવું શાસ્ત્રમાં છે. અહીં કહે છે, જુઓને.

મુમુક્ષુ :- દિગંબરમાં એમ થઈ જાય તો બાહ્યચાર કરે.

ઉત્તર :- બાહ્યચાર કરે. આ બધા તમારા જેવા બધા ભેગા થઈને પાળી શકતા ન હોય તો એનો બધા તિરસ્કાર કરે. માર્ગ તો આવો છે. શાસ્ત્રમાં એવું ચાલ્યું છે કે સમકિત રહે, અંદર ભાવલિંગ સાધુપણું ન હોય પણ અઠ્યાવીસ મૂળગુણ ચોખ્ખા પાળતો હોય. આવે છે ને? 'અમરચંદભાઈ'! એને દ્રવ્યલિંગી કહ્યો છે. એ નવમી ગ્રૈવેયકે જાય. હોય સમકિતી. અંદર મુનિપણું હોય નહિ. જાણે, એને ખ્યાલ છે. પણ વ્યવહાર અઠ્યાવીસ મૂળગુણ ચોખ્ખા પાળતો હોય. પ્રાણ જાય તોપણ એમાં ફેરફાર નહિ. એવા મુનિ દ્રવ્યલિંગી છે એ પણ. તો એ નવમી ગ્રૈવેયકે જાય. 'તત્ત્વાર્થ રાજવાર્તિક'માં પાઠ છે.

મુમુક્ષુ :- ત્યાં ગુલાંટ લગાવે તો?

ઉત્તર :- નહિ, નહિ. ગુલાંટની વાત નથી. એ સમકિત છે પણ છઠ્ઠા ગુણસ્થાનની ક્રિયા ઊભી છે. છઠ્ઠું ગુણસ્થાન આવ્યું નથી અંદર. હજી સમજવામાં જરી તકલીફ પડે એવું છે મગજને. 'ચંદુભાઈ' દાંત કાઢે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? સમ્યગ્દર્શન છે પણ સાધુપણુ અંદર ઊડી ગયું. સાધુપણું પહેલું હતું, ચારિત્ર હતું. ... આવે ત્યારે પુરુષાર્થ ... છઠ્ઠું-સાતમું ગુણસ્થાન આવવું જોઈએ એ આવતું નથી. મારામાં ચારિત્ર નથી. છોડી દે. તો એને સમકિતને વાંધો નથી. દુનિયા માને ન માને એનું શું અહીં કામ છે?

મુમુક્ષુ :- વિષ્ણુકુમાર...

ઉત્તર :- એ તો દોષ લાગ્યો. પણ પાછું ચારિત્ર લઈ લીધું ને. 'વિષ્ણુકુમાર' પણ સાધુ નહોતા એ વખતે. જ્યારે (બીજા મુનિઓનો) બચાવ કર્યો (ત્યારે) સાધુ નહોતા. વસ્ત્ર પહેર્યા એ કાંઈ સાધુ હોય? મિથ્યાદૃષ્ટિ નહોતા. સાધુપણું ભ્રષ્ટ થઈ ગયું છે.

મુમુક્ષુ :- દોષની પ્રશંસા કેમ?

ઉત્તર :- એ તો એની દોષની .. કે એને ઓલા બધા સાધુ બળતા હતા એનું એટલું કર્યું એ અપેક્ષાથી પ્રશંસા કરી છે. પણ .. દેખીને બીજા બધાએ કરવું (એમ નહિ). લખ્યું છે 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'માં. તો તો ... બધાએ એમ કરવું એમ ન ચાલે. એ તો એ વખતે કાળોકેર હતો તો એ વખતે વિકલ્પ આવી ગયો. એ અપેક્ષાએ વ્યવહારથી પ્રશંસા કરી. એ તો મોક્ષમાર્ગમાં છે. મુનિપણું રહ્યું નથી. એ અમારે ચર્ચા ઘણાં વર્ષ પહેલા થઈ હતી. (સંવત) ૨૦૭૧ની સાલમાં. કઈ? ૭૧. 'આનંદપુર-આનંદપુર'. એય..! પ્રેમચંદભાઈને ત્યાં. ... ૭૧. ૫૫ વર્ષ થયા. ત્યાં ગયા. પછી એવી ચર્ચા થઈ.. ભગવતીમાં આવ્યું,.. મુનિ ધ્યાનમાં હતા. .. પંદરમા અધ્યયનમાં આવે છે. છે તો બધી ખોટી વાત પણ... આચાર્ય હતા. ત્રણ જ્ઞાનના ધણી, સાધુ. એ ધ્યાન કરતા હતા. એમાં ગોસાળાનો જીવ નીકળ્યો. ગોસાળો કહે છે ને? વાત તો બધી કલ્પિત છે.

મુમુક્ષુ :- ઉપાસરાને ગોસાળા કહે છે ને?

ઉત્તર :- ગોસાળો એક આદમી છે, જૈનશાસનનો વિરોધી. એ ગોસાળાની લાંબી વાત છે. અહીં તો એટલું કહેવું છે અમારે ચર્ચા ૭૧માં ચાલી હતી. ગોસાળો હતો એણે સાધુને ઘોડાગાડી હતી ને પોતાની. રાજાનો કુંવર હતો. ગોસાળો આવશે. ભવિષ્યમાં થશે. ખોટી વાત છે હોં! બધી. કલ્પિત. પંદરમાં અધ્યયનમાં છે. ઘોડાગાડીમાં છે રાજા. અત્યારે બારમા દેવલોકમાં છે એમ કહે. પછી નીકળીને રાજા થશે. પછી .. આચાર્ય ધ્યાન કરશે. પછી એને ઘોડાગાડી હલવશે સાધુ ... મોઢા આગળ હોય ને લાકડાની પગી. .. ઘોડાને. .. બીજી વાર જ્યાં લાવ્યો. આ શું? .. બંધ થઈ ગયું. ત્રીજી વાર લાવવાની તૈયારી કરી. ધ્યાન રાખજે કોણ છે તું? અવધિજ્ઞાનમાં જોયું તો આ તો ગોસાળો છે. જૈન શાસનનો વેરી. હવે જો ત્રીજીવાર લાવ્યો તો ભસ્મ કરી દઈશ તને. સાધુ કહે. ત્રીજી વાર લાવ્યા તો બધાને બાળી નાખ્યા. એ ચર્ચા ચાલી અમારી ૭૧માં. એ કહે, જુઓ! આવું સાધુપણું રહે. બિલકુલ રહે નહિ, કીધું. એ ચર્ચા મોટી ચાલી હતી અમારે 'મૂળચંદભાઈ' સાથે. આવું કર્યું એમાં ક્યાં પ્રાયશ્ચિત આવ્યું છે? એમાં લખ્યું નથી શાસ્ત્રમાં. નથી લખ્યું એટલે શું? કીધું. બિલકુલ રહે નહિ સાધુપણું. રાજાને મારી નાખ્યો, ઘોડા મારી નાખ્યા અને સાધુપણા રહેતા હશે? આ કોણે કીધું આવું? મોટી ચર્ચા (ચાલી). કાંઈ ઠેકાણા વિનાની શ્રદ્ધા. એ મોટી વાત આવે છે.

અહીં તો કહે છે કે મૂળગુણમાં દોષ લગાડે અઠ્યાવીસ મૂળગુણ જેને એવું હોય તો તે પદવી નહિ. એમાં મૂળમાં વાંધા. અને એમ માને કે એમાં શું વાંધો છે? અમારે સમકિત તો છે કે નહિ? બિલકુલ નહિ. જિનઆજ્ઞાથી ભ્રષ્ટ છે એ. પણ કોઈ દોષ લાગે, ચારિત્ર ભ્રષ્ટ થઈ જાય, શ્રદ્ધા રહે પણ ચારિત્ર નથી. હું સાધુ નથી. સમજાય છે કાંઈ? તો એને સમ્યગ્દર્શનને અટક નથી. મૂળ શ્રદ્ધા..

'**મૂલગુણ બિના કેવલ સમ્યક્ત્વ હી સે મુક્તિ નહીં હૈ...**' એકલા સમકિતથી કાંઈ સાધુપણુ આવ્યા વિના મુક્તિ થાય? સમકિત થયું પણ ચારિત્ર અને અઠ્યાવીસ મૂળગુણ આવ્યા વિના રહે નહિ. એ વિના મુક્તિ થઈ જાય? એકલા સમકિતથી મુક્તિ થાય? ક્ષાયિક સમકિત હોય. ચારિત્ર-સ્વરૂપની રમણતા અને અઠ્યાવીસ મૂળગુણના ભાવ, એ વિના મુક્તિ નથી. '**ઔર સમ્યક્ત્વ બિના કેવલ ક્રિયા હી સે મુક્તિ નહીં હૈ,...**' વ્રત-તપ લે છે કે નહિ? મૂળગુણ રાખે બરાબર, સાધુ પાળે બહારની ક્રિયા પણ સમકિત નથી. એનેય ધર્મ નથી, એનેય મુક્તિ નથી. આવો તો ખુલાસો કરે છે. શેઠ! ગડબડી ન ચાલે આમાં.

મુમુક્ષુ :- કેદ લગાવે છે.

ઉત્તર :- કેદ નથી લગાવતા. જેમ છે એમ કરે છે. કેદ નથી લગાવતા. કેદ લગાવે છે કહે છે.

'**યહાં કોઈ પૂછે...**' હવે સ્નાનની વાત લે છે. '**પ્રશ્ન :- મુનિકે સ્નાનકા ત્યાગ કહા ઔર હમ ઐસે ભી સુનતે હૈં કિ યદિ ચાંડાલ આદિકા સ્પર્શ હો જાવે તો દંડસ્નાન કરતે હૈં.**' શાસ્ત્રમાં એમ આવે છે. મૂળગુણમાં વાંધો આવે. નહિ, નહિ. એમ ન હોય. '**સમાધાન :- જૈસે ગૃહસ્થ સ્નાન કરતા હૈ વૈસે સ્નાન કરનેકા ત્યાગ હૈ,...**' જેવું ગૃહસ્થ સ્નાન કરે એવું મુનિ સ્નાન કરે નહિ. '**ક્યોંકિ ઈસમેં હિંસાકી અધિકતા હૈ,...**' પાણીના એકેન્દ્રિય જીવ મરે

એ હોઈ શકે નહિ. '**મુનિકે સ્નાન ઐસા હૈ કિ-કમંડલુમેં પ્રાસુક જલ રહતા હૈ...**' નિર્દોષ થોડું. '**ઉસસે મંત્ર પઢકર મસ્તકપર ધારામાત્ર દેતે હૈં...**' ચાંડાળ આદિને અડી ગયો હોય અને એવું થયું હોય. '**ઔર ઉસ દિન ઉપવાસ કરતે હૈં તો ઐસા સ્નાન તો નામમાત્ર સ્નાન હૈ, યહાં મંત્ર ઔર તપસ્નાન પ્રધાન હૈ, જલસ્નાન પ્રધાન નહીં હૈ,...**' આ તો મૂળગુણનો પ્રશ્ન ઉઠાવ્યો છે. એમાં છે મોટું લાંબુ લાંબુ.

મુમુક્ષુ :- ચંડાળને અડી જાય એમાં...

ઉત્તર :- મુનિ છે ને. ચંડાળ છે, રજસ્વલા સ્ત્રી છે. એવાને અડી જાય તો સ્નાન કરે.

મુમુક્ષુ :- કાગડાને...

ઉત્તર :- કાગડાનો ઓલો થઈ ગયો.

મુમુક્ષુ :- સ્પર્શ...

ઉત્તર :- હા. છે. બધું વાંચ્યું છે અમે. બધું છે ને આખી ટીકા જોઈ છે. આ તો હમણાં આવ્યું, અમે તો આખી ટીકા વાંચી છે. ખોટાના .. પડી જાય. સ્નાન કરવું પડે.

મુમુક્ષુ :- .. ચંડાળ સમ્યગ્દૃષ્ટિ હોય તો?

ઉત્તર :- તોય. બહારમાં.. ઠીક પ્રશ્ન કરે છે. .. પણ અહીં લોકમાં ચંડાળ સમકિતી શ્રાવક હોય બીજી વાત છે. બહાર સાધારણ ચંડાળ...

મુમુક્ષુ :- ચંડાળને પણ પૂજે સમ્યગ્દૃષ્ટિ હોય તો અને આ અડે એને સ્નાન કરવું પડે.

ઉત્તર :- એ ચંડાળ સાધારણ ચંડાળની વાત છે. ચંડાળ સાધારણની વાત છે, અહીં સમકિતીની વાત ક્યાં છે? ચંડાળ લોકમાં અસ્પર્શ જણાય છે અને એનો સ્પર્શ થાય એમ એટલી વાત. તો તે દિ' અપવાસ કરવો. પ્રાસુક જળથી સ્નાન કરે. દંડસ્નાન, હોં! ઘસી ઘસીને નહિ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- બસ એ. ૯૮ ગાથા થઈ.

आगे कहते हैं कि जो आत्मस्वभावसे विपरीत बाह्य क्रियाकर्म है वह क्या करे? मोक्षमार्गमें तो कुछ बी कार्य नहीं करते हैं :-

ગાથા-૯૯

किं काहिदि बहिकम्मं किं काहिदि बहुविहं च खवणं तु।
किं काहिदि आदावं आदासहावस्स विवरीदो।।९९।।

किं करिष्यति बहिः कर्म किं करिष्यति बहुविधं च क्षमणं तु।
किं करिष्यति आतापः आत्मस्वभावात् विपरीतः।।९९।।

બહિરંગ કર્મો શું કરે? ઉપવાસ બહુવિધ શું કરે?
રે! શું કરે આતાપના?-આત્મસ્વભાવવિરુદ્ધ જે. ૯૯.

अर्थ :– आत्मस्वभावसे विपरीत, प्रतिकूल बाह्यकर्म जो क्रियाकांड वह क्या करेगा? कुछ मोक्षका कार्य तो किंचितमात्र भी नहीं करेगा, बहुत अनेक प्रकार क्षमण अर्थात् उपवासादि बाह्य तप भी क्या करेगा? कुछ भी नहीं करेगा, आतापनयोग आदि कायक्लेश क्या करेगा? कुछ भी नहीं करेगा।

भावार्थ :– बाह्य क्रियाकर्म शरीराश्रित है और शरीर जड़ है, आत्मा चेतन है, जड़की क्रिया तो चेतनको कुछ फल करती नहीं है, जैसा चेतनाका भाव जितना क्रियामें मिलता है उसका फल चेतनको लगता है। चेतनका अशुभ उपयोग मिले तब अशुभकर्म बँधे और शुभउपयोग मिले तब शुभ कर्म बँधता है और जब शुभ–अशुभ दोनोंसे रहित उपयोग होता है तब कर्म नहीं बँधता है, पहिले बँधे हुए कर्मोंकी निर्जरा करके मोक्ष करता है। इस प्रकार चेतना उपयोगके अनुसार फलती है, इसलिये ऐसे कहा है कि बाह्य क्रियाकर्मसे तो कुछ मोक्ष होता नहीं है, शुद्ध उपयोग होने पर मोक्ष होता है। इसलिये दर्शन–ज्ञान उपयोगोंका विकार मेटकर शुद्ध ज्ञानचेतनाका अभ्यास करना मोक्षका उपाय है।।९९।।

ગાથા-૯૯ ઉપર પ્રવચન

‘**આગે કહતે હૈં કિ જો આત્મસ્વભાવસે વિપરીત બાહ્ય ક્રિયાકર્મ હૈ વહ ક્યા કરે?**’ છેલ્લી ગાથાઓ છે ને? આત્મસ્વભાવનું તો ભાન નથી. જેને સમ્યગ્દર્શન એ તો પ્રગટ થયું નથી. એ વિના ‘**બાહ્ય ક્રિયાકર્મ હૈ વહ ક્યા કરે? મોક્ષમાર્ગમેં તો કુછ ભી કાર્ય નહીં કરતે હૈં :–**’ આહાહા..!

किं काहिदि बहिकम्मं किं काहिदि बहुविहं च खवणं तु।
किं काहिदि आदावं आदासहावस्स विवरीदो।।९९।।

છેલ્લા શબ્દનો પહેલો અર્થ કર્યો.

‘**અર્થ :– આત્મસ્વભાવસે વિપરીત, પ્રતિકૂલ બાહ્યકર્મ જો ક્રિયાકાંડ વહ ક્યા કરેગા?**’ સમ્યગ્દર્શન સ્વરૂપ નિર્વિકલ્પ (એનું) તો ભાન ન મળે અને નિર્વિકલ્પ સમ્યગ્દર્શન વિના, આત્મા નિર્વિકલ્પ છે, રાગ છે નહિ, ક્રિયાકાંડ એમાં છે જ નહિ એવા ભાન વિના ‘**ક્રિયાકાંડ વહ ક્યા કરેગા? કુછ મોક્ષકા કાર્ય તો કિંચિતમાત્ર ભી નહીં કરેગા,...**’ સંવર-નિર્જરાનો અંશ પણ નહિ થાય, એમ કહે છે. ‘**કુછ મોક્ષકા કાર્ય તો કિંચિત્‌માત્ર ભી નહીં કરેગા, બહુત અનેક પ્રકાર ક્ષમણ અર્થાત્ ઉપવાસાદિ બાહ્ય તપ...**’ અપવાસ કરે ત્રણ-ત્રણ, ચાર-ચાર, પાંચ-પાંચ, દસ-દસ અપવાસ (કરે) અને ગુરુનો વિનય કરે, ભક્તિ કરે, મંદિર આદિ બનાવવામાં બહુ અનુમોદન હોય, એવા ‘**બાહ્ય તપ ભી ક્યા કરેગા?**’ સમજાણું કાંઈ?

ભગવાન આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ આત્મા, એવા નિર્વિકલ્પ આત્માના ભાન વિના સહજાનંદની મૂર્તિ આત્મા છે એનું જ્યાં ભાન નથી, સમ્યગ્દર્શન નથી એ ગમે તેવી ક્રિયાકાંડ કરે એને મુક્તિમાં કાંઈ લાભ છે નહિ. મોક્ષનો લાભ નથી. સમજાણું કાંઈ? '**મોક્ષકા કાર્ય તો કિંચિત્‌માત્ર ભી નહીં કરેગા,...**' છે ને? કાંઈપણ છે ને? શું કરે? શું કરેનો અર્થ કાઢ્યો કિંચિત્ પણ કરે નહિ. વળી, '**અનેક પ્રકાર ક્ષમણ અર્થાત્ ઉપવાસાદિ બાહ્ય તપ ભી ક્યા કરેગા? કુછ ભી નહીં કરેગા, આતાપનયોગ...**' સૂર્યનો આતાપ લે. ધ્યાનમાં રહે. આત્માના ધ્યાન વિના '**આદિ કાયક્લેશ ક્યા કરેગા?**' એ તો કાયક્લેશ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આટલું તો સ્પષ્ટ છે. સમ્યગ્દર્શન વિના આવું બધું ગમે તે કરે એ બધું આતાપન યોગ આદિ શું કરે? '**કુછ ભી નહીં કરેગા.**'

'**ભાવાર્થ :- બાહ્ય ક્રિયાકર્મ શરીરાશ્રિત હૈ ઔર શરીર જડ હૈ, આત્મા ચેતન હૈ, જડકી ક્રિયા તો ચેતનકો કુછ ફલ કરતી નહીં હૈ,...**' શરીરની ક્રિયા થાય એ જડની, હોં! ભાવ બીજો. '**જૈસા ચેતનાકા ભાવ જિતના ક્રિયામેં મિલતા હૈ...**' એ શરીરની ક્રિયાથી કોઈ ફળ નથી એમ કહે છે. એમાં ફળ નથી. પણ શરીરની ક્રિયામાં જેવો ભાવ ભળે '**ચેતનકા અશુભ ઉપયોગ મિલે તબ અશુભકર્મ બંધે...**' દેહની ક્રિયામાં જો અંદર અશુભ પરિણામ વર્તે તો પાપ બાંધે. દેહની ક્રિયાના કાળમાં શુભયોગ મળે તો શુભકર્મ બાંધે. શુભભાવ વિકલ્પ હોય તો એ પુણ્ય બાંધે.

'**ઔર જબ શુભ-અશુભ દોનોંસે રહિત ઉપયોગ હોતા હૈ...**' બેયથી રહિત એવો (શુદ્ધ) ઉપયોગ હોય '**તબ કર્મ નહીં બંધતા હૈ,...**' દેહની ક્રિયાથી તો કાંઈ ફળ છે જ નહિ કહે છે. પણ દેહની ક્રિયા કાળમાં જે પરિણામ થયા શુભના, અશુભના કે શુદ્ધના. અશુભભાવ હોય તો પાપ બાંધે, શુભભાવ હોય તો પુણ્ય બાંધે, શુભાશુભભાવ ન હોય તો શુદ્ધ ઉપયોગથી ધર્મ થાય, નિર્જરા થાય. સમજાય છે કાંઈ? આમાં બધું આવી ગયું ને? 'નવરંગભાઈ'! .. આવી ગયું ને આમાં? બધું આવી ગયું.

આ તો (સંવત) ૨૦૦૫ની સાલનો પ્રશ્ન હતો. એને વર્ષ થયા ૨૧. હવે તો બધું ફરી ગયું છે. આહાહા..! એને મેં કહ્યું હતું હોં! એકવાર. 'મગનભાઈ'ને. સંપ્રદાયમાં હતા ત્યારે. 'નવરંગભાઈ' એમ બોલ્યા હતા. મહારાજ! આ તમારો શ્રાવક આવ્યો એમ બોલ્યા હતા. ૬૪માં બોલ્યા હતા. ત્યારે તો એ ભણતા હતા. પણ બોલ્યા હતા એકવાર. અપાસરામાં, હોં! સ્થાનકવાસીનો અપાસરો છે ને? એમ બોલ્યા હતા. એને તો કાંઈ ખબર નહિ કે શું થાશે પાછળ. મહારાજથી આગળ વધશે. પણ એ બોલ્યા હતા. એમ બોલ્યા હોં! આ પ્રમાણે, મહારાજ! તમારો શ્રાવક આવ્યો. તમારો શ્રાવક આવ્યો. એમ. શ્રાવક નથી સમજતા? એ વખતે તો કાંઈ હતું પણ નહિ. પણ એ વાત મને એ વખતે મગજમાં ગરી ગઈ હતી કે આમ બોલે છે.

અહીં કહે છે, '**કર્મોંકી નિર્જરા કરકે મોક્ષ કરતા હૈ...**' એ શુદ્ધઉપયોગ કરે તો એ કર્મની નિર્જરા થાય, બંધ ઘટે અને મોક્ષ થાય. ત્રણ વાત કરી. દેહની ક્રિયા ગમે તેવી હો એની સાથે આત્માને પુણ્ય-પાપનું કાંઈ કારણ છે નહિ, તેમ ધર્મ પણ નથી. દેહની ક્રિયા. જોઈને ચાલવું

કે આ તે. એ તો દેહની ક્રિયા. એમાં અશુભ પરિણામ ભળે પાપના તો પાપ બંધાય. શુભ પરિણામ ભળે તો પુણ્ય બંધાય. શુભાશુભ પરિણામ રહિત આત્મા શુદ્ધ ચિદાનંદમૂર્તિ, એનો શુદ્ધઉપયોગ આવે તો કર્મ ખપે. સમજાણું કાંઈ?

'**ઈસ પ્રકાર ચેતના ઉપયોગકે અનુસાર ફલતી હૈ,...**' દેખો! શું કહે છે? દેહની ક્રિયાથી કાંઈ પુણ્ય-પાપ કે ધર્મ થતો નથી. ચેતનાના ઉપયોગને અનુસાર ફળે. ભગવાનઆત્મા ચેતનસ્વરૂપ, એનો ઉપયોગ અશુભ જો હોય પાપનો તો પાપ બંધાય. શુભ હોય પુણ્યનો તો પુણ્ય બંધાય. અને શુભાશુભભાવ રહિત ચેતનાનો શુદ્ધઉપયોગ અંદર વીતરાગી ઉપયોગ હોય તો કર્મ ખરે. સમજાણું કાંઈ? અહીં તો કહ્યું હતું ને માથે? દેહની ક્રિયા કાંઈ કરે નહિ. કહ્યું હતું ને. '**किं काहिदि बहिकम्मं किं काहिदि बहुविहं च खवणं तु। किं काहिदि आदावं आदासहावस्स विवरीदो।।९९।।**' આતાપ ને યોગ ને તડકે બેસે, તડકે સમજ્યા ને? ધૂપમાં. શું કરે એમાં? એ તો શરીરની જડની ક્રિયા છે. પણ એમાં પરિણામ જો અશુભ થયા (તો પાપ બંધાય), શુભભાવ હોય તો પુણ્ય બાંધે. એ ક્રિયા કારણે નહિ, જડની ક્રિયાથી નહિ, પરિણામથી. અને એ કાળે શુભાશુભ પરિણામ રહિત ચૈતન્ય સ્વભાવ ભગવાનઆત્મા આનંદસ્વરૂપ, એનો ઉપયોગ કરે તે શુદ્ધઉપયોગથી કર્મ કરે. કર્મ નિર્જરે, બંધ નહિ. ઓલામાં બે બંધ (કરે), આ નિર્જરા કરે. આ રીત છે. કાયાની ક્રિયાથી કાંઈ થાતું નથી. પુણ્ય પણ નહિ, પાપ પણ નહિ અને ધર્મ પણ નહિ. પુણ્ય-પાપ અને ધર્મ એના પરિણામ ઉપર થાય છે, ભાવ ઉપર. સમજાણું કાંઈ?

'**ઈસલિયે ઐસે કહા હૈ કિ બાહ્ય ક્રિયાકર્મસે તો કુછ મોક્ષ હોતા નહીં હૈ, શુદ્ધ ઉપયોગ હોને પર મોક્ષ હોતા હૈ.**' લ્યો! આત્મા... પહેલું તો સમ્યગ્દર્શન થતાં... શુદ્ધઉપયોગમાં સમ્યગ્દર્શન થાય. શુદ્ધ આત્મા આનંદસ્વરૂપ સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ પૂર્ણ શુદ્ધ પવિત્ર, એવો અંદર ઉપયોગ જામે ત્યારે એને સાચી પ્રતીતિ વસ્તુની થાય છે. પછી પણ જ્યારે જ્યારે શુદ્ધ ઉપયોગ હોય અને જેટલી શુદ્ધ પરિણતિ હોય એટલી નિર્જરા (થાય). બાકી શુભ-અશુભભાવ હોય તો બંધનું કારણ છે. ક્રિયા બંધનું કારણ નથી. દ્રવ્યનો સ્વભાવ બંધનું કારણ નથી. દ્રવ્યનો શુદ્ધઉપયોગ બંધનું કારણ નથી. શુભાશુભ પરિણામ બંધનું કારણ છે. સમજાણું કાંઈ?

'**ઈસલિયે દર્શન-જ્ઞાન ઉપયોગોંકા વિકાર મેટકર...**' દેખો! શું કહે છે? શ્રદ્ધાનો વિકાર મિથ્યાત્વ છોડી, જ્ઞાનનો વિકાર અજ્ઞાન છોડી, ચારિત્રનો વિકાર શુભાશુભ પરિણામ છોડી. ત્રણેય લઈ લીધા. દર્શન-જ્ઞાન ઉપયોગનો વિકાર મટાડી '**શુદ્ધ જ્ઞાનચેતનાકા અભ્યાસ કરના...**' શુભ-અશુભભાવ તો કર્મચેતના છે. એનાથી તો બંધ થાય. શુદ્ધ જ્ઞાનચેતના. જોયું! દર્શનનો વિકાર બતાવી એટલે મિથ્યાત્વ થયું, જ્ઞાનનો વિકાર અજ્ઞાન. પરનું લક્ષ છોડી, ઉપયોગ એટલે શુદ્ધ ઉપયોગમાં વિકાર મટે તો શુદ્ધોપયોગ થાય. શુભાશુભ પરિણામ મટે તો શુદ્ધઉપયોગ થાય. શુદ્ધઉપયોગમાંથી વિકાર મટે તો શુદ્ધોપયોગ ધર્મનું કારણ થાય.

'**દર્શન, જ્ઞાન ઉપયોગોંકા વિકાર મેટકર...**' આહા..! ભાષા જુઓને કેવી કરી! '**શુદ્ધ જ્ઞાનચેતનાકા અભ્યાસ કરના...**' આત્મા ચૈતન્યસ્વભાવ.. આજ તો ... એવી વાત થઈ.

નિરાલંબની વાત કીધી. વ્યવહારવાળો કરે તો નિર્જરા થાય એમ નથી કહ્યું અહીંયાં. હોય ખરો વ્યવહાર. સમજાણું? પંચમહાવ્રતાદિના વિકલ્પ હોય ખરા. પણ એ તો પુણ્યબંધનું કારણ છે. દર્શનમાંથી વિકાર મટાડી એટલે મિથ્યાત્વભાવ છોડી, જ્ઞાનમાંથી અજ્ઞાન મટાડી (એટલે) પરનું એકલું લક્ષ છે એ છોડી દઈ, સ્વની પ્રતીત અને સ્વનું લક્ષ કરવું, ઉપયોગમાં શુભાશુભભાવ છોડીને શુદ્ધઉપયોગ કરવો એ ચારિત્ર છે. એની વ્યાખ્યા કરી. ઉપયોગમાંથી શુભાશુભ વિકાર મટાડવા એ ઉપયોગને ચારિત્ર કહે છે. વ્યાખ્યા આકરી. લોકો એવું બહારથી માનીને બેઠા છે ને. અંદર ભગવાન સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ છે એની શ્રદ્ધા કરતાં મિથ્યાત્વનો વિકાર મટે, એનું જ્ઞાન કરતાં પરનું એકલું લક્ષ અનાદિનું છે એ અજ્ઞાન મટે છે અને એમાં સ્થિર થતાં શુભાશુભ (નાશ થાય) છે. એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

'**મેટકર શુદ્ધ જ્ઞાનચેતનાકા અભ્યાસ કરના મોક્ષકા ઉપાય હૈ.**' એ મોક્ષનો ઉપાય છે. આહાહા..!

आगे इसी अर्थको फिर विशेषरुपसे कहते हैं :–

ગાથા-૧૦૦

जदि पढदि बहु सुदाणि य जदि काहिदि बहुविहं च चारित्तं।
तं बालसुदं चरणं हवेइ अप्पस्स विवरीदं।।१००।।

यदि पठति बहुश्रुतानि च यदि करिष्यति बहुविध च चारित्रं।
तत् बालश्रुतं चरणं भवति आत्मनः विपरीतम्।।१००।।

પુષ્કળ ભણે શ્રુતને ભલે, ચારિત્ર બહુવિધ આચરે,
છે બાળશ્રુત ને બાળચારિત્ર, આત્મથી વિપરીત જે. ૧૦૦.

अर्थ :– जो आत्मस्वभावसे विपरीत बाह्य बहुत शास्त्रोंको पढ़ेगा और बहुत प्रकारके चारित्रका आचरण करेगा तो वह सब ही बालश्रुत और बालचारित्र होगा। आत्मस्वभावसे विपरीत शास्त्रका पढ़ना और चारित्रका आचरण करना ये सब ही बालश्रुत व बालचारित्र हैं, अज्ञानीकी क्रिया है, क्योंकि ग्यारह अंग और नव पूर्व तक तो अभव्यजीव भी पढ़ता है, और बाह्य मूलगुणरूप चारित्र भी पालता है तो भी मोक्षके योग्य नहीं है, इस प्रकार जानना चाहिये।।१००।।

ગાથા-૧૦૦ ઉપર પ્રવચન

'**આગે ઈસી અર્થકો ફિર વિશેષરૂપસે કહતે હૈં :–**' એને જ વધારે દૃઢ કરે છે.

जदि पढदि बहु सुदाणि य जदि काहिदि बहुविहं च चारित्तं।
तं बालसुदं चरणं हवेइ अप्पस्स विवरीदं।।१००।।

'અર્થ :- જો આત્મસ્વભાવસે વિપરીત...' ભગવાનઆત્મા જ્ઞાન અને આનંદના સ્વભાવસ્વરૂપ પ્રભુ આત્મા, એના સ્વભાવથી વિપરીત **'બાહ્ય બહુત શાસ્ત્રોંકો પઢેગા...'** અગિયાર અંગ અને.. સમજાય છે? નવ પૂર્વ. એમાં દસ પૂર્વ છે. ટીકામાં દસ પૂર્વ છે. ટીકામાં લખ્યું છે. નવ પૂર્વ લેવું. એણે દસ પૂર્વ લખ્યું છે. દસ પૂર્વ હોય તો સમ્યગ્દૃષ્ટિ થઈ જાય. અહીં નવ પૂર્વ લખ્યું છે એ બરાબર છે. અગિયાર અંગ અને નવ પૂર્વનું જ્ઞાન અભવિને પણ હોય છે. એથી આત્માનું કલ્યાણ નથી. **'આત્મસ્વભાવસે વિપરીત બાહ્ય બહુત શાસ્ત્રોંકો પઢેગા...'**

મુમુક્ષુ :- સંસ્કૃતમાં દસ પૂર્વ લખ્યું છે.

ઉત્તર :- હા, લખ્યું છે. હમણાં કહ્યું ને. નવ પૂર્વ. દસ પૂર્વની અંદર.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- હોય પણ. છતાં એ મિથ્યાત્વ છે. દસ પૂર્વ પૂરા થાય એ સમકિતીને જ હોય એવું આવે છે. આમાં દસ લખ્યા છે છતાં અંગ પૂર્વ અને નવ પૂર્વ લખ્યા છે. એમાં દસ લખ્યું છે.

'શાસ્ત્રોંકો પઢેગા ઔર બહુત પ્રકારકે ચારિત્રકા આચરણ કરેગા...' ચારિત્ર એટલે વ્યવહારક્રિયા. વ્રતની, અપવાસની એ ચારિત્ર. **'તો વહ સબ હી બાલશ્રુત ઔર બાલચારિત્ર હોગા.'** એ મૂર્ખાઈ ભરેલું જ્ઞાન અને મૂર્ખાઈ ભરેલું ચારિત્ર. ટીકામાં આવ્યું છે. મૂરખ એવો શબ્દ અંદર પડ્યો છે. છે પંડિતજી?

મુમુક્ષુ :- મૂર્ખ શાસ્ત્રમાં લખ્યું છે.

ઉત્તર :- લખ્યું છે. મૂર્ખ. બાળ તો મૂર્ખ છે. આ તો જરી ખુલાસો કર્યો. એ તો આવે છે 'સમયસાર'માં. બાળવ્રત અને બાળતપ. પુણ્ય પાપ અધિકારમાં. મૂર્ખાઈ ભરેલા તપ.

મુમુક્ષુ :- અજ્ઞાનીની વાત છે.

ઉત્તર :- અજ્ઞાનીની વાત છે. આહાહા..!

'સબ હી બાલશ્રુત...' એટલું એટલું શાસ્ત્ર ભણે પણ આત્મસ્વભાવનું ભાન નથી એ બધાને બાલશ્રુત કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? **'બહુત પ્રકારકે ચારિત્રકા આચરણ કરેગા...'** ચારિત્ર એટલે આ વ્રત, નિયમ, હોં! વ્રત પાળે, નિયમ પાળે, રસનો ત્યાગ કરે, દૂધ-ખાંડ ખાય નહિ. એવી બધી ક્રિયા પાળે. **'વહ સબ હી બાલશ્રુત ઔર બાલચારિત્ર હોગા. આત્મસ્વભાવસે વિપરીત શાસ્ત્રકા પઢના ઔર ચારિત્રકા આચરણ કરના યે સબ હી બાલશ્રુત વ બાલચારિત્ર હૈં, અજ્ઞાનીકી ક્રિયા હૈ,...'** એ અજ્ઞાનીની ક્રિયા છે. **'ક્યોંકિ ગ્યારહ અંગ ઔર નવ પૂર્વ તક તો અભવ્યજીવ ભી પઢતા હૈ,...'**

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- નવ પૂર્વ હોય છે, નવ પૂર્વ હોય છે. નવ પૂર્વનું આવે છે. આમાં છે ને જુઓને.

મુમુક્ષુ :- અગિયાર અંગ ને નવ પૂર્વ...

ઉત્તર :- .. ખબર છે ને. અભવિને પણ આ હોય. ભવિને નવ પૂર્વ અને અભવિને

અગિયાર અંગ એવું આવે છે ક્યાંક. ખબર છે. પણ અહીં તો ચોખ્ખું છે.

મુમુક્ષુ :- દસ પૂર્વ...

ઉત્તર :- દસ પૂર્વ હોય તો સમકિતી હોય છે એવું આવે છે શાસ્ત્રમાં. દસ પૂર્વ એટલે પૂરા ... એમ વાત છે. શ્વેતાંબરમાં તો આવે છે. આમાં પણ આવે છે. યાદ ન હોય એટલું બધું કયે ઠેકાણે આવે છે એ. બાકી અહીંયાં તો લખ્યું છે ચોખ્ખું નવ પૂર્વ અભવિને. .. .. નથી થતું? અભવિને વિભંગ જ્ઞાન (હોય). સાત દ્વીપ સાત સમુદ્ર દેખે. એમાં શું થયું? પરદ્રવ્ય દેખે એમાં આત્માનું ભાન નથી. મિથ્યાદષ્ટિ અભવિ. વિભંગ અજ્ઞાન સાત દ્વીપ અને સાત સમુદ્ર અંદર જોવે. પણ છે મિથ્યાત્વ. વિભંગઅજ્ઞાન થાય અભવિને. એ તો જ્યારે થવાનો કાળ હોય ત્યારે થાય ને. અત્યારે તો સાધારણ .. ઠેકાણા નથી ત્યાં અભવિને.. શાસ્ત્રમાં આવે છે ને. .. આવે ને.

'**બાહ્ય મૂલગુણરૂપ ચારિત્ર ભી પાલતા હૈ...**' દેખો! એટલું અગિયાર અંગ અને નવપૂર્વ ભણે, બાહ્ય મૂલગુણ રૂપ ચારિત્ર એટલે વ્રત નિયમ પાળે અભવિ '**તો ભી મોક્ષકે યોગ્ય નહીં હૈ,...**' મોક્ષ અધિકાર છે ને? ભગવાનઆત્મા પોતાના દ્રવ્યને સ્પર્શ્યા વિના જેટલી બધી પરદ્રવ્યને સ્પર્શની ક્રિયા (કરે) એ બધી બંધનું કારણ છે. એ અગિયાર અંગ અને નવપૂર્વનું ભણતર પણ બંધનું કારણ છે. સમજાણું કાંઈ?

એક ફેરી કહ્યું હતું, 'મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક'નું. જ્ઞાનનો ક્ષયોપશમનો અંશ છે એ સ્વભાવ અંશ છે. આવે છે ને ભાઈ? એ તો બીજી વાત કરે છે. ઉઘાડ છે એ બંધનું કારણ ન હોય એટલી વાત છે. ઉઘાડ છે એ પરલક્ષી છે એટલે રાગ છે સાથે, માટે બંધનું કારણ છે. રાગ સાથે જ હોય એને. બહારનો ઉઘાડ છે એને રાગ સાથે જ હોય. એમ. ઓલો તો ઉઘાડનો અંશ છે ક્ષયોપશમ એ બંધનું કારણ નથી.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- ઉદય બંધનું કારણ છે. એની સાથે રાગ છે. બાહ્ય જ્ઞાનમાં સાથે રાગ જ છે. વ્યવહાર શાસ્ત્રનું જ્ઞાન એમાં સાથે રાગ જ છે. વ્યવહાર દેવ-ગુરુની શ્રદ્ધા એ રાગ જ છે. અને વ્યવહાર પંચમહાવ્રતના પરિણામ એ પણ રાગ છે. ત્રણેય બંધનું કારણ છે.

અહીં આચાર્ય કહે છે, '**બાહ્ય મૂલગુણરૂપ ચારિત્ર ભી પાલતા હૈ...**' અભવી. ભાવપાહુડમાં છે. '**केवलिजिणपण्णत्तं एयादसअंग सयलसुयणाणं। पढिओ अभव्वसेणो...**' એવો પાઠ છે. ૫૨ ગાથા છે. ભાવપાહુડ. ભાવપાહુડની ૫૨ ગાથા. ૫૦ અને ૨. અહીં મૂળ પાઠમાં '**एयादसअंग सयलसुयणाणं**' એમ. અગિયાર અંગ અને સકલ શ્રુતજ્ઞાન. એને પણ સકલ શ્રુતજ્ઞાન કહ્યું. અને નીચે '**चउदसपुव्वाइं सयलसुयणाणं**' એમ કીધું છે. સંસ્કૃત ટીકામાં. નીચે છે, નીચે છે ને ૫૨ ગાથામાં. '**पढिओ अभव्वसेणो ण भावसवणत्तणं पत्तो।।**' ... અગિયાર અંગ હોય એને સર્વ શ્રુતજ્ઞાન કહેવામાં આવે. પણ છતાં આત્માની દૃષ્ટિ નથી, સ્વસ્વભાવનો અનુભવ નથી એ બધું બાળશ્રુત અને બાળવ્રત કહેવામાં આવે છે. '**ઈસ પ્રકાર જાનના ચાહિયે.**' લ્યો!

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

आगे कहते हैं कि ऐसा साधु मोक्ष पाता है :-

ગાથા-૧૦૧-૧૦૨

वेरग्गपरो साहू परदव्वपरम्मुहो य जो होदि।
संसारसुहविरत्तो सगसुद्धसुहेसु अणुरत्तो।।१०१।।
गुणगणविहूसियंगो हेयोपादेयणिच्छिदो साहू।
झाणज्झयणे सुरदो सो पावइ उत्तमं ठाणं।।१०२।।

वैराग्यपरः साधुः परद्रव्यपराङ्मुखश्च यः भवति।
संसारसुखविरक्तः स्वकशुद्धसुखेषु अनुरक्तः।।१०१।।
गुणगणविभूषितांगः हेयोपादेयनिश्चितः साधुः।
ध्यानाध्ययने सुरतः सः प्राप्नोति उत्तमं स्थानम्।।१०२।।

છે સાધુ જે વૈરાગ્યપર ને વિમુખ પરદ્રવ્યો વિષે,
ભવસુખવિરક્ત, સ્વકીય શુદ્ધ સુખો વિષે અનુરક્ત જે. ૧૦૧.
આદેયહેય-સુનિશ્ચયી, ગુણગણવિભૂષિત-અંગ જે,
ધ્યાનાધ્યયનરત જેહ, તે મુનિ સ્થાન ઉત્તમને લહે. ૧૦૨.

अर्थ :- ऐसा साधु उत्तम स्थान जो मोक्ष उसकी प्राप्ति करता है अर्थात् जो साधु वैराग्यमें तत्पर हो, संसार-देह-भोगोंसे पहिले विरक्त होकर मुनि हुआ उसी भावना युक्त हो, परद्रव्यसे पराङ्मुख हो, जैसे वैराग्य हुआ वैसे ही परद्रव्यका त्यागकर उससे पराङ्मुख रहे, संसार संबंधी इन्द्रियोंके द्वारा विषयोंसे सुखसा होता है उससे विरक्त हो, अपने आत्मीक शुद्ध अर्थात् कषायोंके क्षोभसे रहित निराकुल, शांतभावरूप ज्ञानानन्दमें अनुरक्त हो, लीन हो, वारंवार उसीकी भावना रहे।

जिसका आत्मप्रदेशरूप अंग गुणसे विभूषित हो, जो मूलगुण, उत्तरगुणोंसे आत्माको अलंकृत-शोभायमान किये हो, जिसके हेय-उपादेय तत्त्वका निश्चय हो, निज आत्मद्रव्य तो उपादेय है और ऐसा जिसके निश्चय हो कि-अन्य परद्रव्यके निमित्तसे हुए अपने विकारभाव ये सब हेय हैं। साधु होकर आत्माके स्वभावके साधनेमें भलीभाँति तत्पर हो, धर्म-शुक्लध्यान और अध्यात्मशास्त्रोंको पढ़कर ज्ञानकी भावनामें तत्पर हो, सुरत हो, भले प्रकार लीन हो। ऐसा साधु उत्तमस्थान जो लोकशिखर पर सिद्धक्षेत्र तथा मिथ्यात्व आदि चौदह गुणस्थानोंसे परे शुद्धस्वभावरूप मोक्षस्थानको पाता है।

भावार्थ :- मोक्षके साधनेके ये उपाय हैं अन्य कुछ नहीं है।।१०१-१०२।।

પ્રવચન નં. ૯૯, ગાથા-૧૦૧ થી ૧૦૩, રવિવાર, ભાદરવા વદ ૧૨, તા.૨૭-૯-૭૦

ગાથા-૧૦૧ અને ૧૦૨. '**આગે કહતે હૈં કિ ઐસા સાધુ મોક્ષ પાતા હૈ :-**' છે ને ઉપોદ્‌ઘાત? અહીં સમ્યગ્દર્શન સહિત પહેલો શ્રાવક થાય એ વાત પહેલી આવી ગઈ. આત્માનો દ્રવ્ય સ્વભાવ, આનંદસ્વભાવ, જ્ઞાનસ્વભાવ, એને પકડીને અનુભવમાં પ્રતીત કરે એને સમ્યગ્દર્શન (કહે છે અને) તે શ્રાવકનું પહેલું કર્તવ્ય છે. એ વિના એ શ્રાવક હોઈ શકે નહિ. અને એના પછી હવેની વાત ચાલે છે. એને સાધુપણું અંગીકાર કરે ત્યારે ચારિત્ર અંદર સ્વરૂપની રમણતા ઉગ્ર થાય ત્યારે તે મોક્ષને પામવાને લાયક થાય. એકલા સમ્યગ્દર્શનથી કાંઈ મોક્ષ મળે નહિ. એ કહે છે, જુઓ! એવા સાધુ મોક્ષ પામે છે.

वेरग्गपरो साहू परदव्वपरम्मुहो य जो होदि।
संसारसुहविरत्तो सगसुद्धसुहेसु अणुरत्तो।।१०१।।
गुणगणविहूसियंगो हेयोपादेयणिच्छिदो साहू।
झाणज्झयणे सुरदो सो पावइ उत्तमं ठाणं।।१०२।।

'**અર્થ :- ઐસા સાધુ ઉત્તમ સ્થાન જો મોક્ષ...**' સિદ્ધક્ષેત્ર. ઉત્તમ સ્થાનના બે પ્રકાર કરશે. એક લોકશિખર ઉપર સિદ્ધક્ષેત્ર અને શુદ્ધ સ્વભાવરૂપ સ્થાન પોતાનું. સમજાણું કાંઈ? છે ને? '**वेरग्गपरो साहू**' મિથ્યાત્વ આદિ ચૌદ ગુણસ્થાનની પાર. જેમ સિદ્ધપણા ચૌદ રાજ ઉપર સિદ્ધ (છે), એમ ભાવમાં ચૌદ ગુણસ્થાનની ઉપર શુદ્ધ સ્વભાવ પર સિદ્ધ ક્ષેત્ર સ્થાનને પામે. એવું શુદ્ધ સ્વભાવરૂપ સ્થાન તેને પામે. સમજાણું કાંઈ? ક્ષેત્રમાં લોકને ઉપર અને ભાવમાં શુદ્ધ સ્વભાવની પૂર્ણ પ્રાપ્તિ એવું જે ઉત્તમ સ્થાન તેને સમ્યગ્દષ્ટિ શ્રાવક થયા પછી સાધુ થઈને ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું એના પછી આવી દશા એની હોય તો એ મોક્ષને પામે. છેલ્લી ગાથાઓ છે ને? છ ગાથા (બાકી) છે આ મોક્ષપાહુડની. કેવો હોય?

'**સાધુ વૈરાગ્યમેં તત્પર હો...**' આત્માના અનુભવની દૃષ્ટિ સમ્યગ્દર્શન હોય, એ ઉપરાંત સ્વરૂપમાં સ્થિરતા હોય, એની સાથે એને '**સંસાર-દેહ-ભોગોંસે પહિલે વિરક્ત હોકર...**' સંસાર શબ્દે ઉદયભાવ, ભોગ-એનો અનુભવ અને દેહ, એ ત્રણેયથી અંતરમાં જે વિરક્ત હોય. સમજાણું કાંઈ? '**સંસાર-દેહ-ભોગોંસે પહિલે વિરક્ત હોકર...**' પહેલા વિરક્ત હોય. '**મુનિ હુઆ ઉસી ભાવના યુક્ત હો,...**' આત્મા આનંદસ્વરૂપની ભાવનામાં સાધુ થયો તો તે વખતે પણ એની એ ભાવના ચાલુ રહેવી જોઈએ. આનંદસ્વરૂપ આત્મા, એની ભાવના નિરંતર ચાલુ રહેવી જોઈએ. એવો સાધુ મોક્ષના આનંદને શુદ્ધ સ્વભાવને પામે. કહો, સમજાણું આમાં?

વળી, '**પરદ્રવ્યસે પરાઙ્મુખ હો,...**' સ્વદ્રવ્યમાં ભાવનાયુક્ત હોય અને પરદ્રવ્યથી પરાઙ્મુખ હોય. એટલે શું કહ્યું? પોતાનો આનંદ જ્ઞાયકભાવ પરિપૂર્ણ એમાં ભાવના એટલે એકાગ્રતા હોય, પરદ્રવ્યથી પરાઙમુખ નાસ્તિથી વાત કરી. રાગાદિ વિકલ્પથી એ વિમુખ હોય.

સ્વભાવની પરિપૂર્ણતાની સન્મુખ હોય, વિભાવથી તે વિમુખ હોય. સમજાય છે કાંઈ? અહીં તો એ સિદ્ધ કરવું છે ને? મોક્ષની સાક્ષાત્ કારણદશા કેવી હોય. અધિકાર ચાલતા ચાલતા ૧૦૦ ગાથા થઈ ગઈ. આ તો ૧૦૧-૧૦૨ ગાથા છે.

એવો ભગવાનઆત્મા દ્રવ્યસ્વભાવ અનુભવમાં, જ્ઞાનમાં, પ્રતીતમાં જેણે પહેલો લીધો છે એ જીવ જ્યારે સમ્યક્સહિત સ્વરૂપની રમણતાનું ચારિત્ર અંગીકાર કરે છે ત્યારે તેને સ્વભાવની ભાવના હોય છે. પુણ્ય અને વિકલ્પની ભાવના હોતી નથી.

મુમુક્ષુ :- અજ્ઞાનીને એવી ભાવના...

ઉત્તર :- હોતી નથી. અજ્ઞાનીને શેની ભાવના હોય? ભાવ ભાસ્યા વિના ભાવ તરફની ભાવના ક્યાંથી હોય?

મુમુક્ષુ :- સાંભળ્યો...

ઉત્તર :- સાંભળ્યો-બાંભળ્યો નથી. 'પ્રવીણભાઈ'! સાંભળ્યો એવું નથી. અંદરમાં ભાવભાસન થવું જોઈએ. વીતરાગમૂર્તિ જિનસ્વરૂપ આત્મા છે, અકષાય (સ્વભાવ છે). સમજાણું કાંઈ? એની મોક્ષમાર્ગની રીત આ છે.

'પરદ્રવ્યસે પરાઙ્મુખ હો,...' 'મુનિ હુઆ ઉસી ભાવના યુક્ત હો,...' એમ. જે આત્મા પૂર્ણાનંદ પ્રભુ, એવી જે દૃષ્ટિમાં, જ્ઞાનમાં આવ્યો હતો એવો ભાવ, એને વિશેષ સ્થિરતા દ્વારા ચારિત્ર કહ્યું અને તેની તે ભાવના એને નિરંતર ચાલુ રહે કે જેથી તેને પરદ્રવ્યથી પરાઙ્મુખપણું વર્તે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? માર્ગ અલૌકિક અચિંત્ય માર્ગ છે. એમ ને એમ લાલાપેઠા કર્યે મળી જાય એવું એ નથી.

મુમુક્ષુ :- એટલે તો મુનિ થઈ જાય છે.

ઉત્તર :- મુનિ પણ કોને કહેવા? મુનિ થઈ જાય છે. લ્યો! અનુભવ આત્માનું ભાન થયું હોય એ આત્માને સાધવા માટે મુનિ થાય છે. પણ આત્મા કેવો છે એ ભાન વિના સાધવું કોને?

મુમુક્ષુ :- સાધુ થયા એને અનુભવ હોય જ.

ઉત્તર :- એને હોય જ અનુભવ. પણ સાધુ થયા હોય એને ને? બહારથી નગ્ન થઈને પાંચ મહાવ્રત લીધા એ સાધુ થઈ ગયો?

મુમુક્ષુ :- બહારમાં તો એવા દેખાય છે.

ઉત્તર :- બહારમાં એવા દેખાય. તમારા જેવા અંદર શેઠિયાઓ પડે અને સૌની સાથે લાલ, પાલ કરે. એય..! એમ અહીં વીતરાગમાર્ગમાં ન ચાલે. એમ કહે છે.

વસ્તુ જે આત્મભગવાન પૂર્ણ પ્રભુ, એના પછીની ગાથામાં લેશે એ. સમજાણું? તીર્થંકરોને પણ વંદનીક આત્મા છે. તીર્થંકરો પણ જેની-આત્માની સ્તુતિ કરે છે. ઈન્દ્રોને જગત નમે છે અને ઈન્દ્રો જેને નમે છે. એવો ભગવાન તારો આત્મા સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ પૂર્ણ શાંતિ અને આનંદથી ભરેલો છે. આહાહા..! એવા વસ્તુના સ્વભાવના ભાવને અંતરમાં ભાસ્યા, જ્ઞાનમાં આવ્યા વિના એના તરફની ભાવના કઈ રીતે હોય? સમજાણું કાંઈ? તેથી પહેલું સમ્યગ્દર્શન, શ્રાવકે પહેલું સમ્યગ્દર્શન પ્રગટ કરવું એ વાત આવી ગઈ. સમજાણું કાંઈ?

પહેલામાં પહેલું શ્રાવકનું કર્તવ્ય વસ્તુ ચૈતન્યબિંબ પરમાત્મા પોતે તેની સન્મુખ થઈને તેનું સમ્યગ્દર્શન કરવું. વિભાવથી વિમુખ થઈને, સ્વભાવમાં સન્મુખ થઈને. એટલી વાત તો સમ્યગ્દર્શનમાં પણ હોય. અહીં તો હવે ચારિત્રની વાત છે. સ્વરૂપમાં સ્થિરતા અને જે અસ્થિરતાનો રાગ હતો એનાથી વિમુખતા. સમજાણું કાંઈ? વાત તો આ છે. સમજાણું કાંઈ?

કોઈ કહે કે સમકિતીના ભોગ પણ નિર્જરાનો હેતુ છે. તેથી તે ભોગમાં રહેતા નિર્જરા થઈ જતી હશે? એમ નથી. સમજાણું કાંઈ? આત્માનું જ્ઞાન થયું એટલે નિર્જરા ભોગનો હેતુ શાસ્ત્રમાં કહ્યો છે. ભોગનો હેતુ (એટલે) ભોગ છે એ નિર્જરાનું કારણ છે? એ તો રાગ છે. હેતુનો અર્થ શું? એની દૃષ્ટિ સમ્યક્ ચૈતન્ય આનંદ ધામમાં પડી છે. દૃષ્ટિની પ્રધાનતા આનંદમાં પડી છે. એની અધિકતા-વિશેષતા ગણીને એને અલ્પ બંધ થાય તેને ન ગણતાં ઘણી નિર્જરા થાય એમ કહેવામાં આવે છે. પણ એ ભોગનો ભાવ નિર્જરા છે? તો તો પછી ચારિત્ર લેવું એ કાંઈ રહેતું નથી. ભોગમાં નિર્જરા થઈ જાય એને. એમ નથી. સમજાણું કાંઈ? એ અહીં કહે છે કે, ભાઈ! તને કહ્યું છે કે ભોગની નિર્જરા. પણ પ્રભુ એમ શા માટે કહ્યું છે?

જ્યાં દૃષ્ટિ વસ્તુનો સ્વભાવ, જ્ઞાયકભાવ, આનંદભાવ, અવિકારીભાવ, પરમાત્મભાવ, સ્વભાવભાવ, શુદ્ધભાવ એ ઉપર જ્યાં દૃષ્ટિ પડી છે એના અનુભવને લઈને, ભોગનો ભાવ પણ જ્યાં કામ વિશેષ કરતું નથી પણ દૃષ્ટિનો વિષય કામ વધારે કરે છે. એમ બતાવવું છે. પણ હવે તો કહે છે કે જો ચારિત્ર લેવું હોય તો ભોગમાં રહેવાશે નહિ. સમજાણું કાંઈ? સ્વરૂપમાં.. આવે છે ને ઓલામાં? રાગ-દ્વેષ નિવૃત્તિને અર્થે સાધુ ચારિત્ર ગ્રહણ કરે. 'રત્નકરંડ શ્રાવકાચાર'માં આવે છે.

મુમુક્ષુ :- કરમ પ્રતિપદ્યતે

ઉત્તર :- કરમ પ્રતિપદ્યતે. સમજાણું કાંઈ?

સમ્યગ્દર્શનમાં ભાન તો થયું કે રાગ-દ્વેષ હું નહિ, વિકલ્પ હું કાંઈ નહિ. પણ આસક્તિના હજી રાગ-દ્વેષ વર્તે છે. એને સ્વભાવની સ્થિરતા દ્વારા એને છોડી એનાથી વિમુખ થઈ સ્વભાવની ભાવના, પરમાનંદનો પિંડ આત્મ ચૈતન્યપ્રભુ, એનો સ્વાદ લેવામાં ઉગ્રપણે અંદર જાય એમ કહે છે. આહાહા..! જેના આનંદ આગળ આખી દુનિયાના રસ ફિક્કા પડી જાય. ઈન્દ્રના ઈન્દ્રાસનો સડેલા તરણા જેવા (લાગે). તરણા સમજો છો? કુડા. કચરાનો ઢગલો થાય છે ને? તિનકા નહિ. .. ઢગલો નથી થતો? શું કહેવાય? ગારો નહિ, આ ઉકરડો. ઉકરડો નથી કહેતા? ઉકરડામાં છાણ ને રાડા પડ્યા હોય ને ઉકરડામાં. શું કહેવાય? કૂડાનો ઢેર. કચરાનો ઢેર. એ વાત છે. તિનકા-ફિનકાની વાત નથી. કચરાનો મોટો ઢેર. સડ્યા સડ્યા હોય.

મુમુક્ષુ :- .. કચરાના ઢગલા?

ઉત્તર :- બધો કચરાનો ઢગલો છે. ઈન્દ્રના ઈન્દ્રાસન કચરાનો ઢગલો. વિષ્ટા સમાન માને છે. આહાહા..! આવે છે કે નહિ એ? 'ચક્રવર્તીની સંપદા ઈન્દ્ર સરિખા ભોગ કાગવિટ સમ માનત હૈ સમ્યગ્દૃષ્ટિ લોગ.' પણ હજી આસક્તિ છે ત્યાં સુધી ચારિત્ર નથી. 'દેવીલાલજી'! અહીં ઈષ્ટ જ ગણવું. એકલું સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન થયું માટે એને મોક્ષ થઈ જાય

એમ નથી. એને સ્વરૂપનું ચારિત્ર વીતરાગી દશા પ્રગટ કરવી પડશે. આત્માના આનંદમાં લીનતાની ઝુલના ઝુલતો. સમજાણું કાંઈ? એ કહે છે, જુઓ!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- આસક્તિ છે ને રાગ છે. સંસારમાં એટલો રાગ છે. નહિતર કેમ રહ્યો? સ્ત્રી-કુટુંબના પ્રેમમાં કેમ રહ્યો? રાગ છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ તો દૃષ્ટિની અપેક્ષાએ. સમ્યગ્દર્શનની અપેક્ષાએ .. પણ આસક્તિ છે કે નહિ? સ્ત્રી, કુટુંબ, પરિવારમાં રાગની વૃત્તિ ઉઠે છે કે નહિ? એ રાગ બંધનું કારણ છે. સમજાણું કાંઈ? અહીં તો વીતરાગમાર્ગ છે, ભાઈ! એમાં કાંઈ પોલ ચાલે નહિ.

વૈરાગી કહ્યા 'ભરત' ચક્રવર્તીને. આવ્યું કે નહિ? ઘરમાં વૈરાગી. પણ વૈરાગી થયા હોય એને વીતરાગતા ઘરમાં થઈ જશે? નથી થયું. અંદર વીતરાગ થઈને ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું છે. બે ઘડી એમણે પણ ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું છે. નવ નવ કોટીએ બધું છૂટી ગયું છે. ત્યારે ધ્યાનમાં અંદર ચારિત્ર પ્રગટ થયું. ત્યારે ધ્યાન જામ્યું ત્યારે કેવળજ્ઞાન થયું. એમ ને એમ લૂગડા અને બાયડી-છોકરામાં બેઠા બેઠા ધ્યાન થયું અને કેવળજ્ઞાન થયું એમ નથી. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- અરીસા ભુવનમાં..

ઉત્તર :- અરીસા ભુવનમાં ભલે હો. હતા આત્મા ભવનમાં. એ તો સ્થાન હોય અરીસા ભવન. પણ અંદરથી નવ કોટીએ બધું છૂટી ગયું છે. મન, વચનથી, કાયાથી, કરવું, કરાવવું, અનુમોદવું, પરિગ્રહ છૂટ્યો ત્યારે ધ્યાન થયું, ત્યારે ચારિત્ર થયું છે. સમજાણું કાંઈ? માર્ગ એવો છે, ભાઈ! એને ઓછો, અધિક, વિપરીત ન કરાય. જેમ છે તેમ વસ્તુસ્થિતિ રહેશે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- .. પરિગ્રહ છે. અહીંયાં ક્યા પરિગ્રહ...

ઉત્તર :- પરિગ્રહ છે. અંદર મમતા છે કે નહિ હજી શ્રાવકને? મમતાને પરિગ્રહ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- મૂર્છા પરિગ્રહ.

ઉત્તર :- મૂર્છા પરિગ્રહ છે. પંચમ ગુણસ્થાનમાં મૂર્છા નથી હજી? રૌદ્રધ્યાન હોય છે, આર્તધ્યાન હોય છે. વેપાર-ધંધાની આસક્તિ છે કે નહિ? વેપાર-ધંધો નથી કરી શકતા. પણ આસક્તિ છે કે નહિ? રુચિ નથી. એમાં રુચિ નથી. રુચિ તો બધી ઊડી ગઈ સમ્યગ્દર્શન થતાં. ભોગમાં સુખ છે, ધંધામાં સુખ છે એ રુચિ તો બધી ઊડી ગઈ છે. પણ આસક્તિ રહી છે ત્યાં સુધી એને ચારિત્ર નથી. સમજાણું કાંઈ? એ ચારિત્ર કાંઈ બહારથી લૂગડા ફેરવીને નગ્ન થાય માટે ચારિત્ર આવી જાય એમ પણ નથી. અંતરનો ભગવાનઆત્મા પોતામાં લીન થઈને વીતરાગતા પ્રગટ કરે એટલે સ્વસન્મુખની ભાવના થાય એને પરદ્રવ્યની પરાङ्मુખતા થાય. સમજાણું કાંઈ?

'જૈસે વૈરાગ્ય હુઆ વૈસે હી પરદ્રવ્યકા ત્યાગકર...' જુઓ! વૈરાગ્ય થયો. પરદ્રવ્યનો

ત્યાગ એટલે વિકલ્પને છોડી દે. સમજાણું કાંઈ? '**ઉસસે પરાઙમુખ રહે,...**' ચારિત્રની વ્યાખ્યા છે ને અહીં તો? સમ્યગ્દર્શન અનુભવસહિત પરદ્રવ્યથી પરાઙમુખ અને સ્વદ્રવ્યથી સન્મુખ. એ તો અસ્તિ નાસ્તિથી કથન છે. **અપને આત્મિક શુદ્ધ અર્થાત્ કષાયોંકે ક્ષોભસે રહિત નિરાકુલ, શાંતભાવરૂપ જ્ઞાનાનંદમેં...**' પાઠમાં એમ છે ને? '**स्वकशुद्धसुखेषु**' '**स्वकशुद्धसुखेषु अनुरक्तः**' સમજાણું? સંસારમાં સમ્યગ્દૃષ્ટિ હોવા છતાં આસક્તિનો ભાવ હોય છે. એ આસક્તિ છૂટીને સહજ સુખમાં લીન છે. આનંદના ધામમાં ભગવાનઆત્મા લીન છે. આહાહા..! એને ચારિત્ર કહેવામાં આવે છે. ચારિત્ર એટલે ચરવું, ચરવું એટલે રમવું. આનંદની મોજ અંદર માણે એને ચારિત્ર કહે છે. ભગવાનઆત્મા સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ એમાં રમે-લીન થાય ત્યારે આસક્તિથી વિમુખ થઈ જાય. અને એટલી તીવ્રતા રસમાં આત્મામાં એકાગ્રતા થાય.

મમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ આસક્તિ છે ને હજી ... અસ્થિરતા કહો કે આસક્તિ કહો. એ છૂટીને સ્થિર થાય ત્યારે અપ્રમત્તદશા થાય. પંચમહાવ્રતના પરિણામ પણ વિકલ્પ છે, બંધનું કારણ છે. છઠ્ઠે ગુણસ્થાને. એને છોડીને સ્વદ્રવ્યની સન્મુખ અને પરથી વિમુખ એવી અંતર ધારા જામે ત્યારે શ્રેણી ચડીને કેવળજ્ઞાન થાય. અહીં એમ કહે છે. વાત તો જેમ છે એમ રહેશે. સમજાણું કાંઈ? જુઓ!

'**અપને આત્મીક શુદ્ધ...**' શું? '**કષાયોંકે ક્ષોભસે રહિત...**' શું? '**નિરાકુલ, શાંતભાવરૂપ જ્ઞાનાનંદમેં અનુરક્ત હો,...**'

મુમુક્ષુ :- અનુરક્ત. રક્ત એટલે રાગ.

ઉત્તર :- રાગ ક્યાં આવ્યો? અનુરક્ત એટલે લીનતા. આનંદમાં લીનતા એટલે અનુસરીને રક્ત એટલે લીન રહેવું. આનંદને અનુસરી ભગવાન આનંદનું ધામ અવિનાશી આનંદનો સાગર એને અનુસરીને લીન રહેવું એનું નામ અનુરક્ત છે. આહાહા..! એવી દશા થયા વિના મુક્તિ નહિ થાય. સમજાણું કાંઈ?

જુઓ! અનુરક્તનો અર્થ કર્યો. અનુરક્ત થાય એટલે લીન થાય. લ્યો! છે ને? આહાહા..! '**વારંવાર ઉસીકી ભાવના રહે.**' ભગવાનઆત્મા આનંદસ્વભાવ, એવી દૃષ્ટિમાં સમ્યગ્દર્શનમાં સ્વાદ આવ્યો છે. એથી તેની ભાવના વારંવાર આનંદમાં વર્તે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? ભાવના શબ્દે કલ્પના ચિંતવના નહિ, એકાગ્રતા.

મુમુક્ષુ :- આગળ ભાવના આવી હતી.

ઉત્તર :- આવી હતી ને. એ વારંવાર એકાગ્રતા એટલે ભાવના. એ ચિંતવન શબ્દ પડ્યો હતો પણ આગળ શુદ્ધઉપયોગમાં રમે એમ કહ્યું હતું ને? વારંવાર ચિંતવન શબ્દ આવ્યો હતો. ખબર છે ને. પણ ચિંતવનનો અર્થ એકાગ્રતા અને ભાવના એ ચિંતવન છે.

મુમુક્ષુ :- એકાગ્રતા વીતરાગતા.

ઉત્તર : એ વીતરાગતા કહો કે એકાગ્રતા એનું નામ શુદ્ધભાવ. એનું નામ ભાવના.

ચિંતવનના વિકલ્પનું શું (કામ છે) અહીં? વિકલ્પ તો અપરાધ છે, રાગ છે, દોષ છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- નિર્વિકલ્પ તો મુનિ રહે છે?

ઉત્તર :- મુનિ રહે છે સાતમે. અહીં સાતમાની વાત લેવી છે ને? નિર્વિકલ્પ આનંદમાં. ભલે પછી ખસી જાય પણ ધારા તો ત્યાં છે. ઉપયોગ ત્યાં જામવો જોઈએ એવી ભાવના છે. સમજાણું કાંઈ? ભાવના શબ્દે એકાગ્રતા.

મુમુક્ષુ :- શુભભાવમાં પણ...

ઉત્તર :- નહિ એ નહિ. શુદ્ધભાવના એ તો આત્મામાં એકાગ્રતા છે. ...શબ્દે સુખી છું.

મુમુક્ષુ :- ભાવે ભાવના ભાવીએ ભાગવત..

ઉત્તર :- હા, એ ભાવના એટલે ભાવમાં એકાગ્રતા એ ભાવના. આમ કલ્પના એ ભાવના એ નહિ.

મુમુક્ષુ :- કલ્પના ક્યાં છે, નક્કી કર્યું છે કે આત્મા તો ત્રિકાળ શુદ્ધ છે.

ઉત્તર :- શુદ્ધ છે પણ શુદ્ધમાં રમે ત્યારે ચારિત્ર થાય ને? એ વિના ચારિત્ર ક્યાંથી આવતો હતો? કલ્પનાથી કરે કે આવો શુદ્ધ છે... શુદ્ધ છે... શુદ્ધ છે... એ તો દૃષ્ટિ થઈ.

મુમુક્ષુ :- દૃષ્ટિ તો થઈ.

ઉત્તર :- પણ દૃષ્ટિ તો થઈ તો પહેલી વિકલ્પરહિત થઈ દૃષ્ટિ. પણ છતાં હજી અચારિત્રનો, આસક્તિનો વિકલ્પ ઊઠે છે ત્યાં સુધી ચારિત્ર નથી. એવી વાત છે. વીતરાગમાર્ગ છે, આ તો કેવળીનું તત્ત્વ છે. એમાં કાંઈ કોઈના ઘરની વાત કરે તો ચાલે એવું નથી.

મુમુક્ષુ :- .. એ વિના હોય નહીં.

ઉત્તર :- એ વિના નહિ. ભાવના ભાવે .. કેવળજ્ઞાનનો અર્થ શું થયો? સ્વરૂપમાં એકાગ્રતાની લીનતાથી ભાવનાથી કેવળજ્ઞાન થાય. વિકલ્પથી કેવળજ્ઞાન થાય?

મુમુક્ષુ :- સોલહ કારણ ભાવના ભાય...

ઉત્તર :- એ તીર્થંકરગોત્ર તો રાગ છે. એમાં શું આવ્યું? એ તો આવ્યું નહિ? તીર્થંકરગોત્રમાં તો બે ભવ કરવા પડશે એને.

મુમુક્ષુ :- એ ભાવના તો થઈ ને.

ઉત્તર :- ભાવના એટલે રાગની, એ રાગની ભાવના. વીતરાગની ભાવના છે? દર્શનવિશુદ્ધિ આદિ વિકલ્પ છે. અગિયાર પડિમા વિકલ્પ છે. ષોડશ કારણ ભાવના તો વિકલ્પ આસ્રવ છે.

મુમુક્ષુ :- શૂન્ય થઈ જાય?

ઉત્તર :- એ રહિત અંદર સ્થિર થાય. શૂન્ય એટલે કે રાગરહિત અંદર અસ્તિત્વમાં સ્થિર થાય. એકલો શૂન્ય થઈ જાય આ તમારે કહે છે એમ નહિ.

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- વિકલ્પ પણ સ્વરૂપના અસ્તિત્વમાં જોરમાં ગયો ત્યારે વિકલ્પથી શૂન્ય થયો. આમ પગ ઉપાડીને મૂક્યો ત્યારે નીચેથી ઉઠ્યો. દાદરામાં પગ મૂક્યો ત્યારે નીચેથી ઉઠ્યો. પગ

ઉઠાવ્યો પણ પાછો મૂક્યો નથી તો પડશે હેઠે. એમ અસ્તિત્વ ભગવાન મહાપ્રભુ પૂર્ણાનંદનો નાથ આત્મા એમાં દૃષ્ટિને સ્થાપીને એમાં સ્થિર થયો (ત્યાં) વિકલ્પથી ઊઠી ગયો. સમજાણું કાંઈ? વિધિ અને રીત આ છે. બીજી મોળી-ફોળી કરવા માગે તો થાય એવું નથી.

મુમુક્ષુ :- લીનતા અને ભાવનામાં...

ઉત્તર :- ના, એ તો લીનતાનું નામ એક જ છે. કહ્યું ને? અનુરક્ત, લીનતા એક જ ભાવ છે. ભાવના શબ્દે ભાવમાં એકાગ્રતા એ ભાવના. આત્મસ્વભાવ આનંદમૂર્તિ એવો ભાવ, એમાં એકાગ્રતા એ ભાવના.

'**વારંવાર ઉસીકી ભાવના રહે.**' કોની? આનંદની. વળી '**જિસકા આત્મપ્રદેશરૂપ અંગ ગુણસે વિભૂષિત હો,...**' આહાહા..! જોયું! પાઠ છે ને? '**ગુણગણવિહૂસિયંગો**' જુઓ! શું કહ્યું? '**જિસકા આત્મપ્રદેશરૂપ અંગ ગુણસે વિભૂષિત હો,...**' આત્માના પ્રદેશથી શુદ્ધ થઈ ગયા અંદર. એ એનું અંગ છે. શુદ્ધ વીતરાગી દશા. આત્માનું ક્ષેત્ર જે અસંખ્યપ્રદેશ છે એમાં લીનતાની પરિણતિ શુદ્ધ અસંખ્ય પ્રદેશે થઈ ગઈ. એ આત્માનું અંગ એ શુદ્ધ થયું સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! એક ગાથામાં કેટલું મૂક્યું છે!

'**જિસકા આત્મપ્રદેશરૂપ અંગ ગુણસે વિભૂષિત હો, જો મૂલગુણ, ઉત્તરગુણોંસે આત્માકો અલંકૃત-શોભાયમાન કિયે હો,...**' પછી વિકલ્પ પણ અઠ્યાવીસ મૂળગુણના અને ઉત્તરગુણના એને હોય છે. તેથી '**શોભાયમાન કિયે હો,...**' દેખો! વ્યવહારથી પણ એવો એને વિકલ્પ હોય છે, છઠ્ઠે હોય ત્યાં સુધી. '**જિસકે હેય-ઉપાદેય તત્ત્વકા નિશ્ચય હો,...**' દેખો! છતાં પંચમહાવ્રતાદિના વિકલ્પ આવે છે પણ હેય છે અને સ્વરૂપના આનંદમાં રહેવું એ ઉપાદેય છે. એ ખુલાસો પોતે કરશે.

'**નિજ આત્મદ્રવ્ય તો ઉપાદેય હૈ...**' લો. આહાહા..! ભગવાનઆત્મા એકલો પરમાનંદસ્વરૂપ એ પોતાનો આત્મા. જોઈ ભાષા પાછી! પરનો પરમાત્માનો (આત્મા) નહિ. '**નિજ આત્મદ્રવ્ય તો ઉપાદેય હૈ...**' જુઓ આમાં રાગ ઉપાદેય નહિ, નિમિત્ત ઉપાદેય નહિ, પર્યાય ઉપાદેય નહિ. પર્યાય એક સમયની નહિ, નિજ આત્મદ્રવ્ય. ભગવાન પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ પોતાનો દ્રવ્યસ્વભાવ, વસ્તુસ્વભાવ એ ઉપાદેય-અંગીકાર કરવા લાયક છે. સમજાણું કાંઈ? '**અન્ય પરદ્રવ્યકે નિમિત્તસે હુએ અપને વિકારભાવ યે સબ હેય હૈં.**' કર્મના નિમિત્તથી થયેલ પોતાના વિકારભાવ શુભ-અશુભ વિકલ્પ '**સબ હેય હૈં.**' સમજાણું કાંઈ? એવી દૃષ્ટિ તો સમ્યગ્દર્શન થતાં થઈ, પણ સ્વરૂપમાં રમતાં નિજ આત્માનો અંગીકાર કરીને ઠર્યો, રાગાદિ બધા હેય છૂટી ગયા. સમ્યગ્દર્શનમાં રાગાદિ હેય છે પણ રાગાદિ રહ્યા હતા. અહીં ચારિત્રમાં રાગ હેય એટલે રહ્યા નહિ, રાગ છૂટી ગયો, સ્વરૂપની સ્થિરતા થઈ. સમજાણું કાંઈ? અલૌકિક માર્ગ છે, ભાઈ! દુનિયાની સાથે કાંઈ મેળ ખાય એવું નથી ક્યાંય. વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર અંદર પરમાત્મા પોતે નિજાનંદ ભગવાન, એમાં ભાન થઈને લીન થવું, ભાન થઈને લીન થવું. ભાન વિના લીન શેમાં થાય?

મુમુક્ષુ :- આપની પાસે સાંભળી લીધું ને.

ઉત્તર :- સાંભળવાથી શું થયું? ભગવાન પાસે દિવ્યધ્વનિ અનંતવાર સાંભળી, સમવસરણમાં અનંતવાર ગયો. પોતાના દ્રવ્યસ્વભાવને અંગીકાર કર્યા વિના એને કોઈ લાભ થતો નથી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- લાયકાતથી...

ઉત્તર :- પોતાની લાયકાત નહોતી. ભગવાનની દિવ્યધ્વનિ (સાંભળી), સમવસરણમાં જય પ્રભુ... નારાયણ (કરી) આરતી ઉતારી. કલ્પવૃક્ષના ફૂલ, મણિરત્નનો દીવો, હીરાનો થાળ.

મુમુક્ષુ :- ચમત્કાર જોઈને ભૂલી ગયા.

ઉત્તર :- ચમત્કાર જોઈને ભૂલ્યો નથી. પોતાના દ્રવ્યને ભૂલ્યો તેથી ભૂલી ગયો. એમ કે આવું દેખ્યું ને એટલે ભૂલી ગયા. .. એમ કે આવું મહાન દેખીને.. એમાં ધૂળમાંય ક્યાંય નથી. ભગવાન હો કે સમવસરણ. આ ભગવાન ક્યાં ત્યાં છે? તેથી તો અહીં કહે છે કે '**નિજ આત્મદ્રવ્ય તો ઉપાદેય હૈ...**' પરદ્રવ્ય ભગવાન પણ આદરણીય છે નહિ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- આનંદ આવ્યો તે ઉપાદેય છે?

ઉત્તર :- પણ આનંદ આવ્યો એ ઉપાદેયનો અર્થ જ એ થયો કે અંદર એકાગ્ર થયો ત્યારે ઉપાદેય કહેવામાં આવે. ઉપાદેય એટલે આ આદરણીય છે એમ વિકલ્પ છે? અંદર સ્વરૂપની એકાગ્રતા થઈ અને અંતર ઉપાદેયપણાનું પરિણમન થયું છે. આ દ્રવ્યસ્વભાવ એવું પર્યાયમાં ભાન થયું ત્યારે એ ઉપાદેય કહેવામાં આવ્યું. ઉપાદેય એટલે આ દ્રવ્ય ઉપાદેય અને વિકલ્પ હેય છે, એ તો વિકલ્પ છે. વસ્તુ જે છે ત્રિકાળ જ્ઞાયકભાવ આનંદ પ્રભુ. શરીર, વાણી ભિન્ન, પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ રાગથી પણ ભિન્ન ભગવાન છે, એવું નિજ આત્મદ્રવ્ય ઉપાદેય એટલે એમાં લીનતા થઈ ત્યારે તેને ઉપાદેય કહેવામાં આવે છે.

મુમુક્ષુ :- આનંદ...

ઉત્તર :- કિંમત તો છે દ્રવ્યની. પણ દ્રવ્યની કિંમત થતાં પર્યાયમાં આનંદ આવે.

મુમુક્ષુ :- આનંદ આવે ત્યારે...

ઉત્તર :- આનંદ આવે ત્યારે ખરું પણ પડી કોની? પર્યાયની કે દ્રવ્યની? શું કીધું સમજાણું? એ તો આપણે 'સમયસાર'ની છઠ્ઠી ગાથામાં ન આવ્યું? છઠ્ઠીમાં? '**ण वि होदि अप्पमत्तो ण पमत्तो जाणगो दु जो भावो। एवं भणंति सुद्धं**' પરથી લક્ષ છૂટીને સ્વદ્રવ્યની સેવા કરી અને શુદ્ધતા પ્રગટી ત્યારે એને આ શુદ્ધ છે એમ નક્કી થયું. આ દ્રવ્ય શુદ્ધ છે એમ નક્કી થયું. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ઉપાદેય પણ લીનતા?

ઉત્તર :- લીનતા. ઉપાદેયનો અર્થ જ લીનતા છે. આ દ્રવ્ય ઉપાદેય એટલે એકાગ્ર થાવું. આ ઉપાદેય આદરણીય છે એવો વિકલ્પ આદરણીય ક્યાં થયો? સ્વદ્રવ્યમાં એકાગ્રતા. તો એકાગ્રતા દ્વારા સ્વદ્રવ્ય ઉપાદેય કહેવામાં આવ્યું. એમ છે, ભાઈ! આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- મનની એકાગ્રતા...

ઉત્તર :- મનની એકાગ્રતા ન ચાલે. એવી એકાગ્રતા તો અનાદિથી કરી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- મનજનિત એકાગ્રતા તો કહેવાય ને?

ઉત્તર :- મનજનિત એકાગ્રતા કહેવાય ભલે પણ મન છૂટી ગયું ત્યારે એકાગ્રતા થાય. રહસ્યપૂર્ણ ચિઠ્ઠીમાં આવે છે. મનજનિત પણ કહેવાય. અરૂપી છે ને એટલે. એનો અર્થ આ છે. લક્ષ ત્યાંથી છૂટી, પર્યાયથી છૂટી ગયું હતું લક્ષ. ત્યાંથી છૂટીને અતીન્દ્રિય સ્થિર થયો (એને) મનજનિત કહેવામાં આવે.

મુમુક્ષુ :- મન પાવૈ વિશ્રામ.

ઉત્તર :- મન પામે વિશ્રામ.

મુમુક્ષુ :- અનુરક્તતા, લીનતા, ભાવના અને ઉપાદેય બધા એકાર્થમાં છે?

ઉત્તર :- બધા એકાર્થમાં છે.

મુમુક્ષુ :- એ વખતે કષાય શું કામ કરે?

ઉત્તર :- કષાય કષાયનું કામ કરે, રાગ બંધનું કામ કરે.

મુમુક્ષુ :- અનુભવ..

ઉત્તર :- અનુભવ.. રાગ બંધનું કામ કરે. અનુભવ વખતે શું રાગ નથી? ત્રણ કષાયનો રાગ છે. રાગનો અર્થ ... બંધનું કારણ છે. સમકિતીને પણ અનુભવ વખતે નિર્વિકલ્પ આનંદના ભાનમાં પણ ત્રણ કષાયનો રાગ છે. એ બંધ કરે છે, એટલી મલિનતા ઊભી કરે છે. જુઓ!

'**નિજ આત્મદ્રવ્ય તો ઉપાદેય હૈ...**' આહાહા..! '**ઐસા જિસકે નિશ્ચય હો કિ–અન્ય પરદ્રવ્યકે નિમિત્તસે હુએ અપને વિકારભાવ યે સબ હેય હૈં. સાધુ હોકર આત્માકે સ્વભાવકે સાધનેમેં ભલીભાંતિ તત્પર હો,...**' લીધું છે ને? '**झाणज्झयणे सुरदो**' બીજી ગાથાનું ત્રીજું પદ. પોતાનો સ્વભાવ સાધનામાં તત્પર હોય. વિશેષ વિશેષ એની વાત છે. '**ધર્મ–શુક્લધ્યાન ઔર અધ્યાત્મશાસ્ત્રોંકો પઢકર જ્ઞાનકી ભાવનામેં તત્પર હો,...**' અધ્યાત્મ શાસ્ત્ર ભણ્યો પણ એમાં કહેવાનો શાસ્ત્રનો સાર એ જ્ઞાનસ્વભાવ ભગવાનમાં લીન થવું એ એનું કહેવું છે અધ્યાત્મનું. સમજાણું કાંઈ? એકલું જ્ઞાન જાણપણું કરવું એમ નહિ. સમજાણું કાંઈ? બહુ નાખ્યું છે. પાઠમાં છે ને, જુઓને! '**झाणज्झयणे सुरदो**' '**શુક્લધ્યાન ઔર અધ્યાત્મશાસ્ત્રોંકો પઢકર જ્ઞાનકી ભાવનામેં તત્પર હો,...**' એટલે '**सुरदो**' '**સુરત હો, ભલે પ્રકાર લીન હો. ઐસા સાધુ ઉત્તમસ્થાન જો લોકશિખર પર સિદ્ધક્ષેત્ર તથા મિથ્યાત્વ આદિ ચૌદહ ગુણસ્થાનોંસે પરે શુદ્ધસ્વભાવરૂપ મોક્ષસ્થાનકો પાતા હૈ.**' લ્યો! આવા સાધુ ઉત્તર શુદ્ધસ્વભાવરૂપી મોક્ષ અને લોકના શિખર ઉપર મોક્ષ. આ કામ. સમજાણું કાંઈ?

'**ભાવાર્થ :- મોક્ષકે સાધનેકે યે ઉપાય હૈં અન્ય કુછ નહીં હૈ.**' કોઈ ઉપાય બીજો છે નહિ. આહાહા..!

आगे आचार्य कहते हैं कि–सर्वसे उत्तम पदार्थ शुद्ध आत्मा है, वह इस देहमें ही रह रहा है उसको जानो :–

ગાથા-૧૦૩

णविएहिं जं णविज्जइ झाइज्जइ झाइएहिं अणवरयं।
थुव्वंतेहिं थुणिज्जइ देहत्थं किं पि तं मुणहि।।१०३।।

नतैः यत् नम्यते ध्यायते ध्यातैः अनवरतम्।
स्तूयमानैः स्तुयते देहस्थं किमपि तत् जानीत।।१०३।।

પ્રણમે પ્રણત જન, ધ્યાત જન ધ્યાવે નિરંતર જેહને,
તું જાણ તત્ત્વ તનસ્થ તે, જે સ્તવનપ્રાપ્ત જનો સ્તવે. ૧૦૩.

अर्थ :– हे भव्यजीवो! तुम इस देहमें स्थित ऐसा कुछ क्यों है, क्या है उसे जानो, वह लोकमें नमस्कार करने योग्य इन्द्रादिक हैं उनसे तो नमस्कार करने योग्य, ध्यान करने योग्य हैं और स्तुति करने योग्य जो तीर्थंकरादि हैं उनसे भी स्तुति करने योग्य है, ऐसा कुछ है वह इस देह ही में स्थित है उसको यथार्थ जानो।

भावार्थ :– शुद्ध परमात्मा है वह यद्यपि कर्मसे आच्छादित है, तो भी भेदज्ञानी इस देह ही में स्थितका ही ध्यान करके तीर्थंकरादि भी मोक्ष प्राप्त करते हैं, इसलिये ऐसा कहा है कि– लोकमें नमने योग्य तो इंद्रादिक हैं और ध्यान करने योग्य तीर्थंकरादिक हैं तथा स्तुति करने योग्य तीर्थंकरादिक हैं वे भी जिसको नमस्कार करते हैं, जिसका ध्यान करते हैं स्तुति करते हैं ऐसा कुछ वचनके अगोचर भेदज्ञानियोंके अनुभवगोचर परमात्मा वस्तु है, उसका स्वरूप जानो, उसको नमस्कार करो, उसका ध्यान करो, बाहर किसलिये ढूंढते हो, इस प्रकार उपदेश है।।१०३।।

ગાથા-૧૦૩ ઉપર પ્રવચન

'આગે આચાર્ય કહતે હૈં કિ–સર્વસે ઉત્તમ પદાર્થ શુદ્ધ આત્મા હૈ,...' દેહ વિષે ભગવાન બિરાજે છે આખો આત્મા. આ જગતમાં ઉત્તમમાં ઉત્તમ પદાર્થ તારો તારે માટે છે. આહાહા..! **'વહ ઈસ દેહમેં હી રહ રહા હૈ...'** ભગવાન બિરાજે છે. આહાહા..!

णविएहिं जं णविज्जइ झाइज्जइ झाइएहिं अणवरयं।
थुव्वंतेहिं थुणिज्जइ देहत्थं किं पि तं मुणहि।।१०३।।

'अणवरयं' નિરંતર.

'અર્થ :– હે ભવ્યજીવો! તુમ ઈસ દેહમેં સ્થિત ઐસા કુછ ક્યોં હૈ,...' 'देहत्थं किं पि तं

मुणहि' એમ છે ને? .. છે ને? કાંઈપણ એવું તત્ત્વ અંદરમાં ભગવાન બિરાજે છે એમ કહે છે. '**क्या है उसे जानो,...**' શું છે એ ચીજ એને જાણો. દેહમાં ભગવાન બિરાજે છે. આહાહા..! તારો ભગવાન તારા દેહમાં બિરાજે છે. એ વ્યવહાર કર્યો. ભગવાન ભગવાનમાં છે. શું કરે પણ વાણી તો... આહાહા..!

દેહમાં તિષ્ઠતો. લો. એ તો જડ છે. પોતાનો સ્વભાવ પરમાનંદમૂર્તિ જ્ઞાયકભાવનું દળ, સત્‌નું સત્ત્વ, ભગવાન સત્ એનું આખું સત્ત્વ તે પરમાત્મસ્વરૂપ તે તું છો. દેહથી ભિન્ન તારું સ્વરૂપ ત્યાં દેહમાં બિરાજે છે. દેહથી ભિન્ન દેહમાં બિરાજે છે. દેહથી ભિન્ન. આહાહા..! કેવો છે? '**वह लोकमें नमस्कार करने योग्य ईन्द्रादिक हैं...**' ઈન્દ્રને પણ જે લોક નમે. ઓહોહો..! ઈન્દ્ર! મહાવિભૂતિ ૠદ્ધિવાળો. '**उनसे तो नमस्कार करने योग्य,...**' ઈન્દ્રાદિથી પણ નમન કરવા લાયક એ આત્મા છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? દુનિયા ઈન્દ્રોને, ચક્રવર્તીને, મોટા પ્રમુખ રાજાઓને, શેઠિયાઓને નમે. ખમ્મા અન્નદાતા.. ખમ્મા અન્નદાતા. કહે છે કે એવા જીવો પણ આત્માને નમે છે. નમન કરવા યોગ્ય જીવોને પણ નમન કરવા યોગ્ય આત્મા છે. આહાહા..! પ્રભુ અંદર સચ્ચિદાનંદ પરમાત્મા પોતે જ પરમાત્મા છે. આહાહા..!

'**उनसे तो नमस्कार करने योग्य, ध्यान करने योग्य है और स्तुति करने योग्य...**' ધ્યાન કરવા લાયક તીર્થંકરો આત્માને. અને સ્તુતિ કરવા લાયક પણ તીર્થંકર ગણધરો. એ પણ '**तीर्थंकरादि हैं उनसे भी स्तुति करने योग्य है,...**' તીર્થંકર પણ છદ્મસ્થ હોય ત્યાં સુધી. એને પણ સ્તુતિ કરવા લાયક અને ધ્યાન કરવા લાયક એ તીર્થંકરોને પણ આત્મા છે. સમજાણું કાંઈ? '**ऐसा कुछ है...**' એવો ભગવાન કાંઈક છે એટલે કંઈક પદાર્થ છે એમ કહે છે. '**वह ईस देह ही में स्थित है...**' આહાહા..! બધા વિકલ્પ-ફિકલ્પ છોડી અને કલ્પના છોડી ભગવાન ચિદાનંદ અંદર છે એનું ધ્યાન કર, એની સ્તુતિ કર. એ સ્તુતિ કરવાને લાયક છે, નમન કરવાને લાયક, ધ્યાન કરવાને ધ્યેય વિષય કરવા લાયક, ધ્યાનમાં વિષય કરવા લાયક છે. આહાહા..! ભગવાન તીર્થંકર પણ કહે છે ધ્યાનનો વિષય કરવા લાયક તારે માટે નથી. કહો, સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- એ જ ઉત્તમ..

ઉત્તર :- એ જ ઉત્તમ પદાર્થ છે. આહાહા..! ઈષ્ટદેવ તારો પરમાત્મા તારે માટે ઉત્તમ છે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

'**ऐसा कुछ है...**' કોઈ વસ્તુ છે એમ કહે છે. અવસ્તુ નથી. મહા પદાર્થ છે મોટો. જ્ઞાનની દશામાં જ્ઞેય કરવાલાયક, જણાવાલાયક એ આત્મા પદાર્થ છે. એ જાણવા લાયક ભગવાનઆત્મા અંદર છે. એને જાણ, એનું ધ્યાન કર, એની સ્તુતિ કર અને એને વંદન કર. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એને નમન કર. જુઓ! છેલ્લી ગાથા છે ને મોક્ષપાહુડની (એટલે) સાર.. સાર... સાર લીધો છે.

ભાવાર્થ. જુઓ! એમ છે ને? '**किं पि तं मुणहि**' એમ છે ને? એને જાણને. અંદર ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ સચ્ચિદાનંદ દ્રવ્યસ્વભાવ, એની સામું કોઈ દિ' લક્ષ કર્યું નથી. એમાં છે. અર્થમાં છેલ્લો શબ્દ છે. એમાં ફેર હશે. અર્થમાં અર્થમાં.

મુમુક્ષુ :- લક્ષ નથી કર્યું.

ઉત્તર :- હા એ. લક્ષ નથી કર્યું. એની સામું કોઈ દિ' તેં લક્ષ કર્યું જ નથી. એમ કહે છે. બહારના લક્ષ કર્યા-પર્યાયનું ને વિકલ્પનું ને નિમિત્તનું. એ વસ્તુ શું છે એની સામું તો કોઈ દિ' લક્ષ કર્યું નથી. બહારમાં ગોતવા માંડ્યો. અહીં 'પાલીતાણે' મળશે, 'સમ્મેદશિખર' મળશે.

મુમુક્ષુ :- અહીં બેસીને ધ્યાન કરીએ તો તો મળે ને?

ઉત્તર :- અહીં બેસીને અંદરમાં ધ્યાન કરે તો મળે. 'શોભાલાલજી'! આકરી વાત છે. ભગવાનના સમવસરણમાં બેઠો હોય તોપણ અંદરનું ધ્યાન કરે તો આત્મા મળે. કાંઈ બહારના સમવસરણના ધ્યાનથી આત્મા મળે એવો નથી. એમ ભગવાન કહે છે. મારી સામું જોતાં તારો આત્મા તને પ્રાપ્ત થાય એવું નથી. 'દેવીલાલજી'! ભગવાન એમ કહે છે. છોડી દે મારી તરફનું લક્ષ. મોટો પરમાત્મા, મને પણ જાણનારો તારો આત્મા તને તું જાણ ત્યારે મને જાણ્યો એમ વ્યવહારે કહેવામાં આવે. આહાહા..! એમ ભગવાન ફરમાવે છે. સમજાણું કાંઈ? ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ એની વાણીમાં પરમાત્મા એમ કહે છે. સીમંધર ભગવાન પાસે ગયા હતા ને. આઠ દિ' રહ્યા હતા. ભગવાન એમ કહે છે કે અમારી સામું જોવું રહેવા દે. અમારું ભણતર ભણવું છોડી દે. આ તારો સ્વભાવ એનું ભણતર કર. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ભગવાનને કરુણા...

ઉત્તર :- અકષાય કરુણા છે. ત્યાં વિકલ્પ ક્યાં છે? સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! અકષાય કરુણા. કરુણા બીજી ક્યાં છે? કરુણા ક્યાં છે? આદિપુરાણમાં કહ્યું છે. 'કરુણા હમ પાવત હૈ તુમકી, વહ બાત રહી સુગુરુગમ કી' એમ 'શ્રીમદ્' લખે છે. 'કરુણા હમ પાવત' કરુણાનો અર્થ? ભગવાન તારા જ્ઞાનમાં મારો આત્મા આવો ભાસ્યો, એવો મને ભાસ્યો ત્યારે આપની કરુણા થઈ એમ કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? 'પલમેં પ્રગટે મુખ આગળ હૈ.' આવે છે ને?

'**ભાવાર્થ :- શુદ્ધ પરમાત્મા હૈ વહ યદ્યપિ કર્મસે આચ્છાદિત હૈ,...**' ભલે કર્મનો ઢગલો અંદર આમ જડમાં જડપણે પડ્યો છે કહે છે. પણ ભગવાન ચૈતન્યઅગ્નિ તો અંદર ભિન્ન પડી છે એમ કહે છે. અગ્નિ ઉપર રાખ છે તો રાખ રાખમાં છે, અગ્નિમાં રાખ નથી.

મુમુક્ષુ :- આચ્છાદિત

ઉત્તર :- આચ્છાદિતનો અર્થ રાખ ઉપર પડી છે, અગ્નિ દેખાતી નથી. પણ અગ્નિ તો રાગથી ભિન્ન જ છે. સમજાણું કાંઈ? રાખની નજર કરનારને ચૈતન્યઅગ્નિ દેખાતી નથી. એમ જડની નજર કરનારને ચૈતન્ય દેખાતો નથી. માટે આચ્છાદિત છે એમ કહેવામાં આવ્યું. એ આચ્છાદિત નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! પોતાની ભૂલને લઈને આચ્છાદિત છે. પણ વસ્તુમાં તો ભૂલ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? બહુ સારી ગાથા છે આ.

અહો..! આચ્છતો. શું કહ્યું? રાખમાં અગ્નિ દબાયેલી દેખાય છે તોપણ તે અગ્નિ તો રાખથી ભિન્ન છે. એમ કર્મના જડના અંદર સંયોગમાં ભિન્ન ચીજ ભગવાન દેખાય છે જાણે કર્મથી ઢંકાયેલી હોય. '**તો ભી ભેદજ્ઞાની ઈસ દેહહીમેં સ્થિતકા હી ધ્યાન કરકે...**' જુઓ! પણ રાગ અને કર્મથી ભિન્ન પાડીને સ્વભાવનું ધ્યાન કરીને આત્મા પ્રગટ થઈ જાય છે. તલમાં

તેલ છે. આમાં ત્રણ દાખલા આપ્યા છે. તલમાં તેલ છે, દૂધમાં ઘી છે, પછી? લાકડામાં અગ્નિ. દેહમાં ભગવાન સ્થિર (છે). સ્થિર શબ્દ વાપર્યો છે. સમજાણું કાંઈ? જેમ લાકડામાં અગ્નિ. આ અરણની લાકડી હોય છે ને? અરણીયું લાકડું. અગ્નિ અંદર (છે). તલમાં તેલ છે. પત્થરમાં ચકમક હોય છે ને. એમ દેહમાં ભગવાન ચૈતન્યઅગ્નિ ભિન્ન છે. સમજાણું કાંઈ? દૂધમાં ઘી, તલમાં તેલ, લાકડામાં અગ્નિ, પત્થરમાં ચકમકમાં અગ્નિ જેમ ભિન્ન ચીજ છે. એવો ભગવાનઆત્મા ભલે શરીર આમ માથે ઢંકાયેલું દેખાય, ભગવાન તો ચૈતન્ય સ્વરૂપ ભેદજ્ઞાનીને... દેખો! શરીરથી ભિન્ન દૃષ્ટિ કરનારને '**દેહહીમેં સ્થિતકા હી ધ્યાન કરકે...**' ભલે શરીરમાં રહ્યો આત્મા અને એમાં ને એમાં આત્માનું ધ્યાન કરે છે. શું કહ્યું?

'**દેહહીમેં સ્થિતકા હી ધ્યાન કરકે...**' દેહમાં રહ્યો ભગવાનઆત્મા, પણ એને ભિન્ન પાડીને તેનું ધ્યાન કરે છે. ભારે વાત, ભાઈ! આહાહા..! ભેદજ્ઞાનથી તિજોરી ખોલી નાખી છે. પરથી ભિન્ન, ભિન્ન ભગવાન નિરાળો ચૈતન્ય, નિરાલંબી કોઈના આધારે રહ્યો નથી. કોઈ વિકલ્પના ભાવે રહ્યો નથી. કોઈ ક્ષેત્રના આધારે નહિ, વિકલ્પના ભાવે નહિ. એવું ભિન્ન તત્ત્વ, દેહમાં રહ્યા એવા તત્ત્વને, દેહમાં રહ્યા છતાં દેહથી ભિન્ન ભેદજ્ઞાની અનુભવે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? લ્યો, આ તો હજી સમ્યગ્દર્શનની વાત આવી પહેલી. જે કરવાનું આ એનું કોઈ દિ' લક્ષ કર્યું નથી. લક્ષ પણ કર્યું નથી. કહો, 'ભીખાભાઈ'! એમ ને એમ બહારમાં ને બહારમાં રસ ચોંટાડી રાખ્યો એમ કહે છે. કહો, સમજાણું આમાં? ભગવાન સામે, કાં શાસ્ત્ર સામે કાં મૂર્તિ સામે.

મુમુક્ષુ :- સમવસરણમાં પણ...

ઉત્તર :- સમવસરણમાં સામું જોઈને બેઠો ત્યાં કાંઈ વળે એવું નથી.

મુમુક્ષુ :- ત્યાં જઈને ભૂલાઈ જાય છે...

ઉત્તર :- ત્યાં પણ ભૂલી ગયેલો છે. બહાર જઈને શું? ત્યાં પરના લક્ષમાં પડ્યો સ્વને ભૂલી ગયેલો છે. આહાહા..! આ ભગવાન. ... આહાહા..! જાણે મારું કલ્યાણ કરી દેશે. કલ્યાણ કરનારો તો તારો આત્મા અંદર છે. 'શોભાલાલજી'! ભારે કામ આકરું. ત્રણલોકના નાથ સાક્ષાત્ તીર્થંકર, એ પણ આત્માને કલ્યાણનું કારણ નથી. કલ્યાણનું કારણ ભગવાન પોતે છે. આહાહા..! ગુરુ પોતે, દેવ પોતે, ધર્મ પોતે. જેમાંથી શાસ્ત્ર નીકળ્યા એ આત્મા પોતે પવિત્રધામ, એમાંથી શાસ્ત્ર નીકળ્યા છે. આહાહા..! પણ વાત એ શું ચૈતન્યરત્ન છે? એકલી હીરાની ખાણ છે આત્મા. ચૈતન્યના અનંતા-અનંતા-અનંતા ગુણની હીરાની ખાણ. આહાહા..! એ મોટો ડુંગરો-પહાડ. આહાહા..! જુદું કરીને જો તો ખરો. જો આ થોડું પાનું ઉઘાડીને જો. ઉપર બહુ .. નથી દેખાતું. આહાહા..! આ! એય..! પડ ઉખેડીને બતાવ્યું જો આ જો હીરાનો ભાગ.

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- આ બતાવે (છે), કોણ બતાવે?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ પહાડમાં તો પથરા છે. ત્યાં ક્યાં? આ ચૈતન્ય પહાડ આ. આહાહા..!

અનંત જ્ઞાન-દર્શન આદિ એવા અનંતગુણના રત્નથી છલોછલ આમ ભરપૂર ભર્યો છે. એવો ભગવાન પર્યાયમાં પણ આવતો નથી. એ વળી રાગમાં આવે અને બહારમાં આવે એવો એ આત્મા નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! ભારે આચાર્ય! જુઓને કેટલું ભર્યું! 'કુંદકુંદાચાર્ય'ની શૈલી સાક્ષાત્ ભગવાનને હેઠે ઉતારે છે. હેઠેથી આમ આડો ગયો છે ને આઘો આમ. આઘો ક્યાં જા છો? કહે છે.

'તીર્થંકરાદિ ભી મોક્ષ પ્રાપ્ત કરતે હૈં,...' દેખો! **'દેહહીમેં સ્થિતકા હી ધ્યાન કરકે તીર્થંકરાદિ...'** ગણધર, બળદેવ આદિ પુરુષો મહા શલાકા પુરુષો. અંદરનું ધ્યાન, વસ્તુની સન્મુખનું ધ્યાન, એણે પણ પોતાને ધ્યાવ્યો છે. એ આત્માને ધ્યાવે છે. ધ્યાનમાં લીધો છે. એને ધ્યાવે છે. આનંદને ચૂસે છે એમ કહે છે. લ્યો! આહાહા..! **'ઈસલિયે ઐસા કહા હૈ કિ-લોકમેં નમને યોગ્ય તો ઈંદ્રાદિક હૈં ઔર ધ્યાન કરને યોગ્ય તીર્થંકરાદિક હૈ તથા સ્તુતિ કરને યોગ્ય તીર્થંકરાદિક હૈ વે ભી જિસકો નમસ્કાર કરતે હૈં,...'** એને ધ્યાવે અને એની સ્તુતિ કરે છે. આહાહા..! 'નવરંગભાઈ'! એવો પ્રભુ તું અંદર છો કહે છે. વસ્તુ છે કે નહિ પદાર્થ? પદાર્થ તત્ત્વ છે તો તત્ત્વમાં અનંત-અનંત ચૈતન્યરત્ન આદિ શક્તિઓ અનંત પડી છે. એવો ભગવાનઆત્મા નમન કરવા માટે એ આત્મા છે. આ બહારનું ભગવાનનું નમન કરવું એ તો વિકલ્પ-રાગ છે. સમજાણું કાંઈ? સ્તુતિ કરવા લાયક તું દેવ. આવે છે ને? કળશમાં આવે છે. દેવ. કળશમાં આવે છે. સમવસરણમાં ભગવાનની સ્તુતિ આદિ કરવી એ તો વિકલ્પ છે, રાગ છે. પરદ્રવ્ય ... આ તારો આત્મા સ્તુતિ કરવા લાયક છે. સ્તુતિ શબ્દે એમાં એકાગ્ર (થવા લાયક છે) એમ. વિકલ્પ નહિ. એના ગુણ ગાવાનો અર્થ ગુણમાં એકાગ્ર થવું. એનું નામ ગુણ ગાવા કહેવાય. વિકલ્પના ગાણા ગાય કાલે આવ્યું હતું, બહુ આવ્યું હતું. સાંભળ્યું ને? .. કરો. શેઠને રાત્રે સંભળાવ્યું હતું. .. હતો ને. રાત્રે સંભળાવ્યું બધાને. સાંભળો જુઓ આ આવ્યું. લાંબુ-લાંબુ આવ્યું હતું. .. આ કરો... આ કરો... અરે..! નવરો.. અને ચારેય વાર .. પ્રશ્ન પૂછ્યો એનો જવાબ. ત્યાં ને ત્યાં બેસી રહ્યો. બિચારા એને ભાવના હોય. ભાવનાવાળો બીજું કાંઈ જોવે?

મુમુક્ષુ :- આપનો સમય પાસ થઈ ગયો.

ઉત્તર :- .. સમય ન્યાં પાસ થતા હશે? આહાહા..!

અહીં કહે છે, નમન કરવાલાયક એવા ઈન્દ્રો પણ આત્માને નમે, તીર્થંકરો સ્તુતિ કરવા (આવે) છે એ પણ એનું ધ્યાન કરે. **'ઐસા કુછ વચન...'** **'સ્તુતિ કરતે હૈં ઐસા કુછ વચનકે અગોચર ભેદજ્ઞાનિયોંકે અનુભવગોચર પરમાત્મા વસ્તુ હૈ,...'** વસ્તુ છે. આહાહા..! દ્રવ્ય પદાર્થ છે, તત્ત્વ છે, સ્વભાવભાવ વસ્તુ છે **'ઉસકા સ્વરૂપ જાનો,...'** છેલ્લો શબ્દ છે ને? '**तं मुणहि**' એને જાણો, એને જાણો. બધું જાણવું મૂકી દઈને આને જાણો એમ કહે છે. આ શાસ્ત્ર-બાસ્ત્ર જાણવા એકકોર રહી ગયા કહે છે એમાં. આને જાણ. એ (શાસ્ત્ર) જાણ તોય અજ્ઞાન છે, બાકી કાંઈ ઠેકાણા નથી. '**मुणहि**' શબ્દ પડ્યો છે ને. '**देहत्थं किं पि तं मुणहि**' એને જાણ.

'ઉસકા સ્વરૂપ જાનો, ઉસકો નમસ્કાર કરો, ઉસકા ધ્યાન કરો, બાહર કિસલિયે ઢૂંઢતે

હો,...' સમ્મેદશીખર જાઓ તો મોક્ષ થાશે, સિદ્ધગિરી જાઓ તો, 'સોનગઢ' જાય તો થાશે. મંદિરમાં ક્યાંય નથી. કહે છે મફતનો શું કરવા ગોતે છે? સમજાણું કાંઈ? એય..! 'ભીખાભાઈ'! આ તો નગદનારાયણની વાત છે. '**બાહર કિસલિયે ઢૂંઢતે હો,...**' એમાં એમ લખ્યું છે અંદર તેં લક્ષ કર્યું જ નથી. અંદર આમ વસ્તુ છે એના ઉપર તેં કદી લક્ષ પણ કર્યું નથી. આહાહા..! '**ઈસ પ્રકાર ઉપદેશ હૈ.**' લ્યો! ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્ય'નો (આવો ઉપદેશ છે). (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

आगे आचार्य कहते हैं कि जो अरहंतादिक पंच परमेष्ठी हैं वे भी आत्मामें ही हैं इसलिये आत्मा ही शरण है :–

ગાથા-૧૦૪

अरुहा सिद्धायरिया उज्झाया साहु पंच परमेट्ठी।
ते वि हु चिट्ठहि आदे तम्हा आदा हु मे सरणं।।१०४।।

अर्हन्तः सिद्धा आचार्या उपाध्यायाः साधवः पंच परमेष्ठिनः।
ते अपि स्फुटं तिष्ठन्ति आत्मनि तस्मादात्मा स्फुटं मे शरणं।।१०४।।

અર્હંત-સિદ્ધાચાર્ય-અધ્યાપક-શ્રમણ-પરમેષ્ઠી જે,
પાંચેય છે આત્મા મહીં; આત્મા શરણ મારું ખરે. ૧૦૪.

अर्थ :– अर्हन्त सिद्ध आचार्य उपाध्याय और साधु ये पंचपरमेष्ठी हैं ये भी आत्मामें ही चेष्टारूप हैं, आत्माकी अवस्था हैं, इसलिये मेरे आत्माहीका शरण है, इस प्रकार आचार्य ने अभेदनय प्रधान करके कहा है।

भावार्थ :– ये पाँच पद आत्माहीके हैं, जब यह आत्मा घातिकर्मका नाश करता है तब अरहंतपद होता है, वही आत्मा अघातिकर्मोंका नाशकर निर्वाणको प्राप्त होता है तब सिद्धपद कहलाता है, जब शिक्षा–दीक्षा देनेवाला मुनि होता है तब आचार्य कहलाता है, पठन–पाठनमें तत्पर मुनि होता है तब उपाध्याय कहलाता है और जब रत्नत्रयस्वरूप मोक्षमार्गको केवल साधता है तब साधु कहलाता है, इस प्रकार पांचों पद आत्माही में है। सो आचार्य विचार करते हैं कि जो इस देहमें आत्मा स्थित है सो यद्यपि (स्वयं) कर्म आच्छादित है तो भी पांचों पदोंके योग्य है, इसीके शुद्ध स्वरूपका ध्यान करना पाँचों पदोंका ध्यान है, इसलिए मेरे इस आत्माहीका शरण है ऐसी भावना की है और पंचपरमेष्ठीका ध्यानरूप अंतमंगल बताया है।।१०४।।

પ્રવચન નં. ૧૦૦, ગાથા-૧૦૪-૧૦૫, સોમવાર, ભાદરવા વદ ૧૩, તા.૨૮-૯-૭૦

મોક્ષપાહુડ. ૧૦૩ ગાથા થઈ. ૧૦૪. '**આગે આચાર્ય કહતે હૈં કિ જો અરહંતાદિક પંચ પરમેષ્ઠી હૈં વે ભી આત્મામેં હી હૈં...**' મોક્ષપાહુડની છેલ્લી ગાથા છે ને? પંચ શરણ છે, અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ એ પાંચેય પદ મારા આત્માને વિષે જ છે. સમજાણું કાંઈ? માટે મારો આત્મા જ મને શરણ છે એમ કહે છે.

अरुहा सिद्धायरिया उज्झाया साहु पंच परमेट्ठी।
ते वि हु चिट्ठहि आदे तम्हा आदा हु मे सरणं।।१०४।।

જુઓ! આ છેલ્લી ગાથા છે ને? પહેલા ત્રણમાં એ કહ્યું કે તીર્થંકરો જે ધ્યાન કરવા લાયક છે એનું પણ જે ધ્યાન કરે એ આત્મા તો અહીં છે તારી પાસે. નમન કરવા લાયક છે એવા તીર્થંકરો પણ જે આત્માને નમે છે, ઇન્દ્રાદિ આત્માને નમે છે. સ્તુતિ કરવા લાયક જીવો જે ઉત્તમ પુરુષો છે એ પણ અંદર સ્વરૂપમાં નમે છે. ઓહો..! ભગવાનઆત્મામાં પાંચ પરમેષ્ઠી પડ્યા છે કહે છે. આત્માનું ધ્યાન કરતાં પંચપરમેષ્ઠીનું ધ્યાન થાય છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

'**અર્થ :- અર્હંત સિદ્ધ આચાર્ય ઉપાધ્યાય ઔર સાધુ યે પંચપરમેષ્ઠી હૈં યે ભી આત્મામેં હી ચેષ્ટારૂપ હૈં,...**' આત્માની અવસ્થા છે. આત્માની શુદ્ધ પરિણતિ છે એ પાંચ. ચેષ્ટારૂપ એમ લખ્યું છે. મૂળ તો ચેષ્ટારૂપ આત્માની અવસ્થા ... થઈ છે ને? એટલે કહે છે મુનિ તિષ્ઠ છે-અંદર રહે છે. ચેષ્ટા તો ઓલામાં પણ છે. ... એમાં પણ છે. એમાં પણ આત્મા વિષે ચેષ્ટારૂપ એમ આવ્યું છે. નીચે એમ અર્થ લખ્યો છે. ચેષ્ટા એટલે અવસ્થા.

મુમુક્ષુ :- આત્મા..

ઉત્તર :- હા. એ ચેષ્ટા તો પાઠ છે ને. આ તો એનો અર્થ કર્યો જરી. ચેષ્ટા એટલે આત્માની અવસ્થા છે પાંચેય. એમ. અરિહંત પણ આત્માની અવસ્થા કેવળજ્ઞાનાદિ, સિદ્ધ પણ પૂર્ણ નિર્મળ અવસ્થા, આચાર્ય-ઉપાધ્યાય પણ અવસ્થા નિર્મળ. ઓલા વિકલ્પ અને શરીર એ આચાર્ય ઉપાધ્યાય ન ગણ્યા, એમ કહે છે આમાં. સમજાણું કાંઈ? અરિહંતને પણ સમવસરણ ને ચાર અઘાતિ કર્મ બાકી રહ્યા ને એ ન ગણ્યા. આત્માની જે નિર્મળ વીતરાગી કેવળજ્ઞાન અવસ્થા એ અરિહંત. સિદ્ધ પણ આત્માની પૂર્ણ શુદ્ધ અવસ્થા તે સિદ્ધ. આચાર્ય પણ આત્માની વીતરાગી અવસ્થા એ આચાર્ય. ઉપાધ્યાય પણ વીતરાગી જ્ઞાનની રમણતા એ (ઉપાધ્યાય). સાધુ-ત્રણ રત્નત્રયનો સાધક એ પણ અવસ્થા. એ બધી અવસ્થાઓનો સાગર સંગ્રહાત્મક ભગવાન છે. મારે એનું શરણ લેવું નથી એમ કહે છે. આત્માનું શરણ લેતા પાંચેયનું શરણ આવી જાય છે. એમ કહે છે. આહાહા..! છેલ્લી ગાથાઓ છે ને. જુઓને કેટલી આરાધના અને કેટલી સ્થિતિ છે! એકદમ પાંચ પરમેષ્ઠીને પોતામાં સમાડ્યા છે. અહીંયાં આ આત્મામાં છે આત્મામાં, બહાર નથી ક્યાંય એ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- આત્માને જ ભગવાન કહ્યો.

ઉત્તર :- આત્મા અરિહંત જ છે. આત્મા અરિહંત સ્વરૂપ થવાની અવસ્થાને લાયક છે. શક્તિરૂપે અરિહંત જ છે. શક્તિએ તો અરિહંત છે. શક્તિએ સિદ્ધ છે. શક્તિએ આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને વીતરાગી પર્યાય તે શક્તિએ તો પાંચેય પદ આત્મામાં જ છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ પછી .. અહીં તો આત્મામાં છે માટે આત્મા શરણ છે એમ કહેવું છે. સમજાણું કાંઈ?

'યે ભી આત્મામેં હી ચેષ્ટારૂપ હૈં, આત્માકી અવસ્થા હૈં,...' એમ અર્થ કર્યો. ચેષ્ટાનો અર્થ કર્યો. **'ઈસલિયે મેરે આત્મા હી કા શરણ હૈ,...'** આહાહા..! હવે તો છેલ્લી ગાથા છે ને. પછી આરાધકની છેલ્લી ગાથા મૂકશે. આરાધના છેલ્લી ગાથામાં મૂકશે. પછી ... પૂરો કરી દેશે મોક્ષપાહુડ. અહો..! કહે છે કે અરિહંત સર્વજ્ઞ કેવળજ્ઞાની પરમાત્મા, અરિહંતા શરણં. એમ મંગલિકમાં આવે છે ને? અરિહંતા શરણં, સિદ્ધા શરણં, સાહુ શરણં. અરિહંતા મંગલં, સિદ્ધા મંગલં, અરિહંતા લોગુત્તમા, સિદ્ધા લોગુત્તમા... પણ એ બધું મારા આત્મામાં છે, કહે છે અહીં તો. આહાહા..! મારો ભગવાનઆત્મા એનું હું ધ્યાન કરું ત્યારે એ પાંચનું ધ્યાન એમાં આવી જાય છે, કહે છે. માટે મારે તો આત્મા શરણ છે, બાકી કોઈ શરણ છે નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'આત્મા હી કા શરણ હૈ, ઈસ પ્રકાર આચાર્યને અભેદનય પ્રધાન કરકે કહા હૈ.' લ્યો! એ પાંચ પરમેષ્ઠી વીતરાગી પર્યાય છે પાંચેય. થોડી ભલે અપૂર્ણ હો અને પૂર્ણ, પણ છે બધી વીતરાગી દશા. અને એવી વીતરાગી અનંતી દશા મારા આત્મામાં પડી છે. અને તેથી જ આત્માનું ધ્યાન કરવાથી મને આત્મા શરણ છે અને એમાં પાંચેય પદનું શરણ એ આત્માના ધ્યાનમાં આવી જાય છે. આ રીતે આવી જાય છે. બહારથી પાંચેય પદનું શરણ લેતાં વિકલ્પ ઊઠે છે. સમજાણું કાંઈ? એ પાંચેય પદની વીતરાગી દશાનો સમૂહ ભગવાનઆત્મા છે. કેવી વાત કરી જુઓને! ત્રણમાં. ચોથી અને પાંચમી ત્રણ ગાથાઓ છેલ્લી.

નમવા યોગ્ય ઈન્દ્રાદિ જેને, અંતરમાં સ્વભાવ સન્મુખમાં ઢળે છે, વળે છે એવો આત્મા. વંદન અને સ્તુતિ કરવા લાયક, ધ્યાન કરવા લાયક ગણધરો આદિ તીર્થંકરો જ્યાં સુધી છદ્મસ્થ હોય તે પણ જેનું ધ્યાન કરે છે-આત્માનું ધ્યાન કરે છે. સમજાણું કાંઈ? આત્મા મહાપ્રભુ વીતરાગી સ્વભાવનો રસકંદ, એકલો વીતરાગભાવના સ્વભાવનો પિંડ, એને ધ્યેય ધ્યાનમાં વિષય કરતાં, એનું આરાધન કરતાં પાંચેય પદનું આરાધન એમાં સમાઈ જાય છે એમ કહ્યું. માટે મારે તો આત્મા જ શરણ છે. છેલ્લું એમ છે ને? મારા આત્મામાં પાંચેય પદ રહ્યાં છે માટે મારો આત્મા મને શરણ છે એમ કહે છે. આહાહા..! વિકલ્પ-ફિકલ્પ કાઢી નાખ્યા. પાંચ પરમેષ્ઠીનું સ્મરણ કરતાં, યાદ કરતાં વિકલ્પ ઊઠે એ તો. એ કાંઈ વસ્તુસ્થિતિ નથી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- એકદમ આત્મા...

ઉત્તર :- એકદમ આત્મા પકડે તો એનું નામ આત્મા કહેવાય એમ કહે છે. એકદમ ભૂખ લાગી હોય, તૃષા લાગી હોય તો મોસંબી પાણી ઘટક-ઘટક એકદમ પીવે. કાલે શેઠને

કહ્યું નહોતું? બુંદી ખાધી હશે તો એક એક બુંદી ખાધી હશે? શેઠ પણ બચાવ કરતા હતા ને. હળવે... હળવે... હળવે... હળવે... પછી બુંદીનો દાખલો આપ્યો શેઠને. બુંદી ખાવાની. એ અમારા ભાઈએ કહ્યું, તપસીએ. એટલે યાદ આવ્યું. બુંદી એક એક ખાતા હશે આમ? એકદમ બુકડો ઉપાડે આમ. બુકડો સમજો છો?

મુમુક્ષુ :- એમ જ અહીંયા છે?

ઉત્તર :- એવું જ અહીં છે એમ કહે છે. એકદમ. આહાહા..!

એવો ભગવાનઆત્મા ઓહો..! પાંચેય પરમેષ્ઠી અંદર પડ્યા છે. એ પાંચ પરમેષ્ઠીનું રૂપ અને સ્વરૂપ તું છો એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! ગજબ વાત! વસ્તુની સ્થિતિ એવી છે એમ આમ બાહ્યના ન્યાય આપીને સ્પષ્ટ કરે છે. પાંચ પદ તો વીતરાગી પર્યાય છે ને. એ કાંઈ અરિહંત પદ ને સમવસરણ ને વાણી ને એ કાંઈ અરિહંતપદ નથી. હેં! સિદ્ધપદ એકલી વીતરાગી દશા છે, આચાર્ય પણ ત્રણ કષાયના અભાવરૂપ વીતરાગી પરિણતિ તે આચાર્ય છે. વિકલ્પ જે છે એ કાંઈ આચાર્ય નથી, નગ્નપણું એ કાંઈ આચાર્ય નથી, બીજાને શિક્ષા-દિક્ષા દેવાની ક્રિયા થાય એ આચાર્યપણું નથી. આચાર્ય તો વીતરાગી પર્યાય તે આચાર્યપણું છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ઉપાધ્યાય પણ વીતરાગી અવસ્થા તે ઉપાધ્યાય. સાધુ પણ રત્નત્રયનું સાધકપણું દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર નિર્વિકલ્પ વીતરાગ પર્યાયને સાધે છે. એ બધી પર્યાયો મારામાં રહેલી છે. એ પંચપરમેષ્ઠીનું આખું સત્ત્વનું સત્ સત્ત્વ મારા આત્મામાં છે. આહા..! મારે નજર કરવા લાયક હોય તો આત્મા છે. મારું નિધાન મારી પાસે છે એમ કહે છે. 'શોભાલાલજી'! આહાહા..! એવો ભગવાનઆત્મા...

મુમુક્ષુ :- આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ ત્રણ ભેદ તો વર્ણવો.

ઉત્તર :- ભેદ કેવો વર્ણવવો? વીતરાગી પર્યાયની જ અહીં વાત છે અત્યારે. પાંચેય વીતરાગી પર્યાય છે. બસ એટલું.

મુમુક્ષુ :- .. હોય તો ફેર પડે. અંદર તો બધા એક સાધે...

ઉત્તર :- એ વીતરાગી પર્યાયપણું એને અહીં કીધું. અરિહંત પણ વીતરાગી પર્યાય, સિદ્ધ પણ વીતરાગી પર્યાય, આચાર્ય પણ વીતરાગી પર્યાય. એ બધી વીતરાગી પર્યાયો મારા આત્મામાં છે.

મુમુક્ષુ :- .. ક્રિયા કરી.

ઉત્તર :- કઈ ક્રિયા કેવી? ધૂળની ક્રિયા બહારની? અંતર ધ્યાન લગાવવું એ ક્રિયા એની છે. આહાહા..! વૃત્તિ કહો, બહિર્મુખ જે છે એને અંતર્મુખ વાળવી કે મારા આત્મામાં જ બધું છે. પરમેષ્ઠીની પાંચેય પર્યાયો મારામાં (છે), એવી અનંતી પર્યાયો મારામાં છે. ભેદથી અહીંયાં વાત નથી કાંઈ. એ તો વસ્તુ અભેદથી કીધું ને?

'આચાર્યને અભેદનય પ્રધાન કરકે કહા હૈ.' એ મારામાં અભેદપણે પડ્યું છે બધું. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! મારે ઊંચી આંખ કરીને બહાર જોવાનું નથી એમ કહે છે. આહાહા..! અંતર ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ પાંચ પરમેષ્ઠીની બધી પર્યાયોને સંગ્રહાત્મક-સંગ્રહ કરીને પડ્યો છે. આ પૈસા સંગ્રહ કરીને પડે છે ને આ? 'ભગવાનજીભાઈ'! આહાહા..!

ધૂળેય શરણ નથી ત્યાં કહે છે. આહાહા..! માંગલિક ચાર. આવે છે ને? અરિહંતા મંગલં, સિદ્ધા (મંગલં). એ કોઈ શરણ નથી. એ તો બાહ્ય પદાર્થ છે કહે છે. આહાહા..! એની જે અવસ્થા વીતરાગી છે, નિર્દોષદશા, આનંદદશા એ બધી દશાઓ મારામાં છે. મારા આનંદગુણમાં એ બધી દશા છે, ચારિત્રગુણની બધી વીતરાગી પર્યાયો એમાં છે. આહા..! સમજાણું કાંઈ? એના ક્ષાયિક સમકિત આદિની પર્યાયો એ મારા સમકિતગુણમાં છે. ઇચ્છા નિરોધરૂપી જે એની તપની ઉગ્ર પુરુષાર્થની દશા એ પણ મારામાં અંદરમાં છે. ચારિત્રના ગુણમાં એ બધું પડ્યું છે. એ હું જ આત્મા જ મારે શરણ છે. મારે પાંચ પદ પણ શરણ નથી. પાંચ પદ સમાઈ ગયા મારામાં. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- આત્મા ગુરુનો ગુરુ...

ઉત્તર :- ગુરુનો ગુરુ આત્મા છે. પોતાનો ગુરુ, હોં! બીજાનો ગુરુ ક્યાં છે અહીં? અહીં તો ગુરુ શબ્દે ઉત્કૃષ્ટ વીતરાગીદશા જેને પ્રગટી તે પંચપરમેષ્ઠી ગુરુ. એ વીતરાગી પર્યાયનો કંદ પ્રભુ આત્મા છે. એવી અનંતી... અનંતી.. અનંતી પર્યાયો એ મારા ગુણ સ્વભાવમાં પડી છે, પાંચે પરમેષ્ઠી મારામાં છે. એવી પ્રતીત કરીને ધ્યાન સ્વનું કરવું એમ કહે છે. ધ્યાન સ્વનું કરવું, પરનું નહિ. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- કરવામાં વેદન થાય છે એનું શું?

ઉત્તર :- વેદન થાય છે એને ઠેકાણે પુરુષાર્થ નથી માટે. કાંઈક બહારમાં રોકાઈ ગયો છે. બહારમાં કાંઈક રુચિમાં રોકાણો છે. એથી એને અંતર રુચિમાં જવું થતું નથી. જાવું થતું નથી.

મુમુક્ષુ :- વાત પ્રિય લાગે છે..

ઉત્તર :- પ્રિય લાગે છે એ વિકલ્પથી.

એ ચૈતન્યપ્રભુ પૂર્ણ અનંત પાંચ પરમેષ્ઠી એવી તો અનંતી પર્યાયોનો સંગ્રહ કરીને પડ્યો છે ભગવાન. જુઓને! સિદ્ધની અનંતી પર્યાય, અરિહંતની અનંતી ભલે જ્યાં સુધી રહે તેટલી નિર્મળ પર્યાય. આચાર્યની પણ એટલી પદમાં રહે એટલી પર્યાય. ઉપાધ્યાય પણ એ બધી પર્યાયો વીતરાગી, નિર્દોષ, નિષ્કલંક એવી દશાઓ એ આત્મપદ, એ પાંચ પદ અને એ પદની દશા મારામાં છે. આહાહા..! પહેલો તો વિશ્વાસ લાવે છે કે એ પદ બધું મારામાં છે. માટે મારો આત્મા મને શરણ છે. મારે ત્યાં ધ્યાન કરીને ઠરવા જેવું છે. બાકી કોઈ ધ્યાન કરીને ઠરવા જેવું નથી. મારા ધ્યાનનો વિષય કોઈ બીજી ચીજ છે નહિ. પાંચ પરમેષ્ઠી પણ મારા ધ્યાનનો વિષય નહિ એમ કહે છે. પાંચ પરમેષ્ઠી મારા અંદરમાં બેઠા છે માટે ધ્યાનનો વિષય હું છું. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! ગજબ વાત છે! દિગંબર મુનિઓ અને એમાં 'કુંદકુંદાચાર્ય'ની શૈલી. સર્વોત્કૃષ્ટ! સર્વોત્કૃષ્ટ!! સત્યને પ્રસિદ્ધ કરવા દાંડી પીટીને જાહેર કરે છે. ભગવાન! તું આવો છો ને, નાથ! આહા..! તારે માટે શરણ કોણ? તારે માટે તું શરણ. સમજાણું કાંઈ? છે ને? '**तम्हा आदा हु मे सरणं।**' મારો આત્મા મને શરણ છે.

મુમુક્ષુ :- ... પૂર્ણ દશામાં...

ઉત્તર :- પૂર્ણ તો સ્વભાવમાં બધી અનંતી પર્યાયો પૂર્ણ છે એમ કહે છે. સ્વભાવની વાત છે ને? ભલે અપૂર્ણ પર્યાય પણ વીતરાગી પર્યાય છે ને? વીતરાગી પર્યાયનો પિંડ

મારામાં છે. મારામાંથી પ્રવાહ આવશે. કે બહારથી આવશે? બધું પૂર્ણ છે. બધી પર્યાયનો પિંડનો પૂર્ણ હું છું. એમ. સમજાણું કાંઈ?

મરતા ક્યાંય બધા શરીર સ્થિર ન હોય. રોગ આવે. પાણી-બાણી પીવાનો ટાઈમ હોય નહિ, તૃષા લાગી હોય, ઊભા રહી શકાય નહિ. સાધુને ઊભા રહેવાય નહિ. હવે પાણી બેઠા બેઠા લેવાય નહિ. ત્યારે એ વખતે... આહાહા..! શરીર જીર્ણ થઈ ગયું હોય. એ કાંઈ ઝટ છૂટે એવું નથી. ત્યારે એણે ધ્યાનમાં આત્મા લીધો છે. મારો આત્મા મને શરણ છે. અત્યારે કોઈ શરણ છે નહિ. પહેલાં પણ કોઈ શરણ નહોતું. સમજાણું કાંઈ? દેહસ્થિતિ આમ નબળી પડી ગઈ. ઊલટી થાય, ઝાડા થાય, શરીર હાથ રહે નહિ, ઊભા રહેવાય નહિ, શરીર ધ્રુજે. એ વખતે આમ મુનિ કહે છે.. ઓહોહો..! મારો ભગવાન મારી પાસે પાંચ પરમેષ્ઠીથી ભરેલો એ હું છું. કોઈ શરણ છે નહિ. વાણી બોલવાની તાકાત પણ ન હોય કે મારે કાંઈ નથી, એને માટે મને કાંઈ છે નહિ. આહાહા..! એ સંભારે છે આ બધું. સમજાણું કાંઈ?

'**ભાવાર્થ :- યે પાંચ પદ આત્મા હી કે હૈં,...**' એ આત્માના જ છે. ઓલો વિકલ્પ જે પંચમહાવ્રત આદિ છે એ આત્માની અવસ્થા નથી, એ આત્મા નથી. વીતરાગીદશા છે આ. '**યે પાંચ પદ આત્મા હી કે હૈં, જબ યહ આત્મા ઘાતિકર્મકા નાશ કરતા હૈ તબ અરહંતપદ હોતા હૈ,...**' અરિહંતપદ. '**વહી આત્મા અઘાતિકર્મોંકા નાશકર નિર્વાણકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ તબ સિદ્ધપદ કહલાતા હૈ,...**' આત્મામાં સિદ્ધપદ હોય ને. કાંઈ બહારથી આવે છે? એમ કહે છે. આત્મા જ સિદ્ધપદને પ્રાપ્ત થાય છે, આત્મા જ અરિહંતપદને પ્રાપ્ત થાય છે. એ બધા પદો પડ્યા છે અંદર. પરિપૂર્ણ છે એમ કહે છે.

'**જબ શિક્ષા-દીક્ષા દેનેવાલા મુનિ હોતા હૈ તબ આચાર્ય કહલાતા હૈ,...**' એ બધી એની વીતરાગી પર્યાય મારામાં છે. '**પઠન-પાઠનમેં તત્પર મુનિ હોતા હૈ તબ ઉપાધ્યાય કહલાતા હૈ...**' એ પણ મારામાં છે. હું બધું જ્ઞાનનો સાગર છું. એ ઉપાધ્યાયની દશા પણ મારામાં પડી છે. '**ઔર જબ રત્નત્રયરૂપ મોક્ષમાર્ગકો કેવલ સાધતા હૈ તબ સાધુ કહલાતા હૈ,...**' દેખો! સાધુની વ્યાખ્યા. શેઠ! '**જબ રત્નત્રય...**' નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન સ્વ આશ્રયનું, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ સ્વરૂપમાં રમણતા ચારિત્ર એ મોક્ષમાર્ગ. દેખો! આ મોક્ષમાર્ગ. '**કેવલ સાધતા હૈ...**' એને કેવળ સાધે છે. વિકલ્પ-ફિકલ્પને મુનિ સાધતા નથી. આરાધનામાં જરી નિશ્ચય-વ્યવહાર નાખશે. સમજાણું કાંઈ? અર્થમાં-અર્થમાં.

અહીં તો આ આત્મા મુનિ, પોતાનો ભગવાનઆત્મા, એનું સ્વનું સમ્યગ્દર્શન, સ્વનું જ્ઞાન અને સ્વનું આચરણ એ રત્નત્રયને સાધે તે સાધુ. નિશ્ચય રત્નત્રયને સાધનાર સાધક તે સાધુ. '**ઇસ પ્રકાર પાંચો પદ આત્મા હી મેં હૈ.**' એ પાંચે પદ આત્મામાં છે. સમજાણું કાંઈ? પર્યાયમાં છે એમ પણ નથી કહ્યું. આત્મામાં છે એમ કહ્યું છે. મારો ભગવાનઆત્મા એમાં એ પાંચેય પદ રહ્યા છે. આહાહા..! જુઓને! એ ગુણસ્વભાવ વર્ણવ્યો. સમજાણું કાંઈ? દૃષ્ટિ દ્રવ્ય ઉપર દે અને એને ધ્યાનમાં-લક્ષમાં લઈ અને ધ્યાન કર, પંચપરમેષ્ઠીનું ધ્યાન તને થઈ ગયું, જા! સમજાણું કાંઈ? બહારના ભગવાનને સંભારવાની તારે જરૂર નથી. મરતાં કેટલાક કહે ને ભગવાન પાસે જાવું છે, મને ઉપાડીને ભગવાન પાસે લઈ જાવ. ભગવાન ત્યાં ક્યાં

ભગવાન છે? ભગવાન તારો તો અહીં છે. મૂર્તિ ભગવાને આપી દે એવું છે ત્યાં? દર્શન કરવા દયો. ભગવાનના છેલ્લા દર્શન કરવા દયો. એ ભગવાન કે આ ભગવાન? શેઠ! હવે ટાણા આવ્યા અને હવે ક્યાં... ઉપાડીને લઈ જાય પછી ઠાઠડીમાં. ભગવાન પાસે છેલ્લા દર્શન કરાવો, ભાઈના! શેના દર્શન કરવા છે તારે? એય..!

મુમુક્ષુ :- દર્શન કરે તો આશીર્વાદ તો મળી જાય.

ઉત્તર :- લ્યો! કોના આશીર્વાદ? આશીર્વાદ તો આત્મા આપે. ભગવાનઆત્મા ઉપર દૃષ્ટિ આપતા આશીર્વાદ આપે છે. પર્યાયમાં નિર્મળતા થાય છે.

મુમુક્ષુ :- ... છે તો માંગે.

ઉત્તર :- આત્મામાં છે એ માગ કહે છે. એમ. બહારમાં ક્યાં છે તો માગે? બહારમાં તું ક્યાં છો? બીજા આત્મામાં તું ક્યાં છો તો બીજા પાસેથી માગે છો? એમ છે અહીં તો. સમજાણું કાંઈ?

'જબ રત્નત્રયસ્વરૂપ મોક્ષમાર્ગકો કેવલ સાધતા હૈ...' એમ ભાષા કેમ લીધી? કે મુનિનું પદ બીજું નથી. શિક્ષા-દીક્ષા દેવી એ તો મુનિને હોતું નથી. મુનિ તો પોતાનો સ્વભાવ શુદ્ધ આનંદકંદને સાધે, બસ. એને ઉપદેશની પ્રધાનતા નથી, શિક્ષા-દીક્ષાની પ્રધાનતા નથી. એ તો આચાર્ય ઉપાધ્યાયને હોય છે. સમજાણું? **'કેવલ સાધતા હૈ...'** શુદ્ધ ઉપયોગની રમણતા જ સાધુ કરે છે. સમજાણું કાંઈ? જુઓ! **'રત્નત્રયસ્વરૂપ...'** ત્રણ છે ને? ઉપયોગ છે. ઉપયોગ અંદર રમે છે.

'ઈસ પ્રકાર પાંચો પદ આત્મા હી મેં હૈ. સો આચાર્ય વિચાર કરતે હૈં કિ જો ઈસ દેહમેં આત્મા સ્થિત હૈ...' આત્મામાં છે આ પાંચેય અને આત્મા પોતે આ દેહમાં જુદો સ્થિત છે. **'સો યદ્યપિ (સ્વયં) કર્મ આચ્છાદિત હૈ...'** ભલે કર્મનું પડળ ભિન્ન માથે પડ્યું છે. **'તો ભી પાંચોં પદોંકે યોગ્ય હૈ,...'** તોપણ ભગવાન તો પાંચેય પદને પ્રાપ્ત કરવાને લાયક છે. સમજાણું કાંઈ? **'ઈસીકે શુદ્ધ સ્વરૂપકા ધ્યાન કરના પાંચોં પદોંકા ધ્યાન હૈ,...'** **'ઈસીકે શુદ્ધ સ્વરૂપકા ધ્યાન કરના...'** ભગવાન શુદ્ધ સ્વરૂપ તદ્દન પવિત્ર, એનું ધ્યાન કરવાથી પાંચેય પદનું ધ્યાન થઈ જાય છે.

'ઈસલિયે મેરે ઈસ આત્મા હી કા શરણ હૈ...' આપે છે ને છેલ્લે શરણ? અરિહંતા શરણં. અમને અરિહંતનું શરણ હજો. સિદ્ધનું શરણ હજો. એ કહે છે કે હું અરિહંત અને સિદ્ધ છું. મારું શરણ મને હજો. 'ભગવાનજીભાઈ'! આવી વાતું છે. છેલ્લે આમ થઈ ગયું, બાપા! આ છેલ્લી સ્થિતિનું વર્ણન કરે છે. શરીર પડી જશે, આહાહા..! શૂળ ચડશે. એ જડમાં. તારો આત્મા તો એનાથી તદ્દન જુદો છે અને એમાં પાંચેય પદ વસેલાં-રહેલાં છે. એને છોડીને ભગવાનનું સ્મરણ કરવું એ તને વ્યાજબી નથી. એમ કહે છે. આહાહા..! નજર ખુંચેલીને બહારથી સંકેલીને અંદરમાં મૂકવાની છે કે બહારમાં રાખવાની છે? એમ કહે છે. મોટા પરમાત્મા પડ્યા છે અંદર. એવો ભગવાનઆત્મા એ મને દુઃખના નાશ કરવાના કાળમાં આ આત્મા શરણ છે. સમજાણું કાંઈ?

'ઐસી ભાવના કી હૈ...' લ્યો! એવી ભાવના-સ્વરૂપની એકાગ્રતા 'કુંદકુંદાચાર્યે' બનાવી

છે, કરાવી છે. '**ઔર પંચપરમેષ્ઠીકા ધ્યાનરૂપ અંતમંગલ બતાયા હૈ.**' મોક્ષપાહુડ છે ને? અંતમંગલનું માંગલિક પણ આ ગાથામાં કર્યું છે. પહેલી ગાથામાં માંગલિક હતું, વચમાં અને છેલ્લે માંગલિક (કરે છે). પાંચેય પરમેષ્ઠી મારામાં છે એ હું મંગલ સ્વરૂપ જ છું. આત્મા જ મંગલિક સ્વરૂપ છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- નિશ્ચય વ્યવહારને સાધે, વ્યવહાર .. નિશ્ચયને...

ઉત્તર :- સાધે-ફાધે કોઈ નહિ. નિમિત્તથી ન સાધે. વ્યવહારને વ્યવહારથી સાધે એમ કહેશે. ૧૦૫ ગાથામાં. અર્થ કરશે હોં! એ તો. પાઠમાં નથી. અર્થ કરશે. સમજાણું કાંઈ?

'**પંચપરમેષ્ઠીકા ધ્યાનરૂપ અંતમંગલ બતાયા હૈ.**' લ્યો! બહુ સરસ. દરેક પળે આત્મા જ શરણ છે, એક જ વાત અહીં તો કહે છે. સમજાણું કાંઈ? પાંચેય પરમાત્મા પરમેષ્ઠી, પંચ પદમાં તિષ્ઠ છે ને એ? તો પરમપદ એવું તારું સ્વરૂપ એમાં એ પાંચેય પદ તિષ્ઠ છે.

મુમુક્ષુ :- એમાં કોઈ આરાધના કરવી કે?

ઉત્તર :- આરાધના કરવાની ને. એના સ્વરૂપ તરફ ઢળવું એ. આરાધવું શેને? રાગને? પરને આરાધવું છે? આરાધવું એટલે કોને તારે આરાધવું છે?

મુમુક્ષુ :- અંતમંગલ...

ઉત્તર :- છેલ્લી. ગાથા ... છે ને. છેલ્લી ગાથા. છેલ્લે માંગલિક કર્યું. અંતિમ, અંતિમ.

મુમુક્ષુ :- સાર-સાર..

ઉત્તર :- નહિ, એમ નહિ. અંતિમ એટલે છેલ્લું. છેલ્લું મંગલ કર્યું. આ ગાથા છેલ્લી છે ને? છેલ્લું માંગલિક કર્યું.

'**અંતમંગલ બતાયા હૈ.**' ગાથા અંતમંગલની છે. સ્વરૂપમાં અંત મંગળ છે આત્મા એની આ વાત જણાવી છે. આહાહા..! વાત એ છે કે આત્મા વસ્તુ દૃષ્ટિમાં જ્યાં સુધી ન આવે ત્યાં સુધી એનું માહાત્મ્ય એને દેખાતું નથી. સમજાણું કાંઈ? એનો સ્વભાવ મહાપ્રભુ છે. પર્યાયનું પણ માહાત્મ્ય જ્યાં નથી. વિકલ્પનું તો નથી, નિમિત્ત પરનું તો (નથી), પાંચ પરમેષ્ઠી દૂર રહી ગયા એ. અહીં ક્યાં છે? અહીં હોય એનું ધ્યાન હોય કે ત્યાં હોય એનું ધ્યાન હોય? એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- એકવાર ... કરાવી દે.

ઉત્તર :- કોણ કરાવી દે? અત્યાર સુધી મહેનત કોણે કરી છે પાપની? એણે કરી છે. જેણે કરી એ કરશે આ બધું. બીજું કોઈ કરી દે એવું છે? કહો, સમજાણું કાંઈ? કેટલી સાવધાની કરી છે? બીડીમાં.. હો.. હા... હો.. સાયકલમાં દોડાદોડ. એ તો જડની ક્રિયા હતી. એ કાંઈ કરી નથી તમે. તમે તો કરેલું પાપ. જે કરે તે તોડે. બીજો કોઈ કરે તો તોડે?

મુમુક્ષુ :- ગુરુ ઉપદેશ.

ઉત્તર :- એ ગુરુ એટલે આત્માનો ઉપદેશ લાગુ પડે ત્યારે ગુરુઉપદેશ વ્યવહારે કહેવામાં આવે છે. એ આવશે હમણાં, જુઓ!

आगे कहते हैं कि जो अंतसमाधिमरणमें चार आराधनाका आराधन कहा है वह भी आत्माहीकी चेष्टा है, इसलिये आत्माहीका मेरे शरण है :–

ગાથા-૧૦૫

सम्मत्तं सण्णाणं सच्चारित्तं हि सत्त्वं चेव।
चउरो चिट्ठहि आदे तम्हा आदा हु मे सरणं।।१०५।।

सम्यक्त्वं सज्ज्ञानं सच्चारित्रं हि सत्तपः चैव।
चत्वारः तिष्ठन्ति आत्मनि तस्मादात्मा स्फुटं मे शरणं।।१०५।।

સમ્યક્ત્વ, સમ્યગ્જ્ઞાન, સત્ચારિત્ર, સત્તપ ચરણ જે,
ચારેય છે આત્મા મહીં; આત્મા શરણ મારું ખરે. ૧૦૫.

अर्थ :– सम्यग्दर्शन, सम्यग्ज्ञान, सम्यक्चारित्र और सम्यक् तप ये चार आराधना हैं, ये भी आत्मामें ही चेष्टारूप हैं, ये चारों आत्माहीकी अवस्था हैं, इसलिये आचार्य कहते हैं कि मेरे आत्माहीका शरण है।।१०५।। (भगवती आराधना गाथा नं.२)

भावार्थ :– आत्माका निश्चय–व्यवहारात्मक तत्त्वार्थश्रद्धानरूप परिणाम सम्यग्दर्शन है, संशय विमोह विभ्रमसे रहित और निश्चयव्यवहारसे निजस्वरूपका यथार्थ जानना सम्यग्ज्ञान है, सम्यग्ज्ञानसे तत्त्वार्थोंको जानकर रागद्वेषादिक रहित परिणाम होना सम्यक्चारित्र है, अपनी शक्ति अनुसार सम्यग्ज्ञानपूर्वक कष्टका आदर कर स्वरूपका साधना सम्यक्तप है, इस प्रकार ये चारों ही परिणाम आत्माके हैं, इसलिये आचार्य कहते हैं कि मेरे आत्माहीका शरण है, इसीकी भावनामें चारों आ गये.

अंतसल्लेखनामें चार आराधनाका आराधन कहा है, सम्यग्दर्शन ज्ञान चारित्र तप इन चारोंका उद्योत, उद्यवन, निर्वहण, साधन और निस्तरण एसे पंचप्रकार आराधना कही है, वह आत्माको भानेमें (–आत्माकी भावना–एकाग्रता करनेमें) चारों आ गये, ऐसे अंतसल्लेखनाकी भावना इसीमें आ गई ऐसे जानना तथा आत्मा ही परममंगलरूप है ऐसा भी बताया है।।१०५।।

ગાથા-૧૦૫ ઉપર પ્રવચન

'આગે કહતે હૈં કિ જો અંતસમાધિમરણમેં ચાર આરાધનાકા આરાધન કહા હૈ...' દેખો. ભગવતી આરાધનામાં આવે છે ને? ભગવતી આરાધના છે ને? ભગવતી આરાધના. બીજી ગાથા જોવી પડશે ને. પાછળ બોલ આવે છે. ૧૦૫ ગાથામાં હવે આરાધના (સ્વરૂપ કહે છે). એ ચારેય આરાધના. ભગવતી આરાધનાની બીજી ગાથાનું લખાણ છે. અર્થમાં

આવશે. '**અંતસમાધિમરણમેં ચાર આરાધનાકા આરાધન કહા હૈ યહ ભી આત્માહીકી ચેષ્ટા હૈ,...**' છે એમાં એમ લખ્યું જોયું ને? એટલે આત્માની અવસ્થા. એમ. ચેષ્ટા એટલે અવસ્થા. જોગની ચેષ્ટા નથી આવતી? 'સમયસાર'માં આવે છે. મન, વચન અને કાયા જોગની ચેષ્ટા છે. આ આત્માની ચેષ્ટા છે. વીતરાગી ચેષ્ટા-અવસ્થા. '**ઈસલિયે આત્માહીકા મેરે શરણ હૈ.**'

सम्मत्तं सण्णाणं सच्चारित्तं हि सत्त्वं चेव।

चउरो चिट्ठहि आदे तम्हा आदा हु मे सरणं।।१०५।।

જુઓ! દરેકને સત્ શબ્દ લાગુ પાડ્યો છે. ચારેયને. '**सत् सम्मत्तं, सत् णाणं, सत् चारित्तं, सत्त्वं चेव**'. ઓલામાં હતું '**ते वि हु चिट्ठहि आदे तम्हा आदा हु मे सरणं।**' બુદ્ધં શરણં ગચ્છામી. નથી આવતું આ બૌદ્ધમાં? એમ અહીં કહે, અરિહંત શરણં ગચ્છામી. આપણે અહીંયાં આજુબાજું હતું ને? 'ધીરૂભાઈ'ને. ઓણસાલ ગુજરી ગયા, નહિ? બેય ગુજરી ગયા. 'વિનુભાઈ'. 'શિવલાલભાઈ'ના. 'શિવલાલભાઈ' આવ્યા છે? 'શિવલાલભાઈ'નો 'વિનુ' અને આ 'છોટાભાઈ'ના 'ધીરુ'. અકલંક અને નિકલંકનું અહીં નાટક પાડ્યું હતું. ત્યાં એક જણો (બોલ્યો), બુદ્ધં શરણં ગચ્છામી. ઓલો ઉઠ્યો, અરિહંત શરણં ગચ્છામી. અરે..! આ તો જૈન લાગે છે. મારો... એ આવે છે ને? નાટક પાડ્યું હતું એમાં. ભણવા ગયા હતા ને? અકલંક નિકલંક બૌદ્ધ નિશાળમાં ભણવા ગયા હતા. અકલંક-નિકલંકનું નાટક. અકલંક-નિકલંક બૌદ્ધમાં ભણવા ગયા હતા. બૌદ્ધની પાઠશાળા હતી. આ .. અરિહંત શરણં.. ત્યાં ઓલા જોઈ ગયા અરે..! આ શું? આ તો જૈન લાગે છે. મારો. ભાગ્યા બેય. એક તો તળાવમાં સંતાઈ ગયો અને એકને મારી નાખ્યો. તળાવમાં સંતાઈ ગયા એ અકલંક.અહીં કહે છે એ બધું શરણ આત્મામાં છે, ભાઈ! બુદ્ધં શરણં કે અરિહંત શરણં એ આત્મા છે. સિદ્ધા શરણં એ આત્મા છે.

'**અર્થ :- સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર ઔર સમ્યક્ તપ...**' દેખો! ચાર આરાધના આવ્યું ને? '**યે ચાર આરાધના હૈં, યે ભી આત્મામેં હી ચેષ્ટારૂપ હૈં,...**' એ આત્માની અવસ્થા છે. એ ચારેય વીતરાગી અવસ્થા છે. સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર, સમ્યક્તપ. સમજાણું કાંઈ? '**યે ચારોં આત્માહીકી અવસ્થા હૈં, ઈસલિયે આચાર્ય કહતે હૈં કિ મેરે આત્માહીકા શરણ હૈ.**' આરાધના એ મારા આત્માનું શરણ છે. સમજાણું કાંઈ? આ દેવી-દેવલાને આરાધતા નથી? અહીં તો કહે છે, પંચપરમેષ્ઠીને આરાધવું એ પણ વિકલ્પ છે. એ બધી વીતરાગદશા મારામાં પડી છે માટે એનું આરાધન કરવું એ મારે આત્મા શરણ છે. આહાહા..! ખુલાસો આવશે.

'**ભાવાર્થ :- આત્માકા નિશ્ચય-વ્યવહારાત્મક તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનરૂપ પરિણામ...**' અર્થકારે બેય લીધું છે. નિશ્ચય સમકિત અને વ્યવહાર સમકિત. નિશ્ચય સમકિત વીતરાગી પરિણામ છે, વ્યવહાર સમકિત વિકલ્પ છે. '**સમ્યગ્દર્શન હૈ, સંશય વિમોહ વિભ્રમસે રહિત ઔર નિશ્ચયવ્યવહારસે નિજસ્વરૂપકા યથાર્થ જાનના...**' સંશય છોડી વિમોહ છોડી, ભ્રમણા

છોડી નિશ્ચય વ્યવહારથી નિજ સ્વરૂપનું જ્ઞાન. નિશ્ચયનું દ્રવ્યનું, વ્યવહારનું પાંચ પરમેષ્ઠી આદિનું જ્ઞાન. એ વ્યવહાર છે. શાસ્ત્રનું જ્ઞાન એ વ્યવહાર છે. એને '**યથાર્થ જાનના સમ્યગ્જ્ઞાન હૈ,...**'

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- સંશય છોડી દેવો. આમ થશે કે આમ થશે? એ સંશય. વિમોહ. શું થશે કાંઈ ખબર નથી પડતી. એ વિમોહ. અનધ્યવસાય. કાંઈ ખબર નથી પડતી. છોડી દે. વસ્તુ યથાર્થ છે. અને વિભ્રમ એટલે વિપરીત. વિપરીતભાવ. છે એનાથી ઊલટું માનવું એ વિપરીત. છોડી દે ત્રણેય. સંશય છોડી દે, આમ હશે કે કેમ? એને પણ છોડી દે. અંદર આત્માનો નિશ્ચય કર. સમજાય છે કાંઈ? વિભ્રમ એટલે ભ્રમણા, વિપરીત. અનધ્યવસાય, સંશય, વિપરીત. ત્રણ વાત લીધી છે. એને છોડી '**ઔર નિશ્ચયવ્યવહારસે નિજસ્વરૂપકો યથાર્થ જાનના...**' દેખો! ભાષા એમ છે. સમજાણું? પર્યાયનું જ્ઞાન આદિ કરવું એ વ્યવહાર છે. નિશ્ચય દ્રવ્યનું જ્ઞાન કરવું એ નિશ્ચય છે.

'**સમ્યગ્જ્ઞાનસે તત્ત્વાર્થોંકો જાનકર...**' સમ્યગ્જ્ઞાન કરી, આત્માનું જ્ઞાન કરી, તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાન, જ્ઞાનમાં શ્રદ્ધાન પ્રગટ કરી જાણી '**રાગદ્વેષાદિક રહિત પરિણામ હોના સમ્યક્ચારિત્ર હૈ,...**' લ્યો! એમાં વ્યવહાર ન નાખ્યો. સમજાણું? વીતરાગી અંતર રમણતા આત્મામાં આનંદમય એ ચારિત્ર છે. આહાહા..! નિર્વિકલ્પ રસ પીજીએ. આનંદનો રસ નિર્વિકલ્પ સ્થિરતા એનું નામ ભગવાન ચારિત્ર કહે છે. સત્ ચારિત્ર. શબ્દ પડ્યો છે ને બધે? સત્દર્શન, સત્જ્ઞાન, સત્ચારિત્ર, સત્તપ. બધા લાંઘણું તપ આદિ કરે એ તપ નથી. બધુ એ ચાલ્યું, વળી આત્મા આત્મા ચાલ્યો ને? લોકો આત્મા-આત્મા બોલે. આત્મલક્ષે આપણે કરીએ છીએ. છીએ હવે, હોં! કોઈ આપણને એમ કહેતા હોય કે આ લાંઘણ કરે છે એમ નથી. ઠીક, ફેરવો શબ્દ.

મુમુક્ષુ :- શબ્દ ફરે કાંઈ ભાવ થોડો ફરે?

ઉત્તર :- શબ્દ ફેરવ્યો. ભાવ કાંઈ ફરે છે? ભાવ તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. અપવાસ પર્યુષણમાં થયા ને ઘણા? એય..! 'મલૂકચંદભાઈ' તમારા ગામની વાત ચાલે છે. એમ કે આત્મલક્ષી આ બધા અપવાસ છે, ફલાણું છે, ઢીકણું છે. ધૂળેય આત્મલક્ષ ક્યાં હતું તારે હવે? હજી દેવ-શાસ્ત્ર-ગુરુના ઠેકાણા નથી અને સાચા દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રને માને તો એ વિકલ્પ અને રાગ છે. આત્મા અંદર અખંડ આનંદ છે એના ભાવના ભાન વિના લક્ષ કેવું આત્માનું? લાંઘણું નથી. લાઘણું-લાઘણું અહીંથી આવે છે ખરી ને? નહિ. એમ નથી. કાયક્લેશ નથી આ. આ તો આત્મલક્ષી તપસ્યા થાય છે. જુઓ કેટલા! વ્યાખ્યાન સાંભળવામાં અપવાસ ૩૦, ૩૫, ૪૦-૪૦. ધ્યાનથી સાંભળે છે. હવે પણ તારું વ્યાખ્યાન જ મિથ્યાદૃષ્ટિનું છે. એય..!

મુમુક્ષુ :- નિશ્ચયમાં તો નથી પણ વ્યવહારમાં તો છે.

ઉત્તર :- વ્યવહાર એટલે? કોથળો ખાલી. બારદાન. બારદાન ચોખાનું હોય તો કાંઈ રાધવામાં કામ આવે? ચાર મણ અને અઢી શેર. ચાર મણ ચોખા અને અઢી શેર બારદાન.

ચાર મણ રાંધ્યા અને અઢી શેર તૂટ્યા. કોથળો રંધાતો હશે? કોથળો સમજો છો? બારદાન. બોરી. ખાલી બોરી. હોય ત્યારે બોલાય એમાં. ચાર મણ અને અઢી શેર. એમ બોલે અમારી દુકાનમાં એક .. કરીને. બોલે બધું. ચાર મણ ચોખા અને અઢી શેર તો બારદાન છે. ચોખા ખૂટે તો અઢી શેર લેવા જાવા પડે. કાંઈ બારદાન રંધાતા હશે? એમ વ્યવહાર તો બારદાન છે.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- ભેગું તોળાય ખરું કે આ વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ છે અને આ નિશ્ચય છે. પણ એ કાંઈ આત્મામાં કામ આવે નહિ. એવી વાત છે. સમજાણું કાંઈ?

કહે છે કે રાગાદિ સહિત મિથ્યાત્વ. લ્યો. હવે આ તપની વ્યાખ્યા આવી. '**અપની શક્તિ અનુસાર સમ્યગ્જ્ઞાનપૂર્વક કષ્ટકા આદર...**' એટલે પુરુષાર્થ ઉગ્ર કરી '**સ્વરૂપકા સાધના સમ્યક્તપ હૈ,...**' કહ્યું હતું ને આપણે? મહા કષ્ટથી આરાધન થાય છે. સમ્યગ્દર્શન મહાકષ્ટથી મળે, મહાકષ્ટથી જ્ઞાન, મહાકષ્ટથી ચારિત્ર. કષ્ટ એટલે પુરુષાર્થ, ઉગ્ર પુરુષાર્થ. ચારિત્રના પુરુષાર્થથી પણ તપનો ઉગ્ર પુરુષાર્થ. ઇચ્છા નિરોધ મહા પુરુષાર્થ. ચારિત્રની રમણતા તો છે. એને તપ હોય. પણ એને ઉત્કૃષ્ટ ભાવથી... સમજ્યા? મહા પુરુષાર્થ આદરી સ્વરૂપને સાધવું એ સમ્યક્તપ છે. સમ્યક્તપ લેવું છે ને? અહીં સાચું તપ લેવું છે. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન વિનાનું તપ એ તપ નથી. એ તો બાળતપ છે, મુર્ખાઈ ભરેલા તપ છે.

'**ઈસ પ્રકાર યે ચારોં હી પરિણામ આત્માકે હૈં,...**' દેખો! ચારેય પરિણામ વીતરાગી આત્માના છે. આ કષ્ટ એટલે કીધું ને પુરુષાર્થ. મહા પુરુષાર્થ કરી. મોટો પુરુષાર્થ. લોકોને એમ લાગે કે આહાહા..! શરીર જીર્ણ થઈ ગયું. મોટું કષ્ટ સહન કરે છે. લોકો એમ બોલે છે ને. કષ્ટ ક્યાં છે ત્યાં? કષ્ટ હોય તો તો આર્તધ્યાન છે. અહીં તો તપ કહેવું છે. તપ-તપ. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર સહિતનું તપ. '**ચારોં હી પરિણામ આત્માકે હૈં,...**' દેખો! એ તો ચારેય આત્માના પરિણામ છે. કષ્ટ જો દુઃખ હોય તો વિકલ્પ છે.

મુમુક્ષુ :- ... ના પાડે છે.

ઉત્તર :- એ ખોટી વાત છે. આવે છે ને તમારે? ...માં આવે છે. ખોટી વાત. દેહ દુઃખં મહાફલં. ભૂલ હોય. દેહને દુઃખ છે? એ તો જડ છે. આત્માને કષ્ટ લાગે, અણગમો લાગે એ તો આર્તધ્યાન છે. પુણ્ય નથી ત્યાં વળી ધર્મ ક્યાંથી આવ્યો? આકરું કામ છે, ભાઈ!

સહજ સ્વરૂપ પ્રભુ, એની ચારિત્રદશામાં ઉગ્ર પુરુષાર્થ (છે). ઇચ્છા નિરોધ કરી અમૃતના સાગરને ઉછાળો અંદરથી. સમજાય છે? અમૃતના સાગરમાં ભરતી લાવવી પર્યાયમાં. એને તપ કહે છે. તપ્યંતિ ઈતિ તપઃ. આત્માની શુદ્ધ અવસ્થા, તપે, શોભે. જેમ સુવર્ણને ગેરુ આપતા શોભે. સુવર્ણ-સુવર્ણ (એને) ગેરુ (લગાવે તો) ઓપે છે ને? આપે છે. ચમક આવી જાય છે, ચમક. એમ ચારિત્રસહિત ઇચ્છા નિરોધમાં આત્મામાં ચમક આવી જાય છે. આનંદની ચમક. એણે સત્ તપ કહેવામાં આવે છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- પોતાની શક્તિ અનુસાર.

ઉત્તર :- હઠ નહિ એમ કહે છે. હઠ કરે તો ક્યાં.. એની પોતાની શક્તિ પ્રમાણે પુરુષાર્થ

કરીને કરે.

'ઈસ પ્રકાર યે ચારોં હી પરિણામ આત્માકે હૈં, ઈસિલયે આચાર્ય કહતે હૈં કિ મેરે આત્માહીકા શરણ હૈ,...' આત્માના પરિણામ આત્માની અંદર પડ્યા માટે મારે આત્મા શરણ છે. આહાહા..! એ પરિણામ છે ને અવસ્થા? પણ એ અવસ્થા બધી મારા ગુણમાં પડી છે. એવો ગુણ સ્વભાવવાળો આત્મા તે મારે શરણ છે. ફેરવી ફેરવીને ત્યાં લાવવું છે. **'ઈસીકી ભાવનામેં ચારોં આ ગયે.'** આત્માના શરણમાં ચારેય ભાવનામાં આરાધના આવી ગઈ. **'ઈસકી ભાવનામેં...'** એટલે આત્માની એકાગ્રતામાં **'ચારોં આ ગયે.'** ચારેય આરાધના. આત્મા આનંદમાં એકાગ્રતાથી દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર-તપની ચારેય આરાધના આવી ગઈ. આહાહા..!

'અંતસલ્લેખનામેં...' છેલ્લે સંલેખના હોય છે ને છેલ્લે? સંથારો જેને કહે છે સંલેખના. **'ચાર આરાધનાકા આરાધન કહા હૈ,...'** મરણ વખતે ચારેય આરાધના કરવી. પંડિત મરણ. ભગવતી આરાધનામાં બધું વર્ણવ્યું છે. શેઠી! આ ભગવતી આરાધના વાંચો છો ને હવે? **'સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર તપ ઈન ચારોંકા...'** લ્યો હવે. કહા સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર. સમ્યક્ બધાને લાગુ પાડવું. **'ઈન ચારોંકા ઉદ્યોત, ઉદ્યવન, નિર્વહણ, સાધન ઔર નિસ્તરણ ઐસે પંચપ્રકાર આરાધના કહી હૈ,...'** બીજી ગાથા છે આમાં.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ... બીજી ગાથામાં પાઠ છે. ભગવતી આરાધનામાં છે એ જ છે. **'उज्जोवणमुज्जवणं, णिव्वहणं साहणं च णित्थरणं'** એ પાંચ બોલ. બીજી ગાથા. ઉજ્જ્વળ પરિણામ, ઉદ્યોત એટલે ઉજ્જ્વળ પરિણામ. સમ્યગ્દર્શન નિર્મળ કરવું, જ્ઞાન નિર્મળ કરવું, ચારિત્ર નિર્મળ કરવું, તપ નિર્મળ કરવું. **'ઈનકી પૂર્ણતા કે લિયે ઉદ્યમ કરના, ઈનકા નિરાકુલતામેં નિર્વાહ કરના, નિરતિચાર સેવન કરના એવં આયુ કે અંતપર્યંત નિર્વિઘ્નતાપૂર્વક સેવન કરકે પરલોક તક લે જાના, ઉસકો જિનેન્દ્ર ભગવાનને આરાધના કહી હૈ.'** ચારેય બોલ આવી ગયા. **'उज्जोवणमुज्जवणं, णिव्वहणं साहणं च णित्थरणं'** છેક મરણ સુધી આરાધેલું. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- આમાં ચાર આવ્યા. કઈ ગાથા?

ઉત્તર :- દૂસરી-દૂસરી. મૂળ પાઠ છે. અહીંયાં ચાર બોલ છે. નહિ? પાંચ. અહીં પાંચ છે. ઉજ્જ્વળ કરવું, ઉદ્યાપન કરવું વિશેષ પુરુષાર્થ કરવો. નિર્વાહ કરવો, સાધન કરવું અને અંત સમય સુધી પૂર્ણ કરવું. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર-તપને છેલ્લે પૂર્ણ કરવું એ નિસ્તરણ. મોટો આખો અર્થ છે.

'ભાવાર્થ :- ઉનમેં સે દર્શનકા ઉદ્યોતન કરના અર્થાત્ શંકાદિ દોષ નહીં લગાના, આપ્ત કે દ્વારા કહે ગયે તત્ત્વ મેં અચલ પ્રતીતિ કરના હી હૈ. જ્ઞાનકા ઉદ્યોતન કરના અર્થાત્ પ્રમાણનયાદિ સે નિર્ણય કરકે ઉન્હેં સંશય, વિપર્યય ઔર અનધ્યવસાય રહિત જાનના.

ચારિત્રકા ઉદ્યોતન કરના અર્થાત્ નિરતિચાર મૂલગુણ-ઉત્તરગુણોંકો ધારણા કરના તથા તપકા ઉદ્યોતન કરના અર્થાત્ અસંયમકે અભાવરૂપ આત્મા કી વિશુદ્ધતા કરના તથા જિસ માર્ગ સે યે દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર ઔર તપ આરાધના અપને કો પ્રાપ્ત હો યા વિશેષ-વિશેષ વિશુદ્ધતા હો, ઉસ માર્ગમેં પ્રવર્તન કરના અથવા આરાધના કે ધારકોંકી સંગતિ કરના યા મન-વચન-કાયકી પ્રવૃત્તિ યા ગ્રહણ-ત્યાગ જૈસે ભી આરાધન હો, વૈસે કરના-યહ ઉદ્યમન.' ઉદ્યમનની વ્યાખ્યા લીધી.

'**આરાધનાકે વિરાધક ઉપસર્ગ પરિષહ કી વેદનાદિ આને પર ભી આકુલતા રહિત ધારણ કરના – યહ નિર્વહણ જાનના.**' નિર્વાહ કરવો શાંતિથી. વળી '**આરાધના કે કારણભૂત આપ્ત કે વચનોં કા પઠન, શ્રવણ ઔર સાધુ સંગતિ કરના તથા જિનસે આરાધના કી વિશુદ્ધતા હો, ઉન કારણોં કો મિલાના – યે સાધન હૈં.**' '**અપની યે ચારોં આરાધનાયેં જિસપ્રકાર ભી પરલોક પર્યંત ન છૂટે, ઉસપ્રકાર આયુકે અંતપર્યંત પ્રવૃત્તિ કરના – યહ નિસ્તરણ હૈ.**' ટૂંકું કરી નાખ્યું. લાંબુ કરવા જાય કાંઈ? અહીં તો એનો શબ્દાર્થ (લીધો છે). કહ્યું ને?

ઉદ્યોત એટલે ઉજ્જ્વળ કરવું. '**उज्जोवणम**' વિશેષ નિર્મળતા. નિર્વાહ કરવો. જે કાંઈ માર્ગ ગ્રહણ કર્યો તેનો નિર્વાહ કરવો અને સાધન-તેના સાધનમાં અંતર એકાગ્ર થવું અને નિસ્તરણ એટલે પૂરું કરવું. નિસ્તાર કરવો, અંત લાવવો શાંતિ.. આરાધના ચાર પ્રકારની જુઓ આચાર્યે પણ ઓહોહો..! 'જયચંદ્ર પંડિતે' પણ અર્થ જોઈએ એવો કર્યો છે, હોં! આવા શ્રાવક પણ આવા અર્થ કરે છે, જુઓને! ચારે કોરથી મેળવીને. એ વખતે શ્રાવક પણ બધા ઊંચા હતા. મુનિઓ સાચા હતા. અત્યારે બધું ફરી ગયું ઘણું. માર્ગ ફેરવી નાખ્યો. ભગવાન આત્માનું આરાધન કરવાનો માર્ગ જોઈએ એને ઠેકાણે બહારના વિકલ્પની માથાકૂટનો પાર નહિ. આત્માને લાભ ન થાય એમાં. અહો કષ્ટો, મહાકષ્ટો લાભં કિંચિત્ વિદ્યતિ. કષ્ટ ઘણું અને આત્માને લાભ કાંઈ નહિ. નુકસાન.

અહીં તો કહે છે, સહજ સ્વરૂપ સમ્યગ્દર્શન, સહજ સ્વરૂપ સમ્યગ્જ્ઞાન, સહજ સ્વરૂપ સમ્યક્ચારિત્ર, સહજ સ્વરૂપ ઈચ્છાનિરોધ અમૃતનો ઉછાળ. એવા ભાવને '**પાંચ પ્રકારકી આરાધના કહી હૈ,...**' ભગવતી આરાધનાની બીજી ગાથા. મૂળ પાઠ. '**વહ આત્માકો ભાનેમેં (–આત્માકી ભાવના-એકાગ્રતા કરનેમેં) ચારોં આ ગયે,...**' લ્યો! જેણે આત્મા અખંડ પૂર્ણાનંદ પ્રભુ, એની એકાગ્રતાનું સાધન કર્યું એને આ ચારેય આરાધના-પાંચેય અંદર આવી ગઈ. સમજાણું કાંઈ? આત્માનું આરાધન કર્યું એને પાંચેય પદ આવી ગયા અને આત્માનું આરાધન કર્યું એને આ પાંચેય આરાધના આવી ગઈ એમ કહે છે. કારણ કે એ બધી આરાધનાની પર્યાયો નિર્મળ, વીતરાગી એ તો આત્મામાં પડી છે બધી. એનું આરાધન કરતા પાંચેય આરાધના થઈ જાય. પાર પડી જાય પાર. સંલેખના પૂરી પડી ગઈ. સંલેખના સીજી આનંદમાં દેહ છૂટી જાય ફડાક દઈને. અતીન્દ્રિય આનંદમાં અંદર ઝંપલાવ્યું છે આત્મામાં.

મુમુક્ષુ :- આત્માની લીનતામાં ..

ઉત્તર :- બધું આવી ગયું. આત્મામાં બધું આવી ગયું. .. આ આત્મા જેવો છે એનું

આરાધન કરતા પાંચેય આરાધના આવી ગઈ. ભિન્ન કરવાની જરૂર નથી એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

'ઐસે અંતસલ્લેખનાકી ભાવના ઈસીમેં આ ગઈ ઐસે જાનના...' **'ઈસીમેં આ ગઈ...'** **'ઈસીમેં...'** એટલે આત્મામાં. આત્મા... આત્મા... આત્મા... એક જણો કહે કે દસ મહિના સુધી આત્મા કૂટ્યો. (સંવત) ૧૯૯૫માં આત્માની વ્યાખ્યા ચાલતી હતી. ૯૫. .. ૩૧ વર્ષ થયા. .. એક જણો કહે, આત્મા-આત્મા કરે છે. વળી એક જણો એવો નીકળ્યો કે મહારાજે દસ મહિનાનું વ્યાખ્યાન આપ્યું (સંવત) ૧૯૯૫ની સાલમાં, એનો દસ લીટીમાં સાર આપે એને દસ રૂપિયાનું ઈનામ. 'છેલભાઈ' નાગર હતા. નાગર હતા ને? ૯૫નું ચોમાસુ 'રાજકોટ' હતું ને? ૩૧ વર્ષ પહેલાની વાત છે. ૩૧. ૩૦ અને ૧. 'સમયસાર' ચાલ્યું. દસ મહિના અને દસ દિ'. એક જણો કહે, આ આત્મા-આત્મા.. અહીં મોઢે ન કહે. પાછળથી વાત સાંભળી હતી. આત્મા-આત્મા કૂટ્યો દસ મહિના. પણ આ કરવું (એ કંઈ તો આવ્યું નહિ). અરે..ભગવાન!

એક જણો એવો નીકળ્યો. વકીલ હતો ને? કોણ હતું? વકીલ હતો નાગર. 'છેલભાઈ' વૈષ્ણવ હતા. એ આવતા વ્યાખ્યાનમાં. એટલે એ કહે, મહારાજે દસ મહિના અને દસ દિ' વ્યાખ્યાન આપ્યું એ દસ લીટીમાં સાર કરે એને દસ રૂપિયા આપશું. ૯૫ની વાત છે.

મુમુક્ષુ :- સંપ્રદાયની વાત છે.

ઉત્તર :- સંપ્રદાયની વાત છે. આ તો ૩૧ વર્ષ થયા. સંપ્રદાયને સાડી પાંત્રીસ વર્ષ થયા. સમજાણું કાંઈ? બધા બેય નીકળે, બેય પ્રકારના માણસ.

અહીં કહે છે, આત્મા-આત્મા ત્રણ ગાથાથી ઉપાડ્યો એકલો. નમવા યોગ્ય તો એ, સ્તુતિ કરવા લાયક હોય તો એ, ધ્યાન કરવા લાયક હો તો એ. આ પંચપરમેષ્ઠી સમાય ગયા હોય તોપણ એ, અને પાંચેય આરાધના સમાય ગઈ હોય તોપણ એ. આહાહા..! અરે..! આત્મા સિવાય બીજી શું ચીજ છે? આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- કૂટવાનો આત્માને છે, શરીરને ક્યાં કૂટવાનું છે.

ઉત્તર :- શરીર શું પણ પર્યાયની અહીં તો વાત નથી. અહીં તો આત્મા વસ્તુ એમ કહે છે. એમાં બધું વસેલું છે. પાંચ પરમેષ્ઠી, આરાધના બધું વસેલું છે. એવડો મોટો આત્મા એને અંદર રુચિમાં બેસવો મહાપુરુષાર્થ છે. એ જ પહેલો મહાપુરુષાર્થ છે. પછી વળી ચારિત્રનો પુરુષાર્થ, પછી તપનો પુરુષાર્થ, આરાધનાનો પુરુષાર્થ. પૂરું. એક-બે ભવે ખલાસ. સમજાણું કાંઈ? સંસારનો અંત, મોક્ષની પ્રાપ્તિ. મોક્ષ અધિકાર છે ને.

'તથા આત્મા હી પરમલમંગલરૂપ હૈ ઐસા ભી બતાયા હૈ.' દેખો! ઓલામાં એમ કહ્યું હતું ને? અંતમંગલ કહ્યું હતું. અહીં આત્મા પરમમંગલરૂપ છે. આહાહા..! મહા પરમમંગલરૂપ તો આત્મા તારો છે. ભગવાન માંગલિક તો પર છે. **'ઐસા ભી બતાયા હૈ.'** લ્યો! ... પછી.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !)

आगे यह मोक्षपाहुड ग्रंथ पूर्ण किया, इसके पढ़ने सुनने भानेका फल कहते हैं :–

ગાથા-૧૦૬

एवं जिणपण्णत्तं मोक्खस्स य पाहुडं सुभत्तीए।
जो पढइ सुणइ भावइ सो पावइ सासयं सोक्खं।।१०६।।
एवं जिनप्रज्ञप्तं मोक्षस्य च प्राभृतं सुभक्त्या।
यः पठति श्रृणोति भावयति सः प्राप्नोति शाश्वतं सौख्यं।।१०६।।
આ જિનનિરૂપિત મોક્ષપ્રાભૃત-શાસ્ત્રને સદ્‌ભક્તિએ,
જે પઠન-શ્રવણ કરે અને ભાવે, લહે સુખ નિત્યને. ૧૦૬.

अर्थ :– पूर्वोक्त प्रकार जिनदेवके कहे हुए मोक्षपाहुड ग्रंथको जो जीव भक्तिभावसे पढ़ते हैं, इसकी वारंवार चिंतवनरूप भावना करते हैं तथा सुनते हैं, वे जीव शाश्वत सुख, नित्य अतीन्द्रिय ज्ञानानंदमय सुखको पाते हैं।

भावार्थ :– मोक्षपाहुडमें मोक्ष और मोक्षके कारणका स्वरूप कहा है और जो मोक्षके कारणका स्वरूप अन्य प्रकार मानते हैं उनका निषेध किया है, इसलिये इस ग्रंथके पढ़ने, सुननेसे उसके यथार्थ स्वरूपका–ज्ञान–श्रद्धान आचरण होता है, उस ध्यानसे कर्मका नाश होता है और इसकी वारंवार भावना करनेसे उसमें दृढ़ होकर एकाग्रध्यानकी सामर्थ्य होती है, उस ध्यानसे कर्मका नाश होकर शाश्वत सुखरूप मोक्षकी प्राप्ति होती है। इसलिये इस ग्रंथको पढ़ना–सुनना निरन्तर भावना रखनी ऐसा आशय है।।१०६।।

इस प्रकार श्रीकुन्दकुन्द आचार्यने यह मोक्षपाहुड ग्रंथ संपूर्ण किया। इसका संक्षेप इस प्रकार है कि–यह जीव शुद्ध दर्शनज्ञानमयी चेतनास्वरुप है तो भी अनादिहीसे पुद्‌गल कर्मके संयोगसे अज्ञान मिथ्यात्व रागद्वेषादिक विभावरूप परिणमता है इसलिये नवीन कर्मबंधके संतानसे संसारमें भ्रमण करता है। जीवकी प्रवृत्तिके सिद्धांतमें सामान्यरूपसे चौदह गुणस्थान निरूपण किये हैं–इनमें मिथ्यात्वके उदयसे मिथ्यात्व गुणस्थान होता है, मिथ्यात्वकी सहकारिणी अनंतानुबंधी कषाय है, केवल उसके उदयसे सासादन गुणस्थान होता है और सम्यक्त्व–मिथ्यात्व दोनोंके मिलापरूप मिश्रप्रकृतिके उदयसे मिश्रगुणस्थान होता है, इन तीन गुणस्थानोंमें तो आत्मभावनाका अभाव ही है।

* जब काललब्धिके निमित्तसे जीवाजीव पदार्थोंका ज्ञान–श्रद्धान होने पर सम्यक्त्व होता है तब इस जीवको अपना और परका, हित–अहितका तथा हेय–उपादेयका जानना होता है तब आत्माकी भावना होती है तब अविरतनाम चौथा गुणस्थान होता है। जब एकदेश परद्रव्यसे निवृत्तिका परिणाम होता है तब जो एकदेशचारित्ररूप पाँचवाँ गुणस्थान होता है

उसको श्रावकपद कहते हैं। सर्वदेश परद्रव्यसे निवृत्तिरूप परिणाम हो तब सकलचारित्ररूप छट्ठा गुणस्थान होता है, इसमें कुछ संज्वलन चारित्रमोहके तीव्र उदयसे स्वरूपके सांधनेमें प्रमाद होता है, इसलिये इसका नाम प्रमत्त है, यहां से लगाकर ऊपरके गुणस्थानवालों को साधु कहते हैं।

(* स्वसन्मुखतारूप निज परिणामकी प्राप्तिका नाम ही उपादानरूप निश्चयकाललब्धि है, वह हो तो उस समय बाह्य द्रव्य–क्षेत्र–कालादि उचित सामग्री निमित्त है–उपचार कारण है, अन्यथा उपचार भी नहीं।)

जब संज्वलन चारित्रमोहका मंद उदय होता है तब प्रमादका अभाव होकर स्वरूपके साधनेमें बड़ा उद्यम होता है तब इसका नाम अप्रमत्त ऐसा सातवाँ गुणस्थान है, इसमें धर्मध्यानकी पूर्णता है। जब इस गुणस्थानमें स्वरूपमें लीन हो तब सातिशय अप्रमत्त होता है, श्रेणीका प्रारंभ करता है तब इससे ऊपर चारित्रमोहका अव्यक्त उदयरूप अपूर्वकरण, अनिवृत्तिकरण, सूक्ष्मसांपराय नाम धारक ये तीन गुणस्थान होते हैं। चौथेसे लगाकर दसवें सूक्ष्मसांपराय तक कर्मकी निर्जरा विशेषरूपसे गुणश्रेणीरूप होती है।

इससे ऊपर मोहकर्मके अभावरूप ग्यारहवाँ, उपशांतकषाय, क्षीणकषाय गुणस्थान होते हैं। इसके पीछे शेष तीन घातिया कर्मोंका नाशकर अनंत चतुष्टय प्रगट होकर अरहंत होता है यह सयोगी जिन नाम गुणस्थान है, यहाँ योगकी प्रवृत्ति है। योगोंका निरोधकर अयोगी जिन नामका चौदहवाँ गुणस्थान होता है, यहाँ अघातिया कर्मोंका भी नाश करके लगता ही अनंतर समयमें निर्वाणपदको प्राप्त होता है, यहाँ संसारके अभावसे मोक्ष नाम पाता है।

इस प्रकार सब कर्मोंका अभावरूप मोक्ष होता है, इसके कारण सम्यग्दर्शन–ज्ञान–चारित्र कहे, इनकी प्रवृत्ति चौथेगुणस्थानसे सम्यक्त्व प्रगट होनेपर एकदेश होती है, यहाँसे लगाकर आगे जैसे–जैसे कर्मका अभाव होता है वैसे–वैसे सम्यग्दर्शन आदिकी प्रवृत्ति बढ़ती जाती है और जैसे–जैसे इनकी प्रवृत्ति बढ़ती है वैसे–वैसे कर्मका अभाव होता जाता है, जब घाति कर्मका अभाव होता है तब तेरहवें गुणस्थानमें अरहंत होकर जीवमुक्त कहलाते हैं और चौदहवें गुणस्थानके अंतमें रत्नत्रयकी पूर्णता होती है, इसलिये अघाति कर्मका भी नाश होकर अभाव होता है तब साक्षात् मोक्ष होकर सिद्ध कहलाते हैं।

इसप्रकार मोक्षका और मोक्षके कारणका स्वरूप जिन–आगमसे जानकर और सम्यग्दर्शन–ज्ञान–चारित्र मोक्षके कारण कहे हैं इनको निश्चय–व्यवहाररूप यथार्थ जानकर सेवन करना। तप भी मोक्षका कारण है उसे भी चारित्रमें अंतर्भूत कर त्रयात्मक ही कहा है। इस प्रकार इन कारणोंसे प्रथम तो तद्भव ही मोक्ष होता है। जबतक कारणकी पूर्णता नहीं होती है उससे पहिले कदाचित् आयुकर्मकी पूर्णता हो जाय तो स्वर्गमें देव होता है, वहाँ भी यह वांछा रहती है यह *शुभोपयोगका अपराध है, यहाँसे चयकर मनुष्य होऊँगा तब सम्यग्दर्शनादि

मोक्षमार्गका सेवनकर मोक्ष प्राप्त करूँगा, ऐसी भावना रहती है तब वहाँसे चयकर मोक्ष पाता है। (* पुरुषार्थसिद्धि–उपाय श्लोक नं.२२० ''रत्नत्रयरूप धर्म है वह निर्वाणका ही कारण है और उस समय पुण्यका आस्रव होता है वह अपराध शुभोपयोगका है।'')

अभी इस पंचमकालमें द्रव्य, क्षेत्र, काल, भावकी सामग्रीका निमित्त नहीं है इसलिये तद्भव मोक्ष नहीं है, तो भी जो रत्नत्रयका शुद्धतापूर्वक पालन करे तो यहाँसे देव पर्याय पाकर पीछे मनुष्य होकर मोक्ष पाता है। इसलिये यह उपदेश है–जैसे बने वैसे रत्नत्रयकी प्राप्तिका उपाय करना, इसमें भी सम्यग्दर्शन प्रधान है इसका उपाय तो अवश्य चाहिये इसलिये जिनागमको समझकर सम्यक्त्वका उपाय अवश्य करना योग्य है, इसप्रकार इस ग्रंथका संक्षेप जानो।

* छप्पय *

सम्यग्दर्शन ज्ञान चरण शिवकारण जानूं,
ते निश्चय व्यवहाररूप नीकैं लखि मानूं।
सेवो निशदिन भक्तिभाव धरि निजबल सारू,
जिन आज्ञा सिर धारि अन्यमत तजि अधकारू।।
इस मानुषभवकूं पायकै अन्य चारित मति धरो।
भविजीवनिकूं उपदेश यह गहिकरि शिवपद संचरो।।१।।

* दोहा *

बंदूं मंगलरूप जे अर मंगलकरतार।
पंच परम गुरु पद कमल ग्रंथ अंत हितकार।।२।।

यहाँ कोई पूछे कि – ग्रन्थोमें जहाँ–तहाँ, पंच णमोकारकी महिमा बहुत लिखी है, मंगलकार्यमें विघ्नको दूर करनेके लिये इसे ही प्रधान कहा है और इसमें पंच–परमेष्ठीको नमस्कार है वह पंचपरमेष्ठीकी प्रधानता हुई, पंचपरमेष्ठीको परम गुरु कहे इसमें इसी मंत्रकी महिमा तथा मंगलरूपपना और इससे विघ्नका निवारण, पंच–परमेष्ठीके प्रधानपना और गुरुपना तथा नमस्कार करने योग्यपना कैसे है ? वह कहो।

इसके समाधानरूप कुछ लिखते हैं :– प्रथम तो पंचणमोकार मंत्र है, इसके पैंतीस अक्षर हैं, ये मंत्रके बीजाक्षर हैं तथा इनका योग सब मंत्रोसे प्रधान है, इन अक्षरोंका गुरु आम्नायसे शुद्ध उच्चारण हो तथा साधन यथार्थ हो तब ये अक्षर कार्यमें विघ्नके दूर करनेमें कारण हैं इसलिये मंगलरूप हैं। 'म' अर्थात् पापको गाले उसे मंगल कहते हैं तथा 'मंग' अर्थात् सुखको लावे, दे, उसको मंगल कहते हैं, इससे दोनों कार्य होते हैं। उच्चारणसे विघ्न टलते हैं, अर्थका विचार करने पर सुख होता है, इसीसे इसको मंत्रोमें प्रधान कहा है, इस प्रकार तो मंत्रके आश्रय महिमा है।

पंचपरमेष्ठीको नमस्कार इसमें है–वे पंचपरमेष्ठी अरहंत, सिद्ध, आचार्य, उपाध्याय, और

साधु ये हैं, इनका स्वरूप तो ग्रन्थोंमें प्रसिद्ध है, तो भी कुछ लिखते हैं :– यह अनादिनिधन अकृत्रिम सर्वज्ञकी परंपरासे सिद्ध आगममें कहा है ऐसा षट्द्रव्यस्वरूप लोक है, इसमें जीवद्रव्य अनंतानंत हैं और पुद्गलद्रव्य इनसे अनंतानंत गुणे हैं, एक–एक धर्मद्रव्य, अधर्मद्रव्य, आकाशद्रव्य हैं और कालद्रव्य असंख्यात द्रव्य है। जीव तो दर्शनज्ञानमयी चेतनास्वरूप है। अजीव पाँच हैं ये चेतनारहित जड़ हैं– धर्म, अधर्म, आकाश और काल ये चार द्रव्य तो जैसे हैं वैसे ही रहते हैं इनके विकार परिणति नहीं है, जीव–पुद्गलद्रव्यके परस्पर निमित्त–नैमित्तिकभावसे विभावपरिणति है इनमें भी पुद्गल तो जड़ है, इसके विभावपरिणतिका दुःख–सुखका संवेदन नहीं है और जीव चेतन है इसके सुख–दुःखका संवेदन है।

जीव अनन्तानंत हैं इनमें कई तो संसारी हैं, कई संसारसे निवृत्त होकर सिद्ध हो चुके हैं। संसारी जीवोंमें कई तो अभव्य हैं तथा अभव्यके समान हैं, ये दोनों जातिके संसारसे निवृत्त कभी नहीं होते हैं, इनके संसार अनादिनिधन है। कई भव्य हैं, ये संसारसे निवृत्त होकर सिद्ध होते हैं, इसप्रकार जीवोंकी व्यवस्था है। अब इनके संसारकी उत्पत्ति कैसे है वह कहते हैं :–

जीवोंके ज्ञानावरणादि आठ कर्मोंका अनादिबंधरूप पर्याय है, इस बंधके उदयके निमित्तसे जीव रागद्वेषमोहादि विभावपरिणतिरूप परिणमता है, इस विभावपरिणतिके निमित्तसे नवीन कर्मबंध होता है, इसप्रकार इनके संतानपरंपरासे जीवके चर्तुगतिरूप संसारकी प्रवृत्ति होती है, इस संसारमें चारों गतियोंमें अनेक प्रकार सुख–दुःखरूप हुआ भ्रमण करता है; तब कोई काल ऐसा आवे जब मुक्त होना निकट हो तब सर्वज्ञके उपदेशका निमित्त पाकर अपने स्वरूपको और कर्मबंधके स्वरूपको, अपने भीतरी विभावके स्वरूपको जाने इनका भेदज्ञान हो, तब परद्रव्यको संसारका निमित्त जानकर इससे विरक्त हो, अपने स्वरूपके अनुभवका साधन करे–दर्शन–ज्ञानरूप स्वभावमें स्थिर होनेका साधन करे तब इसके बाह्यसाधन हिंसादिक पंच पापोंका त्यागरूप निर्ग्रंथ पद, सब परिग्रहकी त्यागरूप निर्ग्रंथ दिगम्बर मुद्रा धारण करे, पाँच महाव्रत, पाँच समितिरूप, तीन गुप्तिरूप प्रवर्ते तब सब जीवों पर दया करनेवाला साधु कहलाता है।

इसमें तीन पद होते हैं – जो आप साधु होकर अन्यको साधुपदकी शिक्षा–दीक्षा दे वह आचार्य कहलाता है, साधु होकर जिनसूत्रको पढ़े पढ़ावे वह उपाध्याय कहलाता है, जो अपने स्वरूपके साधनेमें रहे वह साधु कहलाता है, जो साधु होकर अपने स्वरुपके साधनके ध्यानके बलसे चार घातिया कर्मोंका नाशकर केवलज्ञान, केवलदर्शन, अनन्तसुख और अनन्तवीर्यको प्राप्त हो वह अरहंत कहलाता है, तब तीर्थंकर तथा सामान्यकेवली–जिन इन्द्रादिकसे पूज्य होता है, इनकी वाणी खिरती है जिससे सब जीवोंका उपकार होता है, अहिंसा धर्मका उपदेश होता है, सब जीवोंकी रक्षा कराते हैं यथार्थ पदार्थोंका स्वरूप बताकर मोक्षमार्ग दिखाते हैं, इसप्रकार अरहंत पद होता है और जो चार अघातिया कर्मोंका भी नाशकर सब कर्मोंसे रहित हो जाते हैं वह

सिद्ध कहलाते हैं।

इस प्रकार ये पाँच पद हैं, ये अन्य सब जीवोंसे महान हैं इसलिये पंचपरमेष्ठी कहलाते हैं, इनके नाम तथा स्वरूपके दर्शन, स्मरण, ध्यान, पूजन, नमस्कारसे अन्य जीवोंके शुभपरिणाम होते हैं इसलिये पापका नाश होता है, वर्तमान विघ्नका विलय होता है आगामी पुण्यका बंध होता है, इसलिए स्वर्गादिक शुभगति पाता है। इनकी आज्ञानुसार प्रवर्तनेसे परंपरासे संसारसे निवृत्ति भी होती है, इसलिये ये पाँच परमेष्ठी सब जीवोंके उपकारी परमगुरु हैं, सब संसारी जीवोंसे पूज्य हैं। इनके सिवाय अन्य संसारी जीव राग-द्वेष-मोहादि विकारों से मलिन हैं, ये पूज्य नहीं हैं, इनके महानपना, गुरुपना, पूज्यपना नहीं है, आपही कर्मोंके वश मलिन हैं तब अन्यका पाप इनसे कैसे कटे ?

इस प्रकार जिनमतमें इन पंच परमेष्ठीका महानपना प्रसिद्ध है और न्यायके बलसे भी ऐसा ही सिद्ध होता है, क्योंकि जो संसारके भ्रमणसे रहित हों वे ही अन्यके संसारका भ्रमण मिटानेको कारण होते हैं। जैसे जिसके पास धनादि वस्तु हो वही अन्यको धनादिक दे और आप दरिद्री हो तब अन्यकी दरिद्रता कैसे मटे, इस प्रकार जानना। जिनको संसारके दुःख मेटने हों और संसारभ्रमणके दुःखरूप जन्म-मरणसे रहित होना हो वे अरहंतादिक पंच परमेष्ठीका नाम मंत्र जपो, इनके स्वरूपका दर्शन, स्मरण, ध्यान करो, इससे शुभ परिणाम होकर पापका नाश होता है, सब विघ्न टलते हैं, परंपरासे संसारका भ्रमण मिटता है, कर्मोंका नाश होकर मुक्तिकी प्राप्ति होती है, ऐसा जिनमतका उपदेश है अतः भव्य जीवोंके अंगीकार करने योग्य है।

यहाँ कोई कहे-अन्यमतमें ब्रह्मा, विष्णु, शिव आदिक इष्टदेव मानते हैं उनके भी विघ्न टलते देखे जाते हैं तथा उनके मतमें राजादि बड़े-बड़े पुरुष देखे जाते हैं, उनके भी वे इष्ट विघ्नादिकको मेटनेवाले हैं ऐसे ही तुम्हारे भी कहते हो, ऐसा क्यों कहते हो कि यह पंचपरमेष्ठी ही प्रधान हैं अन्य नहीं हैं ? उसको कहते हैं, हे भाई! जीवों के दुःख तो संसारभ्रमणका है और संसारभ्रमणके कारण राग द्वेष मोहादिक परिणाम हैं तथा रागादिक वर्तमानमें आकुलतामयी दुःखस्वरूप हैं, इसलिये ये ब्रह्मादिक इष्टदेव कहे ये तो रागादिक तथा काम-क्रोधादि युक्त हैं, अज्ञानतपके फलसे कई जीव सब लोकमें चमत्कारसहित राजादिक बड़ा पद पाते हैं, उनको लोग बड़ा मानकर ब्रह्मादिक भगवान कहने लग जाते हैं और कहते हैं कि यह परमेश्वर ब्रह्माका अवतार है, तो ऐसे माननेसे तो कुछ मोक्षमार्गी तथा मोक्षरूप होता नहीं है, संसारी ही रहता है।

ऐसे ही अन्यदेव सब पदवाले जानने, वे आपही रागादिकसे दुःखरूप हैं, जन्म-मरण सहित हैं वे परका-संसारका दुःख कैसे मेटेंगे? उनके मतमें विघ्नका टलना और राजादिक बड़े पुरुष होते कहे जाते हैं, वहाँ तो उन जीवोंके पहिले कुछ शुभकर्म बँधे थे उनका फल है। पूर्वजन्ममें किंचित् शुभ परिणाम किया था इसलिये पुण्यकर्म बँधा था, उसके उदयसे कुछ विघ्न टलते हैं और राजादिक पद पाते हैं, वह तो पहिले कुछ अज्ञानतप किया है उसका फल है,

यह तो पुण्यपापरूप संसारकी चेष्टा है, इसमें कुछ बड़ाई नहीं है, बड़ाई तो वह है जिससे संसारका भ्रमण मिटे सो यह तो वीतरागविज्ञान भावोंसे ही मिटेगा, इस वीतरागविज्ञान भावयुक्त पंच परमेष्ठी हैं ये ही संसारभ्रमणका दुःख मिटानेमें कारण हैं।

वर्तमानमें कुछ पूर्व शुभकर्मके उदयसे पुण्यका चमत्कार देखकर तथा पापका दुःख देखकर भ्रममें नहीं पड़ना, पुण्य पाप दोनों संसार हैं इनसे रहित मोक्ष है, अतः संसारमें छूटकर मोक्ष हो ऐसा उपाय करना। वर्तमानका भी विघ्न जैसा पंचपरमेष्ठीके नाम, मंत्र, ध्यान, दर्शन, स्मरणसे मिटेगा वैसा अन्यके नामादिकसे तो नहीं मिटेगा, क्योंकि ये पंचपरमेष्ठी ही शांतिरूप हैं, केवल शुभ परिणामोंहीके कारण हैं। अन्य इष्टके रूप तो रौद्ररूप हैं, इनके दर्शन स्मरण तो रागादिक तथा भयादिकके कारण हैं, इनसे तो शुभ परिणाम होते दिखते नहीं हैं। किसीके कदाचित् कुछ धर्मानुरागके वशसे शुभ परिणाम हों तो वह उनसे हुआ नहीं कहलाता, उस प्राणीके स्वभाविक धर्मानुरागके वशसे होता है। इसलिये अतिशयवान शुभ परिणामका कारण तो शांतिरूप पंच परमेष्ठीहीका रूप है, अतः इसीका आराधन करना, वृथा खोटी युक्ति सुनकर भ्रममें नहीं पड़ना, ऐसे जानना।

इति श्री कुन्दकुन्दस्वामी विरचित मोक्षप्राभृतकी
जयपुरनिवासी पं. जयचन्द्रजी छाबड़ा कृत देशभाषामय वचनिकाका
हिन्दी भाषानुवाद समाप्त।।६।।

પ્રવચન નં. ૧૦૧, ગાથા-૧૦૬, મંગળવાર, ભાદરવા વદ ૧૪, તા.૨૯-૯-૭૦

મોક્ષપાહુડ. ૧૦૬-ગાથા. છેલ્લી ગાથા છે. '**આગે યહ મોક્ષપાહુડ ગ્રંથ પૂર્ણ કિયા, ઈસકે પઢને સુનને ભાનેકા ફલ કહતે હૈં :-**'

एवं जिणपण्णत्तं मोक्खस्स य पाहुडं सुभत्तीए।
जो पढइ सुणइ भावइ सो पावइ सासयं सोक्खं।।१०६।।

'**અર્થ :- પૂર્વોક્ત પ્રકાર જિનદેવને કહે...**' વીતરાગ પરમેશ્વરે મોક્ષનો માર્ગ કહ્યો. '**ઐસા મોક્ષપાહુડ ગ્રંથ...**' જિનદેવે કહ્યો એવો મોક્ષપાહુડ ગ્રંથ છે. આચાર્ય કહે છે કે મેં કહ્યું એમ નહિ. જિનદેવે કહ્યું એ. વીતરાગ પરમેશ્વરે આ માર્ગ કહ્યો છે. '**જો જીવ ભક્તિભાવસે પઢતે હૈં,...**' ભક્તિભાવથી વાંચે. બહુમાનથી, રુચિથી ભણે. એકલો ભણે એમ નહિ. સમજાણું કાંઈ? '**सुभत्तीए**' શબ્દ છે ને? રુચિથી, પ્રેમથી ભગવાનનો માર્ગ શું છે એમ પોતે સમજવા બહુ પ્રેમ, બહુ ઉલ્લાસ, બહુ ભક્તિથી ભણે. '**ઈસકી વારંવાર ચિંતવનરૂપ ભાવના કરતે હૈં...**' અંદરની એકાગ્રતા કરે. આત્માનો સ્વભાવ ભગવાને વર્ણવ્યો એવો સાંભળી, એમાં વારંવાર અંતર એકાગ્રતા કરે.

'**તથા સુનતે હૈં, વે જીવ શાશ્વત સુખ,...**' અને સાંભળે. ભણે છે એ પહેલા લીધું ને એટલે પછી સાંભળે લીધું ફરીને. એને ભણે અથવા સાંભળે. '**વે જીવ શાશ્વત સુખ, નિત્ય...**' આત્માના '**અતીન્દ્રિય જ્ઞાનાનંદમય સુખકો પાતે હૈં.**' મોક્ષનો અર્થ એ છે. અતીન્દ્રિય આનંદ જ્ઞાનાનંદ. જ્ઞાનનો જે સ્વભાવ આનંદ, એવી પર્યાયમાં પૂર્ણતા જ્ઞાન અને આનંદની પામે એનું નામ મુક્તિ, એનું નામ મોક્ષ. એનો ઉપાય સ્વભાવ સાંભળી અંતર એકાગ્રતા કરે તો મોક્ષને પામે.

મુમુક્ષુ :- સાંભળીને...

ઉત્તર :- સાંભળીને પણ સાંભળીને અંદર એકાગ્ર કરે તો ફળ. એકલા સાંભળવાથી કાંઈ નથી. એમ કહ્યું ને? શું કહ્યું? જુઓને! '**पढइ सुणइ भावइ**' ત્રણ વાત. એમ ને એમ સાંભળે અને સમજે નહિ કાંઈ વસ્તુ શું છે એને જાણે નહિ તો શું કામનું? ભક્તિથી સાંભળે, ભક્તિથી વાંચે, સુભક્તિ હોં! પાછી. એમ એકલી ભક્તિ નહિ. સુભક્તિ-બહુ રુચિથી, પ્રેમથી મારો આત્માનો ઉદ્ધાર આમાં છે એમ જાણીને જે પ્રેમથી મોક્ષપાહુડને (સાંભળે, ભણે). 'કુંદકુંદાચાર્ય' પોતે કહે છે, જુઓ!

મુમુક્ષુ :- ભક્તિનો અર્થ કર્યો.

ઉત્તર :- પરમ પ્રેમ. આત્મા પ્રત્યે એટલે ભગવાન પ્રત્યે પ્રેમ રાખીને સાંભળે, વાંચે. એમ ને એમ વેઠ તરીકે સાંભળે કે ઠીક છે, આજે સાંભળવાનો વખત છે ચાલો સાંભળીએ. એમ નહિ. થોડું ભણવું જોઈએ હંમેશા. વાંચવું જોઈએ. ચાલો વાંચી લઈએ. એમ નહિ. અંદર પ્રેમથી. જેમ છોકરાઓ પરીક્ષા દેવા માટે પ્રેમથી વાંચે છે કે નહિ? કેટલો પ્રેમ. ઉજાગરા કેટલા કરે, જુઓ! એમ આત્માનું સ્વરૂપ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર તીર્થંકરદેવ જિનદેવે કહ્યું, એને સાંભળે, એને વાંચે. પઢે એટલે વાંચે અને પછી તે કયા ભાવને કહ્યો એમાં શું ભાવ છે? એમ કહે છે. કે આત્મામાં એકાગ્ર થવું તે એમાં કહ્યું હતું. સાંભળવામાં કે વાંચવામાં એમ આવ્યું હતું કે આ આત્મા આનંદ સ્વરૂપ છે એમાં એકાગ્ર થાવું. એ સાંભળવા અને વાંચવામાં આવ્યું હતું. એવો એકાગ્ર થાય તો મુક્તિને પામે. સમજાણું કાંઈ?

'**અતીન્દ્રિય જ્ઞાનાનંદમય સુખકો પાતે હૈં.**' કેમ કે આત્માનો સ્વભાવ જ અતીન્દ્રિય જ્ઞાન આનંદ છે. એમાં એકાગ્ર થવાનું ભગવાને વાણીમાં કહ્યું. વાંચીને પણ એમાંથી એ કાઢવું. શાસ્ત્ર વાંચી, શાસ્ત્ર સાંભળીને એમાં એ કહ્યું છે કે ભગવાનઆત્મા જ્ઞાન અને આનંદનો કંદ પ્રભુ છે, એનું જ્ઞાન શ્રદ્ધા કરીને એમાં એકાગ્ર થવું. ભગવાને વાણીમાં એમ કહ્યું હતું. કહો, સમજાણું આમાં કાંઈ? અંદર લીનતા. સ્વસન્મુખ થઈને લીનતા (કરવી) એમ ભગવાનની વાણીમાં અને શાસ્ત્ર ભણવામાં એમ આવ્યું હતું. એવું જો ભણીને અને સાંભળીને આમ કાઢે તો એણે સાંભળ્યું અને વાંચ્યું બરાબર કહેવાય. એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? કેમકે આત્માનો સ્વભાવ જ જ્ઞાન અને આનંદ છે. એમાં એ જ વાત ભગવાને કહી હતી કે તારો જ્ઞાન અને આનંદ સ્વભાવ છે, એની દૃષ્ટિ કર, જ્ઞાન કર અને રમણતા કર. એવો મોક્ષમાર્ગ ભગવાને વાણી દ્વારા કહ્યો હતો. એ પ્રમાણે સાંભળી, ભણીને અંતર સન્મુખ થઈને એકાગ્ર થાય તો મુક્તિ પામે. કહો, સમજાણું કાંઈ આમાં?

'**ભાવાર્થ :- મોક્ષપાહુડમેં મોક્ષ ઔર મોક્ષકે કારણકા સ્વરૂપ કહા હૈ...**' આ મોક્ષ પ્રાભૃતમાં મોક્ષનો અધિકાર અને મોક્ષના કારણના સ્વરૂપનો અધિકાર, મોક્ષનું સ્વરૂપ અને મોક્ષના કારણનું સ્વરૂપ, માર્ગનું સ્વરૂપ (કહ્યું છે). '**ઔર જો મોક્ષકે કારણકા સ્વરૂપ અન્ય પ્રકાર માનતે હૈં ઉનકા નિષેધ કિયા હૈ,...**' વીતરાગ પરમેશ્વરે જે આ માર્ગ કહ્યો એનાથી અન્ય અજ્ઞાનીઓ અન્ય પ્રકારે કહે છે એમાં એનો નિષેધ કર્યો છે કે જે અન્યમતિ આ રીતે કહે છે એ મોક્ષમાર્ગ નથી. '**ઈસલિયે ઈસ ગ્રંથકે પઢને, સુનનેસે ઉસકે યથાર્થ સ્વરૂપકા-જ્ઞાન-શ્રદ્ધાન આચરણ હોતા હૈ,...**' દેખો! આ ગ્રંથને ભણીને, સાંભળીને એના યથાર્થ સ્વરૂપનું. યથાર્થ સ્વરૂપ-આત્માનું યથાર્થ શુદ્ધ આનંદ સ્વરૂપ. એનું જ્ઞાન, એનું શ્રદ્ધાન, આચરણ થાય, '**ઉસ ધ્યાનસે કર્મકા નાશ હોતા હૈ...**' એ જ્ઞાન-દર્શન અને ચારિત્ર ધ્યાન છે. અંતરની એકાગ્રતા. સમજાણું કાંઈ? બહુ સરસ અધિકાર હતો.

'**ધ્યાનસે કર્મકા નાશ હોતા હૈ ઔર ઈસકી વારંવાર ભાવના કરનેસે...**' અંતરમાં વારંવાર એકાગ્રતા કરવાથી '**દૃઢ હોકર એકાગ્રધ્યાનકી સામર્થ્ય હોતી હૈ,...**' અંદર ધ્યાન કરવાનું બળ જાગે. સ્વભાવમાં એકાગ્ર થવાથી, દૃઢપણે રહેવાથી અંદરમાં ધ્યાનપણામાં રહેવાનું સામર્થ્ય જાગે. સમજાણું કાંઈ? '**ઉસ ધ્યાનસે કર્મકા નાશ હોકર શાશ્વત સુખરૂપ મોક્ષકી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ.**' લ્યો! એ ધ્યાનથી કર્મનો નાશ થાય. ધ્યાન એટલે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એ ધ્યાનસ્વરૂપ જ છે. અંતરના ધ્યેયની એકાગ્રતા છે ને? સમજાણું કાંઈ? પોતાનો ભગવાન શુદ્ધ સ્વરૂપ એનું જ્ઞાન, એની શ્રદ્ધા અને એનું આચરણ એ ભગવાને વાણીમાં કહ્યું હતું. શાસ્ત્રમાં એ કહ્યું છે. એને જાણી, શ્રદ્ધીને, અંતરમાં આચરણ કરીને મુક્તિને પામે. '**શાશ્વત સુખરૂપ મોક્ષકી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ.**' પરમાનંદની પર્યાય પ્રાપ્ત થાય, શાશ્વત રહે. એમ ને એમ અનંત આનંદ... આનંદ... આનંદ... આનંદ... આનંદ... આનંદ.. પર્યાય શાશ્વત એટલે એવી ને એવી નવી નવી થાય તો એવી ને એવી રહે. સમજાણું કાંઈ? '**ઈસલિયે ઈસ ગ્રંથકો પઢના-સુનના નિરંતર ભાવના રખની...**' સ્વભાવ સન્મુખની એકાગ્રતાની ભાવના રાખવી. '**ઐસા આશય હૈ.**' લો. આખા શાસ્ત્રનો મોક્ષપાહુડનો આ આશય છે-અભિપ્રાય આ છે.

'**ઈસ પ્રકાર શ્રી કુંદકુંદ આચાર્યને યહ મોક્ષપાહુડ ગ્રંથ સંપૂર્ણ કિયા. ઈસકા સંક્ષેપ ઈસ પ્રકાર હૈ...**' હવે થોડો વિસ્તાર કરે છે ટીકામાં. અંદર જે આખું કહ્યું હતું .. ગાથામાં. '**યહ જીવ શુદ્ધ દર્શનજ્ઞાનમયી ચેતનાસ્વરૂપ હૈ...**' ભગવાનઆત્મા તો શુદ્ધ દર્શન-જ્ઞાનચેતના (સ્વરૂપ છે). જાણવું, દેખવું એવું શુદ્ધપણું એવી ચેતનાસ્વરૂપ આત્મા છે. એ કોઈ પુણ્ય-પાપરૂપ, વિકલ્પરૂપ, ઉદયભાવરૂપ, સંસારરૂપ આત્મા છે નહિ. એમ કહે છે. એવો આત્મા હોવા છતાં '**તો ભી અનાદિહીસે પુદ્ગલ કર્મકે સંયોગસે...**' વસ્તુ સ્વભાવ તો શુદ્ધ દર્શન-જ્ઞાનચેતના ચેતનામય, ચેતનાસ્વરૂપ એવો જ આત્મા છે. છતાં અનાદિથી એક બીજી કર્મની સંયોગ સંબંધથી '**અજ્ઞાન મિથ્યાત્વ રાગદ્વેષાદિક વિભાવરૂપ પરિણમતા હૈ...**' જ્ઞાનની વિરૂદ્ધ અજ્ઞાન, સમ્યક્‌ને વિરૂદ્ધ મિથ્યાત્વ, ચારિત્રની વિરૂદ્ધ રાગ-દ્વેષ.

ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ દર્શન-જ્ઞાનચેતનાસ્વરૂપ વસ્તુ તરીકે તો એવી છે. છતાં કર્મના સંબંધે મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન અને રાગદ્વેષરૂપે કર્મના સંબંધે પરિણમે છે. એ સંસાર છે, એ પરિભ્રમણ અને દુઃખ છે. '**ઈસલિયે નવીન કર્મબંધકે સંતાનસે સંસારમેં ભ્રમણ કરતા હૈ.**' એવું અજ્ઞાન, સ્વરૂપનું અજ્ઞાન, સ્વરૂપ જે શુદ્ધ દર્શન-જ્ઞાનચેતનામય તેનાથી વિપરીત માન્યતા અને એનાથી વિપરીત રાગ-દ્વેષનું આચરણ, એનાથી નવા કર્મ બંધાય છે, એનાથી ચાર ગતિ '**નવીન કર્મબંધકે સંતાનસે સંસારમેં ભ્રમણ કરતા હૈ.**' એનો પ્રવાહ ચાર ગતિમાં રખડવાનો છે.

'**જીવકી પ્રવૃત્તિકે સિદ્ધાંતમેં સામાન્યરૂપસે ચૌદહ ગુણસ્થાન નિરૂપણ કિયે હૈં-**' ચૌદ ગુણસ્થાન કહ્યા છે, લ્યો! જેમ મેડી ચડવાના પગથિયા હોય છે ને? પગથિયા-નિસરણી. ચૌદ મોટા ચૌદ મુખ્યપણે. પછી આમ દોરાવા.. દોરાવા.. દોરાવા... એ તો બહુ થાય ઘણા. બહુ પગથિયા છે. '**ચૌદહ ગુણસ્થાન નિરૂપણ કિયે હૈં-ઈનમેં મિથ્યાત્વકે ઉદયસે મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાન હોતા હૈ,...**' વિપરીત માન્યતાને કારણે મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાન હોય. આત્મામાં શુદ્ધ દર્શન-જ્ઞાનચેતનામય હોવા છતાં દર્શનમોહના નિમિત્તમાં જોડાતાં વિપરીત માન્યતાનો ભાવ થાય એ મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનમાં છે. એને આત્માની ભાવના હોતી નથી એમ કહે છે.

'**મિથ્યાત્વકી સહકારિણી અનંતાનુબંધી કષાય હૈ, કેવલ ઉસકે ઉદયસે સાસાદન ગુણસ્થાન હોતા હૈ...**' એ બીજું ગુણસ્થાન. મિથ્યાત્વ પહેલું, સાસાદનનો ઉદય રહે એ બીજું. '**સમ્યક્ત્વ-મિથ્યાત્વ દોનોંકે મિલાપરૂપ મિશ્રપ્રકૃતિકે ઉદયસે મિશ્રગુણસ્થાન હોતા હૈ, ઈન તીન ગુણસ્થાનોંમેં તો આત્મભાવનાકા અભાવ હી હૈ.**' દેખો! કેમકે ત્યાં આત્મા ચૈતન્ય દર્શન-જ્ઞાનમય ચેતન છે એનું એને ભાન નથી. આત્મા શુદ્ધદર્શન-જ્ઞાન ચેતનસ્વરૂપ છે એવું ભાન નથી. એથી તેમાં એકાગ્રતાની ભાવના, મિથ્યાત્વ, સાસાદન, મિશ્ર એમાં હોતી નથી. આત્માની એકાગ્રતાની ભાવના એમાં હોતી નથી. છે?

વળી, '**જબ કાલલબ્ધિકે નિમિત્તસે...**' જુઓ! આવ્યું. 'દેવીલાલજી'! કાળલબ્ધિ નિમિત્ત. પોતાનો પુરુષાર્થ સ્વભાવ તે ઉપાદાન. 'ટોડરમલજી' કહે, કાળલબ્ધિ કોઈ વસ્તુ નથી. જે સમયે પુરુષાર્થથી પર્યાય પ્રગટી એ કાળલબ્ધિ. કાળલબ્ધિ બીજું શું છે? એની સામું જોવું છે? કાંઈ સામું જોવું છે? પોતાનો શુદ્ધ દર્શન-જ્ઞાનચેતના જે સ્વભાવ કહ્યો, શુદ્ધ દર્શન-જ્ઞાનચેતના આત્મસ્વભાવની સન્મુખ જોયું એ કાળલબ્ધિ પાકી ગઈ. સમજાણું કાંઈ? એ તો પહેલી વાત કરી. વસ્તુ તો શુદ્ધ દર્શન-જ્ઞાનચેતનામય સ્વરૂપ છે એમાં પુરુષાર્થને જોડ્યો. બસ, પાંચેય સમવાય સાથે આવી ગયા. સમજાણું કાંઈ?

'**કાલલબ્ધિકે નિમિત્તસે...**' નિમિત્તથી કહ્યું છે ને? '**જીવાજીવ પદાર્થોકા જ્ઞાન-શ્રદ્ધાન હોને પર સમ્યક્ત્વ હોતા હૈ...**' જીવ અને અજીવનું ભેદજ્ઞાન કરીને એનું જ્ઞાન, ભેદજ્ઞાન કરીને શ્રદ્ધાન '**હોને પર સમ્યક્ત્વ હોતા હૈ...**' ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ દર્શન-જ્ઞાનમય છે. રાગાદિ વિકલ્પ એ બધા આસ્રવતત્ત્વ ભિન્ન છે. અજીવ પણ જુદું છે. અજીવ જુદું, દયા-દાન-વ્રતાદિના પરિણામ પણ જુદા, ભગવાનઆત્મા જુદો. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- અર્ધ પુદ્‌ગલ પણ પુરુષાર્થ કરે પછી પરાવર્તન હોય ... પુરુષાર્થથી અર્ધ પુદ્‌ગલભાવે જાણે કોણ? આ અર્ધ પુદ્‌ગલ બાકી હતું માટે થયું એમ જાણે કોણ? પુરુષાર્થના સ્વભાવસન્મુખ જોયું, સ્વભાવસન્મુખ પુરુષાર્થ કર્યો (તો) બધું જણાયું કે અર્ધ પુદ્‌ગલ સંસાર બાકી. અરે..! અંતર્મુહૂર્ત પણ બાકી હોય.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- હા. એ તો જાણવા માટે વાત છે. 'ભવસ્થિતિ આદિ નામ લઈ છેદો નહિ આત્માર્થ'. આવે છે ને? આત્મા, એનું કાર્ય કરવું છે તો એને પુરુષાર્થ સામું, સ્વભાવ સામું જોવું છે કે આ કાળ છે એની સામું જોવું છે એને? કાર્ય કરવાનો પુરુષાર્થ કરે તો કાર્ય થયા વિના રહે નહિ.

મુમુક્ષુ :- કાળલબ્ધિના નિમિત્તે

ઉત્તર :- નહિ, પુરુષાર્થના નિમિત્તે કાળલબ્ધિ પાકી એમ કહ્યું.

મુમુક્ષુ :- પાંચેય સમવાય સાથે...

ઉત્તર :- સાથે જ છે. પણ એ કાળલબ્ધિનું જ્ઞાન ક્યારે થાય? કે સ્વભાવ ચૈતન્ય શુદ્ધ દર્શન-જ્ઞાનમય એનો અનુભવ, એની પ્રતીત, એનું ભાન થતાં સ્વભાવ આવ્યો, પુરુષાર્થ આવ્યો, કાળલબ્ધિ આવી, ભવિતવ્યતા આવી અને કર્મનો અભાવ પણ તે સમયે હોય જ. પાંચેય સમવાય એક સમયમાં હોય. પણ એ પુરુષાર્થને આધીન છે.

મુમુક્ષુ :- પુરુષાર્થને આધીન?

ઉત્તર :- પુરુષાર્થને આધીન છે. પુરુષાર્થ આધીન નહિ તો કોને આધીન? કો'કને આધીન છે?

મુમુક્ષુ :- પુરુષાર્થ કોઈને આધીન?

ઉત્તર :- પુરુષાર્થ કોઈને આધીન નહિ. આત્માને આધીન પુરુષાર્થ, સ્વભાવને આધીન પુરુષાર્થ.

મુમુક્ષુ :- પુરુષાર્થ ક્રમબદ્ધને આધીન.

ઉત્તર :- ક્રમબદ્ધ-ક્રમબદ્ધ .. ક્રમબદ્ધનું નક્કી કોણ કરે? ક્રમબદ્ધનું નક્કી કોણ કરે? દ્રવ્યસ્વભાવનું નક્કી કરે તે ક્રમબદ્ધનું નક્કી કરે. એમ પોપાબાઈનું રાજ નથી તો આમ આવી જાય આમાં. સમજાણું કાંઈ? આ શેઠ કહે કાળલબ્ધિ, આ કહે ક્રમબદ્ધ. એ બધું કાળલબ્ધિ-ક્રમબદ્ધ, યોગ્યતા બધું દ્રવ્યદૃષ્ટિનું ભાન થતાં ત્યારે એને જ્ઞાન એમ કહેવામાં આવે છે. વસ્તુની સ્થિતિ આ છે. રુચિ રાખે પરમાં અને પછી કહે કાળલબ્ધિ પાકી નથી. રાગની રુચિ રાખે અને પછી કહે કાળલબ્ધિ પાકી નથી, રાગની રુચિ રાખે અને ક્રમબદ્ધમાં અમારે આમ થવાનું હતું (એમ કહે). કોણે જાણ્યું? 'અમરચંદભાઈ'! વાત એવી છે.

મુમુક્ષુ :- વાંક બીજાનો કાઢે.

ઉત્તર :- હા. પરબારો વાંક. તારો વાંક નથી અંદર. મારું વલણ પર ઉપર અનાદિથી છે, એને મારા સ્વભાવના વલણમાં મારે આવવું, એવું ન માનતા એ તો કાળલબ્ધિ આવશે,

ક્રમબદ્ધ આવશે તો થાશે. સમજાણું?

'મોક્ષમાર્ગપ્રકાશક'માં લખ્યું છે એ. વાંચ્યું છે ને 'મોક્ષમાર્ગપ્રકાશક'? ખબર છે? આ તો અમારે ઘણા વર્ષ પહેલા ચર્ચા થઈ હતી. (સંવત) ૧૯૮૩. એ ૮૩-૮૩. ૮૩ની સાલમાં ચર્ચા થઈ હતી. એ 'દામોદરશેઠ' હતા ને? સાતમા અધ્યાયમાં છે ને બે? શું કહેવાય? પુરુષાર્થ-પુરુષાર્થ. નવમાં, હોં, નવમાં-નવમાં. ૮૩માં મોટી ચર્ચા થઈ. અમારે તો બીજા સાથે ઘણી ચર્ચાઓ થતી આવી છે ને. વિરોધ-વિરોધ કરે. માળા. શું છે તારે?

'પ્રશ્ન :- મોક્ષનો ઉપાય કાળલબ્ધિ આવતાં ભવિતવ્ય અનુસાર બને છે કે મોહાદિકનો ઉપશમ થતાં બને છે? કે પોતાના પુરુષાર્થપૂર્વક ઉદ્યમ કરતાં બને છે?' શેઠે પ્રશ્ન કર્યો હતો. નવમું અધ્યયન. મોક્ષનો ઉપાય કાળલબ્ધિ આવતા ભવિતવ્ય અનુસાર બને છે? કે મોહાદિકનો ઉપશમ થતાં બને છે? કે પોતાના પુરુષાર્થનો ઉદ્યમ કરતા બને છે તે કહો. **'જો પહેલા બે કારણો મળતા બને છે તો તમે અમને ઉપદેશ શા માટે આપો છો? અને પુરુષાર્થથી બને છે તો સર્વ ઉપદેશ સાંભળે છે છતાં તેમાં કોઈ પુરુષાર્થ કરી શકે છે અને કોઈ નથી કરી શકતા એનું કારણ શું?'**

ઉત્તર :- 'એક કાર્ય થવામાં અનેક કારણો મળે છે.' અનેક કારણો મળે છે, હોય છે એમ કહે છે. **'મોક્ષનો ઉપાય બને છે ત્યાં તો પૂર્વોક્ત ત્રણે કારણો મળે છે...'** એમ છે. મોક્ષનો ઉપાય બને છે, સ્વભાવ સન્મુખની દૃષ્ટિ-જ્ઞાન કરે છે ત્યાં તો પૂર્વોક્ત ત્રણેય કારણો હોય છે. કાળલબ્ધિ આદિ બધું, ભવિતવ્ય, કર્મનો અભાવ બધું હોય છે. **'નથી બનતો ત્યાં ત્રણેય કારણો મળતા નથી. પૂર્વોક્ત ત્રણ કારણ કહ્યા તેમાં કાળલબ્ધિ વા હોનહાર (ભવિતવ્ય) કોઈ વસ્તુ જ નથી.'** લ્યો! આ પ્રશ્ન થયો હતો અમારે ૮૩માં. કેટલા વર્ષ થયા? ૧૭ અને ૨૬-૪૩. ૪૩ વર્ષ. ૮૩. દામોદર શેઠ હતા. આ કહ્યું હતું. જુઓ! કાળલબ્ધિ એટલે કે આ શું છે? 'ટોડરમલ' કેવળી થઈ ગયા? એમ વળી કહ્યું. એય..! એને વાંધો આવ્યો. ટોડરમલ કેવળી થઈ ગયા? કેવળી નહીં. પણ આ શું કહે છે એ તો ત્યાં આવ્યું છે. પોતાને માન્યતામાં વાંધો આવે એટલે ફટ દઈને ઉડાડવું બધાનું. એમ ન ચાલે, કીધું. આ પાઠ હતો.

મુમુક્ષુ :- ગમે તેટલો પુરુષાર્થ કરો તોપણ કાળલબ્ધિ...

ઉત્તર :- એ પુરુષાર્થ કરે એને કાળલબ્ધિ આવ્યા વિના રહે જ નહિ. એમ લેવો એનો અર્થ. 'કળશટીકા'માં છે ને. બધી ખબર છે અમને છેકથી. આની ચર્ચા થઈ હતી. આ પાઠની 'મોક્ષમાર્ગપ્રકાશક' ૮૨માં મળ્યું ને? ૮૩માં ચર્ચા થઈ મોટી. ૪૩ વર્ષ. ૪૦ ને ૩. પહેલા. બહુ ભણેલો, વાંચેલુ ઘણું એણે. ભાઈએ શાસ્ત્રના અર્થ કર્યા જુઓ! મેં કીધું આ શું છે? આત્મા પોતાના સ્વભાવ સન્મુખની પ્રીતિ-રુચિ કરે અને કાળ પાકે નહિ એમ ત્રણકાળમાં બને? કરવાનું એને એ છે કે કાળ સામું જોવાનું છે? અહીં કાળ પાકશે એમ જોવું છે એની સામું? કાળ પાકશે એનો અર્થ શું? સમજાણું કાંઈ? હા. એમ ન ચાલે. વીતરાગના માર્ગમાં તો પુરુષાર્થ છે. સમજાણું કાંઈ? જુઓ! શું કહ્યું?

'કાલલબ્ધિ વા હોનહાર (ભવિતવ્ય) તો કોઈ વસ્તુ નથી. જે કાળમાં કાર્ય બને છે તે

કાળલબ્ધિ તથા જે કાર્ય થયું તે જ હોનહાર. તથા જે કર્મના ઉપશમાદિક છે તે તો પુદ્‌ગલની શક્તિ છે. તેનો કર્તાહર્તા આત્મા નથી. તથા પુરુષાર્થથી ઉદ્યમ કરે છે તે આ આત્માનું કાર્ય છે માટે આત્માને પુરુષાર્થપૂર્વક ઉદ્યમ કરવાનો ઉપદેશ દે છે.' 'ભગવાનજીભાઈ'!

મુમુક્ષુ :- .. પણે રહેવાનું.

ઉત્તર :- હા, એને રહેવું છે, રખડવું છે? કાળલબ્ધિ આવશે ત્યારે થાશે. ક્રમબદ્ધ થાશે ત્યારે થાશે. કર્મ ઘટશે તે દિ' થાશે. ભગવાને દેખ્યું તે દિ' થાશે. શું છે પણ? ભગવાનને માને છે તું? ભગવાનને માન્યા વિના ભગવાને દેખ્યું એમ થાશે એમ પાધરો.. શું કહેવાય ..? ભાષા. ભગવાન ત્રણલોકના નાથ સર્વજ્ઞદેવ એને જેણે માન્યા. એક સમયમાં કેવળજ્ઞાન, ત્રણકાળ ત્રણલોકને જાણે એવી જ્ઞાનની જેને પ્રતીતિ થાય એની તો સ્વદૃષ્ટિ એમાં જાય ત્યારે એની પ્રતીતિ થાય. એને પછી ભવ-બવ હોય નહિ. સમજાણું કાંઈ? 'દેવીલાલજી'!

એ ઘણી ચર્ચા અમારે (સંવત) ૧૯૭૨માં થઈ. ૭૨. કેટલા વર્ષ થયા? ૫૪. ૭૨ની ફાગણ સુદી ૧૧-૧૨. 'પાળિયાદ' છે 'પાળિયાદ'માં. 'પાળિયાદ' છે ને? ત્યાં ચર્ચા મોટી થઈ હતી. અમારે ગુરુભાઈ સાથે. મોટી ચર્ચા. પુરુષાર્થ આત્મા કરે અને ભવ રહે (એમ) બને નહિ. ભગવાનને માને એને ભવ રહે નહિ એમ કહ્યું. ભગવાને દીઠું એમ થાશે. ભગવાનને માન્યા એણે કે દીઠું એમ થાશે અદ્ધરથી બોલવાની લપ કરે છે? એય..! 'ભીખાભાઈ'! આ કાંઈ પોપાબાઈના રાજ નથી ત્યાં લઈ જાય માલ.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- તે દિ' આવ્યું હતું અંદરથી.

મુમુક્ષુ :- વાંચીને ગયા હતા ઘરેથી?

ઉત્તર :- વાંચ્યું હતું ક્યાં? હતું ક્યાં? પુસ્તક પણ તે દિ' નહોતા. આત્મા હતો અંદર. ૭૨ના ફાગણ સુદની ૧૧-૧૨ હતી. લ્યો! સમજાણું કાંઈ? નહિ. કહે ભગવાન જેને કાળજે જ્ઞાનમાં બેઠા એને ભવ હોય નહિ. ભગવાને દીઠા... દીઠા... દીઠા... કર્યા કરે. વાણી જ ભગવાનની નથી, કીધું. આગમની વાણી નથી તમારી. એય..! 'દેવીલાલજી'! એક દિ' તો છોડી દીધું હતું. સંપ્રદાય છોડી, ગુરુ છોડીને ચાલ્યા ગયા. આ વાત સાંભળવી અમને ગોઠતી નથી. એ સંપ્રદાય ન જોઈએ, એ વાણી ન જોઈએ, એ માર્ગ ન જોઈએ. માર્ગ તો અંતર આત્મામાં ભગવાન જેને જ્ઞાનમાં બેઠા એને ભવ હોય નહિ, એવી વાણી હોય તે વાણી અમારે સાંભળવાની છે. એય..!

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- એની વાત સાચી. એ બધા આવ્યા શેઠિયા પાછા. ... અને પછી જુવાન શરીર, હજી તો ૨૫ વર્ષની ઉંમર. હવે એકલા ક્યાં ...? ત્યાં આવ્યા એ લોકો, મહારાજ! તમારી વાત સાચી છે એમ કબુલી નથી કાંઈ. સમજાણું? ત્યાં બધા શેઠિયા આવ્યા હતા. 'બોટાદ'ના ચત્રભુજ શેઠ, ગાંધી ને બધા આવ્યા હતા. અહીંથી આવ્યા હતા. ૭૨ની વાત છે. ૭૨. કેટલા વર્ષ થયા? ૫૪ વર્ષ થયા. ૫૦ ને ૪. એ લોકો આવ્યા. ચાલો ભાઈ ચાલો. કારણ કે ત્યાં આખો દિ' ગાળ્યો. ચૌદશ હતી, ફાગણ સુદ ચૌદશ.

મુમુક્ષુ :- આજે પણ ચૌદશ છે.

ઉત્તર :- આજે પણ ચૌદશ છે, લ્યો! ફાગણમાં હતા. 'દામોદરશેઠ' સાથે આ ચર્ચા થઈ હતી. પેલી ૮૩માં. આ ૭૨માં.

જેને આત્મા રુચવો છે એને કાળલબ્ધિ અને ક્રમ ને એમ શબ્દ રુચે છે ક્યાં તમને? એ રુચે છે એ રુચે છે એને. આત્મા દર્શન-જ્ઞાનચેતનાનો સ્વભાવ ભગવાન ભંડાર, એની જેને રુચિ અથવા ભગવાનની રુચિ લ્યો, સર્વજ્ઞ પરમાત્મા જેણે એક સમયમાં ત્રણકાળ, ત્રણલોકનું જ્ઞાન (થયું છે) એવી સત્તાનો સ્વીકાર એ પર્યાયની આવડી મોટી સત્તાનો સ્વીકાર કોણ કરે? એમ ને એમ ભગવાન છે.. ભગવાન છે.. એમ માને એમ થાય? એવી સત્તાનો સ્વીકાર તો દ્રવ્યદૃષ્ટિ જ્ઞાયક ઉપર જાય ત્યારે સત્તાનો સ્વીકાર થાય. એને ભવ હોઈ શકે નહિ. એને કાળલબ્ધિ પાકી ગઈ અને અલ્પકાળમાં મોક્ષ થવાનો. એય..! 'ભીખાભાઈ'! આહા..!

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- . એ કાંઈ એ તો કો'કને હોય. એક-બે ભવે તો ખલાસ. ભવ-બવ કેવા? સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એનું કાંઈ નહિ, મૂકો અત્યારે વાત. અત્યારે સાંભળો. કહો, સમજાણું આમાં?

અહીં તો કહે છે, '**હવે આ આત્મા જે કારણથી કાર્યસિદ્ધિ અવશ્ય થાય, તે કારણરૂપ ઉદ્યમ કરે ત્યાં તો અન્ય કારણો અવશ્ય મળે જ...**' મળે જ. સમજાણું કાંઈ? 'ટોડરમલે' પણ ભારે! ઘણાની નાડિયું પકડી પકડીને વસ્તુ કહી છે. એય..! શેઠ! આ કાળલબ્ધિ... કાળલબ્ધિ... કાળલબ્ધિ કરે છે.

મુમુક્ષુ :- સત્યનું રાજ છે. પોપાબાઈનું રાજ નથી.

ઉત્તર :- પોપાબાઈનું રાજ નથી. કો'કની ઉપર નાખે એનો મોક્ષ થઈ જાય. વળી પાછું માને એમ કે કાળલબ્ધિ આવશે ત્યારે માનશું. માનવું છે તારે? કે કાળલબ્ધિ આવશે એમ માનવું છે? માનવું છે જ ક્યાં તારે? સમજાણું કાંઈ? ભગવાન આનંદનું ધામ જ્ઞાનસ્વરૂપ એકલો, એવી જેને શ્રદ્ધા અને ભરોસો બેસે, એને રુચે બધું પાકી ગયું, સાંભળને!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- કહ્યું હતું. કેવળજ્ઞાનમાં નોંધ છે, કીધું. ત્યારે ક્યાં વાંચ્યું હતું. કેવળજ્ઞાનમાં કહ્યું હતું. પણ આ પુરુષાર્થ કરે ત્યારે કેવળજ્ઞાનમાં નોંધ એવી એને ખબર પડે. 'કરુણા હમ પાવત હૈ તુમકી વહ બાત રહી સુગુરુગમકી.' આવે છે ને 'શ્રીમદ્'માં? કેવળજ્ઞાનની કરુણા થઈ. કેવળજ્ઞાનમાં જે ભાસ્યું હતું એવું અહીંયાં ભાસ્યું, માન્યું, ત્યારે કેવળજ્ઞાનની કરુણા થઈ એમ કહેવામાં આવે છે. એમ છે. સમજાણું કાંઈ?

'સમયસાર નાટક'માં તો બહુ લીધું છે. .. ભૂમિકા મિથ્યાત્વમાંહી.. એવું આવે છે. સમજાણું? પુરુષાર્થની ગતિ આત્માની. આવે છે ત્યાં. ક્યાંક આવે છે. શી ખબર કાંઈ યાદ હોય છે બધું? એય..! 'વજુભાઈ'! એ બંધ અધિકાર કે ક્યાંક આવે છે. શ્લોકો આવે છે, હોં! બંધ અધિકાર. '**जे जिय मोह नींदमैं सोवैं। ते आलसी निरुद्यमि होवैं।**' બંધ અધિકાર.

'जे जिय मोह नींदमैं सोवैं। ते आलसी निरुद्यमि होवैं।
द्रष्टि खोलि जे जगे प्रविना। तिनि आलस तजि उद्दिम कीना।।'

એય..! શેઠ! કેટલું સરસ! 'બનારસીદાસે' બહુ નાખ્યું છે. ઈ ચાર શબ્દ છે. બે લીટી બીજી છે. ઘણે ઠેકાણે આવી ગયું તમારે, લ્યોને. .. ઉદ્યમ કરે નહિતર મોહ નીંદમાં સૂતો છે એમ કહે છે. પુરુષાર્થ કરવો નથી અને વાતું (કરવી છે) એમ ન ચાલે. માર્ગ અહીં તો પુરુષાર્થનો ભણકાર છે અંદર.

અહીં (મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશકમાં) તો કહે છે કે જે પુરુષાર્થપૂર્વક મોક્ષનો ઉપાય કરે છે તેને સર્વ કારણો મળે છે. અવશ્ય મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે. એ નિશ્ચિત છે. જે જીવ પુરુષાર્થ પૂર્વક મોક્ષનો ઉપાય કરતો નથી તેને કાળલબ્ધિ ભવિતવ્ય પણ નથી. જાવ! એને મોક્ષનો ઉપાય થતો નથી. આ તો બધું ઘણીવાર વંચાણું છે ને. સેંકડો વાર વંચાઈ ગયું છે આ તો. વ્યાખ્યાનમાં, ઓલામાં. સમજાણું કાંઈ? જુઓ! (ચાલતો અધિકાર).

'જીવાજીવ પદાર્થોંકા જ્ઞાન-શ્રદ્ધાન હોને પર સમ્યક્ત્વ હોતા હૈ તબ ઈસ જીવકો અપના ઔર પરકા, હિત-અહિતકા તથા હેય-ઉપાદેયકા જાનના હોતા હૈ...' લ્યો! જ્યારે જીવ અને અજીવનું ભિન્નતાનું ભાન થતાં આત્માનું જ્ઞાન-શ્રદ્ધાન થતાં સમકિત થાય. '**તબ ઈસ જીવકો અપના ઔર પરકા,...**' પોતાનું અને પરનું '**હિત-અહિતકા તથા હેય-ઉપાદેયકા જાનના હોતા હૈ...**' એ કાળ હેય છે, સ્વભાવ ઉપાદેય છે આવું ભાન થાય ત્યારે એને આ બેય જાતનું જ્ઞાન યથાર્થ હોય. સમજાણું કાંઈ?

એ કહ્યું હતું, કાળ હેય છે. 'દ્રવ્યસંગ્રહ'માં કહ્યું હતું ને? કાળ હેય છે. અધિકાર બરાબર હું વાંચતો હતો અને જીવરાજજીને એ શેઠ ત્યાં કહેતા હતા. 'દ્રવ્યસંગ્રહ' છે. એ (સંવત) ૧૯૮૪ના જેઠ મહિનાની વાત છે. ૮૪નો જેઠ મહિનો. ત્યાં 'દ્રવ્યસંગ્રહ'માં આવે છે કાળનો અધિકાર. કાળ હેય છે. કાળલબ્ધિ વિના થાય નહિ એમ કહ્યું, પણ એ કાળ હેય છે. 'દ્રવ્યસંગ્રહ'માં આવે છે. બતાવ્યું હતું ને એક ફેરી. પોતાનો પુરુષાર્થ. પ્રેમ-રુચિ કરવી છે એનું તે ભાન હોય કે આ આ (કરે એને) રુચિ જ ક્યાં છે? સમજાણું કાંઈ? ભગવાનઆત્મા દર્શન-જ્ઞાનની મૂર્તિ, એનો પ્રેમ-રુચિ કરવી છે કે સામું જોવે કર્મને અને કાળને જોતો હશે? હેં! આહાહા..! વ્યભિચારીઓ પણ જ્યાં સ્નેહમાં દોરાઈ જાય પછી મા-બાપ અને દુનિયાને ગણતા નથી. ગણે છે ઈ? એમ અહીંયાં આત્માના સ્વભાવના પ્રેમ આગળ કોઈની ગણતરી છે નહિ. જાણવાનું જાણે કહે છે. જુઓને! શું કહ્યું?

'અપના ઔર પરકા,...' એ કાળ પણ પર છે એનું જ્ઞાન થાય ત્યારે. બરાબર છે? 'દેવીલાલજી'! '**હિત-અહિતકા તથા હેય-ઉપાદેયકા...**' ખરેખર તો પર્યાય આદિ પણ હેય છે. દ્રવ્ય તે ઉપાદેય છે. એવું ભિન્ન જ્ઞાન થાય ત્યારે આ જ્ઞાન સાચું થાય. એય..! ભાઈ! 'શોભાલાલજી'! આહાહા..! આવો માર્ગ છે, ભાઈ! આમ કહે કે અમારે આત્માની રુચિ કરવી છે, આત્માની રુચિ કરવી છે, પ્રેમ કરવો છે અને વળી પ્રેમ ઓલા સાથે નાખે-કર્મ સાથે. એ ખરે ત્યારે થાય. ત્યારે પ્રેમ ક્યાં છે તને? સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- બચાવ ચાલે...

ઉત્તર :- બચાવ ન ચાલે. આહાહા..!

'તબ આત્માકી ભાવના હોતી હૈ.' જીવ, અજીવ, આસ્રવ અને આત્મા. એનું ભેદજ્ઞાન થાય, પુરુષાર્થથી થાય, **'भेदविज्ञानतः सिद्धाः सिद्धा ये किल केचन।'** જે કોઈ બંધાયા એ ભેદજ્ઞાનના અભાવે બંધાણા છે. એમ કહ્યું છે. કર્મને લઈને બંધાણા છે એમ નથી કહ્યું ત્યાં. રાગ અને અજીવ, એનાથી ભગવાન જુદો છે એવો ભેદજ્ઞાનનો અભાવ હોય તે બંધમાં પડે છે. ભેદજ્ઞાનવાળો બંધમાં આવતો નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? માળા! એને વાંક કાઢવાની ટેવ પડી ગઈ છે ને? પરનો વાંક કાઢે પરનો. શેઠ! સમજાય છે આ? તમારી મેળે વાંચો તો એમાંથી કાંઈકને કાંઈ કાઢો અંદરથી. આ કાળલબ્ધિ છે આમાં લખ્યું છે.

મુમુક્ષુ :- એ ..

ઉત્તર :- એ કહે .. કરે વાંચવું નહિ. એમ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- વાંચે છે. એ પણ ચોપડા કેટલા વાંચે ત્યાં જઈને. જાશે તો બધું પાછું પૂછશે.

મુમુક્ષુ :- એવી આદત પડી ગઈ.

ઉત્તર :- આદત પડી ગઈ. આદત પણ પાડી પડે છે ને? ઓલી તો ઊંધી છે.

'તબ આત્માકી ભાવના હોતી હૈ તબ અવિરતનામક ચૌથા ગુણસ્થાન હોતા હૈ.' દેખો! છે? અહીંથી ઉપાડ્યું છે, જુઓ! **'જીવાજીવ પદાર્થોંકા જ્ઞાન-શ્રદ્ધાન હોને પર સમ્યક્ત્વ હોતા હૈ તબ ઈસ જીવકો અપના ઔર પરકા, હિત-અહિતકા તથા હેય-ઉપાદેયકા જાનના હોતા હૈ તબ આત્માકી ભાવના હોતી હૈ (એકાગ્રતા) તબ અવિરત ચૌથા ગુણસ્થાન હોતા હૈ.'** ભાવના-સ્વભાવની એકાગ્રતા. શુદ્ધ દર્શન જ્ઞાન છું તે. **'ચૌથા ગુણસ્થાન હોતા હૈ.'** લ્યો! બહુ સરસ વ્યાખ્યા કરી. 'જયચંદ્ર પંડિત'. માળા પહેલાના પંડિતો પણ.. વાતને બહુ સારી.. 'જયચંદ્ર પંડિતે' ઘણા અર્થ કર્યા.

મુમુક્ષુ :- ... કાલે જે આઠ ગુણની વાત કરી એ નથી લીધી. આઠ મૂળગુણ...

ઉત્તર :- એ તો ઠીક. એનું હોય જ આ. આવું હોય ત્યાં હોય જ. એ તો સાધારણ માંસ, દારૂ ન ખાય ત્યારે તો એને નામમાત્ર જૈન કહેવાય. દારૂ, માંસ... સમજાય છે? શું કહેવાય? મધ. મધ, માંસ, દારૂ એ હોય જ્યાં સુધી તો જૈન ધર્મ સાંભળવાને લાયક નથી. એવી વાત છે ભાઈ આ તો. મધ-મધ હોય છે ને? મધ, માંસ, દારૂ એનો જ્યાં સુધી ત્યાગ નથી ત્યાં સુધી તો એ જૈન નામ કહેવાને લાયક નથી. જૈન નામ કહેવાને લાયક નથી. વીતરાગમાર્ગ છે આ, ભાઈ! સમજાણું કાંઈ? આવે છે ઓલામાં 'પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાય'માં. આ સાત વ્યસનનો ત્યાગ જ્યાં સુધી નથી, દારૂ, માંસનો ત્યાગ નથી ત્યાં સુધી જૈનની વાણી સાંભળવાને લાયક નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? અભક્ષ્ય છે એ બધા. માંસ, દારૂ, મધ. ઔષધમાં મધ લે. એ ન હોય. મધના એક બિંદુમાં.. પાઠ છે શાસ્ત્રમાં. સાત ગામના જીવ મારે એટલું પાપ છે. મધના એક બિંદુમાં. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- હા. એ છે. ક્ષમાવાણી પુસ્તક છે. આ તો અમિતગતિ શ્રાવકાચારમાં પાઠ છે.

એક બિંદુમાં સાત ગામના જીવ મરે એટલું પાપ છે. એવો પાઠ છે. બધા શાસ્ત્રો વાંચ્યા છે ને અમે તો. મધ ન હોય. આ શેઠિયા અને બેઠિયા મધ-બધ ખાય ને દવામાં? પાછા ઓલા પંડિતો બચાવ કરે. એય..! શેઠ! સમજાણું કાંઈ? એ તો સાધારણ વાત છે એટલે આવી નહિ. અભક્ષ્ય ન હોય. પરસ્ત્રી આદિ એવા આચરણ ખોટા અનીતિવાળા અનેક હોય એને આ વીતરાગનો માર્ગ સાંભળવાનો રુચે? નહિ રુચે એને. એવો માર્ગ છે, ભાઈ! આ તો ઊંચી વાત ઠેઠ કરવાની પણ હેઠલી વાતમાં ઠેકાણા ન મળે એને આ ઊંચી વાત બેસશે ક્યાંથી? સમજાણું કાંઈ?

'**તબ આત્માકી ભાવના...**' આ ભાવના એટલે શું વિકલ્પ છે? ચિંતવના છે? હેં! એકાગ્રતા. હું દર્શન-જ્ઞાન-ચેતનાસ્વરૂપ (છું). એમાં એકાગ્રતા, રાગમાં એકાગ્રતા છૂટી ગઈ છે. રાગ છે ખરો પણ રાગની એકાગ્રતા છૂટી ગઈ છે સમકિતીને. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? '**જબ એકદેશ પરદ્રવ્યસે નિવૃત્તિકા પરિણામ હોતા હૈ...**' હવે શ્રાવક પંચમ ગુણસ્થાન. '**જબ એકદેશ પરદ્રવ્યસે નિવૃત્તિ...**' સમ્યગ્દર્શન અનુભવ સહિત. આત્મભાવના સહિત. રાગની એક અંશે નિવૃત્તિ થાય '**પરદ્રવ્યસે નિવૃત્તિકા પરિણામ હોતા હૈ...**' જુઓ! પરિણામ અંદર. '**તબ જો એકદેશચારિત્રરૂપ પાંચવા ગુણસ્થાન હોતા હૈ...**' ત્યારે એકદેશ પાંચમું ગુણસ્થાનનું ચારિત્ર હોય. આત્માની ભાવના જીવાજીવ ભેદજ્ઞાનથી થયું છે, એકાગ્રતા છે એ ઉપરાંત પરદ્રવ્ય પ્રત્યેની બીજી આસક્તિ છે એથી અંશે આસક્તિ ઘટાડી શાંતિનો વધારો કરે ત્યારે એને પંચમ ગુણસ્થાન પ્રગટ થાય. '**તબ જો એકદેશચારિત્રરૂપ પાંચવા ગુણસ્થાન હોતા હૈ...**' લ્યો! આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? '**ઉસકો શ્રાવકપદ કહતે હૈં.**' લ્યો! એને શ્રાવકપદ કહેવામાં આવે છે.

વળી '**સર્વદેશ પરદ્રવ્યસે નિવૃત્તિરૂપ...**' બધા પરદ્રવ્ય વસ્ત્ર, પાત્ર આદિ બધું છૂટી જાય. મુનિપણામાં એક શરીરમાત્ર રહે. '**પરદ્રવ્યસે નિવૃત્તિકા પરિણામ હોતા હૈ...**' વીતરાગી પરિણામ હોય અંદર. '**તબ સકલચારિત્રરૂપ છઠ્ઠા ગુણસ્થાન હોતા હૈ,...**' સમજાણું કાંઈ? '**ઇસમેં કુછ સંજ્વલન ચારિત્રમોહકે તીવ્ર ઉદયસે સ્વરૂપકે સાધનેમેં પ્રમાદ હોતા હૈ,...**' છઠ્ઠે ગુણસ્થાને સંજ્વલનનો તીવ્ર ઉદય છે ને જરી? સાતમે મંદ પડી જાય છે. એથી પ્રમાદ હોય છે. '**ઇસકા નામ પ્રમત્ત હૈ, યહાં સે લગાકર ઊપરકે ગુણસ્થાનવાલોં કો સાધુ કહતે હૈં.**' લ્યો! એ છઠ્ઠે ગુણસ્થાનથી સાધુ કહેવામાં આવે છે. એ પહેલા સાધુ કહેવાય નહિ. મુનિ અને સાધુ એ પહેલા કહેવાય નહિ. સમજાણું કાંઈ?

વળી '**જબ સંજ્વલન ચારિત્રમોહકા મંદ ઉદય હોતા હૈ તબ પ્રમાદકા અભાવ હોકર...**' સાતમું ગુણસ્થાન. '**તબ સ્વરૂપકે સાધનેમેં બડા ઉદ્યમ હોતા હૈ...**' દેખો! '**તબ ઇસકા નામ અપ્રમત્ત ઐસા સાતવાં ગુણસ્થાન હૈ,...**' લ્યો! '**ઇસમેં ધર્મધ્યાનકી પૂર્ણતા હૈ.**' લ્યો! સાતમા ગુણસ્થાનમાં ધર્મધ્યાન છે. એકાગ્રતા છે ને. વળી '**જબ ઇસ ગુણસ્થાનમેં સ્વરૂપમેં લીન હો તબ સાતિશય અપ્રમત્ત હોતા હૈ,...**' લ્યો! સાતમાથી આગળ વધી શ્રેણીનો આરંભ કરે આઠમે. શ્રેણી એટલે વિશેષ સ્થિરતા. '**તબ ઇસસે ઉપર ચારિત્રમોહકા**

અવ્યક્ત ઉદયરૂપ...' ઉદય અવ્યક્ત રહે. '**અપૂર્વકરણ, અનિવૃત્તિકરણ, સૂક્ષ્મસાંપરાય નામ ધારક યે તીન ગુણસ્થાન હોતે હૈં.**' હજી દસમે લોભ છે ને. '**ચૌથેસે લગાકર દસવે સૂક્ષ્મસાંપરાય તક કર્મકી નિર્જરા વિશેષરૂપસે ગુણશ્રેણીરૂપ હોતી હૈ.**' લ્યો! સમ્યગ્દર્શનથી માંડીને દસમા ગુણસ્થાન સુધી કર્મની નિર્જરા વિશેષતા કરી ગુણશ્રેણીરૂપ હોય છે. કર્મની ગુણશ્રેણી નિર્જરા થાય છે ચોથેથી. તે છેક દસમા સુધી. ભલે રાગ હો.

'**ઈસસે ઊપર મોહકર્મકે અભાવરૂપ ગ્યારહવા, બારહવાં, ઉપશાંતકષાય, ક્ષીણકષાય ગુણસ્થાન હોતે હૈં. ઈસકે પીછે શેષ તીન ઘાતિયા કર્મોંકા નાશકર અનંત ચતુષ્ટય પ્રગટ હોકર અરહંત હોતા હૈ...**' લ્યો! '**યહ સયોગી જિન નામ ગુણસ્થાન હૈ,...**' એ સયોગી જિન ભગવાન અરિહંતને કહેવાય. '**યહાં યોગકી પ્રવૃત્તિ હૈ. યોગોંકા નિરોધકર અયોગી જિન નામકા ચૌદહવાં ગુણસ્થાન હોતા હૈ, યહાં અઘાતિયા કર્મોંકા ભી નાશ કરકે લગતા હી અનંતર સમયમેં નિર્વાણપદકો પ્રાપ્ત હોતા હૈ,...**' મોક્ષ. લ્યો. પહેલેથી ચૌદ સુધીની મોક્ષ સુધીની વાત લઈ લીધી. '**યહાં સંસારકે અભાવસે મોક્ષ નામ પાતા હૈ. ઈસ પ્રકાર સબ કર્મોંકા અભાવરૂપ મોક્ષ હોતા હૈ,...**' એ મોક્ષની વ્યાખ્યા કરી. હવે એના કારણ.

'**ઈસકે કારણ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર કહે, ઈનકી પ્રવૃત્તિ ચૌથે ગુણસ્થાનસે સમ્યક્ત્વ પ્રગટ હોનેપર એકદેશ હોતી હૈ,...**' ચોથા ગુણસ્થાનથી દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્રની એકદેશ પ્રવૃત્તિ હોય છે. લ્યો, આ એકદેશ ચારિત્રની પ્રવૃત્તિ કીધી. આમાં આવ્યું કે નહિ? અનંતાનુબંધીનો અભાવ થયો છે તો એકદેશ સ્વરૂપાચારણ થયું. પહેલાના પંડિતોને રુચતું નથી. નવી વાત પોતાની ખોટી ચલાવવી છે ને. નહિ, સ્વરૂપાચરણ ચોથે ન હોય. અહીં શું કહે છે? '**ઈનકી પ્રવૃત્તિ...**' ત્રણેની પ્રવૃત્તિ. જોયું? '**સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર કહે, ઈનકી પ્રવૃત્તિ ચૌથે ગુણસ્થાનસે સમ્યક્ત્વ પ્રગટ હોને પર એકદેશ હોતી હૈ,...**' સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ચારિત્ર એકદેશ હોય અને શ્રદ્ધા-જ્ઞાન તો પૂર્ણ હોય છે.

ઉત્તર :- શ્રદ્ધા-જ્ઞાન પૂર્ણ છે. પણ છતાં કોઈ ક્ષયોપશમ સમકિત હોય છે ને? ક્ષયોપશમ પણ છે ને? જ્ઞાન પણ અપૂર્ણ છે ને? સમજાણું કાંઈ?

'**યહાંસે લગાકર આગે જૈસે-જૈસે કર્મકા અભાવ હોતા હૈ વૈસે-વૈસે સમ્યગ્દર્શન આદિકી પ્રવૃત્તિ બઢતી જાતી હૈ ઔર જૈસે-જૈસે ઈનકી પ્રવૃત્તિ બઢતી હૈ વૈસે-વૈસે કર્મકા અભાવ હોતા હૈ, જબ ઘાતિ કર્મકા અભાવ હોતા હૈ તબ તેરહવેં ગુણસ્થાનમેં અરહંત હોકર જીવનમુક્ત કહલાતે હૈં ઔર ચૌદહવેં ગુણસ્થાનકે અંતમેં રત્નત્રયકી પૂર્ણતા હોતી હૈ,...**' એકદેશ ચોથેથી શરૂ થતાં ચૌદમા ગુણસ્થાનને અંતે રત્નત્રયની પૂર્ણતા હોય છે. ત્યાં ચારિત્ર પૂર્ણ થાય છે, છેલ્લે ચૌદમે. આત્મઆચરણ. આત્મઆચરણ, હોં! ઓલું ચારિત્ર તો બારમે પૂરું થઈ ગયું. ત્રણેયનું આચરણ થઈને, આત્માનું પૂરું આચરણ છેલ્લે ચૌદમામાં થયું. '**ઈસલિયે અઘાતિ કર્મકા ભી નાશ હોકર અભાવ હોતા હૈ તબ સાક્ષાત્ મોક્ષ હોકર સિદ્ધ કહલાતે હૈં.**'

'**ઈસ પ્રકાર મોક્ષકા ઔર મોક્ષકે કારણકા સ્વરૂપ જિન-આગમસે જાનકર...**' એ

વીતરાગના શાસ્ત્રથી આ જાણવું. એ સિવાય બીજે એ વાત સાચી હોતી નથી. પરમેશ્વર વીતરાગ સર્વજ્ઞદેવ, એની વાણીમાં આ આવ્યું. એ આગમથી આ વાત જાણવી. **'સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર મોક્ષકે કારણ કહે હૈં ઈનકો નિશ્ચય-વ્યવહારરૂપ યથાર્થ જાનકર...'** સ્વઆશ્રય નિશ્ચય, પરઆશ્રય વ્યવહાર એવા બેય મોક્ષમાર્ગને બરાબર જાણવો. **'સેવન કરના.'** સેવવું. વ્યવહારને વ્યવહાર તરીકે અને નિશ્ચયને નિશ્ચય તરીકે. એમ કહેવાય. **'તપ ભી મોક્ષકા કારણ હે ઉસે ભી ચારિત્રમેં અંતર્ભૂત કર ત્રયાત્મક હી કહા હૈ.'** દેખો! એ તપ ચારિત્રમાં અંતર્ભૂત છે. ચારિત્રની ઉગ્રતા એ તપ છે. **'ઈસ પ્રકાર ઈન કારણોંસે પ્રથમ તો તદ્ભવ હી મોક્ષ હોતા હૈ.'** કોઈને તો એ ભવે મોક્ષ થાય. **'જબતક કારણકી પૂર્ણતા નહીં હોતી હૈ ઉસસે પહિલે કદાચિત્ આયુકર્મકી પૂર્ણતા હો જાય તો સ્વર્ગમેં દેવ હોતા હૈ,...'** સ્વર્ગમાં જાય. **'વહાં ભી યહ વાંછા રહતી હૈ યહ શુભોપયોગકા અપરાધ હૈ,...'** દેખો! આહાહા..! સ્વર્ગમાં આવવું પડ્યું એ શુભઉપયોગનો અપરાધ છે. ઉપયોગ અપરાધ છે.

મુમુક્ષુ :- બહુ લઈ ગયા આઘુ?

ઉત્તર :- આઘું લઈ ગયા? આઘું ક્યાં લઈ ગયા? જ્યાં છે ત્યાં લઈ ગયા.

'શુભોપયોગકા અપરાધ હૈ,...' એ અપરાધ કર્યો માટે હું દેવમાં આવી ગયો એમ કહે છે. તીર્થંકરગોત્ર અને આહારક શરીર બાંધવું એ શુભઉપયોગનો અપરાધ છે. 'પુરુષાર્થસદ્ધિ ઉપાય'માં કહ્યું છે. શુભઉપયોગનો અપરાધ છે, શુભઉપયોગ અપરાધરૂપ છે. આહાહા..! અપ-રાધ છે એ. એ રાધ છે? રાધ એટલે આત્માની સેવના. અપરાધ એટલે ગુનો. સમજાણું કાંઈ? શુભઉપયોગ પણ અપરાધ છે. અપરાધનો અર્થ રાધ નહિ, આત્માની સેવા નહિ. એને માઠો રાધ છે. આહાહા..! વીતરાગમાર્ગમાં એ હોય, ભાઈ! સમજ્યા ને?

'યહાંસે ચયકર મનુષ્ય હોઉંગા તબ સમ્યગ્દર્શનાદિ મોક્ષમાર્ગકા સેવનકર મોક્ષ પ્રાપ્ત કરુંગા, ઐસી ભાવના રહતી હૈ તબ વહાંસે ચયકર મોક્ષ પાતા હૈ. અભી ઈસ પંચમકાલમેં દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવકી સામગ્રીકા નિમિત્ત નહીં હૈ...' દ્રવ્ય એવું નથી, ક્ષેત્ર એવું નથી, કાળ એવો નથી, ભાવ પણ કેવળજ્ઞાનને પામે એવો નથી. એમ પાછું ભાવ ભેગો છે. **'ઈસલિયે તદ્ભવ મોક્ષ નહીં હૈ, તો ભી જો રત્નત્રયકા શુદ્ધતાપૂર્વક પાલન કરે...'** રત્નત્રયની શુદ્ધતાપૂર્વક સેવે. સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર દ્રવ્યને આશ્રય શુદ્ધતાથી સેવે. લ્યો! **'તો યહાંસે દેવ પર્યાય પાકર પીછે મનુષ્ય હોકર મોક્ષ પાતા હૈ. ઈસલિયે યહ ઉપદેશ હૈ-જૈસે બને વૈસે...'** જેમ બને તેમ **'રત્નત્રયકી પ્રાપ્તિકા ઉપાય કરના, ઈસમેં ભી સમ્યગ્દર્શન પ્રધાન હૈ ઉસકા ઉપાય તો અવશ્ય ચાહિયે...'** સમજાણું કાંઈ? **'અવશ્ય ચાહિયે ઈસલિયે જિનાગમકો સમજકર સમ્યક્ત્વકા ઉપાય અવશ્ય કરના યોગ્ય હૈ, ઈસ પ્રકાર ઈસ ગ્રંથકા સંક્ષેપ જાનો.'** (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

પ્રવચન નં.૧૦૨, ગાથા-૧૦૬, ગુરુવાર, આસો સુદ ૧, તા.૦૧-૧૦-૭૦

આ મોક્ષપાહુડ. ગાથા થઈ ગઈ. એનો સાર વર્ણવે છે. છપ્પય.

सम्यग्दर्शन ज्ञान चरण शिवकारण जानूं,
ते निश्चय व्यवहाररूप नीकैं लखि मानूं।
सेवो निशदिन भक्तिभाव धरि निजबल सारू,
जिन आज्ञा सिर धारि अन्यमत तजि अधकारू।।
इस मानुषभवकूं पायकै अन्य चारित मति धरो।
भविजीवनिकूं उपदेश यह गहिकरि शिवपद संचरो।।१।।

શું કહે છે? આવું મનુષ્યપણું પામીને બીજું કાંઈ ન કરો. જગતના કામ, પુણ્ય-પાપના ભાવ આદિ. એમ કહે છે. અનંતે કાળે મનુષ્યપણું મળ્યું એમાં સાર કરવો એમ છેલ્લો શબ્દ આવ્યો હતો ને? '**अन्य चारित मति धरो।**' બીજું વર્તન, વર્તન કાંઈ પરનું તો કરી શકતો નથી, પણ પુણ્ય-પાપના ભાવનું વર્તન એ પણ ન કરો હવે. કારણ કે એ તો ચાર ગતિમાં રખડવાનું કારણ છે. ચાર ગતિમાં રખડવાનું દુઃખનું કારણ છે. 'રતિભાઈ'! આ બધા સંચા-બંચા... બાકી દુનિયાની બધી પ્રવૃત્તિ દુઃખના કારણમાં છે. રખડવાનું ચાર ગતિમાં, ધોકા ખાવાના. ઢોર ને માણસ ને નારકી થઈ દેવ થઈને પણ એ દુઃખી છે, કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

'सम्यग्दर्शन ज्ञान चरण शिवकारण जानूं,
ते निश्चय व्यवहाररूप नीकैं लखि मानूं।'

નિશ્ચયસ્વરૂપ આત્માને આશ્રયે, ભગવાન પૂર્ણ આનંદ પોતાનો સ્વભાવ, એને આશ્રયે સમ્યગ્દર્શન, એને આશ્રયે સમ્યગ્જ્ઞાન, એને આશ્રયે ચારિત્ર (થાય) એ નિશ્ચય. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા આદિનો ભાવ એ વ્યવહાર. એ વિકલ્પ-રાગ. એને '**नीकैं**' બરાબર લખી જાણો. લખી એટલે જાણપણું કરીને બરાબર માનો. નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન, વ્યવહાર સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન એ વિકલ્પ છે, શુભરાગ છે. અને સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એ આત્માના શુદ્ધ પરિણામ, વીતરાગી પરિણામ એ મોક્ષનું ખાસ કારણ છે. એને '**नीकैं लखि मानूं।**' બરાબર જાણીને માનો. એમ કહે છે. '**नीकैं लखि मानूं।**' બરાબર જાણીને માનો. કહો, સમજાય છે કાંઈ?

सेवो निशदिन भक्तिभाव धरि निजबल सारू,
जिन आज्ञा सिर धारि अन्यमत तजि अधकारू।।

પોતાની શક્તિ પ્રમાણે '**निशदिन**' રાત અને દિન પ્રેમભાવથી એ નિશ્ચય અને વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગને જાણો અને સેવો.

મુમુક્ષુ :- ભક્તિ કરીને જાણો.

ઉત્તર :- પ્રેમથી. કહ્યું ને. પ્રેમથી. ભક્તિ નામ પ્રેમથી. વેઠથી નહિ. એમ. સમજાણું

કાંઈ? પરાણે પરના દબાણને લઈને આવવું પડે, બાપ આવે તો છોકરાને આવવું પડે, ધણી આવે તો બાયડીને આવવું પડે અને સાંભળે. એ તો બધી વેઠું છે. સમજાણું કાંઈ? 'શોભાલાલજી'! એ બધી વેઠ છે કહે છે. પોતાના પ્રેમથી. અરે..! મારું હિત ક્યાં છે? આ બધા અહિતના રસ્તે દોડી રહ્યો છે. હોળી. એ કરોડો, પાંચ કરોડ, દસ કરોડની મૂડી દુઃખના કારણ છે. દુઃખના ડુંગરામાં માથા ફોડે છે એ. 'ભગવાનજીભાઈ'! એ દુઃખી છે બિચારા, રાંકા છે, ભિખારી છે. રાંક છે બિચારા. આત્માનું ભાન નથી. અને આ પૈસા ને બૈસા આ મારા.. આ મારા... આ મારા.. ભિખારી છે. સ્વરૂપના ભાન વિનાના છે. માગે છે કે આ હો.. આ હો.. આ હો.. સમજાણું કાંઈ?

કહે છે, નિશદિન આ પ્રેમ કરીને આત્માની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને શાંતિને સેવો. આહાહા..! '**सेवो निशदिन भक्तिभाव धरि**' ભક્તિભાવ ધરી એટલે પ્રેમભાવથી. એમ. એમ કે આમાં ભક્તિ આવીને. શેઠને એમ કહે છે, જુઓ આ ભક્તિ આવી. પ્રેમથી સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રને સેવો. ભગવાનઆત્મા પૂર્ણાનંદનો નાથ, અતીન્દ્રિય આનંદનું ધામ એવો અતીન્દ્રિય સુખસ્વરૂપ આત્મા છે. બહારમાં બધા દુઃખના કારણો છે. એ બાયડી, છોકરા, પૈસા, હજીરા, હજીરા એટલે આ મકાનો, દસ-દસ લાખ, વીસ-વીસ લાખના મકાન મોટા બંગલા. એ બધા દુઃખના કીડાઓ છે, દુઃખના નિમિત્ત છે. સમજાણું કાંઈ?

ભગવાનઆત્મા અનંતકાળે કોઈ દિ' એણે જાણ્યો નથી. એની એણે કોઈ દિ' અનંતકાળમાં કિંમત કરી નથી. જગતની કિંમત ને બહુમાન આપ્યું પણ હું કોણ છું એની કિંમત એણે કોઈ દિ' કરી નથી. માટે '**निजबल सारू,**' પોતાની શક્તિ પ્રમાણે પ્રેમ ધરીને નિશદિન સેવો. '**जिन आज्ञा सिर धारि**' સર્વજ્ઞ પરમાત્મા તીર્થંકરદેવ કેવળજ્ઞાની, એ તીર્થંકરદેવની આજ્ઞા મસ્તકે લઈ. ભગવાન સર્વજ્ઞે જે જોયું અને કહ્યું, એ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એવી આજ્ઞાને શિર ધારો. સમજાણું કાંઈ?

'**अन्यमत तजि अधकारू।।**' વીતરાગ પરમાત્મા સર્વજ્ઞદેવે જે માર્ગ કહ્યો, એ સિવાય અન્યમતિઓ જેટલા છે એ બધા '**अधकारू**' પાપના કરનારા છે. સમજાણું કાંઈ? વીતરાગ પરમાત્મા સર્વજ્ઞદેવ ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરે જે માર્ગ ફરમાવ્યો, તે માર્ગ જ એક મોક્ષનો છે. અન્યમત બધા પાપ કરનારા, પાપના-મિથ્યાત્વના ઉત્પન્ન કરનાર છે. '**अध**' એટલે પાપ. કારુ. સમજાણું કાંઈ? આ પક્ષ તો નહિ હોય ને?

મુમુક્ષુ :- શાસ્ત્રજી ... જોઈએ એમ ને?

ઉત્તર :- એમ કે આ જૈનમત જ સાચો છે અને અન્યમત ખોટા છે એ પક્ષ નથી ને? એમ કહું છું. વસ્તુનું સ્વરૂપ એવું છે. જિનમત કોઈ પક્ષ નથી. આત્માનો આનંદ વીતરાગી સ્વભાવ એવો જેણે અનુભવ્યો, જાણ્યો અને કેવળજ્ઞાન થયું એણે એ માર્ગ બતાવ્યો. વસ્તુ આ છે, ભાઈ! તારી શાંતિના ઠેકાણા પડે એવો આત્મા શાંત તો તારી પાસે છે. બાકી ક્યાંય શાંતિ છે નહિ.

મુમુક્ષુ :- અન્યમત...

ઉત્તર :- '**अधकारू**' '**अन्यमत तजि**'

મુમુક્ષુ :- અન્યમતને છોડીને.

ઉત્તર :- છોડીને. કેવા છે અન્યમત? કે '**अघकारू**' પાપ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- બધા પાપ ...

મુમુક્ષુ :- કોઈપણ પ્રાણી હો,..

ઉત્તર :- હો. એ શું કહે છે?

મુમુક્ષુ :- કોઈ મતના માનનારા હોય...

ઉત્તર :- બધા પાપના કરનારા છે. જૈન મત સિવાય બધા પાપના કરનારા છે. એ તો વાત પહેલી કરી.

મુમુક્ષુ :- એ નિજબળનો અર્થ શું?

ઉત્તર :- નિજબળ-પોતાની શક્તિ પ્રમાણે. કોઈ ચોથા ગુણસ્થાનમાં, કોઈ મુનિપણું. એમ.

મુમુક્ષુ :- .. કેમ માનવું?

ઉત્તર :- ખબર ન પડે કે મારામાં હજી સમકિતદર્શનની પ્રાપ્તિ માંડ છે, મુનિપણાની યોગ્યતા નથી. એમ ખબર પડે કે નહિ પોતાને? સમ્યગ્દર્શનની યોગ્યતા મારે માટે બસ છે. વધારે મારી શક્તિ છે નહિ. ચારિત્રની મારી શક્તિ નથી. ચારિત્રની શક્તિ હોય એ ચારિત્ર ધારે, સમ્યગ્દર્શનની શક્તિ હોય એ સમ્યગ્દર્શન ધારે. એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? પહેલું સમ્યગ્દર્શન ધારે. પહેલી વાત ઈ છે ને? પહેલી વાત આવી ગઈ કાલે માથે. જુઓ!

'**ઈસમેં ભી સમ્યગ્દર્શન પ્રધાન હૈ ઈસકા ઉપાય તો અવશ્ય ચાહિયે...**' પહેલો. સમ્યગ્દર્શનનો ઉપાય પહેલો કરવો. ચારિત્રની, વીતરાગતાની શક્તિ ન હોય તો પહેલો આ ઉપાય કર. શક્તિ હોય તો સમ્યગ્દર્શનસહિત, અનુભવસહિત, સ્થિરતા ચારિત્રની આનંદની સ્થિરતા કરવી. એ શક્તિ પ્રમાણે કરવું. હઠથી કરવું નહિ એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? હઠથી કાંઈ ધર્મ થાય નહિ. એ આવે છે ને? ષોડશકારણ ભાવનામાં આવે છે ને? શક્તિ તપ ત્યાગ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- આ કીધું ને. આ દર્શનની વાત એ ચાલે છે.

અખંડ ચૈતન્યમૂર્તિ પૂર્ણાનંદ. આ તો એ વાત ચાલે છે ને. એ તો સવાર સાંજ એ જ ચાલે છે અહીં તો. પૂર્ણ સ્વરૂપ શુદ્ધ ધ્રુવ, એનો અનુભવ, એનું નામ સમ્યગ્દર્શન. એને પહેલો ધારો. એમ. સમ્યગ્દર્શનને પહેલી શક્તિરૂપે પડ્યું છે તત્ત્વ એને પ્રતીતરૂપે કરો. એમ વાત છે. પહેલી આ ચીજ છે. પછી શક્તિ હોય તો વધારે. જ્ઞાન, ચારિત્ર, વીતરાગતા પ્રગટ કરે. સમજાણું કાંઈ?

'**जिन आज्ञा सिर धारि**' વીતરાગની આજ્ઞા એ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ત્રણને ધારણ કરીને. અન્યમત તજી-વીતરાગ માર્ગ સિવાય જેટલા માર્ગ છે એ બધા પાપના કરનારા છે. સમજાણું કાંઈ? '**इस मानुषभवकूं पायकै**' અહો..! આ મનુષ્યદેહ માંડ અનંતે કાળે મળ્યો છે. ઢોર અને નરકમાં પડ્યો હતો. કીડા ને કાગડા ને કૂતરામાં, કંથવામાં અવતાર કરી કરીને હોથા

નીકળી ગયા છે એને. અહીંયાં માણસપણું જ્યાં આવ્યું, જ્યાં કાંઈક થોડુંઘણું બહારનું ભાળે, પાંચ, પચાસ લાખ, કરોડ, બે કરોડ પૈસા, બાયડી-છોકરા સારા, આબરૂ મોટી (મળી એમાં) મરી ગયો. હું પહોળો અને શેરી સાંકડી થઈ ગઈ. આહાહા..! આપણે બીજા કરતા વધ્યા છીએ. શેમાં? પાપમાં.

મુમુક્ષુ :- .. પાપમાં પડ્યો.

ઉત્તર :- પાપમાં પડ્યો. ક્યાંનો ક્યાં હતો. હતું અહીં? 'નાઈરોબી' જઈને 'મોમ્બાસા' જઈને કેટલા રૂપિયા .. મકાન હોય એ વેચી નાખ્યા, દોઢ લાખનું ભાડું હતું ભાઈને. એટલા તો મકાન હતા. બાર મહિનામાં દોઢ લાખ રૂપિયાનું ભાડું.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- ધૂળેય નહિ. બે લાખ ઓછા આપીને વેચી નાખ્યું કહે છે. શું કરે ત્યાં પૈસા ન આવે ત્યારે. એમાં ધૂળમાંય નથી કાંઈ. કરોડ ને બે કરોડ ને દસ કરોડના મોટા આંકડા ગણવા છે ને ધૂળના. દુઃખના કારણ છે એ બધા. 'શોભાલાલજી'! આ દુનિયા તો પૈસાવાળાને સુખી કહે છે તમને.

મુમુક્ષુ :- રૂપિયાને નદીમાં નાખવા?

ઉત્તર :- નાખે ક્યાં ને રાખે ક્યાં? એ પરચીજ છે એને નાખવી છે ક્યાં? એ તો જડ છે. જડને રાખી શકતો નથી, જડને છોડી શકતો નથી. મિથ્યાત્વભાવને ગ્રહણ કરી શકે અને સમકિતભાવને છોડી શકે. સમકિતભાવને ગ્રહણ કરીને મિથ્યાત્વભાવને છોડી શકે.

મુમુક્ષુ :- બેય સાથે ન રહે?

ઉત્તર :- ઝેર ને અમૃત બેય સાથે રહેતા હશે? એક મ્યાનમાં બે તલવાર રહેતી હશે?

રાગ અને દ્વેષ અને પુણ્ય અને પાપ મારા એવો જે મિથ્યાત્વભાવ. બહારની ચીજ તો ધૂળ ક્યાંય રહી ગઈ હવે. બાયડી, છોકરા એ તો બિચારા પરવસ્તુ. એને કારણે આવ્યા, એને કારણે ચાલ્યા જવાના. એ કાંઈ તારા નથી અને તારે માટે આવ્યા નથી. આહાહા..! પણ તારે માટે જે અંદર રાગ અને દ્વેષ, પુણ્ય અને પાપ એવા ભાવ એ મારા, હું એનો, એનું નામ મિથ્યાત્વભાવ, અધર્મભાવ, પાપભાવ. સમજાણું કાંઈ? એને છોડ. ભગવાન આનંદકંદ નિષ્પરિગ્રહ નિર્વિકલ્પ સ્વરૂપ એને પકડ, ગ્રહણ કર. પહેલું સમ્યગ્દર્શન આ છે. સમજાણું કાંઈ? જુઓ! શું કહ્યું?

'**इस मानुषभवकूं पायकै अन्य चारित मति धरो।**' બીજા આચરણ સમ્યગ્દર્શન સિવાય, મોક્ષમાર્ગ સિવાય, બીજા આચરણ પુણ્ય અને પાપના, બંધના ઝેરના એ આચરણ ન કરો. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? '**इस मानुषभवकूं पायकै अन्य चारित मति धरो।**' ચારિત્ર એટલે આચરણ. મિથ્યાશ્રદ્ધા, મિથ્યાજ્ઞાન અને રાગ-દ્વેષના પરિણામ અન્ય ચારિત્ર છે, દુઃખદાયક છે, નરક અને નિગોદના રસ્તે જવાના પંથ છે એ બધા. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? દુનિયામાં ખમ્મા-ખમ્મા થાય છે. જુઓ, આ વળી મરી ગયો ને કો'ક? 'અરબસ્તાન'નો પ્રેસિડેન્ટ. દુનિયામાં બહાર તો આહા...હા..હા..હા..! મરીને નરકે ગયો હશે હેઠે. રાડે રાડ પાડતો હશે અત્યારે. હાય રે મરી ગયો. ક્યાંથી આવ્યો એની ખબર ન મળે એને. એય..!

'શોભાલાલજી'! પડદો પડ્યો એક. મૂઢ દુનિયાને ભાન ક્યાં છે? બહારમાં ઉંમર નાની ૬૨ વર્ષની. ખમા..ખમા.. 'હીટલર'ને કેટલું થાતું, જુઓને! 'હીટલર' ઉપરથી ઉતરતો હોય આમ બલુનમાં. નીચે હજારો પોલીસો આમ. શું કહેવાય એની બંદુક? સલામી. એની સલામી ત્યાં લેવાની નરકમાં. એ 'હીટલર' નરકમાં. હાય-હાય. એક એક દિવસ અને એક એક ઘડી એની જાય એવા તો અબજો વર્ષ સુધી દુઃખી ત્યાં રહેશે. અહીં તો પાંચ-પચ્ચીસ-પચાસ વર્ષ કદાચ. ત્યાં તો અબજો શું કોઈ પલ્યોપમમાં જાય તો તો અસંખ્ય અબજ વર્ષ. આહાહા..! કહો, પચ્ચીસ વર્ષ, પચાસ વર્ષ. મિનિટું કેટલી? પચાસ વર્ષની મિનિટ સંખ્યાત થાય. અને પલ્યોપમમાં જાય તો એક મિનિટે અસંખ્ય વર્ષ, એક મિનિટે અસંખ્ય વર્ષ, એક મિનિટનું દુઃખ ભોગવેલું, પાપ કરેલું, એનું અસંખ્ય વર્ષનું દુઃખ ત્યાં.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- મોટી નથી. પચાસ વર્ષ લ્યો ને તમે. અહીં વીસ વર્ષ સુધી તો બાળકમાં ગુમાવ્યા. પાછળથી વૃદ્ધ હોય એ ઠુંઠડા જેવા ગુમાવ્યા હોય. વચમાં જરી ૨૫-૩૦-૪૦ વર્ષ હું-હા, હું-હા મોટો થઈને માન્યું હોય. હવે એમાં ૪૦-૫૦ વર્ષની મિનિટું કેટલી? સંખ્યાતી. અને નરકમાં પલ્યોપમે જાય. એક પલ્યોપમે. સાગરોપમ હોય છે મોટું. એક પલ્યોપમે જાય તો એક મિનિટ અહીં. ત્યાં અસંખ્ય અબજ વર્ષ. એક મિનિટ અને અસંખ્ય અબજ વર્ષ. એટલું દુઃખ ભોગવે.

મિથ્યાત્વનું અને રાગ-દ્વેષનું તીવ્ર પાપ કર્યું છે. તીવ્ર. એને એમ ક્યાં હતું? માપ મર્યાદા હતી કે આટલું જ પાપ કરવું? અને આટલા કાળ સુધી કરવું એવી મર્યાદા હતી? જીવું તો સો વર્ષ સુધી, લાખ વર્ષ સુધી જીવું તો આ બધું મારે કરવું. મારા વિરોધીઓ જેટલા હોય એ બધાને ઉડાડી દઉં. એની સંખ્યા ક્યાં આવી? માપ ક્યાં આવ્યુ? એય..! શેઠ! થોડા પાપનું ફળ નથી, આ ઘણા પાપ છે એમ બતાવવું છે.

મુમુક્ષુ :- અજ્ઞાનમાં થયા હોય તો...

ઉત્તર :- અજ્ઞાન હોય તો ઝેર ખાય તો મરી જાય કે નહિ? અજ્ઞાનથી ઝેર આવે, હરડેને ઠેકાણે ઝેર આવે તો મરી જાય કે બચતો હશે? એ બચાવ છે કાંઈ અજ્ઞાન? સમજાણું કાંઈ? મૂઢપણું એ જ મહાપાપ છે, એ જ મહાપાપ છે. આહાહા...! અરે..! પ્રભુ! ભાઈ! આવા અવતાર મળ્યા ચાલ્યા જશે. જુઓને! **'इस मानुषभवकूं पायकै'** આહાહા..! અનંતે કાળે આવો મનુષ્યદેહ (મળ્યો). ક્યાંય કીડે, કાગડે, કૂતરે રખડી રખડીને મરી ગયો. અને અહીં જ્યાં થોડું-ઘણું દેખે, બે-ચાર છોકરા સારા (થયા હોય), પાંચ-પચ્ચીસ લાખ, પૈસા કરોડ, બે કરોડ, પાંચ કરોડ, ધૂળ કરોડ (હોય) અને આહાહા...! બાયડી કહ્યાગરી, છોકરા કહ્યાગરા રૂપાળા, વહુરું સારી, વેવલા સારા. વેવલા એટલે વહુના મા-બાપો. વેવાઈ સારા વેવાઈ. બસ. મરી ગયો પણ હવે સાંભળને. ચૈતન્યજ્યોત ભગવાનઆત્મા તારી નિજ ચીજ એની તો તેં સંભાળ કરી નહિ. અને આ પરની સંભાળમાં તારું જીવન ગયું. આવો મનુષ્યભવ! આ માટે મનુષ્યભવ છે તને? એમ કહે છે, જુઓને. એય..! પંડિતજી! આહાહા..! ભગવાન! આ સમય મળ્યા છે.

મુમુક્ષુ :- બે હજાર સાગર..

ઉત્તર :- હા. બે હજાર સાગર ત્રસમાં રહે. પછી જાય સ્થાવરમાં. એકેન્દ્રિય. આહાહા..!

કહે છે, અરે..! '**इस मानुषभवकूं पायकै अन्य चारित मति धरो।**' આહાહા..! ભારે વાત કરે છે. છે તો પોતે ગૃહસ્થ પંડિત પણ કહે છે, બીજું આચરણ ન હો. મિથ્યાશ્રદ્ધા, મિથ્યાજ્ઞાન, રાગ-દ્વેષના પરિણામ હવે ન કરો. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? '**भविजीवनिकूं उपदेश यह गहिकरि शिवपद संचरो**' આ તો ભવ્યજીવને માટે ઉપદેશ છે. અભવિ-નાલાયક માટે કાંઈ ઉપદેશ નથી. એમ કહે છે. આહાહા..! '**भविजीवनिकूं उपदेश यह गहिकरि**' એ ઉપદેશનો સાર ગહિકરી. **शिवपद संचरो**' હવે મોક્ષમાં જાવ. સંચરો. મોક્ષ થાવ તમારો, બાપુ! સંસાર કારાગૃહ. ચોર્યાસીના અવતારમાં કારાગૃહ-જેલમાં દુઃખી બહુ થયો, ભાઈ! આહાહા..! કહો, 'રતિભાઈ'! આ બધા તમને સુખી કહે છે પૈસાવાળાને. લ્યો! અહીં કહે છે કે એ દુઃખી છે એમ કહે છે. હવે માપ શી રીતે કાઢવું આમાં? એય.! આ બધા પૈસાવાળા.

મુમુક્ષુ :- બે મત જગતમાં પહેલા હતા.

ઉત્તર :- બે મત તો અજ્ઞાનીનો મત હોય એ કાંઈ મત સાચો કહેવાય? એય..! શેઠ! બાળકનું માપ એ સાચું કહેવાય? ભવ્યજીવને માટે આ ઉપદેશ છે. અભવિને નહિ લાગુ પડે નાલાયક પ્રાણીને. આહાહા.! બાળકને માપ કરતા આવડે? નહોતો દાખલો આપ્યો એક ફેરી.

રવિવારનો દિવસ હતો. એનો બાપ લઈ આવ્યો પચાસ વાર. શું કહેવાય? આલપાક. આ આલપાક નથી આવતો? પચાસ વાર લઈ આવ્યો. પચાસ હાથ. ઓલો છોકરો નાનો હતો આઠ વર્ષનો. એ નવરો હતો તો માપ્યું આમ. બાપુજી! આ સો હાથ થાય છે. તમે કહો છો કે પચાસ હાથ છે. સો હાથ લઈ આવ્યા. ભાઈ! તારા હાથ ન કામ આવે. અમારા વેપારના ગજમાં તારો ગજ કામ આવે નહિ. એ અમારો ગજ કામ આવે. એમ જ્ઞાનીના ગજ જ્ઞાનમાં કામ આવે, અજ્ઞાનીના માપ કામમાં આવે નહિ. સમજાણું કાંઈ? '**भविजीवनिकूं उपदेश यह गहिकरि शिवपद संचरो।।१।।**'

દોહા

बंदूं मंगलरूप जे अर मंगलकरतार।
पंच परम गुरु पद कमल ग्रंथ अंत हितकार।।२।।

'**बंदूं मंगलरूप**' પાંચ પરમેષ્ઠી તો મંગલસ્વરૂપ છે. અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય નિમિત્તરૂપે છે ને મંગલસ્વરૂપ. આત્મા જ મંગલસ્વરૂપ છે. અહીં ભગવાન પંચપરમેષ્ઠીને મંગલસ્વરૂપ કહેવામાં આવ્યા છે. '**अर मंगलकरतार**' મંગલના કરનારા ભગવાન ત્રિલોકનાથ નિમિત્ત તરીકે છે. પાંચેયને પરમગુરુ કહ્યા. અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ પરમગુરુ છે, પરમગુરુ. વીતરાગતા જેને પરિપૂર્ણ પ્રગટી અરિહંતને, સિદ્ધને. આચાર્ય ઉપાધ્યાય, સાધુને પણ વીતરાગતા ઘણી પ્રગટી છે. એને આ જગતમાં પંચમ પરમગુરુ, પાંચ મોટા પરમગુરુ કહેવામાં આવે છે. જગતમાં મોટામાં મોટા હોય તો પંચપરમેષ્ઠી મોટા છે. બાકી બધા હેઠા છે.

સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! **'पद कमल'** એના પદરૂપી કમળને વંદું છું. **'ग्रंथ अंत हितकार'** ગ્રંથના અંતમાં હિતને કરવા માટે. ગ્રંથનો અંત છે ને છેલ્લો?

'યહાં કોઈ પૂછે કિ-ગ્રંથોમેં જહાં-તહાં, પંચ ણમોકારકી મહિમા બહુત લિખી હૈ,...' પહેલું કહ્યું ને? .. પહેલું. શું કહ્યું આ મોક્ષપાહુડ? એના પહેલા સ્તવનમાં આવ્યું હતું ને? મોક્ષ છે ને આ?

'णाणमयं अप्पाणं उवलब्धं जेण झाडियकम्मेण

चइउण य परदव्वं णमो णमो तस्स देवस्स।।१।।'

બીજી ગાથા એમ છે. **'णमिऊण य तं देवं अणंतरवरणाणदंसणं सुद्धं।'** એને કહીને હવે હું મોક્ષપાહુડ કહીશ. પહેલી-બીજી ગાથામાં નમસ્કાર (કર્યા છે). 'કુંદકુંદાચાર્ય' મહાપ્રભુ, પંચપરમેષ્ઠીને મંગળ કરીને, વંદન કરીને, મંગળ કરીને સંભારીને વંદન કર્યા છે. આ હું શાસ્ત્ર મોક્ષપાહુડ કહીશ. કેમકે પરમેષ્ઠી પરમરુ છે એમનો કહેલો આ માર્ગ છે. પંચપરમેષ્ઠી ભગવાન અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ. વીતરાગી ભગવાન પરમગુરુ જગતમાં મોટામાં મોટા પુરુષો હોય તો એ છે. સમજાણું કાંઈ?

'પંચ ણમોકારકી મહિમા બહુત લિખી હૈ, મંગલકાર્યમેં વિઘ્નકો દૂર કરનેકે લિયે ઈસે હી પ્રધાન કહા હૈ...' દેખો! બહારના વિઘ્ન મટાડવા માટે પણ પરમેષ્ઠીને મુખ્ય કહ્યા. મંગળ કર્યું ને? મંગળિક. **'ઔર ઈસમેં પંચ-પરમેષ્ઠીકો નમસ્કાર હૈ વહ પંચપરમેષ્ઠીકી પ્રધાનતા હુઈ, પંચપરમેષ્ઠી...'** સર્વોત્કૃષ્ટ પદ જેના આનંદમય, એની પાસે રાગ પણ નથી, પૈસા નથી, બાયડી-છોકરા નથી, કુટુંબ નથી, આ હજીરા-મકાન નથી. અને પોતે પરમગુરુ મોટા કહેવામાં આવે છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? પોતાની સંપદા પ્રગટ કરીને મોટા થયા એને અહીંયાં મોટા કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! **'પંચ-પરમેષ્ઠીકો પરમ ગુરુ કહે ઈસમેં ઈસી મંત્રકી મહિમા તથા મંગલરૂપના ઔર ઈસસે વિઘ્નકા નિવારણ, પંચ-પરમેષ્ઠીકે પ્રધાનપના ઔર ગુરુપના તથા નમસ્કાર કરને યોગ્યપના કૈસે હૈ? વહ કહો.'** સમજાણું કાંઈ? પહેલેથી ઉપાડ્યું છે ને? **'ઈસકે સમાધાનરૂપ કુછ લિખતે હૈં :-'** કાંઈક લખીએ. બધું તો ભગવાન લખે.

'પ્રથમ તો પંચણમોકાર મંત્ર હૈ, ઈસકે પૈંતીસ અક્ષર હૈં,...' પાંત્રીસ અક્ષર છે. નમો અરિહંતાણં, નમો સિદ્ધાણં, નમો આઈરિયાણં, નમો ઉવજ્જાયાણં, નમો લોએ સવ્વ સાહુણં. સમજાણું? લોએ સવ્વ. ઓલા છેલ્લે નાખે. એક એકમાં લોએ સવ્વ નાખે તો ઝાઝા થાત. નહિ? નમો લોએ સવ્વ અરિહંતાણં. તો ઝાઝા થાત. પણ છેલ્લે નમો લોએ સવ્વ સાહુણં. પછી બધામાં નાખ્યા ચારેયમાં. કહ્યા ચારેયને. નમો લોએ સવ્વ અરિહંતાણં, નમો લોએ સવ્વ સિદ્ધાણં. પણ નવકાર મંત્રમાં એ છેલ્લો નમો લોએ ચારમાં સમાડી દેવા એમ કરીને કહ્યું. એટલે એ બધા થઈને નમો લોએ ઓલામાં ન નાખતા લોએ સવ્વ સાહુણંમાં નાખ્યું ત્યારે પાંત્રીસ અક્ષર થાય.

'યે મંત્રકે બીજાક્ષર હૈં...' મંત્રનું બીજ એ છે. પાંત્રીસ અક્ષરો ભગવાનના પંચપરમેષ્ઠી મંત્રનું બીજ છે. **'તથા ઈનકા યોગ સબ મંત્રોસે પ્રધાન હૈ,...'** એ પાંચેય અક્ષરનો મેળાપ

બધા મંત્રમાં મોટામાં મોટો મંત્ર છે. આ ઘટયંત્ર ને ઘટ શું કાંઈ કહે છે એવા? આ ઘંટાકર્ણ ને ઢીકણા કર્ણ કરે છે ને? એ બધામાં આ પંચપરમેષ્ઠીના પાંત્રીસ અક્ષરો મોટામાં મોટા મંત્ર છે. સમજાણું કાંઈ? '**ઈન અક્ષરોંકા ગુરુ આમ્નાયસે શુદ્ધ ઉચ્ચારણ હો...**' લ્યો! એ પાંત્રીસ અક્ષરને ગુરુ આમ્નાયથી શુદ્ધ વચન બોલવાનું. '**તથા સાધન યથાર્થ હો તબ યે અક્ષર કાર્યમેં વિઘ્નકે દૂર કરનેમેં કારણ હૈં...**' બહારના વિઘ્ન ટળવામાં પણ એ પાંત્રીસ અક્ષર મંત્રના છે. એ જાતનો મંત્ર. મટવું હોય તો મટે, હોં! એ તો પુણ્ય હોય તો પાછું મટે. પણ અહીં તો વિઘ્નનો નાશ કરનારું સિદ્ધ કરવું છે ને? એ નિશ્ચય સત્. અન્યમતિ કહે વિઘ્નનો નાશ. એ તો પૂર્વના કોઈ પુણ્ય હોય તો વિઘ્નનો નાશ થાય. પણ આ પંચપરમેષ્ઠી તો ખરેખર વિઘ્નનો નાશ કરનારા છે. પાપના નાશ કરનારા અને પવિત્રતાની પ્રાપ્તિ કરનારા. એવામાં એ નિમિત્ત ભગવાન પાંચ પરમેષ્ઠી છે. સમજાણું કાંઈ?

ઘણા મંત્રો (હોય) પણ એ મહામંત્રમાં આ મૂળ મંત્ર છે. આહાહા..! એની લોકોને કિંમત નથી. બહુ વારંવાર જન્મથી નમો અરિહંતાણં શીખવ્યું ને? એટલે પછી થઈ ગયું સાધારણ. બીજો મંત્ર નવો આવે કાંઈક. આહાહા..! ૐ નમ સિદ્ધેભ્યઃ. ૐ ૐ અ સિ આ ઉ સા. નવા અક્ષર હોય ત્યારે એમ લાગે કે આહાહા..! પણ આ મૂળ ચીજ છે. આ પંચ પરમેષ્ઠીના મૂળ ઓહો..! આખા લોકને હલાવી નાખે. જો એની મંત્રની ધ્વનિ બરાબર ઊઠે તો વિઘ્ન ટાળે એમ કહે છે, જુઓને. ભૂતડા, બુતડા ઊભા ન રહે ત્યાં. મંત્રનો યથાર્થ જપ જ્યાં અંદર ઉઠ્યો... સમજાય છે? એ ભૂતડા-બુતડા ઊભા ન રહે. ભાગે. આહાહા..! આ મહા પરમેષ્ઠી પદ, એનું આ સ્મરણ મંત્ર કરે છે. એનો વિશ્વાસ હોવો જોઈએ! વિશ્વાસ વિના એમ ને એમ ઠેં..ઠે.. કરે એમ ન ચાલે.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- હા. હોય પણ સાચું તો આ છે. નામ ભલે આપે. પણ એની ઓળખાણ ન મળે એને. જૈન પરમેશ્વરની પરંપરા... કહેશે અહીંયાં. એ સિવાય એ બરાબર એ મંત્રની પિછાણ છે નહિ. શબ્દો એ હોય પણ ભાવમાં ફેર છે ને? અરિહંતપદને બીજી રીતે ચીતર્યું છે બીજાએ. એ તો બૌદ્ધમાં પણ અરિહંત-અરિહંત શબ્દ આવે. શબ્દ આવે એમાં શું કામ આવે? એ આવશે અંદર.

અનાદિ નિધન નીચે આવશે. કહે છે કે યથાવત જો સાધન કરે. જુઓ! છે ને? '**સાધન યથાર્થ હો તબ યે અક્ષર કાર્યમેં વિઘ્નકે દૂર કરનેમેં કારણ હૈ ઈસલિયે મંગલરૂપ હૈં. મં અર્થાત્ પાપકો ગાલે ઉસે મંગલ કહતે હૈં તથા 'મંગ' અર્થાત્ સુખકો લાવે, દે, ઉસકો મંગલ કહતે હૈં,...**' લ્યો! બે અર્થ લીધા. મં એટલે પવિત્રતા સુખને આપે અથવા મંગ એટલે પાપને ગળ એટલે ગાળે. મંગળ. '**ઉસકો મંગલ કહતે હૈં, ઈસસે દોનોં કાર્ય હોતે હૈં. ઉચ્ચારણસે વિઘ્ન ટલતે હૈં, અર્થકા વિચાર કરને પર સુખ હોતા હૈ,...**' કહો, સમજાણું કાંઈ? એના ભાવની વાત છે, હોં! બહારથી ભગવાન કરતા નથી કાંઈ. અર્થ વિચારે સુખ થાય. એનો અર્થ ભાવ વિચારે. અરિહંતપદ, સિદ્ધપદ એવું મારું પદ છે એમ વિચારે તો એને સુખ થાય. જુઓ! બે વાત કરી. બરાબર શબ્દોના ઉચ્ચારણમાં વિકલ્પ છે એનાથી પાપ ગળે છે. સમજાય છે? અને

એ કહેલા પાંચ પરમેષ્ઠીનો ભાવ લક્ષમાં લે. વીતરાગભાવ પાંચેય પદ છે. એ આપણે આવી ગયું આમાં. પાંચેય પદ મારામાં છે. અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય એ મારું પદ છે. નિજપદમાં એ બધું છે એમ સંભારીને યાદ કરીને કરે તો એને સુખ થાય, આનંદ થાય સ્વભાવને આશ્રયે.

મુમુક્ષુ :- યથાર્થ સાધનનો અર્થ આ?

ઉત્તર :- યથાર્થ સાધનનો અર્થ કે બહારથી જો ઉચ્ચારણ કરે તો પાપ ટળે, અંતરમાં એનું ભાન કરે વીતરાગતાનું તો આત્માને સુખ મળે.

મુમુક્ષુ :- યથાર્થ સાધન...?

ઉત્તર :- હા. એ યથાર્થ સાધન સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર અંદર. સાધન એટલે વિકલ્પ એકલો નહિ. જુઓ! સુખ કીધું ને? અંતર વીતરાગતાને યાદ કરીને અંતરમાં વીતરાગતા પ્રગટ કરે તો સુખ થાય.

મુમુક્ષુ :- .. સાધન કહ્યું.

ઉત્તર :- એ સાધન આ. બહારના સાધન એકલા મંત્ર ગણવા એ નહિ. મંત્રમાં કહેલો ભાવ. વીતરાગતાને સંભારે, વિકલ્પને છોડે. રાગ એ હું નહિ, વીતરાગતા તે હું એવું કરે તો સુખ થાય. તે યથાર્થ સાધન છે.

'**ઈસીસે ઈસકો મંત્રોમેં પ્રધાન કહા હૈ, ઈસ પ્રકાર તો મંત્રકે આશ્રય મહિમા હૈ.**' મંત્રને આશ્રયે આ મહિમા કહેવામાં આવી. બહાર અને અંદર બેય.

'**પંચપરમેષ્ઠીકો નમસ્કાર ઈસમેં હૈ-વે પંચપરમેષ્ઠી અરહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય ઔર સાધુ યે હૈં, ઈનકા સ્વરૂપ તો ગ્રંથોમેં પ્રસિદ્ધ હૈ, તો ભી કુછ લિખતે હૈં :- યહ અનાદિનિધન...**' દેખો! અનાદિઅનંત '**અકૃત્રિમ સર્વજ્ઞકી પરંપરાસે...**' જુઓ આ. એનાથી પંચપરમેષ્ઠી હોવા જોઈએ. કલ્પિત બહારથી કર્યા એની મેળાએ, વીતરાગ માર્ગને મૂકીને એની અહીં વાત નથી. સમજાણું કાંઈ? અનાદિનિધન એટલે અનાદિઅનંત. અનાદિ એટલે આદિ નહિ, નિધન એટલે અંત નહિ. અનાદિ અનંત '**અકૃત્રિમ, સર્વજ્ઞકી પરંપરાસે સિદ્ધ...**' નહિ કરેલું નવું. અનાદિનું સર્વજ્ઞપદ ચાલ્યું આવે છે. એવા સર્વજ્ઞની પરંપરાથી સિદ્ધ '**આગમમેં કહા હૈ...**' સર્વજ્ઞના પરંપરાના આગમમાં એ વાત છે. સમજાણું કાંઈ? ભગવાનની પરંપરા છોડી દઈ અને નવા કૃત્રિમ આગમો બનાવ્યા એમાં આ વાત છે નહિ. એમ કહે છે.

'**ઐસા ષટ્દ્રવ્યસ્વરૂપ લોક,...**' લ્યો! છ દ્રવ્યસ્વરૂપ લોક છે. આખો લોક છ દ્રવ્યસ્વરૂપ છે. '**ઈસમેં જીવદ્રવ્ય અનંતાનંત હૈં...**' જીવદ્રવ્ય અનંતાઅનંત છે. '**પુદ્ગલદ્રવ્ય ઈનસે અનંતાનંત ગુણ હૈં, એક-એક ધર્મદ્રવ્ય, અધર્મદ્રવ્ય, આકાશદ્રવ્ય હૈં ઔર કાલદ્રવ્ય અસંખ્યાત દ્રવ્ય હૈ. જીવ તો દર્શનજ્ઞાનમયી ચેતનાસ્વરૂપ હૈ.**' લો. આત્મા તો દર્શન જ્ઞાન ચેતનાસ્વરૂપ છે. એ દયા, દાન અને વ્રતના વિકલ્પસ્વરૂપ આત્મા નથી. પૈસા સ્વરૂપ, બાયડી સ્વરૂપ, આબરૂ સ્વરૂપ આત્મા નથી એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? ભારે! આખી દુનિયાને ભૂંસાડિયો વાળે ત્યારે આત્મા બેસે એને. ક્યાંક પણ જો મહિમા રહી ગઈ પરમાં તો એ

આત્માનો મેળ નહિ ખાય.

ભગવાનઆત્મા દ્રષ્ટા જ્ઞાતાના સ્વભાવસ્વરૂપ ચૈતન્ય છે. એને આત્મા કહીએ. દયા, દાન અને વ્રતના વિકલ્પ એ પણ આત્મા નહિ. આહાહા..! આ અનંતાઅનંત આત્મામાં આત્મા કેવો એ વર્ણવે છે. જેણે દ્રષ્ટા અને જ્ઞાતા સ્વભાવમય ચેતના કદી છોડી નથી. એવું જેનું સ્વરૂપ છે. પુણ્ય-પાપ તો નવા ઉત્પન્ન થાય છે અને છૂટી જાય છે. એ કાંઈ એનું સ્વરૂપ નથી. શરીર નવું મળે અને જાય એ કાંઈ એનું સ્વરૂપ નથી. સ્વરૂપ તો દર્શન જ્ઞાન. જાણવા અને દેખવાનો એવો સ્વભાવ, એવું ચૈતન્યરૂપ એ આત્માનું સ્વરૂપ. એવું ચેતનરૂપ તે જીવનું સ્વરૂપ. આહાહા..! સ્વરૂપ એટલે એનું પોતાનું રૂપ-પોતાનો ભાવ. આહાહા..! કહો, સમજાણું કાંઈ?

'**દર્શનજ્ઞાનમયી ચેતનાસ્વરૂપ હૈ. અજીવ પાંચ હૈં...**' આત્મા સિવાય છ દ્રવ્ય છે એમાં પાંચ તો અજીવ છે. '**ચેતનારહિત જડ હૈં-ધર્મ, અધર્મ, આકાશ ઔર કાલ યે ચાર દ્રવ્ય તો જૈસે હૈં વૈસે હી રહતે હૈં...**' ચારને કાંઈ વિકાર-બિકાર નથી. ધર્માસ્તિ, અધર્માસ્તિ, આકાશ અને કાળ '**ઇનકે વિકારપરિણતિ નહીં હૈ, જીવ-પુદ્‌ગલદ્રવ્યકે પરસ્પર નિમિત્ત-નૈમિત્તિકભાવસે વિભાવપરિણતિ હૈ....**' હવે ખુબી કરે છે. જીવ અને પુદ્‌ગલમાં અરસપરસ નિમિત્ત નિમિત્ત સંબંધથી વિકાર છે. ચારમાં તો વિકાર છે નહિ.

'**ઇનમેં ભી પુદ્‌ગલ તો જડ હૈ,...**' આ માટી શરીર, વાણી જડ છે. '**ઇસકે વિભાવપરિણતિકા દુઃખ-સુખકા સંવેદન નહીં હૈ...**' છે? આ વિભાવ પરિણમન છે આ જડનું. દેખો, આ શરીરનું. એને દુઃખ છે? એકલા પરમાણુનું સ્વભાવ પરિણમન છે. એકલો પરમાણુ. સુખ છે? દુઃખ ક્યાં છે એને? પરમાણુ આ લાકડી જુઓ. આ વિભાવ પરિણમન છે આનું. વિકારી પરિણમન છે આ પરમાણુનું. પણ વિકાર કાંઈ દુઃખ નથી. એક પરમાણું એકલો રહે. અવિકારી પરિણામ છે એ દુઃખ નથી એને. સમજાણું કાંઈ?

કહે છે કે લાડવો અનંતા પરમાણુનો વિભાવ પરિણામ છે. લાડવો છે એ વિભાવપરિણામ છે પણ એને કાંઈ સુખ નથી. અને પરમાણુ ઝેરપણે પરિણમે વિકાર તો સુખ નથી. વિષ્ટાપણે પરમાણુ પરિણમે તો દુઃખી અને લાડવાપણે પરિણમે તો સુખી એમ હશે? જડને સુખ-દુઃખ કેવા? ભલે વિભાવપણે હો. ઝેરપણે પરિણમે તોપણ વિભાવ છે. લાડુપણે પરિણમે તોપણ વિભાવ છે. સડેલા કૂતરાના પરમાણુપણે પરિણમે તો એ વિભાવ છે. સડેલા ગંધ મારે એવી. તોપણ એ તો વિભાવ પરિણતિ. પણ એને કાંઈ દુઃખ છે નહિ, જડને દુઃખ છે નહિ. સુંદર આકૃતિ પરિણતિ આમ સુંદર, સુગંધ મારે ફૂલઝાડમાં. ફૂલઝાડમાં કેટલી સુગંધ! કેટલાક ઝાડમાં જઈને શ્વાસ લે આમ. એ સુગંધ છે એને સુખ હશે? પરમાણુને સુખ હશે? પરમાણુ સુગંધરૂપે હો કે દુર્ગંધરૂપે હો, ઝેરરૂપે હો કે કસ્તુરીરૂપે હો, એને સુખ-દુઃખ છે નહિ. માટે એની વાત કાઢી નાખો. ચાર ઓલા નીકળી ગયા, બેને વિકાર હોય છે જડમાં તો એને કાઢી નાખ્યા.

હવે જીવ. લ્યો! '**જીવ ચેતન હૈ ઇસકે સુખ-દુઃખકા સંવેદન હૈ.**' ભગવાનઆત્મા જાણનાર છે, એને વિભાવપણે તીવ્ર પરિણમન થાય એ દુઃખ. મંદ હોય એ સુખ. બેય છે

દુઃખ. એ સુખ એ દુઃખ (જ છે) પણ લોકની દૃષ્ટિએ સમજાવ્યું. એને કષાય મંદનું પરિણમન હોય તો સુખ કહેવાય. લોકો એમ કહે. શાંત... છે બેય વિભાવ પરિણામ. **'ઈસકે સુખ-દુઃખકા સંવેદન હૈ.'** **'જીવ અનંતાનંત હૈં ઈનમેં કઈ તો સંસારી હૈ,...'** જીવના બે ભેદ છે ને? કોઈ સંસારી અને કોઈ સિદ્ધ. **'સંસારમેં નિવૃત્ત હોકર સિદ્ધ હો ચુકે હૈં.'** લ્યો! અને જે સંસારથી નિવૃત્ત થયા એ સિદ્ધ થયા. **'સંસારી જીવોંમેં કઈ તો અભવ્ય હૈં તથા અભવ્યકે સમાન હૈં,...'** આહાહા..! સંસારીમાં તો કેટલાક જીવ તો અભવ્ય છે, અભવિ. કોરડું મગ જેવા, કોરડું મઠ જેવા. લાખ મણ પાણી નાખે તોપણ ચડે નહિ. કોરડુંને શું કહે છે? શું કહે છે? એ ચડે નહિ એવા અભવિ જીવ છે. કોરડું ભાષા બીજી છે તમારી. કોરડું કહે છે? બીજી ભાષા કહે. એની ભાષા શું છે? એનીય ખબર ન મળે.

મુમુક્ષુ :- મઠર..

ઉત્તર :- મઠર એટલે શું? .. ગળે નહિ. એમ કેટલાક જીવ એવા છે કે ગળે જ નહિ. લાખ વાર ઉપદેશ જાય એને કાને. પણ આમ અડવા દે નહિ. મગસળિયા જેવા પથરા. મગસળિયો નાનો પથરો થાય મગ જેવડો આટલો. મગ જેટલો પત્થર. પાણી લાખ મણ પડે પણ એ કોરુંકડાટ. એટલો ઉપર સુંવાળો હોય કે પાણી અડે જ નહિ. નદીમાં હોય. વેળુમાં મગસળિયા પથરા ઝીણા-ઝીણા. અમે તો બધું જોયેલું પાછું. .. નદીમાં જોયેલું. લીલા હોય. લીલા ઝીણા ગોળ-ગોળ પથરા મગ જેવા. પાણી અડે તો થઈ રહ્યું. નીકળી જાય કાંઈ ન મળે. એમ કેટલાક અભવિ અને કેટલાક અભવિ જેવા. જીવ ઘણા છે ને? ભવ્યજીવ ઘણા છે એમાં કોઈ મોક્ષ નહિ જાય એવા અનંત નિગોદમાં પડ્યા છે. આહાહા..!

'દોનોં જાતિકે સંસારસે નિવૃત્ત કભી નહીં હોતે હૈં,...' બેય જાતિના જીવ સંસારથી નિવૃત્ત હોય નહિ. **'ઈનકે સંસાર અનાદિનિધન હૈ.'** લ્યો! આ કારણે અનાદિઅનંત સંસાર છે. રહેવાનો છે. તું ટાળ તો ટળે બાકી સંસાર અનાદિઅનંત છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ક્યારેક તો?

ઉત્તર :- નહિ. કદી નહિ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- સરીખા કીધું ને? અભવિ સરીખા કહ્યા.

મુમુક્ષુ :- એ તો દૃષ્ટાંત છે ને.

ઉત્તર :- દૃષ્ટાંત આ. વિધવા બાઈ છે, પુત્ર થવાને લાયક છે. પણ એને પુત્ર થવાની યોગ્યતા જ પ્રગટ નથી. અને કેટલાક સધવા હોય અને પુત્ર થવાને લાયક હોય નહિ. એમ. એવો દાખલો છે શાસ્ત્રમાં. સમજાણું? શાસ્ત્રમાં દાખલો છે. **'અબ ઈનકે સંસારકી ઉત્પત્તિ કૈસે હૈ વહ કહતે હૈં :-'** જીવની વ્યવસ્થા કીધી આ.

'જીવોંકે જ્ઞાનાવરણાદિ આઠ કર્મોંકા અનાદિબંધરૂપ પર્યાય હૈ,...' દેખો! છે તો એ જીવ જ્ઞાન-દર્શન-ચેતનાસ્વરૂપ. એવા અનંત આત્મા હોવા છતાં કેટલાક આત્માઓ ભવિ જેવા, અભવિ જેવાને મુક્તિ નહિ થાય. હવે કેટલાકને અનાદિથી સંસાર કેમ છે એને? **'આઠ કર્મોંકા અનાદિબંધરૂપ પર્યાય હૈ, ઈસ બંધકે ઉદયકે નિમિત્તસે જીવ રાગદ્વેષમોહાદિ**

વિભાવપરિણતિરૂપ પરિણમતા હૈ,...' લ્યો! ભગવાનઆત્મા જ્ઞાન-દર્શન અને આનંદસ્વરૂપ, એવો એનો સ્વભાવ હોવા છતાં કર્મના નિમિત્તના સંગે પર્યાયબુદ્ધિમાં એમાં રાગ-દ્વેષ અને મિથ્યાત્વપણે પરિણમે છે. આ સંસારી જીવો અનાદિ આવા છે.

'**ઈસ વિભાવપરિણતિકે નિમિત્તસે નવીન કર્મબંધ હોતા હૈ,...**' લ્યો! આઠ કર્મનું નિમિત્ત છે એના લક્ષે પરિણમે મિથ્યાત્વરૂપે, અજ્ઞાનરૂપે. વળી એને કારણે નવા કર્મ થાય. દ્રવ્યકર્મનું નિમિત્ત અને ભાવકર્મ મિથ્યાત્વ આદિનો પોતાનો નૈમિત્તિકભાવ અને એનું નિમિતપણું નવા કર્મનું નૈમિત્તિકપણું. એમ અનાદિથી સંસાર અજ્ઞાનીનો ચાલ્યો આવે છે. ઓહોહો...! ગહન... ગહન... ગહન... ગહન... ક્યાંય નજર નાખે તો ક્યાંય ભવ વિનાની કોઈ ચીજ છે નહિ. અનાદિનો ભવ... ભવ... ભવ... ભવ... ભવ... ભવ... ચાલ્યો જ આવે છે અનાદિ... અનાદિ... અનાદિ...

'**ઈસપ્રકાર ઈનકે સંતાનપરંપરાસે જીવકે ચતુર્ગતિરૂપ સંસારકી પ્રવૃત્તિ હોતી હૈ,...**' લ્યો! એ ચાર ગતિ રખડે સંસાર. ચાહે તો દેવ હોય કે ચાહે તો શેઠિયો માણસ હોય કે નારકી હોય. '**ઈસ સંસારમેં ચારોં ગતિયોંમેં અનેક પ્રકાર સુખ-દુઃખરૂપ હુઆ ભ્રમણ કરતા હૈ;...**' એ સુખ દુઃખ થઈને રખડે છે. સુખ શેનું? આ લોકોએ માનેલું, હોં! સુખ નહિ પણ દુઃખ. રાજા થાય, શેઠિયો થાય કે દેવ થાય. માને અમે સુખી છીએ. મૂઢ છે. નિર્ધન થાય, નરક-નિગોદમાં જાય. એને તો ખબર પણ નથી કે નિગોદમાં દુઃખી છું. નરકમાં જાય. દુઃખી છે. એમ સુખ-દુઃખની કલ્પનાથી ચોર્યાસીના અવતારમાં અનાદિ પરિભ્રમણ કરી રહ્યો છે. '**તબ કોઈ કાલ ઐસા આવે જબ મુક્ત હોના નિકટ હો...**' સમજાણું કાંઈ? અર્ધપુદ્ગલાદિ નિકટ થાય. '**તબ સર્વજ્ઞકે ઉપદેશકા નિમિત્ત પાકર...**' સર્વજ્ઞનો ઉપદેશ મળવો જોઈએ.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- બળ ક્યાં આવ્યું? નિમિત્ત હોય છે એમ કીધું.

મુમુક્ષુ :- હોવો જ જોઈએ.

ઉત્તર :- હા. ઉપદેઈ નિમિત્તનો એ જ હોય. નિમિત્ત એ હોય એમ કીધું. ઉપદેશ એવો હોય પણ સમજે ત્યારે ઓલાને નિમિત્ત કહેવાય ને? અહીં તો બીજા અજ્ઞાનીઓની, મિથ્યાદષ્ટિની વાણી નિમિત્ત ન હોય એટલું સિદ્ધ કરવું છે. પણ વાણી નિમિત્ત છે માટે ત્યાં થઈ જાય છે એમ છે નહિ.

મુમુક્ષુ :- ભગવાનની વાણી ખાલી જાય?

ઉત્તર :- ખાલી તો એના ઉપદેશમાં ત્યાં સભામાં ન જાય. પણ ત્યાં અનંતવાર સાંભળ્યું એને તો ખાલી ગઈ. સમજાણું કાંઈ? કોઈ પામનારા એમાં ન હોય એમ નહિ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- નિમિત્ત મેળવવા શું મેળવે? ભાવ સમજવાનો આવે છે. નિમિત્ત મેળવવું શું છે? મેળવી શકે છે? એ તો પૂર્વના પુણ્યને લઈને નિમિત્ત આવે છે. ઝીણી વાત છે.

'**સર્વજ્ઞકે ઉપદેશકા નિમિત્ત પાકર અપને સ્વરૂપકો...**' દેખો! અહીં તો કહેવું છે કે સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે જે ઉપદેશ કર્યો એ એને મળે. શું મળે? કે પોતાના સ્વરૂપને બરાબર જાણે.

'કર્મબંધકે સ્વરૂપકો, અપને ભીતરી વિભાવકે સ્વરૂપકો જાને...' ત્રણ પ્રકાર. પોતાનો નિજ સ્વભાવ જ્ઞાન દર્શન અને આનંદ જાણે. કર્મ અને શરીરનો સ્વભાવ જડ જાણે અને પુણ્ય-પાપનો સ્વભાવ વિભાવ દુઃખરૂપ જાણે. આ ત્રણની વ્યાખ્યા કરી. ભગવાને કીધી એવી ત્રણની વ્યાખ્યા એને ખ્યાલમાં આવવી જોઈએ. ઘણું આવ્યું આમાં.

'અપને સ્વરૂપકો ઔર કર્મબંધકે સ્વરૂપકો...' કેમકે નિમિત્ત છે ને જોડે? એને જાણવું જોઈએ ને કે કર્મબંધ શું ચીજ છે? **'અપને ભીતરી વિભાવકે સ્વરૂપકો...'** પોતાના પણ નિમિત્તને આધીન જે વિકાર મિથ્યાત્વ રાગ-દ્વેષ થાય છે **'ઈનકા ભેદજ્ઞાન હો,...'** એનું સ્વરૂપ જાણી અને કર્મ અને વિભાવથી જુદાપણાનું ભાન હોય. ભેદજ્ઞાન. એવો ઉપદેશ વીતરાગવાણીમાં હોય છે. સમજાણું કાંઈ? **'ઈનકા ભેદજ્ઞાન હો, તબ પરદ્રવ્યકો સંસારકા નિમિત્ત જાનકર...'** પરદ્રવ્યને દુઃખનું, સંસારનું નિમિત્ત જાણે. **'ઈસસે વિરક્ત હો, અપને સ્વરૂપકા અનુભવકા સાધન કરે-'** પોતાનો જે સ્વભાવ. અપના સ્વરૂપ કહ્યું હતું ને માથે? દર્શન-જ્ઞાનમય એવા સ્વરૂપનું અંદર સાધન કરે. અનુભવનું સાધન અનુભવ. જ્ઞાન, દર્શન એવો આત્માનો અનુભવ કરે એ સાધન. વિકલ્પ-ફિકલ્પ અને પુણ્ય-પાપ એ સાધન નથી.

'દર્શન-જ્ઞાનરૂપ સ્વભાવમેં સ્થિર હોનેકા સાધન કરે...' લ્યો! એક તો અનુભવનું સાધન કરે. એક વાત પહેલું. સમ્યગ્દર્શનનો જ્ઞાનનો અનુભવ. એ ઉપરાંત **'દર્શન-જ્ઞાનરૂપ સ્વભાવમેં સ્થિર હોનેકા સાધન કરે...'** ચારિત્ર. લ્યો, આ સાધન. **'તબ ઈસકે...'** આવું સાધન કરે એને **'બાહ્યસાધન હિંસાદિક પંચ પાપોંકા ત્યાગરૂપ નિર્ગ્રંથ પદ,...'** બાહ્યસાધન હવે કહે છે. અંતર સાધન આ. એવું અંતર સાધન જેને હોય એને બાહ્ય સાધન મુનિ આદિને પાંચ પાપનો ત્યાગ, નિર્ગ્રંથ પદ. **'સર્વ પરિગ્રહકી ત્યાગરૂપ નિર્ગ્રંથ દિગંબર મુદ્રા ધારણ કરે,...'** લ્યો! બાહ્ય સાધન આ હોય. સમજાણું કાંઈ?

'પાંચ મહાવ્રત, પાંચ સમિતિરૂપ, તીન ગુપ્તિરૂપ પ્રવર્તે તબ સબ જીવોં પર દયા કરનેવાલા સાધુ કહલાતા હૈ.' વ્યવહારથી. આત્મા દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રનો અનુભવ કરે પહેલો. પછી સ્વરૂપમાં સ્થિરતા અને ચારિત્રદશા કરે. એને આ બાહ્ય સાધન આવા હોય. અભ્યંતર સાધન તો એ. જુઓ! બાહ્ય નિમિત્ત પણ આવા જ હોય. એમ. નગ્ન મુનિની મુદ્રા. સમજાણું? પાંચ મહાવ્રતના વિકલ્પના નિમિત્ત, પાંચ સમિતિ-ગુપ્તિના નિમિત્ત વિકલ્પ.

'ઈસમેં તીન પદ હોતે હૈં-' લ્યો! સાધુમાં ત્રણ પ્રકારની પદવી. **'જો આપ સાધુ હોકર અન્યકો સાધુપદકી શિક્ષા-દીક્ષા દે વહ આચાર્ય કહલાતા હૈ,...'** છે તો સાધુ પણ આ શિક્ષા-દીક્ષાની પ્રધાનતાથી એને આચાર્ય કહેવાય. **'સાધુ હોકર જિનસૂત્રકો પઢે પઢાવે વહ ઉપાધ્યાય કહલાતા હૈ,...'** ઉપાધ્યાય છે ને? જેના સમીપે ભણે-ભણાવે. **'જો અપને સ્વરૂપકે સાધનમેં રહે વહ સાધુ કહલાતા હૈ,...'** આહાહા..! સ્વરૂપના સાધનમાં રહે તે સાધુ. સ્વરૂપ દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્ર. એમાં રહે એ સાધુ.

'જો સાધુ હોકર અપને સ્વરૂપકે સાધનકે ધ્યાનકે બલસે...' દેખો! સાધુ થઈ. **'અપને સ્વરૂપકે સાધનકે ધ્યાનકે બલસે ચાર ઘાતિયા કર્મોંકા નાશકર કેવલજ્ઞાન, કેવલદર્શન,**

અનંતસુખ ઔર અનંતવીર્યકો પ્રાપ્ત હો...' લ્યો! એ કેવળી થાય. જે અંતરના પોતાના નિજસ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્યનું સાધન કરતા ઘાતિકર્મનો નાશ થાય અને ચાર સ્વરૂપની પર્યાય પ્રગટ થાય. '**વહ અરહંત કહલાતા હૈ,...**' લ્યો! '**તબ તીર્થંકર તથા સામાન્યકેવલી-જિન ઈન્દ્રાદિકસે પૂજ્ય હોતા હૈ,...**' તીર્થંકર અને સામાન્ય કેવળી '**જિન ઈન્દ્રાદિકસે પૂજ્ય હોતા હૈ, ઈનકી વાણી ખિરતી હૈ જિસસે સબ જીવોંકા ઉપકાર હોતા હૈ,...**' ભગવાનની વાણી ખરે એમાં ઘણા જીવોને ઉપકારનું નિમિત્ત થાય.

મુમુક્ષુ :- સર્વે જીવનું.

ઉત્તર :- સર્વે જીવનું. સર્વ જીવ એ જ જીવ કહેવાય. તરે તે જીવ. ન તરે તે અજીવ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

'**અહિંસા ધર્મકા ઉપદેશ હોતા હૈ, સબ જીવોંકી રક્ષા કરાતે હૈં યથાર્થ પદાર્થોંકા સ્વરૂપ બતાકર મોક્ષમાર્ગ દિખાતે હૈં, ઈસપ્રકાર અરહંત પદ હોતા હૈ...**' લ્યો! આવી તો અરિહંતપદવી હોય. '**ઔર જો ચાર અઘાતિયા કર્મોંકા ભી નાશકર સબ કર્મોંસે રહિત હો જાતે હૈં વહ સિદ્ધ કહલાતે હૈં.**' '**ઈસ પ્રકાર યે પાંચ પદ હૈં,...**' લ્યો! હવે એ પાંચ પદ મોટા મહાન કેમ કહ્યા એની વ્યાખ્યા કરશે. (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

નોંધ :- આ પ્રવચન ૧૯૭૪ની સાલમાંથી લેવામાં આવેલ છે.

પ્રવચન નં. ૧૫૫, ગાથા-૧૦૬, શુક્રવાર, જેઠ સુદ ૩, તા.૨૪-૫-૭૪

બીજો પેરેગ્રાફ. ફરીને. આ સંસારની ઉત્પત્તિ કેમ છે? '**જીવોંકે જ્ઞાનાવરણાદિ આઠ કર્મોંકા અનાદિબંધપર્યાય હૈ,...**' જડ. '**ઈસ બંધકે ઉદયકે નિમિત્તસે જીવ રાગદ્વેષમોહાદિ વિભાવપરિણતિરૂપ પરિણમતા હૈ...**' કર્મના નિમિત્તના સંબંધમાં અનાદિથી મિથ્યા એટલે વિપરીત શ્રદ્ધા અને રાગ-દ્વેષના પરિણામરૂપે પરિણમે છે. '**ઈસ વિભાવપરિણતિકે નિમિત્તસે...**' મિથ્યાત્વભાવ અને રાગ-દ્વેષના ભાવની પરિણતિના નિમિત્તથી '**નવીન કર્મબંધ હોતા હૈ.**' નવું કર્મબંધન થાય છે.

'**ઈસપ્રકાર ઈનકે સંતાનપરંપરાસે...**' એ પ્રકારે સંતાનપરંપરા (અર્થાત્) પ્રવાહરૂપે અનાદિ. '**જીવકે ચતુર્ગતિરૂપ સંસારકી પ્રવૃત્તિ હોતી હૈ,...**' આ ચાર ગતિમાં અનાદિથી નરકમાં, નારકીમાં, તિર્યંચમાં, મનુષ્યમાં અને દેવમાં (રખડે છે). પરિભ્રમણની ચાર ગતિ છે. આહાહા..! '**તબ કોઈ કાલ ઐસા આવે જબ મુક્ત હોના નિકટ હો...**' મુક્ત થવાની દશા જેની નજીક છે. '**તબ સર્વજ્ઞકે ઉપદેશકા નિમિત્ત પાકર...**' લ્યો. સર્વજ્ઞ પરમાત્મા, જેને પૂર્ણ જ્ઞાન પ્રગટ થયું છે, એવા પરમાત્માનો ઉપદેશ પામીને. અજ્ઞાનીનો ઉપદેશ નહિ. જેણે ત્રણકાળ ત્રણલોક જાણ્યા એવા સર્વજ્ઞ પરમાત્માનો ઉપદેશ પામીને. ભલે ગુરુથી મળે પણ એમ એનો ઉપદેશ છે. સર્વજ્ઞ પરમાત્માએ સર્વજ્ઞસ્વભાવથી જે ત્રણકાળ ત્રણલોક જાણ્યા

એવો ઉપદેશ આવ્યો, એ ઉપદેશનું નિમિત્ત પામીને '**અપને સ્વરૂપકો...**' પોતાના સ્વરૂપને જાણે. '**ઔર કર્મબંધકે સ્વરૂપકો...**' જાણે. કર્મબંધન એક નિમિત્ત છે એને પણ જાણે. '**અપને ભીતરી વિભાવકે સ્વરૂપકો જાને...**' પોતાનું આત્માનું સ્વરૂપ શું છે એને જાણે, કર્મબંધનું સ્વરૂપ શું છે એને જાણે અને બંધના સંબંધમાં વિભાવ થાય એને જાણે. '**ઈનકા ભેદજ્ઞાન હો,...**' જ્યારે એ ત્રણેનું ભેદજ્ઞાન (થાય અર્થાત્) પોતાના સ્વરૂપનું આનંદ, જ્ઞાન સ્વરૂપ, વિભાવનું દુઃખરૂપ સ્વરૂપ અને કર્મનું અજીવ સ્વરૂપ. એમ જાણે. '**ઈનકા ભેદજ્ઞાન હો, તબ પરદ્રવ્યકો સંસારકા નિમિત્ત જાનકર...**' પરદ્રવ્ય જેટલા છે એને તો સંસારનું નિમિત્ત જાણે. આહાહા..! કેમકે સ્વ ભગવાનઆત્મા સ્વદ્રવ્યનો આશ્રય લે ત્યારે જ એને કલ્યાણ થાય. તેથી પરદ્રવ્યનું જેટલું લક્ષ જાય, એ બધું રાગનું અને સંસારનું જ કારણ છે. આહાહા..!

'**પરદ્રવ્યકો સંસારકા નિમિત્ત જાનકર ઈસસે વિરક્ત હો...**' પરવસ્તુને સંસારના દુઃખનું વિકારનું નિમિત્તકારણ જાણીને એનાથી વિરક્ત થાય. પરદ્રવ્યનું લક્ષ છોડે. પરદ્રવ્યનો આશ્રય, લક્ષ છોડે. કેમકે પરદ્રવ્ય સંસારનું નિમિત્તકારણ છે. તેથી જેને મોક્ષનો માર્ગ પ્રગટ કરવો છે એ પરદ્રવ્યના નિમિત્તનું લક્ષ છોડે. '**અપને સ્વરૂપકે અનુભવકા સાધન કરે...**' પોતાનો સ્વભાવ ચૈતન્ય શુદ્ધ આનંદ, જ્ઞાન એના સ્વરૂપનું સાધન કરે એ મોક્ષનો માર્ગ છે. આહાહા..! '**તબ ઈસકે બાહ્યસાધન હિંસાદિક પંચ પાપોંકા ત્યાગરૂપ નિર્ગ્રંથ પદ,...**' થઈ જાય. લ્યો. મુનિ થાય એને બાહ્ય નિર્ગ્રંથ દિગંબર દશા (થઈ જાય). એને બાહ્ય સાધન, અંતર સાધન તો કરે, કહે છે, પણ એને બાહ્ય સાધનમાં હિંસા, જૂઠું, ચોરી, વિષયભોગ વાસનાના ત્યાગરૂપ નિર્ગ્રંથપદ દિગંબરપદ, દિગંબરદશા ધારણ થાય. '**સબ પરિગ્રહકી ત્યાગરૂપ...**' એને વસ્ત્રનો ધાગો પણ ન રહે, વસ્ત્રનો કણ પણ ન રહે. એવી મુનિદશા ધારણ કરે ત્યારે '**નિર્ગ્રંથ દિગંબર મુદ્રા ધારણ કરે,...**' આ અંતર અને બાહ્યનું સાધન બતાવે છે. '**પાંચ મહાવ્રત, પાંચ સમિતિરૂપ, તીન ગુપ્તિરૂપ પ્રવર્તે તબ સબ જીવોં પર દયા કરનેવાલા સાધુ કહલાતા હૈ.**' બધા જીવોની છકાયના જીવો ઉપર જેનો દયાભાવ છે.

'**ઈસમેં તીન પદ હોતે હૈં-જો આપ સાધુ હોકર અન્યકો સાધુપદકી...**' સાધુ થઈને અન્યને સાધુપદની '**શિક્ષાદીક્ષા દે વહ આચાર્ય કહલાતા હૈ,...**' આત્માના સ્વરૂપના સાધનની પદની શિખામણ અને દીક્ષા દે, એમ કહે છે. જોયું! અંતર સ્વરૂપ ભગવાન આત્મા એનું સાધન સ્વરૂપમાં સાધુને જે હોય એનું જ્ઞાન અને એની દીક્ષા દે. આહાહા..! આ આચાર્ય. '**વહ આચાર્ય કહલાતા હૈ,...**' લ્યો, અહીં તો બીજો ઉપદેશ આપે એવું નથી. સાધુપદની શિક્ષા દીક્ષા દે. આહાહા..! વીતરાગભાવ આચાર્યે પોતે સ્વદ્રવ્યને આશ્રયે પ્રગટ કર્યો છે એવા વીતરાગભાવની શિક્ષા અને દીક્ષા (દે છે). ઉપદેશ પણ વીતરાગભાવનો આપે અને દીક્ષા પણ વીતરાગભાવની આપે. એમ કહે છે. આહાહા..! એ આચાર્ય કહેવાય.

'**સાધુ હોકર જિનસૂત્રકો પઢે-પઢાવે...**' હવે ઉપાધ્યાયની વાત છે. '**વહ ઉપાધ્યાય કહલાતા હૈ, જો અપને સ્વરૂપકે સાધનમેં રહે વહ સાધુ કહલાતા હૈ...**' આનંદસ્વરૂપ

ભગવાનઆત્માના સાધનમાં રહે તેને સાધુ કહે. નગ્નપણું ને પંચમહાવ્રતના પરિણામમાં રહે તો સાધુ એમ નથી કહ્યું. એવી દશા હોય ભલે પણ પોતે ભગવાનઆત્મા જ્ઞાન અને આનંદસ્વરૂપમાં રહે એને સાધે, સ્વરૂપ આનંદ શુદ્ધ છે. પૂર્ણ વીતરાગસ્વરૂપ આત્મા એની પર્યાયમાં સાધન કરે એને અહીંયાં સાધુ કહેવામાં આવે છે.

'જો સાધુ હોકર અપને સ્વરૂપ સાધનકે ધ્યાનકે બલસે...' આ રીતે સાધુ થઈને... હવે ત્રણ પદ ઉપરાંત (વાત કરે છે). **'અપને સ્વરૂપકે સાધનકે ધ્યાનકે બલસે...'** જોયું! ચૈતન્યસ્વભાવ બળરૂપ સ્વરૂપરૂપ, એના સાધનના બળથી. **'સ્વરૂપકે સાધનકે ધ્યાનકે બલસે...'** પોતાનું સ્વરૂપ જે શુદ્ધ આનંદ, એના ધ્યાનના બળ દ્વારા **'ચાર ઘાતિયા કર્મોંકા નાશકર...'** કેવી ભાષા વાપરી છે, જુઓને! વ્યવહાર રત્નત્રય કરીને ચાર ઘાતિનો નાશ કરે એમ નથી કહ્યું. બાહ્ય સાધન કહ્યું હતું પહેલું કે પાંચ મહાવ્રત સાધે. હોય છે બસ એટલું. આહાહા..! પણ મોક્ષનું સાધન તો અંતર આત્મા આનંદ ને જ્ઞાનસ્વરૂપી પ્રભુ એનું સાધન અંતર કરે એ સાધનથી ચાર ઘાતિકર્મનો નાશ થાય. **'કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, અનંતસુખ, અનંતવીર્યકો પ્રાપ્ત હો...'** લો. ત્યારે અરિહંત કહેવાય. એને અરહંત ભગવાન-ણમો અરિહંતાણં.. ણમો અરિહંતાણં ત્યારે એને કહેવાય. આહાહા..! પાંચ નવકારમાં આવું પહેલું પદ છે ને! એ આ રીતે શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપના સાધન દ્વારા ચાર ઘાતિકર્મનો નાશ કરીને કેવળજ્ઞાન, દર્શન, સુખ અને વીર્ય એવા ચાર (ગુણ) પૂર્ણ પ્રગટ કરે એને અરિહંત પરમાત્મા કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! કહો, સમજાણું?

'તબ તીર્થંકર ઔર સામાન્યકેવલી જિન ઈન્દ્રાદિકસે પૂજ્ય હોતા હૈ,...' એમાં તીર્થંકર અને સામાન્ય કેવળી એ પણ **'ઈન્દ્રાદિકસે પૂજ્ય હોતા હૈ, ઈનકી વાણી ખિરતી હૈ,...'** ભાષા દેખો! એની વાણી ખરે છે એમ શબ્દ વાપર્યો છે. એ વાણી બોલે છે એમ ન કહ્યું. ભાષા કેવી તોળી તોળીને વાપરે છે ને. ભગવાન સર્વજ્ઞ પરમાત્માને ત્રણકાળ ત્રણલોકનું જ્ઞાન થાય ત્યારે શરીરમાત્ર રહે. એમાંથી વાણી ખરે, એમ કહ્યું. જોયું! ધ્વનિ-વાણીનો અવાજ ઉઠે. આહાહા..! **'વાણી ખિરતી હૈ,...'** આહાહા..! 'જયચંદ્ર પંડિતે' ભર્યું છે બહુ! **'વાણી ખિરતી હૈ,...'** ભગવાનના મુખથી વાણી (ખરે છે). મુખથી પણ નહિ, એ તો અરિહંત હોય ત્યારે વાણી ખરે છે. આહાહા..! **'જિસસે સબ જીવોંકા ઉપકાર હોતા હૈ,...'** એ વાણી સાંભળીને જગતના પ્રાણી પોતાના આત્માનું સાધન કરે તો ઉપકાર કહેવામાં આવે. આહાહા..!

'અહિંસા ધર્મકા ઉપદેશ હોતા હૈ,...' વાણીમાં અહિંસાધર્મનો ઉપદેશ (આવે છે). રાગની ઉત્પત્તિ થવી તે હિંસા. આહાહા..! વસ્તુના સ્વરૂપમાં વીતરાગતા ભરી છે તો વીતરાગતાની ઉત્પત્તિ થાય તે અહિંસા. એવો ભગવાને ઉપદેશ કર્યો. આ અહિંસા. આહાહા..! **'જિસસે સબ જીવોંકી રક્ષા હોતી હૈ,...'** એટલે કોઈ પ્રાણીને મારવું નહિ એનું નામ રક્ષા. **'યથાર્થ પદાર્થોંકા સ્વરૂપ બતાકર...'** જેવું આત્માનું, જડનું, ધર્મનું ને અધર્મનું જેવું સ્વરૂપ છે એવું બતાવીને **'મોક્ષમાર્ગ દિખાતે હૈં. ઈસપ્રકાર અરહંત પદ હોતા હૈ.'** એ

અરિહંતપદની વ્યાખ્યા કરી. '**ઔર જો ચાર અઘાતિયા કર્મોંકા ભી નાશ કર સબ કર્મોંસે રહિત હો જાતે હૈં, વહ સિદ્ધ કહલાતે હૈં.**' પરમાત્મા શરીરરહિત થઈ જાય. શરીરસહિત પરમાત્માને અરિહંત કહીએ, શરીરરહિત પરમાત્માને સિદ્ધ કહીએ. આહાહા..!

'**ઈસપ્રકાર યે પાંચ પદ હૈં, યે અન્ય સબ જીવોંસે મહાન હૈં,....**' એ પાંચ પદ બધા જીવોમાં મહાન છે. '**ઈસલિયે પંચ પરમેષ્ઠી કહલાતે હૈં, ઈનકે નામ તથા સ્વરૂપકે દર્શન, સ્મરણ, ધ્યાન, પૂજન, નમસ્કારસે અન્ય જીવોંકે શુભપરિણામ હોતે હૈં...**' દેખો! એ પંચ પરમેષ્ઠીના નામથી, એના સ્વરૂપનું દર્શન, એનું સ્મરણ, એનું ધ્યાન, એનું પૂજન, એને નમસ્કાર એનાથી બીજા જીવને શુભભાવ થાય છે. ધર્મ થાય છે એમ નહિ. આહાહા..! કહો, સમજાણું કાંઈ? '**ઈસલિયે પાપકા નાશ હોતા હૈ,...**' શુભપરિણામ થાય છે ને એટલે. માંગલિક કહેવું છે ને. '**વર્તમાન વિઘ્નકા વિલય હોતા હૈ, આગામી પુણ્યકા બંધ હોતા હૈ....**' લો, ત્રણ વાત થઈ. એ પંચ પરમેષ્ઠીના સ્મરણ, ધ્યાનથી શુભભાવ થાય, એનાથી પાપનો નાશ થાય. જે સમકિતી છે એને મિથ્યાત્વના પાપનો તો નાશ છે. બીજા અશુભભાવનો પણ એને કર્મનો અશુભભાવ હોય એ ઘટી જાય છે. '**વર્તમાન વિઘ્નકા વિલય હોતા હૈ,...**'

મુમુક્ષુ :- પંચ પરમેષ્ઠીના ..નો વિચાર કરે તો શુભભાવ થાય.

ઉત્તર :- હા. શુભભાવ (થાય). '**શુભપરિણામ હોતે હૈં ઈસલિયે પાપકા નાશ હોતા હૈ...**' ક્યાં આવ્યું? કંઈ સમજાતું નથી. ક્યુ પાનું? ૯૫ એ તો મંગલરૂપ કહ્યું છે. એ વ્યવહારસુખ. મનમાં સુખ લાગે છે. એ તો મનની વ્યાખ્યા કરી. ઈ તો છે. એ સુખ લાવે છે, એ તો પોતે પ્રગટ કરે તો. એનાથી તો શુભભાવ થાય છે. પરદ્રવ્યના લક્ષથી તો શુભભાવ થાય છે. ઈ છે માંગલિક પણ પોતે ભાવ કરે તો. આહાહા..! સવિકલ્પ દશાવંતને શુભભાવમાં પંચ પરમેષ્ઠી નિમિત્ત છે. સવિકલ્પ દશા.. કાલે રાત્રે કહ્યું હતું. ...વાત નહોતી કરી? આ આમાં.

'આત્માવલોકન'નું રાત્રે કહ્યું હતું. તું દેખ. સમ્યગ્દૃષ્ટિને કહે છે. 'યહ સ્વ અનુભવદશા સ્વસમયરૂપ સ્વસુખ હૈ.' આત્માનો અનુભવ એ સ્વ અનુભવ એ સુખરૂપ છે. શાંત વિશ્રામ છે. સ્થિરરૂપ છે. સ્વને આશ્રિત. પરને આશ્રિત જે વિકલ્પ છે એ દુઃખરૂપ છે એમ સિદ્ધ કરવું છે. આહા..! 'કોઈ કલ્યાણ હૈ.' સ્વ અનુભવદશા એ કલ્યાણનું કારણ છે, કોઈ કલ્યાણ છે એમ લખ્યું છે. 'ચેન છે, તૃપ્તિરૂપ છે, સમભાવ છે અને મુખ્ય મોક્ષનો માર્ગ છે. આ સમ્યક્ સવિકલ્પ દશા...' હવે વિકલ્પ આવ્યો. પંચ પરમેષ્ઠીનું ધ્યાન લક્ષણ એ પણ સવિકલ્પ છે. જોકે ઉપયોગ નિર્મળ છે. એટલે કે જાણવાના-દેખવાના પરિણામ શુદ્ધ છે. જાણવા-દેખવાના. જ્ઞાતા-દૃષ્ટાના પરિણામ શુદ્ધ છે ને.

મુમુક્ષુ :- ચારિત્ર ..

ઉત્તર :- ચારિત્ર ... બસ ઈ. જાણવા-દેખવાના પરિણામ શુદ્ધ છે.

'તથા ચારિત્રપરિણામ પરાલંબ અશુદ્ધ ચંચલરૂપ થાય છે.' જોયું! ચારિત્રના પરિણામ પરાલંબન-પર આલંબન. જુઓ! આ પાંચ પરમેષ્ઠી. શુભભાવ છે ઈ. એવી વાત છે. અશુદ્ધ

ચંચળ હોય છે. તેથી સવિકલ્પ દશા દુઃખ છે. આહાહા..! વાત તો આવી છે એની ખબરેય નથી કંઈ. આહાહા..! સવિકલ્પદશા દુઃખરૂપ છે. તૃષ્ણા તપ્ત ચંચળ છે. તૃષ્ણામાં તપ્તથી એ દશા-રાગ ચંચળ છે. આહાહા..! પુણ્ય-પાપરૂપ કલાપ છે. સવિકલ્પમાં શુભભાવ અને અશુભ બેય કલાપ છે-મેલ છે. આહાહા..! ઉદ્વેગતા છે. અસંતોષરૂપ છે. આવા આવા વિલાપરૂપ છે. આહાહા..! 'આત્માવલોકન'માં 'દીપચંદજી'એ પોતે બહુ સારી સ્પષ્ટતા કરી છે. ચારિત્ર પરિણામ. આવા આવા વિલાપરૂપ છે એવા ચારિત્ર પરિણામ. જ્ઞાન-દર્શનના પરિણામ શુદ્ધ છે. કારણ કે જ્ઞાન દર્શન છે એ એનું જાણવા-દેખવાનું કાર્ય તો કરે છે ને? સવિકલ્પ દશા કાળે પણ. સવિકલ્પ ચારિત્રના પરિણામ જ છે એ મેલાં છે, ત્યાં ઉદ્વેગ છે, અસંતોષ છે, દુઃખ છે. આહાહા..! અને પાછું કહે છે, આ બન્ને અવસ્થા પોતામાં દેખ. બેય અવસ્થા તારા પર્યાયમાં તું દેખ. આહાહા..! માળે લખ્યું છે ને કેટલું સરસ! વસ્તુની સ્થિતિ જ આ છે. તેથી ભલું તો એ છે કે તું સ્વઅનુભવરૂપ રહેવાનો ઉદ્યમ રાખ્યા કર. આહાહા..! સવિકલ્પ દશા ઉદ્વેગ અસંતોષ છે. આહાહા..!

અહીં તો પંચ પરમેષ્ઠીના લક્ષે તો ભાવ એ શુભભાવ છે એટલું સિદ્ધ કરવું છે. સુખ, આત્માનું સુખ નથી. એને તો માંગલિક પોતે કરે તો સુખ થાય. સમજાણું કાંઈ? એવી વાત છે, ભાઈ! પહેલા તો કહી ગયા ને, પરદ્રવ્ય સંસારનું નિમિત્તકારણ છે. પછી પ્રશ્ન ક્યાં રહ્યો? આગળ તો ક્યાંક કહ્યું છે. ... એમ કાઢ્યું છે, હોં! તું તારા આત્મા સાથે આ બે ભાવને મેળવ એમ કહે છે. આત્મા સાથે નિર્મળ દશા અને સવિકલ્પ દશા આ રીતે છે કે નહિ તને? એમ છે. ક્યાંક છે ખરું. આવ્યું હતું. ખ્યાલ નહીં હવે ભૂલી ગયા. 'આત્માવલોકન'? એ ક્યાંક છે. તારા આત્માને મેળવ, એમ કીધું છે. આવી એટલું, આ તો મેળવ એવું એક ઠેકાણે છે. આ આવ્યું ને? પરાલંબી છે. ત્યાં પરસ્વાદ આવે. સવિકલ્પ પણ થઈ જાય. અને કેટલાક કાળ પછી આ સવિકલ્પ ભાવથી રહિત થઈ પરિણામ અનુભવરૂપ થાય. અંતર્મુહૂર્ત પછી પરિણામ સવિકલ્પ થાય. કેટલાક કાળ પછી પરિણામ સવિકલ્પપણું છોડી અનુભવરૂપ થાય. જઘન્ય જ્ઞાનીનું સમ્યક્ આચરણ ધારાપ્રવાહી પરિણામ હોય. સમકિતનું આચરણ તો ધારાપ્રવાહી છે. ચારિત્ર આચરણ અનુભવ ધારાપ્રવાહી નહિ. કેટલું સ્પષ્ટ! જઘન્ય જ્ઞાનીને અનુભવ કદાચિત્.. કહે પછી એની વાત લીધી છે. આહાહા..! આવ્યું, જુઓ! ઈ આવે ત્યારે ને. ૧૬૬ પાને છે.

દેખ તું. એવા પરિણામોનું વર્ણન કરીને પરિણામોનું સવિકલ્પ નિર્વિકલ્પ અનુભવ થવો દેખાડ્યો. તેથી તું પણ પોતાની પરિણતિ આ કથન પ્રમાણે છે કે નહિ તે જો. મેળવ એમ કહે છે. તું પણ પોતાની પરિણતિ આ કથન પ્રમાણે છે કે નહીં એ તુલના કરીને જો. એ કૌંસમાં લખ્યું છે. અને સમ્યગ્દૃષ્ટિને આ પ્રમાણે થતી જો તો અમે બીજું કહીએ છીએ. નિર્વિકલ્પ સવિકલ્પ દશામાં શું હોય છે ઈ. સવિકલ્પમાં દુઃખ છે. પછી ઈ કહ્યું. એના પછી કહ્યું. વાત તો જેમ હોય એમ જાણવી જોઈએ ને. આહાહા..!

સ્વનો આશ્રય લઈને જેટલી નિર્વિકલ્પતા થઈ છે એટલી તો સુખરૂપ છે, વિશ્રામ છે, શાંતિ છે, સંતોષ છે, તૃપ્તિ છે. અને જેટલો સવિકલ્પ ભાવ છે તેટલો અતૃપ્ત ભાવ છે, ચંચળ છે, દુઃખરૂપ છે, અવિશ્રામ છે, અસંતોષ છે. આહાહા..! કહો, 'ગિરધરભાઈ'! આ તો કહે

છે, જો, તારા આત્મા સાથે મેળવ. અમે જે કહીએ છીએ એની સાથે તારી દિશાને મેળવ ને. આહાહા..!

(અહીંયા ચાલતો અધિકાર). પુણ્યનો બંધ થાય છે. દેખો! છે? આ નમસ્કાર કરતાં '**અન્ય જીવોંકે શુભપરિણામ હોતે હૈં...**' શુદ્ધ નહિ, સુખ નહિ. '**ઈસલિયે પાપકા નાશ હોતા હૈ...**' અઘાતિ ઓછા થાય. '**વર્તમાન વિઘ્નકા વિલય હોતા હૈ, આગામી પુણ્યકા બંધ હોતા હૈ...**' એ શુભભાવ ભવિષ્યના પુણ્યબંધનું કારણ છે. આહાહા..! '**ઈસલિયે સ્વર્ગાદિક શુભગતિ પાતે હૈં.**' લ્યો! સ્વર્ગ અથવા આ શેઠાઈ. આ પૈસાવાળા ધૂળના ધણી કહેવાય ને. કરોડ, બે કરોડ, પાંચ કરોડ ને ધૂળ કરોડ ને. એ.. 'પ્રવીણભાઈ'! ઈ શુભભાવથી આ ધૂળના ધણી થાય એમ કહે છે. પુણ્યબંધ થાય તો સ્વર્ગમાં જાય. થોડું પાછું બાકી રહ્યું હોય તો વળી શેઠાઈમાં આવે. કરોડ, બે કરોડ, પાંચ કરોડ મળે એને. પણ એ બધા પુણ્યથી ધૂળ મળે એને. આત્મા ન મળે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- કીધાં ને બેય. જેટલી નિર્વિકલ્પ દૃષ્ટિ, જ્ઞાન અને સ્થિરતા છે એટલું એને સુખનું કારણ, મોક્ષનું કારણ છે. અને જેટલી સવિકલ્પ દશા છે એ સ્વર્ગ અને પુણ્યબંધનું કારણ છે. કહો, સમજાણું આમાં? કાલે બપોરે તને સંભાર્યો હતો. એ.. પરાગ! તારા બાપને કહ્યું હતું. ગયા છે બેય. આ બેય જણા ગયા છે ને. ભાવનગર. કીધું, ભાવનગર તો અહીં (અંદર) છે. એમ કહ્યું હતું કાલે. આહાહા..!

એકલો જ્ઞાનસ્વભાવ, આનંદસ્વભાવ, શાંતસ્વભાવ જેનું ભાવનું નગર. માથે કોઈ કર નથી, દેણું નથી એવી ચીજ પોતે પડી છે. આહાહા..! એનું આચરણ કરવું એ મોક્ષનું કારણ છે. અને પરદ્રવ્યનું જેટલું લક્ષ જાય, ચાહે તો પંચ પરમેષ્ઠી ઉપર જાય, સ્ત્રી, કુટુંબ, પરિવાર ઉપર લક્ષ જાય તો તો પાપભાવ છે. અહીં તો પંચ પરમેષ્ઠી ઉપર લક્ષ જાય તો એ પુણ્યભાવ છે એમ કહે છે. આહાહા..! માર્ગ એવો છે, ભાઈ! લોકોને એવું આકરું લાગે છે કે શુભભાવમાં કંઈ નથી? નીચલાવાળાને શુભભાવ લાભનું કારણ છે. ભાઈ! શુભભાવ લાભનું કારણ છે જ નહિ. કોઈ કાળે, કોઈને. હોય ઈ જુદી વાત છે, આવે ખરો પણ એ છે તો દુઃખરૂપ વિકલ્પદશા.

મુમુક્ષુ :- સ્વર્ગની ગતિનો લાભ મળે.

ઉત્તર :- ઈ લાભ કહેવાય? ધૂળેય નથી ન્યાં. એ વાત જ ખોટી છે બધી. એમ કહે છે કે શુભભાવથી સ્વર્ગનું સુખ તો મળે. ધૂળમાંય નથી, દુઃખ છે ત્યાં. અંગારાથી શેકાય છે. આહાહા..! અને ન્યાંથી બહાર નીકળે અને કદાચિત્ પુણ્યને લઈને વાણી મળે પણ એના ઉપર લક્ષ જતાં રાગ થાય છે. દુઃખનું ફળ છે એમ નહોતું કહ્યું? એય..! ક્યાં કહ્યું? ૭૪. દુઃખરૂપ અને દુઃખનું ફળ. શુભભાવ દુઃખનું ફળ, શુભભાવથી સંયોગ મળે. એના ઉપર લક્ષ જશે તો રાગ જ થાશે, દુઃખ થાશે. આહાહા..! ગજબ વાતો છે ને! કારણ કે પંચ પરમેષ્ઠી મળે અને એની વાણી મળે. પણ એના ઉપર લક્ષ જાશે તો શુભભાવ થાશે, દુઃખ થાશે. આહાહા..! આ તો વીતરાગ એમ કહે. રાગીઓ અને રાગના પ્રેમીઓ આવું કહી શકે નહિ.

આહાહા..! ઓલામાં આવ્યું હતું, જૈનપ્રકાશમાં. એમ કે અમૃતકણ નામ આપ્યું ને? વાંચ્યું ને તમે આ? આગમ અને મૂર્તિ... એ.. દેવાનુપ્રિયા! ભવિજનનો આધાર. આહાહા..! આગમ અને મૂર્તિ. સ્થાનકવાસીનું જૈનપ્રકાશ છે. ઈ કહે છે, ભવિજનને આધાર.

અહીં તો કહે છે, ઈ આગમ અને મૂર્તિ શુભભાવનું નિમિત્ત છે. દુઃખનું નિમિત્ત છે. આહાહા..! એ સ્થાનકવાસીનું લખાણ છે. એને પણ ક્યાં ખબર છે. એમાં વેદાંતના લખાણ નાખે. કેટલીવાર નાખતા હતા પહેલાં. આહાહા..! આ જીવણ છે એ પાક્કો છે. એ જાતનો. તમારો જીવણલાલ. વઢવાણ. શું ઈ પરું કહેવાય? જીવણલાલનું. તમારા વઢવાણમાં રહે ઈ શું કહેવાય? મોચીયાર. મોચીયારમાં રહે છે ને. ખબર છે. ઈ પાક્કો સ્થાનકવાસી. એની લાઈન પ્રમાણે. આ તો કાંઈ ઠેકાણું ન મળે. આગમ અને મૂર્તિ અત્યારે આગમ આધાર છે.

અહીં તો કહે છે, મૂર્તિ અને આગમ... ૧૭૦ ગાથામાં કહ્યું ને? 'પંચાસ્તિકાય'. આગમની શ્રદ્ધા, નવ તત્ત્વને પદાર્થની શ્રદ્ધા અને તીર્થંકર કહે મારી શ્રદ્ધા જ્યાં સુધી રહેશે ત્યાં સુધી મોક્ષ નહિ થાય. કારણ કે વિકલ્પ, રાગ છે. આહાહા..! હોય છે એ જુદી વાત છે. તેથી કરીને મૂળ ચીજ ન હોય અને શુભભાવ ન હોય, એમ નહિ. હોય તો ખરો જ. જ્યાં સુધી વીતરાગ નથી એટલે એ ભાવ આવ્યા વિના રહે નહિ. પણ એનું ફળ તો પોતે વર્તમાન દુઃખ અને પછી પણ દુઃખનું કારણ છે. એવી વાત છે. આહાહા..! અરે..! આવી વસ્તુની સ્થિતિ છે ત્યાં...

દુઃખનું કારણ છે તો ભગવાનનું સ્મરણ કરવું (કે ન કરવું)? કે નવકાર ગણવા? શું કરવું? વળી એમ કહે. ભાઈ! એ તો અશુભથી બચવા આવ્યા વિના રહે નહિ. એ અશુભથી બચવા કહેવું એ પણ વ્યવહાર છે. એ કાળે એ ભાવ આવ્યા વિના રહે નહિ. એવી વાત છે. એનો રાગનો ચારિત્રદોષની વિપરીતતાનો સ્વકાળ હોય છે ત્યારે શુભભાવ આવે છે, હોય છે. આહાહા..! પણ એની મર્યાદા તો પુણ્યબંધ જેટલી છે. હેં! ક્ષાયિક સમકિતીને પણ પંચપરમેષ્ઠીનું સ્મરણ, ભક્તિ, પૂજા હોય છે. પણ એના ફળ તરીકે તો પુણ્યબંધ છે. વાત તો આમ છે. એ કંઈ વસ્તુ ફરે એવી નથી.

'**ઈનકી આજ્ઞાનુસાર પ્રવર્તનેસે...**' જોયું! '**ઈસલિયે સ્વર્ગાદિક શુભગતિ પાતા હૈ.**' એ શુભગતિ. '**ઈનકી આજ્ઞાનુસાર પ્રવર્તનેસે...**' હવે એની આજ્ઞા જે છે એની '**પરંપરાસે સંસારસે નિવૃત્તિ ભી હોતી હૈ,...**' આજ્ઞા પ્રમાણે પ્રવર્તે તો, સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર એ એની-ભગવાનની આજ્ઞા છે, તો '**પરંપરાસે સંસારસે નિવૃત્તિ ભી હોતી હૈ,...**' ક્રમે કરીને એને સંસારનો અભાવ થઈ જાય. પૂર્ણ થાય તો અભાવ થઈ જાય. અધુરું રહે ત્યાં સુધી સંસારભાવ છે. આહાહા..!

'**ઈસલિયે યે પાંચ પરમેષ્ઠી સબ જીવોંકે ઉપકારી પરમગુરુ હૈં.**' આહાહા..! '**સબ સંસારી જીવોંસે પૂજ્ય હૈં.**' સંસારીપ્રાણીથી પૂજ્ય છે. '**ઈનકે સિવાય અન્ય સંસારી જીવ રાગ-દ્વેષ-મોહાદિ વિકારોંસે મલિન હૈં,..**' પંચ પરમેષ્ઠી સિવાય જે બીજા દેવાદિ નામ ધરાવે એ તો રાગ-દ્વેષ, મોહથી, વિકારથી મલિન છે. '**યે પૂજ્ય નહીં હૈં, ઈનકે મહાનપના, ગુરુપના, પૂજ્યપના નહીં હૈ, આપહી કર્મોંકે વશ મલિન હૈં તબ અન્યકા પાપ ઈનસે કૈસે**

કટે?' લ્યો!

'ઈસપ્રકાર જિનમતમેં ઈન પાંચપરમેષ્ઠીકા મહાનપના પ્રસિદ્ધ હૈ ઔર ન્યાયકે બલસે ભી ઐસા હી સિદ્ધ હોતા હૈ,...' ન્યાયથી પણ એ જ સિદ્ધ થાય છે. પંચપરમેષ્ઠી જે આત્માની દશાઓ, પૂર્ણ પ્રાપ્ત અને સાધકપણે પ્રાપ્ત, એ જ જગતમાં ઉત્કૃષ્ટ મહાન અને પૂજ્ય છે. રાગ-દ્વેષ અને મોહવાળા કંઈ પૂજ્ય નથી. ભલે દેવ નામ ધરાવે. આહાહા..! **'ઈસ પ્રકાર જિનમતમેં ઈન પંચ પરમેષ્ઠીકા મહાનપના પ્રસિદ્ધ હૈ ઔર ન્યાયકે બલે ભી ઐસા હી સિદ્ધ હોતા હૈ, ક્યોંકિ જો સંસારકે ભ્રમણસે રહિત હો વે હી અન્યકે સંસારકા ભ્રમણ મિટાનેકો કારણ હોતે હૈં.'** ત્યારે એ કારણ હોય. **'જૈસે જિસકે પાસ ધનાદિ વસ્તુ હો વહી અન્યકો ધનાદિક દે ઔર આપ દરિદ્રી હો તો તબ અન્યકી દરિદ્રતા કૈસે મેટે, ઈસ પ્રકાર જાનના.'** એમ જે રાગ-દ્વેષ અને મોહવાળા છે એ બીજાને રાગ-દ્વેષ, મોહ ટાળવામાં નિમિત્ત શી રીતે થાય? એમ કહે છે. આહાહા..!

'જિનકો સંસારકે દુઃખ મેટને હોં ઔર સંસારભ્રમણકે દુઃખરૂપ જન્મ-મરણસે રહિત હોના હો વે અરહંતાદિક પંચ પરમેષ્ઠીકા નામ મંત્ર જપો, ઈનકે સ્વરૂપકા દર્શન, સ્મરણ, ધ્યાન કરો, ઈસસે શુભ પરિણામ હોકર...' લ્યો, અહીંયાં પણ શુભ પરિણામ લાવ્યા પાછા. આવે તો ખરું ને ઈ. **'પાપકા નાશ હોતા હૈ, સબ વિઘ્ન ટલતે હૈં, પરંપરાસે સંસારકા ભ્રમણ મિટતા હૈ,...'** સમ્યગ્દર્શન સહિત છે એની વાત છે. અજ્ઞાનીને પરંપરા ક્યાં હતું? જેને વાસ્તવિક પંચપરમેષ્ઠીનું સ્વરૂપ આત્મામાં જેને બેઠું છે એવા જીવોને માટે આ સ્મરણ છે એ શુભભાવ છે, એમ કહે છે. **'કર્મોંકા નાશ હોકર મુક્તિકી પ્રાપ્તિ હોતી હૈ, ઐસા જિનમતકા ઉપદેશ હૈ અતઃ ભવ્ય જીવોંકે અંગીકાર કરને યોગ્ય હૈ.'** સર્વજ્ઞ પરમાત્મા વીતરાગદેવનો આ ઉપદેશ છે કે એ ભવ્યજીવોએ અંગીકાર કરવાલાયક છે.

'યહાં કોઈ કહે-**અન્યમતમેં બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવ આદિક ઈષ્ટદેવ માનતે હૈં ઉનકે ભી વિઘ્ન ટલતે દેખે જાતે હૈં તથા ઉનકે મતમેં રાજાદિ બડે-બડે પુરુષ દેખે જાતે હૈં, ઉનકે ભી વે ઈષ્ટ વિઘ્નાદિકકો મેટનેવાલે હૈં ઐસે હી તુમ્હારે ભી કહતે હો, ઐસા ક્યોં કહતે હો કિ યહ પંચપરમેષ્ઠી હી પ્રધાન હૈ, અન્ય નહીં હૈ? ઉસકો કહતે હૈં, હે ભાઈ! જીવોંકે દુઃખ તો સંસારભ્રમણકા હૈ...'** જોયું! સંયોગનું દુઃખ નહિ, દુઃખ સંસારભ્રમણનું. આહાહા..! ચાર ગતિમાં રખડવું એ દુઃખ છે. આહાહા..! **'ઔર સંસારભ્રમણકે કારણ રાગ દ્વેષ મોહાદિક પરિણામ હૈં...'** સંસાર પરિભ્રમણનું કારણ, સંસાર પરિભ્રમણ એ દુઃખરૂપ છે ચાર ગતિનું ભ્રમણ અને એ પરિભ્રમણનું કારણ રાગ-દ્વેષ, મોહાદિ છે. **'તથા રાગાદિક વર્તમાનમેં આકુલતામયી દુઃખસ્વરૂપ હૈ.'** રાગ-દ્વેષ અને મિથ્યાત્વ તો વર્તમાનમાં આકુળતા દુઃખરૂપ છે. **'ઈસલિયે યે બ્રહ્માદિક ઈષ્ટદેવ કહે વે તો રાગાદિક તથા કામ-ક્રોધાદિ યુક્ત હૈ, અજ્ઞાનતપકે ફલસે કઈ જીવ સબ લોકમેં ચમત્કારસહિત રાજાદિક બડા પદ પાતે હૈં, ઉનકો લોગ બડા માનકર બ્રહ્માદિક ભગવાન કહને લગ જાતે હૈં ઔર કહતે હૈં કિ યહ પરમેશ્વર બ્રહ્માકા અવતાર હૈ, તો ઐસે માનને સે કુછ મોક્ષમાર્ગ તથા મોક્ષરૂપ હોતા નહીં હૈ, સંસારી**

હી રહતા હૈ.' જેને રાગ-દ્વેષ અને મોહ છે એના ફળમાં તો સંસાર છે. એમ કહે છે. તો એને ભજવાથી તો સંસાર મળે, રખડવું મળે. આહાહા..!

'**ઐસે હી અન્યદેવ સબ પદવાલે જાનને,...**' મોટા મોટા પદવાળા દેવ હોય ને. '**આપહી રાગાદિસે દુઃખરૂપ હૈ, જન્મ-મરણ સહિત હૈં વે પરકા - સંસારકા દુઃખ કૈસે મેટેંગે? ઈનકે મતમેં વિઘ્નકા ટલના ઔર રાજાદિક બડે પુરુષ હોતે કહે જાતે હૈં, વહાં તો ઉન જીવોંકે પહિલે કુછ શુભકર્મ બંધે યે ઉનકા ફલ હૈ.**' પહેલા શુભ બાંધ્યું હોય તો આ રાજા થાય, એમાં શું છે? '**વહ તો પહિલે કુછ અજ્ઞાનતપ કિયા હૈ ઉસકા ફલ હૈ, યહ તો પુણ્યપાપરૂપ સંસારકી ચેષ્ટા હૈ, ઈસમેં કુછ બડાઈ નહીં હૈ, બડાઈ તો વહ હૈ જિસસે સંસારકા ભ્રમણ મિટે...**' અહીં તો વાત ઈ છે. ચાર ગતિનું રખડવું મટે એ તો પંચપરમેષ્ઠીના નિમિત્તથી થાય છે. જેને સંસાર પરિભ્રમણ મટી ગયું છે એને સંસાર પરિભ્રમણ (મટવામાં) નિમિત્ત કહેવામાં આવે છે. '**વહ તો વીતરાગવિજ્ઞાન ભાવોંસે હી મિટેગા,...**' લો, પેલા રાગ-દ્વેષ અને મોહ એ સંસાર પરિભ્રમણનું કારણ. અને પરિભ્રમણથી રહિત થવાનું વીતરાગવિજ્ઞાન કારણ. વીતરાગવિજ્ઞાન કારણ છે. આહાહા..! વીતરાગવિજ્ઞાન બહુ નાખે છે ને? 'જયપુર' 'હુકમચંદજી'. વીતરાગવિજ્ઞાન શિવકારણ શિવરૂપ વીતરાગવિજ્ઞાનતા. નહિ? 'છ ઢાળા'માં આવે છે ને? પહેલી (ઢાળમાં) પહેલી કડી આવે છે ને? વીતરાગવિજ્ઞાનતા. શું કહેવાય આ ચોપડી આવે ઈ? પાઠમાળા. વીતરાગ વિજ્ઞાન પાઠમાળા જોયા છે તમે? તેં જોયું છે? નહિ? શું કર્યું ત્યારે? વીતરાગ વિજ્ઞાન માળા પાઠશાળામાં આવી ગઈ છે. પાઠશાળામાં એ પુસ્તક આવ્યું છે. વીતરાગવિજ્ઞાન. મોટી પરીક્ષા લેવાય છે ત્યાં. પાંચ-પાંચ હજાર છોકરાઓ, દસ-દસ હજાર છોકરા. એ બાજુ. 'હુકમચંદજી' પંડિત છે ને. પંદર-પંદર હજાર છોકરાઓની પરીક્ષા લે છે. એ બાજુ. પાઠશાળાઓ ઘણી બની છે. '**વીતરાગવિજ્ઞાન ભાવયુક્ત પંચ પરમેષ્ઠી હૈં...**' લ્યો, પંચપરમેષ્ઠી વીતરાગવિજ્ઞાન ભાવરૂપ છે. પેલા રાગ-દ્વેષ, મોહરૂપ છે. આહાહા..! '**વે હી સંસારભ્રમણકા દુઃખ મિટાનેમેં કારણ હૈં.**'

'**વર્તમાનમેં કુછ પૂર્વ શુભકર્મકે ઉદયસે પુણ્યકા ચમત્કાર દેખકર તથા પાપકા દુઃખ દેખકર ભ્રમમેં નહીં પડના,...**' પુણ્યનો ચમત્કાર દેખીને અને પાપનું દુઃખ દેખીને ભ્રમણા ન કરવી. પોતાને પૂર્વનો કોઈ પાપનો ઉદય હોય તો પ્રતિકૂળ સંયોગ હોય અને બીજાને પુણ્યનો ઉદય હોય તો બહારની અનુકૂળતા હોય. મોટા ચમત્કાર દેખાય. કરોડો, અબજો રૂપિયા આવે. એમાં શું થયું? આહાહા..! બીજાના પુણ્ય દેખીને એમ ન માનવું કે આ પણ કાંઈક છે અને પોતાની પ્રતિકૂળતા જોઈને એમ ન માનવું કે અમે તો કાંઈ ધર્મી નથી લાગતા. આ પાપના ઉદય અમને? અને આ લોકો મોટા રાજા-મહારાજા. એ તો પૂર્વના પુણ્ય-પાપના ફળ (છે), એને જોવું નહિ. વર્તમાન આત્મા શુદ્ધ રાગ-દ્વેષ, મોહ રહિત છે એના પરિણામને જોવા, એને જાણવા અને એ કરવા. આ ન જોવું કે પેલાનો પુણ્યનો ઉદય અને મોટા રાજા કરોડોપતિ. માંસ ખાતા હોય, દારૂ પીતા હોય, માછલા ખાતા હોય. લ્યો. કરોડો રૂપિયા પેદા કરે એમાં શું છે? પૂર્વના પુણ્યને લઈને (છે). એમાં કાંઈ ચમત્કાર ન માનવો, વિશેષતા ન માનવી એને લઈને. આહાહા..! અમે ધર્મી અને અમને શરીરમાં આ રોગ? બાયડી, છોકરા

કોઈ નહિ અને મરી જાય. એકલા રહીએ. આ વિઘ્ન? આ શું? એ તો પૂર્વના પાપને કારણે હોય. એમાં વર્તમાનમાં તને ધર્મને શું વાંધો છે? અને પેલાને પુણ્યને કારણે આ હોય માટે ત્યાં ક્યાં ધર્મ થઈ ગયો? એમ કહે છે.

'પુણ્ય પાપ દોનોં સંસાર હૈ...' પુણ્યથી સામગ્રી દેખીને ભ્રમણા ન કરવી. પાપની પ્રતિકુળતા દેખીને ભ્રમણામાં ન પડવું કે આ શું? અરે..! એ તો હોય, એમાં શું છે પણ? આહાહા..! ક્ષાયિક સમકિતી શ્રેણિક રાજા, લ્યો. રાજા મોટો. ક્ષાયિક સમકિતી. તીર્થંકર ગોત્ર બાંધ્યું. છોકરો મારી નાખવા આવ્યો લ્યો. એને કેદમાં નાખ્યો હતો પછી છોડવા માટે આવ્યો. પોતે મરી ગયા માથું પછાડીને. એ તો ચારિત્રનો રાગનો ભાવ હતો એટલે થયું. ક્ષાયિક સમકિતને વાંધો નથી. આહાહા..! રાગનો ભાગ હોય છે. એટલો દ્વેષ આવ્યો અને દેહ છૂટી ગયો રાગ. રાગ ને કષાયે કષાયનું કામ કર્યું, સમકિતે સમકિતનું કામ કર્યું. એ સમકિત અને જ્ઞાન થયું છે એ કંઈ કાર્ય કર્યા વિના રહ્યા નથી. તે કાળે પણ જાણવા, દેખવા અને શ્રદ્ધવાનું કાર્ય તો નિરંતર છે. આહાહા..!

'અતઃ સંસારસે છૂટકર મોક્ષ હો ઐસા ઉપાય કરના.' પુણ્ય-પાપને બાંધીને, પુણ્યના ફળને દેખીને ચમત્કાર ન માનવો. પાપના ફળ દેખીને દીનતા ન કરવી. આહાહા..! **'વર્તમાનકા ભી વિઘ્ન જૈસા પંચપરમેષ્ઠીકે નામ, મંત્ર, ધ્યાન, દર્શન, સ્મરણસે મિટેગા વૈસા અન્યકે નામાદિકસે તો નહીં મિટેગા, ક્યોંકિ યે પંચપરમેષ્ઠી હી શાંતિરૂપ હૈં, કેવલ શુભ પરિણામોંહીકે કારણ હૈ.'** આહાહા..! ફેરવી ફેરવીને પણ વાત ત્યાં (લાવે છે). શુભપરિણામમાં એ નિમિત્તકારણ છે. અજ્ઞાની રાગ-દ્વેષ, મોહવાળા એ શુભપરિણામમાં પણ કારણ નથી. એ જાતનું કોઈ સાધારણ શુભ હોય ઈ કહેશે.

णवविहबंभं पयडहि अब्बंभं दसविहं पमोत्तूण।
मेहुणसण्णासत्तो भमिओ सि भवण्णवे भीमे।।९८।।

ભાવપાહુડની વાત છે.

અર્થ :- 'હે જીવ! તૂ પહિલે દસ પ્રકારકા અબ્રહ્મ હૈ ઉસકો છોડકર...' આહાહા..! વિષયની વાસના દસ પ્રકારે છે એને છોડ. **'નવ પ્રકારકા બ્રહ્મચર્ય હૈ ઉસકો પ્રગટ કર, ભાવોંમેં પ્રત્યક્ષ કર.'** આહાહા..! ભાવશુદ્ધિનું કારણ ... **'યહ ઉપદેશ ઈસલિયે દિયા હૈ કિ તૂ મૈથુનસંજ્ઞા જો કામસેવનકી અભિલાષા ઉસમેં આસક્ત હોકર અશુદ્ધ ભાવોંસે ઈસ ભીમ (ભયાનક) સંસારરૂપી સમુદ્રમેં ભ્રમણ કરતા રહા.'** આહા..! એ વિષયની વાસના, ભોગની વાસનાથી ચોર્યાસી લાખમાં અનાદિકાળથી રખડી રહ્યો છે. આહાહા..! માટે કહે છે કે એ વાસના છોડ અને બ્રહ્મચર્યની ભાવના કર. એ ભાવશુદ્ધિનું કારણ છે, એમ કહે છે.

ભાવાર્થ :- 'યહ પ્રાણી મૈથુનસંજ્ઞામેં આસક્ત હોકર ગૃહસ્થપના આદિક અનેક ઉપાયોંસે સ્ત્રીસેવનાદિક અશુદ્ધભાવોંસે અશુભ કાર્યોંમેં પ્રવર્તતા હૈ,...' લ્યો. **'અશુદ્ધભાવોંસે અશુભ કાર્યોંમેં પ્રવર્તતા હૈ,...'** એમ. સંસારમાં... **'ઉસસે ઈસ ભયાનક સંસારસમુદ્રમેં ભ્રમણ કરતા હૈ,...'** આહાહા..! વિષયવાસના, સ્ત્રી આદિનું સેવન, એમાં

તીવ્ર વિકારભાવ દુઃખરૂપ ભાવ સેવીને ચાર ગતિમાં ભ્રમણ કરે છે. આહાહા..! '**અબ્રહ્મકો છોડકર નવ પ્રકારકે બ્રહ્મચર્યકો અંગીકાર કરો.**'

'**દસ પ્રકારકા અબ્રહ્મ યે હૈ–૧. પહિલે તો સ્રીકા ચિંતન હોના,...**' સ્ત્રીનું ચિંતવન કરવું એ પણ અબ્રહ્મ છે. આહાહા..! '**૨. પીછે દેખનેકી ચિંતા હોના, ૩. પીછે નિઃશ્વાસ ડાલના,...**' આમ શ્વાસ નાખે. '**૪. પીછે જ્વર હોના,...**' વિષયવાસનાની તીવ્રતાથી જ્વર-તાવ આવે. શરીરમાં ઉષ્ણતા આવે. આહાહા..! '**૫. પીછે દાહ હોના,...**' શરીરમાં બળે. '**૬. પીછે કામકી રુચિ હોના,...**' વિષયની રુચિ. '**૭. પીછે મૂર્છા હોના,...**' પછી વિષયમાં મૂર્છાઈ જાય. '**૮. પીછે ઉન્માદ હોના,...**' ગાંડો-પાગલ પણ થઈ જાય. આહાહા..! '**૯. પીછે જીનેકા સંદેહ હોના...**' જીવવાનો સંદેહ થઈ જાય કે હાય.. હાય..! આમાં તો મરી જઈશ. '**૧૦. પીછે મરણ હોના.**' એ દસ તો અબ્રહ્મ છે. આહાહા..! આ ભાવપાહુડ છે ને. સારા ભાવ કરવા માટે આવા ભાવ છોડ. આહાહા..!

'**નવ પ્રકારકા બ્રહ્મચર્ય ઈસપ્રકાર હૈ–નવ કારણોંસે બ્રહ્મચર્યા બિગડતા હૈ, ઉનકે નામ વે હૈં–૧. સ્રીકો સેવન કરનેકી અભિલાષા, ૨. સ્રીકે અંગકા સ્પર્શન, ૩. પુષ્ટ રસકા સેવન,...**' પુષ્ટ રસ (અર્થાત્) દૂધપાક ને મેસુબનું સેવન કરે. ત્યાં બ્રહ્મચર્ય બગડે છે. આકરો આહાર હોય ને. આ ભસ્મ ખાય છે ને? શેની આ લોઢાની, ત્રાંબાની ભસ્મ ખાય છે ને? એમાં પછી વિષય વકરે. '**૪. સ્રીસે સંસક્ત વસ્તુ શય્યા આદિકા સેવન,...**' જે સ્ત્રી જ્યાં જે સ્થાનમાં રહી હોય અથવા શય્યા આદિ-પલંગ આદિનું સેવન એ પણ અબ્રહ્મનો ભાવ છે, બ્રહ્મચર્ય બગડવાનો ભાવ છે. '**૫. સ્રીકે મુખ, નેત્ર આદિકકો દેખના, ૬. સ્રીકા સત્કાર-પુરસ્કાર કરના,...**' બહુમાન કરવું. એનું શરીર આદિ સુંદર દેખીને બહુમાન કરવું. એ બધા બ્રહ્મચર્ય બગાડવાના લક્ષણ છે. આહાહા..!

'**૭. પહિલે કિયે હુએ સ્રીસેવનકો યાદ કરના,...**' પહેલાં સ્ત્રીનું સેવન કર્યું હોય એને યાદ કરવું. એ વર્તમાન (બ્રહ્મચર્યને) બગાડવાનું કારણ છે. આહાહા..! '**૮. આગામી સ્રીસેવનકી અભિલાષા કરના, ૯. મનવાંછિત ઈષ્ટ વિષયોંકા સેવન કરના,...**' મનને ઈચ્છિત ઈષ્ટ વિષયો-રૂપ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ બહુ ઊંચા-ઊંચા સેવન કરવા. '**ઐસે નવ પ્રકાર હૈ. ઈનકા ત્યાગ કરના સો નવભેદરૂપ બ્રહ્મચર્ય હૈ અથવા મન-વચન-કાય, કૃત-કારિત-અનુમોદનાસે બ્રહ્મચર્યકા પાલન કરના...**' નવ પ્રકાર એ લેવા. '**ઐસે કરના સો ભી ભાવ શુદ્ધ હોનેકા ઉપાય હૈ.**' લ્યો! ભાવ શુદ્ધ થવાનું એ કારણ છે. સાધારણ વાત હતી ને. આ બધી મૂકી દીધી હતી. તે દિ' માણસો ઝાઝા હતા ને. હવે તો ટાઢો પહોર થયો, અહીં વાંધો નહિ. બધુ ચાલે.

'**આગે કહતે હૈં કિ–જો ભાવસહિત મુનિ હૈ સો આરાધનાકે ચતુષ્કકો પાતા હૈ, ભાવ બિના વહ ભી સંસારમેં ભ્રમણ કરતા હૈ :-**'

भावसहिदो य मुणिणो पावइ आराहणाचउक्कं च।
भावरहिदो य मुणिवर भमइ चिरं दीहसंसारे।।९९।।

અર્થ :- **'હે મુનિવર! જો ભાવ સહિત હૈ...'** શુદ્ધભાવ. **'દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર-તપ ઐસી આરાધનાકે ચતુષ્કકો પાતા હૈ,...'** જેનો ભાવ શુદ્ધ છે એ આત્માના શુદ્ધ સમ્યગ્દર્શન, આત્માનું જ્ઞાન, આત્માનું ચારિત્ર અને આત્માનું તપ એ ચાર આરાધનાને પામે છે. લ્યો. **'વહ મુનિયોંમેં પ્રધાન હૈ ઔર જો ભાવરહિત મુનિ હૈ સો બહુત કાલ તક દીર્ઘસંસારમેં ભ્રમણ કરતા હૈ.'** જેને શુદ્ધભાવનું ભાન નથી, એકલી ક્રિયાકાંડમાં છે એ તો ચાર ગતિમાં રખડે છે. વિશેષ કહેશે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

ધર્માત્મા બાળક હો, વૃદ્ધ હો, દેડકો હો પણ હું જ્ઞાનાનંદ છું, રાગ હું નથી. એમ ભાન હોવાથી જ્યારે અનુભવ કરે છે ત્યારે અંશે સિદ્ધ સમાન આત્માનો અનુભવ કરે છે. સિદ્ધના જેટલો પૂર્ણ અનુભવ નથી પણ સિદ્ધની જાતનો અનુભવે છે. પોતાના સ્વભાવમાં સ્થિર થાય છે ત્યારે આત્મતત્ત્વને અનુભવે છે. એકદેશ આનંદકંદનો અનુભવ થયો એટલે સ્વરૂપ અનુભવની સર્વ જાતિ પિછાણી છે. સિદ્ધ, અર્હંત વગેરેનો આવો અનુભવ હોય છે તેમ જાણી લ્યે છે, અનુભવ પૂજ્ય છે. પોતે શુદ્ધ આનંદકંદ છે એવી શ્રદ્ધા સહિત અનુભવ પૂજ્ય છે. તે જ પરમ છે. તે જ ધર્મ છે. એ જ જગતનો સાર છે. આત્માનો અનુભવ ભવનો ઉદ્ધાર કરે છે. અનુભવ ભવનો પાર કરે છે, મહિમાને ધારણ કરે છે, દોષનો નાશ કરે છે. આત્માની શક્તિમાં જ્ઞાન ને આનંદ ભર્યા છે. શક્તિની વ્યક્તિરૂપી અનુભવથી ચિદાનંદનો સુધાર થાય છે. તે જ સુધાર છે.

('પરમાગમસાર' બોલ નં.૭૧૨)